

E. IV. 83

C.a 11.ae Q. 4.
LVII
E
6.
BIBLIOTECA NAZ
Vittorio Emanuele III
LVII
E
6
NAPOLI

Digitized by Google

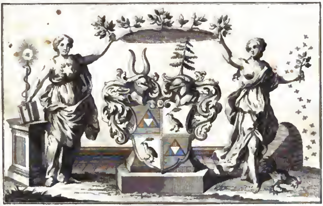
Digitized by Google

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV
VLADISLAI IV
AD PACEM OLIVENSEM VSQVE
LIBRI IX
SEV
ANNALES
REGNANTE
IOANNE CASIMIRO,
POLONIARVM SVECIAEQVE REGE,
AB ANNO MDCXLVIII VSQVE AD ANNVM MDCLX

AVCTORE
LAVRENTIO IOANNE RVDAWSKI,
EQVITE POLONO,
CATHEDRALIS ECCLESIAE OLOMVCENSIS CANONICO, SACRAE CAESAREAE MAIESTATIS AC SERENISSIMI LEOPOLDI GVILIELMI ARCHIDVCIS AVSTRIAE CONSILIARIO.

EX MANV SCRIPTO
CELEBERRIMAE BIBLIOTHECAE ZALVSCIANAE
EDIDIT,
NOTAS, VBI OPVS VIDEBATVR, ET HISTORIAM IN COMPENDIO
AB ANNO MDCLX VSQVE AD ANNVM MDCLXVIII
ADIECIT AC PRAEFATVS EST

LAVRENTIVS MIZLERVS
PHILOS. ET MEDICINAE DOCTOR, IN SERENISSIMI REGIS POLONIARVM AVLA CONSILIARIVS ET MEDICVS, ACADEM. MOGVNTINAE SCIENTIARVM VTILIVM IN MEDICIS ET HISTORICIS SOCIVS ORDINARIVS, NEC NON SOCIETATIS SCIENTIARVM MVS. IN GERMANIA SENIOR.

CVM SERENISSIMI REGIS POLONIARVM PRIVILEGIO.

VARSAVIAE ET LIPSIAE
ANNO MDCCLV
SVMPTIBVS MIZLERIANIS

B. R. NAPOLI

Digitized by Google

SERENISSIMO

POTENTISSIMOQVE PRINCIPI

AC DOMINO,

D O M I N O

AVGVSTO TERTIO

DEI GRATIA

REGI POLONIARVM

MAGNO DVCI LITVANIAE, RVSSIAE PRVSSIAE, MASOVIAE, SAMOGITIAE, KYIOVIAE VOLHYNIAE, PODOLIAE, PODLACHIAE, LIVONIAE SMOLENSCIAE, SEVERIAE CZERNICHOVIAEQVE:

NEC NON

HAEREDITARIO DVCI SAXONIAE

ET PRINCIPI ELECTORI

RELIQVA,

DEMISSISSIME HOS ANNALES

D. D. D

LAVRENTIVS MIZLERVS.

Digitized by Google

SERENISSIME
AC POTENTISSIME REX,
PATRIAE PATER
AC DOMINE LONGE INDVLGENTISSIME,

Tanta *TVA eſt*, SERENISSIME AC POTENTISSIME REX, *erga omnes, et TVOS in primis, clementia, beniguitas atque indulgentia, tantaque erga literatos homines gratia, vt his fretus, annales* IOANNIS CASIMIRI, *infeliciſſimi quondam Poloniarum regis, ante oculos* REGIAE TVAE MAIESTATIS *ponere auſus ſim. Cumque vera regnorum hiſtoria prouidentiae diuinae ſit ſpeculum, idque regum intuitu non indignum, eo magis* REGIAM TVAM MAIESTA-

TEM *hoc opus, mirum prouidentiae diuinae, rempublicam Polonam attinentis, documentum, acceptum habituram confido. Grata infelicium, regis* CASIMIRI *temporibus, bellorum recordatio nunc omnibus Polonis eſſe debet, qui, ſub* REGIAE TVAE MAIESTATIS *auſpiciis, placidiſſima pace, qua maxime Polonia prae caeteris bonis opus habeat, tranquille fruuntur. Maxime iucunda certe lectio innumerabilium calamitatum, quibus ante ſeculum Polonia premebatur, omnibus regni proceribus, nobilibus ſubditiſque accidet, cum nunc, ſub feliciſſimo TVO regimine,* SERENISSIME AC POTENTISSIME REX, *ab omnibus his malis ſe longe abeſſe felices laetique deprehendant. Maximam partem ſeruatae reipublicae, regnante* IOANNE CASIMIRO *ſeptem ab hoſtibus, Suecis, Moſcouitis, Tartaris, Coſacis, Pruſſis, Tranſyluanis et Valachis, temporis progreſſu miſere laceratae, Polonia* AVGVSTISSIMAE AVSTRIACAE DOMVI *debet, quae* REGIAE TVAE MAIESTATI *tam arcte coniuncta eſt. Per eundem quoque nexum, accedente potentiſſima* AVGVSTISSIMAE *Ruſſorum* IMPERATRICIS *amicitia, Polonia nunquam fuit ab omnibus exteris hoſtibus tutior firmiorque, quam noſtris temporibus* REGIAE TVAE MAIESTATIS *cura ſtudioque. Sed hoc non ſatis. Vix vllus regum Polonorum tam apte ſciteque procerum diſcordiam, inueteratum reipublicae malum, ſingulari prudentia atque humanitate moderari, omniaque tranquilla ſeruare ſciuit, quam TV,* SERENISSIME AC FELICISSIME REX. *Polonia etiam fructus feliciſſimi TVI regiminis,* SERENISSIME AC POTENTISSIME REX, *re vera percipit, quae incolis aucta, iuſtitiaque recte adminiſtrata, maiora cepit incrementa. Artes, ſcientiae, ciuitates, commercia, magis magiſque florere incipiunt, atque in primis muſae Polonae, ſub* REGIAE TVAE MAIESTATIS *vmbra, nouas acquirunt vires, atque ad ſtudendum ſcribendum-*

bendumque ſiunt alacriores, id quod omnibus temporibus ſigno fuit, ſingulari quodam ac ſalutari conſilio rem publicam adminiſtrari. Recte inde omnes boni AVGVSTVM TERTIVM *diuinitus Poloniae datum fuiſſe, ſummopere gaudent, quae* AMANTISSIMO ET LONGE INDVLGENTISSIMO PATRIAE PATRE, *ad benefaciendum tantum nato, maximis fortunis ornata fruitur. Hanc ob cauſam, caeteraſque regias* MAIESTATIS TVAE *eximias virtutes, omnes ſalutem TVAM quam diutiſſimam,* SERENISSIME AC POTENTISSIME REX, *a Deo ter optimo ardenter efflagitant ac precantur. In vnica enim* REGIAE TVAE MAIESTATIS *ſalute, vniuerſae Poloniae ſalus, innumerabilium hominum felicitas, conſiſtit, qui omnes quotidie vota pro integra* LONGE INDVLGENTISSIMI PATRIAE PATRIS *Noſtri ad ſeros vſque annos ſalute nuncupamus. Caeterum et ego, ſingulari erga* REGIAM TVAM MAIESTATEM *pietate ductus, vt meis reipublicae Polonae litterariae inſeruiendi conatibus indulgentiſſime annuere velis,* SERENISSIME AC POTENTISSIME REX, *ſupplex rogo, qui, quouſque viuam, piis a Deo precibus* REGIAE TVAE MAIESTATIS SERENISSIMAEQVE DOMVS REGIAE *incolumitatem indeſinenter efflagitabo, ſicque emoriar*

SERENISSIME AC POTENTISSIME REX,
PATRIAE PATER
AC DOMINE LONGE INDVLGENTISSIME,

REGIAE MAIESTATIS TVAE

longe ſubmiſſus ac fideliſſimus ſubditus
LAVRENTIVS MIZLERVS.

PRIVILEGIVM
Sereniſſimi ac potentiſſimi Poloniae Regis, pro RVDAVSCII annalibus editore MIZLERO.

AVGVSTVS TERTIVS, DEI GRATIA, REX POLONIAE, MAGNVS DVX LITHVANIAE, RVSSIAE, PRVSSIAE, MASOVIAE, SAMOGITIAE, KIIOVIAE, VOLHYNIAE, PODOLIAE, PODLACHIAE, LIVONIAE, SMOLENSCIAE, SEVERIAE, CZERNICHOVIAEQVE: Nec non HAEREDITARIVS DVX SAXONIAE ET PRINCEPS ELECTOR, etc.

Significamus praeſentibus literis Noſtris, quorum intereſt, vniuerſis et ſingulis. Cum generoſus LAVRENTIVS MIZLERVS de KOLOF, Philoſophiae et Medicinae Doctor, in aula Noſtra Conſiliarius et Medicus, Academiae Moguntinae ſcientiarum vtilium in medicis et hiſtoricis ſocius ordinarius, annales IOANNIS CASIMIRI, Poloniarum Regis, auctore RVDAVSCIO, Olomucenſi quondam canonico, in ſcientiarum in Polonia incrementum typis impreſſum euulgare in animum induxerit, NOBISQVE ſubmiſſe ſupplicauerit, vt euitando damna, quibus eum tam exteri, quam indigenae typographi et bibliopolae afficere poſſent, reimpreſſionem huius operis, tam in natura, quam etiam aliam in linguam tranſlati ad certum temporis ſpatium inhibere dignaremur: Nos praefatae ſupplicationi, vti iuſtae, benigne annuentes, omnibus et ſingulis in regno et dominiis noſtris exiſtentibus, typographis et bibliopolis mandamus, ſerio inhibentes, ne praefatum opus, abſque conſenſu generoſi editoris, quocunque idiomate imprimere, vel reimprimere, nec non compendium inde confici curare, intra ſpatium viginti annorum audeant, ſub poena mille aureorum Hungaricorum, cuius ſummae dimidia pars auctori ad reſarcienda damna, ſi caſus exiſtat, altera pars dimidia, ad bona opera, ſecundum iudicium fori competentis adiudicanda, reimpreſſum vero hocce opus, in quacunque extra regnum typographia confiſcationi irreuocabili omnium exemplarium, ſi talia in regno et dominiis Noſtris inuenientur, ſubeſſe et praefato editori extradi debere, declaramus. In quorum fidem praeſentes manu Noſtra ſubſcriptas ſigillo regni communiri iuſſimus. Datum VSCHOVAE die XXVI menſis Maii, anno Domini MDCCLV, regni vero Noſtri XXII anno.

AVGVSTVS REX.

Locus
regni ſigilli
maioris.

ADALBERTVS RAKOWSKI,
S. Regiae Maieſt. et ſigilli maioris regni Secretarius.

Cancellariatu illuſtriſſimi atque excellentiſſimi Domini, IOANNIS comitis in Konſkie et Bialaczow a Malachowice MALACHOWSKI, ſupremi regni cancellarii, Oſtrolencenſis etc. capitanei ſigillatum.

BENE-

BENEVOLO LECTORI
AVCTOR SALVTEM.

HIſtoriam Polonam, temporum elapſorum teſtem, veritatis lucem, memoriam vitae humanae, vetuſtatis nuntiam, vitae magiſtram, exhibeo tibi, candide et beneuole lector. Scio per experientiam omnium retro ſaeculorum, hiſtoricos pleramque culpari ab his, laudari ab illis, idem mihi quoque euenturum fore, certiſſime polliceor. Affectuum paſſiones in hunc aut illum proniores, id efficiunt, vt facilius hodie fabulas legas, quam hiſtorias, paſſim veritate vbique ſuppreſſa, quam in exilium pridem egit malitia humana, nouaque rebus nouo Calepino indidit vocabula. Dum ſuperbiam magnanimitatem, prodigalitatem liberalitatem, formidinem prudentiam, veritatem odium, appellauit. Nulli hodie vera loqui, vera ſcribere licet, dominantibus eam calami libertatem pro flagitio vlciſcentibus, quaſi vero, quod agere libuit, ſcribere non liceat. Falluntur vero vel maxime dominantes in hoc, quod putent, omnia ſibi et in omnes impune licere, nec vllum eſſe, qui delicta notet, aut errata illorum, vel in vmbra, obſeruet. Meminiſſe potius deberent, quod circa regem Phrygiae, Midam, contigiſſe fabuloſiſſime narrant veteres. Habuit hic rex aſininas aures, et dum ſemel a chirurgo tonderetur, habere animaduerſus eſt. Rogauit igitur et pecunia emit ſilentium apud hominem rex. Sed hic, cum diu ſecretum tenuiſſet, ſemel in campis vagus, impatientior arcani, inclinato ad arundinem ore: *arundo*, inquit, *audi*, *rex Midas habet aſininas aures*. Res mira, ſtatim hoc verbum ab arundine ad arundinem meare, et omnes clariſſime campos reſonare: *Rex Midas habet aures aſininas*. Geſta principum, ſiue bona, ſiue mala, velut in ſpeculo ſunt, omnibus patent, ab omnibus notantur. Non poteſt ciuitas abſcondi ſuper montem poſita, nec regum geſta in oculis vniuerſi orbis fulgentia. Sint ſaeua licet, ac omnino virtutum cultoribus infeſta haec tempora, quibus ſcribimus. Dicere ſiquidem verum aut ſcribere hodie capitale eſt, nec in ipſos modo auctores ſaepe ſaeuiunt principes, ſed et in libros illorum, delegato ignaris plerumque miniſterio, vt monumenta clariſſimorum ingeniorum in foro exurantur. Ego his iam praecuſtoditus, nihilominus in arenam calumniarum deſcendo, exemplo aliorum, qui me anteceſſerunt, et adhuc ſubſequentur. Quod ſi poſſibile, admonitum candidum lectorem vellem, vt, ſepoſita caeca interim paſſione, hiſtoriam Polonam legat: rem certe deſidero, quae meo voto optari poteſt, haberi non poteſt. Vale interim amice lector, et memineris, nihil mirum eſſe, vnum diſplicere multis. Viennae Auſtriae, die 20 Septembris M.D.C.L.X.

LECTORI BENEVOLO
S. P. D.
EDITOR.

Annales RVDAVSCII, regnante IOANNE CASIMIRO, Poloniae rege, quos praeterito anno in lucem edere typis impreſſos promiſi, oculis tuis nunc ſubiicio, beneuole lector. Varia habeo, quae dicam, tum quae Rudauſcii, tum quae meum qualemcunque attineant laborem. Rudauſcius vir integrae fidei, ſincerus et probus, ſcripſit eo tempore, quo omnia exactius ſcire potuit. Fuit enim anno MDCLVII iam eccleſiae cathedralis Varmienſis canonicus *), quadraginta circiter, quod a vero non abhorret, annos habens. Nullis igitur de rebus, niſi quae aetate ſua iam confirmata acciderunt, ſcripſit. Amor eius ſingularis erga veritatem, maxima hiſtoricorum laus, ex multis locis apparet, ideoque iure inter principes illis temporibus hiſtoriarum ſcriptores ponendus. His autem non obſtantibus, naeuis tamen non caret. In philoſophia enim, matheſi et ſaniori phyſica non fuit ſatis doctus, et hanc ob cauſam varia, temporum forte illorum errore, ſuperſtitioſe dixit, miracula et neſcio quae prodigia venditans. Cumque hiſtoricus omnino nullius partis eſſe debeat, Gallos, Suecos, nimium Rudauſcium fuiſſe Auſtriacum dicturos ſuſpicor, id quod lectoris iudicio diſcutiendum relinquo. Acerbius etiam ſaepe in populares ſuos ſcripſit, vtrum ad rem an falſo dixerit, huc iam non pertinet inquirere. Satis eſt, ea omnia ad noſtra non trahi poſſe tempora, neque etiam inueniri quenquam puto, qui pro maiorum ſuorum ante ſaeculum factis reſpondere poſſit aut velit, multo minus, qui male ferat, quoſdam maiorum ſuorum ante ſaeculum male feciſſe, id quod omnibus temporibus apud omnes gentes accidit. Opus ſuum Rudauſcius dedicauit auguſtiſſimo Romanorum imperatori LEOPOLDO primo, his expreſſis verbis: „*Auguſtiſſime imperator*, Triumphales commodabis, vt ſpero, oculos homini vmbratico, vicini cognatique re„gis regnique Auſtriae Tuae ſuburbani, tragicos referenti caſus, et ab externa „dominantium ſcena venientem, regnorum Tuorum accolam, non grauate, vt „ſpero, in regiam Tuam admittes, Caeſarum regumque Phoenix, Auguſtiſſime „LEOPOLDE. Impendo Tibi, principi meo optimo, tributariam manum, manum „nulli vnquam hactenus, niſi Tibi ſoli a teneris deuotam, et cum conſpecto con„ſecratam ſole. Nec incomptam hanc Palladem meam auguſtis Tuis liminibus „caeſareis patieris excluſam, quin imo in hac exorientis felicitatis Tuae inaugura„tione

*) Hoc probat panegyricus, qui extat, ſubſequenti inſcriptione: *lugubris panegyricus in ſolennibus exequiis Auguſtiſſimi* FERDINANDI III *Romanorum imperatoris etc. pie ac religioſe ex hoc caduco imperio ad immortalitatem euolantis. Viennae Auſtriae* die 2 Aprilis A. MDCLVII LEOPOLDO, *Hungariae Bohemiaeque Regi, a Laur. Ioanne Rudawski, eccleſiae cathedralis Varmienſis canonico, dedicatus.*

„tione leges admirabilem rerum humanarum ſcenam, videbiſque virginem rem-„publicam Polonam ciuium ſuorum diſſidiis peſſumdatam, non gladio, Polonoſ-„que per ſe ipſos, non per alios de culmine felicitatis cecidiſſe. Miraberis deinde „hoſtium celeritatem, obſtupeſces eorundem conſilia et arcana. Leges iterum „alibi mortuos homines Moſchos, longa deſidia imbelles, viuos, vt ſibi videban-„tur, debellaſſe Lituanos. Tartaros, peruſtos ſole populos nudos ac inermes in „aciem prodiiſſe, arcubus ſagittiſque viſos, viciſſe aduerſariorum fulmina. Reco-„gitabis anniuerſarios Auſtriae hoſtes Suecos per Tua felicia expulſos arma. Da-„mnabis Tranſyluanorum ignauiam, extolles Tuorum virtutem Germanorum. „Haec ego Tibi prima ſpatia imperii ingredienti offero, vicinorum ludos augu-„ſtiſſimis oculis Tuis ſiſto. Aliquid enim maius a fortuna et indole Tua expectat „Chriſtianus orbis, quam dederit ipſe Tibi. Laeta omnium de Te, Auguſtiſſime „LEOPOLDE, praeſagia Europae et omina ſunt, fore aliquando, vt in Auſtria-„cos transferas, quod Ottomani, duobus abhinc et vltra ſaeculis ſucceſſiue poſſi-„dent, orientale imperium, atque ita manu altera orientem, altera occidentem, „contingas, ex Europa tranſiens in Aſiam, ex Aſia nauigans in Africam, vbi iam „ante ſaeculum Auſtriaci quoque numinis in glorioſiſſimo abauo fulgor reſplen-„duit. Vibra tantum modo generoſe auguſti parentis Tui nondum bene abſter-„ſum mucronem: quaere in ſacrilegis viſceribus innocuum Tuorum ſubditorum „ſanguinem. Cadant victimae Tuo ſanctiſſimo nomini barbarae illae gentes, quae „in ſua confidunt feritate. Vno verbo: diſſipa gentes, quae bella volunt. *Au-„guſtiſſimae Maieſtatis Veſtrae*, humillimus et obſequentiſſimus ſeruus et ſubditus, „Laurentius Ioannes Rudawski.

Studio praeterea quae ad hanc dedicationem, tam quod ad ſtilum, quam quod ad ſenſum, dici poſſent. Inſerui hanc ob cauſam, vt Rudauſcium etiam ex dedicatione ad Romanorum imperatorem cognoſcas. Scriptura enim eſt animi character. Auctor licet in conſcribendis ſuis annalibus exactus eſſe videatur, in quibusdam tamen locis dormitauit, neque ſatis accurate ſcripſit. Haud enim facta mentione KORICYNII, quem p. 97 procancellarium regni memorauerat, ANDREAE TREBICIO, minus regni ſigillum collatum fuiſſe p. 124 dicit, qui ſcribere debuiſſet: Koricynium ſucceſſiſſe ANDREAE LESCINIO, ſupremo regni cancellario, qui archiepiſcopus Gneſnenſis factus, in Koricynii autem locum ſuffectum fuiſſe ANDREAM TREBICIVM. Regem in Lituaniam profectum p. 143 Varſauiam reducem non memorat. Legatos Polonos Stockholmiam veniſſe, exceptos a proceribus regni Sueciae magno cum applauſu p. 156 ſcribit, quos deinde p. 158 iterum inſulam Oelandiam praeteruectos nuntium Stockholmiam miſiſſe cum literis, qui adfuturos legatos nuntiaret, memoriae prodidit. NICOLAVM comitem OSTROROG p. 226 mortuum dicit, qui deinde dedita Varſauia Vitembergium, Sueciae belli ducem, captiuum Zamoſcium deduxit. NICOLAVM PRASMOVIVM ſupremum regni cancellarium p. 415, maiorem regni antea ſecretarium, ad tantam inopinato euectum dignitatem memorat; quam tamen antea p. 391, iam regni procancellarium, ſed non recte, dixerat. Praſmouius enim tempore comitiorum, anno 1658, primum regni cancellarius et tribus hebdomadis poſt ſupremus regni cancellarius a rege declaratus fuit. Haec autem nihil habere momenti videntur, cum ad res maioris ponderis diligentiam adhibuerit accuratiſſimam. Latinitatem Rudauſcii quod attinet, neque mala illa, neque optima, quamuis multa vocabula barbara, exceptis iis, quibus officia publica deſignantur, deleuerim, ſubſtituendo Latiniora. Stilum autem nullo modo mutare neque volui neque debui, reiectis tantum quibuſdam ſoloeciſmis obelo dignis. Maxima mea cura in hoc

verſabatur, vt ſcribendi errores, frequentiſſime a librario commiſſos, numerumque aliquot millium excedentes, corrigerem, quaeque Rudauſcius obſcurius pro exteris dixit, explicarem, quaedam etiam, minus recte dicta, refutarem. Sed tam magna fuit ſcribendi errorum copia, tam multae, quae ſenſum turbarent, falſae interpunctiones, vt nonnulla, quamuis omni adhibita diligentia, oculorum aciem effugerent, quae pauca lector beneuolus aequi bonique facere velit. Indicem confeci ſatis copioſum, atque ad vſum ita accommodatum, vt lector momento inuenire poſſit ea, quae deſiderat. In primis familiae, quae illis temporibus Polonae floruerunt, quae res geſtae ab iis fuere, quo tempore mortalitate interceptae, quos in officiis ſucceſſores habuere, ope huius indicis vno quaſi intuitu appa-ret. Vitio hoc iuſte datur Polonorum libris hiſtoricis, vt fere ad vnum omnes indicibus careant, quod magnum pro lectoribus incommodum, qui, his deficientibus, tempus, quaerendo certa loca, perdunt.

Quod ſupereſt, Rudauſcii hi annales manu ſcripti, venere ad manus conſanguinei Ludouici Rudawski, pro tunc ordinarii, conuentus, vt dicitur, cuſtodialis Cracouienſis praedicatoris generalis cum licentia ſuorum ſuperiorum, anno MDCCXX, die XI Auguſti. Ab illo donati celſiſſimo principi IOSEPHO LVBARTOWICZ CZARTORYSKI, vexillifero ſupremo M. D. Lituaniae, qui iterum IANVSSIO WISNIOWIECIO, palatino Cracouienſi, anno eodem die XXIV Auguſti, dono dedit. Inde caſu felici celeberrimae bibliothecae Zaluſcianae hoc apographum obuenit, ex qua ad procurandam hanc editionem accepi. Orbis litteratus ergo debet claſſicum hunc hiſtoriae Polonae ſcriptorem illuſtriſſimo comiti IOSEPHO ANDREAE ZALVSCIO, ſupremo regni referendario, qui magnum ſtudium omnemque operam in augendas in Polonia ſcientias glorioſe confert, mihi tantum laborem et ſumtus, quos in hanc editionem impendi. Vale beneuole lector, et ſi quid veri inde haurias, porro conatibus noſtris faue. Scribebam Varſauiae die XXIV Iunii, anno MDCCLV.

CATA-

CATALOGVS
LITERARVM IN POLONIA AMATORVM,
EORVMQVE
QVI VTILISSIMIS RVDAVSCII ANNALIBVS
SVBSCRIPSERVNT,
ORDINE ALPHABETICO.

ALOY (Illuſtris Dom. Ioannes Baptiſta) Sereniſſ. Reg. Poloni Conſiliarius belli etc.

ANKWICZ (Magnif. Dom. Stanislaus) Dapifer palatinatus Cracouienſis et iudex deputatus ad regni tribunal.

BENZMANN (nobiliſſ. Dom. Ioannes) ciuitatis Gedanenſis Secretarius.

BEYNER (Magnif. Dom. Antonius Ludouicus) Incifor ducatus Samogitiae.

BIBLIOTHECA publica gymnaſii Elbingenſis.

BRAKENHAVSEN (Excellens ac ſpectatiſſimus Dom. Andreas Theodorus) Conſul ciuitatis Elbingenſis.

BVINICKI (Magnificus Dom. Ioannes) Dapifer Polocenſis.

CHREPTOWICZ (Magnif. Dom. Ioachim) Dapifer Nouogrodienſis.

CIESZKOWSKI (Reuerend. et perilluſtris Dom. Criſpinus) Canonicus cathedralis Leopolienſ.

DANIELEWICZ (magnif. Dom. Franciſcus) Capitaneus Plotelſcenſis.

GILLER (Nobiliſſimus Dom. N.) ciuitatis Torunenſis Secretarius.

IABLONOWSKI (Celſiſſimus princeps ac Dominus Ioſephus Alexander) Palatinus Nouogrodienſis.

IVNGSCHVLTZ (Excellens ac ſpectatiſſimus Dominus Ioannes Ferdinandus) Conſul ciuitatis Elbingenſis.

KALINOWSKI (Perilluſtris atque excellentiſſimus Dom. Ludouicus) Staroſta Winnicenſis.

KINNER (b. m. lib. Baro de Scharſenſtein) quondam S. Caeſ. Mai. Miniſter reſidens Varſauiae.

KLEIN (Nobiliſſimus ac ſpectatiſſimus Dom. Iacobus Theodorus) primus ciuitatis Gedanenſis Secretarius, reg. Societatis ſcientiarum Londini nec non Bononienſis ſocius.

KOMOROWSKI (Reuerendus Dom. Ioſephus) Soc. I. Sacerdos.

KRENI (Reuerend. atque illuſtris Dom. Carolus) Canonicus Varſauienſis, conſiſtorii Varſauienſ. iudex ſurrogatus.

KRIES (Nobiliſſimus ac ſpectatiſſimus Dominus I. Albinus) gymnaſii Thorunenſis Profeſſor.

KROKISIVS (Excellens ac ſpectatiſſimus Dom. Ioannes) Conſul ciuitatis Marieburgenſis.

KVRNIEWICZ (generoſus Dom. Ioſephus) Regens caſtrenſis Vitepſcenſis.

LANGE (Magnificus ac ſpectatiſſimus Dom. D. Carolus Chriſtianus) Proconſul ciuitatis Elbingenſis.

LEVBNITZ (Illuſtris atque excellentiſſimus Dominus Antonius de) Sereniſſ. Reg. Poloniae camerae Praefectus, et vice-commiſſarius Gedani.

LEVSCHNER (Nobiliſſimus Dom. Chriſtoph. Erneſtus) ciuitatis Gedanenſis Secretarius.

LIPSKI (Illuſtris atque excellentiſſimus Dom. Thadaeus) caſtellani Lancicienſis filius, S. R. M. camerae Praefectus.

LISANSKI (Reuerendiſſ. Dom. Heraclius) Ord. S. Baſilii Generalis.

LVBIENSKI (Reuerendiſſ. atque illuſtriſſimus Dom. Vladislaus comes) regni Poloniae Notarius, Abbas Paradiſienſis etc.

MALACHOWSKI (Illuſtriſſimus atque excellentiſſimus Dominus Ioannes comes in Malachowiee) ſupremus regni Poloniae Cancellarius.

MALACHOWSKI (Perilluſtris atque excellentiſſimus Dom. Nicolaus) ſupr. reg. Pol. cancellarii filius, Staroſta Opocinenſis.

MARYANSKI (Honoratus Ioſephus Ignatius) mercator Torunenſis.

MIKVLSKI (Reuerend. atque illuſtris Dom. Stephanus) Canonicus archicathedralis Leopolienſis.

MINASOWICZ (Reuerend. atque illuſtris Dom. Ignatius Petrus) Canonicus Varſauienſis, praepoſitus Brochowienſis.

MINASOWICZ (Nobiliſſimus Dom. Ioan. Epiphanius) S. R. M. Secretarius.

MÖLLER (Excellens ac ſpectatiſſimus Dominus Ioan. Iacobus) Conſul ciuitatis Elbingenſis.

NIEMIROWICZ (Illuſtriſſimus atque excellentiſſimus Dom. Ioannes Szczytt) Caſtellanus Liuoniae.

OEHMCHEN (Nobiliſſimus Dominus Ioannes Nicolaus) Secretarius ciuitatis Gedanenſis.

PAKOSZ (generoſiſſimus Dominus Antonius) Dapiferides Polocenſis.

PODOSKI (Illuſtriſſ. atque excellentiſſimus Dom. comes Iunoſza Ioſephus) M. D. Lituaniae culinae Praefectus.

PODOSKI (Reuerendiſſ. atque illuſtriſſimus Dominus Gabriel Ioannes comes Iunoſza) Sere-

Sereniſſimorum regiorum Poloniae principum Cancellarius, praepoſitus cathedralis Cracouienſis.

PRZEZDZIECKI (Illuſtriſſ. atque excellentiſſimus Dom. Antonius) M. D. Lituaniae Referendarius.

PRZYLVSKI (Reuerendiſſ. Dom. Ioannes) S. I. Reſident. Varſau. prouinciae Polonae ſuperior.

RADLINSKI (Reuerendiſſ. atque perilluſtris Dom. Iacobus Paulus) canonicor. regular. ord. Sti. Sepulcri Praepoſitus generalis infulatus.

RADZIVIL (Celſiſſimus princeps Stanislaus) Inciſor M. D. Lituaniae.

RADZIVIL (celſiſſimus princeps Vlricus) M. D. Lituaniae magnus ſtabuli praefectus.

RAMSEY (Nobiliſſimus Dom. Carolus Erneſtus) Secretarius ciuitatis Elbingenſis.

REYHER (Nobiliſſimus Dom. Georgius Adamus) Secretarius ciuitatis Torunenſis.

RHODE (Magnificus ac ſpectatiſſimus Dominus D. Henricus) Proconſul ciuitatis Elbingenſis.

RIHOVEI (Reuerend. Pater Michael) S. I. illuſtriſſ. regni ſupremi Referendarii theologus.

ROGGE (Excellens ac ſpectatiſſimus Dom. D. Samuel) Conſul ciuitatis Elbingenſis.

ROSCISZEWSKI (Reuerendus pater Franciſcus) S. I. Rector collegii Nouogrodienſis.

ROSENBERG (perilluſtris atque excellentiſſimus Dom. N. de) conſiliarius belli intimus Ser. reg. Poloniae etc.

RVDAWSKI (Reuerendus Dom. Lucas) S. I. Sacerdos, typographiae collegii S. I. vice-praefectus.

SCHRÖDER (Magnificus atque excellentiſſimus Dom. Chriſtianus Gabriel de) ciuitatis Gedanenſis conſul.

SIEFFERT (Nobiliſſimus Dominus Sigiſmundus Michael) Secretarius ciuitatis Elbingenſis.

SOBOLEWSKI (generoſiſſimus Dom. Matthias) Succamerarii Varſauienſis filius.

SOLTYK (Reuerendiſſ. atque illuſtriſſ. Dom. Caietanus Ignatius) Epiſcopus Emauſenſis, Coadiutor Epiſcopat. Kiouienſis et Czernichouienſis.

STADNICKI (Magnificus Dominus N.) Vexillifer Grabowiecenſis.

STARZYNSKI (Perilluſtris atque excellentisſimus Dominus Paulus) Staroſta Horodelſcenſis.

STEINHAVSER (illuſtris atque excellens Dom. Ioannes Beniamin) Conſiliarius et aſſeſſor camerae Sereniſſ. reg. Poloniae.

STOLTZ (nobilis Dom. Samuel Conradus) rei vetedariae Praefectus et membrum ſecundi ordinis ciuitatis Elbingenſis.

SZEMBEK (illuſtrisſimus atque excellentisſimus Dom. Franciſcus) Palatinus Liuoniae.

SZEPING (illuſtris atque excellentiſſ. Dominus Dominicus) Generalis maior exercitus Polon.

SZYBINSKI (Reuerend. Dom. Alexander) ſcholarum piarum Rector Mederecenſis.

SZYDLOWSKI (Magnificus Dom. Theodorus) Iudex caſtrenſis Varſauienſis.

TOLKEMIT (Nobilis Dom. Carolus Fridericus) Patricius Elbingenſis.

TYSKIEWICZ (Magnificus Dominus Ioannes) Ciwun Vilnenſis, capitaneus Dubicenſis.

VNGER (Nobilis Dom. Ioannes) membrum ſecundi ordinis ciuitatis Elbingenſis.

WACHSSCHLAGER (Excellens ac ſpectatiſſimus Dom. Georgius Daniel) Conſul Torunenſis.

WAHL (Nobiliſſimus Dom. Conſtantinus Ludouicus) ciuitatis Gedanenſ. Secretarius.

WIELOWIEYSKI (generoſiſſimus Dom. N.) Notarius caſtrenſis Cracouienſis.

WIENIAWSKI (Magnificus atque excellentiſſ. Dom. in Puslomi et Nawary Roch) Pincerna Premiſlienſis, militum tribunus et commendans legionis equitum regni clauae campeſtris.

ZABA (Magnificus Dom. Hieronimus Koſcieſza) Capitaneus Koſzauienſis.

ZABACKI (Magnificus Dom. Ioſephus) Subdapifer Nouogrodenſis.

ZALVSKI (illuſtriſſimus atque reuerendiſſimus Dom. Ioſephus Andreas comes) ſupremus Referendarius regni.

De exteris ſubſcriptoribus vix habeo, quod memorem. Nam praeter perilluſtrem atque excellentiſſimum Dominum CAROLVM de MILTITZ, Sereniſſ. Regis Polon. Elect. Saxoniae, camerae praefectum, et honoratum CRÖCKERI, bibliopolae Ienenſis viduam nemo ſubſcripſit. Exteri queruntur Polonos neque optimos exterorum libros emere, id quod tamen ab veritate abhorret, et Poloni meliori iure exteris obiiciunt, eos neque optimos Polonorum libros curare.

HISTO-

Digitized by Google

HISTORIARVM POLONIAE AB EXCESSV VLADISLAI IV

LIBER I.

LIBRI PRIMI CAP. I.

SYNOPSIS.

Poloniae deſcribitur regnum, tum antiquae gentis recenſentur facta. Mentio ſit Stephani primi, eiusque memorantur virtutes regiae. In tranſitu recenſentur Sigismundi III infelicitas, atque Vladislai IV triumphi.

Proemium.

HIſtoriam noſtrae aetatis Polonam, non ementito poetarum; nec tumenti rhetorum ſtilo; ſed nuda geſtarum rerum deſcriptam charactere, poſteris traditurus, de motu ciuili, ſiue Coſacorum perduellium decennali bello, Mahometanorum ſocietate, ſcribere aggredior. Ampla eſt ſeges cui accingor, Coſacorum rebellium inprimis effrenata rabies, Tartarorum auxiliares copiae, caeſi integri exercitus, capti duces, collata toties iniquo marte ſigna, amiſſum pene totum vno, recuperatum vero altero anno potentiſſimum Poloniae regnum. Auulſa per Moſchos a corpore regni, cui male coaluerat, Lituania, erepta per Coſacos Ruſſia, direpta per Sueeos Hungarosque Polonia, peſſundata per Brandenburgicum Boruſſia, occupata per Moſchum Liuonia, tentata per Polonos Pomerania, Marchia ac Transſiluania.

Auctoris mens.

Exacti hiſtoriam temporis tradidit PAVLVS PIASECKI, epiſcopus Praemislienſis, ſenator regni, a Stephano primo Polonorum rege in Vladislaum quartum: mihi a Io. Caſimiro, vltimo per matrem Iagellonide, principium et finis. Tres illi reges, vnus mihi cuius infeliciſſima tempora memorem: ille vniuerſae Europae, ego Poloniae miracula toti orbi ſcribo. Illi ab infula, mihi ab opere et materia dignitas ſit: vtrique in religionem aequalis amor, in patriam fides. Haec enim duo me adigunt, fides et pietas, vt loquar, vt ſcribam. Mentiantur exteri, imponant aduerſarii, nihil mihi tale obiici poteſt, qui ſacris iam pridem initiatus nec blandiri poſſum, nec aſſentiri cupio. In medio quoque vocationis meae poſitus, et vitae ſanctitatem profeſſus, nec reipublicae Polonae, aut partium vnquam implicitus curis, procul omni animi affectu geſta recenſeo, ne aut falſum dicam, aut vera omittam.

Hiſtoriae partes.

Seruaui quantum potui et ordinem, temporum regionumque adieci deſcriptionem, ſcrutatus ſum conſilia, non adeo ſub profundo defoſſa, aut in Sacrario abdita, addidi actus, appoſui rerum magnarum vna cum cauſis euentus, probaui et improbaui con-

ſilia in rebus geſtis, modum dicti aut facti obſeruans. Hinc nihil mihi, homo caeterum vmbraticus, arrogo, opera et ſtylus mea ſunt, caetera actorum. Nullam a quopiam expecto mercedem, coelum mihi merces ſit, quod tribuat iuſtus remunerator Deus. Admonitos quoque velim lectores, qui hos labores ſua cura dignabuotur, vt qualem illi a me deſiderant animi affectum, talem et ipſi ad legendum afferaoı, ſepoſita interim ad tempus caeca plerumque in hanc aut illam partem factione. Tu nune ſupreme rerum rector et arbiter, qui regna et imperia nutu gubernes, tu pacis, tu belli Deus, qui ſceptra de gente in gentem transfers, omnipotens ſuper omnia opera, et mirabilis in poteotia tua, tu calamum, tu mentem meam moderare, vt feliciter tuo fauore inchoatos labores ad finem vſque deducere poſſim. Caeterum antequam deſtinatum mihi aggrediar opus, deſcribenda primo ſtatim in limine, exterorum in gratiam, occurrit Polonia, tum quae regni vbertas, opulentia, vires, et maieſtas; repetendus deinde ſtatus, qualis ſub diuo fuerit Vladislao, quae prima Coſacis rebellandi initia, quae externorum in rempublicam factiooes, ſtudia, ac demum aperta odia, quae Polonorum erga Io. Caſimirum fides, obedientia, et quale obſequium, quis in aduerſis amor et qualis fidelitas.

Poloniae deſcriptio.

Polonia igitur toto ſeptentrione prouinciarum vbertima, ingentibus terrarum ſpatiis, inter Balthicum et Euxinum porrigitur mare, bonitate ſoli praebens omnia affatim, quidquid ad opulentiam, commoditates, armorumque robur audeas deſiderare. Paſcit frugibus totius Balthici littoris, vbi ſteriles fundi, accolas Belgas, item Scotos, peruſtas ſole Hiſpanias, ipſam ſaepius Italiam, atque adeo orbis Deam Romam exitioſa liberat a fame. Plerosque ex his veſtit populos, ingenti lanae, lini, cannabis, coriorumque copia, boum armentis Germaniam replet, bellatoribus equos, vicinis maribus claſſes ſubminiſtrat [1]). E nemore Lituano aut Boruſſo nauigatur in Indias, ferro aut plumbo vbique pugnatur Polono [2]).

Geſta antiquae gentis Polonae.

Ipſos Polonos bellicoſiſſimos fuiſſe res eorum geſtae teſtantur, eum inter modica gentis ſuae initia, ferociſſimis colliſi populis, victores plerumque euaſeriot [3]), ſuumque imperium a maris Balthici littoribus, ad ipſum vsque Euxinum armis propagarint. In vnum poſthac cum Lituanis corpus coaliti, domitis crucigerorum armis, qui vtramque hanc gentem, coocociatis Germanici imperii viribus, totos trecentos annos accerrime diuexarint. Almam pacem nacti, incognitum antehac ſibi bonum, ſiue otii dulcedine, ſiue proſpera fortuna emolliti, duras primum, quibus inuicti ſteterant; militiae ſuae leges aſpernati, mox multum de priſtina dimiſere ferocia. Poſt principum ſuorum genium ſequuti varia fuere fortitudinis fama, ſed temporum felicitas effecerat, vt in tranquillo imperii ſtatu, dum omnes commoda pacis auidius ſectantur, iam magis opibus, quam praeclare factis eſſent conſpicui, ſat habentes, a benigniſſimis, ne dicam molliſſimis principibus, immenſis in dies, et vſque etiam damoolis augeri libertatum praerogatiuis. Vnde in immanem delapſi faſtum, obliti militiae, domi ciuilibus aeſtuare factionibus, foris hoſtium expoſiti iniuriis torpere, aegre Moſchorum ſuſtinentes arma, longe lateque in Lituania graſſantia, ab altera vero parte, Crimaeis Tartarorum cohortibus [4]) Ruſſicas prouincias miſerrimum io modum dilacerantibus.

Tan-

1) In manuſcripto, haec verba, incuria, credó, atque ignorantia librarii, continentur: *boum armentis Germaniam replet, bellatores equos, ſubminiſtrat et in vicinum totis exercitibus claſſes*, quae cum inter ſe diſcrepantia ſint, mutanda duxi.

2) Auctoris tempore, quae de Polonia dixit, vera fuere et recta, nunc autem rerum facie mutata, non omnia ſine vlla exceptione credenda. Iam non Polonia claſſes vicinis ſubminiſtrat, hoc eſt, iam non exteris tam ſtupendam lignorum ad aedificandas naues copiam ſuppeditat, iam non amplius alios populos veſtit, ipſa veſtitur ab exteris, ſuas contemnens opes, peregrinas, increſcente luxu, appetens in haud leue rei domeſticae detrimentum. Qui rectam Poloniae eiusque diuitiarum cognitionem capere valit, legat. P. Gabr. Rzączynski S. I. Hiſt. nat. cur. Reg. Polon. vel huius libri recenſiones in prima et ſeq. part. Bibliothecae Varſauienſis Tom. I.

3) In codice, quo ex bibliotheca Zaluſciana vſus ſui, *loco plerumque euaſerunt*, ſcriptum eſt *ſemper euaſerunt*, id qood Rudauſcio, hiſtoriarum Poloniae bene perito, minime imputandum, qui bene ſciuit veteres Polonos non ſemper victores euaſiſſe. Sed librarius vel alius credidit, magnam ſe rem feciſſe, ſi in gloriam gentis ſuae mentitus fuerit.

4) Pro verbo cohors ſemper in manuſcripto horda adhibitum, cum autem auctor non de hordis Tartarorum, id eſt, vaccis praegnantibus, ſed eorum militum cohortibus ſeu congregationibus, verba voluerit facere, vocabulo, hoc in ſenſu, barbaro malui abſtinere.

Tandem optimo reipublicae fato per electionem Stephanus Bathoreus dicitur Poloniae Rex, ingentis animi princeps atque indolis; regio digniſſimus faſtigio, virtute nulli heroum ſecundus, cuius magnanimae actiones tantum in animis incolarum valuerunt, vt omnes ſubito principis ſtimulati exemplo deteſtari ignauiam, luxum aſpernari, duci honeſtate, animos in praeclara aſſurgere, nobilitate fortis confeſtim ſpirante conſilia, et intermortuae laudis flagrante deſiderio. His animis conuerſus in hoſtem, facile triumphantem de Lituania Moſchum, magnis vltum cladibus, continuis fractum victoriis, recuperata Liuonia, inque intima ſuarum compulſum ſolitudinum, ad pacis vſque redimendas coegit conditiones. Parte vero ab altera adeo Tartarorum infeſtam repreſſit audaciam, vt gens immaniſſima commouere ſe hoc imperante non auderet. Nouum Sarmatico orbi feliciſſimum iubar inuexiſſe viſus eſt, reſtituta genti armorum priſtina gloria, hoſtili vindicata iniuria, prolato in Lituaniam imperio, eiusque meliori per orbem aſſerta exiſtimatione, ſui vero nominis vera et ſincera in animis mortalium laude propagata. Tum ad ciuilis regiminis formam componendam conuerſo ſtudio, poſitus in inuidiis et liuore, Maieſtatem Regiam egregie tutatus eſt, exemplo omni futurus poſteritati, imperantis auctoritatem cum quantacunque populi libertate, dum adſint animus et prudentia, optime conuenire poſſe [5]). STEPHANVM ſequutus eſt SIGISMVNDVS eius nominis TERTIVS, Sueciae Rex, magis ſpectatus, pace, quam bello, princeps, quod inuitus ſemper geſſiſſe obſeruatus eſt, omne tempus fallere ſolitus inter Citharoedorum canentiumque choros, quod rariſſime principi, et non niſi in ſummo otio agenti concedunt politicorum leges [6]). Saltus enim regum, mors eſt non raro ſubditorum. Nota magis ſunt, quam vt meo calamo memorari queant, illuſtria Sigismundi III infelicitatis exempla. Amiſſa imprimis Suecia, nutantes toto biennio Poloni, Moſchorum imperium admiranda partum felicitate, ſtupenda amiſſum neſcio cuius ſocordia, auulſa deinde a corpore regni per Guſtauum Adolphum Liuonia, mox peſſundata per eundem Boruſſia, bini in Moldauia amiſſi exercitus, turbata per Oſmanum Polonia, polluta decies et amplius per Tartarum Podolia, neglectae occaſiones ſubmonendae eorum damnoſae viciniae, cum ſaepius illi contra Ottomannum tumultuarentur, et ſe ſuaque certiſſimis vadibus offerrent [7]).

Encomium Stephani.

Sigismundi III infelicitas.

Sigismundo ſucceſſit Vladislaus, eiusdem promogenitus filius, Caroli archiducis Auſtriae Stiriaeque principis filia Anna natus princeps feliciſſimus, ſi per ipſos licuiſſet Polonos. Supplicem ille ad pedes Michaelem Federowitz, magnum Moſcouiae ducem, Aſtrachanenſem et Caſanenſem regem potentiſſimum, veniamque iniuſti belli deprecantem habuit. Sola armorum oſtentatione ſuique nominis fama Amurathum orientis caeſarem terruit. Liberauit a

Vladislai triumphi.

5) STEPHANVS BATHOREVS certe et magnanimus et validus fuit rex, et longe clariora forte geſſiſſet facta, niſi immaturam mortem in magnum reipublicae damnum, dicunt ſcriptores, dato ei veneno, quod vix credendum, veriſimilius ex morbo acuto non recte a medicis tractato, obiiſſet. Anno enim aetatis quinquageſimo quarto, imperii autem vndecimo, die 12 Dec. A. 1586 viuere deſiit, nullis ex ANNA vxore Sigismundi I filia, relictis liberis. Ceterum STEPHANVS exemplo eſt, quam ſalutare ſit reipublicae, ſi rex prudentum, doctorum, et bene de patria ſentientium conſiliis vtatur. Omnia enim fere praeclara rex de magni illius ZAMOSCII tum belli ducis tum cancellarii ſupremi conſilio fecit, qui etiam, quantum fieri potuit, Polonorum regi conciliauit beneuolentiam, exceptis Zborouiis.

6) Male hic auctor politicorum leges, principi rariſſime et non niſi in ſummo otio agenti canentium choris intereſſe permittentes laudat. Primum non hominis vmbratici eſt definire, qua ratione princeps animum continuo reipublicae curis obrutum recreare debeat, deinde crebrior principis ad audiendos muſicos praeſentia non officit laudabili reipublicae gubernationi, id quod vel vnicum Regis Boruſſorum hodierni exemplum, non tantum muſicos ſaepius audientis, ſed et ſua ipſius manu quam abſolutiſſime tibiis tranſuerſis canentis, ſatis refutat.

7) Auctor quidem quae infeliciter geſſit SIGISMVNDVS III memorat facta, praeteriens ea, quae bene fecit, tam domi quam foris. Non ſua culpa Sigismundus Sueciae amiſit regnum, ſed religio in cauſa re vera erat. Ob ſpem enim regni Poloniae tempore obtinendi, principiis religionis catholicae ineunte aetate fuerat imbutus, id quod Suecorum ab eo alienauit animos. Inde bella cum GVSTAVO ADOLPHO, Sueciae rege, Sigismundi loco electo. Qui deinde in rebus ſtatus poloni verſatus, optime ſcit Poloniae reges non agere ſemper poſſe ſecundum neceſſitatem, ideo neque culpam malorum euentuum iis imputari debere. Exemplum eſt, vt vnicum tantum adferam, victoria Kirchholmenſis, qua vti melius Sigismundus potuiſſet, niſi Polonorum vetaſſet diſcordia. Sigismundus mortuus eſt ex apoplexia d. 30 Apr. A. 1632, anno aetatis ſexageſimo ſexto, imperii autem quadrageſimo quinto, relictis ex Anna coniuge, Caroli archiducis Auſtriae filia, Vladislao Sigismundo, ex altera autem coniuge Annae ſorore Conſtantia, Ioan. Caſimiro, Albrechto, Carolo Ferdinando, Alexandro Carolo et Anna Catharina.

Succorum iugo Boruſſiam, liberaſſet et Liuoniam, ſi Poloni bellum magis ſecurum, quam incertam elegiſſent tranquillitatem, Deo quaſi ſic permittente, vt per incognitos Auſtriae hoſtes, et tunc in Polonia victores Succos exagitaretur Germania, quos tunc vno praelio, ſi decertare voluiſſent, deleuiſſent Poloni. Altam deinde ſub hoc glorioſo principe quatuordecim annorum Polona nobilitas domi agebat pacem, et, vt in otio fieri videmus, in luxum opesque plerique immerſi, non pacem modo, ſed inuſitata et incognita quadam velut felicitate, fortunam caeterorum regnorum turbidam ſecure deſpiciebant, tacitoque ſaepe vacillantes reuulſos Europae cardines et aegre criminum poenarumque ſuſtinentes pondus mirabantur ſenſu: Sed non diuturnum tantae felicitatis habuit ſpectaculum orbis, Vladislao enim terris erepto, coelo recepto, tanquam iisdem fatis Polona ſuccubuiſſet felicitas, omnia in peius deinde ſublapſa ſunt, adeo fallax quies ſopore haud procul lethargico, mali ſemper neceſſe ſit praeſaga imminentis [8]).

LIB. I. CAPVT II.

SYNOPSIS.

Deſcribitur Boryſthenes fluuius, Boryſthenisque accolae Coſaci. Illorum prima initia et origo militiae. Fit deinde ad Chriſtianos principes adhortatio. Irritatus chmielnicius a czaplinio. Origo illorum litis, vna et malorum. Primus rebellis chmielnicius, cuius rebellionem auxit caeſus per eos dies crudeliſſime fuſtibus filius.

1648 Anno itaque milleſimo ſexcenteſimo octauo ſuper quadrageſimum, regni et ſimul felicitatis Vladislai decimo ſexto, primi omnium tumultuari coeperunt Boryſthenis fluuii accolae vulgo Cuſaci dicti. Rem altius de famoſo Boryſthene fortitudineque Coſacorum in gratiam exterorum repeto. Boryſthenes ſeptentrionis fluuiorum celeberrimus, ex paludinoſis Moſcouiae emergens nemoribus, ab ipſo Smolenſco iam nauigabilis, ampliſſimas albae Ruſſiae emenſus prouincias, plurimis auctus fluuiis, magna vndarum mole tumidus, Kiouiam, famoſiſſimam quondam Ruſſorum alluit metropolim, inde in vaſtiſſimum camporum effuſus pelagum, qui Tartarorum iniuria nulli habitabiles, inter Ruſſiae, Daciae, Scythiaeque conterminas gentes, iam Tauricae Crimeae propior, quam a iuris Poloni diſterminat limite, in loca ſaxoſa, ac prominentibus ſcopulis aſpera, fremebundus inuehitur, per ea dum enititur, locorum iniuria putares irritatum, tanta vi ac vehementia diſruptis late rupibus, ſubruptis montium iugis, per ſaxeas, nec Nilianis diſpares, voluitur cataractas, et inde plurima aquarum effuſus mole, ac ſummo impatientique delapſus impetu, depreſſiores nactus locorum tractus, eos in multiplices ſcindit alucos, ac immenſa planitie inundata, magna fluuiorum multitudine, qui eo humiliorum locorum ſitu inuitati certatim vndique, qua ex numeroſis Moſchorum deſertis, qua ex vicinia confluunt Tartaria, inter reſtagnantia aquarum diluuia, ac multiuagos fluminum euripos mille molitur inſulas, mille circumfluos oſtendit abſconditque colles, vario inter paludinoſas voragines ludentis naturae artificio, ac diuerſo terrarum vndarumque ingenio, dum inſularum alias aſperari ſcopulis, alias denſiſſimis ſyluarum inumbrari, has laetis luxuriare paſcuis, plurimas ſterili cuneo, ac multa imperuias arundine ſqualere aſpicias. Paucae inter has dum commodiſſimo in modicos colles aſſurgunt ſitu, imperare caeteris illarumque aequiſſimo iure reginae eſſe videntur, in ſatis amplas porrectae planities, nec ſaxis aſperae, nec illuuiem metuentes, quanticunque capaces populi, vicinum, lacus Ilmani, rectius maris Euxini oſtium dixeris, deſpectant ſinum, ea locorum a naturali ſitu firmitate, vt paucis propugnantibus, nulla humana vi ſint expugnabiles, ea vndarum commoditate, vt totius orbis nauigia ſecuriſſima complecti poſſint ſtatione, eo demum naturae beneficio, vt nec famem, quae omnium quidquid ſub ſole firmum eſt, validiſſima eſt expugnatrix, adeo metuant, affluente a propinquo mari incredibili piſcium copia, quae dum ad illam dul-

Boryſthenis deſcriptio.

8) Vladislaus IV, felix ille Poloniae rex, de quo auctor quaedam infra memorat, diem obiit d. 20 Maji A. 1648, anno aetatis 53, imperii 16, nullis liberis relictis.

Google

dulcium aquarum ingentem vim confertim admiranda properat multitudine, inter illos innumeros inſularum euripos, capturam praebet toto terrarum orbe aeque facillimam ac copioſiſſimam. Sed quod rei caput eſt, cum per illud maris oſtium, Ilmanum nuncupatum, ſecuriſſimo nec minus commodo in ipſum Euxinum deſcenderis curſu, adeo prona et compendioſa in penetralia Turcici imperii, ipſamque vrbem Conſtantinopolim eſt nauigatio, vt ei fauentibus velis, vel remigum auxilio pauci admodum dies ſufficiant, nullis curtum intercipientibus inſularum, vel moleſtis promontoriorum obicibus, ſed aperto ac liberrimo mari, vnico a ſeptentrione ventorum flatu, in ipſam ferente Propontidem. 1648

Stante Graecorum imperio, ſaepius hinc Ruſſorum populos claſſibus modicorum nauigiorum quinquaginta circiter virorum capacium, quales etiam nunc Coſacis conſtruere mos eſt, illas oras infeſtaſſe legimus. Redactis poſthac ſub Polonorum imperium Ruſſicis aliis prouinciis, Poloniae regem Boleslaum, Imperatori Graeco, Turcorum armis conflictato, ea ipſa nauigatione, auxilia magnamque commeatus vim ſubmiſiſſe Poloni annales prodiderunt. Ingruentibus poſthac in illam viciniam feralibus Tartarorum cohortibus, atque omnia longe lateque peſſundantibus, illa loca deſerta iacuere. Polonis non multum de poſſesſione littorum maris ſollicitis, Tartaris etiam ſuo genio campeſtria ſectantibus, donec, cum illi nullum in penitioribus Ruſſiae praedandi finem facerent, aſſiduiſque incurſionibus miſeram gentem diuexarent, ex plebe Ruſſica incolarum aliqui, omni ſpoliati fortuna, nec vſquam tuto conſiſtentes, extrema inopia ac aſſiduo hoſtium conſpectu audentiores facti, cum praedandi viciſſim coiuiſſent ſocietatem, egregio auſu illa, de quibus agimus, inſedere loca, fabricatiſque ſubito opere nauiculis, qua piſcando, qua ex vicinia itidem praedas agendo Tartaris, vitam tolerare, mox rem etiam augere coeperunt, illa locorum opportunitate, atque lemborum beneficio, dum quo volunt ad praedas improuiſi aduolant ac reuolant, in ſuis luſtris tutiſſimi arridente ſucceſſu, non deficientibus ſociis, quorum aucti numero, dum iam tegi latibulis nec poſſunt nec volunt, ex caſibus creſcente audacia, locorumque agnita firmitate, praecipuam deligunt inſulam, ac ipſo firmiſſimam ſitu, additis operibus faciunt inexpugnabilem, iamque latrocinio in militiam conuerſo, bellorum illis arcem futuram. Tunc militares inter ſe dicere leges, munia belli partiri, ducem ſibi legere, omniaque ſecundum formam iuſti componere exercitus, quo freti vltro iam captatis occaſionibus excurrere in hoſticum, populari mapalia, ferro flamma itidem ſaueire, ſed maxime redeuntes ex populatione Tartaros, circum fluuiorum praeſertim traiectus inuadere, ac ſaepiſſime magna ſpoliorum parte exuere, neque hoc contenti, ſed antiquorum Ruſſorum exemplo ſtruere claſſem exorſi, atque tentare maria auſi, eum ingenti praeda ditati inter populares comparuiſſent, exemplo plurimis fuere, eandem licentioſae militiae, qui ex nunc Coſacos ſe dici volebant, amplecti fortunam.

Coſacorum prima initia et origo militiae.

Repreſſo aliquantiſper tanta ratione impetu Tartarorum, ea potiſſimum Ruſſiae parte, quae Boryſtheni vicina eſt, multum Ruſſiae nobilitate fauente hominum coeptis, atque hac rerum occaſione, rurſum ſuas in illis locis, quae ad vaſtas iam recederant ſolitudines, reſtaurante fortunas, potentioribus praeſertim nouas illuc hominum deducentibus colonias, quas cum maxime Coſacorum illa impleret colluuies, ſuamque quaſi ſeorſiuam rempublicam ſparſim per illas Ruſſiae pronincias haberet, in tantum breui tempore aucti ſunt, vt cuiuis hoſtium formidabiles euaſerint. Maxime vero hominum enituit audacia, cum maritimis inescati ſpoliis non iam furtiuam exercere piraticam, ſed aliquot centenis lemborum comparatis, iuſta propemodum claſſe, omnia Euxini maris littora infeſtare, intercipere nauigia, vrbes diripere, inceptarent, eo ſaepius deducta re, vt dum vicina Conſtantinopoleos oppida eorum gemunt caedibus, collucent incendiis, ille tam formidandus toti orbi tyrannus, a conſternata vrbe hoſtiles ignes aſpicere cogeretur, Turcica claſſe tanto ingenti nauigiorum ſubnixa numero, tanto bellico inſtructa apparatu, nunquam valente illorum repreſiſſe aut caſtigaſſe ferociam, ſemper nimia locorum fortitudine in ſuo tuti Boryſthene, ſemper eximia opportunitate ad inferendas clades expediti. Quae cum ita ſint, profecto rem non ſine multiplici numinis prouidentia ſe habere agnoſcendum eſt, cum horum locorum, ſitus et omnigenae commoditatis intuitu, eam eſſe naturam voluerit, vt de induſtria facta eſſe videatur, ad refraenandam immenſam illam et tot regnis formidandam ottomanorum potentiam, cum in ipſis hoſtium haereant praecordiis, nullaque chriſtianorum principum cura conſeruantur, admirando ſuo conſilio, fecem populi, vagam hominum colluuiem ad ea tutanda deſtinauerit loca. Vnde ſi reges aliquando Poloniae, aliique principes conuerſi in melius, fatorum malignitate ſapere voluerint, tutiſſime, nec minus facillime haec oppugnari

1648 barbaries atque lethali vulnere concidere poſſet 9). Conſultius profecto et ipſa tunc Polona feciſſet reſpublica, ſi populos illos praeda toties ineſcatos, continuis extra occupaſſet bellis, expoſuiſſet periculis. Ita enim factum fuiſſet, vt Coſaci nunquam proritaſſent Polonos, quorum imperium agnoſcebant. Hoc vnicum arcanum contra Coſacos fuit, populos alioquin bellicoſisſimos, haec vnica occulta vis, retinendi in obſequio et amore pronos ad rebellionem Ruſſos, et ſi caſus daretur nihil non auſuros. Docebat et ipſa experientia, non poſſe Coſacos bellicoſos torpere ac in otio viuere. Quotieſcunque enim aut combuſtis nauiculis, aut oppoſito exercitu prohibebantur a ducibus Poloniae tentare mare nigrum, toties dicto citius vlturi iniuriam, conſcripto in momento formidabili exercitu, Polonas adoriebantur vires, donec extructo magnis reipublicae impenſis Cudacenſi fortalitio, deletoque paulo poſt terno illorum potentisſimo ſed rebelli exercitu, quieſcere ad tempus coacti ſunt, ſemper attamen infenſi Polonia propter ademptam praedandi licentiam. Erexit altius illorum offenſos in Polonos a oimos mandatum Vladiſlai regis, quo iubebantur paratis ſexcentis nauigiis Euxinum tentare mare, rectaque petere ipſam Conſtantinopolim, dum interim rex potentisſimo ſtipatus exercitu terra properaret ad euertendam Ottomanorum monarchiam, quae toti orbi ſeruitutem minabatur, dum Venetam inuaderet rempublicam. Sed haec omnia contradicente Polona nobilitate, nullum alium habuere exitum, quam vt, facta ingenti acceſſione virium, augere noſtrum dedignati imperium, iuuare abſque prop-io ſanguinis diſpendio ſocios et amicos, ac de orbe chriſtiano optime meritos, noluerint Venetos, quin potius turpi, nec minus exitioſo quam aeternum pudendo conſilio, in proprium verterent iugulum Coſacos, aduerſarum rerum fidelisſimos ſemper contra quoſuis hoſtes milites, et quibus, ſi leue numeraueris ſtipendium fideliores non inuenies, praeſertim contra barbaros Ottomanos. Haec igitur arma, quae barbarorum cruori dedicata fuere, volentes experti tunc ſunt Poloni. Hinc enim mala vndequaque confluentia, hinc bellorum ciuilium protaſis, hinc prima mali labes, haec cauſa ſequentium malorum, et, vt propius radicem attingam, profunda Poloniae pax luxuriam pepererat, quam ſuperbia, contemptusque numinis diuini excepit, his acceſſit ambitio, et inuidia procerum per magna auorum atauorumque trophaea pro nobilitate ſcilicet ſua magnos ſpiritus gerentium. Haec vitia perdidere rempublicam, et ſuper omnia diuina prouidentia, quae, vbi ſcelera noſtra vlciſci, fortunamque mutare conſtituit, prudentiam adimit, ac conſilia corrumpit. Eodem ferme fato Romana libertas, pari quoque ratione Carthaginis quondam cecidit maieſtas 10).

Chmielnicius irritatus a Koniecpolio. Origo litis et malorum.

Accidit tunc et caſus mirabilis in priuati BOGUSLAI CHMIELNICII capite, qui diſpoſitam et ad rebellionem pronam tanto magis accendit Ruſſorum multitudinem. Praedium is habebat haud procul cherinio, quod vehementer Czaplinius, Koniecpolſcii miles et famulus ambigebat ab hero, acrius accuſato apud dominum Chmielnicio quaſi rebelli. Citatus a Koniecpolſcio Chmielnicius comparuit traditusque vinculis diu haeſit in carcere, donec a OSTRACII Palatini Ruſſiae, aliorumque magnatum liberaretur interceſſione. Familiaris enim hic magnatibus fuit, ipſique VLADISLAO regi optime notus, ſcilicet cuius opera inſtante Ioanne TIEPOLI, legato Veneto, maritimam illam Coſacorum claſſem educere meditabatur VLADISLAVS, et eduxiſſet procul dubio, ſi tunc per ipſos licuiſſet Polonos. Ita eſt, bene coeptis aliquando male obſtare. Liberatus e vinculis Chmielnicius, iniuriaeque acceptae a Czapli-

9) De mortuis nil niſi bene, vt aiunt, dicendum, me autem, editorem Rudauſcii, reprehendet prudentum forte nemo, ſi male feram, eum dixiſſe, *ſi reges aliquando Poloniae conuerſi in melius fatorum malignitate ſapere voluerint*, quaſi homo vmbraticus melius regnandi conſilia, quam Poloniae reges, intellexerit. Ipſe etiam auctor contradicere ſibi videtur. Credidit enim Coſacos oppoſitum Chriſtianorum propugnaculum. Ineptum igitur fuiſſet, fac potuiſſe fieri, ſi lethali vulnere a Polonis inflicto concidiſſet. Vmbratici homines ſaepisſime in muſeo, nullo rerum vſu ſubacti, melius quam principes, quorum arcana conſilia neutiquam capiunt, ſapere ſibi videntur, et inde tantos vera eruditione indignos ſpiritus capiunt, vt reges nimis petulanter vituperare non dubitent.

10) Multi iam eodem fere verborum tenore interitum reipublicae Polonae praeſagire non dubitarunt, ſed ii forte fuere, qui non recte vires Poloniae abſconditas, exterorumque regum rationes politicas Poloniam attinentes intellexerunt. Deo gratiae agendae, quod huc vſque homines iſti fatidici falſo ſpiritu adflati vaticinati fuerint, velitque Deus vt eorum oracula nunquam impleantur. Ex inuidia quidem procerum multa in rempublicam manant mala, ſed ſi de interitu reipublicae ageretur, certo prompta inter eos ſperanda concordia.

1648

Czaplinius Chmielnicii inſidiatur vitae.

Czaplinio nimium memor minabatur eidem, iamque ſui minime ſecurus casſidem pileo abſcondebat, loricamque veſte ſuperinduta mentiebatur. Cum ecce quadam die inſperate ambo congrediuntur, priorque Czaplinius nudo aduolat ferro vultu minaci, quod Chmielnicii ſatis caſſide tecto allidit capiti, eluſo in hunc modum Chmielnicius ictu, vertit et ille in Czaplinium habenas, Czapliniique famulos, quos tres ſecum adduxerat, ſed illi ſugam non pugnam animo voluentes victori euadunt Chmielnicio vna cum domino. Res relata Koniecpolſcio, qui inſtante Czaplinio, Chmielnicium, vt perduellem iterum in ius vocat ad ſuum tribunal, addit minas ni comparuerit. Aſt Chmielnicius edoctus de peſſimo Koniecpolſcii in ſe affectu, ac certiſſima, ſi comparuiſſet, nece, recta Crimum in Tartariam abiit, ibique ISLAN GEREI, magni Crimenſium Chani aduolutus pedibus miſericordiam orabat, et vt ſibi afflicto, totique Ruſſiae populo ſuccurreret, precabatur.

Chmielnicius ſupplex in Tartariam abit.

Gratiſſima fuit Chano Chmielnicii in Koniecpolſcium quaerela, qui ſuperiori anno praedas agebat in Tartaria. Redux itaque in Ruſſiam cum certiſſima auxiliariorum ſpe, Chmielnicius auctor fuit Ruſſis, vt de libertate cogitarent. Igitur ſigno dato trecentis primum mox ſexcentis auctus piſcatoribus, diu veſanis mentibus agitatum contra Polonos rebellionis ſcelus, tandem ſecundo tempore, ab vltima illa ſeptemtrionis erupit ſpecula.

Chmielnicius primus rebellis.

Accendit vehementius furentis Chmielnicii paternum pectus fuſtibus crudeliſſime per eos dies, iuſſu Koniecpolſcii, poſt virgarum verbera, occiſus filius, parentis innocens victima, quam ferociae ſuae immolarat Czaplinius.

Chmielnicii filius fuſtibus caeditur et occiditur.

Itaque non amplius gemitum tenens Chmielnicius ſollicitato libertatis ſpe populo Ruſſiae, ſpecieque religionis, cuius ſumma apud illum populum ratio ducitur, totam illam ad Boryſthenem oram ſuo exemplo commouit, nec cunctanter ad primos rebelles ab vrbibus caeteriſque Ruſſis deſcitum eſt. Aderat ipſe, toties ſeditionis fax, vmbraticuſque principio, mox iuſti exercitus dux Boguslaus Chmielnicki, exiguo oppido, vt creditum, in Ruſſia natus, in ſeditionem procliues animabat, in ſumma, ſaeuitia quaſi virtute vtebatur. Nam quid atrocius vno eius edicto, cum omnes, qui in Ruſſia forent Polonae gentis homines, ſummo ſcelere per ſummum nefas interfici iuſſit.

Chmielnicii edictum.

Tum quidem domus nobilium, templa et arae, humana omnia atque diuina iura violata ſunt, atque hic terror vlteriorem ei aperiebat regionem. Caeterum is breui mangonum et laniſtarum dux, nouuſque Tamerlanus ſuorum Coſacorum ac gregariorum fauorem nactus, ad praecipua oppida Ruſſiae, non vno praetextu diuertit, magiſtratus hilariores monens, ne publicam libertatem religioniſque curam ſinerent prodi, peſſimis nobilium conſiliis, infeſtari Ruſſiam, meminiſſent ſe rege ſub vno, non ſub multorum tyrannide eſſe, plura his addita, quibus in miſericordiam Ruſſorum flectere animos, aut in metum. Cum his verbis incitatos videbat, quaſi familiarius agens, imperfectum aliquid inter ſuſpiria vel publice vel praecipuis in aurem loquebatur, vt pia ſollicitudine plura promittere videretur, quam quae auderet euulgare. Pergrate accipitur nuntius, auditaque communi omnium applauſu tuba, bellicum canens. Grates habitae Chmielnicio ex ſuſcepta cauſae protectione acclamatumque eſt vniuerſa in Ruſſia, Chmielnicium patriae patrem, religionis Graecoſchiſmaticae reſtauratorem, priſtinaeque libertatis eſſe aſſertorem. Tali ratione in apertum bellum rebellio ebulliit. Sic viro in omnes fraudes expedito dolus. Sic hamus ad capiendum populum. Sic cura triſti omnem nobilitatem exoſi ſunt publicae pacis turbatores Ruſſi, ſecuti canentem ſirenem Chmielnicium. In hunc modum animis iam armiſque paratos monet, propediem ad vexillum et auxilium Ruſſorum adfuturos Tartaros, quos ille iam antea velut ad paratas epulas in Ruſſiam euocabat, cui prouinciae iam dudum, vt dixi, inhiabant Tartari. Oſtendebat e longinquo terram promiſſam et promittebat praedam fore victoribus. Haec tanta promiſſa, hae oblatae vires, haec verborum lenocinia, pronum iam ante totum in bellum rapuere Ruſſiae populum. Ita qua parte Circaſſiam deſertaque loca Polonia ſpectat exorta eſt ſeditio, vindicauitque ſe in libertatem gens fiſa loco, quae ſyluis circumaſperis Ponto Euxino tenui duntaxat freno, deſertiſque locis parte ab altera clauditur.

LIBRI I. CAPVT III

SYNOPSIS

Prima rebellium confoederatio circa Boryſthenem. Caeſus deinde ad aquas flauas Polonorum exercitus. Capti Saphicia, Czarnecius, Schembergius. Ipſe Potocius occumbit. Recenſetur ſecunda ad Corſunium pugna, vbi ambo capti fuerunt duces Poloni, vna cum Sieniauio et Odrzyuolſcio. Hinc rebellium animus audax et felix omen. Chmielnicius literis excuſat factum.

1648 Iam coaluerat ex fece vulgi, mangonibus et lixis Tartariſque Budziacenſibus adiunctis, non ante vnquam fortior in Polonam rempublicam factio, iam ſollicitatae vrbes, deſcripti militea, alto interea ſomno ſoporaotibus Polonis, paene ſub ſignis erant, cum ecce prima ara, viris, locus Zaporehi dictus, ipſa natura munitiſſimus, circa fortunatas Boryſthenis vndas, placuit, vbi omnia vltra citraque, quidquid Polonum reperiebatur ferro et igne impune vaſtabant Coſaci, iamque morae impatiens Chmielnicki inſtantibus mangonibus ad aquas flauas, Polonorum certe ſanguine diſcolores, velut olim ad aquas ſextias fatales Theutonis, animoſe progreditur. Venienti obuius cum lecta veteranorum manu, Polonarumque legionum nucleo occurrit STEPHANVS de Potok POTOCKI ſupremi exercitus ducis filius, dura ſtatim belli expertus rudimenta, nec ſemper fortunam iuuenibus amicam. Militum Polonorum numerus, duce Stephano Czarnecki, non excedebat millia, duo vero Polonorum, tria Coſacorum ſub regimine Stanislai Schembergii commiſſarii erant, ſuffeciſſetque procul dubio audaci tironi tantilla ſuorum manus contra furioſum primum laniſtarum impetum, niſi dolo ſuperuenta fuiſſet neſcia fraudis Polona virtus. Suorum itaque fiſus millibus quinque ferebatur animoſe in hoſtem, iuuenta, nondum ſex ſupra viginti annos, attingente Potocius, neque mora primae laudi inhiantem iuuenem inter paluſtria barbari aggrediuntur loca, quibus dum ſtrenue reſiſtunt a fronte Poloni, ecce parte ab altera Punica fraude circumuenti a tergo, lecta ſcilicet ſuorum Coſacorum manu adoriuntur. Diuerſa hic omnium, quae vnquam accidere potuit, ciuilium armorum facies erat. Non praelio, nec aduerſis e caſtris, ſed iisdem e cubilibus, quos ſimul quieſcens dies, ſimul quietos nox vna habuerat, diſcedunt in partes, ingerunt a tergo tela, clamor, vulnera, caedes, ſanguis palam. Ita tunc bifariam exigua Polonorum diuiſa manus, innixaque alias Potocii virtus fraude ſuccubuit. Militum pars ſacrilego deperit ferro, pars Tauricanos ſequi iuſſa Scythas. Ipſe Potocki Achillis aetate cadit ex vulnere. In hunc modum gladiatorio ſanguine illuſtri iuueni parentatum eſt, ita in caſſes inciderat fera. Haec tota clades parentis errori imputata eſt, qui praeuidere Chmielnicii incrementum debuiſſet, ſi Coſaci, quorum ſemper fluxa extitit fides, Chmielnicii, vt factum, ſequerentur ſigna. Satius feciſſet, et eum maiori prudentiae fama, ſi cautius proceſſiſſet, non nimium fidendo illis, quorum fides nulla eſt. Reges vero principesque vel hinc diſcant, nullius hoſtis tam exiguas vires eſſe, vt contemni debeant, habet et muſca ſplenem et formicae ſua bilis ineſt.

Prima confoederatio rebellium circa Boryſthenem d. 20 Martii

Caeſus ad aquas flauas Polonus exercitus. Potocius occumbit d. 15 Aprilis. capti Sapieha, Czarnecios, Schembergius.

Secunda pugna ad Corſunium.

Ab aquis flauis propius abeſt Corſunium Ruſſiae ſatis nobilis locus. Hic ſecunda bellonae procella deſaeuit, ipſo iam NICOLAO POTOCKI, cui ſaepe audacia in gloriam ceſſerat, MARTINOQVE KALINOVIO, Palatino Czernichouienſi, ducibus. Horum alter ſupremus exercituum, alter campeſtris dux, manus cum rebellibus conſerturi properabant Coſacis. His aderat ADAMVS HIERONYMVS comes de Granowo et Sklow SIENIAWSKI, vnus ex praecipuis Ruſſiae dynaſtis, ea expeditione voluntarius, caſtra metatoris paulo poſt functus officio. Chmielnicius audito magnis itineribus properare Potocium natura pugnae auidum, nihil haeret, eodem in loco caſtra ponit, ſatis fiſus loco, rareſcentibus ad primum diluculum vmbris, in aperto peti Polonos conſtituit Chmielnicius, at Potocius rariore Polono ſtipatus milite, negat hoſti campum, a duce WISNIOWIECIO promiſſa expectaturus ſubſidia, ita vsque in diem tertium dilata clades, quae Polonis tunc imminebat ceruicibus. Tertia luce haerenti dubioque Potocio quid facto opus, placuit cum toto exercitu paulatim retrogredi, non auſo ſigna cum hoſte conferre decretoria pugna. Retrogredienti, ſignis expanſis tympaniſque

quę pulſantibus, militari greſſu, exercitui via a Tartaris Coſacisque intercluditur, tigna et arbores circumplicant barbari, qua tranſitus erat Polonis: Milites Tartaros Coſacosque promiſcue pugnaturos per loca diſtribuit Chmielnicius. Polonis vltro progredi nitentibus iniqua omnia, per oppoſitos aggeres imperuia in plano via. Ita ad extremum, quod nemo ſe viſurum vnquam putauiſſet, Polonos, huc vsque ſemper victores [11]), et quod in bello praecipuum, veteranum militem, lectas legiones, quae praedam tot ſubditorum vehebant, quatuor equitum leuioris armaturae millia, duo cataphractorum, dico item peditum, vna cum ducibus ſuis, profligarunt Coſaci, victoriaque potita eſt gens, belli, vt creditum a Polonis, rudis, colendisque agris aſſueta antea magis quam armis: Quanquam et ipſe locus multum Chmielnicium iuuit ad victoriam, ſiquidem in mediam camporum vaſtitatem, vbi aquae nihil, lignorum et pabuli penitus nihil erat, iisdem ducibus ductus Polonorum exercitus hoſti vndique expoſitus fuit. Hunc ſine mora circumfuſi fregerunt Coſaci, iunctis viribus animisque cum Tartaris Budziacenſibus, et eorum duce Thohaibeio, quem Tartarorum rex Chmielnicio ſubmiſerat, commendaueratque, vt magni exercitus ducem, vt egregium bellatorem. Ita in modum grandinis atque nimborum denſa Tartarorum tela Polonos fuderunt, eoque modo turbatae cohortes miſerabili ſtrage deletae ſunt ſeptimo calend. Iunii, tertia ab oppugnatione caſtrorum luce, Polonis infelicisſima, iniqua certe numero, pugna, iniqua et loco. Caeterum conſulto ne an per errorem Potocius aridum inſederit locum multi dubitauere, ego tantum ducem conſulto egiſſe non mihi perſuadeo. Videbatur quidem circumſpectisſimus imperator et nullius artis bellicae rudis. Circumſtantiis omnibus accurate perpenſis, vix aliter meliusque reipublicae tunc conſulere potuiſſe, quam ſi ſtatim congrederetur cum hoſte, auitam maiorum obſeruans conſuetudinem. Hinc in apertum deſcenderat campum, quanquam prudentius feciſſet, ſi Coſacos ſolo tranſitu tunc prohibere contentus fuiſſet, donec interea expectata Wisniowiecii veniſſent ſubſidia. Reliquiae exercitus, quo quemque rapuit fuga, primo in proximos ſaltus, mox in Valachiam, Moldauiam, Bulgariamque diſtractae, vix nuntium tantae cladis retulerunt. Duces exercituum vna cum comite SIENIAVIO, aliisque regni proceribus multisque nobilibus in foedam Tartari ex compacto arctamque abduxerunt captiuitatem: Optimus reuera cicurandae Polonae in ſubditos ferocitatis modus, arcta Tartarorum ſequuta cuſtodia. Manſueſcit in vinculis apud hoſtem, quisquis liber, ferus et indomitus fuerat in ſubditos. Itaque hi exuti caſtris, caeteri autem fugati. Actum tunc procul dubio de Polona republica ſimul et libertate fuiſſet, niſi IEREMIAS MICHAEL KORYBVT dux in WISNIOWIECZ, terrarum Ruſſiae palatinus, alter Romanorum Marius, Polonae tunc contigiſſet reipublicae; ille auſus eſt cum rebellibus congredi ſtatim, militem ſex millium proprio allectum ſtipendio tenere in caſtris, ſed hoc imminentis mali leue fuit ſolatium, ardua ſiquidem res eſt, homini priuato ex penu ſuo diu ſuſtinere bellum. Coſaci itaque recentibus elati victoriis non ſegnius quam minati fuerunt, tripartito agmine, mira velocitate, occupatis itinerum compendiis, magna ſui parte fortunatas illas ad Boryſthenem Ruſſiae terras vno velut diluuio occuparunt. Magnum ducatum Lituaniae intrarunt, duce quodam nebulone Semiluna appellato. Alii Podoliam vaſtabant Poloniae prouinciam, ſceleratorum ſceleratiſſimo anteſignano dicto Krzywonos. Ipſe autem Chmielnicki, occupatis interea deditione ſine numero haud contemnendis Ruſſiae oppidis, ad album Tanum, vrbem Ruſſiae celebrem [12]), caſtra metatus eſt. Hac tam foeda clade exercitus Poloni accepta fama Ruſſi, altius ſuos erexerunt animos, quantesque hunc nuntium acceperunt. Vt propior itaque illis affulſit occaſio; non dubitauerunt vna cum caeteris in apertas erumpere ſeditiones. Vltro quidem inuitante Chmielnicki, qui miſsis aliquot Aſſauol, tribunos militum vocant, ſollicitauit ad apertam rebellionem Ruſſorum animos, illos nempe, quos nondum ad aperta adhuc eduxerat facinora, faciléque perſuaſit, quod Lucanus ait, *quidquid multi peccant, inultum eſt.* In hunc modum inſtitutis ſuorum conſiliis Chmielnicki, defenſionis induta lorica, primaque belli mole obruta Polonia, in aulam delectos, et ad regem, cauſam iuſti, vt aſſerebat, belli, relaturos dimittit, addita eisdem ad Adamum de BRVSILOW KISIEL, palatinum tunc Braclauien-

1648

Caeſus iterum Polonorum exercitus. d. 26 Maji.

Semiluna Lituaniam, Krzywonos Podoliam deuaſtat.

Chmielnicii ad Kiſielium literae.

11) Neſcio qua ratione auctor dicere potuit: *Polonos huc vsque ſemper victores*, nonne ſupra nunc narrauit, Polonorum exercitum ad aquas flauas a Chmielnicio caeſum fuiſſe? Haud caſta forte librarii manus verbum *ſemper* adiecit, qui non ab honeſtate remotum putauit, in gentis ſuae gloriam mentiri.

12) a Ruſſis appellatur Bialacierkiew.

clauienſem ſecretiori epiſtola, qua vehementisſime conquaerebatur pro veteri ſua cum eo
1648 conſuetudine nobilium Polonorum effraenatam in ſubditos Coſacoſque licentiam, ac dictu incredibilem eorundem tyrannidem, tantorum motuum ſubſequutaeque cladis cauſam fuiſſe. Addebat propriam quoque ſibi, non ita pridem illatam iniuriam a Czaplinio, famulo Alexandri Koniecpolſcii, ſupremi regni vexilliferi, defuncti exercituum generalis filii. Occiſum clamitabat filium, vitae ſuae inſidiatorem aſſerebat Czaplinium, erepta conquaerebatur bona, tandem precabatur, fauere vellet partibus afflictorum apud ſerenisſimam maieſtatem, totamque rempublicam, cum difficile ſit viuere cum illis, qui modum neſciunt in imperio.

LIBRI I. CAPVT IV

SYNOPSIS

Regis Vladislai mors, quam comitata ſunt prodigia. Eiusdem poſthuma laus. Polonorum ex obitu regis moeſtitia. Varſauiae a primate regni indicitur conuocatio, cui adſuere variorum principum legati. Recenſentur deinde totius conuocationis interregni acta. Coſacorum legatio et querelae. Polonorum reſponſum.

Mors Vladislai IV d. 20 Maji

Medio itaque Iulio Chmielnicii legati Varſauiam perueniunt, in itinere iam de regis certiores obitu, quippe qui XIII calend. Iunii Meritii in magno ducatu Lituaniae febri correptus maligna diriſque calculi tormentis paulatim conſumptus iam antea, nonotandem, critico ſcilicet die in galli cantu iura mortalitatis exſoluerat, et ex caduco hoc ad beatorum procul dubio, omnibus munitus ſacramentis, condito inſuper teſtamento, regeque Sueciae Ioanne Caſimiro Poloniae principe fratre ſuo nominato euolauit ſedes, anno aetatis ſuae quinquageſimo tertio, regnorum Poloniae decimo ſexto, Sueciae decimo ſeptimo anno. Mortem eius inſperatam clara coelo terraque ſigna comitata ſunt. Paulo enim poſtquam aegrotare coepit, viſus eſt in coelo Varſauienſi cometes, initio non admodum illuſtris, ſed qui ſubcreſcente morbo per eadem incrementa lucem intenderet, donec verſo in Sigiſmundi III a Vladislao erectum Coloſſum ferali crine, qua hora Vladislaus viuere, ille videri deſiit. Nec illud admiratione caruit, viſos tunc fuiſſe in aere duos equites ſecum decertantes, vnum haſtatum, velitem alterum, fiſtulam ferream igniuomam oblongam geſtantem, manifeſti cruentique belli, manifeſtare vera cruentaque prodigia[13]). Corpus regis quarto ab obitu die loculo incluſum honorifice Meritio Varſauiam delatum eſt, comitantibus illud STANISLAO de Buzenin PSTROKONSKI epiſcopo chelmenſe, adminiſtratore abbatiae Tinecenſis, altero Caſimiro LEONE SAPIEHA, magni ducatus Lituaniae procancellario, Slominenſi, Wolminenſi, Luboſzanenſi capitaneo, vidua moeſta operiente regina, quae tunc miris conflictata morbis Vilna Varſauiam recte redierat. Iuere deinde in occurſum ferali pompa ſenatores, exceptumque perhonorifice cadauer in principe baſilica, diuo Ioanni baptiſtae ſacra, depoſuerunt.

Vladislai laus posthuma.

Atque ita ſupremum diem impleuit Vladislaus a rebus feliciter geſtis cognomento magnus. Decem illi bella pro patria atrociſſima cum hoſtibus Poloniae fuerunt, quinque tantum triumphi. Baſilium Szuiſcium magnum Moſchouiae ducem, vna cum Ioanne et Demetrio fratribus bellique duce incenſore Sehino quis crederet ad incitas redactos? Patris Sigiſmundi III auſpiciis vix primam aetatem egreſſus vicerat paene puer, victorique praemium, poſt captum vinctumque Szuiſcium, et in triumpho Varſauiae ductum, vniuerſa

13) Sacra me impedit chriſtianum ſcriptura, vt omnia plane reiiciam prodigia, neque facultas nunc ſuppetit inquirendi, an eo tempore cometa in coelis apparuerit. Hoc certum eſſe videtur, vniuerſi conditorem, ob vnius hominis licet regis mortem non mutare velle naturae, quas ſemel conſtituit ſapientisſime leges. Valde cauti in venditandis noſtris temporibus prodigiis eſſe debemus, ni phyſicorum deriſioni nos exponere velimus.

uerſa ceſſit Moſchouia, quippe ab ipſis Moſchouiae proceribus ac populis in magnum ducem Moſchouiae, Aſtrachanenſem et Caſanenſem regem caeterarumque prouinciarum legitimum dominum, victor Vladislaus electus et pronuntiatus fuit. Sic moleſtum diuturnumque in Moſchouia abſoluerat bellum, et quid praemium videbatur, gradus fuit ad noui decoris auctoramentum [14]. Actum id ſub annum domini milleſimum ſexcenteſimum decimum. Non multo poſt potentem ac ſexcentis hominum millibus ſuperbum Osmanum Aſiae tyrannum immaniſſimum, vniuerſae Europae ſeruitutem minitantem, in ipſo limine Poloniae, virtute ac felicitate ſua oppreſſit, et ad pacem petendam coegit. Geſta haec anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo primo. VLADISLAO autem ſummi loco triumphi GREGORIVS ſanctiſſimus eius nominis *decimus quintus* feſtum Polonis diem celebrare iuſſit. Tertium bellum feliciter cum rebellibus Suecis in Boruſſia victor geſſit Vladislaus, paterno tandem iuſſu tantillum in Suecos arma ſuſpendit, donec vel illi deſiperent, vel iſte ſui iuris efficeretur imperator. Romam inde profectus Roma *magni*, viuente patre, attulit titulum, nec multo poſt, fatis functo Sigismundo III, liberis ordinum vtriusque gentis electus ſuffragiis in regem Poloniae inauguratur Cracouiae. Peracta coronatione ſtatim caſtra moueri imperat, Moſchouiamque ingreditur armata manu, itur per glaciem et niues, per rupes et aggeres oppoſitos, per anguſta vallium, donec obſeſſum Smolenſcum teneret exercitus. Eſt autem Smolenſcum vrbs Moſchis et Polonis contermina ad Boryſthenem, natura pariter et arte munitiſſima, quodque claritudinem addit, turribus et vaſtiſſima arce famoſa. Hanc anno Chriſti milleſimo ſexcenteſimo trigeſimo tertio Michael Federowicz, illegitimus Moſchouiae dux oblata a Polonis pace ſpreta ruptis quatuordecim annorum induciis exercitu Moſchouitico circumuallauerat, exoticisque artibus expugnare nitebatur ſcutum imperii Poloni, ſed fruſtra. Cecidit in irritum totus quantus fuerat ſeptem annorum apparatus, attrita Moſchorum potentia, in nihilum tot nationum redactus exercitus, ſupplici ad pedes Federowicz miſeretur Vladislaus, regum principumque volubilem altius conſiderans fortunam. Accidit haec Moſchorum clades circa annum milleſimum ſexcenteſimum trigeſimum quartum. Eodem anno territus ſola armorum oſtentatione AMVRATHES, qui OSMANI patris ibat vltum iniurias, incenſore quodam ABASSI Baſſa nuncupato. Liberata tandem a diuturna Suecorum tyrannide Boruſſia, pulſus regnorum famelicus Guſtauus Adolphus, Suecorum rebellis rex trans Albim et Salam fluuios, eoque modo reſtituta eſt Boruſſia diuitiis, amplitudini, fertilitati, commerciis, qualia et quanta fuerunt ante belli primordia. Septimum illi bellum cum rebellibus Coſacis pro patria fuit, de quibus ſimplici ouatione contentus, ſatis duxit inquiri in auctores ſcelerum, nec triumphare ex ſubditorum exhauſto ſanguine. Tria reliqua bella cum immaniſſimis Tartaris feliciter geſſit, nec de iis vnquam triumphauit tanquam de praedonibus et publicis chriſtianitatis latronibus. Magnum adhuc aliquid voluentem animo, medium inter arma, quibus tegi debuerat, decies victorem, quinquies triumphatorem, auguſtum Poloniae Regem, felicem Sarmatiae Monarcham, VLADISLAVM inquam magnum, inſperata mors oppreſſit, ad cuius tunc triſtem famam multi procerum Varſauiam metu et horrore perculſi confluxerant, aderat et ipſe MATTHIAS LVBINSKI aetate grauis, quippe qui iam ſeptuageſimum ſextum exceſſerat annum, Archiepiſcopus Gneſnenſis, legatus natus, regni primas, ac primus princeps, cui ſoli tunc incumbit ſubire vices dirigendorum conſiliorum extincto rege, ac expiatis ſacris pro anima defuncti, cum ſenatoribus, qui in aula frequentes aderant, deliberatione inſtituta de prouidenda ſecuritate interregni, publicari fecit, ſub nominis ſui titulo edictum, quo regis mortem, omnibus ordinibus regni denuntiauit, eodemque edicto praefiniuerat diem, medium ſcilicet Iulium publico Varſauiae nobilium conuentui, *conuocationem ordinum* vocant, vbi de loco et die electionis noui regis deſignando deliberarent, ac prouiderent interim ſecuritati publicae.

1648

Vladislai mors publicatur nobilitati.

Iamque illuxerat conuocationis tempus, XVI ſcilicet Iulii dies, ad quam tota Europa lectiſſimi conuenerant regum principumque oratores, quos haud mora ampliſſimo regni Polo-

Varſauiae indicitur conuocationis dies

14) Moſchi non aliam ob cauſam Vladislaum, illo tempore principem, magnum Moſchouiae ducem eligerant, quam vt iratos Polonorum ſibi placerent animos, ſimulque hac ratione pſeudo Demetrii frangerent vires, ipſi autem interim, duobus inimicis antea vexati, ſe iterum reficerent, putantes, deſtructa prius pſeudo Demetrii fortuna, ſe facilius deinde poſſe reſiſtere Polonis, id quod etiam euentus comprobauit. Magis igitur fuit Moſchorum ſtratagema, quam vt vera animorum intentione Vladislaum principem eligere voluerint.

1648

Variorum principum ad rempublicam Polonorum legati.

Poloniae ſenatui ſuo quemque ordine coram introductos, per vices et ſtata tempora excipere placuit. Redditae inprimis ſunt auguſtiſſimi FERDINANDI III Romanorom imperatoris, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiaeque regis ad rempoblicam ſcriptae litterae, quarum haec eſt ſumma.

Litterae Ferdinandi III Romanorum caeſaris.

Ferdioandus tertius Dei gratia Romanorum imperator ſemper auguſtus, reliqua.

„Luctuoſum de obitu ſereniſſimi quondam VLADISLAI regis veſtri, conſobrini Noſtri
„et Fratris amantiſſimi, glorioſae memoriae nuntium fama iam ante ad Nos pertulerat,
„quam Nobis veſtra octaua proxime elapſi menſis datae traderentur. Iamqoe adeo hono-
„rabilem Noſtrum et ſacri Romani imperii fidelem dilectum Franciſcum de Liſola, conſi-
„liarium Noſtrum reſidentem in Poloniam deſtinaueramus, inclyti illius regni et magni
„ducatus Lituaniae ſtatibus et ordinibus, quam ex acerbo illo caſu dolorem concepiſſe-
„mus, ſimulque quo ſtudio conſeruandae ac propagandae bonae vicinitatis, amicitiae et
„foederum hactenus tam ſancte et religioſe cultorum teneremur, explicaturum, prout ex
„eodem coram vberius poteritis percipere. Interim autem huic a maioribus hauſto tra-
„ditoque et proprio affectu Noſtro coofirmato, adauctoque ſtudio erga inclytum illud tam
„coniunctum Nobis regnum, inhaerentes, id vnice vouemus, vt prudentia veſtra talis in
„defuncti optimi quondam regis locum propediem eligatur ſucceſſor, ex cuius virtute
„non minus Nos et chriſtianus orbis vniuerſus praeſidii, quam illud regnum capiat ſo-
„latii. Qui diuturnam regno veſtro tranquillitatem optamus, ſingulosque veſtrum bene-
„uolentia et gratia noſtra caeſarea complectimur. Datum in arce Noſtra Lincenſi, altera
„die menſis Iulii Anno M DC XLVIII. Regnorum Noſtrorum Romani XII, Hunga-
„riae XIII, Bohemiae XXI anno.

Sequenti mane chriſtianisſimi Galliarum et Nouarrae regis, Ludonici XIV extraordinarius ad rempublicam Polonam legatus, illuſtriſſimus vicecomes Darpaion, nomine ſui potentiſſimi Europae regis ita perorauit:

Galliae regis legati ad ſenatum oratio.

„Illuſtriſſime princeps ac primas regni, Reuerendiſſimi et illuſtriſſimi Senatores et ordi-
„nes ſereniſſimae reipublicae et magni ducatus Lituaniae, Domini et amici obſeruandis-
„ſimi:

„Ad aſpectum huius auguſtae coronae horreſcit animus, atque in ſermone peoe
„abducitur locum admirationi ceſſurus, re vera cum video, quae memorantur de antiqua
„illa Roma, vbi tot reges qnot ſenatores videbantur. Hinc illud mihi contemplandum
„occurrit, quantum fuiſſe illum neceſſe ſit, quem tam auguſtus ſenatus pro capite habe-
„bat, et qualem illum, quem tam egregius et auguſtus ſenatorum et nobilium coetus in
„regem elegerat, ipſique libentiſſime parebat. Deſiit tamen, proh dolor, viuere magnus
„ille Vladislaus IV, digniſſimus rex Poloniae et Sueciae, infidelium terror, chriſtianae fi-
„dei propugnaculum, fidiſſimos Galliarum amicus, noſtrique ordinis ſplendidum futu-
„rus ornamentum. Hinc luctus vniuerſo equitum ordini ſuboritur, hunc Polonia, hunc
„Gallia, hunc omnes chriſtianisſimi deflent, ipſimet deffendi. Soli Tartari laetantur, et
„ſoli emolumenta capiunt. Aeqnum eſſet igitur, vt, quotquot ſumus chriſtiani, com-
„muni ſimul impetu in eos irruamus. Mentem ſequor chriſtianiſſimarum maieſtatum,
„qnae iuſſerant, vt offerrem illi magno heroi omnem illorum opem, ſi forte tranquillita-
„tem huius regni Tartari perturbareot, nec propenſiſſimus chriſtianisſimarum maieſtatum
„animus, illos paſſus fuiſſet limites, niſi ſibi eosdem praeſcripſiſſent prudentiae ſereniſ-
„ſimae huius reipublicae intuitu, quam probe norant, illius magni monarchae, ad ar-
„dua quaeque ſuſcipienda promptisſimi principis molimina moderari, cuius quidem mors
„inopioata hunc mihi praeripuit honorem. Licuiſſet mihi eum ordine regis mei domini
„tenerrimos ſuae beneuolentiae affectus exhibere, quos Excellentisſimus dominus legatus
„vicecomes de Bregii vna mecum offerimus excellentisſimis et reuerendisſimis dominatio-
„nibus veſtris, atque ita expresſis ſerenisſimarum maieſtatum mandatis ſatisfacimns, et in-
„timato mihi proprio ore, deſiderio huins tanti miniſtri emineotisſimi cardinalis Mazza-
„rini, ſub cuius ductu feliciter adeo res Gallicanae geruntur: qui, quantum noſtri gene-
„roſisſimi principes armis, tantum ipſe conſilio effecit, vt Monarcha noſter et foederatis
„amandus et in tenera licet aetate hoſtibus tremendus habeatur, certus non poſſe ſe me-
lius

„lius de Gallia mereri, quam ſi tam generoſiſſimae et bellicoſiſſimae genti Polonae in-
„ſeruiat.„ 1648

Poſtera luce ſereniſſimae Chriſtinae Suecorum reginae ad Senatum datae redduntur literae, quarum haec ſumma erat:

Chriſtinae Sueciae reginae ad ſenatum literae.

„Nos CHRISTINA, Dei gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque deſignata re-
„gina et princeps haereditaria, magna princeps Finlandiae etc. Reuerendiſſimis etc.

„Ex nupero obitu fratris et conſaoguinei noſtri eharlſſimi, ſereniſſimi quondam regis
„veſtri Vladislai IV, glorioſiſſimae memoriae, in partem moeſtitiae ae doloris venimus
„vobiſcum, quod tam ſubito e viuis ereptus ſit princeps arctiſſimo ſanguinis nexu et ami-
„eitia nobis iunctiſſimus, tempore tum reipublicae veſtrae, tum orbi chriſtiano admodum
„periculoſo, vt ſi vnquam tanti regis viſa fuiſſet vita vtilis ac neceſſaria, nunc certe vel ma-
„xime foret exoptanda. Condolemus itaque omnibus iis quorum intereſt, et inprimis reipu-
„blicae veſtrae, de amiſſo amico, et de amiſſo rege ſuo, atque ex animo precamur Deum, vt pro
„ſua diuina benignitate et ſapientia, hanc orbis ehriſtiani et reipublicae veſtrae iacturam reſar-
„ciat, acceptum vulnus ſanet, ae vobis de bono, felice et pacis ſtudioſo rege prouidendo, ami-
„citiam noſtram vobiſcum reddat firmiorem ac ſolidiorem, in commodum et ſecuritatem re-
„gni noſtri ac reipublicae veſtrae, totiuſque ehriſtiani orbis nunc ſeisſi et periclitantis.
„Haec recte reputantes et ſimul ponderantes quae ex noui regis veſtri electione commoda
„et incommoda in rem vtriuſque gentis Noſtrae et communem chriſtianam reſultare queant,
„poſtquam ad nos relatum ſit, vos breui conuenturos pro eligendo et in locum defuncti
„ſubſtituendo rege, non potuimus intermittere, quin literis hiſce noſtris dolorem noſtrum
„ex defuncti obitu communem conteſtaremur, et ſimul explicaremus, quam ſimus ſollicitae,
„vt is apud vos ſuccedat, qui conſeruandis nobiſcum pactis et fouenda, firmanda, atque
„augenda amicitia anteceſſori ſuo non eedat, ſed iisdem inſiſtendo veſtigiis, illum longe
„ſuperet atqoe antecedat. Haud equidem Nobis animus eſt, commiſceri rebus ae conſiliis
„veſtris, certe nihil actum iri, niſi ex vſu reipublicae veſtrae, ae chriſtianae et amicorum,
„rum ad firmitudinem et angmentum pactorum et amicitiae ſuae nobiſcum. Tamen cum
„vtriuſque noſtrum interſit, quo animo affectuque is ſit qui de nouo fuerit electus, id in
„primis monere aequum iudicauimus, et vti ſperamus, vobis ſuffragantibus, licebit, vt
„in eligendo nouo rege veſtro, oculi atque animi in eum potiſſimum reflectantur, qoi pa-
„cta noſtra die ſecunda Septembris ſtilo veteri a 1635 inita atque concluſa firmiter ſeruet,
„quae ab hiſce aliena emendet, quae firmam plenamque amicitiam impediunt aut remoran-
„tur, abſtineat et reſignet. Quo caſu et vos et rex veſter ſentietis Nos ad omne amicitiae
„officiique genus, vobiſcum ſincere colendum, intra amicos et vicinos veſtros, facile primo
„loco futuras. Haec vt diligenter moneamus et ſtudioſe poſtulemus, impellit Nos ſalus vtriuſ-
„que regni diuturno bellorum aeſtu haud parum afflicti et attriti, quae reſtitui ac conſer-
„uari, niſi moderatis et pacificis conſiliis non poteſt. Poſtquam igitur, qui ad reipublicae
„veſtrae faſtigium adſpirare poterunt, facile primi inter eaeteros futuri videntur nuperri-
„mi defuncti regis veſtri, fratris noſtri agnati et eonſanguinei chariſſimi; ſereniſſimi prin-
„cipes CASIMIRUS et CAROLUS FERDINANDUS. Horum cauſam et deſideria vobis
„quàm diligentiſſime eommendamus, tum quod propinqui ſanguinis coniunctio Nobis
„ſpem ingerat, coniunctionis animi, tum quod ipſorum virtutes Nobis vel maxime ſunt
„laudatae, ad quas vbi veſtra prudentia, monita, et auctoritas acceſſerit, haudquaquam du-
„bitare debere credimus, quin et res veſtrae feliciter ſint ſucceſſurae, et amicitia Noſtra vo-
„biſcum firma et ſtabilis futura, breui augenda et perpetuanda. Has literas Noſtras exhi-
„bebit vobis ſecretarius Noſter Nobis ſincere fidelis, Nobilis LAURENTIUS CANTHER-
„STHREN, et, ſi opus fuerit, vberius explicabit. Diuinum numen votis conceptis vene-
„ramur, vt conſilia vobis ſalutaria ſubminiſtret, eaque ſuccedere faciat in rem veſtram,
„ehriſtianam vniuerſam. Hiſce vos diuinae protectioni eommendamus et felicia quaeque
„comprecamur. Dabantur in arce Noſtra regia Stockolmenſi, die 7 Julii, Ao. MDCXLVIII.

Veſtra bona amica et vicina
Chriſtina.

1648 Tum demum Sereniſſimi FRIDERICI VILHELMI Marchionis Brandenburgici in faciem reipublicae admiſſus legatus IOANNES ab OVERBACH ita nomine ſui domini dixit:

Oratio legati Electoris Brandenburgici.

„Cum nemo ſit Veſtrum, Excellentiſſimi Illuſtriſſimique domini, quem latere poſſit, ſuae
„ſerenitatis electoralis tales eſſe cum regia domo ſanguinis cognationiſque nexus, cas cum
„reuerendiſſimis et illuſtriſſimis celſitudinibus dominationibuſque veſtris, affinitatis amici-
„tiaeque neceſſitudines, tantamque cum republica ſtatus rationum coniunctionem, vt quiſ-
„que alterius proſpera aduerſaque ad ſe pertinere merito reputet, vel nobis ſilentibus re-
„uerendiſſimae et illuſtriſſimae celſitudines DD. veſtrae animis praeconcipiunt, quantum ex
„praematuro ſereniſſimi potentiſſimique Vladislai IV inuicti pacificique regis veſtri exceſſu
„conceptum ſua ſerenitas premat corde dolorem. Et dolet quidem impenſe ſua ſerenitas
„ob amiſſum regem optimum, patremque indulgentiſſimum, qui nunquam ab hoſte niſi
„victor rediit, nunquam ciuem a ſe niſi victus dimittere ſuſtinuit, non ſolum reuerendiſſi-
„marum, illuſtriſſimarum celſitudinum, dominationumque veſtrarum, Domuſque ſuae ele-
„ctoralis, verum et vniuerſae reipubliae chriſtianae iacturam. Nec enim tam benigni
„ſideris vires vno orbe, neque tanti capitis influxus, vnico ſereniſſimae huius reipublicae
„corpore contineri poterant, quin ſeſe longe lateque exercerent. Quanta autem amiſſa
„haec noſtra ſint bona, haud fas eſſe nobis reputamus, poſt tot principum erterorum pu-
„blicique luctus indicia, renouando dolorem latius diducere, cum et a malis noſtris remo-
„tiores id abunde vel exinde percipiant, dum florentem ad inuidiam nrbis Poloniam, ſub
„rege Vladislao, cum moderno calamitoſo nrbitatis reipublicae ſtatu componunt. Contra-
„cto itaque ſermone ſolam magnam Vladislai mentem exercentis huius reipublicae mole pa-
„rem aſſerere audemus, ſiquidem eo ſubducto et ad ſuperos relato inclinari contrahique
„ſummopere reipublicae corpus vidimus. Indulgendum hic eſſet dolori, niſi aliae quam
„priuatorum publici luctus eſſent rationes, ibi enim ex ipſomet moerore moeroris quaerere
„liceat ſolatia, hic autem amiſſo patre, quo ſaluti patriae conſulas, ſtupere pietatis eſt. Eſt
„quod et hae ex parte ſereniſſimi Electoris animum aogat, dum grauiſſimis ſacri Romani im-
„perii negotiis diſtenius pro charitate in patriam, prnque primi proximique, expectati a
„Rege, ſenatoris nfficii ratione, his rebus incertis, de ſalute patriae cum reuerendiſſimis
„et illuſtriſſimis celſitudinibus dominationibuſque veſtris coram in medium conſulere non
„poſſit. Nunc enim ſi vllo alio tempore, probandae ſuae ſerenitatis electoralis erga rem-
„publicam promptitudini ſuppeterent occaſiones, vbi reipublicae ordinis omnem ſub regi-
„bus diuiſam imperii vim, maieſtatemque ad ſe reductam habent, et conſortes quadante-
„nus facti diuinae poteſtatis, pro hoc auguſtiſſimo intemeratae libertatis tribunali, regium
„de regibus ſummiſque poteſtatibus pleno iure exercent iudicium, ſimulque decernunt,
„quid ex anteactis regum ſuorum irritum, quid vero in poſterum cynoſurae loco habere
„velint, ac tandem ſtatuunt, cui quibuſue legibus ſeſe in obſequium tradant. Ne tamen
„ſua ſerenitas electoralis deſerti penitus erga rempublicam domumque ſuam electoralem, ac
„populos ſibi ſubiectos, officii argui poſſit, ſua quidem ducatuſque ſui poſtulata, ac gra-
„uamina cum reliquorum ordinum grauaminibus exigenda, reuerendiſſimis et illuſtriſſimis
„celſitudinibus dominationibuſque veſtris quae nfferemus, conſignata miſit. In primis au-
„tem haec reparandae reipublicae iacturae proponenda cenſuit remedia: vt compoſitis ex
„aequo amore fraterno, quae rempublicam turbare poſſent, exortis, tam religionis, quam
„ſtatus, diſſidiis, ſiquidem reuocare planctu votiſque magnum Vladislaum non datur. Re-
„uerendiſſimae et illuſtriſſimae celſitudines dominationeſque veſtrae ſumant potius quam
„quaerant principem, qui glorioſiſſimo diuo regi dignitatem iore naturae, ordine, vir-
„tutibus, arteque bellica ac meritis in rempublicam proximus ſit. Talem enim moderoa
„reipoblicae fata ſtatuſqoe expoſcunt. Quod ipſum ſua ſerenitas electoralis vna cum re-
„uerendiſſimis celſiſſimiſque DD. VV. pro iure ſuffragii ſui vberius declaratura eſt.

„Vtque ſedandorum in libera capita furentis belli motuum, ad exemplum poten-
„tiſſimorum huius rebellis ſaeculi regum, eum ſtatuere velint modum, vt, aperto contra
„perfidam nefario ſcelere rebellibus iunctam Tartarorum gentem, exercendae ſerociae cam-
„po, parum ſupplicii de ſubditis ſumant, modo metum in multos protendant, idque ſatis
„ſibi eſſe cenſeant. Caeteroquin, ſi intumeſcens ſucceſſibus turba reipublicae clementiam
„aſpernata fuerit, debellandae eidem auxiliares copias ſubmittere, non detrectabit ſua ſe-
„renitas electoralis. Quoque ſereniſſima reſpublica, vndequaque ſecura, omnes vires eo
„con-

„conuertere poſſit, ſi id reuerendisſimis et illuſtrisſimis celſitudinibus DD. VV. gratum 1648
„fuerit, pro munere ſuo mediatorio nulli operae impenſaeque ſua ſerenitas parcet, quo
„cum ſerenisſima regnoque Sueciae, perpetua firmaque pax, primo quoque tempore coa-
„leſcat. Quod vero felix fauſtumque Vobis excellentiſſ. DD. reique publicae Chriſtianae
„ſit, precamur, ſuae ſerenitatis nomine, iterum iterumque, vt eligendus rex tot victoriis glo-
„riam gentis protendat, quod diebus praeſtitum electionis terminum deſiderio amoreque eius-
„dem, reuerendisſimae illuſtrisſimaeque celſitudines veſtrae anteuertendum ſtatuerunt.„

Omnium vltimus VILHELMI KETLERI Curlandiae et Semigalliae ducis legatus, nomine ordinis equeſtris Curlandiae, ita dixit:

„Illuſtriſſime et reuerendiſſime princeps, prime princeps et primas regni, illuſtriſſimi et reuerendisſimi domini ſenatores, illuſtrisſimi et illuſtres terrarum nuncii et ordines Dni, Dni, benigniſſimi et gratioſiſſimi, *Oratio legati Curlandiae ducis.*

„Si vnum id ſpectat ordo equeſtris Curlandiae et Semigalliae ducatus, quam ad-
„uerſo rerum humanarum fato, ſacra atque ſereniſſima regia maieſtas, Dominus Dominus
„Noſter clementiſſimus glorioſiſſimae memoriae praematura fatis morte deceſſerit, ſumma
„benignitas regia et fortiſſima prouinciae noſtrae protectio penitus ſublata, funditusque
„ſubuerſa ſit, nullus par moeror, nullus par planctus dari poteſt. Malum patriae noſtrae,
„lacrimis maius eſſe vltro agnoſcimus, concidiſſe pene rempublicam noſtram, et ſpei pa-
„rum eſſe reliquum clamitamus, idque promptius et apertius, quam quisque de nobis
„praeſumeret, faſces reipublicae verſos eſſe humiliter dolemus atratam ſtatus faciem deplo-
„rantes, inclitoque ſenatui et ordinibus longo moerore feſſis, fidelia ordinis equeſtris ob-
„ſequia deferimus. Vix aliquem e regibus tam flagranti deſiderio celebratum confidimus.
„Idque reipublicae et coniunctis egregium, ſi modus adiiciatur. Non eadem ſummis re-
„bus publicis decora, quae modicis domibus et ciuitatibus conuenit ex recenti dolore lu-
„ctus, et ex moerore ſolatium abſcindenda triſtitia, referendi ad firmitudinem animi.
„Principes mortales, aeterna respublica eſt, repetenda ſolemnia, curaque ſolemnis rerum
„publicarum principes per ſuffragia creandi mos in inclito hoc regno obſeruetur, exigua
„felicitatis eius pars vigeat. Liberrime enim non ſine perenni gentis laude per vniuer-
„ſum depraedicatur orbem, quod ſobolem regiam in eiusmodi caſibus ſuperſtitem, ſalua ac
„illaeſa manente eligendi facultate liberrima, nunquam praeterierint, nec naturae ordinem
„ſeu cuiusque naſcendi ſortem, trepidante licet inter fratres reipublicae ab vtrinque vir-
„tute ad eminentiam fauore circa electionem, vnquam neglexerint, ſupplices audenter
„fundimus preces, vt ſummus rerum arbiter IEHOVA praeſentem electionis actum fe-
„licem et fauſtum eſſe iubeat, cordaque et conſilia vniuerſae reipublicae ad ſalutarem dirigat
„finem, vt maiorum more vnanimi voce, nemine contradicente, is eligatur, quem rex
„regum et dominus dominorum per naturae ordinem et regias virtutes ſceptro deſtinauit,
„quem totius reipublicae ſalus tanquam ſuprema lex voice deſiderat et expoſcit.

„His humiliter vtinam et feliciter praemisſis ad vrgentiſſima ordinis equeſtris deſi-
„deria pergendum nobis foret, niſi temporis ratio et reipublicae ſancitum ad praeſens pro-
„hiberent. Vnicum tamen in ſinum ſerenisſimae reipublicae omnino deponendum venit.
„Septimus nempe octogeſimus annus agitur, ex quo Liuonia inclito regno Poloniae ac ma-
„gno ducatui Lituaniae incorporata eſt. Intermedia pacta vtrinque conuenta integerrime
„obſeruata ſunt, niſi quod, neſcitur qua culpa quoue fato, indigenatus Noſter, vigore cu-
„ius beneficiorum ac dignitatum per regnum et magnum D. Lituaniae capaces huc vsque
„fuimus, et etiam nunc ſumus, in dubium quodam modo vocetur et Curlandi inter Li-
„uones non recenſeantur. Pactis tali ratione non nihil derogari cenſet vniuerſus ordo
„equeſtris, ideoque cuncta ad normam foederis redeci, et indigenatum conſeruari inſtan-
„ter ſollicitat. Et quidem per manifeſta indigenatus noſtri iura, vt ſerenisſimae reipu-
„blicae et vniuerſo orbi ex penitorio et profeſſorio tanto magis pateſcerent, typis excudi
„mandauimus, quae humiliter exhibemus et prudentisſimo inclito ſenatus et ordinum iu-
„dicio intrepide ſubiicimus.

„Odia ſane reſtringenda ſunt, priuilegia et immunitates ampliationem requirunt,
„nec vllam ſtrictiorem admittunt interpretationem. Voico verbulo ſecus acceptato, ve-

 „rendum

1648 „rendum ne totum infeliciter ruat. Libertatis modus imperationibus quamuis egregiis „placet, pacta tamen et ſocietates fidisſima Polonorum gens integerrime ſemper ſeruauit, „neque nos noſtra abutimur libertate; quis exitus eos manſerit qui victos pro alienigenis, „ſocios pro ſeruis habuerint, teſtantur hiſtoriae. Multo prudentius maiores veſtri pleros-„que populos regno non vnitos, eadem die hoſtes, ciues et indigenas habuerunt. Gens „noſtra non armis, nec validior ſocietate; ſed ſolo reipublicae amore fidem ac fortitudi-„nem illius ſecuta, ſe ſubmiſit. Terram noſtram Lituaniae et Samogitiae pro antemu-„rali ſemper ſtetiſſe ex bellis huc vsque geſtis liquet. Nullum apud vos bellum geritur, „in quo noſtrates ſe non ſiſtant, in quo nomini veſtro non litent ſanguine ſuo. Mem-„brum incliti huius corporis ſumus, ſi non primarium, minimum tamen [15]).

Literae Scythae principis.

Ad extremum lecta THOHAIBEY Tartarorum principis pleno ſenatu ſcythica epiſtola eiusmodi tenoris:

„Serenisſimo et excellentisſimo chriſtianorum et Poloniae regi Vladislao quarto Kuningeri „Thohaibey Budziacenſium Tartarorum princeps ſalutem.

„Vltro et ſumma Veſtrorum pertinacia, et ſuperbo, legatis a nobis ad aulam ve-„ſtram miſſis, dato reſponſo, ſedibus noſtris exciti huc venimus, iuſſu ſereniſſimi ac po-„tentiſſimi imperatoris Domini noſtri ISLAN GEREI, liberi Crimenſium caeterarumque „Ordarum Hani, negatum legatis noſtris, a vobis etiam inuitis repetituri ſtipendium. „Obuiam itaque Filio generalis venimus, ac vix viſum profligauimus, deinde et ipſis du-„cibus exercitus ad Corſunum occurrimus, eosdemque haud mora cepimus, captiuosque „imperatori noſtro transmiſimus, ita Coſaci nobis, nos Coſacis adiuncti ambo victores „extitimus. Igitur quo vos veſtra veſania ac ſuperbum reſponſum adduxerit, penſate, „nobis interea triumphantibus et vsque ad veſtrum thronum regium vna cum Coſacis per-„gentibus. Valete et nos propediem Varſauiae, vel ſi placet Cracouiae expectate.„ Haec ſumma literarum erat.

Legati Coſacorum.

Adfuit tandem et legatio ex caſtris Coſacorum, qui dicere iuſſi, quid tandem afferrent, offenſas illi queſtusque ſuos, quos ſereniſſimo defuncto regi offerre voluerant, ſenatui offerunt, horum hi potisſimi erant:

Eorundem queſtus.

„I. Arendarii viros militares Coſacos in modum ſeruorum obedire cogunt.

„II. De pratis bonisque illorum in vniuerſum omnibus ad libitum diſponunt.

„III. Decimam partem omnium bonorum accipiunt.

„IV. Vxores Coſacorum ſimiliter parentes aliosque propinquos ad ruſtica opera „necesſitant, non obſtante filii vel mariti militari ſeruitio.

„V. Centuriones, nec non tribuni, qui nos defendere deberent, peius adhuc op-„primunt, iumenta pecudesque vna cum famulis ſuae faciunt ſubeſſe poteſtati.

„VI. Piſcatum omnem in flumina negant, vulpem a ſingulis exigentes, in cuius „defectu arma capiunt, adeo ipſa elementa in noſtra Rusſia tributo ſubiacent.

„VII. Praedam praeterea, ſi quae forte caſu contigerit ex vicina Tartaria, in ſoli-„dum ſibi arrogant centuriones ac tribuni, gregem inſuper haedorum, equarum, pecu-„dum, vi extorquent.

„VIII. Leui de cauſa noſtros incarcerant, incarceratosque tam diu detinent, do-„nec decuplum ſoluat, quod ſi ſoluendo non eſt, perenne tribuni fit mancipium.

„IX. Mandatum regisque defuncti voluntas expreſſa fuit, vt numerus ſex mil-„lium noſtrorum augeretur, quod commiſſarii nullatenus permiſerunt, igitur et ſupplica-„mus, vt duodecim millium numero augeamur.

„X. Sti-

15) Oratio non ad finem vsque hic fuit perſcripta, et quaedam deficiunt, vel ſtudio vel incuria etiam librarii omiſſa, non tanti tamen momenti, vt hiſtoriae filum abrumpant.

Digitized by Google

X. Stipendia inſuper ab annis quinque iam elapſis non ſoluta. Religionis Graeco-ſchiſmaticae immunitates ſaluas ſibi conſeruari petebant, reſtitui praeterea eccleſias, Lublinenſem, Socalienſem, Vladimirienſem, Craſnoſtauieoſem, vna eum pleriſque aliis in magno ducatu Lituaniae ad voionem coactis. 1648

Haec Coſacorum legati afferebant, contra Poloni pro ſexta die ſeptembris ſuam commiſſionem differebant, elegitque ſenatus e medio ſui ADAMUM de Bruſelow KISIEL, Palatinum Braclauienſem, quem ipſa Coſacorum multitudo gratum habuit et deſiderauit non aliter quam olim ſeditioſa plebs Romana Menenium Agrippam [16]), tres reliquos eque ſtris ordinis, FRANCISCUM DUBRAWSKI ſuccamerarium Praemislienſem, ALEXANDRUM SIELSKI ſuccamerarium Poſnanienſen, THEODORUM OBUCHOWICZ ſuccamerarium Mozerenſem; hos nullis ſatis certis mandatis firmatos Kiiouiam, eiterioris Ruſſiae metropolim eiuitatem, de foederibus mutuaque cum Coſacis tractaturos pace delegat ſenatus. Mandatorum autem nomioatim a ſenatu aeeeptorum et io eodicillis eootractorum haec ſumma erat: Commiſſarii Polonorum ad Coſacos.

I. Captiuos omnes nobiles Polonos Coſaei dimittant.

II. Bellica inſtrumenta, quae hoc belli tempore acceperaot, reſtituant.

III. Omne foedus, quod illis eum Tartaris interceſſerat, eiurent, nouumque reipublieae ſacramentum dicant, hac adiecta pacis conditione, nefas abhine Coſacis eſſe cum exteris foedera et ſocietates inire inſeia republica.

IV. Excubias perpetuas in finibus eontra Ottomanos ageot, quod ſi reſpublica illorum vti voluerit opera, etiam contra Tartaros, alioſque finitimos hoſtes cum conſenſu tameo eiusdem excurrent, et ſic diluent admiſſum crioıen.

V. Cudacenſe fortalitium a Coſacis nequaquam violari debet, ſiue eorum opera vtetur reſpublica eontra Tartaros, ſiue contra alios quoſuis hoſtes.

VI. Auctores tumultuum huiuſce belli incenſores, Coſaci eommiſſariorum extradent poteſtati, ex quorum nonnullis ibidem commiſſarii, ad exemplum caeterorum, vltionem exigent eommiſſi flagitii, reliquos Varſauiam deducent.

VII. Regis defuncti literas, quas ſe habere iactitant Coſaei, repetent ab iisdem commiſſarii.

VIII. Stipendia reddita illis eſſe ſub initio tumultus afferent, quare nihil in praeſens intereſt reipublicae, perieritne illorum tumultu pecunia nec ne, quam deinde Polonorum ſpoliis abunde ſibi reſarcıuerunt. Deinde poſtquam io obſequium reipublicae redierint poſt dictum ſacramentum noua eis promittent ſtipendia. Libertates illorum ad proximam commiſſionem reſtringit reſpublica, quod ſi non poterunt induci ad eandem diſciplinam; etiam a Pereaslauienſi et Curicouienſi recedent commiſſione.

Ita ſperabat reſpublica poſſe Coſaeorum ſine ferro et ſanguine componi mentes, quas furor rapuerat, ſed longe alium finem Poloniae ſortitae ſunt res.

LIBRI

16) qui dictus cognomine Lanatus. Dux a Romanis electus aduerſus Sabinos, de iis triumphauit. Et cum plebs a patribus ſeceſſiſſet in Auentinum; quod tributum et militiam tolleraret, nec reuocari poſſet, Agrippa apud eam verba faciens: humani artus, inquit, cum ventrem otioſum viderent, ab illo diſcordarunt, et ſuum illi miniſterium negarunt. Cum eo pacto et ipſi quoque deficerent, intellexerunt, ventrem cibos acceptos per omnia membra diuidere, et cum eo in gratiam redierunt. Sic ſenatus et populus quaſi vnum corpus, diſcordia pereunt, concordia valent. Plura de hoc Volaterranus ſecutus Caecilium. Haec fabula et in rempublicam Polonam apte quadrat, in qua non ſolum artus a ſtomacho ſaepius diſſentium, ſed et ipſi mutuum ſibi negant aliquoties miniſterium.

Digitized by Google

LIBRI I. CAPVT V

SYNOPSIS

Pugna ad Conſtantinow ambigua. Iuramentum belli ducum Poloniae. Numerus et ordo commiſſariorum. Literae a ſenatu Polono Conſtantinopolim expeditae. Legatio Byzantini caeſaris ad Chanum Crimenſem. Mors crudelis Ibrahimii. Chani Crimenſis reſponſum Byzantino Caeſari. Poloni iterum cum Coſacis tractant, quorum tractatus pacis rumpit dux Viſnouiecius. Magnus belli motus contra rebelles. Eorundem ferocia et vbique ſaeuitia. Deſcribitur Polonorum exercitus, ac paulo poſt Pilauicenſis clades. Miſera Poloniae facies.

1648 Dum Varſauiae in conuocatione reſpublica tempus electionis noui regis, quartam octobris decernit, ac interim de ſecuritate regni prouidet, legionem peditum defuncti regis, ſemper regio aſſuetam lateri, nempe inuictum robur Germanorum, ad Conſtantinow, Ruſſiae ciuitatem, expedit, duce SAMVELE OSSINSKI, regiae cuſtodiae praefecto, qui paulo poſt, ſub huius anni exitum, immaturo fato concidit maximus heros. Huic adiuncti erant Palatini Kiiouienſis IANUSSII TYSZKIEWICZ mille ducenti equites, vna cum ducis Zaslauienſis Vladislai Dominici duobus millibus, Ducis itidem IEREMIAE MICHAELIS KORIBUT WISNIOWIECKI, millibus quatuor, atque haec tantilla hominum manus octo ſcilicet millium et ducentorum militum ſecuritati reipublicae videbatur ſufficere. Breui enim atrox certusque rumor de obitu regis regnum peruaſit vniuerſum, quo accepto ſtatim laeta conſoederatis auguria et euentus rerum in ſpem felices ſunt, erectioreſque Coſaci haud ſegnius in viſcera regni pergunt duce Krzywoos appellato, quem ſuperius Podoliam vaſtaſſe memini. Is ſumma vſus celeritate ſexaginta agreſtium ſtipatus millibus, Chmielnicki ſilentio approbante crimen, Polonos Tireſia caeciores prope Conſtaotinow ciuitatem ex improuiſo ferire conſilium inüt, ratus praecipuum belli momentum in primis ſuorum militum conatibus eſſe, vnde auidus gloriae, pugnae copiam depoſcebat, neque Poloni certamen detrectaueruot, quanquam et in hoſtico, et viribus imparem haberent exercitum. Itaque die vigeſima ſexta, Iulio Menſe, in Conſtantinouianis pugnatum eſt campis; acris acies fuit, non his languidius pro ſcelere, quam Poloois pro publica ſalute et patriae incolumitate certantibus. Incerta diu alea belli, in equitem eques, pedes in peditem, in phalangem phalanx, ala in alam, aequo velut marte conferri viſa. Praecipua tamen hoc in praelio Samuelis Oſſinski ac Conſtantini Giſii, regiarum legionum praefectorum virtus enituit, illi vbi inuehi hoſtem in Polonos audentius vident, nutare Polonorum veriti exercitum paulatim ad vicinam foſſam velut detrectantes pugnam, in qua hoſti ſtruxerant inſidias, dilabuntur. Coſaci ſequi audentius fugientibuſque inſtare rati, vt res erat, bello finem fore, ſi praelio vincerent. At vbi iam iuſto foſſae appropinquarunt interuallo, incidunt in caſſes, magnaque ſuorum illa parte accepta clade, imminente iam nocte retrocedunt. Nec ſenſim retrocedentes hoſtes, inclinante ad veſperam die, ſequutus eſt Polonus miles, ſeu fraudem ab hoſte, ſeu iam miſtum tenebris coelum pertimuit. Iamque, ſerius licet, tres a republica belli duces deſtinati, VLADISLAUS DOMINICUS dux in Oſtrog et Zaslaw, Palatinus Sendomirienſis, ALEXANDER a Koniecpole KONIECPOLSKI, ſupremus regni vexillifer, Pereslauienſis, Korſunenſis, Ploskirouienſis capitaneus, NICOLAVS comes OSTROROG, pocillator regni, cum auxiliaribus diuerſorum optimatum aduentabat copiis, quorum hic nomina numerumque referam:

Pugna ad Conſtantinow cum Coſacis ambigua.

Numerus Polonorum militum.

STANISLAI de Potok POTOCKI, palatini Podoliae, mille quingenti milites.

ADAMI de Bruſilow KISIEL, palatini Braclauienſis, turmae equitum duodecim.

STANISLAI WITOWSKI, Caſtellani Sendomirienſis ſexceoti equites.

ALEXANDRI a Koniecpole KONIECPOLSKI, vexilliferi regni, ſupremi defuncti exercituum ducis filii, quatuor hominum millia.

NICO-

NICOLAI comitis OSTROROG, pocillatoris regni, equitum millia duo. 1648

SAMVELIS CAROLI ducis KORECKI mille quingenti equites.

GEORGII LVBOMIRSKI comitis in Wisnitz generalis Cracouienſis, et STANISLAI comitis in Wisnitz LVBOMIRSKI, palatini Cracouienſis filii, cohortes duorum millium et quingentorum.

Capitanei Trembouolienſis de peruetuſta et nobiliſſima familia comitum FIRLEI, turmae equitum duodecim.

SIGISMVNDI comitis DENHOF, palatini Siradienſis filii, Capitanei Socalienſis, cohortes ſclopigerorum Germanicae decem.

IACOBI comitis a Rozdrazew ROZDRAZEWSKI Cunicenſis Capitanei deſultoriorum equitum, vulgo Dragonum, legio Germanica. Breuius itaque, quam dici poſſit ſtetit in armis Polonorum iuſtus contra agreſtes rebelles, vt credebatur, exercitus. Praeter hos emeritorum, voluntarios vocant, ingens numerus, praeſidium haud leue, ſi caſus proſperi ſint, disiecta militia, vbi bellum cunctatione tractatur. Ius imperandi penes omnes fuit, quod peſſimum, ſinguli imperare, nemo parere voluerat. Hinc omnes tribuni militum, belli duces, agebant centuriones tribunos, milites centuriones, gregarium promiſcue militem agebat nemo [17].

Exacta quoque eſt a ſingulis ducibus belli, ſacramenti formula in hunc modum: Iuramentum belli ducum.

Ego N. iuro, quia exercitui mihi tradito fideliter praeero, et opera illius tantum ad reprimendas inuaſiones inimicorum hoſtiles vtar. Fines regni tutos pro viribus praeſtabo, dignitatem et ſecuritatem reipublicae, quantum potero, defendam, et ſi, quod Deus auertat, regnum ſeditio inuaſerit, nulli parti adhaerebo, damna incolis Ruſſiae, Podoliae, Volhyniae, nulla inferam, et ne a militibus meis inferantur, omni ratione prouidebo. Penſiones vero tam ab eccleſiaſticis, quam ab aliis perſonis quibusuis nullas omnino exigam, et ne milites mei exigant, ſtudebo. Sic me Deus adiuuet, et haec ſancta crux.

Commiſſariorum autem hic ordo erat.

Commiſſarii ſenatorii ordinis

Numerus et Ordo commiſſariorum.

IOANNES SIMON SZCZAWINSKI, palatinus Breſtenſis, Lancicienſis, Golubenſis capitaneus, tribunus cuiauienſium palatinatuum.

ADAMVS DE BRVSILOW KISIEL, Braclauienſis palatinus.

IANVSSIVS TYSKIEWICZ, Kiiouienſis palatinus.

IEREMIAS MICHAEL KORYBVT, dux in Wiſniowiecz, terrarum Ruſſiae palatinus

STANISLAVS DE POTOK POTOCKI, Podoliae palatinus.

STANISLAVS WITOWSKI, Caſtellanus Sendomirienſis.

ANDREAS DE DAMBROWICZA FIRLEI, Caſtellanus Belzenſis.

ADAMVS STANISLAWSKI, Caſtellanus Halicenſis.

17) Quemadmodum belli temporibus magna militum praefectorum copia, eorumque diſſenſio, multa iam in perniciem reipublicae Polonae peperit mala, ſic temporibus pacis, nobilium multorum in mercatores et ciues licentia, mercaturae incrementum, verum reipublicae theſauri fontem, impedit.

1648 Commiſſarii equeſtris ordinis minoris Poloniae.

MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, gladifer regni.

ALEXANDER LVBOMIERSKI, comes in Wisnicz, ſtabuli regni práefectus.

ADAMVS HIERONYMVS DE GRANOWO SIENIAWSKI, capitaneus Leopolienſis.

CONSTANTINVS COMES IN WISNICZ LVBOMIERSKI, Sandacenſis et Białocer Kieuienſis capitaneus.

ZBIGNEVS DE DAMBROWICZA FIRLEI, capitaneus Lublinenſis.

IOANNES DE POTOK POTOCKI, Succamerarius Haliçenſis.

STANISLAVS DE DAMBROWICZA FIRLEI, Succamerarius Lublinenſis.

IANVS PRVSINOWSKI, Succamerarius tribunusque militum Belzenſis.

STANISLAVS CHRZASTOWSKI, ſubiudex generalis Cracouienſis.

Maioris Poloniae.

HIERONYMVS RADZIEIOWSKI, Lomzenſis capitaneus.

STANISLAVS DENHOF, Vielunenſis capitaneus.

ANDREAS DE GRVDNO GRVDZINSKI, Rozinenſis capitaneus.

IACOBVS COMES ROZRACZEWSKI, Kuninenſis capitaneus.

IOANNES GRZYBOWSKI, Varſauienſis capitaneus.

ALBERTVS WESEL, Roznanenſis Makouienſiſque capitaneus.

SIGISMVNDVS DENHOF, Sokalienſis capitaneus.

ANDREAS DE OSSOW OSSOWSKI.

ALEXANDER DE KARCHOW KARCHOWSKI.

CHRISTOPHORVS DE ARCISZEW ARCISZEWSKI, praefectus militiae.

Magni ducatus Lituaniae.

CHRISTOPHORVS PAC, vexillifer Magni Ducatus Lituaniae.

IOANNES ZIENOWICZ, Marſchaleus Oſmianenſis.

VINCENTIVS CORVINVS GASIEWSKI, dapum ineiſor M.D.L.

BOGDANVS OGINSKI, vexillifer M.D.L.

Haec redegiſſe in ſeriem haud piguit, quo appareat quantum detrimenti eusſarint reipublicae, diuerſa ab inuicem, et plerumque ſuperba, ingenia, primoribus in Poloniae viris. Regere amant illi, non regi, eum tamen regi, non regere deberent. Hinc minorum nobilium vt et plebeiorum aut externorum regimen, exitiale, exoſum, et ſuſpectum illis, quo fit vt nihil virtuti plebeiae aut externorum concedant. Satius foret, ſi, cuiuscunque animo virtus ineſſet, ei plurimum tribueret respublica, ita enim nobilibus et plebeiis via ad dignitates promiſcue pateret, excitarenturque praeclariſſima ingenia, quae alias reipublicae negantur. Quanquam non nego primos ad rempublicam eſſe debere, quibus honeſtius genus eſt. Debetur enim maiorum illorum in rempublicam meritis aliquid, quorum etiam domeſtico exemplo ad bene agendum hi magis excitari creduntur. Haec in tranſitu dicta ſufficiant [18]).

Redeo

18) Niſi religioni hoc habuiſſem, auctorem noſtrum mutilatum edere, certe ea, quae hic Rudauſcius in populares ſuos acerbius dixit, potius omiſiſſem. Neſcio vtrum veritate fultus recte

Redeo ad commiſſariorum numerum ſane ſuperuacaneum. Hi enim dum vni ſubeſſe recuſant, natalium ſplendorem iactantes, in ſummum non raro adducunt rempublicam diſcrimen. Hinc inter duces rixae, in milite exorta confuſio, reipublicae iacturam, hoſtibus victoriam triumphumque perſaepe parit, et nunc de facto peperit. 1648

Iisdem diebus literae a ſenatu Polono Conſtantinopolim miſſae ſunt, ad Byzantii imperatorem plenae quaerimoniis, quod ille contra iusiurandum pactaque cum Polonis ſtabilita, et aeterna colorata pace, Tartaros permiſiſſet Polonas infeſtare ditiones, Coſacos rebelles adiuuare, quibus reciproce aeternam ſocietatem Coſaci iurarunt. Hanc epiſtolam vt primum aiunt Byzantium perueniſſe, atque pleno ſenatu lectam fuiſſe, haud mora imperator memor ictorum cum Polonis foederum, Tartarorum Chano ſuo vaſallo imperat: Literae a ſenatu Polono Conſtantinopolim expeditae.

Foederi in primis renuntiet Coſacorum.

Non amplius Polonas infeſtet ditiones.

Exercituum captos duces Polonis reddat, (hoc enim etiam ſenatus in literis ſuis ad imperatorem ſcriptis adiecit) *aut captiuos imperatori conſtantinopolim ocius remittat.*

Sed haec epiſtola imperatoris a magno Chano nihili habita, nullum ſortita eſt effectum. Iterum ergo magni Chani agentem in aula Conſtantinopolitana degentem compellit, vrbe excedere iubet, eumque cum ſeueriori in Tartariam remittit vultu, iratus iuſſa ſua non audiri, et a magno Chano nihili haberi: Verum et is amplius in ottomanica non comparuit aula. Verſus inde in furias imperator decima octaua Iulii KAPIDIVM BASSAM cognomine KAPADZILAR CIHAIE portae miniſtrum in Tartariam expedit. Vade, inquit, captiuos duces Polonos Conſtantinopolim propediem reduc. Chanum mone, renuntiet tempeſtiue icto Coſacorum foederi, ni fecerit, arma mineris, Baſſae inſuper Syliſtrenſi nomine meo manda, ne audeat quenquam Polonum captiuum a Tartaris emere, ſub poena colli, quin imo, vbi poterit, eosdem a Tartaris vi vindicet. Simile edictum imperatoris Conſtantinopoli, vrbe imperatoria, publicatum fuit, poſt quod vix tribus tantum ſuperſtes ſeptimanis imperator regnauit. Nona enim Auguſti IANITSCHARI, inſolens Praetorianorum militum genus, nouos motus Conſtantinopoli ciere coeperunt, actuque tragico imperatorem ſuum, exemplo infelicis patris Osmani ſtrangularunt, filium eius nomine SOLTANVM MECHMEDVM octo annorum puerum Auguſtum pronunciarunt, Veſirium occiderunt. Per ea tempora Kappidi Baſſa Kapadzilar Cihaie Conſtantinopolim reuerſus bello inteſtino laborantem inuenit patriam, iuſſusque coram nouo imperatore dicere legationem. ISLAN, inquit, GEREI, magnarum ordarum liber, vt ſe aſſerit, Chan Crimenſis, Cerhasſienſis, Nahaienſis, Petiorienſis, Szemenſis, Perecopenſis, tibi imperatori totius orientis, potentisſimo Aſiae, Africae atque Americae nec non Europae monarchae inuictisſimo ſalutem. Polonos duces negat ſuae ſubeſſe poteſtati, ſed Murſorum (nobiles ſuos Tartari ſic appellant) caetera ſilentio inuoluit. Murſos cum ſollicitaſſem, illi haud cunctabundi cathegorice reſponderunt, ſe non prius reddituros Polonos duces, antequam primi Poloni captiuos omnes reſtituant Tartaros. De Chano decernat imperator, aiebant, ad libitum. Haec legationis ſeries, et hic effectus fuit. Legatio Byzantini caeſaris ad Chanum Crimenſem. Eiusdem mors tragica. Reſponſum a Chano Crimenſi.

Redeo

eo tempore primorum facta carpſerit auctor. Noſtris temporibus omnino falſum eſt *procerum ingenia plerumque eſſe ſuperba.* E contrario Poloniae optimates, iique qui ſcientiis bene imbuti liberaliterque educati, ſunt affabiles, gratioſi, humani atque adeo popularitate cari, vt vix ac ne vix quidem apud exteros, ſi Galliam excipias, optimates in tanta copia inuenias modeſtos atque humanitate plenos. Si quis autem eorum gratia abutatur, vel irritare illos velit, tunc non mirum ſi de conditione ſua glorientur, quae non hauſta ex vano. Nulli enim nobiles in tota Europa tanta gaudent libertate, priuilegiis atque immunitatibus, quam Poloni. Exteros quod attinet, verum eſt, per regni conſtitutiones omnem ad rempublicam aditum iis intercluſum eſſe, et Poloni, vt dicam, quod ſentiam, ſapienter pro conſeruanda libertate exteris aditum negarunt, quem ſemper, ſi ita videtur, donando ius indigenatus iterum aperire poſſunt.

1648

De pace agunt Poloni cum Coſacis Kiiouiae.

Redeo ad Kiiouienſem commiſsionem a qua digreſſus ſum. Per ea ſiquidem tempora deſtinati commiſſarii Kiiouiae ſoam inchoauerunt functionem, de mutua inter Coſacos et Polonos, vt ſuperius dixi, tractaturi pace, cum ſub id fere tempus Dux WISNIOWIECKI, tam turpem et ſordidam pacem cum perduellibus omnino non probauerat, dextra, pleno Varſauiae ſenatu, admota capulo: Hic, inquit, oportet Coſacos Tartaroſque Ruſsia pellat. Ergo NIEMIEROW, proprium oppidum in Ruſsia ſitum intrare volens, a propriis prohibetur oppidanis. Factum re uera audax, raroque vſurpatum ab hoc gente, quibus vulgo anxium iudicium eſt, et ab omnibus imbellia timor. Tum vtrinque pugnatur, fit caedes ingens, tandemque victor dux ouans oppidum ingreditur, ſubditoſque omnes ad genua prouolutos veniamque deprecantes, miro tormentorum genere exactisſime cruciari mandat, ſaepius illa geminans verba, lictor ita feri, vt ſe mori ſentiant. Aliis igitur oculos effodere, alios in cruces agere, multos gladio percutere iubet. Hoc audito Coſaci, reiectis foederibus, nonnm cauſati vulnus, nouo extirpandum aiebant cauterio. Cauſa in ducem reiecta, auctorque ruptorum foederum ab eisdem Dux Wiſniowiecki omnino poſcebatur. Neque vero tantum fidei his coeptia tractatibus prudens ſenatus tribuit, quin omnimode munia belli remitteret, ſiue certus de rebellium contumacia, ſiue vti tunc fama ſpargebat, bellum contra Tartaros, publicam regni vlturus iniuriam tacite apparabat, miles itaque ſumma celeritate conſcribebatur, diſtrictuum copiae expediebantur.

Dacis Wiſniowiecii factum.

Magnus belli motus contra rebelles.

Dux totius militiae VLADISLAVS DOMINICUS dux in OSTROG et ZASLAW, palatinus Sendomirienſis deſignatus princeps, opibus clarus, denique locus prope pagum GLINIANY, quarto a Leopoli lapide diſtans, exercitui electus eſt. In his motibus tunc regnum Poloniae erat, cum et ab altera parte non ſegnius coeptum bellum Coſaci inſtaurabant. Adeo lacia primordia raro ſequuntur exitus felices, quippe fama geritur bellum, quam primi caſus occupant. Ita illi, qui magnum Lituaniae intrarunt ducatum, duce nebulone Semiluna appellato, nihil niſi praedas et rapinas ſpirantes omnem pacem et foedera oderant, adeo ferro et igne in vlteriorem caeci ruebant Lituaniam, prouinciaa vrbibus, vrbea religione, religionem templis, templa aris, araa ſacerdotibus, ſacerdotea vita deſpoliantes. Sic non raro alius peccat, alius plectitur.

Eorundem ferocia et vbique ſaeuitia.

Alter ſacrilegua Krzywonos barbaro et ipſe ſuccinctus exercitu, neſciua foederum BARUM, POLOMNE, OSTROG, CONSTANTINOW, et alia reipublicae praeſidia dicto citius expugnauit. Saeuientibus mirum in modum barbaria in ſacra, ſacerdotes, nobiles iudaeoſque, Ruſsia interim, quaſi prolatis iam ad Viſtulam vſque terminia, et antiquam aſſecuta limitem, triumphante. Dederant quippe ſeſe Barenſes ſcelerato duci, ſed quia ageret cum victoribus Coſacia lege, eum temperare ſuam ipſi nequeant victoriam ratione? Armati ergo Barenſes inermeſque iuxta trucidati ſunt, rapti ab vbere matrum inſantes, adeo viliſſimo cuique creſcit audacia, cum ſe timeri ſentiat.

Polomnienſis oppidi exitus.

Neque Polomne munitiſſimum Ruſſiae oppidum, alium habuit exitum, et hoc quidem paciſci volens, plus quam Saguntina rabie deletum eſt, tam foeda clade, vt miles, arma, furor, crudelitas, libido, ſacrilegia, et in vno compendio vniuerſa flagitia in exitium infelicis oppidi conſpiraſſe videantur, adeoque de Polomne veriſſima ſunt, quae de Cremona Tacitus: ſexaginta agreſtium millia irrupere, omnes ſine nomine, ſine tribu homines, calonum lixarumque amplior numerus et in libidinem et ſaeuitiam corruptior. Non aetas, non dignitas protegebat, quo minus ſtupra caedibus, caedea ſtupris miſcerentur. Senes, exactaque aetate ſanctiſſimas matronas milites ad praedam et in libidinem trahebant. Atrocius deinde ſaeuitum in mortuos, violata ſepulchra, effoſſa cadauera, nec hoc ſatis, ſcelere graſſabatur tyrannus in altaria et miniſtros Dei, monaſteria ſacrarumque reliquiarum mauſolea, capſae auro et lapillis pretioſae in praedam ſceleratis veniebant. Nudabantur monachi, flagellabantur, ac demum iugulabantur. Temerata eſt monialium caſtitas, horreſco referens, ipſae arae, in quas Deus homo vi ſacramenti euocari quotidie ſolitus, equorum praeſepia fuere, diſtributaque auena iumentis in ſancto ſanctorum ab arca foederis, vbi manna abſconditum. Eo procacitatis demum et proteruiae ventum erat, vt ipſe Deus, ſacra hoſtia, veſtigio hominis contereretur pabulumque fieret brutis panis, qui paſcit angelos. Denique quodcunque impietatis in Deum quodcunque in homines excogitari poteſt, Coſaci in Polonos, ſubditi in nobiles, ſchiſmatici in catholicos ſaeuiebant, ea crudelitate, vt bellum in Ottomanos geri haud iniuria diceres, dira re uera in dediticios clades, factum atrox, eoque imbelle magis, quod inermes et inulti cadebant [19].

Sub

19) Coſaci non tantam ſumſiſſent rabiem aduerſus Polonos, niſi dux Wiſniowiecki nimis durus, ne dicam, inhumanus in puniendis rebellibus ſubditis ſuis Niemirouiae fuiſſet, quod factum nos docet, et in bello humanitatem ſaeuitiae eſſe praeferendam.

Sub idem tempus literae ad ſenatum a commiſſariis perferuntur, quibus ſignificabant ſe re infecta vale Coſacis dixiſſe, ac propediem futuros Varſauiae. Ergo reliqui procerum, qui adhuc reſtabant tanto celerius alacriuſque vnanimes armati, vno animo, non vno conſilio, vno tamen impetu, ambitione iam dudum deuoratam introiuere Ruſſiam, ſolo fulgore armorum, vt aſſerebant, territuri hoſtem, ac eundem in Tartariam profugum, etiam vltra Aſiae terminos proſequi animoſe minabantur, ſibique inuicem iam de felicis expeditionis euentu ſerio gratulabantur, parum memores illius vulgatae per orbem paroemiae: *ne canas triumphum ante obtentam victoriam.* Anxii inſuper de ſpoliis Tartariae, quaſi coelitum occupaſſent vota, praedas inter ſe cogitatione, non ſine aliquorum iurgio, temere diuidebant, mox ipſi praeda hoſti et luſus futuri. Aliter enim fortunae viſum eſt, optima Polonorum ſpolia in Coſacos transferre volenti. Ibat purpura et byſſo nitens, auroque fulgens Polonorum exercitus, vbique inſolentiae relinquens veſtigia, neque vero interea feriabantur Coſaci, qui iam ad Pilawice, paruum quidem Ruſſiae oppidum, ſed quod ad poſteros triumpho hoſtili Polonorumque fuga emerſit, caſtra promouerant. Neque mora a luſtratoribus Coſacis nuntiatur Chmielnicio, Polonos magno numero ſumptuque ingenti ſplendore galeatum, plumis Chimaerarum, leonum, luporum et horrendis hiantium animalium formis, terribiles aduentare. Nec celer Chmielnicium nuntius fefellit. Poloni ſiquidem, contra omnes militiae regulas, quaeſito inani in praelium apparatu, criſtis comantibus galeas, phaleris praepeditis equis, thoracibus aheneis auro rutilantibus corruſcabant: nec hoc ſatis, dira quiſque in gloriam cupidine, qua detrectabat aemulum, pugnam depoſcebat. Ex aduerſo pugnatum ſaepius nulla magnificentia aſt maioribus virtute militari et gloria. Fuſus Polonorum exercitus ad Corſunum, qui ſe in praelium ſumptuoſe inſtruxerat velut ad nuptias. Denique hinc Graeca ſemper ſimplicitate pugnaſſe conſtat Macedones ſub Alexandro, illinc foemineo luxu imbelles Perſas, quod ſtatim memorabimus. Hoc nuntio Chmielnicki accepto, celerrime ſuorum collocat ordines. Dextrum cornu tuebatur KRZYWONOS, laeuum regebat SESQUIPELLIS, ipſe CHMIELNICKI montoſum paluſtremque nactus locum, Polonorum audacter opperiebatur aduentum, celeri ad Tartaros dimiſſo curſore, feſtinarent cum auxiliaribus copiis ocius ad praelium, ſcilicet hac in re Polonorum ſubodoratus conſilium, qui propter abſentiam Tartarorum haud mora, rem acie geri cum Coſacis expoſcebant, eratque vna omnium ſententia, Coſacos vno praelio vinci poſſe. Iamque nihil niſi arma vndique campis et ſigna Polonorum fulgebant, Polono milite flagitante praelium, quod vaferrimus hoſtis callide recuſauit munitionibus ſuis locoque paluſtri ſatis et tuto tectus. Igitur per tres continuos dies nihil niſi modica velitatione inter alarios dimicatum eſt haud iniquo ab vtrinque marte, donec quarto ab aduentu die, ſcilicet vndecimo calend. Octobris morae pertaeſi, proceres Poloni intempeſta nocte primo clam retrogedi auſi, montium inſidias amniumque cauſati iniurias, mox nuntio de Tartaris accepto, nemine perſequente receptui cecinerunt, commeatu omni bellicoſoque ingenti apparatu hoſti relicto: credo vt tanto facilius ferrent iter, ac eo expeditius vltimo tunc Ruſſiae dicerent vale. Potuerunt iure illo tempore exclamare: *Spes et fortuna valete.* Panico itaque timore quadraginta millium bellatorum exercitus (dixiſſes Pyrrhi vel Antigoni pharetratos fuiſſe milites,) purpura auroque fulgentes, armis et opulentia graues) fugatus diſſipatuſque eſt. Illique Troes, illi heroes, qui ſoli coelum ſtellatum ſuſtinere videbantur, vix demum Varſauiae, alii Cracouiae, vltra viſtulam anhelantem recuperabant ſpiritum: adeo plus illi ſemper blanditur fortuna, qui minus ſuperbia ſe effert. Reliqua, qui adhuc reſtabant, Polonis hoc facto attonitis, qui inaſſuetam ſcilicet martialis fortunae ob longam pacem inſolentiam, qua publicis ad exteros, qua priuatis ad vicinos propinquoſque plenis lamentationibus et comploratiomibus miſſis literis conquerebantur. Hinc virorum ſuſpiria, mulierum lamenta, hinc illae voces Vladiſlaum regem tunc ſerio complorantes audiebantur. Talis tunc apud Polonos, qualem vix vllus in ea gente meminit, rerum facies erat. Tota regio ſibi ipſi in circuitu inimica, ipſos denique vicinos agricolas, ad quos forte nonnulli refugium anhelabant, a dominis toties irritatos, in victoria crudele genus experti. Erant qui Vladiſlaum Dominicum ducem in Oſtrog et Zaslaw, palatinum Sendomirienſem, huius ſiniſtri euentus auctorem facerent, ſcilicet qui ſuaſu OSSOLINII Cancellarii, contradictores electioni Caſimirianae, potiſſimum Wiſniouiecium ducem, Carolinarum partium antesignanum ea potiſſimum tunc ratione falleret, talique ſimulata fuga, quam longe ante praedixerat Varſauiae in regia cancellarius, eiusdem euerteret conſilia, mutaret propoſita. Nec parcum fuit conuiciis in ducem iaciendis vulgus, paſſim in belli duces, iniquum, ſolitumque ab euentu aeſtimare conſilia et virtutem.

1648

Commiſſionis exitus nullus.

Deſcriptio Polonia militis.

Coſacorum ordinata caſtra.

d. 21 Sept. Poloni recedunt.

Miſera Poloniae facies.

Sed

1648 Sed his minor adhibenda fides vel vno magnanimitatis indicio, qua principem natura dotauerat, potius inter proceres diſcordia, totius mali caput et origo fuit. Dum enim quisque ſuae legioni, quam ducebat, ſingularem honorem quaerit, omnes in diſcrimen adducit. Fortius tamen viduus peditatus pugnabat, et totum belli molem ſolus aliquot horis ſuſtinuit duce Samuele OSSINSKI, viro militari. Nuuquam ante hac vllo loco tantum

Spolia Polonorum Coſacis Tartarisque cedunt. Dux Zaslauienſis fit Palatinus Cracouienſis.

virium Polonia, tantum dignitatis fortuna vidit. Centum millia curruum auro onuſtorum vehebantur [20]), militum, vt dixi, quadraginta, lixarum ducenta numerabantur millia, et erat dubio procul victoria Polonorum, ſi, quod turpiſſimum erar, dimicare auſi fuiſſent ii, qui ſpectare praelioque ſeſe ſubducere denique fugere maluerunt. Puduit amplius imbelli Polonorum exercitui praeeſſe ducem Zaslauienſem, itaque ad maiores euocatus honores et titulos, palatinatum paulo poſt capeſſit Cracouienſem, vacuum morte Stanislai Comitis in Wisniez palatini Cracouienſis, de cuius obitu fuſe ſuo loco edifferam.

LIBRI I. CAPVT VI

SYNOPSIS

Noui regis electio. Totius electionis acta. Coſacorum progreſſus. Vladislai IV. funus. Coronatio Ioannis Caſimiri in regem Poloniae, eiusdemque cum Ludouica Maria ſponſalia.

Electio noui regis.

Iamque appropinquauerat determinatus dies comitiorum nouum regem eligendorum, quarta ſcilicet menſis Octobris, timebanturque a multis Polonorum optimatum ſtudia, tali caſu in factiones iiura, cum repente contrario effectu diſcuſſus timor; facti atrocitate omnium procerum horreſcunt animi, vna omnibus deſolatio eſt, hinc concordia inter miſeros, hinc animorum optata tranquillitas, in ſumma omnes conſternati videbantur

Regina Varſauiam relinquere cogitat.

primores, rati actum eſſe de republica, ſi tardarent eligere regem in quo vnica poſt Deum, diuosque tutelares Poloniae videbatur ſalus. Nec deerant, qui moeſtae ac viribus poene deſtitutae ſuaderent reginae, vt deſerta Varſſauia Gedanum potius peteret, inſtantibus caput ſuum ſubductura periculis, quoad ſubſidiſſet tempeſtas furioris popularis, ac

Hoc ipſum diſuadet Cancellarius. Eiusdem ad reginam verba.

propitiora fata regreſſum promitterent. Placuit reginae conſilium, iamque ſerio de fuga cogitantem GEORGIVS COMES de TECZYN dux in Oſſolin, ſacri Romani imperii princeps, ſupremus regni cancellarius, in haec verba alloquitur: „Ne rebellibus regnum prodas regina. Quis enim deinde pro aris arma ſumpturus eſt, ſi fugere ipſa perſeueraueris. „Tuo metu caeteros praemonitura quid metuendum ſit a rebellibus, haud dubie erecturis „altius ſupercilium. Dignitatis tuae praeſentia hic opus eſt, aliter Varſauia contineri non „poteſt. Quid tandem times? nemo procerum, nemo nobilium quos hic Varſauiae con„gregatos ad regis ſui electionem ſpectas, ex ſaniori populi parte nemo, vbi periclitari te „aſpexerit, auxilium non expediet, ſalutemque ſuam Tuae non praeponet, quos omnes „pari metu fugitiua percelles, et ad reſiſtendum ignauos efficies. Tanto in bellis momen„to eſt praeſens maieſtas, pro qua glorioſum ſibi quisque ducit occumbere.

Haud ſegniter hac voces a cancellario accepit regina: Vicerat pudor contemplationem periculi, ſicque damnauerat omnimode abeundi conſilia, optimatibus tumultuarie noui regis inchoantibus electionem, dubii quem tandem potiſſimum hoc tempore eligerent regem. Duo adhuc fatis Vladislai defuncti regis ſuperſtites candidati, in oculis omnium votis-

20) Non hic, credo, aurum ſignatum vel cuſum ſeu nummi intelligendi ſunt, quod abſurdum eſſe videtur, ſed, prout ſupra auctor innuit, apparatus bellicos, equitum nobilium in primis, auro argentoque in vanum ornatus. Lixis autem annumerat omnes homines qui exercitum ſequuti fuere, ſeruitii vel commercii cauſa. Neque ducenta millia calonum lixarumque fidem ſuperant. Sciendum enim exercitum Polonum decem millium, militum nobilium plerumque ſequi quadraginta millia vel quinquaginta calonum, id quod peſſimum. Nam eiusmodi homines non tantum iisdem agricolas amicos afficiunt quam hoſtis damnis, ſed et ipſi exercitui ſunt impedimento.

Digitized by Google

votisque Polonorum ambo germani fratres, principes erant, qui ſceptrum depoſcerent. 1648
Alter IOANNES CASIMIRVS, Opolienſis et Ratiborienſis dux, Sueciae rex: CAROLVS FERDINANDVS alter; Vratiſlauienſis atque Plocenſis antiſtes, natu minor. Prior clarus militari ſcientia princeps, quippe qui ante annos ſexdecim, prima belli rudimenta ſub Vladislao fratre in Moſcouia non infeliciter iecerat, inde per varios Europae tractus, toto decennio haud ſemper proſperam obierat peregrinationem, indeque peregrinus dictus, ac tunc in ſacrum purpuratorum ab Innocentio X allectus collegium, Roma in Poloniam redierat, ſuae aetatis hic rationem haberi voluerat. Alter natu minor, Carolus Ferdinandus, Sigismundanae pietatis, et immortalitatis haeres, Vratiſlauienſis atque Plocenſis antiſtes, factionibus, vt in tali caſu fieri ſolet, in dies praeualidus, liberam ordinum de ſe expectabat ſententiam. Dum igitur de reconciliandis principum auerſis fraternis animis ſerio ſenatus tractat, gnarus quam grauis Polonorum ceruicibus immineret Chmielnicius, Tartari dictu incredibilem nec ſanguine partam in Tartariam auehunt praedam. Ipſe Chmielnicki ſollicitato in arma Byzantii imperatore, quem iurisiurandi tenaciorem inuenit, ducentis ſuorum armatorum ſtipatus millibus comite ſcelerum perfido Tohaibeio Tartarorum Budziacenſium principe, in belli ſocietatem aſſumpto, in ipſa viſcera regni penetrat, ſiquidem nullum vallum, quod moraretur, habuit, nulla Belgarum fortalitia, non Pyrrheni montes nec Tyrrhenum mare, obſtabant cunti, ſed liberi patentesque campi, vsque ad ipſa vrbis Leopolienſis eum ducebant moenia. Sexta itaque die octobris coepta obſidio, viginti dierum ſpatio, miraculo ſimile, nullo defenſam milite fatigabat Leopolim, cui tandem miſertus, vti principi nunc Ruſſiae ciuitati, graui lytro a ciuibus accepto, ducentis nimirum millibus florenorum, vigeſimo ab oppugnatione die, Zamoſcium verſus caſtra mouit. Arx eſt in confiniis Ruſſiae, nomen ſortita ab eo, qui eam condidit. Is erat IOANNES ZAMOYSKI, regni Poloniae cancellarius, ac ſub Stephano I, rege Poloniae, ſupremus exercituum dux. Oppidum quoque haud contemnendum in Polonia, eidem adiacet arci, muro, vallo, aggere et aqua contra Tartarorum ſubitos impetus ſatis munitum, ſed quod diuturnam ferre non poſſet oppugnationem. Huc ergo vota, huc ſtudia properabant Chmielnicii, qui, antequam obſidione oppidum cingeret, aſtu et dolo vſus, adhuc ex itinere humaniter ſalutatis Germanis, quos ſexcentos, duce LVDOVICO WEIHER, capitaneo tunc Valecenſi, paulo poſt Pomeraniae palatino, ibi fortuna incolarum caſusque fortuitus incluſerat, eorum impauidos nec ſeditioſos, miſſo cum literis caduceatore ad capitaneum, tentauit animos, dederent nempe arcem vna cum oppido, ipſique iunctis viribus, ſi ſaperent, Chmielnicii ſequerentur ſigna, notis ſibi itineribus praeeuntis, praemium fore, meliorem vitam in caſtris Chmielnicii, ac inſuper praeſens leue militare donarium, quinquaginta millia florenorum pollicebatur [21]). Aſt irrita legatio. Non enim Veihero venalis fides erat. Vnde quos donis et promiſſis corrumpere non poterat, auidus imperii tyrannus, armis aggreditur, arctiſſime oppidum cingit obſidione, moenia ſexaginta tormentorum reboantium ſonitu, ſine intermiſſione lacerat, aggerea demolitur, vallum iam ſuperat, plenusque furoris huc atque illuc volitans ſuos animat, non amplius vnius horae opus extare aſſerens, quid victores morarentur in noctem victorias? Expugnatum iam a Krzywonos Cudacenſe fortalitium, caecos memorabat exercitus, captos duces, recuperatas prouincias. Facunda Ruthena ſaepius reiterabat voce, nunc iam niſi victoriae fructum reſtare, inde redintegrare aſſidua diſploſione verberationem, producere vallum, ruinam edere, parare muris ſuperandis ſcalas manuales, iamque in procinctu erat expugnatio, cum ecce fauſtiſſimus et quaſi coelo lapſus adeſt cum literis electi regis ad Chmielnicium nuntius. His rex Chmielnicio ſignificabat, ſe vnanimi vtriuſque gentis conſenſu in regem Poloniae electum, quem ipſemet Chmielnicki in literis ad ſenatum datis, priuatiſque multoties ſcriptis ardentisſime expoſcebat. Sciret ergo et recognoſceret ſuperiorem magni Dei miniſtrum, nec amplius hoſtiliter per ditiones graſſaretur Polonas aut de caetero ſuos affligeret ſubditos. Recederet Zamoſcio, quod primum ſubiectionis documentum rex eſſe volebat. Relinqueret rapinas, quem ſciebat militem non praedonem agere, nec barbarum ſe, ſed chriſtianum meminerit, eſſe. Clauam inſuper cum vexillo, more Poloniae regibus vſitato, eidem tunc electus rex transmiſerat, addita paterna adhortatione, vt cunctos infamiae, ſe ipſum morte eximeret. Nam in pace cauſas et merita ſpectari: Vbi ciuile bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere. Ad-

Chmielnicius Leopolim obſidet.

Ab eodem recedit lytro accepto.

Zamoſcium obſidet.

Literae electi regis ad Chmielnicium.

21) Hoc eſt 8333 imperiales, et 8 groſſi ſaxonici.

1648

Chmielnicius paret regiis mandatis et illico a Zamoſcio receſſit.

Adfuturos praeter ea monuit legatos, de mutua tractaturos pace, retrocederet ſolum modo tantiſper, nec vltra progredi praeſumeret in interiorem Poloniam, cuius tunc copiae vario dilapſae iam paulatim Lublino appropinquabant. Hac Chmielnicius lecta epiſtola, acceptata claua vna cum vexillo, oſculo inſuper cerae impreſſo, iubet illo ipſo inſtanti receptui canere, ſolo contentus lytro, viginti millium florenorum a ciuibus accepto, attonitis et in re tam ſubita ſtupentibus Tartaris, qui coenaturos ſe in oppido certo certius oppidanis promittebant. Verſis inde ſignis in Ruſſiam, decem a Zamoſcio leucis retrocedit, coeca prorſus caligine a Deo percuſſus, cui praecipua eſt cauſa regum. Sciſcitantibus ſubinde Tartaris, veritiſque inſidias, de Chmielnicii fide iam ſollicitis reſpondit: Regis ſe ſubditum miniſtrumque eſſe, ac proinde imperio eius morem haud cunctanter gerere: qui in tam horridis motibus et ſub ipſo fere reipublicae diſcriminis ictu, cum victor Chmielnicius ſtabat ad portas, certis conditionibus principi Carolo Ferdinando conceſſis, quinto decimo calendarum Decembris, vnanimi omnium ordinum conſenſu a

d. 17 Nov. rex eligitur Ioan. Caſimirus.

LVCA de ANIN OPALINSKI Marſchaleo regni, extra muros Varſauienſes, ſub dio, vt mos eſt gentis, in regem Poloniae, magnum ducem Lituaniae, caeterarumque prouinciarum principem nominatus eſt, proſequente tormentorum ac bombardarum vndequaque reſonantia.

Electio Poloniae regum.

Rem altius in gratiam externorum de tranſacta electionis ſolennitate repeto. Coaetaneus eſt naſcenti Polonorum regno, quanquam non nihil ſucceſſione aliquando interruptus, eligendorum regum inueteratus vſus, et hoc quidem nemine nobilium contradicente eligere placuit, quod certe portento ſimile, vt tam diuerſa ab inuicem ingenia tandem vnum colliment ſcopum, in vnamque omnes coeant ſententiam. Hinc inquieta plerumque ſperantur comitia, hinc bellorum ciuilium verentur tumultus, mulae praeter ea factiones, ac priuata nonnullorum odia. Et quanquam nos obices ſingularis Dei prouidentia a Polona auertat electione, verendum tamen aliquando, ne toties naufragium minitantia ſigna tandem ſubmergant reipublicae nauem nauclero carentem. Electuri regem in apertam planitiem patentemque campum procedunt Poloni, pariterque Lituani proceres, vbi ordinibus velut ad pugnam inſtitutis, de principe eligendo, integro ſex hebdomadarum ſpatio deliberant nobiles. Candidati deinde proponuntur a ſenatu, in quos, vt quisque amore aut odio fertur, ita non attenta naſcendi ſorte, non virtute principis, non periculo patriae, non parentis meritis, indignatur ſaepe ob id, quod nullius eſt momenti, alii falſa vanaque, veluti per ſomnium captantes verba, nec ſui ſatis compotes, ferueſcunt, ſubſanniunt, diceres in vnius inſani capite totam reipublicae conſiſtere felicitatem [22]), Variae deinde a ſenatu excipiuntur legationes diuerſorum Europae principum, ad extremum eligitur princeps. Ita denique peragitur electio.

Redeo ad electionem Ioannis Caſimiri, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarii regis, Poloniae principis, Opolienſis et Ratiborienſis ducis, a qua tantillum digreſſus ſum. Quarta itaque, vt ſuperius innui, indicta Octobris aduenerat dies, diuo Franciſco ſacra, res conſueto modo, niſi quod turbulento ordine, coeptae in aperto campo. Die deinde a conſeſſu decima IOANNES de TORRES Archiepiſcopus Adrianopolitanus, nomine ſummi pontificis Innocentii decimi ita ad rempublicam pleno ſenatu orſus eſt:

Oratio Ioan. de Torres nuntii apoſtolici ad ſenatum.

„Orbatam non parente minus, quam principe Vladislao, ex auguſtiſſima Iagellonum familia rege quarto, Polonam rempublicam, quemadmodum e ſublimi culmine Vaticani contemplatur oculus mundi vigilantiſſimus Innocentius X, pontifex optimus maximus, ſic eiusdem non ſine condolentis animi ſenſu miſeratur orbitatem, Reuerendiſſimi,

22) Ob hanc vnicam cauſam in ſalutem regni Poloniae optandum ſed non proponendum eſt, vt reges haereditario iure, non per electionem ſuccederent. Sic enim funeſta illa bella defuncto Poloniarum rege ſemper exiſtentia ſecure euitarentur, neque tantae Poloniae inferrentur ruinae. Dices: Sic rebus ſtantibus timendum eſſe ne regum ambitione temporum ſucceſſu aurea illa Polonorum libertas plane abſumeretur, liberumque regnum in abſolutum paulatim transmutaretur. Reſpondeo: Sereniſſima reſpublica, quae maximam maieſtatis partem ſibi reſeruat, ſemper poteſt, ſi velit, atque in eo, tempeſtiue laboret, conuenientia inuenire media, quae reges ſuos intra iuſtos terminos cum honore et ſplendore contineant.

,,ſimi, Illuſtriſſimi ac generoſi proceres. Et iuſto quidem dolore tantam reipublicae ve- 1648
,,ſtrae miſeratur orbitatem amantiſſimus in terris mortalium parens. Quis enim parentis
,,dolor eſſe poteſt iuſtior illo, quem vnicus erga dolentes filios exprimit amor? Menſis
,,euoluitur prope ſextus ex quo luctuoſam dolet Polonia veſtra regia deſideratiſſimi iactu-
,,ram, adeo, vt vniuerſum iam plane terrarum orbem longe lateque diffuſus peruaſerit do-
,,lor, et omnem ad complorandam excitauerit hominum vniuerſalitatem. Nimirum non
,,vnius Poloniae lacrimis defleri ſatis poterat extinctus Vladislaus rex, tota quanta quanta
,,eſt ad herois tanti funus lacrimas ciere debuit vniuerſitas, vtpote quem rerum glorioſe
,,geſtarum fama compleuerat viuens optatiſſimus princeps. Exuet illa tamen aliquando
,,moerorem ſuum, nempe cum lugubrem Polonia deponet apparatum, nouo tandem
,,creato et ad vacuum ſolium aſſumpto rege. Cuius in electionem quando iam propius in-
,,tenti eſtis, atque ſtudioſius incumbitis vniuerſi et in vnum vota omnium ſine vlla diſcor-
,,dantium animorum diſſenſione conſpirent, per me legatum ſuum viribus omnibus ad-
,,hortatur vos, vnitatis ac pacis amator Innocentius. Etenim ſicut concordia res paruae
,,creſcunt, ita ex oraculo veteri diſcordia vel maximae dilabuntur. Quam ob rem ne ve-
,,ſtrae lapſum reipublicae, cuius amplitudo longe maxima eſt, inutilibus aliquando lacri-
,,mis deplorare cogamini, vna inter ſe diſſidentium animorum diſcordia, regnorum vide-
,,licet omnium atque rerumpublicarum barbara deuaſtatrix vitanda cumprimis eſt. Quam-
,,diu totius bonum corporis partes caeterae ſpectant, altera nunquam ab altera ſeparatur,
,,et ipſarum quippe ſeparatione totum ſubito dilabi corpus neceſſe eſt. Heroici vos, par-
,,tes corporis grandes eſtis, quotquot hunc in locum electuri nouum regem conueniſtis,
,,heroibus magnis non impares viri, ſi bonum commune ſpectatis omnes, priuatos longe
,,reſpectus longe amouete, qui dum diſcordiam creant, totius omnino corporis, regni vi-
,,delicet et reipublicae ruinam ineuitabilem trahunt. Illum praeter ea ſolio dignum veſtro
,,cenſeatis virum, qui Polonae reipublicae curam ita gerat, vt grauiora interim fidei ca-
,,tholicae negotia non omittat. Abſit hoc ab electoribus tantis, vt talem Poloniae ſuae
,,principem imponant, qui reipublicae addictus totus, quod nationum etiam omnium et
,,ſectarum eſt, catholicae curam rei aut modicam aut haberet omnino nullam. Religio-
,,nis catholicae propugnaculum inſeparabile Polonia veſtra depraedicatur, at hoc tam
,,diu verum erit, quam diu regem habebit catholicae fidei ſtudioſum. Qua igi-
,,tur, et a tot ſaeculis ad haec vſque tempora vbique terrarum ac gentium deprae-
,,dicatione claruiſtis adeo glorioſa, eiusdem ſitis ſtudioſi in poſterum, qua ratione re-
,,tineatis, illamque vobis auctiorem facite tanti nominis gloriam, quam velut haereditariam
,,a maioribus habuiſtis. Id autem cum ſancte praeſtiterint, ſemper tota plaudente commu-
,,nitate catholica, qui veſtro ſederint in ſolio Iagellonii reges, cumque duos habeatis ex
,,eodem ſanguine creatos principes, imperio digniſſimos ambo, alterutrum ex his eligendum
,,vobis eſſe, dubitare nemo poteſt. Germina haec duo generoſa ſunt, SIGISMUNDI III
,,regis olim veſtri. Et quantum per Deum immortalem in vtroque parentis inſtar apparet, e
,,Suecia, regno ſuo euocatus ad regnum veſtrum, Suecos ſuos prae vobis non tantopere
,,curae habitos a ſe videre potuit Sigiſmundus, quanquam vtrumque regnum complecti pote-
,,rat plurium anima illa regnorum capax. Et amor in vos tantus optimi principis hoc a vo-
,,bis impetrare non poterit, vt in filiis regni ſucceſſoribus adoretis genitorem regem? Ha-
,,buiſtis paulo ante rerum cum virtute geſtarum fama glorioſiſſimum regem VLADISLAUM ex
,,eadem familia principem feliciſſimae recordationis. Plorat adhuc Polona reſpublica tanti
,,regis ereptum ſibi decus, nec a lacrimis illa facile temperabit, donec in alterutro e duobus fra-
,,tribus videat ſibi reſtitutum Vladislaum regem. Eadem ſcilicet in vi cognoſcere eſt ſemi-
,,na virtutis, quae in animis liberorum omnium ſeminauit Sigiſmundus parens. Et ne
,,gratis haec dicere videar ad sereniſſimae familiae commendationem, adeſſe rogo vos prin-
,,cipes, caeterique nobiliſſimi proceres, ſi ferali ſidere praelucentem Ottomanicam lunam,
,,vobiſque periculoſius imminentem procul a Polonico coelo diſiectam non vidiſtis: Si re-
,,cuperatam, regno veſtro Smolenſcum arcem, eiusdem regni propugnaculum longo muni-
,,tiſſimum iactare non poteſtis! adeo non vna victoriarum gloria formidabilis extitit Vla-
,,dislaus. Quanto vero ſtudio rem catholicam vna cum Vladislao filio rege promouerit
,,Sigiſmundus rex parens, quid attinet dicere? cum et id in oculis omnium fuerit et in
,,omnium gentium luce collocatum, Fouerunt ipſi ſemper, neque enim hoc obuoluendum
,,ſilentio eſt, regalique plane ſtudio fouerunt chriſtianae fidei promotores, gnari videlicet
,,non exiguum reipublicae praeſidium comparari, ſi Chriſti fideles plurimum eorum ope-
,,ra vterentur. Semper enim reipublicae fidelis eſt, quicunque fidelis Chriſto eſt. Venerabilis

G 2 proin-

1648 „proinde cleri atque ordinum religioſorum amantem regem eligendum, nemo non veſtrum „videt, ſi ſaluam omnes incolumemque rempublicam veſtram ſeruare velitis diu. Hi nempe „catholicam fidem intermiſſo nunquam labore propagant, ſcriptoque ſimul et verbo caeteros „iuuant praeſidiarios reipublicae veſtrae fideles. Pluribus proinde, apud vos, omni pru-„dentia praecellentes viros, vti non eſt opus, ſapientibus quippe rem indicaſſe ſatis eſt. „Quare agite et iunctis in vnum ſuffragiis omni procul ablegata cordium diſſenſione pro „ea, qua poteſtis plurimum libertate, regem eligite, reipublicae Polonae ſalutarem, chri-„ſtianae religionis amantem Iagellonicae familiae glorioſum. Dixi.

Ita Ioan. de Torres docte et eleganter. Dein porrexit ſummi Pontificis ad rempublicam ſcriptas literas huiusmodi tenoris:

Innocentii X Pontificis ad rempublicam literae.

„Venerabilibus fratribus et dilectis filiis, nobilibus viris, archiepiſcopo Gneſ-„nenſi Poloniae primati, et ſenatoribus regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae,

Innocentius Papa X.

„Venerabiles fratres et dilecti filii, nobiles viri, ſalutem et apoſtolicam benedictio-„nem. Vladislaus rex, quem mortuum nunquam ſine dolere audiſſemus, nunc incom-„modo plane reipublicae veſtrae tempore ereptus ingenti ac moleſto animi ſenſu ſollicitu-„dines noſtras adauxit. Etenim nobiliſſimas aeque ac fortiſſimas gentes, quas pro vniuerſa „re chriſtiana, aſſiduo excubantes in ſinu apoſtolicae charitatis gerimus, rebellantibus Co-„ſacis, irruentibus Tartaris, Turcis etiam in Chriſtianum nomen furentibus, capite in-„tempeſtiue deſtitutas praecipue dolemus, eo praeſertim rege amiſſo, cuius ſpectata virtus „ac triumphalis gloria, ſolo nomine exterrendis hoſtibus, ac periculis omnibus propulſan-„dis ſupereſſe poterat. Sed miſericordem Dominum rebus veſtris ac ſuae prorſus cauſae, „diuina ope adfuturum, plane confidimus nec dubitamus. Vos pro veſtra in patriam et „catholicam religionem pietate, omnia tali in re hoc interregni tempore et prudenter dire-„cturos et ſtrenue adminiſtraturos fore. Nos certe, qui pio et de hac ſancta ſede optime „merito regi, vel priuatim vel in publico ſacello Pontificio adſtante apoſtolico ſenatu, et „praelatorum coetu omnia paternae charitatis officia perſoluimus, Deum pro iſtius regni „publico bono inceſſanter oramus, cuncta pro viribus ſemper praeſtituri, quibus intelligi „poſſit, quanto apoſtolicae dilectionis affectu Poloniae ac Lituaniae rempublicam amplecta-„mur. Vobis, venerabiles fratres, nobiles viri, quorum ſingulare in hanc ſanctam ſe-„dem ſtudium, etiam in literis veſtris eximie expreſſum agnoſcimus et diligimus, benedi-„ctionem noſtram prorſus ex animo paterne impertimur. Datum Romae, apud ſanctam „Mariam maiorem, ſub annulo piſcatoris, die XXV Iulii MDCXXXXVIII. Pontificatus „noſtri anno quarto.

Franciſcus Herlius.

Sequenti deinde mane aderat Chriſtianiſſimi Galliarum et Nauarrae regis Ludouici XIV extraordinarius ad rempublicam Polonam legatus, illuſtriſſimus vicecomes de Arpaion, qui nomine domini ſui ita dixit:

Galliae legati oratio ad ſenatum.

„Qui ſibi proponeret ob oculos medio mari vi vndequaque ventorum vexatam, mi-„nacique circumfluxu obſeſſam nauem, firmam tamen et immotam remanere; non mul-„tum reuera abſimili cum Polona republica vteretur comparatione. Quotieſcunque enim „infenſiſſimi iſtius ſereniſſimae reipublicae hoſtes eam opprimere minati ſunt, licet am-„pliſſimis exercitibus, vt populos terraſque ſuas in Poloniam deportaſſe viderentur, toties „dedecus et infamiam incurrerunt.

„Fremant quantumuis aduerſus ipſam Tartari, ipſiuſque ruinam quotidianis in-„curſionibus meditentur, meditari tantum profecto potuerunt, labefactare nunquam: in-„fideles rabiem ſuam in ipſius exitum cum ſuis infinitis legionibus abſorbere conentur, „toti poteſtati haec ſtabiliendae incumbant, veniant, vincentur: veſtrique ad extre-„mum rebelles ſerio in dominos naturales inſurgant, veſtram aggrediantur auctori-„tatem, ſalua ſemper et inconcuſſa permanebit. Etiamſi tamen talis hucuſque fuerit,

„ſtatus

„ſtatus veſtrae rtipublicſe, et veſtra virtute et ſingulsri quadam prouidentia a Deo ſer- 1648
„uatus videatur, pro incerta rerum humanarum conditione, inter tot vobis ingruentes
„hoſtes nihil negligendum exiſtimamus, ad quos ergo deprimendos, duo Vobis neceſſaria
„iudicamus. Primo perfectiſſima illuſtriſſimae vtriuſque gentis reipublicae concordia et
„vnio, promptiſſimaque noui regis electio, qui et fortitudine ſua et in armis tractandis
„experientia excitatos tumultus poſſit componere, armorumque vi diſſipere. Omnia regna,
„quae hoſtium machinationibus diuiſa vnquam fuere, eiuſdem periculi et ſalutis nobis prae-
„bent exempla, qui in his diſſenſionibus permanſere et in iiſdem ruinam experti: ſed qui
„in praecipitium non inciderunt, oculos adaperuerunt, diſcriminis ſui cauſa detecta, ſpar-
„ſos ciues in vnum coegerunt, inimicorum inſidias merito irriſerunt, et ad priſtinam glo-
„riam denuo ſe euexerunt. Antiqua reipublicae fortuna cito inter ſua membra, ſacram
„illam vnionem, ſolitorum triumphorum originem, enaſcituram, nobis iubet ſperare, nul-
„laſque in rege eligendo diſſidentias fore certiſſima argumenta ſuppeditat. Cum vobis,
„excellentiſſimi Domini, in ſtirpe regia duo ſint principes, ambo ſtrenuiſſimi, ambo mi-
„randis, ſed differentibus dotibus adornati, ambo etiam reipublicae neceſſarii. Et ſicuti
„Deus omnimode opera ſua patefacit, maxime tempore belli, huic primogenituram et
„animum, milites et populos regendos conceſſit. Illius enim tyrocinia magni Vladislai
„felicis memoriae fuere triumphi, in quibus ſanguinem ſuum primo reipublicae deuouit,
„edidicit externorum regnorum mores, ritus, idiomata, rationes, ſecreta denique conſi-
„lia ad conſeruationem regnorum plane neceſſaria, et vt nullis deficeret, quibus reipublicae
„fauoribus dignior efficeretur, praeripuit fratri ſuo naſcendi ordinem, quia ſemper, etiam
„in libertate ſumma eligendi, primogenitura venerata eſt. His Deus ſereniſſimum princi-
„pem Caſimirum regem illuſtrauit, et ſereniſſimum principem Carolum tanta prudentia, pie-
„tate et deuotione adornauit, vt conſilia ſua auxiliaque diuina, veſtris viribus adiunctis,
„ſicut Aaron, fratris ſui et reipublicae triumphos acceleret et augeat. Inde eſt, excellen-
„tiſſimi domini, quod nomine chriſtianiſſimarum maieſtatum vobis CASIMIRUM regem
„exoptamus, ne quis ſibi fingat, chriſtianiſſimas maieſtates propriae ſolum vel alterius
„quam Poloniae vtilitati hiſce ſuis votis ſtudere. Tota Europa vidit quanta hucuſque ege-
„rimus fide cum noſtris foederatis. Bataui norunt, ſi poſt exhauſta nummorum et homi-
„num millia, penes nos aliquid remanſerit, quod gloriae ipſorum ſeruiret, nunquam
„aliud in confoederatos moliti ſumus, aut aliud conſilium habuimus, quam reſtaurandi legi-
„timum principem ipſumque naturalibus ſuis ſubditis reſtituendi. Sueci et Haſſi noſtrae
„confoederationis commoda libenter fatebuntur. Haec omnia iam vobis facile perſuade-
„bunt, quam multum nos confoederatis conſulamus, quanto opereque ipſorum gloriae
„conſeruationi et incremento ſtudeamus. Itaque cum vehementiſſimus Gallorum inter
„foederatos affectus et peculiaris erga veſtram ſereniſſimam rempublicam propenſio,
„omnibus plane innoteſcat, nobis ab hoc ampliſſimo ſenatorum et nobilium coetu, li-
„ceat talium amicorum votis conſonum ſperare, liceat Caſimirum regem deſiderare,
„qui hoſtium veſtrorum ambitionem non foueat, iſtudque Chriſtianorum omnium
„propugnaculum integrum et illaeſum conſeruet et noſtras nationes, iam aliunde ani-
„morum ſimilitudine inter ſe conuenientes nouo perpetuoque foederis et amoris vin-
„culo melius adhuc coniungat. Dixi.

Aliquot deinde interpoſitis diebus legatus ſereniſſimae Sueciae deſignatae reginae Laurentius Cantherſthren in faciem admiſſus reipublicae, ita dominae ſuae nomine dixit:

„Celſiſſime princeps, reuerendiſſimi, illuſtriſſimi, reuerendi, illuſtres, et magni- Sueciae le-
„fici domini, ſereniſſimae huius reipublicae ſenatores, ordineſque regni, domini obſer- gati oratio.
„uandiſſimi.

„Sacra regia maieſtas, domina mea clementiſſima, celſitudinibus, excellentiis et
„illuſtritatibus veſtris ſtudia et beneuolentiam ſuam promptiſſimo affectu defert; Deum
„optimum maximum, inſuper rogans, vt proſpera quaeque eiſdem largiri velit, faxitque vt
„conſilia actioneſque earundem laetus ſemper conſequatur euentus. Sacram regiam maie-
„ſtatem ſummo dolore affecit, quod compererit fratrem conſanguineum et amicum ſuum
„chariſſimum, ſereniſſimum principem dominum VLADISLAUM *quartum* regem Polo-
„niae, gloria rerum geſtarum eximium, humanis rebus ereptum, ſupremam obiiſſe diem,
„nec potuit quin hunc caſum ſereniſſimae huius reipublicae nomine grauiter ferat, optans,

1648 „vt ſtator rerum omnium Deus, pro bonitate ſua hanc orbitatem compenſare, feſſiſque
„chriſtiani orbis rebus, pariter huic reipublicae ſalutaribus prouidiſque conſiliis, illuſtriſ-
„ſimarum et illuſtrium DD. VV. ſuccurrere velit, cumque perſpectum habeat ſacra regia
„maieſtas, illuſtritatibus veſtris id in primis corae eſſe, praeſertim afflictis hoc tempore
„Europae atque chriſtiani nominis rebus, vt ampliſſimae huic reipublicae prouiſum tan-
„topere imperio digne conſulatur. Idcirco quamuis de ſollicitudine ſtudioque earundem
„in eo, conſeruanda corroborandaque amicitia, pactorumque vi, quae inclita haec regna
„coniungit, nullatenus dubitet S. R. M., verum ſibi perſuaſum habet, illuſtriſſimas
„celſitudines veſtras, eandem continuare, propriamque et perpetuam hiſce regnis
„facere velle, tam ob proprium ſuum intereſſe, denique mutuam horum regno-
„rum ſalutem, firmioremque amicitiam, atque omnibus, quibus coniunctioris amici-
„tiae nexus diſſolui ac interrumpi poſſet, ire obuiam. Operae pretium eſſe duxit S. R. M.
„celſitudines veſtras amice beneuoleque commonere, vt in eligendo nouo rege, ea omnia
„remoueant, atque praeſcindant, quae vel inimicitias excitare vel perennem inter vtroſque
„reges regnaque amicitiam remorari poſſent. Quibus rite obſeruatis, prout celſitudines
„veſtrae harum rerum momenta pro innata ſibi prudentia et aequanimitate, facile norint di-
„iudicare, non putat reiicendum S. R. M. nemini ſe potius faſtigium in Polonia regium
„exoptare, quam regis Sigiſmundi filiis ſereniſſimis principibus, domino Ioanni Caſimiro
„et domino Carolo Ferdinando, quorum cauſam S. R. M. illuſtriſſimis DD. VV. commen-
„dare vult, tum quod propinqui ſanguinis coniunctio ſpem eidem ingeneret coniunctionis
„animi, tum quod ipſorum virtutes S. R. Mti vel maxime ſint laudatae. Ad haec cum
„ex poſtremorum pactorum praeſcripto vrſerit inſtiteritque diligentiſſime illuſtriſſimus
„Curlandiae dux, vt durantibus induciis tractatus pacis perpetuae reaſſumerentur, non erit
„ab affectu et inclinatione S. R. Mtis alienum, ſi modo ſereniſſimae huic reipublicae ea-
„dem mens, idemque deſiderium fuerit, vt quam primum commiſſarii vtriuſque regni con-
„ueniant, eaſque ineant rationes, quibus pacem amicitiamque perpetuare aeternamque fa-
„cere poſſint, prout haec omnia binis hiſce literis vberius fuſiuſque ſunt expreſſa, quas ex
„mandato dominae meae clementiſſimae exhibeo, relaturus vt confido propediem reſpon-
„ſum expectationi S. R. Mtis amicitiaeque inclitorum regnorum congruentiſſimum. De
„caetero illuſtritatibus veſtris ſummas agens gratias pro tam benigne mihi indulta audientia,
„earumdem me beneuolentiae fauorique impenſe commendo, id vnice rogans, vt ſi quae
„noua mandata a domina mea clementiſſima in poſterum accepero, liceat mihi eadem pro
„ſumma humanitate veſtra, vel coram vel ſcripto inſinuare.

Haec redigiſſe in ordinem haud piguit, vt appareat quot Caſimirianae electioni ſubſcripſerint Europae principes, quid de illa tunc ſenſerint, quid ab illa expectauerint.

Redeo ad electum regem Ioannem Caſimirum qui proxima a publicatione die, metropolitanam ſancti Ioannis baptiſtae Varſauiae eccleſiam cum frequenti ſenatorum nobiliumque comitatu inuiſit, peractoque ab Archiepiſcopo Gneſnenſi, regni primate primoque principe ſolenni ſacrificio, acceſſit ad altare maius, vbi illi decretum electionis in charta pergamena conſcriptum ab Archiepiſcopo traditum eſt, omnium procerum nobiliumque, qui electionis tam ſolenni actui aderant, praecipuorum ſubſcriptionibus et ſigillis munitum. Tandem poſtridie ſenatus in palatio regio congregatus legatis externorum principum reſponſa dedit, actis gratiis ſolennibus ſummo pontifici, regique chriſtianiſſimo, vtpote quorum deſideriis per Caſimirianam electionem ſatisfecerat reſpublica. Sueciae vero reginae his conceptis verbis reſcripſit ſenatus:

Poloniae ſenatorum ad Sueciae reginam literae.

Sereniſſima et potentiſſima Regina,

Domina et Vicina noſtra colendiſſima,

„Quam acerbum animi dolorem Maieſtati Veſtrae attulerit immatura et importuna
„mors ſereniſſimi et potentiſſimi regis Vladislai IV Domini noſtri clementiſſimi facile
„intelligimus, cum arctiſſima ſanguinis vincula, quibus ille Maieſtati Veſtrae coniunctus
„fuit, nobiſcum reputamus. Si enim occaſui tanti regis longiſſima vita ob raras virtutes
„digni, indoluere, nullo ei ſanguine iuncti, fieri profecto non poteſt, quin Maieſtatem Ve-
„ſtram tam ſtricta conſanguinitate regi noſtro propinquam, ex morte eius grauiſſimus do-

„lor

„lor non ſufficiat. Sed Maieſtatis Veſtrae luctus etiam vltra ſanguinis et fraternitatis termi- 1648
„nos diffunditur, cum M. V. gnara et bene conſcia, qualem et quantum regem reſpublica
„noſtra et vniuerſa chriſtiana amiſerit, vltroque pro ſua prudentia et optimo in rem chri-
„ſtianam animo compatitur. Multis quidem ſereniſsimus et potentiſsimus rex noſter fle-
„bilis occidit, ſed nulli magis, quam regno huic, quod ſub feliciſsimo ipſius imperio glo-
„ria, pace et omni tranquillitate effloruerat. In tanto reipublicae noſtrae luctu magnum
„capimus ſolatium, quod Maieſtatem Veſtram doloris noſtri habeamus ſociam, vti per li-
„teras ſuas et magnificum dominum Laurentium Cantherſthren, ſecretarium ſuum, vber-
„rime id declarauit. Quo nomine Maieſtati Veſtrae maximas habemus gratias, Deumque
„precamur, vt tam funeſtos caſus a regia Maieſtatis Veſtrae domo auertat, eamque omni-
„bus deſideratis ſucceſsibus faciat perpetuo felicem et fortunatam. Quod vero attinet al-
„teram partem epiſtolae Maieſtatis Veſtrae, in qua M. V. poſt conteſtatum dolorem ſuum
„ex morte ſereniſsimi regis noſtri, ea, quae ſingulari ſua prouidentia vtrique regno et toti
„reipublicae Chriſtianae vtilia praeuidet, nobis exponit: Nimirum plurimum intereſſe,
„vt in eligendo nouo rege in eum conuerteremus oculos, isque in ſceptra Polonica ſucce-
„deret, qui pactorum initorum conſeruandorum et amicitiae perpetuo colendae eſſet ſtu-
„dioſiſsimus, et inſuper ea remoueret, quae his aduerſantur. Agnoſcimus in eo Maieſta-
„tis Veſtrae vere chriſtianum animum, hoc vnum exoptantem, vt pace perpetua inter haec
„duo regna ſtabilita, arma noſtra in communem potius chriſtiani nominis hoſtem vertan-
„tur, glorioſius et vtilius ibi exercenda. Itaque Maieſtati Veſtrae ſancte pollicemur rem-
„publicam noſtram nihil magis cupere, quam vt compoſitis et ſublatis armorum cauſis,
„aeterna et perpetua pax amicitiaque eum Maieſtate Veſtra et inter haec duo regna ſerue-
„tur. Quam ob rem in hiſce electionis comitiis, omnia conſtituta et prouiſa ſunt, quae
„tanti momenti negotio tractando et finiendo pacique perpetuae ineundae ſunt neceſſaria
„et conuenientia. Quod reliquum eſt, vel inde Maieſtati Veſtrae patebit, quanto reſpu-
„blica noſtra flagrat ſtudio perpetuae et illibatae amicitiae cum Maieſtate Veſtra colendae,
„quod in hiſce comitiis electionis noui regis primam et praecipuam rationem habuit, non
„modo communis commendationis, qua Maieſtas Veſtra ſereniſsimos duos fratres princi-
„pes commendauit, ſed etiam voluit, vt omnino voluntati Maieſtatis Veſtrae ſatisfierer,
„cum praecipue ſereniſsimum principem IOANNEM CASIMIRVM ſecundis literis di-
„gnum iudicauit, qui regium apud nos decus capeſſeret. Speramus itaque id curae Ma-
„ieſtatis Veſtrae gratum, tum vtrique regno fore ſalutare, quod toto corde orantes Deum,
„Maieſtati Veſtrae felix et diuturnum imperium precamur, paratiſsimaque ſtudia et offi-
„cia noſtra deferimus. Varſauiae d. 28 Nouembris 1648.

Extat et alterum literarum ad Sueciae reginam exemplum ſequenti fere die ad ean-
dem ex occaſione renouandorum foederum his conceptis verbis ſcriptum:

Sereniſsima et potentiſsima Regina, Aliae Poloniae ſenatorum ad Sueciae reginam literae.

Domina et Vicina noſtra colendiſsima,

„Notum perſpectumque eſt reipublicae noſtrae ſtudium et cura illuſtriſsimi Cur-
„landiae ducis, vt durantibus induciis tractatus pacis inter ſereniſsimum regem, rempubli-
„cam regnumque Poloniae et Maieſtatem Veſtram reaſſumatur. Id enim viuente adhuc
„ſereniſsimo rege noſtro egit, perſpexitque, cum ſereniſsimum olim regem noſtrum, tum
„vniuerſam rempublicam noſtram pacis cupidam id optare, vt ſublatis belli cauſis
„perpetua pax et amicitia cum Maieſtate Veſtra redintegretur. Qua de re cum Maieſtas
„Veſtra literis ſuis nos compellat, eſt quod ſperemus, inclinatis iam vtrinque ad pacem per-
„petuam animis, Deum communia iſta vota noſtra felici euentu cumulaturum. Mediatores
„quod attinet, illi quidem pactis nominati ſunt, quos compellatos et rogatos affuturos
„operamque piam et ſalutarem, hac in re vtrique regno nauaturos non dubitamus. Cae-
„terum cum ſereniſsimus Britanniae rex domeſtico bello impeditus adeſſe non poſsit, quo-
„niam placet Maieſtati Veſtrae in eius locum ſubrogari rempublicam Venetam et nos liben-
„ter in eam conſentimus. Optauiſſemus quidem congreſſum hunc Francofurti ad Ode-
„ram haberi, multasque et iuſtas cauſas huius noſtri deſiderii habuimus, ſed vicit auctori-
„tas Maieſtatis Veſtrae, vt in Lubecam conſentiamus, illuc commiſſarios noſtros ablega-
„turi quam primum a mediatoribus de tempore facti erimus certiores, qua de re mentem

1648 „illorum expiſcari non omittemus, certe idem facturam Maieſtatem Veſtram, vt quam primum coadunato commiſſariorum noſtrorum congreſſu, negotium hoc vtrique regno deſideratum ex dignitate et emolumento vtriuſque gentis perficiatur. Illud Maieſtati Veſtrae „iterato pollicemur, rempublicam, vti hactenus inita foedera religioſe coluit, ita perpetuae cum Maieſtate Veſtra amicitiae cupidiſſimam eſſe, totumque id in hiſce comitiis prouidiſſe et ſtatuiſſe, quod paci perpetuae conciliandae vtile et neceſſarium iudicauit. „Quod vberius Maieſtati Veſtrae referet magnificus ac generoſus Dominus Laurentius Cantherſthren, Maieſtatis Veſtrae Secretarius. Nos felicisſimos quoque et deſideratisſimos „rerum ſucceſſus Maieſtati Veſtrae a Deo precati, noſtra officia promptisſima deferimus.

Tum demom ſenatus ſubſcripſit acta electionis, in quibus conuentus terrarum
d. 15 Dec. ſingulares ad XVIII calendas Ianuarii, comitia vero coronandi regis Cracouiae celebranda
d. 17 Ian. ad XVI calendas Februarii indicebantur.

Lituanorum contra Coſacos victoria nobilis.

Tenebrante veſpera nuntiatur regi Lituanos circa Pinſcum Ruſſiae ciuitatem, et Olykam, ducis Radiuili oppidum, viginti millia Coſacorum proſtrauiſſe redacto in cineres Pinſco, quae iam dudum vulcano conſecrata erat ciuitas, ipſoque nebulone SEMILVNA, ductore exercitus occiſo, qui in primo agmine fortiter dimicans quaſi imperator, occiſus eſt. Atque haec prima fuit de ſacrilegis in M. D. Lituaniae vltio. Huic ſcelerato alter a Chmielnicio tyrannus, homo ſine nomine, ſine tribu, NIEBABA [23]) dictus, ſubſtituitur. Sed et hic vltrices breui Lituanorum expertus manus, palo affixus, non vt miles, ſed vt ſceleratus latro, debitas poenas luit. Hunc ſequutus eſt paulo poſt, pari affectus ſupplicio GLOWACKI, nobilis, vt creditur, Polonus, ſed qui turpisſima rebellionis noxa omnem exuerat nobilitatem. His tandem ſuffectus *Sesquipellis*. Res notatione digna eſt, Lituanos in hanc vsque diem fortuna vſos meliori, ſemper proſtrauiſſe Coſacos minori exercitu. Haec in Lituania geſta, duce IANVSSIO RADIVILIO, S. R. imperii principe, adhuc ante regis electionem.

Vix electo Polonorum regi ſtatim ſine nomine futura praedicunt Chaldaei diuerſarum gentium. Inter caetera illud prognoſticon fuit ex Gallia transmiſſum regi, huiusmodi tenoris: *Duodecim imperabis annis et ſemper in armis.*

Alii hunc vltimum regem Polonorum in quo mutaretur regnum, ex Kochanouii Poloni deſignabant vaticinio. Eruebant et antiqua de rege peregrino oracula, quae nulli niſi ſoli applicabant Ioanni Caſimiro. Addebant: Male affectus a Polonis, fore vt alicuius ſicarii caderet manu duodecimo imperii anno. Fuere et alia quae ſtudio ego omitto [24]).

Cudacenſe fortalitium per Coſacos euertitur.

Interea ad Boryſthenem cudacenſe captum refertur fortalitium. Arx eſt CVDACVM, qua parte Boryſthenes pontum Euxinum ſubit, genio loci praeualida, fluuioque Dnieſto dominans praedae cohibendae, quae per excurſiones Coſacorum in dominia Ottomanica ſolita fieri, ſtatio opportuna, praeſidio quadringentorum militum firma. Caſtellum procurabat GRODZICZKI, emeritus miles et veteranus. Huc ſe recipit rebellium audacia. Poſt octauum a prima obſidione diem, vallis in foſſam productis, murum contingebant Coſaci, mox ſuffoſſo cuniculo diruendum, cum obſeſſi deſperato penitus ſubſidio in deditionem inclinant. Nec multo poſt egreſſus tympaniſta, veniam colloquii petit et impetrat. Summa petitionis fuit vita et libertas, reliqua victoris arbitrario permittebantur.

23) BABA ſignificat in lingua Polona, vetulam, et NIEBABA non vetulam. Nomen KRZYWONOS, quod ſupra occurebat, deſignat curuum naſum, Germanice, Krumnaſe.

24) Aſtrologica iſta ſapientia pene ſemper ſutilis deprehenditur, et niſi aſtronomi, ſeu potius aſtrologi, ſatis prudentes ſint, vt generalia tantum, quae facile euenire poſſunt, praedicant, nunquam non fallunt, experientia teſte. Futura certo certiora praedicere non hominum eſt, probabiliter autem vaticinari omnium rerum vſu ſubactorum prudentum, nulla in medium adhibita aſtrologia. Sic iſti, qui de Ioanne Caſimiro rege hic vaticinati ſunt, omnes mendaces extiterunt. Quod ſi praedixiſſent illo tempore, Caſimirum, abdicato ſe ſua ſponte regno, abbatem fani S. Germani in Gallia moriturum, tunc et ego aſtrologos crederem vates.

Digitized by Google

tur. Acceptam habet ſeſquipellis, id mangonum duci nomen, ſub ea lege deditionem. 1648
Fit interea tumultuaria laniſtarum in caſtellum irruptio, non ſeruata militi et oppidanis fides, ſternunt ferro obuios lixae, centuriones fune reoincti, traducuntur in ſeruitutem. Hic Cudacenſis fortalitii finis. Quanti momenti Polonia arx iſta fuerit, vel ſola hoſtium confeſſione conſtat, qui liberum tranſitum ad depopulandam Thraciae oram, Cudaco in poteſtatem redacto, ſe habere iactabant. Adeo ligo et pala, vt arcem extruunt, ita deſtruunt quoque.

Sed regem altior cura premebat, quos tandem ſumma cum poteſtate legatos ad rebellem mitteret Chmielnicium, paulatim in pacem flexum, et cauſam populi iam per commiſerationem apud nouum agentem regem. Remoram ergo quandam Cnſacis iniicere placuit. Lecti attamen tractatum pacem oratores a rege, ADAMVS de Bruſilow KISIEL, palatinus Braclauienſis, ALBERTVS MIASTKOWSKI, Succamerarius Leopolienſis, viri illuſtres. Hi ſtatim primis diebus Decembris iter ſuum aggreſſi, non niſi circa finem decurrentis anni milleſimi ſexconteſimi quadrageſimi octaui, Peraslauiae in vlteriori Ruſſia, receptum a rege et republica mandatum perſequi aſſerunt, ſuſpenſis ab vtrinque armis.

Gerhardus Donhof et Zbigneus Firlei moriuntur.

Per idem tempus GERHARDVS Comes a DÖNHOFF, palatinus Pomeraniae, belli et pacis artibus aeque inſtitutus, poſt nauatam diu regi et reipublicae operam, defenſum Torunium, fractos Suecos, pace Boruſſiae procurata, bina recenter in Gallias ad Ludouicum XIV, Galliae et Nauarrae regem potentiſſimum functus legatione, moritur. Palatinatum rex bene de republica merito, ob ſeruatum Zamoiſcium, Lodouico Weiher, capitaneo confert Valecenſi. Paulo poſt diem obiit ſupremam Varſauiae ZBIGNEVS, comes de Dombrouicza FIRLEI, Lublinenſis gubernator, principe Firleiorum familia in Polonia natus, palatini Sendomirienſis, magni quondam ſenatoris, magnus filius.

Altero deinde poſt diſceſſum Varſauia legatorum die, ſuper funeris pompa diſceptatum eſt, cuius corpus huc vſque a medio Iunio Varſauiae in principe baſilica diu Ioanni baptiſtae ſacrata depoſitum, ſuprema expectabat funeralia. Deinde de coronationis ſolennitatibus, cum diuerſis rex egit perſonis. Neque mora, ſecunda anni ſubſequentis 1649
milleſimi ſexconteſimi quadrageſimi noni, Ianuarii die (quae mortalis et vltima vitae accidit Zbigneo comiti Firlei, capitaneo Lublinenſi, viro in republica magno) rex numeroſo multorum ſenatorum nobiliumque ſtipatus agmine, Varſauia Cracouiam, praemiſſo ante aliquot dies fratris funere, ſuum regale auſpicatur iter. Primo tamen Czenſlochouiam diuertit, veneraturus locum miraculoſa diuae virginis imagine ſamoſum, ac tandem decima quarta eiuſdem menſis circa horam vigeſimam ſecundam per portam Florianam dictam, ea magnificentia vrbem ingreſſus eſt, vt triumphum potius quam ingreſſum diceres. Praecedebant in primis inter feſtiuos tubarum et tympanorum clangores, tormentorumque ac bombardarum ſonitus ciuitatis Cracouienſis variorumque optimatum cohortes, quas ſequebantur nuntii terreſtres, immixti magno nobilium iuuenum globo ſuperbe ornatorum. Modico ab his dioortio vltra ſexcenti, capitanei, caſtellani, palatini et alii, ſuo quisque ordine equitabant, horum agmen claudebant abbates, praelati ac reliqui eccleſiaſticae praeeminentiae homines. Immediate regem ipſum epiſcopi, STANISLAVS a Buzcnin PSTROKONSKI, epiſcopus Chelmenſis, adminiſtrator abbatiae Tynecenſis, ANDREAS de Leszno LESZYNSKI, Culmenſis et Pomeſaniae epiſcopus, procancellarius regni, GEORGIVS TYSKIEWICZ, epiſcopus Samogitiae, PAVLVS PIASECKI Praemislienſis epiſcopus, adminiſtrator abbatiae clarae tumbae, ANDREAS SZOLDRSKI, Poſnanienſis epiſcopus, NICOLAVS ALBERTVS de Olcxow GNIEWOSZ, Vladislauienſis et Pomeraniae epiſcopus, PETRVS GEMBICKI Cracouienſis antiſtes, dux Seueriae, MATTHIAS LVBINSKI, archiepiſcopus Gneſnenſis, legatus natus, regni primas ac primus princeps, vna cum Mareſchalcis vtriusque gentis, Luca de Bnin OPALINSKI, regni ſupremo, IOANNE ANTONIO TYSKIEWICZ ac ADAMO in Czasnicki KAZANOWSKI praecedebant. Tum demum rex ipſe albo ſublimis equo, Gallico indutus cernebatur habitu. Ingreſſo regi prima ſtatio in principe baſilica fuit, primaque regem in vrbe ſalutauit eccleſia proloquente clero. Deinde poſt decantatum diui Ambroſii et Auguſtini hymnum mille ex cera facibus illuſtrantibus noctem, ſecedit in regale palatium princeps,

1649 hunc ſequutae confuſae acclamantium voces, quadraginta tormenta bellica ex muris diſploſa, omnis artificii ignibus tota nocte micantibus.

Funus Vladislai IV.

Poſtera dies, haec fuit decima calendis Februarii, ceſſit iuſtis perſoluendis VLADISLAO regi. Summo itaque mane proceſſit lugubris pompa praeeuntibus longo ordine monachorum ſacerdotumque agminibus, ipſum feretrum auro textis periſtromatis, coronis, ſceptris ab aliis inſigniis regiis ſuperimpoſitis opertum. Antecedebant epiſcopi Chelmenſis, Culmenſis et Pomeſaniae, Samogitiae, Praemislienſis, Poſnanienſis, Cuiauienſis, Cracouienſis, vna cum archiepiſcopo Gneſnenſe, et nuntio apoſtolico, Ioanne de Torres, archiepiſcopo Adrianopolitano. Feretrum ipſum ſequebatur rex cum turba ſenatorum, nobiliumque, animo lugubriore quam veſte. A lateribus ſtipatores regii, inuerſis vti aſſolet incomptisque ſignis ac reliquis triſtitiae imitamentis. Hos praecedebant equites, vexilla omnium prouinciarum ferentes, in quibus regni ſingularumque eius dynaſtiarum inſignia opere Phrygio artificioſe intexta cernebantur. Hac exequiali pompa illatum eſt corpus Vladislai in diui Stanislai principem regum baſilicam. Iuſta deinde illi perſoluebantur a magnis, pompa et luctu, nedum ſolius Cracouiae, Europae vrbibus, vbique Vladislao ponentibus mauſolea: Queis vita ipſius continebatur: Vt puer laborum aſſuetudine in bellum inſtitutus: Vt adolcuiſſet in caſtris: Vt non poſuiſſet arma niſi poſt debellatos hoſtes: Vt perennis in ſenectam laboris: Vt parto demum regno, vita illi pacifica et manſueta, voto ſuorum breuior. Haec de Vladislao vrbium regina Roma, haec Mantua Carpetanorum, Hiſpaniae regum faſtus, tantumque extinctum Europae dolebant regem. Iuſtis perſolutis rex fratris corpus, prope Caeciliae reginae auguſtisſimae [25]), quondam coniugis Vladislai depoſuit tumulum, corpus inquam regis illius, cui certatim virtutes merebant omnes, prae caeteris liberalitas. Saepius omnium prodigus, ſi quem petentem agnouerat, adeo, vt quandoque per profligatos profuſione immenſa obuentus, deſideraret ipſa in victum alimenta, quae a familiaribus mutuari cogebatur, in anteceſſum largita, vnde viueret. Vnus illi fuerat a venere naeuus, regibus noxa leuior. Hinc ad Ararim Ligerimque Galliae, breues et infauſti populo Polono quaeſiti ad breue tempus amores, ſpreto auguſtae domus connubio [26]). Quanquam hoc connubium nemini tunc Gallia, niſi DOMINICO RONCALLIO Italo, Varmienſi adſcribit canonico, qui regi Polono, vt eximiae venuſtatis virginem commendauerat, corruptus a Cardinali MAZZARINO, Gallicarum rerum tunc arbitro, aureo monili, quod ille poſtea amicis Romae oſtentabat, praemium decepti Poloni regis. Caeterum aula excedere iuſſus RONCALLIVS, reginae beneficio vixit Romae, primo vt miniſter, mox vt exul, reſignato paulo poſt canonicatu Varmienſi in perſonam meam. Plura de tanto adiicerem rege niſi vitam eius in memoriales digeſtam libros ſcripſiſſet ante me WASSENBERGIVS, et nouiſſime PIASECIVS [27]). Regina huic coniugis tam luctuoſae non aderat ſolennitati, febri enim huc vſque detenta Varſauiae decumbebat.

Poſtquam

25) CAECILIA RENATA fuit imperatoris FERDINANDI II filia, quam VLADISLAVS IV rex A. 1637, d. 12 Sept. Varſauiae in matrimonium accepit. Vidit ex ea principem SIGISMVNDVM CASIMIRVM filiom vnicum Vladislaos pater, A. 1640 d. 1 Aprilis, qui aetatis anno octauo d. 9 Aug. A. 1647 luctuoſius patri, quam Polonis, mortuus eſt.

26) Vladislaus nempe LVDOVICAM MARIAM, ducis Mantuae CAROLI filiam, quae in Gallia nata atque educata fuerat, vxorem ſibi d. 10 Martii anni 1646 Varſauiae adionxit, ex qua, biennio matrimonii elapſo, nullos reliquit liberos, quaeque fratri IOAN. CASIMIRO, ſequenti Poloniarum regi, deinde nupſit.

27) EVERHARDVS WASSENBERGIVS, Embricenſis, S. R. M. Hiſtoriographus, ſcripſit: Geſtorum Vladislai IV, Pol. et Sueciae regis; libros, quos partes appellat, duos. Prima pars principem, altera regem panegyrice repraeſentat. Prodiit in lucem Waſſenbergii hiſtoria Vladislai IV, Gedani typis Huneſeldianis A. 1641 in 4to, duo alphabeta et vndecim philuras in ſe continens, rerum geſta a pueritia Vladislai ad annom vſque 1640, exponens. PIASECII liber ita inſcriptus eſt: Chronica geſtorum in Europa ſingularium, a Paulo Piaſecio, epiſcopo Praemislienſi, accurate ac fideliter conſcripta. Ad vtilitatem publicam diuulgata et typis expreſſa. Cracouiae in officina typographica Franciſci Caeſarii. A. D. 1645. in folio, tria alphabetha et octo philuras in ſe continens. Liber rarus, molta exponens ſingularia, Vladiſlai IV autem hiſtoriam non omni ex parte abſoluens. Piaſecius enim annum 1643 tantum attingit, dicens de Vladislao IV circa finem chronicorum: *In comitiis a. c. 1643 Varſauiae celebratis, poſt multos timores, ne rei nouitas libertatibus gentis derogaret, pro ſoluendis regis debitis priuatis, liberaliora tributa pe-*

Digitized by Google

Poſtquam Vladiſlao parentauerunt Poloni, Ioanoi Caſimiro renouatur fidei ſacramentum, itumque eſt a naeniis ad plauſus et gaudia, praeparabanturque omnia feſtiuae coronationi ſeruientia, ad quam tota Polonia, tota fere Europa, principes, comites nobileſque affluebant. Prius tamen ceremoniam omnibus regibus Poloniae ante quam coronentur vſitatam, vt conficeret, rheda vectus eſt, ad locum martyrii ſancti Staniſlai in Rupella, vbi nimirum ille ſanctus dum ſacra perageret, a rege Poloniae Boleslao audace, anno Chriſti milleſimo ſeptuageſimo nono octauo idus Maii fuit trucidatus. Infelix facti memoria et ſumma ingloria gentis. Inde pedes ad aliam aedem eiuſdem ſancti in arce regia ſitam, iuit, cuius redeuntis veſtigia concurſus populi frequens, laeta paſſim excipiebat acclamatione. 1649

Ioanni Caſimiro renouatur fidei ſacramentum.

Altera die ad ſolennia coronationis proceſſum eſt. Tum MATTHIAS LUBINSKI, Gneſnenſis archiepiſcopus, pontificaliter indutus, cum diuerſis epiſcopis, abbatibus in fulatis et toto clero ad palatium regium proceſſit. Quo, cum epiſcopis ſolis ingreſſus, regem, per Mareſchalcum interim ſandaliis, tunica, chirothecis, alba Dalmatica pallioque veſtitum, inter regni primores ſtantem, aqua luſtrali aſperſit, tum acceptum inter epiſcopos Cracouienſem et Cuiauienſem medium, praeferentibus ſenatoribus, quibus hoc officii eſt, coronam, ſceptrum, pomum aureum, et gladium euaginatum, ad diui Staniſlai baſilicam ſolenni proceſſione deduxit. Ibi poſtquam regalia, qui ea portabant ſenatores, in altare depoſuerant, rex e concepta formula, iuramentum de ſeruandis et manutenendis iuribus, priuilegiis, libertatibus eccleſiaſticis et ſecularibus, priuatis et publicis, regni et magni ducatus Lituaniae praeſtat in hanc formam:

Coronatio Ioan. Caſimiri.

Ego IOANNES CASIMIRUS, electus rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, Czernichouiaeque: nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius rex, per omnes regni ordines, vtriuſque gentis, tam Polonae quam Lituanae, caeterarumque prouinciarum regno Poloniae magnoque ducatui Lituaniae annexarum et incorporatarum communi conſenſu libere electus, ſpondeo ac ſancte iuro Deo omnipotenti, ad haec ſancta Ieſu Chriſti euangelia, quod omnia iura, libertates, immunitates, priuilegia, publica et priuata, iuri communi vtriuſque gentis, tum et prouinciarum annexarum, et libertatibus non contraria, eccleſiaſtica et ſaecularia, eccleſiis catholicis Romanis, principibus, baronibus, nobilibus, ciuibus, incolis et quibuslibet perſonis, cuiuſcunque ſtatus et conditionis exiſtentibus, per diuos praedeceſſores meos reges, et quoſcunque principes regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae, Vladislaum ſecundum, Iagellonis filium, Caſimirum tertium Iagellonidem, Ioannem Albertum, Alexandrom Sigiſmundum primum, Sigiſmundum ſecundum Auguſtum, Henricum, Stephanum, Sigiſmundum tertium, Vladislaum quartum, piae memoriae parentem et fratrem, reges Poloniae et magnos duces Lituaniae, iuſte et legitime, data, conceſſa, emanata et donota, ab omnibuſque ordinibus tempore interregni ſtatuta atque ſancita, mihi oblata, tum pacta conuenta per oratores meos cum ordinibus regni et magni ducatus Lituaniae et prouinciarum annexarum inita, manutenebo, obſeruabo, cuſtodiam et adimplebo, in omnibus conditionibus articulis et punctis in eiſdem expreſſis. Pacem quoque et tranquillitatem inter diſſidentes de religione Chriſtianae tuebor, manutenebo, nec vllo modo, vel iurisdictione Noſtra, vel officiorum Noſtrorum et ſtatuum quorumuis auctoritate, quenquam affici opprimique cauſa religionis permittam, nec ipſe efficiam, nec opprimam, ac ea quae in electione Noſtra Varſauienſi conſtituta ſunt, et quae in conuentione coronationis Noſtrae conſtituentur, manutenebo, iiſque ſatisfaciam. Omnia illicite a regno, magnoque ducatu Lituaniae, vel dominiis eorundem quocunque modo alienata, vel bello, vel quouis alio modo diſtracta, ad proprietatem eiuſdem regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, non minuam, ſed defendam et dilatabo. Iuſtitiam omnibus incolis regni, iuxta iura publica in omnibus dominiis cuſtodiam, abſque omnibus dilationibus et prorogationibus adminiſtrabo, nullo quorumuis reſpectu habito, et ſi quod abſit in aliquibus iuramentum meum violauero, nullam mihi incolae regni, omniumque dominiorum vniuscuiuſque gentis obedientiam praeſtare debebunt, immo

Regis Poloniae iuramentum.

blica fuerunt decreta. Caeterum eleganter ſcripſit etiam hiſtoriam Vladiſlai IV STANISLAUS KOBIERZYCKI palatinus Pomeraniae, cuius pars prima edita eſt Gedani a. 1655 in 4to.

1649 ipſo facto eos ab omni fide, obedientia regi debita liberos facio, abſolutionemque nullam ab hoc meo iuramento a quoque petam, neque vltro oblatam ſuſcipiam. Sic me Deus adiuuet et haec ſancta Chriſti euangelia.

Poloniae regum inaugurationis ſolennia.

Dalmatica deinde et pluuiali exuebatur. Tum ab archiepiſcopo Gneſnenſi oleo ſancto in regem vnctus Poloniae, gubernaculis regni praeficiebatur. Sacris deinde operabatur archiepiſcopus. Poſt cantatam epiſtolam nudum ex altari regi porrexit enſem, haec intonando verba: *accipe gladium in defenſionem ſanctae Dei eccleſiae et vindictam malefactorum.* Lateri deinde accinxit. Rex acceptum Deo exercituum dicat. Infertur altari muero factus per oblationem ſacer. Inde diadema illi impoſuit in haec verba: *accipe coronam regni, ſanctitatis gloriam et honorem, et opus fortitudinis.* Aureo deinde pomo ſiniſtram, dextram vero ſceptro impleuit in haec verba: *accipe virgam virtutis atque veritatis*, quibus ſolita ſolennitate peractis, rex panem et vinum ſub offertorio obtulit, et pacem, vt dicitur, exoſculatus ſacro ſanctum Chriſti corpus accepit. Tum demum abſoluto ſacro in regio auorum ſolio reclinatum ſalutauit primum archiepiſcopus, votumque nuncupauit in haec verba: *in hoc regni ſolio confirmet Te Deus, ſede et retine modo locum Tibi a Deo delegatum.* Exordiebatur tandem diui Ambroſii et Auguſtini triumphalem hymnum, ſequuti optimatum applauſus, populique acclamatio ingens. Sparſa deinde miſſilia in vulgus, nummi pars aurei, pars argentei. Parte ab vtraque numiſmatis erumpebat fracta e nube manus, paruam ſerulam mobilem alphabeticam tenens in haec verba: *compactum eſt deſuper.* Ex aduerſo altera manus manipulum graminum ſeu frugum bifarium ſtemma regis oſtentans cum corona regali, in haec verba: *Dominus aſſumpſit me.*

Ita IOANNES CASIMIRUS per diuinum chriſma inauguratus ſacerque factus eſt Poloniae rex ac magnus Lituaniae dux. Inclinata ad veſperam die inauguratus in regiam redit. Praeferebant coronam IEREM. MICHAEL KORYBUT WISNIOWIECKI, dux in Lubne, palatinus terrarum Ruſſiae, pomum aureum, STANISLAUS WITOWSKI, Sendomirienſis Caſtellanus, nudum enſem, MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, gladifer regni. Vbi in regiam ventum, exutus regio habitu, veteri patrum accubuit ſolio, cibumque cepit. Inſtabant gradibus inferiores, ſuo quiſque ordine, ſenatores. Peracto poſthac prandio rex ad forum ciuitatis deſcendit, et in theatro ante palatium praetorium ſuperbo apparatu ornato conſiſtens, ſubiectionis iusiurandum ac ſimul honoraria munifica a conſulibus et ſenatu [28]) ciuitatis accepit, ibidemque dextra gladium euaginatum, ſiniſtra pomum aureum tenens, aliquot optime de republica meritos, ad equeſtris ordinis dignitatem euexit, mox pro corona galeam, pro toga baltheum, pro ſceptro ſumpturus gladium. Publicata quoque eſt generalis confirmatio iurium huiuſmodi tenoris:

Confirmatio iurium Poloniae.

Nos IOANNES CASIMIRUS Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Kiiouiae, Volhiniae, Podlachiae, Liuoniae, Smolenſciae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius rex. Significamus praeſentibus literis Noſtris, quorum intereſt, vniuerſis et ſingulis. Cum nihil in terris beatius mortalibus contingere poſſit, praeter dulcem libertatis vſum, iuribus et ſacroſanctis legum ſancitis ſtabilitum et confirmatum, ideo nihil vnquam glorioſius reges ac principes praeſtare poſſunt, quam populos ſibi ſubiectos circa priſcam conſeruare libertatem, et ita regere, vt Salua Maieſtate libertas, tum legum et priuilegiorum momenta nullum patiantur diſpendium. Quare poſteaquam fauentibus ſuperis, ſceptra regni huius incliti per liberam ampliſſimorum ipſius ordinum electionem et ſolennem in baſilica Cracouienſi, ritu veteri catholico, per reuerendiſſimum dominum archiepiſcopum Gneſnenſem regni primatem, inaugurationem feliciter capeſſiuimus: primum praecipuumque id in voto habemus, vt propenſis in Nos vniuerſae reipublicae ſtudiis, quibus raro concordiae exemplo, nemine contradicente, et omnibus conſentientibus in regem electi et renunciati ſumus, reciprocam voluntatis Noſtrae conteſtemur gratitudinem, debitoque effectu ea omnia adimpleamus, quae circa actum tam electio-

28) Melius auctor dixiſſet: a conſulibus et magiſtratu. Vnum enim tantum eſſe in Polonia, regni nempe ſenatum, dicunt illuſtriſſimi regni ſenatores, qui hoc honoris nomen magiſtratibus in Polonia omnibus negant iure.

electionis quam coronationis Noſtrae ſolenni iureiurando ex formula veterum pacto- 1649
rum iuriumque ſpopondimus. Et licet quidem nullis literarum monumentis tanta inſit fides, quantam pectori Noſtro regis virtus et innatus erga communem hanc patriam inſcripſit amor, tamen ne quid a veteri eius inſtituto laudabilique ſereniſſimorum anteceſſorum Noſtrorum exemplo in Nobis deſiderari videatur, et ſcripto id ſanciamus caueamusque, quod re ipſa ſanctiſſime obſeruare, tueri et manutenere volumus. Ea de cauſa Noſtra ſponte, et animo deliberato ſequutique morem et conſuetudinem DD. anteceſſorum Noſtrorum Poloniae regum et magnorum ducum Lituaniae, omnia priuilegia, donationes, inſcriptiones, aduitalitates, libertates, praerogatiuas, ac immunitates regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Kiouiae, Volhiniae, Podlachiae, Liuoniaeque: Vt et in ſpecie ducalis Pruſſiae, in caſum conſolidationis feudi, quo nomine confirmationem Noſtram ad normam a diuis praedeceſſoribus Noſtris editam ex cancellaria Noſtra extradere, et conſtitutionibus modernorum comitiorum inſerere iuſſimus; ac aliarum prouinciarum iis annexarum, coniunctim aut ſeparatim ipſis conceſſas: eccleſiaſticas et ſaeculares, tam publicarum quam priuatarum perſonarum, cuiuscunque ſtatus, conditionis atque ſexus exiſtentium, ciuitatumque et locorum quorumcunque per anteceſſores Noſtros reges Poloniae, et magnos duces Lituaniae, ac terrarum iis coniunctarum, reges, principes, duces ac dominos, tam in toto quam in parte, praeſertim vero Caſimirum magnum, Ludouicum, Vladislaum ſecundum, Iagellonem dictum, fratresque eius Vitoldum et Sigismundum, magnos duces Lituaniae: Vladislaum tertium, Caſimirum tertium, Iagellonis filios, Ioannem, Albertum, Alexandrum, Sigismundum primum, Sigismundum ſecundum Auguſtum, Henricum, Stephanum ac Sigismundum tertium et Vladislaum quartum, Dominos parentem et fratrem Noſtrum deſideratiſſimos, reges Poloniae et magnos duces Lituaniae, ac etiam per magiſtros Pruſſiae, atque archiepiſcopos, epiſcopos, magiſtros, praeceptores antiquos Liuoniae, nouiſſime vero poſt recuperatam Liuoniam per regem Stephanum, nec non duces, principes ac dominos terrarum Ruſſiae et Maſouiae iuſte et legitime conceſſas et emanatas, ac iuri communi vtriuſque gentis non contrarias: Et item iura, leges, ſtatuta, conſtitutiones, iudicia tribunalis vltimae inſtantiae, ac decreta, libertates et immunitates in conuentibus regni generalibus quibuslibet, ordinationeſque latas atque ſancitas, nominatim autem libertates et leges in conuentu electionis Henrici regis, ac in conuentu Andreouienſi et coronatione regis Stephani, conſtitutionemque de iudiciis tribunalis in conuentu Varſauienſi, et conſtitutiones in coronatione diuae memoriae parentis Noſtri laudatas, ac denique leges et conſtitutiones in praeſenti conuentu coronationis Noſtrae ſancitas, aut quae adhuc ſancientur et Nobis exhibebuntur, ita tamen, vt nec ſpecialitas generalitati, nec generalitas ſpecialitati deroget. Tum etiam conditiones per oratores Noſtros cum ordinibus ſancitas, in omnibus earum articulis, punctis, clauſulis, conditionibus approbandas, roborandas, duximus, approbamuſque roboramus, confirmamus, per praeſentes literas Noſtras. Decernentes illas et illa omnia, quae ſuperius commemorata ſunt, perpetuae indubiae ac inuiolabilis firmitatis robur obtinere debere, recipimusque ſpondemus, et regio noſtro verbo pollicemur, illas in praedictis earum punctis, articulis, clauſulis, conditionibus, firmiter, inconcuſſe, inuiolabiliter, tenere, obſeruare, implere et exequi, ac omnibus et ſingulis, ex iis ſatisfacere cum effectu, et teneri, obſeruari et exequi facere. Item pollicemur, recipimus ac ſpondemus, quod omnia per hoſtes finitimos iniuſte a regno, magnoque ducatu Lituaniae et dominiis earundem, quocunque modo occupata, vel bello vel quouis alio modo diſtracta ad proprietatem et vnionem eiusdem regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, aggregabimus, neque fines regni et ducatus Lituaniae, tum et prouinciarum illis annexarum minuemus, ſed pro viribus Noſtris proferemus et dilatabimus. Quod ſi aliquid contra libertates et immunitates, iura, priuilegia praedicti regni et magni ducatus Lituaniae ac caeterarum prouinciarum iis annexarum fecerimus, non ſeruantes, quod abſit, aliquid illorum in toto vel in parte, id totum irritum et inane, nulliuſque momenti fore decernimus et pronuntiamus. Quod vero ſupra hiſce literis priuilegia, libertates eccleſiaſticas cum caeteris confirmauerimus, in iuramentoque Noſtro eccleſias catholicas Romanas nominauerimus, id nihil omnibus eccleſiis Graecis et priuilegiis earundem obeſſe debet: Imo easdem in ſuo robore conſeruamus, nec non et iuramenti huius articulo neutiquam derogare volumus. Quod videlicet pacem et tranquillitatem inter diſſidentes de religione tuebimur et manutenebimus, quam inconcuſſe, firmiter ac inuiolabiliter, et cum effectu. Nos obſeruaturos promittimus ac

1649 ſpondemus. Iura quoque terrarum Pruſſiae, ſpecialiter vero indigenatus, in omnibus manutenebimus, et in ſuo robore conſeruabimus, vacantiasque omnes in terris praedictis iuxta tenorem iurium terrarum praedictarum et conſtitutionem anni milleſimi ſexcenteſimi, quadrageſimi ſeptimi, indigenis terrarum Pruſſiae conſeremus, et articulum de diſtribuendis vacantiis, pactis conuentis felicis electionis noſtrae inſertam, ſpeciali iuri terrarum Pruſſiae derogare non debere declaramus. Damus inſuper poteſtatem Cancellario et Vicecancellario regni, vt has literas confirmationis generalis, iurium, priuilegiorum et libertatum regni et magni ducatus Lituaniae, ac terrarum iis annexarum, authenticae ſub regni ſigillo, ordinibus, terris ac ſubditis Noſtris, qui eas requirent, non expectato alio mandato Noſtro, vterque vel alter eorum extradant. In cuius rei fidem, literas haſce manu noſtra ſubſcripſimus, ſigillumque regni iis appendi iuſſimus. Datum Cracouiae, die vigeſima tertia menſis Ianuarii. Anno Domini milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo nono.

Solennitatibus coronationis peractis, more maiorum, generalia ordinum comitia ibidem rex inchoauerat, in quibus nihil niſi de praeſidio reipublicae toto tempore diſputatum fuit, publicataque ordinibus regni et magni ducatus Lituaniae regis coronati denunciatio tali edicto:

Denunciatio regis coronati.

Denunciatio regis coronati

IOANNIS CASIMIRI.

IOANNES CASIMIRVS Dei gratia, Rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gotorum, Vandalorumque haereditarius Rex.

Omnibus in vniuerſum regni noſtri ducibus, principibus, comitibus, baronibus, ſpiritualibus et ſaecularibus, archiepiſcopis, epiſcopis, palatinis, caſtellanis, capitaneis, dignitariis, officialibus iudicibus, ac eorum vices gerentibus: Tum proconſulibus, conſulibus, ac quibusuis aliis regni Noſtri magiſtratibus, aut eorum loca tenentibus, caeteriſque cuiuscunque conditionis hominibus, ad quorum notitiam hae Noſtrae peruenerint literae ſincere et fideliter Nobis dilectis, gratiam Noſtram regiam. Sincere et fideliter Nobis dilecti, Vobis per ſummam fatorum inclementiam, difficillimo reipublicae tempore ſereniſſimus rex frater Noſter, diuae olim memoriae Vladislaus quartus terris ereptus caeloque aſſertus eſt. Magnum hac in parte regni totius Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, erga Iagellonianum ſanguinem Noſtrum agnouimus propenſionis et gratitudinis argumentum, quod de communi conſenſu ſummaque omnium ordinum concordia Nobis deferre incliti regni iſtius diadema voluerint. Hine poſteaquam fauentibus ſuperis, liberiſque vniuerſae reipublicae ſuffragiis, more ac inſtituto maiorum in comitiis electionis Varſauiae, menſe Nouembri, anni proxime elapſi, rite peractis, electi et renunciati eſſemus, et praeſtito ibidem a Nobis in eccleſia collegiata diui Ioannis Baptiſtae ſolenni iuramento, publicum electionis diploma et decretum accepiſſemus, reliquum Nobis erat, vt ad praefixum tempus inauguratonis Noſtrae Cracouiam iter maturaremus, quo Deo iuuante decima quinta Ianuarii ſolenni ritu ſereniſſimo Fratri Noſtro exequiis, primo die dominico, qui erat decimus ſeptimus Ianuarii, in baſilica diui Stanislai arcis Cracouienſis, praemiſſo et praeſtito prius ante altare maius, in manibus reuerendiſſimi Domini MATTHIAE LVBINSKI, archiepiſcopi Gneſnenſis, primatis, primique principis regni, ex concepta formula de ſeruandis et manutenendis iuribus, priuilegiis, libertatibus eccleſiaſticis et ſaecularibus, priuatis et publicis, regni et magni ducatus Lituaniae, iuramento, Sacro oleo vncti, et regio diademate, quo reges Poloniae ab antiquiſſimo tempore coronari ſolent, ritu catholico Romano, aſſiſtente nuntio apoſtolico, adſtante et inſpectante ſenatu, terrarumque nuntiis, ac plurimis dignitariis, officialibus et incolis regni, et magni ducatus Lituaniae, ab eodem reuerendiſſimo archiepiſcopo regni inſigniti et coronati ſumus. Qua quidem coronatione et inauguratione Noſtra, rite ac legitime peracta, iam quod Nobis et reipublicae, vniuerſoque orbi Chriſtiano fauſtum ac ſalutare ſit, Deo auſpice, gubernacula regni capeſſiuimus, et nos regimini populorum diuinitus tradito accinximus, recepto a praeſentibus dominis ſenatoribus, aliiſque dignitariis et officialibus

libus regni et magni ducatus Lituaniae, tum et a ciuitate Cracouienſi, compluribuſque aliis, fidelitatis iuramento. Quod ad notitiam omnium et ſingulorum deducendo, ſinceritates et fidelitates Veſtras, quarum inter eſt, hortamur, illiſque mandamus, vt hanc inaugurationem Noſtram, libertatumque ac iurium factam a Nobis confirmationem, publice in ciuitatibus, oppidis, parochiis, et villis, diebus forenſibus aut ſolemnioribus, per praecones, literarumque harum in locis publicis affixionem denuntiari ac publicari, et in acta publica referri curent et faciant. Quod autem reliquum eſt, ſinceritates et fidelitates Veſtrae, intermiſſa tempore interregni officia ac munera ſui praeſtito prius quam primum iuramento, reſumant, iudicia tam terreſtria, quam caſtrenſia, capitanealia cauſarum tam iudiciorum quam officiorum: tribunalis itidem regni ordinaria, ac etiam ciuilia et alia quaelibet, auctoritate et ſub nomine Noſtro ac titulo exerceant, omniaque ea, quae vel legum praeſcripto, vel de more ac conſuetudine ad illarum officia pertinent, iam facere incipiant et exequantur, denique operam, ne ius et iuſtitia, quae regnorum ſumma praeſidia ſunt, et firmamenta, diutius intermiſſa iaceant atque negligentur, pro gratia Noſtra, officiorum ſuorum debito. Datum Crocouiae in comitiis felicis coronationis Noſtrae. Die prima menſis Februarii, anno Domini milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo nono. Regnorum Noſtrorum Poloniae et Sueciae primo anno. 1649

Georgius de Tęczyn Oſſolinski,

Supremus regni cancellarius,

Ad mandatum S. R. M. proprium.

His tandem finitis, Rex Varſauiam citatis decurrit equis, viduam reginam inuiſit, ac viribus deſtitutam, nec non languentem conſolatur. Expediuerat tunc quoque Cracouia Romam, patrem IOANNEM MAMERTUM, Societatis Ieſu religioſum, ad ſummum pontificem *Innocentium decimum*, pro apoſtolica diſpenſatione, vt, ea ſcilicet obtenta, libere et cum apoſtolica benedictione LUDOVICAM MARIAM de Gonzaga, principem Mantuae et Montisferrati, ducem Niuernenſium etc. Vladislai quarti fratris coniugem, Poloniae viduam reginam ſibi in thori regnique conſortem adſciſcere poſſet. Quo aſſenſu celeriter obtento rex primis Maii diebus, palam ad ipſa vincula matrimonii, abſque omni pompa et faſtu proceſſit. Nec deerant tunc in Polona aula, qui dictis et ſcriptis tale regi diſuaderent matrimonium, volitabantque per eos dies ſparſae in vrbe et regia chartulae, quarum haec ſumma: CASIMIRUS *rex germana ſorore natus, germani coniugi copulatus, nunquam erit fortunatus.* Accedebant variorum de prole medicorum iudicia, audiebanturque regis Vladislai aliquando quaerelae, incuſantis reginam, vt ſterilem et male ſanam. Aetas praeter ea altius conſiderantibus occurrebat, quippe quae iam tunc quadrageſimum ſecundum exceſſerat annum. In ſumma, nemo erat qui non diſuaderet hymenaeum, excepto ſenatu, cui duas poſthac alere reginas, graue tunc viſum fuit [29]). Sed nec ſenatus regem cogere potuit compellereque inuitum, potius Galli oratoris Baronis ARESATI incantamenta, quibus ille faſcinauerat regis animum, in Gallos, etiam hoſtes, pronum.

Sponſalia regis Caſimiri cum Ludouica Maria.

29) Haec forte non ſola cauſa fuit. In regno enim libera electione gaudente republicae parum intereſt, vtrum regina foecunda ac ſterilis ſit. Potius caſus poſterior Polonos a timore, ne rex regni ſucceſſorem ſubminiſtret tempore, liberauit. De nulla enim re in Polonia magis ſunt ſolliciti, quam de libera regis electione, omneſque fere Poloniarum reges a Stephano ad Auguſtum II vſque, auguſtae memoriae, in hanc inciderunt ſuſpicionem, vt clam de ſucceſſore regni determinando laborent, nullo ſaepius ei dato loco.

LIBRI I. CAPVT VII

SYNOPSIS

Puncta Coſacorum regi tranſmiſſa. Nouum iterum contra Coſacos bellum reſtaurant Poloni. Ad zbarauium caſtra promouent, ibidemque a Coſacis obſidentur. Rex ſuccurrit obſeſſis, mox ipſemet ad Zborouium a Coſacis Tartariſque obſidetur. Eiusdemque ad Tartarum literae et reſponſum, colloquium Tartarum inter et Polonum. Fit pax inter vtrumque, ac mox mediante Tartaro regi reconciliantur Coſaci. Eorum ad regia caſtra aduentus. Chmielnicii oratio, ac tandem pax Polonos inter et Coſacos.

1649 Interea ſollieito regi diu expectatae a commiſſariis redduntur literae, de rerum exitu regem admonentes, vnicum a ſua Maieſtate anxie literis precati, ne inſolentia Polonorum militum peccaret in foedera. Pacis autem leges has potiſſimum tranſmiſerunt.

Puncta Coſacorum regi tranſmiſſa.

I. *Coſacos nolle aliam in Ruſſia pati religionem, praeter Graecoſchiſmaticam et Romano catholicam.*

II. *Libertates antiquas Ruſſis Polona renouaret reſpublica.*

III. *Palatinus, Caſtellanus ac Capitaneus Kiiouienſis ſecta ſchiſmatici perpetuis temporibus eſſent.*

IV. *Metropolitae Kiiouienſi locum inter ſenatores regni eccleſiaſticos rex decerneret.*

V. *Iudaei, vna cum patribus ſocietatis, vniuerſa Ruſſia excederent.*

VI. *Czaplinski, auctorem priuatae Chmielnicii iniuriae Coſacis extraderet reſpublica.*

VII. *Coſacorum quadraginta millia perpetuis temporibus eſſent, iique non a republica, ſed a ſolo regio dependerent nutu.*

VIII. *Amneſtiam denique omnium criminum reſpublica probaret.*

Horruere Poloni proceres, quadraginta millium audito exercitu. Neque mora ab optata pace penitus diuertunt animos. Accedebant priuata quorundam ſtudia, bello propagando idonea. Vnde opere cum Chmielnicio infecto, legati Poloni in aulam redeunt, aegre ferentes, ruptum a Polonis militibus armiſtitium, qui ſub id tempus tractatum, inſcio rege, commodam nacti occaſionem, variis in locis, videlicet circa Barum et Oſtropol Coſacos per mapalia diſtributos, nihilque tale ſubuerentes, cruento ſuderunt praelio. Ocius ergo in bellum arma parari rex iubet, et inſtruitur expedite nouus exercitus. Huic praeerant belli duces: ANDREAS de Dambrowicza FIRLEI Caſtellanus Belzenſis, et pari imperio STANISLAUS LANCKORONSKI Caſtellanus Kameneeenſis, NICOLAUS iidem comes OSTROROG pocillator regni. His adiuncti a republica turbarum ſeoli commiſſarii, viri illuſtres, IEREMIAS KORYBUT, dux in Wiſniowiec, terrarum Ruſſiae palatinus, ALEXANDER a Koniecpole KONIECPOLSKI, ſupremus regni vexillifer, ADAMUS HIERONYMUS de Granowo STENIAWSKI, capitaneus Leopolienſis, qui ſupe-

Nouum bellum contra Coſacos apparant Poloni.

ſuperiori bello ad Corſunum captus, graui lytro, ducentorum ſcilicet millium floreno- 1649
rum [30]), priſtinam haud ita pridem libertatem a Tartaris redemerat. Aderat et DEMETRIUS, dux in Zbaraſz WISNIOWIECKI, immaturus equidem miles, quippe qui nondum decimum ſextum exceſſerat annum, caeterum paternae gloriae haeres, heroicarum patrui virtutum aemulus, magni parentis magna progenies, primum martis ingreſſus campum, innocuum ſanguinem pro patria obtulit, martique ſacrauerat. Adeo vbique ſcintillat adamas, et reſplendet aurum, nec imbellem progenerant aquilae columbam. Numeroſiores praeterea quotidie accedebant aliorum primorum copiae: IACOBI comitis ROZRAZEWSKI, Caſtellani Caliſſienſis, IOANNIS comitis ZAMOYSKI Capitanei Caliſſienſis, MARCI SOBIESKI, Craſnoſtauienſis capitanei, multorumque aliorum ſponte opem extremum fere ſpiritum ducenti patriae ferentium, quorum exercitui rex breui ſe vires ſuas coniuncturum cum vniuerſa nobilitate, quam mandatis interea temporis, haud mature vocauerat, pollicebatur. Vltimus hic erat extinguendi incendii modus. His ſic diſpoſitis, copiiſque inſtructis, Maio menſe, Olyka egreſſi Poloni, Ruſſiam iam tandem tertio armati ingrediuntur, amiſſas haud ita pridem recuperaturi ſedes. Quo tempore Maxin Krzywonos, crudelis tyrannus, lethali traiectus ad BARUM plumbo, foetidam exantlat animam, fatoque ſuo ſiſtitur, vbi haud ita pridem commiſerat ſcelus, crimini et poenae, ſic idem ei locus erat, malorum fomite relicto filio. Caeterum nimis facinoroſo duci fortuna clemens fuit.

Interea Chmielnicius ſub id tempus, viuo Czaplinio, non Dei, non hominum memor Czaplinii duxit vxorem. Tum primum dolo et aſtu a Polonis, poſt reiecta foedera ſe circumuentum aduertens furenti ſimilis arma capit, breui Polonorum vindicaturus inſidias ac ferro vlturus, bis iam a Polonis ruptum armiſtitium: clementia indignos iactitans videri, qui ſanctitatem induciarum bis polluere auſi eſſent. In ſumma quaſi deſperatis rebus legatos in Tartariam ad magnum Chanum ſupplices mittit, vna cum valde officioſa epiſtola. Veni, inquit, ipſe, vt auxiliator, vt protector, vt caput. Quid moraris, breui triumphaturus in foro Cracouiae. Referunt alii, ipſum Chmielnicium ſupplicem pedibus magni Tartarorum Chani aduolutum, auxiliares petiiſſe copias, fidumque per omnia Achatem [31]), bis ſclopi ictu, ſub Zamoſcio traiectum THOHAIBEIUM in Tartariam es reduxiſſe occaſione, qui haud multo poſt ibidem fato functus eſt. Quidquid ſit, care reuera conſtitit regi et reipublicae, id quodcunque fuit ad Barum Oſtropolumque victoriae, quod fieri amat in bellis ciuilibus, quorum exitus luctuoſi. Quocunque inclinet fortuna, reſurget ex ſuo cinere breui rediuiua rebellio poſt eiſdem fortior. Chmielnicii in Polonos vindicta.

Maio itaque, vt dixi, menſe, OLYKA egreſſi Poloni MEDZIBOZE perueniunt, collectiſque in vnum viribus ad CONSTANTINOW iterum veniunt, ibique habito veteranorum circulo, ſententiam ſingulorum exquirebant, quid facto opus, an progredi praeſtaret, an haerere? ſi progredi, num Kamenecum in Podoliam, num Czarnoſtroum? ſi haerere vnde victualia conquirenda? diſſonae a multis in hac propoſita materia excipiebantur voces, Camenecum alii, alii Oſtroum, alii Zbarazium ire exercitui ſuadebant. Contra alii praeſtolari hoſtem ad muros aiebant Conſtantinouienſes. Volutatis his inter ſe rationibus, tandem Zbarazium verſus caſtra moueri pronuntiant belli duces. Eſt autem Zbarazium Volhiniae haud ignobile oppidum, ducum quondam Zbaraziorum haereditas, quae nunc vna cum deuolutis aliis pleriſque Ruſſiae oppidis Ducum Wiſniowieciorum paret imperio. Parte ab vna alluitur ſtagno, ab altera nullis munita moeniis, ſolo ſuperbit ducalis palatii mole.

Trigeſima itaque menſis ſextilis die Zbarazium perueniunt Poloni, Zbarazianam ſtationem, tempeſtatem orientis fugientes pro portu habituri. Breui enim aduolant Harpyiae, armorum ſtrepitu excitae ſues. Adſunt irritati Coſaci, ſolo primo impetu ſiſtuntur vallo. Experti tunc credo Poloni, fortiores illos eſſe qui hoſti vallum, vel moenia, quam qui pectora obiiciunt. Poloni ad Zbarazium caſtra locant.

Caſtra

30) Hoc eſt 33333 ſic dictorum thalerorum, ſeu nummorum argenteorum, florenorum Germanicorum 50,000.

31) ACHATES, fidus fuerat comes AENEAE, a ſolitudine dictus, quae principum comes eſſe ſolet.

1649 Polonorum obſidio.

Caſtra itaque eo in loco Chmielnicius metatur, ratus per aliquot tantum horarum ſpatium ſibi cum Polonia eſſe negotium. Qua ſpe vti ambirioſa fruſtratus, cum cerneret Polonos ſtrenue ſortiterque pugnare duce IEREMIA WISNIOWECIO, qui pridie obſidionis ad caſtra venerat, tandem arctiori adhuc caſtra Polonorum cingit obſidione. Dederent ſibi haud mora Poloni, Wisniowiecium ducem, quem etiam vltra alpes perſequi minabatur, reliquos Polonos, ſolis exceptis WISNIOWIECIO ac ALEXANDRO KONIECPOLSKI, regni vexilliſero, deditiooia aequa ab eis lege accepta, liberos abire iureiurando pollicebatur. Admonebat inſuper, proſpicerent ſaluti ſuae, quamdiu liceret, ſi extrema expectaueritis, inquit, extrema ſeretis, vtraque inſtant vobis. Puduit militem Polonum, eſſe diutius imbellem duce leone, Wisniowiecio, Polonorum Mario, Ruſſorum Hercule. Vnde riſu excepta Chmielnicii legario, nihil conſtantes tunc mouit milites, qui in omnem obſirmati caſum, non deditionem ſed mortem aut victoriam meditabantur, Chmielnicio a longe ſtupente, qui Polonos ſubinde aliquoties iam a ſe victos, nondum viciſſe, deiectos, nondum cecidiſſe mirabatur. Igitur oppugnationem antecedentibus fere ſaeculis inauditam adornat. Ibant captiui Poloni, ad longam alligati perticam, ſacculis arena repletis e collo pendentibus, horum globo mixta erat lecta Coſacorum manus. Coſacos ſequebantur inſtar ſalcati curruali-gneae machinae dictu incredibiles, in quibus exercitatiſſimi iridem latitabanr chmielniciani. Dixiſſis equum Troianum reuixiſſe. Hae machinae vbi paulatim appropinquauerant Polonorum vallo, Pariſios viſu reddebant. Clamor deinde hoſtium incognitus, plurima reboantia tormenta ad terrorem diſpoſita a tribus caſtrorum partibus. Denſa vndique vibrata tela, creber impetus, omnia denique extrema viſebantur. Quos tamen, numero licet impares, maiore ſui fiducia, eruptione ex caſtris facta Poloni ſaepe, multis proſtratis, recedere reliquos machinas deſerere cogebant. Vnde glandibus glandes, globos globis, tonitrua tonitruis vindicauere. Addita a Polonis reſina et pix, omnisque artificii ignes, qui Coſacorum interulas incendebant. Hos Coſaci, non artificiales, ſed magicas dixere flammas. Hic vbi intentionem ſuam fortitudine Wisniowecii ſiſti aduertit Chmielnicius, ſpe iam erecta, quodammodo deiectus, plenus irarum, quod tantilla Polonorum manus, victorioſum eius huc vſque moraretur exercitum. Tum circumcirca obequitans caſtra ſuos animat. Irent animoſe in hoſtes, quos toties iam lepores in proelio experti eſſent, neque paterentur tantillam hoſtium manum vniuerſo victori Coſacorum illudere exercitui. Confido, inquit, veſtrae virtuti commilitones: Pugnate ſortiter: Trium horarum labore victores vos faciatis: Et praecedens aciem in munitiones primus aſſiliit. Sequebantur ſuum ducem Coſaci, ſed nec tunc quidem ſecundo euentu. Tanta enim erat ducis Wisniowiecii fama, vt vel ſolo ipſius nomine conſternarentur hoſtes. Haud minor obſeſſorum audacia, hi impares licet Coſacis Tartariſque, proelium extra vallum ſaepe auſi, ſaepe victores, raro victi fuerunt, non alias ab hoſte fortius, non dimicatum pertinacius. Claruere inter regios Ieremias Michael Korybut, dux in Wisniowiec, terrarum Ruſſiae palatinus, Andreas de Dąmbrowicza Firlei, Caſtellanus Belzenſis, Stanislaus Lanckoronski, Caſtellanus Cameneceuſis, Alexander Koniecpolski, vexilliſer regni, Nicolaus comes Oſtrorog pocillator regni. Horum omnium exequias celebrare ſtatuebant Coſaci.

Legationes ad Moſchum et Tranſyluanum.

Dum haec circa Zbarazium aguntur, rex prudenti interea vſus conſilio, omni abiecta mora, extra ordinem legatione renouat ſoedus cum Tranſyluano, GEORGIO RAGOTZI, magnoque Moſchouiae duce, ſecretam cum Chmielnicio armorum auerſurus vtriuſque ſocietatem. Legatus ad Tranſyluanum, IOANNES comes a Pieskowa ſkala WIELOPOLSKI, Biecenſis capitaneus, Vielicenſium et Bochnenſium ſalinarum administrator. Ad Moſchum BOLESLAVS CIEKLINSKI, Czechouienſis Caſtellanus. Dein ducibus ſui exercitus imperat, vt coadunato exercitu hoſtem aggrediantur, neque tempus rei bene gerendae omittant, quaeſtione in conſilio ſanctiori propoſita, quid potius, hoſti ne occurrere, an praeſtolari noua de exercitu? Multi Sacrum Regis caput, tam manifeſto negabant obiectare periculo. Caeterum praeualuit in contrarium dicta ſententia: Remedium reſtinguendis bellis ciuilibus optimum eſſe regis praeſentiam. Hoc, ipſa ratio Maieſtatis conuincit, probantque in dies euentus, nunquam maiore rebellium mentes concuti metu, quam vbi poenae repoſcendae inſtare regem audiunt, quod ex charactere deſuper impreſſo factum nemo ambigit. Ire igitur regem et opponere Maieſtatem debere, ceſſuris haud dubio rebellibus, vbi principem longa experientia eundemque ſeueritatis et munificentiae ſummum vidiſſent.

Per

1649

Lubomirſcii Palatini Cracouienſis mors, aliorumque virorum in Polonia illuſtrium.

Per idem tempus plenus dierum et in rempublicam meritorum excedit STANISLAVS comes in Wisnicz LVBOMIRSKI, Palatinus Cracouienſis. Vir proſapia illuſtris, bellica virtute et gaza ſumme valens. Hunc in variis expeditionibus exacti temporis annales memorant cum laude, qualem per ea tempora vix meruit alter, vnde illuſtre illius nomen memorabile eſt. Debita illi celebris ad Chocimum de ottomanis victoria, ſemper deinde magnis in Polonia fulſit honoribus. Paulo enim poſt palatinus terrarum Ruſſiae, tandem Cracouienſis deſignatus palatinus, optimus patriae ciuis dici meruit. Rex palatinatum Dominico duci Zaslauienſi, vt ſuperius innui, palatino Sendomirienſi confert. Palatinum vero Sendomirienſem ANDREAM FIRLEI, Caſtellanum Belzenſem, ac ſui exercitus ducem deſignat. Mortem LVBOMIRSCII multi antecesſerant illuſtres in republica viri, SAMVEL, vt ſuperius memini, OSSINSKI, regis cuſtodiae, quam corporis vocant, praefectus. Hic Varſauiae militari correptus morbo, paucis poſt diebus fato functus eſt, heros maximus. Nec multo poſt exceſſit Cracouiae plenus dierum et bonorum operum STANISLAVS ZADORSKI regi a poculis, vir magnae probitatis: Vita illi innocens et caelebs, vnde magna apud homines laus, maxima, quod in Deo vixit, florens et candens lilium inter ſpinas, hoc eſt, homo incorruptus in aula. Parentauerat ſibi ipſi ante funus, poſueratque tumulum in diui Martini Varſauiae Auguſtana eccleſia. Eodem menſe occubuit Cracouiae PETRVS LASCZ, excubiarum contra Tartaros praefectus, poſtquam magna laude inſenuiſſet bellis. Iisdem fere diebus moritur STANISLAVS RAKOWSKI, abbas Plocenſis, vir ſumma in Deum pietate eximius, reginaeque ſcientiarum eloquentiae ſui temporis facile princeps. Luctuoſa prae caeteris accidit mors IANVSSII TYSKIEWICZ, palatini Kiiouienſis. Hic dum ſe Cracouia in caſtra recipit haud procul Lublino valetudine aduerſa in tranſitu premitur et extinguitur: Vir erat proſapia illuſtris, magnae in bello experientiae, pauperum pater et miſerorum adiutor. Palatinatum Kiiouienſem rex Adamo de Bruſilow Kiſiel, palatino confert Braclauienſi. Braclauienſi vero palatinatu Stanislaum inſignit Lanckoronski, Caſtellanum Camenecenſem, alterum ſui exercitus ducem. Eadem circa tempora mortalitatem expleuit PAVLVS PIASECKI, epiſcopus Praemislienſis, adminiſtrator abbatiae clarae tumbae, ſenator regni, proſapia illuſtris, doctrina et rerum experientia inter paucos. Liberales artes et ſcientias, vt profeſſus a teneris, vt literatos amauerit, immenſa in rempublicam charitate docemur hiſtoriarum monumentis, quae accurate edidit, a *Stephano primo* in *Vladislai quarti* extrema. Externi acceptam illi gratiam referunt geſtorum in Europa ſingularium, nec parce laudant, quanquam nihil indigus eſt externae laudis, qui ſibi ipſe praeco eſt, ſeu vitam ſpectes, ſeu quos ſcripſit libros. Terſa illi loquutio et Latina, ſtilus facilis, ſed parum in auguſtam regnatricem Auſtriacam domum, quam antiſtitem concedebat, vehementior. Caeterum dum acrius vitia quorundam Poloniae procerum calamo perſtringit, vir hiſtoricus mendacii reprehenditur. Et ſic apud pleroſque Polonos pro gratia ſubiit iniuriam communem, hiſtoricis omnibus apud illam gentem mercedem [32]).

Nec multo poſt excedit extrema iam ſenecta decrepitus ABRAHAMVS WOYNA, epiſcopus Vilnenſis; illi ortus ex illuſtri apud Lituanos gente, epiſcopum agens, probitate et innocentia coruſcans, fide incorrupta, regibus ſucceſſiue Sigismundo tertio et Vladislao quarto praebuit operam. Horum morte vacuas dignitates rex ita diſtribuit: Praemislienſem epiſcopatum ZAMOSCIO, epiſcopo Valachiae, ordinis praedicatorum familiae S. Dominici, contulit: Epiſcopatum Vilnenſem GEORGIO TYSKIEWICZ, Samogitiae

32) Nunc quidem tempora ſunt in melius mutata, et ſi quis generatim diceret Polonos erga literatos et hiſtoricos ingratos, a veritate aberraret. Nulla quidem, homo vel natio, maiori notari poteſt infamia, quam ſi eam ingratam diceres, in quo vitio, ſecundum Ciceronem, nihil mali non ineſt, vel Auſonio teſte, ingrato homine terra nil peius creat. Iniuria certe fit generoſae nationi Polonae, ſi quis eam generatim erga literatos ingratam appellaret. Sunt enim multi adhuc in Polonia proceres nobilesque, qui ipſi bene literati viros eruditos in honore habent, multi etiam alii, qui, licet ipſi ob alia negotia literis non adeo poſſint incumbere, ſcientiarum tamen pretium recte aeſtimare didicerunt, atque adeo viros probos, veritatem recte ſcribentes, defendunt et protegunt. Et ſi quidam ſpeciem prae ſe ferant, animi ingrati, magis forte ſupina illa in Polonia conſueta incuria in cauſa eſt, quam re vera ingratus animus, quem nullus meorum vellem habeat Polonorum. Dixeris enim maledicta cuncta, cum hominem ingratum dixeris.

1649 mogitiae epiſcopo, Samogitiae vero PARCZEWSKI, Smolenscenſi antiſtiti, denique Smolenſcenſem, referendario magni ducatus Lituaniae FRANCISCO DOLMAT ISAYKOWSKI, Vilnenſi praepoſito. In hunc modum domi diſpoſitis rebus, propinquo iam tandem incendio rex expergefactus binas monitorias ad Chmielnicium praemiſit literas: Dolere ſe, ait, quod a ſeditione minime diſcederet: Sibi quidem ſeuere animaduertendi facultatem non deeſſe, malle tamen Coſacos elementia quam armis vincere: Hortari itaque, a propoſito ſuo deſiſterent, arma ponerent, vnionem Tartarorum diſſoluerent: Totum illud, quod illos offenderet, ſibi aperirent, ſi ſecuriora conſilia ſequi vellent, ſecus non defore ſibi vlciſcendi remedia, malle tamen ipſorum parcatur proli, parcatur vxoribus. Quae ſuperbia ruſticorum! qui proſperitatem ſuam non capientes, contemni poſſe in perſona legati regem ſibi perſuadebant. Itaque RAPHAELEM SNIAKOWSKI regis legatum, contra ius gentium non gladio, vt militem, nec ſecuri, vt victimam, ſed runcina, vt arborem percutiunt. Iuſtus inde regi in Chmielnicium dolor ex violato iure gentium.

Regis contra Chmielnicium expeditio.

Igitur nulla interpoſita mora ab Hymenaeo in bellum proficiſcitur rex, iubet in proximam diem parata eſſe omnia, ſequi iuſſo exercitu. Ipſe non alio, quam cohortis excubiarum, praeſidio antecedit, immemor circumlatae illius per orbem paroemiae: *Parum tutam eſſe maieſtatem ſine viribus*, quod paulo poſt expertus eſt. Die deinde diuo Ioanni Baptiſtae ſacra, expeditioni determinata, Varſauia mouet. Adiuncti comites in viam ADAMVS de Bruſilow KISIEL, palatinus Kiiouienſis, STANISLAVS de Potok POTOCKI, palatinus Podoliae, CHRISTOPHORVS KONIECPOLSKI, Palatinus Belzenſis, STANISLAVS WITOWSKI, Sendomirienſis Caſtellanus, GEORGIVS dux in Oſſolin comes in Tęczyn OSSOLINSKI, Sacri Romani imperii princeps, regni cancellarius, CASIMIRVS LEO SAPIEHA, vicecancellarius magni ducatus Lituaniae, ANDREAS a magna Konczyce MNISZEK, culinae regni praefectus, THOMAS LEZYNSKI abbas Wąchocenſis, ſupremus theſauri notarius, GEORGIVS LVBOMIRSKI, comes in Wisnicz, generalis Cracouienſis, Sac. Rom. imperii princeps, comes in Leszno LESCZYNSKI, generalis maioris Poloniae praefectus, SAMVEL CAROLVS dux KORECKI, IOANNES comes ZAMOYSKI, Caluſſienſis capitaneus, SIGISMVNDVS comes DÖNHOF, Sokalienſis praefectus, HIERONYMVS item RADZIEIOWSKI, Lomzenſis, IOANNES SOBIESKI, Iaecorouienſis, BALDVINVS comes Tęczyn OSSOLINSKI, Stobnicenſis, GREGORIVS RZECZYCKI Vrzędouienſis capitanei. Stipabat nobilium turba haud infrequens, rarus miles. Reginae ANDREAM comitem de Leszno LESCZYNSKI, culmenſem et Pomeſaniae epiſcopum, procancellarium regni, admouet, STANISLAVM item comitem de Dąmbrowicza FIRLEI, Succamerarium Lublinenſem.

Varſauia diſcedenti largitur benedictionem in principe baſilica diuo Ioanni Baptiſtae ſacra, IOANNES de TORRES, archiepiſcopus Adrianopolitanus, nuntius apoſtolicus, vexillumque ac mucronem de more benedicit, tum felicem bono omine apprecatur victoriam. Exin deſcenſus fit ad viſtulae ripam. Aſcendit rex cum regina, Caroloque Ferdinando, Opolienſi et Ratiborienſi duce, fratre vnico, praetoriam nauem. Dum vela in altum dantur, moeſta aſpicit regina, Osieckum, ANDREAE a magna Konczyce MNISZEK, culinae regni praefecti capitaneatum, quarto a Varſauia lapide deducit Dominum eundemque et regem. Tertia deinde luce inter ſuſpiria et lacrimas ambo digrediuntur, dextram implicabat dextrae alter ab inuicem, itum dein in amplexus, datoque oſculo fratri valedictum. Tum ſublimis equo CASIMIRVS, celeri ſonipede reginae ſubducitur oculis. Ita demum digreſſi, ille ad caſtra, haec Varſauiam honorifice deducta, a CAROLO FERDINANDO, Poloniae Sueciaeque principe.

Intra decimam itaque a profectione Varſauienſi diem Lublinum, ſolenni militari pompa a nobilitate et multitudine illius exceptus palatinatus, ingreſſus eſt. Eodem enim fere tempore venit Lublinum IOANNES CANTARINUS, S. Marci procurator, Venetae reipublicae legatus. Is feruentiſſimis votis, ardentiſſimiſque deſideriis regi et reipublicae perſuadere conabatur, vt domeſticis ſedatis tumultibus adiuuarent Poloni Venetam rempublicam, Thraciae bellum inferentes, multiſque exemplis Turcam haud difficili modo ſuperari poſſe oſtendit. Sed fruſtra talia memorabat Polonis alio tunc intentis. Interea dum ad Zbarazium incerto marte de ſumma rerum agitur, atrox certuſque rumor in Ruſſia ſubortus vlteriorem breui peruadit Poloniam, magnum Tartarorum Chanum,

cen-

centum millibus bellatorum ſuperbum, ineunte Iulio, vaſtiſſimos Podoliae inuaſiſſe campos, ac ſe breui Coſacorum coniuncturum copiis. 1649
Quam famam adeo rex non neglexit, vt ad eius primum et inſperatum nuntium, Lublino ſtatim omni abiecta mora, paruo licet d. 17 Iulii rex Lublino
adhuc fultus exercitu, nec comparentibus ſperatis ſubſidiis, ſexto decimo calendis Auguſti mouet Socalium, inde
proficiſceeretur, vbi quindecim circiter abſumſerat dies. Antequam autem ſe vlteriori accingeret expeditioni GEORGIUM de Tęczyn OSSOLINSKI, S. R. I. principem, regni Zborouium.
cancellarium, exercitus ſe comitantis locum tenentem generalem conſtituit. Sequenti die Craſnoſtauum ventum, vbi omnibus viribus in vnum collectis, magnis quotidie itineribus rex caſtra Socalium verſus promouebat, excipiendo per interualla hinc et inde aduenientes ſuppetias. Illud vnicum regem anxium faciebat, quod miſſi in omnes partes varii exploratores nihil certi de hoſte afferebant, nec ii, qui magno pretio, ſpreto ſalutis periculo penetrandi ad caſtra obſeſſorum emtam operam locabant, reuertebantur, nihil omnino ab exercitu obſeſſo adlabente notitiae. Socalii igitur indicitur mora, anxia diu mente regis, quam in partem iret, haereremе Socalium inter et Leopolim, an recta pergeret Zbarazium. Ancipitem et adhuc dubium regem ad vlteriorem optimates accendunt profectionem. Tepeſcere rege coram, ſubditorum rebellium animos, qui e longinquo feruent, molliri in eius conſpectu ferocitatem veneratione aut metu, ſibi perſuadebant. Satis eſt, inquit cancellarius, o rex, ſi minari perſeueres, oſtentesque pauliſper armatum exercitum, tantum vt timor poenitentiam ciuitatum acceleret, a quibus propediem expecta legatos. His perſuaſionibus allectus rex, ſuppleta nouo milite praeſidiariae cohortis militibus propere Taporoſum mouet, cui appropinquanti quidam ſtrenuus miles, IOANNES SKRZETUSKI, ab obſeſſi exercitus ducibus literas attulit, ſtrictam Mutinenſem obſidionem, Peruſinam famam, aliarumque rerum bellicarum inopiam ſignificantes, regiam maieſtatem, vt opem feſtinaret, obteſtantibus, periculum eſſe in mora, cum puluis deficeret tormentarius, globi ferrei, artificiique ignes. Tum vero iam quam celerrime et quam proximis itineribus, quanquam nec tunc quidem adhuc in iuſtum exercitum coaluerunt vires regiae, in ſubſidium deplorati prope exercitus properare viſum, ea tamen via electa, qua aduenientes a Leopoli cohortes regem aſſequi, et commeatus ab eadem ciuitate reficiendo militi, praeſertim pediti poſſet ſuppeditari. Promota itaque caſtra verſus oppidum Bialocamenum, vbi ob iniurias coeli quatriduum conſumptum non ſine regis ingenti ſollicitudine, quod de hoſte nihil ſciebatur. Quamuis enim non deerant, qui ſpreto ſalutis periculo, ex caſtris regiis excurrendo, interciperent captiuos, ſed quia ex illis, nec de potentia hoſtili, nec de conſilio quidquam perfecti intelligi potuit, in eadem de hoſte ignorantia, vt ante, rex verſabatur. Ea enim Chmielnicius vſus eſt arte, quod, excitis in auxilium ſuum ingentibus, nec vnquam viſis Tartaricis copiis, quibus vna cum Coſacorum iunctis legionibus regium exercitum obſederat, ita in officio continuit ſuorum mangonum exercitum, vt nullam inde excurſionem, tanquam ipſe obſidione cingeretur, permitteret, ſed quidquid ad vſum poſcebat exercitus in caſtra illorum inſerri fecerat. Progredienti decima tertia Auguſti cum exercitu a Zloczeuo regi, occurrunt cohortes palatini Cracouienſis, captiuumque Tartarum adducunt, a quo illud tantum exploratum, adeſſe Chanum Crimenſem in exercitu Coſacorum, caeterum quod hoſtis conſilium fuerit, quis exercitus Poloni ad Zbarazium ſtatus nihil certi ab eo intellectum. Progrediebatur nihilominus eo die exercitus, conſpicua ſane acie, quam rex ipſe, vt et aliis diebus, admiratione ſuſpenſis militibus ſolebat inſtruere.

Hoc ordine cum ea die inceſſiſſet exercitus, rex inclinante ad veſperam die, medio a Zborouio milliari, ſex circiter leucis ab hoſte diſtante loco ſubſiſtit. Caſtra metabatur Arciſzeuius emeritus Batauorum in India miles, tormentorum tum in Polonia praefectus, lli in ſubſidium datus Sigiſmundus Przyiemski, dignoſcendo loci genio praemiſſus Marcus Gdeſzynius veteranus centurio, huic additae ſunt aliquot leuioris armaturae cohortes, cauſa explorandi hoſtem. Reuerſus paulo poſt Gdeſzynius officio ſuo haud probe defunctus, retulit regi, ſe ad trium milliarium ſpatium omnia loca circum circa perluſtraſſe, ſed ne veſtigium quidem hoſtis reperiſſe. Illuxerat dies decima quinta Auguſti, dies, inquam, ſacra triumphanti coelorum reginae, Tartaris funeſta, luctuoſa Polonia, neutris laetitiam paritura, cum ecce caſtrorum excubitores, viſis aliquot anteceſſoribus Tartaricis, nuntiant regi, adeſſe hoſtem, non cum toto, vt ipſi rebantur exercitu, ſed valida eius parte venientem. Quo accepto nuntio minime perterrefactus rex, aduocatis illico ſuorum laborum ſociis, peritiſſimis in arte bellandi militibus,

M de

1649

de operiendo hoſte conſilium init. Partem exercitus, qui paludoſum tramitem ſuperauerat, contra aduentantium hoſtium impetus muoit. Sed vaferrimus et velociſſimus hoſtis, non armis, non ſarcinis, grauis, aut vllis impedimentis onuſtus, ſemperque ſumma celeritate bellare ſolitus, tum quoque ea vſus haud multum moratus, quinque milliaribus hac nocte confectis, cum centum millibus Tartarorum, et quinqoaginta ſelectiſſimi peditatus Coſacorum regi occurrit, ſubſequentibus aliis centum quinquaginta millibus Coſacorum, qui ea ipſa veſperaſcente die ante regis comparuerunt caſtra. Poſtquam itaque propius acceſſit hoſtis, quinquagiota millia ſuorum in alteram partem paludoſae viae, ad circumuenienda Polonorum terga deſtinat, centum vero millia a fronte regis locat, vt ſic vtrinque exercitum regium premeret.

Regis ad Zborouium obſidio, et numerus hoſtium.

Regis exercitus ſexdecim leuioris armaturae alariorum millibus, cataphractis ſex, ſclopigerorum quatuor, peditum octo conſtabat millibus. Hoſtilia in immenſum creſcebat, adeo multi, alibi potentes, domi fiunt imbecilles. Memorant, antequam pugnae copiam feciſſet rex, hoſtiſque in conſpectum veniſſet, Chmielnicio incuſſum timorem hunc in modum fuiſſe: Fecialis regio iuſſu diris deuotum, impium et perduelle Chmielnicii caput, venale, literis ad Coſacos datis, propoſuit, decem aureorum millibus debitis percuſſori. Audiit Chmielnicii miles praeconis voce poſitum ſub haſta ducis ſui caput, vnde Chmielnicio metus et rara poſtmodum in milite ſuo fiducia, cum venum ibat. Antequam igitur, vt dixi, in conſpectum veniſſet hoſtis, a tergo nimirum ex altera parte, limoſae illius viae, ſupra quam Polonorum currus arctiſſimo agmine tranſitum praeſtolantes conſtiterant, oritur tumultus et diſſoni clamores, quibus permota pars illa exercitus, quae nondum tranſierat, vertit ſe in hoſtem cum ſuis centurionibus et tribunis militum. Ibi, neſcitur quo errore, cohortes Polonae longe a curribus et oppido, iam milite firmato, abductae, deſerto inſuper peditatu, ad arcendum tranſitu hoſtem, ſupra limoſum tramitem relicto, quem protegere debuerant, praebuerunt occaſionem et delendo illi peditatui et ſuae cladi, quam acceperant. Periere enim tunc SALOVINUS comes de Tęczyn OSSOLINSKI, magni cancellarii ex fratre nepos, FELIX TYSKIEWICIUS, palatini Breſtenſis filius, GREGORIUS RZECYCKI, capitaneus Vrzędouienſis, praeter alios viros inſigniores. Minor tamen fuit quam pro tumultu caedes.

Polonorum clades.

Computatis enim etiam vilioribus capitibus, non amplius ex Polonis in ea parte paludoſi tramitis, quam mille deſiderati. Reliqui quibus fortuna belli tunc pepercit, inter currus ſe recipiendo obuerſi in hoſtem, eum fortiter repulerunt, et poſtmodo ſuperato difficili illo tramite, regi ſe et reliquo exercitui aſſociarunt, amota omni pridiana quaeſtione et altercatione, quam Samuel Korycki, Vladiſlai Dominici ducis in Oſtrog et Zaslaw palatini Cracouienſis cohortium generalis praefectus cum regiis inſtituerat, nollens ingredi regia caſtra abſque ſpeciali ducis ſui mandato, quem hucuſque operiebatur futurum in exercitu regis. Dum ita res in illa parte agitur, interea pedetentim aduerſis ſignis regio appropinquabant conſpectui Coſaci Tartarique bipartito agmine, quo latiori terrore Polonorum exiguum obruerent exercitum. Acceſſit inconditus clamor ſe ad victoriam mutuo inuitantium. Cum his primus omnium manus conſeruit Samuel Korecki, diu fortiſſimus vir hoſtilem ſuſtinuit impetum, tandem infinita ac diſſona obrutus multitudine, ſenſim pugnando tamen verſus regia caſtra ſigna mouit, hoſte pertinaciter eius ſubſequente veſtigia. Tota itaque dies decima quinta Auguſti, inter timorem, mutuamque exacta eſt caedem. Poſt proelii aeſtum inter nuda cadauera inuenta foemina, corpore ingens, quae mentita ſexum ſub virili habitu diu ſuſtinuerat pugnam, donec inter confertos hoſtes tandem occumberet. Interea centum et quinquaginta Caſacorum millia, quae aduentabant, Tartaris nouas laturi ſuppetias, e longinquo exercitum et caſtra regia circumdando, formam obſidionis oſtentabant.

Caeterum Tartaro ad caſtra recepto, rex cum ſenatu praeſente, caſtrenſi more in equis deliberat, quid facto opus ſit? Spectata tanta multitudine hoſtium, trecenta millia ſuperantium, praeter alium exercitum hoſtilem, qui regium ad Zbarazium iam ſemiſepultum obſidebat exercitum. Verſabatur ante oculos periculum, ne et iſte exercitus vna cum rege clauderetur obſidione, circumfuſis iam vndique hoſtium copiis, ad ferendam vero obſidionem nec locus munitus, nec abundantia victualium, nec ſpes alicuius auxilii aderat. Nec vanus timor, niſi velut miraculo Deus defenſorem ſe regis oſtenderet, quo momento deſperata omnia credebantur. Chmielnicio commeatus et annona et amica a tergo, cui inſederat, regio. Regi in contrarium omnia vertebantur. Hinc victualium difficilior ratio, et quae a gregario milite longinquis et periculoſis populationibus quaerebantur.

Varia-

Google

Variabant in hoc deſperato rerum articulo procerum ſententiae: quidam pruden- 1649
ter regem facturum dicebant, ſi fugam adornaret in Poloniam: Parum diſtare a captiui- Varia Po-
tate innocentem principem: Nihil mitius ſperandum a furentibus, quam inſignem ah- lonorum
quam ſui contumeliam, aut certe mortem: Denique non opus eſſe, ſacrum caput offerre conſilia.
euidenti ruinae, cum adhuc Polonia pateat a tergo, exceptura infelices tutiſſimo ad tempus hoſpitio. Quidam adhuc fortioribus conſiliis regis obſirmabant animum. Sperneret ſonoras barbarorum et inanes minas; plus illic ferocitatis quam virtutis aſpici: Imbelles, inermesque Tartaros, ceſſuros ſtatim more gentis, vbi ferrum virtutemque vincentium, toties ante fuſi, agnouiſſent: Etiam in multis legionibus paucos eſſe, qui proelia profligarent: Regiae multum inde acceſſurum gloriae, quod modica manu myriades hominum profligaſſet: Auſuros ſe tentaturosque extrema pro ſalute regis: Fortunam et Deum adfore conatibus meliorem cauſam tutantibus. In ſumma diſſonae a multis audiebantur voces, fere tamen ab omnibus in eam itum eſt ſententiam: Aut principem abducendum clandeſtine eſſe, aut Chanum Crimenſem blandiori epiſtola demulcendum, ſimulque a ſocietate Coſacorum variis pollicitationibus abſtrahendum. Cancellarius, vero cum Cancellarii
neque clandeſtinum modum abducendi principis neque expectandi ſubſidii, vllam viam ra- ſententia.
tionemque inueniri poſſe aſſeruiſſet, omnem ſpem ſalutis a prouidentia Dei et a fortitudine optimorum belli virorum petendam eſſe dixit. Hoc eſt conglobato exercitu vi perrumpere viamque moliri per calcatum hoſtem, aut ſi ſic fata ferrent glorioſe morituros, caetera Deo committenda. Interim non abs re putauit, literis compellare Chanum, non tamen eiuſmodi tenoris, qui indignitatem aliquam, quaſi iam victi principis, prae ſe ferrent. Itaque poſtquam rex fugam deteſtatus et abominatus, hanc vltimam ſecutus eſt ſententiam. Demandauit ſupremo Cancellario, vt eas literas ad Chanum mitteret, quas ipſe regentem cancellariae haud mora infra ſcripti tenoris exarari iuſſit.

IOANNES CASIMIRVS, *Dei gratia Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Kiouiae, Volhiniae, Smolenſciae, Czernichouiae, Curlandiae, Pomeraniae, Caſſubiorum &c. nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius rex,*

Magnarum Hordarum libero Chano, ISLAN GEREIO, *Cerkaſſienſi, Nabaienſi, Petiorenſi, Szemenſi, Perecopenſi, Crimenſi &c.* amico et fratri Noſtro ſalutem.

Cum ſciamus *Te* memorem eſſe beneficiorum, a fratre Noſtro ſereniſſimo et po- Literae Po-
tentiſſimo Domino, Domino *Vladislao quarto*, olim Poloniae rege, coeleſti iam regno lonorum
fruente, acceptorum: Qui *Te* benigne tractauit, incolumem ſeruauit, libertate donauit, regis ad
quam, nactus hoc imperium, quod nunc tenes, adeptus es: Miramur, quod, cum Chanum
memor ſis tantae ſereniſſimi ac potentiſſimi Vladislai quarti, fratris Noſtri, erga *Te* be- Crimen-
neficentiae, cum *Nos* venimus ad ſedandos motus imperii Noſtri, aſſociaſti *Te* huic re- ſem.
belli Noſtro, et contra exercitum Noſtrum arma ſumſiſti, licet nullo tuo ſolatio et fructu. Speramus enim quod neque poſtmodum Deus conatus *Tuos* proſperabit. Nihilominus pollicери *Tibi* amicitiam Noſtram et reuocare *Tibi* in memoriam beneficia fratris Noſtri cenſuimus. Nunc amicitiam Noſtram *Tibi* offerimus et vtrinque illam florere cupimus. Datum in caſtris ad Zborou, die decima quinta Auguſti, anno a natiuitate Domini Noſtri Ieſu Chriſti milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo nono, regnorum Noſtrorum Poloniae primo, Sueciae ſecundo anno.

Has literas, vno captiuorum accito, ea lege illum rex ad ſuos dimiſit, vt Chano illas traderet, ratus praecipitatam hoſtium inſaniam non poſtulare vltra lenta remedia. Reliquum quod ſuperfuit noctis, inſomnis, Sub dio transegit, nec in molli ſtrato, ſed terra, ad excitatum a miniſtris ignem, pugnando pariter et imperando laſſus decubuit. Pars exercitus circa regem ſuum armata egit, pars interea iuſſu eiuſdem, radiante luna tumultuario opere foſſam et vallum prae caſtris excitat, iis locis, vbi operae ſufficere non poterant, curribus oppletis. Prima deinde luce exanimes fere omnes conſpiciebantur

M 2 Poloni,

1649 Poloni, cum ecce vergente in meridiem ſole Tartarorum rex vni viciſſim ex Polonis, quos habebat captiuos, literas ad Polonum regem deferendas in hunc modum ſcriptas tradit:

Dei gratia feliciſſimus et ſereniſſimus Islan Gerei, Chan IOANNI CASIMIRO, Fratri Noſtro chariſſimo, Excellentiſſimo, Poloniarum Regi, ſalutem.

Literae Tartari ad regem Polonum.

Fateor *Maieſtatis Veſtrae regiae* domus ante paucos annos, ampliſſime in me collata beneficia. Cauſas initae cum Coſacis ſocietatis, irruptioniſque in ampliſſimas Maieſtatis Tuae ditiones, non alias eſſe coniicias, quam ipſam taciturnitatem reipublicae, me, meosque bellicoſos aſpernantis populos. Veni itaque animo hybernandi in Poloniam. Sed quia oblatam amicitiam et fraternitatem a Maieſtate Veſtra mihi aſpernari non licet, ideo ad eandem ſtabiliendam ac corroborandam neceſſe iudico, vt ante omnia Maieſtas Veſtra magnum ſuum deputet Veſirium, qui vna cum meo Veſirio colloquium fidum et fraternum habeat, nos ad priſtinam amicitiam et fraternitatem reuocet.

Huic epiſtolae adiuncti fuerunt Chmielnicii codicilli, magna cum ſubmiſſione animi ad regem ſcripti, per occaſionem literarum regis, ante aliquot dies, vt ſuperius innui, per fecialem ad caſtra Coſacorum miſſarum, quibus rex Chmielnicium rebellem et perfidum declarabat, abrogans illi imperium, in exercitum Coſacorum datum, Coſacos inſuper monens, ne Chmielnicii amplius obtemperarent mandatis, ſed huic obedirent, quem rex illis literis ſuis publicis praeficiebat. Literarum Chmielnicii hic erat tenor:

Sereniſſime ac potentiſſime Rex,

Domine ac benefactor clementiſſime,

Chmielnicius regi ſcribit.

Deum teſtor me ſemper extitiſſe humillimum *Sacrae Regiae Maieſtatis Veſtrae*, Domini mei clementisſimi, mancipium, et ab ipſis quaſi incunabilis ad hanc vſque canitiem aetatis, nullam vnquam contra *Maieſtatem Veſtram* rebellionem aut cogitaſſe aut ſuſcepiſſe, quin imo meum fidele obſequium, vna cum piae memoriae parente meo Michaele Chmielnicki vicecapitaneo Czechrynenſi omnibus patuit. Quandoquidem in obſequiis diui *Sigismundi, Sacrae Regiae Maieſtatis Veſtrae*. Glorioſisſimi genitoris, vniuerſae reipublicae, in proelio prope Czeczoram commiſſo occubuit, ego vero captus biennali detentus ſum carcere. Recuperata per Dei voluntatem libertate ſemel inſcriptus militiae reipublicae fideliter ſeruiui. Et nunc Deum ipſum teſtor, libenter abſtinerem a profuſione ſanguinis Chriſtiani; Quia vero *Sacra Regia Maieſtas Veſtra*, bis literis ſuis, me humillimum mancipium ſuum, rebellem appellat, quod procul a mea exulat mente, et maleuolae potius inimicorum meorum traductionis nomen meretur. Velit hoc Sacra Regia Maieſtas Veſtra, Dominus meus clementiſſimus, ad trutinam regii iudicii et clementiae examinare, mihique benignam praebere aurem, teſtantibus vel ipſis magnatibus lateri *Sacrae Regiae Maieſtatis Veſtrae* aſſidentibus, quantum iniuriarum a magnificis tenutariis partium noſtrarum ſuſtulerim. Quare nulla elatus ſuperbia, ſed infinitis coactus miſeriis, oppreſſus, et omnibus bonis patriis ſpoliatus, confugi ad pedes magni Chan Crimenſis, vt illo duce, gratiae et clementiae *Sacrae Regiae Maieſtatis Veſtrae* poſſem reſtitui. Id quia factum eſt, cum innocenti multarum animarum interitu, ſupremus rerum arbiter iudicet Deus, quorum cauſa factum eſt. Ego vero vel minimo nutui *Sacrae Regiae Maieſtatis Veſtrae*, Domini mei clementiſſimi, contrarius viuere recuſo. Et etiam conſtituto recens exercitus Coſacorum nouo duci ZABVSKI cedere paratus ſum, conſignata ei claua et vexillo militari, quo nunc ex gratia Sacrae Regiae Maieſtatis Veſtrae fruor, dummodo ſecurus ſim de clementia *Sacrae Regiae Maieſtatis Veſtrae*, et quod ſub illius patrocinio tute ſecureque degere poſſim. Datum in caſtris ſub Zborow, die decima ſexta Auguſti, milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo nono.

Colloquium inter Tartarum et Polonum.

Vtriſque his literis lectis, rex literis Chani Crimenſis reſpondit: Deputaturum ſe cancellarium, illique commiſſurum, vt loco aliquo inter vtraque caſtra medio cum Veſirio Chani commode colloquatur. Veſpera appetente nuntiant vigiles caſtrorum, Veſirium Crimen-

Crimenſem in campo adeſſe, cancellarium praeſtolantem. Tunc cancellarius tandem caſtris egreſſus inter innumerabiles hominum cateruas, longe a loco congreſſus conſiſtentes, octo e ſuis comitibus aſſumtis, in vallem planam ad eum deſcendit. Ibi dicta in primis mutuo ſalute, Cancellarius, quidnam Domini ſui adferret nomine, Veſirium blande interrogat. Paucis reſpondit Veſirius: Se ab Chano Crimenſi Domino ſuo miſſum eſſe cum teſtificatione beneuolentiae et amicitiae fraternae erga Regem, ad quam eum inuitarent vetera beneficia regiae domus. Hinc ad vlteriores inter Cancellarium et Veſirium ventum. Cancellario intentius adnitente, vt mentem Veſirii altius introſpicere poſſet, quidnam ſub ſpecie amicitiae Dominus eius vellet. Poſtquam vero intellexit, non amplius peti, quam ſtipendium militare antiquitus a regibus Poloniae Chanis Crimenſibus dari ſolitum, et praeterea gratiam regiam Coſacis. Pollicitus Cancellarius totum, quod audiuerat regi ſe fideliter relaturum, curaturumque vt amicitia et fraternitas inter hos principes redintegretur. Pacti inuicem poſtera luce ſe redituros, coeptum colloquium continuaturos, amice ad caſtra ſua digrediuntur. Interea Veſirius tam ad Coſacos quam ad Tartaros, oppidum Zborow inceſſanter oppugnantes, nuntium celerrime dimittit, eosque minis interpoſitis monet, vt illico ab oppugnatione oppidi deſiſterent, munitiones deſererent, Tartari vero campo cederent. Sic tractatum illa die Veſirium inter et Cancellarium de tota belli mole, negotium. 1649

Secundus iterum cum Veſirio Cancellarii conuentus.

Altero mane videlicet decima ſeptima Auguſti prodierant iterum in campum Cancellarius et Veſirius, inter ingentes ab vtrinque effuſas copias, mutuaque peracta ſalutatione, tandem in has pacis conuenere leges:

Fit pax inter Tartarum et Polonum.

I. *Ab hac hora ſit inter regem* IOANNEM CASIMIRVM, *eiusque ſucceſſores reges Poloniae*, et ISLAN GEREIVM, *Tartarorum regem, eiusque familiam Gereiam amicitia et fraternitas in perpetuum.*

II. *Rex Poloniae ex libertate et munificentia ſua dabit in poſterum ſtipendium ordinarium Tartarorum Chano, quotannis nonaginta millia florenorum, Polonae monetae, quod ipſe per legatos ſuos petet, miſſos Camenecum in Podoliam. Caeterum nunc duorum annorum debitam ſummam Tartaro regi remittet ad eiusdem caſtra Polonus rex.*

III. *Rex viciſſim Tartarorum erit obſtrictus adeſſe Polono regi cum omnibus ſuis copiis contra quemuis hoſtem.*

IV. *Non amplius licitum erit, vel vni equiti Tartarico, hoſtili animo ingredi viciniora regis Poloniae.*

V. *A caſtris Zbarazenſibus obſeſſis confeſtim tam Tartaricas quam Coſacörum copias abſoluet, illumque exercitum ad caſtra ſacrae regiae maieſtatis, vel quocunque rex iuſſerit, tranſeuntem minime infeſtabit.*

VI. *Ex ditionibus ſacrae regiae maieſtatis, ſine vlla mora Tartaricos exercitus et quidquid eſt Turcarum Vromelienſium educet, et ad illorum ſedes relegabit.*

VII. *Rex Poloniae, in gratiam Tartarorum Chani, exercitum Coſacorum Zaporouienſium, humiliter veniam rebellionis petentem et ſcelus ſuum deprecantem, a crimine praedicto abſoluit, et in gratiam regiam recipit.*

Horum pactorum conuentorum obſidem, illuſtrem aliquem in aula virum Tartarus flagitabat, datusque eſt illi pro pignore fidei quoadusque pecunia non perſolueretur, SIGISMVNDVS comes a DÖNHOFF, palatini Siradienſis filius, Socalienſis gubernator, magni cancellarii gener. Nec abſceſſere Tartari donec in caſtris ſtipulata, ex viatico militum ipſiusque regis, pecunia numeraretur. Rem altius de ſtipendio Tartaris dari ſolito in gratiam externorum repeto. Grauiſſima olim bella cum Rusſis, Lituanis, Pruthenisque

N

1649 que a Polonis geſta plerique cum fide memorant auctores, quibus cum viribus aliquando impares eſſent Poloni, extremae Europae homines ex Aſia venientes in auxilium vocarunt, qui Ponticum angulum, hoc eſt Trapezunticum imperium, claris vrbibus frequens, coloniam Genuenſium ante, ſub annum verbi incarnati milleſimum quadringenteſimum quinquageſimum quintum inuaſerunt, occupataque a Mahomete Conſtantinopoli, facile fuit, vt anguſto ſuperato freto Pontum illi poſſiderent. Hos igitur Maeotidem incolentes paludem, Tartaros inquam, foediſſimum mortalium genus, in auxilium accerſerant Poloni, hac pacta conditione:

Tartarum Polono regi arma et omnem exercitum contra quemuis hoſtem ſubminiſtraturum.

Polonum regem nonaginta millia florenorum in ſingulos annos bona fide penſurum.

Ita ſpecie libertatis mutuata ſeruitus. Vnde patet olim Tartaris gratuitam fuiſſe factam largitionem, quae hodie malignitate temporum et belli calamitate tranſiit iam in neceſſitatem. Quanquam nec his contenti Tartari ſaepius Polonas infeſtant ditiones, eademque velocitate inſequuntur Polonos et fugiunt, deſerta et humano cultu vacua magis incolentes loca, quam vrbes aut opulentos agros, quibus abundat Pontica tellus, quondam Ouidii celebris carminibus. Aſiae inſuper et Europae Turcarum imperatoris cuſtodes ſunt. Dicti Tartari a fluuio TATAR, qui magnam partem illius regionis alluit. Sordidi victu vt et amictu, ſolo Hypace victitantes, quae herba in ſe dulcis, duodecim dies ſitim et famem arcere dicitur [33]. Quinque ſagittis quiſque praeliatur, certos eſſe, quis miretur, ictus. Haec ſola genti arma ſunt, id vnum ab infantia ſtudium [34]. Cibum puero negat mater, niſi quem, ipſa monſtrante, tetigerit ſcopum.

Ita Tartarorum rex monetae deae gratiis allectus, leniora ſpirare coepit. Ita contumaciam exuerat mollita Chmielnicii ferocitas. Ita parua pecuniae ſumma, quies Poloniae, et aeterna, vt credebatur, cum Tartarorum Chano ſtabilita concordia, ſeu tunc Coſacos Tartari ſeu deceperunt Coſaci Tartaros, quod poſtea a variis dictum et creditum varie. Digrediuntur interea Cancellarius et Veſirius cum applauſu et laetitia totius exercitus, mandans Cancellarius Chmielnicio, qui Veſirium comitatus eo aduenerat, vt intra duas horas mitteret aliquos ex ſuis ad regem, nomine exercitus Zaporouienſis petendae veniae cauſa, quod ille mox executus eſt. Aduenientes itaque in caſtra regia, qui a Chmielnicio miſſi erant, ducebantur inter denſa agmina militum in ampliſſimum tentorium ad regem, pro maieſtate ſedentem, in cuius conſpectum poſtquam venerunt, procidentes in terram, crimen totius exercitus cum lacrimis confeſſi ſunt, veniamque orando, ſupplicem libellum nomine totius exercitus regi porrexere: quibus cancellarius nomine regis in hunc modum reſpondit: Regem pro innata clementia ab effuſione ſanguinis humani abhorrere, ex multis cauſis, hinc praecipue, quod Dei omnipotentis imago in homine crudeliter laceratur et perit. Vnde non modo bellis ciuilibus, pernicioſa regnorum peſte, abſtinendum, ſed et quaerenda ſedulo omnis ratio, quo concordes vna viuant regnicolae, obliterandam memoriam facti, ſi fide poſthac et obſequio admiſſum diluent crimen, fidemque nouo ſacramento adſtringent. Abdicarent factiones et praua conſilia, ea conditione, vita illis et omnis libertas ſalua ſunto. Hanc eſſe clementiſſimi principis voluntatem. Veniret interea ſupplex Chmielnicki veneraturus regem, ob quem vnum plures populi inſtar hoſtiarum mactati, vnus priuatam iniuriam publice vltus eſt, vnus vicit, vnus partes inclinauit. Nec ſegnius, quam promiſerant legati, aderat ſequenti mane, penſato iam

33) Non herba eſt qua veſcuntur in caſo neceſſitatis Tartari, ſed radix valde craſſa, dulcis et tertiam vlnae partem longa, paſtinacae ſpecies, quae neque inuenitur vbique, nunc Tartaris ignota quamplurimis. Ipſe enim fui apud Tartarorum Chani legatum Varſauiae praeterito anno, comitiorum tempore, praeſentem, cui, vt et omnibus, qui cum eo erant, Tartaris, et herba Hypaces, me interrogante, et haec radix erant ignotae. Herba quae ipſis medicinae loco familiaris eſt, appellatur Hyndipa ab eis, hoc eſt Endiuia, cichorei ſpecies, prout ex ſuppeditata mihi deſcriptione intellexi.

34) Iam non ſagittis tantum in bello vtuntur Tartari, ſed et bombardis etiam, intus ſulcatis, quas a Turcis et Perſis acquirunt, eleganter, vt vidi, fabricatis.

1649

Chmielnicii ad regia caſtra aduentus.

Eiuſdem ad regem verba.

iam coeptorum ſuorum dedecore Chmielnicki, qui inter denſos militum ordines ad regis admiſſus conſpectum, vno genu procumbens in terram, vultuque elato, poſt officioſae demiſſionis venerationem haec verba locutus eſt: Multi anni ſunt, ſereniſſime et potentiſſime Rex, Domine, Domine noſter clementiſſime, vel quod mauis et mereris, optime princeps, vel quod MAIESTATI TVAE potius conuenit, mitiſſime populorum Tuorum pater Caſimire, Domine noſter clementiſſime, multi, inquam, anni ſunt, ex quibus ſcire potuiſti, quonam furioſa et occulta omnium pene Poloniae procerum in nos fideles ſubditos Tuos vergerent conſilia. Hi omnimode maiorum noſtrorum priuilegia polluere, Coſacos Zaporouianos, non iam pro milite MAIESTATIS VESTRAE, ſed pro propriis quisque mancipiis reputare. Mahometanos ſacrificulos ſacris noſtris praeficere, in comitiis liberam vocem nobis poſcentibus, auſtero vultu toties recuſare, inſcio MAIESTATIS VESTRAE praedeceſſore ſereniſſimo fratre Vladislao felicis memoriae quarto, Domino noſtro clementiſſimo, Poloni impune praeſumebant nobiles, vt omittam ſtupra, caedes, iniurias, omnia denique extrema, nobis ab eisdem illata. Indulge libertati ſermonis, regum auguſtiſſime, propitias aures Tuas non fraudabimus rationibus, quibus adacti ſumus ad intenſiorem vitae curam. Quisquis autem noſtrum contra hos tales ad ius prouocabat, vel generalium ordinum expectabat decretum, in inſtanti gladio premebatur. Ad vltimum patientia noſtra diuturnitati ſuccubuit. Igitur amicitiam cum exteris contraximus, illorum potiſſimum opera hoc tempore contra nobiles vſi. Quis autem damnare poteſt, quod vitae fortunaeque praeſidium quaeſiuerimus, quarum amore etiam ferae ad vltima compelluntur. Nam et viliſſimum animal, ſi vexetur, contra inſurgit. Ferrum ergo in Maieſtatem Veſtram ſtringere nequaquam animus erat, tanquam in innocuum principem, Dominumque noſtrum clementiſſimum. Illos ſolummodo perſequi conabamur, qui Coſacos peius angue execrabantur, peius mancipiis opprimebant. Haec pathetice Chmielnicius. Dein regi porrexit ſupplicem libellum, quo cancellarius accepto in haec verba confeſtim, nomine regis, Chmielnicio pacis pronuntiauit conditiones:

Pax Coſacos et Polonos inter.

I. *Campo abſiſtant Coſaci, poſtquam petitam humillime a rege impetrauerint veniam.*

II. *Circa antiquas libertates, immunitates, praerogatiuas, priuilegia, ſacra regia maieſtas conſeruare perpetuis temporibus Coſacos Zaporouianos, regia pollicetur fide, eiſque ſuper hoc nouum diploma largitur.*

III. *Numerum quadraginta millium ſelectiorum Coſacorum approbat.*

IV. *Bona Czechryn ducibus Coſacorum prepetuis temporibus aſſignat.*

V. *Sit vtrinque perpetua obliuio et amneſtia omnium eorum, quae ab initio horum motuum quocunque loco, modoue, ab vna vel altera parte, vltro citroque hoſtiliter facta ſunt, ita vt nec eorum nec vllius rei cauſa vel praetextu, alter alteri poſthac quidquam hoſtilitatis, aut inimicitiae, moleſtiae vel impedimenti, quoad perſonas, ſtatum, bona, vel ſecuritatem per ſe vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte ſpecie iuris aut via facti, in regno aut vſpiam extra illud inferat, vel inferri faciat aut patiatur.*

VI. *Coſacorum ſtatiua, ſeorſim a Polonis erunt.*

VII. *Iudaeos omnes, tenutarios, Ruſſia excedere promittit.*

VIII. *Palatinus Kiiouienſis ac Caſtellanus ſecta erunt ſchismatici.*

IX. *Metropolitae Kiiouienſi ſchismatico, locum inter ſenatores eccleſiaſticos aſſignat, medium inter Chelmenſem et Kiiouienſem Epiſcopos.*

X. *Eccleſias Vlodomirienſem, Crasnoſtauienſem, Lublinenſem, Socalienſem, ſchismaticis reſtituit.*

Hic primus belli ciuilis parum expectatus deſiit turbo, eoque modo Zborouienſis finita eſt expeditio.

HISTORIARVM POLONIAE AB EXCESSV VLADISLAI IV POLONIAE SVECIAEQVE REGIS

LIBER SECVNDVS.

LIB. II CAPVT I.

SYNOPSIS.

Centuriata Poloniae deſcribuntur comitia. Recenſentur deinde odia inter Wisniowiecium ducem, et cancellarium Oſſolinium. Pacta approbata Zborouiana a nobilitate. Fit militum Polonorum Lublini confoederatio, ſed vano effectu. Interim Chmielnicius Coſacis Pereaslauiae indicit comitia. Tartarorum legatum rex Varſauiae audit, ſimiliter et magni ducis Moſchouiae legationem ſumtuoſam. Moriuntur clari in republica viri.

Rex voti reus clarum montem inuiſit.

1649 Ineunte Septembri menſe rex, ſopita Coſacorum vtcunque rebellione, mercatus a Tartaris pacem, et ita amiſſa, vt videbatur, recuperata Ruſſia, Varſauiam triumphalis ingreditur, regina ipſi duorum dierum itinere obuiam prodeunte, qua comite recta clarum montem profectus, locum, diuae virginis imagine ex antiquo celebrem, veneraturus inuiſit. Nuncupatis apud coeleſtem virginem votis, iterum Varſauiam reuertitur.

Moritur Andreas Firlei, palatinus Sendomirienſis.

Exeunte Octobri fato functus eſt ANDREAS comes de Dambrowicza FIRLEI, palatinus Sendomirienſis, ſupremus ad Zbarazium exercitus regii praefectus, ſexagenario maior, Vir, ſi religionem excipias, natalibus inter regni primores, fortuna inter principes, arte militari inter paucos numerandus. Illum mors indebita a Zbarazio reducem ſuſtulit, ſuone an alieno fato incertum. Fuere qui crederent aemulatione, aut per inuidiam veneno ſublatum. Optimum belli ducem et ſtrenuum militem ad Zbarazium egit. Rex palatinatum confert VLADISLAO Marchioni in Mirow MYSZKOWSKI, Grodnicenſi capitaneo. Sub finem huius anni comitia Poloniae ordinum generalia Varſauiam conuocantur. His antequam accingar, non erit abs re, neque ſuſcepta narratione procul, de comitiis dicere, vt ſolent conuocari in Polonia, re plerumque exteris ignota.

Comitiorum in Polonia deſcriptio.

Coaetaneus eſt naſcenti Polonorum regno comitiorum generalium vſus. Ea ſaepius conuocare, Polonae ſcripſerunt leges; biennio non niſi, ſeu decurrente duorum annorum periodo, antiqua Caſimiriana ſanxerunt ſtatuta. Quanquam melius conſuleretur Poloniae infrequentia comitiorum, legumque ſancitis, quae eo facilius obſeruarentur. Legum mole obruitur populus Polonus, creſcunt in immenſum rabulae. In ſumma, legibus laborare dici poteſt Polonia perinde ac malis. Hinc vtraque tuetur legibus pars, eademque per leges amittit, pauper actor et reus. Aduocatis interea implentur ciuitates, aut notariis, deterrimo hominum genere, cui, velut hirudinibus, populi ſudor et ſanguis vita ſunt 35). Concesſio comitiorum, non primorum, non regis, ſed totius reipublicae eſt. Vrgentibus tamen regni negotiis, non obſtante in contrarium lege, nec attento bienni tempore, conuocantur comitia. Vidimus per aetatem noſtram vno eodemque anno, poſt exceſſum Vladislai IV, quatuor generalia conuocata ordinum comitia. Nec hoc mirum. Semper enim

35) Scilicet rabulis, praeuaricatoribus, cauſſidicis, de quibus auctori ſermo eſt. Caeterum ſcimus omnes, ſinceros cauſarum patronos tam vtiles eſſe in republica, quam neceſſarios atque honorabiles.

enim ſingulis interregnis eadem temporum redit fatalitas, haecque comitia ſub diplomate regio duodecim ante hebdomadis respublica vniuerſae indicit nobilitati, per iurisdictiones, territoria, ſinguloſque capitaneatus, diploma regium viris circumferentibus ad id officium deſtinatis. Quo accepto diplomate, illius prouinciae palatinus vel caſtellanus, ſex ante generalia comitia hebdomadis, priuata comitiola, prouincilia dicunt, nobilibus indicit. Dicta die conueniunt omnes praeſcripto et deſignato loco, compilantque promiſcue, vt quemque contingit, quaeſtus ordinis ſui, quibus diſcutiendis legi ſolent per ordines, qui in mundum redigant, reiiciantque, ſi quid ſoperfluum. Hine ad comitia generalia delegantur per ſuffragia duo potiores oratores, qui congeſta ex prouinciis priuatim inter ſe conferunt pro munere accepto. Hi ſplendido comitatu, auro, argento, et ſerico intertextis veſtimentis paſſim in luxum diffuſis Varſauiam conueniunt, quem locum haud dudum Sigismundana ex re bonoque publico elegit prouidentia, tanquam conuocando citius ex tota gente concilio aptiſſimum et omnibus commodiſſimum, hodie regum Poloniae commoratione nobilitatum. Totus deinde ille conuentus trium ordinum eſt. Hine diuiſio in tres ordines fieri ſolita, queis nomen rex ſenatoresque clerus, et tertius ordo, quem nobiles conſtituunt. Nec valent politicae leges, niſi in quas trium ordinum conſenſus eſt. Neque ſufficit regis ſenatusque arbitrium, absque tertio tumultuario nobilium conſenſu. Inchoata comitia a publicis Deo incipiunt praemiſſis ſupplicationibus. Tum ordinum oratores, ſeu nuntii terrarum, regem pro maieſtate ſedentem, trina praemiſſa veneratione de more ſalutant, perscta ſalutatione ad conclaue commune in palatio regio redeunt, in quo poſtera die, vnum, qui conuentui praeſideat, mareſchalcum ordinum vocant, eligunt. Mittuntur deinde perſaepe oratores ordinum, a tertio ordine ad regem ſenatumque, et viciſſim a rege et ſenatu ad tertium ordinem. Quanquam totas ſex illi hebdomadas meris inſumunt perorationibus, mutuisque altercationibus, adeo vt ſcholam potius quam conuentum diceres, pasſimque multorum in republica ſtudiis priuatae res officiunt, ſex hebdomadum elapſa periodo, omnes ordinum oratores ducenti circiter, ad regis ſenatusque admittuntur conclaue [36]. Ibi communicatis plerumque ſententiis et in vnum collectis de bono publico pleno ore diſputant. Liberum vnicuique oratori, ſantem alterum oratorem, moleſta interpellare voce, verbis caſtigare, ſaepiusque ſimplicem ac regiis moleſtam auribus illam vocem repetere: Non conſentio, quia nobilis ſum. Hinc ſub praetextu nobilitatis fit, vt integra non raro comitia ſola hac ſolenni turbentur voce: *non conſentio* (nie poswalam) neque ad fauſtum deducantur exitum, ſummo et inexplicabili cum regis dolore, quem ſaepius inſomnem in multam noctem protrahunt altercantes oratores.

Comitiorum ſancita circa tributa vel maxime verſari ſolent, quae in maxima publicorum vectigalium tenuitate ſaepius indulgere neceſſe eſt. Agrarias nuncupant contributiones, has ipſa plebs ruſtica, inter mille alias ſuppeditat aerumnas, moleſtisſimum ſane miſeris agricolis tributi genus, nec vsque adeo, ob non integram priuatorum hac in re fidem, in publicum lucroſum, ideoque in immenſum iam, exigentibus bellorum ſumtibus, multiplicari ſolitum. Compendioſiores, ac magis aequas inire vectigalium rationes ſaepius tentatum eſt, aſt nunquam felici ſucceſſu, obſtante partim immenſa nobilium immunitate, ſed ea magis incredibili atque admiranda eorum plerorumque, quibus publicas aerarii attigi licuit rationes, rapacitate. Neque primorum duntaxat ea eſt licentia, idem licet eorum clientibus, vel familiaribus carioribus, qui iis admouentur negotiis, vnde egregio dilati quaeſtu inuicem prodeſſe poſſent, dum et horum interceptiones optimatum legantur patrocinio. Proceres vero, ſi quid in comitiis nobilium moliatur vulgus, illorum intercedendi miſcendique omnia, tuti ſunt poteſtate. Proinde nihil tam ſanctum vel inuiolabile illis eſt, nihil adeo legum munitum praeſidio, aut ipſa iurisiurandi religione tutum, quod rapacisſimas effugiat manus, nullo mortalium ſerio damna publica vindican-

36) Nunquam palatinatuum et diſtrictuum legati ſeu nuntii omnes Varſauiam ad comitia veniunt. Comitiola enim plura ſemper ſine effectu, intercedente nobilis cuiusdam, bona poſſidentis, ſolenni interdictione, *non conſentio*, celebrantur, ex qua deinde prouincia nuntii Varſauiae non comparent comitiorum tempore, quae his non obſtantibus biennio elapſo die lunae poſt feſtum S. Michaelis incipiunt. Adponimus in exterorum gratiam numerum nuntiorum expreſſum vna cum locis vbi comitiola inſtituuntur.

1649 dicante, tanquam amplisſimae interſit libertatis, hoc etiam impune licere, imo cautius prouidere aerario vel ſeueriores expenſi flagitare rationes, multo magis ſane, in publicae ſalutis conſtituere ſecuritatem, immaneſque meliori modo ac ratione ſubleuare neceſſitates, ingens libertatis non patiatur amor, quem eo maxime debilitari exiſtimant, ſi quid vltro, ſponte, ac maturo in publicam vtilitatem contulerint iudicio. Decipi, illudi, circumueniri, per omnes fraudes et dolos, expilari gaudent. Vnde aerarii cura apud Polonos nulla eſt, nec ius regium, apud illos populum cogit ad tributa, ſed neruus imperii, ideſt, aerarium immediate poteſtati ſubeſt reipublicae. Hanc arbitram rerum et ſuorum regum, vniuerſa agnoſcit Polonia, vnoque hoc iure publice omnibus coeptis conſiliis viribuſque modera-

In maiori Polonia.[1]

Palatinatus Poſnanienſis et Caliſſienſis comitiola ſimul celebrant SRZEDZIAE, eligunt nuntios 12

Palatinatus Siradienſis SZADKII, eligit nuntios 4

Terra Vielunenſis VIELVNII eligit nuntios 2

Palatinatus Lancicienſis LANCICII eligit nuntios 4

Palatinatus Breſcenſis Cuiauienſis, et Inouladislauienſis ſimul RADZIEIOWII eligunt nuntios 4

Terra Dobrinſenſis LIPNII eligit nuntios 2

Palatinatus Plocenſis RACIONSII eligit nuntios 4

Palatinatus Maſouienſis in decem diuiditur terras, quarum vnaquaeque comitiola ſeparatim celebrat, nempe CZERSCII, VARSAVIAE, WIZNII, WYSOGRODSCII, ZACROCZYMII, CIECHANOVII, LOMSII, ROZANII, LIWII, et NVRSII, eligens vnaquaeque duos nuntios, ſimul: 20

Palatinatus Rauenſis in tres diuiſus terras, tribus locis, SOCHACZEWII, RAVAE, et GOMBINII comitiolis celebratis, eligit nuntios 6

Palatinatus Pruſſiae tres, Culmenſis KOWALOVII, Mariaeburgenſis SZTVMII, Pomeraniae STARGARDII nuntios eligunt, quorum numerus regni legibus non determinatus. Celebratis tribus his locis comitiolis, de nouo alterna vice MARIAEBURGI et GRAUDENTII comitiolum instituunt generale, id quod non fit, vno ex tribus praecedentibus comitiolis infructuoſe peracto. Legati igitur ſeu nuntii, ex maiori Polonia, exceptis iis, qui ex Pruſſia Polonica mittuntur, veniunt ad comitia generalia.

Summa 58.

In minori Polonis.

Palatinatus Cracouienſis PROSEWICII eligit nuntios. 6

Principatus Oswiecimenſis ZATORII eligit nuntios 2

Palatinatus Sandomirienſis OPATOVII eligit nuntios 7

Palatinatus Lublinenſis LVBLINII eligit nuntios 3

Palatinatus Podlachiae in tres terras diuiſus, DROHICYNII, MIELNICII, BRANSCII, eligit nuntios 6

Palatinatus Ruſſiae WISNII eligit nuntios 6

Terra Halicenſis, HALICII eligit nuntios, antequam WISNII comitiola celebrantur, qui deinde cum inſtructionibus Wisnium veniunt.

Terra Chelmenſis CHELMII eligit nuntios 2

Palatinatus Belcenſis BELSCII eligit nuntios 4

Palatinatus Podoliae CAMENECI eligit nuntios 6

Palatinatus Kiiouienſis ZYTOMIRII eligit nuntios 6

Palatinatus Volhyniae eligit nuntios alternatim LVTSCII et VLOCIMIRII 6

Palatinatus Braclauienſis VINNICII eligit nuntios 6

Palatinatus Cacrniechouienſis VLOCIMIRII eligit nuntios 4

Summa 70.

In Lituania.

Palatinatus Vilnenſis, in quinque diſtrictus (powiatow) diuiſus, quinque locis, VILNAE, OSMIANACI, LIDZII, WILKOMIRII, et BRASLAVIAE eligit nuntios 10

Palatinatus Trocenſis, in quatuor diſtrictus diuiſus, quatuor locis TROCII, GRODNAE, KOWNII, PONIEWIESII eligit nuntios 8

Principatus Samogitiae ROSIENII eligit nuntios 2

Palatinatus Smolenſcenſis et diſtrictus Starodubowenſis, Vilnae eligunt nuntios 4

Palatinatus Polocenſis POLOCII eligit nuntios 2

Palatinatus Nouogrodenſis in tres diuiſus diſtrictus, tribus locis NOVOGROCII, SLONIMII, WOLKOWISCII, eligit nuntios 6

Palatinatus Viteplcenſis WITEPSCII et ORSII eligit nuntios 4

Palatinatus Breſcenſis BRESCII et PINSCII eligit nuntios 4

Palatinatus Mſcislauienſis MSCISLAVII eligit nuntios 2

Palatinatus Minſcenſis in tres diſtrictus diuiſus, tribus locis MINSCII, MOZYRII, et ROHACEWII eligit nuntios 6

Palatinatus Liuoniae DVNEBVRGI eligit duos nuntios, Rex autem ex Polonia duos, et ex Lithuania duos deſignat 6

54

Omnium ergo nuntiorum Summa eſt 182.

1649 moderatur nobilitas. Hinc eſt, quod reges Poloniae, aliquid erogaturi in principes filios emendicare prius apud rempublicam coguntur, antequam decem aureorum millia, nam plura vix permittit nobilitas, annui reditus pro illis a republica impetrent. Praeſcia, ſiquidem mali nobilitas, duris legibus regiam ſtrinxit et coarctauit maieſtatem, et hoc pro ſummo apud ſe reputans arcano. Immemor quoque beneficii a SIGISMVNDO AVGVSTO conceſſi, qui primus circa annum 1572 moriens teſtamento Polonis libertatem, ſeu potius effrenam legauit licentiam, com antea reges Poloni Domini et legitimi regni haeredes et diei et haberi volebant. Sed neque reſpublica Polona verae reipublicae nunc quoque meretur nomen, quae ſumma omnipotentia hucuſque ſubſtitit prouidentia, vel, vt res eſt, miraculo 37). Longe enim diſpari modo et ratione a caeteris regitur. Arcana apud illos nulla, conſilia quoque et artes imperatoriae omnibus notae. Leges ergo illorum et iura quae decernunt, conſtitutiones vocant. Pariſiis in Gallia publice venales habui, easdem quoque Byzantii venditas fuiſſe compertum habui. In his conſtitutionibus continentur regni opes publicae, tributa, neceſſitates, pericula imminentia. Scriptus praeterea numerus ciuium in armis, qui reipublicae ſocii, qui inimici. Immo non raro regiae domus arcana, amicorum conſilia, miniſteria quoque diuulgantur militum. Ita ſecreti nihil in Polonia eſt. Olim nomen Deae, quam pro patrona colebat reſpublica Romana, ſummo ſtudio celatum, vix paucis patribus notum fuit, ne ſi quis id hoſtis reſciſceret, ſpe praemiorum ſeducta euocaretur ex vrbe. Eodem hodie modo, at accuratius multo cauent reliqui principes, ne arcana reipublicae reuelentur iis, quibus illa non eſt commiſſa, quod in Polona republica experiri diuinum factum non hominum eſſet.

Redeo itaque ad praeſentia comitia, a quibus tantillum digreſſus ſum. Sub finem Nouembris rex indicta Varſauiae omnibus ordinibus celebrat comitia, in quibus ſalus vniuerſae inerat reipublicae. Aderat et Ieremias Michael Korybut dux in Wiſnowiecz, terrarum Ruſſiae palatinus, cui moenibus Varſauiae imminenti dat ſe obuiam populus in occurſum effuſus, applauſuque ingenti excipit, quem procurandae libertatis cauſa veniſſe rumor erat. Stipat conferta nobilitas, dumque in abdito haberi ſtudet, perſtrepit ad aulae fores, circumfuſa omnium ordinum multitudo, premit veſtibulum, nota promiſcue gens et ignota, vt non longe eſſet ſpectantibus a regia principis dignitas. Obluctabatur ipſe non ignauis regni primoribus, et potiſſimum cancellario diſplicere applauſus votaque populi, praecipue cum in publicum dantur et rege coram. Non ante principi maior auctoritas erga populum fuit, nemo anteceſſit apud nobilium ordinem gratia et fauore. Clero ingens erga ipſum veneratio et affectus. Religione clerus, quam ſumme coluit, mouebatur, populus herois fama, magnanimitate et largitionibus ordo nobilium. Forte melius dixerim, gratiam omnium promeritum principem, odio implacabili in cancellarium, quem omnes oderant. Hinc palam dictus, Ruſſiae tutelaris Deus, ara ſalutis, flagellum ſectae Graecoſchiſmaticae, orthodoxae fidei aſſertor. Hinc cancellarii in principem odia, penes quem cum rerum arbitria eſſent et poſſeſſio omnium, dolebat, poſſidere principem corda hominum et affectus, ex quibus ruinam ſibi aliquando fore praeſagiebat. Quacunque tandem ex cauſa, nemini dum dubium erat, odia intercedere maxima inter cancellarium et principem. Accedebat innata principis humanitas, ingenium in omnia flecti capax, loquendi et promendae libertas ſententiae, quae etſi viro principe digna ſunt, parum in aula vſurpantur. Hinc cancellario ira et metus, quo factum, vt nullo aulici fauoris praeſidio princeps vna virtutis fama niteretur.

Odia inter ducem Wiſniowiecium et cancellarium Oſſolinium.

Exacto tandem octo, quod raro accidit hebdomadum ſpatio, poſt diſſonas nobilium voces, itum tandem in vnam ſententiam communibus tertii ordinis votis, vtriuſque gentis, Polonae ſcilicet et Lituanae, articulorumque conſcriptorum haec ſumma fuit:

37) Quis politicorum, rerum ſtatum recte intelligentium, credet, Polonam rempublicam miraculo vel ſingulari prae caeteris regnis prouidentia diuina huc vſque ſubſtitiſſe? Magni illi egregii politici Poloni nos docent, principum regumque vicinorum inter ſe aemulationem fortius quam centum loca munita magnumque exercitum libertatem reipublicae Polonae defendere, quorum quam maxime intereſt, vt Polonia maneat Polonia, hoc eſt, vt viribus ſuis haud vti, aliisque regnis timorem inferre nullo modo poſſit. Caeterum ſub ſenſus cadit, Poloniam, neque monarchiam neque rempublicam vero in ſenſu nominari poſſe, quia maieſtas inter sereniſſimum regem et rempublicam diuiſa. Imperium ergo in Polonia eſt monarchico ariſtocraticum.

1649 Finis comitiorum, in quibus pacta Zborouiana cum Tartaris et Coſacis approbantur.

I. *Crimen eſſe abhinc Polonum militem, vltra fines Poloniae progredi.*

II. *Tota aeſtate in caſtris, hyeme in hybernis, vicini ſemper Vkrainae commorabuntur milites.*

III. *Praefectis militum ad Corſunum, Leopolim, Zamoiſcium, Camenecum, Cudacenſe fortalitium, Zbaraz et Zborow, ſtipendia merentibus viritim numerabit reſpublica in ſingulos menſes Lublini in commiſſione pecuniam, ſi poſt praedabitur miles reſte puniatur,*

IV. *Pacta conuenta cum Tartaris et Coſacis in totum approbantur.*

V. *Sereniſſimo Carolo Ferdinando, Poloniae Sueciaeque principi, pactis electionis inſiſtens rex, eidem abbatiam Mogilenſem in praeſens decernit.*

VI. *Commiſſio rei monetariae proximis diebus Maii habenda.*

VII. *Conuentus Lubeci cum corona Sueciae de mutuis foederibus, aeternaque ſtabilienda concordia habebitur. Eo modo finita ſunt comitia.*

Moritur Adamus Kazanouius curiae Mareſchalcus.

Exeunte Decembri fati legem impleuit ADAMVS in Czasniki KAZANOWSKI, curiae regni Mareſchalcus. Illum longus et inueteratus morbus afflixerat, vſque in vitae taedium, quam expleuit tandem Varſauiae, vrbe regia, prole orbus. SLVSCZANKA ipſius vxor, palatini Trocenſis filia pro dignitate funus duxit fleuitque maritum, coniugalibus imitamentis accurate defuncta. Rara erat, viuente marito, matrimonii charitas, ex defectu ſobolis et continuo Mareſchalci morbo: Eius tamen inſperatum a moriente experta eſt amorem. Ita ludit in humanis diuina potentia rebus. Sunt qui memoria tenent Kazanowski, primo in tenui admodum fortuna capitaneatum defuncto patre Boſſouienſem tenuiſſe, inde gratia et fauore regis Vladislai, quo regnante ſumma rerum arbitria tenebat Kazanouius, ad caſtellaniatum promotus Sendomirienſem, ex Caſtellano curiae regni Mareſchalcus regisque miniſter factus. Haec fortuna, haec virtus Kazanouii. Nam et virtute tulit tanta honorum faſtigia. Nec ſic ſatisfactum cui primis fortunae initiis arcta erat familia, in tantam poſtea opulentiam creuit, vt non viderit ante Kazanouium Polonia, non poſt viſura ſit in priuato homine tantam penum. Feuda magni obſeruus poſſidebat, aſt praecipue illi diuitiae in numerato erant, vt ſtupori haud immerito locus ſit, quodammodo factum, vt priuatus homo in tantam amplitudinem euaſerit.

Clauditur annus diſcors per ſeditiones, plenus variis caſibus, praeliis infauſtus, et ſparſa vbique mortis imagine horrendus, qui continuata duorum annorum rebellione deſolauit Poloniam, caede, incendio et ruina. Nam et victores velut Cadmea victoria eo bello exhauſti.

1650 Moritur Nicolaus Danielowicz regni theſaurarius.

Primis deinde ſubſequentis anni iubilaei diebus expleuit mortalitatem NICOLAVS de Zurow DANIELOWICZ, ſupremus regni theſauri praefectus, vir magnae auctoritatis et aeſtimationis, potens gaza plurimumque valens auctoritate. Lublini ſepultus in magnifico patrum Societatis Ieſu templo, ſcilicet vt quorum in viuis erat benefactor, mortuus fieret ſocius.

Lucas Opalinski minor, et Georgius Lubomirski maior fiunt

Per ea tempora quoque regni Mareſchalcus maior LVCAS de Bnin OPALINSKI, iam fere octuagenarius, aulae impatiens, non procul vrbe regia ſeceſſerat, paulatimque ingraueſcente indies valetudine per ſenectam vix ſui compos ſerio agitare coepit, vt tanto citius ſuprema componeret, et quam rerum molem diutius ſuſtinere pro dignitate haud poſſet, mature voluit transferre in *Lucam* de Bnin OPALINSKI, ſuccamerarium Poſnanienſem, germanum palatini Poſnanienſis fratrem, nepotem ſuum. Atque ita *Lucas* de Bnin OPALINSKI Succamerarius Poſnanienſis, minor regni in locum Adami Kazanowski, maior vero, defuncti palatini Cracouienſis primogenitus, capitaneus Cracouienſis, GEORGIVS comes in Wisnicz LVBOMIRSKI, Romana tum in vrbe degens, in locum abdicati Opalinski ſuccedit, maiorisque regni Mareſchalci titulo condecoratur. Theſauro quoque prae-

praeficitur BOGVSLAVS comes in Leszno LESCZYNSKI generalis maioris Poloniae, ſimulque praefectura Szamborienſi a rege donatur. Toto poſthac menſe Baccho litatum eſt, militibus interea temporis Lublini aliquid noui molientibus. Quos ſeu reipublicae amor, odia vero in regem, ſeu ſtudium in res ſuas agebant, incertum eſt. Cauſa tumultus, ſtipendii, vt aſſerebant, tenuitas. Hinc propter paucos nummos, nouae timebantur a furente milite ſeditiones, niſi auctoritate ſua dux Wisniowiecki intercesſiſſet, eodemque momento oppresſiſſet, quo exarſerat ſeditio. Adeo militiae labor ſtipendiique tenuitas, militem non raro in aduerſa agunt conſilia. Militiam enim, inquit Tacitus, ipſam grauem et infructuoſam, denis in diem aſſibus, animam et corpus aeſtimari. Quippe nulli magis laborum ſuorum memores ſunt, quam milites, qui cum loca, vel conſpecta ſociorum vulnera in memoriam ſaepe reducant, facile in tumultum concitantur, cum ſtipendia ſuis laboribus minora animaduertant. Primis deinde martii diebus Lublini, in frequenti militum conuentu, aſſignati a republica ad ſoluenda militum ſtipendia, IEREMIAS MICHAEL KORYBVT WISNIOWIECKI, terrarum Ruſſiae palatinus, cui ob eximia ipſius in rempublicam merita, illuſtriſſimorum maiorum, pace et bello fortium virorum, rediuiuam imaginem, perpetuum inſeruiendi patriae ſtudium, exercitus adminiſtrationem, regimen et ſupremam directionem, quoad videlicet ſupremus dux exercituum NICOLAVS POTOCKI in priſtinam ſe non aſſeruiſſet libertatem, rex in generalibus ordinum comitiis contulerat, alter STANISLAVS LANCKORONSKI palatinus Braclauienſis, campeſtris dux, STANISLAVS item WITOWSKI, Sendomirienſis, ZBIGNEVS GORAYSKI Chelmenſis Caſtellani, BOGVSLAVS comes LESCZYNSKI, theſauri regni praefectus, multi praeterea ex equeſtri ordine commiſſarii, primis, vt dixi, Martii diebus, Lublini incipiunt commisſionem, vix non cruentam exitu. Dum enim commiſſarii ob infamiam horrendae in ſubditos lanienae milites in ius vocabant, illi econtra amneſtiam. Scelerum ab eis flagitabant, remque tanti momenti paulo tardius componerent commiſſarii, milites, ſubſcriptis in circulum ſuorum nominibus, ciuile machinantur bellum. Immo parum abfuit, quin non darent praecipites, more Pragenſium confoederatorum, ex aula vrbis commiſſarios in patentem plateam. Tota deinde quadrageſima varie diſceptatum, tandem militum eſt aſſenſum poſtulatis Amneſtia conceſſa, ſtipendiaque ſoluta. Ita nouo hoc aureo vinculo arctius obligata eſt militum fides.

1650
regni Marſchalci.
Militum Polonorum confoederatio Lublini.

Indixerat quoque eius anni exoriente Martio, dubiis adhuc pacem inter et bellum Coſacorum animis, Chmielnicius publica Ruſſis, et nunquam antea fieri ſolita, ad inſtar Poloniae, Pereaslauiae in vlteriori Ruſſia habenda comitia, quibus praeerat ADAMVS KISIEL, palatinus Kiiouienſis, vir primae inter illos auctoritatis et praeeminentiae, omniumque rerum arbiter, ſenator regni, peſtifera ſchismaticorum lue a teneris imbutus, a Polonis ob nimiam cum Coſacis familiaritatem ſemper pro ſuſpecto habitus, illisque ideo infenſus, quia ſuſpectus. Caeterum quid actum, et concluſum ſit in illis comitiis, arctum de eo illi fecerunt ſilentium, numerum tantum Coſacorum ad calculum redactum Chmielnicius regi ſequenti transmiſerat menſe. Iisdem fere diebus magni Chani Tartarorum ISLAN GEREI legatus varſauiam venit, promiſſum a Polonia repetiturus ſtipendium, magnificeque a rege habitus, in Tartariam breui dimiſſus eſt. Aderant haud multo poſt magni ducis Moſchouiae legati, PVSKIN GAVRLO et GAVERLOWICZ, inter tubarum, tympanorumque clangores, et nitrati pulueris reſonantiam Varſauiam introducti. Familia illis ampla ſatis fuerat, at incomta et rudis. Conſilia tamen acuta Graecumque redolentia ingenium genti barbarae [38], et omnino experti latinitatis. Quippe quae non modo literas, ſed ne prima quidem nouit elementa, vt portento haud abſimile videri poſſit, viros

Coſacorum comitia Pereaslauiae.
Tartarorum Chani ad regem Polonum legatus.
Moſchorum legati.

38) Quantum miraretur Rudauſcius a mortuis excitatus videns Moſchos noſtris temporibus comtos, literatos, elegantes. Quantum ſtuperet eandem gentem, cui Vladislaus IV leges impoſuit, Poloniae nunc dare leges poſſe. Iniuria nunc eſſet Moſchos barbaros dicere, qui multis in rebus Polonos, vt ad veritatem dicam, ſuperant, ante Petri magni imperatoris tempora reſpectu eruditionis caeterarum Europae gentium pro barbaris habiti. Sed quid in cauſa magni huius incrementi eſt? Exteri variarum artium ac ſcientiarum bene gnari magno numero in Moſchouiam ab imperatore Petro magno atque imperatricibus dedocti praemiisque inuitati. Moſchouia exemplo ſit Polono vulgo imperito, quod tantas de exterorum increſcente in Polonia numero vltro citroque habet querimonias, haud capiens, quam ſalutaris Poloniae ſit exterorum factus manu labor, quos ſi omnes repente perderet, magnam ea certe fa-

1650 ros literarum rudes, ſolo naturae genio, ſummum rerum apicem aſſequi. Hi ad regis admiſſi conſpectum, literas magni ducis attulerunt, plenas officii et humanitatis. Tandem dicere palam iuſſi, quid aliud adferrent, pacem ne an bellum? Nihil in praeſens intereſt, reſpondent legati, ſecretiori tempori hanc rem concedimus. Tertio deinde die, habito ſecreto cum Polonis proceribus, qui in aula aderant, conuentu, rem altius repetunt. Bella geſta cum Polonis enumerant, victorias Polonorum ingeminant, haec denique, Deo ſic tunc volente, aiebant, peccatis Moſchorum ita merentibus. Nunc iam ſtare fortiter ipſum a partibus Moſchorum diuinum numen, peccatorum a Polonis vindictam repoſcentibus:

Eorum poſtulata.

Quare niſi Poloni Smolenſcum, vrbem munitiſſimam Moſchouiae confinem, vltro dederent, vna cum ducatibus Seueriae et Czernichouiae, a Moſchouia haud pridem per Vladislaum auulſos; eos inſuper, qui magno duci Moſchouiae, ſcriptis ad eum interregni tempore literis, titulos debitos denegarunt, poena afficerent capitali, illosque omnes in vniuerſum, qui Moſchos barbaros ſcriptis ſuis nominarunt, punirent, non eſſe, quod dulcedinem otii ſibi imaginarentur Poloni. Vbi igitur hos propoſitos articulos regi aiunt relatos fuiſſe, reſponſum a rege breui accipiunt Moſchi:

Regis Poloniarum reſponſum.

Pacem et bellum penes Moſchos eſſe, vindictam ruptorum foederum penes ſolum Deum, cuius ſaepius iam vltrices manus experti ſunt Moſchi. Seueriam, Czernichouiam, Smolenſcum, ſanguine genuino, anteecdentium Poloniae regum partas prouincias, non niſi ſanguine Poloniae exhauſto, non eſſe ſpem Moſchorum vnquam ſubeſſe dominatui. Poenam capitalem quod attinet, regem non poſſe in caput aduertere nobilis, multo minus Wisniowiecii, reliquorumque primorum, reſponſum eſt, nec non rempublicam, quam iidem, de quorum agitur ſupplicio, conſtituunt optimates. Sic ab vtrioque diſceſſum eſt. Tandem duo ad magnum ducem Moſchouiae pro finali deciſione ab vtrinque leguntur delegati.

Rex legatum mittit in Moſchouiam.

Ex Polonis SARTLINSKI, hoc munus in ſe ſuſcepit, regis ac reipublicae mandata, ad magnum ducem Moſchouiae in Moſchouiam ferens, vna cum Moſcho, recta Moſchuam, illorum metropolim, ducentis quadraginta diſtantem a Varſauia Germanicis milliaribus, proficiſcitur. A cuius profectionis, die ſcilicet tertia, nuntius Moſchorum, Goniec, vocaot, ad Moſchos in Polonia praeſentes, Varſauiam venit. Is nullam ad regem attulerat literam, nullum humanitatis officium, cum hae ſola in ſpeciem venit notitia, magnī ducis vxorem filiam peperiſſe, in cuius gratiam laeta gratulationis, paſſimque ludicra Moſchi prodidere ſigna. Quid autem ſub praetextu regiae infantis, Moſchorum legatis calidus attulerit celerque nuntius, diu haeſit incompertum, donec rediret SARTLINSKI, qui benigna ſatis fraternaque a magno Moſchouiae duce paulo poſt attulit reſponſa. Occaſio itaque huius belli ex ſola inſcriptione literarum, quas magnus dux Moſchouiae a duce Wisniowiecio, interregni tempore, vt ſuperius dixi, acceperat affectato vacuas titulo, Quis credat ex cauſa ſyllabae bellum Moſchos affectaſſe? Quanquam hoc non ſyllabae, ſed inueterato potius Moſchorum in Polonos odio prudentiores attribuebant. Nullum ſiquidem fretum, nullus euripus, tantas tamque varias habet agitationes fluctuum, quantas perturbationes habet et aeſtus Moſchorum ingenium. Ita Moſchi vltra minas tunc non ſaeuiere, ſaeuituri poſt annis ſequentibus.

Moritur Andreas Szoldrski, epiſcopus Poſnanienſis.

Iiſdem diebus extremum diem clauſit ANDREAS SZOLDRSKI, epiſcopus Poſnanienſis, vir integerrimus, ſereniſſimi olim diuae memoriae Vladislai IV Poloniae adhuc principis cancellarius, nec multo poſt Vladislao in regem electo, ab eodem primo referendarius regni, Praemislienſis deinde antiſtes, mortuo tandem HENRICO FIRLEI viro immortali, in locum eius ſuffectus Poſnanienſis deſignatus epiſcopus ſenatorque regni. Huic defuncto ſucceſſit CASIMIRVS dux CZARTORYSKI, canonicus Cracouienſis, vir in ſacris concionibus multum eruditione eloquioque excellens, et qui ſolo probitatis doctrinaeque ſplendore, viam ſibi ad ſummos honores per clariſſimas laudum ſemitas aperuit. Anteceſſerat autem epiſcopum Poſnanienſem Idus circa Februarii IOANNES comes in Sklow SIENIAWSKI, capitaneus Leopolienſis, praecipuus Ruſſiae, vt ſuperius innui, dynaſta, quem mors demetiit in debito flore iuuentae, et prima virtute illuſtrem. Eo

fatis

ceret iacturam. Omnes fere Europae principes prudenter exteros praemiis ac priuilegiis inuitant, gratique hoſpitio excipiunt, Polonia ſine hoc feliciter ſatis magnum exterorum acquirit numerum, qui maior adhuc eſſet, ſi praemii loco non aliquoties male haberent ac ſeruitute opprimere vellent exteros Poloni.

ſatis conceſſo rex capitaneatum ANDREAE magna Koneżyce MNISZEK, culinae regni 1650
praefecto confert. Scilicet quem ille antea habitum pretio numerato Ioanni comiti Sieniawski vendiderat.

LIBRI II. CAPVT II

SYNOPSIS

Quid ſint capitaneatus vel ſtaroſtiae in Polonia. Potocius e vinculis Tartaricis liberatur. Fit commiſſio rei monetariae Varſauiae. Tartarorum legatio ad regem, illorumque conſilium contra Moſchos ſuggeſtum. Literae magni ducis Moſchouiae ad regem Polonum. Moſchorum poſtulata ac Polonorum reſponſa. Naſcitur infans Poloniae, ac paulo poſt baptizatur. Moritur princeps Oſſolinius, cancellarius regni, eiusdem laus.

Quid ſint capitaneatus vel ſtaroſtiae in Polonia.

Rem altius repeto ex occaſione capitaneatuum in gratiam externorum quibus praecipue haec ſcribo. Capitaneatus ſiue praefecturae, vulgari lingua Poloni STAROSTIAS nuncupant, patrimonium regum fuit quondam ampliſſimum, et quidem cenſu, vel opulentiſſimorum Europae regnorum vectigalibus comparandum. Retinet et nunc titulum bonorum regalium, vtpote quorum rex abſolutiſſimus eſt diſpenſator, ſed lege, nimium aſtuto olim potentiorum conſilio, condita, quae ampliſſimas illas poſſeſſiones, et cenſus ingenti ſuffecturos potentiae, regibus ſubtractos, omnes bene meritis diſpertiendos addixit, a tantis arcetur diuitiis, ſola, ex eis coercendi liberalitatem, quae regum ſplendidiſſima virtus eſt, relicta ei poteſtate.

Paruus profecto ſim aeſtimator, ſi omnes hos reditus quindecim florenorum milliones quotannis efficere affirmauerim. Sed nec fallor, nec erroris redargui poſſum, cum ſatis compertum idque manifeſtum ſit, per omnes Poloniae ac Lituaniae prouincias plures quingentis capitaneis, ſeu opulentioribus, vt vocant tenutis, iuris regii computari, tenuioribus exceptis, quarum item magnus eſt numerus, et ſane plures, quotannis aliquot ſaltim florenorum conſtare millibus, plurimas tamen opulentiſſimas videre eſt, in tantum, vt non paucae ad ſexaginta, ſeptuaginta et amplius florenorum millia annui cenſus aſcendant. Has omnes opes et perennes feliciſſimi imperii abundantiae venas miſerabiliter dilacerari non ſine multa videas indignatione, pueris, mulierculis, ignauiſſimiſque mortalium paſſim in tantas euntibus haereditates. Potentiores, qui vel obſequio cari, vel factionibus formidabiles imperanti ſunt, miras inde agunt praedas, et ſegnius ſupra ſortem priuatorum ſuas augent fortunas, locupletiſſimi, niſi luxus fatalis ſemper iniuſtae rapacitatis vindex transuerſos ageret, ac paſſim inter ingentes titulos ad egeſtatem praecipitaret. Cui malo, ignauae conſulentes poſteritati, dum praecauere ſtudent, id inſuper a nimium quam benignis extorquent regibus, et hoc iam per leges licere, damnoſa receptum eſt conſuetudine, vt multi eorum ſint, qui in haec ac tanta praeclara, meritis deſtinata praemia, quae ipſimet quaqua ratione occuparint, alia ſordidiſſimis plerumque et vix luci hominum notis vendant licitationibus, alia vxoribus vel indigniſſimae proli tranſmittant habenda, vt miſera ac turpiſſima rerum facie, cum praemiis, virtuti debitis, deſidiam turpemque ignauiam ali ac propagari conſpicias, puerulis ab ipſa plane infantia, quibus alias virtute enitentibus ſactiſque, fortuna parata fuerat, publicis opibus ad ſummam educationis abutentibus mollitiem, iamque nulli praeclarae rei, ſed ſoli inter deſidiam et adulantium greges aſſueſcentibus luxuriae, et quod indignius, mulierculis, viduis, ingenti ex hac patrimonii publici praeda, ſuperbientibus cenſu, atque inter omnem muliebris vanitatis laſciuiam, ſplendore opum ſeſe nouis amatoribus ambitioſe venditantibus: dum interea de republica optime meriti ciues, quorum titulo haec omnia fiunt, longo ſeruitio, conſumta aetate, fractiſque patrimoniis, vel ad vilem in tenui re ruſticandi redeant curam, vel ſi et haec deſit fortuna, ſeruire beatulis illis coguntur. Pauci, quos aequus amauit Iupiter, qui virtutem ſuam, exantlatoſque labores pro patria ſentiant remuneratos. In quibus autem fatalis ille regum fauor coelitus reſplenduit, mirum eſt, nullum ſeruari praemiorum

1650 modum, nullas eſſe praecipitis liberalitatis metas. Vidimus aliquos et ſaepius, licet plurimum regiae munificentiae ſob haſtam miſerint, plura centenorum millia redituum inde adhuc retinuiſſe, ſuiaque transmiſiſſe. Sed vt hos hae in re progreſſus mireris, hoc habe breuiter.

Theſaurarium regni, in comitiis, publice de prouentibus regiis, temporum, vt ille aiebat, iniuria dimioutis, diſperditiſque teloneis, (at liberaliſſimi, ne dicam prodigi regia bona [39]), etiam menſae regiae, ſeuerisſimis adſcripta legibus omnia, plene iſtae Harpyiae inuaſerant) differentem audiuimus, eo vſque inopiae aerarium regia in Poloniae prouinciis deueniſſe (coram Lituaois in regem aequior fuerat) vt nec integra trecenta millia, in tot regalis magnificentise expenſas, magna ſua ſolertia corradi poſſint, cum ille ipſe priuati ex publico patrimonio cenſus, plura quadringentis florenorum millibus numeraret. Quid mirum, ſi in tanta erga paucos profuſione, atque maxima ex parte occupatis, a mulieribus, pueris, emtoribusque, iuribus, his ingentibus licet prouentibus bene meriti frigeant, et rex ſaepiſſime ſtrenuos et frugi ciues debere praemiari videat, fateatur, et velit, nullam egregiae ſuae voluntatis ſatisfaciendae habeat poſſibilitatem, praeciſis ſibimet per effuſas ſupra modum largitiones, tantae regii faſtigii virtotis, iuſtitiae nempe et dignae liberalitatis ac munificentiae, rationibus ac mediis. Etenim vero vel maxime admirandum eſt, reges Poloniae nec curare, nec id videre aut perpendere velle, quanta perſonae regiae atque vniuerſo ſtatui ex hac praemiorum diſpergendi ratione proueniant incommoda: nec eos, vel illorum, qui, cum optiones meruerint, poſthabentur, querimoniae, nec vaeus generoſioris ſeruitii aola, nec potisſimae nobilitatis diffidentia, nec ſumma eorum quibus pace et bello recte quid committi poſſit penuria, nec aſpera eaque quotidiana potentiorum contumacia, denique nec ipſa aequitatis et iuſtitiae conſideratio hactenus edocuiſſe potuit, eas omnes, quibus in ſuo regimine ſaepisſime conflictantur, difficultates, ex hoc potiſſimum fonte promanare. Cum hie numeroſisſima nobilitas in tanta praemiandi inaequalitate, nulloque virtutis ac meritorum reſpectu, ſe ſuoſque contemni rata, offenſis animis disſidet a principe. Iode alii in immenſum iam publicis aucti opibus, iiſdem, fundata ſuae familiae potentia, ſupra ſortem priuatorum elati, ipſius regii ſplendoris aemuli, parentelis, clientibus, factionibuſque graues, atque adeo armata vi inſtructi, miſcere pro libitu omnia ad ſuum ſuorumque reoocare commoda, regique iam non adeo obſequio grati, quam potentia formidabiles eſſe contendant. Vnde non abſurdus cuiuſdam aulicorum iocus, qui ab extero homine rogatus, cur nam in comitiis negotia publica adeo non reſponderent voto et deſiderio regis? in exemplum aurigam protulit, qui cum duos equos currui iungeret, vnum quidem labori aſſuetom, ſed eom media malaque concertatione penitus confectum, alterum nitidum pinguem, eoque praeferocem atque ad omnes ictus calcitrantem, parum vel certe nihil vi proficere potuit, donec ambos pari cura habitos, labori idoneos ſuaeque voluntati morigeros reddidiſſet. Et quidem apertiſſime hinc videre eſt, quam miſerabiliter inter fere omnes extinctum ſit virtutis ſtudium. Honor, qui quondam laborum, periculorum, omniumque praeclare geſtorum merces, ac ſumma virtutum fuerat cuſtodia, iam in contemtu eſt. Cum rem tanquam in ſpeciem aſpernantes, lucrum omnes ſectantur, cenſuique inuigilant, corruptiſſimo interim mentientes animo, honores inani opum oſtentarione, perfuſis ſumtibus, gula, luxu, luxuria, lurconum aſſentatorumque cateruis, atque eorum depraedieationibus.

Amor erga patrism, quo nihil honeſtius, nihil bono viro dignius, in priuatae rei conuerſus ſtudium, illaeque de republica bene merendi artes, in mutuam inuidiam, damnoſas aemulationes, adulandi vires, technas et dolos commutatae, inſatiabili direſcendi cupidine, ſaepiſſime per damna et clades publicas eluctante. Luxus, luxuria, plenis inuecta plauſtris, exinde prodigalitas io precio, frugalitas et recti mores deſpicatui ſunt, vt nullum publicis negotiis admoueri fas ſit, cui res in vaniſſimos non ſuppetat ſumtus. Deſidia, ignauia, pleroſque in miſeram demerſit ſocordiam, dom alii luxu diſtenti, nihil praeclari animo concipiunt, plurimi parta ex publico metientes patrimonia, ſatius ducunt

dome-

39) Vladislai IV nempe, da quo rege auctor verba facit, qui omnium, quantum ego quidem ex hiſtoria Polona compertum habeo, regum liberalisſimus atque adeo prodigus erga Polonos fuit. Facilius inde intellectu conſequimur id quod auctor ſupra de nimiae Vladislai liberalitatis conſequentia dixit.

domeſticae incumbere fortunae, quam nouas ſectari res cum ſudore et diſpendio. Praeclara vero ingenia et animi ad virtutem facti, et quorum in mediocri educatio, eo melior, quo a luxu et aſſentatione, vel in ipſo patriae inſeruiendi limine remotior, infauſtis virtute nitentium deterriti exemplis, magnos ſpiritus domeſticis addicunt curis, tutiſſimum, ex littore aliena ſpectare naufragia, arbitrantes, vel acquiſitis per recte facta patrimoniis, dum nihil ſpei in virtute vident, aliorum exemplo fortunam quae fas nefaſque ducit, ſectari coguntur. Maxima pars potentiorum, qui ſuo faſtui omnia deberi exiſtimantes, inter arcana ſuae tyrannidis, quam in leges et iura aequalitatis exercent, hoc maxime cauent, ne tenuior ciuium fortuna, non ſolum ad praemia, ſed nec ad ea reipublicae munia, vbi virtutem teſtari queat, poſſit aſſurgere. Vnde nullum virtutis vitiorumque diſcrimen, nulla bene vel male meritorum conſideratio, recte vel perperam egerint, aeque praemiantur. Inaudita turpiter et flagitioſe geſtorum poena. Potentiae ſuae, toto ac admirando inter ſe peruerſe agendi conſenſu, perire omnia, quam in rectam cogi rationem, ſatius multis eſt. 1659

Sola comitiorum peragendi ratio, illa nempe nuntiorum de republica conſultandi palaeſtra, non adeo praecluſa videtur, quin et huic nobilitati pateat, et aliquam teſtandae virtutis praebeat occaſionem. Sed vt in immenſis pelagi ſpatiis, minuta lemborum vela nulli fere vſui ſunt, niſi quae grandioribus inſeruiant nauigiis; ſic iſtis in hoc ingenti atque procelloſo rerum aeſtu, ſuo ductu, ſuiſque auſpiciis, nec ſapere, nec dignam ſuſtinere perſonam, dignum eſt, quin illico obruantur, niſi alicui adhaeſerint eorum, qui valido factionum clientumque remigio freti in publica tempeſtate norunt eluctari cum commodo, ſuarumque ambitionum et commoditatum portum tenere. Horum non peruerti exemplo et conſuetudine Vliſſea quidem opus eſt prudentia, qua ſolus ille Circea pocula ſine noxa guſtauit 40).

Varca oppidum exuſtum.

Sub finem Aprilis luctuoſa incendii calamitas Varcenſi accidit populo. Maiori quam dici poteſt detrimento, peruagatum eſt incendium, proxima primum, dein remota corripit plana, edita, aeque populatur, tanta celeritate, vt ſubſidia quaecunque praeuerteret flammae velocitas. Funeſta oppidanorum facies, lamenta foeminarum, eiulatus infantium, omnia implent: morari et fugere aeque periculoſum: quia quocunque tandem diuertebant, inſtabat ignis, nec tranſitus per vicos facile erat, quos multitudo, tigna et trabes, ruina aedium adeo oppleuerat, vt nemini niſi per ſuperatos aggeres pateret iter. Aedium abſumtarum haud difficile fuit inire numerum ex cenſu publico. Dominicanorum coenobium et templum conflagrauit, ducenta et quinquaginta aedificia. Quaerentibus vnde repentina illa ſtrages, vnde tanta ignis pertinacia, patuit cauſa ex mangonum tabernis.

Potocius ex Tartaria redux.

Sub idem feretempus NICOLAVS de Potok POTOCKI, ſupremus bellorum miniſter, poſt biennem fere in Tartaria detentionem, in priſtinam reſtitutus libertatem, graui lytro redemtus Varſauiam venit, regem ſalutaturus. Inde paucis poſt diebus Sluckum verſus ad exercitum rediit, minas intentatus Chmielnicio, more anguis, qui obtrito capite poſtremum cauda minatur. Rex cum tota aula integro menſe per aeris intemperiem Nioporetum ſecedit, tertio a Varſauia milliari. Interea commiſſarii rei nummariae datum negotium decima ſexta Maii inchoant, emiſſis his quaeſtionibus:

Rei nummariae negotium.

An idem valor retinendus ſit monetarum, qui hactenus in vſu fuit, an immutandus, id eſt, vtrum minuendus, an augendus? ſi minuendus per reductionem, haec reductio qualis eſſe debeat, an totalis, an partialis?

An cudenda moneta noua, vel retinenda peregrina ad ſui intrinſecam bonitatem redacta?

40) Quae auctor, eques Polonus, qui omnia in ſalutem patriae libere ſe ſcribere poſſe credidit, de potentioribus ſui temporis acerbius dixit, in noſtra iam non omni ex parte quadrant tempora. Caeterum non male me feciſſe exiſtimo, cum manifeſtam Rudauſcii in populares ſuos, Polonos, calumniam, e dicendi contextu plane reieci, quam ego extraneus Polonis addictus digerere non potui, multo minus, credo, procer Polonus poterit concoquere. Ne autem ab iis, qui ſummae ſibi ducant religioni, alius auctoris vel vnicum verbum omittere, criminis paſſim incuſari literarii, referam hic fideliter quae omiſi. Dixit RVDAVSCIVS praemiſſis verbis: *hoc maxime cauent, ne tenuior ciuium fortuna non ſolum ad praemia, ſed nec ad ea reipublicae munia, vbi virtutem ſuam teſtari queat, poſſit aſſurgere*, ſequentia: *Soli ipſi, fuci ignauum pecus, incubantes praeſepibus, et publicam depaſcentes felicitatem, ſuos, abortiuos licet, patriae foetus, ad omnia belli pacisque negotia, reipublicae obtrudentes*, quod ſcripturae genus non leue tantum, ſed et indignum mihi videtur.

1650 *Si cudenda, an ex puro argento, an vero mixto?*

Si ex mixto, an ex eadem mixtura, omnes ſpecies monetarum cudendae, an ſingulae ex diuerſis?

Si ex diuerſis, qua proportione ſingulae mixtiones debent eſſe differentes? Si ex eadem mixtione, qualis eſſe debeat norma.

Qualis debeat eſſe moneta, an impenſae aliunde prouidendae, vt exacte bona ſit, an vero impenſae deducendae?

Si deducendae? An ex bonitate intrinſeca, an ex pondere?

Vndecunque tandem detrahantur, quantae detrahi debeant?

An pro republica aliquid detrahendum de moneta, vel non?

Cuſa moneta quomodo retinenda, ne euehatur? Quibus rationibus peregrina adulterina extirpanda? Quibus rationibus cauendum nec extirpata denuo importetur? Quae proportio debeat eſſe auri et argenti?

His quaeſtionibus trium hebdomadum ſpatio digeſtis, tandem finali concluſum deciſione: *Valorem rei nummariae immutandum per reductionem, peregrino adulterino Hollandorum extirpato omnimode argento.*

Academicorum Cracouienſium turpiſſimum factum.

Haec dum Varſauiae fiunt, interea Cracouiae academici Cracouienſes cum diſſidentibus a fide, tragoediam inſtituunt. Adulta nocte inſolentes conglobato numero ſtudioſi, audaci facinore, ſub praetextu religionis, antiquorumque academiae priuilegiorum, aedes cuiuſdam mercatoris inuadunt, diripiunt ac ſolo aequant. Idem factum cum vidua identidem diſſidente a fide. Indebitum re vera, audaxque etiam in diſſidentes, impune ſtudioſorum facinus. Interim dum in Moſchouia Bartlinski munere defungitur

Tartarorum legatio ad Regem.

ſuo, Varſauiam, anno iam adulto venit Moſtafa Aga, ab ISLAN GEREIO, Tartarorum Chano ad Regem delegatus. Cauſa legationis erat renouatio foederis: Oblatae contra

Tartarorum Chani conſilium contra Moſchos ſuggeſtum.

Moſchorum potentiam Tartarorum vires. Moſchorum ſe ille, late patens ſubiugaturum Poloniae regno pollicitabatur imperium, Aſtrachanenſe et Caſanenſe regna, ſe eiſdem ademturum minabatur. Adiuuaret ſolummodo rex parte ab altera, certum, eum non poſſe alia ratione, niſi quaeſito ab extra bello, ſecurum in Polonia regnare. Viros, inquiebat, militares Coſacos Tartaroſque, non decet torpere, nec domi affixos eſſe ſuae glebae. Admiſſus deinde in conſpectum regis, demiſſa praeuia veneratione magni Chani donum, ſagittas, pateramque obtulit regi. Hunc legatum diebus aliquot anteceſſerat Bartlinski

Literae magni ducis Moſchouiae ad Regem Polonum.

redux ex Moſchouia. Literas is magni ducis ad regem ſcriptas attulerat, plenas officii et humanitatis. Foedera reuocabat dux vtrique genti, ſancte huc vſque culta. Caeterum quid PVSKIN, quid reliqui ſomniaſſent legati, de reddendis ſibi prouinciis, belloque inferendo Poloniae, hoc ſe inſcio nec conſulto feciſſe, aiebat: Optare pacem inter Moſchos et Polonos inuiolatam, hac ſtabilita, ſpem eſſe, iunctis viribus animiſque bellum aliquando Ottomanis inferre. Caeterum qui famoſis carminibus magni ducis perſtrinxiſſent famam, de his ſupplicium vt ſumeretur, precari regem, illiſque inſuper, qui legitimum titulum denegarunt, improbari petebat. Eadem reſponſa attulerat Moſcho-

Moſchorum poſtulata ac

rum legatus. Hinc iam Moſchi proniores coeperunt eſſe ad pacis leges, nulla de Czerniechouia, non de Seueria vel Smolenſco facta mentione, vnicum petebant, poena ſcilicet afficerent illos, qui ſatyrico more debacchari in magni ducis auſi fuiſſent maieſtatem; vt et illos, qui titulos denegarunt, caetera ſalua fore pollicebantur. Ad extremum, cum

Polonorum reſponſa.

tali reſponſo in Moſchouiam redeunt: Ducem WISNIOWIECKI ob denegatos debitos titulos magno duci Moſchouiae, ad futura generalia ordinum citari comitia. Librum SAMVELIS TWARDOWSKI, ſerui publici manu in ignem dandum. Ita Moſchorum deferbuerat ira, quorum animos Tartarorum occupauerat pauor. Donis deinde acceptis, quae duodecim millium florenorum excedebant ſummam, ſexto poſt aduentum menſe, Varſauiae valedicunt, publico a rege excepti conuiuio. Erat inter caetera petitionis Moſchorum puncta illud non extremum: DEMETRII, magni ducis Moſchouiae, et MARI-

NAE

NAE, Georgii quondam Mniſzek Sendomirienſis palatini filiae, ſuppoſititium, vt aſſerebant, filium, quem penes Chmielnicium eſſe conſtans vulgauerat fama, Moſchis extraderent Coſaci. Qua de re regis conſenſum literasque ad Chmielnicium Moſchi expetebant. Aſſenſum eſt Moſchorum petitioni, data ad Chmielnicium epiſtola. 1650

Eo tempore LVDOVICA Poloniarum Succiaeque regina infantem Poloniae pepererat, vigeſima prima ſcilicet Iulii, die diuae Praxedi ſacra, hora circiter nona ſub veſperam. Nomen infantis MARIA ANNA THERESIA. Die deinde decima quarta Augusti ad ſacrum fontem ventum eſt. Sacris operabatur MATTHIAS LVBINSKI, Archiepiſcopus Gneſnenſis, regni primas primusque princeps, idem ſacro abluebat fonte. Adſtitit ei LEONORA SAPIEZYNA, vicecancellarii magni ducatus Lituaniae coniunx, comitis de Tarnow palatini Vendenſis filia, vna cum sereniſſimo CAROLO FERDINANDO, Poloniae Succiaeque principe, Opolienſi et Ratiborienſi duce, Plocenſi ac Vratislauienſi antiſtite, regis fratre, infantis patre luſtrico, qui diebus ante aliquot ex Sileſia reuerſus fuerat. Actum id die lunae, die, inquam triumphanti coelorum reginae ſacra, Varſauiae in principe baſilica, diuo Io. baptiſtae conſecrata. Tota deinde nox inter triumphantes voces, miſſilesque ignes, plauſus optimatum, et vulgi acclamationes exacta eſt.

Naſcitur infans Poloniae ac paulo poſt ſacro fonte abluitur.

Per ea tempora, nono ſcilicet calend. Auguſti hora quarta antelucana GEORGIVS dux in Oſſolin, comes in Tęczyn, ſacri Romani imperii princeps, regni Poloniae cancellarius, palatini Sendomirienſis filius, vita defungitur. Illo ipſo ſcilicet die, quo Romam properare feſtinabat, quod ſingulare quid viſum eſt. Vltimus illi fuit ille dies, qui Romanae profectionis primus fuiſſe debuerat. Pridie ſanus per omnia, regi ac reginae, coniugique valedixerat, de bonis regalibus cum conſenſu regis ante diſpoſuerat, in praeludium ſcilicet futurae mortis. Apoplexia ad extremum viginti quatuor horarum ſpatio extinguitur. Vir magni nominis, et cui Polonia plurimum debet. Primam ab infantia aetatem applicauerat ſtudio literarum, adultus genio praeualente, reginae ſcientiarum cloquentiae breui faſtigium nactus eſt. Varias inde Europae luſtrauit partes. Hinc illi arcana ſcientiarum patuere, qualia vix aperiunt aetates et ſaecula. Redux in aulam vocatur Sigismundi III, laudatiſſimi, prudentiſſimique Poloniarum regis mandato, cuius vultum in vicaria ſui perſona, grauiſſimi belli tempore, ad magnum Britanniae regem IACOBVM VI, per remota terrarum ſpatia circumferens iuuenis adhuc, legati et oratoris functus eſt officio, legati dum perorarct, oratoris dum perſuaderet, ac cum ſeptem millibus auxiliariorum in Poloniam reuerteretur, dignus profecto, qui ab eodem rege glorioſiſſimo, regni paulo poſt deſignaretur vicetheſaurarius. Vbi Sigismundus III viuis exceſſerat, Vladislaus IV nobile opus a Sigismundo patre coeptum in Oſſolinio perfecit, dignus tanto parente filius, liberalium cultor ſcientiarum amans. Sic in obſequium Vladislao IV totus mancipatus Oſſolinius, primo Romam ad VRBANVM VIII cum obedientia miſſus, dein ad maris Adriatici dominam, mox ad comitia generalia Ratisbonam profectus, a ſummo Pontifice vnicus nominatus, a ſacratiſſimo imperatore Ferdinando II princeps imperii ſalutatus, in Poloniam rediit palatinus Sendomirienſis, futurus mox annuli publici cuſtos. Actus inde aemulatione in catholicam fidem, militiae in Ottomanos nouum ordinem ſub inuocatione deiparae virginis adinſtar Melitenſis ordinis, typum diu ante meditatum palam vulgat in ſenatu. Finis inſtituti erat Chriſtianae protectio fidei et augmentum, ſed Polonis eo magis ſuſpectum, quia nouum vix in praecipitem caſum non egerunt ipſum ordinis inſtitutorem, atque hic Oſſolinii ordinis exitus fuit. Nunquam Oſſolinio, in omne opus, quoque arduum, dotes animi natales et virtus defuerunt. Vicecancellarius deinde mox creatus cancellarius, omnium arbiter erat. Ad haec procerum murmera magna, aſt maior patientia, certe ingens ſeruitus fuit, adorantibus certatim omnibus eam, cui indignabantur, fortunam. Erat venerabilis, quales Roma olim vidit et mirata eſt Fabricios, Cincinnatos aut Fabios. Sagax, ſeuerus, ſapiens, oratorum ſui temporis princeps. Praefecturas magni obuentus habuit, Lublinenſem, Lubachouienſem, Brodnicenſem, Rycenſem, Andzelenſem, Lubomenſem, Bydgoſtienſem. Filium vnicum Franciſcum, capitaneum Bydgoſtienſem, Lubaczouienſem, ex Iſabella, de Zurow DANIELOWICZ theſaurarii regni filia ſuſceptum: Hunc mors indebita ſuſtulit, vigeſimo tertio eius aetatis anno, poſtquam Catharinam de Dzialyn, palatini Pomeraniae filiam in matrimonium duxerat, quanquam coniunx maritum aliquot anteceſſerat menſibus: Filias tres, quarum maior natu Helena Tecla, Alexandro Lubomirski, comiti in Wisnicz, ca-

Moritur princeps Oſſolinius, cancellarius regni.

Laus Oſſolinii.

1650 pitaneo Sendomirienſi et Zatorienſi, ſtabuli regni praefecto nupta eſt. Aliae vero duae, Anna Thereſia, et Vrſula Brigitta, illa Sigismundo S. R. I. comitia Dönhof, Socalienſi et Boleslauienſi capitaneo, haec Samueli Kalinowski, domino in Vſiatyn, Braclauienſi, Lytinenſi capitaneo elocatae ſunt. Praefecturas omnes cum conſenſu regis cancellarius in hunc modum diſtribuit. Lublinenſem, Georgio Oſſolinski nepoti ſuo, Maximiliani Oſſolinski theſaurarii curiae regni filio, et Capitaneatum ſtęzycenſem cum omnibus oneribus contulerat Samueli Kalinowski; Bydgoſtienſem Sigismundo comiti a Dönhof: Lubaczouienſem Alexandro Lubomirski, comiti in Wiſnicz. Quoniam autem lege publica vetitum eſt, ne vnus idemque duas cum iurisdictione praefecturas obtineat, ideo capitaneatum ſtęzycenſem rex Alexandro Sileski, ſuccamerario Poſnanienſi, militi veterano contulerat. Corpus cancellarii Climontoum vetus Oſſoliniorum oppidum honorifice deductum ibidemque magna pompa tumulatum eſt.

Petrus Firlei caſtellanus Camenecenſis moritur.

Cancellarii mortem paucis diebus anteceſſerat PETRVS FIRLEI, Camenecenſis Caſtellanus, Gubernator Tremboulienſis, vir in rempublicam ſummis meritis clarus, eius filius in expeditione Pilauienſi ex male affecto aere, morbo qui haud procul peſtilentia aberat, correptus, patrem paulo ante praeceſſerat. Vix adoleuerat primiſque in bellum rudimentis initiabatur, cum extinctus eſt.

Meteoron.

Exeunte Iulio menſe, tam foeda procella fuit, tantus fulminum ſtrepitus, fulgurum decurrentium minae, turbinumque impetus, vt dixiſſes tunc ſub concauo lunae arſiſſe coelum. Plurimi quoque lapides cum copioſo imbre e nubibus delapſi [41]) inſtar ſilicis, Varſauiae inuenti ſunt, in platea quae a Danubio nomen ſortita eſt. Imo hiatum ingentem in coelo multi notauere, qui ab occaſu ſolis ad ſequentis diei ortum, diſrupto coelo, ignem euomuit, et voragine late hiante metum ſpectantibus iniecit, ne terrarum orbis abſorberetur.

LIBRI II. CAPVT III

SYNOPSIS

Chmielnicius Valachiae principem aggreditur, ac paulo poſt profligat. Puncta compoſitionis Valachos inter et Coſacos. Quis tunc Polonorum ſenſus de bello Valachico. Tartari legatio et poſtulata ad Polonum regem. Mittuntur in Sueciam a Chano Tartarorum legati, et e contra e Suecia in Tartariam oratores. Potocius per literas arcana Chmielnicii aperit conſilia. Literae Kiſielii ad regem. Poloni quid Chani Crimenſis reſpondent legato.

Chmielnicius Valachiae principem aggreditur ac paulo poſt profligat.

Iisdem diebus rex Czeruinſcum ſeptimo a Varſauia milliari diſtantem locum, diuae virginis imagine celebrem inuiſit, ac breui iterum reuertitur Varſauiam. Quo fere tempore Valachicum principem Chmielnicius vna cum Tartaris armis aggreſſus, gaza ſuperba ſpoliauit. Nec hoc ſatis, profugum Taſſis, vrbe metropoli ſequutus fuiſſet, niſi certis conditionibus maturauiſſet princeps furorem ſiſtere Chmielnicii. Parum intereſt belli illius caſus referre, praeſertim quod tumultuariis et obſcuris vtrinque geſtum eſt manibus. Vna fuit acies iuſta, qua profligati Valachi, caſtris quoque exuti ſunt. Coſaci Tartarique praeda diuites ac ſpoliis graues, facile in has poſtea conuenere cum Valachis leges:

I. Prin-

41) Ne quis credat phyſices expers, lapides in nubibus poſſe generari. Venti ſaepius magna vi lapides, piſciculos herbarum flores etc. arripiunt, in altum vehunt, et longa abhinc diſtantia iterum in terram deiiciunt.

1650

I. Princeps Valachiae Valachiam pleno iure obtineto.

II. Filius Chmielnicii, principis Valachiae gener eſto.

III. Tartaria Coſacisque ex nunc ſexcenta millia thalerorum numerato.

IV. Poloois nequaquam faueto.

Puncta compoſitionis Valachos et Coſacos inter.

Cauebat praeterea, ne liceret meminiſſe iniuriarum, vlloue indicio, quidqnid per hos tumultus actum eſſet in aula ottomanica vindicare. Ita prius finitum eſt in Valachia bellum, quam in aula vicini nuntiaretur regis, qui per id tempus aurae impatiens vrbaoae Bialoueſum ſeceſſerat, inde Bielscum praefecturam Hieronymi Radzieiowski deflexerat.

Chmielnicium in Valachia praedam egiſſe viſa Polonis proceribus res admodum funeſta. Quippe amicus reipublicae princeps, partes regis ſequi hucusque videbatur. Ingens Polonae potentiae fundamentum, Valachiae principum amicitia, tunc ſacramento adactus, Chmielnicio Coſacisque fauere in poſterum audiebat, et quod peſſimum Turcarum aliqnam eriminationem reſpublica omnimode ſubuerebatur, ob vaſtatum a Coſacis Valachiae principatum. Alii econtra hoc ipſum tempus eſſe abrogandae ab imperatore Ottomanico Tartarorum cum Coſacis initae ſocietatis. Quanquam nec hoc nec illud poſtea euenit, prudeoter per idem tempus conniuente Turca, cui tunc Veneti graues, ſenſim victricia Graeciae legebant littora.

Polonorum de bello Valachico ſenſus.

Haud multopoſt adeſt Szefer Aga, Crimenſium Chani ad regem miſſus legatus. Summa legationis haec fuit:

Tartari legatio et poſtulata.

I. *Miles Polonus e caſtris dimittatur.*

II. *Hiberna non in Ruſſia, ſed in ipſa Polonia habeantur.*

III. *Contra Chmielnicium arma ne moueantur.*

Suſpecta ſiquidem nouae potentiae hoſpiti Chmielnicio omnia erant. Hinc reipublicae armorum cum Moſchis ſocietatem ſubuerebatur. Illinc captos duces, priſtinae reſtitutos libertati inique ferebat, extinctum denique cancellarium plus iuſto dolebat, ſcilicet quem ipſe palam antea ſuum protectorem et defenſorem apud regem iactitauerat. Adeo timori nulla munimenta ſunt ſatis.

Adiecit idem quoque Crimenſium Chani legatus, adfuturos breui Tartaros oratores in Sueciam mittendos, precari proinde nomine Domini vt libere poſſint e portu Gedanenſi Stockholmiam ſoluere. Interpretem quoque Polonum, ſi fieri poſſet, a rege petebat barbarus. Annuit ad vtrumque rex, addito illis bino interprete Polono, qui Hamaxobiorum callebat linguam, quam ille Polooice interpretabatur, quae illorum acceperat lingua. Altero Franciſco Hilbrant, ſuo ſecretario natione Borniſſo, viro magnae experientiae, ſagacitatis et ingenii, multarum quoque linguarum perito, qui e Polono idiomate Latine interpretabatur. Ita abditos Chani Tartarici quoque ſenſus hi duo interpretes melius retulere ſuo regi, quam Tartari oratores Crimeoſi Chano, quanquam nihil dignum hac legatione actum eſt. Viderunt Sueci viliſſima mancipia, quibus plauſtra coriis tecta domos trahunt, dum pabulo pecoris magis, quam aruo ſtudent. Hinc forte curioſitatis eauſa miſſi quoque viciſſim Sueci in Tartariam oratores.

Tartarorum legati inSueciam ſoluunt e portuGedanenſi.

Mittuntur quoque in Tartariam Sueci oratores.

Caeterum nihil eorum, quae Chmielnicius machinabatur, ignorabat Potocius cunctabundus ingenio, et ſemper exequi differens conſilium, quod tarde ſumſerat, regi tandem per literas aperit, „In quo rerum articulo nunc cardo et fortuna vertatur reipublicae, ex me accipe. Chmielnicius recenti elatus victoria, ſpoliis diues, promiſſo denique connubio et amicitia principis Valachiae ſuperbus, iterum arma meditatur, ſtrepitum hoſtilium armorum iam audio. Moldauiae regulus Chmielnicio fauet. Rakocius triginta millium collecto exercitu Cracouiae minitatur. Non ergo iam amplius ſuccedunt ſed concurrunt infortunia. Hinc triceps Cerberus Chmielnicki, illinc anguicoma Tiſiphone

Potocii literae ad regem.

R Dacia:

1650 Dacia: Illic furiae infernales Tartari: Illic ſitiens Tantalns Suecus: Illic rex vmbrarum Pluto Byzantii imperator, qui vexillum baltheumque transmittit principatus attributi ſymbolum, viciſſim ex Kiiouienſi, Cernichouienſi, ac Braclauienſi tractu tributa pendere iureiurando promittit. Neque vero ſomnia haec quis putet, legati a Tartaris in Sueciam miſſi ſollicitaturi ad arma procul dubio contra Poloniam ſiuientem Tantalum. Quid Tartaria cum Succia, illi vltimi Aſiae, hi ſemptentrionis accolae, tanto terrarum ſpatio diſſiti, vt vix Scytharum nomen cognitum niſi in fabulis. Iam autem inaudita in orbe condito in Sueciam Scytharum legatio, quid niſi Poloniae vltimum excidium minitatur? Soltan Achmetes calendis Octobris redux Valachia in Tartariam rediit, haud cum magno exceptus triumpho a Chano Crimenſi, qui aegre illatam Valachis hoſtilitatem probat, nec ſatis illi fuiſſe cordi deſolatam prouinciam compertum habeo. Haec impendentia mala Maieſtas Veſtra ſumma ſua anteuertat prudentia et celeritate. Cui enim non conſtat, Chmielnicium vulpinum in modum, Polonis toties illuſum, nunc optimam rei gerendae arripere occaſionem, ſcilicet vt ad nos vna cum ciconiis redeat ſub aeſtatem. Proinde ſi quid artis, ſi quid virium Poloniae ſupereſt, occupandus Chmielnicius, Coſacique delendi, ſi triſtiora expectare nolumus, quae certo ſubſequutura ſunt Chmielnicii flagitiis, ſi ſecurum interim relinquamus iter. Haec ſumma literarum.

Kiſielius regi ſcribit.

Poſt aliquot dies Kiſielii ad regem perferuntur literae in hunc modum ſcriptae:

Aegris oculis Chmielnicium, ſummam reipnblicae in vnum translatam Potocium aſpicere, quae iam, vt maxime incolumis eſſet, ſtare tamen non poſſet, niſi amoto Potocio, cuius imperium omnes faſtidire inciperent: Se ad id conſilii publico vrgeri periculo. Tartarorum pars vna cum Taſſirio Crimum reuerſa, pars altera in Cherinienſibus ſpatiatur campis. Chmielnicius curam religionis Graecoſchismaticae iterum reuocat, illam ad hanc diem violatam, non amplius violandam, proclamat, pro beneficio accepturus, ſi ſine ſanguine auitis legibus contenta viueret Ruſſia; mea quidem huc vſque ſtetit ſollicitudine, quod nec Sacramento quidem a noſtris Zborouianae leges comprobatae ſint. Nunc vero nouum ſacramentum Chmielnicius expoſcit, obſides pacis petit, vt ſecurius viuat. Diſſolutis ſiquidem Polonorum procerum animis, ſenſim apud hoſtes perire incipit pacis nomen. Iſta tot mala anteuertat Maieſtas veſtra generalium ordinum comitiis, vſitato hactenus in anxiis rebus remedio. Quod ſi vero haec ſua minime placerent conſilia, orare, vt ſaltim ſalutari aliqua ratione ſubueniret. Quod ad ſe attinet, abdicare Ruſſiam, in qua hactenus vmbra potius, quam ſenator viueret.

Poloni quid Chani Crimenſis reſpondent legato.

Tunc ſimul omnes proceres abſtinebant aula, precibus tandem regisque auctoritate, ac imminentium malorum tumultu exciti Varſauiam conuolarunt. Neque mora omnes vnanimi conſenſu, generalia ordinum ſollicitant comitia, quae vsque ad calendas Decembris dilata ſunt. Legato Scythico vno verbo reſponſum: Se arma non affectare, pacem et foedera ſancte colere, nec Chmielnicio quidquam hoſtilitatis inferre in animis omnium eſſe. Rerum nouitas ingentem regi ſollicitudinem incuſſit. Mox Potocium redire in Poloniam iubet, militibus hyberna in Polonia aſſignat.

LIB. II. CAPVT IV

SYNOPSIS

Rex Pontifici Innocentio X ſcribit. Pontificis reſponſum. P. Adriani Societ. Ieſu theologus Viennam mittitur. Quid Caeſar reſpondet. Rex comitia ordinibus indicit. Caroli II Angliae regis legatio. Quid Poloni reſpondent Angliae regis legato. Bellum a Polonis contra Coſacos acclamatum. Comitiorum articuli ac deinde finis.

1650

Rex Innocentio X Pontifici ſcribit.

Inde ad fortiora conſilia reſpexit rex, Pontifici Innocentio X in haec verba ſcribens: Optandum ſibi eſſet, parta iam pace frui poſſe, ac vna cum optimo Pontifice in commune chriſtianitatis conſulere bonum, ſed nutantes Coſacorum animos iterum ſe retrahere, et ad arma ciuilia innitum prouocare. Caeterum exhauſtum Poloniae aerarium, et alieno aere grauatum non eſſe tanti, vt hanc belli ſuſtineat molem. Proinde precari, vt periclitandi regno, ac per conſequens catholicae religioni tempeſtiue ſubuenire dignaretur communis chriſtianitatis parens, non commeatu, nec milite, ſed neruo belli, pecunia, maxime cum piis cauſis fauere dicatur Roma.

Pontificis reſponſum.

Pontifex ad haec, regi ſacra transmiſerat munuſcula, vna cum benedictione apoſtolica ac plenaria indulgentia euntibus ad bellum. Exhauſtum quoque diui Petri aerarium eſſe, reſponſum eſt. Ingrata Polonis proceribus pontificis epiſtola fuit. Quippe non obſcure repulſi erant, et hoc ipſum in contemtum ſui interpretabantur. Vnde ad fortiora et vicina confugere remedia, quodque potiſſimum rebantur remedium, ad imperatorem Ferdinandum III Romanorum Auguſtum auxiliares impetraturi copias confugiunt. Literis et oratione explicant pericula, coniuratam Aſiam queruntur, perorante viro religioſo e ſocietate Ieſu IOANNE ADRIANI, Italo. Imperator ad haec breuibus reſpondet: Se prouinciis ac milite a Suecia ſpoliatum, ad vltimum pecunia pacem et tranquillitatem Germaniae redimere coactum, nunc ſummopere egere prorſusque vacuum reperiri Auſtriae aerarium. Ita nec Auſter nec Heſperus afflictae ac pene exanimi auſus eſt ſuccurrere Poloniae. Interea comitia inchoantur Varſauiae, initio non admodum frequentia, ſed quae poſtea prouinciarum auxerant ordines. Aderat Potocius, Leſzcinius, Lubomierſcius, Opalinii, comes Oſtrorog, Radzieieuius, aliaque procerum capita. LESZCINIVS tunc ex vicecancellario ſummus regni declaratus eſt Cancellarius, maioris ſigilli cuſtos, in locum demortui ducis Oſſolinii, vicecancellarius vero HIERONYMVS RADZIEIEWSKI, gubernator Lomzenſis, qui ſcilicet menſe Maio celebrauerat hymenaeos cum Adami Karanouii, curiae regni Mareſchalci relicta opulentiſſima vidua. Luctum illa praepropere exuit, vix, a mariti morte, trimeſtri exacto.

P. Adriani S. I. viennam mittitur.

Quid Caeſar reſpondet.

Rex comitia ordinibus indicit.

Caroli II Angliae regis legatio.

Initio comitiorum venit Varſauiam IOANNES comes CRAFFT, Caroli eius nominis ſecundi Angliae regis legatus. Hic aduerſam regis ſui conquaerebatur fortunam, inauditum Anglorum contra regem commiſſum memorabat crudele facinus. Per communem, inquit, regum fortunam, per euitabile regnorum fatum, per tutelares Poloniae deos, per innocentem Stuardi ſanguinem, ſuccurre miſeris, miſerere afflictis Polonia. Tu, quae olim Schemeto Turcarum tyranno aſylum, quae Carolo Daniae regi ſecura ſtatio fuiſti, nunc infeliciſſimo poſt hominum memoriam ſuffragare regi. Nec diu me patitur precari inſtans malum, nec leuiter deprecari pro incolumitate Caroli II Angliae regis poſſum, quem furioſa graſſatorum turba vndique circumdedit. Tragicum anno elapſo theatrum ſpectauit ſanguineum Lugdunum Anglorum. Vidit trium regnorum moderatorem, innocentem victimam, regale ſubdere caput, quod poſtea populo circa theatrum circumfuſo monſtrauit carnifex. O infelicem Scotiam, quae haeredem vendidit, o purulentam regum ſanguine Angliam, quae vno ſaeculo duo ſacrata damnauit capita! Ergo vindictam Anglia repoſcit, Scotia vindictam clamat. Vtramque debellabis, rex auguſtiſſime, ſi afflicto regi ſuccurres.

1650

Quid Poloni reſpondent Angliae regis legato.

Funeſtum Angliae regis finem doluere Poloni proceres, odio maiore in Anglos quam luctu. Quia enim vnquam hanc Angliae pompam, hanc rerum humanarum credidiſſet ſcenam? Vnde omnium fere Poloniae procerum elicuit lacrimas tantae infelicitatis renouatio, donec dilato in ſequentem diem conuentu dilaberentur optimates. Sequenti mane prima omnium fuit propoſitio de auxiliaribus Angliae regiis copiis, omnibusque ſuffragiis in hanc ſententiam itum: Quantumuis grauiſſimae Poloniae calamitatis tempore, adiuuandum tamen, innocentem Angliae regem. Vnde decimatio bonorum Scotis et Anglis in regno et prouinciis adiacentibus indicta, aliquot centenis millibus auri Angliae regi ſubſidio fuit, quod ſubſidium poſtea magno conſtitit Poloniae, vt ſequentibus memorabimus. Reges vero principesque norint, ſceptrum bonum eſſe fallax, neque in ſolis auorum ſuorum trophaeis et gloriis haereditate partis, ſecure conquieſcant. Omnis enim coronae poſſeſſio non eſt ſemper ſecura. Quod regnum eſt, obſecro, cui parata non ſit ruina? Nec iſta interuallis diuiſa, ſed horae momentum intereſt aliquoties inter ſolium et aliena genua.

Bellum contra Coſacos a Polonis acclamatum.

Reliquo tempore, quod ſuperfuit, de bello tandem bellique apparatu toto conuentu diſputatum eſt, ac poſteaquam bellum ab omnibus, bellum contra Coſacos acclamatum, bellum alta fecialis voce indictum eſt, ſera natalis Domini nocte conuentus dimiſſus, cuius ſumma in quatuordecim diſtincta eſt articulos:

Comitiorum articuli ac deinde finis.

I. *Commiſſio Lublinenſis, vt et decreta ſupremi in regno parlamenti rata ac inuiolata ſunto.*

II. *Plenipotentiarii ac legati ad Coſacos aſſignati, Stanislaus Zaremba, epiſcopus Kiiouienſis, Adamus Kiſiel, palatinus Kiiouienſis. Ex equeſtri ordine Georgius Niemierzycz, Georgius dux Czertwetinski et Tyskiewicz.*

III. *Edictum quo bona ad fiſcum deuoluuntur eorum, qui durante inteſtino bello partes Coſacorum ſequebantur, in totum caſſatur.*

IV. *Securitatem et praeſidium Cracouiae, ſimiliter et Camenecenſi fortalitio respublica prouideat.*

V. *Diſciplina militari cauetur, ne miles in caſtris, auro et argento criſtatus incedat, ſub poena amiſſionis ſtipendii.*

VI. *Approbatio ſcripturae ratione praeſidiorum Archiuo regio includatur.*

VII. *Tempus tribunalis Radomiae inchoandi dies decima tertia Maii aſſignatur.*

VIII. *Mercatores centum viginti millia florenorum donationis reipublicae dabunt.*

IX. *Commiſſarii Lubecam aſſignantur ad perpetua tractanda foedera inter Poloniae et Sueciae coronam. Iudaei viritim ſoluent reipublicae ſeptuaginta millia florenorum.*

X. *Angli et Scoti, incolae regni ac prouinciarum adiacentium, ratione ſubſidii Angliae regis decimam partem bonorum extradent.*

XI. *Princeps Valachiae Polona donatus republica. Kutnarski quoque eiusdem principis intimus Secretarius, ad nobilitatis admiſſus inſignia.*

XII. *Item Demetrius Markiewicz, Albertus Goski, et Doroſienka Coſaci nobilitantur.*

XIII. *Con-*

XIII. *Contributiones agrariae viginti ſex*[42]). 1650

XIV. *In caſum ingruentis mali, motum ciuilem equeſtri ordini indicit reſpublica. Militum praeterea Polonorum triginta ſex millia, Lituanorum octodecim ocius leget reſpublica.*

Eo modo anni milleſimi ſexcenteſimi quinquageſimi finita ſunt comitia. Nec piget adiicere, nouum tunc excogitatum in iisdem comitiis conſulendi de republica genus, dum potentem quendam contradictorem, cuius nomini parco, plurima ſibi in propriam vtilitatem arrogantem, ac priuatis omnimode tunc ſtudentem commodis, in multam noctem ſtudio pertrahentes conſulentium vota, ſomno ad extremum vicerunt, qui ſi vigil fuiſſet, plurium in ſua vota traxiſſet ſententias. Adeo pro focis interdum acrius pugnatur, quam pro aris.

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS,
LIBER TERTIVS.

LIBER III. CAPVT I

SYNOPSIS

Deſcribitur nouum bellum cum Coſacis, Chmielnicii ſenſus et ſollicitudo circa arma expedienda. Reſponſum Chmielnicio a Moſcho et Tranſyluano. Polonus rex legatos dimittit in Sueciam et Moſchoniam. Lubecae coepti Suecos inter et Polonos tractatus. Illorum quis progreſſus, et dein finis. Numiſmata a Polonis Lubecae ſparſa. Quis ad haec Suecorum ſenſus. Rex Varſauia Lublinum mouet. Legatio pontificis ad regem Polonum, cui dona ab vrbe tranſmiſſa praeſentat pontificis nuntius. Reginae animus eiuſque in caſtris praeſentia. Moritur dux Korecius et comes Oſtrorog. Chmielnicii adhortatio contra Polonos. Eiusdem interceptae literae ad Rakocium. Regis vlterior in Ruſſiam profectio. Militum numerus. Chmielnicii animus. Regina Varſauiam redit pauida.

Extincta haud fideliter Ruſſiae incendia, maiori flamma, quam ante, hoc anno reuiuiſcunt. Pudebat Potocium Kalinouiumque, victores alias duces, Tartarica ſubiiſſe vincula. Hine vltionem vterque iurauerat. Nec remorabantur, vſi in comitiis ſuorum clientum factionibus, quibus nobilitati perſuadebant vniuerſae, poſſe Coſacos Tartarosque deleri. Igitur bellum tota Polonia acclamatum eſt. Et Chmielnicius tunc alienus a bello nequaquam fuit. Graecum ingenium Turcicis iam permixtum artibus. Neque mora legatos ſupplices Byzantium ad magnum orientis imperatorem mandat. Reciperet ille ſub clientelam et patrocinium ſuum, toties iam ſupplicem Ruſſiae popu-

1651 Nouum bellum cum Coſacis.

Chmielnicii ſenſus et ſollicitudo circa arma expedienda.

42) Nempe groſſi aeris Polonici, qui 3 groſſos Saxonicos cum quinque obulis efficiunt, quaeque ſumma ab vnoquoque iugere ſolui debebat. Antiquis temporibus decem groſſi, poſtea quindecim ab iugere ſoluebantur in Polonia.

1651. populum vniuerſum, piae et iuſtae ſuffragetur cauſae. Nihil eſſe, quod amplius timeat Polonos, qui vna acie victi, eius Caeſaream adoraturi ſint purpuram. Agentem praeterea ſuum in aulam Ottomanicam admitti petiit. Caeterum in Tartariam curſorem dimittit, quid facto opus ſedulo requirit. Moſchum quoque et Tranſyluanum ac Moldauum Polonae reipublicae infidos principes, qua literis, qua muneribus ad ſocia ſollicitat arma. Nec hoc ſatis. Miſſi ſunt a magno Tartarorum Chano, Chmielnieii inſtinctu in Sueciam, vt ſuperius literis ſuis innuit Potocius, legati. Adeo nunquam ſolus peccare in patriam voluit Chmielnicius, quem ſummi infimique Coſacorum, dono deorum ſibi miſſum ducem credidere. Imminentis Poloniae periculi ſocietas, conſcios mali principes facile iunxit in vnum. Primus imperator Byzantii togam pictam, Turcis tunicam palmatam, tranſmiſit Chmielnicio attributae prouinciae ſymbolum, eique principis Ruſſiae nomen literis ſuis decreuit. Agentem quoque eius in aulam recepit. A Moſcho, Tranſyluano et Moldauio reſponſum: Fauere illos Chmielnicii cauſae, nec defuturum tempus, parte ab altera regias in ſe aliquando diuerſuras copias.

Reſponſum Chmielnicio a Moſcho et Tranſyluano.

Polonus rex legatos dimittit in Sueciam et Moſchouiam.

Interea rex a ſicca tempeſtate naufragium prouidens Moſchouiam legatos haud mora dimittit, STANISLAVM WITOWSKI, Sendomirienſem caſtellanum, ac THEODORVM OSVCHOWICZ, Succamerarium Mozerenom gente Lituanum, proſapia vtrumque, viros illuſtres. Lubecam quoque aſſignati plenipotentiarii ad tractanda aeterna cum regno Sueciae foedera, IOANNES LESCZYNSKI, Gneſnenſis, STANISLAVS KOSIERZYCKI Gedanenſis ZBIGNEVS GORAYSKI, Chelmenſis caſtellani: Ex ordine vero equeſtri IOAN. ZAWACKI et ALEXANDER NARVSZEWICZ. Hi mediis Aprilis diebus iter ſuom Lubecam aggreſſi ſunt, vbi ad vltimos Septembris dies non ſine ingenti ſumtu in meris altercationibus tempus conſumſerunt. Inſolens Suecorum oatio, vel ipſum Iouem ſummo deturbare credidit coelo, Polonos partim contemnebat, partim miſſis irritabat. Offenderant praeterea magnopere Suecos Polonorum legati, quod audita paulo poſt regis de Tartaris Coſacisque victoria, miſſilia partim aurea, partim argentea in populum Lubecenſem huiusmodi iecerant. Parte ab vna, quatuor coronae laureo ſerto intertextae viſebantur cum hoc lemmate: *Hoc nexu.* Parte ab altera, haec inſcriptio cernebatur: *Victori Scytharum et rebellium auguſto, sereniſſimo et potentiſſimo Ioanni Caſimiro, Dei gratia, Poloniae regi, magno duci Lituaniae, Tum et Suecorum, Gothorum Vandalorumque haereditario regi D D.* Horruere Sueci ad Gothicum Vandalicumque nomen. Regis tandem Chriſtianiſſimi adnitente legato, Suecorum indignatio ſopita eſt. Articuli autem pacis, quos Succia propoſuerant Poloni, hi duo potiſſimum erant:

Lubecae coepti Suecos inter et Polonos tractatus. Illorum quis progreſſus, dein finis. Numiſmata Lubecae a Polonis ſparguntur. Quis Suecorum ad haec ſenſus.

I. *Sueciae regnum, regi Poloniae vt domino haereditario, Sigismundi filio, haereditarii et legitimi Ioannis; regis Sueciae nepoti, deberi.*

II. *Liuonia exeunte anno milleſimo ſexcenteſimo ſexageſimo primo rediret in ius et dominium Polonae reipublicae. Titulus quoque Sueciae penes regium nomen Iagellonicae remaneret ſtirpis.*

Contra Sueci, nec nominare regem Sueciae, nec Liuoniam amplius in mentem reuocare volebant, quod ſemel, inquiebant, armis acquiſitum, armis, non rationibus, in poſterum repetatur, neceſſe eſt. Sigismundum regem pridem de conſilii ſententia regno Sueciae priuatum, eiusque filios. Caeterum, ſi pars vtraque in Liuonia Suecorum ſubſit iurisdictioni, vt nunc de facto ſubeſt, eique adhuc adiungatur prouincia Curlandiae: Eo modo viginti adhuc annorum inducias cum Polonis paciſci, Sueciae commiſſarii nomine ſereniſſimae Chriſtinae, deſignatae Suecorum reginae, bona fide ſpondent. Acceptauere Polonorum legati viginti annorum dictas inducias, ſi redderetur Polonae reipublicae ex nunc prouincia Liuoniae, titulusque Sueciae regni penes regium nomen remaneret. Indignum enim eſt, aſſerere, priuatum, regem fuiſſe legitimum et naturalem, a ſubditis vaſallisque ſuis. Ita neuter vacauit alternis propoſitionibus prolixius reſpondere. Ad extremum, quia Venetus, Hollandus et Danus deerant legati, parte ab vtraque expectati, vnanimi conſenſu placuit, diem trigeſimam Aprilis anni ſubſequentis, renouando iterum Lubecenſi congreſſui, conſtituere. Ita Poloni Dantiſcum, Sueci Stokolmiam reuerſi ſunt. Referam fideliter dilationis conuentus documentum, quod per id tempus ſparſerat Lubecenſe praelum.

Inſtru-

Inſtrumentum limitationis [43])

in primo congreſſu Lubecenſi mediante Chriſtianiſſimi regis legato confectum.

Dilationis conuentus documentum.

Cum iuxta induciarum pacta Stumdorffiana anni 1635 hortantibus etiam communibus amicis, principibus, rebuspublicis, celſiſſimoque duce Curlandiae rem promouente, in conſilio pacis perpetuae inter reges regnaque Poloniae et Sueciae ſtabiliendae, eousque ventum fuerit, vt praefixo tempore a Chriſtianiſſimo rege, primario mediatore, cum ipſis regibus tum et caeteris mediatoribus commiſſarii vtrinque delecti, ſub finem proxime praeteriti veris cum Chriſtianiſſimi regis Conſiliario ſecretiori, et ad hos tractatus pacis legato plenipotentiario, illuſtriſſimo Domino PETRO CHANVT in loco acceptato conuenerint factumque ſit, vt in ipſo dehinc abitu conuentus difficultates quaedam ſubortae moras obiicerent, vnde ſuſceptum apparatu multo negotium eo prolabi iam inſtante hyeme videbatur, vt, re prorſus infecta, et pene non tentata, diſceſſio fieret, indignum vtrique foret, ſi praeter expectationem tanta molitio ad vtriusque gentis concordiam et emolumentum inſtituta, caderet in caſſum, ſuadente praeſertim Chriſtianiſſimi regis legato, et fidem interponente, quod, cum frequentibus colloquiis ſincerrimam in vtriusque partis commiſſariis faciendae pacis ac ineundae amicitiae voluntatem deprehendiſſet, ſpes certa melioris euentus affulgeret, eiusque promouendi gratia, media quaedam ab eodem legato proponerentur: Nos ſub libera ratihabitione ſereniſſimae reginae Dominae noſtrae Clementiſſimae conſenſimus et conuenimus, vt congreſſus hic noſter, ſecundum ſupradicta pacta induciarum reaſſumatur, ad viceſimum diem menſis Aprilis ſtylo veteri anni 1652 proxime inſtantis, quo praefigente Chriſtianiſſimo rege eadem tractatio pacis inchoabitur et concludetur ſpatio duorum menſium Maii ſcilicet et Iunii, quo emenſo liberum erit vtrique parti a conuentu abſcedere, illaeſis induciis, quamuis negotium nondum ſit ad finem perductum, niſi ex mutuo conſenſu terminus iſte fuerit prorogatus. Et quo planior expeditiorque fiat tractandi ratio, vbi coeptum fuerit futurum iſtud colloquium, per continuatam Chriſtianiſſimi regis mediationem, eodem quo ſuſceptum eſt ſtudio a ſua Maieſtate, eademque diligentia et integritate, qua per ſupra memoratum legatum eſt adminiſtrata, procurabitur medio tempore, vt quae hactenus cauſae conuentus progreſſui obfuere, tollantur, ipſiusque diſceptationis materia, quo fieri dabitur modo, tractabilior euadat. Hanc vero conuentionem et ſponſionem ita demum valere volumus et vim habituram intelligimus, ſi, quemadmodum eam in ſupra dicti legati Domini Chanut manibus concredimus, ſic etiam par omnino conuentio et ſponſio, huic noſtrae ex aequo reſpondens a parte Poloniae, apud dictum dominum legatum deponatur ab illuſtriſſimis, illuſtribus, magnificis et generoſis Dominis legatis Polonis. In horum fidem praeſentes literas manibus noſtris ſubſcripſimus, et ſigillis noſtris firmauimus, Lubecae XII die menſis Octobris anni milleſimi ſexenteſimi quinquageſimi primi.

Ioannes Adeler Saluius. L. S.

Schering Roſenhan. L. S.

Iohan. Wachmeiſter. L. S.

Laurentius Canterſtein. L. S.

Exemplar originale conuentionis huius ſupra ſcriptae depoſitum eſt in manibus meis, ab illuſtrisſimis dominis legatis Sueticis in eo nominatis hic Lubecae d. 12 Octobr. St. N. Anno M DC LI. Chanut. L. S.

Ego Secretarius Polonicae legationis accepi ab illuſtrisſimo domino Chriſtianiſſimi regis legato apographum ſupra ſcriptum, Lubecae die et anno, quibus ſupra.

Sed ego ad res Polonas, a quibus tantillum trans mare Balthicum nouo exoriente anno digreſſus ſum, iterum redeo. Exeunte Ianuario menſe Varſauiae in maximo regis palatio concubia nocte ignis derepente conceptus eſt, in conclaui Sereniſſimae Poloniae infan- Incendium exortum in regio palatio.

[43]) Male dictum Latine *inſtrumentum limitationis*, quod organum, quo limites conſtituuntur, ſignificat, pro documento dilationis. Sed quia forte in tabulis authenticis haec fuerat inſcriptio adiecta, non delendam eſſe putaui.

1651 infantis, tanta vehementia, vt vix e mediis flammis ſaluari potuerit innocens princeps filia. Cauſa conceptae flammae cereus menſae impoſitus prope lectulum infantis. Breui attamen poſt ignis extinctus eſt.

Interea Chmielnicios haud contentus ambigue ſolum cum principibus deliberare, in mora quoque periculum ſibi imminere aduertens, Tampolum, Scianam, Samogrodum, Vinniciam, Morawkam, ſuis impoſitis praeſidiis munit, quae loca ob nimiam cum Polonis vicinitatem ſuſpecta ſemper hoſti fuere. Craſnum quoque repente tunc aduolat cum primariis foederatis, ſceleratorum antesignanus Nieczai cognomine dictus, rebellionis aſſuetudine contumax, quem haud mora aggreſſus Martinus Kalinouius in eodem oppido Kraſne oppreſſit, et funditus cum excedentibus copiis millibus quindecim Coſacorum deleuit. Nequam iſte et rebellis, ne viuus veniret in manus victorum, mille mortes maluit ſubire. Victoriam Poloni audaciter proſecuti, Tampol, Scianam, Samogrodum, Vinniciam et Morawkam breui armis in priſtinam fidem receperunt. Vinniciae praeerat Bohunus Coſacorum tribunus, qui animoſe pugnans in expugnatione oppidi cecidit. Ex Polonis gubernator Cirkaſſienſis, palatini Kiiouienſis germanus, dum pontem ſtramine, ad inſidias, virgultiſque, male congelato flumine Bug, coopertum, primus inſilit, cum aliquot nobilibus ibidem mergitur. Cadauer eius tertio poſt die repertum. Atque haec fuit prima hoc anno de ſacrilegis vltio.

Nieczai a Kalinouio caeſus.

Chmielnicius excidio Kraſnae accepto et clade Nieczai, paulo poſt perculſus, mox alio nuntio de praedictis propugnaculis aures eius verberatae, dubius animi haeſit, non auſus ſine auxiliaribus Tartarorum copiis, ſigna cum Polonis conferre. Creuit quoque tunc in animis Coſacorum, vt ſunt mobiles ad ſuperſtitionem perculſae ſemel animae, haud minima trepidatio, quod paulo ante Nieczai conflictum, in vrbe Kiiouienſi omnium praecipuorum poſtes ſanguine tinctos vulgatum fuiſſet, facili multitudine ad ea credenda, quibus ſcelerum ſuorum cauſa diuinitus puniri videtur. Ad eo eo praeſagio turbata tota Ruſſia, malum abhinc omen victoriarum ſuarum iam tunc ſibi praedixerat Kalinouius totus tunc in terrorem compoſitus, Camenecenſe ingreditur propugnaculum a rege ibidem promiſſa expectaturus ſubſidia.

Rex Varſauia Lublinum mouet. Legatio pontificia ad regem Polonum.

Dum res Ruſſiae in eo ſunt motu, rex Varſauia Lublinum verſus, ſecunda die paſchatis mouere praecipit, indictis prius per vniuerſam Poloniam, ob rem bene gerendam, publicis Deo ſupplicationibus. Addidit quoque animum regi perhonorifica legatio, qua INNOCENTIVS X pontifex maximus, galerum et gladium auro, margaritis, ſmaragdo, elenchis diſtinctos, ac pontificis precibus ſolenni ritu ſacros, roſam vero auream reginae, tanquam catholicae religionis propugnatoribus, ab vrbe, vt ſuperius innui, tranſmiſerat, qui honos non niſi principibus de catholica fide optime meritis a pontifice habetur. Ille grandia munera ſacra, Archiepiſcopi Adrianopolitani manu, nuntii apoſtolici, ſub matutinum ſacrificium in templo reuerenter accepit. Reliqui, qui ſupererant, dies, regis profectioni inſumti ſunt, dum interea aulae moles, per ſe grauis, mouetur, dum exercitus inſtruitur, dum intempeſtiua ſecedit aura. Quippe regios quoque animum militibus addens, in caſtra vna cum rege deferri voluit, Heroe principe ſe quoque ortam, neque degenerem ad pericula aſſerens. Aderat ei non modo animus, muliebrem conditionem ſupergreſſus, ſed etiam habitus quidam corporis inceſſuſque, quae non dam foemina, ſortita viri ſpiritus, quam vir, ementitus veſte foeminam, videretur. Caeterum ingenium ei promptum ac praeſens, interque agendum velificationis in omnem partem obliquandae, mira dexteritas. Nouam dixiſſes Tomyrim.

Reginae animus eiusque in caſtris praeſentia.

Interim haec duo ſacra Bellonae pectora, martiſque pulli, mortalitatem explent, SAMVEL videlicet CAROLVS dux KORECKI, et NICOLAVS comes OSTROROG pocillator regni. Ille quidem vltimus ducum Koreciorum nobilis ſurculus, fragilitatis humanae documentum. Quippe qui in ipſo aetatis, felicitatis, ac ſpei ſuae flore demeſſus eſt, ſexta die, poſtquam Hymenaeos celebraſſet cum vidua ſupremi exercituum ducis Koniecpolski coniuge, Poſnanienſis palatini Opalinii, germana. Hunc paulo poſt ſequutus eſt, vt dixi, comes Oſtrorog, palatini quondam Poſnanienſis filius, vir ſumma morum elegantia, ingenio ſubtili, marti iuxta expeditus et gratiis, aulica dicacitate ingenioſus: vbi quies alli-

Moriuntur Dux Korecius et Comes Oſtrorog.

allicìendis foeminarum amoribus intentus, vbi bellum erat, voluptatum oſor, virtutis amator, omnium tolerans. 1651

Caeterum regi, iam Lublinum appropinquanti, conſilia coniuratorum, tum aperta, tum occulta, per literas deferunt multi. Nec Chmielnicium horum quidquam latebat, quippe vagi per vrbes ac domorum intima exploratores, ſingula excipiebant reddebantque Chmielnicio. Ille vere populo Ruſſiae, edicto, principibus, priuatis literis, plebeio denique ordini, ac vniuerſae Poloniae, per vagos homines perſuadere coepit: aduenisse tempus, quo ſaeuitiam Polonorum vlciſcerentur: ferro poenas ab iis tandem repoſcerent, a quibus oppreſſos ſe iudicarent. Spem eſſe, rempublicam, parta per vim libertate, in meliorem commutari formam: ſua nunc in manu ſitam Poloniam, ſuisque victoriis minui licentiam Polonam. Reliquae Poloniae moenia per homines fidos luſtrare, denique nihil praeterire, quo ſe gnarum eorum, quae agitabantur in Polona aula, et validum propulſandi mali, oſtentaret. Rumores praeterea de bello Turcico in vulgus ſparſit, ſimul Chanum Crimenſem, Daciae praeterea ac Moldauiae principes, properatis nuntiis condocere, quae occaſio acquirendi regni pararetur. „Nobilitas, inquit, regis mandato regem ſequi iuſſa, vacuas relinquet vrbes, oppida et villas. Ego plebeio perſuaſi ordini, arma arriperent interea, et ſic a tergo adorirentur incautos, mei a fronte non deerunt. Tu inſperate, omni illo tractu a Turcia, Tranſyluania, Hungaria violentus erumpe. Montem Vauel ocius occupa, duorum dierum opus eſt, debilem in eo reperies ſenem, hunc vt viuum diligenter ſerues, moneo, magnam praedam et nobilem habiturus. Caeterum vale et vince.„ Adeo nihil crudelius eſt armata plebe, nihil violentius concitato ad libertatem populo, quem nec ratio a furore reuocat, nec periculum a propoſito deterret. Ineunte Maio menſe rex Lublino Sokalum verſus caſtra mouere imperat: multum tunc ei in armis fiduciae, multum in militibus, quorum quadraginta millia, plurimum in nobilitate, quae centum millia ſuperabat, fuit. Praefectis vrbium praeterea diſcedens mandat, vt ſi quos in armis, cognouerint, in eos illico infeſtis animis armiſque ruant. Singulis deinde prouinciis aſſignati a republica lecti milites, ad maiorem regni ſecuritatem et quietem. Chmielnicius cognito, ſua conſilia vulgata eſſe, non ideo animum deſpondit, aut ab incoepto deſtitit, ſed vt in ſcelere pertinax et ſpei nimius erat, ſociis vndique aduolantibus, menſem Iunium dicit, quo ſubacturum ſe Poloniam certo promittebat.

Chmielnicii adhortatio contra Polonos.

Chmielnicii interceptae literae ad Rakociom.

Regis vlterior in Ruſſiam profectio, et militum numerus.

Chmielnicii animus.

Interim nobilitas vndique ad regem, cuius caput ſacratum peti videbant, Sokalium affluit. Regina Lublino Varſauiam ad preces regis totiusque nobilitatis, citatis redit equis. Famam tunc de induſtria Poloni ſparſerant proceres, Coſacos Tartarosque moeniis Lublinenſibus appropinquare, et iamiam in vicinia praedari. Indignati ſcilicet, foeminam auſam ignauiam exprobrare militibus praeſentia ſua in caſtris. Vnde tertio die viginti quatuor milliarium confecto itinere Varſauiam intrat, cui ſcilicet alas tunc addiderat timor, abaque ſolito comitatu, ſolo tunc milite ad tutelam vſa.

Regina Lublino Varſauiam redit.

LIBRI III. CAPVT II

SYNOPSIS

Conſilium ducis Wiſniowiecii de hoſte opprimendo. Contrarium alii ſentiunt. Tartari capti conſilium regi ſuggeſtum. Senatorum conſilia de vlteriori regis profectione. Noui tumultus in regno excitantur. Nouus rebellis in minori Polonia, alter in maiori Polonia. Exitus tragicus rebellis Koſtkae. Prima de hoſt. notitia. Eadem referunt exploratores. Primus Polonorum cum Tartaris congreſſus. Aduentus Chani et Chmielnicii, ac eius potentia. Coſaci Polonorum adoriuntur caſtra. Poloni reſiſtunt ac hoſtem profligant. Numerus caeſorum ex parte Polona, ex parte hoſtium.

1651 Rex coniugis diſceſſu liberior, optimates in conſilium vocat, deliberaturus de vlteriori itineris ratione. In eo eooſilio fuere, NICOLAVS in Potok POTOCKI, MARTINVS KALINOVIVS, qui tunc recenter, aliquot millium ſtipatus numero, per medios hoſtes adueniens Cameneco, regis auxerat eaſtra, ſupremi exercitus duces, VLADISLAVS DOMINICVS, dux in Zaslaw et Oſtrog, palatinus Cracouiae, IEREMIAS MICHAEL KORYBVT dux in Wisniowiecz, Ruſſiae, STANISLAVS de Putok POTOCKI, Podoliae, GEORGIVS comes in Wisnicz, Mareſchalcus regni, ADAMVS de Bruſilow, KISIEL, Kiiouiae, IOAN. SIMON SCZAWINSKI, Breſtenſis, STANISLAVS LANCKORONCKI, Braclauienſis, VLADISLAVS, Marchio in Mirow, MYSZKOWSKI, Sendomirienſis, palatini. ANDREAS item comes in Leszno LESCZYŃSKI, magnus regni cancellarius, Culmenſis et Pomeſaniae epiſcopus, STANISLAVS ZAREMBA, Kiiouienſis epiſcopus, BOGVSLAVS comes in Leszno LESCZYNSKI, regni theſaurarius, HIERONYMVS RADZIEIOWSKI, vicecancellarius, et BOGVSLAVS dux RADIVILVS. Multi aderant et alii regio lateri Caſtellani, ciuitatumque praecipuarum gubernatores, comites et barones, quorum referre numerum longe eſſet, omnes viri conſilio et auctoritate praeſtantes, atque ea tempeſtate optimatum praecipui.

Ducis conſilium Wisniowiecii de hoſte opprimendo. Contrarium alii ſentiunt.

Wisniowiecius acerrimus armorum inſtigator, recto, inquit, itinere Tarnopolim, vbi nunc Chmielnicius, properandum eſt; diuiſa eius eſſe arma, certo ſcio, pars exercitus Tarnopolim, pars Zborouium inſidet, ſocia arma nondum coniuncta, vnde feriendus ex improuiſo hoſtis eſt, dum arma noſtra in expedito ſunt; cum facilius disiunctus vincatur. Alii contrariae ſententiae, melius proſpectum fore aiebant regi, ſi GLINIANY, quinto a Leopoli lapide, inſideret locum. Hoc enim conſilio fieret, ne Chmielnicius, qui regnum interamnum ambiebat, Rakocioque vires ſuas breui coniuncturum promittebat, tam facile Cracouiam penetraret, dum regia arma ei primum denegarent tranſitum. Omnes tamen expectandam adhue nobilitatem cenſebant:

Tartari capti conſilium regi ſuggeſtum.

Quin imo hoſtis ipſe Nithſch Murſa Tartarus, a Kalinouio adductus captiuus, audito optimatum conſilio, de occupando hoſte inito, regi per amicos ſuaſit, non mutaret tam opportunam armis ſuis ſtationem. Sed hunc dolo regi peſſime ſuaſiſſe, poſtea patuit. Paulo enim poſt aderant a Chano Crimenſi ſub ſpecie legationis exploratores Tartari, qui poſt ſalutatum regem, illum quoque captiuum Nithſach humanitatis cauſa, tanquam procerem Tartarum inuiſere petebant. Annuit rex, ſubordinatis duobus Tartaricae linguae peritiſſimis, qui habitu Teutonico induti, inter reliquos ſolitos cuſtodes captiui, Germanos milites ſe eſſe mentiebantur. Conſtat, varios, tunc de Polono exercitu, legatos cum capto Murſa miſcuiſſe ſermones. Animabat ille Chanum per legatos, aggrederetur audacter Polonorum caſtra, metu et horrore iam ſemiſepulta, vel, quod potiſſimum illi videbatur, ex multorum Polonorum militum crebris ſermonibus, celeritate per agmina diſpoſiti Tartari, relictis regiis caſtris, Cracouiam verſus pergerent, Coſacis in fronte regi obiectis. Haec, vt regi relata eſſe, aiunt, indoluit primum permiſſum colloquium. Credebat enim Murſam, luſtrato Polonorum exercitu, facile perſuaſurum legatis, tali enim ratione fidem ſibi fecerat, regium exercitum potentem et in dies creſcentem, a Tartaris fore inexpugnabilem. Ita enim captus referebat, male perſuaſum eſſe Chanum a Chmielnicio, de potentia regis, ſe, ſi copia daretur adeundi Chanum

num, facile illum flectere poſſe in partes regias, promittebat, dummodo illi copias regias et potentiam, quam proelio Zborouiano imminutam eſſe perſuaſerat Chmielnicius, explicaret. Ita hoſtem hoſtilia cogitantem, legatis prius dimiſſis, rex Varſauiam remiſit, arctiorique cuſtodiae dari iuſſit. Haec de perfido hoſte Tartaro intra parentheſin dicta ſufficiant. Redeo ad optimatum conſilia, a quibus tantillum ex occaſione Murſae digreſſus ſum. Palatinus Kiiouienſis ſubſidere tam diu regi ſuadebat circa Sokalium, quam diu nobilitas regio non adeſſet lateri, vbi aduenerit, inquit, diuidendum potentem ſuadeo exercitum, cum armorum diuiſio, optimum non raro ſit ſtratagema. 1651

Senatorum conſilia de vlteriori regis profectione.

Haec dum ad Sokalium geruntur, in variis regni prouinciis, ſeditiones nouae exortae ſunt. Primam quidem circa Nouotargum decimo a Cracouia lapide, excitauit quidam Alexander Leo Napierski de Stemberk Koſtka, homo verſutus, linguarum peritus, exoticas factiones non modo geſtu, ſed etiam habitu prae ſe ferens, ſub ſpecie regii diplomatis, paſſus literas plebi monſtrauerat. Hinc facile infatuauerat plebeculam, quae eius imperio parere haud renuit. Ille autem coacta agreſti multitudine, Czorſtynum occupat, adulterino, vt dixi, regio vſus diplomate. Iamque illic incondita multitudo, coeca et praecipiti deuotione ad obſequium eius acta ſenſim confluebat, cum ecce PETRVS GEMBICKI, epiſcopus Cracouienſis, dux Seueriae, tam propinquo periculo excitus ſenex, trecentos ſuorum celerrime Czorſtynum dimittit. Regi quoque ocius per literas de imminenti ſignificat periculo. Adeo quilibet ſupremam optat poteſtatem, et a ſe ipſo pendere cupit, cum dominatione nihil ſit iucundius.

Noui tumultus in regno excitantur. Nouus rebellis in'minori Polonia.

Similem rebellionem in maiori Polonia circa Poſnaniam excitauerat quoque, ſine nomine, ſine tribu, ad quem iam infinita quoque confluxerat agreſtium multitudo, ſed CASIMIRI ducis in Kleuan CZARTORYSKI, cathedrae Poſnanienſis antiſtitis, ſtetit vigilantia, quod illa extincta fuerit, nondum adulta, ſeditio. His ergo tunc periculis corona Poloniae expoſita fuit tot ambitionis procellis, tot ſcopulis hoſtium, tot populi tempeſtatibus, vnde diuina aſſiſtentia opus fuit, vt aduerſus inimicam Deam praeualeret rex.

Alter in maiori Polonia.

Adulto iam Iunio, rex neſcius de Poloniae tumultibus, contracto vndique in vnum apud Sokalium exercitu, caſtra ad oppidum, Bereſtecko, ad fluuium Styr ſitum, promouet. Ibi iterum belli duces in conſilium adhibet. Placuit omnibus ſubſiſtere aliquantulum, eodemque in loco morari, donec de coniunctione Tartarorum Chani, cum rebelle Chmielnicio, qui ad Zbarazium caſtra metatus erat, certius conſtaret. Dicta tamen militibus vlterioris expeditionis viceſima ſeptima Iunii dies, quo fere tempore regi literis ſignificatum de exortis domeſticis Poloniae tumultibus. Percuſſit tam inopinatum telum regis pectus, vnde ira vecors, tot ſimul malis impetitus, dabit mihi, inquit, viam in vltionem, qui dedit imperii ius Deus. Ibo, ibo in perduelles tyrannidemque illorum vlciſcar. Neque mora, ALEXANDRVM comitem LVBOMIRSKI, Conneſtabilem regni, et IOAN. comitem de Ruſcza BRANNECKI, gubernatorem Checinenſem, cum tribus millibus lecti exercitus in Poloniam redire iubet. Illi rem, vt erat commiſſa, exequebantur. Iamque medio confecto itinere feſtinabant ocius Cracouiam verſus, cum fere eodem tempore in caſſes inciderat Czorſtynenſis fera, mira enim velocitate expugnata arx, reddiderat tam ferum leonem, qui leonino actus impetu, cum principe aquila Scarabaei modo pugnauit, perdidit. Vitae eius finis tragicus fuit, aculeato enim ob inſcitiam lictoris decumanis vicibus infixus palo, paulo poſt, extra moenia vrbis Cracouienſis, tandem in crucifixi amplexum animam Deo reddidit. Vir, cui ſi fortuna fauiſſet, intra aliquod tempus triumphaſſet Cracouiae: Quanquam non deerant aſtrologi, qui eo anno fatale aliquid vrbi Cracouienſi accidere ex errantibus praeuiderant aſtris 44). Interea die vigeſima ſeptima Iunii, quae expeditionis dies erat, antelucano tempore, a cohortibus ducis Wiſniowiecii, Palatini terrarum Ruſſiae, ſignificatur regi, Chanum rebellibus ſe iunxiſſe

Conſilium bellicum Poloniae.

Exitus tragicus rebellis Koſtkae.

Prima de hoſte notitia.

44) Ignorantiam aſtronomiae ac phyſices demonſtrat illa opinio, fata regnorum ciuitatumque ex aſtris praeuideri poſſe. Non negandum, quam plurimos in Polonia, aſtronomiae expertes, hoc errore eſſe imbutos, qui, ſi caſu accidit, quod praedictum fuerat generatim in faſtis, firmiter credunt veriſſimam aſtrologorum ſcientiam opinioni experientiam adiungentes, eadem fere ratione, ac iſte in Germania ruſticus, qui arbores ex ranarum clamore ineunte

1651 xiſſe, et vtrumque hoſtem relictis impedimentis coniunctis copiis in regem mouiſſe, quin imo iam paucis a caſtris regiis abeſſe milliaribus. Hoc nuntio rex accepto, impedimenta, quorum iam magna pars ante praeceſſerat, redire imperat, eodemque in loco celeriter ſuorum collocat ordines, dimiſſis interea per occultas vias expeditiſſimis cohortibus, qui certiora de aduentu hoſtis reſcirent, ſibique referant. Redrere ſub veſperam miſſi exploratores, qui vnanimi voce, partem hoſtilis exercitus in vicino eſſe affirmarunt.

Eadem referunt exploratores.

Sequenti die fere media comparauerunt Tartaricae cohortes in Polonorum conſpectum. Rex aliquot equeſtres Polonorum copias vltra caſtra progredi imperat: Expectarent ibi hoſtium impetum ſuaque mandata. Inclinante vero ad veſperam die, duo millia, Polonorum ducibus, Georgio comite Lubomirski, ſupremo regni Mareſchalco, altero Alexandro Koniecpolski regni vexillifero, vna cum Nicolai Potocii ducis cohortibus decem millia hoſtium ſelectiſſimi equitatus Tartarici, nam tot fuiſſe illorum captiui referebant, aggreſſi in fugam egerunt. Capti eo proelio duo inſigniores Murſae Tartari. Ita feliciter ea die Poloniae praeludebat fortuna: iamque non vincere modo, ſed et frui victoria ſperabant Poloni.

Primus Polonorum cum Tartaris congreſſus.

Tandem foedifragus Chanus, vna cum rebelle Chmielnicio ac victore milite, exercitatisque legionibus adueniebat. Vbi prima ab aduentu eius illuxit dies, rex omnia ſecretiora quoque per exploratores, praecipua regnandi inſtrumenta, edoctus: Chanum Crimenſem, maiores, quam hominum erat memoria, vires habere. Cuius ſcilicet caſtra Vromedienſes, Syliſtrenſes ac Dubratenſes auxerunt Turcae. Coſacorum copias non minores ſuperioribus annis eſſe reſciuit. In ſumma, trecenta quinquaginta hoſtilis exercitus numerabantur millia. Modicis itaque velitationibus ac leuioribus certaminibus ad experiendas hoſtium vires totam illam diem conſumere placuit, Chano Crimenſi e longinquo per tubum opticum ſuorum fortunam et belli incipientis exordia ſpeculante. Multum iam diei praeceſſerat, cum ecce feruidius, quam ex imperatoriis praeceptis, campo decurſae totae acies ad pugnam coierunt, magna reuera vi, maiorique impetu a Tartaris Coſacisque permixtis, caſtra regia tunc adorti ſunt. Iuere ad arcendum hoſtem, regio iuſſu, legiones equitum Nicolai Potocki, ſupremi belli ducis, Georgii Lubomirski, Mareſchalci regni, Leonis Caſimiri Sapiehae, magni ducatus Lituaniae vicecancellarii, fratrumque eius, ac Andreae comitis Firlei, reliquo interea exercitu inſtructo, prae caſtris regia expectante mandata. Ita omnibus primo ardore concitatis alacriter itum in hoſtes; concurſumque magna vi pariter et animis ab vtrinque. Tandem inclinante ad regios victoria, Tartari Coſacique cedunt.

Aduentus Chani et Chmielnicii ac eorum potentia.

Coſaci Polonorum adoriuntur caſtra.

Poloni reſiſtunt ac hoſtem profligant.

Periere ex Polonia GEORGIVS comes de Tęczyn OSSOLINSKI, praefectus Lublinenſis, vnius cohortis equitum ductor, magni illius cancellarii, Georgii ducis in Oſſolin, anno proxime praeterito vita functi, ex fratre nepos. IOAN. item KAZANOWSKI, caſtellanus Halicenſis, Adami Kazanowski nuper Mareſchalci curiae regni; frater patruelis. Complures praeterea ex nobilitate, vexillifer Sendomirienſis, ſuccamerarius Praemiſlienſis, enſifer Lancicienſis et alii. At longe maiori ſanguine ea praeludia Tartaris ſtetere. Cecidere enim illa die Soltan Muradin, frater germanus Chani, Soltan Kazak Murſa, Muſtaſa Murſa, Aulah Murſa, Tohaibei Murſa et plerique alii Chani conſanguinei, Tartarorumque proceres.

Numerus caeſorum ex parte Polona,

ex parte hoſtium.

vere efflorefcere credebat, idque quadraginta annorum experientia confirmabat. Aſtrologi Cracouienſes non ignorabant, Chmielnicium cum Coſacis Tartariſque Cracouiam venire, in animo habuiſſe, ideo fatale quid Cracouiae praedicere potuerunt. Cum autem aliter res euenit, praedictionem de rebelli Napierſcio interpretati ſunt. Melius eſſet, ſi iſtae nogae plana ex faſtis eiicerentur, tunc autem non ita facile inuenirent emtores, quorum maxima pars decipi velit.

LIBRI

LIBRI III. CAPVT III.

SYNOPSIS

Pugna generalis decernitur. Acies Polonorum inſtructa. Acies Coſacorum. Ordo pugnandi. Ducis Wiſniowiecii ardor. Polonorum victoria. Hoſtium fuga. Coſaci tumultuantur. A Polonis obſidentur. Illorum preces, regisque reſponſum. Fuga deinde Coſacorum. Polonorum error. Coſaci animò concidunt.

1651

Pugna generalis decernitur.

Rex omnibus iam, ad rem feliciter gerendam, ordinatis, ope diuini numinis implorata, non amplius differendum generale cenſebat praelium. Igitur certamen ſecreto in craſtinum edici 'centurionibus, praefectis ac cohortium ductoribus, totumque exercitum paratum eſſe iubet. Ipſe multò ante lucem, iuſto cultu Deo perſoluto, ſacraque munims ſynaxi, producto longius ex caſtris, ſurgente aurora, toto exercitu, denſa enim nebula proſpectum abſtulerat, aciem inſtruere coepit. Inſumſit hic labor aliquot horas, cum, ſubſidente caligine, affulgens ſol apparuit, totamque aciem detexit, ad medium Germanicum milliare protenſam, quam hunc fere in modum inſtruxerat rex:

Acies Polonorum inſtructa.

Media acies et corpus ipſum ſpectabat meridiem, frontem aciei antecedebant tormenta, quibus praeerat Sigismundus Przyiemski, cohortis tormentariae ſupremus magiſter. Ipſam frontem occupabant ex confecto pedite phalanges ducis Radiuilii, cuſtodiae praeterea regii corporis denſata agmina, quibus praeerat Chriſtophorus Vbaldi, generalis maior: hos ſequebantur ſuſidiariae turmae haſtatorum, cohortibus in medio collocatis, adſtabant parte ab vtraque, equitum complures cateruae: totam aciem claudebant diſpoſitae per agmina phalangum confertae legiones, adiunctas habentes a lateribus ſingulas equitum cohortes. Dextrum et ſiniſtrum cornu, vtrumque bellicis machinis munitum, ita inſtructum erat, vt medium locum tenerent, io vtramque alam locati equites absque haſtis, quorum frontem terga et latera, alternis ordinibus diſpoſita, nunc Coſacorum Polonorum, nunc deſultariorum turma tegebat. Dextram alam moderandam commiſit rex Nicolao Potocki, generaliſſimo exercitus, in eodem cornu cum ſuis legionibus, conſiſtentibus Stanislao Lanckoronski, Braclauienſi palatino, Georgio Lubimirski, Mareſchalco regni ſupremo, Leone Caſimiro Sapieha, vicecancellario Lithuaniae, et Alexandro Koniecpolski, vexilliſero regni. Siniſtrae praefecit Martinum Kalinowski, palatinum Czernichouienſem, ducem regni campeſtrem, aſſiſtentibus illi cum ſuis, quas quisque ducebat, legionibus, Ieremia Michaele duce Wiſniowiecki, terrarum Ruſſiae palatino, Ioanne Sczawinski Breſtenſi, Stanislao Potocki, Podoliae, palatinis. Mediam aciem, quae germano milite et haſtatis conſtabat, ipſe rex dirigendam ſuſcepit, collocata in ſubſidiis nobilitate, e palatinatibus coadunata, partim in dextra, partim in ſiniſtra ala. Syluam dextrae alae aciei contiguam, ex qua hoſtis Polonis facile inſidiari poterat, equite permixtim cum pedite firmauerat. Atque haec in hunc modum regia acies inſtructa erat. Prodiit tandem in arenam Chmielnicius, ingentem ſecum trahens trecentorum millium multitudinem, cuius caſtra in hunc quoque modum diſpoſita erant. Dextrum cornu tuebantur Tartaricae legiones, laeuum ipſe regebat Chmielnicius, Crimenſi Chano prope ſyluam conſiſtente. Longiſſima acies eius ſupra dorſum montis, vſque ad laeuam partem, quam Coſaci nacti erant, ad inſtar ſemilunae ſeſe extendebat. Coſacis potiſſimum robur erat in carragino, quam ex carris et curribus, quorum nonnulli luto erant obdurati, congeſtum fecerant munimentum. Ita inſtructos Coſacorum Tartarorumque ordines admouet Polonis Chmieloicius, ſed illi ad primum regiae faciei fulgorem, cunctari primo, haerere deinde, mox paueſcere viſi ſunt. Ipſe quoque Chmielnicius, alias immani ſpe ferox, tunc attonito ſimilis ſtetit. Ad extremum modicis velitationibus Polonos prouocare conſtituunt Tartari, ſed nemine ex Polonis in aciem deſcendente, ob comminatam poenam capitis, iterum Tartari redeunt ad Chanum. Interim tormentorum fulmine, regio iuſſu, hoſtilis acies peti coepit, adeo, vt ad ſingulas eiaculationes hoſtis denſis agminibus ſterneretur. Iam prouecto ſole rex mediam aciem tormentis praecedentibus

Acies Coſacorum.

Ordo pugnandi.

1651 tibus aduerſus cliuum montem, in quo Tartarica acies ſe condenſauerat, promouet, imperans, vt dextra quoque procederet ala. Nec deerant, qui regi ſuaderent, vt in ſequentem potius diem differret praelium, tarde enim, et aduerſo pugnare non expedire credi-derant vento. At rex ardorem militis illo die ſequutus, pugnam in ſiniſtra ala accendere imperat. Neque mora dux Wiſniowiecki, cum duodecim veteranorum militum cohortibus hoſtem adoritur, ſubſequentibus et ſubſidia certatim ferentibus, leuis armaturae equitum turmis, tum Cracouienſis, Sandomirienſis, Lancicienſis, Siradienſis palatinatuum nobilitate. Ipſe nudo brachio nudoque enſe primus anteceſſit. Acris acies fuit. Polonis pro patria, Tartaris pro gloria et praeda, Coſacis pro libertate pugnantibus. Iamque hoſtis tota vi incumbens Polonorum impetum repreſſerant, Tartaria terga et latera obſeruantibus, videbaturque Polonorum nutare victoria, niſi ſubmiſſae a prouidentiſſimo rege in omnes periculi partes, nouae equitum cohortes, redintegrato praelio, Polonos victores ceciniſſent. Tum Coſaci intra carraginem, Chmielnicius vna cum Chano Crimenſi in cacumen montis euadit.

Ducis Wiſniowiecii ardor.

Polonorum victoria.

Rex fracto illa parte hoſtili robore, totam aciem aduerſus montem cliuum promouet, vbi ſingulare quoque ipſemet adiit diſcrimen. Forte enim edoctus hoſtis a captiuo quodam, in medio ſuorum regem conſiſtere, illuc quatuor globis e duobus machinis collimat. Tres circa regem, quartus immediate ante regem ipſum, terrae alliſus eſt, immoto rege, nec loco cedere volente. Sacrum ille credo veritus erat tangere caput. Nec ſegnius Poloni Chani quoque Crimenſis obſeruabant ſtationes. Hinc quidam Polonorum albicans ingens vexillum ſolito maius prope ſyluam conſpicatus, ibi Chanum Crimenſem adeſſe praeſentem renunciat regi, ocius iuberet rex illuc circum rotatam vibrare machinam. Factum eſt, et inſigni Tartaro, qui latezi adſtabat Chani, ictu tormenti ex equo labente, tota illa multitudo hoſtium, eodem momento in fugam ſe dedit, exigua ſuppellectili, quae Scythas Europae latrones oſtentaret, relicta. Tympano ſcilicet, Balt dicto, ad cuius ſonum vilisſima parebant mancipia, tentorio Chani, curru, horologio, lagena praeterea equini lactis, qui potus apud illos in deliciis eſt.

Raro reuera alias maiori emolumento, et minori ſanguinis Poloni diſpendio, toto hoc ciuili bello pugnatum eſt. Quatuor horarum ſpatio, quingentis non amplius deſideratis, in fugam vertit trecenta et amplius hominum millia Polonus rex. Nam et Chmielnicius vbi nutare vidit Tartaros, Coſacosque ad fugam diſponi, veritus ſui fatalem horam, cum aliquot intimis Chanum ſecutus eſt, qui cadente iam ſole, quinque Germanicas leucas emenſus, trepidus et inſomnis ſub dio illam transegerat noctem. Coſaci, vbi Chanum cum Chmielnicio vna euaſiſſe audiunt, Tartarosque non amplius in campis videri, tum et ipſi ad ſecuriora reſpexere remedia, neque mora, habito conſilio, de nouo eligendo duce in locum profugi, vt aiebant, Chmielnicii.

Hoſtium fuga.

Coſaci tumultuantur.

Sequenti mane arcta rebelles cingit obſidione Polonus rex, illi vero dolo et ſolito aſtu vſi, clementiam et miſericordiam a victore principe non ſine lacrimis implorabant. Parceret ſubiectis, ſat irae, ſat furori datum, ſat ſanguinis fuſum. Rex ad illorum preces, quanquam latentis doli inſcius, ſurdas obturabat aures: Nulla, inquit, clementia digni, qui tanta viarum ſpatia Polono ſanguine purpurarunt, vel nunc intelligant Coſaci, nunquam impune contemni faſtigia. Ergo ſtrictiorem adhuc imperat obſidionem, lineam communicationis produci, propugnacula, foſſas, caſtella excitare, vallum proferre. Coſaci, vbi nullam ſpem in clementia principis vident, pontibus interea extructis, conubia nocte, ſine vllo claſſico, vna cum electo duce Dziadzialy, deſeruot carraginem, furioſis fortunae votis et Chmielnicio, qui illos deſeruerat, maledicentes.

A Polonis obſidentur. Illorum preces. Regis reſponſum.

Ac deinde Coſacorum fuga.

Vbi prima tenebras diſcuſſerat lux, Poloni Coſacorum fuga vacuam reperiunt carraginem. Didicerant quippe Coſaci a Gallo illo; Polonos fraudibus magis quam vi parere. Multis ego credo ſaeculis reſpublica Polona illius noctis errorem deplorabit. Ab illo enim momento regni ruina et exaltatio pendebat. Adeo quod multorum procerum virtus et prudentia ad illud tempus pepererat, vno temporis puncto malum euertit conſilium. Coſaci in illis anguſtiis premi et tolli tunc debebant, aut quod efficaciſſimum VBALDI generalis fuit conſilium, ſtagnis et adiacentibus ſuffocari paludibus, quos quidem ſumma celeritate ſecutus eſt poſt Polonus miles, et aſſecutus eſt, partemque ex iis, decem circi-

Polonorum error.

circiter millia deleuit, dum illi in tranſitu fluminis haererent. Ita non raro breuibus momentis ſumma rerum vertitur. Periit eo in praelio archiepiſcopus Peloponenſis et Corinthi, Graeci ritus Secta Schiſmaticus. 1651

Tum primum Coſaci paulo ante ſaeui ſubito metu obtorpuere. Nulla fere eis amplius erga Tartaros fiducia. Quippe Tartari plus ſemper calamitatis, Ruſſis, Coſacisque quam Polonia inferre videbantur. Parua quoque erga Chmielnicium reuerentia. Tantumque metum ea clades Ruſſis intulit, vt multi non dubitarint, ſibi ipſis vltro inferre manus, mortemque praeoccupare. Vidiſſes tunc aliam Kiiouiam, aliosque in ea hominum vultus, peccauiſſe timentium. Nemo tunc reduci applaudebat Chmielnicio: Nemo fauſtis clamoribus viuat Chmielnicius, tollebat in altum: Moeſtitia et pauor ſontes obſederat, tacite expectantes quid de illis ſtatuiſſent ſuperi.

LIB. III. CAPVT IV

SYNOPSIS

Polonorum acclamationes. Rex Varſauiam redit. Moritur Maria Anna Thereſia. Coſaci Polonos ad pacem ſtimulant. Quis ad haec Polonorum ſenſus. Lituani Kiiouiam intrant. Chmielnicius ſui conſtans Coſacos iterum coadunat. Ducis Wisniowiecii mors. Funebris eiusdem pompa. Morte Wisniowiecii Chmielnicius erigitur. Literae eiusdem ad Coſacos. Progreſſus Polonorum in Ruſſia. Tryliſia expugnatum. Chmielnicii literae ad Potocium. Kiiouiam mouet Polonus exercitus, ibidemque Lituano iungitur. Kiſielii de finiendo bello ſententia. Idem ét Potocius cum Kiſielio ſentit. Chmielnicius Ruſſis et Coſacis pacem perſuadet. Literae Chmielnicii ad Potocium.

Caeterum rex victor cum numeroſa nobilitate in Poloniam rediit. Miraculum armorum, et non magnus ſed certe maximus imperator, Caeſare felicior, Carolis maior, Ziemouitis, Boleslais, Vladislais glorioſior, a ſuis acclamatus palam, ad cuius victoriae nuntium inexpectatum tota tunc, vt Poloni dicebant, contremuit Aſia. Haec tantilla Coſacorum clades magis magisque extulit Polonorum animos, ipſum quoque ſtimulauit regem, qui feſtinare in vlteriorem Ruſſiam victore exercitu voluit, enituit: Veritus tamen, ne per longiorem abſentiam ſuam aliquis nouus iterum cieretur tumultus, in Poloniam redire maluit ex ſuorum voto, relicta ſumma rerum penes Potocium Kalinouiumque belli duces. Nec deerant optimatum nonnulli, qui paſſim iam fanatico ducti ſpiritu, in tumultus abire coeperunt. His tamen rex facile contemtis, Varſauiam triumphalis ingreditur, non ſine euidentibus moeſtitiae ſignis. Rex Varſauiam rediit. Die enim tertio ante eius aduentum ad beatorum procul dubio euolauit ſedes, filia vnica MARIA ANNA THERESIA, Poloniae infans, cuius corpuſculum tunc ſarcophago incluſum temporario ſepulcro in regio coenobio ſacrarum virginum diuae Thereſiae Varſauiae depoſitum fuit. Moritur Maria Anna Thereſia.

Interea Coſaci ad ſolidiorem pacem aſpirare videbantur. Sinceram, inquiebant, Poloni, parare pacem poteſtis, conditione, non bello, vinci Coſacos, non debellari poſſe, ſcitote. Victos amicos ne vnquam credatis, ſi ſemel viceritis, acrius pro vltione, quam pro libertate certabunt Coſaci. Non primos eſſe Ruſſos, qui hoc neceſſitati dediſſent. Caeterum prope totum conſpiraſſe orbem in Chmielnicianam factionem ſcirent Poloni. Haec Chromik, Gladki, Dziadziaty, Puskarenko, et alii Coſacorum tribuni. Coſaci Polonos ad pacem ſtimulant.

Neque Potocius, tempeſtatem toties expertus, portum recuſabat, quippe qui belli toties amaritudinem guſtauit. Vnde pacis agnoſcebat dulcedinem. At Kalinouius, Wisniowiecius, Lanckoronius, Koniecpolſcius, negebant, niſi capta bellua, Chmielnicio, Quis ad haec Polonorum ſenſus.

cum

1651

Lituani Kiiouiam intrant.

Chmielnicius ſui conſtans Coſacos iterum coadunat.

Ducis Wisniowiecii mors.

cum Coſacis tranſigere poſſe de foederibus. Princeps quoque Ianuſſius Radioilius, exercitus magni ducatus Lituaniae campeſtris dux, auxit in immenſum flammam, literis ſuis ad ducem Wisniowiecium pathetice ſcriptis. Iam enim Kiouiam cum victore Lituano intrauerat exercitu, vnde liberius negabat foedera, inuiſus Chmielnicio ob affectatum principis Valachiae connubium, qui nullum tunc turbati animi motum Coſacis prodidit: Sermo idem qui ante erga Coſacos Tartaroſque: Nihil in vultu animoque mutatus, placidus ore, intrepidus verbis, intempeſtiuas ſuorum coercens lacrimas, imo nihil omnimode de ſua reditura deſperans fortuna. Sub illud tempus Philipiſſam quandam mulierem Ruthenam in vxorem duxit, priore Czaplinska in crucem acta. Dum ſic Coſaci diſcordes ad tempus tumultuantur, breui iterum reditori in vnum, Polonus exercitus in vlteriorem penetrat Ruſſiam, ac primo impetu repetit Machoukam, Rozinam vaſtat, arcem Panoliciae ſumma vi aggreſſam tandem expugnat. Infelix oppidum, in quo dux IEREM. MICHAEL KORYBVT WISNIOWIECIVS, ille fortunatus Caeſar, ille Ruſſorum Hercules, ille, inquam, maximus imperator, improſpera ſtatiua victor obtinuit. Febrili enim oppugnatus tormento, tandem ſeptimo lethalis obſidii die, ad vltimae neceſſitatis deditionem adductus, Deo et aeternitati heroum auitae in praedam ceſſit. Adeo breuis eſt reſpiratio, quae cunas inter et tumulum intercedit. Ingens re vera animi ſpeique princeps, ac maiorum gloriae nimium memor. An vero etiam venenum, quo ſatis extingui potuit, alius cuiuspiam dolo ſubiectum fuerit, nihil equidem ego ſtatuerim, vt in re praeſumtae ſuſpicioni plerumque obnoxia. Mortuus in medio victoriarum et fortunae curſu. Annorum aetate nouem ac triginta bono publico impenſa, in extremis ſacramentorum omnium particeps, quanquam toto vitae tempore, munditiem ille animae vſque adeo coluit, per omnem aetatem, vt nullam grauiorem Dei offenſam apud ſe ferre diutius poſſet. Imo nullam expeditionem ſuſcepit, nunquam ſigna cum hoſte contulit, quin ante praeliarem diem accuratiſſima confeſſione Dei clementiam non propitiauerit. Quod certe in principe viro, cui ab aetate, a forma, ab armorum imperio ſumma licentia, tanto carior, quanto in caſtris rarior virtus. Hoc etiam ad eius altitudinem animi adiicio, nullum genus hoſtium, vel numero maius vel fama inſuperabile, vnquam expauit. In praeliis ſumme felix, victus nunquam, victor ſemper diſceſſit, adeo vt fortunatis armorum ducibus iure illum adnumerem. Tertio poſt obitum die Wisniowiecius elatus eſt a Paoolocenſibus caſtris Zamoiſcium verſus, peditibus equitibuſque per agmina diſpoſitis, armis indutus, addita capiti mitra, vti duces Korybutanae domus tumulari conſueuerunt. Secuti equites pediteſque bis mille, inuerſis, vti aſſolet, incomtiſque ſignis, ac reliquis triſtitiae imitamentis accurate defuncti. Apud corpus atrati, Koniecpolſcius, Zamoiſcius, Kalinouius, Sczawinski, Breſtenſis, Lanckoronski, Braclauienſis palatini. Hac pompa magnus hic princeps elatus eſt, et ab vniuerſo exercitu patris nomine comploratus, qua peracta, ſequenti ſtatim die, habito prius belli conſilio POTOCIVS Tryliſſam verſus caſtra mouere imperat.

Morte Wisniowiecii Chmielnicius erigitur, Literae eiusdem ad Coſacos.

Progreſſus Polonorum in Ruſſiam.

Tryliſſia expugnatur.

Audita Chmielnicius ducis Wisniowiecii morte, quam velox fama iam per totum vulgauerat regnum, Coſacis haud mora in hunc modum ſcribit: Votis tandem noſtris, inquit, annuit coelum, et fortis dextera Dei fecit virtutem. Scirent a partibus ſuis ipſum diuinum ſtare numen. Ducem Wisniowiecium quatuor vlnarum nunc occupare ſpatium, qui nuper vniuerſae dominari volebat Ruſſiae. Ita, cui noſtrum pepercit telum, Deus vindex noſtri ſanguinis, impium ſuſtulit caput. Nunc ergo aut firma ſperanda pax, aut cruentum cum Polonis bellum. Magna re vera apud Coſacos, ex tanti principis obitu vbique laetitiae ſigna, magna apud Polonos milites, exceptis aulicis, dolendi materies. Nec deerant, qui ſub ſpecie porrecti veneni, aulam et ipſum criminarentur regem, quod in magnis funeribus fieri amat. Poſt captam Machoukam, Roſinam, Pauolookam, dedidere ſe regi intra quindecim dies oppida et arces eius prouinciae complures. Haec dum ex animi ſententia ſuccedunt, in vlteriorem Ruſſiam progreſſurus POTOCIVS ad Tryliſſae oppidum inuadendum mittit legionem Germanicam, vna cum Lanckoronio, palatino Braclauienſi. Sed Tryliſenſes et loco, quem haud inſcite muniuerunt, et numero freti, reiecto de deditione colloquio, defenſionem ſedulo parabant. Summa itaque ab vtrinque contentione pugnari coeptum, dubioque parum euentu concertatum eſt. Sed qua parte curabant Germani, amiſſis duobus ſuorum centurionibus, tanta eos ex dedecore indignatio ac furor inceſſit, vt acuente vires ira, coniectis fugam defenſoribus, in oppidum penetrauerint primi. Et oppidani quidem milites poſitis armis plerique dedidere ſe, Coſaci vero in arcem protinus ſe recepere. Arx igitur reſtabat, non alioqui magis ſecura,

quam

quam pernicacia defenſorum, peruicaciam ſpes alebat, haud poſſe ſe tam cito in deditionem cogi, vt non interim ſubſidium mitteretur a Chmielnicio. Sed Germanorum celeritas et alacritas peruicit omnia, ſecuti ingenti alacritate nobiliſſimi quique ordinum ductores, ea pertinacia, vt quatuor horarum ſpatio, quamuis fatigati diurna pugna, portae obicem depreſſerint, arceque illa potiti ſint. Captus Bohdanus, praefectus arcis, miles Chmielnicii primarius, caeteri omnes, qua gladio, qua laqueo, perduellionis poenas luere. Sic hoſtilem perfidiam vltus Tryliſiae, documentum ex alieno periculo proponebat Potocius. Tryliſiaeque fatalis exitus mouit caeteras ciuitates, ne victori reſiſterent Polono exercitui. 1651

Captis intra tam paruum tempus hiſce haud contemnendis Ruſſiae oppidis, Potocius cum victore Polono exercitu Album Fanum, vulgo Bialocierkuam profectus eſt, vrbem Ruſſiae haud ignobilem, quam multi Coſacorum, ipſeque adeo inſederat Chmielnicius. Miſerat illuc Potocius aliquot ante legiones, ipſe quoque breui, cum reliquo exercitu adueniens, pauorem Coſacis incuſſerat, qui fere omnes per tenebras elapſi ſunt. Chmielnicius compoſitis ad Potocium literis, in haec concepta verba ſcribit: Eone tandem ventum eſt, vt caedium theatrum vniuerſa fieret innocua Ruſſia, Polonis ideo iucundum ſpectaculum, quia Ruſſis luctuoſum.

Chmielnicii literae ad Potocium.

Non ſatis erat cauſae ad ſaeuiendum, pluribus Coſacis per inſidias ante interfectis, omnibus per apertum bellum palam irritatis! nunc eo ventum eſt, vt nec innocentia tuta ſit, non aetas a ſuppliciis immunis, non ſexus: perinde quaſi humana omnia punirentur, et ſatis admiſiſſet ad necem ſceleris, quisquis viuebat Ruthenus. Sibi adhuc vires ſupereſſe, arma et equos in expedito, Deos denique coeptorum tutelares Ruſſiae auſpices eſſe: Ad extremum illud omnibus, perſuaſum ſciret Potocius, Coſacis, dulce et decorum eſſe pro patria et libertate occumbere Ruſſiae. Hoc claſſicum animum noſtrum excitat, hoc alacritatem addit ad maiora.

Recuperata Bialocerkienſi ciuitate, Kiiouiam, metropolim vrbem, recta tendit Potocius, ibi enim poſtremus contra rebelles ad Boryſthenem labor reſtabat, Chmielnicio ad omnes Polonorum conatus attentiſſimo. Kiiouia appropinquanti Polono exercitui fuit obuius exercitus Lituanici campeſtris imperator, Ianuſſius dux Radinilius. Hic vbi in mutuum venit conſpectum Potocii, Kalinouii, Lanckoronſcii, Kiſielii, aliorumque, mutuis illorum toties illigatus amplexibus, multa de perfidia Chmielnicii quaeſtus, ad extremum de neceſſitatibus vtriuſque exercitus ſerio conſulendum aiebat, furorem, iram et vindictam, in Chmielnicium, qua voce, qua geſtu ipſe ferens. Sed mox huic conſilio Kiſielium palatinum Kiiouienſem, aduerſarium audiuit. Finis belli, inquiebat Kiſielius, optata tandem pax eſt. Quid belluarum in morem nos ipſos impetimus? finienda tandem haec controuerſia eſt. Pace deperibunt Coſaci, qui marte nequibant. Coaleſcat tandem haec toties deſiderata pax. Bella ab extra gerenda, dulcedine otii pelliciendi populi. Saeuiendum eſt in Turcas et Tartaros, relinquendi ſubditi. Nihil enim glorioſius Chriſtianis, quam de Turca triumphare: nihil turpius, quam ſubditorum exhaurire ſanguinem.

Kiiouiam mouet Polonus exercitus, ibidemque Lituano iungitur.

Kiſielii de finiendo bello ſententia.

Auide excepit orationem palatini Potocius, multa et ille de Polonorum virium debilitate, et quod peius, incipiente peſte, fame, temporum iniuriis, aduerſa et inimica palam fortuna conquaeſtus. Addidit cruentis hiſce aliquot certaminibus abſumtos optimatum et militum praecipuos. Quousque ſic miſeri, inquit, patriam exhaurientes, falſus vtinam vates, forte alteri pugnamus. Koniecpolſcium tunc ab eo conſilio opportunus ſubduxerat morbus, ſed et ille poſtea in pacis quoque ſubſcripſerat leges. Haec dum in Polono velut ſecreta agitantur conſilia exercitu, Chmielnicius, atrox ante oculos nactus ſpectaculum, in vicino armatum Polonum pariterque Lituanum conſpici militem, ſerio tandem et ipſe ad pacis conſilia animum adiecit, certior per exploratores factus, non alienum quoque eſſe a bello Polonum militem, ergo Ruſſis pacem in hunc modum perſuadere conatur:

Idem et Potocius cum Kiſielio ſentit.

Terrarum, quas Boryſthenes hinc alluit, illinc Viſtula claudit, paulo ante domini, nunc exules, iam non de gloria, nec de libertate, ſed de ſalute, quod vltimum reſtat, pugnandum eſt. Eo ventum per inſanam fortunam, vnde pedem non licet amplius referre, abſque vniuerſae Ruſſiae clade aut victoria. Induciis ergo, hac interpoſita mora, illudendum eſt Polonis, quoaduſque Tauricana non comparebunt ſigna. Vix loqui Chmiel-

Chmielnicius Ruſſis et Coſacis pacem perſuadet.

1651 tricius deſierat, cum ecce miles iam muſitare coepit. Neque mora ab adulterina eius militia, palam ad iuſtum regis imperium aliquot tranſiere legioues, Hummanenſes dictae. Longe enim alia facies, quam ſolebat, in caſtris Chmielnicii fuit, plerique metu tacti inſaniam excuſauere: Quid in regem et rempublicam eſſeut auſi, tunc demum intuebantur. Subiiciebat pauentibus ſollicitudo, adeſſe iam deos violatae vltores maieſtatis, et conſternatio animi in omnibus etiam vulgaribus rebus dira omina inueniebat. Auxit hos metus alacritas exercitus Poloni, quibus maxima erat virium ſuarum fiducia. Quippe puduit tanquam obſeſſos in vrbe Kiiouienſi, amplius conſidere. Promouerunt itaque caſtra ab vrbe propius hoſtem. Nihil enim optabilius, quam praelio experiri hoſtium vires concluſum fuerat in arctiori belli ducum conſilio. Adhuc ſui incertus et grauioribus agitatus conſiliis Chmielnicius ad Potocium, cadente iam ſole, in haec verba ſcribit:

Literae Chmielnicii ad Potocium.

Tot hominum myriades, quae hoc periere bello, monerent ſaltem Potocium a profuſione amplius Chriſtiani ſanguinis: Coſacos nunquam peccauiſſe in foedera: Si regiones integrae deuaſtatae, incenſae, libidini, auaritiae, crudelitati peruiae factae: Si agri in ſolitudinem, vrbes in laniensm, templa diuorum iu impietatem conuerſa ſunt; haec Polonorum ſteterunt proteruia, crudelitate, ſaeuitia: Nihil amplius reſtar, niſi iuſtos bonorum ſuorum dominos de poſſeſſione vitae turbare, nunquam poſthae in Ruſſiam rediturus. Matronarum virginumque pudicitiam inſana militum libidine expugnari: Religioſum diuinae maieſtatis cultum, impio et ſacrilego auſu ſubuerti. Haec belli huius ciuilia grauiſſima fuere mala, quorum omnium diuina vindicta reum illum eitet, qui primus aut nulla aut iniuſta cauſa in arma proſiluit, et innocentibus quietisque hominibus, ſeruis, mancipiisque propriis, crudele bellum intulit. Ab eius anima, tot miſerorum animae, quas crudeliſſimo ferro ſaeuisſimae militum manus expulerunt, repetantur: Ei tot immania graſſantium cruentis enſibus legionum ſcelera imputentur. Non enim eſſet Deus, et ſine numine tota huius vniuerſi machina volueretur, ſi impunita ſtare poſſet hominum iniuſtorum improbitas. Duorum Poloniae procerum ducis Wisniowiecii et Alexandri Koniecpolſcii inſolens effecit audacia, vt ſpretis conceſſis nobis legibus, et iure auito conculcato, nos in funeſtam arenam prouocaret Polonia. Adeo ob triumphalem pompae ſuperbiam et lauream corollam, procerum villas ac regni totius ſecuritatem periclitari fecerunt, duo iſti temerarii duces. Quid tandem amplius ſperandum parte ab vtraque. Eheu video iam vltimum pereuntis patriae diſcrimen. Video aut Polouiae regui aut Ruſſiae noſtrae vltima inſtare fata, et quod peſſimum, video deſperatos ab vtrinque militum animos, deſperatio autem multa et extrema audet. Nos Ruſſos pro patria morituros, vos Polonos pro libertate et bonis, imaginor mihi, pugnaturos. Proinde hoc vltimum a ſe Potocius ſalutare acciperet conſilium. Pacis potius quam belli amplecteretur artes, nec credat felicitate ſua iam arduum poſſe couficere bellum, et ad extremum de Coſacis poſſe triumphare. Saepe triumphat hoc anno, qui altero in triumphum ducitur, nec raro victum aliquem ſol oriens quem aſpicit, quem occidens viderat triumphantem. Nos Coſacos viros fortes ac ſtrenuos, quemadmodum ſecundae res nequaquam efferunt, ita nec aduerſae deprimunt. Sunt enim pugnarum incogniti exitus et mars communis qui ſaepe ſpoliantem iam et exultantem euertit et perpulit ab abiecto. Imo eadem nonnunquam hora fugatur ab hoſte quispiam et hoſtem fugat. Ad extremum melior ſemper certiorque eſt tuta pax, quam ſperata victoria. Haec ſerio tandem perpenderet Potocius, Kalinouius, Radiuilius aliique proceres. Adiecit quoque: Si pacem hanc ſpreueritis Poloni, ſcitote periculi in ſocietatem perquam facile reliquas nationes tacite nobis foederatas iungi inſimul. Haec ſumma Chmielnicii literarum.

Obſignatis literis legationem hanc captiuo cuidam credit Polono, vade, inquit, et hos codicillos Potocio redde. Illi, Coſacorum deſperatos animos, auxilia Turcarum Tartarorumque propediem adfutura, renuntia, omnia denique, quae in caſtris videris noſtris, fideliter refer.

Digitized by Google

LIB. III. CAPVT V

SYNOPSIS

Potocius Chmielnicii recipit literas. Deliberat Potocius circa Chmielnicii literas. Tandem reſpondet. Articuli pacis a Potocio Coſacis propoſiti. Epiſtola Potocii ad Chmielnicium. Machowski perſuadet Chmielnicio arcana quaedam. Eius reſponſum et contluſio. Machowski redit ad Potocium, legationemque ſuam exponit. Quid ad haec Poloni? Kiſielii ſententia. Deliguntur commiſſarii ad mutua tractanda foedera.

Diſplicuere Potocio Chmielnicii literae, maxime ad duo nomina Wisniowiecii et Koniecpolſcii attonitus haerebat. Illine praeſtaotes duces, illi egregii imperatores regni fulcra, regis dextrae, reipublicae gladii, apud Chmielnicium duces temerarii audiunt? Sed quid, parendum tamen, inquit, neceſſitati eſt. Dira fames militem vrget, peſtis promiſcue graſſatur, ſtrenuum quemque ſpes et alacritas deficit, inimica a tergo ſupereſt regio. Pauoloce ſiquidem, Album fanum, Vinnicia, iterum per ea tempora ceſſerant hoſti, ſpes anxilii a rege nulla. Accedebat et metus, ne ſi intempeſtiuis quaeſtionibus aſperaretur populus Rusſiae, deſperatione adactus ad Turcas reſpiceret. Non enim latebat Potocium, quis ſenſus tunc regis, quis reipublicae fuit. Multi palam iam in ipſis viſceribus regni exuebant obedientiam, nullus conuocando tuoe ex tota gente concilio locus erat, cuius neceſſaria eſt legendo militi tributisque indicendis in Polonia auctoritas. Regem denique ipſum tot laceſſitum iurgiis, famoſisque libellis ſciebat abiiſſe in Prusſiam, donec interea exoneraſſent in eum totum inſanientis ingenii virus Poloni. Et qui nuper parentem, patronum ac protectorem, regem appellabant, tunc tyrannum passim iactabant, ſcilicet qui excutere anniteretur peſſimi moris iugum, quo ſceptrorum libertatem Poloni adſtrinxerant. Hinc de Coſacis nulla fere apud optimates Polonos mentio, quaſi aut Aethiopes inter ſe belligerarent aut noui Indi. Priuatum ergo conſilium cum proceribus in tentorium contraxit, quaſi rogaturus auxilium. Anceps deliberatio fuit, Koniecpolſcio ex Polonis, duce Ianusſio Radiuilio ex Lituanis diu contradicentibus. Qua enim ratione Potocius rege inſcio et republica, de foederibus cum obſtinatis tranſigeret Coſacis? Inuidiam certe maximam apud vniuerſam incurſurus nobilitatem. Rem eſſe altam, plenamque periculi, neque de bello tranſigere poſſe eum, qui alterius iuſſu pugnet. Agedum, inquit Potocius, ego totam regis iram, reipublicae inuidiam, optimatumque furorem in me ſuſcipiam, ſeruata reipublicae tranquillitas me abſoluet. Vnde commeante per internuntios colloquio conſcriptos Chmielnicio articulos Potocius ocius per Machowski tribunum Polonum remittit.

1651 Potocius Chmielnicii recipit literas.

Deliberat Potocius circa Chmielnicii literas.

Tandem reſpondet.

Articuli pacis a Potocio Coſacis propoſiti.

I. *Ne cum Tartarorum Chano hoſpitii vel commercii iura miſceto.*

II. *Bonis ſemel aſſignatis clauae generalium Coſacorum gaudeto.*

III. *Numerus excubantium pro rege et republica Coſacorum quindecim millium eſto.*

IV. *Ad priſtinas libertates et poſſeſſiones etiam ii, qui hoc bello partes Chmielnicianas ſecuti ſunt admittentur.*

V. *Statiua Polonorum ſeorſim habebuntur a Coſacis.*

VI. *Religio ab vtrinque ſancta et inuiolabilis permaneto. Quisquis alterutram violauerit hoſtis patriae ſit.*

VII. *Iudaei iterum in Ruſſia incolae ſunto.*

VIII. *Colle-*

1651

VIII. *Collegium Kiiouienſe ſocietatis Ieſu coetui ex nunc reſtituto.*

IX. *Limes Coſacorum ſtationum palatinatus ſit Kiiouienſis.*

X. *Numerum Coſacorum intra ſpatium quatuor menſium manu Chmielnicii vna et Wichouii ſubſcriptum ad Archiuum caſtri Kiiouienſis per oblatam transmittito.*

XI. *Tartaros ex nunc Ruſſia pellito.*

XII. *Fines magni ducatus Lituaniae Coſaci ne attingito.*

XIII. *Exercitus Coſacorum miſſionem faciat Chmielnicius.*

XIV. *Ad proxima ordinum comitia legatos Coſacorum delegato.*

His inſtructus mandatis commiſſariorum Machowski literas Chmielnicio defert, in quibus eadem fere repetebantur, quae Machowski viua voce et in ſcriptis a commiſſariis acceperat. Antequam miſſas tabellas legeret Chmielnicius, primo palleſcere, deinde haerere coepit ante inſcriptionem literarum, eo quod commiſſarii titulum generalis non addiderant. Vnde inter Coſacos fremitus audiri coepit, quin imo palam auſus eſt Dziadziaty exclamare: Eo ne res deuenit, vt etiam debitum titulum, vos exanimes Poloni, duci noſtro, veſtro vero non ſemel benefactori ſubtrahatis, quo ſemel donatus eſt Chmielnicius a regia maieſtate? Iam ſolutas tabellas viua voce Coſacorum exercitui legerat Wychouius ad vltimam literam, vbi ſolet dies exaratae epiſtolae adſcribi. Summa literarum haec fuit:

Epiſtola Potocii ad Chmielnicium.

Gratas fuiſſe Chmielnicii literas Polono exercitui. Vnde haud mora Machowski, equitem Polonum ad mutua tractanda foedera delegauerunt commiſſarii. Hunc, vt legati praerogatiua ſecurum reddat monuerunt Coſacos. Articulos praeterea pacis in iisdem exarauerunt literis.

Machowski perſuadet Chmielnicio arcana quaedam.

Lecta epiſtola coepit Machowski ſemotis arbitris proponere Chmielnicio, recederet a dicto Tartaris ſacramento, imo vero iunctis cum Polonis Lituanisque viribus eos Ruſſia pelleret. Ad quae Chmielnicius perplexe et amphibologice reſpondebat. Fidem ſuam iureiurando reipublicae obligans, coniunctionem Tartarorum fore contra alium hoſtem neceſſariam. Tribus horis ab vtrinque rationibus certatum eſt, ad extremum neceſſitatem impoſuit Chmielnicio Wychowski, per omnia fidus Achates, quem parentis venerabatur loco, acceptandi conditionem a Polonis oblatam, penitus delendi Tartaros. Ita prima hac difficili fracta glacie, de commiſſariis deinde et loco negotii deligendo diſputatum eſt. Placuitque Coſacis Bialocerkuienſem ciuitatem proponere, nuſquam alibi aut melius, aut Polonorum commiſſariis tutius. Nam in plano campo inter vtramque aciem medium non promittebat ſecurum congreſſum Chmielnicius, ſatius fore in Bialocerkuienſi ciuitate. Eleuatis praeterea in coelum digitis ſpoſpondit: Seruaturum fidem, nec ſe violaturum iura gentium, nec ius hoſpitalitatis.

Machowski redit ad Potocium, legationemque ſuam exponit.

Redux ad caſtra Polonorum Machowski, quae ab hoſte acceperat, fideliter commiſſariis refert. Chmielnicium tot victoriis ferocem, ore facundum, mente factioſum, nihil de anteacto flagitio remittere: regis venerari maieſtatem, illi ſoli fortunam impendere, ſpiritumque litare. Caeterum pacem bona fide poſcere, ſi Zborouianis conditionibus aſſentirent Poloni. Ad extremum commiſſarios deligere petiit, qui in Bialocerkuienſi ciuitate de mutuis ſtabiliendis tractarent foederibus; ibi quoque cum primariis ſe adfuturum promiſit. Adiecit Wychowski ſingulare ſtudium in profligandis Tartaris. Quosdam praeterea ex ocaſione Potocii, cum inter veſcendum eſſent, admixtos falſos Chmielnicii ſermones de eiusdem viduitate retulit.

Quid ad haec Poloni.

Perplexa Polonis proceribus Chmielnicii fides erat. Cur enim hoſtis Bialocerkuienſem ad tractanda foedera eligeret ciuitatem? niſi vt intercluſos proceres ſuorum immolaret ſanguini? An eius ſe crederent fidei, qui ipſos etiam laceſſere non ſuſtinuit manes? Variantibus deinde ſententiis, Kiſielius clamabat: non eſſe iam tempus certare otioſis ſuſpicioni-

cionibus, et conſultando dies noctesque inſomnes perdere: aut pacem ſtabiliendam, aut bellum habendum eſſe. Imminentia periculi vndique magnitudo Interuallum non poſtulat. Quod reliquum eſt, parendum neceſſitati, deligendique ocius commiſſarii, quorum numerum augere, ipſe quoque non perhorreſceret. Et huic quidem ſententiae aliorum ceſſerunt vota, neque mora, quam differre non licebat, absque euidenti periculo; eligunt e medio Adamum Kieſiel, palatinum Kiiouienſem, Georgium Lebowicz, palatinum Smolenſcenſem. His aliquot adiunxerunt legiones ſecuritatis cauſa, vna cum quingentis deſultariorum equitum, Dragonum vulgo. Hi ſoli Bialocerkuam ingreſſi ſunt. Caeteri retrogradum referre ad caſtra iuſſi.

1651
Kiſielii ſententia.
Deliguntur commiſſarii ad mutua tractanda foedera, Kiſielius et Lebowicz.

LIBRI III. CAPVT VI

SYNOPSIS

Kieſielius et Lebowicz Bialocerkuae tractant de pace, ibidemque ambo de vita periclitantur. Admonent Radiuilum periculi. Quid ad haec Radiuilus? Quid Potocius? Quid miles? Potocius Kieſielio ſcribit. Redeunt Polonorum commiſſarii. Relatio Kiſielii de tractatu pacis, ac inſolentia Coſacorum Tartarorumque praeda. Potocii ad legatos Chmielnicii oratio. Lituinenko reuertitur ad Chmielnicium. Potocii de Coſacis conſilium. Exercitus Poloni deſcriptio. Chmielnicius vicinitate Poloni exercitus turbatur.

Vix diſceſſerant Bialocerkuam Poloni Commiſſarii, cum ecce rumor a Chmielnicio ſubortus, ad ſimulationem magnarum virium compoſitus, trepidationem de ſubſecuta pace Polonis iniecit. Ficta enim erat, quaſi Soltan Galga, germanus Chani, cum ſexaginta auxiliaribus Tartarorum veniſſet millibus. Tertio deinde, poſtquam vicinam Bialocerkuam commiſſarii attigerant, die, peſſime ibidem a furioſa tractati plebe, de reditu ſuo ad caſtra iam prope deſperabant. Quibus enim rationibus perſuaderent furenti multitudini, ſe legatos et commiſſarios eſſe, quos vbique iuris gentium praerogatiua ſecuros reddit, communicatis itaque in vnum conſiliis, in quo tunc rerum et fortunae articulo verſarentur, Ianuſſio duci Radiuilio Lituana lingua ſecretis literis ſcripſerunt. Terrebat illos praecipue dilatus hucusque Chmielnicii Bialocerkuam aduentus.

Bialocerkuae tractant de pace, ibidemque ambo de vita periclitantur.
Admonent Radiuilium periculi.

Iamque epiſtola, quam commiſſarii ſcripſerant, in manus deuenerat Radiuilii. Nemini dubium erat coniuratos male ſibi conſcios in commiſſariorum peccaturos capita, aut ſi forte mitius cum iisdem vellent agere, Conſtantinopolim eosdem remiſſuros, vel pro obſidibus detenturos, aut ad extremum ad conditiones genti Polono pudendas, vi et armis eosdem adacturos, et ſic atrociori ſcelere extroquere a republica poſſe, quae ſine ſcelere ipſis indulgere ii non poterant. Eadem ominabantur Potocius, Kalinouius, Radiuilus. Nec miles conuitiis in Potocium iaciendis parcus. Cur enim fidei Coſacorum, quae nulla eſt, praecipua credidit capita?

Quid ad haec Radiuilus, quid Potocius, quid miles.

Caeterum Potocius, omnem inuidiae molem in ſe inundaturam cernens, ſi infelicem exitum haberet negotimm, arcanis notis ad Kieſielium ſcribit: Spiraretne adhuc, vel certe morti vicinus eſſet, ſibi quantocins per aliquem fidum certa renuntiaret. Interim celer ad caſtra Polonorum aduolat nuntius: commiſſarios iam quidem in via eſſe referens, caeterum in Tartaros incidiſſe, ac cum iis congredi, orare proinde aliquot equitum turmas auxilio ſibi futuras. Haec dum ille inter anhelitus et ſuſpiria effudit, ocius Potocius milites equos conſcendere imperat, quanquam eius imperium celerior militis anteuertit alacritas. Vnde pene in momento incredibili celeritate ad decem circiter millia ex caſtris ſeſe effuderant, auxilio futuri commiſſariis, quos haud procul a caſtris incolumes et obuios ſalutarunt. Excepti a reliquis ſumma cum laetitia et amplexu, adeo vt quibusdam gaudii ma-

Potocius Kieſielio ſcribit.
Redeunt Poloni commiſſarii.

Digitized by Google

1651

Relatio Kiſielii de tractatu pacis et inſolentia Coſacorum, Tartarorumque praeda.

teries etiam lacrimas elicuerit. Retolere, ſe quidem incolumes euaſiſſe, caeterum omnem ſuppellectilem, aurea ſcilicet et argentea vtenſilia vaſa, veſtes, equos, tentoria et alia pretioſiora quaeque, pecuniam item, quae omnia medium excedebant millionem, in praedam ceſſiſſe Tartaris. Res eo deuenerat, vt niſi Chmielnicius, Wychowski, Gladki, Bohun, Rumetho, aliique Coſacorum tribuni furenti interueniſſent multitudini, quae nos conuitiis lacerabat, actum procul dubio foiſſet de nobis. Iam enim nos obſeſſos in arce tenebant Tartari permixti Ruſſorum multitudini, iam toties impetum facientes expugnationem moliebantur, quos, nobis ſpectantibus, ab oppugnatione nudo enſe arcebant tribuni, haec toties intonantes: ne vos, inquiunt, pauor occupet Poloni: noſtro trunco corpore ii prius, quos cernitis, pontem inſternent, quam vos calcabunt. Addidere candorem Chromricii, tribuni et praefecti Bialocerkienſis. Hic vbi ioſolitam laſciuientis populi conſpexit audaciam noſtri miſertus candoris, haud exiguam magnitudinem pulueris tormentarii globorumque oſtendit, ac Polonorum vſui eſſe permiſit. Rara admodum in hoſte virtus, nec vllis vnquam ſatis depraedicanda encomiis. Pacis conditiooes quod attinet, his minime repugnat Chmielnicius, tribus exceptis caſſatiſque. Numerus, inquit, excubantium pro ſalute incolumitateque regia ac reipublicae ad viginti millia redigatur Coſacorum. Statiua Polono militi alibi prouinciarum, quam in Ruſſiae ciuitatibus, aſſignet reſpublica. Tartaros quoque in Ruſſis ab iisdem profligari Coſacis, ſacroſancta vetant foedera, contractaque ab inuicem amicitia. Caetera ſancte obſeruare atque inuiolata permanere iureiurando ſpondet cum tribunis. Eadem repetebant Lituinenko et Gladki Coſacorum legati, qui vna cum Polonorum adoenerant commiſſariis, quibusque in hunc modum reſpondit Potocius:

Potocii ad legatos Chmielnicii oratio.

Miror, inquit, cur tantillo facto commiſſum in rempublicam regiamque maieſtatem grauiſſimum perduellionis ſcelus diluere non poſſitis? Tartaros obſcuram fecem et vappam Aſiatici populi, obuerſis armis pellere veremini. At dictum ſcilicet illis vos excuſat ſacramentum. Agite ergo fidem eis vt vultis, ſeruate, qui pridem vos ſua deceperunt perfidia, inſontes animas. Scio vos acturos aliquando poenitentiam ſpreti conſilii mei. Caeterum nobis profligandos relinquite. Perſequar, ita me Deus, latrones, eosdemque in vltimam pellam Aſiam. Ciuitates veſtras Ruſſiae quod attinet, et ſpeciatim Kiiouiam, Czechrinum, Corſunum, Pereaslauiam, Czerkaſſi, liberas ego illas a ſtatione Poloni militis bona fide ſpondeo, verbo imperatorio. Ad extremum de numero Coſacorum ad quindecim millia redactorum, conſenſeront Chmielniciani legati, Potocii moti facundia, moti et lacrimis, quas inter loquendum dolor ſeni expreſſerat: modo quantocius Poloni ad ſtabilienda haec iuramento foedera legerent duodecim ablegatos, qui nomine regis ac reipublicae, totiusque exercitus Poloni, pariterque Lituani, in loco campeſtri inter vtrumque exercitum medio iurarent. Aſſenſit haud grauatim pactae Coſacorum conditioni Potocius, dilato in ſequentem diem commiſſariorum congreſſu. Tali reſponſo Lituinenko ad Chmielnicium reuertitur. Gladki vero penes Potocium tantillum ſubſiſtere iuſſus in caſtris remanſit.

Lituinenko reuertitur ad Chmielnicium.

Potocii de Coſacis conſilium.

At Potocius dimiſſo Lituinenko totus in eo erat, vt Coſaci vna cum Chmielnicio ad ſaniorem redirent mentem. Viſum ergo illo ipſo circa veſperam die, caſtra Polonorum Lituanorumque Bialocerkuam verſus, vbi tunc armatus degebat Chmielnicius, promoοere. Ibant duo magni exercitus, Polonorum in ſeptuaginta quatuor, Lituanorum in quadraginta diuiſus agmina, per continuum ſpatium quindecim Italicorum milliarium, longe lateque diffuſus. Iamque in conſpectum venerant vrbis, cum ecce a Chmielnicio literae illico traduntur Potocio. Mirabatur ille, quidnam ſibi tam propinqua vicinitas, tamque vicina propinquitas Poloni portenderet exercitus. Promiſſos a Potocio commiſſarios in momenta expectare, adiecit et preces, vt tribonum ſibi remitteret Potocius. Haud grauatim aſſenſit Potocius Chmielnicii precibus, neque mora multis donis affectum muneribusque onuſtum dimittit Gladki, promiſſo in ſequentem diem commiſſariorum aduentu, nominatusque a Potocio ſtatim electus congreſſui locus, Aſpriſaxeus dictus, numerum quoque comitantium commiſſarios ſecuritatis cauſa, ſexcentos non amplius parte ab vtraque nominauit equites.

Chmielnicius vicinitate Poloni exercitus turbatur.

LIBRI III. CAPVT VII

SYNOPSIS

Potocius Polonos commiſſarios ad Coſacos dimittit. Chmielnicii legati veniunt ad Potocium, eorumque poſtulata. Poloni a Coſacis decipiuntur. Inuectiua Kiſielii in Chmielnicium et Coſacos. Coſacorum reſponſum. Remittuntur Potocio Poloni obſides. . Potocius deliberat. Procerum Poloniae ſenſus. Potocii concluſio. Polonorum caſtrorum ordo. Initium pugnae a Radiuilo. Potocius Radiuilo diſſuadet certamen. Radiuili rationes volentis certare. Victoria de Coſacis a Radiuilo reportata. Potocius differt praelium. Radiuilus perſuadet Potocio certamen, ſed fruſtra.

Auerſis itaque a ſiniſtra ſuſpicione animis omnium, ſurgente aurora Potocius eosdem 1651
commiſſarios, qui Bialocerkuae cum Chmielnicio coeperunt tractare foedera, ad praeſtandum Coſacis iuramentum, nomine regis totiuſque reipublicae dimittit, additis praeterea et aliis, ſcilicet, qui duodenum augerent numerum ex voto Chmielnicii. Polonis in hunc modum dimiſſis in caſtra Coſacorum, pariter ex caſtris Coſacorum Chmielnicianos aduentantes legatos, in imperatorio excipiebat tentorio. Quod vbi primum Chmielniciani intrauere legati, praemiſſa veneratione, nudis capitibus palam quaerebantur, peccaſſe in foedera Polonos, ſcilicet qui pluribus, quam conuenerant, ſtipati cohortibus veniſſent, tres deinde proponere conditiones pacis, nempe:

Potocius Polonos commiſſarios ad Coſacos dimittit. Chmielnicii legati veniunt ad Potocium, eorumque poſtulata.

I. *Si pactis Zborouianis ſubſcriberent Poloni.*

II. *Si exercitus Poloni nunquam hybernarent in Ruſſia.*

III. *Si Tartaros, Ruſſiae libertatis cuſtodes, nequaquam profligaret Potocius.*

Tum primum aduerterunt Poloni, ſimulationem duntaxat fuiſſe in Bialocerkuienſi ciuitate, ad decipiendum Potocium vanis promiſſis extractum, ſcilicet vt ex voluntate hoſtium procederet tempus, quo rebus interim Chmielnicius conſulere ſuis, ac parta ſuorum ſecuritate incautos deleret Poloonos. Obſtupuere certe Commiſſarii, attonitisque ſimiles, vix prae indignatione ferro abſtinuerunt, vbi ſimiles a Chmielnicio propoſitas audiuere pacis conditiones: ludibrio quoque ſe expoſitos viliſſimis mancipiis aegre ferebant. Exaggerabat pathetice Kiſielius, palatinus Kiiouienſis Chmielnicii malitiam et perfidiam Non haec fuiſſe cum illo tractata in ciuitate Bialocerkuienſi foedera, toto coelo illum ab optato aberraſſe littore, deſineret tandem fanaticus eſſe, quid ad extremum ſibi polliceretur cum vniuerſo exercitu? at ſpes ſcilicet Thraciae legionum vobis affulget. Ite ergo damnatae animae, qoibus lubet diſſolute magis quam modeſte viuere, ſub tyranno, quam ſub pio principe, mancipiis potius, quam liberis. Aderit breui vindex Deus, qui vnico momento veſtra veſana euertet conſilia.

Poloni a Coſacis decipiuntur.

Inuectiua Kiſielii in Chmielnicium et Coſacos.

Ad ea Coſacorum legati identidem Palatino vnanimi reſpondebant voce, vnanimi ſenſu: ſe non aliis inſtructos a Chmielnicio veniſſe mandatis. De transactione Bialocerkuienſi nihil penitus conſtare Zaporouiano Coſacorum exercitui. Ita illuſis Polonorum commiſſariis, habenas ad ſua caſtra verterunt Coſaci, quibus ocius digreſſis, rediere ſub veſperam ad Polonorum caſtra duo obſides. Tyſſe et Lubie, eo ipſo die Coſacis in fidem ſacramenti a Polonis traditi. Eadem et illi referebant: Coſacos non poſſe reduci ad obedientiam, niſi ſubſcripta Zborouienſi pacificatione. Ita malignum ſui Chmielnicii animum, ſub optata, vt fingebant, pacis larua latentem, abunde Polonis detexerunt Coſaci, quos ſerio tunc de pace agere omnes exiſtimauerunt. Potocius vero tot recentium malorum imagine obrutus, quippe qui iam bello defunctum ſe eſſe, crediderat, iterum de dolo Coſacorum ſolli-

Coſacorum reſponſa.

Potocius deliberat.

1651 ſollicitus, commiſſarios in ſecretum adhibet conſilium, ſingulos conſulens, qoid facto opus in re tam ſubita? Eadem eoim nocte, opinione ſua ſecuros Polonos celerrime aggredi ſtatuerat Chmielnicius. Nouam de Polonis commentus victoriam, dolo et fraude vieiſſe ſecurus: itaque oleam e longinquo oſtentabat Potocio, contentus Polonorum numerum, mora, fame, taedio et crebris eruptionibus interim minuere.

Procerum Poloniae ſenſus.

Omnium ſenſus fuit, non eſſe temere cedendum loco perfidis, com habeat vices ſuas conditio mortalium, vt ſecunda ex aduerſis et aduerſa ex ſecundis naſcantur. Mars, aiebant, communis et victum ſaepe erigit et affligit victorem. Infirmi quoque ingenii eſſe, lapſu aliquo ſummae rei diffidere, cum exiguis momentis ſubito inclioent omnia, quae in bello geruntur. Nunquam oſtentata a Chmielnicio olea, adeo placeret Potocio, vt non caueret ſibi interim ſerio, ac timeret ſub arridentibus illius foliis ſaepe latere ſerpentem. Nemo enim celerius opprimitur, quam qui nihil timet, et frequentiſſimum initium calamitatis ſecuritas nimia eſt. Vitaret quidem periculoſiſſima Coſacorum tela, quae illis ſuggerit deſperatio, ſed nec ideo inultum vaferrimum relinqueret hoſtem, prope Coſacorum caſtra, Polonorum quoque metaret Potocius, ſe in hoſtium cruore ad talos vſque pugnaturos et pro libertate morituros.

Potocii concluſio.

Subiunxit ad haec Potocius: ſe quoque vitam, quam fato debebat, pariae pridem deuouiſſe ſcirent, annuere illorum ſententiae libenterqoe ſubiturum extremum vitae diſerimen, modo puſillanimitatem quoque et timorem in conſilium non adhiberent ii, qui cor in lingua gerant, manibus interim demiſſis ac flaccidis: Thraſones, qui oſtentatoria duntaxat voce inſultant, meticuloſos conteruot, praeterea nihil. Neque mora ſequenti mane caſtra Polonorum verſus hoſtilem exercitum promouere imperat, animo vultuque commotior, tali ordine:

Polonorum caſtrorum ordo.

Dextrum cornu regebat IANVSSIVS dux RADIVILVS, prouectus auiditate gloriae princeps, oam et honori Lituanorum datum eſt, vt priores eſſent, qui vltimi venerant, ſiue id honori, ſiue potius, quod ibi maximum a Coſacis imminebat periculum, cui recentem militem opponere expediebat. Laeuum MARTINVS KALINOVIVS, belli campeſtris dux. Medium corpus ipſe moderabatur POTOCIVS. Eoque ordine aliquot horis confecto itinere, in conſpectum venere Chmielnicii. Neque mora iuſtae pugnae initia libauit Radiuilus, celeriter in Caſcorum inuectus alam, quod aegerrime tulit Potocius, multis rationibus perſuadens Radiuilo, fatigatum itinere illo die militem, non poſſe adeo bene experiri aleam belli, ſed vicit rationes Potocii fiducia Radiuili, qui hoſtem iam aliquot foſſas deſerere coegerat.

Radiuili rationes volentis certare.

Addidit aduenisse opportunum ad pugnandum tempus, diem Sabbathi in honorem deiparae virginis ſacrum: Ventum praeterea et ſolem iniquum Coſacis. Hic illos fulgore excoecabit, ille puluere et vi ſimul ſue, pugnantium telis adimet impetum, noſtris addet. Quid tandem ſenex metueret imperator, ſibi feriendum relinqueret hoſtem. Annuit tandem Potocius, magis magisque coactus a Radiuilo, qui tunc feruidius, quam ex Potocii mandato, cum Lituano exercitu in hoſtem mero madentem inuehitur, quem in inſtanti ſecuta eſt palatini Podoliae legio.

Victoria de Coſacis a Radiuilo reportata.

Aliquot horis durauit conflictus in illa parte, agrorum ac vicorum interea lixis conceſſa populatione. Iamque Radiuilus oon vincere modo, ſed et frui certiſſima ſperabat victoria, ſi Potocius toto Polono hoſtem aggredi voluiſſet exercitu. Sed ille neſcio quas allegans rationes, illa die a pugna abſtinuit. Interea Coſaci Tartarique, quorum aliquot penes Chmielnicium Chanus reliquerat millia, ad Chmielnicii amentes terrore coofugere caſtra, qui a longe pugnae huius ſpeculabatur exercitum. Radiuilus iam praelio victor, illorum carraginem, ſummum et inexpugnabile Roſſorum robur, celeritate tentare voluit, occupare enituit ſuorum Lituanorum virtute, illa die Chmielnicium debellari poſſe affirmans, modo Potocius Polonum quoque promoueret exercitum.

Potocius differt praelium.

Sed fruſtra talia memorabat Potocio Radiuilus, proximam ille imminentem timebat noctem. Verebatur praeterea callidi hoſtis inſidias, quas ſtruere ille optime norat. Reuocauit itaque Radiuilum, faciliorem in craſtinum promittens victoriam, nunc ſatis egiſſe, quod praelio victor exiſteret.

Radiuilus perſuadet Potocio certamen, ſed fruſtra.

Contra Radiuilus ſe non in pactis, vt Potocius, ſed in Deo et armis ſpem habere aiebat, poſſe Coſacos debellari plusquam conſtat, cur differat, inquit, Potocius non video, modo animoſe Polonorum promoueat ordines, actum eſt de Coſacis. Parcère autem perfidis, et poſt acceptum beneficium non minus quam aote nocituris extremae dementiae eſt. Abſurdae iſtius clementiae breui illum poenitere auguror. Eadem et milites paſſim Potocio exprobrabant ad talia ſurdò.

LIBRI

LIBRI III. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Literae Chmielnicii ad Potocium. Potocius reſpondet Chmielnicio. Chmielnicius adhuc tentat certamen cum Polonis. Coſaci a Polonis Lituaniſque caeduntur. Chmielnicius iterum pacem offert Polonis, ſcribitque Kiſielio. Coſaci Tartarique denuo tentant irruptionem in Polonorum caſtra. Legatio Coſacorum ad caſtra Polonorum. Propoſitiones Coſacorum. Reſponſum Potocii. Legati Coſacorum conuiuio excipiuntur a Potocio. Coſacorum Polonis exprobratio. Chmielnicius ipſemet in perſona colloquium Potocii expetit. Annuit Potocius Chmielnicii poſtulato. Coſaci indignantur Chmielnicio colloquium Potocii expetenti. Chmielnicius Polonorum ingreditur caſtra. Eiusdem ad Potocium verba et reſponſum Potocii. Pacta ſubſcribit Chmielnicius Potociusque.

1651 — Literae Chmielnicii ad Potocium.

Sequenti mane Chmielnicius Raytarowski, equiti Polono, apud ſe hucusque detento, literas Potocio tradendas mandat, quarum haec ſumma: mirare ſe, aſſerens, quidnam in foedera peccaſſent Coſaci, aut quid ſibi velit tam propinqua Polonorum ſtatio, cuius pleniorem interpretationem deſideraret. Quae promiſſa mea fuere, inquit, illa abunde ſeruaui, Coſacos in officio hucusque detinui, non permittens illos heſterna luce caſtris egredi, paucis exceptis lixis, Tartariſque peregrinis, vt fieri amat in magnis exercitibus. Si candide agerent Poloni, nominarent commiſſarios ad mutua tractanda foedera, ſe nec hucusque, dolo licet et aſtu toties a Potocio irritatum, ab optata pace alienum eſſe. His literis reſpondere a Potocio rogatus Kiſielius, haud mora in haec concepta verba ſcribit Chmielnicio: Probe ſibi conſtare Chmielnicium, arte et dolo velle circumuenire Potocium: Coſacos nuper viliſſima mancipia pro munere legatorum mandaſſe Chmielnicium: haeccine promiſſa Bialocerkieuiae erant? vbi nulla de Zborouiana pacificatione, nec per ſomnium quidem mentio. Caeterum ſi bona fide pacem peteret, legatos deligeret, duae horae non amplius in id ſufficiant.

Potocius reſpondet Chmielnicio.

Chmielnicius adhuc tentat certamen cum Polonis.

Interea dum legati expectantur Chmielniciani circa meridiem incondita agreſtium Coſacorum multitudo caſtris ſeſe effudit, vna cum aliquot Tartarorum millibus. Diuiſi deinde in agmina Coſaci a fronte, Tartari a tergo, duce illorum Camachmet Murſa, Polonorum caſtra adorti ſunt. Reſiſtebat illorum ferociae princeps Radiuilus aliquot horis vna cum Potocio. Sed illi tripartitis agminibus extrema audacia repetitis tormentorum ictibus nihil de ſuo remittebant furore. Multi ex Polonorum gregariis militibus in illo cecidere conflictu, vnico tantummodo ex nobilioribus, Nicolao Woronicz, pocillatore Kiiouienſi deſiderato. Ita ad veſperam vſque hic hoſtilis durauit tumultus, Coſacis temulentis in trophaeum Polono cedentibus militi.

Coſaci a Polonis Lituaniſque caeduntur.

Caeterum Chmielnicius hactenus medius dubiusque et quaſi temporibus inſidiatus, huc atque illuc conſilia flexerat, tum demum victus a fortuna Polona, Coſacorum conatibus ſuam auctoritatem obiecit, redire denuo iuſſo, appetente iam veſpere, Raytarowski ad Potocium. Addidit eidem ad Kiſielium epiſtolam, qua ſe ille excuſabat, omiſſos fuiſſe aliquot articulos, ſacroſanctam fidem Graecoſchiſmaticam concernentes. Orare proinde, haud aegre ferret Potocius, hanc tantillam moram, breui adfuturos legatos, qui foedera ſubſcriberent. Ita ſemper ſpecioſa verbis, re inania ac ſubdola reſponſa dabat Chmielnicius, verba remittens chartis otioſa ſuperbis. Nam nec ſequenti die aderant expectati Chmielniciani legati, imo vix illuxerat dies, cum ecce iterum in conſpectum Poloni exercitus Tartari permixti Coſacis, magno numero pugnam depoſcentes aderant. Polonos quoque manipulos, centurias, cohortes, ordines, legionesque diſpoſitos Potocius in apertum eduxerat campum, generalem illo die apparaturus pugnam. Sed Coſaci Tartarique ea celeritate, qua venerant, pari quoque in diuerſa ſparſi, deinde fugam ſimulantes equos

Coſaci Tartarique denuo tentant irruptionem

Z egere.

1651 egere. Ioterim craſſis nubibus obductum coelum copioſum toto illo die effuderat imbrem, qui pugnam et vna fugientes abſtulit Coſacos.

In Polonorum caſtra.

Legatio Coſacorum ad caſtra Polonorum. Propoſitiones Coſacorum.

Aderant tandem Chmielniciani ad Potocium legati miſſi, longe grauioribus quam ante Bialocerkuae inſtructi articulis, ſimul et Chmielnicii mandatis. Princeps huius legationis fuit Roman Kaleczin, qui dicere iuſſus, quid tandem adferret? pacem ne an bellum? pacem reſpondit ille, modo Potocius cum commiſſariis viginti millia Coſacorum pro rege et republica excobantium, quae moderaretur Chmielnicius, approbaret. Horum legiones, vt Vinniciae, Pereaslauiae, Czernichouiae, Bialocerkuae ac in vniuerſum in omnibus regalibus bonis per vniuerſam Ruſſiam, ſtationes habeant, precatur vniuerſus exercitus.

Reſponſum Potocii.

Aſſenſit haud grauatim Potocius propoſitis Chmielnicii conditionibus, dura enim caſtra Potocii vexabat fames. Trecenti pedites Germani illa nocte, pars, militari morbo, pars, inedia conſumti erant, peſtis promiſcue graſſabatur. Hinc Potoçius extremum veritus naufragium, ne milite deſtitutus in Chmielnicianas iterum veniret manus et vincula, quamcunque primo oblatam libenter amplecti conſtituit ſtationem, quod facere ſolent periti naucleri tempeſtatem fugientes. Vnde enim noua miles? vnde procuretur annona in hoſtili et inimica terra? Quidquid enim et a tergo, et a fronte, et a latere erat, hoſtile fuit. Viſum ergo Potocio ocius tribunum Polonum Zacwilichowski nomine, vna cum delegato Coſacorum ad Chmielnicium mandare, qui bona regalia, et ſpeciatim Braclauiam, Vinniciam, Czernichouiamque a ſtationibus exciperet Coſacorum. Interim multiplices praeparantur epulae quanquam in ſumma vulgarium militum egeſtate, quo ſcilicet ex Coſacorum animis, omnem de fame Polonorum eraderent conceptam ſuſpicionem. Cum iam inter epulas eſſent ex occaſione huius belli, Roman Kaleczyn, princeps huius legationis, liberius cum Potocio identidem agebat. Turcam defendiſtis Poloni, nobis excurſiones in Thraciam excitatis munitionibus interdixiſtis: merito nunc poenas luat inſolens veſtra reſpublica, quae ſe ipſam hoc ciuili bello multifariis confecit modis. Vel nunc ſaltim permittite Thraciae debellare tyrannum, Chriſtiani nominis hoſtem. Annuentibus Polonis, Roman ab epulis ſumme contentus diſceſſit. Reſponſum Chmielnicii illo inſtanti ad ſe miſſum, palam in ſecretiori conſilio, Potocio commiſſariisque lecturus. Duos corrigendos articulos in iis literis Roman delegato tranſmiſerat. Chmielnicius priori nempe Potocii aſſenſerat poſtulato, tempore tamen circumſcripto, ſcilicet Polonus miles ad proximas calendas Decembris Braclauienſi ac Czernichouienſi abſtineret palatinatibus. Deinde Czyrkaſſy ac Borowicz, bonis reipublicae, quae tunc aduitalitio modo a rege obtinuerat Potocius, Chmielnicio cederet.

Legati Coſacorum conuiuio excipiuntur a Potocio. Coſacorum exprobratio Polonis.

Iniquiſſimae reuera conditiones, quas ſi acceptaſſent Poloni, victores declaraſſent Coſacos, victos Polonos. Priori tamen conditioni aſſenſum eſt, limitando tempus vno menſe minus, nempe ad calendas Nouembris. Secundum quod attingeret punctum, ſe de bonis regalibus, absque regio et reipublicae expreſſo conſenſu diſponere non poſſe ſciret Chmielnicius. His parumper vtrinque iactatis, ille aeſtus ac veluti procellae vis quaedam, poni coepit. Nam Chmielnicius, dubium cuiusnam inſtinctu, certe boni angeli ductu, quid demum in rempublicam peccauiſſet, hic primum aduertens, Lempiczki, tribunum Polonum, in ſuis caſtris hucusque detentum ire ad Potocium iubet, eique nuntiare, ſe paratum, ſi id per Potocium liceret, eundem praeſente ac ſpectante toto Polono exercitu, venerari, nec non Radiuilom, Kalinouium, alioſque proceres viſitare, conſtituiſſe: inſuper propria in perſona iuramento confirmare icta ſuorum Coſacorum foedera, modo Potocius reciproce duos obſides viros illuſtres Zaporouiano tantillo tempore concederet exercitui.

Chmielnicius ipſemet in perſona colloquium Potocii expetit.

Annuit Potocius Chmielnicii poſtulato.

Annuit Potocius tam ſubmiſſae Chmielnicii reuerentiae, nihilque moratus, duos obſides Coſacis tranſmittit, MARCVM SOBIESKI, Craſnoſtauienſem gubernatorem et CHRISTOPHORVM POTOCKI ſubdapiſerum magni ducatus Lituaniae, omnia viciſſim iureiurando promittens Chmielnicio, quae ad eius ſpectabant ſecuritatem.

Coſaci indignantur Chmielnicio collo-

Tum vero primarii Coſacorum indignari paulatim Chmielnicio coeperunt, rati infra maieſtatem Chmielnicii fore, ſi vltro victor, ad pedes procideret victorum. Ille vero concordiam ſaepius reiterando tribunis, totos vtres iuſſit in medium proferri, pro-

digique

digique veterrimum aduſtum vinum, multoque epityró praecipuos Coſacos excipiens, 1651
reliquos in excubias partiri et ſtationes obire iuſſit, ſe breui adfuturum pollicitus. Ita pacatis vtcunque ſuorum animis pleno madentibus mero, poſtquam temulentis ſomnus irrepſerat, Wychowski ſecretorum ſuorum participe ſecum aſſumto, comitante eundem Zacwilichowski veterano tribuno Polono, ad caſtra Polonorum progreditur Chmielnicius, quae medio circiter inde diſtabant milliari.

quinm Polonorum expetenti.

Mirum dictu, quanta ſui fiducia, quanto et animo caſtra ingreſſus Chmielnicius, tabernaculum quoque imperatorium intrauerit Potocii, ibi vero orare miſericordiam, non ſine profuſis lacrimis coepit. Cui Potocius haud cunctabundus reſpondit: Pridem ſe contumeliam, quam iniuſte ab ipſo ad Corſunum acceperat, Deo, religioni et patriae deuouiſſe, vindictam nunquam repetiturum, ſancte iurare, eum coelitus accidiſſe videatur haec mea labes ac totius gentis clades. Satis eſſe, ſi tu iuramenti tui praeſtandi memor, qua fide, qua opera tua, admiſſum grauiſſimum in rempublicam diluas crimen. Dein ducem Radiuilum aliosque proceres, vnumquemque ſuo ordine veneratus eſt. Ventum tandem ad pacta foedera, quae praeconem prope ſtantem recitare iuſſit Potocius, quibus praeteritorum obliuio, turbarumque venia Ruſſiae populis tribuebatur. Aſſenſit omnibus Chmielnicius, vnicum addens, ſi Cyrkaſſi et Borowicze vltro ſibi cederet Potocius: Quod vbi multis rationibus fieri non poſſe absque regio diplomate ac totius nobilitatis conſenſu illi oſtenſum eſt, tandem et ille a propoſito ſuperſedit. Tunc demum ſubſcripti articuli, iureiurando ab vtriuque roborantur, quo facto Chmielnicium Potocius ad praeparatas iuuitat epulas. Aderant et plerique Polonorum optimates.

Chmielnicius Polonorum ingreditur caſtra. Eiusdem ad Potocium verba et reſponſum Potocii.

Pacta ſubſcribit Chmielnicius Potociusque.

LIBRI III. CAPVT IX

SYNOPSIS

Chmielnicii inter epulas cum Radiuilo ſermones. Minae illius in Valachiae principem. Radiuili reſponſum. Poloni ſtruunt inſidias Chmielnicio, quas ille illudit praepropero diſceſſu ſuo. Chmielnicius diſcedens filio Potocii phaleratum transmittit equum, ac per Wychowski heſternam excuſat crapulam. Rex Polonus Boruſſiam inuiſit. Mors Annae Catharinae ducis Neoburgicae, regis Poloniae germanae ſororis. Metus Polonorum de Tartaris. Potocii ad regem literae. Kiſielii laus et encomium. Moritur Nicolaus Potocki. Eius vitae compendium.

Cum iam inter veſcendum eſſent Chmielnicius contracta fronte Radiuilum intuitus. Ecquid ſibi vellet in caſtris Polonorum eius celſitudinis praeſentia? interrogat, reſpondente Radiuilo, ſe cum exercitu Lituano ad domandos rebelles veniſſe Coſacos, vna et foedifragum Chmielnicium. Cui ille: at maiores, inquit, Celſitudinis veſtrae, nunquam Zaporouianum laceſſebant exercitum! Deinde occaſione Valachici belli paulo ruſticis verbis in Radiuilum debacchari coepit multa minitatus Valachiae principi. Cur illius filio promiſſam ſobolem deſpondere nollet? valeat ille opulenta gaza, ego potentia: habeat immenſos theſauros, ego immenſas hominum myriades, quibus fretus eripiam, vel ex ſinu patris promiſſam filiam: diripiam eius ſuperbam gazam, profligabo foedifragum principem. Haec ille inter medios ſcyphos, vultu turbato animoque, identidem repetebat. Nemini dubium erat, quin haec infernalis beſtia Radiuilum principem, tanquam principis Valachiae generum, immediate petere videbatur, neque vero impune hoc illi ceſſiſſet, niſi princeps tunc patriae tantillam conceſſiſſet iniuriam. Hinc ad procacis helluonis verba nihil aliud reſpondit, quam vt ſciret Chmielnicius, paratum eſſe ad omnia quaeque aduerſa Valachiae principis pectus, non illi deeſſe populos, non conſilia, quibus Chmielnicio reſiſtere valeat. Interea ad ſolemnes epulas acceſſerunt foecundi calices, queis continebantur regis ſalus, aliorumque primorum. Hos calices comitabantur reboantia in vtriusque caſtris tormenta, tum et longo ordine diſpo-

Chmielnicii inter epulas cum Radiuilo ſermones.

Minae in Valachiae principem.

Radiuili reſponſum.

1651 diſpoſiti ad hilaritatem tibicines, túm ſinguli ſingulos ſuo ordine exciperent hauſtus. Obſeruandum eſt, non niſi ad ſolius regis nomen detecto capite ſteriſſe Chmielnicium, dum interea ſinguli ſingula pócula Chmielnicio propinant. Ita factum quis crederet! Magous reuera procerum Poloniae contemtus. Interea dum Poloni temulenti varios de Chmielnicio tollendo miſcerent ſermones: ille veritus ſui fatale praodium, temulento ſimilis, ſed ad omnia attentiſſimus, actis gratiis Potocio, verſo in veſperam die ad caſtra ſuorum equo conſcenſo digreditur. Diſcedenti ſuperbe phaleratum Thracium equum largitur Potocius, cui ille, ad quid iſta, inquit, prodigalitas veſtri Potocii, mene ille equo donat, cui ego trecentos dare paratus! nihilomious gratias habeo, vt duci, vt imperatori, vt amico.

Poloni ſtruunt inſidias Chmielnicio, quas ille cludit praepropero diſceſſu ſuo.

Sequenti die ſummo mane, antequam mouerent exercitus, Wychowski, ſupremum miniſtrum conſiliariumque ſuum, Chmielnicius ad Potocium expedit. Summa legationis haec fuit: Potocio valedicebat Chmielnicius, eiusque filio, gubernatori Camenecenſi, phaleratum Turcicum reciproce tranſmiſerat equum. Addidit, orare Chmielnicium, vt heſternam temulentiam ſuam Potocius vna cum Radiuilo excuſarent. Cui princeps Radiuilus: nihil me mouet, inquit, heſterna Chmielnicii crapula, paratus ſemper eminus et cominus, niſi infra dignitatem meam eſſet, cum illo congredi. Eiusdem promptitudinis, eiusdemque animi norit eſſe Valachiae principem, parentem optimum.

Chmielnicius diſcedens filio Potocii phaleratum transmittit equum, ac per Wichowski heſternam excuſat temulentiam.

Eo modo exacti ſunt Ruſſiae finibus Tartari, Poloniaeque regno iam tertio vindicata libertas. Ita ſub aerumnarum aquis, demerſa iterum effloruit palma. Inde in varias milites rediere ſtationes, Potocio Poloniam, Radiuilo Lituaniam, vicinamque Valachiam et Chmielnicio citeriorem repetente cum Coſacis Vkrainam. Actae quoque ſunt in vtrisque caſtris pro pace concluſa ac ſtabilita Deo exercituum ſolennes gratiarum actiones.

Pax Polonos inter et Coſacos promolgatur.

Iisdem diebus, dum haec in Ruſſia aguntur, Rex per aeris intemperiem, Varſauia vna cum coniuge regina in Boruſſiam ſecundo Viſtula flumine delatus, Thorunium, Gedanum, Marieburgum, Elbingam, aliaque loca regalia Boruſſiae inuiſerat, vbique exceptus magna pompa et laetis paſſim vocibus a nobilitate Boruſſiae ciuibusque. Breui tamen, ibidem commoratus, inclinante octobri menſe regiam iterum ſedem, Varſauiam, repetit.

Rex Polonus Boruſſiam inuiſit.

Nec multo poſt adeſt triſtis ex Germania nuntius, qui regi de obitu retulit ſororis ANNAE CATHARINAE CONSTANTIAE, collocatae ante annos nouem in matrimonium principi palatino Rheni Neoburgico, PHILIPPO WILHELMO, Volfgangi Vilhelmi filio primogenito. Sterilis illa annorum nouem et triginta, Coloniae Agrippinae, nona Octobris huius anni, catarrho extincta. Piiſſima princeps, ac paulo poſt regio apparatu more ducum, ſereniſſimae domus Bauaricae Düſſeldorpii tumulata eſt. Eius gaza ingentis pretii, quae duorum millionum thalerorum imperialium excedebat ſummam, in Germaniam aſportata, nunquam amplius in Polonia comparuit, ſummo cum dolore Polonorum.

Mors Annae Catharinae ducis Neoburgicae, regis Poloniae germanae ſororis.

Sparſa quoque fama paulo poſt volabat per ora Polonorum, quaſi ISLAN GEREI, Tartarorum Chanus, germanum ſuum, Nuradin Soltan, nec non Szefer Kazy Aga, Soltan Kazy Aga, et alios Agas, Beios, Murſas, cum quadraginta hominum millibus menſe octobri in Poloniam ad Chmielnicium mandaſſet. Sed haec figmenta fuiſſe paulo poſt conſtitit, quanquam non deerant copiae literarum Chani, quas ego apud me retineo. Quin imo ipſe Potocius meticuloſus ſenex decima quarta ex ſtatione Bielopolenſi regi expreſſe in haec verba ſcribit:

Falſa fama de Tartaris.

Aduenisse Chmielnicio Tartaricas ſuppetias poſt iſta foedera vna cum germano Chani, cuius auxilio certo certius hic rebellis vel Maieſtatis Veſtrae iterum infeſtabit ditiones, vel certe vicinum aggredietur principatum. Ad extremum quanquam in neutra peccabit foedera, Tartarosque redire iuſſerit, at hi latrones ſaltem redeundo more gentis ſuae praedas agent. Quos an perſequi, an tolerare reipublicae expediat a regia maieſtate opperior mandata. Haec quam vana fuerint, tempus aperuit. Nam Chmielnicius poſt ſcriptas aliquot Potocio literas, nihil amplius hoſtile voluebat animo, nempe vbi palatinum Kiiouienſem, Polonorum armorum obſidem habuit in Ruſſia. Is enim iam valedixerat aulae et mili-

Potocii ad regem literae.

Google

militiae, ac ea pacis occaſione Bohuſaniam in vlteriorem ſeceſſerat Ruſſiam. Nec latebat Chmielnicium quanta Kiſielius auctoritate pollebat in Polono ſenatu. Cuius quot verba, tot arcana notabant ſapientiores, plane vt hic vnus toti illi ſenatui praecepta gubernandi et rempublicam adminiſtrandi illa tempeſtate dare potuiſſet. Magnus reuera miniſter, qui ſi non in libero regno ſub alio vixiſſet monarcha, alter euaſiſſet Richielius. Sed in republica, vbi quot optimates, tot reguli, hi omnes rempublicam conſtituunt ac pro arbitrio regunt, quis ſenſus viro ad omnia excelſa et ardua quaeque, ſed in minori familia nato. Nunquam dixit, quod non ita euenit, nunquam bene euenit, quod ſine eius factum fuit conſilio. Sed de tanto heroe fuſius ſuo poſtea loco. Interea Rex comitia Poloniae generalia in annum ſequentem milleſimum ſexcenteſimum quinquageſimum ſecundum ordinibus Poloniae regni et magni ducatus Lituaniae, ad diem vigeſimam tertiam Ianuarii indixit. Quo fere tempore fati legem impleuit NICOLAVS a Potock POTOCKI, ſupremus regni Poloniae bellorum miniſter. Longa illi per varios caſus militia, experientia et ſagacitas, quanta magnum imperatorem decent. Aduerſa paſſim fortuna. Primis armorum rudimentis ſub Carolo Chodkiewicz, viro immortali et plane ad aeternitatem nato, ſupremo vtriusque gentis Polonae et Lituanae ad Chocinum imperatore, meruerat. Sigismundo III, Vladislao IV, et Ioan. Caſimiro, Poloniae regibus per omnia fidus. Ad extremum ſumto chriſtiano viatico, ſummae pietatis ſenſu exceſſit. Vir animi ingens, rebus conſultandis maturus, gerendis proſperus, ſed infelix.

1651

Kiſielii laus et encomium.

Moritur Nicolaus Potocius. Eius vitae compendium.

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS,
LIBER QVARTVS.

LIBRI IV. CAPVT I

SYNOPSIS

Puncta et poſtulata palatinatuum Poloniae. Litis Radzieieuianae origo. Radzieieuius Varſauiam venit. Factum atrox in vrbe regia Radzieieuii iuſſu. Radzieieuius in ius vocatur. Decretum mareſchalcale contra Radzieieuium. Radzieieuius ad ſupplicium toto regno quaeritur. Radzieieuii literae ad nobilitatem. Literae ſecuritatis Radzieieuio datae a palatino Cracouienſi. Radzieieuius Poloniae valedicit.

Ante exitum huius anni milleſimi ſexcenteſimi quinquageſimi primi, comitiola prouinciarum in variis palatinatibus, ſex ante generalem ordinum conuentum haberi ſolita hebdomadis, celebrabantur, quorum haec praecipua capita:

Puncta et poſtulata palatinatuum Poloniae.

I. Commendabat equeſtris ordo regi totique ſenatui bene emeritos milites.

II. Claua ſupremi bellorum miniſtri non amplius eſſet aduitalitia, vt hactenus. Arbitrium conferendi penes regem eſſet, more Gallis, Hiſpanis Germanisque vſitato.

III. Bella offenſiua ne Rex promoueret.

1652 IV. Viginti millium exercitum conſcribendum in caſum ingruentis periculi, conceſſerat equeſtris ordo. Plura his addita, quae ſtudio ego omitto, ne exteris pariant riſum.

Exeunte anno orta eſt lis, maritum inter et vxorem, HIERONYMVM RADZIEIEWSKI, Viceecancellarium regni, et ANNAM SLVSCZANKA defuncti Mareſchalci viduam conſortem, quam paulo ante, vt dixi, in thori vitaeque ſociam duxerat Radzieieuius. Origo litis, aliquae nugae principio interceſſerant, tandem ventum ad ſeria, dum maligna mulier negotium ſerio promouet.

Origo litis Radzieieuianae.

Nacta ſiquidem gratiam principis, apud quem aſylum tunc procurauerat, fidem inuenit. Hinc malorum omnium fomes et origo belliquc in tempus externi, ſumta ſpecioſa occaſio. Multis quidem modis fanaticam mulierem ad priſtinum amorem ſatagebat reducere Radzieieuius. Sed illa inuiſa marito, inimica Radzieieuiano nomini, nullos amores, nulla admittebat oblectamenta, quaeque apud concordes vincula caritatis, apud infenſam mulierem incitamenta irarum, fuere. Tantum enim in poſterum haec immanis tygris conceperat virus aduerſus maritum, vt nihil niſi de marito eiusque agitaret fato. Adhibuit centurionem ad tutelam, militem ad ſui praeſidium, quanquam in coenobio diuae Clarae ſacrarum virginum ſecura ſatis viueret. Documento in poſterum omnibus maritis et argumento, vxor iraſcens. Quanquam non ignoro eam rem, vario tunc hominum ſermone, fuiſſe diſceptatam, hodieque in aulis optimatum, ac politicorum conſeſſibus, paſſim agitari. Radzieieuius vbi nullam ſpem pelliciendi foeminam amoribus, bona quoque, vxoris iuſſu, milite occupari videt, ratus proceſſiſſe iam vltra terminos irarum lymphaticam mulierem, militum amicorumque ſubitam manum et ipſe legit. Pudor inde et miſeratio Radzieieuio. Nam in publicum emanauerant foeditatè ſqualentes in eum articuli, ad nuntii apoſtolici tribunal, materia ſcilicet diuortii ſufficienter tranſmiſſa, quam tota deinde legit, et ſtupuit Polonia. Accendebat veſanam mulierem Tyſenhauſen quidam principis familiaris, procax lingua et miſcere coetus aulica dicacitate edoctus iuuenis, contumacia deinde et odiis in Radzieieuium palam hoſtis. Huic acceſſit germanus frater magni ducatus Lituaniae theſaurarius, qui e Lituania Varſauiam ad moeſtam accurrerat ſororem.

Radzieieuius Varſauiam venit.

Nec multo poſt adulta iam hyeme initio comitiorum Radzieieuius Varſauiam venit, numeroſa Mozouiae ſtipatus nobilitate, inuitatus ad reginam, venerabundus acceſſit, cuius opera regis et vxoris odia aliquando ceſſatura ſibi pollicebatur. Interea callida mulier palatium ad viſtulae ripam ſitum, quondam defuncti mariti expenſis extructum, denſo milite vallat. Curiam quoque ad vallum ſitam, peditum phalangi germani fratris inſidere iubet. Ita vbique materiam rixarum irarumque obiiciebat Radzieieuio, cuius famuli curiam, ab eius occupatam fratre, repetere conantes, clam concubia nocte, diſtrictis gladiis inuadunt, obuios caedunt, proſtratos verberibus multant.

Factum atrox in vrbe regia Radzieieuii iuſſu.

Tum conuulſos totoque laniatos corpore, ac quosdam exanimes, ante vallum victores proiiciunt. Clamor deinde atrociſſimus oriebatur, qui ad aures vſque peruenerat regis, beneficio noctis. Luce demum, poſtquam dux et miles et cauſa et facta noſcebantur, accitus ad regem Mareſchalcus, Lucas de Bnin Opalinski citare Radzieieuium ad ſuum imperat tribunal. Tum fatalem exaggerant noctem, graue quaerebantur admiſſum crimen, ſimul quantum dedecoris adierit maieſtas regia, comitiorumque ſecuritas, facunde miſeretur. Attonito Mareſchalco et in re tam graui plenaque periculi ſtupente, ſuperuenit cancellarius et priuatim et publice Radzieieuio hoſtis. Is non ad tribunal regium, ſed ad Mareſchalci officium talia ſpectare referebat, ſcilicet penes quem in aula regia ius gladii eſſet. Cur principi popularia in ſe cumulare odia. Aſſenſit rex conſilio cancellarii, neque mora Lucae de Bnin Opalinski, aulae mareſchalco imperat, Radzieieuium in ius vocaret eique per regni inſtigatorem crimen laeſae maieſtatis intentaret.

Radzieieuius in ius vocatur.

Nempe qui auſu plus quam temerario, ad latus regium, vim aliis inferre praeſumſerit, talibusque inſtructum mandatis e regia dimittit. Mareſchalcus gratiam regis hoc facto ſibi pollicitus Radzieieuium per inſtigatorem regni Danielem Zytkiewicz ad tribunal ſuum vocat. Ad haec Radzieieuius primum ſubridere, deinde vbi audit regem de conſilii ſententia ſibi minas intentare, Varſauia Petricouiam vbi regni tribunalis alterna ſedes eſt [45]), digreditur. Vix diſ-

ceſſerat

45) Nempe ſupremum regni tribunal, cauſas cum ciuiles tum criminales, in ſecunda et vltima inſtantia PETRICOVIAE iudicat omnes maioris Poloniae, incipiendo die lunae poſt feſtum S. Francisci, hoc eſt die ſeptima Octobris, vbi mareſchalcus eligitur, deputatique iuramentum

1652

ceſſerat, cum ecce eodem die, eadem hora, poena infamiae in centuriatis regni comitiis in Radzieieuium lata eſt. Promulgatum Mareſchalcale contra vicecancellarium decretum, in haec concepta verba: „Quandoquidem ex inquiſitionibus liquet, illuſtriſſimam vicecancellariam regni, et fratrem ipſius theſaurarium M. D. Lituaniae non promeruiſſe poenas criminales, idcirco decernitur ſuper ipſis ſeſſio turris per ſpatium vnius anni et ſex ſeptimanarum, iudicio praeter ea per duo millia florenorum exſoluent. Quoniam vero ex iisdem inquiſitionibus conſtat, illuſtriſſ. vicecancellarium regni modo guerrico curiam inuaſiſſe et aliquos occidiſſe. Ideo iudicium S. R. Maieſtatis mareſchalcale mediante ſenatus conſulto adinuenit, eundem poenas incurriſſe criminales, videlicet poenam colli. Cui poenae quandoquidem ſe ſubtraxit, condemnatur in lucro poenarum, legum videlicet, infamiae et proſcriptionis de regno Poloniae et additur miniſterialis generalis ad publicandum„. Neque mora ipſe Radzieieuius toto regno quaerebatur, ad ſupplicium vt infamis, vt perduellis. Amicis eiusque familiaribus regio nomine imperatum, deſererent violatorem regiae maieſtatis Radzieieuium, ni ſeueriora expectare mallent principis iuſſa. Factum eſt ad nutum regium, et fere vna hora, ne dicam momento, tota illa aulicorum turba euanuit, tanquam puluis et vmbra fuiſſent. Senſit tum primum nuditatem ſuam Radzieieuius, vbi ſe ab amicis domeſticis ac miniſtris vidit derelictum. Vnde tutiora ſecutus, poſtquam aliquot diebus Petricouiae, occultus in monaſterio fratrum praedicatorum delituiſſet: neque ibi ſibi promittens ſecuritatem, fama enim ſpargebat, immiſſos in illum fuiſſe percuſſores, clam illo ipſo noctis concubio, cum tanta res cunctationem non ferret, paucis ſalutatis conſcendit equum, duobus libertis ac tertio nobili ſecum vna aſſumtis, a quibus tamen fidelitatis prius extorſit iuramentum. Itum in conceptum diu a ſe iter, ad Dominicum ducem Zaslauienſem, palatinum Cracouienſem, Vieuiorkam recta ſe coniicit. Antequam autem Petricouia pedem efferret, ordinibus regni Varſauiae congregatis in hunc modum ſcribit:

Decretum mareſchalcale contra Radzieieuium.

Radzieieuius ad ſupplicium toto regno quaeritur.

Illuſtriſſimi ac excellentiſſimi domini, fratres obſeruandiſſimi. Magna mole inuidiae ab aemulis oppreſſus, qualem nullus vnquam ciuis in hac patria expertus eſt, certe mihi afflicto par nullus vnquam extitit, fidem Quiritum imploro, et ad vos tanquam ad vnicum libertatis noſtrae aſylum, manum oculoſque teſtes attollens in coelum, ſanguine frater, dignitate collega apello. Equidem afflicto et pene exanimi difficile eſt verba reperire, cum non detur liberis lacrimis deflere caſus. Obteſtor patriam, quae mihi teſtis, teſtis illa nox vtinam fuiſſet nouiſſima, in mea aula, mea in aede, publica ſecuritate fretus, in oculis regiae maieſtatis, Domini mei clementiſſimi, rebus meis ſpoliatus, ac propriis debellatus armis, adhuc per adinuentiones humanas, tali decreto, ad extremum condemnatus ſum, quale in libera republica, hominum nequaquam fert memoria. Abſque delatore ego criminaliter iudicatus, pars altera ciuiliter in ſpeciem tantum. Addita caedes, quae non comparuit, obiectum crimen laeſae maieſtatis, quod non fuit eius fori, nec eius ſubſellii. Interim ego omnibus ſpoliatus et capitis minor pro hoſte patriae deputatus ſum. Si proditionis in patriam, ſi violatae maieſtatis arguor, vniuerſa iudicet reſpublica, luam poenas tanti ſceleris, ſi condigne merui. Sin autem maleuolorum in me premor conſpiratione, per amorem patriae conſulite legibus, porrigite afflicto dexteram atque afflictum et emeritum ex anguſtiis eripite ciuem. Suffragamini apud clementiſſimam regiam maieſtatem, ne ad interitum perdat fidum ſubditum ac humilem famulum. Expergiſcimini fratres obſeruandiſſimi proximus dum paries ardet, et mementote eadem vos aliquando manſura, quae mihi nunc violenter euenere. Vnde inter publicas cauſas, meam quoque, haud priuatam dixerim, proponite aduerſitatem. Vellem equidem publica voce in praeſentia venerari conſeſſum illuſtriſſimarum ac excellentiſſimarum dominationum veſtrarum, niſi me aliquot cauſae tribunalis hucusque hic detinerent. Interim me ipſum, et oppreſſam in me innocentiam libertatemque, amori et

Radzieieuii literae ad nobilitatem.

praeſtant, finiendo die ſaturni ante diem dominicum palmarum. Iidem, praeſes, mareſchalcus et deputati, cauſas minoris Poloniae iudicant LVBLINI, incipiendo diae lunae poſt feſtum paſchatis. Praeſes eſt eccleſiaſticus, mareſchalcus ſaecularis, deputati ſeu aſſeſſores ſunt et eccleſiaſtici et ſaeculares, hi ex ſenatorio atque equeſtri maxime ordine, illi ex variis reuerendis capitulis electi. Deputatorum ſaecularium numerus LI, ſi omnia comitiola pro eligendis deputatis cum effectu celebrarentur. Quia autem ſemper varia comitiola contradictione interueniente ſine electione finiuntur deputatorum, numerus aſſeſſorum ſupremi regni tribunalis raro vltra triginta aſcendit, computatis et eccleſiaſticis et ſaecularibus. Supremum tribunal magni ducatus Lituaniae, Vilnae et Nouogrocii ius dicit. Singulis annis de nouo Mareſchalci et deputati eliguntur.

1652 ſidei veſtrae fraternae diligentiſſime commendo. Petricouiae vigeſima tertia Ianuarii, milleſimo ſexconteſimo quinquageſimo ſecundo. Obſignatis literis diu ſecum expendit, cuius ſidei legationem hanc concrederet. Neminem habebat cuius conſilio vteretur, ab omnibus deſertus, tandem notae ſidei famulo has literas deferendas Varſauiam tradit. Addit mandata, vbi, inquit, Varſauiam attigeris, ſequenti die ordinum mareſchalco has literas trade, meque Petricouiae reſponſum expectaturum affirma. Dimiſſo famulo, illa ipſa nocte, vt ſuperius innui, citatis equis Vieuiorkam ad ducem Zaslauienſem perrexit Radzieienius, vbi ſalutato duce, ſalutata eius coniuge cognata, non vltro gemitus tenens, deflebat fortunas ſuas, ſe nunquam ope, conſilio, manu violaſſe ſidem, nunquam regem remque publicam Polonorum offendiſſe, et tamen ſub nimium eheu! credulo principe hanc publicam quaeſtionis infamiam commeruiſſe! Egone, inquit, inter inimicorum manus et ludibria funeſtiſſimo exitu, grata illis eadam victima? Si proditionis in patriam, ſi violatae maieſtatis arguor, vniuerſa iudicet reſpublica, tanta crimina proprio ego eluam ſanguine. Porrexerat deinde duci codicillos, quos ante aliquot dies ad ordines Varſauiam miſerat, adiecit, ſecuritatis ſuae cauſa rogare enixe ducem, vt iuxta Polonae gentis morem receptum, literas ſecuritatis, quas Treugas vocant, eidem qua palatinus Cracouienſis concederet. Annuit dux afflicto cognato, neque mora literas illi ſecuritatis extradi curauit, quarum hic tenor:

Vladislaus Dominicus, Dux Oſtrog et Zaslaw, Comes in Tarnow, palatinus Cracouienſis, Luceorienſis Robcicenſis etc. gubernator.

Literae ſecuritatis Radzieienio datae a duce Dominico palatino Cracouienſi.

Significamus his literis noſtris, quorum intereſt, vniuerſis et ſingulis. Cum publicae libertatis interſit, vt vnusquisque ciuium, ac praeſertim inſignis in republica praeeminentiae vir in pace conſeruetur, neue indignatione aliqua maieſtatis ſupremae, in diſcrimen vitae ac fortunarum deueniat. Proinde nos habentes compertum illuſtriſſimo atque excellentiſſimo HIERONYMO in Radzieiowice RADZIEIOWSKI, procancellario regni, Lomzenſi, Varecenſi, Kozienicenſi, Soleeenſi, Bielſcenſi, Kamionacenſi etc. gubernatori, ex occaſione certarum offenſarum ſacrae regiae maieſtatis periculum imminere, illumque inſuper abſentem et inſcium, proceſſu quodam inuſitato in iudicio illuſtris ac magnifici mareſchalci curiae regni innodatum, et poenis quibusdam infamiae et aliis criminalibus aggrauatum eſſe, ita vt his obſtantibus de ſe iuſtitiam dicere, et gratiam ſacrae regiae maieſtatis quaerere nequeat, niſi auctoritate noſtra palatinali, cui id per leges regni impoſitum, ſubleuetur, eidem illuſtriſſimo et excellentiſſimo procancellario regni, illiusque vniuerſae familiae, literas ſecuritatis, ad ſpatium duorum menſium adhaerendo legibus, Treugas nuncupatas [46]) damus et concedimus, illumque vna cum bonis eius in ſidem noſtram recipimus, ita vt ille ſub beneficio literarum noſtrarum libere et tuto vbique verſetur, innocentiam ſuam in his, in quibus ſe grauatum ſentit, in iudicio tribunalitio demonſtret, de proceſſuque eo et poenis ſuper illo obtentis et de malo obtento agat, experiatur, ſuamque innocentiam ibidem proſequatur. Interim gratiae regiae maieſtatis reconciliari curet, eo tamen praecuſtodito, vt idem illuſtriſſimus et excellentiſſimus procancellarius regni hiſce literis noſtris ad ſui, bonorumque ac officii defenſionem vtatur et non abutatur, ſeque pacate gerat, nemini damna inferat, easque literas noſtras publicari et ad acta quaeuis porrigi quantocius curet, et iis vbique ſe tueatur, ſide publica ad praemiſſa mediante. Datae Wiewiorcae, ſolita reſidentia noſtra die 27 menſis Ianuarii, anno Domini 1652.

Radzieieuius Poloniae valedicit.

Hiſce literis obtentis Radzieieuius, condito teſtamento, non expectato ab ordinibus reſponſo Poloniae valedixerat. Egit quantocius vecordem fama, qua vulgatum fuit, contemtui habitas ab ordinibus regni Radzieieuii fuiſſe literas. Volitabatque per Auſtriam et Sueciam, arma in Polonus, arma in regem poſcens neque probris temperabat, vt in eius patet manifeſtatione, quem ego in tempore memorabo.

LIBRI

46) *Treuga* vel *treuca*, *treua*, *treuia* etc. eſt ſcriptio regalis vel ſecuritas, vnde *treugare* ſedare, pacificare. Baldo l. 1. D. de pactis: *Treuga ſecuritas praeſtita rebus et perſonis, diſcordia nondum finita.* Vox barbara vulgo a Germanico *trevv*, vel *trevve* deducitur vide gloſſarium ad ſcriptor. med. et infim. latinit.

Hae literae ſecuritatis *treugae* dictae, atque ab palatinis, Poloniae ſenatoribus, ipſorum nomine datae, iam Radzieieuii temporibus in dubium vocatae fuere. Noſtris temporibus iam plane obſoletae, et ſi forte darentur, nullius vſus, cum nunc nemo, niſi ſereniſſimus rex, vel regni cancellarii, regis nomine, ſecuritatis literas exarare, regnique ſigillo munire iubeant.

Digitized by Google

LIBRI IV. CAPVT II

SYNOPSIS

Naſcitur Poloniae princeps Carolus Ludouicus, et breui poſt extinguitur. Sermo de Poloniae principibus. Rex dignitates diſtribuit. Radzieieuius condemnatur vt perduellis. Sermo de Radzieieuio. Minae a Radzieieuianis aſſeclis contra regem in vulgus ſparſae. Nobilitas commouetur contra regem occaſione Radzieieuii. Zamoyſcii oratio ad regem. Palatini Poſnanienſis ad regem literae. Rex quid palatini reſpondet literis. Milites quoque contra regem commouentur. Reſponſum a rege militibus datum.

1652 Naſcitur Poloniae princeps Carolus Ludouicus et breui poſt extinguitur.

Eiusdem anni initio, nempe calendis Ianuarii naſcitur princeps Poloniae media die, illi cognomentum Caroli Ludouici inditum, breue ſolatium, nempe qui menſis ſubſequentis die vigeſima fatis conceſſit candens et florens lilium. Clament et dicant alii, magni periculi rem eſſe, in libera republica principem naſci, in Polonia certe maioris, principem mori, experientia docet. Hinc enim et deſpectus oritur in regem, qui liberos relicturus eſt nullos, ſcilicet ſui in rempublicam amoris, teſtes et obſides. Et optimatibus in regem peccare facilius licet. Nam quis ille erit, qui deceſſoris iniurias vindictum ibit? Hinc fieri poteſt, ſi rex natura geoeroſus, factionibus adhaec praeualidus, opibusque praepotens, ac nulla noua auctus familia in diuerſa animum agat, nec non de occupanda republica, conſilium aliquaodo ineat, et vt alter Caeſar pro gloria et aeterna annalium pugnet memoria, iniuriam ſceptri ſui vlciſcens.

Rex dignitates diſtribuit.

Interea rex officia regni variis in hunc modum diſtribuit. Caſtellaniatum Cracouienſem primam, poſt regiam, dignitatem, STANISLAO WARSZYCKI, terrarum Maſouiae palatino contulit. Palatinatum vero Maſouiae ALBERTO WESSEL, Rozanenſi, Makouienſi et Tykocinenſi gubernatori. Sunt, qui affirment, oblatam fuiſſe Radzieieuio caſtellaniatum Cracouienſem, hac pacta conditione, vt vicecancellarii cederet munere, addita praeter ea et Lublinenſis gubernatio, quae nouem aureorum excedit millia certi prouentus, quae omnia vni vicecancellariatus muneri ille poſthabuit, quo deinde priuatus extitit ad vitae tempora. Rex non acceptatam a Radzieieuio, vt fama tulit, praefecturam Lublinenſem, STANISLAO WITOWSKI, Sendomirienſi confert Caſtellano. Barenſem quoque BOGVSLAO RADIVILO, Viſtenſem Archimareſchalco regni, GEORGIO comiti in Wiſnicz generali Cracouienſi: Oſtrenſem BOGVSLAO comiti in Leszno, ſupremo regni theſaurario. Bona quoque regalia Radzieieuii, ea tunc occaſione, varias in partes et familias abiere. Reginae praefectura ceſſit Lomzenſis. Mſczonow vero ciuitas, vna cum adiacentibus nppidis, quam iure feudi primo a ducibus Maſouiae, deinde ab ipſis Poloniae regibus, ab annis fere C C Radzieieuiana obtinuerat familia, tum inſtigator regni Danieli Zytkiewicz velut in praedam ceſſerant. Multa praeter ea et alia regia bona variis conceſſa ſunt, ſed ego ad praeſentia, a quibus tantillum digreſſus ſum, redeo comitia.

Radzieieuius condemnatur vt perduellis.

Rex diſtributis in hunc modum initio comitiorum officiis, diu penſatae ſeueritatis conſilium tandem exequi ſtatuit in Radzieieuium, eumque vt perduellem damnatum officio vicecancellariatus priuat. Neque mora ſecreto prius habito ſenatorum conſilio, nouum vicecancellarium dixit, STEPHANVM de Pilca KORYCINSKI, Oſwiecimenſem, Oycouienſem atque Volbramenſem praefectum praeter ſpem, citra opinionem. Spem enim omnem amputabat ioaudita in regno Polono vicecancellarii demotio. Opinione autem et calculis omnium, ſi talis accidiſſet caſus, debebatur haec dignitas Stanislao Kobierzycki, Gedanenſi Caſtellano, viro literatiſſimo, ac bonatum artium maecenati munificentiſſimo.

Sermo de Radzieieuio.

Tum primum fremitus audiri coepit inter equeſtrem ordinem, aliis regias, aliis Radzieieuianas tuentibus partes. Qui regia tuebantur partes, bene factum, aiebant, cum homine nimis elato, popularibusque ſtudiis peruerſe inſtructo, regique vel ideo graui et moleſto. Alii acre in eo ſuſpectabant ingenium, fluxam fidem, ſcito ac ſubdolo ſermone, nec non in rebus euertendis admirabili quadam, hucusque ſub felici Vladislao vſum felicitate, nec

1652 non indefeſſo in omni ambitu labore. Obiiciebant praeter ea, ingentibus inimicitiis illum fuiſſe infamem, induſtriam eius ſimilem Catilinae, qua peruerſe vſus, odio publico, equeſtrem ordinem ab innocuo alienauit principe. Nec deerant, qui vni Radzieieuio, turpem Polonorum Pilauicenſem fugam adſcripſere. Abalienationem quoque militum ordinumque, a rege ad Bereſteciam illius fuiſſe moliminis, aliqui tunc iureiurando fatebantur. Haec illi. Contra qui Radzieieuianas tuebantur partes: Radzieieuium eius fuiſſe, aiebant, ſanguinis, eiusque in regno praerogatiuae ac clientelae, vt contemni non debuerit. Iter aulae medium ſemper illum tenuiſſe, omniaque et fortunam et famam et fidem ad extremum retinuiſſe. Immenſae facultates, animus generoſus, induſtria et felicitas in rebus gerendis monſtrant, quantus et qualis fuerit. Ingentibus quoque inimicitiis ſuperſtes, viſus eſt qualis eſſet futurus, ſubiectum regnantibus vtiliſſimum: traxiſſet procul dubio popularibus ſtudiis in partes principis, vt alter Minſcius, vicecancellarius regni ſub Sigismundo III, multorum ducum et fere totius nobilitatis alienatum a principe animum. Quanto fauore polluerit equeſtris ordinis, tribunalitia luculenter ſubſcribunt miracula. Haec et tanta in regem et rempublicam cum habuerit tantus vir merita, cur inaudita poena, ſine comitiis, inconſulto equeſtri ordine, absque omnium ſcitu iudicatus et condemnatus ſit? Nec deerant minae, exceſſiſſe nunc quidem Radzieieuium, ſed cum fulmine breui poſſe redire. Haec illi, qui a Radzieieuio ſtabant. Ita varii tunc de Radzieieuio varios ſpargebant ſermones, quidam eum infamabant, quidam palam ad ſidera coram principe euehebant.

Minae a Radzieieuianis aſſeclis contra regem in vulgus ſparſae.

Nobilitas commouetur contra regem occaſione Radzieieuii. Zamoyſcii oratio ad regem.

Vna tamen omnibus Polonis vox fuit, ſubuerteret potius iura rex, quam cuſtodes eorum amoueret. Imo paulo vehementius, quam neceſſe erat, Alexander Zamoyski, gladifer Siradienſis, ordinum tunc Mareſchalcus, mentione iniecta, de Radzieieuio, ante regium thronum totumque auguſtum ſenatum, in haec verba prorupit: Meminerit maieſtas Veſtra in Polona republica et apud Polonos legem non regem imperare: Radzieieuium non vindico vt infamem, aſt oppreſſam in eo tueor innocentiam, libertatemque Polonam. Audax reuera ſermo, inſolens oratio, violenta et temeraria verba, coram rege, coram ſenatu.

Excanduit rex, miratus ſe caedi ab eo, quem nunquam laeſerat, et proritari, quem nunquam offenderat; memor innatae ſibi Iagellonum Auſtriacorumque clementiae, incautum voto ſuo hominem, reumque maieſtatis, exemplo magni principis abſoluit, quem nihilominus prudens ſenatus damnandum in ſe ſuſcepit, documento poſteris. Amari a ſe regem, regiamque dignitatem non odiſſe. Supplicii tormentique loco, vltra tortorem eius conſcientiam, ſatis viſum eſt optimatibus ipſique regi, ſi errorem agnoſcens palam deprecaretur culpam Zamoyſcius, vti factum eſt ſubſequenti die. Zamoyſcii temeraria, vt tunc multi putabant, verba, ſubſequutae ſunt iisdem diebus Chriſtophori de Bnin Opalinski, Poſnanienſis palatini, maiorisque Poloniae primarii ſenatoris perplexae, ac miro politicorum artificio concinnae ad regem ſcriptae literae. Iis quaeſtus eſt, paucorum inuidia, ac quorundam aulicorum ſcelere, labefactari ſuam integritatem, violari libertatem in ſe Polonam, coerceri vota ſenatoria, eoque iam redactam rempublicam, vt potius ſerua, regumque ſuorum mancipium eſſet quam libera, attonito orbe vniuerſo. Olim gloriabamur neminem Polonum fuiſſe, qui non eſſet liber, nunc contra, ſe ad aulam regiamque maieſtatem, vt Rocoſſianorum 47) ducem, vt pacatae reipublicae conuulſorem, vt motus ciuilis buccinatorem, vt maioris Poloniae nobilitatis anteſignanum delatum eſſe. Adeo, quisquis ad libertatem, leges patrias proclamat, apud maieſtatem veſtram illico pro rebelli et perduelle audit. Optarem equidem aeternis temporibus proſcriptam eſſe in noſtro regno ſeceſſionem

Palatini Poſnanienſis ad regem literae.

nem

47) Rocoſſiani appellantur illi in Polonia nobiles, qui, licet alligati obſequio principis, relicto eo, ad communem concurrentis nobilitatis coetum poenis grauioribus obligantur, vt ait PIASECIVS in Chron. p. 69. Hoc vero nomen ROKOSZ, petitum eſt ab Hungaris, vt ſcribit STANISLAVS LVBIENSKI in vita Matthiae Pſtroconii, epiſcopi Vladislauienſis et regni cancellarii p. 423. Nam Hungari conuentus ſuos ita appellarunt a villa quadam cis Peſtum, vbi in patentibus campis conuenire ſolebant, teſte Varſeuicio lib. I de opt. ſtatu libertatis p. 70. Vide Hartknochium de republica Polonica edit. Lipſ. p. 882. Quam multa mala ſeditiones ſic dictae Rocoſſianae reipublicae Polonae intulere, hiſtoria teſtatur. In lingua Polona nunc verbum ROKOSZ, rebellionem et tumultum ſignificat.

nem optimatum, equeſtriſque ordinis a rege ſuo, ſed haec felicitas voueri poteſt patriae, non expectari. Videt equeſtris ordo laniatum totum reipublicae corpus, conuulſas leges, ſenatum auctoritate ſpoliatum, paupertatem populo imperatam, diſſipatos Ruſſiae optimates, nobilitatem bello exhauſtam, pacem terra profligatam. Addo conſummatum iam fuiſſe ad Bereſteciam cum Coſacis bellum, niſi Maieſtas Veſtra, ſanis nobilitatis conatibus auctoritatem ſuam regiam oppoſuiſſet. Haec et plura mala non ego ſolus, ſed vniuerſa ingemiſcit Polonia, lamentatur equeſtris ordo, cecidiſſe libertatem et vna rempublicam. Proinde monere regem pro candore et conſcientia ſua, pro voto amantis patriam filii, ne rempublicam, cuius pater eſt, laceret ac peſſumdet: quin imo illatum mortiferum eidem vulnus, qua arte qua conſilio ſanet. Haec ſumma palatini literarum. 1652.

Rex peritiſſimus regnandi, omnia in tempus diſſimulans, proprio palatini literis reſcribit charactere. Se gratias habere pro impendentium malorum cautela, curaturum enixe in poſterum, vt omnia e voto ſuccedant reipublicae, equeſtriſque ordinis. *Rex quid palatini reſpondet literis.*

Addidit metum pectori regio nuntius caſtrenſis, turbarum tunc aliquid ab exercitu afferens. Nam mortuo Potocio mutatis Kalinouius licentiam turbarum, et vt creditum, palatinus cognatus, exercitui oſtendebat. Eadem enim et exercitus a rege petiit, quae et palatinus. Addidit infelicitatem regni ſub rege Caſimiro, cuius nomen infauſtum ſemper extitit Polonis, anguſtias ſtipendii, duritiam belli, Vacantium ſortes expetebant. Deinde tricena ſtipendia, dono ſibi a rege ad Bereſteciam promiſſa, ocius reddi, poſtulabant, niſi miſſos rex vellet milites vna et exercitum.

Ad haec: rex omnia exercitui pollicitus, Kalinouio ſupremo tunc bellorum miniſtro ſcribit. Diuideret copias exercitus trifariam, pars trans Boryſthenem hybernaret, ad Lituaniae fines, pars altera ad confinia Chmielnicii, ipſe cum robore exercitus, haud procul ab iis, mandata regis ordinumque expectaret. Exercitui omnia nomine regis ſponderet, illorum partes tueri ſe velle in comitiis, quae tunc nullo exitu celebrabantur. Ita factum. Kalinouius exercitum trifariam diuidit, quo diuiſo et iurgia et clamores et praemia militum ceſſere in vanum. *Reſponſum a rege militibus datum.*

LIBRI IV. CAPVT III

SYNOPSIS

Kiſielii literae ad regem. Rex nobilitati literas Kiſielii communicat. Quid ad haec ordines? Rex a toto culpatur ſenatu. Quid reſpondet ad obiecta. Ioannes Radiuilus comitia ſoluit. Moſchorum legati Polonorum regi gratulantur victoriam de Coſacis obtentam. Rex conſulit ſenatum ſuper literis Chmielnicii, ſuorum caedem exaggerantis. Cancellarii votum. Alii ſenatores voto ſubſcribunt cancellarii. Cancellarius Chmielnicio ſcribit. Chmielnicius commiſſionem acceptat Polonorum. Quaeritur de violata a Polonis pace. Quid ad obiecta Coſacorum reſpondent Poloni. Commiſſionis exitus nullus.

Interim conſultanti per eos dies regi Kiſielius ſignificabat, turbari iterum res Ruſſiae, Chmielnicium germanum Chani, Sultan Muradin cum triginta Tartarorum millibus in dies opperiri. *Kiſielii literae ad regem.*

Multum tum ſollicitudinis regi, tranſmiſſae Kiſielii attulerunt literae. Quippe hyeme iam adulta Polonorum legiones, aliae in hyberna miſſae, quaedam iuſſu regio vltra Boryſthenem progreſſae, tarde reuocari, ſi hoſtis adeſſet, poterant. Ergo ordinibus regni literas Kiſielii legendas tradit. Ad haec ordines incuſare regem, nobilitatem cunctatione ludificantem. Coſacos Tartaroſque deleri potuiſſe ad Bereſteciam et regem obſtitiſſe conatibus nobilitatis. Validum Polonorum exercitum, centum et amplius millium, in nihilum redactum. Ire regem ipſum debuiſſe in citeriorem Ruſſiam cum victore exercitu, ceſſuris *Rex nobilitati literas Kiſielii communicat. Quid ad haec ordines.*

haud

1652

Rex a toto culpator ſenatu. Quid reſpondet ad obiecta.

haud dubio Coſacis, ſi principem vidiſſent. Immotus ad eos ſermones rex, per priuatos et familiares dictis maleuolorum reſpondebat: Se promptum fuiſſe perſequi victoriam, ſed cur vlteriori profectioni tota contradixit nobilitas? teſte cancellario Lubomierſcio, quorum fidem imploro et exquiro. Num mea defuit voluntas? num preces deerant? Incuſate potius nobilitatem; vosque metipſos deſides, et parum memores famae, et nominis Poloni Ita mutuis diſſidiis regem inter et optimates elabebatur tempus conſulendi, ita hyems non ſaluberrimis, ſed plerumque vanis abſumta eſt et eluſa ordinum altercantibus. Haud tamen trans Boryſthenem vacante Polono milite ab armorum exercitio, quod exercitium tumultum ego potius dixerim. Nam res vltra iurgia paucorumque caedem non proceſſit, exaggerante licet Chmielnicio vehementiſſime coram rege et republica ſuorum innocuam caedem, iisdem diebus patratam. Interea Ioannes dux Radiuilus, qui tunc praeſens Varſauiae aderat, priuatam vlturus, vt ſolent proceres, publice iniuriam, vel certe e palatini Poſnanienſis voto, comitia per quendam familiarem Lituanum contradictorem ſoluit, eludens Polonorum immenſos ſumtus.

Ioan. Radiuilus comitia ſoluit.

Moſchorum legati Polonorum regi gratulantur victoriam de Coſacis obtentam.

Sub finem quoque Martii venere Varſauiam magni Moſchouiae ducis legati, Georgius Alexewicz, Dolga, Ruczki, ac Federo Wolkonski. Horum legationis ſumma fuit, gratulandi Polonis ad Bereſteciam de Coſacis obtentam victoriam. Quanquam haec ſera Moſchorum gratulatio, honeſta in Polonum exercitum animaduerſio fuit.

Rex conſulit ſenatum ſuper literis Chmielnicii caedem ſuorum exaggerantis.

Solutis comitiis ac legatis Moſchorum gratiis actis pro vicini principis congratulatione, rex ſenatusconſultum in ordinem legit, reſponſurus literis Chmielnicii ſuorum Coſacorum caedem exaggerantis fluxamque inſuper regiam incuſantis fidem.

Cancellarii votum.

Variantibus ſenatorum ſententiis cancellarius opportunum regi ſuggerit conſilium. Artem Coſacorum arte eludendo Polona, dolumque dolo obiiciens, commiſſionem cognoſcendi criminis, regia maieſtas literis ad Chmielnicium ſcriptis, parte ab vtraque declararet, nominatis inſuper commiſſariis, interim iterato mandato militi Polono imperandum, ne furiae cedat Coſacorum vel latum vnguem, neue fortunatas Boryſthenis deſerat ſtationes, aut rei bene gerendae cum Coſacis omittat occaſiones, breui auxiliarios affuturos ſocios, vna cum Kalinouio. Conſilium cancellarii probauere caeteri ſenatores. Neque mora Chmielnicio cancellarius ſcribit: Dolere non minus regiam maieſtatem, quam ipſam rempublicam, poſt icta foedera, ſancitam fidem excitos nuper tumultus in vtroque exercitu, quorum ſeriam inquiſitionem auctoresque criminis, palatinus Kiouienſis, vna cum Michaele Ahſah, Hieronymo Zawiſza, et Ioan. Machowski commiſſariis a rege et republica deſtinatis, inquirerent. Monere praeter ea Chmielnicium, vt in violatores quoque pacis publicae, ac totius regni tranquillitatis hoſtes, Coſacos, ſi forte primi peccauere, exemplo palatini, ipſe quoque animaduerteret, turbatoresque puniat, ac in poſterum ſaeuientes compeſcat.

Alii ſenatores voto ſubſcribunt cancellarii. Cancellarius Chmielnicio ſcribit.

Chmielnicius commiſſionem acceptat Polonorum. Quaeritur de violata a Polonis pace. Quid ad obiecta Coſacorum reſpondent Poloni. Commiſſionis exitus nullus.

Neque Chmielnicius, ſemper fallere doctus, commiſſionem aſpernatus eſt, cuius vicariam perſonam ibidem Antonius tribunus ſuſtinuit. Eius autem commiſſionis exitus nullus, Chmielnicio, Polonos, de violata pace, de ruptis ſancitis foederibus, de progreſſu exercitus trans Boryſthenem, de inuaſione populariium ac deſolatione omnium, incuſante. Addidit Coſacorum legiones aliquot domi ſuae ſecuras, incidiſſe in Polonorum trans Boryſthenem errantia agmina, ac ex improuiſo pugnaſſe. Contra Poloni Chmielnicianos incuſantes. Petita a Tartaris obiiciebant auxilia, ſollicitatos ad ſocia arma vicinos principes, miſſos Byzantium illorum legatos, connubia inſcio rege et republica tentata, conuitia in regem, Polonoſque palam iactata. Ita dum vtraque pars ſuorum reos conquirit, neutra inuenit, data tamen in ſpeciem culpa Simoni cuidam tribuno Coſacorum, qui dum ab Antonio ad Chmielnicii appellat tribunal, ab eodem paulo poſt non modo, vt reus, abſoluitur, ſed, vt egregius miles, baltheo donatur. Hac arte illuſum eſt Polonis commiſſariis, qui prolixis Antonio actis gratiis Varſauiam reuerſi ſunt.

LIBRI

Digitized by Google

LIBRI IV. CAPVT IV

SYNOPSIS

Aſtrologi varia praedicunt mala Poloniae imminentia. Peſtis Cracouiae maxima. Rex in Boruſſiam abire cogitat. Breuis de Boruſſia ſermo. Chmielnicius matrimonium tractat pro filio cum Valachiae principis filia. Quid ad haec Valachiae princeps? Chmielnicius dubio palatini Valachiae reſponſo non contentus. Mittit in Valachiam armatum filium. Palatinus Valachiae regi Polono ſcribit. Valachiae principi reſpondet rex. Literae Chmielnicii ad Kalinouium. Quid Kalinouius ad literas Chmielnicii. Kalinouius ad Battow caſtra Polona opponit Chmielnicii filio aduentanti. De caſtris Kalinouii Przyiemſcii ſenſus, aliorumque militum. Pertinacia Kalinouii. Referunt Kalinouio exploratores de aduentu hoſtili certiora. Prima pugna Tartaros et Polonos inter. Diffugiunt Tartari. Polonorum alacritas et animus. Timothei Chmielnicii aduentus.

1652

Aſtrologi varia praedicunt mala Poloniae imminentia.

Nec deerant huius anni principio decora Chaldaica vaticinantium ingenia, Nicolai Zorauii celeberrimi Cracouienſis academiae mathematici, ac Stephani Furmani, qui magnas hoc anno Polonae reipublicae praedixerant calamitates, cum coeli aſpectus nihil mitius promitteret. Superiores planetae vna cum Sole et Mercurio in ariete concurrebant praeſaga malorum ſidera, ruinam ſtragemque haud dubiam Poloniae portendentia. Quae quidem dicta ſcriptaque, variis riſui fuere, ſed haec omnia vera poſtmodum fuiſſe tempus aperuit [48]). Nam Cracouia vrbs Poloniae metropolis, fere illo ipſo tempore peſte afflata, toto biennio manſit infecta, adeo vt quos hoſtilis longinquos non abſumſit gladius, mala Dea ad quadraginta circiter millia vtriusque ſexus hominum ſecum duxerit in triumphum.

Peſtis Cracouiae maxima.

Abſoluta in hunc modum, vt ſuperius dixi, Coſacorum commiſſione videbatur Polonis aureum iterum rediiſſe ſaeculum, cum iam ad Fanum album ceſſiſſet ferreum. Eadem et rex ominabatur. Hinc iam non amplius de marte cogitanti, in mentem regiam occurrebat Boruſſica luſtrare arua. Eſt autem Boruſſia Germaniae portio perexigua, caeterum toto ſeptentrione prouinciarum vberrima, quae ante annos CCXLV, caeſis ad Grunevaldum crucigerorum copiis, debellato Vlrico, magno eorum magiſtro cum trecentis commendatoribus, vt eorum temporum referunt annales, Vladislai primi Iagellonis Poloniae regis abhinc adorauit purpuram, quamuis reclamante Sigismundo Caeſare, qui illam prouinciam Romano non Polono deberi affirmabat imperio. Sed de hac prouincia paulo inferius in tempore memorabo. Redeo ad regiam in Boruſſiam profectionem, cui dies nona Maii aſſignata erat. Ita dum rex totaque aula, Pruthenicae inhaeret amoenitati, Chmielnicius diu ante meditatos hymenaeos cum Valachiae principis filia ROSANDA, id nomen puellae erat, palam pro filio ſuo Timotheo tractat per legatos, antiquiſſimo iam more principibus recepto. Audax et arduum videbatur principi Chmielnicii poſtulatum, cui minae quoque, vt armatum decebant, adiectae erant. Prudenti igitur Kutnarſcii, ſui familiaris, vſus conſilio, legatis Chmielnicii ſpem dubiam facit, ad extremum

Rex in Boruſſiam abire cogitat. Breuis de Boruſſia ſermo.

Chmielnicius matrimonium tractat pro filio cum Valachiae principis filia.

48) Et nunc etiam prudentioribus riſui eſſe debet iſta aſtrologorum Zoraoii Furmanique vaticinatio, qui imminentes Poloniae calamitates facillime praedicere potuerunt, ſtatum Poloniae, non ſidera, conſiderando. Rudauſcio, qui in matheſeos, aſtronomiae et phyſices ignoratione verſabatur, eiusmodi quidem vaticinationibus imponi potuit, non autem emunctioris naſi eruditis. Si certa ſiderum coniunctio mala praeſagire debeat, cur illo tempore ea tantum de Polonia et non etiam de vicina Moſchouia vel Hungaria fuit interpretata? Credo ego, iſtos aſtrologos conſiderando ſidera, militem in iisdem depictum Polonum vidiſſe, quod omnino magnum fuit argumentum, ſiderum eam coniunctionem ad Poloniam tantum pertinere. Expertus ego non centies ſum, qui iuuenis multum temporis nimium curioſus cum aſtrologia et chiromantia perdidi, me nugas didiciſſe.

1652

Quid ad haec Valachiae princeps.

Chmielnicius dubio palatini reſponſo non contentus.

mum illis aliquid certi extorquentibus, tantae molis negotium in ſequentem differt annum, cauſatus immaturam aetatem filiae ſuae, ſpe autem intra animum fretus, multa rebelli impedimenta interiectum iri, quae eius inſanam refrenarent mentem. Sed Chmielnicius hanc ipſam moram, ſui ludificationem dictitans, totus furiis agitatus in palatinum, ire in Valachiam armatum Timotheum filium ſuum ocius iubet vna cum Tartaris, quos haud ita pridem Karasbey dux, viginti in Ruſſiam duxerat millia. Parentis mandata dicto citius exequitur filius pugnaturus alacriter pro thoro et ſponſa, vel ſi arma votis eius non reſponderent, eandem ſaltem aucturus in Colchydem ſuam, Iaſonis exemplo.

Mittit in Valachiam armatum filium.

Palatinus Valachiae regi Poloniae ſcribit.

Nec fugiebat Valachiae principem, quantam molem malorum ſtrueret illi omnium artifex Chmielnicius. Vnde haud mora Kalinouium ducem belli de imminenti per Kotnarſcium edocet periculo. Regi quoque per eundem in haec verba, quae dolor expreſſerat, moeſtus ac totus deſperatus ſcribit: Non fugere maieſtatem sereniſſimam, quam ad pudendas ſceptri mei conditiones ante duos circiter annos adegerit me Chmielnicius, maieſtatis Veſtrae rebellis. Eheu! nimium felix et inſolens, nunc promiſſa repetit, filiamque ſenectutis meae vnicum ſolatium, dari filio ſuo Timotheo in coniugem petit, ni fecero mandatis eius ſatis, arma minitatur, iamque ſtrepitum hoſtilium eius armorum exploratores mei mihi referunt, quorum dux et caput Timotheus cum Karsbey Tartaro ſunt. Hic nequam filius cum Tartaro aſſecla duce, haec praecipua in mandatis habet: me viuo, vel mortuo, vt habeat filiam meam, quam violenter mactato patre rapiat, dictitans ſuam ſeruam et mancipium eſſe, cuius ſcilicet patrem ante annos duos ſicariis armis ad nefandum adegit connubium, ſtipulatamque fidem de principatu Valachiae, cuius fidei eſſet, poſtea ſe deliberaturum. Haec ſe ſignificare pro ſua in rempublicam fide, pro principis ſecuritate, pro Polonorum voto, oratque eximie, ne liberum tranſitum in Valachiam permitteret, Coſacis foederatisque Tartaris Kalinouius. Imo videre ſibi e republica expedire, adoriri tranſeuntes incautos nihilque timentes. Satis Coſacos peccaſſe in foedera Poloni regis, qui me ſub alis degentem aquilae Polonae iniuſto bello laceſſere non deſinant: quaſi vero non tangat corpus, peritiſſimus licet chirurgus, dum membrum ab eodem auellit. Haec ſumma literarum Valachiae principis. Literis palatini reſpondit rex Poloniae: Vanum rumorem eſſe de Chmielnicio Valachiam inuadente vel occupante, quam prouinciam ipſe nouit optime, Ottomanicis ſubeſſe faſcibus, cuius ille patrocinium perquam auide expetit. Veriora referre Polonos exploratores, qui illam malorum nubem Poloniae regno imminere nuntiant, tantumque fidei adſtruant, vel ſe ab itinere Boruſſico iam iam abiturientem reuocarent. Has literas in manus deueniſſe Chmielnicii, ex eo conſtat, quod iisdem diebus exaratas ad Kalinouium miſiſſet literas in haec conceptas verba:

Valachiae principi reſpondet rex.

Literae Chmielnicii ad Kalinouium.

Chmielnicius Kalinouio, dux duci, Coſacus Polono, ſalutem dicit. Nolo latere Excellentiam Veſtram, inſolentem filium meum Timotheum, coacta aliquot millium manu, ad nuptias et hymenaeum Valachiae principis palatini filiae properare. Monere proinde Kalinouium, vt, ſi conſulere rebus Polonis vellet, pedetentim Poloniam verſus ſigna moueret, planum tranſitum Valachiam verſus, quem Kalinouius inſederat, relinquendo filio, qui iuuenili actus ferocia forte in Kalinouii capite, prima iaciet militaris fortunae ſuae fundamenta.

Quid Kalinouius ad literas Chmielnicii.

Kalinouius ad Batow caſtra Polona opponit Chmielnicii filio aduentanti.

De caſtris Kalinouii Przyiemski ſenſus aliorumque militum.

Riſit Kalinouius fallacias Chmielnicii, ingloriam reputans genti Polonae, ſibique vt imperatori, infami ac rebelli paruiſſe Coſaco. Igitur omiſſa cunctatione, congredi acie parat, viginti millium armatorum praeſidio fretus. Deligit quoque locum Batow nuncupatum, arctis faucibus et a tergo ſylua clauſum. Hunc ipſum locum filio ſuo muniendum imperat. Imperatoris iuſſa exequitur filius, caſtrametatoris tunc functus officio. Eodem in loco caſtris Polonorum deligit planitiem tantae circumferentiae, vt vnius leucae exceſſerit magnitudinem, latitudinem. Interrogatus a Przyiemski Germanicarum phalangum ductore, cur inſolitae capacitatis caſtra metaretur? reſpondiſſe fertur, vt aduentantes hinc inde Polonorum copiae tuto et ſine mora recipi poſſent. Conſtat multos tribunos reprobaſſe conſilium ducis. Sed ille tanto conſtantior a propoſito fatali nullatenus abduci potuit. Dum in illo immenſo opere miles deſudat, nunciatur Kalinouio, Coſacorum Tartarorumque innumeras conſpici turmas, validumque a longe videri exercitum. Nubem conglobari dixiſſes, quae in Kalinouii rupta capite, ſummis periculis circumfudit rempublicam. Prima Iunii, erat ſabbathum ſanctiſſimae virgini ſacrata dies, qua meridiem ante Tartaricae

videri

videri coeptae ſunt huc illuc oberrantes turmae. Hae vbi Polonorum conſpexere caſtra, ocius velut in praedam ruere, Polonosque extra vallum euocare ad pugnam. Nec Polonus miles renuit telom, Kalinouii iuſſu. Igitur extra vallum egreſſi Poloni, Tartaros illo die egere in fugam, praeeunte teſſera militari, MARIAE *nomine*, donec veritus inſidiss Kalinouius, dum Polonus animoſe palantes perſequitur, receptui canere iobet, talique ratione vltra leucam perſequentes ad caſtra ſub veſperum rediere. Feliciora iam voluebant animo Poloni milites, neque mora flagitare a Kalinouio ſequentis diei praelium, cum aduentantium Coſacorum copiis, quae in proximo reſederunt eminentiore colle, tentaturi aleam belli cum nouo duce Chmielnicii filio. Kalinouius laudata illorum bellica virtute atque heroico nobilium animo, deliberaturum ſe reſpondit, dubius, quidnam de craſtina die ſtatueret Deus.

1652

Pertinecia Kalinouii.

Exploratores Kalinouio referunt certiora de aduentu hoſtili.

Prima pugna Polonos et Tartaros inter.

Diffugiunt Tartari.

Ita haec dies ſacrae virgini dicata, Polonis vt matrem colentibus, fauſto quidem extitit omine, ſed tali, quale naufragantes nautae concipere ſolent, viſo Caſtoris Polluciſque gemino ſidere. Neque aliter accidit Polono exercitui. Die enim ſequenti aderat Timotheus Chmielnicii filius, ducentis ſuorum, viginti vero Tartarorum ſtipatus millibus, vlturus, vt iactabat, Tartaris illatam pridie cladem. Recto igitur agmine mouet in Polonos, praemiſſis Tartaris, qui Kalinouium laceſſerent, nolentesque pugnare cogerent. Ipſe pedetentim ſpoliis grauis Polonorum imminebat caſtris.

Polonorum alacritas et animus Timothei Chmielnicii aduentus.

LIBRI IV. CAPVT V

SYNOPSIS

Chmielnicius de Polonis inuadendis deliberat. Milites Poloni exprobrant temeritatem Kalinouio. Aliquorum de Kalinouio ſecreta conſilia. Militaris in caſtris Polonorum tumultus. Kalinouius ſedare vult tumultum ſed fruſtra. Confert hac de re cum Przyiemſcio. Poloni cogitant de fuga. Reſolutio Kalinouii. Germani Polonis inhibent fugam, eorumque factum. Poloni in Germanos inuehuntur attonito hoſtili exercitu. Coſaci pariterque Tartari diſcordes aggrediuntur et ad internecionem delent ſecunda Iunii die. Tartari ſaeuiunt in Polonos captiuos. Kalinouius occiditur a Tartaro. Quale praemium occiſi Kalinouii aufert Tartarus a Chmielnicio. Przyiemski, Kalinouius, comes Sobieski capti, a Chmielnicio trucidantur. Singularis mors Przyiemscii. Nuntius Varſauiae de clade Battouienſi. Quid ad haec Varſauia et rex ipſe. Nobilitas tota turbatur. Regis ad nobilitatem literae, et edictum.

Kalinouius vbi tot centena hoſtium millia effuſa in conſpectum videt, Polonis vallo egredi ſeueriori imperat mandato. Aduolant interim pernicibus equis Harpyae Tartari, Polonosque extra vallum et caſtra ad pugnam euocant, ad talia ſurdos. Interea Chmielnicius Coſacorum quoque promouerat caſtra, eademque in proximo locat, a patre, ad quem ocius curſorem dimiſerat, expectaturus mandata, quid facto opus, et num vindicanda ſit Tartarorum ſocialis iniuria? Poloni inſperata agreſtium territi multitudine, haud mora heroicos illos demittunt animos, plerique Kalinouium incuſantes, cur paſſus hoſtili occluſiſſet tranſeunti exercitui, cum impar eſſet viribus? Extremae dementiae eſſe certare cum eo, a quo Te poſſe ſuperari experientia docuit. Aut quare propugnaculum vicinum non eligit? Vbi tuto cum exercitu conſiſtere potuiſſet. Haec primo murmurare, deinde clamoribus paſſim in Kalinouium iactata ſunt. Nec deerant turbarum aeoli, qui Kalinouium vinctum Tartaris extradere cenſebant, eiusque capite placare ſibi graues Tartaros, alio a Chmielnicio deſtinatos. Res plena periculi defertur Kalinouio, qui nouitate rei attonitus, milites cogit in concionem, verba dicturus aliquot, ſed miles verba Kalinouii faſtidire, equos ad fugam aptare maluit, quam eius tunc obtemperare mandatis. Igitur vbi videt, rem haud procul ſeditione militari abeſſe, quod Polonis in aduerſis ſolenne eſſe, expe-

Chmielnicius de Polonis inuadendis deliberat

Milites Poloni exprobrant temeritatem Kalinouio.

Aliquorum de Kalinouio ſecreta conſilia.

1652

Militaris in caſtris Polonorum tumultus. Kalinonius ſedare vult tumultum, ſed fruſtra. Confert hac de re cum Przyiemſcio

experientia Czeczorenſis docuit a. 1619 ſub Stanislao Zolkieuio felici armorum duce, milites ad concionem iterum vocans, in haec verba, quae dolor et pudor ei ſuggeſſerat, loquitur: Quaenam tandem vos agit veſania, fratres et commilitones mei millies cariſſimi, ante praelium vos ſubducitis, me ducem veſtrumque fratrem ac comilitonem violare ſatagitis. Scitote me pridem hanc canitiem coelo deuouiſſe, ſi meo ſanguine veſtra ſcelera expiare poteritis. Agite, ſim Curtius ego, ſim patriae victima, mihi cadendum, vobis vincendum reſtat. His dictis a Polonis ad Germanorum tranſit phalanges, qui duce Sigismundo Przyiemski, rei tormentariae, poſt defunctum Arcisʒeuium, praefecto, notario campeſtri, aliquot excedebant millia, rei nouitatem relaturus Przyiemſcio, quem haud fugiebant dicta et facta. Tali ratione imperator Polonus, Polonis in caſtris, ſanguine ſuo altaria Deum vix non commaculauit, cui hoſtilis Tartaricus pepercerat mucro. Vix Germanorum intrauerat ordines Kalinouius, cum illico a filio nuntiatum patri, Polonos toto animo circumſpicere fugam, iamque paratos imminentem operiri noctem.

Poloni cogitant de fuga.

Indignatus Kalinouius imperat Germano militi, obuerſis in amicos et ſocios Polonos vterentur armis, eoque modo ex pauidis, facerent fortes et generoſos. Vbi nullam, inquit, videbunt ſpem euadendi, mutabunt procul dubio turpis fugae conſilium, et ex neceſſitate reaſſumtis viribus fortius dimicabunt. Ita factum: denſiſſimam globorum nubem, terrori potius quam caedibus aptiorem immittunt in Polonos Germani, tanta Polonorum conſternatione, vt ne hiſcere quidem tunc auderet Polonus miles, vix moueri loco, vix promere ſemimortua verba, ſciſcitari inter ſe cauſam, mirari factum inſolens, indignari, iraſci, iurare, tandem repetitis Germanorum ictibus admoniti declaratae fugae, relinquendorum peditum hoſti in victimam, verſi in rabiem, ne inulti caderent in Germanos vertunt habenas innoxio auſu, Coſaco Tartaroque ſpectante attonito exercitu, qui iam imminentem veriti noctem conſtituerant nequaquam Polonum adoriri exercitum, ſiue id metus noctis, ſiue inſidiae ab hoſte expreſſerant.

Poloni in Germanos inuehuntur attonito hoſtili exercitu.

Duae adhuc horae diei ſupererant, cum Coſaci a transfugis de Polonorum Germanorumque edocti diſcordiis, res enim iam ad iuſtam proceſſerat indignationem et bilem vtriſque, opportunitate temporis vſi, veriti etiam ne nox, diſcordes redderet amicos, ſaniori vſi conſilio, vtroſque a fronte, a tergo, a lateribus toto aggrediuntur impetu. Nec difficile fuit delere diſcordes, quos vndique aggreſſi ad internecionem vnius horae ſpatio, quis crederet, male conuenientes, praeter ſpem, citra votum deleuerunt, pauciſſimis exceptis, qui poſtea hoſti triumpho fuere. Ad viginti millia Polonorum et Germanorum, in hoc ad Battouiam loco cecidiſſe conſtat. Neque enim capere, aut venundare, quod Tartaris commercium eſt, ſed caedes, patibula, cruces, ignes, tanquam ſupplicium reddituri ad praeceptam interim vltionem feſtinabant. Ipſe Kalinouius, tertio a loco pugnae diſſito lapide, dum ſuauius huc illuc in nemore oberrat, gregarii Tartari militis telo concidit. Die ſubſequenti mortui caput Chmielnicio defertur, qui praemii ergo Tartarum militem aureo nummo donauit. Tali igitur ratione deletus eſt ad Battouiam, Polonorum pariterque Germanorum exercitus. Tamque vili pretio caput Kalinouii Chmielnicius mercatus eſt, quod alias ſummo Ioui par, reliquos ſaepe contemnebat deos, tanquam minutos. Przyiemſcius, Kalinouius filius generalis, Marcus comes Sobieski, Craſnoſtauienſis gubernator, viui in conſpectum adducti Chmielnicii, crudeli ferro carnificis ſuas ſuppoſuere ceruices. Przyiemſcius vero dum vehementius Chmielnicium obiurgat effuſi ſanguinis Chriſtiani, minutiſſimis ictibus crudeliter peremptus eſt, vt per ſingula membra moreretur. Adeo vno puncto temporis ſaepe maximarum rerum vertuntur momenta. En hic in Polonis, aliquot horulae, quantam attulerunt mutationem! Optime Seneca: *momento*, inquit, *vertitur mare, eodemque in loco, vbi luſerunt nauigia, abſorbentur*. Magnae quoque arbores vna hora extirpantur. Scio varios hiſtoricos de Battouienſi praelio varia ſcripturos, nam et ego varias habeo apud me relationes. Sed hanc quam ſcripſi, magis veritati conſonam hic appoſui, quam habeo ex literis epiſcopi Cracouienſis, Seueriae ducis, ad ducis Oſtrowienſis coniugem, iisdem diebus Iunii ſcriptis.

Coſaci pariterque Tartari diſcordes aggrediuntur et ad internecionem delent, die 2 Iunii. Tartari ſaeuiunt in Polonos captiuos. Kalinouius occiditur a Tartaro. Quale praemium occiſi Kalinouii aufert Tartarus a Chmielnicio. Przyiemſcius Kalinouius, comes Sobieski capti a Chmielnicio trucidati.

Nuntius Varſauiae de clade Battouienſi. Quid ad haec Varſauia, et rex ipſe.

Paulo poſt Varſauiam celer aduolat nuntius de clade Battouienſi regi ſignificans. Perculit ſic moeſtus nuntius regium pectus, totamque adeo afflixit Varſauiam, vt plerique iterum Varſauia abiecta Gedanum nauigare cogitauerint, imo aliquos a portu iam iam ſoluere paratos regium ſeuerius reuocauit mandatum. Sed nec poſt edictum, Varſauienſium quieuerat mens, in horas ambigua. Praeparabantur ſummo ſtudio naues, iamque praeparatae medio in flumine fluctuabant in anchoris, vela daturae, vbi opus eſſet. Haec Varſauienſium tunc facies erat. Neque minus nobilitas turbabatur. Quo enim robori reſiſterent

ſterent hoſti, tot millium ſuperbo, victoriiſque tumido et inſolenti. Iam actum eſſe de 1652
republica, ſi in eius viſcera pergeret hoſtis. Vnde omnes deſperabundi cernebantur. Alii non bellum, nec praelium, ſed montes, ſpecus et antra vicinae Hungariae, alii Sileſiam, alii Auſtriam voluentes animo. Auxerunt in immenſum populi nobiliumque lacrimas lectae regis literae, quibus per deſperatam ſi quando ſalutem patriae, per cariſſima eiusdem pignora, per omnia ſacra, nobilitatem ſparſam per agros et tuguriola, vt infectae aurae poſcebat tempus, ad generalem euocabat expeditionem (poſpolite Ruſzenie, Polonice, Latine modum communem appellant) vltimum ac deſperatum morientis patriae remedium. Locum quoque decreuerat PIOTROWIN denominatum, miraculo reſuſcitati Petri militis, a diuo Stanislao epiſcopo Cracouienſi, regnante Boleslao audace, percelebrem, medium Cracouiam inter et Lublinum. Non auſus vltra progredi, quod ipſum eo magis, populo ac ordini equeſtri, terrori fuit. Adiecit in iisdem literis, quarum exemplar aliquot chartarum legitur, deliberaturos ſe eodem in loco, de vlteriori belli ratione, et ſi hoſtis permitteret, comitia ibidem in facie totius reipublicae ſe celebraturum promiſit. Quo etiam in loco quondam Boleslaus audax anno Chriſti MLXXVII celebrauerat.

Nobilitas turbatur.
Regis ad nobilitatem literae et edictum.

LIBRI IV. CAPVT VI

SYNOPSIS

Chmielnicius legatos ad Polonum Regem mittit, factum filii excuſantes. Eiusdem ad Ruſſos et Coſacos literae excuſantes, ac relatio deleti Poloni exercitus. Captiui omnes Poloni a Chmielnicio trucidantur. Chmielnicius filium cum exercitu reuocat in Valachiam properantem. Timor et ſuſpicio Chmielnicii de Polono exercitu. Chmielnicius Camenecum obſidet. Fidem Camenecenſium literis labefactare ſatagit. Reſponſum Camenecenſium Chmielnicio. Chmielnicius excandeſcit. Wychouius a parente ad filium mittitur vt eius moderetur conſilia. Valachia applaudit victori Chmielnicio. Chmielnicius in Valachiam cogitat. Tartari Chmielnicio offenſi ob non expugnatum Camenecum. Tartarorum ſpes ac deinde in Chmielnicium minae ac odia. Poloniae comitia Viazdouiae. Rex lecto affixus decumbit. Summa comitiorum Poloniae.

His mandatis regiis obtemperatura nobilitas, iam ſenſim ad deſignatum coeperat conuenire locum, ſed poſtea nouis regiis reuocata literis Varſauiam ad comitia perrexerat. Nam Chmielnicius vbi inaudit, feliciter prima belli exordia ceſſiſſe filio, errorem excuſaturus legatos Varſauiam miſit, deprecatus veniam delicti, ſi quod commiſerat in vltro volentes perire. Addidit literas ad vicina Vkrainae oppida, ne terrerentur, inaudito Polono deleto exercitu. Factum eiusmodi accidiſſe: Filio Timotheo, ad promiſſum Valachiae principis connubium tendenti, vna cum ſociis Tartaris, Kalinouium cum Polono, pariterque Germano milite inſediſſe viam, qua iter in Valachiam ducebat. Se pro data reipublicae Polonae fide, monuiſſe literis ante Kalinouium ferocem, recederet, tutosque paſſus ac itinera relinqueret tranſeunti exercitui Coſaco Tartaroque, ni ſeueriora experiri vellet. Riſit ille monita mea, quae non vana fuiſſe, nunc tempus edocet. Subſequutum itaque praelium et mox clades Polonorum, vti plerumque, Deo vindice, accidere ſolet latronibus ac piratis, viam et paſſus occludentibus. Haec in ſpeciem ille, ad facilius incautos decipiendos. Nam reuera alia et longe diuerſa animo volutabat. Polonos ſiquidem omnes captiuos numerato pretio redemerat a Tartaris, eosque redemtos, vt victimas, exquiſitiſſimis ſuppliciis excarnificare mandauerat. Optime dictitans, olere occiſos Polonos equites. Quae omnia patris nefanda mandata fideliſſime tyrannus filius exequutus eſt. Hac peracta Tragoedia Valachiam verſus ſigna mouere imperat ad AMYMONEM ſuam. Iamque eius ſicarii exercitus pars ad Iampol, pars ad Mohilouiam Boryſthenem traiicere parabant, cum ecce redire in Ruſſiam iuſſus, paternis reuocatur mandatis vna cum exercitu. Forte tunc illi retulerunt dimiſſi exploratores, Lituanum exercitum duce Ioanne Radiuilo

Chmielnicius legatos ad Polonum Regem mittit, factum filii excuſantes.
Eiusdem ad Ruſſos et Coſacos literae excuſantes, ac relatio deleti Poloni exercitus.
Captiui Poloni omnes a Chmielnicio trucidantur.
Chmielnicium filium cum exercitu reuocat

1652 in Valachiam properanti. Timor et ſuſpicio Chmielnicii de Polono exercitu.

coniungi exercitui Polono, qui trans Boryſthenem hybernauerat, et tunc ad caſtra Kalinouii deleta pedetentim procedebat. Sed audita Kalinouii clade, illico exercitui Polono, quem obuium fortuna dederat, aſſociatur, ita vt infra decem dies, viginti quinque millium iuſtum exercitum Polonorum Lituanorumque videret Ruſſia. Acceſſit et alius Chmielnicio timor. Subuerebatur enim ne ex improuiſo vlturus Kalinouianam cladem ſuique contemtum, rex cum lecta nobilitatis manu, armatus moueret, inueoiretque domum Chmielnicii vacuam, dum hoſpes filius eius luſtraret alienam. De Valachiae quoque principis certus affinitate ipſos hymenaeos in aliud commodius et opportunius diſtulit tempus. Reuocato in hunc modum filio Camenecenſe propugnaculom omnibus hoſtibus hucusque imperuium, in extremis finibus Podoliae ſitum, et quod Oſmanus Turcarum imperator opus ſolius Dei affirmabat, Coſacorum viribus inſperate irrumpere, vel ſi dolus non procederet, obſidione cingere arctiori, filio imperat.

Chmielnicius filium Camenecum obſidet.

Nutum patris exequitur filius, Camenecenſe propugnacolum arctiſſima cingit obſidione, quam duarum hebdomadum protraxit ſpatio, nullis tamen inſultibus auſus eſt fortunam experiri, ſiue quod ſola fame, taedioque ac deſperatis Polonorum animis, Camenecum expugnare poſſe crediderat, vaſtatis circumquaque vicinis pagis et oppidis ad Germanicas leucas viginti in circuitu, ſiue quod deſperauerat, humanis ſe poſſe aſſequi viribus, quod Oſmanus diuinis aiebat vincendum manibus. Hinc ſi forte inglorius diſcederet, amiſſis Coſacorum es in expugnatione praecipuis, quae eius laus in exercitu, quis paternus amor, ſuorum fauor, quae gloria apud exteros. Ferunt literas quoque paternas eidem ad Camenecum conſiſtenti redditas fuiſſe, quibus monebat adoleſcentem, ne nimium iuuenum fortunae fideret. Camenecum quod obſideat bene eſſe. Vnicum caue, inquit, fili, ne Coſacorum abutaris ſanguine. De ſe ipſo adiecit nihil, niſi quod ad Corſunum caſtra metatus ſit. Miſerat eidem quoque codicillos, ad ciues Camenecenſes ſcriptos, quorum haec ſumma:

Chmielnicius fidem Camenecentium literis labefactare satagit.

Conſuli, proconſuli, ſcabinis, ciuibus totique communitati, ciuitatis et propugnaculi Camenecenſis, vna cum toto Zaporouiano exercitu ſalutem. Quicquid monarchis, caeteriſque principibus contingat, totum id Deo ordinante, et permittente fieri, quotidiana docet experientia. Hinc Dei omnipotentis factum eſſe crederent, Kalinouii deletum exercitum, quem non manus Coſacorum, ſed fortis dextera Dei deleuit ac perdidit paucis exceptis, qui Camenecenſi caueae ſe incluſerunt. Hos filius meus, vt ſibi infenſos hoſtes ac inimicos perſequitur. Eoque conſilio Camenecum obſidet, vt eos habere poſſit, quos inimicos nouit. Monere proinde vt fidos et amicos vicinos, conſulerent potius illi rebus ſuis, ciuitatem armato filio ingredi permitterent, aut eius hoſtes propugnaculo pellerent, ita illos poſſe optata libertata gaudere, ſub alis victoris exercitus Coſacorum.

His literis Chmielnicius ſperabat poſſe aliquid a ciuibus obtinere. Hinc ocios exaratas filio transmiſerat, quas ille vni captiuorum tradit, qui vix in toto Coſaco Tartaroque repertus fuerat exercitu, beneficio cuiusdam ſeruatus Tartari. Addidit mandata, vt reſponſum illico referat, hoc pacto plena illum donare libertate. Lectae itaque a ciuibus Chmielnicii literae, Potocio, Lanckoronio aliisque praefectibus, redditumque in hunc modum Chmielnicio illico reſponſum:

Reſponſum Camenecenſium Chmielnicio.

Bogdano Chmielnicio Zaporouienſis exercitus duci, totique Coſacorum exercitui, ciues et communitas regiae vrbis Camenecenſis ſalutem. Fatemur vniuerſi, te impium Nicanorem eſſe, excidio vltimo reſeruatum Poloniae, et nihil illi veteri Iudaeorum flagello abſimilem. Nam et tu, vero catholico dogmate imbutos, a patriis et Dei reuocas legibus, templa Dei viui contaminas, innocuum profundis chriſtianorum ſanguinem, ſummo cum Turcarum, tuorumque fidiſſimorum Scytharum applauſu. Sed memineris in manu eiusdem Dei eſſe affligere et afflictos erigere, percutere et ſanare percuſſos. Scimus te in armorum confidere robore, tuorumque ferocia, ſed neque te lateat, nos, vniuerſumque regnum

gnum Poloniae in omnipotente quoque confidere Deo, qui poteſt et venientes aduerſum nos, et vniuerſum mundum vno nutu delere. Cameneci d. 17. Iunii 1652. 1652

Chmielnicius ſe contemni ratus, ira vecors, vtpote qui ſibi videbatur iam fluctibus maris imperare, iamque montium altitudines in ſtatera appendere, ſupra modum victoria elatus, Camenecum extremis ſuorum viribus adoriri conſtituerat, niſi feroci iuueni ſaniora parentis obſtitiſſent monita, quae tunc in tempore eidem furenti Vychouius attulerat. Secreta nimis illa, quam vulgari poſſent, fuere, niſi tempus edocuiſſet, nimiam potentiam orienti, capto propugnaculo, ſuſpectam fore, timentis. Hinc filio forte tunc de expugnatione propugnaculi cogitanti, amatorium vulnus e principis Valachiae voto parens inuiderat, facta mentione maturandi hymenaei cum principis filia, cuius nomine vina, caeteraque neceſſaria eidem vicina tunc ſubminiſtrabat Valachia. Neque filius renuerat parentis vota, amatorio transfixus telo, cui iam impar prohibendo erat, magis quoque abhinc de maturando hymenaeo, quam de obſidendo cogitabat propugnaculo. Subſtitit tamen vltra ciuium votum, Polonorumque ſpem, ſiue adhuc terrore ſui credebat, fideles reipublicae ciues poſſe ad deditionem flecti, ſi oſtentis e longinquo armis, magis clementia, quam vindicta in illos vteretur: Siue verius, ſuam ille deperibat Roſandam in vicina Valachia, cui frequentiora e proximo mittebat ſuſpiria, dum illius in vicinia paſcebatur aura. Octo itaque dierum exacta periodo, receptui canere iuſſit Chmielnicius ex Actaeone verſus in ceruum ob Dianam Valachiae. Quem ego a Cameneco abeuntem non ſequar prius in bello claſſica canentem, quam in epithalamio triumphantem.

Chmielnicius excandeſcit. Wychouius a parente ad filium mittitur vt eius moderetur conſilia. Valachia applaudit victori Chmielnicio. Chmielnicius in Valachiam cogitat.

Camenecenſis ſoluta obſidio, quantum gaudii Polono regi vniuerſoque regno, tantum Turcis Tartariſque attulit luctus. Crediderant enim Tartari, poſſe mutata Polonorum fortuna, Coſacorum ope, Chmielnicii auſpiciis, facile propugnaculo potiri, quod Karakuſſi audacia Oſmani vires, Abaſſi Baſſae potentia, expugnare non poterat. Gloriam quoque apud orientes hinc aucupabantur barbari, ſoliumque Poloniae certo certius occupaturos ſe iactabant ſi Cameneco potiantur, quem locum Europae portam appellare conſueuerunt orientis reges, quo, ſi quando potirentur, geſtare ſeſe e cingulo claues Europae dictitant. Templum quoque in honorem Mahometi, ſi victores extitiſſent, ex Poloniae ſpoliis vouerant ibidem. Sed res contra accidit. Hinc ſociorum odia in Chmielnicium, hinc fremitus audiri coepit, quaſi dolo cum illis egiſſet is, qui illorum robore hucusque triumphauerat. Addunt alii, quoque tunc Chmielnicium inter Tartaros inueniſſe offenſionis materiam. Duplices enim, easque contradictorias, vno eodemque tempore, dederat literas, toto coelo diſtantes, Tartaris ſubditisque. Illis imperium in Ruſſos promittebat, hos ad arma contra Tartaros, vt Ruſſiae hoſtes, euocabat. Quod vbi inaudiuere Tartari, verſis habenis, onuſti praeda et auro in Tartariam mature abiuere, Chmielnicio minas intentantes, ad talia ſurdo. Quae tamen ſuo tempore effectu haud caruerunt, vt in ſequentibus referam.

Tartari Chmielnicio offenſi ob non expugnatum Camenecum. Tartarorum ſpes, ac deinde in Chmielnicium minae ac odia.

Comitia interea ordinum, in ambigua regis valetudine, Viazdouiae ſuburbano Varſauiae palatio inchoabantur, ſumma cum moleſtia malevalentis principis quem lecto affixum, in proximo conclaui, ſpectauere proceres, qui nec tunc quidem regis ſui ſacrae pepercerunt valetudini, conſueto clamore replentes omnia, graueolenti halitu vel ipſos immortales enecantes. Ita integri menſis poenas ſuſtinuit optimus princeps, quod nullus vnquam toleraret priuatorum 49). Summa autem horum comitiorum haec fuit:

Poloniae comitia Viazdouiae. Rex lecto affixus decumbit.

49) Quantum mutata in melius noſtra tempora! Regni proceres nunc regem ſuum amantiſſimum indulgentiſſimumque tanta colunt veneratione ac ſubmiſſione, vt merito dicas, nullum eſſe in Europa regem, cui tam multi proceres, magnique domini, ſumma cum pietate ad inſeruiendum, quam Poloniarum regi, praeſto ſint. Hoc etiam in gloriam gentis Polonae dicendum, nullam eſſe nationem, quae reges tanto, quanto Polonia amore et pietate ſuos proſequatur. Veriſſime dixit ADAMVS KONARSCIVS, epiſcopus Poſnanienſis ad HENRICVM Poloniae regem electum: *conſeſſurus es in eo ſolio, quod non nouit hucusque nec veretur ſicarium, in eo, in quo nunquam captiui conſedere reges:* Nec non SAMVEL SCHVRZFLEISCH in lineamentis Sarmaticis: *comitari regem*, ait de Polonis, *in quacunque fortuna decus interpretantur. Multas gentes ferro ſaeuiiſſe in ſuos reges compertum. Poloni ſeruatorum regum gloriam tulerant. Diſſen-*

1652 Summa comitiorum.

I. Hoſtis Poloniae declaratus Chmielnicius, contra quem miles ex Sileſia, Pruſſia, Pomerania, Polonia, Maſouia, colligatur, cuius numerus quinquaginta millium eſto. Interim variis artibus a belli conſilio abducendus eſt, per legatos, comitateque permulcendus Chmielnicius. Pro collectione contributiones agrariae decernuntur. Militi quantocius ſolutio fiat.

II. Tractatus cum Sueciae regno reaſſumatur Lubecae, commiſſarii iidem, qui antea.

III. Aliquot ad equeſtrem dignitatem, bene de republica meriti viri admittantur. Hos inter Ducis Saxoniae abnepos, duciſſa Radiuila natus.

IV. Radzieieuius, vicecancellarius Poloniae, crimine perduellionis damnatur. Bona quoque eius fiſco regio addicentur, vt ſpolia perduellis ciuis.

Reliqua minus ad hiſtoriam pertinentis lubens tranſeo, ne aliquibus videar narrare Sieulis guerris vaniora. Ex occaſione tamen Radzieieuii, vt criminis perduellionis notatus ſit, fideliter referam.

LIBRI IV. CAPVT VII

SYNOPSIS

Manifeſtatio Radzieieuii contra regem et rempublicam Polonam.

Huius anni 1652 calendis Februarii, vt ſuperius innui, Poloniae valedicens Radzieieuius, primo Viennam in Auſtriam ad auguſtum Caeſarem; inde per Pomeraniam ad Königsmarchium Sueciae generalem, poſtremo Stokholmiam, regiam Sueciae, Königsmarchii ſuaſu, ſeſe contulerat, toto orbe aſylum ac magnorum numinum protectionem, vt miſer, vt exul, quaerens. Vbi, quid egerit, patet ex eius manifeſtatione. Referam concepta verba, qualia per id tempus vulgauit praelum:

Manifeſtatio innocentiae illuſtriſſimi ac excellentiſſimi Domini, Domini in Radzieiowice Radzieiewski, procancellarii regni Poloniae, Lomzenſis, Bielſcenſis, Solecenſis, Warecenſis, Kozienicenſis, Kamionecenſis, capitanei, haeredis in Krylow. Haud ſine ingentis ſortis malignae admiratione prona ad ſuſpicionem mortalium ingenia exilium meum proſequuntur. Pleriſque enim, praecipue vero exteris nationibus, talem mihi poenam, pro inſigni crimine ortam eſſe, interpretantibus, aut proditor patriae fuiſſe videor, aut inauditum crimen patrauiſſe. Quippe tantam honoris et bonorum iacturam, pro foedis et execrabilibus in patriam flagitiis decerni moris eſt. At ego conſpiratione inimicorum et inuidia falſi criminis oppreſſus, quatenus veritati et innocentiae meae nullus apud tyrannum iudicem locus eſt, totius mundi, ipſorum denique aemulorum ac detractorum iudicium hac manifeſtatione appello, decernant, num digna pro fato meo reperta ſit poena? Qua occaſione, cuius inſtinctu et patrocinio, aut quo fine diſſidia, ac demum diuortium inter me et conſortem excitatum ſit, minime opus eſt ad praeſens recenſere. Toti namque regno Poloniae patet id, et talia ſilentio tegere taciturnitateque celare, et quae in Polonia extiterint, dolere ſatius eſt, quam exterarum nationum cognitioni tradere, regiminis inde turpitudine ſubſequente, aut cui fructui, atrox illius exempli memoria excitanda, ſufficit talem effectum eueniſſe. Theſaurarius curiae magni ducatus Lituaniae, frater tunc conſortis meae, illatis multis violentiis, variiſque, tam mihi, quam famulis meis expilatis rebus

Manifeſtatio Radzieieuii contra regem et rempublicam Polonam.

tiri quidem et obniti, indignarique inſuper, ſaepe et edere irati animi ſigna, non rarum. Sed manus regum imbuere ſanguine et inſontes depoſcere ad necem generoſo hactenus populo piaculum fuit. *Magna haec fides, gloria autem fide maior, pietas longe maxima.* Vid. HARTKNOCH de rep. Polon. p. 880.

rebus, pro quibus non fuit iudicatus, curiam denique noſtram cum conſorte communem, vbi mei equi et famuli erant, aggreſſus eſt; et ſepibus prorutis, effractis portis occupauit. Tum famuli, quibus ibidem accepti ſunt equi, cupidine res ſuas recipiendi inducti, curiam quoque ſine vlla violentia recipere voluerunt, et cum me inſcio ad curiam acceſſiſſent, praeſidio ibi pedeſtris turmae, tum et vigiliis viſis, exploſisque contra ſe aliquot ſelopetis, ſine violentiae illatione, ſine vnius hominis caede reuerſi. Hoc totum ciuitas Varſauienſis teſtabitur. Quia vero offenſus interim princeps, et me, quaſi nimio libertatis zelo, nobilium ſeditionem in generali expeditione contra illum machinarer, et quaſi exorbitantias contra illum ſcripſerim, ſuſpectans, occaſionem ad me opprimendum idoneam quaeſiuit. Quamuis haec omnia falſa et aemulorum potius inuitamenta fuere, non longa tamen cunctatio ponitur, ſed omnibus ad ſubuertendum me vſus artibus, ex hac occaſione abſentem et vllius criminis ignarum, grauiſſimo decreto condemnare imperauit, quale contra me ſtatui nequibat. Ea namque eſt ſtatus equeſtris praerogatiua, vt iuſtitiae et necis ſuper nobilem perſonam, tanto magis ſuper praecipuum officialem regni, decernendae, non alterius iudicio, niſi tribunalitio, aut generalium regni comitiorum, ſubiiciatur.. Non opus eſt pluribus, confirmandae eius rei cauſa, argumentis. Sufficiunt ipſae conſtitutiones et ſtatuta regni. Nouas igitur, et nullis vnquam auditas temporibus, rabies inſtigatoris ad me opprimendum conquiſiuit artes. Omiſſo enim eo, quod ſenatusconſulta nequeant quidquam in vim legis ſtatuere, neque de capite eminentis in republica ciuis decernere, quod poenae ſupra meritum ſint extenſae. Non reperitur in toto legum volumine, eiusmodi lex quae poteſtati Mareſchalci primarium regni officialem, ſubiiciat iudicandum. Quia mareſchalcalis iurisdictio in curenſes tantum minores exceſſus extenditur, capitis vero iudicium non poteſt vſurpare [50]. Aut contemnendum illud eſt, quod praecipuus et principalis regni officialis, tanquam nocens, et nouiſſima exempla meritus, iniuſtiſſimo decreto ſit condemnatus? Quod ſine delatore ad inſtantiam inſtigatoris anonymi in contumaciam iudicatus? Praeter haec inſtigator non iuratus, perſona plebeia, crimino ſa, qui optimi cuiusque criminatione et vſque valet, vt impudentia et nocendi vi, malis etiam praeemineat. 1652

Scrutinia iuramentis non confirmata, vt moris eſt, plenipotentesque, qui ſunt in decreto ſcripti, nulla defendendae cauſae licentia a me habita, temere ſe ingeſſerunt, et prout vnus illorum in facie iudicii tribunalitii ingenue faſſus eſt, quod coactiua poteſtate ad id, vt reſponderet, ſit adductus. Iamque ſunt ideo legitime conuicti, vnde decretum illud in contumaciam cenſeri debet. Ingens ſane praenominati decreti defectus, quod inſtigator iuſſus cum ſex teſtibus genere nobilibus me conuincere, qui hominibus ex fece plebis ad iuramentum accitis, decreto ſatisfecerint. O capitis nobilis vilem aeſtimationem!

Iniquitas autem et diſcrepantia decreti, manibus ipſis palpabilis eſt, quod vna eademque propoſitione, altera pars ciuiliter, altera, ego videlicet, criminaliter ſim conuictus. Ex vna eademque propoſitione, illi principalitas, id eſt origo facinoris abſorbetur. Ea namque verba in theſaurarium et meam conſortem ſcripta reperimus: *Primi promſerunt ſuam malitiam, procancellarius autem malitiae recenſitae aemulus reputatur.* Vnde licet praeaſſerti criminis principalitas tantum, hoc eſt excitatae per theſaurarium et conſortem meam flammae, aemulatio in me redundet tamen grauiori poena, contra omne fas et naturam iuris, conprincipalis illis, qui interfuere. Nunquid illud memorem, quod, niſi illis qui interfuere, nemini credibile eſt, decretum aliquoties reformatum, et longo temporis ſpatio, ad requiſitionem meam non fuiſſe extraditum, ea tantum intentione, vt remedia iuris, ſine publico inſtrumento, non poſſem adhibere, et vt prius proceres illi, qui ius concedendi Treugarum literas habent, eodem ſcelere obſtringerentur, iudicium-

que

50) Hoc falſum eſt, generatim ita dictum. Quis enim iuris Poloni ita ignarus, vt eum fugiat, ſupremum regni mareſchalcum, ius gladii in omnes committentes crimina mortem merentia, habere praeſente rege? Sed hic ſermo eſt de mareſchalco curiae, qui iurisdictione atque adeo iure gladii non gaudet, niſi abſente ſupremo regni mareſchalco. Radzieieuium autem iudicauit mareſchalcus curiae, illo tempore Lucas de Bnin Opalinski, ante Succamerarius Poſnanienſis.

1652 que tribunalitium variis modis, formali inſuper legatione, per ſenatorem conſulto deſtinatum, inſtituta, praeoccuparetur. Pro ſtatu caput attollendi licentiam deeſſe, quis non ſummae oppreſſioni adſcribet? In Galliis, quod eſt dominium abſolutum, perſonis rebellibus, in regem contumelioſis, et palam armatis ciuibus, Parlamentum ad reſipiſcendum et reconciliandum principi, Treugas concedit, vti non ita pridem principi Condaeo factum eſt. Apud nos in libero imperio, amputatis omnibus legum beneficiis, Treugae ipſae in dubium vocantur. Supplicium fere praecedit iudicium. Nam ſupremae etiam inſtantiae ſubſellia, iudicata ſua pro executione remittere conſueuerunt. Et ita quoque executio non ſolet eſſe adeo praeceps. Prope eſt, vt libenter damnet, qui cito, prope eſt, vt iniuſte, qui libenter. Tantum igitur et tam incredibilem interceſſiſſe rigorem, in hac mea cauſa neminem latet, cum fortunis omnibus direptis, capite proſcriptus eam in libera patria patior oppreſſionem, cuius exemplum a ſaeculo non extat.

Nam ſi culpa, quam poena tempore prior eſſe ſolet, puniri quoque quam peccare poſterius eſſe debeat. Verum longe alium cum ſubditis procedendi modum complexus princeps, decreta etiam executione nititur praeuenire. Verum omnino experior, innocentiae plus periculi quam honoris ineſſe, quod ſine vllo rigoris praenominati praetextu, me inimici mei principe admittente peruerterint, quippe cum ab atroce odii auctore Sluszka initium maieſtatis offendendae factum ſit, qui curiam meam, locum reſidentiae meae, manu armata inuaſit, illata ſex horarum oppugnatione, licet tribus tantum vicibus, quod ridiculum et contradictorium, bombardas eiaculatus ſit, prout ex contentis decretis, vtrumque elicitur. Omnes meas, famulorumque meorum res familiares diripuit, pariterque ſerui a mea poteſtate accidere ſperantes, pro praeſidio curiae relicti, defenſiue agere, omnia pugnare, ab acceſſu aduerſarios arcere, vim illorum vi reprimere auſi ſunt. Id enim natura non doctis tantum, ſed barbaris et ipſis brutis perſuadet faciendum.

At quae ſunt rationes, quae tam atrocis iudicii occaſionem praebuere. Patiamur domum, omnemque domo ſuppellectilem exſpoliari, tumultum fieri, poſtremo armis, caede et tormentis omnia compleri, quae ex ſpatiis imaginariis, vnde eo tempore extiterunt, incertum eſt. Sed per Deum immortalem, quo tanta et tam praeceps crudelitas pertinuit? an vt ſecuritati regiae in poſterum proſpiciatur, ſcilicet quem impatiens iniuriae animus, ad reprimendas inimicorum artes hortabitur, eum puniendi immanitas a defenſione deterrebit? Non ita eſt, ſed cum poteſt in talia crimina ciuilibus poenis animaduerti, operae pretium erat, facta a criminalibus et bonorum confiſcatione abſtinentia, ciuiliorem criminis abolitionem adinuenire.

Hinc mihi quiſquam obiecit, legem per expreſſum eſſe, crimen laeſae maieſtatis in ſolam regis perſonam committi, neque in alium quemquam magis quam in regem immanitatem offenſionis redundare. Verum egerunt, quae voluerint legiſlatores praeſentes, finxerunt, quae libuerint. Crimen laeſae maieſtatis cognoſcere, neque mareſchalcalis curenſis iudicii, neque ſenatusconſulti eſt, quippe ſenatusconſulti etiam auctoritas non patitur a ſe reſidentes excludi, quorum multi illo tempore erant excluſi. Vnicum cedo exemplum officialis regni, a iudicio mareſchalcali non iurato, quod multarum in comitiis diſſenſionum crebrarumque quaerelarum anſam fecit, iudicati aliquando fuiſſe, grauem profecto oppreſſionem, quis ſatis mirari queat? oppreſſus autem intolerabili praeiudicato conuellitur, denegante etiam reſpirandi facultate.

Atque haec cum ita ſint, tamen iudicii mareſchalcalis auctoritatem cui nihil in ſuo eſſe derogatur, ſupra quam aequum eſt, extendere nituntur. Quaſi vero ſtatutum regni, maiore illum, quam ſolius mareſchalcalis titulo condecorauit, et ſi in forenſibus ipſis quapiam in re modum excederet, debere eum rationem reipublicae reddere, non ſit praeſcriptum. Si igitur ille, cuius officii auctoritas ex libitu reipublicae pendet, tam impune ſenatorum capitibus luderet, deteriorem ſtatus conditionem, quam in Hiſpania equites aurei velleris, qui nequaquam ſenatoribus regni Poloniae praeeminent, pateremur, cum cauſam illorum nulli magiſtratui, nemini gubernatori, neque viceregi ipſi, praeter regem diſcernere, licitum ſit. Eſt quoque nobis, eiusmodi officialium regni dignitas, quod vitae eorum necisque poteſtas, ſoli comitiorum generalium attribuatur iudicio, non mare-

ſchalcali

ſchalcali curiae, qui eſt inferior officialis et tertius poſt me in regno [51]). Neque etiam ſupremus regni mareſchalcus Lubonierscius, tale tuliſſet decretum, non tantum ex hac ratione, quod polleat maiore iogenuitate, quam mareſchalcus curiae, et quod non tam ſit egenus, vt nutui principis contra omne fas, ius, et aequum parere deberet, verum paternam alit generoſitatem: Qui, cum dignitate palatini Cracouienſis fungeretur, acerrimus fuit libertatis vindex et propugnator, cuios multa edidit tota vita ſpecimina. Pari ratione magnus hic patriae eiuis veram retinet et poſſidet geoeroſiſſimi ſpiritus haereditatem. 1652

Magna mihi memorandi copia eſt, qui reges, ira in ſubditos impulſi, indomita ſeditionum ciuilium incendia excitauere, ſed ea malo dicere, quae non ita pridem defuncti reges, remota in offendentes ſuam maieſtatem vita, recte atque ordine fecere. Noſtra memoria Vladislaus IV, dignus memoria rex, Petro Laſcio, excubiarum regni praefecto, qui tot decretis legitime conuictus, ſingularis legum contemptor, veſte, ex decretis infamiae ſupra ſe obtentis, conſuta vtebatur, nihil meritorum adimere dignatus, magisque iuſtum eſſe, dignitati quam ſceleri proſpicere ratus eſt. Nouerant ſubditi apud aequanimum principem, non armatam ſeueritatem, ſed clementiam io procinctu eſſe, ſtare humanis erroribus paratam. Item paulo ante, imperante Sigismundo III in ipſis aulae regiae viſceribus, frameis, in mutuam necem euaginatis, Rudomina cum Drohicki, Vmieniczki cum Czarnkowski, Godepski cum Pyzdiowski non niſi ſanguine dimicabant. Verum rex, magis quod ſe dignum foret, quam quod in illos iure ſtatui poſſet, quaerebat.

Accidentia aono 1624 tempore generalium regni comitiorum, quod Narszewski, aulam reſerendarii regni Przerembski, accitis tot armis inuaderet, fores aulae radicitus euelleret, caedem aliquot hominibus inferret. Pariter ſuperiori tempore princeps Radziuilus, dum comitia celebrarentur, domini Kraſicki palatini Podolienſis aulam aggreſſus tot armis, plurimis ab vtraque parte caeſis. Et tamen quia per occaſionem talia facta ſuot, non immanitate coerciti fuere, neque lex earnifex exorta inde, ſed reconciliatis vtriuſque animis, impunitas conceſſa ſine vlla maieſtatis diminutione. Quid memorem Melſtynski, qui praeſente rege in oppido Korczyn, inuaſit et ſpoliauit domos ſenatorum. Zborowski, qui in conſpectu regis Vapouſcium interfecit, quorum exceſſus, non mareſchalcale iudicium, ſed generalia regni comitia diſcernebant [52]).

Equidem ſic exiſtimo, ſi vniuscoiosque iure victi, bona confiſcarentur, ſi quilibet poenas meritus, ad necem nullo reſpectu habito traheretur, profecto funeribus completus orbis ſoli luctui attenderet et vno anno omnium vacantiarum reſolutio abſolueretur. Poſtremo quem quisque alicuius capitaneatum aut villam aut domum appeteret, data opera, vt is in proſcriptorum numero eſſet, facile pari exemplo libidini ſuae ſatisfaceret.

51) In vſum exterorum placet hic adiicere ordinem et nomina regni, magnique ducatus Lituaniae miniſtrorum, noſtri temporis: I Supremus regni mareſchalcus, illuſtriſſimus FRANCISCVS comes BIELINSKI. II Supremus Lituaniae mareſchalcus, illoſtriſſ. IGNATIVS comes OGINSKI. III Supremus regni cancellarius, illuſtriſſ. IOANNES comes MALACHOWSKI. IV Supremus Lituaniae cancellarius, celſiſſimus FRIDERICVS MICHAEL princeps CZARTORYSKI. V Vicecancellarius regni illuſtriſſ. MICHAEL comes WODZICKI. VI Vicecancellarius Lituaniae illoſtriſſ. MICHAEL ANTONIVS comes SAPIEHA. VII Theſaurarius regni, illuſtriſſ. CAROLVS comes Odrowąz SIEDLNICKI. VIII Theſaurarios Lituaniae, illuſtriſſ. GEORGIVS comes de FLEMMING. IX Mareſchalcus curiae regni, illuſtriſſ. GEORGIVS comes MNISZEK. X Mareſchalcus curiae Lituaniae, celſiſſimus IANVSSIVS princeps SANGVSZKO.

52) Samuel Zborooius Ioaonem de Tenczyn caſtellanum Voinicenſem ad pugnam priuatam euocans, vulnerauit letaliter Andream Vapowski, caſtellanum Przemyslienſem, paucis diebos poſt mortuom, qoi praeſens certamen impedire voluerat. Ad iudicium regis deinde citatus non comparuit, quo facto infamia ootatus in Tranſyluaniam ad Stephanum, regem deinde Poloniae, abiit, quocum iterum in Poloniam reuerſus, literis ſecuritatis a Stephano rege munitus, in integrum reſtitui petebat. Com autem ſeditioſus Zborouius tandem et in regem conſpiraſſet vna cum fratribus Andrea et Chriſtophoro, regis iuſſu, moderante Ioanne Zamoyſcio, regni cancellario, et gubernatore Cracouienſi, ſupplicio affectus fuit Cracouiae d. 26 Maii A. 1584.

1652 Magiſne Chmielnicium, tam barbarum, tantique in regnom doli, machinationum, decuit impunitas, qui hoſtis patriae iudicatus diuina omnia et humana calcauit, quam nobilem Polonum et officialem principalem regni, cuius neque iuſtificationi, neque ſatisfactioni, neque ad extremum ſupplicationi apud principem locus datur. Quae ergo inde apud nobiles conſiderationes orientur? Omnium horum initium a magiſtris diffidentiarum pendet, qui nullam extremi rationem habendo, praeſentibus frui pro ſolatio habent, de futuro ſecuri, principi et reipublicae vltimum afferunt interitum. Poſtquam igitur me tali et tam iniuſto decreto inimici ſunt adorti, beneficia iuris a republica per vetera ſtatuta conceſſa, hoc eſt Treugartim literas petendas eſſe cenſui. Moxque ad epiſcopum Cracouienſem, ad palatinum Cracouienſem, ad palatinum Sendomirienſem, vt a quocunque illorum eas celerius obtinerem, expediui. Sed illi a principe legationibus erant praeoccupati, et diu petenti mihi Treugas friuolis rationibus denegarunt, vno, lenitorum ſe potius offenſum regiae maieſtatis animum, qoam ſubſcripturum, ne confidentiam amitteret, promittente: Altero, palatino Sendomirienſi videlicet, Chyragrae morbum, qui manum propriam ſubſcribere non permittebat, excuſante. Solus illuſtriſſimus ac excellentiſſimus dux Oſtrogii, palatinus Cracouienſis, virtutis et relictae a maioribus libertatis amans, ſpreto capitaneatus mei ſpolio, quem illi princeps offerebat, nullam habens iniuſtitiae ad ſe a principe legationis rationem, ſed veterem legem ad executionem deducere ratus, conceſſit literas Treugarum. His ergo Treugarum literis obtentis profectus ſum ad iudicium tribunalitium regni Petricouienſis, quod eo tempore dicebatur, com quo maximam habui, ob occurreotes in iudicio cauſas, connexionem. Non enim eſt noui emergentia, tales cauſas iudicio tribunalitio iudicare. Neque inde confuſio iurisdictionem ſequitur, de quarum confuſione, ſi ageretur, diligenter conſiderandum eſt, qui eius confuſionis auctor. Citaui ad iudicium tribunalitium, comparticipes huius decreti, tum et plenipotentes in decreto ſpecificatos. Sed rex in vlteriorem mei oppreſſionem mittit com literis caſtellanum Culmenſem, Albertum Czerski, reuerendum Trzebicki ſuum Secretarium et ob promiſſas abbatias, conſcientiae vocationisque immemorem, ea intentione ad omnes ſigillatim deputatos iudices, tam ſaeculares quam eccleſiaſticos, illis ſeorſiuas vacantias et bona reipublicae, his abbatias, epiſcopatus et ſimilia promittendo praemia. Abducerent a vero, et remittendam hanc meam cauſam regali iudicio, perſuaderent. Memores tamen iuramenti iudices deputati, non precibus, non minis a rectitudine abducti ſunt, oppreſſaeque potius in me libertati proſpiciendum eſſe arbitrati, cauſam meam iudicauerunt, et vnum ex plenipotentibus, qui, vt ſuperius innui, faſſus eſt ſe coactiuo imperio et ſumma poteſtate, a meis partibus non ſtetiſſe in iudicio mareſchalcali, ad carceres vnius anni et ſex ſeptimanarum demandarunt. Decreta ſuper alterum poena infamiae, inſuper decretum illud mareſchalcale caſſauerunt, de quo acta iudicii tribunalitii teſtantur. Tum demum ſerius commotus rex, quam primum ab executione orſus eſt, officiumque meum, quod aduitalitio mihi datum eſt priuilegio, ex inopinato, fremente ſtatu equeſtri, alicui alteri contulit.

Volenti inſuper contradicere nuntio cuidam terreſtri, quem honoris gratia nomino, Alexandro Zamoyski, gladifero Siradienſi, facultatem vocis denegauit. Inſolito interim ſeptus, cum alii ipſius praedeceſſores nobilitatem pro primo ſecuritatis ſuae propugnaculo cenſerent, armorum apparatu; per quod leges et conſtitutiones reipublicae violauit, qoae non maiorem permittit nunc ad corporis ſui cuſtodiam regi, quam mille ducentorum militum. Bona regalia, quae non ex illios beneficio, ſed tum a Sigismundo patre, tum a Vladislao fratre, regibus Polonis, pro meritis maiorum parentum ac meis collata habui, et tot annos in domo mea extitere, ademit, omnibusque fortunis ſpoliauit. Quarum nonnullas eidem mareſchalco curiae regni, qui contra me tale decretum tulit, tanquam praedam largitus, homini abiectiſſimo, cupido, auaro, et fratri palatino Poſnanienſi, per omnia diſſimili, alias, aliis, quanquam recuſantibos, diſpertitus. Caeterum cum auidus meae caedis princeps, ſicarios et inſidias mihi vbique diſponeret, cum ſupplicationes meas, et inſtantias ſereniſſimae reginae, pietate et bonitate praeditae, conſortis ſuae, admittere nollet, cum preces et admonitiones archiepiſcopi Gneſnenſis, primatis regni, non prodeſſent, cuius muneris eſt, ſecundum leges noſtras regem in aliquo exorbitantem, ter admonere debere, poſt ternam autem admonitionem, ſi rex ſe non corrigit, nullam illi ſubditi tenentur praeſtare obedientiam; cum planctus filiorum meorum minorennium, ad pedes illius procumbentium ſperneretur: cum amici pro hoſtibus cenſerentur: cum ille, qui

meas

meas literas conuentui equeſtris ordinis tradidit, iudieio deſtinaretor: Conſilium coepi, 1652
graueſcentibus in dies publicis malis, patriam deſerendi, et lacrimis oborris exilium elegi, inoalido etiam nuotiorum terreſtrium auxilio, qunrum nonnullos meiu princeps, praemiis alios abducere nitebatur, quominus mihi ſubſidium interceſſionibus ſuis ferreot. Vnde turbata his diffidentiis reſpublica coaleſcere non potuit, infectaque adeo comitiis praeterita habuit. Obtulere principi et alii aemuli ingenium, ſed parco nomini eorum, quos praeſto affuturs numiois vindicta manet. Solius inſtigatoris regni Zytkiewicz, conditionis plebeiae ruſtici et ſubditi palatini hodierni Cracouienſis, nequeo obliuiſci, cui, optimum quemque iurgiis laceſſere, et diuerſam virtutis interpretationem, dum procurator eſſet ab ineunte aetate, afferre edocto, nulla compoſitis rebus quies, omne in turbido conſilium. Qui, licet talis ſit, tamen peſſima promotione officium hoc, quod ante non niſi integrae famae viris conferebatur, adeptus eſt, haberurque praecipuus inter reliqua aulae ſuae ingenia conſiliarius. Ille probroſa de viris illuſtribus carmina factitat: ille, vtpote ſeruili plebeioque ortus genere, abſoluti domini auiditatem et ſubuertendae libertatis ſuggerit ſtrategemata. Ille Dantiſci, quae vrba maxime reipublicae proficua, et quae hucusque in concordia, ſtabilique erga regnum fide manſit, praeſentes exciuit diſſenſiones, et ſubtiliſte peruerſoque ingenii ſui acumine tanta excitauit diſſidia, vt ciues mutuis litibus implicati, profuſo tot pecuniarom ſumtu, venalem etiam iuſtitiam nequeant adipiſci, ſemperque infectis rebus, cum peſſimo futuri, auertat Deus, tumultus praeſaglo, domum reuertantur. Res autem quietas turbaueris facilius, quam turbatas compoſueris. Idem tam iniuſti decreti machinator et auctor, quem ego tamen magnae prudentiae virum opinabor, ſi laeſam principis reputationem redintegrare, et tot periculis vndique imminentibus, et extrema fata minantibus, ocurrere poterit.

Tale igitur pro tantis, toga ſagoque in rempublicam meritis praemium tuli, vt omnibus bonis priuato, mihi, niſi liberalitate et compaſſione sereniſſimae regioae Sueciae ſubleuer, forſitan fame eſſet intereundum. Eane eſt laborum meorum merces, quorum plurimos, aeque in comitiis generalibus et iudiciis tribunalitiis, dum mareſchalcali et directoria fungerer officio, atque in bellis, ipſo S. R. maieſtatis teſtimonio, ſuſcepi. Ille praeſtitae propenſionis fructus eſt, quam illi, et antequam rex meus eſſet, teſtificatus ſum, et poſtea in electione, tempore interregni, vbi aliquot palatinatuum generalis et primus a toto exercitu legatus fui. Siccine rex beneficium iniuria, honorem probro reddidiſti? Verum, quia de meritis propriis parciorem eſſe conuenit, alieno iudicio relinquo meritorum et praemii diſparitatem. Sed cum velim in hac manifeſtatione omnes explere veritatis numeros, negare id non poſſum, qnod poſt obitum ſupremi generalis vacantem caſtellaneatum Cracouienſem, quae eſt prima in regno dignitas, et capitaneatum Lublinenſem, quod vtrumque ſeptuaginta millia florenorum excedit, rex mihi conferebat, poſt conceptas erga me iniuſtiſſimo titulo diffidentias, vt procancellariatus officium desererem, quae in proxima comitia in deliberationem accepi, vt offenſum regis interea animum, contrariae exortae ſuſpicionis eius affectus placare poſſem. Et ne ſimilia de me ſcriberentur prouidebam, quae PIASECIVS in Chronica geſtorum in Polonia de DEMBINSO ſcripſit, qui omiſſo cancellariatu factioni Zborouianae in caſtellaniatum Cracouienſem ceſſit, his verbis: *expugnato igitur ex cancellariatu* DEMBINIO. Talem ego mentionem veritus, maiorem ſemper honeſti, quam vtilis rationem habens: cum officium cancellariatus, licet loco ſit inferius, praerogatiuis autem omnibus aliis dignitatibus emineat, magna certe deliberatione vtendum erat, ſed rex, non expectatis comitiis, vacantias diſpertitus eſt, meque tali afflixit decreto.

Patriae cariſſimae vices doleo, qood tantis calamitatum turbinibus affligatur, quae quia hucusque fecit, quod potuit, legem adimpleuit, omnemque bene merendi gratitudinem ſperat. Verum o dulciſſima patria, ad te mea dirigitur oratio, generoſitatem a maioribus traditam ſequere, et libertatem in me oppreſſam, vindica certatim et defende. Videat orbis, non adeo depreſſam eſſe ingenuitatem, praeclarum libertatis theſaurum, vt neque aſylum in integro relinquas, ſed ſciat te poſſe tradere eandem ſerae poſteritati. Quid cunctaris? expergiſcere aliquando ex hoc lethargo, ſpretis omnibus priuatis exſpectationibus. Si enim ſomno vlterius indulſeris, ſenectae tuae et proximi caſus erit indicium, quando in multitudine regenda plus poena quam obſequium valet. Mihi itaque exulanti, huc et illuc vitae in integro ſeruandae cauſa latitanti, (cum neque apud Romanorum imperatorem

1652 ſecurus eſſe potui, propter regiarum literarum, quibus me arreſtare iuſſit, praeuentionem) ad ſereniſſimam reginam Sueciae conuertere viſum, non ea intentiooe, velut detractor, vt maleuoli interpretantur, quaſi regnis armorum anſam excitaturus, quippe dudum iam, vt perpetuam pacem inirent optaui, ad quam ſereoiſſimam reginam et omnes ſenatores optime diſpoſitos eſſe video; verum per ſereniſſimae regioae mediatiooem principia reconciliationem oraturus, vti affioia et eooſanguioeae S. R. M., cum qua firmiſſimam ſereoiſſimua rex colit amicitiam, cuius indicium inter alia multa et quotidiana argumenta illud quoque eſt, quod ſereniſſimus rex pro baptiſmo filii ſui, qui poſtea immaturo ceſſit fato, ſereniſſimam reginam Sueciae iouitaret. Praeſens igitur ſors mea, magnifica mihi eſt, qood huc ſingulari Dei omnipotentis directionc appulerim, vbi ſecurior vitae ſim, et quod talem reginam inuenerim, quae me regali booitate et munificentia, vt Antiochus Anoibalem exulem ſuſcipere dignata eſt. Et certe, quae mihi maior felicitas eueoire potuit, quam haec, quod ſub patrocinio taotae regioae ſim? cuius virtutum laudes aotea depraedicaodae incredibiles videbaotur. Nuoe, vbi plura quam dicebantur reperi, inenarrabiles eſſe, non ſioe poenitentia praeteritae incredulitatis profiteor. Paria eoim, clemeotiae et roboris animi eius, encomia exprimere, non mei ingenii eſt, et ſatius, ſtupere virtutes tantas, colereque ſilentii veneratione. Quid prudentiam et prouidum aduerſus grauia animum memorem? Quid de aliis virtutibus dicam, quae ad immortalitatem famae conſpiraruot? Fallitur ergo quisquis ſiniſtrum aliquid cum taota et tam prouidenti regioa in patriam machinari interpretatur, cum hic non coeco impetu res fiant, ſed profundo conſilio et auctoritate, prout praeterita eius geſta indicant, et demonſtrant. Aut melius foret, ſi a barbaris infidelibus, aut iuxta multorum opioionem a Coſacis auxilium implorarem, quod conſilium in ſimili ac tanta ſui oppreſſione alius ſequeretur.

Cum igitur in Suecia commorer, et non irritum fore pacis nomen arbitrer, intimo affectu patriae opto, foederis cum regno Sueciae aeterni conſtitutionem, et omnium praetenſionum differentiarumque obliuionem. Formidabiles namque eſſent cuilibet hoſti, coniuncti regnorum animi, et quodlibet ingruens periculum facile arceretur. Aut non eſſet nobis proficua, hoc deterrimo rerum noſtrarum ſtatu regni Suedici amicitia, ſi regno noſtro continuis domeſtici et externi belli ſumtibus feſſo, tantis et tam victricibus, quae non otiantur, ſuccurreret armis. Noſtri quoque muneris eſſet, tempore neceſſitatis illis ſimile auxilium praeſtare. Quae omnia breuiter, ex meo debito io patriam amore, innuendum eſſe duxi. Conſtiiueram in meo animo, priuatis meis literis, tam ad ſenatum, quam ad equeſtrem ordinem, dolorem meum in beneuolum ſinum deponere, fraternumque auxilium implorare: ſed cum exemplum iactati illius famuli a principe, de quo superius ſcripſi, praeteritis comitiis, prae oculis verſetur, potius viſum typo haec omnia breuiter, ſed ſimplici veritatis ſtylo, intimare. Rogatos eſſe velim, quemcunque malefactorum conſcientia exagitabit, ne hac veritate, quae celari non poterat, irritentur. Vereor tamen, vt conſequi poſſim. Proprium eſt humani generis odiſſe, quem laeſeris. Si ergo inuenietur talis Zoilus, qui velit reſcribere, reſcribat ſane, dummodo ſtilo veritatis et in omnibus huic ſcripto aſſentietur. Si vero criminationibus et conuitiis laborabit, nec pigebit pari ſtilo ſed diſpari virtute reſpondere, et illa, quae ex multis reſpectibus celata, detegere, et demonſtrare.

LIBRI

LIBRI IV. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Literae Radzieieuii ad Chmielnicium. Radzieieuius ex Suecia legatum mittit ad Chmielnicium. Relatio de Radzieieuii legato et legatione. Apologia Radzieieuii.

Credibile eſt huic manifeſtationi, quae incertum quo auctore ſparſa venerit, adiunctas eidem fuiſſe literas, quarum occaſione criminis maieſtatis a republica notatus ſit. Harum autem literarum hic tenor fuit: 1652

Illuſtriſſime Domine Zaporouienſis exercitus Dux,
Amice colendiſſime,

Quem finem obſequia mea ab ineunte aetate diuis regibus Poloniae cum diminutione ſortunarum mearum praeſtita' habuerint, pene iam vniuerſo conſtat orbi. Cauſa primaria regiae in me indignationis, quod primus auſus fuerim ſub Bereſteszko de aeterna ſtabilienda cum Zaporouiano exercitu pace mentionem iniicere. Hoc ipſum princeps interpretabatur ſcelus, quaſi qui cum D. T. ſecretam colerem amicitiam. Hinc ſaepius obiiciebat mihi, meo vnius ſtetiſſe capite, quominus nobilitas vniuerſa Kiiouiam vſque progredi voluerit. Inde ſumta ſpecioſa criminationis cauſa, me primo dignitate, quae eſt aduitalis, deinde regalibus bonis, quae ab aliis Poloniae regibus ſucceſſor habui, poſtremo vita ipſa, niſi euaſiſſem, ſpoliare conſtituit. Spoliatus itaque omnibus fortunis bonisque meis, profugusque in terram alienam, diu mecum dubitabam, quam ſecuram mihi eligere poſſem ſtationem. Ac principio ſtatim placebat Zaporouiano ſortunas meas, vna cum profuga vita committere, ſpe haud modica fretus, benigne me acceptaſſe reſtauratores libertatis Ruſſiae. Rurſus poſterius dubiae haerentique occurrit menti conſilium: Concedendum in illum locum, in quo non mihi ſolum, ſed et toti Zaporouiano prodeſſe poſſem exercitui. Cuius rei perficiendae, totius orbis aſſylum Sueciae elegi regnum, illiuſque moderatricem Sueciae reginam. Admiſſus in conſpectum Amazonis, meas calamitates et oppreſſiones, ab inuidis quas patior, palam lamentari coepi. Ingemuit clementiſſima princeps tot oppreſſo aerumnis, meque bono animo eſſe iuſſit, ſuum in omnibus pollicita patrocinium. Adieci et cauſam Zaporouiani exercitus, qualiter Ruſſis violauerit iura princeps, quibus vt opitularetur, humiliter petii, nec regina abnuit, pollicita eam cauſam ſibi curae fore. Hoc ego obtento a regia maieſtate reſponſo, ocius equitem Iaſinski ſamulum meum ad Zaporouianum dimiſi exercitum, cum Sueciae reginae affectus ſatis erga vos prolixi teſtificatione, duo a veſtro exercitu ſollicite poſtulans: Primum, vt quantocius vna cum meo veſtros Stokholmiam ab exercitu Zaporouiano expediatis legatos Graecam linguam callentes, ſcilicet vt eo liberius cum regia maieſtate, quae haſce loquitur, colloqui poſſint, et de rebus abſque interprete tractare: Alterum, vt is, qui ablegatus in regiam futurus eſt, plenariam facultatem tractandi et concludendi habeat, tam Dom. T. illuſtr. quam nomine totius Zaporouiani exercitus. Reſidentem perpetuum in aula Sueciae, vt habeat Ruſſia neceſſe eſt. Caeterum reginam ſcirent eſſe, quae omnes hoc ſaeculo reges ſuperaret, prudentia incredibili, heroum magnanimitate, ducum virtute bellica

Literae Radzieieuii ad Chmielnicium.

1652 iuxta et artibus pacis, quod dicit, facit ſemper, fidem datam fallit nunquam, teſte vniuerſa Europa. Haec breuiter inſinuaſſe, ſufficiat, vos videritis, quantum bonum Ruſſiam maneat, ſi tempeſtiue rebus veſtris conſulere volueritis. Valete et ſic mihi bene precamini. Hae literae reddantur famulo meo, quas receptas, vt illico vulcano tradat, moneo, ne forte ad manus deueniant principis. Stokholmiae d. 30 Maii 1652.

Illuſtriſſ. Dom. T.

Amicus bonus
Hieronymus Radzieiewski,
Vicecancellarius Poloniae.

Haec ſumma Radzieieuii literarum. Adiecit et alias ad Wychowski, famoſiſſimum Chmielnicii conſiliarium, in quibus eadem continebantur, quae ad ipſum ſcripſerat Chmielnicium. Has literas per fidum famulum cognomento IASINSKI ad Chmielnicium, vt innui, expediuerat: Iret Czechryniam in regiam Chmielnicii, eiuſque nomine ſalutaret Chmielnicium, totumque Zaporouianum exercitum. Has literas diligenter ſeruaret, magni momenti rem in iis verſari. Legatione functus, ocius Gedanenſi, tanquam compendioſiori reuerteretur via. Ferunt Iaſinski, vbi de Chmielnicio audiuit, ſubmiſſe a domino petiiſſe, quidnam iis ad Chmielnicium contineretur literis? reſpondiſſe Dominum, nihil aliud in iis contineri literis, quam ſui memoriam, nempe ſubaudiuiſſe Coſacos iterum aggredi velle Polonos, orare proinde Chmielnicium, vt, ſi victor extaret, ſui non obliuiſceretur apud rempublicam. Iuſta imperaſſe dominum Iaſſinio videbatur, neque ille legationem abnuit, omnia hero pollicitus executurum ſe ad amuſſim. Ita bene animatum Iaſſinium, multis adhaec oneratum promiſſis, Radzieieuius in Poloniam, et inde in Ruſſiam dimittit, ſolenni prius adactum ſacramento, nemini mortalium ſecretam reuelaturum legationem. Soluit ille Stokholmia Gedanum ſecundis ventis, hinc Leopolim vrbem, Ruſſiae metropolim perrexit, vbi depoſito occidentali habitu, orientalem induit, edoctusque Chmielnicium Czehrynii degere, recta illuc ſe contulit. Caſu tunc poſt cladem Barouianam Nicolaus Zacwilichowski, intimus regis, neſcio quo fato, ab amico ſeruatus Coſaco, paulo poſt legatione perfungitur a Chmielnicio ad regem, pridem et ipſi notus Chmielnicio. Dum igitur iter faceret, accidit, vt in hunc Iaſſinium fortuito incideret caſu, quem vbi primum conſpexit, ratus hominem ex caſtris Polonorum, a Potocio, palatino Podoliae, ſupremo exercitus Poloni duce, haud ita pridem in locum occiſi ſuffectum Kalinouii, ad Chmielnicium miſſum: Quidnam in caſtris ageretur Polonorum, blande interrogat. Ille ſtrictim reſpondit, ſe non ex caſtris, ſed a Caſtellana Cracouienſi ad Chmielnicium miſſum, in negotio eius filii, gubernatoris Craſnoſtauienſis. Replicat Zacwilichowski: Fruſtra illum ad Chmielnicium tendere, gubernatorem Craſnoſtauienſem certiſſime obiiſſe: Caeterum, ſi vltra adhuc ad aliquot pergeret leucas, illum infallibiliter a promiſcua Coſacorum trucidari manu, quam ſi adhuc forte euaſiſſet, quod vix credibile; Chmielnicii furentis manus certiſſime non euaſurum. Se quod attinet eſſe legatum a Chmielnicio ad regem miſſum, conuerſus deinde ad milites, qui mandato Chmielnicii Zacwilichouium, vt legatum, ſecuritatis cauſa comitabantur, niſi hi adfuiſſent, inquit, centies a Chmielnicio digreſſus periiſſem, idem ne tibi eueniat, caue. Nihil haec verba Zacwilichowii mouerunt Iaſſinium, pergere ille conſtituit, mandata Caſtellanae, quae acceperat, quantocius executurus. Itaque dicto vale Zacwilichouio, ab eodem, vno duntaxat comitatus ſeruo, digreditur. Dat ſe et Zacwilichouius in conceptum ad regem iter. Digreſſus a Zacwilichouio Iaſſinius coepit intentius verba Zacwilichouii intra ſe agitare, ſtimulante forte conſcientia, et mortem, quam ei certiſſimam praedixerat, ſubuerente. Hinc mox ductus poenitentia, verſis habenis aſſequitur Zacwilichouium circa veſperam. Neque mora rem, vt erat, exponit, ſe a Radzieieuio ex Suecia ad Chmielnicium cum literis miſſum veniſſe, caſtellanae nomen finxiſſe, quo ſecurior eſſet tranſitus. Deinde literas Radzieieuii Zacwilichouio tradit, ſoluit ille coram, lectiſque literis, o te proditorem, inquit, patriae, quiſquis es, in vincula ſi coniectus, latro: Ne dubita, regi ego breui te ſiſtam Varſauiae. Mox nulla data feſſis equis quiete, ad caſtra pergit Potocii, quae vbi attigit, reum Iaſſinski Potocio ſiſtit, iuberet optime cuſtodire perfidum, quoad vſque regi

Radzieieuius ex Suecia legatum mittit ad Chmielnicium.

Relatio de Radzieieuii legato et legatione.

regi de tam nobili non ſignificaſſet praeda. Paulo poſt deinde Zacwiliehouius Varſauiam 1652
venit, legatione perfunctus Chmielnicii, quae tantum in ſpeciem erat, nempe vt regem nomine ſuo ſalutaret, ab eodemque veniam delicti poſceret, breui quoque adfuturos Coſacorum ſignificaret legatos. Oſtendit deinde binas Radzieieuii ad Chmielnicium et Wychowski literas ſcriptas. Attonitus rex in facto tam graui, Iaſſinius, vt Varſauiam vinctus adduceretur, imperat. Venit ille ſatis ſibi compos, regio ſtatim iuſſu carceri traditus, tandem et inquiſitioni, ad quam delegati mareſchalcus regni maior LVBOMIRSCIVS, ANDREAS TRZEBICKI, regens tum cancellariae et DANIEL ZYTKIEWICZ, inſtigator regni, omnes tres ea tempeſtate aemuli Radzieieuii, quibus innocentem ſe reus exhibet, relato negotio, vt factum erat. Cognita iudices ſpontanea literarum Zacwilichouio traditione, reum iterum carceri mancipant, dilata cauſa ad futura regni comitia, in quibus poſtea idem Iaſſinski abſolutus eſt.

Radzieieuius vbi audiuit Iaſſinski captum, in vinculis apud regem Varſauiae detineri, ſecreta ſua euulgata, poenam perduellionis, publico comitiorum decreto in ſe ſancitam, haud mora apologiam in Poloniam, per homines fidos, ſuper noua a rege oppreſſione transmittit, quam in haec verba conceperat:

Veritatem, a primis mundi initiis, odium comitatur, et ſequi verum, nihil aliud Apologia
eſt, niſi odia hominum in ſe contrahere. Eandem apologia mea, vtpote tutam et vulga- Radzieieuii.
rem retulit gratitudinem. Vidit eo acriorem principis inuidiam, quae, quia mihi, ſub inexpugnabili Sueciae tutelae clypeo degenti, aliter nocere nequibat, niſi nouis et fictitiis inſtigatoris Zytkiewicii inuentionibus, vt certiorem ſpolii mei poſſeſſionem habeat, adhibitis, vltimum confidentiae et tanto annorum ſpatio comparatae reputationis ornamentum, auferre mihi nititur et conatur. Aperio ergo toti mundo, et proteſtor, nouam mihi, et praeterita grauiorem inferri oppreſſionem. Fortunarum enim omnium, cum ſtupore mundi, iactura, exilium et ſalutis diſcrimen, leue quidpiam videtur mihi, ſed magnum eſt, quod virtutis et reputationis bonae, quae vita potior eſt, quae nec datur, nec eripitur, tantam patitur laeſionem. Exilio morteque grauior famae priuatio eſt, et ruina illius, corporis atque animae interitui comparatur. Ne innocentia veras voces promat, falſas in eius oppreſſionem calumnia ingerit. Peſſimis itaque inſtigatoris Zytkiewicz inhaerendo conſiliis princeps propalauit, Chmielnicium Zaporouiani exercitus generalem, meo inſtinctu et ſubordinatione omnia machinari, diſperſionemque et cladem exercitus, mea ſuggeſtione ortam eſſe: Et in confirmationem horum in comitiis regni, ruinam reputationis confidentiaeque apud rempublicam meae fabricaturus, produxit literas, quaſi mea manu ſubſcriptas per Iaſſinium ad Chmielnicium generalem miſſas, et quaſi in literis illis coniunctionem armorum cum regno Sueciae generali Coſacorum ſuaſerim, ligas conferentiasque conciliauerim, per hoc toti reipublicae rebellionem denunciauerim et ſimilia. Sed haec omnia falſa ſunt, et Deo melius cognitae machinationes, cum et Iaſſinski ille fuerit quidem famulus meus, vt et tot alii. Verum cum iam ſeruitiis meis renuntiaret, domumque rediret, tum certa ad amicos occaſio non omittenda videbatur, vt incuriae oppreſſionisque meae in regni comitiis memores ſint. Dedi varias literas cum ſubſcriptione manus propriae, et cum ſigillo volante, propter commodiorem ad varios DD. Senatores et officiales regni, tunc praeſentes in comitiis, ſcriptionem, pro arbitrio et iudicio ſcriptorum. Rex igitur nuntio Dantiſco accepto Iaſſinski ex Suecia redire, confeſtim illum ſpeculari, comprehenſumque adduci imperauit. Praemonitus ille, cum hic illic vagaretur, habitaretque in locis regi incognitis, notam habens praeter ea, regiam contra me offenſionem, qui ex illis quoque, qui penes me fuerunt, vindictam ſumeret, cum etiam ipſo facto exploratores regii inuigilarent ipſi, tandem ſedulam quaerentium non euitauit operam, inuentiſque penes eum membranis, vſus opportunitate in quibusdam, literarum copiam ad Chmielnicium Coſacorum ducem ſcribi imperauit, et in fine comitiorum ſenatoribus nuntiisque terreſtribus perlegi curauit, aſſerendo illas a me ſcriptas eſſe, quod falſiſſimum eſt, neque illa corroborari poteſt probatione.

Allatis lectiſque in conſeſſu publico hiſce literis, ſenatores et nuntii attoniti, cum ſtupore audiendo, quod nullam habuerint informationem, ſilentio ſteterunt, quod ſilentium pro conſenſu a principe acceptum, et impreſſa typis poena perduellionis praeter ſcitum et conſenſum reipublicae. Quae conſtitutio conſiſtere nequit, collapſa libertate

1652 Legibus enim et veteribus conſtitutionibus patriaeque conſuetudini violentiam infert, cum praeſcriptus ſit iudicandae perduellionis proceſſus in conſtitutionibus regni, quibus rex attendere iuramento pollicitus eſt. Citationes extradi, patroni cauſarum addi, beneficia iuris concedi, inquiſitio ſcrutiniumque fieri, et conuinci prius, et rex ipſe a iudicio abeſſe debet. Soli ſenatui, et certo numero praeſcriptis nuntiis terreſtribus permittitur iudicium perduellionis. Nunc autem quis non conuulſas eſſe leges fatetur? quando ſine citatione, ſine iudicio, quod ex actore, iudice, et reo conſtare ſolet, ſine documentis et inquiſitionibus, (nam ſi mea manu literae ſcriptae forent, hoc certum documentum eſſet, ſed aliena et incognita manu ſunt ſcriptae, et litera non erubeſcit) inſons, ſine conuictione, abſensque condemnatus, totique mundo ad inuidiam traditus ſim. Poſſet ne maior oppreſſio excogitari? Habemus autem tot exempla, a Deo iniuſtitias puniri, et transferre imperia et regna. Eane conſequentia inferenda, qui miſer, ergo reus? Sunt alicui praeſto nocendi occaſiones, ergo et animus? Si crudelitatis ingenium talem inferre concluſionem poteſt, quis innocens erit? Aſſerunt mihi tot occaſiones peccandi, ſed animus nocendi in tantum patriae meae deerat, in quantum ego nullam retuli laeſionis cauſam. Illa mihi vnica mater eſt, ego autem quamuis indignus eius filius, illa me ſuſcepit, aluit, prouexit. Paucorum in odiis et calumniis, a quibus nulla maieſtas tuta eſt, peruerſus ſum.

Quod extra Poloniam profectus ſum, eo tempore huic medio conſenſi, quando in ſinu legum, in iudicio tribunalitio pacem maieſtatis mendicanti vis maior et minae principis nuntiabantur. Quibus aparte ingruentibus ſalutaria ipſius conſilium ſequutus ſum, de ciuitate in ciuitatem cum vita migraturus. Et in primis Romani imperatoris fidem imploraui, prouocatus tot praecedentis ſaeculi exemplis, arbitratusque primum maieſtatis attributum eſſe, miſeris prodeſſe, ſupplices protegere, ſperabam me non faſtigii ſolum ſed etiam ſanguinis conſortio, apud regiam maieſtatem ab omni ſuſpicione fore purgatorem, ſed illic ſiniſtris inimicorum obſtantibus interpretationibus non obtinui ſperatam conſolationem. Inde ad ſereniſſimam atque inuictiſſimam reginam Sueciae confugere conſilium fuit, et hic ſacroſanctum regis mei ſanguinem veneratus ſum, cuius auxilio ſperabam me in gratiam principis rediturum. Ad hoſtem patriae, inquiunt, conceſſiſti. Cum foedus cum illis habeamus, cum pacem perpetuam tractemus, illi, vt video, nobis non ſunt hoſtes, et amicitiam illorum nobis expedit habere. Nonne ſenſiſſet iam reſpublica, regni iſtius aduerſitatem? nonne adfuit illis occaſio quando diſſipatus a Pilauieciis exercitus, tempore interregni, interitum fere reipublicae attulerat? quando hoſtis Lublinum iam adnotauerat? Idem in Zborouienſi expeditione, quando vnum exercitum obſederat hoſtis, cum altero impares hoſtili potentiae, pacta ad libitum conceſſeramus. Generalis deinde ad Bereſtescum expeditio, quando omnes regni vires in hoſtem verſae, cum in Vkrainam vſque perſecutae fuerant, regnum autem omni ſubſidio deſtitutum vltimo patuerat interitui, nonne facile ſubuertendi illius praebebat regno Sueciae occaſionem? Ad extremum, quae difficultas illis fuit, quando facta cum Romanorum imperatore pace, tantos et tam inexpugnabiles exercitus per Sileſiam, adeo regno Poloniae proximam prouinciam, vt inde in Poloniam bellum mouere facillime poſſent, ex Germania reduxerant? niſi illis ſacroſancta fides obicem feciſſet, et temperatus fortitudinis vſus diſſuaſiſſet. Immo ea ipſa talis inuentio, tam iniuſta regni iſtius inſimulatio, et adeo ingens diffidentia potens eſt, vt poſſit pacta rumpere, niſi conſtantiae ratio et ſolennis pactorum obſeruatio obſtaret. Quid enim acerbius eſſe poteſt, quam per latus meum petere fidem regni Sueciae et in conſtitutione typis inprimi pro foedifragis, totique mundo famam illorum ſiniſtre interpretari. Peſſime certe conſuluit ille, qui hunc modum procedendi principi obtulit. Cum igitur omnis rectitudo, diuerſis oppugnari ſoleat oppoſitis, nemini dubium ſit, hanc nefandam oppreſſionem in extremam reputationis meae perniciem inſtitutam: ſiniſtris iam de reputatione mea rumoribus, expugnare nituntur aduerſarii mei confidentiam in rempublicam meam, et tam incredibiles atrocitatis ſuae voces in eam, quam tot annis in patria peperi, famam exerunt. Verum tale medium ad oppreſſionem, meaeque apud nobilitatem famae et confidentiae ſubtractionem adhibitum eſt; et eodem modo, ne oppreſſam in me libertatem nobiles vindicarent, proſpectum deinde, vt facilius contributiones nobilitati conſternatae perſuaderi poſſint. Et hic fuit ſcopus eiusmodi contra me fabricationis, delendaeque meae reputationis. Occludite ergo omnes ad ſubdolum maleuolorum ſibilum aures, et ſiniſtram de me non admittite opinionem. Praeſto ſupremum numen

numen manifeſta vltione deſaeuiet, et eriget tam iniuſte oppreſſum iuſtus Deus, praebebitque afflicto conſolationem. 1652

Tali ſcripto Radzieietuius miſeros ſuos deflebat caſus, apud ciues et exteros. Sed fruſtra haec ille memorabat. Manus eius toti regno nota, famulus quoque Iaſſinski nondum equuleo ſubiectus omnia, faſſus, vera eſſe, quae ſcripſerat Radzieieuius.

LIBRI VI. CAPVT IX

SYNOPSIS

Coſacorum legati Varſauiam veniunt. Illorum oratio. Reſponſum Polonorum. Coſaci ad Chmielnicium dimittuntur. Pacis conditiones Polonorum, Chmielnicio per legatos propoſitae. Literae regis Poloni ad Chmielnicium. Chmielnicius vxorem ducit Valachiae principis filiam. Nuptiarum ſolennia Chmielnicii in Valachia. Moritur Matthias Lubienski, archiepiſcopus Gneſnenſis, aliique proceres. Diſtributio dignitatum. Peſtis Poloniam peruagatur. Lonicium deſcribitur. Chmielnicii reſponſum ad Poloni regis literas, ac Zacwilichouii legationem. Quid ad haec Polonus rex. Cometes viſus. Rex Breſtiae ordinum conuocat comitia. Literae Georgii Rakocii ad Polonum regem. Reſpondet Polonus rex literis Rakocii. Trzebicius deſignatur vicecancellarius regni.

Coſacorum legati Varſauiam veniunt. Illorum oratio. Reſponſum Polonorum. Coſaci ad Chmielnicium dimittuntur.

Dum haec Varſauiae aguntur, interea Coſacorum legati iam adulta aeſtate adueniunt. Induuiae deformes, et vultu, quanquam moeſtitiam imitarentur, contumaciae propiores. Admiſſi poſtea in regium conſpectum identidem ſupplices orabant nomine Chmielnicii: ignoſceret lapſis et duceret in externos hoſtes. Redditum illis reſponſum a vicecancellario regni nuper declarato, Stephano de Pilca Korycinio: Regem poenitentiam ſubditorum, quam poenam malle. Remittere Chmielnicio quidquid peccaſſet in rempublicam, ea tamen lege, vt eluat hanc nouiſſimam maculam, iraſque ciuiles in exitium Tartarorum vertat. Breui quoque adſuturos legatos, qui mentem regiam et interiorem reipublicae ſenſum aperiant. Ita animatos dimiſit ad Chmielnicium. Neque mora, eundem Zaewilichouium, tribunum, cum Sigismundo Czerni, vicegubernatore Bialocerkuienſi ire legatos ad Chmielnicium iubet.

Pacis conditiones Polonorum, Chmielnicio per legatos propoſitae.

I. Fatalem demonſtrarent Chmielnicio rabiem, quae illum diuinae humanaeque maieſtatis faceret reum. Primum ſaltem erga Polonam rempublicam fidei et conſtantiae oſtenderet diem, regia clementia iam ſatis abuſum. Reuocarent illi in mentem, quantum ſanguinis Chriſtiani effuſum, quot hominum myriades Turcis, Tartariſque in duram traditae per illum ſeruitutem, quoties iurata in ludibrium foedera, quot ſacerdotia monaſteriaque ſpoliata, quot domus Dei profanatae, quoties hoſtiae ſacroſanctae conculcatae; Ablegati Byzantium ſaepius legati, ſollicitati ad arma contra Polonos vicini principes, reuelata et detecta reipublicae arcana conſilia, quae occultari debuerant, denegata occiſis ſepultura, qua etiam patriae hoſtes non carent, in captos ſumma ſaeuitum tyrannide. Sed eſto, omittantur haec quaſi vetera, quanquam ſint plus quam recentiſſima, condonentur bellico furori, ſaeuientique ab vtrinque marti. At iterum rediuiuum recrudeſcit vulnus in Kalinouii deleto exercitu, amiſſoque flore principis iuuentutis. Horum tamen omnium veniam illi nomine regis et totius promittent reipublicae, quam gratiae magis, quam vindictae poenitere malle.

1652 II. De ſtabilienda ab vtrinque perpetua pace mentionem iniicient, mediatore aſſumpto principe Valachiae.

III. Obſides, vt ſint tam ex parte Coſacorum exercitus, quam ex parte ipſius Chmielnicii, cuius filius natu minor, vt in regia Poloniae educetur, ac pro obſide habeatur, expoſcent commiſſarii.

IV. Chmielnicio, eiusque domui magnos promittent honores in republica: Reliquis vero tam nobilibus, quam plebeiis, qui durante hoc bello Chmielnicianas ſecuti ſunt partes omnimodam amneſtiam. Coſacis inſuper praecipuis perſuadebunt: Tarda eſſe quae in commune expoſtulantur: Priuatam reipublicae gratiam ſtatim mereare, ſtatim recipias.

V. Locum tractandi de mutuis foederibus et aeterna ſtabilienda concordia, eligant, vna cum Chmielnicio commiſſarii.

VI. Reuocabunt in mentem Chmielnicio, quae ille per legatos ſuos propoſuerat regi, nunc illud tempus eſſe obliterandae ſeditionis, pergerent in Tartaros, properarent in hoſtes, culpam in decus verterent. Caeterum negabunt, terrore et minis vinci poſſe rempublicam, flexos ad modeſtiam ſi videat Coſacos, ſi ſupplices audiat, poſſe preces illorum excipere, melíorique reddere menti.

His mandatis addidit et ad Chmielnicium rex priuatas literas huiusmodi tenoris:

Literae regis Poloni ad Chmielnicium.

Eius ſe opinionis extitiſſe, iuratam fidem Chmielnicium nunquam amplius violaturum, quod contra accidit, vltra ſpem, praeter expectationem, citra datam fidem. Meminiſſet ſaltem foedifragus vindicis Dei, qui ferreis quandoque in illum vteretur manibus. Nulla laceſſitum aut prouocatum Polonorum iniuria, auſum eſſe hoſtiliter caſtra, et vna Generalem aggredi Kalinouium. Si dux peccauit, ſi miles in foedera, num alia deerat vlciſcendi via, quam ſanguinis? Tibi ſanguine innutrito hoſtias innocentium offerre, laudis reipublicae illudere, virtus erit, et hoc impune? Quis credat poſt toties caeſos exercitus, te veram orare pacem? nempe rem, quam victoriis elatus maxime odiſti. Haec tamen per me regnet, ac ſemel ſtabilita aeternum perennet, in omnium tuorum Coſacorum animis. Experire adhuc clementem rempublicam, qua pridem indignus es. Habe remiſſionem nouiſſime patrati criminis, qui mille promeruiſti cruces et mille patibula. Agnoſce vno verbo regiam Noſtram in Te beneuolentiam, quam nomine Noſtro Tibi offerrent legati, Nicolaus Zacwilichouius cum Sigismundo Czerni, vicegubernatore Bialocerkuienſi.

Haec dum in Polona geruntur aula, interim Chmielnicius ſubſidium quaerens dominationi, Timotheum primogenitum, victoriae Battouianae ſocium, geminatis laudibus apud Roxalanam extulit plebem. Mox nobili coniuge, ſuam ignobilem auxit domum. Nam DVMNAM ROSANDAM, principum Valachiae et Moldauiae illuſtrem ſanguinem, in ſuam induxit familiam. Actum id Iaſſiis, metropoli Valachiae vrbe, die XXXI Aug. modo et ordine eo, qui ſequitur;

Timotheus Chmielnicius vxorem ducit Valachiae principis filiam.

Poſt debellatum Kalinouium, attritas Polonae reipublicae vires, imminutas opes, deſperata ſociorum auxilia, obſeſſum Camenecenſe propugnaculum, victor vniuerſae Ruſſiae Podoliaeque Chmielnicius, legatos ad Lupult Valachiae principem miſerat, principem filiam eius, cuius amore ipſe deperibat, in ſociam vitae et thori pro filio ſuo depoſcens. Annuit haud mora Valachus Chmielniciano Hymenaeo, non auſus palam refragari, cuius potentiam formidabat, vicino ſibi ob oculos et praeterito propoſito periculo. Neque Chmielnicius diu in incerto pendere volebat principis mentem, cuius iam certus intra ſe

erat.

erat. Obſidem ergo datae fidei petiit principis nepotem, quem breui Cehrinii habuit legatum. Hoc duce Timotheus Iampolum venit, vbi principis filiae legatum Thomam cognomine reperit. Venerat hic mutato habitu, vt priuatus ſalutaturus Timotheum, nomine principis filiae. Sequenti deinde die perrexit Sorocum, vrbem iam Valachicam, vbi germanum principis inuenerat fratrem, cum parte Valachici exercitus, cuius quatuor numerabantur millia, exceptus ab illo, regio hoſpitio, inde per Bielacki, Prutki, et Cricani, iter faciens, Iaſſos venit vrbem Valachiae metropolim. Hic iam obuium habuit ipſum principem, quem ſuperbe pharetrati orientis more mixti Valachis antecedebant Turcae. Aderat et Chmielnicius Coſacorum ſtipatus agmine, quem aduentantem alto edito prius ſuſpirio complexus princeps, poſtremo capiti eius impreſſo oſculo, poſt explicatam diſertis verbis eius aduentus gaudiorum materiem, ſubire vrbis tecta petiit. Chmielnicius patris quoque complexus genua ſatius duxit tacere, quam aliquid eloqui ſtulte. Nullo igitur reddito reſponſo patris adequitauit lateri, quem deducebant Valachi, Turcae et Cingari. Ingens certe apparatus, quo tota paſſim prouincia confluente excipiebatur Coſacus, vrbana comitate, ludicris, ſaltationibus, choreis et muſica. Completa haec nuptiarum ſolennia Auguſti die XXXI. Opus deinde laeta conſummatione perficitur. Indictae ab vtrinque largitiones publicae et priuatae, dotiſque nomine et titulo data duodecim aureorum millia vna cum filia cariſſimo pignore. Die tandem ſexta Septembris patri valedixit Chmielnicius, Ruſſiamque et cum coniuge repetiit, quem abeuntem princeps extra vrbis moenia pari veneratione, qua induxerat, iterum reduxit.

1652

Nuptiarum ſolennia Chmielnicii in Valachia.

Eadem circa tempora MATTHIAS LVBINSKI, archiepiſcopus Gneſnenſis, legatus natus regni, Poloniae primas, primusque princeps, mortalitatem expleuit. Illi octuaginta et vltra anni ſpatium viuendi fuere, qua etiam tum aetate rebus haud impar erat regendis, curſu honorum inoffenſo. Primo epiſcopus Chelmenſis, deinde Poſnanienſis, tandem Vladislauienſis, magna laude procurauit res Polonas, vita et moribus innocens, ſagax et quam maxima doctrina valuit, arcanorum regni ſumme peritus. Tenues illi opes pro longa adminiſtratione, ex quo patuit, res Polonas procuraſſe ipſum magis quam ſuas, quod raro in Polonia, eoque magis laudabile. Hunc paulo poſt ſecutus eſt ALEXANDER IOANNES comes TARLO, palatinus Lublinenſis, vir integer et rectus, extrema fractus ſenecta. IOANNES item GRVDZINSKI, palatinus Caliſſienſis, opibus, Iob, ſi ex antiquis, ſi e recentioribus Lucullo, Craſſo et Varroni comparandus. Et quanquam toto ſuae vitae tempore dubius fuiſſet apud pleroſque catholicus, in agone certe vt Chriſtianus vere catholicus plenus dierum, in odorem finiit ſuauitatis. Horum morte vacuas dignitates rex in hunc modum diſtribuit. Archiepiſcopatum Gneſnenſem ANDREAE comiti a Leszno, epiſcopo Culmenſi, ſupremo regni cancellario, Culmenſem IOANNI GEMBICKI, maiori regni confert Secretario. Ad ſecretariatum MARTINVS STARCZEWSKI, mortui archiepiſcopi ſorore genitus, tunc referendarius euehitur, an deprimitur incertum, qui anni ſubſequentis exordio terra conſumtus melancholia, in ſuburbana Varſauiae villa moritur relicto loco ſucceſſori, STEPHANO WYZGA, regio eccleſiaſticae, abbatiae Seciechouienſis adminiſtratori, viro in ſequentibus annalibus meis ſaepius memorando. In referendarium fauore reginae promouetur NICOLAVS PRAZMOWSKI, regens cancellariae minoris, caſtellani Varſauienſis filius. Haec de clero. Saeculares quoque dignitates, nempe duo palatinorum ſubſellia intermortuorum, rex largitur filiis, nempe vtrique patri mortuo ſuperſtes ſuccedit filius. Huic IOAN. TARLO, illi ANDREAS GRVDZINSKI, Caſtellanus Nakielcenſis, qui paulo ante capeſſitum hunc honorem, non Dei, non hominum memor, in horrendum adulterium primo lapſus, mox amore deperitae mulieris, homicidio infamauerat ſe et ſuos, ſublato e viuis per ſummum nefas innocente marito, equite Zawacki.

Moritur Matthias Lubinski, archiepiſcopus Gneſnenſis.

Diſtributis in hunc modum officiis, rex Varſauia Louicium ſecedit, ob graſſantem vndique peſtiferam luem, quae toto hoc anno atrociter, in minori primum Polonia Cracouiae coepit, deinde latius diffuſa, mox vniuerſam peruagata eſt Poloniam, a qua mala Dea nullus, hoc et ſequenti anno, in toto regno angulus tutus. Eſt autem Louicium ciuitas Maſouiae ad Bzuram amnem ſita, Maſouiae ducum quondam amoenum domicilium, archiepiſcoporum Gneſnenſium ſedes. Peruenit autem in Gneſnenſis archiepiſcopi ditionem circa annum Chriſti M CC XL, quo tempore Conradus, Lanciciae, Maſouiae et Cuiauiae princeps, Ioannem Czapla, cancellarium ducatus, Plocenſem et Cuiauienſem ſcholaſticum, in crucem agere iuſſerat. Dein facti atrocitate perculſus, poenitentiaque

Louicium deſcribitur.

1652 ſuſpendii adductus Petro Gneſnenſi tunc archiepiſcopo, eiuſque ſucceſſoribus, vt Longini loquuntur annales, villam LOWICZ cum ſiluis et nemoribus eam in circuitum ambientibus, quae quondam ducalis venatio habebatur, dedit, perpetuiſque temporibus donauit, vna cum filiis Boleslao Maſouiae, et Caſimiro Cuiauiae, ducibus. Ita ab eccleſia tunc exclusus Conradus, in gremium matris iterum reuocatus eſt, acta donationis approbante GREGORIO IX, ſummo pontifice 53). Porro oppidum hoc multo ſplendidius reddidit Iaroslaus archiepiſcopus, arce in coenoſis paludibus, cum natura, tum opere munitiſſima extructa, quae turribus et aedificiis quadrato e ſaxo conſpicuis, dignam archiepiſcopi ſedem praebet. Ipſa ciuitas ad vlteriorem Bzurae ripam ſita eſt, loco amoeno et ad omnes vitae neceſſitates peropportuno, latis plateis, areis ſpecioſis et cultiſſimis hortis mirum in modum exornata. Eccleſias habet operis haud perexigui, collegiatam venuſta ſtructurae ſymmetria praecellentem, tres parochiales, et conuentuales duas. Solum fertilitate nulli in Polonia cedit. Illud mirum videtur, quod in ſolo fere Louicienſi territorio, auiculam paſſere non multo maiorem, quam Soegulam Poloni appellant, eſu perſuauem, reperiri aiunt, quae cum niue ſimul aduenit ac diſparet 54).

Chmielnicii reſponſum ad Poloni regis literas ac Zacwilichouii legationem.

Rex Louicio Grodnam in magnum ducatum Lituaniae regiam transfert, vbi publicatis futuris comitiis, Breſtiam Lituaniae ordines conuocat, nihil interim remittens de apparatu bellico quem in anno ſubſequenti videbimus. Sed ego ad Zaewilichouii legationem, ad arma, et exercitus Coſacorum iterum redeo. Functus legatione, Chmielnicio coram, Zacwilichouius, vna cum collega ſuo Czerni, elatum Chmielnicii, poſt celebratos filii Hymenaeos, longe magis quam ante obſeruauit animum. Nam quid ſuperbius et ſtolidius eius reſponſo, cum diceret: Nulla opus eſt clementia, inqoit, nihil deprecor, qui nihil mali admiſi in regem, niſi hoc mihi inſtar criminis verteret reſpublica, quod centum Tartarorum totidemque Coſacorum millia poſt debellatum Kalinouium, in viſcera non miſerim regni. Filium quod attinet, nondum adoleuiſſe pro obſide, vbi adoleuerit haud defuturum ad obſequia regia. Honores ſe non appetere, quin imo vltro a fortuna delatos aſpernari, vtpote cuius vertici non ſemel regium immineret diadema. Eo reſponſo dimiſſi Polonorum legati rediere ad regem, qui furenti ſimilis, vbi audit Chmielnicium eo veſaniae delapſum, arma in Coſacos toto regno ocius expedire iubet. Sed Polonus miles, qui ſemper regum ſuorum aulaeque interpretatur mandata, ad obſequium flecti difficilis, et tunc in hyberna recens dimiſſus, vix anni ſubſequentis exoriente vere in caſtris comparuit, audax in oppidis, timidus in bello.

Cometes viſus.

Exeunte anno milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo ſecundo, viſus eſt cometes, die viceſima Decembris, inſtar nubis lucidae, magnitudine vnius pugnae, quae magnitudo ſenſim decreſcebat. Initio ſub laeuo Orionis pede oriri, hora ſeptima noctis obſeruatus ab aſtronomis, late deinde diffuſus in borealem plagam taurum peruagatus in Perſei euanuit ſiniſtra. Anni ſubſequentis die III Ianuarii, vt ex ſubiecta figura melius patet. Variorum hic cometes fatigauit ingenia, elicuit notas, non ſine aliquorum iurgiis. Quidam enim, portendi morbos peſtiferos et incognitos, qui late diffunderentur, famem praeterea, peſtem, malignas febres, contagioſos morbos, terrae motus, horrenda tonitrua, vehementes ſignificari iudicabant ventos. Quidam ſtatus mutationem, horrida bella, mortem ad extremum pollicebantur principis, ſeptemque continuis annis continuata per Europam pericula. Quorum commenta haud vana fuiſſe, tempus poſtea edocuit, optimus rerum magiſter 55).

Exacta

53) Archiepiſcopus Gneſuenſis, cuius tempore, Louicium a duce Maſouiae Conrado, diluendi criminis cauſa, fuit archiepiſcopatui inſertum, erat Petrus III, archiepiſcopus XVII, cuius familia ignoratur. Vide vitam eius in bibliotheca Varſau. Tom. I. Part. III. p. 194.

54) Paſſeres niuales, qui ex Islandia, Gronlandia et Lapponia ſuper mare Balthicum hyemis tempore in Poloniam veniunt, non ſolum circa Louicium, ſed in multis etiam aliis Poloniae regionibus conſpiciuntur ac capiuntur. Delicatiſſimae hae aues, ſi pingues, eſui ſunt.

55) De futilitate vaticinandi ex aſtris cometiſque nil amplius dicam. Hoc tantum ad amouendas Polonorum praeſumtas opiniones annotandum videtur, cometas eſſe corpora ſeu globos huius vniuerſi, quoad extenſionem infiniti, magnos, qui non intereunt, ſed peculiare planetarum genus conſtituunt, certoque tempore iterum apparent. Horum cometarum motum inter

Exacta in otio hyeme rex Breſtiae in Lituahia regni ordinum celebrat comitis, in quibus nihil niſi de bello promouendo, de contributionibus contrahendis toto tempore diſputatum eſt, lectae quoque pleno ſenatu, quem potiſſimum Lituani ſuxerant proceres, GEORGII RAKOCII, Tranſyluaniae principis literae huiusmodi tenoris: 1653 Rex Breſtiae ordinum conuocat comitia. a. 1653.

Sacra regia maieſtas,

Domine clementiſſime,

Demiſſam meam confidentiam, quam in regia eius propenſione collocatam habeo, vel hoc pacto ſincere teſtaturus, ſcire eam volui, quomodo a palatino Valachiae, vti celſiſſimus princeps dominus parens et praedeceſſor Noſter magni nominis, ita et ego, cum confoederato Nobis illuſtriſſimo domino palatino tranſalpinae Valachiae, ab ipſo palatinatus ſui primordio, clandeſtinis machinationibus et minis apertis laceſſiti ſumus. Etſi praeter vicinitatis iura vtrique Noſtrum etiam foederum nexu deuinctus fuerit, nihilominus in omnes occaſiones ſedulo intentus, quibus virus praeconceptum in perniciem noſtram effunderet. Proprio eloquio aduerſum hanc intentionem nunquam ſe deponere velle aſſeruit, hoc ipſum aliquoties iuramento confirmare non veritus eſt, vti ſuperioribus temporibus aperto etiam Marte in praedictum parentem principem tranſalpinum attentauerat. Et niſi infelici prauae intentionis euentu diuinitus punitus fuiſſet, eodem curſu victoriarum gratae memoriae etiam parenti meo et hiſce regionibus exitium afferre inſimul elaborabat. Deo tum vindice reiectus, licet victoris fauorem in reconciliatione ſatis ſuperque expertus, ſtrictis ſe foederibus deuicerit, parum tamen hoc apud ipſum valuit, nec vnquam animum hoſtilem, quamuis pellem ſaepe ſaepius, mutauit. Cuius talia molimina cum in dies maturari, et mox velut ignis occultus in aperta arma erumpere praeſentiſcam, Deum teſtor, inuitus etiam prouocatus, nullo actus dominandi aucupio, ſed dum inculpata tutela ſciens praeueniri hominis incauti eſſe, et tela praeuiſa minus ferire, vicinum tam nociuum, cum alias non licuerit, armis a vicinitate remouere, vel ſaltem compeſcere Deo propitio, in animum induxi. Quod *Maieſtati veſtrae regiae* tempeſtiue ſignificandum volui, ne aduerſis rumoribus occupata, qui toto conamine eius ab obſequiis addictus ſum, contra ſe et ſuos aliquid moliri crederet. Imo iuſtis facti mei cauſis ex me ſic perceptis, tantum abeſt, vt iuſtae indignetur vltioni, vt hominem nullis fidum vicinis correctum ſuo probet calculo, et ſtudia mea maioris habeat, quam fluida lenocinia eius. Quod, vti propenſus in Nos Maieſtatis Veſtrae fauor ſperare iubet, ita eidem diuturnum et florens regimen ex animo precor. Datum in ciuitate mea Alba Iulia, die 25 Martii 1653. Literae Georgii Rakocii ad Polonum regem.

Sereniſſimae Maieſtatis Veſtrae

Addictiſſimus ſeruus

Georgius Rakoci.

omnes noſtris temporibus aſtronomos optime explicuit celeberrimos LEONHARDVS EVLERVS in theoria motus planetarum et cometarum. Dices forte, ſi cometae nihil nobis ſignificent, quem tandem in finem Deus tam ſtupenda corpora prodoxit? reſpondendum: ille longe ſapientiſſimus vniuerſi auctor, qui omnia prudentiſſime conſtituit, etiam cometas non ſine fine creauit, iisque eiosmodi habitatores impoſuit, qui iſtis in globis bene ſe habent. Sed nil dicendum de planetarum ac cometarum incolis, cum tam multi adhoc reperiantur aſtronomiae expertes, qui aſtronomorum de planetarum incolis doctrinam irridentes ſibi perſuadent, immenſos vniuerſi et innumeros globos, in vſum tantum noſtri globi, qui ad vniuerſum vt punctum conſiderandum, imo nollam proportionem habet, creatos eſſe. Quidam non inepte iſtos homines pediculis iocoſe comparauit, qui, ſi ratione gauderent, ſibi imaginarentur, integrum hominem in vſum eorum creatum eſſe, quia tam commode nutrimenta in capite, porriginoſo inprimis, inueniunt.

1653 His Rakocii literis tale reſponſum redditum eſt:

Reſpondet rex Polonus literis Rakocii.

Pro ea qua ſemper in rem chriſtianam ferimur propenſione et affectu, nihil Nobis aeque acerbius accidere poteſt, quam cum audimus principes Chriſtianos mutuo inter ſe diſſidio committi. Non enim aliter quam ciuili ſe polluere bello eos exiſtimamus, cum inter ſe funeſta exercent arma, quae multo iuſtius in communem chriſtiani nominis hoſtem exercerent. Nec minore certe dolore Noſtro accipimus Illuſtritatem Veſtram cum illuſtri palatino Valachiae in dubiam Martis aleam deſcendere, pacatamque hactenus commouere Valachiam. Vicem hanc aeui iniquioris agnoſcimus, quod non tantum Nos ipſi rebelles Noſtros inuitis armis ad ſaniorem mentem redigere cogamur, verum etiam viciniam Noſtram, cui pro iure et foedere amicitiae, optima quaeque et capata cupimus, ſimilibus implicari malis cernamus. De iniuriis ab illuſtri palatino Valachiae Illuſtritati Veſtrae, et colligato ſibi illuſtri palatino transalpinae Valachiae intentatis nihil Nobis hucusque conſtitit. Nec aliud ad praeſens, quam aduerſae ab vtrinque fortunae compati aequum cenſemus. Quis vero vlterior animi Noſtri ſenſus hac in re futurus ſit, cum Illuſtritate Veſtra data opera breui conferemus. Magno hoc interim Illuſtritatis Veſtrae in Nos confidentiae erit argumento, quo pariter ſciet Illuſtritas Veſtra Nos ei reſponſuros. Cui perennes fortunarum acceſſiones vnaque optimam a Deo valetudinem precamur. Datum Breſtiae Lituaniae, d. 20 Aprilis. a. 1653.

Minus deinde ſigillum ANDREAE TRZEBICKI, maioris cancellariae regenti collatum eſt, omnibus ad inſperatum rei nuntium attonitis, et in re tam ſubita ſtupentibus. Nam ſi vulgi et populi vota ſpectaſſet quis, prior Trzebicio videbatur Ioannes Gembicki, ſecretarius maior regni, ſi merita et virtutes, nulli debebatur tantum faſtigium dignitatis, niſi vni Stephano Wyzga, regio eccleſiaſtae. Caeterum rex poſthabitis his, huic contulit, quem poſtea ſuum iotimum eſſe voluit [56]). Neque mora euodem Ratisbonam oratorem dimittit ad imperii comitia, quae tunc magno Europae applauſu ſacratiſſimi Caeſaris Ferdinandi III primogenitum Ferdinandum IV in Romanorum eligebant regem. Ita deinde dimiſſi ſunt a rege optimates claſſicum Chmielnicio toto regno canentes, qui ſub id tempus Moldauum vna cum Tranſyluano armis aggredi ſtatuerat, ni praeuentus ab vtroque fuiſſet Valachiae princeps.

56) Rex Poloniarum abſolutiſſimus eſt officiorum regni omniumque aliorum diſpenſator, neminemque decet in cauſas inquirere, cur huic et non alii, ordine forte maiori, conferre voluerit regni munus. Sofficit regem voluiſſe, qui recte feciſſe omnino credendus.

LIBRI

LIBRI IV. CAPVT X

SYNOPSIS

Bellum Valachicum. Cauſa belli Valachici. Legatio Rakocii ad Polonum regem. Poloni reſpondent Rakocio. Rex Glinianum mouet caſtra contra Chmielnicium. Deſcriptio Leopolis. Leopoli Haliciam verſus mouet Polonus exercitus. Moſchouiae legati Leopoli audiuntur et dimittuntur, mediationem offerentes Polonos inter et Coſacos. Deſcribitur Halicium. Chmielnicius Valachiam armatus ingreditur. Obſidionis cauſa et origo. Hungarorum ſtratagema. Rakocii literae ad Poloniae cancellarium. Camenecum rex progreditur. Chmielnicius Polono regi ſcribit. Literis Chmielnicii reſpondet cancellarius cum generali. Poloni deliberant de vlteriori profectione regis.

Ineunte anno MDCLIII initium eſt bello Valachico, infauſto plane Polonis, luctuoſo 1653 Bellum Valachicum.
Coſacis, nec multum felici, ſi primi belli euentus ſpectantur, ipſis Hungaris Moldauisque, confoederatis principibus, quibus aduerſum palatinum communis cauſa fuit, ac rara in ſocietate concordia. De cauſa haud apud omnes conuenit: Sunt qui credunt, Cauſa belli ob recens cum CHMIELNICIO initum connubium, nimiam potentiam palatini ſuſpectam Valachici. extitiſſe viciniis. Addebant et Poloni regis totiusque reipublicae ſingularem erga palatinum amorem. Erant qui et vetera horum principum vulgarunt diſſidia, quod et ipſemet Tranſyluaniae princeps literis ad regem ſcriptis haud diffitetur. Vt vt ſit, mediis Aprilis diebus, poſt ſcriptas literas, quas ſuperius retuli, redditumque a rege reſponſum, TRANSYLVANVS ambiguam titubantemque Poloniae regis obſeruans mentem, ſerio ratus ſuis conſulendum rebus, legatos VARSAVIAM mittit, de mutuis tractaturos foederibus, ſuo Legatio Raet Moldaui principis nomine. Nec Polonus abnuit rex, offenſam cauſatus in Valachum, kocii ad requod principem filiam CHMIELNICII deſponſaſſet filio. Nulla hic valebant effugia apud gem Poloprincipem, quae ſatis ampla parabat KVTNARSIVS, principis Valachiae BRESTIAM miſ- num. ſus legatus, adnitente demum Hungaro legato, rex VARSAVIAM differt negotium, vbi melius conſulturus videbatur cum optimatibus, quibus diem vigeſimam quintam indixerat Maii, habendo cum iis conſilio arctiori. Indicta die rex legatum Hungarum ſocia ſollicitantem contra Valachum Chmielniciumque arma introducere iubet. Nihil hic niſi eadem quae et ante repetebat. Iuſſus deinde paululum VARSAVIAE immorari, tandem optatum accepit reſponſum: *Regem iuſtae principum Tranſyluaniae Moldauiaeque fauere* Poloni re*cauſae, iis ſocia rempublicam contra Chmielnicium promittere arma.* De Valacho adiectum ſpondent nihil. Eoque reſponſo dimiſſus legatus Hungariae. Neque mora rex tertio poſt die Rakocio. LEOPOLIM, inde ad caſtra prope GLINIANY pergit, aliquot millium ſtipatus corona, relicta interim regina Varſauiae. Vix Gliniany attigerat, cum ecce inaudito ac inſperato a militibus excipitur applauſu, exceptis proceribus, quorum ceſſat in caſtris imperium, dum ipſe adeſt imperator. Ibi diebus aliquot conſumtis LEOPOLIM reuertitur. Eſt Deſcriptio autem LEOPOLIS auſtralis metropolis, quinquaginta a CRACOVIA circiter diſtans mil- Leopolis. liaribus, dicta a LEONE, DANIELIS Ruſſorum auſtralium potentiſſimi regis filio Romani, Vladimiriae et Haliciae ducis, nepote, quam Germani corrupto vocabulo LEMBERG indigitant. Vrbs duplici foſſa vtraque lata ac profunda, muro crebris turribus diſtincto munita, omnis generis apparatu bellico contra hoſtiles inſultus abundanter inſtructa. Sedem hic habet alter Poloniae archiepiſcopus, vt et duo alii epiſcopi, Ruſſicus vnus, alter Armenicus. Redacta in poteſtatem Polonorum circa annum Chriſti MCCCXL deficiente maſcula ſtirpe liberorum DANIELIS Ruſſorum regis, regnante tunc in Polonia CASIMIRO II, VLADISLAI filio.

Leopoli ad diem vigeſimam quintam Auguſti, non ſine euidentibus moeſtitiae ſignis debuit ſubſiſtere rex, dum interim tarda ſolutio et lenta pecunia numeraretur militi paſſim effreno. Sequenti deinde die LEOPOLI HALICIAM verſus caſtra mouere im- Leopoli Haperat, a legatis Tranſyluaniae, qui tunc LEOPOLI aderant, magnopere ſollicitatus. Ante liciam ver-

1653 fus mouet Polonus exercitus. Moſchouiae legati Leopoli audiuntur et dimittuntur, mediationem afferentes Polonos inter et Coſacos. Halicia deſcribitur. Chmielnicius Valachiam armatus ingreditur, ac paulo poſt obſidetur ab Hungaris Moldauisque. Obſidionis cauſa et origo.

tamen, quam HALICIAM moueret, legatos magni Moſchouiae ducis regali excipit apparatu, quos ego potius exploratores, vt et ante, dixerim. Nihil illi attulerant, quod legatos conueniret, cum hac vnica in ſpeciem amicitiae venere teſſera, mutua quaſi tractaturi CHMIELNICIVM inter et *Polonum regem* foedera. Neque rex abnuit pacem, certis propoſitis, vt et ante, CHMIELNICIO conditionibus. Quae quia hoſti riſui, MOSCHIS admirationi fuere, in vanum ceſſere, rege interim HALICIAM mouente.

Eſt autem HALICIA Ruſſiae ciuitas, quondam, regnante VLADIMIRO, regni caput et ſedes, nunc ſolo caſtellani gaudens titulo. Antiqua ſuperba ſui miratur rudera, quae vix per ſenium cernere licet. HALICIAE ſubſiſtenti per aliquot dies regi, nuntiatur a KONRACIO tribuno equitum, qui ad explorandam hoſtilem potentiam, Polonorum antecesſerat exercitum, TIMOTHEVM, Chmielnicii primogenitum, Valachiam ingreſſum cum octodecim millium Coſacorum peditatu, ſelectiſſimoque duorum Tartarorum equitatu. Neque hinc procul in SOCZAVA Valachiae arce, a Moldauis Hungariſque obſideri, vna cum vxore LVPVLI Valachiae principis. Obſidendi autem TIMOTHEVM haec occaſio fuit. Poſtquam inaudiuerat Poloniae regis declarationem Valachiae princeps, haud mora CAMENECO vna cum theſauris, corrupto prius muneribus eius loci gubernatore POTOCIO, in Valachiam abſcedit, Chmielnicii ZAPOROVIANIS comitata ſignis. Vix octodecim leucis praetergreſſa Poloniae fines, incidit in Moldauorum Hungarorumque huc et illuc per Valachiam impune errantia agmina. Neque mora Soczauienſi ſe fortunasque ſuas credit propugnaculo, quod tunc caſus et fortuna vicinum obtulerat. Conſultanti deinde, quid vltra agendum, et num NIEMIECZ aut MARGOS aut SADEORCZE maioris momenti propugnacula occupanda? Variis varia ſuadentibus, interim SOCZAVIA et in ea princeps foemina obſidetur a ſeptem Hungarorum quatuor Moldauorum millibus. Audita CHMIELNICIVS Soczauienſi obſidione illico filium eo mouere cum lecta Coſacorum imperat manu. Eriperet tam nobilem praedam ex hoſtium faucibus, recuperaret theſauros illi debitos, certaret pro gloria, cuius finem imperium Moldauiae ſibi promitteret, profligato tyranno, inuaſore parentis. Imperium eius haud mora exequitur filius, Valachiam armatus ingreditur, ad cuius aduentum dolo tunc vſi Hungari Moldauique ſoluunt obſidionem, quaſi viribus inferiores Coſacis, quorum tunc auxiliares copias, fama in immenſum creſcente, fortaſſis re vera perhorruerant. TIMOTHEVS ſoluta obſidione, quaſi iam acie victor extitiſſet, ouans ingreditur propugnaculum, territis ſola nominis ſui fama hoſtibus. Illudque caeſaris vſurpaſſe aiunt, veniſſe ſe et viciſſe non viſos hoſtes. Securus itaque victoriae dimiſerat peditatum in varias Valachiae partes Coſacos milites, vix aliquot millium numero ſibi relicto. Audiuere e proximo Hungari reboantia in aduentum CHMIELNICII tormenta, mox de dimiſſo Coſacorum milite nuntio accepto, eoocubia nocte arcem iterum arctiſſima cingunt obſidione et vna Chmielnicii filium incautum iuuenem, miſſis curſoriis equis ad Polonum regem, de tam nobili praeda fauſtum afferentes nuntium, ſimul quoque ad ſocia contra Chmielnicium iterum ſollicitando arma. Interea Coſaci, qui pabulatum exiuerant, in regreſſu ad Chmielnicium, varie a Moldauis Hungarisque, denique ab ipſis amicis Valachis trucidari palam cadebant, per manipulos ſparſi, non vt milites, ſed vt praedones nefarii. Neque Polonus rex ſocia diſtulit arma, quin imo ire ocius in Valachiam iubet Conradum, cum lecta ſex millium Polonorum manu. Huic adiungit HENRICVM DÖNHOFF mille quingentis ſuccinctum Alemannis, robore exercitus. Pergrate accipiunt a Polono rege auxilia, Daciae Moldauiaeque reguli. Neque mora magno regni cancellario STEPHANO de PILCA KORYCINIO, qui nuper LESTIAE, archiepiſcopo Gneſnenſi, in ſigilli cuſtodia ſucceſſerat, in haec concepta verba ſcribit RAGOCIVS:

Hungarorum ſtrategema.

Illuſtriſſime Domine, amice nobis obſeruandiſſime,

Ragocii literae ad Poloniae cancellarium.

Literas *Veſtrae Illuſtriſſ. D.* vigeſima quinta Auguſti exaratas, hodiernaque die, eiuſdem tabellarii manu, Nobis praeſentatas amice accepimus, cuius quidem remiſſionem ob debilitatem equorum quamuis hac occaſione diſtulerimus, breui tamen expedire, ac ſi quid noui interuenerit, per eundem communicare cum *Veſtra illuſtritate* nequaquam praetermittemus. Pergratum itaque nobis

nobis extitit, quod *Veſtra illuſtritas* tam de regio *Suae maieſtatis*, quam de ſincero *Veſtrae illuſtritatis* affectu, ſimulque exercituum *Suae maieſtatis* approximatione, optimoque diſpoſito progreſſu certiores reddere voluerit. Quemadmodum enim nihil de regia *Suae maieſtatis* exercitus cum noſtris coniunctione experti ſumus, nullam praetermiſſuri occaſionem, quin reciproca ſinceritate, eandem *Sereniſſimae maieſtati* recompenſemus. Qui quidem coniuncti exercitus in Valachia, ad arcem SOCZAVA dictam, in quibus exiſtant terminis, qualiter eidem loco ſe applicuerit hoſtis, inopinato vſus ſtratagemate, antequam recentiores noſtrae copiae, ad eum locum peruenire, nedum cum exercitu *Suae maieſtatis* ſeſe coniungere potuiſſent, ex informatione STEPHANI palatini, hoſtiles copias KVTNARSCIVM verſus tendentes, captoque tandem rumore, qualiter hoſtem inuaſerint, qualique euentu hoſtem hactenus conſtrinxerint, ea omnia innotuiſſe *illuſtriſſimae D. V.* non eſt quod dubitemus. Quodſi vero iuxta informationem *Veſtrae illuſtritatis*, primarius *Suae maieſtatis* exercitus ad *Tyram* vel *Dnieſtrum* fluuium verſusque MOHILOVIAM peruenerit, CHMIELNICIVM filio ac exercitui, BASILIVM autem familiae ac bonis, numeroſo poſſe occurrere exercitu, ratio ac ſtatus belli ſuadere vix poteſt. Omnem procul dubio mouebunt illi lapidem, vterque plurimis ac mirabilibus oblationibus acturi, tam apud TVRCAS quam apud TARTAROS, qualiter periclitantia ipſorum pignora, illorum etiam auxiliis ſaluari poſſint, cum aliter plane in nihilum ſint deuentura. Quare ex communi ſumme neceſſarium, multisque modis vtile, cum ita res ipſa demonſtret, ſummopere *illuſtritatem Veſtram* rogamus, pro ſua qua pollet auctoritate efficiat apud *ſuam maieſtatem regiam*, vt quanto poterit citius praecludi poſſit via, ne ſuppetias obſeſſo communi inimico transmittere poſſint CHMIELNICIVS et BASILIVS ex ditionibus Coſacorum, cuius effectu a palatino Moldauiae admonemur literis die 30 Auguſti ad nos datis, qualiter BASSA Siliſtrenſis ſuas etiam congerens copias, adſcitiſque ſibi copiis Tartaricis DANVBIVM traiicere, ac vel immediate coniunctos noſtros exercitus inuadere, vel ipſum palatinum aggredi intendat, eo propoſito, vt per eius aggreſſionem obſidionem ſoluere, Coſacorumque exercitum cum filio CHMIELNICII, familia bonisque BASILJI eliberare poſſit. Quodſi nimirum noſter exercitus relicta obſidione in auxilium MATHAEI palatini perexerit, actum erit de vtroque noſtrum. Si vero obſidio continuata per nos fuerit, nominatus palatinus ſede amouebitur profligatus, amotoque illo obſtaculo Coſacis ac Tartaris obſeſſis protinus ſubuenire poſſunt. Tamen etiam in hoc caſu noſtros ita diſpoſuimus exercitus, vt ſuperato cum exercitu ſupremum noſtrum generalem in auxilium ipſius palatini transmittamus, imo rebus ita poſtulantibus etiam noſtra in perſona veniamus, continuata interim cum exercitu, in Valachia exiſtente, ac cum magnifico domino CONRADO coniuncto, obſidione ac belligeratione. Attamen ſi ſecus fieri minime poſſet, ac reliqui exercitus, pro nunc in promptu habiti, reſiſtere impetui huic Turcico non ſufficerent, ſoluta obſidione SOCZAVIAE, pars illius exercitus contra Turcam conuerteretur, pars cum magnifico domino CONRADO ad ſeruitia *ſuae maieſtatis* et reipublicae expediretur: Ita omnem noſtram ſinceritatem, tam ſecundis quam aduerſis fortunae caſibus *ſereniſſimo regi* ac reipublicae promiſſam, indiſſolubili vinculo obligatam tenebimus. Similem etiam *ſuae maieſtatis* reipublicaeque ac *Veſtrae* etiam *illuſtritatis* affectum ſperamus ac ſummopere contendimus. Quoniam autem legatos, his interuentis difficultatibus ad *Sereniſſimam regiam maieſtatem* expedire non potuimus, rogamus *Veſt. illuſtriſſ. D.* vt apud *ſuam maieſtatem* excuſare velit. Breui enim vna cum confoederatorum legatis expedituri ſumus. Caeterum *illuſtriſſimam* 1653

1653 *mam D. V.* ad vota valere cupimus. Datum in curia noſtra GORIEVIENSI d. 4 Septemb. 1653.

Illuſtriſſimae Dnis Vrae

Amicus beneuolus, ad officia paratus.

GEORGIVS RAKOCI.

Camenecum Rex progreditur. Chmielnicius Polono regi ſcribit.

Haec RAGOCIVS ad cancellarium regni memorabat. Interea rex VSIATINVM Halicia et inde CAMENECVM progreditur, quod nulla artificia manus, ſed naturae miranda, vt ſuperius innui, erexit induſtria. Appropinquanti moenibus, literae a Chmielnicio perferuntur, quarum ſumma fuit: deprecatio criminis, ac certiſſima ſpes obtinendae veniae apud elementiſſimum principem. Deliberatum pleno ſenatu eſt, quid foedifrago Chmielnicio reſponderet rex, quid reſeriberet reſpublica? Exercitu quidem Polono, iam ſuperatis itinerum moleſtiis ad Camenecum ſubſiſtente, ſed nondum peracta Valachica obſidione, in vtram libet partem ſollicito et metuente, concluſum tandem, vt a rege quidem nihil reſponderetur Chmielnicio, quaſi indigno, cui amplius concederetur venia, ſed tantummodo ab illuſtriſſimo cancellario et generali campeſtri, ſcriptis ad eum literis, ſpes veniae promitteretur, ſi verbalem ſuam ſubmiſſionem facto aliquo inſigni comprobaret. Suadebant deinde qua priuati, mitteret ocius ad regem e ſuis aſſeclis miniſtrisque praecipuis, vtpote WVCHOVIVM et BOHVNVM, qui ad caſtra regia venientes conditiones acciperent pacis, omnem habituri ſecuritatem. Neque ANTONIVM tribunum detentum, carcere aliquo ſqualido macerari, ſed honeſta militari detineri cuſtodia, dum interim optata et incruenta coaleſcat pax. In hunc ſenſum compoſitae literae vni Coſacorum Mikuta cognomine, qui in Antonii legati comitatu ad caſtra prope Glinany aduenerat, traduntur Chmielnicio deferendae, dum interim IARVM verſus rex ſigna mouere imperat, quamuis non defuere, qui perſuaderent, ſufficere gloriae et immortalitati regis, ſi obſidio Soczauienſis, captis hoſtium caſtris, deſideratum ſortiretur effectum, tempus bello idoneum haud diu duraturum. Praeualuit tandem ſanioris partis de vlteriori curſu continuando conſilium. Non enim fuiſſe *ſereniſſimi regis*, moleſti itineris Camenecum verſus capeſſendi rationem, vt a Polonis SOCZAVIA, tanquam res alienae fortunae, expugnaretur, ſed ne hoſti ad mittenda obſeſſis auxiliaria arma iter pateret. Conſtat, inquiebant Bohunum a Chmielnicio ad ſuppetias obſeſſis ferendas deſtinatum, accepto rumore de regio aduentante Camenecum exercitu, in latebras ſe recepiſſe. Vtendum igitur tempore dum hoſtis pauet, dum ſupplicat, ne poſthac ſit occaſio elusa.

Literis Chmielnicii reſpondet cancellarius cum generali.

Poloni deliberant de vlteriori regis profectione.

LIBRI IV. CAPVT XI

SYNOPSIS

Rex turbatur Tartarorum in Ruſſiam aduentu. Chmielnicius Soczauiae obſeſſus ex vulnere accepto moritur. Coſaci morte Chmielnicii turbantur, ac paulo poſt tumultuantur. Deditur arx Soczauienſis principibus confoederatis. Puncta deditionis. Valachiae aerarium diripitur ab Hungaris. Literae Baſſae Siliſtrenſis ad cancellarium Poloniae. Moſchorum noua poſtulata a rege Polono. Moſchi bellum minantur Polonis. Legati Ragocii ad rempublicam Polonam. Puncta legationis Tranſyluaniae principis. Reſponſum Tranſyluaniae legatis. Tartarorum rex expoſtulat rupta a Polonis Zborouiana pacta. Colloquium inter cancellarium Poloniae, et Tartarorum legatum. Cancellarius Poloniae, reſpondet Tartaro, nomine regis ſui. Propoſitiones Polonorum Tartaris oblatae. Acceptant omnia Tartari, excluduntque Coſacos. Tartari Lupulum, Valachiae principem captiuum in Tartariam remittunt.

Placuit regi conſilium vlterius caſtra promouendi, antequam tamen vlteriori ſe accingeret profectioni, MACHOWSKI cum literis ad obſeſſos SOCZAVIAE Coſacos legatum expedit. Summa legationis fuit: *pro perditis obſeſſos habere, ſi tamen ſapere et manda-*

mandata in poſterum regis fideliter exequi vellent, clementiam illis quoque regiam haud vnquam defuturam. Duci, Baſilii vxori obſeſſae, ſuadere, vt honori et vitae conſulens, ſe in tutelam Poloni regis conferret. Expedito in hunc modum MACHOVIO, rex SARVM verſos mouere praecipit. Progredienti ad duas circiter leucas literae a Valachiae principe, ad ſupremum generalem exercitus perferuntur, quibus ille ſignificabat de inſperato Tartarorum in Ruſſiam aduentu. Perculit aduerſus nuntius regium pectus, mutantur in momento conſilia, miles eodem in loco ſubſiſtere iuſſus. Magna deinde ſubſecuta eſt deliberatio. Raro enim exemplo ſuper hoc negorio ter conſultatum eſt. Diſcrepantibus ſententiis, quod tantum ſupereſſe temporis videretur muniendis eodem in loco caſtris tributum eſt. Magis tamen tuta ex ratione, quam proſpera ex caſu conſilia ſequi placuit, oec oram famelicam ſimul et locum naturae et ſitus ſui beneficio, formandis caſtris minus idoneum, ingrediendum: Melius omnino rem ceſſuram, ſi ad Valachiae fines caſtra locarentur, ita euenire poſſe, vt et Soczaoienſis obſidio felicius terminari et coniunctio cum foederatis principibus facilius perfici poſſet. Addebant, in omnem incurſionis hoſtilis caſum, inter flumina, ſitum caſtrorum, reddi ſecuriorem et commeatum in habitata magis et Valachiae coniuncta regione habere copioſiorem. Aſſenſit ad extremum rex his conſiliariorum rationibus, communique calculo in eam ſententiam itum: *Cunctatione bellum geri oportere, tantiſper dum foederatorum ſubſidiis, iuuaretur reſpublica.* ZVANCIVM igitur, palatini Ruſſiae oppidum et caſtellum illi annexum ad fluuium TYRAM ex aduerſa ripa CHOCINVM porrectoſque Valachiae campos aſpiciens, locando elegit exercitui. Sub id tempus laetus Polonis aduolat nuntius, TIMOTHEVM CHMIELNICIVM exceſſiſſe ſignificans. Additum et mortis genus, vtpote qui vallo producendo intentus pila tormentaria attrito crure occubuit. Corpus mortui fertur adeo intumuiſſe, vt ſatis larga ex obeſo Baſilii ducis corpore veſtis, mortuum capere non potuerit. Atque hic finis fuit Chmielnicii, cui paulo poſt coeleſtes honores Graeca adulatio tribuerat, glorioſum martyrem depraedicando, quem ego rudem bonarum artium corporisque robore ſtolide ferocem dixerim iuuenem.

1653

Rex turbatur Tartarorum in Ruſſiam aduentu.

Timotheus Chmielnicius Soczauae obſeſſus ex accepto vulnere moritur.

Poſtridie tentata eruptione obſeſſi, militem Hungarum Polonumque ad vallos ſegniter excubantem in fugam agunt, et niſi CONRADVS DONHOFFVSque fugientes in pugnam reuocaſſent, periculum erat, ne iam victricia caſtra inuaderet hoſtis diriperetque. Atque hoc primum facinus fuit CHEDROVII, electi Coſacorum ducis, in demortui Chmielnicii locum. Protendebatur interim in longiores moras obſidio, neque ſperari deditio poterat, niſi ingruente iam vicina hyeme, nec vana opinio, niſi ſeditio inter illos exorta anticipaſſet deditionis tempus. Dux BASILII vxor, vbi videt rem haud procul ſeditione abeſſe, proponit CHEDROVIO, ſatius fore propugnaculum dedi, quam Coſacorum ſuorum diſcordia diuidi. Si diuidimur, inquit, vi hoſtium expugnamur, mox ferro et flamma deſolabimur: Sin vero gratuitae deditionis legem ſubierimus, ſalua nobis fiet vita, libertas et bona. Neque mora praefectus arcis, iuſſu foeminae, miſſo in caſtra tubicine, habere ſe, inquit, quod CONRADO, nomine ducis, communicet. Summa arcani fuit haec deditio propugnaculi ſub certis legibus. CONRADVS ſecretum MACHOVIO communicat: Ille IANVSSIO KEMINI, generali Tranſyluaniae principis, cui ſummam rei committit, quo demum operante SOCZAVIA dedita his deditionibus:

Coſaci morte Chmielnicii turbantur, ac paulo poſt tumultuantur.

Puncta *Sereniſſimi regis Poloniae*, commiſſariorum, et celſiſſimi principis Tranſyluaniae, ſupremo generali Coſacorum, obſeſſiſque propoſita.

I. Iurarent de facto sereniſſimo regi Poloniae ac reipublicae fidelitatem, ac celſiſſimo Tranſyluaniae principi, duobuſque palatinis vtriuſque Valachiae bonam vicinitatem.

II. Ad ſignum humilitatis et gratitudinis, vexilla coram generalibus et commiſſariis deponent. Quae manebunt pro sereniſſimo rege et Tranſyluaniae principe, retentis apud ſe ex benigna generalis et commiſſariorum annuentia nomine sereniſſimi regis ac celſiſſimi principis Tranſyluaniae decem tantummodo vexillis.

 III. Arma

1653 III. Arma et ſclopeta maiora, hactenus offenſiua, ſimiliter coram iisdem depoſita, praemiſſo iuramento, in facto illis reſtituentur.

IV. Nihil ex bonis in arce tempore aduentus illorum repertis ſecum auferent vllo praetextu, et ſuper hoc iurent.

V. Bona Timothei ſimiliter relinquant in manibus commiſſariorum, nec non bona eccleſiis Moldauicis ablata reſtituantur.

VI. Neminem ex arce ſecum abducant, vel minimum hominum aut animalium.

VII. In egreſſu damnum regnicolis ne inferant.

VIII. Rebus palatini, baronum, ac aliorum in arce exiſtentibus, non ſe immiſceant, neque illis quidpiam patrocinentur. Super his omnibus bona fide, chriſtianis obſeruanda, ſinguli iurent.

Valachiae aerarium diripiunt Hungari.

Deinde exactum eſt a ſingulis iuramentum fidelitatis, quod et praeſtitere vniuerſi, eleuatis in coelum digitis, fidem obligando, quam paulo poſt perfidia Graecorum rupit et inconſtantia. Eo modo deditum eſt Soczauienſe propugnaculum. Diuiſae deinde opes ceſſere Hungaris pariterque Moldauis hoſtibus, ſola gloriae immortalitate contento rege Polono.

Rex vbi audit SOCZAVIAM expugnatam, illico in Ruſſiam ſociorum conuertit arma. Merebant illi triginta Polonorum, viginti Germanorum, octo Hungarorum peditum millia, in aduerſa quoque fluminis ripa, tria Moldauorum videbantur aduentantia agmina, quae paulo poſt exortus Coſacorum Tartarorumque aduentantium timor in vlteriorem palantes retro egit Moldauiam. Redditae ſunt iisdem diebus Siliſtrenſis Baſſae ad magnum cancellarium ex caſtris Turcicis ſcriptae literae huiusmodi tenoris:

Literae Baſſae Siliſtrenſis ad cancellarium Poloniae.

Electe inter magnos monarchas, clare inter ſenatores tribus Meſſiae, Rector negotiorum regni ſeniorum Nazareni, exemplar omnium virtutum, ſpeculum veritatis et ſinceritatis, regis Poloniae intime vicariorum STEPHANE KORYCINSKI, amice noſter, cuius rebus et vitae vt ſit exitus felix, vt cedant Tibi ex voto omnia, optamus et precamur Deum.

Redditis innumerabilibus ſalutationibus ſignificamus *Vobis* perueniſſe ad manus noſtras amicabiles literas Veſtras, ex quibus ſatis prolixe amicitiam veſtram intelleximus. Quod attinet ad legatum Poloni regis, quem propediem ad ſereniſſimum et potentiſſimum imperatorem meum expedire in animum induxiſtis, laudo conſilium veſtrum, modo quantocius exequamini, quod promittitis, de me, vt amico, omnia bona polliceor. Caeterum pro vobis preces noſtras offerimus illi, qui eſt via veritatis.

Haec ſumma literarum Siliſtrenſis Baſſae ad cancellarium Poloniae, vt erant genuinae.

Moſchorum noua poſtulata a rege Polono. Moſchi bellum minantur Polonis.

Poſtridie aderat fecialis Moſchouiae ad caſtra Polonorum, cuius ſumma legationis fuit, vt Polona reſpublica poena capitali afficeret illos in vniuerſum, quicunque ſcriptis ad magnum Moſchouiae ducem, interregni tempore, literis debitos maieſtati eius omiſerunt titulos. Ridentibus Poloniae proceribus, quod cum laruis luctarentur Moſchi, bellum minatur ille nomine principis, eoque modo abſcedit.

Legati Ragoczi ad

Vix abierat Moſchouiae fecialis cum ecce aderant tres a Daciae regulo miſſi oratores ad rempublicam Polonam, qui vbi regis ingreſſi ſunt tentorium, ad eius admiſſi conſpectum, pleno ſenatu perorauere ſatis culta et expedita latinitate, veteris gentis Hungarae

garae cum Polona republica, multiplicisque coniunctionis honorifica facta mentione. Deinde reguli ſui erga regem, remque publicam, officia prolixe ſatis detulerunt, oblato regi inſuper phalerato equo. Semotis deinde arbitris puncta nonnulla propoſuere, quorum haec ſumma: 1653 rempubli. cam Polonam.

Puncta coram ſacra regia maieſtate et illuſtriſſimis ſenatoribus per legatos celſiſſimi Tranſyluaniae principis propoſita:

Cum et literis Chani Tartarorum et per Murzam in obſidione praeſenti Soczauienſi celſiſſimus Tranſyluaniae princeps, Dominus noſter clementiſſimus, et duo illi confoederati palatini admoniti fuerint, iteratis vicibus, ne ſubſidia aliqua *Sacrae regiae maieſtati* ſubminiſtraremus, imo ne mouere quidem ſe voluit Soczauia, Scytha ille, donec totum exercitum noſtrum conſpexiſſet abeuntem. Proinde licet nos colorare, quantum poterimus, factum noſtrum apud illos nitamur, tamen veriſimile eſt ſuppetias per nos dandas Turcam Tartarumque et reſcire et offendi inde, praetextumque quaerere vindicandi. Caſu igitur, quo bello ab illis nationibus impetemur, par periculo et neceſſitati auxilium a *ſacra regia maieſtate* et ſereniſſima republica optat celſiſſimus princeps, quod Deo duce obtenturum ſperat. Puncta legationis Tranſyluaniae principis.

I. Suadet magnanimitas *Sacrae regiae maieſtatis* et par virtuti fortuna.

II. Celebris illa toto orbe fama reipublicae Polonae, quae, vt a diuo VLADISLAO rege contra Tartaros, ita ſatiſcente gloria Hungarorum, etiam contra Turcas vnicum chriſtianitatis praeſidium audit.

III. Parua illa manus Hungariae, quae celſiſſimo principi paret, licet inclinet ſe vento illo Scythico flante, ne frangatur tamen, foedere chriſtiano fieri. Eriget ſe illa actutum, et excipiet primum impetum tempeſtatis, reſiſtetque praedonibus Europaeis ne vicina obtineant regna.

IV. Aequitas. Cum enim celſiſſimus princeps ſuas copias *ſacrae regiae maieſtati* ac inclitae reipublicae ſubminiſtrare non recuſet, occaſione iam poſcente, iure etiam ſperat ſuppetias *ſacrae regiae maieſtatis* in ſua neceſſitate.

Secundo, quamuis vicinorum et finitimorum populorum pax et amicitia nobis ſuſpectae minime eſſe debeant, cum nobis antiquius nihil ſit, religioſa foederum obſeruantia, tamen quia mutationi obnoxia ſunt hominum, vt conditiones ita et ingenia, nec rarum illud apud mortales malum, ex amicis inimiciſſimos fieri. Si igitur aliqua ſors vel infortunium hoſtes inſperatos aliunde produceret, orare celſiſſimum principem, ne *ſacra regia maieſtas* et ſereniſſima reſpublica illis faueant, et nec mediate vel immediate adiuuent, milites in ſuis conſcribi contra nos ditionibus ne patiantur. Quin potius in tali caſu celſiſſimo principi et conſcribere exercitum et arma quaeuis comportare et emere liberum ſit.

Tertium, vt oſtendamus quanti nobilitatem Polonam aeſtimemus, et quam ſinceram ac durabilem coniunctionem deſideremus, et ſperemus, optat celſiſſimus princeps ſuum cum ſereniſſima republica partiri filium. Ita quippe exiſtimat, vt melior Hungarus eſſe queat, etiam Polonum fieri debere, quia vero pater patriae ſuae audit, merito celſiſſimus princeps ſollicitus de principalibus aliquot ſuae ditionis magnatibus, vt et filium et illos ſereniſſimae reipubli-

1653 cae incorporare poſſit, amice precatur. Sic Romani olim e ſubditis et bello victis gentibus ciues adſciuerunt, ac ita orbis imperio potiti ſunt. Quanto minus et ſocios et amicos repellere conuenit sereniſſimae reipublicae, cui incrementum vouemus?

Quartum, cum iuſtitia ſuum cuique reddere iubeat, cui parere et illi ſoleant, qui praeter coelum nihil ſupra ſe conſpiciunt, vt *ſacra regia maieſtas* et sereniſſima reſpublica bona Buchouienſia in diſtrictu Siradienſi ſita, illuſtriſſimae domui Batoreanae contra ius et aequitatem, per potentiam duntaxat, per illuſtriſſimum et magnificum dominum NICOLAVM LVBIKOWSKI erepta et occupata, annisque octo detenta, cuius arendae ſumma quadraginta millia florenorum excederet, reſtitui curent, aequitas ſuadet, et celſiſſimus princeps etiam atque etiam precatur, ſuam et S. R. M. et sereniſſimae reipublicae operam et gratificandi ſtudium cum ſola exceptione rei impoſſibilis ſincere conteſtando.

Reſponſum a rege per cancellarium hoc accipiunt legati:

Reſponſum Transſyluaniae legatis.

I. Cum non minus a Turcis Tartariſque Tranſyluaniae princeps hoſtilitatem expectet: quantum ad Tartaros attinet, cum manifeſte ſint Polonae reipublicae hoſtes, contra hos non grauate auxilia, vbi occaſio poſtulauerit, dari poſſe: de Turcis cum maiori deliberatione res agenda, quae abſque ordinum regni conſenſu decerni non poteſt, ad futura Varſauiae differri comitia.

II. De hoſte nouo, ſi adeſſet, ſaluis foederibus cum auguſtiſſima Auſtriaca regnatrice domo, deſiderio Tranſyluaniae principis rempublicam non defuturam.

III. Circa ius incolatus, celſiſſimi principis filio et vna proceribus Hungariae concedendum, acturum ſe plenis comitiis, regia nunc ſpondere fide.

IV. Circa praetenſionem haereditatis Batoreanae domus, cum negotium ſit priuatum cum priuato ciue, gubernator ille vt componat, vel de iure reſpondeat, regiis admonebitur literis.

Interim dum rex expediendis Tranſyluaniae legatis immoratur, aduolat nuntius, vicinos regiis caſtris clamitans adeſſe Tartaros, qui ſola tunc excurſione contenti, et ſumma vſi celeritate, cum pleroſque Polonorum partim huc illuc errantes, partim SOCZAVIA ſine ordine reduces captiuos abduxiſſent, abierunt retro ad aliquot leucas SZAROGRODVM verſus, vbi, toto menſe quieti, operatum eſt excurſionibus ſaepius factis, donec tandem diuturnae Tartari pertaeſi morae, diebus Decembris regiis iterum aduolaſſent caſtris, quos paulo poſt ipſe CHMIELNICKI tardiori greſſu inſecutus eſt. Vix in conſpectum regii exercitus venerat Tartarorum CHAN, cum ecce miſſus ad caſtra regia illico legatus colloquium cum magno regni expetit cancellario, neque cancellarius renuit colloquendi modum, cuius ſumma fuit:

Colloqium inter cancellarium Polonum et Tartarom legatum.

Tartarorum rex expoſtulat rupta a Polonis Zborouiana pacta.

Salutari regem nomine principis ſui, mirarique rupta ab eo Zborouiana foedera, queis conuenerat mutuo inter principes, de annua penſione Tartaris debita, quae nunc centum aureorum excedit millia. Hanc ſi redderet Polona reſpublica, fieri poſſe, vt optata iterum coaleſceret pax. De Coſacis minus ſollicitum eſſe Chanum, vtpote qui a regibus ortus, malit cum iis potius conuenire, quam cum ſtolida plebe.

Haec ille. Cui cancellarius nomine principis ſui in hunc modum reſpondit:

Reſa-

Reſalutari Chanum nomine regis ſui. Violata ab eodem Zborouiana pacta vniuerſam mirari Europam. Centum quod attinet aureorum millia, haud recuſare Polonum regem, ſi fidei quoque ſuae, pactique foederis, recordaretur Tartarorum rex, Coſacos, vt perduelles pacisque publicae violatores, desereret, non minus regem quam rempublicam poſtulare. 1653 Cancellarius Poloniae reſpondet Tartaro nomine regis ſui.

Ita ambo ab inuicem digreſſi ſunt. Interim appetens hyems, iniqua obſidiis, imbribus continuis limoſa humus, aquae tota late planitie reſtagnantes monebant regem, vt pacis potius, quam belli, amplecteretur conſilia. Idem monebant et optimates.

Tertia igitur luce rediit idem ATTALICK (generis apud Tartaros nomen eſt) a Vezirio miſſus, de mutua tractaturus, Chanum inter Polonumque regem, pace, quae, nonniſi die decima ſeptima Decembris, tandem coaluit in haec concepta verba:

I. *Tartarorum rex Chmielnicianae renuntiabit factioni.* Propoſitiones Polonorum Tartaris oblatae.

II. *Poloniae rex Tartarorum Chano centum aureorum numerabit millia intra ſex menſium ſpatium.*

III. *Pacta Zborouiana Tartaris in totum approbantur.*

IV. *Strictam amicitiam Tartarorum legati in proximis regni comitiis Varſauiae ordinibus Poloniae iurabunt.*

V. *Duo obſides illuſtres perpetuo manebunt in regia Tartariae.*

Ita tunc excluſo Chmielnicio pepigit foedus Tartarorum rex cum Polona republica, cui pignoris ergo dati ſunt nunc duo illuſtriſſimi adoleſcentes OLESNICIVS et LANCKORONIVS. Ille Viſlicenſis caſtellani filius, hic palatini Ruſſiae chariſſimum pignus. Subſcripſere deinde firmandae paci ex Polonis cancellarius, mareſchalcus, POTOCIVS, aliique praeſentes optimates. Ex Tartaris SOLIMAN AGA, SEFER KAZI AGA, SVBCHAN GASI, SZERINBEI, GASAIBEI, MVRTASZBEI, KARASZBEI. Acceptant omnia Tartari excluduntque Coſacos.

Subſcripta pace Tartarorum rex BASILIVM LVPVLVM, Valachiae principem ſponte tunc ſupplicem Crimum remittit in vindictam et poenam, quod ſpe theſauri in Soczaua habiti, euocaſſet numeroſa Tartarorum ſigna. Eoque modo rex Varſauiam vltimis emorientis anni diebus, Chanus vero plenus furoris vindictaeque in Chmielnicium Lupulumque Crimum repetiit. Tartari Lupulum Valachiae principem captiuum in Tartariam remittunt.

LIBRI IV. CAPVT XII

SYNOPSIS

Trebitzius Ratisbonam mittitur legatus. Eiusdem declaratio periculi ordinibus Germaniae. Reſponſum Polono legato a Caeſare redditum. Proteſtatio nobilitatis minoris Poloniae contra clerum. Et econtra cleri reproteſtatio contra nobilitatem. Kiſielii mors et laus eius poſthuma. Illuſtrium virorum funera.

Huc vſque ferrea Poloniae currentis anni memoraui facta, nunc tranſeo ad publica pacifica negotia reipublicae, quae hoc anno, abſente rege geſſere optimates. Primumque occurrit memoranda legatio ANDREAE TRZEBICKI, vicecancellarii regni ad auguſta imperii comitia Ratisbonam. Binis ille vicibus huius viae moleſtiam in ſe ſuſceperat, Trebicius Ratisbonam mittitur legatus.

1653 perat, ſed potiſſimum hoc anno extra ordinem legati munere probe defunctus eſt. Summam legationis, quam ipſemet RATISBONAE tunc vulgauerat, hic refero, vel ab ipſo conceptam.

Declaratio periculi, Caeſareae maieſtatis ditionibus et ſacro Romano imperio imminentis ex praeſenti bello, quod contra Poloniam Coſaci, Tartari, aliique barbari gerunt, vt ſibi ad alias chriſtianas prouincias inuadendas viam aperiant.

Eiusdem declaratio periculi ordinibus Germaniae.

Saepius iam expoſuit *Sacra regia maieſtas*, Dominus meus clementiſſimus, bellum hoc cum Coſacis et Tartaris, non tantum regno Poloniae excidium minari, ſed etiam ſimul ingentibus periculis inuoluere *Caeſareae maieſtatis* et imperii ditiones, in quas tota tempeſtas ſe exoneraret, ſi vires Poloniae iam attritae tantam hoſtium et barbarorum multitudinem reprimere non poſſint, vti re vera reprimere non poſſunt, ob innumerabilem multitudinem barbarorum et rebellium, trecenta millia excedentium, quibus vires Poloniae pares non ſunt, ita vt ſine auxilio omnino exercitus regius ſubſiſtere non poſſit, contra infinitam et innumerabilem barbarorum et Coſacorum multitudinem. Fuſo autem hoc, qui ſupereſt, exercitu, nulla eſt ſpes ſalutis. Nulli enim ſunt in Polonia montes, nullae arces aut propugnacula, quae hoſtem morari aut retardare poſſent. Vnde manifeſtum et euidens *Caeſareae maieſtatis* ditionibus et toti imperio imminet diſcrimen, ſimileſque calamitates, quales nunc patitur regnum Poloniae, impendent.

I. Nunquam enim Coſaci et Tartari contenti erunt debellata Polonia, ſed in Germaniae ditiones, vti magis vicinas et imperii ſe effundent. Initio huius belli Coſaci praetendebant ſe pugnauiſſe pro libertate tantum, ac ipſimet palatini Tranſyluaniae, Moldauiae et Valachiae gaudebant affligi tali bello Poloniam, et ecce nunc iidem Coſaci inuaſerunt Valachiam nullo reſpectu habito Turcici imperatoris. Adeo illi viribus ſuis confidunt. Tranſyluaniam inſuper etiam ſe inuaſuros minantur. Et tandem iam, ſed tarde principes iſti dolent, quod ab initio vires ſuas *Sereniſſimo regi* non iunxerint ad obuiandum hiſce malis. Quomodo ergo credibile eſt, quod debellata Polonia gentes iſtae Tartaricae et Coſacorum, vtraeque rapaces et feroces, non inuaderent Germaniam, et in primis haereditarias *Caeſareae maieſtatis* ditiones, Morauiam, Sileſiam, Bohemiam et praeterea Hungariam, Ruſſiae et aliis prouinciis Poloniae magis vicinam, Marchiam quoque et Pomeraniam. Nolo ego recordari vetera exempla Hunnorum, Gothorum, Vandalorum, qui Germaniam, Italiam, Hiſpaniam, miſere diuexarunt ac occuparunt. Quibus cum Tartari et Coſaci ſimiles ſint, et ingenti abundent multitudine, non meliora ab ipſis, niſi cito obuiam eatur, expectanda.

II. Ex Polonia acceſſus in Sileſiam et Bohemiam ita eſt facilis, vt non tantum ad fluuium Oderam, ſed vſque ad Albim ipſum facile et nullo negotio perueniri poſſit. Et ſimiliter a Cracouia verſus Viennam, nec montes, nec arces, Poloniam a Sileſia, Morauia, diuidunt. Iam vero ex Ruſſia et aliis Poloniae partibus in Hungariam, quam ſit aditus facilis euentus docuit A. 1594, quo anno Tartari ſpreta Polonorum paucitate, qui illos a tranſitu prohibebant, in Hungariam, per Ruſſiam Turcis in auxilium penetrarunt, ibique duas aeſtates exegerunt.

III. Dili-

III. Diligenter conſiderandum, quantum ex aduentu Tartarorum roboris et potentiae Turcis in Hungaria accederet, et quod nihil promptius et facilius eſſet illis, quam Auſtriam, et alias *Caeſareae maieſtatis* ditiones incurſitare. Quid de Coſacis exiſtimandum, ſi in Hungariam venirent, quiuis locorum et rerum gnarus facile iudicabit. 1653

IV. Occupata Polonia multum barbaris et ferocibus gentibus virium accederet, ex vario genere hominum, qui incolunt Poloniam.

V. Praetextus ipſe libertatis augeret potentiam Coſacorum. Multos enim inuenirent in Sileſia et Germania, qui cauſa libertatis partes illorum ſequerentur.

VI. Quamuis barbarae iſtae gentes non poſſent dominium figere in Germania, tamen quam graue et moleſtum erit, cum occupata Polonia, incurſionibus fatigabunt ex vicinia, et vexabunt regiones iſtas Germanicas. Ipſi enim Tartari fatentur, quod non potuerint hactenus alias chriſtianas regiones inuadere, nunc debellata, vt ſibi pollicentur, Polonia, portas ſibi ad eiusmodi incurſiones faciendas apertas fore, exiſtimant.

VII. Quamdiu adhuc extat Poloniae regnum, iam feſſum et conquaſſatum, poſſet *Caeſarea maieſtas* et imperium mediocri auxilio obuiare impendentibus malis, pacique et ſecuritati Germaniae conſulere. Quodſi regnum Poloniae concidet, et ab hoſtibus, qui ad illud hoc anno delendum omnes vires ſuas exerunt, occupabitur, amiſſo hoc regno, difficile iam eſſet, *Caeſarae maieſtati* et imperio, inundationem hanc barbarorum et victores eorum exercitus comprimere.

VIII. Huc accedit quod Germania pacis ſuae, curis laboribusque acquiſitae, certa eſſe non poteſt, quamdiu durat in Polonia hoc atrox et omnibus vicinis chriſtianis prouinciis formidabile bellum.

Atque hanc declarationem periculorum Germaniae impendentium veriſſimam eſſe confirmant haec, quae *Caeſareae Maieſtati* Conſtantinopoli d. 18 Aprilis anno currenti ſcribuntur. Significatum eſt enim quod d. 12 Aprilis ablegati Coſacorum ad audientiam apud portam Ottomanicam admiſſi ſunt, imperatumque Tartarorum Chan, vt omnes hordas et vires ſuas cum Coſacis iungeret contra ſereniſſimum Poloniae regem eiusque regnum. Turcis etiam, qui regiones Poloniae viciniores incolunt, conceſſum, vt auxilium Coſacis ferant. Conceſſa praeter ea CHMIELNICKI, Coſacorum duci, Valachia et Moldauia, omnisque protectio, ſi tributum ſoluerit, promiſſa. Moſchorum denique dux, qui hucusque fortunam regni Poloniae ſpeculabatur, poſtquam nunc videt vires Polonicas eſſe attritas, et ad reſiſtendum impares, bellum *ſerenisſimo regi* mouit, exercitumque validum verſus fines regni miſit, cum rebellibus Coſacis contra regnum Poloniae colligatus. Tam potentibus hoſtibus e diuerſis partibus regnum Poloniae oppugnantibus attritae Sereniſſimi regis vires minime reſiſtere poſſunt, ſed Polonia cadente omnis iſta barbarorum innumera et infinita multitudo in Germaniam ſe effundet.

Haec itaque tam euidentia et manifeſta pericula non pro remotis et alienis, ſolamque Poloniam concernentibus, ſed pro propriis, et quae in limine et foribus Germaniae iam adſtant, tam *Caeſarea maieſtas*, quam *ſerenisſimi electores*

1653 et principes exiſtimare debent, illudque ſemper ſecum recordari, quod vires Poloniae hoc anno, molem hanc et inundationes barbarorum et rebellium amplius non ſuſtinebunt, ac proinde omnis haec tempeſtas in Germaniae terras ſe eſt exoneratura.

Quare erit ſummae *Caeſareae maieſtatis* et ſereniſſimorum principum prudentiae, hoſtium conatus cito praeuenire et mediocri auxilio in Poloniam ſine mora miſſo, tam ingentia pericula auertere.

Poteſt obiici, quod tam vrgens et vehemens Poloniae periculum praeſentiſſimum remedium exigit, iam autem in Germania non eſt paratus exercitus. Quaero, quodſi, quod Deus auertat; funderetur Polonicus exercitus, certe deberent hic parari vires ad reſiſtendum hoſti. Ergo quod in iſto caſu fieret, nunc faciendum, et hoſtem praeoccupandum, mittendo in Poloniam auxilia, ratio ſuadet.

Illud deinde conſiderandum eſt, quod in Polonia bellum hoc diu trahi non poteſt, cum tam potenti et multitudine abundanti hoſte, ſed iſtis duobus, aut ad ſummum tribus menſibus, Iunio, Iulio et Auguſto, aut vincendum aut pereundum eſt. Ad victoriam obtinendam deſunt vires. Ne vero regnum hoc chriſtianitatis antemurale pereat, ſuaque ruina Germaniam obruat, petit *ſacra regia maieſtas* in hoc communi periculo auxilium, quod erit opportunum, et rei chriſtianae proficuum, ſi ante decurſum horum trium menſium ſubmittetur.

Haec ſumma legationis fuit. Addidit votum Poloni regis in LEOPOLDI Romanorum regis electionem.

Reſponſum Polono legato a Caeſare redditum.

Reſponſum eſt ab auguſtiſſimo chriſtianitatis arbitro: agere gratias regi cognato, pro voto in auguſtum filium ſuum collato. Arma contra rebelles tam praeſto expediri non poſſe. Caeterum ſerio agitari, vt auxilio ſuccurrat vicino regi, fratri chariſſimo, et optime de vniuerſa chriſtianitate emeritae reipublicae.

Moritur Kroſnowski archiepiſcopus Leopolienſis, et Zaremba epiſcopus Kiiouienſis.

Redux in Poloniam TRESICIVS abbatia Czeruienſi a rege donatur; quae tunc vacabat, per eos dies defuncto NICOLAO KROSNOWSKI, archiepiſcopo Leopolienſi, Czeruienſis abbatiae adminiſtratore, quem mors neque odio, neque exemit gratiae. Archiepiſcopatum nanciſcitur IOANNES TARNOWSKI, archidiaconus Cracouienſis, regius Secretarius. KROSNOVIVM paulo ante praeceſſerat STANISLAVS DE KALINOW ZAREMBA, epiſcopus Kiiouienſis, ſenator regni, cuius ſucceſſor extitit IOANNES DE LESZNO, abbatiae Paradiſienſis adminiſtrator, germanus archiepiſcopi Gneſnenſis.

Conradus veneno ſuſfectus.

Horum omnium luctuoſius accidit maturatum fatum IOANNIS CONRADI, ſtrenui ad Soczauiam militis et belli ducis, quem Soczauia reducem venenata ſuſtulere pocula. Eadem circa tempora exceſſit e viuis heroina vexilliferi regni cariſſima coniunx, ZAMOSCII ſoror, magni quondam cancellarii, THOMAE ZAMOSCII filia, cuius funus maritus lacrymis proſecutus eſt. Inter alia, quae hoc anno memorabilia in Polonia accidere, illud haud poſtremum cenſuerim, proteſtationem factam a nobilitate minoris Poloniae contra clerum huiusmodi tenoris:

Proteſtatio nobilitatis minoris Poloniae contra clerum.

Ad officium et acta praeſentia caſtrenſia capitaneatus Cracouienſis perſonaliter venientes, magnificus IOANNES DE RVSCZA BRANICZKI, ſuccamerarius generalis palatinatus Cracouienſis, particularis conuentus Proſzouienſis proxime celebrati mareſchalcus, et generoſus MARTINVS PIEGLOWSKI, pincerna Cracouienſis, ALEXANDER DE MSCICOW PLAZA, capitaneus Rabſtinenſis

HIERO-

HIERONYMVS de VODISLAVICE CICHOWSKI, et STANISLAVS BOLCHACZKI, ab vniuerſa nobilitate palatinatus Cracouienſis, ad eundem conuentum particularem Proszouienſem, feria tertia proxime praeterita celebratum, congregati, ad infra ſcripta peragenda rogati et deſtinati, ſuo et totius nobilitatis eiusdem palatinatus Cracouienſis nomine, coram eodem officio et actis praeſentibus manifeſtati ſunt de eo. Quod nobilitas eiusdem palatinatus conformando ſeſe literis vniuerſalibus S. R. M. domini ſui clementiſſimi pro conuentu particulari datis, in eodem conuentu Proszouienſi nuperrime celebrato, licet contributionibus praeteritis et anno praeſenti, viginti ſex laudemiis 57) ſit exhauſta, parati ſunt certam quotam contributionum agrariarum pro colligendo milite vulgo POWIATOWEGO 58) vnanimi conſenſu ordinato contribuere. Verum quoniam contributionum quantitas absque bonis ſpiritualibus ſit ſatis parua et exigua, domini vero ſpirituales maiorem et potiorem partem bonorum palatinatus huius poſſidentes, in eodem conuentu particulari Proszouienſi, per ſuos internuntios contributiones dare recuſarunt et hoc onus cum palatinatu ſuſtinere noluerunt. Proinde vniuerrſa nobilitas ibidem, quod non per eam, verum per dominos ſpirituales ſtetit, quo minus expeditio a palatinatu conſtituta ad effectum non ſit deducta, proteſtata eſt. Ita et ad praeſens id ipſum manifeſtantes, declarando hanc ſuam manifeſtationem, ad acta praeſentia faciunt notare. Actum in caſtro Cracouienſi feria ſecunda poſt feſtum S. Petri in vinculis proxima A. D. 1653. 1653

Hanc proteſtationem paulo poſt ſubſecuta eſt *reproteſtatio* cleri contra nobilitatem huiusmodi tenoris:

Ad officium et acta praeſentia caſtrenſia capitaneatus Cracouienſis perſonaliter venientes perilluſtres ac admodum reuerendi Domini, IACOBVS SARNOWSKI, Cantor, NICOLAVS OBORSKI, et IOANNES CINERSKI, canonici Cracouienſes, ſuo et illuſtriſſimi ac reuerendiſſimi domini, domini PETRI GEMBICKI epiſcopi Cracouienſis, ducis Seueriae, ac totius cleri, dioeceſis Cracouienſis nomine. Poſtquam ipſis de certa manifeſtatione magnifici domini Ioannis de Ruscza Braniczki, Succamerarii generalis palatinatus Cracouienſis et conuentus particularis Proszouienſis proxime celebrati mareſchalci, tum et generoſorum Martini Pieglowski pincernae Cracouienſis, Alexandri de Mscicow Plaza, capitanei Rabſtinenſis, Hieronymi de Wodislawice Cichowski et Stanislai Bolchaczki nomine nobilitatis ad praefatum conuentum Cracouienſem die 29 Iulii anni praeſentis celebratum congregatae, coram actis praeſentibus caſtrenſibus Cracouienſibus feria ſecunda poſt feſtum S. Petri in vinculis proxima, contra ſtatum ſpiritualem facta conſtitit, ſolemnem manifeſtationem faciunt. Et in primis quidem reſpondendo ad contenta manifeſtationis praedictae. Non magis exhauſtam eſſe nobilitatem publicis contributionibus, quam ſpiritualem ordinem, vel ex hoc probari poteſt, quod easdem contributiones praedictus eccleſiaſticus ordo, et pro ſuis ſubditis, exactionibus continuis eneruatis, et ſtationes inſuper ipſas, et medietatem praedictarum contributionum publicarum pro colonis

Clerus minoris Poloniae proteſtatur contra ſaeculares.

57) In codice manu ſcripto Rudauſcii loco: *Viginti ſex laudemiis*, ſcriptum erat: *Viginti ſex laudatis*, quod ignorantiae librarii tribuendum. Poſitum autem hic verbum *laudemium*, pro agratico ſeu collatione pecuniaria viginti ſex nempe groſſorum, qui ab vnoquoque iugero ſeu *manſo*, barbare in Polonia *lanco* dicto, erant ſoluendi.

58) powiatowego, id eſt prouinciali. In lingua Polona *powiat* ſignificat diſtrictum vel prouinciam, et *powiatowy* dicitur prouincialis. Colliguntur autem milites in Polonia ſecundum palatinatus ſeu diſtrictus.

1653 colonis equeſtris ordinis ex decimis, contra ius diuinum et naturale, ſoluere cogantur. Deinde ad inuidiam ſtatus ſpiritualis obiici maiorem quantitatem bonorum ſpiritualium in palatinatu Cracouienſi conſiſtentium, cum liquido conſtet, laneorum ſpiritualium duorum millium noningentorum triginta et vnius tantum, nobilium vero ſex millium trecentorum ſeptuaginta duorum, regalium 2839 ac vulgo Ziemianskich 59) 160, quos itidem cum regalibus ſaeculares poſſident, numerum in palatinatu Cracouienſi reperiri. Non paruum ergo ſubſidium de nouem millibus trecentis ſeptuaginta vno laneis ſupraſcriptae poſſeſſionis ſaecularium exiſtentibus, dum de ſummis et arendis ciuitatibus et oppidis, ſiue ſpiritualibus bonis, quae tantum, vt dictum eſt, 2931 laneos, ab omni genere ſeruitii bellici iuribus regni exemtos, et ſoli ſeruitio ſpirituali applicatos, et fundatos continent, prout aſſeritur fuiſſe, quod tamen iam nonnulli palatinatus ſine adminiculo ſtatus ſpiritualis de facto praeſtiterunt, et in effectu expediuerunt. Denique quantum conſenſum cleri attinet, ſine quo equeſtris ordo contributiones agrarias et conſequenter nullum praeſidium ſe potuiſſe decernere, immerito et vtinam non praeiudicioſo honori et reputationi huius primarii palatinatus exemplo, per praedictam manifeſtationem conquaeritur. Verum quidem eſſe, quod ſine conſenſu cleri nihil in clerum decerni poſſit, cum ſit pars integrans reipublicae. Quia tamen clerus ex bonis ſpiritualibus ad expeditionem publicam et illud ſeruitium bellicum, quocunque illud colore depingatur, non tenetur, prout id tot iuribus et conſtitutionibus regni, ſpecialiter vero anni 1607 et anni 1635 toties probatum eſt, et recens laudum 60) conuentus relationis proxime praeteriti, loquendo de luſtratione 30 Iunii aſſignata, illis formalibus verbis, *exceptis iis, qui ad ſeruitium bellicum non tenentur*, aperte fatetur. Equeſtris vero ordo literis reſtium 61), quae nunquam ſpiritualem ſtatum afficiunt, ad expeditionem publicam ad praeſens vocabatur, diſpenſantibus tamen iis ipſis, vt, ſi velit, eandem expeditis laneis, vel aliquo alio modo, pro ſuis perſonis, militibus abſoluere poſſit. Ita vt ſi etiam ordinario modo palatinalis, vt vulgo dicitur, miles, (qui tamen nuper poſt cladem Battouienſem, praepoſteri et plane nullius ſubſidii reipublicae, ſed magnae aggrauationis colonorum, tam regalium quam ſpiritualium et fruſtraneae totius palatinatus impenſae experimentum dedit) ad praeſens conſcribendus decerneretur, id in vim publicae expeditionis fieret et intelligeretur, ad quam nullo modo et quaeſito colore eccleſiaſticus ordo, vt dictum eſt, tenetur. Proinde ex his et aliis rationibus tempore et loco inferendis, immerito et ad ſummam cleri inuidiam cauſam et occaſionem denegati ſubſidii, ad quod a S. R. M. Domino noſtro clementiſſimo equeſtris ordo literis reſtium vocabatur, in eccleſiaſticum ordinem et nuntios vnius capituli transferunt, qui ad nullas etiam ordinarias contributiones, ſine praeuia vnanimi in comitiis regni illuſtriſſimorum epiſcoporum cum tota republica deliberatione et concluſione, extraordinaria vero et noua onera, prout ſunt praedictae annuatae contributiones, ſine beneplacito ſedis apoſtolicae, et vniuerſi cleri ſynodali conſenſu, adigi poſſunt. Iterum atque iterum remanifeſtationem faciunt, offerentes, ſe nomine ſupraſcripti cleri orationibus

et

59) ZIEMIANSKICH ſignificat in lingua Polona *terreſtrium*. Verbum enim *ziemia* denotat terram.

60) *Laudum*, vox barbara, accipitur hic pro indictione ſereniſſimi regis.

61) *Literae reſtium* in Polonia appellantur eae, quibus ſereniſſimus rex expeditionem generalem indicit nobilibus, quaeque in pertica reſti alligatae per *miniſteriales terreſtres*, ſeu iuratos diſtrictuum ſeruos, ad *dignitarios*, hoc eſt, eos qui munere prouinciali funguntur, magiſtratus et primores nobilitatis, ſublimes et conſpicuae circumferantur, et in vrbium oppidorumque foris alta voce publicantur. Vid. Hartknoch de republica Polona, edit. III. p. 819.

et ſacrificiis, ad quod vocati et fundati ſunt, in praeſenti neceſſitate reipublicae non defuturos, et ſi deſuper illis conceſſum fuerit, vitam etiam pro patria oblaturos. Actum in caſtro Cracouienſi, feria ſecunda poſt feſtum aſſumptionis in coelum beatiſſimae virginis MARIAE proxima. A. D. 1653. 1653

Ita iam tunc ſenſim creſcebant mutua odia cleri contra nobilitatem et contra. Ita emicabant diſcordiarum ſcintillae aliquando in flammam et ignem erupturae.

Moritur Adamus Kiſiel palatinus Kiiouienſis. Eius laus poſthuma.

Eodem anno ſupremum diem obiere viri illuſtres. ADAMVS de BRVSILOW KISIEL, palatinus Kiiouienſis, plerisque pro ſuſpecto habitus, mihi pro fideli eiue. Erant, apud quos pro perduelli audiebat. Calamitate temporum in anguſtias redactus vixit, quem vndique circumſtabant inuidiae et inſidiae, inconſtans Polonorum fides, fallacea Coſacorum animi, nocturna diurnaque pericula in ſtatione, in via, foris et domi. Per glacialia, per aeſtiuum ſolem, ſolo vtrinque inimico, commeabat, ſtipatus, ſolus, notus, incognitus, vt ferebat neceſſitas, et monebat tempus. Mirabitur certe poſteritas, vnum hominem non alio quam ingenii praeſidio vtramque ſuſtinuiſſe fortunam belli et pacis.

Item Lucas de Bnin Opalinski.

Nec multo poſt LVCAS de BNIN OPALINSKI ſenectute grauis excedit, egregia vir fama, cui duo et octuaginta anni ſpatium vitae fuerunt, inoffenſa per honorum gradus virtute, dum viguit aetas. Archimareſchalci regni principatu magna laude defunctus eſt, NICOLAO WOLSKI ſucceſſor, donec officio ſponte decederet annum circa 1649. Exin priuatum agens, ac paulo poſt palatinus Rauenſis declaratus, quaeſita ſolitudine, velut in mortis praeludium, parat ſe tot ſexennio in finem chriſtianum, quem magna tranquillitate explet, vsque ad inuidiam felix. Non ſic mori datum omnibus, quibus eſt reipublicae adminiſtrandae cura et ſtudium. OPALINIVM ſenem, anteceſſerat iuuenis, ac primo flore viuidus, gubernator Vielunenſis DONHOFIVS comes, palatini quondam Siradienſis filius.

Comes Donhofius.

Obiit quoque PHILIPPVS HVTTINVS, eques militiae calcaris aurei nobilis Lotharingus, ſupremus in Polona aula decretorum notarius, ac regis ſed magis reginae intimus ſecretarius. Is mihi pater, vir probiſſimus, in iure adeo verſatus, vt princeps ſui temporis in Polonia haberetur, et, quanquam ſuſpecta manus de patre ſcribens, finiit in optimum odorem, magnus reipublicae ciuis, duorumque ſucceſſiue regum, SIGISMVNDI et VLADISLAI deliciae.

Idem annus fatalis accidit, matri meae optimae ANNAE Baroniſſae de ſtemmate illuſtri GISSIORVM in Franconia oriundorum. Haec poſt deceſſum parentis mei, ante annos tredecim nupſerat MATHIAE Baroni de WOLCZYN, ſaliſfodinarum Vielicenſium et Bochnenſium ſupremo gubernatori, homini illuſtri, cuius proles vnica adoleſcit ANDREAS, frater meus vterinus 62).

62) Mater Rudauſcii noſtri tres habuit maritos, primus fuit IOANNES RVDAWSKI, pater auctoris, ſecundus MATHIAS de WOLCZYN, tertius HVTTINVS, quem auctor vitricum dicere ſuum debuiſſet. Sed in Polonia verba *pater* et *frater* ſaepiſſime inuſitate adhibentur.

HISTORIARVM POLONIAE AB EXCESSV VLADISLAI IV LIBER QVINTVS.

LIBRI V. CAPVT I

SYNOPSIS

Belli initium Moſchouitici ac Suetici, eorumque progreſſus. Moſchouiae magni ducis in bellum Polonum apparatus. Cauſa belli Moſchouitici. Varſauiae ordinum comitia irrita. Suſpicio ſenatus de Rege. Iterum conuocatio Varſauiae. Skarszewski in regem facinus. Ruſſia protectionem ſuſcipit Moſchouiae. Magnus dux Moſchouiae Lituaniam ingreditur. Prodigia in coelo Varſauienſi. Moritur Innocentius X pontifex opt. max. Succedit in ſedem Petri Alexander VII, antea Fabius Ghiſius nominatus. Moſchi Smolenſcum oppugnant, ac paulo poſt capiunt. Victoria Moſchorum. Kerkenius cadit. Radiuilus pugnat infauſto omine. Curlandiae dux fit neutralis. Moſchorum Viennam ad Auguſtum Caeſarem legatio. Quid Moſchi proponunt. Caeſar quid reſpondet? Viennae valedicunt Moſchi.

1654 Anno belli Scythico-Coſaci ſeptimo, Regni IOANNIS CASIMIRI, Poloniae Sueciaeque regis ſexto, ab inſigni clade Moſchorum ad *Smolenſcum* a diuo VLADISLAO illata vigeſimo, bellum coeptum eſt atrox, et iniuſtum. In Ruſſiam a CHMIELNICIO euocatus, armata manu irrumpit, foedifragus Moſchus, perfidiae Graecae luculentum Europae documentum. Saeuit armis in amicam vicinamque Lituanam gentem. Componebant exercitum eius, duodecim Gallorum, ſex Scotorum, viginti Coſacorum millia, praecipuae in ea expeditione vires. Moſchorum praeterea ducenta numerabantur millia. Conſpirabat cum Moſchis Suecorum Rex, qui tunc ſecreta cum Moſchis Coſacisque alebat commercia, et minabatur Polonis; inſtante RADZIEIEVIO, et inflammante acrius Regis animum. Cauſa belli prope erubeſcenda, ſyllabae error, quem Moſchi pro contemtu habuere. Caeterum elatus animis ingentibus Moſchus, Lituaniae totius, et ſi poſſet, Poloniae cupiditate flagrabat. Spem et fiduciam dabant illi, foederata CHMIELNICII arma, quibus disiungebantur Poloni. Inuitabat occaſio, nudumque Imperii latus oſtentabant. Amicus Suecus, vna et RADIVILVS.

Initium belli Moſchouitici d. 16 Ian. Eius in bellum apparatus.

Ad haec Poloni primo pauere, mox nullam afferentibus dare fidem, credentes irridere, quaſi fabuloſa eſſent, quae de hoſte nuntiabant exploratores, quaſi vana, quae referebant vicini. Acceſſit et aliud malum, quod euenturum nemo credidit, donec factum fuiſſe docuit euentus. Tartari ſiquidem, poſt concluſam ad ZWANCIVM cum Polonia pacem, poſt icta foedera tripartito agmine, pernicibus equis Volhyniam Podleſiamque aggreſſi triginta millia Nobilium capita in ſaeuam abduxere ſeruitutem, nimium ſecuros et per agros vbique ſparſos, quod Polonis, proh dolor! in deliciis eſt. Vulgo ruſticus apud illos dicitur, qui famoſas incolit vrbes, Perſis, Medis et Tartaris in hoc ſimiles, qui errantes, ac domum teſtudinum inſtar circumferentes, viuunt.

Varſauiae ordinum comitia irrita.

Poſt Tartarorum irruptionem, Rex Varſauiam centuriata ordinum conuocat comitia, omni biennio fieri ſolita. Aderant in iis prouinciarum rectores, Palatinos Polonia nuncupat, ordinumque legati, extraneus nullus. Sex hebdomadarum tandem euoluto circulo, cum variis altercationibus nuntiorum, iisdem quibus initio de rebus incaſſum diſcepta-

diſceptaretur, tempusque conſulentibus elaberetur, magno bonorum omnium dolore, irrito effectu ſoluuntur comitia, quadrageſimo ſexto, poſtquam inchoauerant, die.

1654 d. 28 Mart.

Soluta comitia varii varie acceptauere per vniuerſum regnum, vt quisque regiarum aut reipublicae partium fuit. Nec deerant, qui innocentem criminarentur regem, vtpote qui clauam, vtriusque gentis Polonae ac Lituanae, ſuis in manibus, ad hanc vsque retinuerat diem, eamque pertinacius ordinibus ab illo expoſcentibus reſtituere renuebat. Pudebat nempe, inuictum alias regem, eripi ſibi ab ingrata patria, cui iampridem proprium deuouerat caput, deuouerat et ſanguinem, modo militem, modo imperatorem agens. Sed mihi nobilitatis altius ſcrutanti conſilia, alia occurrit ratio. Videbat prudentiſſimus rex, male animatam erga ſe patriam, patriaeque ordines, qui ad haec comitia ſtolide ſuperbientes venerant diſputaturi plenis buccis coram rege: *De inſtitutis reipublicae, de fundamentis et compagibus, de rege, regisque ſui circumſcripta Maieſtate, de prouentibus, de regia poteſtate*, quam metuebant. Non tantum vt regem, ſed et vt imperatorem duorum exercituum vtriusque gentis eum venerabatur Polonia, ideo metuebant optimates. Hac arte quondam Iulius dictator, orbis vniuerſi Caeſar factus. Haec et alia altius penetranti regi placuit primo ſtatim in limine opponere Maieſtatem ſuam. Veritus deinde ne a populo, ne a vicinis contemneretur gentibus, ſi ea ſtatim prima fronte concederet, quae respublica extorquebat per vim. Negat ſe imperatore et duce, alium poſſe eligi imperatorem. Quo reſponſo, in deterius a malevolis accepto, dum optimates ordinumque delegati in partes ſecedunt, rex ſoluit ſeſſionem ſimul et comitia.

Suſpitio ſenatus de Rege.

Atque hic finis fuit huius anni comitiorum, quae paulo poſt feliciori omine atque exitu, ſi ordinum ſpectes ſuſpiria, conuocatio ſubſecuta eſt, maiori attamen reipublicae malo, ſi arcana imperii conſideraueris. Claua maior regni, STANISLAO POTOCKI, campiductori, palatino ceſſit Kiiouienſi. Minor STANISLAO LANDSKORONIO, terrarum Ruſſiae palatino. Magni ducatus Lituaniae, IANVSSIO duci RADIVILO, Lituaniae p roregi, Vilnenſi palatino, cui adiunctus campeſtris collega, bellorum quoque adminiſter, VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, theſaurarius magni ducatus Lituaniae, Pinſcenſis, Marcouienſis gubernator.

Iterum conuocatio Varſauiae d. 9 Iun. Diſtributio dignitatum.

Ita tunc ordinum ſatisfactum votis ab optimo rege. Ita proprium honorem, publicae quieti, poſtponere ſolent Poloniae Reges, quanquam haec ordinum ſatisfactio momentanea fuit. Illico enim vno abſurdo ſibi conceſſo, plura poſtulauit a regia maieſtate ordinum libido, Incentore quodam STANISLAO SKARSZEWSKI, gubernatore tunc Radomienſi, viro in omnes fraudes expedito, ac ſub pelle ouina, lupo rapaciſſimo. Hic ſub larua pietatis, quam dictis praeſeferebat, factis negabat, ſcilicet miſerorum nobilium leuaturus egeſtatem, ordinibus perſuadet, obtenta maiori differentia, minorem ac ſuae egeſtati magis propitiam aggrediantur rem. Salem, qui hactenus Poloniae regum menſae portio haud perexigua fuit, impetrarent apud Regiam Maieſtatem, ſinguli in ſingula nobilium capita, ea lege ſaluam fore patriam, ſaluum regi regnum, finiendam ordinum conuocationem.

Skarszewski in regem facinus.

Diu reſtitit regia munificentia ordinum poſtulatis, donec ad extremum, eorum adactus precibus vna et minis, omnia conceſſerit, ignarus, eripi ſibi ad vltimum, quod ad hanc vſque diem ſupererat regibus Poloniae magni momenti ferculum, nec vnius malitiam hominis, qui tali arte ac dolo, popularem ſibi per ea tempora aucupabatur auram. Tali ergo ratione finiit ordinum conuocatio, regia conculcata praeeminentia. Conculcata fortitudo, erepta regiae, proh dolor! vltima portio menſae.

Quanquam non deerant hoc anno futurarum calamitatum, manifeſta prodigia et prognoſtica. Siquidem die, quo conuocatio ordinum Varſauiae coepit, viſio miranda in horizonte apparuit Varſauienſi. Principio, ſolis effigies repraeſentabat feralem crucem, quae deinde cordis ſpeciem retulit horrendam ſatis, acto in tranſuerſum ferali mucrone, qui vna cum tranſuerberato corde, ſiniſtrae ſolis aſſiliit parti, tum dextra erumpebat manus, globum regalem oſtentans, qui in altum violenter emiſſus, dextram peruagatus partem, paulo poſt in medio ſubſiſtens, deinde in quatuor minutiores globulos diuiſus eſt, mox iisdem globulis minutioribus altius eleuatis, virga apparuit, eoque modo poſtea

Viſio miranda in horizonte Varſauienſi.

1654 viſio euaouit. Qua portendi canebant curioſi Principis mortem, indeque vniuerſi regni luctum ac calamitatem. Denique monſtroſum foedus, complurium populorum viribus conflandum, in quatuor partes diſtracturum regnum. Vltimo iram Deum minari, per aeris intemperiem, vnde peſte cruciabitur Poloniae regnum. Auxit metum, magna ſui parte, d. 12 Auguſti, deficiens ſol, exterruitque adeo populos, vt prodigii loco habitum ſit a multis; qui nimirum ſtatum illum rerum aegre intueotes, eique votis ſuis coelum attemperantes, lucis defectum, diuiſosque paulo ante globulos, cum fortuna Principis, breuique occaſuro regno componebant. Nec coniectatio illa falſos habuit ioterpretes, vt in tempore memorabo 63). Auxit metum apud obnoxios iam animos, ſequutum mox Octobri menſe Varſauiae incendium. Etenim in ſulphurei pulueris officinam, ignem, ſeu caſu, ſeu dolo, iniectum, expoſiti pulueris doliola comprehenderunt; tam ingenti quateſactae vrbis motu atque fragore, vt pleraeque vicinae lapideae 64) ex audito tonitru, nutantibus aedificiis trepidauerint.

Ruſſia protectionem ſuſcipit Moſchouiae.

Sed ego ad res Moſchouiticas, a quibus digreſſus ſum, redeo. Dedita, vt ſuperius innui calendis Ianuarii a Coſacis, ALEXIO MICHALOWICZ, magno Moſchouiae imperatori, Aſtrachanenſi et Caſaoenſi regi, Ruſſia, praeſtito a CHMIELNICIO legatis eoram fidelitatis iuramento, Czerinienſi in vrbe, Moſchi magni ducis iuſſu, PERANSLAVIAM, BRACLAVIAM, ſed potiſſimum, et vel maxime Humanenſe propugoaculum, vrbemque RIIOVIAM, adeo firmare coeperunt, vt poſtea Polono oppugnanti non ceſſerint militi.

Moſchouiae Caeſar Lituaniam ingreditur.

Ruſſia in hunc modum ordinata, praeſidiario quoque firmata milite, ipſe Moſchorum Caeſar, toto imperii ſui robore, io vicinam mouit Lituaniam, noo alias maior Polonorum deſpectus, quam Moſchorum ſui fiducia. Abeunti Patriarcha de more largitur benedictionem, breui ſalutaturus voiuerſae Ruſſiae Lituaniaeque Caeſarem, quod et accidit. Secuti Principem dux SZEREMET, eius expeditionis ſupremus belli dux, GVLGVCZRA, cancellarius, IOANNES PIOTROWICZ, ODOIEWSKI, CHOWANSKI, SIEMIANKOWICZ, DIONISIVS WASILOWICZ, Princeps RVDOWSKI, RONDEROWICZ, CERRAWSCIVS, TRVLETIVS, KIERSINIVS, SIMON LVRANOWICZ, ARTEMON SVRGIEWICZ, RILSRI, magnarum prouinciarum duces ac rectores.

Moſchi, Smolenſcum oppugnant. d. 9 Iunii,

Ingredienti Lituaniam placuit primo ſtatim impetu SMOLENSCVM aggredi, vrbem ad Boryſthenem, natura pariter et arte munitiſſimam, CCC turribus ſuperbam, ac vaſtiſſima arce famoſam. Neque mora pridie Calendas Iunii, eandem arctiſſima cingit obſidione, quam ad Calendas Octobris vsque conſtantiſſime tulere Germani, pariterque Poloni milites, ducibus CORFFIO ac PHILIPPO OBVCHOVICIO, illo Derpatenſi hoc Smolenſcenſi palatino, donec, gliſcente militum pauore, deterreretur palatinus Smolenſcenſis, eoque modo, recuſante deditionem CORFFIO, Smolenſcum Moſchis dedidit, ſummo cum totius Chriſtiaoitatis damno, Lithuanorum moerore, quadrageſimo tertio anno, poſtquam ſub diuo SIGISMVNDO TERTIO in Polonorum conceſſerat poteſtatem. Subeunti moenia Smolenſciae Moſchorum Caeſari referebant Sehinnianae cladis a diuo VLADISLAO, ante annos, vt retuli, omnino viginti illatae, ſuperſtites, pugnam aut vincula elapſi: Hic cecidiſſe magni ducis parentis ſui legiones, illic raptas aquilas, primum Pocrouienſem ſuperatum montem, vnde MORISZONIVS dux pulſus, quo loco PROZOROVII, oppugoata ſtatio, vbi HVBERTI, LESLAIque ſtatio, externorum diruta caſtra, alaudarum occupati montes, ad extremum, vt ſignis et aquilis Moſchouiae per Polonam illuſum ſuperbiam.

Ac paulo poſt capiunt.

Victoria Moſchorum.

Capto Smolenſco eodem victoriarum torrente VITEPSCVM expugnatum, POLOCIA, BYCHOVIA, Vetus SELOVIA, MSCISLAVIA, MOHYLOVIA, NEVELIVM, RZECICA,

MOZY-

63) Nolo amplius ſuperſtitionem auctoris de prodigiis refutare. Sufficiunt annotationes praecedentes. Quis enim velit interpretationes tam pulchras, quas inſuper euentus probauit, negare? in primis cum in Polonia adhuc tam multi ſint miraculorum amatores et venditores, qui phyſicos nil ſine ratione ſufficienti credentes pro hominibus peſtiferis opinionibus corruptis habere non dubitent.

64) Scilicet domus. Cum enim in Polonia plura ex ligno, quam ex lateribus vel lapidibus aedificia ſint constructa, lapideae a ligneis diſtinguuntur aedibus.

1654

MOZYRIA, HOMEL, qua vi, qua deditione, hoſti ceſſere in ſpolium adeò ſuperbum, vt intra ſex menſes vix integros, centum in latum, centum quinquaginta in longum leucas, vbique victor proceſſerit, poſſederitque Moſchus. Occurrerat quidem maturrime, adeoque inſperatus, licet impari Marte IANVSSIVS DVX RADZIVILIVS, ſexaginta Moſchorum millibus, eorumque CZERKAVIO, KERKINIOque ducibus, ad SKLOW, Sieniawsciorum comitatum, vbi fauſto omine, commiſſa cum illis praelio dextera, victorem habuit Lituanum exercitum, deſiderato in acie KERKENIO, altero hoſtium duce. Caeterum, dum non multo poſt TRVBETIO centum millibus ſuperbo, tumentique duci ad SZEPEROVICE fortiter reſiſtit, infinita Moſchorum obrutus multitudine, vix crudeles Trubetii effugit manus. Prius quoque VARSAVIAE de Radiuili clade, quam de Lituanorum conſtitit pugna.

Kerkenius cadit. Radiuilus pugnat infauſto omine, d. 27 Aug.

SZEREMETVS, munito Vitepſco, Polocio, Mohilouia, Mozyria, Rzecica, Homelo, quae ille vacua milite inuenerat loca, potiſſimum VITEPSCVM POLOCIAMque, aliquot hominum millibus munitas praeſidio, dilabentibus caeteris in profundiorem Lituaniam, populationi apertam, vertit ad Smolenſcum, non auſo Radiuilo duce, terga abeuntium laceſſere, quanquam aſtu magis ille tunc, quam per formidinem ceſſerat Lituanis. Fuerat animus GONSIEVIO perſequi hoſtem, ſed illum exterruit Czerkauius Turbetiusque a tergo relicti duces, qui tunc nullo reſiſtente, huc atque illuc per Lituaniam circumferebant hoſtilia arma.

Iamque Curlandiae finibus paulatim appropinquabant, cum audito IACOBI KETLERI Curlandiae ducis neutrius partis ſtudio, iterum in Lituaniam, deinde ſaeuiente praeter modum hyeme, in albam Ruſſiam, Smolenſcum verſus, receſſerant, melioribus auſpiciis, reparaturi bellum anno ſubſequenti. Miſerat tunc quoque Viennam in Germaniam ad auguſtiſſimum Caeſarem FERDINANDVM III, legatos Moſchus, neceſſitatem Lituanici excuſantes belli, quaſi ſua repeteret, acceptaque a Polonis pariterque Lituanis reſtitueret damna, referret iniurias, vindicaret calumnias. Has ille afferebat rationes, quibus iuſtum cum Polonis Lituaniſque Caeſari perſuaderet bellum. Ad haec reſpondit Caeſar: Perfide Moſchorum ducem cum Polono egiſſe rege; calumnias, iniurias, damna, potuiſſe illum alia via alioque modo vindicare. Propria quod repeteret, mirari, Moſchum propria iſta vocare, quae pridem Polono per arma ceſſerunt regi, vt naturali et vero domino. Sed et iſta potuiſſe illum alio quoque tempore vindicare; non tali, quo collabitur rex vna cum regno propter rebelles. Sed fruſtra talia memorabantur Moſcho, nimium exultanti in recuperato Smoleoſco. Donis itaque oblatis Caeſari a duce ſuo pretioſis martium Scythicarum pellibus, in Lituaniam reuerſi ſunt, hoc vnicum vehementiſſime a Caeſare poſtulantes, ne vicino amico et cognato regi ſuppetias ferret. Obtulit Caeſar operam ſuam ſtudiumque, in reconciliandis pacandiſque vtriusque animis. Ita, eo reddito reſponſo, Viennae valedixerunt Moſchi.

Curlandiae dux fit neutralis. Moſchorum Viennam ad Auguſtum Caeſarem legati. QuidMoſchi proponunt? Caeſar quid reſpondet? Viennae valedicuntMoſchi.

LIBRI V. CAPVT II

SYNOPSIS

Rex in Lituaniam proficiſcitur. Literae Sueciae regis ad Poloniae regem. Morſtenius regis legatus periclitatur in mari. Funera nonnullorum procerum, et dignitatum diſtributio.

Interim audita Polonus rex Lituanorum clade, Curlandiaeque ducis animo a partium ſtudio alieno, autumno iam maturo Lituanae profectioni ſeſe accingens. Grodnam proficiſcitur, vbi ad primos dies Decembris ſubſtitit, ratus terrore *Maieſtatis ſuae*, poſſe victoriarum curſum Moſchorum aquilae ſiſti, quod et factum. Deinde male conuenientes quosdam proceres, potiſſimum RADIVILVM, GONSZAVIVM*que* bellorum fulmina, vt imperatores, inuicem pro tunc diſſidentes, ad tempus conciliauit. Audiuit quoque Curlandiae ducis oratorem, veniam facti depoſcentem, et ignoſcere debuit, dum non eſſet vindicando. Tunc Grodna expediuerat in Sueciam ANDREAM MORSZTYN DE RACIBORSKO, Sendomirien-

Rex inLituaniam proficiſcitur.

1654 mirienſem dapiferum, renouaturum antiqua foedera cum domo palatina, regnoque Sueciae. Scilicet aliquid infauſti de Suecis ſubodoratus ante diſceſſum Varſauia, vbi IOANNEM KOCH, Regis Sueciae legatum audiuerat, prolixe de domus palatinae cum Poloniae regibus affinitate, de regni Sueciae cum Polonae reipublicae foederibus diſſerentem, eumque regio donatum munere in Sueciam paulo ante dimiſerat. Literarum autem, quas KOCH Polono praeſentauerat regi, hic tenor fuit:

Audit Varſauiae Sueciae legatum.

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Dux Finlandiae etc. etc. etc. Sereniſſimo Principi, Fratri, Conſanguineo, Vicino et Amico Noſtro chariſſimo, Domino IOANNI CASIMIRO Regi Poloniae, Magno Duci Lituaniae etc. etc. etc. ſalutem et omnia proſpera.

Sereniſſime Princeps, Frater Conſanguinee,
Vicine et Amice Chariſſime.

Literae Sueciae Regis ad Poloniae Regem.

Cum illius motu, qui cuncta mortalium diſponit, Regesque Regnis dat viſum ſit Serenisſimae ac Potentiſſimae Principi ac Dominae, D. Chriſtinae, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Reginae, Magnae Principi Finlandiae etc. etc. etc. Matri Noſtrae, omni filiali cultu, ac veneratione proſequendae, plusquam materna cura amoreque erga Nos, atque certis de cauſis, gubernaculis imperii haereditarii ſe abdicare, ſummamque rerum ad Nos, accedente omnium ordinum huius regni conſenſione, transferre, ſequentibus confeſtim coronationis Noſtrae ſolemnibus, alienum ab officio, animoque Noſtro fore iudicauimus, niſi exordio regiminis Noſtri, DEVM OPTIMVM MAXIMVM precaremur, vt hoc orbi chriſtiano, Nobis, Regnoque Noſtro, et *Serenitati Veſtrae*, communibusque amicis velix ac fauſtum eſſe velit, et *Serenitatem Veſtram* (conſiderantes ſcilicet illum propinqui ſanguinis nexum, qui Nos cum eadem iungit, atque antiquam illam inter vtraque haec Regna neceſſitudinem per complures iam annos *iuduciarum pactis reſtauratam continuatamque*) de hiſce imperii Noſtri auſpiciis edoceremus, atque omnia proſpera *Serenitati Veſtrae*, Poloniaeque Regno ac populo comprecaremur; denique officia Noſtra paratiſſima, et quaecunque ab amico, et tam propinquo ſanguine procedere poſſunt, fidem optimo affectu deferremus. Proinde, ſi qua in re gratam *Serenitati Veſtrae* operam praeſtare poterimus, eſt quod *Nobis* indicet, ita de *Nobis* diſpoſitura, quemadmodum Vtrique *Noſtrum* conducere exiſtimauerit, prout *Nos* etiam confidimus *Serenitatem Veſtram* hunc affectum Noſtrum, pari erga Nos regnumque Sueciae voluntate penſaturam. Has literas perferendas, et ſi opus fuerit explicandas vberius, tradidimus miniſtro Noſtro Dantiſci, egregio et ſpectabili, Nobis ſincere fideli, IOANNI KOCH, quem vt *Serenitas Veſtra* Noſtri cauſa beneuolentia ſua complecti velit, rogamus, confidimusque. Quibus finientes Deum veneramur, vt *Serenitatem Veſtram* tueatur florentem, et incolumem, laetisque et ſecundis rebus ſemper gaudere ſinat. Dabantur in Regia Noſtra Stokolmenſi die 3 Iulii Anno Domini 1654.

Serenitatis Veſtrae

Bonus Frater Conſanguineus
et Amicus

CAROLVS GVSTAVVS.

Haec

Haec ſumma literarum Sueciae Regis ad Polonum Regem. 1654

Sed MORSTYNIVS infelici omine iter ſuum per Liuoniam aggreſſus, tandem circa Helleſpontum Danicum, *Sund* dictum, naufragium paſſus, vix tabulae beneficio alli gatus euaſit. In Suecia quoque medio commoratus anno, absque audientia, nec ad Regis Sueciae admiſſus conſpectum, in Poloniam appulit anni ſubſequentis Maio.

Morſtenius Regis legatus periclitatur in mari.

Eodem hoc anno mortalem exuit vitam ANNA Heroina, ALEXANDRI ducis in OSTROG, Volhyniae palatini filia, magni quondam CAROLI CHODKIEVICII palatini Vilnenſis, et ad Chocimum Generaliſſimi, coniunx aliquot dierum, vidua vero XXXIII annorum; Sanctimonia, pudicitiaque illuſtriſſima, bonorum magni prouentus relicta haerede ſocietate IESV. Hanc morientem ſequutus eſt NICOLAVS ALBERTVS ab OLEXOW GNIEWOSZ, epiſcopus Cuiauienſis, legationibus externis, Italica, Gallica, Belgica glorioſe defunctus, Regibus ſucceſſiue SIGISMVNDO TERTIO, VLADISLAO QVARTO, IOANNI CASIMIRO, fidus ac incorruptus, quod rarum in Polonia, conſiliarius. Hunc excepit ZAMOISCIVS, nominatus Luceorienſis poſt defunctum GEMBICIVM. Vir proſapia illuſtris, ſed doctrina illuſtrior, primo epiſcopus Valachiae, ex ordine et familia patrum praedicatorum aſſumtus, tandem longo poſt tempore Praemyslienſis, ad extremum poſt demortuum, vt retuli, Gembicium, quem lenta phthiſis conſumſerat huius anni exordio, nominatus Luceorienſis, dum lente in cathedram ſuam inuehitur ſeptuagenario maior excedit. Rex ducis CZARTORYSKI Poſnanienſis epiſcopi ſacro vertici Cuiauienſem imponit thiaram, collato Poſnanienſi epiſcopatu ALBERTO TVLIBOVIO, Plocenſi ſuffraganeo, viro illuſtri. Luceorienſis quoque STEPHANO WYZGAE maiori tunc ceſſit ſecretario.

AnnaChodkiewiczowa moritur.

Gniewoſz epiſcopus Cuiauienſis moritur.

Zamoiſcius nominatus epiſcopus Luceorienſis, moritur.

Dignitatum diſtributio.

Hic finis anni milleſimi ſexcenteſimi quinquageſimi quarti, infelicis et infauſti, ob amiſſum Smolenſcum, et cum Smolenſco centum leucarum opulentiſſimum imperium. Quod idem prope Polonis et Moſchis hodie euaſit, quod Cilicia olim Carthaginenſibus et Romanis; noſtra aetate Babylonia Turcis et Perſis.

LIBRI V. CAPVT III

SYNOPSIS

Praelium ad Stawyszyn, Coſacos et Polonos inter. Coniunctio Tartarorum cum Polonis. Moritur Islan Gerei rex. Succedit Machmet Gerei frater mortui. Deſpectus Coſacorum legatis a Tartaris factus. Tartarorum in Poloniam aduentus, eorumque contra Moſchos et Coſacos pugna. Humanium oppugnant Poloni et Tartari, ſed fruſtra. Tartari pedites pugnant. Caeduntur a Bohuno Poloni et Tartari. Chmielnicius Polonis Tartariſque occurrit et cum illis pugnat. Potocius quoque aciem inſtruit et dimicat. Moſchorum aliquot millia caeduntur a Polonis. Potocius Chmielnicium obſidet, ſed fruſtra. Chmielnicii dolus. Mors Innocentii X, pontificis. Electio Alexandri VII. Mohilouiam obſidet Radiuilus inani conatu.

Sequitur annus milleſimus ſexcenteſimus quinquageſimus quintus, infauſtus Polonis, luctuoſus Lituanis, funeſtus Maſouitis, toti regno atrox, ipſi regi infelix, climactericus, aeternumque memorandus. Principium infelicis anni a ferali ad Stawiszyn auſpicor praelio, quod ipſis calendis Februarii coeptum, trium dierum durauit ſpatio: Ad extremum Polonis confoederatisque Tartaris militibus campo cedentibus, peditatu Germanico ad internecionem deleto. Rem altius repeto. 1655

Praelium Coſacos et Polonos inter.

Poſtquam in vnum Chmielnicii cum magno Moſchouiae duce, vt ſuperius innui, coaluerat factio, Poloni quoque centum aureorum millibus numeratis Tartarorum Chano, eundem, vt ſtipendiarium, in ſocietatem vocauere belli, pridem et ab antiquo infenſum

1655

Coniunctio Tartarorum cum Polonis.

Moſchouiae ducibus, ob auulſa aliquando, ſub Baſilide Moſcho, Aſtrachaniae et Caſana regna Tartarorum regibus. Hinc odia et minae Tartarorum in Moſchos. Acceſſit et alia, quanquam apud barbaros Mahometanos, politica ſtatus ratio, quae ſuadet principes potentes vicinos in ſtatera appendere; ne poſtea victores inſoleſcant ac noceant impune, dum non habent, qui reſiſtant. Hinc minori ſemper principi, fauendum cenſent politici, ne maior factus fortior intumeſcat. Facile itaque coaluit factio Polonum inter Tartarumque regem, pacta foedera, et ab vtrinque per legatos iureiurando comprobata. Quorum haec ſumma:

Polonus Rex Tartarorum Chano ſingulis annis nonaginta florenorum numerabit millia, quaſi ſtipendium. Caeterum vt voluerit manibus atque armis eius vtetur.

Moritur Islan Gerei Tartarorum Chan.

Succedit Mahmet Gerei frater mortui.

Nihilque iam deerat ad perfectum amicitiae ſymbolum, niſi experimentum virium, quae dum a Tartaro rege in Poloniam parantur, ecce momento vno ſumma rerum vertitur. Rex Tartarus ad Tartara deſcendit, inuiſurus Mahometem, magnum prophetam ſuum. Cuius morte tota turbabatur Tartaria, dum pro ſceptro et ſolio gentis primarii contendere duces. Quanquam haud diu duranere diſſidia optimates inter, Gereiamque familiam, Byzantino imperatore, Tartaricum ſceptrum in Gereiana confirmante familia, cuius primario duci, mortui germano, MAHMET GEREI, detulit Tartaricos faſces, eoque honore auctum Conſtantinopoli in Tartariam vti regem dimiſit, elapſi anni Octobri menſe. Aduentanti illico legatus Polonus, nomine regis, totiusque reipublicae occurrit, gratulaturus thronum ſceptrumque regium, vt amico, vt vicino, eumque ad Stampol vsque regiam comitatus, omnia obtinuit ad votum Poloni regis. Aduenere quoque ſub idem tempus in regiam Tartariae Coſacorum legati, mutua cum Tartaris renouaturi foedera, ſed a nouo Chano ludibrio habiti, amputatis naribus horrendi rediere paulo poſt ad Chmielnicium. Ita, tum primum vera cum Tartarorum rege Polonorum coaluit amicitia. Paulo enim poſt, duce SOLTANO, nepote Chani, huius anni initio aduenere Tartarorum auxiliares copiae, quorum triginta ſelecti equitatus numerabantur millia. Aduentanti SOLTANO circa Obodouium occurrit POTOCIVS, ſupremus bellorum miniſter cum Polono exercitu, ſalutaturus amicum hoſpitem, a quo benigne acceptus, poſt varia belli continuandi conſilia, placuit SOLTANO vnanimis viribus HVMANIVM aggredi.

Deſpectus Coſacorum legatis a Tartaris factus.

Tartarorum in Poloniam aduentus, eorumque contra Moſchos et Coſacos pugna.

Humanium oppugnant Poloni et Tartari. Sed fruſtra.

Eſt autem Humanium ciuitas, in extremis Braclauienſis palatinatus finibus ſita, Coſacorum ſtatio quondam adeo nobilis, vt inde KALINOVIVS, cui haec quondam ciuitas, totusque eius regionis paruit tractus, triginta, aliquando quadraginta, bellatorum in campum eduxerit millia. Hodie locus inexpugnabilis, et qui cum Bredenſi certare poſſet propugnaculo, trino vallo, totidemque ſiccis munitus foſſis. Hunc locum BOHVNVS cum triginta millibus inſederat Coſacorum, et aliis praefectis Chmielnicianae militiae, eiusque loci gubernatore Surdaſtro, viro militari. Huc ergo vota properabant POTOCII, ratus expugnato Humanio, actum fore, de reliquis Vkrainae propugnaculis. Idem et Tartari ſuadebant. Expugnandum nidum fortiſſimorum Coſacorum, breui ceſſuras, reliquas Vkrainae Ruſſiaeque rebelles vrbes, nec Kiiouiam diu reſtituram victoribus, vbi cecidiſſe audient Humanium. Siue id reuera ita ſentiebant barbari, e Polonorum commodo, ſiue propriam potius inde arripuere occaſionem, vt eo facilius poſtmodum, ſublato finitimo propugnaculo, ire redireque in Tartariam praeda onuſti poſſent, dum eſſet nihil, quod moraretur errantes.

Tartari pedes pugnant.

Caeduntur a Bohuno Poloni et Tartari.

Chmielnicius Polonis

Igitur poſt receptam BRACLAVIAM, SZAROGRODVM, BVSCVM, TVLTZYNVM, caeteraſque vrbes in fidem reipublicae, die 20 Ianuar. coepit Humanenſis obſidio. Primo furore aggreſſa ciuitas, totis vndique Polonorum Germanorumque viribus, obſidentes egregie repulit, ingenti cum Polonorum Germanorumque damno. Sed non ideo deſtitit a propoſito POTOCIVS, quinimo, ſubſequentis diei meridie, Tartaros animat, ac ad mutuam generalem expugnationem inuitat, deſcenderent equis, pediteſque Polonorum Germanorumque immixti globo, penetrarent vallum, hoſtibus futuri admirationi ac terrori. Sed neque tunc quidquam effectum, Bohuno extra ſecundum procedente vallum, cum viginti ſuorum millibus, Tartaros Polonoſque, iamiam primum vallum paulatim ſuperantes, inde, non ſine maxima ſtrage, inopinato pellente. Interim nuntiatur a Tartaris exploratoribus POTOCIO, CHMIELNICIVM cum auxiliaribus Moſchorum Coſacorumque fere innumerabilibus aduentare copiis, et iam quinto tantum ab Humano diſtare lapide.

Terruit

Terruit inſperatus Chmielnicii aduentus POTOCIVM, vna et Tartaros, quid facerent? 1655 fortiſſimo hoſte vndique, et a fronte, et a tergo circumdati? Conſilium ergo ſub veſperam cum Potocio ineunt. Cuius ſumma fuit: *Occurrere Chmielnicio, relictis aliquot in ſpeciem Polonorum Tartarorumque millibus.* Neque mora, ſubſequentis diei aurora, caſtra vterque monet, ſed abſque tumultu, caſtrenſique ſtrepitu. Vix ad tres POTOCIVS proceſſerat leucas, cum ecce numeroſus Coſacorum apparet exercitus, quem ſexaginta Moſchorum peditum auxerant millia, octuaginta maiores bellicae firmauerant machinae, vltra Coſacorum triginta millia lecti exercitus. POTOCIVS nihil tanta territus multitudine, illo ipſo veſperi hoſtem aggredi imperat, ex eminentiori colle, quem tunc fortuito inſederat, facile debellandum. Paruit mandatis miles animoſus. Igitur cadente iam ad veſperam die, primo velitationes inter vtroſque, mox iuſtum praelium a Germanis peditibus coepit, CHMIELNICIO ingenti tormentorum boatu, terram, aeremque debellante, dixiſſes tunc coelum ſub concauo lunae arſiſſe, ita ex tenebris facta fuit dies. Quinque horarum ſpatio, pertinaciſſima nocturna durauit dimicatio. Ad extremum campo cedentibus aliquot Moſchorum peditum millibus, qui ſeſe haud mora ad Chmielniciana recepere caſtra, relictis in praedam, ſexdecim minoris momenti machinis victori Polono militi. Interea CHMIELNICIVS tota nocte, in ſequentem vſque diem caſtra muniuerat, obiectis vndique plauſtris, atque Moſchorum carpentis. Diſpoſuit praeterea, hinc inde tormenta, pediteſque Moſchorum, qui alte deſuper quaſi e turribus Tartaros repellerent, Polonosque arcerent. Dicitur in illa rerum perturbatione, et de extremis agitaſſe ſecum, et ita manifeſto vultu fuiſſe, quaſi occupare manu mortem vellet; niſi cohortes Sobieſcii ab imminenti actae hoſte, ſpeciem fugae praebuiſſent, Chmielnicii erexiſſent animum, Polonorum perculiſſent.

Tartariſque occurrit et cum illis pugnat.

Potocius aciem inſtruit et dimicat.

Moſchorum aliquot millia caeduntur a Polonis.

POTOCIVS vbi Chmielnicium bene munitum vidit, aggredi non auſus, obſedit Coſacorum exercitum, vna cum Tartaris. Ita vſque in quintum diem obſeſſus Chmielnicius, conſilii inops, KARACHMET Murzam, Tartarum ducem, veterem amicum, per tenebras ad caſtra ſua inuitat, eundemque decem millibus aureorum donatum concubia nocte dimittit. Ille redux ad caſtra SOLTANO perſuadet deficere pabulum equos, breui quoque et exercitum defuturum, niſi famelici ad aliquot excurrerent milliaria refecturi equos et ſe ipſos. Annuit SOLTANVS ſuadenti Tartaro duci, ignarus latere anguem in herba, nihilque conſcio Potocio, quem contradicentem metuebat, Tartaros dimittit. Chmielnicio interea toto cum exercitu illa parte, quam Tartari cuſtodiendam ſuſceperant, progrediente, ſerpentis in morem, huc atque illuc venenatos emittentis aculeos. Obſtupuit POTOCIVS, vbi vidit Chmielnicium obſeſſum, abſque ſanguine elabi, donec, Tartarorum intellecta perfidia, mirari desineret. Abeuntem tamen ſecutus eſt, vna cum Tartaris, Humanium verſus, donec vterque Chmielnicii coniungeretur exercitus, quo coniuncto, viribus impar POTOCIVS, Braclauienſem iterum tractum repetiit, vna cum perfidis ſociis, Tartaris, diuiſo in ſtationes exercitu Polono attrito, Germano pene deleto, ob perfidiam Tartarorum, qui paulo poſt onuſti, ac diuites Ruſſiae ſpoliis, aucti quoque viatico, quod a Polonis armati extorſerant, rediere in Tartariam, dilato aduentu in proximam aeſtatem, vix tamen autumno adulto comparuere.

Potocius Chmielnicium obſidet ſed fruſtra. Chmielnicii dolus.

Ineunte anno vita conceſſit INNOCENTIVS DECIMVS, ſummus Pontifex e gente Pamphilia, poſtquam in Petri cathedra annos decem, et quinque menſes ſederat. Auſterus illi vultus, exoſa quoque multis dominatio, maxime vergente in occaſum aetate. Summa rei Romanae, per eius pontificatum, primis annis penes vnam OLYMPIAM fratris vxorem, deinde penes ASTALLIVM PAMPHILIVM, ad extremum penes neminem fuit.

Mors Innocentii X Pontificis.

Innocentio ſucceſſit FABIVS GHISIVS, cui ALEXANDER VII nomen eſt. Huic apud Senenſes haud ignobilis ortus, ingenii vires, literarum amor et ſtudium, quanta eſſe poſſunt. Ante epiſcopus Heritonenſis, ſedis apoſtolicae ad tractatus vniuerſae pacis Germanae extraordinarius mediator, ad tractum Rheni et inferiorem Germaniam nuntius ordinarius, vix annos duos Cardinalis, aetatis ſuae 50, vocatur in ſolium apoſtolicum, ſeptimo Idus Aprilis.

Electio Alexandri VII.

Per ea tempora Lituanus exercitus, Radiuilo duce, Mohiloniam obſidet inani conatu, quam viginti Moſchorum defendebant millia. Producta attamen ad medios Maii dies haec oppugnatio, ſucceſſiſſet procul dubio, niſi Radiuilo vacillans fuiſſet fides, et amor in patriam.

Mohiloniam obſidet Radiuilus inani conatu.

LIBRI V. CAPVT IV

SYNOPSIS

Conuocatio Varſauiae indicitur. Sueciae ſenatorum literae ad Polonos. Senatorum Poloniae literae ad ſenatores regni Sueciae.

1655 Conuocatio Varſauiae indicitur.

Caeterum Rex Varſauiae ordinibus regni conuocationem indicit, ad diem decimam nonam Maii, de ſecuritate regni cum ſenatoribus ac republica deliberaturus. Auxerant metum regis, Sueciae ſenatorum, ad Poloniae proceres, ſcriptae literae, quarum haec ſumma:

Sueciae ſenatorum literae ad Polonos.

Nos ſenatores inclyti regni Sueciae, reuerendiſſimis, illuſtriſſimis, reuerendis, illuſtribus, magnificis, et generoſis dominis ſenatoribus regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, vicinis et amicis Noſtris obſeruantiſſimis ſalutem et proſperam rerum incolumitatem.

Reuerendiſſimi, illuſtriſſimi, reuerendi, illuſtres, magnifici et generoſi domini, vicini et amici obſeruantiſſimi.

Vidimus eos non raro, praeterlapſis nuper annis, qui ſub eximio prouehendae pacis titulo, et sereniſſimam ac clementiſſimam antehac reginam Noſtram CHRISTINAM, et sereniſſimum, hodiernum regem, Dominum Noſtrum clementiſſimum, nomine sereniſſimi Poloniae regis conuenerunt. Praeſenti etiam tempore adeſſe quendam nobilem Morſtenium intelligimus, qui negotia prioribus non diſſimilia, mandato regis Veſtri expedienda, ſuſceperit. Quamuis vero ex iis, quae indicare neceſſum habuit, antequam ipſi integrum eſſet ſpeᵹare, vt in conſpectum regium admitteretur, talia pateant, quae irritamento diſſidiorum Noſtrorum, quam eorum reconciliationi propiora ſunt; integritati tamen ſuae concedendum exiſtimauit, sereniſſimus rex, Dominus Noſter clementiſſimus, vt nihilominus pro munere Noſtro, ſenatorium ordinem Veſtrum, nonnulla candide et tempeſtiue literis hiſce moneremus. Scilicet regiae illius maieſtati conſtitutum eſt, aut candore ſuo res vtrinque Noſtras ad ſolidum, et ſecuritati noſtrae conuenientem amicitiae vſum reuocare, aut alias id agere, vt quandocunque ſuae, regnique ſui dignitati ac conſeruationi diuina adiuuante gratia, ab aliorum iniuriis, et imminenti periculo proſpicere cogatur, tum apud orbem vniuerſum, et in ipſis illuſtriſſimarum dominationum Veſtrarum conſcientiis, iuſtiſſimae illius ſollicitudinis ratio ſua conſtet. Quamdiu internuntiis reciprocum tractandi ſtudium excitari, inuicem decuit, non modo Veſtros, sereniſſima regina CHRISTINA, benigniſſime admiſit, ſed ipſa paribus viciſſim humanitatis officiis, nequaquam defuit. Nihil in ſe deſiderari paſſa eſt, ſiue tractatus pacis vigere oporteret, ſiue commiſſarios ſuos iis peragendis ritè conſtituere. Vbi vero deprehenſum fuit, iteratis Lubecae legationibus Veſtris, neque conuenientes negotio tanto adſuiſſe plenipotentias, neque commiſſarios Veſtrates, fauore quietis publicae commoueri potuiſſe, vt in iis, quae Nobis, ſtatuique Noſtro indigniſſimum erat negligere, Vobis vero in pacem pronis obtinuiſſe, nequicquam profuit, ab opinione ſua nonnihil recederent, nonnihil facillimum erat praeuidere, ſimiles ſemper congreſſus, pares exitus habituros.

Nemini itaque mirum videri poterit, ſi internuntiis deinde Veſtris, aperte teſtati ſumus, ambagibus et verbis, ipſo euentu irritis, circumagi gentem noſtram,

noſtram, neque decorum illi, neque tolerandum eſſe. Conſtans auis parentibus noſtris fuit inſtitutum, idemque nobis adhuc manet, honeſtam Nobiscum pacem ſincere potius quam ſpecioſe, et admittere, et perſequi, dummodo regum iuſte nobis imperantium, regnique huius honori et ſecuritati recte prouiſum fuerit. Eo quidem animo ſereniſſimus Rex, dominus noſter clementiſſimus, cum nuper euidenti numinis benignitate, et clariſſimis virtutibus ſuis, ad ſummam rerum apud nos euectus eſſet, in ipſis regnandi initiis expeditiſſimam tranquillitati iterum educendae viam aperuit. 1655

Contigit enim CANAZILIVM, ipſo momento tranſlati in *S. Reg. Maieſtatem* imperii, hic praeſentem eſſe, quamuis ille vero ad ſereniſſimam Reginam CHRISTINAM a Sereniſſimo Poloniae Rege aduenerat, quoniam tamen ſaepius de pacis parandae negotio, in hoc regnum miſſus fuerat, et tunc quoque eam praecipue ob cauſam acceſſiſſe ſe affirmaret, *S. Regia Maieſtas* illi mentem ſuam, per defunctum nunc piae memoriae regni huius cancellarium, integerrime declarari mandauit. Quandoquidem enim ingenuum Regis et reipublicae Veſtrae ſtudium ſummopere teſtabatur, in mutuam nobiscum amicitiam, propendere; eandem quoque Nobis non ingratam eſſe intellexit. Caeterum neque conducere vllius noſtrum honori, neque ad finiendas lites noſtras prodeſſe, priorum tractatuum more, variis tamen rumoribus praebere materiam, mediatorum officio creare Regibus, principibus aliis moleſtiam, tandemque ſpecioſo apparatu quaſi res maximas in conſpectu orbis acturos conuenire, deinde quocunque iterum praetextu diſcedere, vnde vicinis nationibus ludibrium, Nobis vero in mutua odia ſuſpitiones mouentur, atque ſic animis ad conciliationem minus aptis ab inuicem recedamus, quam quibus congreſſi fuimus. Hoc pretio nullos pacis tractatus placere, neque iis ſemel iterumque in vanum tentatis, pluribus vi pactorum Nos adſtringi. Spem duntaxat ſolidam in eo conſilio ſupereſſe, ſi Sereniſſimus Rex Veſter, et reſpublica Veſtra, loco tot internuntiorum, quenquam ſufficienti in eam rem poteſtate inſtructum, ad S. Regiam Maieſtatem deſtinarent. Diſſidia noſtra alias gentes non attingere, ipſo annorum decurſu magna ſui parte obliterata merito eſſe debere, quo compendioſius, eo optatius, componi poſſe. Sin iſtud *Sereniſſimo Regi Veſtro*, et Illuſtriſſimis Dominationibus Veſtris, nequaquam arrideret, per *S. Maieſtatem Regiam*, Dominum Noſtrum Clementiſſimum, id quidem licere, ſed pariter etiam prodeſſe, vt nemo amplius, imperfectiori poteſtate munitus, in ea cauſa huc mitteretur, quum non alio argumento nobis eſſet futurus, niſi quocunque alias conſilio, quam ingenuo pacis deſiderio eiusmodi ambages nobiscum inſtitui. Hoc reſponſo, quo euidentius aliud expectare non poterat, CANAZILIVS in Poloniam rediit. Sereniſſimus vero Rex, Dominus Noſter Clementiſſimus, vt Maieſtati Regiae humanitatem nihil derogare teſtaretur, primus ipſe miniſtrum ſuum IOH. COCK ad Sereniſſimum Poloniae Regem amandauit cum literis, quibus indicauit, ſe Sueciae imperium ſuſcepiſſe, et ſimul amiciſſima Regi Veſtro ſtudia obtulit. Nihil poſtea inter Nos actum eſt, donec paucis antehac ſeptimanis MORSTENIVS in hanc vrbem accederet, internuntium ſe dicens ad S. R. M. Dominum Noſtrum Clementiſſimum, a Sereniſſimo Rege Veſtro ablegatum. In ipſo ſtatim initio reiterata toties inanis ea mittendi ratio, praeſertim poſt luculentiſſimam in contrarium declarationem Noſtram, nihil ſolidi afferre ominabatur. Contigit autem multo magis praeter exſpectationem, quod eodem momento, quo calentes maxime Regis Veſtri affectus nobis perſuadendi eſſent, ex copia literarum credentialium, quas ille ſecum apportauerat, deprehenderetur praeiudicio et Dignitatis Regiae et ſtatus noſtri

1655 eſſe refertiſſimas. Ita incipiunt, vt paritati Regum Noſtrorum nonnihil detrahant, ita finiunt, vt ſub regnorum pluralitate, etiam in nullius momenti minutiis, intolerandae Regis Veſtri, aduerſus ſtatum Noſtrum, praetenſioni faueant. Caeterum quod alias excuſari, niſi frigide, non potuit, internuntius Ipſe, incuriae cancellariae Veſtrae imputandum cenſuit. In ſcribarum Veſtrorum negligentiam inquirendum Nobis eſſe non cenſemus, neque anxii ſumus, an et admodum callida ſit, vt nullibi impingat, niſi quando nobis imponendum eſt. Dignius multo de conſpicua Veſtra prudentia iudicamus, quam vt negotia, quibus tot populorum tranquillitas conſtat, adeo incaute tractari ſinat. Iſtius rei indignitas, facile mouiſſet Regiae Maieſtati dubium, quomodo aequiſſimum eſſet, eam excipere, tandem tamen ſufficere ſibi rata eſt, literas neque recipere, neque internuntium admittere. Praeterea vero cum nihil illi poteſtatis eſſe intelligeret, niſi vt iterum de praeparatoriis ad pacem ageret, et alia quaecunque, antequam ea firmata ſit, inani opera proponantur, moneri illum benigniſſime voluit, ne alias quaſcunque literas a Rege ſuo expectare conſtitueret, Sereniſſimo enim Regi Domino Noſtro Clementiſſimo id eſſe propoſitum, ipſi indicatum fuit, vt, quamuis declarationi ſuae, CANAZILIO datae, vlterius quidem obſtringi non poſſit, cum hactenus irrita fuerit, diuelli ſe tamen a conſtanti inſtituto non paſſurus ſit, quo pacem caeteris omnibus ambagibus antehaberet, modo de illa, ſicuti CANAZILIO dictum eſt, et ex neceſſitate horum temporum, promte agatur, et ea obtineri poſſit, qua Dignitati Regiae, regni ſubditorumque ſuorum ſecuritati in poſterum ſatis proſpectum videat. Eadem, vt Nos illuſtriſſimis Veſtris Dominationibus perſcriberemus, haec potiſſimum ſuaſit ratio, quod mentem atque inſtitutum Sereniſſimi R. N. genuinis verbis innoteſcere Vobis cuperemus. Id enim eſt de ampliſſimo Ordine Veſtro S. R. Maieſtatis honorificum iudicium, et ita Nobis eſt perſuaſiſſimum, vt quum viris egregia prudentiae laude inſignibus, in Patriae ſuae conſeruationem propenſiſſimis, et antiquae gentis ſuae generoſitatis aemulis emineat, tum praeſentium temporum et rerum omnium momenta nullibi accuratius, quam apud Illuſtriſſimas Dominationes Veſtras examinari arbitremur. Nos quidem cum penitius nonnihil inquirimus, vbi vitia lateant, vnde irritus toties extitit pius in tranquillitatem noſtram conatus, non dubitamus eorum inſtinctui illa adſcribere, qui, niſi aliquid ſemper moueant, quod diſſidiorum noſtrorum memoriam et acerbitatem exacuat, ſatis cauti ſibi eſſe non videantur. An vero ea ſit expeditiſſima ſanandi vulneris ratio, obductam cicatricem frequenter infricare, ipſae Illuſtriſſimae D D. Veſtrae ſecum cogitent. Arduum omnino fuit, et vix etiam poſt ingentes bellorum clades licuit, flagrantibus primo feruore animis perſuadere, vt arma deponerent, et indulgerent ſibi nonnihil interualli, vnde leniri poſſent. Poſtquam vero Dei Optimi Maximi beneficio, inprimis ſex, deinde viginti ſex annorum induciis, modus repertus eſſet, ampliſſimum profecto ſpatium patuit, quo inſenſiſſimi etiam cuiuscunque affectus, vel rerum ipſarum circumſtantiis, vel ipſa temporum diuturnitate, quieti publicae mitigarentur. Inducias diſpendio, etiam eximio Prouinciae amplexi ſumus, neque eo, vel etiam aliocunque nomine, ingratae nobis adeo extiterunt, vt vnquam commoti ſimus ad captandas eas occaſiones, quae vel ex propriis viribus, vel aliunde in incommodum Veſtrum enatae fuerunt. Sereniſſimi Reges Noſtri ſuis priuatim ſtudiis in Sereniſſimos Principes Conſanguineos ſuos, inprimis hodiernum Regem Veſtrum, certa indicia deeſſe noluerunt, adeo quidem, vt quidquid Seren. Regina CHRISTINA, commendatione ſua apud Rempublicam Veſtram aſſequi potuerit, id omne ad prouehendam Sereniſſimi Regis Veſtri electionem impenderit. Lites enim

enim noſtrae ſi ſopiri debebant, mutua paulatim officia, non irritamenta conueniunt. An vero pari voluntate ex parte Regum Veſtrorum reſponſum Nobis fuerit, et an ea, quae in contrarium facta intelleximus Reipublicae etiam Veſtrae culpa contigerint, examinare nunc nobis in animo non eſt. Agitari complura in detrimentum Noſtrum, et praeteritis antehac temporibus, et hodieque non ignorauimus quidem adeo, quam negligenda exiſtimauimus, quod liberius imminere nobis liceret, tranquillandorum Noſtrorum diſſidiorum occaſionibus. Tandem vero, cum eodem quoque momento, quo pacis conſilia nobiscum ineunda perhibentur, et apud alios non exigua, in praeiudicium regni huius fieri cognoſcamus, et ipſae Regis Veſtri credentiales literae, non careant vilipendio Regis atque ſtatus Noſtri, Illuſtriſſimis Dominationibus Veſtris, haec ſignificanda duximus, vt illae iudicent, an ſic nobiſcum agi nunc oporteat, et num id, excitando, in vſum ac quietem communem, affectui noſtro, congruat. 1655

Quicunque euentus votis noſtris integerrimis manſurus eſt, literas haſce cupimus teſtes eſſe, ſincerae et pacis ineundae, et ſecuritatis noſtrae conſeruandae intentionem, illuſtriſſimis Dominationibus Veſtris, ex parte noſtra fuiſſe detectam. Quae vti Nos, pro integerrimo noſtro affectu in regni vtriusque incolumitatem, illuſtriſſimas Dominationes Veſtras ignorare noluimus, ita, de reciproco earum candore non dubitantes, reipublicae Veſtrae ſalutaria quaeque precamur, et illuſtriſſimas Dominationes Veſtras optime valere cupimus. Dabantur Stockholmiae 8 Martii M DC LV.

Haec ſumma ad Polonos Sueciae ſenatorum. Obſtupuit ad tantum verborum, non rationum, ſtrepitum Poloniae ſenatus. Neque mora blande eisdem in haec vere concepta reſcripſere verba:

Nos Senatores inclyti regni Poloniae, magni ducatus Lituaniae, illuſtribus, magnificis et generoſis Dominis Senatoribus regni Sueciae, vicinis et amicis Noſtris obſeruandiſſimis, ſalutem et proſperam rerum incolumitatem. Senatorum Poloniae literae ad ſenatores regni Sueciae.

Illuſtriſſimi, Illuſtres et Generoſi Domini,
Vicini, Amici obſeruantiſſimi,

Non veteris tantum inter inclyta regna hoc eſt inſtituti, ſed conuentionum et pactorum fide ſtabilitum, vt quamuis Sereniſſimis Regibus Noſtris non deſint aliquae diſſentiendi cauſae, Regna tamen haec ampliſſima, quae publicae conuentiones expreſſe voluerunt eſſe nominata, in eo debeant impendere curam ac ſolicitudinum vires, quatenus gentium ac populorum vtrorumque regnorum publicae ſit proſpectum tranquillitati, idque muneris, vel vtriusque gentis ampliſſimo ſenatui eſt commiſſum, vt, eo mediante, fida pax, et fides pactorum inconcuſſa maneat. Rite igitur atque ordine id à Dominationibus Veſtris factum eſt, quod vetuſto mori inſiſtentes Veſtrae illuſtriſſimae Dominationes, de his quae ad communem regnorum quietem viſum eſt pertinere, per literas ſuas, quas ab ablegato earundem non ita pridem accepimus, Nobis prout candor mutuus poſtulat, aperire voluerint, quod pronum, in vtilitatem publicam, ſtudium, Veſtrarum illuſtriſſimarum Dominationum, vt gratiſſimo acceptamus animo, ita praeter omnem ſpem ac expectationem, imo meritum noſtrum, intelleximus, Veſtras illuſtriſſimas Dominationes nos remiſſae curae pacis arguere. At nos conſcientia pactorum tuti, iudicem orbem chriſtianum non fugimus, nihil a Nobis commiſſum nec omiſſum eſſe, quod ad mutuam beneuolentiam, ſacroſanctam pacto-

1655 rum fidem, inter hos Reges et populos facere videbatur. Quamprimum enim, *S. R. Maieſtas*, Dominus Noſter Clementiſſimus, rerum in Polonia potitus eſt, quamuis adhuc haud paucorum annorum induciarum continuandarum reſtaret ſpatium, auctor tamen Sereniſſimo Regi fuit hic ſenatus, vt interuentu Principum Chriſtianorum pax ſolida et duratura vtriusque conſtaret populis. Quo nomine viri illuſtriſſimi legati Ordinis Senatorii et equeſtris miſſi erant Lubecam, vt ea, quae pacis ſunt, agerent. Quod vt factum eſt, ita ſtudium legatorum noſtrorum illuſtriſſimorum, quo ferebantur in ſolidam coniunctionem inclytorum regnorum, viderunt Principes amici vtriusque gentis, et ſinceritatis ac candoris noſtri omni exceptione maiores extiterunt teſtes, ita vt, quamuis primus re infecta ſolueretur conſeſſus, continuare eundem paucorum menſium interiecta mora, pacis ſtudio non dubitarent. Quibus autem de cauſis et continuatus actus iſte non ſortitus ſit optatum finem, id iudicii nobis non ſumimus. Cum autem vltimis Standorffenſibus pactionibus prouiſum ſit, ne ex leuibus occaſionibus in odia publica et bella exaſperentur Reges et Regna noſtra, ac non ſemel tantum, ſed et iterum, durante interſtitio, hi pacis publicae tractatus reaſſumerentur, et quamuis iidem non ſuccederent, illaeſae tamen ab vtrinque manerent induciae, Nobis auctoribus ablegauit in Sueciam *S. R. Maieſtas* delegatum CANAZILIVM, qui et teſtaretur pronam ſuae Maieſtatis voluntatem, et Veſtram expiſcaretur. Qui, quamprimum detulit hoc *Sacrae Regiae Maieſtati* Domino Noſtro Clementiſſimo, Vos non alieno animo eſſe ad reaſſumendos tractatus, et compendii cauſa inuitare, vt Sacra Regia Maieſtas, Dominus Noſter Clementiſſimus, et reſpublica, cum plena poteſtate legatos ablegarent Stockholmiam, qui ibidem de negotio principali tranſigerent, ipſa intempeſta hyeme, occluſo Oceano, miſit ablegatum ſuum, generoſiſſimum Dominum MORSTENIVM, qui aperte teſtaretur, non ſimulatam Maieſtatis ſuae in pacis ſtudium voluntatem, ac is idem, vt eſſet praenuntius futurorum legatorum, qui iam tum viri illuſtriſſimi erant deſtinati. Quamuis enim ſatis graue viſum ſit *Sacrae Regiae Maieſtati*, non intermedio loco reaſſumi deberetam grauiſſimum negotium, facile tamen aſſenſa eſt *S. R. Maieſtas*, cum non id tantum animo conciperet, vt per hos legatos vetuſta componerentur diſſidia, ſed praecipue, vt, compoſitis iis, ſtrictior amicitia et foedus perpetuum contra communes hoſtes iniretur. Qui legati, cum iam eſſent in procinctu moram promouendi, iter deſtinatum interpoſuit non habita accepti internuntii noſtri notitia, de quo poſtmodum ex literis illuſtriſſimarum Dominationum Veſtrarum intelleximus, quod in conſpectum Regis Veſtri ne admiſſus quidem eſt, tum nec literae fidei ab eo acceptae, nec auditus a Rege Veſtro, vt exponere poſſet Regis noſtri deſiderium ſincerum pacis. Quo autem nomine reus fuerit hic internuntius, certe ſatis leui, vel Vobis ipſis iudicibus, ſi praeiudicium deponatis, ob intermiſſam vnam interpretationem, quae non a legibus pactorum eſt iuſſa, ſed exemplo tantum eorundem pactorum inter nos inoleuit. Quod ipſum nec ſtudio factum fuiſſe, in promptu Nobis erat, cum proxime praeteritas literas ad Sereniſſimum Regem Veſtrum per generoſiſſimum Kochium exaratas, legiſſetis e voto Veſtro et intentione ſcriptas, cum ipſe internuntius alias venturas e Polonia promitteret, atque promiſſo iam ſteterit. Cum certe tam leuis iſte defectus, affectum ab vtrinque ſincerum, ad conciliationem animorum, negotiumque ſtabiliendae pacis inter haec Regna perpetuae, turbare non debuiſſet. Quo factum eſt, vt neſcii legati noſtri, quo tandem res eruptura eſſet, ſubſiſterent pauliſper ad informationem internuntii, quo tandem dirigendum eſſet iter, cum iterum aliae expectantur literae e Polonia in Sueciam; Princeps legationis vir illuſtriſſimus Caſtellanus Kiiouienſis fato

cedit,

cedit, ac ita noua ſucceſſit cura Sereniſſimae Regiae Maieſtati, de ſurrogandis nouis legatis, qui et iam nominati ſunt, his diebus abituri cum plena poteſtate a Sereniſſimo Rege et republica. Quod quidem negotium, longe grauiſſimum, quamuis optaremus tractari interuentu mediantium Principum, quod etiam ex pactis conuentis faciendum eſſet, et ne optime meriti de Nobis Principes, qui nobis iam operam ſuam ſemel impenderant, immerito a Nobis excludi videantur. Si tamen Sereniſſimo Regi Veſtro, ac Veſtris Dominationibus illuſtriſſimis magis expedire communi tranquillitati videatur, eo compendio rem tanti momenti tranſigi, nec nos ab eo conſilio alieni ſumus, ſaltem tamen *Sereniſſimi Regis Chriſtianiſſimi*, et Electoris Brandeburgici oratores in Veſtra Regia exiſtentes, adhibendos eſſe putamus. Interim vero non dubitamus de Sereniſſimi Veſtri Regis, inter Reges viſitata humanitate, quod et grate iam noſtrum ablegatum acceperit, atque eundem cum teſtificatione reciproci affectus, ac pronae in tranquillitatem publicam voluntatis dimiſerit. Caeterum quemadmodum nihil antiquius habuimus, quam conſeruationem publicae fidei initorum pactorum, ita declaratae illuſtriſſimarum Dominationum Veſtrarum erga Nos voluntati, parem ſtudiorum ſignificationem referimus, ac proſperrima omnia, diuturnamque incolumitatem ex animo precamur. Datae LOVICII 15 Maii M.DC.LV. 1655

LIBRI V. CAPVT V

SYNOPSIS

Caroli Ferdinandi, Poloniae principis, immaturum fatum. Idem Varſauiae tumulatur. Sarcophagi inſcriptio. Comitia Varſauiae. Accuſatur palatinus Smolenſcenſis deditae vrbis. P. Caruat S. I. praeſagium. Dignitates eccleſiaſticae diſtributae. Legati in Sueciam deſtinantur.

Haec ſumma literarum Poloniae ſenatorum ad Sueciae proceres. Sed ego a conuocatione, de qua ſuperius innui, ac furenti Marte, ad luctuoſa tantiſper aliquot procerum tranſeo funera. Occurritque primum SIGISMVNDI Comitis a DÖNHOFF, Socalienſis gubernatoris, magni quondam Syradienſis palatini filii, quem vniuerſa luxit Siradienſis prouincia. Hunc paulo poſt ſubſecutus eſt GREMBOSZEWSKI, Vrzendonienſis gubernator, quondam regis familiaris amicus, ad extremum hoſtis. Horum omnium luctuoſius accidit, praematurum fatum CAROLI FERDINANDI, Poloniae Principis. Vnicus is auguſto Regi frater, SIGISMVNDI III, ac CONSTANTIAE proles, Vratislauienſium ac Plocenſium cum diſpenſatione Summi Pontificis, Antiſtes. Ratiborienſis ac Oppolienſis Dux; in ſpem regni viuebat, auctoritate apud Polonos, ſama apud exteros clarus, adeo, vt Rex VLADISLAVS aeger valetudine, et adulantibus circum, qui finem regni adeſſe dicebant, ſi quid fato pateretur, reſponderit: *Habere ſubſidium rempublicam.* Rogantibus deinde in quo potiſſimum? cum duo adhuc reſtarent principes ſanguinis? addiderit: *In* CAROLO FERDINANDO. Corpus defuncti apud religioſos ſocietatis IESV Varſauiae in regia Maſouiae, magna pompa et luctu tumulatum eſt. Addita ſarcophago magnifica patrum inſcriptio huiusmodi tenoris:

Donhoffii mors.

Caroli Ferdinandi immaturum fatum d. 9 Maii.

Varſauiae tumolatur. 5. Iulii.

1655

Sarcophagi inſcriptio.

D. O. M.

Quicunque magna ſollicitus quaeris:
accede propius: magnum hic habes contractum
in exiguo ſpolium mortis.
CAROLVS FERDINANDVS Iagellonius
Poloniae et Succiae Princeps hoc tumulo
clauditur.
Quantum dixi Principem cum CAROLVM
Ferdinandum dixi.
Quantus hic eſt tumulus Principem qui tantum
Capit?
SIGISMVNDO III. Poloniae Rege Auguſtiſſimo natus.
Oculis tunc grande quid ſpirantibus
Aulam Poloniae ſerenauit.
Nunquid omnium virtutum ſuauiſſima medulla
compactus Pater Rex, Filium Principem generare
potuit, non virtutum omnium lectiſſimo flore
concretum?
At non vna decoratum Corona ſanguinem
a Genitore traxit.
Abauum enim habuit GVSTAVVM, Proauum HENRICVM,
Auum IOANNEM, inclytos Sueciae
Reges.
CONSTANTIA Auſtriaca, Caroli Archiducis Tyrolenſis Filia,
FERDINANDI Caeſaris II. ſoror,
FERDINANDI Caeſaris III. Amita
Mater illi fuit.
Quantum hinc illi Decus acceſſit?
Cum Caeſares ſimul et Reges ſanguine miſtos
in ſe Vno circumferret?
VLADISLAVM IV. et IOANNEM CASIMIRVM
Poloniae et Sueciae potentiſſimos Reges
Germanos Fratres ſuos natu maiores
In ſolio ſalutauit.
Sed nitidum Sereniſſimae Proſapiae iubar
raro ipſe ſuarum fulgore virtutum auxit.
Caeſarea Ferdinandi II. Auunculi, et Regia
Sigismundi III. Parentis nominatione,
Vratislauienſis et Plocenſis Antiſtes
renunciatus, nihil antiquius habuiſſe
viſus eſt, quam vt hominem exutus
migraret in angelum.
Ne videlicet humanos illi humeros oneri ſubiiceret,
quod humeri vel angelici reformidant.
Ducatibus Oppolienſi et Ratiborienſi in Sileſia
cumulatus,
Sacram Praeſulis authoritatem addita Ducis maieſtate
Fecit auguſtiorem.

Neutri

Neutri tamen defuit: ex aequo ſe partitus vtrique. 1655
Principum nempe animarum munus eſt,
Vaſti licet imperii, veluti magni corporis
membra omnia aequaliter informare.
Clarae Tumbae praefuit Adminiſtrator, Praepoſitus
Miechouiam rexit, prudentia et charitate pari.
Non enim eſt ſolum Principis virtus maxima,
noſſe ſuos, ſed eosdem etiam amare.
Suae monumentum immortale munificentiae
Domum profeſſam Societatis IESV Vilnae
in Lituania ampliſſimo ſubſidio ſtabiliuit.
Non poteſt proinde nobile CAROLI FERDINANDI nomen
aliquando ſilere fama: quod in omnem aeternitatem,
facunda marmora praedicabunt.
Ingenioſam nobilium adoleſcentum indolem,
non vno in Athenaeo bonis inſtructam artibus
vidit Polonia ipſo liberaliter ſuppeditante
ſumptus.
Sic errata ſtuduit corrigere fortunae, quae
ingenia illuſtriora, non raro vel negligit, vel
non videt, genio ſemper ſolita regi caeco.
Rempublicam difficillimis belli temporibus,
contra Rebelles, copiis et auro iuuit.
Religioſas familias, et cuiuscunque Ordinis
mortales rerum inopia oppreſſos erexit,
non amica minus, quam liberali manu,
foeneratus ita DEO dum pauperi
largiebatur.
Sic hominum vniuerſitate obaerata in cenſum
certi titulo Vadimonii iam ceſſerat
ipſa Diuinitas.
Cuius aeque debitam, atque exoptatam, vt iniret
poſſeſſionem, dum votis omnium expetitur
immortalis, importunae mortis inuidia
eripitur Vitae.
Magno mortalitatis damno miſerioris, quae
viuaciſſimo ipſius beneficentiae ſpiritu
recreabatur.
Recuſato maiorum ſepulchro Cracouiae,
Voluit Varſauiae ſepeliri, vnus ipſe.
Regibus animi magnitudine non impar,
Regium ibi ſepulchrum facturus,
vbi iaceret.
Iacere voluit apud Patres Societatis IESV,
ab iis ſe diuelli non paſſus, in morte, quos
dilexerat vnice, dum viueret.
Obiit VISCOVIAE Anno M. DC. LV. die IX Maii.
Aetatis ſuae XLII.
Abi iam Viator,

1655

Vt plura laudum alibi legas encomia, neque enim
totus hic iacet, qui glorioſi nominis fama,
vbique terrarum viuit

CAROLVS FERDINANDVS 65).

Comitia Varſauiae d. 19 Maii. Accuſatur Palatinus Smolenſcenſis deditae vrbis. P. Caruat S. IESV praeſagium.

Redeo ad comitia, a quibus morte Principis digreſſus ſum, quae, vt innui, Rex in maximo tunc animi, totiusque regni luctu celebrauerat, principio et exitu admodum turbida, quaſi expiratura. Occaſionem autem palatinus dederat Smolenſcenſis, PHILIPPVS OBVCHOWICZ, quem dediti Smolenſcii auctorem, vniuerſa tunc incuſabat reſpublica, donec, adnitente rege, ſopiretur negotium, dilata quaeſtionis cauſa, ad ſequentia ordinum comitia. Palatinus nihilominus tunc praeſens, ſenatorio loco cedere iuſſus eſt. Pridie comitiorum ſatis docte et pathetice concionem habuit, pater CARVAT ſocietatis Ieſu theologus, regius eccleſiaſtes, accepto argumento ex Iſaiae 51 capite. *Eleuare, eleuare, conſurge Ieruſalem, quoniam ebibiſti de manu Domini calicem irae eius, bibiſti ad ſatietatem, bibiſti vsque ad faeces, non eſt inuentus, qui te ſuſtentet, de filiis quos genuiſti, non eſt inuentus, qui tuam apprehendat manum, de filiis, quos enutriuiſti etc. etc.* Subiunxit finem inſtare patriae peccatis, vindictam repoſcentibus. Tandem reſipiſcentiam, diuinique irati Numinis reconciliationem proponebat, finito in haec verba ſermone: Vbi, inquit, ceſſabunt humana, diuina procul dubio appropinquabunt auxilia.

Auxerant comitiorum frequentiam Lituani Proceres, RADIVILVS, GONSIEVIVS, SAPIEHA, PACIVS, praeter Poloniae optimates, LVBOMIRSCIVM, LESCYNIVM, OPPALINIVM, KOBIERZICIVM, KRASINIVM, DZIALINIVMque. His acceſſit frequens eccleſiaſticorum ſenatus. Duo archiepiſcopi, cum ſex epiſcopis. Initio itaque comitiorum, ſopita ad tempus palatini cauſa, rex Plocenſem cathedram IOANNI GEMBICKI, Culmenſi tunc offert antiſtiti, promoto ad Culmenſem LESCYNIO, Kiiouienſi epiſcopo tunc temporis.

Dignitates eccleſiaſticae diſtributae.

Cathedra Kiiouienſis THOMAE VIEISKI, praepoſito Varmienſi, abbatiae Plocenſis ceſſit adminiſtratori. Reliqua quoque ſacerdotia, in hunc modum diſtributa ſunt: Miechouiae praepoſitura, quae quinque aureorum excedit millia annui reditus, KORYCINIO, Cracouienſi canonico: Clarae Tumbae abbatia, Leopolienſi Archiepiſcopo, Paradienſis NIEBOROVIO, defuncti Principis cancellario.

Legati in Sueciam deſtinantur.

Conſultatum deinde de legatione in Sueciam ablegando, ZBIGNAEO GORAISCIO per eos dies in bonis ſuis extincto, qui legati munus, paulo ante in ſe ſuſceperat. Etenim nuntiabatur parari Sueticas legiones, quae ſuperiorem inuaderent Poloniam, deſtinatamque excidio Poſnaniam. Ergo omnium calculis palatinus eligitur Lencicienſis, IOANNES comes de LESZNO, vna cum ALEXANDRO NARVSZEVIC, referendario Lithuaniae, Lidenſi gubernatore, qui iter mari aggreſſi STOCKOLMIAM, regiam Sueciae, ſecundo vento appulere. Excepti a proceribus regni illius magno cum applauſu.

LIB. V.

65) Haec ſarcophagi inſcriptio non adulatorio, ſed re ipſa hiſtorico ſtilo exarata. Ex hiſtoria enim ſcimus Polona, CAROLVM FERDINANDVM, omnes principis virtutes vita factisque expreſſiſſe, poſteritatique omni exemplar boni principis reliquiſſe imitandum. Tam eximium eſt bene audire a poſteris, et ſi omnia, quae terrarum orbis continet, futilia ſint, hoc vnicum magnum bonum eſſe videtur, cui tanta ſit conceſſa a Deo felicitas, vt viuus et mortuus in omne aeuum homines virtutem doctrinamque poſſit edocere.

LIBRI V. CAPVT VI,

SYNOPSIS

Comitia finita. Legati in Sueciam proficiſcuntur et Stockholmiam veniunt. Reſidentes ſalutant. Roſenhemius Senator Sueciae bellum Polonis declarat. Reſpondet palatinus. Naruszewicz regem Sueciae ſalutat. Reſpondet cancellarius Sueciae. Palatinus reginam inuiſit. Cancellarius legatos inuiſit. Eius de bello ſenſus. Reſpondet palatinus. Suecis offertur pax etiam iniqua. Cancellarius ſilet. Palatini ad cancellarium Sueciae verba. Legati regi Sueciae valedicere volunt. Tractatus incipiunt ſed non finiunt. Armiſtitium petunt Poloni, nec impetrant. Polonorum manifeſtatio. Regi valedicunt Poloni et munera accipiunt. Rex Sueciae in Pomeraniam nauigat, legati in Poloniam reuertuntur.

Interea comitia terminabantur trigeſima poſtquam incoeperant die, in quibus generalis 1655
motus nobilitati indictus per vniuerſum regnum, contra hoſtilia appropinquantia agmina. Iam enim furentes, ac omnis humani diuinique iuris violatores Coſaci Camenecum obſederant, nec, parte ab altera, feriabantur Moſchi, MINSCIO iam in fauillas redacto. Miles quoque tunc ex LANEIS [66]) colligi iuſſus, vniuerſa ſubſcribente nobilitate, atque clero. Lex ſumtuaria Lycurgi Numaeque promulgata, cuius poſtea executio in inſtanti euanuit. Lectae quoque Chani Crimenſis literae, quibus omnia pollicebantur facturum ſe, ſi reſpublica tantum conſcriberet exercitum, qualem ſub BERESTECKO obſtupuit Ruſſia. Caeterum exiguo, aut fere nullo Polonorum comparente exercitu, non teneri ſe pro Polona republica vltro oppetere, perireque in alterius victoria.

Eo modo finita ſunt Poloniae comitia, in quibus illud quoque memoria calamoque Comitia finita.
haud indignum accidit, quod certe ſtupebit poſteritas, inuentum fuiſſe audaciorem iuuenem KRASINIVM familia, qui terreſtris legati tum functus officio, contradicentem ſibi LASOCIVM genere itidem natalitiisque illuſtrem iuuenem, primo conuitiis adortum, ad extremum ſtricto eundem petiit ferro; ictus tamen inclinatione corporis a Laſocio euitatus, inanis excedit; non ideo tamen deſiit Kraſinius, inuolansque in os Laſocii, eadem celeritate, qua coepit, opus perfecit, acerba manu percuſſa Laſocii gena. Et haec facta praeſente rege, pleno ſenatu, totaque republica, impune, quis non miretur, male quoque de tam inordinata auguraretur Polonia? Fuerat quidem in ſpeciem in Kraſinium animaduerſio, ſed illa, inſtante palatino Plocenſi, patruo, poſt aliquot euanuit horas. Eo peracto ſcenae epilogo, digrediebantur a rege optimates, paulo poſt ſub ſignis alterius comparaturi regia, in perniciem ſui, propriaeque patriae. Tunc quoque primo modus regnandi coepit in Polona aula, hactenus exoſus, altius ſecreta celandi.

Turbidis finitis comitiis, iuſtiaque perſolutis CAROLO FERDINANDO, fratri optimo, rex vnum totus ſequi decreuerat Martem. Inde nouo feruore, nouo conſilio, nouis etiam viribus dimicare ſtatuerat, ſi non proceſſiſſent optata ac oblata cum Sueciae rege foedera, hocque conſilio Germanus miles ex Lituania redire iuſſus eſt in Pruſſiam. Ipſe Mariaeburgum properare quantocius decreuerat; praemiſſo ante aduentum Hungarico peditatu, Germanorumque ſelecto equitatu.

66) Iam dixi, quod *laneus*, vox barbara, iugerum ſeu *manſum* ſignificet. Miles igitur *ex laneis colligi iuſſus*, idem eſt, ac ſi auctor dixiſſet: miles ex contributione agraria, vulgo in lingua Polona LANOWE dicta, colligi iuſſus.

1655 Abeunti Varſauia, nuntiatur legatos Poloniae Gedanum rediiſſe, ac propediem, ſi per regem ipſum liceret, futuros Varſauiae. Admonitus periculi ea denuntiatione rex paululum ſubſtiſtit, certiora a legatis opperiens reſponſa.

Legati Poloni in Sueciam proficiſcuntur. Stockhulmiam veniunt. Reſidentes ſalutant.

Sed Poloni legati, vigeſima nona Iunii Olandiam praeteruecti, nuntium illico miſere cum literis Stockholmiam, qui adfuturos diceret legatos. Reſcripſere Sueciae proceres, gratiſſimum fore legatorum aduentum, ſimul quoque miſſi ſunt, qui hoſpites ſalutarent, regioque exciperent hoſpitio. Summa itaque magnificentia excepti ſunt legati, iisque primis quinque diebus regio ſumtu omnia abunde ſuppeditata, ſecretario legationis interim inuiſente ac ſalutante legatos, Gallicum et Danicum, nec non Reſidentes in aula Stockholmiae, Caeſareum, Portugallicum, Brandeburgicum et Curlandicum. Sed nec ii humanitatis officio vinci ſe a Polonis paſſi, paria hoſpitibus reddiderunt humanitatis officia: innuente Gallico legato, aduentu Polonorum, aliquantulum imminutum eſſe iratum Sueciae regis animum. Caeterum, antequam ad regia admitterentur conſpectum, ROSENHEIMIVS BANNERVSque, ambo Sueciae ſenatores inuiſere Polonos, priorque Roſenheimius, in haec praeconcepta locutus eſt verba:

Roſenheimius bellum Polonis declarat.

Sereniſſimus ac Potentisſimus Rex Sueciae, Dominus Noſter Clementisſimus, per me, atque etiam collegam meum Excellentiis Veſtris teſtatum eſſe cupit, aduentum ipſorum, ſimul quoque Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae animum, admodum ſibi gratum eſſe, atque adeo nihil velle intermittere, quod ad cognoſcendum vicisſim ſtudium, et optimae voluntatis ſuae propenſionem ab Excellentiis Veſtris expectari poſſet. Hoc tamen vnice dolet, quod cum plures etiam nuntii hic comparuerint, qui ſolidam partis vtriusque compoſitionem pollicebantur, id ad hoc vsque tempus protractum eſſe, cum interim Suae Maieſtati ea, quae ſunt iuris gentium agere, et ea, quae hactenus ad hunc finem non fecerunt, vindicare neceſſum ſit. Nihilominus non recedit ab eodem etiamnum ſtudio, vt id negotium, ſub armis vtrinque iam fulgentibus et clypeo, tractari posſit. Quoniam vero Regia Maieſtas itineri iam accincta eſt, id Excellentiis Veſtris conſiderandum relinquit, vtrum hic (quod iam vix fieri poteſt) an ſub armis et clypeo id negotium agere velint? id omnino Excellentiis Veſtris notum eſſe cupiens, ipſam Maieſtatem, tam hic, quam vbique ſtudium pacis ſectari, et ad eam pronum ſemper animum habere. Qua in parte nobis, voluntatem Excellentiarum Veſtrarum intelligere, atque etiam ſibi referre iusſit.

Auide excepere Roſenhemii orationem Poloni legati, neque mora in haec fere extemporanea verba reſpondit Palatinus:

Reſpondet Palatinus.

Inopinata ſane nobis ea Sereniſſimae Maieſtatis Sueticae venit ſignificatio. Primum enim reuocatis iis, quae Lubecae acta ſunt, non noſtra ſolum, ſed ipſa etiam Excellentiae Veſtrae ibidem tum praeſentis conſcientia fatendum eſt, difficultatem negotii illius ſanciendae pacis perpetuae, non modo per mediatores Principes et reſpublicas, verum etiam per ipſas partes vtrasque agnitam fuiſſe. Nihilominus illinc ita pacatis et coniunctis etiam, atque contentis animis, ab vtrinque ipſa Excellentia Veſtra teſte diſceſſimus, vt nulla ſubinde animorum mutatio ſperari potuiſſet. Cum vero tractatus ipſi pacis perpetuae ex praeſcripto induciarum, ſemel atque iterum reaſſumi debuiſſent, quod de pluribus etiam vicibus intelligendum eſſe nemo ambigit, huic negotio continuando, tempus adhuc iuſtum et ſufficiens reſtare videbatur. Praeſertim cum vigore ipſarum induciarum, etiamſi tractatus huiusmodi non ſucceſſiſſent, tamen induciae ſemper ſaluae et illaeſae eſſe debuiſſent. Ad quas abrumpendas, cum nullae iuſtae contra Nos adduci poſſint rationes, admodum mirum eſſe nobis debet, Excellentias Veſtras ſub clypeo armorum nobis tractationem pacis offerre, cum

ſub

ſub clypeo induciarum, non iniuriarum, tractare debeamus. Neque huc ſolummodo huius negotii, ſed etiam maioris firmandi nexus, et neceſſitudinis gratia, ab Excellentiis Veſtris inuitati venimus: quin etiam tanta humanitate excepti ſumus, quantae vtrum ea Excellentiarum Veſtrarum ſignificatio, reſpondeat, illarum ipſarum iudicio relinquimus. Porro quid ad huiusmodi propoſitionem reſpondeamus deliberandum nobis eſt. Quam tamen deliberationem noſtram breuiter expedire, et Excellentiis Veſtris aperire non negligemus. 1655

Sequenti deinde die, quae ſeptima Iulii erat, reſpondere Poloni, per legationis ſecretarium, ROSENHEMIO BANNEROque, Sueciae ſenatoribus: *Se inſtructioni regiae, et mori omnium aularum et gentium inſiſtere, atque inprimis audientiam regiam poſtulare, et quocunque iam in ſtatu res ſint, ea quae ad amicitiam vtriusque regni pertinent, ſibique commiſſa ſunt, exponere velle.* Quod illi regi ſuo ſe relaturos obtulerunt. Hora itaque diei vndecima, miſſae rhedae duodecim, vna cum Roſenhemio Banneroque, quibus obuiam proceſſit etiam Marſchalcus, eoque modo ad regem in ſolio conſiſtentem deduxit. Rege aliquot paſſibus erga legatos progeſſo, et ad ſolium reuerſo, ALEXANDER NARVSZEWIC M. D. Lituaniae referendarius, latina facundia paucis multa complexus, perorauit. Vicinitatis iura memorans, deceſſorumque pacta, ſaepius ingeminans. Cui Sueciae cancellarius in hunc conceptum reſpondit modum: Naruſzewic Regem Sueciae ſalutat.

Regem ac regnum hoc nihil magis ſemper deſideraſſe quam pacem, et vetuſtam illam vtrorumque regnorum renouandam amicitiam, ac proinde ſibi ſtudium huiusmodi Regis atque reipublicae Polonae, nec non etiam aduentum Dominorum legatorum eſſe gratiſſimum, cum quibus ita aget Rex et regnum hoc, vt ipſi ſinceritatis eius teſtes eſſe poſſint. Reſpondet Cancellarius Sueciae.

Allocutus deinde palatinum rex, vehementer ſciſcitari coepit, de regis ſacra valetudine, tum et de aliis, quae in ſpeciem humanitatis omittere nec barbari ſolent.

Luce proxima palatinus vti reginae Poloniae marſchalcus, Sueciae inuiſit reginam, nomine dominae ſuae, a qua eidem reddidit literas, quas illa muliebri excepit comitate, ſollicita in ſpeciem de eiusdem valetudine, quam vbi bene valere intellexit, hilariori vultu quam antea exhibito, legatum dimiſit. Anxios tunc habebat Polonos Sueciae regis, haec ſub clypeo armorum tractatio pacis, nec minus admirationi fuit, tanta Suecorum in Polonos, vt in hoſtes prodigalitas, vnde attonitis, et fatali morbo medicinam ab vtrinque exquirentibus, ſuperuenit Sueciae cancellarius, vna cum magno DE LA GARDE, theſaurario, ac BIELKE, ſecretorum arbitro. Hi miſſos ſe a rege dixerunt, qui heſterna a Polonis propoſita melius digererent puncta. Aſſenſit palatinus regio voto, repetiitque heſternam propoſitionem, adductis rationibus contra Moſchum, cuius perfidia regi regnoque Sueciae pariter metuenda eſſet. Cui cancellarius Sueciae ex parentis codice, quem ad ſubleuandam attulerat memoriam, tanquam e rationario imperii reſpondit: Palatinus reginam inuiſit. d. 8. Iulii. Cancellarius legatos inuiſit, eius de bello ſenſus.

Nihil quidem Regi deſiderabilius fuiſſe, et eſſe ipſa pace, inter haec inclyta regna, quae fundamentum amicitiae eſſe debet, ſed cum iam aduentum DD. legatorum omnino non ſperaſſet et ſe itineri accinxiſſet, in hoc primam difficultatem verti. Iam enim eo ventum eſt, prout nuper DD. legatis nuntiari fecit, vt arma in Poloniam inferre coactus ſit, idque grauiſſimis ex cauſis, quae DD. legatis conſtabunt, et etiam toti orbi palam fient. Vt enim alia multa omittantur, meminerunt bene CROCOVIO cum exercitu, per ditiones Polonicas, cum magna incommoditate exercitus Suetici, tranſitum permiſiſſe, tormenta certis in locis defodiſſe, BOTIVMque in Liuoniam certa cum caterua miſſum, tractatus Danicos ratione Oſiliae inſulae, (de quo extant originales literae) impediuiſſe: et nuper de mari Balthico, cum Hollandis tractauiſſe: inſuper MORSTINIVM, cum illis ipſis, propter quae bella geſta ſunt, irritamentis, ad

1655 hoc regnum miſiſſe. Vnde rex et regnum aliter facere non poterant, nec debebant, niſi vt ſecuritati et tranquillitati ſuae, tali modo proſpicerent. Interim tamen Regem ſuum omnino optare pacem, ſi modo ſincere de ea ageretur, ſed cum iam tractationem huiusmodi locus et tempus ob diſpendium Regis, non exiguam exercitus partem hic habentis, et momenta bellorum, non admittant: optare vt DD. legati, vel alium locum eligerent, vel Regem in Pomeraniam comitarentur, vbi eo maiori ſpatio et commoditate tam graue negotium tractari poſſet.

Reſpondet Palatinus.

Haec memoranti cancellario reſpondit palatinus:

Cauſas tam inſperati contra rempublicam noſtram progreſſus, a Domino cancellario productas, non ſolum pleraſque inueteratas, ſed et omnes iuſtitia et aequitate plane vacuas eſſe, ſeque et rempublicam in his conſcientiam habere immunem. Quod attinet ad CROCOVIVM, nullis pactis ſtringebamur, vi quorum illi pacificum tranſitum negare debuiſſemus, ſed cum nobis non conſtaret, quo animo ipſe tunc ditiones regni armatus, ſine quauis denunciatione propria ſua auctoritate ingreſſus eſſet, copias certe noſtras illi oppoſuiſſemus, ſi aliquas tunc in propinquo habuiſſemus; ſed cum aliter fieri non poterat, id etiam cum iniuria, noſtra ex parte, ſuſtinere debuimus. Poſnaniam tamen eidem intrare non permiſimus, donec certos obſides de pacifico et indemni tranſitu ſuo dediſſet. Et nonne Bannero quoque Veſtro cum ſuis et reliquorum militum pignoribus, ac mille ducentis militibus, per regnum noſtrum, vltro et beneuole tranſitum permiſimus? Imo eundem omni humanitate excepimus. Non enim ad contrarium, aut imperio, aut per pacta cum vtriſque habita, obſtricti ſumus aut ſuimus. Factum BOTII inſcia republica, vna cum VLADISLAO rege extinctum eſt. Nec talia a Vobis in tractatibus Lubecenſibus propoſita fuerunt. De tormentorum defoſſione, et Oſilia inſula prima vox eſt, quam ex ore Excellentiae Veſtrae excipio. Nec de Hollandicis tractatibus multum mihi dicendum eſt, cum ad eos nullus reipublicae conſenſus acceſſerit. Cum vero ſemper ſuſpicaremini de Regibus noſtris, idcirco rempublicam noſtram fideiuſſorem pro illis eſſe voluiſtis, cum eaque ſimul foedera induciarum pepigiſtis, vt Regibus talia non permitteret, quod et factum eſt, adeo vt nullam cauſam iuſtam abrumpendi foederis contra nos protendere poſſitis. Quantum ad MORSTINIVM, et tituli occaſionem: Scimus Regem Anglum, Franciae, Danum, Gothorum et Vandalorum, Gallicum, Polonorum titulo, et alios per multa tempora, etiam ex nullo aut leuiſſimo praetextu vſos, non tamen bella ex his geſta eſſe. Sed his in partem ſepoſitis, cum ſincere ab vtrinque agendum ſit: proponite media: *Etiam cum aliqua commoditate Veſtra, dummodo cum decore et dignitate Regis et reipublicae noſtrae*, vt inde ſinceritatis noſtrae argumenta capiatis. Quod, etſi magnitudo, negotii aliter exigere videatur, vel in aliquot tamen dierum ſpatio ab vtrinque demonſtrari poſſit: Et vt materia huiusmodi durior, ſuauius procedat, fiat haec ſi non per mediatorem, ſaltim per interpoſitorem aliquem, qui mentes partium ab vtrinque referat.

Suecis offertur Pax etiam iniqua.

Cancellarius ſilet.

Talibus argumentis cancellarii Sueciae rationes confutabat palatinus. Fuitque illa tam ſolida confutatio, vt cancellarius palam faſſus ſit, opus eſſe ad reſpondendum parente ſuo, qui melius iſtarum rerum gnarus fuerat. Subriſit deinde interpoſitoris audito nomine, proponenda potius cenſendo media, quae ille regi ſuo ſe relaturum declarauit. Ita eo die ſeſſio finita eſt, quam excepit Polonorum Gallici legati reciprocum humanitatis officium, cui omnia praemiſſa retulere fideliter. Ille operam omnem pollicitus, regem tunc adiit,

Google

1655 d. 9 Iulii.

adiit, cum eoque ſub veſperam, extra vrbem rheda vectus multa de Polonis diſſeruit, effecitque, vt rex in ſpeciem pacis abitum ſuum differret in quintam vſque diem. Interim ſecreta miſcebaotur coo ſilia, nemo comparebat, qui palatini reſponderet rationibus, aut coepto negorio finem imponeret, omnes bellicae accincti profectioni, bellum cogitarunt, pacem oderant.

Palatini ad Cancellarium Sueciae verba.

Palatinus, vbi vidit, rem eo iam deductam eſſe, vt non niſi armis decerni deberet, Suecos pacem ridere, bellum voluere, cancellarium adiit, multiſque diſſeruit: Diſceſſum huiusmodi non eſſe ad pacem, imo ad exacerbationem et incommoda vtriuſque nationis. Non enim ſtatus noſtri adeo deſperatas eſſe res, vt conſeruationem noſtri deponendam eſſe nobis exiſtimemus. Romani vni incluſi capitolio, tandem hoſtes ſuos deleuerunt. Gallia ab Anglis tota occupata et obſeſſa, tandem Aurelii vna ad defenſiouem inclamante virguncula, cum pernicie hoſtium ſuorum ſeſe vindicauit. Et quis nouit ſenſum Domini? cuinam noſtrum, an etiam vtrique ruina abunde expectanda ſit? Non quidem nos cum gloria et vaoitatibus huiusmodi hoc venimus, non tamen virorum officium deponere debemus, ideoque, ſi pacem ad quam vocati ſumus, hic non reportauerimus, Dei arbitrio hoc negotium committere debebimus. Deinde audientiam petiit regis, cui iam vltimo valedicere vellet. Aſſenſit cancellarius palatini poſtulato, eumque verbis ad pacem pronis, re autem ad diſceſſum compoſita, affatus, ad limina domus deduxit, regii colloquii conſtituto ei tempore hora tertia pomeridiana, quam praeuenit ſtatus ſecretarius CANTERSTEINIVS, requirens a legatis, nomine Suedici ſenatus, vt autographa mandatis libere agendi inſtructa, vna cum apographis, commiſſariis mitterentur. Adiunxit tractatus pacis hic inchoandos, commodius autem in Pomerania ob propinquitatem loci perfici, et felicius concludi poſſe. Ad haec palatinus: Vbi, inquit, incipiendum, ibi concludendum cenſeo. Etſi enim magnitudo negotii tot annis congreſſus fatigaſſet, vnam tamen horam, ſi mutua adſit voluntas, feliciorem eſſe poſſe, praeſertim cum nobis amicitiae fructus hinc, non e Pomerania ſperandi ſint, et induciarum mens eſt, vt emollitis, non exacerbatis animis, tractetur pacis negotium, quod inter arma ſine exacerbatione fieri non poteſt: Imo ipſa inter arma tractatio impoſſibilis videtur. Autographa cum apographis interim deferente commiſſariis ſecretario legationis, receptis autographis apographa ibidem reliquit.

Legati Regi Sueciae valedicere volunt.

Tractatus incipiunt; ſed non finiunt.

Ventum eſt ergo citra verborum ambages, citra ſolennitatum inania, citra denique dicta laeſura, ad ipſa negotii capita praecipua, de iisque actum eſt tribus ſeſſionibus.

Primo autem omnium refutauit palatinus ea omnia, quibus ruptam ex parte Polonorum induciarum fidem eſſe, cancellarius Suedicus aſſerebat. Poſtea de iure regni, mox de Liuonia actum eſt. Interim ita procedere videbatur negotium, vt non adeo multis diebus confici potuerit, ſi rex Sueciae moram aliquam itineris ſui decreto iniici paſſus fuiſſet. Sed ille nullis rationibus, nulla ſuada permoueri potuit, vt maneret diutius. Praecipue vero obtendebat, res ſuas et regni, requirere omnino ſuam in Pomerania praeſentiam, porro executionem eorum, quae a legatis Poloniae et delegatis ſuis tranſacta fuerint, melius iſtic fieri poſſe, ſi ipſe haud procul abeſſet. Non diſſimularunt Poloni, diſplicere ſibi nimiam regis feſtinationem, in medio curriculo relicturam tractatus. Cum illum tamen immobilem et certum prorſus eundi viderent, fieri aliter non potuit, quam vt in alium conuentum extra Sueciam habendi conſentiretur vtrinque.

Armiſtitium petunt Poloni nec impetrant.

Poſtulauere deinde Poloni, armiſtitium vt eſſet interim, neque vero decorum, imo contra omne fas eſſe, ſtrepentibus iam armis, tractare illa, quae ſub induciarum clypeo tractari debuiſſent pacis negotia. Sed Suecia non eſt viſum e re ſua, motum ſemel gladium ſtatim recondere. Ergo poſt multa ab vtrinque iactata, ad extremum conuentum fuit, vt decima quarta Auguſti ſtylo nouo, denuo legati STETINVM conuenirent, et coepta perficerent, prout ex Polonorum manifeſtatione haec clarius patent.

Polonorum manifeſtatio.

Nos Sereniſſimi et Potentiſſimi Principis ac Domini, Domini IOANNIS CASIMIRI Poloniae Regis, Magni Ducis Lithuaniae etc. etc. Domini Noſtri Clementiſſimi, et reipublicae Polonae legati, extraordinarii, IOANNES

1655 comes de LESZNO, palatinus Lencicienſis, Mariaeburgenſis gubernator, et ALEXANDER NARVSZEWICZ, M. D. Lituan. Notarius, Lidenſisque gubernator, notum teſtatumque facimus, quod, cum a Sereniſſima Maieſtate et republica Polona, ad Sereniſſimum et Potentiſſimum Dominum Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Ducem Finlandiae etc. ablegati ſimus, vt de pace perpetua, et Vtriuſque Regni commoditatibus ageremus, et tractaremus, ac coeptos iam per Nos ab vna, et illuſtriſſimos, illuſtres, magnificos ac generoſos eiusdem Sereniſſimi et Potentiſſimi Regis et Regni Sueciae commiſſarios, Dominum HENRICVM OXENSTIERNA comitem Moreae auſtralis, liberum Baronem in Kinuncko, dominum in Tydoo, Vibii et Subſtad, nec non iudicem prouincialem occidentalium Norlandiarum Lapponiaeque, Horredaliae et Templiae Dominum, MAGNVM GABRIELEM de la GARDIE, comitem in Leckoo et Arrenſturii, liberum Baronem in Eckholmen, Dominum in Rolka, Kyda, Hapſala, Runſza etc. S. R. M. regnique Sueciae theſaurarium, gubernatorem Liuoniae, exercituum in Liuonia, Eſthonia, Ingermania, ſupremum praefectum, academiae Vpſalienſis cancellarium, in Vormlandia et Dalia legiferum. Dominum GVSTAVVM BIELKE, liberum Baronem in Compo, Dominum in Vſara et Aeberoo, ſupremi dicaſterii regii Stockolmienſis conſiliarium, omnes S. R. Maieſtatis regnique Sueciae ſenatores, nec non Dominum LAVRENTIVM CANTERSTEIN, haereditarium in Bogaw, et Richolm, S. R. M. ſecretarium ſtatus, ab altera partibus, tractatus ob magnitudinem grauitatemque negotii, et diſceſſum ſereniſſimi et potentiſſimi Sueciae regis, hic Stockolmiae perfici nequeant, idcirco cum abrumpi eosdem, ab vtriuſque partis inſtituto alienum ſit, ita conuentum vtrinque eſt, vt STETINI in Pomerania dicti tractatus ſint continuandi, et redintegranda eorundem continuatio, quarto die ſtylo veteri, menſis Auguſti huius anni. Eaeque rationes diuina fauente gratia ineundae, quae ad ſupremam manum tam ſalutari negotio imponendam facere poſſint. Actum Stockholmiae, quarta die menſis Iulii ſtylo veteri. Anno milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo quinto.

Regi valedicunt Poloni. Munera accipiunt. Rex Sueciae in Pomeraniam nauigat, in Poloniam reuertuntur legati.

Sequenti deinde die palatinus regem adiit, a quo perhumaniter exceptus eſt, vbi tamen ad negotii principalis mentionem ventum ſuſpenſis verbis rex vſus eſt, dubioque reddito reſponſo, palatinum dimiſit, vna et Naruszeuicium muſtos donis, quae octo aureorum nummorum excedebant millia, vna et promiſſis, quibus regna capiuntur, non aliter ac viſco volucres, aut hamo piſces. Tali ratione vterque ab inuicem digreſſi ſunt, Rex Sueciae Stetinum in Pomeraniam, Polonorum legati Gedanum in Pruſſiam.

LIBRI V. CAPVT VII

SYNOPSIS

Rex Poloniae ſollicitus de bello Suedico. Literae Witembergii ad palatinatus maioris Poloniae. Reſponſum ad Vitembergii literas. Pacis conditiones Polonos et Suecos inter. Poſnania ſequitur exercitus Poloni deditionem. Eius deſcriptio. Branecius victima cadit. Tota maior Polonia Suecis ſe dedit Varſauiae timor. Regina Cracouiam diſcedit. Czarnecius regi Polono ſe coniungit et Caliſſii Polonos profligat. Sueciae rex Poſnaniam ingreditur. Manifeſtationem vulgat. Literae Sueciae regis ad Caeſarem Ferdinandum III.

Rex Poloniae ſollicitus de bello Suedico.

Audito Polonus rex legatorum reditu, certus quoque de Suecorum hoſtilitate, expeditionem generalem bellicam vniuerſae indicit Polonae nobilitati, ſimul quoque inſtantis periculi admonet vicinos principes, miſſo ad ſacratiſſimum caeſarem ſacro oratore, Cul-

menſi

menſi antiſtite, qui auxiliares ſollicitaret copias. Romam quoque expediuerat MONKOVIVM ad ſummum pontificem ALEXANDRVM VII, nec non in Hiſpaniam ad auunculum regem, caeteroſque Italiae ac Germaniae principes. Scripſit et Galliae regi, quid eius foederatus moliatur princeps. Nec hoc ſatis, miſſi Byzantium legati, ad magnum Orientis imperatorem, rogaturi ſuppetias. Expedito curſore ad Chanum Crimenſem, ſollicitati Coſaci ad mutuam concordiam, Hungari ad mutuam victoriam, Germani ad mutuum ſubſidium. 1655

Haec dum aguntur magno cum ſtrepitu, maiori cum tumultu in Polona aula, WITEMBERGIVS callido RADZIEIEVII, qui tunc ab exilio redibat, vſus conſilio, congregatis, ad Huſce oppidum, maioris Poloniae palatinatibus, iuuentuti in haec verba ſcribit:

Illuſtriſſimi et excellentiſſimi Domini,

Literae Witembergii ad palatinos maioris Poloniae.

Qualiter illuſtriſſimus Dominus, HIERONYMVS de Radzieiewice RADZIEIEWSKI, regni Poloniae vicecancellarius interceſſionem ſuam apud me interpoſuerit, ex propriis ſuis ipſi cognoſcent literis. Cum itaque indubiam ſpem foueat, Dominationes Veſtras auertendorum imminentium grauium incommodorum cauſa, nonnullos mihi in occurſum miſſuros, eaque media propoſituros, quibus ii, qui protectionem ſubire in animum induxerunt, conſeruari queant, nolui ipſi, iterumque ſerio vrgenti, literas haſce ad Dominationes Veſtras, in ſecuritatem eorum quos miſſuri eſtis, denegare: pro mea parte vnicuique tutelam S. R. Maieſtatis, Domini Mei Clementiſſimi, amplecti cupienti, conſeruationem ſuam haud inuidendam cenſeo, et illuſtriſſimo vicecancellario promiſi, me, ſi ex iis aliquos ad me ablegare decreuerint, Dominationes Veſtrae, eos non modo ſecure ac tute admiſſuros, ſed et propoſitionem ipſorum libenter auditurum, ac deſuper ſecundum exigentiam negotii, et prout ratio belli poſtulare videbitur declaraturum, eosque pariter ſecure ad ſuos dimiſſurum. Quod Dominationes Veſtras latere nolui, quibus de caetero incolumitatem apprecor. Dabantur Stetini. Duodecima Iulii M. DC. LV.

Haec ſumma Witembergii literarum, quibus adiecit et proprias Radzieieuius, multorum ante ab innocuo principe alienatum obſeruans animum, praecipue CHRISTOPHORI OPALINII, Poſnanienſis Palatini, cui iam pridem ſecretum perdendi patriam reuelauerat. His igitur literis nobilitatem a rege abſtrahere, perfidiam a ſubditis extorquere agitauit; et vtrumque obtinuit, a maleuolis, pridem regio infeſtis nomini, prout in tempore memorabo. Ergo literis Witembergii in haec verba reſcripſere palatini:

Illuſtriſſime et excellentiſſime Domine,

Reſponſio Poloniae ad Witembergii literas.

Literas Dominationis Veſtrae ad Ordines palatinatus Poſnanienſis et Caliſſienſis datas die heſterna accepimus, ad quas illico reſpondere nobis viſum eſt. Latere Dominationem Veſtram non putamus, ante aliquot hebdomadas ex vi pactorum inter haec duo regna initorum, tum et pacis, perpetuaeque tranquillitatis ſtudio (ad quam nos licet ex ſe promptiſſimos, epiſtola ſenatorum regni Sueciae, ad ſenatum noſtrum nuper miſſa eo magis accendit) legatos cum ſuprema ad tractandum et concludendum, facultate a tota republica ad ſereniſſimum Regem Veſtrum, ablegatos eſſe, qui negotium hoc, aeternum duraturae pacis, Deo adſpirante, conficerent. Cum vero ratio ſtatus noſtri, et huius reipublicae conſtitutio vetet, ne inconſultis reliquis eiuſdem reipublicae membris, priuatos aliquos commiſſarios, praeſertim in re nos ipſos concernente, ablegemus; nullatenus dubitamus, legatos ab vniuerſis ordinibus nuper miſſos, rem confectam, et toti chriſtianae reipublicae ſalutarem allaturos. De caetero, ſi quid contra euenerit, omnia noſtra Deo committimus, nec aequitati

1655 cauſae vllatenus diffidimus. Dominationi Veſtrae proſperam valetudinem apprecantes. In caſtris decima quinta Iulii M DC LV.

Witembergio ſe dedit Polonorum exercitus d. 24 Iulii.

Eadem et Radzieieuio reſponderunt, quanquam diuerſa voluerent animo. Paulo enim poſt, nempe nono Calendas Augusti appropinquanti VITEMBERGIO ad oppidum Huſce, coniunxere ſe trepida Polonorum agmina, ducibus OPALINIO, GRVDZINIOque, illo Poſnanienſi, hoc Caliſſienſi palatino. Illorum trepidatio pro victoria Witembergio fuit. Ita ſtatim omnes maioris Poloniae copiae, oſtentata ſpe pacis, oppreſſae ſunt. Ita ſine caede et ſanguine viginti millium exercitus, quod mireris, proditorie per ſummum nefas, Suedicam tunc adorauit purpuram. Ita per deditionem Witembergius exercitum accepit. Conſcripti deinde articuli compoſitionis, in haec genuina concepta verba:

Articuli compoſitionis Pacis Sereniſſimi Regis Suecorum nomine, inter Regni Sueciae Generalem Campi Mareſchalcum, Illuſtriſſimum Dominum Arnolphum Comitem de Wittenberg, et inter Vtriusque Palatinatus Poſnanienſis et Caliſſienſis, Illuſtriſſimos Dominos Palatinos, et Caſtellanos, Senatores, totamque Nobilitatem vnanimiter, mediante Illuſtrisſimo Domino Radzieiewski Poloniae Procancellario, ſanciti et promulgati die $\frac{15}{25}$ Iulii Anno M DC LV.

Pacis conditiones Polonos et Suecos inter.

Poſtquam ſereniſſimi Regis Suecorum exercitus, ſub directione illuſtriſſimi domini generalis campi mareſchalci comitis de Wittenberg ad oppidum Huſce perueniſſet, et nobilitatem vtriusque palatinatus Poſnanienſis et Caliſſienſis, cum exercitu ſimiliter ſuo in campo offendiſſet, factum eſt, vt conſilio et perſuaſione illuſtriſſimi domini RADZIEIEWSKI regni Poloniae procancellarii, rebus vltro citroque probe penſitatis, omnes et ſinguli praenominato illuſtriſſimo domino generali mareſchalco conuenerint, et ad ſereniſſimi Suecorum Regis futuram ratificationem, hanc pacis vniuerſalis compoſitionem iniuerint tali nimirum modo et pacto.

Primo vt a principio compoſitionis, ab hac die, nunc et ſemper palatinatus vterque Poſnanienſis et Caliſſienſis, maneat ſub protectione ſereniſſimi Regis Suecorum, cui fidelitatem quoque et obſequium, ſicut hactenus Regi Poloniae praeſtiterunt, pari tenore praeſtituros ſeſe promittunt.

Secundo, ſereniſſimus Rex Sueciae bona regalia quaecunque, tam ſpiritualia quam ſaecularia, pro arbitrio ſuo diſponendi facultatem habebit. Telonia quoque eorumque reditus ad vſum ſuum et reipublicae conuertet.

Tertio, citra moram illico Poſnaniam, Caliſſiam, Miezerice, et reliqua loca, praeſidiariis militibus firmabit, ne quis in poſterum occaſionem arripiat vtrumque palatinatum turbandi.

Quarto, Nobilitas ad nullum vniuerſalem motum, ſicuti hactenus cum maximo ipſius damno factum eſt, prouocetur. Verum militibus ex aerario conducendis, aduerſus hoſtem pugnetur.

Hinc fidelitate et obſeruantia ſatis ſuperque conteſtata, viciſſim ſereniſſimi Suecorum Regis nomine illuſtriſſimus dominus generalis mareſchalcus, fide publica promittit vniuerſis et ſingulis, cuiuscunque ſtatus et conditionis fuerint, libertatem religionis.

Secundo, nullam legum vel conſtitutionum mutationem in regnum introducendam, ſed pro maiori tranquillitate omnium normam vetuſtiorem obſeruare et retinere ſpondet.

Tertio, nobilibus nulla moleſtia fiet a militibus aerario publico ſuſtentandis, ſiue ſtationem hybernam, ſiue vraticum petere voluerint, ſecus ſi fecerint, poena cuilibet facto condigna irrogabitur.

Quar-

Quarto, iudicia more ſolito per nationales Poloniae nobiles et alios de gente ſubdelegatos agentur. 1655

Quodſi forſitan aliquis refractarius hiſce compoſitionis articulis contradicere praeſumſerit, et qui Regi Poloniae, denuo adhaerere voluerit, proſcriptione Palatinatus vtriusque et confiſcatione omnium bonorum ſuorum punietur. In quorum fidem et ſecuritatem, tam ſereniſſimi Regis Suecorum generalis campiductor, quam illuſtriſſimi Domini ſenatores; et proceres palatinatus vtriusque ſubſcripſerunt, et ſigillis propriis obſignarunt. Factum in caſtris. Die et Anno vt ſupra.

ARNOLPHVS COMES DE WITTENBERG, Sereniſſimi Regis Suecorum nomine.	CHRISTOPHORVS DE BNIN OPALINSKI, Palatinus Poſnanienſis ſuo et totius Palatinatus nomine.
ANDREAS CAROLVS GRVDZINSKI, Palatinus Caliſſienſis, ſuo et totius Palatinatus nomine.	PAVLVS GEMBICKI, Caſtellanus.
MAXIMILIANVS MIESZKOWSKI, Caſtellanus.	ANDREAS SLVPECKI.

Poſnania ſequitur deditionem exercitus Poloni, d. 29 Iul. Eius deſcriptio.

Die deinde quinta, ipſa vrbs Poſnania, iisdem proditoribus patriae adnitentibus dedidit ſe protectioni Suedicae. Eſt autem POSNANIA vrbs regia maioris Poloniae metropolis, quam Germani POSEN dixere, ad Wartam fluuium nauigabilem et Proſnam amnem inter colles condita, muro duplici, foſſaque profunda cincta. Huic vrbi haud perexiguum decus conciliauit epiſcopalis dignitas, quae idem initium cum chriſtiana religione in Polonia habuit, vtpote a MIECISLAO, (qui primus e Poloniae regibus ſacro tinctus lauacro) chriſtianorum ſacra et ritus accepit. Ius praeterea cudendae monetae, caeteraque regia, VLADISLAVS cognomento SPVTATOR eius loci contulerat epiſcopo. Vrbs ipſa aedes pulcherrimas e ſectis lapidibus conſtructas habet. Baſilicas quoque diuerſarum religionum, vna cum academia, ac patrum ſocietatis collegio.

Branecius victima cadit. Articulus 3.

Vix intrauerat Poſnaniam WITEMBERGIVS, cum ecce aperuit ſcenam Polonis actu tragico BRANIECKI eius loci ſuffraganeus. Cauſa violentae mortis haec erat. Poſtquam Suecis ſe dederat Poſnania, Vitembergius iuxta articulum compoſitionis eandem ſtatim firmari opere iuſſerat, atque adeo ex ignauis hucusque Polonis, bonos operarios tunc effecerat. Hinc querelae et lachrymae ciuium, ſortem ſuam deplorantium, hinc maledicta in Palatinos, vt regis ſui deſertores. Sed haec minora. Maius fuit, vidiſſe debacchantem ſectarum, in exedra primariae cathedralis eccleſiae, quae dum fieri prohibet, fidelis paſtor ſuffraganeus, tribus ex improuiſo, iuſſu Witembergii, traiectus globis, pro fide et eccleſia, in ipſo eccleſiae gremio martyrium ſubiit, vir natalium ſplendore illuſtris, ac in primo haereſeos victoriarum curſu prima hoſtia. Ad haec ingemiſcere vniuerſa coepit Polonia, ſed maxime clerus, ſectariis interim de catholico triumphantibus nomine.

Tota maior Polonia Suecis ſe dedit.

Poſnaniam reliquae maioris Poloniae vrbes, GNESNA, CALISSIVM, MIEDZIRZECIVM, LESZNO, WSCHOVIA, ſecutae ſunt. Ita pandentibus vbique portas vrbibus, quid mirum? ſi fortuna tunc non tantum Sueca, ſed et caeca ingreſſa ſit Poloniam, aggere nudam, foſſis inualidam, muro haud munitam.

Varſauiae timor. Regina Cracouiam diſcedit. Rex Varſauia Louicium mouit inde Volboriam. Czarnecius

At Varſauiae nondum cognito quis fuiſſet exitus in maiori Polonia, audito Sueciae legionum in Polonia motu, trepidare ciuitas coepit. Neque mora, reginam ſenatores Varſauia Cracouiam, vna et regiam gazam abducunt. Miles interim Ruſſia vocabatur, quo demum aduentante, rex decima ſeptima Auguſti, Varſauia LOVICIVM mouit, inde VOLBORIAM, epiſcopi Cuiauienſis reſidentiam; praemiſſo CZARNECIO Kiiouienſi caſtellano, Polono ſcipione, qui maiores Polonos, aut ad ſaniorem reuocaret mentem, redire volentes, aut rebelles regi ſuo domaret ferro. Ille accepto mandato recta CALISSIAM perrexit, ibidemque male cautos Polonos, quorum aliquot micuere ſigna, vna cum ſociis Suecis, fama citius oppreſſit, caeteris in ſugam actis. Ferunt ipſum RADZIEIEVIVM tunc Caliſſii praeſentem vix CZARNECII euaſiſſe manus beneficio noctis.

1655 Regi ſe coniungit. Caliſſii Polonos profligat. Haec tunc in regio Poloni regis ſatis exiguo ad Volboriam agebantur exercitu, tranſmarino rege interim Poſnaniae triumphante, cuius triumphalem antequam ſubiret portam, manifeſtationem in caecum vulgus ſparſerat huiusmodi tenoris. Adeo introiiſſe Witembergium victoriâ fuit.

Sueciae Rex Poſnaniam ingreditur. *Breuis ac praeliminaris enumeratio cauſarum, ob quas sereniſſimus et potentiſſimus princeps ac dominus, dominus Carolus Guſtauus, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque rex, magnus princeps Finlandiae, dux Eſthoniae Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiae et Vandaliae, princeps Rugiae, dominus Ingriae et Wiſmariae: nec non comes palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Dux* etc. *coactus eſt regem Poloniae bello adoriri.*

Manifeſtationem vulgat. Vetus verbum eſt: *Furor fit laeſa ſaepius patientia.* Quod autem non patientia duntaxat Suecorum, verum etiam ipſa pactorum religio, a parte Polonorum multis modis laeſa et violata ſit: denique neceſſitate adactam eſſe S. R. Maieſtatem ad capienda aduerſus Regem Poloniae arma, anteuertendaque ea mala, quae ſibi a dicto Rege iamiam imminere vidit, id ſequentibus comprobabitur.

Nam etſi pactis Stumdorffienſibus ſancitum eſt, vt Reges regnumque Poloniae omni hoſtilitate abſtineant, durantibus induciis, aduerſus Reges regnumque Sueciae, eisque mediate, vel immediate per ſubiectas prouincias, caſtra, ciuitates et territoria, nec quidquam per ſe moliantur, ac tentent, tentariue faciant, in horum detrimentum aut praeiudicium: tantum tamen abeſt, vt credi poſſit, BOTIVM cum militaribus copiis, inſcio et inuito Rege Poloniae VLADISLAO IV, tot prouincias et ducatus dicti regni perſuadere potuiſſe, ad infeſtandam armis Liuoniam: quin potius certis documentis conſtat, inſtigaſſe Regem Poloniae eundem BOTIVM, vt illam expeditionem ſuſciperet. Quod ante memorati Botii inſtitutum etſi effectu ſuo, in aliquibus caruit; plurimum tamen mali inopina illius irruptio ſubditis regni Sueciae ibi locorum attulit: nam multi pactorum religioni fidentes, trucidati, bona eorum direpta et ſpoliata, magnusque metus illi prouinciae illatus. Ac licet ea de re per literas quaeſti ſunt ſenatores regni Sueciae, apud ſenatores reipublicae Polonae magnique ducatus Lituaniae, nihil tamen ſolatii retulere; vt argumento ſit, hoc non tantum ſcientibus, verum etiam impellentibus Polonis accidiſſe: proinde nec a veritate alienum eſt, habuiſſe tum temporis Lituanos exercitum ad manus, quo recuperarent Liuoniam, exercitu et praeſidiis tunc deſtitutam, ſi propoſitum Botii ex voto ſucceſſiſſet; ad minimum illius facti auctores merito cenſentur, quod, vbi voluiſſent, impedire potuiſſent.

Par etiam ratio irruptionis CROCOVII in Pomeraniam fuit, quae a parte Polona auerti potuiſſet, niſi res Suecorum in Germania turbatas, eamque prouinciam, proximum aflictis rebus perfugium, deuaſtatam voluiſſent. Nec ſatis fuit Polonis Crocouio tranſitum indulſiſſe: Verum etiam ex Putcenſi fortalitio, aliisque in Boruſſia locis, auxilia et tormenta eidem ſubmiſſa. Et niſi hoſtiles illae copiae, ope comitis Königsmarckii, tum temporis generalis vigilum praefecti, eiectae fuiſſent, eam prouinciam, vt et adiunctam illi prouinciae maris Balthici oram, in ſummum diſcrimen adduxiſſent. Et, ſi culpa vacare voluiſſent Poloni, vtique petentibus Suecis, vt reditus Crocouio per Poloniam prohiberetur, vel vt eundem perſequi ſibi liceret, haud facile denegaſſent, manifeſto tum hoſtili erga Sueciam animo.

Qui-

Quibus machinationibus Oeſelia inſula, quae poſtremo cum Rege Daniae bello, factaque ad Bromſebroam pace, regno Sueciae ceſſit, a Rege Poloniae Vladiſlao ſit tentata, quamue ceſſionem illius inſulae impedire ſit conatus: Eiusdem ad ordines Oeſelanos literae ac diploma cubiculario ſuo BERGIO traditum, quo eos ad defectionem ſollicitauerat, ſatis ſuperque commonſtrant. Nam tametſi nihil vnquam iuris ſigillatim in ante memoratam inſulam, toto illo tempore, quo ſub ditione Regis Daniae fuit, praetendit, atque ceſſiſſe eandem Regi ac regno Sueciae, certis cum rege et regno Daniae pactis, ſciuit, chriſtianiſſimo Gallia-rum rege, et dominis ordinibus generalibus foederati Belgii mediationis officia praeſtantibus, non deſtitit tamen hoſtilem in Suecos animum, re ipſa teſtatum facere, et fortaſſe nec ſpe ſua fruſtratus fuiſſet, tam recenti mutatione imperii, niſi prouida gubernatoris Suecici cura, hanc Poloniae Regis machinationem interuertiſſet. 1655

Ad haec tentatam fuiſſe fidem ſubditorum regni Sueciae in Liuonia, haud incertis teſtimoniis conſtat; qui, etſi in officio permanſerunt, non potuit tamen Rex Poloniae violatorum pactorum culpa carere.

Nec defuere cum Rege Daniae CHRISTIANO IV, tum temporis alieniore, vt et ARNHEIMIO et BAVDISIO molitiones in perniciem Sueciae, quae ſingula recenſere longum foret, et a propoſito nobis compendio alienum.

Haec tempore Vladiſlai IV patrata; nunc ad ea tempora, quibus Fratris ſui Succeſſor, Rex IOANNES CASIMIRVS Poloniae rebus praefuit, deueniendum. Etenim conſtitutum ſibi habuit, Sereniſſima et Potentiſſima Suecorum Regina, Domina CHRISTINA, cum principibus regni Poloniae, ſinceram amicitiam colere, vtpote tam propinquo ſanguine ſibi iunctis, et quod ſatis longinqui temporis induciae ſpem facere viderentur, conſopiri aliquando poſſe, mutuas vtrorumque regnorum controuerſias, ſtabilemque neceſſitudinem, inter principes tam arcto ſanguinis nexu deuinctos, reduci. Eoque rogatu dictorum principum, videlicet IOANNIS CASIMIRI et CAROLI FERDINANDI, Fratrum, haud grauate commendatione ſua, apud ſenatores ordinesque regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae interceſſit, vt in electione noui Regis, praecipue dictorum principum, rationem habere vellent. Addidit etiam deinceps hoc ſingulare affectus ſui erga modernum Poloniae Regem documentum, vt illius cauſam reipublicae ſigillatim commendaret, anniteretur que omni modo, vt ante memoratus Rex voti ſui compos fieri poſſet. Quod Reginae ſtudium etſi proſper et voti dicti Regis congruens euentus conſequutus eſt: Eum tamen nihilo mitiorem ſe praebuiſſe, et ad aeternam cum Regina Sueciae pacem propenſiorem, ſequentibus probabitur.

Initia inſignis illius amicitiae, quae tum promittebatur, haec fuere, vt in commercio literarum cum Regina Sueciae latina lingua vti noluerit, nullam aliam ob cauſam, quam vt hocce modo deuitaret eam titulorum rationem, quae pactis induciarum eſt expreſſa, titulumque Sueciae Regibus adſtruit, Poloniae vero Regibus derogat; id vnice agens, vt hac via ipſum pactorum fundamentum conuelleret.

Deinde inſudaſſe Regem Poloniae indigitatae ſuperius defectioni ſubditorum Suecicorum in Liuonia, et Rigae capiendae conſilia agitaſſe, certo certius liquet.

1655 Ad haec Coſacorum gentem a Rege Poloniae ſaepius inuitatam fuiſſe, vt in Liuoniam irrumperet, reſque Suecorum ibi locorum turbaret, haud leuibus indiciis compertum habet Sacra Regia Maieſtas. Ita infeſto Regis Poloniae erga Suecos animo, nihil defuit, niſi vt peſſime cogitata aduerſum innoxios et pactorum obſeruantes (quos nec vnquam fractae pacis cauſa gens Polona culpare potuit) exequi non potis fuerit, ſic diſponente Diuini Numinis iuſtitia.

Sunt et multa alia contra pacta, fidemque publicam, ſubditosque Sacrae Regiae Maieſtatis factitata, quae vberiori cauſarum declarationi ex ipſis actis deducendae relinquuntur. Et potuiſſent haec fortaſſe aliquanto diutius inulta tolerari. Verum ex quo Sueciam Rex et Reſpublica Polona, oſtentatione perpetuae pacis toties ludificauit, et interim crebris internuntiorum miſſitationibus, interim binis Lubecae, inter vtriuſque partis commiſſarios congreſſibus fucum Suecis fecit, non eſſe ſe a perpetua pace alienum, nullo alio fine, quam vt tempus traheret, nocendi facultatem captaret, varios in regnum Sueciae hoſtes concitaret, occaſionemque Suecis adimeret, finiendae grauiſſimae illius controuerſiae, quae vtraque haec regna maxima bellorum calamitate per multos annos afflixit; neceſſitatem S. R. Maieſtati regnoque Sueciae dictus Rex impoſuit inferendi belli. Nam vt caetera omittantur, haec quae obiter dicenda ſunt, docere poſſunt, quam parum animi Regi, regnoque Poloniae ad pacem perpetuam fuerit.

Quippe primo congreſſu Lubecenſi, commiſſarii Poloni plurimis vitiis refertas plenipotentias adduxerunt, vbi titulum S. R. Maieſtatis Sueciae ſibi arrogauit Poloniae Rex, ſubruto hocce modo ipſo pactorum fundamento. Ac licet ante nominati commiſſarii agnito errore ſuo, fidem legato Gallico fecerint, habituros commiſſarios Sueciae intra trium vel quatuor hebdomadarum ſpatium, alias et emendatas plenipotentias, atque commiſſarii Suecici ea ſpe Lubecae tamdiu praeſtolati eſſent, nullae tamen aduenere, conjecta in ſemetipſos culpa, quod Regem ſuum a tam praeiudicioſa ſibi, vt putabant, mutatione alienum, ea de re compellare non ſint auſi.

Secundo Lubecenſi congreſſu, hoc praeter alia in mora fuit, quod ſigillo plenipotentiae Regis Poloniae, inſignia regni Sueciae eſſent impreſſa, contra, quam pactis congruens erat, et alias obſeruatum fuiſſe, teſtimonio magni tum cancellarii regni Poloniae ZADZIKII, Principis ea tempeſtate legationis Polonicae, legatorum Angliae, et foederati Belgii, ſatis ſuperque conſtabat. Et licet etiam hacce vice commiſſarii Suecici teſtati ſint, velle ſe emendatam plenipotentiam, vbi haberi poſſet, expectare, nihilo tamen magis, res aequiſſima Polonis, adnitentibus mediatoribus, potuit impetrari: Ita vt haec potiſſima cura Regi Poloniae fuerit, quo tempus falleret, atque tanta praeliminarium mora obiecta, Suecos impediret, quominus ad tractatum ipſum deuenire poſſent, adeoque de violatione pactorum quaeri, et ſatisfactionem expoſcere.

Hiſce et id accidit, quod quamuis Canazilii in Sueciam miſſu, indicauerit Rex Poloniae, velle ſe legatos ſuos reipublicaeque Polonae ad Sacram Regiam Maieſtatem ablegare, qui tractatum de perpetua pace coram Sua Maieſtate auſpicarentur, abſoluerentque, atque in id conſenſerit S. R. Maieſtas, ea tamen lege, vt legati Polonici propere accederent, licet non obligata fuiſſet Sacra Regia Maieſtas ad reſumendos tractatus, cum ſemel atque iterum fruſtra tentati fuiſſent; nihilo tamen magis legati condicto tempore acceſſere, ſed illorum loco internuntius quidam, IOANNES MORSTENIVS appellatus, qui nullas ad tractandum

Digitized by Google

dum ſtatuendumque de pace perpetua, plenipotentias adduxit, verum literas 1655
tantum fidei a Rege, id praeiudicii inuoluentes, vt ſub annis regnorum ſuorum (cum tantum habeat, videlicet Poloniae regnum) ad calcem literarum annotatis, innueret, ſe eſſe Sueciae Regem, titulumque illius regni, quem in fronte literarum S. Regiae Maieſtati ex pactorum praeſcripto tribuiſſet, eſſe fruſtraneum et inanem, vt ſilentio tranſeatur, omiſſam vnam etcaeterationem in titulo S. Regiae Maieſtatis, quae paritati inter vtroſque Reges ex pactorum praeſcripto obſeruandae derogaret.

Sed quod inter praecipua cenſeri merito debet, ne quidquam intactum relinqueret Rex Poloniae, quo iugulum ſtatus Suedici peti poſſet, peregrinas etiam claſſes, in mare Balthicum non ita pridem inducere eſt conatus, foederaque cum variis principibus, populisque, qui dictum mare accolunt ac frequentant, inire, Sacra Regia Maieſtate ſola excluſa; vt luce meridiana clarius ſit, dictas claſſes aduerſus Sacram Regiam Maieſtatem Regnumque Sueciae fuiſſe deſtinatas; cum tamen pactis Stumsdorffienſibus ſtatutum ſit, ne Reges aut reſpublica Polona, aduerſus Reges Regnumque Sueciae, ſubiectaſque ditiones ac prouincias, claſſe vlla maritima nauibuſque vtantur, durantibus induciis, indicantibus hoc etiam Regis Guſtaui Magni cum vrbe Danticana pactis, Ducumque Boruſſiae et Curlandiae cautionibus. Deinde, nulla tali claſſe, hoc praeſertim tempore, opus habuit Rex Poloniae, cum mare Balthicum a turbamentis ſit immune, nec a quopiam libertas eiusdem, commerciorumque infeſtetur; ita vt illi potiſſimum rei intentus fuerit ante memoratus Rex, quo tutelam ſaepe dicti maris, ab antiquo Regum Sueciae peculiarem, turbaret, illudque Sacrae Regiae Maieſtati, iisque, quorum ſalus in eiusdem commerciorum libertate ſita eſt, infeſtum redderet, et inita cum aliis ſocietate, hoc pacto inter Sacram Regiam Maieſtatem, amicoſque ſuos diffidentiam excitaret, eosdemque ab inuicem ſeiungeret, complures S. Regiae Maieſtati Regnoque Sueciae ea ratione inimicos parando.

Cumque non dubitet S. Regia Maieſtas, quin Rex Poloniae, apud imperitos rerum et ignaros, actiones S. Regiae Maieſtatis ſit traducturus, vel pactorum obtentu vel aliis rationibus: Videlicet primo: debuiſſe controuerſias exortas, per commiſſarios vtriusque gentis, ad fines Liuoniae ſopiri, decidique. Secundo: licet tractatus pacis perpetuae ſemel iterumque non ſucceſſiſſet, firmas nihilominus et inuiolabiles manere debuiſſe inducias, ad exitum pactorum. Tertio: ſupradicta haec verba, ſemel iterumque non pro binis vicibus accipi debere, ſed pro pluries repetitis, eoque ad tractatus, non ad arma deſcendi oportere. Contra primum hoc reponi poteſt: per commiſſarios ad fines Liuoniae nihilo plus obtineri potuiſſe, quam per binos Lubecae ſolennes conuentus; deinde quae ſpes fuiſſet deciſionis controuerſiarum per commiſſarios ad dictos Liuoniae fines, vbi ne praeliminaria quidem iterato Lubecae congreſſu, adnitentibus etiam mediatorum legatis, pertractari potuere. Ad ſecundum. Cum nihil praeſidii in pactis habuerit S. Regia Maieſtas, quippe toties a Rege Poloniae violatis, ad arma decurrere neceſſum eidem fuit. Ad haec ea etiam eſt contractuum et pactorum ratio, vt, cum mutua ſtent obligatione, altera partium non teneri ſe vlterius pactis putet, vbi ab alterutra violata ſunt; nec ſine maximo detrimento S. Regiae Maieſtatis regnique Sueciae expectari pactorum exitus potuiſſet, tam frequentibus et exitialibus Regis Poloniae machinationibus. Tertio, vt pluries, quam bis, commiſſarii vtriusque partis conuenirent, contra

1655 ſenſum eſt pactorum, quae neceſſitatem quandam partibus hoc ipſo imponere voluerunt abſoluendi negotii, ne irritus et repetitus ſaepiſſime congreſſus, mentes exacerbaret, et partes omnium gentium ludibrio exponeret, maximarumque impenſarum cauſa eſſet. Eo tamen ſe adduci paſſa eſt Sacra Regia Maieſtas, vt pro ſuo ad pacem perpetuam ſtudio, conſenſerit in tractatus ſtabilis et duraturae amicitiae, ea conditione, vt legati Polonici, pro ſpe a Canazilio facta, nulla interpoſita mora aduenirent.

Ex hiſce omnibus orbi Chriſtiano liquido conſtare poteſt, quam iuſtum S. Regiae Maieſtatis contra Regem Poloniae bellum, quamue neceſſarium ſit, ad anteuertendas pernitioſas ſaepe dicti Regis Poloniae machinationes. Proinde S. Regia Maieſtas non tantum coram orbe Chriſtiano excuſatam ſe fore confidet: Verum etiam has rationes omnibus iis, qui haec introſpicient, etiam ſubditis reipublicae Polonae, harum machinationum ignaris, probare poſſe.

Scripſit et literas ad Sacratiſſimum Caeſarem, FERDINANDVM III, quas praelum Stetinenſe per ea tempora vulgauerat in haec concepta verba, rem haud indignam, quam poſteritas ſciat.

Sereniſſime et Potentiſſime Imperator,

Domine Frater Conſanguinee et Amice Chariſſime.

Literae Sueciae Regis ad Caeſarem Ferdinandum III.

Etſi non dubitamus, quin *Maieſtas Veſtra* iam diu ex Reſidente ſuo, in aula noſtra hactenus commorante cognouerit, cui fini apparatum armorum, in regno et prouinciis noſtris vltra ſolitum proxime praeteritis menſibus inſtitutum deſtinauerimus, ſuadent tamen amicitiae et vicinitatis leges, vt *Maieſtati Veſtrae* occaſionem et cauſas actionis, quam nunc contra Regem Poloniae aggredimur, etiam literis aperiamus. Interceſſit iamdiu inter anteceſſores noſtros Reges Sueciae ex vna, et Poloniae Reges ex altera parte controuerſia. Quae quia in herba non potuit ſopiri, bellis ſatis diuturnis et grauibus vtramque gentem implicuit, et tandem vna cum Sueciae ſceptro ad nos eſt deuoluta; ſed tamen cum quadam armorum ceſſatione, ita vt, cum gubernacula regni ſuſciperemus, ex induciis anni circiter ſex reſtarent. A nobis itaque, rerum in Suecia potitis, muneris noſtri ratio exigebat, praeuidere, quid hactenus durantibus induciis, inter vtraque regna actum, et quo loco res vtrinque tum eſſent, ne, dum et animi noſtri inclinatione, et ex lege conuentionis Stumsdorffienſis, conſeruationi induciarum pacique perpetuae faciendae conſuluerimus, praeter ſpem tricis ineuitabilibus, et bello exitiali inuolueremur. Vt autem tota haec res melius intelligatur, conſiderandum venit, quod inter alia, dictis induciarum pactis, conuentum ſit. Primo, vt ex regno Poloniae, magno ducatu Lituaniae, et caeteris ditionibus Polonicis, nullae molitiones, nedum hoſtiles actiones tentarentur, aduerſus Reges et regnum Sueciae. Deinde, vt Rex et reſpublica Polonica, aduerſus Regem et regnum Sueciae nulla claſſe vtatur, vel aliis quibuscunque auxilio ſubmittat. Tertio, vt currentibus induciis agatur de pace perpetua, ita tamen, vt ſi tractatus eiusmodi, ſemel aut iterum, non ſucceſſerit, firmae nihilominus et inuiolabiles manerent induciae. Quod contra expreſſas haſce pactionum conditiones Poloniae Rex VLADISLAVS, nunc hoſtilem irruptionem in Liuoniam ſiue conniuentia, ſiue auxilio promouerit; nunc alibi aliorum nobis tum infeſta arma adiutauerit, nunc Sueciae a Dania ceſſam et debitam inſulam Oeſeliam ſubtrahere, et quocunque alio modo ex amicis inimicos, et hoſtes Sueciae reddere, imo ſubditos ad defectionem ſollicitare annifus ſit. Iſta omni-

omnibus vicinis, tam ex rerum notorietate, quam publicis ſcriptis nota ſunt, et vlteriori deductione nunc non egent. Nos noſtris temporibus propiora partim ludibria, partim damna, et quidem nobis ipſis et regno noſtro a moderno Poloniae Rege, ſub ſpecioſo pacis ſimulacro praeparata, et iamiam imminentia, exitioſa conſilia paucis commemorabimus. Cum honoratiſſima noſtra mater et conſanguinea, ſereniſſima et potentiſſima Sueciae Regina, CHRISTINA, poſt mortem Regis Poloniae Vladislai rogaretur, vt fratres eiusdem principes ſuperſtites, IOANNEM CASIMIRVM, et CAROLVM FERDINANDVM, commendaret ſenatui, et ordinibus Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, quo eorum cumprimis ratio in electione noui Regis haberetur. Id equidem pro ambobus ſingulari cura fecit, et cumprimis Principis IOANNIS CASIMIRI, vt aetate prouectioris promotioni omnem ſuam operam et ſtudium accomodauit, hoc ſibi emolumenti exinde expectans; vt vel ipſe Princeps Ioannes Caſimirus ad regiam dignitatem euectus, tanto ſincerius ad pepetuam pacem aequis conditionibus faciendam excitaretur, vel ſi eam negligeret, orbi tamen conſtaret, quantum heroica mens propinquo ſibi ſanguini tribuiſſet. Verum enim vero, quam Ioannes Caſimirus princeps commendationis cauſa venerabatur, eandem poſtea corona Poloniae inſignitus, contra pactorum praeſcriptum, debito coronae honore afficere detrectabat. In ipſis induciarum pactis, expreſſa eſt mutuae titulaturae ratio, quae ceu fundamentum ceſſationi armorum ſubſtructa, vtrinque poſtea erat obſeruanda, idque in tractatu Stumsdorffienſi ratione Poloniae, eiusdem primarius commiſſarius, datis literis ad Sueciae partis primarium commiſſarium, teſtatum fecit: confirmantibus inſuper id ipſum non modo Regis Angliae, et ordinum vniti Belgii legatis, ſed ipſo etiam vſu. Hanc mutuae correſpondentiae baſim ſubruturus hodiernus Rex Poloniae, vel non dedit alte memoratae Reginae titulos ſtylo pactorum congruentes, vſus Gallico ſermone, a titulorum congerie alieno, vel in latinis literis et ſcriptis, titulum quidem regni Sueciae ei attribuit, ſed ſibi et titulos et inſignia regni Sueciae reſeruando: idque nunc in literarum et procuratoriorum ſcriptura, nunc in ſigillorum, partim integra ſtructura, partim eorundem ſiue incruſtationibus ſiue inuolucris. Cum mediatorum interuentu Lubecenſes bini congreſſus ad pacem perpetuam conſtituendam eſſent decreti, inſtitutique, primum et praecipuum obſtaculum, tam ſalutari propoſito obiecit Rex Poloniae, indebita ſibi titulorum vſurpatione. Nam praeterquam quod Polonici commiſſarii ibi producebant plenipotentias, variis vitiis refertas, etiam Rex Poloniae in iisdem ipſis plenipotentiis ſibi titulum Regis Sueciae retinuit, et cum inculcatum ſatis eſſet, talia praeiudicium afferre conuentioni, vſitato ſtylo, et tractatus tum praeſentis initio progreſſuque commiſſarii Polonici, agnoſcentes errorem, fidem dant Regis chriſtianiſſimi legato, intra tres, vel ad maximum quatuor hebdomadas Sueciae commiſſariis iri ſatisfactum. Verum tantum abeſt, vt ex condicto emendatas retulerint plenipotentias, vt poſt longi temporis iacturam tandem ſint cauſati, ſe non fuiſſe auſos compellare Regem ſuum ſuper tituli Suecici omiſſione. Huic irrito congreſſui, alter eiusdem modi et euentus. Nam tum quidem Rex Poloniae in procuratorii ſcriptura, titulis Sueciae abſtinebat, verum retinuit eosdem et regni Sueciae inſignia in ipſo ſigillo, plenipotentiae adnexo. Paratis Sueciae commiſſariis expectare emendationem ſigilli, vt ita integris procuratoriis, rem ſibi propoſitam aggrederentur, tandem aliquando reſpondetur: Regem Poloniae Coſacis debellandis occupatum vix admiſſurum hanc ſigilli mutationem, et ſi illud induci poſſet, non habiturum illic locorum artificem nouo ſigillo conficiendo idoneum: adeo, vt ob hanc tergiuerſationem alter congreſſus ſit abru- 1655

ptus,

1655 ptus: et honoratiſſimae Noſtrae Matri et Conſanguineae, tum Sueciae imperanti, ſatis ſuperque patuerit, Regem Poloniae mutatis tantum ludificationibus, tempus trahere, et inſidiari eiusmodi occaſione, qua rebus domi compoſitis Sueciae poſſit imminere. Cum alte memorata et honoratiſſima Noſtra Mater ſuperiori anno, rerum in Suecia adhuc potiretur, et miſſus tum illuc, nomine Regis Poloniae internuntius, CANAZILIVS, conteſtaretur; Regem ſuum et rempublicam Poloniae velle legatos ſuos plena cum poteſtate Stockolmiam ablegare, de toto negotio tranſacturos: Eidem Polonico delegato Nos illico poſt ſuſceptum regni ſceptrum per Noſtrum, regnique Noſtri cancellarium fecimus ſignificari. Nos quidem teneri ſingulari deſiderio componendi haec diuturna et cruenta diſſidia, ſed antecedentium tractatuum veſtigiis admonitos, vereri, vel ingeſta hactenus ludibria, et iniurias, vel rerum inanes et eluſorias procraſtinationes. A parte Sueciae abunde eſſe ſatisfactum pactis induciarum, quod ſemel atque iterum in Lubecenſi congreſſu ludibria Regis Poloniae tolerata ſint. Quod vero tam ſolenniter per primi congreſſus acta admonitus idem Rex, ſuſtinuerit tamen in altero repetitis vicibus, in eius vſque finem priori ludificationi inſiſtere, id vel patientiſſimi Principis animum laederet. Si Regi Poloniae cordi eſſet ſolida et duratura pax, miſſis non neceſſariis, et praeiudicioſis miſſitationibus, cito et ſine ambagibus per ſuos et reipublicae plenipotentiarios, in rem praeſentem veniret, experturus in omnibus aequanimitatem noſtram: Sin pergeret in propoſito ſuo, mittendis ſcilicet illis ad decipiendum Nos orbemque vniuerſum, internuntiis, literisque, iuribus et dignitati Noſtrae Regiae derogantibus, non poſſe Nos, tot documentis edoctos, aliud de illius actionibus iudicium ferre, quam Regem Poloniae ſusque deque habere ſacroſanctam pactorum fidem. Hiſce tamen ſpretis, venit praeterita hyeme in Sueciam, non legatio aliqua Polonica, cum plena poteſtate, ſed vt ipſe praeſeferebat; praeliminaria, ratione loci et temporis ad futurum congreſſum complanaturus, Regius cubicularius MORSTENIVS. Apographum literarum fidei, a Rege Poloniae ad Nos directarum, continebat equidem titulos Vtrique Noſtrum conuenientes, ſed Rex Poloniae, vt imaginarium illud ius, quod in regnum noſtrum praetendit, aliqua ratione, expunctis iam titulis Sueciae, reſeruaretur, in fine literarum adſcripſit ſibi plura regna, quum tamen vno tantum gaudeat. Vt nihil addamus de intermiſſa vna ex pactorum praeſcripto et ſtylo inſerenda etcaeteratione, quo etiam defectu Regum aequalitati derogatum ibat. Non potuimus non aegreferre, nobis poſt ſincera illa monita, quibus CANAZILIVS dimittebatur, ita adhuc illudi. Qui ſine praeiudicio rem conſiderat, deprehendet, non leuem et minutulam interpungendi rationem hic verti, ſed iniuſta plurium regnorum vendicatione, quaſi graui ictu, concuti et regiam noſtram coronam, et fundamentum pactorum, praeciſa plane ſpe futurae tranſactionis. Paſſi itaque ſumus, vt Noſtri regnique Noſtri ſenatores apud ſenatum Poloniae ſuper hac indignitate quaererentur. Interea et dum haec agitantur, ex variis locis certiores reddimur, eundem Regem Poloniae, non modo ſuperius indigitatae Suecicorum ſubditorum defectioni in Liuonia magno ſtudio inſudaſſe, ſed pacandis etiam Coſacis Liuoniam praedam et ſedem iamdiu offerre. Et quod Nos, regnum, prouincias et ſubditos Noſtros quam maxime afficit, eo ipſo tempore, quo Rex Poloniae apud Nos videri vult ſerio agere de pace, vicinos et amicos Noſtros, praeſertim mare Balthicum vel accolentes, vel frequentantes, ad communem ſocietatem, Nobis excluſis, pellicere, et concepta iam foederis formula, peregrinam claſſem dicto mari, in manifeſtum et irreparabile iuris et rationum noſtrarum, praeiudicium, inferre fatagit. Qui vel non ſatis conſideratis partium rationibus, et rerum cir-

circumſtantiis, vel Poloniae addictiores, de ſupradictis vltimis incidentibus iudicium ferre deprehenduntur, ingerunt, tam graues quaerelas vigore pactorum et induciis ſaluis, ab vtriusque partis commiſſariis, loco aliquo ad Liuoniae fines debuiſſe ventilari, decidi, et ſopiri. Niteretur haec eorum obiectio aliqua Iuris ſpecie, ſi Polonia tum, cum vel ſenatores Sueciae, vel armorum Suecicorum ductores, aliique miniſtri ſaepius quaeſti ſunt de Poloniae Regum molitionibus, et hoſtilibus attentatis aduerſus Sueciam, Commiſſionem talem medendis iuſtis Sueciae quaerimoniis, vel ſemel ſerio procuraſſet. An Rex celauerit ſenatum, et ordines quaerelas Sueciae, vel ipſa reſpublica ſe talium conſiliorum participem fecerit, nunc non inquirimus. Hoc tamen certum eſt, Sueciae quaerelis aliquando reſponſum eſſe, vel facti extenuatione, vel eiusdem ignorantia, quandoque nihil reſponſi relatum eſt. Nemo a partium ſtudio alienus iudicauerit, conſiliis, animisque Polonorum ita comparatis, eſſe e re et decore Regum Sueciae, commiſſiones a Regibus Poloniae emendicare. Et quis commiſſionum ad Liuoniae fines inſtituendarum, alium ſibi euentum, quam habuere binae illae Lubecenſes, praefiguraret. Nam in eiusmodi commiſſionibus nihil, quod ſummam rei concernat, poteſt agi abſque plenipotentiis, et Lubecae protulerunt Poloni vitioſiſſimas. Quum itaque Poloniae Rex, legitimis tranſigendi modis ſpretis, ludibria ludibriis cumulet, floccique faciens damna antea Sueciae illata, nunc vltimo ſtatus Noſtri iugulo exitium admouere paret, Maieſtati Veſtrae perpendendum relinquimus, quid ipſa in tali rerum articulo ſibi faciendum iudicaret. Nos, fruſtra tentatis omnibus mitioribus, et pactorum tenori conformibus remediis, id demum, quod tutandis, vindicandisque Noſtris iuribus, conſeruandae dignitati, et protegendis ſubditis, ditionibusque Noſtris Diuina Nobis Maieſtas concredidit, arripere ſumus coacti. Quae omnia et ſingula, vel ideo *Maieſtati Veſtrae*, nunc paulo fuſius exponimus, vt ipſa non modo huius Noſtri contra Regem Poloniae facti, rationes penitus videat, ſed ſimul etiam certior reddatur: Nos velle non modo pacem Oſnabrugis et Monaſterii Weſtphalorum factam ea cura, qualem data fides et pactorum religio requirunt, ſeruare, ſed praeterea etiam nihil eorum intermittere, quae ad bonam amicitiam et correſpondentiam facere videbuntur. Quibus *Maieſtatem Veſtram* Diuinae tuitioni peramanter commendamus. Dabantur Wolgaſti die Decima Octaua Iulii, Anno milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo quinto. 1655

Maieſtatis Veſtrae

Bonus Frater, Conſanguineus
et Amicus

CAROLVS GVSTAVVS.

M. Biörenklau.

Retuli fideliter ſummam literarum ad ſacratiſſimum Caeſarem FERDINANDVM III, quibus Polono regi illudebat Suecus, cauſis obtentis, quas vel Cyclops reiiceret, an autem Europa acceptauerit dubito. Conſtat cauſam belli non approbaſſe ipſos Sueciae ruſticos, qui in illo regno quartum conſtituunt ordinem.

1655

LIBRI V. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Palatinus monet Canterſteinium elapſi temporis. Ille Palatino reſcribit. Rex Poloniae Przyiemſcium expedit ad regem Sueciae. Eius oratio ad Sueciae regem. Sueciae rex quid Przyiemſcio reſpondeat. Eius literae ad Poloniae regem. Suecorum confoederati. Polonus rex Suleiouiam caſtra mouet. Quem ſequitur Vitenbergius. Louicium ingreditur victor, deinde Varſauiam. Varſauiae deſcriptio. Radzieieuius Sueciae regem ſolennibus excipit epulis. Relinquitur Vicerex in Maſouia vna cum Benedicto Oxenſtiern. Rex Sueciae Varſauia diſcedit et Vitenbergio ſe coniungit. Poloniae regem Polonia pellit, ac Cracouiam occupat.

Palatinus monet Canterſteinium elapſi temporis.

Interim decima quarta Auguſti aduenerat dies dicta tractatibus Stetini reaſſumendis, nemini dubium erat triumphantem Suecum reiecturum foedera, quae Poloni vltro offerre videbantur. Caeterum ne ex parte reipublicae regiaeque Maieſtatis quidquam ſollicitudinis omitterent legati Poloni, Gedani tunc reſidentes, monuerunt per literas Canterſteinium, ſtatus Sueciae ſecretarium, elapſi temporis. Ille dubio dato reſponſo in haec verba palatino reſcripſit Lencicienſi:

Ille Palatino reſcribit.

Cum ex literis *Excellentiae Veſtrae*, haud pridem ad me perſcriptis, intelligam deſtinaſſe eandem per maiorem Poloniam Stetinum contendere, ad continuandos illico, cum S. Regiae Maieſtatis, Domini Mei Clementiſſimi commiſſariis tractatus, iudicio Excellentiae Veſtrae, hiſce praemittendum duxi. Anne? e re mutua vtriusque partis et maximo dictis tractatibus compendio futurum exiſtimet, ſi obuiam nunc S. Regiam Maieſtatem in maiori Polonia ſalutauerit, compellaueritque, quippe et neceſſitas id ipſum videtur poſtulare, mutato haud parum poſt diſceſſum Excellentiae Veſtrae rerum ſtatu, et vtilitas ſuadere, vt ex mente S. Regiae Maieſtatis circa totum tractatuum negotium penitus cognoſcat, Excellentiae Veſtrae et ſaluo conductu, et miſſo tibicine ſatis conſultum puto. Verum ſi adhuc quidpiam deſiderabitur, quamprimum conſultum in Excellentiae Veſtrae, nomine S. Regiae Maieſtatis promitto, ſpondeoque. De caetero Excellentiam Veſtram Diuinae tuitioni commendo, recteque valere cupio. Datum in caſtris ad Tyſyum ſexta Auguſti, M DC LV.

Haec ſumma literarum Canterſteinii, quibus ille animauit palatinum ad reuerentiam Sueciae regis, exigua de tractatibus iniecta mentione. Caeterum Sueciae rex, confirmatis ſuperioris Poloniae nobilium animis, duce RADZIEIEVIO vicinae inſidiabatur Maſouiae, oppoſito Witembergio regiis ex aduerſo caſtris. Quinque illi peditum, duo equitum merebant millia, vltra Witembergii copias, quae viginti millium in proximo erant.

Rex Poloniae Przyiemſcium expedit ad Regem Sueciae.

Haec dum Polono regi exploratores referunt, ille CHRISTOPHORVM PRZYIEMSCIVM ire ocius ad Sueciae regem iubet, illiusque intimos penetrare ſenſus, quae cauſae irarum? quae tanta vis conſilii? quis finis tam cruenti inter affines belli? Paruit PRZYIEMSCIVS mandato Poloniae regis. Neque mora regem Sueciae circa PIATEK oppidum aſſecutus in haec verba ſalutauit:

Eius oratio ad Sueciae Regem.

Mirari ſatis non potuit Sereniſſimus Rex ac Dominus Meus Clementiſſimus IOANNES CASIMIRVS cum Senatu ſuo, accepto primo nuntio, intraſſe exercitum *Maieſtatis Tuae* duce Witenbergio fines regni ſui, tum vero ſtupere

etiam

etiam magis coepit, cum et perſonam *Regiae Maieſtatis Tuae* alio exercitu ſtipatum intellexiſſet. Me igitur tam Sereniſſimus Rex meus, quam ſenatus ad *Tuam Maieſtatem* ablegare voluerunt, vt tandem ſcire poſſimus, quis ille ſit effectus et animi et impetus? qui *Maieſtatem Tuam* eo vſque impulerit? Vehementem enim eſſe oportet, qui nullis huc vſque mediis, non de pace tractatibus, non legationibus in Sueciam miſſis, non ſeueris foederum et induciarum vinculis cohiberi potuit, ad iram et indignationem non ſatis cauſae videmus. Quid enim tantum facinus, vel Reges noſtri, vel reſpublica commiſerunt, vt tam ſeuera vltione vindicare illud *Maieſtas Tua* in animum induxerit? Nos Deo teſte nihil tale ſcimus. Inducias ſemel factas ſanctiſſime ſemper coluimus. Suecis in Germania bellum ferentibus, et noſtris rebus pace tum florentibus, licet multoties in ſocietatem belli contra ipſos inuitaremur, nunquam publice nocere voluimus. Antiquior enim nobis ſemper fuit fides, quam publica vtilitas. Quod ſi priuati aliqui rebus Caeſaris fauebant, multi etiam fuerunt, qui Suecis operam ſuam nauabant, tot Domini Liuones, Curlandi, regno Poloniae ſubiecti, tum et ipſi Poloni nemine prohibente, in veſtris caſtris militarunt. Teſtis vel frater meus germanus SIGISMVNDVS PRZVIEMSKI, bene *Maieſtati Tuae* notus, et iam triſti hoc bello noſtro a barbaris extinctus. Vel ego ipſe, qui non tantum ſub ſignis GVSTAVI illius Magni Auunculi *Maieſtatis Tuae* tyrocinia mea exercui, ſed etiam non ita pridem Galliae Regi, Sueciae foederato, non contemnendam Polonorum manum ad expugnationem DVNKERKIANAM adduxi, nec inutilem, vt credo, per triennium operam praeſtiti. Cancellariae enim errores, vel alia minutiora, non tanta fuere, vt armis vindicari deberent. Aliquid igitur aliud ſubeſſe debet. Dicerem eſſe cupiditatem diuitiarum, ſed ſcimus hoc vitium, a natura *Maieſtatis Tuae* abeſſe, ex regnoque tam miſero, lacero, et deuaſtato, quid iam amplius extorqueri poteſt? Octennium eſt, ex quo regnum hoc bellis, et quidem atrociſſimis affligitur, et quot anni, tot fere clades, et exercitus, vel caeſi, vel diſſipati, totque iterum reparati. Quale tandem imperium, quod tantis calamitatibus non ſuccumberet, quales theſauri, quin exhaurirentur? Intraſti, Rex, potentiorem prouinciam opimiorem, ſcilicet maiorem hanc Poloniam, et, vt ab incommodis belli remotiorem, ita etiam feliciorem. Conſidera miſerorum hominum pauperiem, et inde de aliis iudica prouinciis, quomodo ab illis exercitus tui ditantur. Nullae hic vrbes opulentae, non mercatores diuites, non auri vel argenti fodinae. Diuitiae noſtrae, annui fructus ſunt, et pecora campi, quae omnia, ſi ab exercitibus, tam *Maieſtatis Tuae*, quam Noſtris conſumentur, agricultura ceſſabit, nullaeque vnquam contributiones ſperandae, imo metuendum, ne Nobis et exercitibus Tuis fame ſit pereundum. Si igitur nec ſatis cauſae ad iram, nec multum irritamentorum ad cupiditatem *Maieſtas Tua* habeat, ſuſpicari cogimur, *Maieſtatem Tuam* aliis ſtimulis adactam, vt nobis bellum inferret, fama nempe et gloria, cariſſimis ingenii humani oblectamentis. Sed quae haec gloria, cum nos cum hoſtibus immaniſſimis, pro ſalute et vita decertamus, Tu Rex potentiſſimus nos armis occupas. Si gloriam vis, veram non vanam quaere. Vera enim erit, ſi aliena non expetes, ſuum cuique tribues. Rumor eſt apud Nos, velle Te protegere rempublicam, ſi hoc eſt, protegas gentem contra hoſtes immaniſſimos, populo libero libertatem non adimas, Regi legitime a Nobis electo, et Tibi ſanguine iuncto, regnum ſerues, tunc Te non pro Protectore tantum, ſe etiam pro benefactore habebimus, et conſeruatori Noſtro, Tibi, trophaeum erigemus. Maiorem inde conſequeris gloriam, quam ſi maxima ampliſſimo Tuo adiicias regna. Sed ſi hoc regnum, vi et armis *Maieſtas Tua* occupare 1655

cupare

1655 cupare in animum induxit, putat ne hoc firmum fore imperium, et Suecis iungi Polonos? Disiunctiſſima ſunt haec regna, diuiſit natura mari, diſſociauit inſtitutis, religione, legibus, moribus, habitu, lingua. Sic populi nulla re ſibi ſimiles, niſi ferocia, diſſidiorum omnium fomite. Vt igitur petitum imperium bonis artibus adminiſtrare poſſit *Maieſtas Tua* non ſperet, ſed ſemper ad ſecures et ſupplicia recurrendum erit. Quae vero haec gloria ex principe benigno et clemente mutari in crudelem et truculentum Dominum? Aliam ergo, magnanime Princeps, ingredere gloriae viam, et Nobis parce, iam pacem petimus, deprecamur bellum, et quid a Nobis *Maieſtas Tua*, poſtulet, vt aperiat, rogamus. Nos *Maieſtati Tuae* in omnibus ſatisfacere ſatagemus, gradum tantum ſiſtat, cum armis vlterius non progrediatur, et de pace toties oblata nobiſcum tractare non dedignetur.

Sueciae Rex quid Przyiemſcio reſpondeat? Haec ſumma PRZYIEMSCII ad Sueciae regem. Cui ille breuibus reſpondiſſe fertur. *Cauſas moti belli iam orbi vniuerſo conſtare*, nec eſt opus, quod amplius inquirat Polonus rex, cum haec ſint ipſo ſole clariora. Caeterum, ſi pacem bona fide poſcet, poſſe continuare tractatus pacis Stockolmiae inchoatos, modo illi e re Suecica procedant. Adiecit et codicillos ad regem huiusmodi tenoris:

Carolus Guſtauus, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Dux Finlandiae etc. Sereniſſimo Principi, Fratri, Conſanguineo, et Vicino Noſtro, Domino Ioanni Caſimiro, Regi Poloniae, Magno Duci Lithuaniae etc. etc.

ſalutem et incolumitatem.

Sereniſſime Princeps, Frater, Conſanguinee et Vicine.

Eius literae ad Poloniae Regem. *Si Serenitas Veſtra*, pacis perpetuae tam fuiſſet cupida, vtique tot occaſionibus conficiendi negotii non defuiſſet, nec tantam ſemper praeliminarium obieciſſet moram, idque nec praeter omnem opinionem *Maieſtati Veſtrae* accidere potuit, quod toties eluſi, laceſſiti, et male habiti contra pacta, bellum *Serenitati Veſtrae* intulerimus, infeſtiſque exercitibus noſtris ante decurſum induciarum ditiones eiusdem intrauerimus. Quippe cum nec ceſſare inſtitutum *Serenitatis Veſtrae* videremus, quin tempus oſtentatione pacis perpetuae *Serenitas Veſtra* traheret, compluresque interea aduerſum nos inimicos excitaret, indigno contra honorem noſtrum iure, pactorumque praeſcriptorum debito, neceſſum habuimus ad arma decurrere, eaque mala, quae nobis a *Serenitate Veſtra* imminebant, anteuertere, ſueto omnibus gentibus modo, iureque naturae comprobato. Ante finem induciarum etiam *Serenitatem Veſtram* aliis bellis diſtentam, (cum nil vlterius praeſidii haberemus in pactis, vtpote a parte Serenitatis Veſtrae temeratis) peruertere voluimus. Neque iuſtitiam cauſae noſtrae improbare videtur conſcientia ipſa *Serenitatis Veſtrae*, cum aliquando licet non talem hoſtilitatem commeruiſſe, velut tacita conſenſione *Serenitas Veſtra* affirmet. Caeterum cum *Serenitas Veſtra* teſtetur, ſe habere notum perſpectumque animum Noſtrum, perſuadereque ſibi, nos viciſſitudinis humanae gnaros, caſibus Serenitatis Veſtrae indolituros, eoque mittere ad Nos generoſum dominum PRZYIEMSKI, camerae ſuae familiarem, vt animum Serenitatis Veſtrae pacis cupidum nobis conteſtetur, ad eamque tractandam nomine Serenitatis Veſtrae Nos inuitet. Idcirco pro indole noſtra ad pacem et tranquillitatem propenſam mentem Noſtram hiſce duximus explicandam. Videlicet non eſſe Nos a pace alienos, ſi modo honeſta, tuta, et decora ſit, eoque iterum haud aegre conſentire, vt coepti Stockolmiae tractatus continuentur, exiſtimantes, eam ſortem fore, vt propinquus

aliquis

aliquis Nobis vtrinque locus dictis tractatibus decernatur. Quocirca et ad perficiendum tanto breuiore temporis ſpatio tam ſalutare negotium, haud paruum profectum arbitramur, ſi *Serenitas Veſtra* legatos ad Nos mittat, ſufficientibus plenipotentiis a Serenitate Veſtra et republica Polona inſtructos, cum quibus de loco, tempore, conuentu, a legatis Noſtris agi, tractarique poſſit. Interim non dubitamus, quia Serenitas Veſtra cum republica Polona has initura ſit rationes, quae ad terminandum fideliter deſtinatum conatum pertinent, et ad ſecuritatem et ſatisfactionem Noſtram, regnique Noſtri, prout res Noſtrae nunc ſunt. Quod reliquum eſt, optaremus Serenitatem Veſtram et rempublicam Polonam meliori in ſtatu eſſe, rectiuſque antehac rebus ſuis conſuluiſſe, quo eisdem ad haec extrema non fuiſſet deueniendum. Ita tum amore Regii ſanguinis, tum humanitate tacti, et viciſſitudinum rerum humanarum, probe gnari, infortunio Serenitatis Veſtrae dictaeque reipublicae ex animo indolemus. Quibus Serenitatem Veſtram recte valere cupimus. Dabantur in caſtris noſtris prope Colo. 1655

Haec ille ad afflictum Poloniae regem, magna ſui confidentia, maiorique deſpectu. Interim reſtaurabatur indies nouis delectibus Suedicus exercitus. Poloniae magna pars, regis ſui deſertores, ad Sueciae regis tranſiuerant partes. Dux IANVSSIVS RADZIVILVS, laetis Suecorum in Polonia ſucceſſibus, laruam exuerat, Lituaniamque Sueciae ſubmiſerat protectioni, vt infra memorabo. RADZIEIEVIVS omnia tentabat excitandae ad Varſauiam ſeditioni. Nec vani conatus, vna et conſpirabat Boruſſiae dux, impatiens ſui, et nouorum amans. Protector Angliae alebat cum Sueeis commercia, et minabatur Polonis. Hollandi Boruſſiae iam ante confoederati duci. Dux Curlandiae Suecorum incantamentis faſcinatus. Quanta haec in Polonum regem factio? qui tunc primo VOLBORIAM, mox SVLEIOVIAM mouebat caſtra, Witembergio vbique terga regii exercitus inſequente et premente. Ipſe Sueciae rex, RADZIEIEVIO OXENSTIERNIOque ducibus, magna velocitate confecto itinere, occupato Louicio, archiepiſcopi Gneſnenſis reſidentia, quam vacuam inuenerat, VARSAVIAM regiam Maſouiae, nemine reſiſtente, triomphanti ſimilis intrat, ipſo die natali virginis caſtiſſimae. Adeo vidiſſe Varſauiam Sueciae regi viciſſe fuit. Eſt autem Varſauia ad Viſtulam ſeptemtrionis nobiliſſimum fluuium ſita ciuitas, totius ducatus Maſouiae metropolis, regumque Poloniae ſedes perpetua. Aedificiis procerum toto regno celebris, Baſilicis ſanctorum tota Europa illuſtris, adeo populoſa ciuitas, vt ducenta animarum haud ita pridem in ea numerarentur millia. Acceſſit comitiorum frequentia, quibus creuere in immenſum Varſauienſium opes [67]. Hanc vrbem leui praeſidio Polonus rex defendendam VESELIO Makociienſi commiſerat gubernatori. Ille audito magnis itineribus properare Radzieieuium, quondam ſibi palam hoſtem aemulumque potentiae, vrbem deſerit vna et incolas. Tantum pauoris incuſſerat illi Suecorum Radzieieuiique aduentus. Ita exiguo ſatis defenſam milite ingreſſus Varſauiam Sueciae rex, magis diſcordiae Polonae fiducia, quam virtutis ſuae. Ita dum Radzieieuius propria bona Varſauiae repetit, tota Polonia trepidatum eſt: ita tunc regia occupata ſedes, hoc vſque intacta, prophanatae aedes ſacrarum virginum diuae Clarae. Ita introducta in Mazouiam haereſis, dum Radzieieuius propriam vlciſcitur iniuriam.

Suecorum confoederati.

Polonus Rex Suleiouiam caſtra mouet, quem ſequitur Witembergius.

Louicium ingreditur victor, deinde Varſauiam.

Varſauiae deſcriptio.

Frequentia.

Curioſius deinde luſtrauit vrbem aemulam Stockolmiae, vrbiſque intima, collaudata regii palatii mole. Tandem Vladislauianum inuiſit armamentarium, vbi centum bellicas maiores machinas, totidemque nitrati pulueris ſic dictas tonnas ſeu cados, laetus reperit. Neque mora, relicto Radzieieuio, vna et Oxenſtierno, illo ad praeſidium, hoc ad regimen vrbis, rex cum duorum equitum millibus, quinto poſt die, bellicis machinis, vna ſecum auectis, quo terribilior videretur, Witembergio ſuas ad PRZADBORIAM coniungit

Radzieieuius relinquitur vice Rex in Ma-

67) Cum auctor viueret, Varſauienſium opes forte maiores quam nunc fuere. Non in immenſum, vt Rudauſcius dicit, nunc augentur, ſed potius, increſcente luxu, inter ciuicas praecipue foeminas, commercioque ſenſim decreſcente, quotannis fere imminuuntur.

1655 ſouia, vna cum Benedicto Oxenſtierno. Rex Varſauia diſcedit. Witembergio ſe coniungit.

iungit vires. Quem lethaliter ſagitta tranſfixum, fama tunc Varſauiae vulgauerat. Nec Mazouitis pro rege Polono ad vltionem deerat animus, ſed ducem non habebant.

Varſauiam ſequutae ſunt vicinae Maſouiae arces, Nieporetum, Cerſcia, Oſiecko Warka, quas nullis praeſidiis firmatas occupat Suecus. Adeo omnia ſubito Sueci impetu oppreſſa ſunt. Nec multo poſt iuſſu Radzieieuii, Varſauienſes ita exarmantur, vt vix illis relictum ſit ferrum, quo terra colitur. Saeuitum deinde in abſentes ciues et nobiles, milites et paganos, eorumque bona haſtae omnia ſubiecta ſunt. Nec ſacris altaribus pepercit Oxenſtiernius, quae taxata in immenſum, militari intulit aerario.

Witenbergius ſe coniungit.

Coniuncti exercitus regii cum Witembergii caſtris nuntius, perculit Polonorum animos, maxime nobilitatis, procerumque, qui ad caſtra hac aetate noſtra legibus trahuntur, nec generoſitate ducuntur, vt ante, ſiue hoc aetatis vitium, omnia in deterius corrumpentis, ſiue philoſophiae nimia efficiat applicatio, cuius argumentis docemur in bello fugere vulnera, quae tamen pro patria et religione excipere olim virtutis ac dulcedinis maioribus fuit, et nunc apud pleraſque nationes in deliciis eſt. Vix igitur conſpecta Suecorum acie, Polona nobilitas, dubium, per timorem, errorem, an ſeditionem, gradum retro dedit, excepta veteranorum manu, haud multo poſt rebelli.

Witembergius caſtra diripit Polonorum. Regem ſequitur.

Didicerat tunc, eheu, nimium incredulus Polonus rex, timere ſemper Polonos, vt Appios et Claudios. Witembergius obſeruata turpi nobilium Polonorum fuga, non auſus fugientes inſequi, caſtra inuadit, occupat, diripitque, trium millium curruum onuſtorum auctus ſuppellectili, vna et annona. Credo tunc ipſum ingemuiſſe coelum, ad tantam Polonorum perfidiam aut timorem. Ita diſſipata Polonorum nobilitate Witembergius, Polonum regem vrbibus exutum, etiam finium ſuorum, regnique fugitiuum ſequi decreuerat, qui tunc Przedboria Cracouiam verſus, pedetentim recedebat, ab omnibus deſertus, et ſoli Deo confidens.

Nec ſegnius Suecorum rex, ſua promouebat caſtra, infeſtoque agmine Cracouiam petens, regis Poloniae premebat veſtigia. Ille vbi Sueciae regem adeſſe videt, Cracouia Tarnouiam, Tarnouia Sandeciam, Sandecia Glogouiam, in Sileſiam ſecedit. Antequam tamen Cracouiae vltimum vale diceret, praemiſſa regina in Sileſiam ante, Czarnecio Kiiouienſi caſtellano, viro fortiſſimo, vrbis tradit cuſtodiam, regimenque, vna et peditatus lecti millia quinque. Adiungit praeterea VOLFFIVM, GISSIVM, MACHOVIVM, veteranos ordinum ductores. Eoque praeſidio firmata Cracouia, ipſe vt ſuperius dixi Tarnouiam diſceſſerat. At Sueciae rex interim, RADOSZYCE, MALOGOSTIAM, GOVARCZOVIAM, CHENCINY, ANDREOVIAMque tranſgreſſus, KIELCIAM, VISLICIAM, PINCZEVIAM, WISNICZ, LANCKORONAM, BOCHNAM, WIELICIAMque, vrbes haud clauſis moenibus firmas, occupat, diripitque. Ratus depulſo Polono rege, poſſe abſque mora Cracouiae epulari, quod et accidit, vt libro ſequenti memorabimus.

Adeo ante in vltima Polonia fuit Wittembergius, vna et rex Sueciae, quam ab vltimo venire timeretur ſeptemtrione. Quid prius in hoc mirere bello? velocitatem, quod ſexageſimo die oppugnauerit coeperitque Cracouiam? an caecam felicitatem? quod paucis ſuorum amiſſis, florentiſſimum occupauerit regnum? more fulminis, quod vno eodemque momento venit, percuſſit, abſceſſit. Nec vana de ſe praedicatio eſt regis Sueciae; *Ante victum Polonum eſſe, quam viſum.*

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV VLADISLAI IV POLONIAE SVECIAEQVE REGIS
LIBER SEXTVS.

LIBRI VI. CAPVT I.

SYNOPSIS

Radiuili cum Radzieienio comparatio. Radiuilus cauſa belli Lituanici. Vilna capitur diripiturque a Moſcho. Kowna et Grodno dedunt ſe Moſcho. Radiuilianae propoſitioni contradicunt Lituani. Radiuilus Gonſieuium capit contradicentem ſibi. Lituanorum puncta Suecis oblata. Bychouiam poſt trium annorum obſidionem, Coſaci Moſchique capiunt. Siradienſis palatinatus Sueco deditur. Reſponſum ciuitatis Gedanenſis Sueciae regis miniſtro. Claſſis Suedica ad portum Gedanenſem appellit. Loca in Pruſſia per Suecum occupata. Literae Steinbokii ad Thorunenſes. Pruſſiae ducalis quis ſenſus de Suecorum progreſſibus. Electoris Brandenburgici in Pruſſiam aduentus. Eiusdem militaris apparatus. Gedani ſolenniter excipitur.

1655

Tempeſtas Radzieieuiana latius tunc per Poloniam diuulgata, deinde in vicinam deflexit Lituaniam. Quanquam Lituaniae clades non tam RADZIEIEVIO, quam IANVSSIO duci RADIVILO adſcribenda eſt. Fuit ille primus mali motor, primusque patriae proditor direptorque, quem ad funditus tollendam rempublicam, primum vindicta, deinde egeſtas compulerunt.

Radiuili cum Radzieieuio comparatio.

Hunc genere Ducem, diuitiis potentem, dignitate florentem, auctiores opes ad mala adegerunt conſilia. Forſitan et Caluiniana auita profeſſio capite et corde caluum effecerat, ac in turbido reipublicae ſtatu piſcari docuerat. RADZIEIEVII rabies intra Mazouiam ſe praecluſerat quaſi expiratura. RADIVILI furor Ruſſiam, Lituaniam, Samogitiam, Curlandiam Podleſiamque corripuit. Nec de Lituanis quaeri poteſt Lituania, extrema tentaſſent illi, ſi RADIVILVS voluiſſet, cuius fidei commiſſa tunc ampliſſima regio fuit. Primum eius facinus, primaque de patria extitit victoria, irrita ſenatorum comitia. Hinc clades ſubſecuta Battouienſis, vt ſupra memorauimus. Faſces deinde imperatoris dum auidius Varſaniae ſectatur, Smolenſcum amittit, vno verbo, initium et cauſa belli Lituani, inexplebilis honorum Radiuili fames, qui alter Romanorum Marius potentia valens, Gonſieuium non ferebat aemulum potentiae, quem millies perire volebat.

Radiuilus cauſa belli Lituanici.

Ita Radiuili auiditas imperandi, perdidit ſepeliuitque Lituaniam. Mohilouiae mercator, Vilnae praedator nobilis, quam vt perderet, prius vniuerſam voluit perdere Lituaniam, voluntaria ſuorum fuga, quam nec ipſe ſtator Iupiter ſtitiſſet. Igitur melius Radiuilianum quam Moſchoniticum hoc ego dixerim bellum, potiusque ciuile quam externum. Quanquam nec Moſchus defuit ſibi, qui tunc nemine reſiſtente MINSCIO in fauillas et cineres redacto, vbi vidit omnes ſui terrore corripi, vacuam Vilnam ingreſſus eſt. Erat tunc terror ingens, a Radiuilo auctus in immenſum, quaſi a tergo Sueci, a latere Moſchi inuaderent vrbem pulcherrimam, GEDIMINII opus, Lituaniaeque caput. Dicti omen euentus docuit, antequam enim Moſchi conſpexerint vrbem, Radiuilus celeritate vſus, ciues bonis ſpoliare, eccleſias inuadere, abdita ſcrutari, diripere publicum aerarium, et tot annorum congeſtas opes, denique, qualia nec Moſchus videbatur optare, egreſſus eſt: demum aduentante Moſchorum caeſare in Samogitiam Keidani ſeceſſit, onuſtus ſpoliis Lituaniae.

Vilna capitur, diripitur a Moſchis.

Ita apertis pene portis, capitur a Moſcho vrbs, eo compendio quo ſcripſimus, quam tamen prius coeperat Radiuilus. Hinc Moſchorum in Vilnam, Vilnenſesque

1655 ſesque ſaeuitia tanta, vt ſolo fere aequaretur Lituaniae caput, nec facile in ipſa Vilna hodie reperies Vilnam. Quanta vrbs deleta ſit, vt de caeteris taceam, vel ignium mora probari poteſt, quippe per continuos decem et ſeptem dies, vix potuit incendium extingui, quod domibus et templis Moſchi immiſerant. Tali ratione capta eſt Lituaniae Carthago, aemula Cracouiae, et cum ea ſexcenta amplius procerum caſtella vaſtata ſunt.

Cauna et Grodna dedunt ſe Moſcho.

Radiuilianae propoſitioni contradicunt Lituani.

Vilna capta in ſaltus et paludes, genus omne diffugerat mortalium. Igitur Moſchus caede et incendiis in omnes graſſatus, primo Caunam deinde Grodnam capit incenditque. Radiuilo a longe tam pulchrum vidente ſpectaculum. Et iuiſſet vlterius Moſchus, niſi illum victricia per Poloniam Suecorum arma, vna et Radiuili ſtitiſſet deditio. Ille enim diu ante meditatum facinus, tunc coacta vniuerſae Lituaniae perfecit deditione. Diſplicuit hoſtis commutatio Lithuanis proceribus, potiſſimum GONSIEVIO, LEBOVICIO, SAPIEHAE, IVDICCIO, PACCIO. Diuerſa igitur, quam RADIVILVS mandauerat, illi cenſuerunt:

Ne Pax fieret inſcio Rege ac Republica.

Ne Commutatio hoſtis reciperetur, ac pro Moſcho triumpharet de Lituanis Suecus.

Radiuilus Gonſieuium capit contradicentem ſibi.

Radiuilus contradicentem Gonſieuium, Iudicciumque, Melitenſem equitem, ſub ſpecie cuiusdam arcani accerſitos, cuſtodiae tradit. Ita carceris ſupplicio fortiſſimi imperatoris Gonſieuii damnata fidelitas a Radiuilo. Sed non ideo deformatus eius honor, temerata conſtantia, imo his omnibus potentior, ipſisque hoſtibus, potiſſimum Radiuilo, admirabilior, Magno Gabrieli de la Garde amabilior. Quid enim aliud vinctus egit tunc GONSIEVII animus, quam triumphum de duce, et fortuna perfida. Gonſieuio ea arte capto, caueaeque incluſo, liberius pro voto ſuo omnia faciebat Radiuilus. Neque mora, Magno Gabrieli de la Garde Liuoniae proregi, exemplo maioris Poloniae procerum vniuerſam ſubiicit Lituaniam. Acceptat ille Sueci regis nomine Magni Ducatus protectionem, quam in haec verba conceperat Radiuilus.

Poſtquam turbulentiſſima rerum moderna tempeſtate, non aliter, nec commodius fieri potuit, ſubſidio Sereniſſimi Regis Poloniae plane ſublato et emortuo: Nos Proceres et Ordines Magni Ducatus Lituaniae, protectioni Sereniſſimi Regis
18 Augusti Sueciae, neceſſitatis telo adacti, ſeſe certis conditionibus dediderunt.

Lituanorum puncta Suecis oblata.

I. Vt arma vtrinque coniungantur, contra communem hoſtem, excepto Rege Regnoque Poloniae.

II. Bierze Munimentum et Caſtrum Sueciae Regis ex nunc reſtituet Vicario Radiuilus cum cautione.

III. Bonorum eccleſiaſticorum, ac totius Reipublicae diſpoſitio arbitraria penes Regem Sueciae ſit, prout hactenus penes Diuos Reges Poloniae fuit, ſaluis per omnia iuribus et praerogatiuis Religionis Catholicae.

IV. Amiſſas Prouincias, Vrbes, Arces, earumque Prouentus recuperabit Rex Sueciae, illasque propriis reſtituet Dominis, ea belli occaſione delectis.

V. Libertas Religionis ſalua per omnia erit, ſimiliter omnes dignitates, immunitates, priuilegia, libertates, conſuetudines, cuiuscunque religionis, Epiſcoporum praeeminentiae, Senatorum ſubſellia, Iuriſdictiones Ordinis Equeſtris, tum Abbatum, Praepoſitorum, Canonicorum, Parochorum, Monialium, Collegiorum, Monacharum, Religioſorum, Religioſarumque, auctoritas, bona, iura, Priuilegia, Fundationes, Obuentus, Perſonae, in integro manebunt.

VI. Magnus Ducatus Lituaniae, nullatenus Regno Sueciae incorporabitur, ſed gens Suecorum genti Lituanae, ſenatus ſenatui, equites equitibus aequiualebunt.

VII. Libertas vocis in comitiis nemini denegabitur.

VIII. Se-

VIII. Sereniſſimus Rex Sueciae operam dabit, vt Moſchorum exercitus, ex omnibus Lituaniae finibus ſecedat, et ab vlteriori machinatione, penitus abſtineat. 1655

IX. Tractatus ſi aliqui fuerint cum Regno Poloniae concluſi, ab illis Lituania ne excludatur. Quodſi plura Poloni impetrauerint a Sua Maieſtate Sereniſſimo Sueciae Rege, eadem gratia gaudeat Lituania, quae vltro et libere nunc protectionem Magni Regis ambit.

X. Ad extremum diſciplina militaris ſeruabitur.

Haec ſumma aureae libertatis Lituaniae, quam breui ferrea ſeruitus poſtea ſubſequuta eſt Suecorum. Mirabitur certe poſteritas, quatuor ſideribus Poloniae turpiſſimum rebellionis ſcelus agitatum fuiſſe. Aequiori animo vtcunque ferrem, ſi plebeii Duces, aſſiduis, iniuſtia, ſeruilibusque operibus vel maxime attriti, aut ſi nobiles tenuioris fortunae, magnanimi ſpiritus, Ducatum ſceleri praebuiſſent, ſed RADIVILVS, RADZIEIEVIVS, GRVOZINIVS, OPPALINIVS, Palatini, proceresque regni. Ita Poloniam ſequuta eſt Lituania, nec deinde toto regno, quidquam intactum armis fuit, plane quaſi annus hic feralis, ac vltimus videretur regno male ſibi cohaerenti, ac in partes diuulſo. Sueciae admiſſa protectio Caeſarem Moſchouiae depellere Lituaniae finibus videbatur, ſed non ideo ceſſit ille, quamuis eius victoriarum curſum nonnihil impediuerit. Circa Bychouium tota eius belli moles fuit. Quippe quod vallo et propugnaculis militari arte exquiſitiſſime cinctum, ter mille Sapiehani defendebant fideles milites: adeo tota peruagata Lituania pudor Moſchos incendebat, triumphare fidele Bychouium, magnorum Sapiebarum munimentum, quod ad extremum, poſt productam trium annorum per Coſacos obſidionem, fames domuit, ac in deditionem redegit. Hinc de totius Lituaniae viribus, de male Radiuili fide, iudicent externi. Quid opus fuit alienam acceptare protectionem? qui maior ipſa numeroſiorque fuit protectione? Suecorum tum tria tantum, Lituanorum triginta numerabantur millia, acceſſiſſent plura, ſi ruſticis imperare non abhorruiſſet Radiuili elatus animus, aſſuetus alias Regi ſuo minari, ſupra quem et credidit ſe fore. Peſſima reuera ſubditi cum Domino comparatio, quae vbi Principi innoteſcit, ferenda non eſt. Sane melius ſibi tunc Polonus conſuluiſſet Rex, ſi in tempore turbulenta Radzieieuii Radiuilique capita virgula decuſſiſſet iuſtitiae.

Bychouiam poſt trium annorum obſidionem, Coſaci Moſchique capiunt.

Lituanis vti Poloniam, ita Lituaniam excepit Maſouia. Maſouiam deinde ſecuta eſt minor Polonia, cuius primarius Siradienſis Palatinus, Witenbergio tunc reſiſtere non valens, aut nolens, Sueciae Regis admiſit protectionem. Conſcripti deinde articuli in haec genuina Verba:

Articuli Pactionum Conuentionis, inter Sereniſſimum Carolum Guſtauum Regem Sueciae, et Palatinatuum Siradienſem, per mediationem Illuſtriſſimi et Excellentiſſimi Hieronimi Radzieiewski, Regni Poloniae Procancellarii, Caliſſiae conſcripti et concluſi.

Siradienſis Palatinatus Sueco deditur.

Poſtquam Illuſtriſſimus Dominus Wittembergius campi Generalis Marſchalcus per literas ſuas ingreſſum Sereniſſimi et Potentiſſimi Sueciae Regis in Poloniam intimauerit, nobisque propoſuerit, Nos exemplo maioris Poloniae Palatinatuum, qui beneuolentiam Sereniſſimi Regis, ac contra communes Reipublicae hoſtes protectionem experti ſunt, ductu et perſuaſione Illuſtriſſimi et Excellentiſſimi Domini HIERONIMI de Radzieiewski RADZIEIEWSKI, Regni Poloniae Procancellarii, cum vniuerſa nobilitate Palatinatus Siradienſis, ſeria ac matura deliberatione praemiſſa, taliter cum Excellentiſſimo Domino Generali Campi-Marſchalco, ſub ratificatione Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae conuenimus:

Inprimis conuentum ac concluſum eſt, ab hac die Palatinatum Siradienſem cum omnibus ſuis terris, ciuitatibus, ac bonis Regalibus, generaliter omni-

Zz bus

1655 bus, ſub protectione Sereniſſimi Regis Sueciae, Domini Noſtri Clementiſſimi manere, cui fidem nec non obſequium tale, quale Regibus Poloniae hactenus praeſtabant, promittunt ac pollicentur omnes proceres cum vniuerſa nobilitate dicti Palatinatus Siradienſis.

Regem Poloniae CASIMIRVM non amplius pro Rege Poloniae agnoſcent, aut eius Cancellarios.

Regalia omnia bona diſponenda, item eccleſiarum, prout hactenus Rex Poloniae habuit, tum thelonea, ac omnem prouentum ante hac extradi ſolitum, Sereniſſimus Rex Sueciae habebit.

Securitati huius Palatinatus Siradienſis proſpiciendo, vbicunque in bonis Regalibus, locum commodum pro fortificatione et praeſidio Sacr. Reg. Maieſt. Sueciae, ſeu eius Miniſtri iudicauerint, liberum erit munire et praeſidio firmare.

Peditatum et praeſidium Palatinatus Siradiae hoc inſtanti regimini ac imperio Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae deferunt.

Excellentiſſimus vero Dominus Wittembergius campi Generalis Marſchalcus, Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae nomine, fide publica Palatinatui Siradienſi cauit et aſſecurauit:

inprimis, vt vnusquisque, cuiuſcunque ſtatus et conditionis, in ſua religione tute ac ſecure permaneat, religionemque ſuam in ſuis eccleſiis exerceat.

Item vnusquisque in ſua veteri, et priuilegiis tot Regum legibuſque approbata maneat libertate.

Statiua nulla hyberna, tanto magis laeſiones, direptiones, depraedationes, iniuriaeque in bonis terreſtribus nobilium fient, imo ſi ſimilia per militum licentiam fient, ſeuere in tales animaduertent Miniſtri Sereniſſimi Regis.

Iudicia ac omnes veteres iuriſdictiones, vt vnicuique ius ſuum reddatur, ſub nomine Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae, vti Protectoris exercebunt, tum etiam Dignitates Senatoriae, ac officia, a Regibus Poloniae conferri ſolita a Sacra Regia Maieſtate Sueciae, incolis Poloniae conferentur.

Si vero aliquis ex incolis huius Palatinatus Siradienſis eidem tranſactioni, tanquam bono publico, publicaeque tranquillitati contradixerit, vel factioni Caſimirianae adhaeſerit, eius bona haereditaria, diſpenſationi Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae Domini Noſtri Clementiſſimi ac fiſco illius cedent.

In cuius rei fidem ac teſtimonium, manu noſtra ſubſignauimus. Actum Caliſſii, die 17 Auguſti M. DC. LV.

His Siradienſes articulis Sueciae Regis admiſerunt Protectionem, etiam poſtquam audiuere violatam Poſnaniae a Wittembergio publicam fidem, in publico Dei miniſtro ſuffraganeo eius loci: maluerunt tamen libertatis tunc, quam ſanguinis et fortunarum iacturam pati, ſi aduerſus conciues maiores Polonos pugnare coacti fuiſſent.

Melius agnouit Boruſſia fraudulenta oſcula Suedica, quibus, ſub titulo protectionis, Dominatum affectabat maris Balthici, vna et Pruſſiae. Riſit ergo fallacias fucatae Religionis, quam reſtauraturum ſimulabat, et boni publici colores. Nam quid praeclarius Gedanenſium reſponſo? cum trahenti in partes Sueciae, Regio Reſidenti MARTINO KOCHIO, reſponſuros ſe, poſt ſexennium demum promiſerunt, vbi Suecorum induciae cum Polonis expiraſſent. Et certe fraudes latuiſſe, ſub ſpecie beneuolentiae, haud multo poſt deprehenderunt. Claſſis enim Archithalaſſo VRANGELIO, viginti ſeptem nauium, in ipſo maris Viſtulaeque confinio, ad portum appulerat Gedanenſium, aſt pauci milites. In deſcenſum minoribus cymbis prima quaque moliebatur die in Pucenſem terram, ſed fruſtra. IACOBVS ſiquidem VEIHERIVS, Marieburgenſis Palatinus, aduerſum defendebat littus

Reſponſum ciuitatis Gedanenſis Sueciae Regis Miniſtro. Claſſis Suedica ad portum Gedanenſem appellit 4 Sep.

litus, vir magni animi, virtute Chriſtiana et bellica inter paucos. Enimuero maiori terrore quam clade affligebant Veiherianos tormenta bellica, continuo et ſucceſſiue diſploſa, a nauibus Suedicis, donec ventorum vi, et inuicta Herois conſtantia, contagioſiſque morbis, Balthico ad extremum, Decembri menſe, pellerentur mari. 1655

Haerenti ad Pucenſe munimentum, quod noſtrates PVCHWINCKELL nominant, Suecorum thalaſſiarcha, Wrangelio, terreſtres Suecorum copiae, a maiori venientes Polonia; Fordanum, Bydgoſtiam, quam Germani BRAMBERG indigitant Coiniciam, Suecium, Neiburg, aliaque Regalis Boruſſiae occupant loca, magis procerum Polonorum incuria, quam virtute ſua, doli et mille artium callidi artifices. Iamque in conſpectu Thorunenſium graſſabatur Suecus, nullas non adhibens artes, quibus in partes ſuas traheret vrbem ſemper fidelem Regibus. Extat GVSTAVI OTTONIS STEMBOCK, Sueciae per Maſouiam Generalis, exarata ad Thorunenſes epiſtola huiusmodi tenoris:

Loca in Pruſſia per Suecos occupata.

Nobiles, Spectabiles, et Conſultiſſimi,

Literae Stembokii ad Thorunenſes.

Non poteſt vos latere, quibus de cauſis mota ſit Sacra Regia Maieſtas ad capienda aduerſus Regem Poloniae arma, anteuertendaque ea mala, quae Sua Maieſtas a dicto Rege iam iam ſibi imminere vidit. Huic armorum Suedicorum iuſtitiae, ita ſuffragata eſt Diuini Numinis bonitas, vt ſalua et incolumis, atque ſine vllo impedimento, ante aliquod tempus Varſauiam peruenerit, veteremque Poloniae Regum intrauerit Regiam. Cui acceſſit et hoc, quod Deus Optimus Maximus ita benedixerit armis Sereniſſimi Regis noſtri, vt factu ſuo, ductu meo Maſuros compreſſerit, qui nobis ſeſe oppoſuerant, totaliterque in fugam profligauerit, atque praeter centenos aliquot caeſos, vexilla, tormentaque eorum, et vehicula omnia ceperit. Ita ergo conſtitutis Sacrae Regiae Maieſtatis Domini Mei Clementiſſimi rebus, cum vrbs Veſtra, inter primas vetuſtiſſimas Euangelicae Religionis in Boruſſia ſit, amice Vos hiſce commonendos eſſe duxi, vt ad Clementiam, tutelam et protectionem Sacrae Regiae Maieſtatis Domini Mei Clementiſſimi propere confugiatis, certi, Sacram Regiam Maieſtatem, et pro mutuo Religionis vinculo, et pro innata ſibi benignitate ſaluti et incolumitati Veſtrae abunde conſulturam. Si vero expectationi Sacrae Regiae Maieſtatis defueritis, et obſtinata magis conſilia, quam tuta et ſalutaria ſequi volueritis, in culpa ipſimet eritis, ſi quid aduerſi et infeſti Vobis, Vrbique Veſtrae a partibus Sacrae Regiae Maieſtatis acciderit. Ego meliora de Vobis ſperans, reſponſum Veſtrum fiduciae meae congruens praeſtolor. Atque hiſce Vos Diuinae tutelae amice commendo: Dabantur in caſtris ad Nouodwor. die 21 Septembr. Anno M. DC. LV.

Veſter Beneuolus

GVSTAVVS OTTO STEMBOCK.

Thorunenſes nec aſpernantur, nec penitus acceptam habent, oblatam gratiam Stembockii, remiſſoque dubio reſponſo rem in ſuſpenſo habent, donec vlterioribus ſucceſſibus, quid opus facto, fortuna oſtenderet.

In his tunc motibus Regalis Boruſſia erat, nec Ducalis otiabatur, audito Suecorum claſſico. Arma igitur toto Ducatu iuſſu Electoris Brandeburgici colligebantur. Vocati ad arma equites, conſcripti pedites, accincti cuncti ſtabant milites. Ipſe Elector FRIDERICVS VILHELMVS Berlino ex Pomerania Regiomontum in Boruſſiam venit. Merebant illi, viginti millia conſcripti, ex ſubditis in Boruſſia, exercitus. Bis quater ſecum adduxerat, machinas praeterea murales, puluerem tormentarium, pilas, et ſi quid armorum eſt. Intrantem ex Pomerania in Boruſſiam, primo VETHERIVS in bonis ſuis, mox Oliuae Abbas eius loci ALEXANDER KESSOWSKI, tandem Gedanenſes ſolenniter excipiunt.

Boruſſiae ducalis quis ſenſus de Suecorum progreſſibus? Electoris Brandeburgici in Pruſſiam aduentus.

1655 Abeunti noua munimenta, noua THAVMATVROI oſtendunt miracula, attonito Principe, et eiua vrhis patrocinium vltro ſuſcipieote. Egere gratias oblati patrocinii Gedanenſes, ſeque lecti exercitus ad manum habere duodecim millia reſponderunt, habituros et plura, vbi opus fuerit; neque diffidere iuſtae Polooorum cauſae, quae procul dubio ad extremum triumphatura eſſet.

Eiusdem militares apparatus. Gedani ſolenniter excipitur.

Abeuntem deinde Electorem eo honore, quo ſuſceperunt, ad duas circiter ab vrbe deduxerunt leucas. Ibat tunc Elector albo ſublimis equo, rubra illi exterior veſtia, auro decorata, quae hoſpitem decebat. Antecedebant duodecim phalerati generoſiſſimi equi, ſequebantur quingenti corporis milites. Adequitabat Principis lateri IACOAVS VETHER Marieburgenſis Palatinus, eoque modo ſuſceptus et dimiſſus eſt Marchio Brandeburgicus, Sacri Romani imperii Archi-Camerarius, et Elector, in Pruſſia Dux.

LIBRI VI. CAPVT II

SYNOPSIS

Comitia Boruſſiae Marieburgi. Comitiorum articuli. Pruſſiae deſcriptio, nomen, foecunditas, vrbes, portus, militia. Auxelii Oxenſtiernii conſilium regi ſuggeſtum Sueciae. Refelluntur aduerſariorum ſophiſmata et argumenta contra Auſtriacos. Polonorum circa Poſnaniam tumultas. Comes Naſſau traiicitur. Literae Sueciae regis ad maiores Polonos. Edictum vniuerſale Sueciae regis.

Comitia Boruſſiae Marieburgi.

Vix diſceſſerat Elector, cum Palatinus Culmenſis, cuius (abſentibus Varmienſi aut Culmenſi epiſcopis) ſumma in Pruſſia auctoritas, ſtatibus ordinibuſque Boruſſiae, Mariaeburgi, conuentum indicit. Aderant Electoris legati, protectionem vniuerſae offerentes Boruſſiae oomine Principis. Caeterum ob abſentiam Thorunenſium legatorum conuentus limitatus ad 15 Octobr. Maiori ergo numero quam ante confluebat ad dictum diem Nobilitas. Comparuit ipſe ſtatus tunc, Ordinumque Boruſſiae Praeſes, VENCESLAVS COMES de LESZNO, Varmienſis et Sambienſis Epiſcopus; tres Palatioi, quinque Caſtellani, praeter legatos externorum, Brandeburgici et Maſouiae nobilitatis. Aderat et Poloniae Regis Orator. Omnes diuerſa proponebant, diuerſa diſputabant, diuerſa ſentiebant. Poloniae Regis legatus animabat Ordmes ne deficerent a legitimo Rege ſuo, breui adfutura auxilia, ſi tantillam habuerint patientiam. Brandeburgicus vltro ſuam regali ac epiſcopali Boruſſiae offerebat protectionem, armorum praeterea mutuam proponebat coniuoctionem. Mazouiae quoque proceres, per KRASINIVM NARZEMIVMque: hunc Wyſogrodienſem caſtellaoum, illum palatinum et generalem Maſouiae, ſocia contra Suecos poſcebant arma.

Regis legatus vice inſtigator regni Ianski.

Diu procerum Boruſſiae reſponſa pendebant in ambiguo, donec capta Cracouia vicini admonerentur periculi. Fioiit igitur congreſſus, ad mentem et vota Electoris, cooiunctioque a proceribus acceptata, exceptis vrbium legatis, qui ſuſpectum habebant Electoris pro Pruſſia nimium zelum. Coniunctio deinde iſta animorum, armorum, et conſiliorum io haec genuina concepta eſt verba:

Comitiorum Articuli.

Notum ſit omnibus ac ſingulis quorum intereſt. Inter Sereniſſimum ac Potentiſſimum Principem ac Dominum Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgicum S. R. Imperii Archicamerarium, et Electorem etc. etc. tanquam Ducem Boruſſiae ab vna, tum Reuerendiſſimos, Illuſtriſſimos, Illuſtres, Magnificos et Generoſos Dominos Dominos ſtatus, ſenatorii et equeſtris Ordinis, terrarum regalis Boruſſiae in conuentu Marieburgenſi congregatos,

ab

ab altera parte, mutuam animorum et conſiliorum coniunctionem, pro defendenda contra quoſcunque impetus, et hoſtiles inuaſiones in vtraque Boruſſia initam et prout ſequitur concluſam eſſe. 1655

I. Sit haec coniunctio abſque Regiae Maieſtatis Poloniae praeiudicio.

II. Maneant omnibus ac ſingulis, tam publica quam priuata, tam eccleſiaſtica quam politica, tam generalia quam ſpecialia iura ſalua et integra.

III. Nullum praeiudicium fiat religioni Romano-Catholicae, vel bonis eccleſiaſticis, ſecundum leges Regni Poloniae.

IV. Ad nullius offenſionem, ſed ſolum ad vtriuſque partis defenſionem tendat, et ad promouendam tranquillitatem harum Prouinciarum directa ſit.

V. Sancte et inuiolabiliter ſeruetur, ac cuſtodiatur, et neutra pars abſque alterius conſenſu ab ea decedat.

VI. Neutra pars, abſque communi voluntate et conſenſu, pacem, inducias, neutralitatem, vel quodcunque aliud pactum ineat.

VII. Liceat Sereniſſimo Electori in Regia Boruſſia, vel huius caſtris ſuos habere conſiliarios, et idem licitum quoque ſit coniunctis reliquis in Sereniſſimi Electoris caſtris.

VIII. Habeat Sereniſſimus Elector militiae coniunctionis huius, et omnium, quae ad eam ſpectant, vel ſpectare poſſunt, ſupremum directorium.

IX. Siſtent Status et Ordines regalis Boruſſiae ad hanc coniunctionem quatuor millia militum ſtipendiariorum, et conſcriptorum, et praeterea Sereniſſimi Electoris milites praeſidiarios, in ſingulis Boruſſiae ciuitatibus arcibus et fortalitiis, in ſequentibus articulis comprehenſis, degentes, alent et ſuſtentabunt; ita tamen, vt inter quatuor millia regalis Boruſſiae militum ii connumerentur, quos regalis Boruſſiae Status in praeſidiis collocarunt.

X. Simul ac coniunctio haec concluſa, et capita ſuperius poſita, et infra ponenda, ab vtraque parte probata fuerint, mittatur ad Regiam Maieſtatem Poloniae, vt Regia eius Maieſtas de hac conuentione et coniunctione certior reddatur, et conſilium eius Maieſtatis petatur et conſenſus.

XI. Eodem modo mittatur ad Regiam Maieſtatem Suecicam, et eidem Regiae Maieſtati exponatur, quod conuentio et coniunctio haec concluſa ſit, et a Regia eius Maieſtate decenti modo contendatur, vt copias ſuas a finibus harum terrarum abducere, loca occupata reddere, et pacem ſincere colere velit. Coniunctos paratos eſſe omnia conferre, quae modo vnquam ad ſtabiliendam et reducendam pacem generalem, et fidem facere poſſint, abſque tamen Regiae Maieſtatis et Coronae Poloniae praeiudicio.

XII. Quodſi vero Regia eius Maieſtas hiſce poſtulatis et petitis locum dare, et ſinceram pacem cum hiſce terris colere recuſet, vtraque pars omni fide, ope, auxilio, et viribus, prout conuentum, ſibi inuicem adſiſtat.

XIII. Interim, vſque dum, quid Regia Maieſtas Suecica hac in parte decreuerit facere, conſtet, ad Generales Suecicos communi nomine ſcribi et illi moneri debent, vt ab omnibus inuaſionibus, direptionibus, locorum occupationibus deſiſtant. Sin autem nolint, et non expectata Regia reſolutione, conatibus ſuis inhaerere, et vlterius progredi tentent, vi vlterius progredi prohibeantur, et quouis modo progreſſus eorum ſiſtantur, quocunque tandem locorum, ſiue in Ducali, ſiue in Regia Boruſſia, irruptio facta fuerit, idque coniunctis fiat viribus, vt tamen coniuncta vis ei hoſtili expeditioni opponatur, quae magis nociua et cum periculo coniuncta deprehendetur.

1655 XIV. Si exorto bello, et durante eo, loca quaedam a Sereniſſimo Electore et eius exercitu in Regia Boruſſia occupata fuerint, ea, poſtquam bellum, vel pace, vel tranſactione, vel alio quocunque modo ſopitum fuerit, coniunctis tanquam veris Dominis reſtituantur.

XV. Neutrius partis exercitus coniunctis damna inferat, vel rapinas, latrocinia, aut furta exerceat, et ſi tale quid factum fuerit, in auctores ſeuere animaduertatur.

XVI. Quoties viſum fuerit, coniunctio exercituum fiat, ita tamen, vt hoc et omni alio caſu Sereniſſimo Electori ſupremum maneat directorium. Super Poſpolite Ruſzenie [68]) vero is iuriſdictionem habeat, cui ea ex conuentione, inter Illuſtriſſimos Dominos Palatinos deſuper habita, obueniet.

XVII. In vtroque exercitu omnia ordine gerantur, et id ſerio operam dare debent Generales et Officiales, vt et exercitus et ſubditi ſimul conſeruentur, ſiue intra ſiue extra bellum geratur.

XVIII. Bellum quantum fieri poteſt, vt et Statiua et Quartiria extra fines coniunctorum et geratur et habeantur. Quodſi tamen neceſſitas aliquando requirat, vt vel propter nimium frigus, vel aliam aeris iniuriam, exercitus in campis ſtare nequeat, et ita intra fines Boruſſiae regalis quartiria ordinanda ſint, fiat id a Sereniſſimo Electore, communicato, cum illuſtriſſimo Domino Generali regalis Boruſſiae, vt et Commiſſariis eiuſdem regalis Boruſſiae, conſilio, et poſtea ad requiſitionem Sereniſſimi, illuſtriſſimus Dominus Generalis aſſignabit ea, prout ratio et ſtatus belli deſiderauit.

XIX. Mariaeburgenſi tam in ciuitate, quam in arce iam commoranti, et quingentis militibus conſtanti Regio Polonico praeſidio, ſuum Sereniſſimus Elector totidem capitibus conſtans iunget. Quodſi tamen vrgens ratio, vel neceſſitas belli deſiderauerit, liberum erit Sereniſſimo Electori praeſidium hoc pro libitu augere, collato tamen prius cum iis conſilio, quibus a Regia Maieſtate commiſſa et vrbs et arx eſt; nimirum cum illuſtriſſimo Domino Palatino Mariaeburgenſi, et illuſtriſſimo Domino SIGISMVNDO libero Barone de GVLDENSTERN, cui vti hactenus, ita et in poſterum, ſalua et integra maneat oeconomia, cum iuriſdictione ad eam ſpectante. Idem quoque ſit ſupremus praefectus ciuitatis et arcis, aſſeruetque ſecum portarum claues, et teſſeram militarem praefecto electorali, caeteris inferioribus Officialibus, ab ipſo diſtribuendam dictitet. Quodſi vero Dominus Guldenſternius peregre abeat, claues Sereniſſimi Electoris praefecto interim tradet.

XX. Im-

68) *Poſpolite Ruszenie* ſignificat in Polonorum lingua *generalem motum*, ſeu expeditionem militarem totius nobilitatis, quae propriis ſumtibus vi conſtitutionum regni militare tenetur. Haec autem nobilium ad defendendam patriam expeditio generalis ſine conſenſu eorum in comitiis prouincialibus a Rege inſtitui non poteſt, niſi in ſummo reipublicae periculo, vi conſtitut. a 1517; neque haec expeditio generalis nobilium prius, quam ipſe hoſtis foedus violauerit, decernitur, per legem conſtit. a. 1515. Cautum etiam lege a. 1573, ne exercitus huius expeditionis generalis vltra regni fines educi a rege, vel precibus vel ſolutione, poſſit. Euocantur autem ad hanc bellicam expeditionem generalem omnes nobiles poſſeſſione gaudentes, tam priuati quam in dignitatibus conſtituti. Excipiuntur cancellarii, miniſtri aulae reginae, miniſtri aulae archiepiſcopalis, legati ad exteras gentes miſſi, capitanei ſic dicti limitanei, vel eorum vices gerentes, tribuni arcium et burggrauii Cracouienſes etc. viduae vero, orphani, minorennes, ſenes, aegroti per neceſſarios vel alios nobiles militant. Tam magnus conflari poteſt ex nobilibus in Polonia exercitus, vt ducentorum millia ſuperet, qui etiam eſſet formidabilis, ſi ordo accederet. Cum autem maxima nobilium pars armis non ſit aſſueta, belliqoe incommoda diu ferre haud poſſit, neque diſciplinae locus ſit militari ſeuerae, eiuſmodi exercitum, licet copioſiſſimum, Poloniae hoſtes minime omnium reformidant. Polonos caeterum bonos eſſe milites; ſi diſciplina militari extranea fuerint inſtituti, numerus eorum, qui ſub Boruſſorum Regis ſignis militant, ſatis magnus, abunde teſtatur.

XX. Imponit quoque Sereniſſimus Elector praeſidium ſuum ſequentibus locis, vt quadringentos peditum et centum equitum Dirſchouiae, vnam compagniam Traguneroꝛum [69], et vnam compagniam equitum Leoburgo: Trecentos Straſburgo: Centum equites et centum pedites Graudentio. Quae tamen praeſidia, ſi neceſſe fuerit, Sereniſſimus augere poterit, vt tamen ceſſante periculo praeſidium ad priſtinum numerum reducatur. 1655

XXI. Mariaeburgo, eius arci, et omnibus modo enumeratis et nominatis locis et ciuitatibus, Status regalis Boruſſiae, de neceſſariis, annona, et rebus, tam ad maiora, quam ad minora pertinentibus, quantocius proſpicient.

XXII. Praeſidia haec alent et ſuſtentabunt, Status et Ordines regalis Boruſſiae, atque ita Sereniſſimo Electori, ſingulis menſibus, pro vnoquoque praeſidiario milite, connumeratis etiam officialibus, a Statibus regalis Boruſſiae ſoluantur duodecim floreni Polonici vel quatuor imperiales, vna cum Salgamo vulgo *Seruis*, pro more apud militem Polonicum recepto. Quodſi etiam Status non poſſint integram ſummam numerata pecunia ſoluere, licitum eis ſit partem commeatus ſuppeditare, quae pro rata detrahatur a pecunia numeranda, ita tamen, vt aequo et currente pretio militibus addicatur ſupradictus commeatus, et prout in foro eius ciuitatis, in qua praeſidium collocatum eſt, venditur.

XXIII. Dragani aequale cum Muskietiriis accipiant ſtipendium, et praeterea equis eorum conſuetum et neceſſarium detur pabulum.

XXIV. Equiti ſingulis menſibus ſoluantur viginti duo floreni Boruſſici, vel ſeptem imperiales, et octo groſſi boni, ita tamen, vt et hi, ſi parata ſemper non adſit pecunia, partem commeatus loco pecuniae, ſecundum articulum XXII accipere obſtricti ſint.

XXV. Quodſi etiam loca in articulis XIX et XX enumerata, magis et melius adhuc munienda Sereniſſimo Electori viſum fuerit, Status regiae Boruſſiae vi huius coniunctionis obſtricti ſint, tot ſubminiſtrare ſubditos, quot ad opus perficiendum ſufficiant. Ad idem teneantur, ſi Sereniſſimus e re communi exiſtimauerit ad Viſtulam, vel alibi locorum extrui fortalitia. Liberum tamen erit ad requiſitionem Sereniſſimi Illuſtriſſimo Domino Generali regalis Boruſſiae ex quibuſcunque regalis Boruſſiae locis voluerit, mittere, qui operi manum admoueant, et ad finem et perfectionem ſuam perducant.

XXVI. Omnes ſuperius ſpecificatae ciuitates, arces et fortalitia a Sereniſſimo Electore, contra hoſtes vtriuſque Boruſſiae conſeruentur et defendantur. Tranſacto vero bello reddantur, et abſque vlla praetenſione reſtituantur, vt et nouiter extructa fortalitia, vel deſtruantur, vel Dominis reſtituantur.

XXVII. Miles ex ſtipendio vbique viuat.

XXVIII. Si ad hanc coniunctionem accedere plures velint, tam ex regionibus regni Poloniae, quam aliis, accedant et recipiantur, imo et inuitentur.

XXIX. Contributiones nullae nouae, irrequiſita Nobilitate, inſtituantur, vel requirantur.

 XXX. Ci-

69) *Compagnia Traguneroꝛum*, vt et *Dragani cum Muskietiriis* n. XXIII, ſunt floſculi Latinitatis vulgaris Polonae, quos in tabulis publicis obelo notare, vel corrigere, nefas eſſe duxi, alioquin dixiſſem Latine: *centuria equitum deſultoriorum*, et *equites leuis armaturae cum peditibus, vel peditatu*. Haec tamen intelligi poſſunt. Quid autem ſit: *vicinus nobilis in ſipatione Kopcorum ad defendendam parielitatem citari debet*, nemo Latinorum capiet, Polonae linguae expers. Significat autem: *vicinus nobilis in congeſtione acerui ad determinandos limites praeſens ſit ad tuendos ſuos fines*. Sed in diſtribuenda iuſtitia Latinitatem non curamus. Caeterum florentibus magis magiſque ſub feliciſſimo indulgentiſſimi patriae patris AVGVSTI III imperio, in Polonia ſcientiis, indigenae etiam nitiuum illum ſermonis Latini leporem aſſequantur.

1655 XXX. Ciuitates maiores, an accedere huic coniunctioni velint, intra 20 dierum ſpatium ſe declarent.

XXXI. Omnes legationes et miſſiones, communi vtriuſque partis ſumtu expediantur, ita tamen, vt Status regalis Boruſſiae, qui nunc contraxerunt, pro tertia ſui parte teneantur.

XXXII. Praefectus praeſidii, iudicium militare, ex vtriuſque partis praeſidii officialibus conſtituat, et eius erit director. Quodſi delictum capitale fuerit, executio per illum inſtituatur, ſub cuius praefectura delinquens ſtat, eamque a praefecto iuſſus neutiquam differre debet. Leuiora vero ſuorum commiſſa vel delicta quilibet praefectus coerceat.

XXXIII. Nemo intra ciuitates, vel arces recipiatur vel intromittatur, cuius nomen prius ad praefectum praeſidii non fuerit delatum.

XXXIV. Damna ſeu depraedationes, per Sereniſſimi Electoris militem antehac factas, ſi a commiſſariis vtrinque conſtitutis, pro liquidis et veris agnitae fuerint, depraedator reſtituat, et ſi in aere non habet, aliter luat.

XXXV. Statim a die concluſae huius coniunctionis Status regiae Boruſſiae copias ſuas, exceptis iis, quae in praeſidiis ſunt, in vnum contrahant; et Illuſtriſſimi Domini Palatini vniuerſalia edant, et vti vocatur Poſpolite Ruſzenie conuocent.

XXXVI. Vterque clerus tam Braunsbergenſis, quam Culmenſis, Monaſteria, collegia patrum Societatis Ieſu, ſcholae ſeu Gymnaſia, ſarta tectaque ſint, religionis Romano-catholicae liberum exercitium, et nullum publicum alterius a Romano-catholica diſſidentis.

XXXVII. Illuſtriſſimi et Reuerentiſſimi Epiſcopi Varmienſis et Culmenſis, vna cum Venerabilibus Capitulis, totiſque epiſcopatibus pactis hiſce et coniunctioni includantur, ſaluis iuribus et priuilegiis, et immunitatibus epiſcopatuum.

XXXVIII. Praeſidium Braunsbergae Sereniſſimi habeat praefectum Romano-catholicae religionis, ſi in exercitu Sereniſſimi aliquis inueniatur, cui concredi locus poſſit.

XXXIX. Domus epiſcopalis Braunsbergae ſita, ab omni militis praeſidiarii, officialium et praefecti praeſidii hoſpitatione et habitatione immunis ſit, in cuius vſu et poſſeſſione pacifica, Illuſtriſſimus et Reuerentiſſimus epiſcopus, ſiue eius officiales, abſque vllo praeiudicio et impedimento quouis maneant.

XL. Ratione augmenti in praeſidiis faciendi, promiſerunt Status et Ordines regalis Boruſſiae, praeter duo millia conuenta, adhuc alere, et ſuſtentare trecentos, ſi neceſſe fuerit.

XLI. Quodſi Sereniſſimus Elector in caſtris praeſens non ſit, Serenitatis eius Generalis, habeat poteſtatem et facultatem electorali exercitui imperandi, et omnia ordinandi, quae ad militiam hanc pertinent. Polonicae vero copiae maneant gubernandae Illuſtriſſimo Domino palatino Mariaeburgenſi. Teſſeram militarem quod ſpectat, inter Illuſtriſſimum Dominum palatinum, et Dominum Generalem, modo nominatos, ex aequo et amice conueniat.

XLII. Promiſerunt praeterea Status et Ordines regalis Boruſſiae, ſe ſtatim et actutum facturos, vt pons ſuper Viſtulam ſternatur, atque ita tranſitus et reditus, vtrique parti liber et facilis ſit et maneat. Locus, vbi poni pons debeat, habito deſuper inter vtramque partem conſilio, aſſignabitur. In maiorem, rei ſic et non aliter geſtae, fidem, duo exemplaria eiuſdem tenoris confecta, et inuicem extradita ſunt. Actum eſt Rinskii die 12 Nouemb. M DC LV.

Nos Senatorii et equeſtris ordinis regalis Boruſſiae Status, vnanimi conſenſu praeſentibus promittimus: Nos operam ſedulo daturos, et pro poſſe Noſtro promoturos,

Digitized by Google

1655

taros, vt Serenitati Electorali pro meritis in prouinciam hanc et rempublicam collatis, condignum redhoſtimentum a Sacra Regia Maieſtate et Republica Polona concedatur. Actum vt ſupra.

Sereniſſimus Elector praeſentibus cauet, quod Sua Serenitas erga regalem Pruſſiam ratione huius ſuprapoſiti promiſſi, nihil velit praetendere; ſed quod tantum Illuſtriſſimi ſtatus, ad ſedulam operam et promotionem, quantum poſſunt, ſint obſtricti. Actum vt ſupra.

Interim dum Marieburgi conſulitur, Suecorum exercitus Pruſſiam ingreſſus, eandem occupat, Electore haud prohibente, imo Thorunenſibus, ob non acceptatam armorum ſocietatem, infenſiſſimo, ac palam hoſte. Ita dum Romani deliberant de ſuppetiis Sagunto ferendis, vrbs capitur: dum Pruſſia aliena circumſpicit praeſidia, amittitur.

Sed mihi de Pruſſia toties mentionem facienti, operae pretium videtur, aliquid de einſdem origine, opulentia, viribus, militia, et populorum genio dicere; rem haud Germaniae inutilem, quae illi cedat, in augmentum gloriae et potentiae. Pruſſiae deſcriptio.

Pruſſia, olim Vlmigauia, hodie apud externos Boruſſia appellata, portio Europae perexigua, caeterum toto Septentrione pulcherrima plaga eſt. Nomen. Nihil vberius foecundiuſque ſolo, quod bis floribus vernat, praeſertim in depreſſiori ſitu, quem maiores WEROER dixere. Foecundia. Nihil commodius mari. Hinc illi nobiles portus vrbeſque ad mare Balthicum ſiue Germanicum potentiſſimae. Puckum, Brunsberga, Pillauia, Mamelium, Regiomontum, Elbinga, et ipſum caput vrbium GEDANVM ſiue Dantiſcum, hodie inter tres maximas, Amſterodamum, Venetias, et Vlyſiponam numerata. Vrbes et ſitus. Porro omnis Pruſſiae regio in ducatus duodecim diuiſa eſt, ſcilicet, Sudanienſem, Sambienſem, Natangienſem, Nadrouienſem, Slauonienſem, Bartonienſem, regionem Galindiae, Varmienſem, Hogkerlandiam, Culmenſem, Pomeſanienſem et Michalouienſem. Vrbes in ea, ſiue moenibus clauſae, ſiue clauſis magnitudine pares, nonaginta duae, arces ſeptuaginta ſeptem, pagi maiores vltra, quinque millia numerantur. Militum quoque numerum cuiuis regno parem, aut ſuperiorem, tempore belli educere, peditum triginta, equitum viginti millia, in plano eſt. Militia.

Vidimus per aetatem noſtram, ipſo hoc tempore, quo ſcribimus, conſcripta in ducali Pruſſia, ab Electore viginti millia hominum; illorum tantum, qui gleba terrae ante a dominis donati, militari ſeruitio ſeſe obſtrinxerant, ſine conducto milite, ſine nobilitatis motu. In regali vix ſex comparuiſſe millia, ſub diuerſis ſignis, non inficior; ſed hoc Polonorum ſtetit negligentia, qui pulſis aut emunctis colonis, praedia mallebant et pecora, quam milites militantes. Tres iunctae in vnum ciuitates, Thorunium, Elbinga et Gedanum, octo conduxerant millia. His acceſſit Varmienſis epiſcopatus, in quo tria militum numerabantur millia, vna cum nobilitate eius prouinciae. Ita non facile quis contemnat Pruſſiae populos, eorumque vires.

Miror certe ego auguſtiſſimae domus Auſtriacae miniſtros, parum hucuſque curaſſe Pruſſiam; Germaniae certe portionem nobiliſſimam, ac Germano imperio debitam ſemper [70]). Mens Suecis fuit, cancellariique conſilium, quod moriens inter arcana imperii referre volebat et retulit, Pruſſiam occupandi. Hinc Europae dominationem, Romanumque imperium tranſmarino promittebat imperatori, ſi Pruſſia potiretur. Nec vana promiſſio. Aduertit quippe ille callidus Balthici maris ſpeculator, e nemore Boruſſiae nauigari in Indias. Vidit in vna depreſſioris terrae glebula, plus praegnantium ariſtarum, ſpicarumque producere terram, quam in tota montoſa, ſterili et effoeta Suecia. Plures generoſos equos, alere Boruſſum ruſticum, quam magnatem Suecum. Res namque in confeſſo eſt, vnum

Auxelii ab Oxenſtiern conſilium Regi Sueciae ſuggeſtum.

70) *Quandoque bonus dormitat Homerus.* Pruſſia nunquam fuit Germaniae portio, neque Germano imperio debita. Abrogato enim crucigeris iuſta ex cauſa imperio Pruthenis libertas reſtituta eſt, qui deinde vi pacti deditionis Poloniae regibus ſe ſubmiſerunt. Recte ergo dicit celeberrimus GODOFR. LENGNICH in norma regiminis, quae Pruſſiae ex praeſcripto iurium competit p. 4. *Nec Germanorum caeſari ius aliquod competebat, cuius nullum ante ſeceſſionem extiterat veſtigium, quod alio tempore et loco monui.*

1655 vnum ruſticum Boruſſum quinquaginta quandoque centenos numerare equos [71]). Nec pecunia deeſt Pruſſiae, quam Indorum Ganges Hollandico Oceano, et hic Balthico ſeu Boruſſico tranſmittit freto. Hinc Auxelius inter alia dominationis arcana ſepoſuerat Boruſſiam, vt fame vrgeret Europam, quiſquis Suecorum Regum eam prouinciam, clauſtraque terrae ac maris, quamuis leui praeſidio, aduerſum ingentes exercitus inſediſſet. Hinc victricia per Balthicum, inde per Oceanum circumferre poſſe GVSTAVVM docuit arma. Nec nauticae artis experti ſunt populi, conſentitque illorum ingenium cum aquis quibus innatant. Terra vbique frugum ferax, Campaniaeque aemula, niſi quod aſperius coelum, vites deneget incolis, qui Germani ſunt, nec Germanum aſpernantur imperium, Germanice loquentes. Quanquam quod Polono hucuſque ſubſit imperio Pruſſia, pietas potius Auſtriacorum ſanguiniſque nexus cum Regibus Poloniae, quam iuſtitia fuit [72]). Hinc exteri diſcant, Auſtriacis infenſi, et hoſtes, quid potuerit Germanus in hanc diem caeſar? et facere noluerit? quae eius cum vicinis principibus amicitia? quam ſacroſancta foedera?

Refelluntur aduerſariorum ſophiſmata et argumenta contra Auſtriacos.

Rideo ego GRAMONDI Galli, KOBIERZICII, PIASECII aliorumque Polonorum, magnique illius IOANNIS ZAMOISCII, neſcio quae de Auſtriacis ſomnia, ac temerata iudicia, quaſi mens illis non alia eſſet, praeter Europae dominationi, totique veteri et nouo inhiare mundo. Hinc illae de Auſtriacis apud GRAMONDVM vanae querelae, quod Cardinalem CLESELIVM vincula, quae meruerat, ſubire coegerint, quod rebellem FRIDERICVM Electorem, primo Bohemiae regno, mox palatinatu Rheni proſcripſerint: Quod archiepiſcopum Treuirenſem, ſub protectione Regis chriſtianiſſimi manentem, nouorum amantem, captiuauerint: quod Treuiros interceperint, aut potius propria recuperauerint, caeſo ad internecionem milite Gallo. Quod Rupellae Hiſpanus Rex ſubuenire voluerit per Fridericum Toletanum. Quaſi vero longe maiora non fecerit Galliae Rex, vnde iram mereretur Auſtriacorum, et aeternum totius Germaniae odium. Bellum Bohemicum, Auſtriacum, Luſaticum, Morauicum, Sileſiacum, palatinatus Tranſyluanicum, Mansfeldicum, Danicum, Brunſuicenſe, iterumque Tranſyluanicum, Mansfeldicum, ſecundum Auſtriacum, tertium Tranſyluanicum, Magdeburgenſe, Hollandicum, Italicum, iterumque Magdeburgicum, cum quarto Tranſyluanico, confoederatio Lipſienſis, Guſtauique molimina, fulmina, tonitrua, grandines, et omne mauortis tempeſtatis genus, Galli Regis fuerunt inſtinctu, ſtipendiis, opera. Clauſit ipſe ſcenam vltimo Gallico, et haeretico bello. Nec hic finis malorum. Initum ſaepius Turcas inter et Regem chriſtianiſſimum foedus, continuata cum haereticis in hanc diem amicitiae vincula, odio in Auguſtam domum Auſtriacorum, adeo centum et amplius annis, toto coniurato orbe petitur haec coeli domus, nec expugnatur, quia aeterna eſt. Caeterorum odia, calamique licentiam, vt minorum volucrum, iouis miniſter contemnit volatus, quanquam hoſtes Auſtriacis non ſunt, niſi haeretici eorumque fautores.

Redeo in Pruſſiam, vnde parum deflexeram in Auſtriam. Rebus in hunc modum, vt ſuperius innui, Marieeburgi cum Electore compoſitis, felicior caeteris regni Poloniae prouinciis videbatur Boruſſia, ſi tam fidelem inueniſſet ſocium, quam vafrum inuenerat patronum, vt infra memorabimus.

Polonorum circa Poſnaniam tumultus.

Haerenti ad Cracouiam Sueciae Regi, maiorem Poloniam ſeditio inceſſit. Noua quippe pax diſplicuit Polonis, genti haud aſſuetae freno ſeruitutis. Hinc generoſae illorum ceruices, ab impoſito nuper paſſim reſiliebant iugo. Caeſa ad internecionem Koſcianenſi in arce Suecorum praeſidia, quaſi de induſtria proſpera aduerſis radiarentur, ſed omnium luctuoſius tunc accidit fatum FRIDERICI comitis NASSOVII, qui, dum hoſpes Koſcianenſem

71) Sed non omnis ruſticus Boruſſus tam grandem facit pecuariam; iique tantum, qui loca depreſſiora maxime fertilia (die Werder) incolunt, Thorunio Gedanum verſus. Noſtris temporibus forte nullus inuenitur ruſticus, qui centum aleret equos, non pauci autem quinquaginta et plures poſſident, ii nempe, qui equarias res (Stutereyen) habent.

72) Aperte haec verba Auguſtiſſimae Auſtriacae domui, ſub cuius inuictiſſimo ſcuto, non Germani ſolum, ſed omnes Chriſtiani protecti viuunt, adulantur, quae autem huiuſmodi hominum vmbraticorum aſſentationes generoſe hucuſque contemſit. Prima veri hiſtoriarum ſcriptoris virtus eſt, neque amicis neque inimicis adulari, vel maledicere, et vbi nullo modo veritatem ſcribere licet, melius certe eſt tacere, quam aſſentari.

ſem amicam arcem ſecurus ingredi tentat, quo per Poſnanienſis aeris intemperiem ſeceſſerat, forte fortuna a Babimoſſenſi gubernatore agnitus, iuſſuſque ponere arma, et ſe vinctum tradere, dum inſcius inſtructae tragoediae comes vlciſci iniuriam cogitat, bina lethali traiectus glande in ipſo arcis aditu occumbit. Audito Suecus maioris Poloniae tumultu, cognatique morte, illico quatuor legiones eo ire imperat, addito militi ſeueriori mandato, vt iam non amplius quaſi alienam, ſed quia amiſerat, quaſi raptam, iure belli repeterent, nec parcerent ferro in rebelles et contumaces, diruerent moenia, excitarent noua munimenta, diuiderent agros, pueros iuxta ac ſenes, infantes ac mulieres, trucidarent, abigerent latrocinia, compeſcerent furentes ſacrificulos, excuterent infeſtos turbantium cucullos, efferumque genus Polonorum fodere terram cogerent. Haec dicta ad terrorem quis ignorat, vt, qui reſiſtebant, talia nuntiarent caeteris. Addidit ad palatinatuum proceres literas mitiores, huiuſmodi tenoris: 1655 Comes Naſſau traiicitur.

Nos Carolus Guſtauus, Dei Gratia, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Eſthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiae et Vandaliae, Princeps Ruggiae, Dominus Ingriae et Wiſmariae: nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Dux etc. Literae Sueciae Regis ad Maiores Polonos.

Illuſtriſſimis, Reuerendis, Magnificis et Generoſis Senatoribus, Dignitariis, officialibus, totique equeſtri ordini, Poſnanienſis et Caliſſienſis Palatinatuum ſincere et fideliter Nobis dilectis, Gratiam Noſtram Regiam.

Non dubito in viridi memoria et obſeruantia Clementiam Noſtram Vobis haerere, quam circa primum in Poloniam exercitus noſtri ingreſſum per illuſtriſſimum comitem a Wittemberg Campi Mareſchalcum, et Ducem exercitus Noſtri declarauimus, dum Vos bonaque Veſtra ſub patrocinium Regium, regimen, tutelamque Noſtram ſuſceperimus, conditioneſque initas ad inſtantiam primariorum Senatorum eorundem Palatinatuum benigne confirmauerimus. Sperabamus itaque neminem reperturum in iis Palatinatibus, qui clementiam Noſtram, qua ab extrema Vos vindicauimus ruina, debita gratitudine et ſubiectione non agnoſceret et reciperet. Verum cum intellexiſſemus multos, ex equeſtri imo et ſenatorio ordine reperiri in palatinatibus Veſtris, qui ſpreta et contemta gratia Noſtra, pactis ſeſe opponunt, nec iiſdem ſubmittere ſe volunt, vnde etiam poenarum in eiſdem pactis contentarum ſeſe reos demonſtrant. Ne itaque innocens cum nocente puniatur, et notitiam fidelium et refragorum habere poſſimus, Vobis omnibus praenominatis, Senatoribus, dignitariis, officialibus, et equeſtris ordinis hominibus innoteſcimus, idque a Vobis clementer poſtulamus, vt omnibus quibuſcunque placebit, ſub patrocinio Noſtro manere, pactaque Vſcenſia firmiter obſeruare, nomina ſua ad acta Caſtrenſia Poſnanienſia, Caliſſienſia et Wſcouienſia, ac declarationes fidelitatis ſuae erga Nos inſcribi et inſeri, intra decurſum trium ſeptimanarum faciant, recognitioneſque eo nomine ab officio Caſtrenſi vel commiſſario Noſtro recipiant, qui, quod praeſtabunt fideliter et ſincere, a Nobis omnem gratiam, clementiam, protectionem et defenſionem, iuxta praedicta pacta Vſcenſia expectabunt, et ne illa a militibus Noſtris iniuria afficiantur, procurabimus. Qui vero ſecus fecerint, gratiam noſtram contemſerint, et articulis Vſcenſibus ſe oppoſuerint, pro hoſtibus noſtris eos declaramus, iuxtaque articulos praedictos bona illorum fiſco noſtro applicabimus. Quod vt vnicuique innoteſcat, per miniſterialem regni id ciuitatibus maioribus publicari, actiſque ſiue caſtrenſibus, ſiue ciuilibus, literas haſce

1655 Noſtras inſeri mandauimus. Datum in ciuitate Caſimirienſi penes Cracouiam, Die 28 Septembr. M. DC. LV.

CAROLVS GVSTAVVS.

(L.S.)

Quod haecce cum ipſo originali regio verbotenus concordent Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae: Ego per maiorem Poloniam, conſtitutus militiae commiſſarius, et inſpector primarius, vigore ſubſcriptionis propriae, et ſigilli appoſitionis confiteor ac confirmo. Datum Poſnaniae, Die 13 Octobr. M. DC. LV.

A. Weeſemu mpp.

(L.S)

Eodem quoque tempore Maſouitae inermes, armatos validoſque Suecos per Maſouiam territabant, quaſi aliquis fuiſſet, qui Maſouia Suecos tunc pellere potuiſſet, vna et Radzieieuium. Sed vanae ſine viribus et potentia minae. Calidam gentem, viribuſque promtiſſimam, potiſſimum Ciechanouienſium, vnicum huiuſmodi Sueciae Regis edictum ſedauit et compeſcuit.

Vniuerſale Edictum.

Edictum vniuerſale Sueciae Regis.

Nos Carolus Guſtauus, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Eſthoniae, Carnielae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiae, et Vandaliae, Princeps Rugiae, et Viſmariae: nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iulii, Cliuiae et Montium Dux etc. etc. Senatoribus, Dignitariis, et vniuerſae Nobilitati Terrae Ciechanouienſis, in Palatinatu Maſouienſi, Gratiam et Fauorem noſtrum ſingularem.

Non poteſt Vos latere, quam grauibus cauſis moti ſumus, ad capienda aduerſus Regem Poloniae arma, praeuertendaque ea mala, quae Nobis regnoque Noſtro, a dicto Rege iamiam imminere videbamus. Huic armorum noſtrorum iuſtitiae, ita ſuffragata eſt Diuini Numinis bonitas, vt ſine impedimento non modo noſtrae poteſtatis, coeperimus vrbem ſedemque Regiam, Varſauiam, ſed etiam felici progreſſu magnam partem Poloniae victrici noſtra manu peruagati ſumus. Spe certa freti, Deum Optimum Maximum conſilia actioneſque Noſtras fore proſpero euentu beaturum. Quamuis vero arma noſtra vlterius proferre poſſemus, atque eo, quo datum eſt, modo, victoria vti, aduerſus eos, qui partibus noſtris ſeſe non adiunxerunt, tamen cum ea ſit indoles noſtra, vt clementiam et benignitatem Noſtram potius, quam iram et indignationem teſtatam facere velimus. Proinde Vos hiſce clementer, ſerioque inuitamus, vt viſo lectoque hoc diplomate, propere ad protectionem, tutelam, et patrocinium Noſtrum confugiatis, et omni cum Rege Poloniae commercio renuncietis, intraque diem vigeſimam veteri ſtylo (proxime inſtantis menſis Octobris) Varſauiam, vel ipſi veniatis, vel deputatos Veſtros ſufficientibus mandatis inſtructos, mittatis. Quod ſi feceritis, promittimus libertatem religionis conſeruatam iri immutabiliter. Deinde milites noſtros, ab omni procerum et nobilium, ciuitatum et ſubditorum, violenta inuaſione, depraedatione, ac direptione inhibebimus, atque commercia cum finitimis, quantum ob iniurias temporum

fieri

fieri poterit, tuto et ſecure praeſtabimus: ac poſtremo eorum deſideriorum, quae ſtatum, dignitatem, et iura Veſtra concernunt, dignam rationem habebimus. Si vero hanc gratiam, et benignitatem Noſtram aſpernati fueritis, nec Vos a Rege Poloniae ſeparaueritis, neque quiete vixeritis, Vos pro hoſtibus habituri, et poſſeſſiones, bonaque Veſtra, fiſco Noſtro ſubiecturi ſumus. Quibus Vos Deo clementer commendamus. Dabantur Caſimiriae ad Cracouiam die 30 Septembris M. DC. LV. 1655

CAROLVS GVSTAVVS

Sueciae Rex.

LIBRI VI. CAPVT III

SYNOPSIS

Cracouienſis obſidio. Puncta deditionis. Rex Sueciae declarationem ſuam palatinatuum deputatis tranſmittit. Literae Sueciae Regis ad Regem Polonum. Miles Polonus ſacramentum dicit Sueciae Regi. Moſchi Potocium profligant. Coſaci Leopolim obſident. Chmielnicii cum Grodecio colloquium. Grodecii reſponſa. Chmielnicii reſolutio et concluſio. Soluitur obſidio Leopolienſis. Chmielnicius in reditu incidit in Tartaros, ac cum illis paciſcitur. Pacis conditiones Tartarum et Coſacum inter.

Ita Maſouitae ad praeconis vocem ferociam depoſuere. Maiorum autem Polonorum motum, primo virga et lictor, mox praeſidia ad cuſtodias diſpoſita, caſtellaque amplius viginti domuerunt. Ea denique tunc in Polonia pax erat, vt mutati homines, alia terra, coelum ipſum aliud videretur. Accedentes ad conuenticula nobiles, depoſito ad portas acinace, Sueci Regis audiebant iuſſa, ea modeſtia, vt diſcipulos docentem magiſtrum auſcultare diceres. Dignus vel ideo Radzieiouius lauro viſus ab omnibus exteris, qui per Suecica arma Polonam cicurauerit effrenam licentiam, legibuſque parere docuerat efferam gentem, et hucuſque indomitam. Terra ipſa alias ſterilis, tunc iuſſis obtemperabat Suecorum; coelum deoique ipſum Septemtrionalis aeris compeſcuerat ſaeuitiam, dum mollius ſolito videbatur, vergente in hyemem anno. Et haec adhuc ante captam Cracouiam, Maiora longe euenere, poſt actos de Cracouia triumphos, quae ad extremum poſt tot, tantoſque labores Suecorum ceſſit fortunae in hunc modum.

Profugo, vt ſuperius innui, Polono Rege, primo Tarnouiam, mox Sandeciam, tandem per Czorſtinii, Zyueciique montium iuga errante, et iam vltima regni ſui tenente, Suecorum Rex, Caeſaris, Alexandri, aliorumque felicitate ac celeritate vſus, Cracouiam obſederat. Eſt autem Cracouia regia Poloniae, totiuſque regni gaza ad Vauel montem, immani holophago quondam celebrem, ſituata, et a CRACO conditore, Poloniae principe, Cracouia appellata. Nobiliſſima totius Sarmatiae, et celeberrima vrbs, regni metropolis, Regumque domicilium. Solum habet, qua viridanti arborum planitie, qua agrorum, hortorumque cultura, qua Viſtulae Rudauaeque commoditatibus, non modo amoeniſſimom ac peropportunum, ſed frumentis etiam ac frugibus, nec non auro, argento, ſale, plumbo, cupro, ferro, lapide calaminari, marmore, atque alabaſtro, aliiſque terra prouenientibus, foecundum. Aere puro ac ſalubri gaudet. Vrbs ipſa aedificiorum ſplendorem Germania debet, vt et caeterae ciuitates Poloniae, ignauiam in ſcrutandis eruendiſqoe metallis ipſis Polonia, qui omnia contemnunt. Vrbi palatina arx imminet Boneri opus, in Vauel collis lato admodum ſituata vertice, tam ampla, vt iuſti oppidi potius, quam arcis ſpeciem praeſeferat; tam magnifica, vt cum Iulii tectis certare potuiſſet. Nec ſua illi moe-

Cracouienſis obſidio.

1655 nia ac propugnacula deſunt, vltra praetorianos milites, qui minoris Poloniae praefecto generali immediate parent. Palatii autem cura, magno, vt vocant, relicta manet procuratori. In hac arce, vt caetera taceam, Regum Poloniae ſacri aſſeruantur cineres, apud diui Stanislai, eius quondam loci pontificis, baſilicam, cui ſacella variorum Regum XXIII. adiacent, chorus ſacerdotum LXXX numeratur. Extat et alia in eadem arce eccleſia D. Michaeli Archangelo ſacra. Praepoſiti titulo inſignita, quam Melitenſis ordinis praetendunt equites. His accedunt D. Georgio ac Vladislao erecta oratoria. Haec intra arcem includi, quis non miretur? Iudicent ergo de magnitudine vrbis externi, qui tantae molis procul dubio obſtupeſcunt arcem. Cracouiae duae praeterea adiacent ciuitates, Caſimiria nomen ſortita ab eo, cui Magni cognomen fata dederunt, et res geſtae poſteris tradiderunt, altera STRADOMIA, de quibus cum alii fuſius, in theatro mundi diſſeruerint, ego manum de tabula leuo, vnicum adnectens coronidis ergo. Cracouiam literaria academia celebrem, Pariſiorum aemulam, nec non ſanctorum ſanctarumque reliquiis, B. Salomeae, Floriani, Hyacinthi, Stanislai, aliorumque ſacrorum corporibus, vix vrbi ipſi cedere: amplitudine, opibus, incolarum multitudine, peregrinorum frequentia, templorum maieſtate, commerciorum copia, ſede principum virorum nulli ſecundam. Et vt nihil tantae vrbis magnitudini deſit, palatini, caſtellani, maioris generalis, ſalinarum praefecti, magni procuratoris inſignitur nominum vocabulis 73). Vnicum dolendum, quod hoſti proinde omnia ſic ac amico pateant, vt et in caeteris Poloniae vrbibus.

Hanc tam vaſtam mole vrbem, quam nullus vnquam per annos CCCLXV concuſſerat metus; Sueciae Rex oppugnare coeperat, vltimis Septembris diebus 74). Occupataque principio impetus Caſimiria, facile deinde vrbi ipſi, admotis machinamis, defoſſis cuniculis, interitum minabatur, praemium victoriae obtendens Poloniam. Tota hic regni felicitas, bellique moles fuit. Defendebant ſtrenue maximam ciuitatem, CZARNECIVS, WOLFFIVS, GISSIVS, aliique; Vallo, ſudibus, et foſſa, inductoque foſſae Rudaua flumine, ſed fruſtra. Ceſſit illa tandem ad extremum redacta, poſt continuatam trium hebdomadarum obſidionem victoriae Suedicae perpetuum monumentum, fortunaeque CAROLI aeternum trophaeum. Victi eas ſubiere conditiones pacis, quae magis victores illos, quam victos declarabant.

Puncta deditionis.

Puncta circa compoſitionem pacis, cum Sereniſſimo Rege Sueciae et praeſidio vrbis Cracouienſis.

I. Vt religionis Romanae libertas, eiuſque vſus et exercitium publicum ſalua et integra ſeruentur, neque vllis infeſtationibus, quae contemtum reddant, aut moleſtiam inferant perturbentur, baſilicae, templa, collegia, monaſteria, xenodochia aliaeque omnes religioſorum et religioſarum domus, cuiuſuis ordinis, et inſtituti ſuis poſſeſſionibus liberae et illaeſae maneant, atque ſuis iuribus, immunitatibus, priuilegiis, fundis ac prouentibus integrae ac ſine vlla diminutione gaudeant ac vtantur: vtque eaedem baſilicae, templa, collegia, monaſteria, xenodochia, atque omnes omnium religioſorum atque religioſarum domus, inſuper quorumuis eccleſiaſticorum domicilia: praeſertim quae ſunt iuris eccleſiaſtici, nullis vſibus profanis, ac ſtatiuis militum, (multo minus equorum) eorumque ſuſtentatione onerentur, nullis militum direptionibus obiiciantur, ſed ab omni omnino infeſtatione, a bonorum et ſuppellectilis, tam eccleſiaſticae quam domeſticae, diſtractione liberae habeantur, nec ſtatus eccleſiaſtici vllis penſionibus nouis et inſolitis grauentur, ſed omnes eccleſiaſticae perſonae, tam ſaecularis, quam

73) Vult nempe Rudauſcius dicere, caſtellanum, palatinum etc. ab vrbe nomen habere: Eſt enim caſtellanus Cracouienſis, noſtris temporibus illuſtriſſimus STANISLAVS PONIATOWSKI, primus inter *ſaeculares* regni ſenator, ſecundus palatinus Cracouienſis, nunc illuſtriſſimus IOAN. CLEMENS BRANICKI, qui et ſupremus in Polonia belli dux, inter quem et palatinum Poſnanienſem alternis vicibus prior ſedes eſt.

74) Cracouia fuit occupata a Tartaris anno 1290
ergo 1290
365
——
1655.

quam regularis ſtatus, vtriuſque ſexus immunes ab omni iniuria, contemtu, infe- 1655
ſtatione ſeruentur: iiſdem liceat ſuis legibus, moribus, conſuetudinibus, ac inſtitutis viuere, ac agere citra vllum a quopiam impedimentum, quae omnia Sereniſſimus Rex Sueciae, ſpeciali diplomate ſuo firmet.

II. Officiales arcis Cracouienſis, nobiles in praeſenti obſidione exiſtentes, vt omnimodam ſecuritatem bonorum ſuorum mobilium et immobilium, terreſtrium, regalium et ciuilium, atque perſonarum ſuarum, vbicunque locorum in regno et extra fines regni cum liberis hinc inde tranſitum habeant, quibus omnia iura, priuilegia, libertates, praerogatiuas, immunitates, iuxta nexum et praeſcriptum ſtatutorum et conſtitutionum regni Poloniae ſaluae et illaeſae conſeruentur, et quicunque eorum in poſſeſſione bonorum ſuorum quorumuis permaneant, et praeſertim in iiſdem officiales arcis Cracouienſis iuxta receptam conſuetudinem relinquantur, et citra quamuis exceptionem liberi permaneant. Eandem ſecuritatem ante memoratam, Sereniſſimus Rex Sueciae, ſpeciali diplomate, quoadusque Reſpublica quid plenius cum ſua Regia Maieſtate conſtituerit, cauere dignabitur.

III. Vt ciuitas Cracouienſis circa priuilegia omnia, et praerogatiuas, libertatesque ciuitati a diuis Poloniae Regibus conceſſas, potiſſimum Portorii libertatis, a quibuſuis teloneis ac ſtationibus aulicorum, ac militum, ciues praeſertim, magiſtratus, et officiales conſeruentur, et omnes perſonae pro tunc in magiſtratu et officio exiſtentes, in ſuis magiſtratibus et officiis, et locis maneant; in locum vero decedentium, perſonae catholicae eccleſiae Romanae, vt perpetuo ſubſtituantur, omniaque eorum priuilegia, et decreta confirmentur, nec vlla extraordinaria contributione, grauentur, neque ciuitas exarmetur.

IV. Vt Academia Cracouienſis, circa omnia iura ſua, atque praerogatiuas, publicis regni conſtitutionibus firmatas conſeruetur, nec doctores alterius religionis, aut profeſſores in eam introducantur, et vt ordinariis ſuis prouentibus gaudere poſſint.

V. Vt Sereniſſimus Rex Sueciae, Illuſtriſſimo Domino Caſtellano Kiiouienſi Gubernatori pro tunc arcis et vrbis Cracouienſis, tum et aliis maioribus et minoribus officialibus, quam et omnibus militibus, cum armis ſuis cuiuſcunque generis fuerint, vexillis expanſis, funiculis accenſis, cum ſonitu tympanorum more militari, liberum et ſecurum exitum prouideat et praeſtet.

VI. Vt prouiſionem militibus, praeſertim vero pro legione Illuſtriſſimi Domini Caſtellani Kiiouienſis, tum Illuſtriſſimi Domini Colonelli Volffii legionibus, aliquot bona regalia in finibus regni Sileſiae exiſtentia ad ſtatiua pro trimeſtri aſſignentur; iiſdemque vt poſtea liceat, cum omnibus militibus ſuis libere abire quocunque voluerint.

VII. Peditatus a palatinatibus et diſtrictibus ad expeditionem hanc ſubminiſtratus, omnes cum omnibus item armis ſuis, more militari ad ſuos palatinatus et diſtrictus ſecure redeant, ibique iuſſa palatinatuum ſuorum recipiant.

VIII. Vt currus omnes cum omnibus rebus et equis, militibus pertinentibus, libere dimittantur, et ad locum aſſignatum a militibus Sereniſſimi Regis Sueciae ſecuritatis cauſa, comitentur.

IX. Tormenta bellica cum omnibus attinentiis ſuis, quae huc Cracouiam aduecta ſunt, cum equis et vectoribus illorum, libere vt dimittantur, et penes Illuſtriſſimum Dominum Caſtellanum Kiiouienſem maneant.

X. Officiales omnes, et alii aulae miniſtri Sereniſſimi Regis Poloniae vt libere dimittantur, iiſdemque ſecurus ad Sereniſſimum Regem Poloniae abitus praeſtetur, et ad meliorem ſecuritatem, vt tibicen a Sereniſſimo Rege Sueciae addatur.

1655 XI. Captiui vt ab vtraque parte liberi dimittantur, et cum aliquot Moſchorum captiuos habeamus, eoſdem in manus Sereniſſimi Regis Sueciae conſignabimus, obnixe rogantes, vt Maieſtas Sua Sueciae, captiuos item noſtros a Moſchis eliberet, praeſertim Generoſos Ioannem et Paulum Potocios, Balabanum, Machouium, et alios aliquot.

Occupata in hunc modum Cracouia, maior tunc erat fortuna Sueciae, quam vt vllis externis viribus extingui poſſet: nec amplius Polona aquila Septemtrionis auſa eſt reſiſtere leoni. Fatum igitur nidi ſui voluens, maluit triumphantem recipere, quam victum in viſcera ſaeuientem experiri. Tertio igitur, poſtquam intrauerat, die, de ſubacta triumphans Polonia, deputatis palatinatuum, Cracouienſis, Sendomirienſis, Kiiouienſis, Ruſſiae, Volhyniae, Lublinenſis, et Belſenſis, huiuſmodi per deputatos ſuos dedit declarationem:

Sueciae Rex declarationem ſuam palatinatuum deputatis tranſmittit.

Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae declaratio, data Deputatis Palatinatuum Cracouienſis, Sendomirienſis, Kiiouienſis, Ruſſiae, Volhyniae, Lublinenſis et Belzenſis, ſuper iis, quae eorum nomine Sacrae Regiae Maieſtati a dictis Deputatis propoſita ſunt.

Quandoquidem ante memorati palatinatus, imperio ac protectioni Sacrae Regiae Maieſtatis ſe ſubdiderunt; idcirco vt et eiſdem conſtet, hanc eorum venerationem et obſequium Sacrae Regiae Maieſtati gratum eſſe clementique affectu excipi, promittit, ſpondetque Sacra Regia Maieſtas dictis palatinatibus:

I. Libertatem conſcientiarum et exercitium religionis, ſartum, tectum, et inuiolatum fore.

II. S. Regia Maieſtas ſub imperium, protectionem, et tutelam ſuam recipit eoſdem palatinatus, cum omnibus ſuis officialibus et incolis, eorundemque bona mobilia et immobilia inibi ſita, quaecunque a Moſchis et Coſacis, nondum occupata ſunt, pro poſſe proteget et defendet: denique eorum, quibus bona ablata ſunt, condignam rationem habebit.

III. Promittit S. Regia Maieſtas, ſe militeſque ſuos, ab omni procerum et nobilium, ciuitatum, caſtrorum et ſubditorum in ſupradictis palatinatibus violenta inuaſione, depraedatione, ac direptione inhibituram, atque commercia cum finitimis, quantum ob iniurias temporum fieri poterit, tuta et ſecura praeſtituram.

IV. Bona nobilium haereditaria penes poſſeſſores ſuos manebunt, nec ſtatiuis militum contra morem, legemque patriae onerabuntur. Si vero neceſſitas vel ratio belli ſuaſerit, vt militibus per eadem bona ſit tranſeundum, tunc diſciplina inter eos exacte erit obſeruanda.

Haec tamen ea lege promittit Sacra Regia Maieſtas:

I. Vt ſaepius nominati palatinatus abdicent Regem IOANNEM CASIMIRVM, omnique cum eodem vel eius adhaerentibus, iiſque qui S. Regiae Maieſtati quomodocunque nocere ſtudent, commercio renuncient.

II. Vt omnes et ſinguli eorum palatinatuum incolae S. Regiae Maieſtati Sueciae, vt vero Regi ſuo, fidos et obſequentes ſe praeſtent in omnibus, et contra omnes.

III. Vt in poteſtate S. Regiae Maieſtatis ſit, loca ad ſecuritatem ſuam Poloniaeque facientia, vbicunque eidem Maieſtati viſum fuerit, muniendi, ac praeſidiis firmandi, vſque dum hoc belli incendium ſedatum fuerit.

IV. Vt principales ſupranominatorum deputatorum, literis reuerſalibus ſe quamprimum obſtringant, quod de eorum obſequio, fideque certa tutaque eſſe poſſit S. Regia Maieſtas. 1655

V. Vt vrbes arceſque regiae, in iiſdem palatinatibus ſitae, S. Regiae Maieſtati tradantur, praefectique et praeſidia inibi exiſtentia, ſi mutare eadem noluerit S. Regia Maieſtas, ſacramento S. Regiae Maieſtati obligentur.

VI. Vt ſubſidia tam ratione peditatus, in ſingulis palatinatibus, quam ratione contributionis in vſum belli, proxime praeteritis comitiis decreta, continuentur, vſque dum hiſce malis, quae Poloniam exercent, finis impoſitus fuerit, eaque quae adhuc reſidua, nec ex decreto praeſtita ſunt, S. Regiae Maieſtati rite praeſtentur.

VII. Vt nobilitas palatinatuum, quae ſtipendia non meret, ad ſua recedat intra quatuordecim dierum ſpatium, ibidemque quiete degat, niſi bona et poſſeſſiones ſuas fiſco S. Regiae Maieſtatis ſecundum tenorem vniuerſalium ſubiici velit. Actum Cracouiae die XXI Octob. M. DC. LV.

Non diu reſtiterunt Polonorum vota poſtulatis Sueciae, qui, nimio vrgente Rege, illo ipſo ſub veſperam die, *reuerſales literas* Regi Sueciae praeſentarunt huiuſmodi tenoris:

Nos infraſcripti Palatinatuum deputati, omnibus et ſingulis, has viſuris lecturiſque notum teſtatumque facimus.

Quandoquidem Sereniſſimo et Potentiſſimo Principi ac Domino Domino CAROLO GVSTAVO, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regi, Principi Finlandiae, Duci Eſthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiae, et Vandaliae, Principi Rugiae, Domino Ingriae et Viſmariae, nec non Comiti Palatino Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Duci, Domino Noſtro Clementiſſimo, pro innata ſibi benignitate, et optimo erga eoſdem Palatinatus affectu ſuo, viſum fuit, humillimis eorundem deſideriis, eo, qui in declaratione Regia, deſcriptus eſt, modo, annuendi, idcirco nomine ante memoratorum Palatinatuum ſincere ſancteque promittimus.

I. Eoſdem palatinatus Regem IOANNEM CASIMIRVM abdicaturos, cum eodem vel eius adhaerentibus, iiſque, qui S. Regiae Maieſtati quodammodo nocere ſtudent, commercio renunciaturos.

II. Recipimus omnes et ſingulos eorum palatinatuum, incolas ſacrae Regiae Maieſtatis Sueciae, vt vero Regi ſuo fidos et obſequentes ſe praeſtituros, in omnibus et contra omnes.

III. Dicti palatinatus literis reuerſalibus ſe quamprimum obſtringent, quod de eorum fide certa tutaque eſſe poſſit S. Regia Maieſtas.

IV. In poteſtate erit S. Regiae Maieſtatis, loca ad ſecuritatem ſuam Poloniaeque facientia, vbicunque S. Regiae Maieſtati viſum fuerit, muniendi, et praeſidiis firmandi, vſque dum hoc belli incendium ſedatum fuerit.

V. Vrbes, arceſque Regiae, in iis palatinatibus ſitae, S. Regiae Maieſtati tradentur, praefectique et praeſidia inibi exiſtentia, ſi mutare eadem noluerit, S. Regiae Maieſtati ſacramento obligentur.

VI. Subſidia tam ratione peditatus, in ſingulis palatinatibus, quam ratione contributionis, in vſum belli, proxime praeteritis comitiis decreta continuabuntur, donec hiſce malis finis impoſitus fuerit quae Poloniam exercent, eaque quae adhuc reſidua, nec ex decreto praeſtita ſunt, S. Regiae Maieſtati rite praeſtabuntur.

1655 VII. Nobilitas palatinatuum, quae ſtipendia non meret, intra quatuordecim dierum ſpatium ad ſua recedet, ibidemque quiete deget, ſub poena confiſcationis bonorum, ſi ſecus faxit. In quorum fidem maiorem praeſentes manibus noſtris ſcriptas, ſigillis firmauimus. Actum Cracouiae XXI. Octob. M. DC. LV.

STANISLAVS a Brzezie CHRZASTOWSKI, Subiudex Generalis Cracouienſis.
PACOSLAVS a Brzezie LANCKORONSKI, Ductor diſtrictus Proſzouienſis.
ANDREAS a Przeslawice PRZESLAWSKI. ADAMVS SKARBEK.
CHRISTOPHORVS a Samki WISZOWATY. ANDREAS BRONICZKI, ex palatinatu Cracouienſi.
MARTINVS a Dębica DEBICKI, Vexillifer Generalis palatinatus Sendomirienſis, Nuntius terreſtris nomine totius nobilitatis.
STEPHANVS a Czernichow NIEMIERZYCZ, Pincerna Kiiouienſis, Nuntius terreſtris palatinatus Sendomirienſis, nomine totius nobilitatis.
ANDREAS a Rokitnicza DERSNIAK, Capitaneus Radoſycienſis, Nuntius terreſtris Sendomirienſis, nomine totius nobilitatis.
PAVLVS SZVLISZEWSKI, Nuntius terreſtris Sendomirienſis.
STANISLAVS de Ozarow OZAROWSKI.
Ex palatinatu Ruſſiae, Nuntius ex terra Leopolienſi, NICOLAVS BIEGANOWSKI, Vexillifer eiuſdem terrae, Capitaneus Moſtouienſis.
STANISLAVS RZEWVSZKI. ALBERTVS CHROSNOWSKI.
ALEXANDER NIEZABITOWSKY.
STANISLAVS KOZLOWSKI, Pincerna Sandecenſis.
ANDREAS SOKOLMICZKI. NICOLAVS a Nieczuiow WAPOWSKI,
ADAMVS PSCZONKA.
IACOBVS TOMASZEWSKI ex palatinatu Belzenſi nomine nobilitatis, quem nec dum Moſchi et Coſaci debellarunt, ſubſcribo.
PETRVS THOMISLAWSKI.

Cracouiam ſolenniter ingredientem Sueciae Regem, pathetica oratione excipit, ADAMVS BROCHOWSKI, Caſtellanus Sochaceuienſis, Poloniae Regis legatus in haec genuina verba:

Scit vtique Regia Maieſtas Veſtra legationem hanc meam, non nunc primum, velut ſub manu natam, quae dicere Varſauiae debui, intra portas vrbis huius in medium affero. Quod vt ſerum et praepoſterum quibuſdam videatur, hondum tamen, meo quidem iudicio, terras iſtas tot fatis exercitas, adeo profligata deſtituit pietas, vt litigantibus inter ſe cognatis Principibus, et erecto ferro, caedes mutuas ferentibus, benigno Numine interuenire dedignetur. Arrexere fugitiuam ad nouas ſpes, praeclara vtrinque Regii ſanguinis indoles, et raro in priuatis quoque nota naturae humanitas, non in exitium, vti reor, generis, ſed quaeſtum gloriae tanto impetu nitentibus. Nec alienum ab imperatoria laude Sereniſſimus Rex meus exiſtimat, ſi nec dum decretoriis armis pugnans, claſſicum tantiſper ſiſtere iubeat, reductaque a capulo manu, iungat dextras, et ex caſtris per me oratorem ſuum, Regiam Maieſtatem Veſtram pacatus alloquatur. Fuerit aliquando temporum locorumque incuria, (nam et Deos, et fata, et quiduis potius, quam mores Veſtros, quotquot eſtis, o Reges, accuſare maluerim) quod tanto terrarum, pelagique ſpatio diſiunctos, pene ſaeculares controuerſiae tenuerint, neque opportune per legatos, expedita remedia tam luctuoſo, ac, vt ita dicam, inceſtuoſo bello modum finemque ſtatuerint. Nunc cum vtriuſque partis capita in proximo ſint, quid vetat, integra belli fama, poſitis tantiſper armis,
morbi

Digitized by Google

morbi huius fibras ſcrutari, vt ſanitatem quaeramus, belliqueˀtractatus ſerio innouari? 1655
Quid enim expectamus, vt ſolitudo et vaſtitas, belli finem faciat, et gladiatores toto orbe collecti, non ſine horrore, diſcrimineque, quod abſit, etiam victorum, ad tumulum expirantis patriae noſtrae decertent? Errat enim vehementer, quiſquis putat tam luculentam ſibi haereditatem quiete obuenturam! ſcilicet tot competitores aequis oculis alienam ſpectabunt felicitatem? et non magis quiuis finitimorum Principum ſcenam hanc ſuo commodo claudere volet? Reſpice, Sereniſſime Rex, duo ex aduerſo imperia, quo Turca, Germanique gloriantur, tertiumque Septemtrionis horridi, iam non minores ſpiritus noſtris cladibus gerens. Quid deinde maritimae potentiae hinc et inde aemuli? num ſinent Maieſtatis Veſtrae res iam ante formidatas tam immenſum creſcere, et non magis vſitato Chriſtianis gentibus more, aequilibrii ſtatera contineri omnia volent? Credat Maieſtas Veſtra quantum virtuti bellicae propior (patere haec fiducia moderationis Regiae dici) tantum periculo, inter conſpirantes aemulos eris, et ſi nos perimus, Tu periclitaris. Collidentur inter ſe factionis capita, et bella ex bellis ſerie infinita naſcentur. Vtor iterum beneficio Tuo, o Rex, et amplius dico: haec eſt victoria, quae fructum victoriae perdit. At illa quanto pulcriora, quanto certiora ſunt, partae iam gloriae acquieſcere, cogitare ſe hominem eſſe natum, et largiendo potius quam eripiendo hominibus beneficia Deum imitari? Duae legitimae quidem bellorum cauſae cenſentur, ſui defenſio, et tutela ſociorum. His adde, vt Politicis noſtris placet, gloriae et proferendi imperii rationes. Quantum ad Nos, certe neque offenſas concupiuimus, qui miſſis legationibus vltro amicitias petiuimus, neque alienarum rerum quidquam attrectauimus. Porro Maieſtati Veſtrae ſi proferre fines placet, ſi gloriam venari, quanta illa, ſi percuſſis cum amica gente foederibus, contra foedifragum Moſchum cauſam noſtram agendam ſuſceperis? neque ad laudem hanc minor fieret potentiae acceſſio, dum arma Septemtrionis iunctis cum Polono manibus, ſceptri Suedici legibus nullo negotio parere continenti terrarum filo docueris. Haec noſtra inuicto Neptuno, quam male, et quibus ex cauſis cohaereant, pro innata prudentia, Sereniſſime, cogitabis. Nec pro magno putaueris, ſi ita fato viſum, inſignem belli fama populum inuaſiſſe. Scient vtique ſecula, feſſis et fauciis, et nihil minus quam Suecorum arma meditantibus, improuiſum et integrum ſuperueniſſe Te, Magnanime Princeps: Nonne Dominus exercituum Deus eſt? nonne Dei noſtri eſt, tam in paucis, quam in multis ſaluare? Et licet noua Politico-Statiſtarum commenta, ſaepius bella euentu aeſtiment, quoad cauſam tamen hanc, rarenter diuidi poſſunt. Annon etiam Mars communis eſt, vt cum vires noſtras probauimus, ſimul fortunae cogitemus? lubrica Dea eſt; non illi minus, quam optimae creditur. Rerum quoque humanarum ludibria toties docuerunt, inter ſolium et aliena genua momentum intereſſe. Vis fortunam Tuam propriamque facere, o Rex, moderatam effice. Nam et magna nauigia mergunt ſaepius, quam regunt. Praeterea quatenus omnes ſeruos facere non potes, elige, quos amicos habeas. Noſti fidam et candidam gentem, fraudium ignaram: non dedecores erimus, qui ſocii vocemur, ſecundis ornamentum, aduerſis praeſidium. Ego vero Maieſtati Veſtrae gloriam citra obtrectationem, acceſſiones fortunae ſine rixa apprecor, praecipue cum non deſint occaſiones aliae, in quibus ſe Regia armorum voluptas exerceat, et inſuper in hoc regno, niſi omnia tanquam ex victis concupiſcas. Quod ſatis ſit, ab amicis iure ſociali feres, idque comitiali auctoritate deſignati legati, qui iam Varſauiae Maieſtati Veſtrae praeſto ſunt. Vbi viſum erit telam hanc ordiri, certius expedierint, quos ego allectitius collega, totis campis Serenitatis Veſtrae veſtigia relegens ibidem praeſtolantes reliqui.

 Libeat

1655 Libeat modo breuem moram, dum ciuiliter ea diſceptantur, ab armis largiri, vt chriſtiano ſanguini, cuius apud optimos Principes ſemper honeſta eſt parſimonia, aliquid indulgeat. Verba literarum Serenitatis Veſtrae, quibus locum, tempuſque continuandis tractatibus, iudicio Domini Mei Clementiſſimi permittit, humanitati Regiae, Sereniſſimus Rex meus imputat, et viciſſim optionem defert, vbi commodum viſum, hoc praeſertim rerum ſtatu, ſine vlla proteſtatione aut ex propinquo, vbi legati noſtri literis Maieſtatis Veſtrae prouocato negotio attendunt. Hic ipſe locus, Cracouia vrbs dominatrix, domicilium Regum Polonorum, nunc exercitibus Suedicis inſeſſus, hic ipſe locus, quo fragilitatis humanae partes vtrimque admoneantur, limes odiorum et pacificationis mutuae in diſceptando terminus eſto. Quod vt intrinſeca beneuolentia agi fidem faciat, captiuos omnes, quot quidem ego abiens in caſtris reliqui, miſſos facit, et liberos pronuntiat Sereniſſimus Rex meus, natura cognatus, et Frater conſortio dignitatis. Dixi.

Tali ratione in Sueciae Regem CAROLVM GVSTAVVM florentiſſimum Europae regnum, violenta nimis fortuna ad momentum tranſtulit. Quanquam ille quaſi ambiguus imperandi, omnia tunc, tanquam vetere republica incipiebat: nec tractatus cum profugo Polono Rege aſpernabatur, reddito per palatinum Lencicienſem eidem reſponſo, ſe a tractatibus pacis nequaquam alienum eſſe. Adiecit et literas huiuſmodi tenoris:

Nos Carolus Guſtauus Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Eſthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Viſmariae; nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Dux.

Literae Sueciae Regis ad Regem Poloniae.

Sereniſſime Princeps, Frater Conſanguinee et Vicine.

Tametſi proſperante Diuino Numine magnos victricibus armis Noſtris progreſſus fecimus, non mutauimus tamen propenſum ad pacem animum. Cumque in rem ſit, locum continuandis tractatibus deſignari, iudicio Serenitatis Veſtrae permittimus, anne conſtitutis, vt nunc ſunt, rebus, et vbi arma noſtra perpetim circumferre neceſſum habemus, fixus certuſque locus ſtatui poſſit: et anne rei expediat tam ſalutari, vt deſtinatus a Serenitate Veſtra legatus Palatinus Lencicienſis, quamprimum de conditionibus pacis a parte Serenitatis Veſtrae edoctus fuerit, nos ſequatur, quo negotium tanto melius perfici poſſit. Quod nihil validius procurabit, quam ſi Serenitas Veſtra conſiderato praeſenti rerum ſtatu, et quo loco res noſtrae ſint, quodque incrementum Diuino beneficio capere adhuc poſſunt, eas rationes iniuerit, quibus nobis plene et ex voto ſatisfieri poſſit, dictique tractatus quamprimum accelerari, conſtituique. Quae omnia Generoſus Adamus Brochowski Caſtellanus Sochacouienſis Serenitati Veſtrae vberius referre ſciet. Nos vicem Serenitatis Veſtrae optimo affectu dolentes, atque proſperiorem eidem ſucceſſum precantes, Serenitatem Veſtram bene valere cupimus. Datum Caſimiriae ad Cracouiam die XXIX Septemb. M. DC. LV.

CAROLVS GVSTAVVS.

Haec in ſpeciem ſcripſiſſe ad circumueniendum Polonum Regem, quis ignorat? Tractare cum exule de regno, terrore ſui acquiſito, etiam occupato, nemo certe politicorum credidit, quanquam famae hoc etiam dederat, vt vocatus, electuſque potius a republica videretur, quam per ambitum irrepſiſſe. Occupata igitur Cracouia, regni ſede, ruere in ſeruitium Sueciae Regis, Poloni patres, eques, excepto clero; quanquam ante captam

ptam adhuc Cracouiam, primi ex militibus praetoriae cohortis duce Koniecpolſcio, in verba iurauere Sueciae Regis. Mox capta Cracouia, ſecutus ſenatus, miles, et populus. Auxit metum Chmielnicii Moſchorumque ſocietas. Eodem enim tempore caeſus ad Sloni Grodek ſummus belli imperator POTOCIVS, capti Polonorum praecipui duo Potocii nepotes, Balaban, Golinski, Machowski, et alii plerique ordinum ductores. Incidit haec Polonorum clades in Septembris diem XXVIII, quarto a Leopoli lapide. 1655

Miles Polonus ſacramentum dicit Regi Sueciae.

Moſchi Potocium profligant.

Tunc CHMIELNICIVS pro natura ferox, et habendi Leopoli cupidus, triginta millibus ſuorum, quadraginta Moſchorum Leopolim obſederat; addita frequentior oppugnatio per duos continuos menſes, donec autumni iam adulti pellerentur aſperiori coelo. Vrbem defendebat fortiſſimus GRODZICKI Cudacenſis ante annos octo propugnaculi gubernator, quem Chmielnicius palam per obſides ad ſe euocatum, ſollicite ſciſcitari coepit, de Sueciae Regis armorum ſucceſſu, de Ioannis Caſimiri caſu et fuga. Deſcendit deinde ad cauſas Suedici belli, ad proprias illatas iniurias, ad Moſchorum contemtum. Haec rite memorantem Chmielnicium interpellat GRODZICKI, coepitque illi recitare de Sueciae Regis fallaciis, regnandique tyrannide, de IOANNIS CASIMIRI procliuo in Coſacos, potiſſimum Chmielnicium animo, de eiuſdem viribus, quas propediem reſtaurare debebat Romanus Caeſar, vna et Tartarus Rex. Nec de Polonis dubitare, breui illos ad ſaniorem redituros mentem, vbi graue Suecorum ſenſerint iugum. Se quod attinet, ſciret Chmielnicius potius millies mori velle, quam fidem dictam Principi, exuere. Tum CHMIELNICIVS: *Quandoquidem*, inquit, *talia mihi memoras de Sueciae Rege, ſcire te volo, me quoque fidelem Caſimiri Regis miniſtrum eſſe, cuius rei ſymbolum praeproperum diſceſſum meum ab vrbe habe, Regique ſignifica. De Moſchis, vt velis, ſtatue, ego illos hic deſero, priorque vlteriorem repeto Ruſſiam.* Egit gratias GRODECIVS relictae vrbis Chmielnicio, illoque die ſub veſperam iterum Leopolim rediit.

Coſaci Leopolim obſident d. 30. Sept.

Chmielnicii cum Grodecio colloquium.

Grodecii reſponſa.

Chmielnicii reſolutio et concluſio.

Sequenti luce, hora circiter decima diei, promiſſi memor Chmielnicius, prior diſceſſit ab vrbe, commeatus penuriam, autumnique acerbitatem cauſaos Moſchis. Nec Boturlinus Moſchorum exercitus imperator diu ſubſtitit; altero enim poſt Chmielnicium die, et ille cum ſuo numeroſo mouit exercitu. Vix vrbem reliquerat Chmielnicius, ſecuruſque vlteriorem, vt dixi, repetebat Ruſſiam, cum ecce inſperate ad Ieziernam in Tartarorum incidit Regem, ab eoque circumuentus, tandem poſt continuata duorum dierum colloquia, veterem renouarunt ab vtrinque amicitiam conſcriptis in hunc modum articulis.

Soluitur obſidio Leopolienſis.

Chmielnicius in reditu incidit in Tartaros, ac cum illis paciſcitur.

I. Ab hac die ſit perpetua pax inter MACHMET GEREVM Tartarorum Regem, eiuſque ſucceſſores, gentemque Tartarorum parte ab vna, et BOGDANVM CHMIELNICIVM, Zaporouienſis exercitus ducem, eiuſque ſucceſſores, exercitumque Zaporouianum parte ab altera.

Pacis conditiones Tartarum et Coſacum inter.

II. Vigore huius perpetuae pacis, Chmielnicius Regem Poloniae, IOANNEM CASIMIRVM, eiuſque Succeſſores legitimos Reges Poloniae, pro veris, naturalibus et legitimis Dominis agnoſcet cum toto Coſacorum exercitu, moderno inſuper Regi Poloniae, nouum ſuper hoc dicet fidelitatis ſacramentum.

III. Foederi Moſchorum renuntiabit, nullaſque in poſterum coniunctiones cum exteris, inſcio Rege et Republica Polona faciet.

IV. Libertatibus antiquis gaudebit Ruſſia, habitura in poſterum Coſacorum numerum ſex millia.

V. Arma iunget Chmielnicius cum Tartaris aduerſus Sueciae Regem, quandocunque iuſſerit Polonus Rex.

VI. Moſchorum praecipuos quos ad praeſens habet, Tartarorum Regi reddet Chmielnicius.

LIBRI VI. CAPVT IV

SYNOPSIS

Moſchi Lublinum oppugnant. Lublini deſcriptio. Lublinum diripitur. Pars crucis Dominicae in Moſchouiam auehitur. Chmielnicius contemnit Regis Poloni poſtulata. Eiuſdem reſponſum et conſilium datum Sueciae Regi. Mutatur Chmielnicii animus, ac cum Polono Rege ſentire videtur. Occaſione Chmielnicii Poloni generales Sueciae Regi valedicunt. Regis Poloni regno excedentis verba. Literae Caeſaris Ferdinandi III. ad Sueciae Regem, ad Regem item Poloniae. Rex Poloniae Oppolium conuocat ſenatores. Senatorum Poloniae in caeſarem Auguſtiſſimum vota. Palatinus Lenciciae legatus deſtinatur Viennam. Eius legationis ſeries. Caeſar Regem Poloniae admonet reditus in Poloniam. Procerum Poloniae literae et vota Regem Caſimirum reuocantium. Alexander VII pontifex Caſimiro ſubſidium mittit.

1655 Ita tunc pro abſente Polono Rege pugnabat Tartarus, quod miraculo ſimile omnibus viſum, Tartarum Regem expugnaſſe tuoc Coſacos, quos inuictos hucuſque fama vulgauerat, Polonique toto octennio experti ſunt. Hinc prima Succorum labes, hinc Polonorum fortuna melior, vt infra memorabimus. Paulo enim ante, dum Leopolim circumdaret Chmielnicius, ſubmiſerat Zlotorenko vna cum Daniele Wychowski, haud cum exigua Coſacorum manu Sueciae Regi. Aderat Coſacorum ſocius, Petrus Iwanowiez Moſchorum Generalis cum trigiota millibus Moſchorum lecti exercitus, iamque Poloniae pene extrema tenebant, ad oppugnationem properantes Cracouiae, cum, mandato Sueci Regis, a Caſimiria reuocati inferiori, receptoi cecinerunt. Primum nihilomious Sueciae Regi fidelitatis ſymbolum ad Lublinum ſtatuens Chmieloicius praedam egit de nobili ciuitate.

Moſchi Lublinum oppugnant.

Lublini deſcriptio. Eſt autem Lublinum Cracouiae viribus ioferior, virtutis nomine et honore par omnibus, ſummumque palatinatus Lublinenſis decus, Vladislai ducis opus, quondam Tartarorum oobilis remora, nuoc Coſacorum ſuperbum ſpolium, regni tribunalis alterna ſedes, ſacrorumque virorum refugium, ſanctarumque virginum domicilium, vrbs maxima et commoditatibus opportuna, ſi iodustria adeſſet, qua fere extreme laborat Polona plebs, procerumque ceſſaret inſoleotia, quae omnia in praeceps agit. *Lublinum diripitur. Pars Crucis dominicae in Moſchouiam auehitur.* Hoc tunc Lublinenſes fuere, nunc fuiſſe vix conſtat, ſpolia certe maxima, ad magnum ducem Moſchouiae reportata, cum minori parte Crucis Dominicae, quae hucuſque iotacta magna veneratione apud patres Diui Dominici aſſeruabatur, futurorum maiorum omen infallibile, quod ſaepius, ſed maxime anno octauo ſupra quadrageſimum huius aetatis paruit, dum ſanguine maderet ſatis iuſto tempore, variaſque referret figuras, viſu dictuque horrendas 75). Eademque viſa eſt praedae magnitudo, vt duo ferociſſimi hoſtium contenti fuerint, quos nec Indi, nec Arabes, ſatiarent auro ſuo. Adactus magiſtratus magno duci Moſchouiae iuramentum dixit, ad extremum, Caſaco ad direptionem vrbis vocato, Moſchus, Craſnoſtauiam verſus, ea, qua venerat redit via, vna cum Coſaco. Ita infelicem Octobrem expertum eſt Lublinum. Quanquam nec Polonus ſibi tunc ea tempeſtate defuit Rex, vocato in auxilium contra Sueciae Regem Chmielnicio. Obtulit eidem Ruſſiae partem, quam ante flagitauerat, ſpolia praeterea de gente ſuperba. *Chmielnicius contemnit Regis Poloniae poſtulata.* Sed nihil tunc valuerunt apud armatum, inermes Poloni Regis preces, certus quoque de Sueciae Regis ſocietate, Poloni Regis damnabat conſilia, fortaſſis et ignauiam.

Nihil tunc Coſacorum aoimis feruidius, nihil armis poteotius erat, quae Chmielnicius vltro Sueciae Regi ad domandos rebelles offerrebat Poiooos. Certe mihi alous Chmiel-

75) Ad me non pertinere arbitror, eiuſmodi miracula vel refutare vel confirmare. Eruditi philoſophi, me non innuente, ſciunt de huiuſmodi portentis quid tenendum.

Chmielnicii ſcrutanti conſilia, potiſſimum illud videtur fuiſſe: Chmielnicium ſemel in perpetuum victam voluiſſe Poloniam, Polonoſque: hinc arma contra Polonos Sueciae Regi obligata, cuidam Poloni Regis reſpondiſſe fertur legato. Diffidebat ſiquidem Polono Regi, quem in felicitate tumidum, in miſeriis ſupplicem toties expertus erat, verebaturque ne victor Coſacorum armis, conceſſa Polonis praeteritorum venia, poſtea eorundem precibus adactus Ruſſiam inuaderet, diriperetque egenus miles Polonus. Vnde Poloni Regis praeoccupatus conſiliis, offerebat tunc Sueciae Regi nouae potentiae hoſpiti auxilia, quadraginta millium lecti exercitus; vereturque Martius Sueciae populus contra Polonos manibus atque armis ſuis. Ita maiori, quam vnquam, bello implicare volebat Polonos, quorum ruina creſceret ille, vna et Ruſſia, cui famulari volebat Poloniam. Vnde autem inopinata illa in animo Chmielnicii tunc mutatio, ego non inuenio. Sunt qui aſſerunt, precibus hoc donaſſe vxoris ſuae, cui paulo ante magni pretii gemmam Oppolio tranſmiſerat Regina. Alii grauem et intolerabilem Moſchorum potentiam, hoc facto Chmielnicium infregiſſe ſuſpicati ſunt. Nec defuerunt, qui crederent, vltro euocatum tunc a Chmielnicio Tartarum Regem ſedibuſque excitum ad fallendos Moſchos. Quicquid ſit magnum tunc reuera beneficium a gentili Rege expertus eſt CASIMIRVS. Audito enim Potocius, Lanckoronius aliique duces, Coſacorum cum Tartaris arctiori vnitatis vinculo, illico Sueciae Regi valedixerunt. Opinione maiorem Tartarorum Coſacorumque cauſati per literas Duglaſſio potentiam, quod infra memorabimus. 1655.

Eiuſdem conſilium datum Sueciae Reg.

Mutatur Chmielnicii animus ac cum Polono Rege ſentire videtur.

Occaſione Chmielnicii Poloni Generales Sueciae valedicunt.

Haec in Polonia geſta ſunt maiori celeritate, quam ſcribimus. Polono Rege interim Oppolii reſidente. Cui tunc primum exuli et profugo, indolere vehementius coepit Europa, nec quiſquam adeo rerum humanarum immemor fuit, quem non commoueret illa facies, Polonum Principem, et Sueciae ante haereditarium Dominum, relicta fortunae ſuae ſede, per ſubditos exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil gudiuer.nt. Repentina vis Angliae Regem CAROLVM oppreſſerat, occultae alias ſaepius inſidiae. Pauca quoque et praeſenti moeſtitiae congruentia Marſchalco LVBOMIRSCIO locutus: *Cedere ſe pacis et Reipublicae cauſa, retinerent tamen memoriam ſui.* 1649

Regis Poloni Regno excedentis verba.

Interea Auguſtiſſimus FERDINANDVS III. Romanorum Imperator ſuam Caeſaream interponit auctoritatem, quam in Reges de iure habet, ſcribitque in haec genuina concepta verba Sueciae Regi:

Ferdinandus Tertius, Diuina fauente Clementia electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae Rex, Archi Dux Auſtriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Wittembergae, Comes Tyrolis.

Ferdinandi III. literae ad Regem Sueciae.

Literas Serenitatis Veſtrae 12 menſis proxime praeteriti, Caſimiriae ad Cracouiam datas, accepimus, et ex iiſdem praeter ea, quae de ſuis in dicto Regno ſucceſſibus Nobis beneuole communicat, perquam libenter intelleximus, nihil ipſi in illa vicinia prius antiquiuſque fore, quam vt et amicitiam noſtram, omni meliori ratione tueri et iis rebus ſtudere poſſit, quae vicinitatis leges inter amicos ſibi vendicare videntur, prout etiam confidat nos ſemper paria relaturos, affectumque noſtrum erga Serenitatem Veſtram integrum illibatumque ipſi conſeruaturos eſſe. Et admonuit ſane nos tam amica conteſtatione Serenitas Veſtra, non modo eorum quae Serenitas Veſtra partim per literas, partim per Miniſtros ſuos iam ante in hac materia ad Nos perſcripſit, et perferri voluit, verum etiam reſponſi ad eam a Nobis 24 Auguſti proxime elapſi dati, quo eam cum de mutuo ſincerae beneuolentiae affectu aſſecurabamus, tum id quoque in proximis ſignificabamus, nihil nos magis optare, neque Reipublicae Chriſtianae quidquam magis expediens ac neceſſarium iudicare, quam vt exortae inter ipſam, et Sereniſſimum Regem ac Regnum Poloniae differentiae, quantocyus amicabili compoſitione ſopirentur, quae quidem literae, quin recte ad eandem Serenitatem Veſtram peruenerint neutiquam dubitamus.

1655 Iam quod ab illo tempore eadem illa pacis reſtaurandae cura, apud nos minime diminuta, ſed aucta potius intenſaque fuerit, vtpote qui concurſum et ſtrepitum, tot tamque variorum armorum in vicinia, nonniſi grauiter ſentire poſſimus, exiſtimamus Serenitatem Veſtram pro ſua prudentia facile iudicare poſſe. Fuit quidem ea ſpes noſtra, vt tractatus amicabiles communi conſenſu Stockolmiam ac poſtea Stetinum indicti ad effectum perducerentur; perque eos periculum S.R. imperio et finitimis eiuſdem prouinciis, ex illo tot tamque variarum gentium in Regno Poloniae inter ſe digladiantium concurſu imminens auerteretur. Et dolemus ſane, quod vel primus ille exardeſcentis belli impetus, vel aliae forte cauſae tranſactioni illi locum tunc non dederint, et habuit interim Serenitas Veſtra eos in illo Regno ſucceſſus, de quibus per nouiſſimas ſuas amice Nobis ſignificare voluit. At enim cum per eos, vt belli facies alterata ſit, cauſas tamen eius mutatas, aut animum Serenitatis Veſtrae a pacis conſiliis auerſum eſſe cenſendum non ſit, cum id Serenitatis Veſtrae conteſtatum ſemper amicae compoſitionis ſtudium non ferat, nobiſque perſuadere permittat. Quippe quam (vt de aliis taceamus) non lateat, quanti totius Chriſtiani Orbis interſit, Regnum Poloniae, quod propugnaculi loco contra quoſuis hoſtiles inſultus ſtetit, poſt tot aliunde perpeſſa bellorum incommoda, non eneruari penitus et ad extremae debilitatis terminos reduci; omnino confidimus, eandem noſtram reducendae pacis ſollicitudinem a Serenitate Veſtra non aliter quam in optimam partem acceptam iri.

Et quandoquidem non dubitamus, quin Sereniſſimus Rex et Regnum Poloniae ad eandem compoſitionem non minus propendeant, pro eo ſane munere, quod Nobis in Republica Chriſtiana, inter Reges et Principes eiuſdem, ſuprema Diuinitas ſummum impoſuit, aliter non potuimus, quam vt tot tamque praegnantium rationum ad id nos impellentium momentis manus daremus, adeoque operam interpoſitionis noſtrae ad reconciliandos animos inter ſe diſſidentes vtrique parti amice offerremus. Cumque eam in aequanimitate Serenitatis Veſtrae repoſitam habeamus fiduciam, fore vt nec ipſa huic pacificae, et cum ad vniuerſae Reipublicae Chriſtianae, tum non minus Serenitatis Veſtrae, quam cuiuſtis alterius partis bonum collimanti intentioni noſtrae ſit aduerſatura, ſed potius gratam acceptamque eandem habitura, quin etiam moderatae pacis gloriam, cuiuis alii non ſine multorum innoxiorum ſanguine parto vel pariendo triumpho praelatura, ac vel maxime cum non dubitemus, quin et Diuina bonitas huic conſilio noſtro benigne adſpiratura, idque conceſſura ſit, vt bello ſanguinolento omniaque vaſtanti ad omnium per aequam ſatisfactionem ac ſecuritatem finis imponatur.

Idcirco Serenitati Veſtrae cum per literas haſce noſtras, tum per earundem exhibitorem expreſſum ablegatum noſtrum Comitem a POETTINGEN de hoc conſilio noſtro ſignificare voluimus, prout non minus, per alium expreſſum ablegatum noſtrum, praedicto Sereniſſimo Regi Regnoque Poloniae ſignificandum curamus, expectaturi ſuper hoc a Serenitate Veſtra non modo deſideratam, de qua non dubitamus, declarationem, verum etiam expreſſionem quo loco et tempore id negotii, pro commoditate tam ſua et Sereniſſimi Regis Regnique Poloniae quam noſtra ſuſcipi, quam opportuniſſime eſſe exiſtimet, quo et nos, et Sereniſſimus Rex Poloniae, quae ad id inchoandum promouendumque pertinent, mature diſponere et apparare poſſimus. Caeterum ſicuti Nobis ea quam Serenitas Veſtra nobis tam per literas, quam conſiliarium etiam ſuum, hic ad aulam noſtram reſidentem de ſincero ſuo in nos amicitiae et beneuolentiae ſtudio prae-

præſtare voluit, conteſtatio admodum grata accidit: ita eandem de pari noſtro in ſe affectu ſecuram eſſe volumus. Quoad reliqua a dicto Reſidente Serenitatis Veſtrae ſcripto propoſita ad reſponſum noſtrum ſuper his eidem datum nos referentes: Serenitatem Veſtram Diuinae tutelae ex animo commendamus. Viennae 16 Nouemb. 1655. 1655

Addidit et ad IOANNEM CASIMIRVM Codicillos huiuſmodi tenoris.

Ferdinandus III. Diuina fauente Clementia Electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae Rex, Archi Dux Auſtriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Witembergae, Comes Tyrolis. Eiusdem Caeſaris ad Regem Poloniae.

Reddidit Nobis literas Serenitatis Veſtrae prima huius ex ſuperiori Glogouia datas, eiuſdem Reſidens Baro IOANNES BAPTISTA VISCONTI, ſimulque tum viua voce tum ſcripto fuſius retulit, quibus cauſis coacta Serenitas Veſtra tandem in Ditiones Noſtras ſe recipere debuerit; explicando etiam prout alias ſaepe in quas difficultates ac anguſtias ipſa reſque ſuae, ac inclyti Regni Poloniae, ex bello a Sereniſſimo Rege Suecie, ſibi illato ſint redactae.

Quemadmodum igitur vices, ſtatumque afflictum Serenitatis Veſtrae, et florentiſſimi nuper Regni, pro eo, quo cum erga omnes, tum vel maxime erga eum, qui Nobis ob Regii faſtigii dignitatem frater, et ob ſanguinis coniunctionem Conſobrinus, et affinis ſit, tum etiam erga Regnum vicinum et amicum propendemus affectu, non poſſumus non condolenter conſiderare. Ita pergratum Nobis fuit intellectu, quod Serenitas Veſtra vti nunquam, ſic ne nunc quidem, ab amicabili aequaque compoſitione abhorreat. Non omiſimus quidem Nos ſupradictum Sereniſſimum Regem Sueciae, etiam poſt bellum motum, cum de eius cauſis ad Nos fuſius perſcripſiſſet, ad pacem hortari. Ac tametſi deinde ea ſubito rerum in Regno Poloniae ſucceſſerit mutatio, vt facile conii cere liceat, animum inde Regis, non ad aſſumendum Tractatus compoſitionis, ſed bellum proſequendum propenſiorem eſſe factum. Non idcirco tamen Nos curam pacis noſtram remittendam, ſed pro eo, quod Deus Optimus Maximus ſummum Nobis inter Reges et Principes Chriſtianos impoſuit munere intendendum, potius et augendum, adeoque ſaepe memorato Sereniſſimo Regi Sueciae, (quod certis de cauſis hactenus diſtuleramus) officium interpoſitionis Noſtrae, ad compoſitionem aequam inter ipſum et Serenitatem Veſtram conciliandam vltro offerendum duximus: prout tam per litteras, quam expreſſum etiam ablegatum Noſtrum (tit.) Franciſcum Euſebium Comitem a Pöttingen offerrimus. Et cum pro illa, quam cum in aequanimitate et moderatione Serenitatis Suae, tum conteſtato quoque ſaepius pacis ſtudio repoſitam habemus fiducia, omnino ſperemus, eam huic conſilio, optimaeque intentioni Noſtrae minime repugnaturam eſſe. Quippe qui nihil aliud quaerimus, quam vt extincta feralis, omniaque deuorantis belli flamma, aequaque, et tam vni quam alteri parti non poenitenda conſtituta pace vlterior Chriſtiani Sanguinis effuſio ſiſtatur, maioraque pericula, (niſi aqua affundatur) non in Regna modo Prouinciaſque Noſtras haereditarias, aliaſque finitimas ditiones, ſed in vniuerſum Orbem Chriſtianum erupturae videntur; adeoque ſpem firmam foueamus, Supremam Diuinitatem in cuius nomine totum hoc negotium ſuſcipimus, id ita felicitaturam eſſe, ne optato careat exitu. Tum etiam Nobis non poſſit, nec debeat eſſe dubium, quin Serenitas Veſtra cum inclyto Regno

1655 Poloniae pro eo, quod ſemper prae ſe tulit ſtudio, hanc eandem pacis curam Noſtram ſit approbatura; officiumque praelibatae oblationis Noſtrae grato animo acceptatura. Beneuole eidem cum per haſce Noſtras, tum per expreſſum etiam Ablegatum (tit.) Comitem a KVFFSTEIN de eo ſignificare voluimus. Expectamus ſimul per eundem reſponſum optatum Serenitatis Veſtrae, quo et Nos, quae ad id negotium inchoandum promouendumque pertinent, mature diſponere et apparare poſſimus. Qui de caetero Serenitati Veſtrae affectum beneuolentiae Noſtrae Caeſareae amice conſeruantes, eandem Diuinae tutelae ex animo commendamus. Viennae Auſtriae 16 Nouemb. 1655.

Miſit et ad Pruſſiae ducem, Electorem Brandeburgicum, eadem de cauſa Oratorem, Comitem de STERENBERG, ſed omnia vano et irrito conatu. Quis enim victori Sueciae Regi tunc diceret legem? longius ille iam progreſſus erat, quam vt regredi poſſet.

Rex Poloniae Oppolium conuocat Senatores.

Caeterum conſilii inops Polonus Rex, Glogouia Oppolium Senatores metu disiectos conuocat, ad diem 25 Nouembris. Praeuenerat rumor, eiurari ab eo imperium, ſcripſerantque varii amicis, viciniſque ſuis. Aderant primores Senatores, Archiepiſcopi duo, cum quinque Epiſcopis, et plerique Patres, omnis quoque Aula Regis.

Senatorum Poloniae in Caeſarem Auguſtum vota.

Conſilium ibi ab omnibus datum eſt, offerre vicino Caeſari Regnum non iam electiuum, ſed haereditarium, quo magis Auſtriacorum contra Suecos concitarent arma. Caeterum ſi Regnum acceptare nollet Caeſar, mutuaret ſaltem militem, pignoris loco dari illi ex nunc Syradienſem et Cracouienſem Palatinatus, cum adiuncta Samborienſi praefectura ac Zywiecenſi comitatu. Tutiſſimum e praeſentibus malis videbatur conſilium, transferre Regnum in Principem Catholicum, et fuiſſet ſane, ſi acceptaſſet Caeſar.

Ac deinde ad eundem Legatio.

Hac igitur inſtructum legatione Lencicienſem tunc Palatinum, IOANNEM Comitem DE LESZNO, Viennam dimittunt nullo ſucceſſu. Palatinus ſiquidem Viennam tunc veniens, Patris GEORGII SCHENOFFII Societatis Ieſu Presbyteri altiori, vt videbatur, vſus conſilio, legati exuit perſonam, priuatumque ſe fingit, qui publico admotus muneri fuit.

Palatinus quid Viennae egerit?

Ratio huius ſophiſmatis prima debetur ipſi Palatino, qui aureae, vt aſſerebat, libertatis Polonae faſces, nondum Auſtriſco voluit ſubmittere imperio, ſcilicet fallaci ſpe circumuentus, adfutura breui aliunde auxilia, quae Polonam iterum reſtaurarent libertatem. Accendebat Palatinum Schenhoffius, tanti arcani conſcius, ne ſceptrum vltro deferret Polonum; cunctatione potius tereret tempus, exquireret interim, quid valeret Caeſar viribus, potentia, et neruo belli pecunia: hoc ipſum referret iterum Polono Regi, auguſtoque Senatui. Addebat, melius conſultum iri, ſi Auſtria peteret Polonum diadema; tali enim caſu poſſe optime mercari cum Caeſare Regnum; infenſus deinde Auguſtae domui palam damnare coepit coram Palatino, Auſtriacorum conſilia, vt nimis tarda, vt Polonis ſemper ſuſpecta, vt ambigua, et ad abſolutum vrgentia principatum. Schenoffii orationem confirmauit Hieronymus Pinocci, mercator Italus, et tunc eius legationis Secretarius, concludebatque homo alias rudis, nihil hac ſuper re, cum Principe ab Auerſperch, Caeſaris tunc primo miniſtro tractare, potius per Hiſpanum oratorem CASTEL RODRIGO, tunc in aula Imperatoris degentem, ſecreta via Caeſarem moleſtare, mitteret vt ſubſidia cognato Regi; ad extremum

Eius propoſitiones.

ſpem tantum Regnatricis fortunae a longe oſtendere, rem Hiſpano gratiſſimam. Ita factum arcanum legationis velatur, ipſeque Palatinus, vt priuatus accedit miniſtros Caeſaris, ſubſidia orare; Pinoccio interim Itala fallacia Hiſpanum circumueniente oratorem. Sed fruſtra Hiſpanum politicum mercator Italus fallebat. Vbi enim conſtitit aulae miniſtris, nihil aliud Palatinum quam ſubſidia orare nomine Regis, ne tanti momenti in quaeſtionem vo-

Caeſaris reſponſum.

cata, differebant in dies Palatinum, ad extremum redditum reſponſum: *Fauere Caeſarem cognati Regis iuſtiſſimae cauſae, nec defutura ſubſidia, vbi ab impoſito Sueci Regis Polona nobilitas reſiluerit iugo. Caeterum abſque euidenti periculo, non poſſe perditis Poloniae rebus ſuccurrere, inuitis ipſiſmet Polonis.* Eoque accepto reſponſo infectis rebus rediit Palatinus in aulam Poloni Regis, furenti ſimilis, ſtatimque ſparſa volitabat per Europam fama. Nolle acceptare Caeſarem Polonum imperium, vltro a Palatino delatum. Auctor huius famae in abdito latuit, iucundiſſimaque ſcena fruebatur in angulo, dum interim auguſtum Caeſarem male traductum amicis hoſtibuſque iuxta inuiſum traduceret, male cautus Pater.

Interim consultanti per eos dies Regi literae Oppolium afferuntur a Senatoribus Polonis, ſcilicet Zaſlauienſi Duce, LVBOMIERSCIO, WIELOPOLSCIO, ZAMOSCIO aliiſque Lubomliae congregatis proceribus, quibus praeproperum Regis ſui, ad Regnum ambiebant aduentum. Idem per oratorem ſuum Comitem Kuffſtein admonebat Caeſar. Idem ſtimulabat per legatum pontifex: eadem Regina ſentiebat, totuſque Senatus. Vrgebant etiam Gallorum mathematici, dum nouas victorias, et clarum ſubſequentem Caſimiro annum, obſeruatione ſyderum affirmabant [76]. Aſſenſit tandem Rex, communi omnium voto, auctus per ea tempora centum florenorum millibus viatico Roma, a nouo creato Pontifice ALEXANDRO VII, in hunc effectum liberalius ſubmiſſo. Neque mora per Carpatium montium iuga dat ſe viae, ſaeuientis Decembris die XXII, quod infra ſuo loco memorabimus.

1655

Poloniae Procerum literae et vota Regem Caſimirum reuocantium.

Caeſar Regem Poloniae admonet reditus in Poloniam.

Pontifex Alexander VII. Caſimiro ſubſidium mittit.

LIBRI VI. CAPVT V

SYNOPSIS

De la Garde circa Lituaniam ſollicitudo. Dux Radiuilus apud Suecos ſuſpectus. Inſtrumentum Lituanae deditionis. Gonſeuii reuerſales literae. Sueciae Rex Sendomiriam pergit. Pruſſiam ingreditur et occupat. Thorunium et Elbinga deduntur. Puncta Elbingenſium cum Sueciae Rege. Elbingenſium conditiones. Suecorum Elbingam ingreſſus. Rudauii propoſitio. Elbingenſium reſponſum. Zytkiewicz auctor deditį Thorunii. Dolus Zytkiewicii; inſtigatoris vel fiſcalis regni. Regis Sueciae in Pruſſia felicitas. Eius literae ad Electorem Brandenburgicum. Vires eius, ac deinde ſenſus. Tractat cum Sueciae cancellario Elector. Electoris cum Sueciae Rege colluſio. Comitis Waldek minae. Reſponſum Caeſaris legato. Conditiones inter Sueciae Regem et Brandenburgicum.

Dum haec in Polonia Sileſiaque geruntur, interim ad Liuoniae plagam Magnus de la Gardie, eius Prouinciae gubernator, totiuſque Lituaniae adminiſtrator, expeditionem bellicam omni conatu promouebat, Liuones conſcribens, officia diſtribuens, nec minor illi difficultas, in extruendo ponte, iungendaque vtraque fluminis Niemenii ripa. Radiuilum quoque quindecim millium promittentem exercitum, ad ſocia inuitabat arma. Caeterum non comparente Radiuiliano exercitu, ipſe Radiuilus magnus in promiſſis, fallax in facto, a Magno de la Gardie, paulo poſt et pro ſuſpecto audiit. Et certe niſi literas reuerſales de fide ſubiectioneque Regibus et regno Sueciae aeternum praeſtanda, a proceribus et ordinibus Magni Ducatus Lituaniae tunc extorſiſſet auctoritate ſua RADIVILVS, firmaſſetque ſubſcriptione; actum fuiſſet de illo.

De la Garde circa Lituaniam ſollicitudo.

Dux Radiuilus apud Suecos ſuſpectus.

Inſtrumentum Lituanicae Deditionis.

Nos Magni Ducatus Lituaniae Proceres et Ordines infraſcripti notum teſtatumque facimus. Quandoquidem in hac ſumma ſtatus noſtri, per potentiam hoſtilem oppreſſione, et armis ac protectione Sereniſſimi Poloniae Regis infelici auulſione, fatalis quaedam et prorſus ineuitabilis neceſſitas nos vrget; nec alius conſeruandi ſtatus noſtri modus, ſupereſt: quam vt alterutro bello nos prementium praeſenti adhaerere, et res ac fortunam noſtram committere cogamur. Sacrae autem Regiae Maieſtatis Sereniſſimi ac Potentiſſimi Principis ac Domini, Domini CAROLI GVSTAVI, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regis, Magni Ducis Finlandiae, Eſthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini Pomeraniae, Caſſubiae, Vandaliae Ducis, Principis Rugiae, Ingriae et Viſmariae Domini; nec non Comitis Palatini Rheni, Bauariae, Iuliae, Cliuiae, et

Inſtrumentum Lituanae deditionis.

76) Ego etiam ex ſideribus obſeruaui, cum per aliquot annos aſtronomiae practicae incumberem iuuenis, omnes illos, qui ex aſtris futura in rebus politicis praedicere velint, ſtultos eſſe.

1655 et montium Ducis nomine Eiuſdem Sacrae Regiae Maieſtatis, Regnorumque Succiae, Senator ac Theſaurarius Generalis Ducatus Liuoniae, Ciuitatiſque Rigenſis Gubernator, Generalis exercituum, ſtatuſque bellici per Liuoniam, Eſthoniam, atque Rugiam Vicarius, Regiae academiae Vpſalienſis Cancellarius, nec non Gothiae et Daliae Legifer, Illuſtriſſimus et Excellentiſſimus Dominus MAGNVS GABRIEL DE LA GARDIE, Comes in Leckoe et Arensberg, Liber Baro in Wilcholm, Dynaſta in Abſap, Magnus Hof et Hogendorff gratiam et beneuolentiam ſupra nominatae S. Regiae Maieſtatis Sueciae, nobis denunciaret, inuitaretque, vt Nos ſucceſſoreſque noſtros protectioni S. Regiae Maieſtatis mature ſubiiciamus, conditioneſque certas ab vtraque parte ſancte obſeruandas, recipiamus, atque eas ſubſcriptionibus et ſigillis noſtris, pro nobis noſtriſque poſteris promittamus et atteſtemur. Nos in fide et obſequiis erga S. Regiam Maieſtatem nobis oblatam omni excipientes cultu, protectioni S. Regiae Maieſtatis nos ſubiicere non detrectamus, atque in poſterum in fide et obſequio erga S. Regiam Maieſtatem, vt Magnum Ducem Lituaniae ac Dominum noſtrum inuiolabiliter permanſuros, praeſentibus hiſce ſubſcriptionibus, et ſigillis noſtris munitis, pro Nobis ſucceſſoribuſque Noſtris promittimus atque cauemus. Ita tamen, vt Illuſtriſſimus et Excellentiſſimus Dominus Comes viciſſim ſubſcribat, et nomine S. Regiae Maieſtatis Sueciae pro certo caueat, intra certum tempus ratificatum et confirmatum iri infra ſcriptas ab eodem Illuſtriſſimo Domino Comite propoſitas, et a nobis ad ſtatum noſtrum accommodatas haſce conditiones.

Copias noſtras militares omnes et ſingulares S. Regiae Maieſtati Sueciae obligabimus, et reliquis Regiis Suedicis coniungemus, quoties ex re et neceſſitate, atque communicato ab vtrinque conſilio opus fuerit, dummodo id non ſit contra Regem Regnumque Poloniae.

Rationem cum aliis Magni Ducatus Lituaniae Ordinibus inibimus, qua Regio exercitui Suedico, Lituaniam iam ingredienti, de commeatu et ſtipendio proſpiciatur, dummodo ratio habeatur deſolatarum et exhauſtarum prouinciarum, atque ſtatus ſubditorum peſſumdati, inprimis vero et ſolutionis, debitorum iam exercitui et praeſidiis Magni Ducatus Lituaniae ſtipendiorum et ſumtuum, praeterea in ſtipendia et alimenta eiuſdem exercitus et praeſidiorum in poſterum erogandorum.

Birzas ex ambre in patriam et ſtudio erga S. Regiam Maieſtatem Sueciae, Celſiſſimus ac Illuſtriſſimus Princeps Dominus IANVSSIVS RADIVILVS, Dei Gratia Dux Birzarum et Dubinkorum, Sacri Romani Imperii Princeps, Neuelli et Sebeſſii Comes, Palatinus Vilnenſis, exercituum Magni Ducatus Lituaniae Dux Generaliſſimus, ad inſtantiam ſtatuum, Illuſtriſſimo Domino, Regis Locumtenenti Generali, eiuſue plenipotentiario tradi iubebit, modo caueatur reſtitutio, quamprimum bellum confectum fuerit, aut periculum ſubmotum, transferendi tum quando et quocunque libuerit mobilia omnia, tam celſiſſimi Principis, quam eorum omnium, qui eo periculi cauſa res ſuas contulerant, bellicamque ſupellectilem et apparatum, machinas aereas, et commeatum omnis generis, libera integra relinquantur, nec ex praeſidio quiſquam retineatur, aut recipiatur. Iuriſdictio, vſusfructus, poſſeſſio, et reditus, et omnia in ciuitate et vniuerſo Ducatu Birzenſi Celſiſſimo Domino proprietario integri maneant.

Omnia

Omnia Regalia, ac iura in bonis regiis, vt et iura patronatus, in eccleſiaſticis bonis S. Regiae Maieſtati integra conſeruabuntur, ſicuti hucuſque Regibus Poloniae competierunt, ſecundum ſtatuta et leges, et conſuetudines Magni Ducatus Lituaniae, conſeruando inprimis et integre eccleſiae catholicae Romanae et Graecae vtriuſque ritus, iura, priuilegia et conſuetudines, in collatione bonorum eccleſiaſticorum equitumque Melitenſium. 1655

S. Regiae Maieſtatis Sueciae nomine, ab Illuſtriſſimo Domino Regis Locum tenente Generali, gratiam, protectionem, tutelam Regiam, omnibus Officialibus Magni Ducatus Lituaniae militibus, ſubditis, eorundemque bonorum mobilium et immobilium in Lituania ſitorum, quae a Moſchis et Coſacis nondum occupata ſunt, protectionem et defenſionem grato animo accipimus. Id porro poſtulantes, vt occupata etiamſi et quamprimum in priſtinum ſtatum redierint, proprietariis, et quocunque modo legitimo ac iuridico poſſeſſoribus reſtitutum iri, S. Regiae Maieſtatis Sueciae nomine caueatur, idque etiam in partibus Liuoniae nuper occupatis.

Non minus grato animo accipimus promiſſam religionis in Magno Ducatu Lituaniae et vbique immutabilem conſeruationem, hoc inſuper cauentes, vt priuilegia, iura, immunitates, vſus et conſuetudines, bonorum, perſonarum et omnium eccleſiaſticorum, cuiuſcunque religionis, inprimis autem eccleſiae catholicae Romanae praerogatiuae, honores, Senatorum, Epiſcoporum, dignitas et iuriſdictiones, religioſorum et religioſarum, conuentus et collegia omnia, Abbatiae, Praepoſiturae, Canonicatus, Parochiae, earumque reditus ac bona, nullis exceptis, nec non eccleſiae, Scholae et Xenodochia, omniaque loca ſacra, cum eorum fundationibus, priuilegiis, exercitiis religionis publicis et priuatis, ritibus et cerimoniis, et quidquid ad eorundem omnium dignitatem, decus atque honorem de iure pertinere poteſt, inuiolabiliter manu teneatur, et immobiliter conſeruetur.

Promiſſam pariter a militibus internam, et itinerum atque commerciorum externam ſecuritatem grato animo amplectimur, et vt id nobis diſciplina militaris praeſtet porro ab Illuſtriſſimo Domino Comite poſtulamus.

Gratiſſimum denique ſibi eſſe Ordines Magni Ducatus Lituaniae profitentur, quod promotorialibus ſuis apud S. Regiam Maieſtatem cauſae noſtrae prodeſſe Illuſtriſſimus Dominus Comes profiteatur, interim poſtulamus, vt ſtatum, dignitatem, iura, priuilegia, conſuetudines, libertates, immunitates, officia iudiciorum, formam, iuriſdictiones, nobis a S. Regia Maieſtate Sueciae conſeruatum iri, pro certo promittat. Atque quoniam fato et diuina deſtinatione eo ventum eſt, quod Magnus Ducatus Lituaniae ſub poteſtatem S. Regiae Maieſtatis Sueciae concedit, tum hic nobis quam optimo modo caueri poſtulamus, ne regno Sueciae Magnus Ducatus Lituaniae incorporetur, ſed cum eo pacto eodem vniatur, quo cum regno Poloniae hactenus fuit vnitus, vt nimirum gens genti, ſenatus ſenatui, equites equitibus per omnia aequentur. Iura tamen, ſtatuta, conſuetudines, et iudicia ſua vniuſcuiuſque maneant, libertas omnis, inprimis autem conſcientiarum M. Duc. Lit. illibata relinquatur, niſi quid forte ex conuentione cum S. Regia Maieſtate Sueciae, aſſentientibus nobis mutandum viſum fuerit, ad vtilitatem publicam. Quod vt tanto conuenientius promtum et firmius fiat, comitia vtrique genti ad conſtituendam communem rempublicam, vt a S. Regia Maieſtate Sueciae indicentur, loco vtrique genti poſtula-

 mus

1655 mus commodo, et id nobis conceſſum in Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae vnione Illuſtriſſimus Dominus Comes cauebit. Inprimis vero polliceatur S. Reg. Mai. Sueciae, omnia bello amiſſa et auulſa repetitum, et Magno Ducatui Lituaniae atque proprietariis, aut quocunque iuridico et legitimo modo poſſeſſoribus reſtitutum, quo et M. Duc. Lit. opem et auxilia conferre pollicetur.

Iſtas conditiones manuum noſtrarum ſubſcriptione approbamus et munimus, cauemuſque etiam, vt illis, qui abſunt, integrum ſit accedere, et ſubſcribere quamprimum hoc illis per rerum circumſtantias licuerit, neque interim in eos durius quidquam aut hoſtile admittatur.

Renuentium et Refractariorum, ſi admoniti intra certum tempus ex communi conſenſu determinandum, et ex aequo praeſtitutum ad ſubſcribendum non comparuerint, bona fiſco applicari aequo animo feremus. Id autem cauemus, vt ex confiſcatis, aut Regiis bonis, iis, qui poſſeſſionibus haereditatiis a Moſchis exuti, haſce conditiones nobiſcum vna ſubſcripſerint, interim prouideatur, donec in poſſeſſiones ſuas reſtituantur. Pro hoſtibus autem etiam obnitentes habere, et eo nomine fratres pro ſe cuiuis adeo durum atque acerbum videtur, vt plerique eligant Moſchorum potius ſe dedere arbitrio, proinde caueatur, vt a delinquentium infeſtatione liberis nobis eſſe liceat. Hoc autem ante omnia cauemus, vt S. Regiae Maieſtatis nomine Illuſtriſſimus Dominus Comes expediat, ad Magnum Ducem Moſchouiae eiuſque exercitus omnes, iiſque nunciet, ſub protectionem S. Regiae Maieſtatis Sueciae, M. Duc. Lituan. conceſſiſſe, ab iiſque poſtulet, vt idcirco ab omni contra Magnum Ducatum Lituaniae hoſtilitate ceſſent illico, ab obſidionibus abſtineant, et ſi quas ciuitatum, aut arcium forte obſederint, obſidionem ſoluant, ex iis regionibus, quae ſunt citra Boryſthenem exercitus reducant, Coſacorumque incurſiones inhibeant, ab omnibus Magni Ducatus Lituaniae finibus, regiones circa Boryſthenem, igne et ferro vaſtatas in medio relinquant, et ab inuaſionibus liberas faciant. Quod exercitus quoque Magni Ducatus Lituaniae a parte ſua praeſtabit, donec per pacta conuenta, de limitibus Magni Ducatus Lituaniae a S. Regia Maieſtate Sueciae cum Duce Moſchouiae conſtitutum fuerit. Quod ſi Moſchi obſtinate in vaſtando Magno Ducatu Lituaniae pergere, aut ciuitates et arces munitas obſidione aut oppugnatione premere praeſumſerint, vt exercitus S. Regiae Maieſtatis Magni Ducatus Lituaniae coniunctus, obuiam hoſtilibus Moſchorum conatibus eat, et tueatur armis ditiones et ciuitates Magni Ducatus Lituaniae protectioni S. Regiae Maieſtatis ſeſe committentes.

Si vero ad tractandum inter vtrumque Regem et regnum ventum fuerit, vt Magnus Ducatus Lituaniae ad eoſdem tractatus vna cum regno Poloniae admittatur, libereque prout tum res tulerit, cum S. Regia Maieſtate Sueciae negotia ſua componat, vt ſacroſancta vnione conueniens in eodem tractatu pacis ratio habeatur. Atque poſtea licet vnicuique in alterutram partem diſcedere bonis ſuis immobilibus diuenditis, aut alio quocunque modo legitimo alienatis, mobilibus vero ſecure et libere quocunque voluerint tranſportatis.

Quodſi quid praeterea a S. Regia Maieſtate Sueciae, regno Poloniae conceſſum fuerit, id Magnus Ducatus Lituaniae ſibi quoque concedi cauet, ſin autem regno Poloniae bello ſuccumbere et deterioribus conditionibus cum S. Regia Maieſtate componere res ſuas contigerit, Magnus Ducatus Lituaniae nihilominus, vtpote ſponte et libere accedens, has ſibi ipſas conditiones teneri ſtipulatur.

latur, nec niſi forte in comitiis ex pacto conuento cum S. Regia Maieſtate Sueciae, et libero ordinum Magni Ducatus Lituaniae aſſenſu immutari cauet. 1655

Haec omnia ſubſcripta et obſignata viciſſim propter maiorem fidem, firmitatem, et certitudinem ab Illuſtriſſimo Domino Comite ſubſcribantur, et ſigillo eorum muniantur. Actum in Caſtro ad Capodanum Anno 1655. die 18. Auguſti.

PETRVS PARCZEWSKI, Epiſcopus Samogitiae.

CASIMIRVS BIALOZOR, Archidiaconus et Adminiſtrator Epiſcopatus Vilnenſis.

IANVSSIVS RADIVILVS, in Bierze et Dubinki Dux, Palatinus Vilnenſis, Generalis Exercitus Lituanici.

VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, Supremus Magni Ducatus Lituaniae Theſaurarius, et Campi Ductor.

BOGVSLAVS RADIVILVS, Palatinus Minſcenſis.

ADAMVS KOMOROVIVS, Gubernator Vilnenſis.

ALEXANDER MIRZEVIVS, Aulicus Regius, et alii.

Per eam quoque occaſionem in ſemi-libertatem Magnus de la Garde Gonſieuium aſſeruerat, acceptis ab eodem literis reuerſalibus, huiuſmodi tenoris:

VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, Supremus Magni Ducatus Lituaniae Theſaurarius et Campiductor, etc. hiſce atteſtor, quod cum intellexiſſem me Diuina prouidentia ita permittente, hic detentum, priſtinam libertatem, nonniſi interueniente Sereniſſimi et Potentiſſimi Principis ac Domini, Domini CAROLI GVSTAVI, Sueciae Regis, etc. etc. etc. iuſſu et mandato, hoc rerum ſtatu, ſperare poſſe, in firma ſpe gratioſae illius Regiae declarationis, tanto citius impetrandae, ab Illuſtriſſimo ac Excellentiſſimo Domino, Domino Gabriele de la Garde, Comite de Lechoc, Regni Sueciae Theſaurario, et Regii exercitus locum tenente Generali impetraſſe, vt tamdiu caſtra eiuſdem excellentiae ſequi mihi cum comitatu meo aulico liceat. Vt autem praedictam ſuam Excellentiam ſecuriorem de mea perſona redderem, ſtipulata manu, et iuramenti loco verboque viri honeſti ſancte hiſce polliceor, et promitto, me neque fuga mihi in via conſulturum, neque conſilio, ſermone, literis, machinationibus, vel vllo facto, aut attentato, vel per directum, vel per indirectum, quidquam moliturum, ſed quietum Excellentiae ſuae caſtra ſequuturum, et S. Regiae Maieſtatis voluntatem ac declarationem patienter expectaturum. In maiorem huiuſce rei fidem, haſce reuerſales manu mea ſigilloque corroboraui. Dabantur Kaydani, 21. Octobr. 1655. Gonſieuii Reuerſales.

Tali igitur ratione Gonſieuius ex Radiuiliana liberatus captiuitate, ſecutus eſt Sueciae Regis claſſicum, magis vmbra corporis, quam animo inuicto.

In hunc modum Polonia occupata, Lituaniaque ſubacta, Sueciae Rex Sendomiriam verſus caſtra mouere imperat, datis ad POTOCIVM, exercitus imperatorem literis, vt a dicto Poloni Regis recederet ſacramento. Dedit et Praetoriarum cohortium militibus centum viginti millia, ſpolia vrbis Cracouienſis, quae quinque millionum ſummam exceſſiſſe dicuntur. KONIECPOLSCIO, Bozencin vna et Ilzam, nobiliſſima Epiſcopatus Cracouienſis oppida, aliis alia, pleriſque ſacra, maiora promiſit legionariis Potocii, ſi ſua ſequerentur ſigna. Neque diu dubitauit Potocius acceptare praemia, quae per contumaciam Sueciae Rex Sendomiriam pergit.

 poterat

1655 poterat deinde amittere. Vnde et ille Sueciae Regi tunc dixit ſacramentum fidelitatis, in noua ciuitate Korczyn nominata. Conſultatum deinde de vlteriori belli ratione, concluſumque eſt, Pruſſiam, hucuſque intactam Prouinciam aggredi pari celeritate qua Poloniam. Dictum, factum, vnoque menſe vix integro, tota illa regalis et epiſcopalis Boruſſia, vna cum Torunnio, ac fortiſſima ceſſit Elbinga, ea celeritate, vt quem venire non ſenſerant Boruſſi, videre ſe vix crederent. Quanquam Elbingenſes diu votis experitum laeti ſuſceperant Suecum. Referam eorum conditiones, quas ſibi ipſis ſcripſerant adhuc ante naſcens Poloniae malum. Nam Torunenſes ſuas tunc ſuppreſſerant. Cauſa deditae vrbis reiecta in DANIELEM ZVDKIEWIC, Regi Inſtigatorem Graeculum hominem.

Puncta Compoſitionis Pacis inter Regem Sueciae et ciuitatem Elbingenſem.

I. Ciuitas noſtra Elbingenſis, ipſiuſque totum territorium, nunc et in perpetuum Regi IOANNI CASIMIRO renunciet fidelitatem et obſequia, et Regem CAROLVM GVSTAVVM, vna cum ſuis legitimis haeredibus, pro naturali et vero Domino agnoſcat.

II. Suae Maieſtati iuramentum, quando voluerit, praeſtetur, non tamen illud fiet, ante regreſſum ipſius, et priuſquam vniuerſam Boruſſiam in ſecuram poteſtatem ſuam redegerit.

III. Omnia Priuilegia, quae nobis a Regibus, Principibus, et Dominis elargita et conceſſa ſunt, non ſolum obſeruari, verum etiam pro ratione temporis augeri, et confirmari debent.

IV. Debet ciuitas id temporis propter belli difficultates Regium tributum perſoluere, prout in futuro per noſtros Commiſſarios et ciuitatis noſtrae Deputatos decretum fuerit.

V. Tranquillitatis vero tempore ciuitas nullis exactionibus onerabitur, niſi quando Regnum et ciuitates in ſubſidium, vrgente periculo, venire tenentur.

VI. Sua Maieſtas procurabit, vt ciuitas cum extraneis maiorem prouentum ratione mercaturae poſſit obtinere.

VII. Sua Maieſtas quantum poſſibile ciuitatem ab omnibus grauaminibus liberabit.

VIII. Suburbia noua, et antiqua ciuitas, habebunt Regios praeſidiarios milites, horrea vero et frumentariae domus ciuium, manebunt ſub praeſidio militum illorum.

IX. Ciues antiquae ciuitatis ex ſpeciali gratia liberas obtinebunt aedes ſuas, a militum praeſidiariorum ingreſſu, et cohabitatione.

X. Mechanicorum ſocii et alii opifices, qui hactenus, inter milites ciuitatis conſcriptos, operam ſuam locarunt, dimiſſionem petituri liberi pronuncientur.

XI Bona mobilia ſecuritatis cauſa in ciuitatem aduecta, ſicut et perſonae, ad quas ſpectant, maneant illaeſa, et fruantur protectione, niſi praeter opinionem aliqui refractarii quoque et maligni exiſtentes, obſequia debita detre-

detrectáre viſi fuerint, quos ſua Maieſtas ſola ſub iudicium et cenſuram vocabit. 1655

XII. Contractus et obligationes inter mercatores manebunt inuiolabiles, nec caduco [77]) vel confiſcationi cedent.

XIII. Moenia, turres, valles, a ciuitate conſeruentur, et ſi quae nouae ſtructurae ac aedificia neceſſaria futura ſint, Gubernator ciuitatis Regius, ratione ſumptuum et expenſarum cum ciuitate citra difficultatem conueniet.

XIV. Tormenta bellica pro ciuitatis defenſione ſemper in loco manebunt.

Suecorum Elbingam ingreſſus.

His ita concluſis et ratificatis d. 22. Decembris, dies erat Mercurii, hora circiter quinta pomeridiana, Regni Sueciae Cancellarius ERICVS AVXELIVS AB OXENSTIERNA, Elbingam ingreſſus eſt, ciuibus per totam plateam ordine conſtitutis. Praecedebat Maior SACKEN eques ſolus, vultu minaci de induſtria compoſito, quo magis crederetur Mars fuiſſe Suedicus, hunc duae a tergo ſequebantur cohortes, quas componebant centum Suedici milites. Vexilliferi duo, vnus albo, alter caeruleo et viridi vexillo ab inuicem diſtincti: hos duae iterum ſubſequebantur cohortes, centum Suecorum haſtiles lanceas portantium, totidem ſclopetarii, cum ſuis vexillis diuerſorum colorum. Deinde ſequebantur quatuor Elbingenſium Conſules rheda vecti. Tandem Cancellarius, inſidens equo calamiſtrato ſuperbe ornato, ſolus incedebat vultu amoeno, et ad hilaritatem compoſito. Cancellarium ſequebatur Campi Mareſchalcus DE LINDE Suecus, Gubernator vrbis Elbingenſis. Sub ingreſſum duodecim in veteri, totidemque in noua ciuitate explodebantur tormenta, laeta ac fauſta gratulantium applaudentiumque ſigna. Moniti a me Elbingenſes de ſubſidiis Pontificiis, de Caeſaris in Bruſſiam iure, de Poloniae Regi iurata fide, de Suecorum experta tyrannide. Immoti ad haec omnia reſponderunt: Pontificem non nominandum, quem peius cane et angue Elbingenſis odit populus: Vereri deinde, ne iſtis Pontificiis ſubſidiis liberati, concedant aliquando omnimode in Pontificum ius et iuriſdictionem, quod alienum eſt ab inſtitutis illorum. Cum Caeſare non bene conuenire Euangelicos, imo vbique ſub graui Catholicorum gemere iugo liberos homines. A Polona aula laeſos ſe eſſe grauiſſime conqueſti ſunt. Deinde exceſſiſſe Polonia Regnoque Regem, cui dixerunt ſacramentum. Tyrannidem Suecorum nunquam ſe expertos eſſe, imo amplexus paternos Guſtaui, et tenerrimum defuncti Oxenſternii amorem, quem hucuſque intactum plerique Elbingenſium in imis praecordiis conſeruant. Haec Elbingenſes.

Rudauii Propoſitio. Reſponſum Elbingenſium.

Zytkiewicz auctur deditii Torunii.

Torunenſes, vt paulo ante innui, deditae vrbis ſuae auctorem dixerunt, Regni inſtigatorem DANIELEM ZYTKIEWICZ. Et fuit certe Graeculus homo, deceptor non poſtremus. Hac ratione Cancellarii Regni aliorumque Senatorum voto, expediuerat Oppolio inſtigatorem CASIMIRVS ad Chmielnicium, addidit eidem aliquot membranas (cartam bianckam Itali vocant) Regio ſubſcriptas charactere, quibus ille vteretur iuxta temporum momenta. Ita abunde inſtructum dimiſit ad Chmielnicium Coſacoſque Senatus. Ille loco Chmielnicii recta Sueci Regis victoris petiit caſtra, eique arcanum aduentus ſui per Cancellarium Ericum ab Oxenſtierna aperuit, ratus, hoc facto mereri poſſe gratiam Sueciae Regis, auertereque in tempore imminentia capiti ſuo a Radzieiouio mala, quod et factum. Valuit in tempore arcanum inſtigatoris, tunc enim Torunium verſus properabat

Dolus Zytkieuicii Inſtigatoris vel Fiſcalis Regni.

Rex.

77) *Caducum* quid ſit in Polonia, exterorum forte intelliget nemo, niſi ſuppeditata ante explanatione. Subintelligitur ius. Eſt autem ius caducum in Polonia lex, vi cuius Sereniſſimus Rex bona defuncti, nullos haeredes relinquentis, per priuilegium donat, cui velit. Lege autem publica cautum eſt, vt bona ſic dicta caduca nobilis, Rex non niſi Polono iterum nobili dare poſſit. Ciuium vero et exterorum, cui et quomodo velit, etiam extraneis: id quod claris verbis in conſtitutione A. 1576, Vol. II fol. 923, dictum: (Mieyſkie Kaduki moze Krol rozdawac komu, y iako chce). Neque obſtant illa verba, in conſtitutione A. 1607, Vol. II, fol. 1598, expreſſa: *bona caduca extraneis dari non debent* (Kaduki cudzoziemcom nie maią hydz dawane) quia ibi de bonis caducis nobilium ſermo eſt. Viſus quoque ea, quae dixi, confirmat.

1655 Rex. Inſtigator, quo melius ſuum Regi Graecum ingenium commendaret, ſecretiora ſcribit ad Torunenſes, quibus illorum expugnaret conſtantiam. Ad extremum perſonam fingit legati a Rege CASIMIRO ad Thorunenſes miſſi. Res ioco ſimilis videbatur primo Thorunenſibus, ſcripſerat enim eadem in carta inſtigator, quaſi deſperatis rebus eiuraſſet iam CASIMIRVS Oppolii imperium, remitteretque populis iuratam fidem. Hoc ipſum viua voce millies in Torunenſi repetebat capitolio perfidus orator.

Indoluere Polono Regi Torunenſes, vbi toties facundum audiuere oratorem, promtis certantem rationibus. Fidem dicenti Regius adſtruebat character, quem omnes nouerant, Regia praeterea gemma, quae literas ſignabat, ad haec inſtigatoris fama, quae vulgabat Zytkiewicz omnium arcanorum Regiorum arbitrum ſecretiſſimum, et miniſtrum fideliſſimum. Venienti igitur Sueciae Regi aperiunt ciuitatis portas, veneraturi Dominum, quem Polonia vniuerſa, vt crediderant, dixerat Regem.

Regia Sueciae in Pruſſia felicitas. Occupato Torunio, vbi priuatorum depoſita, quae duorum millionum fuiſſe dicuntur, militari Rex intulit aerario, nihil intactum tota Boruſſia fuit, recedente paſſim milite Brandeburgico ex occupatis propugnaculis. Nullo igitur opere inuictum alias Straſburgum, glorioſam Culmam, Suecium, aliaque Boruſſiae Regalis occupat loca, Elbingam vſque, quam vacuam, iurata fide, inuenit, vt ſuperius innui. Varmienſem deinde ingreſſus epiſcopatum Melſaeum verſus iter direxit, poſitis caſtris ad pagum Curtzberg in Ducali Boruſſia. Vnde literis ex itinere ſalutauerat Electorem, quarum literarum hic tenor fuit.

Eius literae ad Electorem Brandenburgicum. Nos Carolus Guſtauus Diuina fauente Clementia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Eſthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Viſmariae, nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Dux. Sereniſſimo et Celſiſſimo Principi, Conſanguineo et Amico Noſtro chariſſimo Domino FRIDERICO WILHELMO etc. ſalutem etc.

Sereniſſime et Celſiſſime Princeps, Conſanguinee et Amice chariſſime.

Ad nullam vnquam expeditionem inuito magis animo, quam nunc in Celſ. V. Elect. Ducatum acceſſimus; non quod non iamdiu iuſtas indignationis et belli cauſas habeamus; ſed quod amicitiae noſtrae fundamenta, iura et commoda, vt et innocentia ſubditorum, ſacris iiſdem nobiſcum gaudentium, mitiora omnia ſuadeant, cumprimis vt Celſ. V. Elect. ſpatium cogitandi indulgeamus, et interea militem, quoad fieri poteſt, a violentiis cohibeamus. In eum finem die 3 huius menſis literas noſtras, cum Celſ. V. Elect. legato et conſiliario FREISTADIO expediuimus. Et quia heri demum reſponſum nobis de die 9 et 19 huius menſis Regiomonti ſcriptum deſuper eſt relatum, coacti ſumus hac interpoſita mora arma noſtra in viſcera Ducalis Boruſſiae proferre, vt hic tanto propius Celſ. V. Elect. vltimam reſolutionem cognoſcamus. Conatur Celſ. V. Elect. in ſupradictis ſuis literis culpam turbatae amicitiae a ſe amoliri, et eam in nos conferre, inter alia, allegans, primum quod noſtri Miniſtri, et quidem publica apud Celſ. V. Elect. legatione fungentes, ſibi indicarint, quae nos in animo haberemus de portubus Pillauienſi et Memelenſi, nobis adeo neceſſariis, deinde quod Stetini ſub initium tractatuum a nobis praeſentibus, non modo praedicti portus, ſed et in illis teloneorum participatio et commerciorum directio, aliaque duriſſima flagitarentur, et quod nos, non modo ab indignitatis non potuerimus dimoueri, ſed noua etiam, exiſtimationem et ſecuritatem Celſ. V. Elect. afficientia, poſtulata conatibus Celſ. V. Elect. oppoſuerimus.

mus. Acceſſerunt Campi Mareſchalli noſtri Comitis Wittembergii literae, quibus Celſ. V. Elect. ſcripſerat, ſe copias, quas Celſ. S. Veſt. ſuppeditat, aggreſſurum: imo nos legatis Celſ. V. Elect., apud nos non ſubſiſtentibus, ſaepius indicaſſe, nos cum Celſ. V. Elect. in Boruſſia non aliter, atque cum hoſte atque alio Poloniae ſtatu acturos. Haec et alia, quae in nos ibi cumulantur, niſi quodque eorum ad tempora ſua et in iis nata conſilia expendantur, facile imperitos rerum vtrinque geſtarum in ſiniſtras de nobis cogitationes coniecerint: Itaque breuibus faciem rei Celſ. V. Elect. ob oculos ponemus, vt vel ipſa actionum ſuarum meminiſſe poſſit, vel ſi iniuſſu eius quaedam geſta ſunt, de iis vlteriorem rationem ineat. Perpendentibus nobis mutuae amicitiae vincula, ſanguinis ſcilicet propinquitatem, ditionum vtriuſque vicinitatem, iurium item et rationum communionem, atque adeo noſtras vtrinque benefaciendi opportunitates, facile perſuaſa fuit Celſ. V. Elect. conteſtationes non in labris, ſed imis ſinceri animi penetralibus eſſe natas. Neque alienos nos a mutua propenſione oſtendimus, qui mox poſt ſuſcepta Regni noſtri ſceptra, priores Celſ. V. Elect. per Miniſtrum noſtrum inuiſimus, et omnibus deinde occaſionibus pignora ſinceri animi Celſ. V. Elect. exhibuimus. Nihil equidem dicto noſtro miniſtro in mandatis dedimus, quo reus poſſit peragi indicationis alicuius de portubus Pillauienſi et Memelenſi. Et neſcimus, quis alius ex noſtra mente ſecretum tale, quod animum noſtrum nunquam occupauit, euulgaſſet! Excutiantur omnes diſcurſus, et cognoſcetur, ex nimia et intempeſtiua ſollicitudine natam eſſe hanc ſuſpicionem. Tantum vero abeſt, vt dictos portus quaerere ex nobis ipſis intenderimus; vt decreto contra Poloniam bello, parati fuerimus; aſſecurare Cel. V. Elect. nihil exinde damni in Celſ. V. Elect. prouentum iri, modo Celſ. V. Elect. intra ſuos terminos ſe contineret, et nobis in nullo officeret. Verum Celſ. V. Elect. arctiori adhuc vnionis vinculo nobiſcum vinciri cupiens, vltro primum per principalem ſuum Miniſtrum, et deinde ipſa propria perſona Reſidenti noſtro ad aulam ſuam ſignificauit, ſibi et Anteceſſoribus ſuis Ducibus Boruſſiae, iamdiu tot a Regibus et Republica Poloniae ingeſta eſſe grauamina, vt quando nullum in iuſtis querelis remedium ſit inuentum, aliam viam iis excutiendis eſſe quaerendam, et dudum quaeſitam fuiſſe: Si ergo placeret nobis, adſciſcere Celſ. V. Elect. in belli ſocium, et in compenſationem et ſatisfactionem onerum belli, promittere eidem non modo epiſcopatum Varmienſem, titulo et iure ſaecularis Ducatus, ſed etiam partem Samogitiae et Lituaniae: atque adeo dictum Varmienſem Ducatum et Samogitiae, Lituaniaeque partes, vna cum Boruſſia Ducali, in plenum et abſolutum Dominum eidem confirmare, et in eo tueri, tum velle Celſ. V. Elect. vſque in finem belli contra Poloniam, et alios huic motui ſeſe immiſcentes, fideliter Nobis adſiſtere. Et vt tanti propoſiti conſilium, in ſecreto haberetur, et in Poloniam non emanaret, additum eſt, paucos eius eſſe conſcios. Nobis in tantum hoſtem moturis, et nonniſi ingenua ab amico Principe expectantibus non diſplicuit Celſ. V. Elect. intentio et ſocietas armorum: neque conditiones nobis propoſitae impoſſibiles, ſed immenſae videbantur. Conſtitutis ergo commiſſariis, qui menſe Maio proxime praeterito, cum Celſ. V. Elect. Miniſtris congrederentur, iniunctum a nobis fuit, vt (citra tamen ſcopi principalis laeſionem) iſtis duabus attemperandis operam omnem ſtudiumque impenderent. Quod vero portus iſtos duos Pillauienſem et Memelenſem, participationem teloneorum, et commerciorum directionem poſtea praetenderimus, cauſas habuimus et iuſtas et neceſſarias. Et vt a poſtremo poſtulatorum, commerciorum directione nunc inchoemus, Nos equidem cum nouimus Regibus et Reipublicae Poloniae, tam ratione Regiae Boruſſiae, quam directi dominii in Ducalem Boruſſiam, 1655

1655 ruſſiam, non exigua competere iura, quae vero in particulari tum fuerint, non ita in promtu fuit diſcernere. De iure itaque Regis et Reipublicae Poloniae conuenturis, cautione vtique opus fuerat, dum cuique competentia iura elicerentur. In eiuſmodi pars altera alterius rationes indagat, non vt ſuis, ſi nullo fundamento nitantur, inſiſtat, ſed vt cognitis fundamentis, tanto ſecurius paciſcatur. Participatione teloniorum, vulgo Licenten vocatorum, quid iuſtius a nobis praetendi vnquam in tali caſu potuit? Introduxit illa glorioſiſſimae memoriae praedeceſſor et auunculus Noſter, Rex GVSTAVVS MAGNVS, iure belli. Et cum vigore pactorum inducialium nouiſſimorum deberent tolli, de facto a Celſ. V. Elect. tanto tempore contra pacta continuantur. Licuit itaque Nobis, ſiue noſtrum reſpectu Sueciae ius, ſiue foedus cum Celſ. V. Elect. et Regiam Boruſſiam ſpectemus, in hanc quaeſtionem venire, et continuandi telonii participationem, iure optimo nobis aſſerere; idque eo magis, quod merces, a quibus vectigal exigeretur, aeque a Regia Boruſſia ac Ducali deſcendant, atque ideo Celſ. V. Elect. non poſſit ſolo de iure ſibi vllos prouentus arrogare. Quod attinet portuum Pillauienſis et Memelenſis poſtulatum, ſi Celſ. V. Elect. Miniſtri occaſionem, cauſas, et quouſque illis potiri voluerimus, mature et ſincere explicuerunt, iam ipſa ex ſe nos illa ſuſpicione liberabit, quaſi loca illa, vnde ſalus et ſecuritas Ducalis Boruſſiae dependere dicitur, obtentu ſolius noſtrae vtilitatis praetenderimus. Cum in procinctu diſcedendi e regno noſtro ſtaremus, et deinde praeterito menſe Iulio in Pomeraniam eſſemus delati, intelleximus, Celſ. V. Elect. eodem tempore, quo nos ad commune foedus contra Poloniam inuitat, et ſuper eodem nobiſcum tractatum init, in praeiudicium iurium noſtrorum, et quidem eiuſdem contra Poloniam expeditionis ſummum impedimentum, in vnito Belgio foedus moliri. Suaſimus itaque, vt, ſi prius, quam noſter tractatus initium ſumſit, alter in Belgio eſſet inchoatus, coepto tum demum deſiſteret. Sed vbi ſine vlla noſtrorum monitorum conſideratione, Belgicum tractatum vrgeri audiuimus, vtique iure poſtulauimus, vt Celſ. V. Elect. omnino vellet Belgicum tractatum perficere, et ſerio tamen nobiſcum ageret, nobis ideo in finem vſque belli duos iſtos portus Pillauienſem et Memelenſem pro ſecuritate noſtra detinendos permitteret. Legatio Celſ. V. Elect. parum penſi habens circumſtantias huius iuſti noſtri poſtulati, loco adaequatae reſponſionis minas acerbas, et neſcimus, quas ex barbaris et ipſo orco contra nos arceſſendas ſuppetias iactans, Stetino diſceſſit. Cum ergo Stetini adhuc conſiſtentes illico copias Celſ. V. Elect. in Electoratu et Pomerania conuocari audiuimus, non ſine cauſa Campi Mareſchallo noſtro, Comiti Wittembergio in maiori Polonia conſtituto, mandauimus, vt talia et loquentibus et agentibus Electoralibus Miniſtris, frequentatiſque tum correſpondentiis inter Poloniam et Celſ. V. Elect. aulam, ſibi proſpiceret, admoneretque etiam Celſ. V. Elect. Generales, vt quamdiu foedere non eſſemus coniuncti, vel melius de Celſ. V. Elect. intentione certiorati, cum exercitu Boruſſiam non intrarent, niſi pro hoſtibus haberi vellent. Paulo poſt ipſi e Pomerania mouimus, atque in illo itinere die 4 Auguſti ad nos, limites Poloniae tum ingreſſuros, venit Celſ. V. Elect. legatio ad reaſſumendum priorem tractatum. An dici poſſit, nos tum ab indigitatis ſupra poſtulatis nullo modo potuiſſe dimoueri, atque noua ſubinde et exiſtimationem et ſecuritatem Celſ. V. Elect. afficientia, conatibus veſtris oppoſuiſſe, ipſa ex conſcientiae ſuae dictamine iudicet. Nouit Celſ. V. Elect. Nos tum condeſcendiſſe in Boruſſiae Ducalis et Warmienſis epiſcopatus, ſupremum et liberum regimen, reſeruato tantum nobis et noſtris ſucceſſoribus aliquali beneficentiae iure: nouit nos voluiſſe liberare eandem canone illo annuo: nouit etiam nos abſtitiſſe praeteriſſione

por-

portuum Pillauienſis et Memelenſis. Quod vero viciſſim participationi telonio- 1655
rum inhaeſerimus, et ſimul poſtulauerimus, vt foedus in Belgio ictum eatenus ceſſaret, quatenus huic a nobis ineundo praeiudicaret, nemo talium rerum aequius aeſtimator nobis vitio vertet. Quid praeter caetera ſaepe memorata poſtulata in Boruſſiam Ducalem praetenderimus, quia non exprimitur, Nos quoque ignoramus: niſi forte qualitatem dependentiae et inueſtiturae intellectum vult. Deſiderauit equidem Celſ. V. Elect. dictorum Ducatuum plenum et abſolutum dominium: ſed poſtmodum noſtrae remonſtrationis intuitu, legatio eiuſdem exhibito nobis die 9 Auguſti proiecto ſuo, in Rogoſno, agnouit Celſ. V. Elect. in perpetuum animi deuinctiſſimi teſtimonium, velle a nobis, et corona Sueciae ſaepe dictos Ducatus Boruſſiae, et Warmienſem in feudum recognoſcere. Eequid aliud a Nobis in ſequentis diei proiecto exigitur, quod grauiſſimi poſtulati nomine poſſet indigitari? Et quandoquidem Celſ. V. Elect. nunc eſt contenta, tum in Rogoſno oblatis, cur tantopere Rogoſniana poſtulata incuſat? Quinimo Celſ. V. Elect. legatio abiens viſa Nobis eſt obtinuiſſe ſuum ſcopum, niſi quod cauſabatur, ſe ſuper quibuſdam non ſatis inſtructam, et propterea velle vlteriora a Celſ. V. Elect. mandata requirere. Nos freti Celſ. V. Elect. conteſtationibus firmandi rem, ſemel adeo religioſe inchoatam, et tractari coeptam, non in Boruſſiam, ſed verſus maiorem et minorem Poloniam arma noſtra vertimus. Dum die 5 Septembr. circa Opoczno ſubſtitimus, tertia vice ad nos venit ſaepe dicta Celſ. V. Elect. legatio, afferens nobis literas Celſ. V. Elect. propria manu ſcriptas, et priſtinum eumque infucatum erga nos amorem ſpirantes. Vbi vero dicta legatio, in rem praeſentem et ad ipſum tractatum reaſſumendum venit, nihil fere priorum accordatorum illaeſum reliquit: excogitatae ſunt rationes, quibus conuentarum conditionum aliae limitarentur, aliae exceptionibus eneruarentur, et totus tractatus in nihilum redigeretur. Interea, et dum Celſ. V. Elect. legatio ſub velo continuandi tractatum nobis imponere ſtudet, vrgetur a Celſ. V. Elect. in Belgio non modo commutatio ratificationum, ſed claſſis etiam mare Balthicum contra nos intratura. Exagerantur etiam paſſim propoſiti noſtri peruerſitas, et poſtulatorum iniquitas: quaſi a nobis omnia prouenirent, et Celſ. V. Elect. nihil contra iura amicitiae admiſiſſet. Inuitatur etiam Boruſſiae et vicini Poloniae palatinatus ad communem contra nos defenſionem. Vbi nos talia deprehendentes legatis Celſ. V. Elect. dicimus, nos, ſi Celſ. V. Elect. in his actionibus perſeueraret, velle eandem non aliter, atque cum hoſte, aut Poloniae aliquo ſtatu agere, haud praeter meritum nos talia locutos exiſtimamus. Quod vero Celſ. V. Elect. legatio tanto tempore apud nos detenta ſit, non nobis, qui accordatis inhaerere voluimus, et diſcedere cupientes in nullo, niſi forte aliquantum per continuas belli actiones, ſumus remorati, ſed potius vel Celſ. V. Elect. intentioni in contraria omnia directae, vel legatorum alienis praetenſionibus erit imputandum. Celſ. V. Elect. potuit intra terminos amicitiae conſiſtere, et tum, vel danda a nobis ſcripta aſſecuratione, vel verbo regio, tuta in ſuis ditionibus manere. Sed ipſa elegit belli ſocietatem, qua intentione, ſincera ne, an vero, vt nos ea opinione deſtineret, dum ipſa poſſet armari, ipſius conſcientiae relinquimus. Certe cum in belli communionem contra Poloniam reciperetur, aliquandiu partes foederatus ſequi viſa eſt; ſed mox in contrarium verſa, nulla non hoſtilitatis indicia verbis, et re ipſa nobis oſtendit. Quod ſe Boruſſiae quibuſdam ſtatibus, conſilia et fortunam Regis Caſimiri ſequentibus aſſociare voluerit, quam maxime nos afficit. Erant, fatemur, dicti Boruſſiae Regiae ſtatus nondum omnes a nobis ſubiugati, et belli iure nobis ſubditi: ſed manſit illos eadem, quae caeteros fortuna: et inter Poloniae ſtatus in hoc caſu, nonniſi beneficio ordinis fruuntur.

1655 Poterunt dictorum Boruſſiae ſtatuum contra nos directae actiones aliqua ratione excuſari, eo quod nondum, vel exercitu noſtro eos adierimus, vel iis protectionem obtulerimus. Et euentus, et propria quorundam confeſſio nunc docet, multos eorum magis inſtigatione potentiorum, quam deſtinata opera, in extremam illam defenſionis aleam eſſe prolapſos. Celſ. vero V. Elect. quae nos in bellum paratos, ſuae ſocietatis oblatione, magis adhuc animauit, et Boruſſiam Regiam per pacta nobis, (ſi ſuas per omnia praetenſiones obtinuiſſet), dudum attribuere coepit, contra nos Poloniae et Boruſſiae rebus, vix ante ſe ingerere potuit, quam tractatui adhuc duranti debito modo renunciaſſet. Conuentum vtique fuit, vt Regia Boruſſia nobis cederet. In quo propoſito ita religioſa videri voluit Celſ. V. Elect. ante tractatus initium, vt nobis adhuc in Suecia exiſtentibus, per ſuum miniſtrum ſignificari fecerit, ſe velle in noſtrum, et communis foederis vſum, occupare locum quendam ad Viſtulam. Et cum legatio Celſ. V. Elect. adhuc Cracouiae apud nos haereret, miſſus eſt ad nos nobilis quidam PVTKAMER, vt conteſtaretur, Celſ. V. Elect. cepiſſe quaedam in Boruſſia Regia loca, ſuae ditioni vicina, ne colluuies perditorum hominum, hinc inde ſine alicuius imperio vagantium, ſe eiuſmodi locis infunderet, nobis eadem velle tradere, cum foederi vltima manus fuerit impoſita. Nunc confectis nouis in praeiudicium noſtri foederibus, oretenus traditionem promittit, re ipſa vero in perpetuum retinere intendit. Neque enim opus eſt monſtrare, an contra nos directum ſit foedus, cum quibuſdam Boruſſiae Ordinibus initum; quum clara ſint verba et conditiones nobis ſatis iniurioſae et iniquae. Iudicet iam orbis vniuerſus, imo iudicet Deus, vnde turbatae amicitiae rationes, vtrum a poſtulatis noſtris Rogoſznouianis, quae Celſ. V. Elect. iam adprobat, et iniquitatis accuſari nequeunt, an vero ab alio aliquo, qui inuidia progreſſuum noſtrorum Celſ. V. Elect. in nos, nihil tale meritos, animauit, arceſſendae ſint? Vtrum laedat, qui amicum et ſocium complecti, inque ſuis non modo conſeruare, ſed auctiorem etiam reddere cupit, an qui contra oblationem propriam, et conſtantiam verae amicitiae, in hoſtilia conſilia, nulla iuſta de cauſa prolapſus, vltima amico detrimenta parare videtur? Ea tamen eſt animi noſtri erga Celſ. V. Elect. eiuſque inclytam Domum verae amicitiae radicibus firmata propenſio, vt ſupradicta omnia perpetua obliuione ſepelire velimus, ſi modo aliquando videamus, ſerium nobiſcum tranſigendi propoſitum: nec tempus teri, vt nobis agendi opportunitates decedant, maleuolis vero noſtris accreſcant. Praecipuum et immotum eſt noſtrorum poſtulatorum, vt qui hactenus inter Regem IOANNEM CASIMIRVM et Rempublicam Poloniae ab vna, et Celſ. V. Elect. ab altera, ratione Ducalis Boruſſiae, viguit nexus, poſthac quoque inter nos regnumque noſtrum, vt et Celſ. V. Elect. quoque intercedat. Si Celſ. V. Elect. aliquid in reliquis mitigatum cupit, de eo, ſalua noſtra ſecuritate, amicabili et facili ratione conuenietur. Quodſi vero haec noſtra oblatio nunc non attendatur, fieri poteſt, vt et Prouincia penitus deuaſtetur, et Celſ. V. Elect. excidat tractandi occaſione et bono, eidem et inclytae eius domui poſthac irreparabili. Quibus Celſ. V. Elect. Diuinae tuitioni ſerio commendamus. Dabantur in oppido Boruſſiae Ducalis, *Creutzberg* die 16. Decembr. Anno 1655.

Haec ſumma literarum Sueciae Regis ad Electorem. Merebant tunc illi duodecim externorum millia, totidem Polonorum ad praedam adduxerat KONIECPOLSCIVS Regni vexillifer. POTOCIVS enim cum LANCKORONIO ad Sendomiriam ſubſiſtere iuſſus. Erat praeter Wittembergii Cracouienſe ſex millium praeſidium, Duglaſſique, octo, lecti exercitus ad Sendomiriam, millia. Elector quoque Brandeburgicus quindecim tunc ſuorum conſcripſerat millia, vltra Marieburgenſe, Meuenſe, Stumenſe, Sluchouienſe, Brunſ-

Electoris Brandeburgici vires.

ber-

1655

bergenſe, et Allenſteinenſe, praeſidia ſatis firma. Magnus reuera miles, certa et in manu Electoris poſita fuit victoria, ſi hoſtem agnouiſſet Suecum, quem hoſpitem inuitauerat, pridem ante foederatus Galliae et Sueciae Regibus. Igitur quaſi inopinato occupatus a Sueciae Rege, primo iraſci, furere, minari, deinde paueſcere, Caeſariſque inuocare patrocinium, debilitatem virium oſtentare Europae Principibus, ad extremum poſt ſex menſium continuatam fabulam, laruam deponere, perſonamque induere qualis ante fuit. Manſit tunc Regiomonti, tribus integris hebdomadis Regni Sueciae Cancellarius OXENSTIERNA, quaſi Electori pacis tunc proponeret conditiones, reuera autem, de continuando bello, de inuadendo Caeſare, de adiuuando Gallo, de diuidenda Polonia, ſermo illis et conſilium fuit. Eoque modo ſatis enormi illudere videbatur toti Europae Suecus et Elector. Quanquam prudentiores ſtatim ab initio belli, aliqui adhuc ante illata arma, callidum Electoris obſeruarunt animum. Auctus enim maſcula prole Elector, non alium quam Sueciae Regem filio ſuo dixit patrinum. Toto deinde menſe ſemimortuum Suecorum exercitum annona refecit, tandem poſt hoſpitii omnem exhibitam humanitatem, liberum per ditiones Pomeraniae in Poloniam dedit tranſitum. Acceſſit continuata commeantium huc illuc ſecuritas, nec deerant Comitis Valdeck, et FABIANI Baronis von Dohna minae: *breui adfuturos hoſpites qui Papiſtas pellerent Pruſſia.* Gubernatorem deinde Pillauienſem propugnaculo excedere iuſſit, nulla alia de cauſa, niſi quia fidelis audiebat Polono Regi. Interrogatus deinde a Comite STAREMBERG, legato Caeſaris, quid de bello ſentiret Boruſſico? ignorare ſe prorſus reſpondit. *Si enim*, inquit, *ſcirem interulam meam meorum conſiliorum eſſe conſciam*, mox exutam igni adücerem. Similia amicitiae argumenta obſeruare potuit vel ipſe Cyclops in Sueciae Rege. Libera in Ducalem Pruſſiam nauigatio. Electoris filii Varmienſis Principis appellatio. Audita per eos dies inter epulas Regis liberior vox: ſe ab Electore in Poloniam euocatum, afflictis ſubſidio veniſſe. Aderant his ſimilia, quae Electorem ſuſpectum prudentibus reddebant.

Ac deinde ſenſus.

Tractat cum Sueciae Cancellario Elector.

Electoris cum Sueciae Rege colliſio.

Comitis Valdeck minae.

Reſponſum Caeſaris Legato.

Igitur decepta primo Polonia, mox Pruſſia, conditiones pacis in Regia Regiomonti publicat Elector, multum ſibi gratulatus, quod tali modo deceperit Papiſtas, Varmienſemque Epiſcopatum abſque ſanguinis occupaſſet diſpendio.

Puncta inter Sueciae Regem et Electorem Brandeburgicum Anno 1656. die ſeptima Ianuarii ſtylo veteri, inita et promulgata. 1656

Conditiones inter Sueciae Regem et Brandeburgicum Electorem.

I. Sereniſſimus Elector non tenebitur iuramentum fidelitatis Regi Sueciae praeſtare, priuſquam in publicis Comitiis coronetur et eligatur.

II. Feudum Poloniae, Pruſſiam Ducalem, Rex Sueciae, a regno non alienabit, niſi conſenſu Statuum regni Poloniae.

III. Tempore interregni conſtituet Elector tribunal, Conſiliariis ſex conſtans, ad quod remittetur appellatio, donec Rex Poloniae eligatur.

IV. Vbi pax inter Electorem et Regem Sueciae fuerit rata, foedus contra Suecos et Confoederatos Suecorum cum Belgis erit ruptum.

V. Pro damno a Suecis illato obtinebit Elector Boruſſiam Epiſcopalem, iure Feudi.

VI. Mille pedites, quingentos vero equites, Elector Sueciae Regi ex nunc tradet, et totidem toties, quoties requiretur, ſubminiſtrabit.

VII. Participationem theloniorum in Pilaw et Memel Sueciae Regi concedit Elector.

Concluſa in hunc modum pace, haud mora publicat edictum Elector Brandeburgicus Regiomontana in vrbe, quo excedere iubebantur Poloni pariterque Lituani Proceres, qui tunc eo confugerant. Summa Electoralis Edicti haec fuit.

Digitized by Google

1656. Edictum Electoris Brandeburgici.

Nos FRIDERICVS WILHELMVS, Dei Gratia Dux Brandeburgicus S. R. Imperii Archi Camerarius, Princeps Magdeburgenſis, Pruſſiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiae, Vandalorum, nec non Sileſiae, Croſnae, Iegerndorffii Dux, Gubernator Direnbergenſis, Princeps Halberſtadii et Vendae, Comes Marchiae et Rauensbergii, Dominus in Rauenſtein etc. etc.

Omnibus et ſingulis, quibus intereſt, ſignificamus. Concluſis, ſingulari Gratia Dei, cum S. Regia Maieſtate Sueciae pactis, ad conſeruandos ſubditos praeuertendaſque ruinas Ducatus Noſtri; ſcimus variarum nationum homines ad Nos noſtraſque ditiones confugiſſe, contra quos S. Regia Maieſtas Sueciae hucuſque publicis litigat praeliis, quos et ſuſcipere non prohibuimus. Attamen ſcire cupientes, qualiter ſe conforment, his ictis foederibus ordinamus et mandamus, omnibus et ſingulis incolis, hucuſque in noſtris ditionibus commorantibus, vt intra ſpatium quinque hebdomadarum, a publicatione huius facta, apud nos compareant, parati iuramentum fidelitatis deponere, nobiſque omnem obedientiam praeſtare, vel reſpuentes hoc, e noſtris ditionibus intra nominatum tempus cum omnibus bonis ſuis, acceptis tamen prius literis paſſus, liberi cedant, atque aliquantum ibidem commorantes, ab omnibus machinationibus ſuſpectiſque factionibus deſiſtant; ſecus facturi, confiſcatione omnium bonorum ſuorum aliarumque poenarum conſtitutarum puniendi. In quorum fidem noſtro Ducali ſigillo inſigniri curauimus. Datum Regiomonti 31 Ianuarii Anno MDCLVI [78]).

LIBRI VI. CAPVT VI

SYNOPSIS

Poloni per Sueci Regis abſentiam, ab obſequio eius deficiunt. Confoederatio exercitus Poloni. Iuramentum belli Ducis. Iuramentum commiſſariorum. Iuramentum exercitus et nobilitatis. Minda penes Gedanum periclitatur. Czeſtochouiam obſidet Suecus, ſed vano conatu. Literae generalis Milleri ad patres Czeſtochouiam. Moritur Oppalinius Palatinus Poſnanienſis, Ianuſſius Dux Radiuilus, Georgius Tyskiewicz Epiſcopus Vilnenſis, Caſimirus Sapieha, et alii proceres.

Poloni per Sueci Regis abſentiam ab obſequio eius deficiunt.

Interim dum ad Regium Montem toto Ianuario menſe ſubſiſtit Sueciae Rex, Poloni per eius abſentiam liberiores facti iugum paſſim excutere coeperunt Suedicum, auxit coniunctus Tartaris Chmielnicius Polonorum animos. Neque mora primi exercitus Poloni imperatores, POTOCIVS, LANCKORONIVSQVE, caſtra deſeruerunt DVGLASSII, Sueciae Generalis. Sequuta ducum exemplum vniuerſa nobilitas, confoederationem cum iiſdem ducibus componit, vinculum vniuerſale denominans. Summa huius vinculi haec fuit:

Confoe-

78) Contra Synchroniſmum Rudauſcium hic peccaſſe, poſſet quis obiicere, cum prius de pacto inter Sueciae Regem et Electorem Brandenburgicum, quam de Polonorum mutuo inter ſe foedere, ſeu confoederatione, tempore priori, et mox infra ſecutura, dixerit. Sed hiſtoriarum nexus, quem obſeruare voluit auctor, facile eum excuſatum habet.

Confoederatio et vniuerſale vinculum, tam exercitus, quam aliorum incolarum Regni, in hoc calamitoſo Reipublicae ſtatu vnanimiter factum et iuramentis confirmatum. Tyſkouiciis, 29. Decemb. 1655. 1655

Non miretur terrarum orbis, nec quiſquam imponi ſibi patiatur, ac opinetur, quod inclyta Polonorum Gens, fictis blandiloqui et foedifragi Regis adeo ſit deluſa promiſſionibus, vt Principem ſuum legitime et liberis vocibus electum repudiauerit et deſeruerit. Agnoſci quidem poſſet, quod vterque ſtatus, tam praeeminentiae Regiae Maieſtatis, quam ordinis ſimul equeſtris, adeo aduerſa fortuna, vel potius fatali Regnorum reuolutione, et concuſſione preſſus, et ad tam arctos neceſſitatis terminos pertractus fuerit, vt propter incurſum ex omni parte hoſtium, in perniciem Reipublicae coniuratorum, Sereniſſimus Rex vltra limites Regni ſecedere, equeſtris autem ordo, et nonnulli Palatinatus Regis Sueciae potentiam reuereri, et in ipſius quaſi deuotionem ſe conferre debuerint. Quod factum forte poſſet aliquis iam pro fide data exiſtimare, et ad eam ſeruandam omnino pleroſque teneri. Verum ſi penitius rem inſpicere, et perpendere vellet, quod Rex Sueciae ſine vlla belli cauſa, imo contra pacta felicis memoriae VLADISLAI QVARTI, Regis Noſtri, Stumdorffii cum Regno Sueciae concluſa, Rempublicam inuaſit, ac cum exercitus et plerique Palatinatus (quibus omnimodam defenſionem, et patrocinium, ac Catholicae Sanctae Religionis in toto conſeruationem promiſit) ipſius ſe protectioni committerent, infelici hac et obtruſa protectione breui temporis interuallo, omnia in contrarium agere, et omnia prorſus inuertere et conuellere coepit. Idemque Rex Sueciae, bona Regni deuaſtare, ciuitates et domicilia Nobilitatis exſpoliare, et in nihilum redigere, exercitui ſuo permittit. Ordinem equeſtrem aliorumque ſtatuum homines exactionibus longe grauioribus, quam illorum prouentus et poſſibilitas ferre poſſunt, opprimit: ſine vllis comitiorum concorditer latis conſtitutionibus, pro ſuo arbitrio tributa imponit, exigit, et abſque omni mora extradi imperat. Magiſtratus et iudicia quaelibet, tam ſpiritualia, quam ſaecularia, ſtatutis antiquis et iure noſtro communi firmata, nulla eſſe aſſerit, atque id ipſum aliis perſuadet: Ad Gubernatores alienigenarum iura noſtra et conſuetudines tranſtulit: Qui aduenerunt Gubernatores, non iudicata nec audita cauſa, Sacerdotes Dei, et Nobilitatem captiuare, mactare ac tyrannice globis transfigere iubet: Tum vero, quod maximum et praecipuum eſt, aedes Sacras, tabernacula Dei viuentis, omnibus theſauris et ſplendoribus ſpoliat, religioſos viros incredibili vexatione perſequitur, eoſdemque, vt ſuppellectilem eccleſiaſticam, et aliud Chriſti patrimonium ſacrilege prodant, variis ad mortem vſque ſuppliciis afficit: Aera eccleſiaſtica, ſiue campanas templi donec intolerabilibus pecuniis pulſus redimat, pulſari non permittit: Imo Sacroſanctam aedem benedictae ſupra omnes mulieres Dei Matris, Częſtochouiae, tot ſaeculis illuſtrem, non tantum in Republica noſtra, ſed in toto orbe Chriſtiano deuotione et votorum oblatorum effectu celebrem, propter eandem praedam, et theſaurorum Deo dicatorum ereptionem, obſidione cingere, armata ſeu potius ſacrilega manu aggredi, et expilare imperauit, vt hoc fundamento deuotionum noſtrarum inopinato ſecurius vlteriori progreſſu fidem catholicam exturbet et proſcribat, ac in illius locum alienigenas, diuerſarum ſectarum homines in Regnum introducat: Bona bene meritis a S. Regia Maieſtate ſecundum leges Reipublicae aduitaliter diſtributa (quae poſſeſſoribus conſeruare Sacroſancte promiſit) eripit, et violenter ex iiſdem eiicit: bona vero ſpiritualium, hominibus ſaecularibus, et vt plurimum diuerſarum impietatum ſectatoribus, in perniciem gloriae Dei confert: Prouiſione eccleſias et ſeruos

Confoederatio Exercitus Poloni.

1655 Dei denudat, ſpoliatque: Inſuper bona regalia ſuis ſectatoribus, violando priuilegia, et peierando contra prius datam et expreſſam a ſe declarationem, diſtribuit: Renouationem pactorum cum Celſitudine Chani Crimenſis concluſorum et iuratorum negligit, imo cum infenſiſſimis patriae noſtrae hoſtibus coniunctionem armorum concludere nititur, ac tandem nos tot malis feſſos, bello Turcico in vltimam perniciem noſtram implicare intendit: Quidquid vero declarationibus ſuis falſis, tam exercitibus, quam Reipublicae deuouit, et inſtrumentis literatoriis manu propria ſubſcriptis aſſeruit, id totum, ſtatim in recenti fregit et violauit: Templa denique Dei, Clerum, atque omnem Magnatum, et ſupremum Reipublicae ſtatum, oppreſſit: Quare antequam, tam durus, grauis, et infidus Reipublicae vlterius vires ſuas extendat, et munitiones Regni, quae adhuc ſuperſunt, in ſuam poteſtatem redigat, antequam exercitus Gentis Polonae, militiae Suedicae, ſeu potius ſeruituti ſubiugetur, atque dum Sereniſſimus Rex Noſter IOANNES CASIMIRVS, liberis votis ac vocibus a nobis electus, Dominus Noſter, certos nos et ſecuros faciat, quod pro tuenda integritate fidei Catholicae pro Eccleſiae ſanctae et legum ac libertatum noſtrarum propaganda immunitate, libens lubenſque ſeſe offerat, ac caput ſuum Regium pro ſalute patriae animoſe omni periculo, vna nobiſcum, ponat et ſubmittat, potenteſque, pro ſuo intereſſe ſeu conatu, ſuppetias promittat. His proinde omnibus et ſingulis de cauſis, et ingenita Polonae genti erga ſuos Principes fide et obſeruantia, atque vlteriori eccleſiae Dei deſolationi, ac maiori patriae malo ac ruinae proſpiciendo, memoratum Regem Sueciae, nec habere nec pati poſſumus, omniaque illius facta, et quocunque modo collationes factas annihilamus, ipſum vero cum omnibus complicibus, qui illi adhaeſerunt, vel adhaerere voluerunt, etiamſi ciues et membra ſint, ex corpore Regni, niſi reſipiſcere velint, pro hoſtibus Reipublicae noſtrae declaramus, et contra vnumquemque talem atque adhaerentes ipſius, plane ſicut contra hoſtem eccleſiae Dei et Reipublicae Noſtrae nos acturos, pro fide ſancta Catholica, pro altaribus et templis, pro vindicandis grauiſſimis quibuſque eccleſiae et Reipublicae iniuriis, pro iuribus et libertatibus Noſtris, omnes inuicem, tam totus ipſe exercitus (non referendo cauſam cunctationis in retentionem ſtipendiorum, ſed illorum perſolutionem ad tranquilla, Deo iuuante, patriae tempora reſeruando) quam etiam equeſtris ordo (non obſtantibus quibuſque praeteritorum temporum legibus) coniunctis viribus, et indiſſolubili vinculo vniti, contra hoſtem nos proceſſuros ſtatuimus, et in hoc bello conſtantes permanſuros, donec patria pace et tranquillitate fruatur, ſubmittimus ac pollicemur, ac inuicem omnes Nobis iuramus. Quare nullus alterum in grauiſſimis etiam Reipublicae (quod Deus auertat) caſibus et periculis deſerere, aut in alienas partes tranſire poterit, nullas deinde ſeditiones et ſeorſiuationes, ac diſmembrationes, aut diſceſſiones ab exercitu, machinationeſque confoederationes, vinculo noſtro noxiales, circulos, atque conuenticula faciemus, et inter nos patiemur, vnanimes ipſi indiuiſum cor, ad defenſionem Reipublicae offerentes et adferentes. Quia vero in tanta Reipublicae perturbatione aliqui ex ciuibus patriae adhaerent hucuſque partibus Suecorum, ideo hos omnes ex certis rationibus inuitamus, monemuſque, vt antequam ad conflictum res cum hoſte deueniat, vinculo noſtro et defenſioni Reipublicae ſe adiungant, et nobiſcum ſimul haereditarium hoc gloriae Dei Dominium tueantur et conſeruent. Qui vero contumaces permanſerint, bona illorum iudicio Ducum et Commiſſariorum noſtrorum ſubiacebunt. Omnibus inſuper inferioris ordinis et conditionis hominibus, etiam extraneis, non tantum bene merentibus de Republica campum aperimus, verum etiam occaſionem damus et acceſſum ad praerogatiuas Nobilitatis,

tis, quicunque ſe pro poſſe ac viribus ſuis obſequio Reipublicae ac vinculo noſtro adiunxerit, ac patriae auxilio fuerit, vnanimiter offerimus et promittimus. 1655
Vt vero eo melius ſecuritati Reipublicae prouideatur, et firmius ſalubria ſtabiliantur conſilia, ad tractandum tantas talesque res eligimus omnium conſenſu, Illuſtriſſimos, Magnificos et Generoſos Dominos et Fratres Noſtros, Illuſtriſſimum Dominum STANISLAVM a Podhayce POTOCKI Palatinum et Gubernatorem terrarum Kiiouiae, Ducem ſupremum militiae Regni Poloniae, Craſnoſtauienſem, Socalenſem etc. Capitaneum; STANISLAVM a Brzezie LANCKORONSKI Palatinum et Gubernatorem terrarum Ruſſiae, Campi Ductorem Regni, Scalenſem et Rauenſem Capitaneum: Adiungimus Commiſſarios ex Regni exercitu Illuſtriſſimum CHRISTOPHORVM TYSKIEWICZ, Palatinum Czernieclouienſem, Capitaneum Bytominenſem: Illuſtriſſimum de Potok POTOCKI, Caſtrorum Regni metatorem. HYACINTHVM SZEMBEK, Capitaneum Boguslauienſem, STANISLAVM a Słuzew SŁVZEWSKI, Capitaneum Horodolſcenſem, STANISLAVM DOMASZEWSKI. Tribunos vero, Illuſtrem VENCESLAVM a Brzezie LANCKORONSKI, Tribunum, Dominum SAMOWSKI, Comilitonem vexilli S. Regiae Maieſtatis. Deinde Commiſſarios ex Palatinatibus. Equeſtris ordo vnum de medio ſui coniunctis et concordibus animis ad pluralitatem votorum eliget, qui dum patentes literas electorum pro tali electione exhibebit, prout iam aliqui Palatinatus fecerunt, et ſuos Commiſſarios elegerunt, conferentes omnem plenipotentiam nominatis commiſſariis, qui ad hoc negotium vocari debebunt, et abſque illis nihil concludetur, nullusque illorum ſententiis contradicet, et votis refragabitur. Quoſcunque exorbitantes et exceſſus illorum definitiue iudicabunt et punient, omnibus Reipublicae periculis prouidere, et illam mutuis conſiliis iuuare tenebuntur. Legationes omnes excipient et expedient, cum exteris Principibus de rebus Patriae conſultabunt, conferentque, coniunctiones armorum, pacta et foedera concludent, pecuniarum denique vſum ad conſeruationem eiuſdem ſtatus habebunt. Horum autem omnium quanquam ſoli Deo rationem ſint reddituri, diligenter tamen attendere debent, vt quicunque ex noſtris ducibus, hiſce iudiciis bona Reipublicae in tanta neceſſitate noſtra procurabit, hoc ipſum S. Regiae Maieſtati ſcripto intimabit. Omnia conſilia, pluritates ſententiarum, aliquorum abſentia vbique non obſtante, concludi debent, non praeiudicando auctoritati Illuſtriſſimi Ducis militiae, quoad vſum poteſtatis et progreſſum atque modum rei militaris, vt vero conſilia haec et negotia Reipublicae, quam perfectiſſime peragantur, et aequo iure expediantur, vinculumque hoc tam ſacrum efficacius ſuo in vigore et valore permaneat, iuramento ad aram in templo per nos praeſtito, modo inferius deſcripto firmamus.

Iuramentum Illuſtriſſimi Ducis exercitus.

Ego N. iuro Omnipotenti Trino et Vni Deo, me ſecundum obligationem huius confoederationis, muneri ab exercitu et incolis Regni mihi impoſito, pro poſſe et viribus meis ſatisfacturum, et, vt fungar munere hoc, ſecundum Deum, conſcientiam, et ius commune curaturum, in cauſis tam Reipublicae communibus, aut publicis, quam iudiciariis militaribus, nullos reſpectus habiturum, nec propria commoda quaeſiturum, aut vlla cuipiam conſilia manifeſtaturum et enunciaturum. *Sic me Deus adiuuet, et Paſſio Filii Dei Noſtri Ieſu Chriſti.* Iuramentum belli Ducis.

1655 *Iuramentum Illuſtriſſimorum DD. Commiſſariorum.*

Iuramentum Commiſſariorum.

Ego N. iuro Omnipotenti Trino et Vni Deo, me ſecundum obligationem huius confoederationis muneri ab exercitu et incolis Regni mihi impoſito, pro poſſe et viribus meis ſatisfacturum, in ſententiis et conſiliis meis (quae conformia Deo, conſcientiae, et iuri communi dabo) nulla propria commoda quaeſiturum; in iudiciis nec amore amicorum, aut odio inimicorum, muneribus aut pollicitationibus, et ſpe lucri ducar atque capiar, curaturum: nullas conſpirationes aut machinationes facturum, rectam rationem et conſcientiam ſequendo, Reipublicae bonum in omnibus negotiis et iudiciis ſpectaturum; nulla denique ſecreta, tam iudiciorum, quam quorumcunque conſiliorum cuipiam manifeſtaturum, et enunciaturum. *Sic me Deus adiuuet, et Paſſio Filii Dei Noſtri Ieſu Chriſti.*

Iuramentum tam exercitus quam incolarum Regni.

Iuramentum exercitus et nobilitatis.

Nos iuramus quod ſecundum obligationem ducibus noſtris et commiſſariis factam, pro fide et eccleſia Catholica, pro Sereniſſimo Rege IOANNE CASIMIRO Domino clementiſſimo et fideliſſimo, pro libertate Legum et Reipublicae, velimus abſque disiunctionibus et diffidiis quouſque reddatur pacatiſſima Reſpublica, illique ratione eiuſdem conſenſus et vinculi confoederationis noſtrae famulari neceſſum ſit, ſub poteſtate atque regimine Ducum et Commiſſariorum eſſe, et conſtanter perſeuerare, atque nullas admittendo largitiones ſeu corruptelas, nec priuatos reſpectus ſequendo, nec conuenticula et ſeditiones faciendo, aut ſeditioſis adhaerendo, ſed Deum tantummodo ipſum pure ſpectando, et integritatem patriae quaerendo, pro illa mori volumus et nos obligamus. *Sic nos Deus adiuuet et Paſſio Filii Dei Domini Noſtri Ieſu Chriſti.*

Iam itaque in nomine Domini, inhaerendo confoederationi huic, expeditionem generalem bellicam conſtituimus, et decernimus, illud addendo, vt omnes, prout nouis declarabitur literis, et tempore aſſignato, et ad locum deſtinatum veniant, omnique abiecta cunctatione adſint armiſeri, ſub poena colli et confiſcationis bonorum. Quarum poenarum executionem ſupra inobedientes, et vinculo noſtro vniuerſali rebelles poteſtati Ducum et Commiſſariorum noſtrorum committimus, volumuſque, vt, ſi opus fuerit, vtantur legionaria cohorte ad hos tollendos, nullique perſonae et generi parcant. Iam vero, quia multi Deputati iudices ex Palatinatibus et terris Regni propter pericula praeſentia adeſſe, tractando huic vinculo noſtro et concludendo, non poterant; proinde fraterne Magnificos Dominos ad comilitium noſtrum inuitamus, et, vt veniant, mandamus, eos, praeuiis ſimilibus iuramentis, quae nos ipſi fecimus, in conſortium et gremium noſtrum ſuſcepturi. Cui vnioni noſtrae tam generali et vnanimi, Magni Ducatus Lituaniae exercitus, totamque nobilitatem pari alacritate et obligatione vires ſuas nobiſcum in defenſionem patriae iuncturam et acceſſuram non dubitamus. Ideoque vt promtius res acceleretur, animos omnium noſtrum, ſtudia, et vires, et quidquid demum defendendae Reipublicae noſtrae, ac vnicae patriae litari poteſt, ipſis, vti fratribus noſtris, libentes offerrimus, ac illuſtriſſimis Dominis Ducibus ac Commiſſariis noſtris, pro vlteriori confoederationis noſtrae vinculo, cum illis ſtatuendo et contrahendo plenam poteſtatem damus. Quam confoederationem noſtram, et vniuerſale hoc ac pium vinculum iuramentis noſtris firmatum, et ſub amiſſione honoris, vitae ac confiſcatione bono-

bonorum factum, illuſtriſſimorum Dominorum Ducum et Commiſſariorum noſtrorum poteſtati ac executioni ſubmittimus, illudque omnibus in punctis, tam in toto quam in parte, tenere, exequi, et adimplere ſacroſancte promittimus. In quorum fidem maiorem, omnia haec concluſa et rata habere volentes, manibus noſtris ſubſcripſimus. Datum Tyskouiciis vt ſupra. 1655

Haec ſumma vinculi ſtrictioris inter nobiles Polonos fuit. Hic vnicus modus ſaluandi patriam. Haec vnica via excutiendi iugum hoſtis. Perſuaſum quippe habebant tunc Poloni, illud Belgarum ſymbolum, concordia res paruas creſcere, diſcordia maximas dilabi, eoque vinculo, poſteritati memorando, quaſi triplici funiculo infamem alias clauſerunt annum. Sub cuius finem, magnum ciuitas Gedanenſis apud Mindam adiuerat periculum, niſi proditores Deus ipſe miraculo quaſi oſtendiſſet. Minda, caſtellum Gedanenſium, eſt Viſtulae flumini appoſitum, qua decliuis amnis Balthicum ſubit mare, vna fere leuca diſſitum ab ipſa vrbe. Hoc caſtello quiſquis potiretur, Gedanum ſupplex breui haberet. Haec tamen proditio caute tunc detecta, breui poſt ſopita eſt, nulla in reos dicta quaeſtione, coniecta in Suecos milites proditio, quae fortaſſis in magnos alios ciues cadere debuit, finem tantae moli impoſuit.

Minda penes Gedanum periclitatur.

Nec multo poſt coenobium Clari Montis Czeſtochouienſis, in vltimis Poloniae finibus ſitum, ordinis ſancti Pauli primi Eremitae, foſſa, moeniis valentiſſimum, vbi totius regni admiranda patrona, cum ſui filii ſacratiſſima commoratur imagine, a Suecis fortiſſime oppugnatum, poſt ternos aſſultus, incantationes, cuniculos, aſſiduas verberationes, ſex continuans obſidionem coeleſti ope defenſum eſt, Generali MILLERIO ac Comite WRZESOWICZ incaſſum adnitentibus. Referam Millerii literas, quas tunc ad patres ſcripſerat:

Czeſtochouiam obſident Sueci, ſed vano conatu.

Admodum Reuerendi ac Nobiliſſimi Patres,

caeterique arcis ac monaſterii Czeſtochouiae inhabitatores,

Domini et Amici honorandi,

Dominationibus Veſtris cum ſignificatione officiorum et beneuolentiae teſtatum facio. Cum S. Regia Maieſtas Sueciae, Dominus meus Clementiſſimus, de rebellium quorundam in maiori Polonia conatibus certos accepiſſet nuntios, quod ſua Maieſtas non modo ad compoſcendos illos, ſed et porro ad limitaneas arces, aduerſus quamlibet inuaſionem aliquo praeſidio firmandas, me eo cum iuſto exercitu mittere fuerit coacta. Quando igitur ad hos limites progreſſus ſum, iamque et monaſterio Veſtro regius exercitus imminet, cui, vt conueniens praeſidium imponatur, ſerium eſt S. Regiae Maieſtatis mandatum. Veſtro ex commodo fore putaui, ſi Vos eius rei gratia, primum ac mature commonefaciam. Quod dum facio, Vos ſerio adhortor, vt ſine vlteriori circumductione, aliquos cum libera poteſtate mittatis, de quantitate praeſidii, aliiſque ad hanc rem pertinentibus, mecum deliberaturos. Facietis hoc ipſo rem S. Regiae Maieſtati gratam, quae non intermittet, Vos ac Veſtrum monaſterium omni regia clementia fouere ac tueri. Nec enim aliter vobis perſuadeatis, quam Sacra Veſtra omnino fore intacta, neque deuotionibus Veſtris vllum impedimentum, multo minus contumeliam illatam iri, ſiquidem nihil aliud, quam tutela, Regni et ſecuritas finium quaeritur. Caeterum ſi tota iam minore, maioreque Polonia, in poteſtatem S. Regiae Maieſtatis Sueciae redacta, deſperatiſque omnibus auxiliis, obſiſtere tamen vlterius praeſumatis; non aliter potero, quam praeſenti armorum remedio, Vos et cum exuſtione totius monaſterii ad recens compellere obſequium. Id ne fiat, Veſtrum erit fato non reſiſtere, ſed honeſta deditione

Literae Generalis Milleri ad Patres Czeſtochouiam.

1655 ditione Sereniſſimi Regis noſtri clementiam amplecti. Valete. Dabantur in Caſtris $\frac{4}{14}$ Nouembris Anno 1655.

Veſter ſtudioſiſſimus

BVRCHARDVS MILLER,
Generalis locum tenens mp.

Moritur Opalinius Palatinus Poſnanienſis.

Eodem anno viri illuſtres in republica finiuere. CHRISTOPHORVS de Bnin OPALINSKI, Poſnanienſis Palatinus, quem deditae maioris Poloniae auctorem vniuerſa incuſabat Polonia, morbo extinguitur. Aula abſtinuerat anica diu, impatientia praelati ſibi KORYCINII in munere ſupremi cancellariatus, poſt amotum Radzieiouium. Hinc creditur, odia illum concepiſſe in Regem, quae deinde data occaſione erupere. Vir erat magni ingenii, haud impar natalibus, quos ducere e ſanguine antiquo natura dederat. Illi a plerisque pro naeuo data, ſui aeſtimatio, at leuis hic naeuus viro ſenatori, qui ſi dotibus animi valet, cur diffiteatur naturae donum? Principibus conſcientia virtutis propriae nunquam vitio vertit, quippe raro in res magnas via eſt per ſui deſpectum. Multum intereſt Principem inter et priuatum nobilem. Ille ad famam omnia dirigit, hic continetur modicis, quod vitium huic, ſaepe illi virtus, quod homini priuato ſuperbia, Principi magnanimitas eſt.

Ianuſſius Dux Radiuilus.

Moritur Georgius Tyſkiewicz, Epiſcopus Vilnenſis.

Caſimirus Leo Sapiehá Vicecancellarius M. D. Lituaniae.

Albertus Radiuilus, Cancellarius.

Franciſcus Comes Czarnkowski, Caſtellanus Poſnanienſis.

Ioannes Comes de Leſzno, Epiſcopus Culmenſis.

Nicolaus Comes ab Oſtrorog.

Frequentiora deinde procerum repetita ſunt funera. Eodem enim menſe IANVSSIVS Dux RADIVILVS, Sacri Romani Imperii Princeps, Palatinus Vilnenſis, Prorex Lituaniae, eiuſdemque ſupremus bellorum miniſter, ſupra ſortem ſuam Lituanis ferox, Polonis minax, extinguitur, ſuone, an alieno fato incertum. Sunt qui credant, conſcientia rerum nouarum, quibus ſe fautorem oſtenderat, tetra exhauſtum melancholia interiiſſe. Princeps reuera alti ſpiritus, et qui pro patria extrema tentauiſſet, niſi Regiae obſtitiſſent delationes. Vilnenſem Palatinum, breui quoque Vilnenſis ſequutus eſt epiſcopus GEORGIVS TYSKIEWICZ, vir ſummae in Deum pietatis, maximae in patriam charitatis, Regiomonti hic in exilio, media nocte die 17. Ianuarii ſubſequentis anni, aeternitatem ingreſſus eſt. Nec multo poſt idem fatum impleuit CASIMIRVS LEO SAPIEHA, Vicecancellarius Magni Ducatus Lituaniae, Breſtiae in Lituania. Vir proſapia illuſtris, opibuſque potens. LVDOVICVS item VEIHER, Palatinus Marieburgenſis. Nec multo poſt DOMINICVS, Dux Zaslauienſis. ALBERTVS Dux RADIVILVS, Cancellarius Magni Ducatus Lituaniae. FRANCISCVS Comes a Czarnkow CZARNKOWSKI, Caſtellanus Poſnanienſis. ALBERTVS GORAYSKI, Regens Cancellariae Regni. IOANNES Comes de LESZNO, Epiſcopus Culmienſis, peſte hic in fano diui Martini Italiam tunc peruagante, ſupremum diem obiit. NICOLAVS Comes OSTROROG, Gubernator Drohouicenſis, proſapia illuſtris, bonarum artium cultor eximius, muſarumque deliciae, arcana ſcientiarum edoctus a puero, quae magnum feciſſent in patria, ſi immatura morte praeuentus non fuiſſet.

LIBRI

Digitized by Google

LIBRI VI. CAPVT VII

SYNOPSIS

Caſimiri in Poloniam reditus. Confoederatio Ordinum et exercitus Poloniae. Polonorum arcana conſilia. Literae Poloni Regis ad magnum ducem Moſchouiae, et Senatores Moſchouiae. Caſimirus Leopoli reſidet. Literae Caſimiri ad Thorunenſes et Gedanenſes. Sueciae Rex Czarnecium profligat. Zamoiſcium oppugnat, ſed fruſtra. Praemiſlia deſcribitur. Duglaſſius oppugnat Praemisliam, eandemque paulo poſt intactam relinquit. Czarnecius Regem Sueciae adoritur et profligat. Eiuſdem ſtratagema et laus. Manifeſtatio Poloni exercitus. Rex Sueciae a Polonis obſidetur. Marchio Badenſis fert ſuppetias Sueciae Regi. Eundem Czarnecius profligat. Literae Adolphi Principis ad Regem Sueciae. Sendomiria recuperatur a Polonis. Stratagema Sueciae Regis eludentis Sapiehae conatus. Lublino potiuntur Poloni. Literae protectoris Angliae ad Regem Sueciae. Rex Sueciae Varſauiam redit, inde Elbingam. Eius edictum in Polonos nobiles. Marieburgi deſcriptio. Marieburgum Suecis deditur.

1656

1656

Caſimiri in Poloniam reditus.

Initium huius anni eſt a reditu IOANNIS CASIMIRI in Poloniam. Etenim, vt ſupra innui, reuocatus literis Polonorum procerum Rex, quibus diſplicuit Suecorum inſolentia. Certior quoque de eorum factus poenitentia, aduentuque Tartarorum ſecurior, e Caeſaris voto, ſummique Pontificis precibus in Poloniam per Carpatium montium iuga, huius anni initio venit, ſolenniter a LVBOMIRSCIO, Regni Archimarſchalco, ZAMOSCIO, WIELOPOLSCIO, Woinicenſi Caſtellano, aliiſque, primum Lubomliae hoſpitio exceptus, mox Croſnam, inde Landshutum ab iiſdem deductus, vbi confoederatio militum, paulo poſt ſequuta eſt huiuſmodi tenoris:

Confoederatio Ordinum et Exercitus Regni Poloniae, ad conſeruandam Sereniſſimi Regis Maieſtatem, et reſtituendam Reipublicae integritatem, in praeſentia S. Regiae Maieſtatis facta Landshuti, ſecunda Ianuarii 1656.

Confoederatio Ordinum et exercitus Poloniae.

Quemadmodum proprium eſt Diuinae dexterae opus, ſtabilitam multorum ſaeculorum ſucceſſibus et opinione hominum inuictam regnorum felicitatem exili aduerſae fortunae turbine euertere, ita eidem adſcribendum eſt, quoties irreparabilis humanis viribus ruina, magniſque attrita caſibus potentia, vno momento ad optimos rerum exitus aſſurgit. Agnoſcit hoc beneficium Polona Reſpublica, innumeris demerſa calamitatibus, quam non minus callidis perfidorum hoſtium ſubrutam machinis, quam ſpecioſis deceptam promiſſis, poſt tot aetatum ornamenta, vno prope ictu amiſſa, ex vltimis deſperatae melioris ſortis cineribus, Diuina benignitas erigere incipit, iamque ad latus Sereniſſimi Regis noſtri, liberis vocibus in Polonum ſolium electi, Senatum, equeſtrem Ordinem, atque exercitus hucuſque viribus et propoſito diuiſos rurſus colligit, quando emortuum in cordibus zelum, praeter omnem expectationem reaccendit, animiſque robur aſpirat, vt vnanimibus votis, iniuriam religionis et eccleſiarum, patriae ſalutem, nullo infamem maiorum dedecore gloriam vindicemus. Hic noſtrorum conatuum finis eſt, Diuinam in aduerſis venerari prouidentiam, noſtriſque ſtudiis eidem cooperari. Quoniam vero abſente Sereniſſimo Rege, Domino noſtro Clementiſſimo, Deus Optimus Maximus Ducibuſque eorum, exer-

 citibus,

1656 citibus, et equeſtri Ordini eam cogitationem immiſit, vt iuratum foedus ac concordiam ſub Tyſkouice auſpicarentur illi, qui in tam turbido rerum ſtatu adeſſe poterant, nunc accepta ſtabiliendi foederis poteſtate, eidem praeſenti, tanquam amantiſſimo patri, qui nos ſibi nouo amoris vinculo, promiſſiſque in rem noſtram curis deuinxit, accedimus, viciſſimque ſpondemus, ad maiorum noſtrorum exemplum, integram fidem, et animorum integritatem. Atque ita in praeſentia Sereniſſimi Regis noſtri, non minus viribus Reipublicae, quam cordibus inuicem coniuncti, ſancte iuramus, nos conſeruandae fidei auctoritati Regiae, ſaluti Reipublicae vitam noſtram libenter impenſuros, neque vllis, quantum erit poſſibile, periculis, aut priuatis ceſſuros reſpectibus, conſtantes, infractiſque animis, nullo libertatis excuſationum aut iuris noxii obtentu, Sereniſſimo Regi adhaeſuros, quamdiu votis laboribuſque noſtris optatus ſucceſſus non affulſerit. Exercitus quoque quantumuis nunc abſens per ſuos Duces ſacroſancte pollicetur fidem, et ſuos ad defenſionem orthodoxae religionis, Reipublicae auitae libertatis, indefeſſos bellicos conatus. Nemo arma ponet, nemo vrgebit ſtipendia, aut ſuas immunitates praetendet, ante reſtitutam poſtliminio in patria tranquillitatem. Vnus alterum etiam in grauiſſimis periculis non deſtituet, in alienas partes non tranſibit, factionibus aut ſciſſionibus accedet nullos circulos, aut conuenticula non colliget, aut illis ſe non implicabit. Sed vna erit omnium voluntas, vnum cor, labor in commune collatus vnanimis, quod totum ſacramento ratum eſſe volumus, Nos omnes quicunque huic confoederationi nomina dedimus, caeteros vero, quibus adeſſe per diſcrimina, inchoataſque alibi fidei ſuae curas adeſſe non licuit, ad idem iuratae ſocietatis vinculum inuitamus; et vt laudabili exemplo prouocati, eadem polliceantur, agantque per charitatem patriae, quae omnem aliam charitatem complectitur, atteſtamur. Porro, vt coniunctionis iſtius notitia, ad omnes ſinguloſque perueniat, Sereniſſimus Rex Noſter poteſtatem Nobis indulſit, intimandae confoederationis per vniuerſales literas, ac in diſtrictus, prouincias, atque palatinatus tranſmittendae, certus neminem ſuo muneri, amori in patriam, obedientiae ſibi debitae, defuturum; quin potius omnes egregium concordiae daturos ſpecimen, ſuamque mentem ſeparatis literis explicaturos. Faxit Deus immortalis, vt hoc nobile Polonae ingenuitatis opus, quod ipſemet benigne eſt exorſus, nobis cedat optime, et rurſus in Poloniae Regno, religio, gloria, Sereniſſimi Regis Noſtri potentia, per triumphos refloreſcat.

Conſultatum deinde de vlteriori belli ratione, concluſumque eſt:

Polonorum arcana conſilia.

I. Milites praetorianos vna cum Koniecpolſcio, Wiſniowiecio, Sobieſcio, aliiſque regni proceribus, qua largitionibus, qua promiſſis, a Sueci Regis auellere obſequio.

II. Gedanenſes, iamiam in fide fluctuantes de reditu Regis literis certiores reddere. Idem facere cum reliquis regni proceribus.

III. Confirmare in fide Brandeburgicum, quam iam exuerat.

IV. Tartarorum Chanum, qui iam Crimum verſus redibat, ocyus per legatum reuocare.

V. Nobilium vinculum approbare.

VI. Coſacos ſimiliter ad ſaniorem mentem reuocare.

VII. Rakocio per legatum certis conditionibus regnum offerre.

VIII. Moſchorum Caeſarem ad tractatus pacis, mediante Auguſtiſſimo Caeſare inuitare, quod et factum in inſtanti. Miſſae per legatum GALLINIVM literae huiuſmodi tenoris:

Inge-

Ingemiſcere cogimur fatalemque rerum noſtrarum agnoſcere periodum, dum citra omnem noſtram culpam, ea ſuſtinere nunc a ſupremo Numine compellimur, quae euentura nemo vnquam credidit, aut ſuſpicatus eſt. Hinc tantam ſanguinis Chriſtiani toto hoc biennio effuſionem, euerſas aras, conculcata ſancta ſanctorum, direpta monaſteria, graui cum dolore, vt par eſt, accipimus: omnia Deo iudici et vindici attribuentes, cuius eſt transferre regna de gente in gentem, potentiſſimoſque populos in ictu delere oculi. Neque nobis perſuadere poſſumus Maieſtatem Venerandam proprio motu, arma Nobis Prouinciiſque noſtris intuliſſe, potius id vaferrimo vicino Sueciae Regi imputamus, maleuoliſque aliquibus adſcribimus ſubditis noſtris. Caeterum cum belli cuiuſuis finis, pax optata ſit, proinde multorum Principum Chriſtianorum, et inprimis Sacratiſſimi ac Potentiſſimi FERDINANDI TERTII, Diuina fauente clementia Romanorum Imperatoris, ſemper Auguſti, Fratris noſtri chariſſimi, mentem ſecuti, mittimus legatum noſtrum Generoſum PETRVM GALINSKI, Orſanenſem Marſchalcum ad Maieſtatem Veſtram, qui nomine noſtro Regio, totiuſque Senatus Noſtri ampliſſimi, tractatus proponat pacis, calentemque ira Maieſtatis Veſtrae animum priſtino reſtituat vigori. Cui plenam fidem adhibeat Maieſtas Veſtra, eumque cum benigno et fauente ad Nos quantocius remittat reſponſo. Datum Croſnae die X Ianuarii, ſtylo nouo MDCLVI. 1656 Literae Poloni Regis ad Magnum Ducem Moſchoniae.

Haec ſumma literarum regiarum ad Magnum Ducem Moſchouiae, quibus Senatus ſuas quoque ad Senatores Moſchouiae adiecit huiuſmodi tenoris:

Adhuc ante initia funeſtiſſimi huius belli certiores a quibuſdam redditi, de intentione conſilioque Sereniſſimi Magni Ducis Veſtri, expedieramus vnanimes ſtatus et ordines, tam inclyti regni Poloniae, quam etiam magni ducatus Lituaniae ad *Illuſtritates Veſtras* cum literis legatum noſtrum, fraterne expoſtulantes, tantam animorum Veſtrorum a noſtris diſiunctionem; verum nec legatus noſter hucuſque comparuit, nec literae aliquem ſortitae ſunt effectum; iniuſta tantummodo arma Veſtra ſenſimus, et pro literis retulimus cicatrices, contra pacta, et omnem aequitatem, cum ſumma ſanguinis chriſtiani effuſione, a qua, Deo iudice, cui corda et arcana mentis humanae patent, teſte vniuerſo orbe immunes ſumus, proteſtamurque nihil a nobis violatum, nihil contra pacta factum. Iam cum eo ventum ſit, vt mutua nobis poſtliminio fraterna beneuolentia, animorumque coniunctio reuocanda ſit, expediatque in bonam iterum coaleſcere vicinitatem, petiimus S. Regiam Maieſtatem, Dominum Noſtrum Clementiſſimum, quatenus ad Sereniſſimum Magnum Ducem venerandum legatum ſuum deſtinaret ad tractatus pacis, quod non grauate a clementiſſimo impetrauimus Principe; expedituſque eſt in inſtanti ad Sereniſſimum magnum Ducem Veſtrum, generoſus PETRVS GALINSKI, Marſchalcus Orſanenſis. Cui certa media ad vtroſque Principes conciliandos nos quoque adiunximus, quae ille *Illuſtritatibus Veſtris* nomine Sereniſſimi Regis, Domini Noſtri Clementiſſimi, proponet. Cedent autem haec omnia ad aeternam ſtabiliendam pacem, noſque beatos ab vtraque parte reddendos populos. Ad Senatores Moſchouiae.

Conſultatum et de loco regii domicilii, quo tutior Maieſtas eſſet; concluſumque Leopolim Ruſſiae fore locum aptiſſimum Regiae ad tempus vrbis; quippe Coſacis, Tranſyluanis Moldauiſque conterminum, cum quibus populis vnio ſperabatur contra Sueciae Regem. Electus quoque vnanimi voto STEPHANVS CZARNECIVS, qui hoſtem detineret tamdiu, donec aut praetoriani redirent milites, aut vniuerſa ad Regem ſuum congregaretur nobilitas. His ſic ſtabilitis et concluſis monuit Cancellarius expediendis Caſimirus Leopoli reſidet.

1656 ocyus legationibus intentus. Neque mora miſſus in Boruſſiam IOANNES ZAWACKI, regius apparitor, qui literas ferret ad IACOBVM WEIHER Palatinum Marieburgenſem, magiſtratum Gedanenſem, alioſque proceres ſcriptas. Additae et ad Sereniſſimum Electorem Regio exaratae charactere, quae poſtea apud illum ludibrio fuere.

Referam ad Torunenſes et Gedanenſes ſcriptas literas huiuſmodi tenoris:

IOANNES CASIMIRVS Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex.

Spectabiles ac famati Fideles Nobis dilecti,

Literae Caſimiri ad Thorunenſes. Aduerſa Fidelitatum Veſtrarum fortuna non mediocriter Nos afflixit, poſtquam intelleximus, quod hoſtis vrbem hanc noſtram, praeclare ſeruata aliis occaſionibus fide inſignem, inter ſuam numeret praedam. Credebamus potius quod fractis ad ipſorum moenia ſuis viribus, pro gloria turpitudinem et audaciae ſuae poenam erat reportaturus, praeſertim cum nihil Fidelitat. Veſtr. ad ſuſtinendam longiorem obſidionem defuerit. Sed quia caſum hunc, ſiue neceſſitas, ſiue dolus extorſit, fato potius quam voluntati Fidelitat. Veſtr. (prout relatum Nobis eſt) nudae perfidi cuiuſdam traductoris inſimulationi, non viſo, nec habito vllo documento, ceſſerunt, cum aſſerere auderet, Pruſſiam a Nobis hoſti eſſe conceſſam. Procul omnino ab iſta cogitatione diſtamus, et quamuis hoc proſperum ſcelus, iam omnia ſpe deuorauerit, adeſt Nobis cauſa iuſta et vindex Deus, qui inuaſorem alienorum iuſtioribus terminis circumſcribet. Non deſunt et humana ſubſidia, iam etenim Regnum noſtrum feliciter ingreſſi ſumus: Coſaci qui tot malis nos implicauerant, praeſtito recenter fidelitatis ſuae iuramento, ad obſequium Noſtrum ſuadente Tartarorum Principe redierunt: qui centum millia ſui exercitus in auxilium Noſtrum libens adduxit. Stipendiarius miles hoſti infenſus cateruatim ad Nos conuolat. Praecipui Regni Proceres, lateri Noſtro adſiſtunt, quos prompta ſequitur Nobilitas. A Sereniſſimo etiam Imperatore auxilia promiſſa expectamus, apud quem per legatum Noſtrum, magnificum Palatinum Lancicienſem Viennae praeſentem, agimus. Quod ſignificandum Fidelitat. Veſtr. ſimulque eaſdem adhortandas eſſe duximus, vt memores iuratae Nobis fidei, quod ſubditos decet, cogitare et exequi velint, quo et iniuria Nobis illata reſarciri, et huius vrbis ſpectatum nomen ad poſteritatem celebre eſſe poſſit. De caetero Fidelitat. Veſtr. gratiam Noſtram Regiam offerimus. Datum Croſnae IV. Ianuar. Anno MDCLVI. Regnorum Noſtrorum Poloniae VII. Anno.

IOANNES CASIMIRVS REX.

Spectabilibus ac famatis Burggrabio, Proconſuli, Conſulibus, totique Magiſtratui et communitati ciuitatis Noſtrae Thorunienſis Fidelibus Nobis Dilectis.

Scripſit et Gedanenſibus, quarum haec ſumma:

IOANNES CASIMIRVS, Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Haereditarius Rex.

Specta-

Spectabiles ac famati fideliter Nobis dilecti, 1656

Tantum Nobis de integra erga Nos fide et conſtantia, obſequio pollicemur, quantum ab integerrimis ſubditorum erga Principem animis expectari et praeſtolari debet. Proinde poſteaquam intelleximus hoſtem ad interiora Pruſſiae infeſtanda cum exercitu ſuo ſe contuliſſe prioribus literis Noſtris, confirmandas abſque mora Fidelitates Veſtras duximus, vt ſtrenue ac laudabiliter in ſua perſeuerent defenſione, quod iterum iterumque facimus, adhortando Fidelitates Veſtras, vt bonum hoc propoſitum quam optimo euentu continuent, praeſertim cum ſciamus ea, quae ad propulſandum hoſtem neceſſaria Fidelitatibus Veſtris abunde ſuppetere. Quia vero intelleximus, eo inſolentiae quendam ex ſubditis Noſtris eſſe progreſſum, vt auſus fuerit ciuitatem Noſtram Thorunium dolo malo ſeducere, aſſerendo, Pruſſiam a Nobis hoſti concedendam eſſe, praecuſtoditas hac in parte Fidelitates Veſtras, eſſe volumus, ne vlli tam impio ſomniatori, ſi quidpiam ſimiliter Fidelitatibus Veſtris inſuſurrare voluerit, fidem adhibeant. Sequimur nos bono omine ductum coeleſtis clementiae, et iam feliciter ex Sileſia reuerſi regnum Noſtrum ingreſſi ſumus. Adeſt Nobis cum ſuo numeroſiſſimo exercitu Tartarorum Princeps, cuius impulſu Coſaci iam ad obſequium Noſtrum redierunt. Redit ſponte et Noſter ſtipendiarius miles, promtum ſe omni modo ad exequenda iuſſa Noſtra exhibens. Adhaerent praecipui lateri noſtro regni proceres, et frequens nobilitas, quae imminens iugum ferre non poteſt. Deo proinde et cauſae Noſtrae confiſi, iterum armis hoſtem aggredimur, quem vt pariter Fidelitat. Veſtrae, ſtrenua firmitate diſtineant, voluntatem Noſtram Regiam, et virtutem ipſam, quae vrbem Noſtram tam inſignem decet, ſuaſuram et perſuaſuram non dubitamus. De caetero Fidelitatibus Veſtris gratiam Noſtram Regiam offerimus. Datum Croſnae IV. Ianuarii, Anno MDCLVI. Regnorum Noſtrorum Poloniae et Sueciae Septimo.

IOANNES CASIMIRVS REX.

Literae Caſimiri ad Gedanenſes.

Haec ſumma literarum ad Gedanenſes, quas illi magni fecere, gratulati Regi felicem reditum, promiſſa inſuper ſtrenua vrbis ſuae defenſione, quod et fecerunt, vt infra paulo poſt memorabimus, cum immortali gloria Gedanenſis ciuitatis.

Nec YEIHERVS ſegnior fuit in remittendis ad diuerſos regiis literis Regiomontum, Thorunium, nec non in caſtra Sueciae Regis, ad Koniecpolium, Wiſniouiecium, Sobieſcium, alioſque praetorianarum cohortium primarios ductores, nec vano conatu, vt infra memorabimus.

Sueciae Rex Czarnecium profligat.

Audito Sueciae Rex Poloni Regis reditu, furenti ſimilis Februario menſe, conſcripto ad Straſburgum exercitu ſeptemdecim millium, Varſauiam aduolat. Progredienti Lublinum verſus, Viſtulamque per glaciem tranſgredienti occurrit ad Golomb oppidum CZARNECIVS, cum lecta Poloni exercitus manu. Neque mora, conſerere manus cum Czarnecio placuit Sueciae Regi, quem ex improuiſo aggreſſum, haud exigua afflixit clade, recedere coacto Czarnecio Zamoſcium verſus. Hunc ad moenia vſque Zamoſcenſis propugnaculi ſequutus eſt Sueciae Rex, ſalutato adhuc ex itinere humaniter eius munimenti domino, IOANNE ZAMOSCIO, cui Lublinenſem per Forgelium obtulerat paulo poſt tractum, ſi ſponte Zamoſcenſi cederet propugnaculo, aut ſaltim Suedicum admitteret praeſidium. Nec deerant minae Duglaſſii, intra duos dies expugnandi munimenti, diſploſa in terrorem quadraginta tormenta, tot enim ſecum adduxerat Sueciae Rex e vicina Polonia, promouente toto conatu Regis ſui primam in Ruſſiam expeditionem Wittembergio, Prorege Poloniae. Sed fruſtra hi Sueeorum ad Zamoſciam ceſſere conatus. Non enim Zamoſcio venalis fides fuit, aut panicus timor, quem Duglaſſius ex compoſito fecerat. Igitur retrocedere coactus Sueciae Rex Zamoſcio, Iaroslauiam verſus caſtra mouere imperat, praemiſſo Duglaſſio, qui Praemyſliam expugnaret.

1656 Praemislia deſcribitur.

Eſt autem Praemyslia celebris Ruſſiae ciuitas a Septemtrione SANO fluuio, qui e Sarmaticis montibus haud ita longe a Tibiſci oritur fontibus, foſſis praeterea aggeribuſque ſatis munita, ſed quae Suecorum diuturnam tolerare non poſſet obſidionem. Anno Chriſti MCCCCXCVIII. IOANNE ALBERTO Polonicum ſceptrum tenente, a Stephano Moldauiae et Valachiae Regulo, vna cum innumeris fere oppidis et pagis, foede direpta atque incenſa.

Duglaſſius oppugnat Praemysliam, eandemque paulo poſt intactam relinquit.

Duglaſſius vbi in conſpectum Praemysliae venit, attonito ſimilis haeſiſſe dicitur, mirarique vnde tanta Ruſſiae eſſent munimenta, Zamoſcium intelligebat et hanc ipſam quam cernebat Praemysliam. Interim dum expugnandae vrbi aptum deligit locum, dum maiora a Rege expectat ſubſidia oppugnandae vrbis, certior ab exploratoribus factus, CZARNECIVM iterum collectis in vnum viribus, obſeſſis properare. Illo ipſo territus nuntio, relicta Praemysliae expugnatione Iaroslauiam retrocedit, coniuncturus copias ſuas Sueciae Regi, qui iam ad Iaroslauiam in vicinia conſtiterat. Hunc ſequutus non eſt Czarnecius, ſed meliori vſus conſilio, mira celeritate verſis habenis, in Regis Sueciae extremum inuehitur agmen (quod nondum Sanum fluuium, propter male cohaerentem glaciem tranſire potuerat) tanta vehementia impetuque, vt praecipuis eorum deletis, Regiam quoque Sueci Regis caperet ſuppellectilem. Finxerat tunc CZARNECIVS in ipſo praelii aeſtu ſuorum fugam, quo facilius inſequentes Suecos profligare, talique ratione inter currus latitantes in apertum educere poſſet. Ita factum, Fugiunt Czarneciani et fugiendo pugnant, inſtat acriter Suecus, inhians capiendo Czarnecio, quem publicae de Polonis vltioni victimam deſtinabat. Furebat interim impotens ſui Sueciae Rex, viſa in aduerſa fluminis ripa ſuorum miſerrima clade, dum pars illorum aduerſis caderet framearum ictibus, pars quae glaciem tranſire parabat, fluuii Sani ſorberetur vorticibus. Atque ea tunc primum a Czarnecio de Sueciae Rege reportata victoria. Ferunt caeſa tunc eſſe Suecorum millia duo lecti exercitus. Primuſque Czarnecius illa die poſſe debellare docuit Suecos, quos in hunc diem inuictos fama vulgauerat. Celebris haec obtenta de Suecis victoria, LVBOMIERSCIVM Marſchalcum Regni, ſimul et SAPIEHAM, Vilnenſem renunciatum Palatinum, ab extremis finibus Regni egit, vt et illi Sueciae Regi, iuncti Czarneciano exercitui, reſiſterent. Igitur breui eorundem aduolant legiones, ad gloriam & victoriam, quas ſequuti ſunt alacres ipſimet Duces, KONIECPOLSCIO, WISNIOVIECIO, SOBIESCIO, aliiſque proceribus, palam Sueciae Regi valedicentibus. Referam eorum manifeſtationem quam in haec genuina conceperant verba:

Czarnecius Regem Sueciae adoritur et profligat.

Eiuſdem ſtratagema.

Et laus.

Manifeſtatio exercitus Poloni, cum Koniepolſcio et Wiſniouiecio a Suecis redeuntis.

Manifeſtatio Poloni exercitus.

Si vnquam alicui mortales, vitae fortunarumque ſuarum obligationem debent, eam iure merito poſt Deum prae caeteris, patriae ferre tenentur. Hinc enim ſumma mortalium eſt gloria, dum longa maiorum ſuorum heroum merita in patriam collata, propriis iungunt virtutibus, ac indefeſſam per ſaecula gentis ſuae demonſtrant pro patria fortitudinem. Notum ſit vniuerſo orbi, qualiter inclytum Poloniae Regnum, totius Chriſtianitatis antemurale, atque ſacroſanctae Romanae Eccleſiae, fortiſſimum a tot ſaeculis propugnaculum, iam vero toto ſeptennio continuis bellorum motibus, atque barbarorum irruptionibus, pene conuulſum, tandem anno praeterito, ea parte, qua maxime adhuc florens, potenſque erat, CAROLI GVSTAVI Suecorum Regis, iniuſtis armis petitum et diſtractum ſit. Is ſola ambitionis et cupiditatis cauſa impulſus, pro iuſtitia belli opportunitatem aggrediendi, atque praedandi commodam occaſionem ſufficere ſibi reputans, durante adhuc aliquot annorum cum Regno Poloniae induciarum tempore, gentem noſtram aggreſſus eſt: neque tantum viribus ſuis armiſque fidere auſus fuiſſet, ſi votis ſuis vnius perduellis et proſcripti ciuis, peruerſa in patriam et Principem non adfuiſſent molimina. Sic proditoris in maiorem Poloniam ductus manu, perfidaeque protectionis ementitae vſus titulo, primum Palatinatus Poſnanienſis, Caliſſienſiſque, paucorum ſubſcriptionibus (quos non tam perfidia, quam incauta credulitas ſeduxit) firmatis articulis recepit, ac

poſt

poſt Magnum Ducatum Lituaniae, lupus iſte ouina pelle obductus, intrauit, 1656
inſtantibuſque genti Polonae ab Oriente Coſacis, a Septemtrione Moſchis, Poſnaniam,. Varſouiam, Cracouiam, non tam vi aut armis, quam placida loquendo poſſedit. Non potuit tam repentinus caſus in omnibus, niſi eam parere conſternationem, quae etiam in conſtantiſſimos viros caderet. Hinc Regia Maieſtas, Sereniſſimus IOANNES CASIMIRVS, Dominus noſter Clementiſſimus, diuertere etiam ad ſuos in Sileſia Ducatus debuit, tot imminentibus periculis, et omnibus Regni incolis, ementita protectione Suedica fluctuantibus, permotus. Inde nobis quoque, ita rebus ſtantibus, tunc efficacius eſſe non poterat conſilium, quam eidem praenominatae protectioni Suedicae ſemet ſubiicere, patriae religionem, iura et libertates eo modo conſeruare. Quis enim de patria vno eodemque tempore, a tot tamque potentibus hoſtibus oppugnata, non deſperaſſet? quis tam dulciter affricanti manum ſcorpioni, protectionem promittenti, non aſſentiretur? quis non credidiſſet ſacro ſancte oblatis promiſſionibus? quis verbo Regio non ſubieciſſet omnem conſeruationis patriae certitudinem? quis non dediſſet fidem tot diplomatibus manu Regia firmatis? Sed mendax, egens, et Regnis Catholicorum inhians natio, non diu latere potuit. Monſtrauit breui perfidiam perfidus Rex, complicatiſque obtruſae protectionis vexillis, hoſtilia contra catholicam religionem, iura, et libertates Regni Poloniae, explicauit inſignia. Ac vt primum vrbe Cracouienſi potitus, ratus iam vniuerſam Polonam ſe debellaſſe gentem, in tyrannidem proripuit, conuentionem cum Caſtellano Kiiouienſi circa deditionem vrbis factam, et a ſe ſubſcriptam, ac ſpeciali diplomate firmatam, omnino confregit. Vniuerſa non tantum aurea, et argentea, ſed quacunque minoris etiam valoris ſuppellectili vrbis eccleſias ſpoliauit. Campanis eccleſiarum lytrum intolerabile impoſuit, omnes eccleſias ſacrilega manu perueſtigauit, et ſi quae cautius conſeruata fuerant; inuenit et abſtulit. Sacerdotes, Religioſos, Clericos, grauiſſimis carceribus preſſit, et igne etiam ac equuleo probauit, quo theſauros eccleſiarum oſtenderent, ſuaſque eccleſias, contributionibus ab ipſo impoſitis oneratas, quamprimum exſoluerent, Nobilium in vrbe domos rebus omnibus ſpoliauit, ciuibus Cracouienſibus ſexcenta millia florenorum exſoluenda impoſuit, optimo ad explendam auaritiam et cupiditatem ſuam vſus inſtrumento Afredo Wittemberg, ex vltimis finibus terrae progenito Finlando, cui cum a ciuibus Cracouienſibus pro tam ingenti ſumma iis impoſita ſupplicaretur, ac triginta millium florenorum munus ab illis oblatum reciperet, pro munere illico Senatum ciuitatis illius carcere preſſit, nec dimiſit, quouſque ſexcenta et triginta millia florenorum non contuliſſent. Iam autem extra vrbem quot eccleſias, quot conuentus religioſorum, pauperum xenodochia ſolo aequauit? In aliis vero ciuitatibus et locis per prouincias, omnes eccleſias Catholicas militari depopulationi tribuit; ita, quod e ſacra ſuppellectili ſcorta militaria veſtirentur, et Cyngari exercitum Suedicum ſequentes, in caſulis et aliis ſacris veſtimentis publice ad ignominiam ritus Catholici comparuerint, ipſa etiam mortuorum corpora in eccleſiis, et caemiteriis vltimum diem mundi expectantia Chriſtiana quiete, impia manu perturbauit. Epiſcopatus, Abbatias, et alia bona eccleſiaſtica inter milites diſtribuit, ac plas anteceſſorum noſtrorum fundationes, ad profanos vſus conuertit, potiſſimas eorum portiones haereticis concedendo. Bona nobilium ab omni ante hac onere immunia, intolerabilibus contributionibus afflixit, militum ſuorum depraedationibus ſubiecit, contra Chriſtianum bellandi morem fictis verbis antea promiſſum, igne ferroque in patriam noſtram ſaeuiit? Perſonas eccleſiaſticas, et nobiles viros, e furca ſuſpendere, rotis applicare, bombardis traiicere, igne admoto experiri, et aliis ſuppli-

1656 ciis afficere, abſque forma iudicii mandauit. Omnia promiſſa, tranſactiones, capitulationes a ſe ſubſcriptas, et fide Regia firmatas, fregit et violauit. Magnum Ducatum Lituaniae contra priorem cum Palatino Vilnenſi tranſactionem in prouinciam redegit, ac Regno Sueciae adiunxit, omneſque immunitates, priuilegia, ac libertates, iiſdem in priori tranſactione conceſſas, contra fidem datam abrogauit: Vniuerſas Poloniae ciuitates et oppida, quae fraude ſua et pollicitationibus, oſtentataque ementita protectione recepit, ita depraedatus eſt, vt cum nihil amplius, quod acciperet, ſupereſſet, marmora ipſa e palatiis auſerre, ipſamque Regiam Varſouiae, marmoribus, picturis, ſtatuis, et aliis eiuſmodi ornamentis ſpoliare, et in Sueciam transferre non erubuerit: Arcem Wiſnicz, ea ipſa die, qua omnem ſecuritatem, et immunitatem eidem verbo Regio cauit, equis omnibus, armamentario, et maioribus aeneis machinis ſpoliauit: ac paulo poſt partem arcis, exuſſit, et centum quinquaginta currus rebus inibi depoſitis onuſtos, ex arce eduxit, ipſum etiam arcis Burgrabium, cui fidem dederat, captiuum fecit: Officialibus militum tantam depraedandi licentiam permiſit, vt quot illi eſſent, tot Reges videbantur in contributionibus imponendis, dandis iuribus et exequendis: Fortunas patriae noſtrae ciuium ſaluis Guardiis ipſis manu ſua firmatis, et militum praeſidiis impoſitis, fide fracta vaſtauit, diripuit. Vnicum tandem Regni Poloniae ſolatium, beatiſſimae immaculataeque Virginis Czeſtochouienſe coenobium, in quo tot per orbem Chriſtianum miraculis clara beatiſſimae Virginis imago, a ſancto Luca Euangeliſta depicta, aſſeruatur, euertere voluit, omnique armorum genere, globis maioribus et ignibus artificialibus, die noctuque illud petiit, ac quatuor ſeptimanarum obſidione preſſit, vt hoc Catholicae religionis propugnaculum, cultum nempe ſacratiſſimae Matris e Catholiciſſimo regno aboleret, ac Lutheranae ſuae ſectae populum fidelem eo facilius deuoueret. Quo vero facilius ſacrilegum ſuum intentum, Miniſtris ſuis declaratum, de extirpanda e regno intra triennium S. Romana Eccleſia ad executionem deduceret, Brandeburgum ad belli ſocietatem pertraxit, et foedifragum hunc, ac ingratum Regni Poloniae Vaſallum, antiquum a Romana Eccleſia Apoſtatam, nouis ſpoliis, e bonis eccleſiaſticis, epiſcopatu Pruſſiae, auxit. Tot itaque tantiſque rationibus permoti, non poſſumus diutius ſub tam impii Regis protectione permanere, huicque eius perfidae tutelae abrenuntiamus, et eandem eiuramus, ac ipſum Carolum Guſtauum Sueciae Regem, hoſtem patriae et gentis Noſtrae, ac ſanctae Romanae Eccleſiae Catholicae, vna cum omnibus ei adhaerentibus declaramus, et contra ipſum eiuſque ſequaces, ad vltimum ſpiritum, pro aris et focis Noſtris Nos pugnaturos ſacroſancte vnus alteri iuramus. Accedimus itaque ad Noſtram rempublicam, cui poſt Deum, vitam fortunaſque noſtras debemus, nec ab ea recedemus, quouſque patriam Noſtram ab hoſte non vindicauerimus, Sereniſſimumque Regem Noſtrum ac Dominum Clementiſſimum, IOANNEM CASIMIRVM, priſtino et pacato Regni ſtatui non impoſuerimus, in quo, vt Maieſtatis Diuinae auxilium humiliter proiecti imploramus, ita coram Maieſtate Diuina, totaque curia coeleſti, ac vniuerſo orbe eadem manifeſtamus, ac de his omnibus ſolenniter proteſtamur. Quam noſtram manifeſtationem et proteſtationem ad perpetuam rei memoriam, Actis terreſtribus inſeri curauimus. Datum in Zembrow die 2. Menſis Martii Anno Domini 1656.

Haec ſumma manifeſtationis exercitus Polonici a Sueciae Regis redeuntis obſequio.

Eo modo imminutus viribus CAROLVS Sueciae Rex, Iaroslauia Lezaiſcum verſus mouere iubet, volens imminentibus periculis ſuum ſubducere caput. Paulo enim poſt, ibidem aſſequuti Carolum, Lubomierſcius, Czarnecius, Sapieha, Wiſniouiecius, Sobieſcius,

Rex Sueciae a Polo-

ſcius, aliique optimates, arcta obſidione cinxerant Regem, quem et habuiſſent procul dubio paulo poſt captiuum, ſi victoria vti ſciuiſſet, qui vincere ad Iaroslauiam potuit CZARNECIVS, ſed ille certior per exploratores factus, de ſubſidio Sueciae Regi per Marchionem Badenſem ferendo, haud mora relicta iam nobili praeda Sueciae Rege, quem Palatino Vilnenſi, Sapiehae cuſtodiendum interim reliquerat, Varſauiam verſus, vna cum Lubomierſcio, Archi-Marſchalco Regni, progreſſus, prope Czerſcum in obuias Marchionis duorum millium inuectus copias, eaſdem ad internecionem deleuit, ad cuius victoriae nuncium Varſauiae trepidatum eſt, quod propriis literis poſtea á Polonis interceptis, non diffitetur ADOLPHVS IOANNES Germanus Sueciae Regis. Quarũm literarum hic tenor erat:

1656 ...nis obſidetur. Marchio Badenſis fert ſuppetias Regi, Eundem Czarnecius profligat.

Quoniam heſterna die prope Czerſcum Margrabii cohortes maxima clade ab hoſte affectae ſunt, nec adhuc ſcire poſſimus, quo ſe noſtri receperint, illorum autem, quos in acie ſuccubuiſſe putauimus, nonnulli ſingulis horis comparent, ex conſilio ac beneplacito Campi Marſchalci, quemadmodum etiam aliorum S. Reg. Maieſt. fidelium officialium, reliquias reliquarum cohortium, ſimiliter eas, quas ſub meo regimine habui, tranſire nouum per Viſtulam extructum pontem iuſſi, propter annonam nobis ac Principi Radiuilo impetrandam faciliorem, nec non deinceps iuncta manu, ſi id ſuccedat, eas collectas cohortes, ſecundum ripam fluminis in ſuccurſum Regiae Maieſtati mittere valeamus. Quodſi vero difficile hoc in effectum deducere: Optarem, Regia Maieſtas voluntatem ſuam quocunque modo declararet, quid ei conſultum videatur, et quid nobis agendum; nam nil aliud nos attendimus, quam vt cum Regia Maieſtate Veſtra nos copias noſtras coniungamus. Vtinam Margrabius non illo die tamdiu ſubſtitiſſet! Locum tenentis Ritteri Dragones vocaui, et colligere volui, ſed nuſpiam illos inueni. Si melius Regiae Maieſtatis Veſtrae mandatis innixus fuiſſet, ac cohortationes meas non neglexiſſet, non hic dolor capitis illum nunc cruciaret, nec tantam cladem perpeſſus fuiſſet; quanquam incertas habemus vires hoſtium; attamen melius illi reſtitiſſemus, quam modo id fieri poteſt, tam exigua noſtra manu. Significaui STEINBOCKIO et MILLERO, vt cum omnibus copiis ad Torunium coeant, ac caſtra metent, vtinam paſſus liberos illuc interea conſeruare poſſimus, tum nil mali ſubuereremur. Princeps Radiuilus faciliorem quoque tranſitum ad Nos haberet; ad Viſtulae pontem, victoriam optimam obtinuit, quod apparebit ex cuncta illius relatione. Antea Louicio tormenta huc adducere quaedam curauimus, quae nobis nunc optime ſeruiunt, et alia cohortibus conceſſimus. Nec non Steinbockius, aliquot pondera pulueris nitrati nobis ſubmiſit, quae nobis ſpem faciunt, quod non ita nobis facile exitio erunt, dummodo nobis adeſſet Princeps Radiuilus. Multa alia Maieſtati Veſtrae ſignificare habeo, ſi id fieri poſſet propter periculum. Gedanenſes Reginae Sueciae inſidias ſtruunt, quando ex Suecia huc vela dabit, vt illam comprehendant, non ſpero autem aliquid effecturos, optimum eſſet his in tempore occurrere. Optarem, vt poſſimus ad flumen Viſtulae progredi, ac pedem alicubi figere, donec de Maieſtatis Veſtrae progreſſu ac motione certiores fieremus. Audiui Veiherum ad me habuiſſe literas, nullas autem conſpexi, neſcitur quo in hac confuſione deuenerunt. Reſto vſque ad mortem Regiae Maieſtatis Veſtrae humillimus ac fidelis ſeruus [79].

Literae Adolphi Principis ad Regem Sueciae, Varſauiae d. 8. April.

ADOLPHVS IOANNES, Pfaltzgraf.

79) Nullus dubito, licet auctor id non adiecerit, literas has, vel Germanico, vel Gallico idiomate ſcriptas fuiſſe, cum exteri principes, literas, ſuis manibus in rebus arcanis, ad ſe inuicem dantes, raro, vel nunquam, lingua vtantur Latina. Tranſlatio igitur eſt, id quod veriſi-

1656 Haec ſumma literarum Sueciae Principis ad Sueciae Regem.

Hae duplici intra breue tempus CZARNECIVS potitus victoria, opimiſque de Suecis auctus ſpoliis, Varſauia Thorunium, inde maiorem petiit Poloniam, animo Pomeraniam ingrediendi. Peſſimum id reuera conſilium, et quod tota fere damnauit Europa, relicto Sueciae Rege in meditullio regni, remotas petere prouincias, et quae pro capite ſui vnius haud mora reſtituiſſet Rex. Haerenti interim ad Lezayſko Sueciae Regi, in conſpectu eiuſdem Sendomiria a Polonis capitur, eademque foedum in modum paulo poſt, dolo Suecorum, puluere in altum eiicitur, hilari Rege, qui aereos tunc ridebat Polonos in ſublime volantes. Paulo autem antequam caperetur diripereturque Sendomiria, Sueciae Rex, Nobilium nomina, qui ab ipſo defecerant, aut potius ad legitimum redierant Regem, patibulo Sendomirienſi curauit affigi [80]). *

* *

* *

Sendomiria recuperatur a Polonis.

Tali igitur ratione in remota abducto Czarneccio, Sueciae Rex per eius abſentiam liberior ſecuriorque, nauigia fabricauerat collectis tabulis, direptis villarum tuguriolis, accerſitiſque nauigiis ad Iſtulae Sanique ripas fluctuantibus, quibus pedeſtri impoſita militia, ipſe terreſtri itinere, octo equitum ſtipatus millibus incolumis Varſauiam euaſit. Hunc abiturientem ſequutus eſt cum Lituano exercitu Palatinus Vilnenſis, et aſſequutus flumium Wieprz traiicientem, quem iterum nouo ſtratagemate eluſit Sueciae Rex. Finxerat enim quaſi Lublinum verſus tendere vellet, praemiſeratque defacto cohortem equitum ad eludendas Lituanorum artes, quod et ſucceſſit. Lituani ſiquidem, ſuſpicati Regem ipſum Lublinum verſus progredi velle, illuc maiores diuiſerunt copias, bipartitoque agmine cohortem illam aſſecuti, totaliter deleuerunt, Rege Sueciae interim triumphante Varſauiae. Magnus hic quoque Lituanorum error, qui regio capiti Lublinum anteposuere, quod recuperauerint tunc licet, nulla tamen laude, quod tam nobilem dimiſerunt praedam, quam nonniſi ſaecula ferunt [81]).

Stratagema Sueciae Regis eludentis Sapiehae conatus.

Occupato Lublino, quod ſexcenti defendebant Lappones, Duce Suchodolio, equite Polono; Hic enim Comiti Wolmario, per ea tempora Lublini ex vulnere defuncto, ſucceſſerat. Diu reſtiterat Suchodolius, donec vi aperta, verſo in rabiem Lituano exercitu, ob elapſum Sueciae Regem, ſuccumberet. Mortui Wolmarii corpus ſolenni arreſto innodarunt tunc milites Lituani, ne ſcilicet ſine graui lytro redderetur, a Sapieha illorum Generali aut a Rege. Suchodolium contumacem Regi Leopolim tranſmiſerunt, breui poſt iterum liberum.

Lublino potiuntur Poloni.

Inter caetera ſpolia ad Czerſcum de Marchione reportata, inuentae ſunt literae Protectoris Angliae, ad Sueciae Regem ſcriptae, huiuſmodi tenoris:

Oliuarius Protector Reipublicae Angliae, Scotiae et Hiberniae etc. Sereniſſimo, Potentiſſimo Principi, Carolo Guſtauo, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regi, Magno Principi Finlandiae, Duci Eſthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiae, et Vandaliae, Principi Rugiae, Domino Ingriae et Viſmariae: nec non Comiti Palatino Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Duci, etc. etc. Salutem.

Sere-

millimum, cum is, qui Latine has literas reddiderit, duas ex Gallica lingua retinuerit voces, plane barbaras. Dixit nempe *ruinabunt*, loco, exitio nobis erunt, et *Seruitor*, pro ſeruo, quae corrigenda duxi, ne Polonorum, de nouo antiquum Romanorum idioma attingentium, aures laederem Latinas.

80) Studio hic, ingenue fateor, Rudawſcium; ſi ita coram modeſtis auribus dicere licet, caſtraui. Duas cum tertia parte lineas deleui, ad euitandam inclytae gentis erga Polonos inuidiam. Ne mihi iſti naſuti obiiciant, mutilatum me edidiſſe auctorem. Non minorem iſtorum gentium deum curo cenſuras. Si poſuiſſem, certo certius clamarent: *Male fecit, qui imprimi typis permiſerit, quae ex prudentia ſupprimere debuiſſet.* Quia vero deleui, dicent: *Mancum nobis dedit Rudawſcium.* Sed malo cum prudentia quam cum iſtis nimium curioſis hominibus facere. Integer Rudawſcius eſt, excepto hoc vnico loco.

81) Hiſtoriarum Scriptores nihil habent negotii, peractis rebus maximorum prudentiſſimorumque belli imperatorum errores indicare, qui, ſi adhuc infectis rebus conſilia dare debuiſſent, plane, quo ſe verterent, haeſiſſent. Ideo ſtatus etiam miniſtri ſemper melius bella in conclaui principum ſecretiori, quam fortiſſimi belli duces in campo gerunt. Si pacis tempore errare humanum ſit, id belli temporibus fere ineuitabile. Quis credet Lituanos de induſtria Lublinum regio capiti antepoſuiſſe?

Sereniſſime, Potentiſſimeque Rex, bone Amice et Foederate. 1656

Cum amicorum inter ſe mutua omnia, tam aduerſa, quam proſpera, atque communia debere eſſe, nemo non intelligat, quod iucundiſſimam amicitiae partem Maieſtas Veſtra, gaudium nempe ſuum, impertitum nobis per ſuas literas voluerit, non poteſt id quidem nobis non eſſe longe gratiſſimum. Quandoquidem et hoc ſingularis indicium humanitatis, veraeque Regiae eſt, vt nec viuere, ita nec gaudere quidem ſibi ſoli velle, niſi amicos quoque et foederatos eadem, qua ſe, laetitia affectos eſſe ſentiat. Itaque Regi tam praeſtanti, et natum eſſe filium Principem, quem paternae virtutis atque gloriae ſperemus haeredem, merito gaudemus, et idem quod Regi olim fortiſſimo Philippo Macedoni, ſiue felicitatis, ſiue decoris, domi ſimul et foris contigiſſe gratulamur: cui eodem tempore, et natus Alexander filius, et Myricorum gens potentiſſima ſubacta, memoratur. Nam et Poloniae Regnum Veſtris armis ab imperio Papano, quaſi cornu quoddam auulſum, et cum Duce Brandeburgico pax non ita pridem facta, quin ad Eccleſiae pacem atque fructum permagnum ſit momentum habitura non dubitamus. Det modo finem Deus tam praeclaris initiis dignum. Det modo filium virtute, pietate, rebuſque geſtis Patri ſimilem! Id quod et auguramur ſane, et a Deo Optimo Maximo tam Veſtris rebus, quam ante propitio ex animo precamur. Dabantur e Palatio Noſtro Weſtmonaſterio, Septimo Februarii, Anno 1656.

Literae protectoris Angliae ad RegemSueciae.

Maieſtatis Veſtrae

Bonus Amicus

OLIVARIVS CROMVEL.

Haec ſumma Cromuelii literarum ad amicum Sueciae Regem, qui tunc relicto Varſauiae Wittembergio, ad vrbis cuſtodiam, cum eoque quinque millia Germano-Suedici exercitus, ipſe Thorunium verſus, vna cum fratre Adolpho perrexerat; dimiſſo Duglaſſio Wrangelioque in maiorem Poloniam, qui Czarnecium Lubomierſciumque profligarent, aut ad ſe captiuos ducerent. Thorunio deinde Elbingam. Elbingae pauca admodum cum OXENSTERNIO Cancellario collocutus, Marieburgum vna cum Sueciae Regina, quam in Poloniam ante, Stocholmia, Regia Sueciae, euocauerat, ſeceſſit: Neque mora ibidem duo reſcripta publicari fecerat. Referam illa, qualia per ea tempora typus vulgauerat.

Rex Sueciae Varſauiam redit.

Inde Elbingam.

Edictum I.

ſeu Literae Vniuerſales, quas S. Regia Maieſtas Carolus Guſtauus, Sueciae Rex, contra Rebelles Nobiles Polonos, eorumque ſubditos promulgari iuſſit, de dato Mariemburgi 1. Maii ſt. v. 1656. Alterum 8. Maii.

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Eſthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Wiſmariae; nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Dux.

Senatoribus, Dignitariis, Officialibus, Nobilibuſque, et eorum ſubditis in Palatinatibus, Poſnanienſi, Caliſſienſi, Siradienſi, Lancicienſi, Rauenſi, Breſtenſi, Inouladislauienſi, Cracouienſi, Sandomirienſi, Lublinenſi, et terris omnibus Maſouiae, Gratiam et Fauorem Noſtrum. Non poteſt vos fugere quam aegre percipiamus, plurimos in Polonia a data Nobis fide ita ſeſe ſeparaſſe, vt et arma circumſpexerint, ac Rebellium gregi et turbae ſeſe aſſociauerint, praeſertim cum

Eius edictum in Polonos Nobiles.

1656 a Nobis nulla cauſa data ſit, quae ad tam damnanda conſilia, eos impellere potuiſſet. Enimuero, ſi alicubi per noſtros quidpiam patratum fuiſſet, quod ſtatum et conditiones in tabulis Protectionis noſtrae expreſſas videretur offendere, omnium primum ad prouidentiam et curam noſtram recurrendum fuiſſet, vt emergentibus malis in tempore occurrere potuiſſemus. Sed accidit praeter ſententiam, vt cum cunctos, promiſſorum et fidei memores, ſub protectione Noſtra, conſtanter manſuros ſperaremus, magnam partem ad illicita et Nobis aduerſa molimina exerraſſe animaduerterimus, quae nunc vindicare facile poſſemus, velificante et fauente ita armis Noſtris ſupremo Numine, vt ſpes non exigua ſubſit, ſupplicium iuſtum ab iis ſumi poſſe, qui a iuſti Domini moderato imperio reſilire veriti non ſunt, niſi omnibus in negotiis actionibuſque noſtris eam rationem praecipuam inire cupiamus, vt clementiae et manſuetudinis laudem caeteris omnibus anteponamus. Quae, vt denuo innoteſca, hiſce Vniuerſalibus omnes et ſingulos Proceres, Dignitarios, Officiales, Nobiles, et eorum ſubditos, qui Noſtrum pridem fauorem amplexi, ſollicitationibus vero inimicorum, vel aliis inuitamentis poſtea decepti, ad praua conſilia prolapſi ſunt, admonere ſtatuimus, ſicuti hiſce eoſdem ſeuere admonemus et hortamur etiam atque etiam, penſitent, quid commiſerint, quamque indignationem meriti ſint, atque inſuper iubemus, vt ſeſe ſine mora turbae rebellium eximant, omnique, cum iis et hoſte, commercio renuntient, ac poſt vigeſimum, ex quo praeſentes inſinuantur, diem, apud Generales Locumtenentes, Commiſſarios et Commendatores Noſtros, nomina ſua profiteantur, ibique acceptis atteſtatis, apud Nos poſtea ipſi, vel per Deputatos, edoceant reſipiſcentiae animum, et voluntatis ſuae commutationem. Quoſcunque vis, vel metus hoſtilis, ad talem datae fidei deſertionem coegit, eis ita proſpicietur, vt eorum ſtatus et dignitatis condigna ratio habeatur, curabiturque, vt, ſi in bona ſua tranquillo animo ſeſe receperint, cum vxore, liberis, et poſſeſſionibus, ſecure viuere queant. Reliquos autem, qui ſola perfidia, vel animi libidine, tranquillitatis publicae, et protectionis noſtrae leges rumpere non erubuerunt, quamuis iuſta indignatione eos perſequi poſſimus, ne tamen rigore vindictae, quam clementiae fama delectari videamur, monendos duximus, per hoſce viginti dies, tempus adhuc eſſe, in quo cum ſanis conſiliis in gratiam reuerti, et in partibus noſtris patrocinii curam quaerere, eandemque ſibi polliceri poſſint. Proinde intra praefinitum tempus, accepto pariter a Generalibus Locumtenentibus, Commiſſariis & Commendatoribus noſtris atteſtato, de renunciato cum refractariis rebellibus et hoſtibus omni commercio, culpam deprecaturi ad nos, ſiue ipſi, ſiue per deputatos, regrediantur, nouis obſequii ſtudiis gratiam noſtram ſibi conciliaturi, niſi in eas incurrere poenas malint, quas poteſtati Noſtrae rebellibus imponendas Deus et natura conceſſerunt, et Nos ſpeciali edicto exponemus; certo ſibi confirmantes, ferae poenitentiae locum, quem nunc ex ſola Regia propenſione indulgemus, amplius integrum non fore. Haec eſt voluntas et benignitas erga vnumquemque noſtra, quam palam declarare, publicae rei intereſſe putauimus, atque vt eidem quantocius, vnuſquiſque ſeſe accommodet, fidemque et robur tribuat nominis Noſtri ſubſcriptione, et ſigilli Regii impreſſione, haſce communire voluimus, quas dedimus in Arce Marieburgenſi, 1. Maii, 1656. Anno.

CAROLVS GVSTAVVS.

(L. S.)

Edictum

Edictum ſecundum. 1656.

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Eſthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Sretini, Pomeraniae, Caſſubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Wiſmariae; nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci & Montium Dux.

Notum teſtatumque facimus, quod, quemadmodum ſuperioribus de dato Marieburg. 1. Maii Vniuerſalibus, Senatoribus, Dignitariis, Officialibus, Nobilibus, et eorum ſubditis, qui protectionem Noſtram pridem amplexi ſunt, ſignificarum iuimus: adhuc eſſe tempus, in quo rebellioni et omni commercio hoſtili aduerſus Nos renunciare, et cum ſanis conſiliis in gratiam redire poſſent, quicunque quouis modo, ſpretis protectionis noſtrae legibus, ab obſequio et data Nobis fide reſilierunt, et hoſtibus ſeſe Noſtris adiunxerunt, ita iuſta et ſalutaria monita, fauoremque Noſtrum deinceps aſpernaturis, hocce notificandum decreuimus, vt, quanti illis obſtinata rebellio conſtare debet, euidenter intelligere poſſint. Ordinamus itaque et hoc patenti Diplomate conſtituimus, vt, qui Noſtris vniuerſalibus, de dato Marieburg. 1. Maii editis, ſecundum modum et tempus ibi praefinitum non paruerint, nec debitum reſpectum et obſeruantiam detulerint, iuſtam Noſtram indignationem non declinent, ſed in eas incurſuri ſint poenas, quas in ſequentibus deſcribimus, et ab omnibus in tempore obſeruandas eſſe monemus. Ac primo quidem ſtatuimus, vt quicunque Nobilis Nobilem in praefracta rebellione aduerſus Nos perſeuerantem comprehendere, vel occidere, noſtraeque poteſtati vel viuum, vel mortui eius caput tradere ſuſtinuerit, eidem ſic capti vel occiſi bonorum haereditariorum, ſeu terreſtrium dimidia pars, haereditarie vtenda, fruenda competat, quam vigore huius ei confirmaturos Nos recipimus. Deinde quicunque ruſticus, vel colonus, inque ciuitatibus vel pagis degens, Nobilem aliquem aut Dominum ſuum, rebellioni contra Nos contumaciter inſiſtentem, ſiue viuum, ſiue eius interfecti caput attulerit, eidem eiuſque liberis nonſolum libertatem perſonalem et agrum, quem colit, perpetuo immunem concedimus, ſed etiam Nobilis aut Domini ſui capti vel interfecti reditus, qui ex bonis eius haereditariis annuatim proficiſcuntur, per ſex annos vtendos, fruendos, indulgebimus, ac deinde ita cum illo agemus, vt probatae operae, et promptitudini eius ex voto ſatisfiat. Si vero ex plebeiis aliquis, Nobilem rebellem capturo, inſignem operam nauauerit, vel adiutarit, quamuis ipſe Nobilem nobis non tradiderit, eum tamen poſterorumque illius perſonas, in datae operae pretium, non ſolum a triſti et dura mancipii ſorte vindicabimus, ſed etiam illum agrum, cui inſidet, ab immodicis et infinitis oneribus ad determinatam et iuſtam conditionem reducemus, adeo, vt nec Domino amplius liceat ius aliquod vitae et necis in eum, eiuſue poſteros exercere, ſed etiam prouidebitur, vt ſecundum aequam proportionem annuae exactiones et operae, ad temperatas leges referantur, recognitioque mediocris et mitigata praeſtetur. De quibus ſingulis breui ſingularem a Nobis conſtitutionem, iuri Diuino rectaeque rationi quam maxime conformem, fieri curabimus, eandemque auxiliante ſupremo Numine, mediis a Deo et natura nobis conceſſis, ita manutenebimus, vt ſubditos noſtros fidelitatis ſuae nullo modo poenitere debeat. Atque cum inimicorum Noſtrorum perfida ſtudia, eo praecipue collimare deprehendamus, vt Poloniam iniuriis, vaſtationibus, deſolationibus et caedibus impleant et confundant, in id vnice incumbemus, vt hiſce aliiſque remediis, quae Deus, natura, et recta Nobis ratio ſuppeditant,

1656 ditant, omnes Nobis ſubditos; fideque immota deuinctos, ab hoſtium et iniquorum Nobilium, Dominorumque ſuorum inhumanis, et a Chriſtianitate abhorrentibus vexationibus, liberos praeſtemus, Poloniamque vniuerſam chriſtianae paci, et incolumitati ſuae reſtituere poſſimus. In cuius fidem, et voluntatis noſtrae maiorem certitudinem hocce diploma, nominis noſtri ſubſcriptione, et ſigilli impreſſione communiuimus. Qui hoc dedimus in Arce Marieburg. die 8. Maii Anno 1656.

CAROLVS GVSTAVVS.

(L.S.)

Haec ſumma reſcriptorum Sueciae Regis, qui tunc Marieburgi ſecurus, Gedanenſem animo voluebat obſidionem.

Marieburgi deſcriptio. Eſt autem Marieburgum ciuitas ampla, ad Nogatum, brachium Viſtulae ſexta ab vrbe Gedaoenſi leuca ſita. Anoo Domini MCCCII extructa. Arx vero Anno MCCLXXXI, a fratribus Teuthonicis erecta, ſub Magiſtro Ordiois, HARTMANO, Comite Heldrouienſe, natura loci munitiſſima, valloque fortiſſimo, et foſſa profunda circumdata, muro et propugnaculis, ac commoditate adiacentis Iſtulae inuicta. Hanc ea tunc tempeſtate pro Rege Polooo defendebant, VEIHERII fratres ambo Palatini, Iacobus et Ludouicus, hic Marieburgenſis, ille Pomeraniae Palatinus, aderat SIGISMVND VA GVLDENSTERN Stumenſis Gubernator, eiuſdemque arcis pro tunc Procurator, ſeu, vt vocant, Magnus Oeconomus. Oppugnabat toto Menſe VON DER LINDE, Elbingenſis Gubernator, Senator Sueciae, fortiſſimum Boruſſiae propugnaculum, duobus Suecorum millibus, fraude magis, ſuique Regis terrore, quam aperta vi. Paulo enim poſt, aeternum pudendam propugnaculi Veiherius facit deditionem, cauſatus annonae penuriam, peſtiferoſque morbos, quibus in ea obſidione amiſerat fratrem Ludouicum. Eoque modo inuictum cecidit Marieburgum, quod alias triennalem facile potuit tolerare obſidiooem: ſeu annonae copiam ſpectes, quam vicina ſubminiſtrabat inſula, de cuius vbertate paulo ſuperius in deſcriptione Boruſſiae dixi, ſeu naturam loci, atque adeo ipſum opere admirando firmatum conſideraueris munimentum, cuius craſſitudo muri, triginta pedum cernitur; nec milites tali tuendo deerant operi, potius animus Veiherio, Guldenſternioque, quos dediti propugnaculi auctores, vniuerſa incuſabat Europa.

Marieburgum Suecis deditur, d. 9 Martii.

1656

LIBRI VI. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Solenne votum Poloni Regis. Chani Crimenſis literae ad Regem Polonum. Eiuſdem ad Electorem Brandeburgicum legatio et literae. Chmielnicii a Rege Polono poſtulata. Polonorum ad Coſacos legatio. Chmielnicii reſponſum. Varſauiae deſcriptio et oppugnatio. Literae cancellarii ad generalem Vitembergium. Reſponſum Vitembergii ad cancellarii literas. Sueci ſuccurrunt Varſauiae, ſed fruſtra. Deditur Varſauia Polono Regi. Conditiones vrbis Varſauienſis Regi Caſimiro traditae. Varſauiae expugnatio. Nobilitas Vitembergio exprobrat. Regis Poloni ad Vitembergium verba. Reſponſum Vitembergii. Regis decretum in captiuos Suecos. Vitembergii reſponſum. Captiuorum numerus. Petricouia deditur Polonis. Conditiones deditae ciuitatis. Leſzno incenditur per Oppalinium. Sueciae Rex turbatur, ob captum Vitembergium. Conſilium Radiuili Sueciae Regi ſuggeſtum. Radzieieuii rationes de Polonis et conſilia. Poloni capta Varſauia domos redeunt. Rex ſubſiſtit ad Varſauiam, ibidemque nuntium accipit de hoſtili Brandeburgici in ſe animo.

Abeunte in extrema Regni, vt dixi, CAROLO, velut e ſomno excitus CASIMIRVS, primo ſolennes Deo exercituum agit gratias, ob reportatam de aemulo victoriam, ob promiſſa eodem tempore per reducem SZYMOVSKVM a Tartaris auxilia, ob Moſchorum Caeſaris pronum tunc in pacem animum. Deinde ſolenne votum intra miſſae ſacrificium Virgini deiparae nuncupat in haec ſequentia verba:

Votum ſolenne

Votum Poloni Regis ſolenne.

A Sereniſſimo IOANNE CASIMIRO, Rege Poloniae, in templo cathedrali ad altare maius, coram imagine beatiſſimae MARIAE Virginis intra miſſae ſacrificium, ab Illuſtriſſimo et Reuerendiſſimo Domino Domino Nuntio Apoſtolico celebratum, immediate ante eleuationem venerabilis hoſtiae, vniuerſo, Clero et Populo audiente et annuente, Senatuque ac tota aula verba Regia excipiente, ſeque iiſdem obligante factum

Leopoli 1. die Aprilis, Anno Domini 1656.

Magna Dei Hominis Mater et Virgo ſanctiſſima, ego Ioannes Caſimirus, Tui Filii Regis Regum, ac Domini mei, Tuaque miſeratione Rex, ſanctiſſimis Tuis aduolutus pedibus, Te in Patronam meam, meorumque Dominiorum Reginam, hodie deligo; atque me, meumque Regnum Poloniarum, Magnum Ducatum Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Czerniechouiae, etc. Exercitus vtriuſque Gentis, Populos vniuerſos, Tuae ſingulari tutelae atque patrocinio commendo; Tuam opem ac miſericordiam, hoc in calamitoſo ancipitique Regni mei ſtatu, contra hoſtes S. Romanae Eccleſiae ſupplex imploro. Et quia maximis obligatus beneficiis tuis, impellor vna cum gente mea, ad nouum idque feruidum Tibi ſeruiendi deſiderium; promitto deinceps, meo, Satraparum, Populorumque meorum nomine, Tibi, Tuoque FILIO DOMINO IESV CHRISTO, me cultum vbique et honorem Tuum, per Ditiones Regni mei, omni ſtudio propagaturum. Promitto praeterea ac voueo, me, vbi praepotenti Tua interceſſione, et Filii Tui magna miſeratione, de ho-

1656 ſtibus et praecipue Suecis, victoriam obtinuero, apud S. ſedem Apoſtolicam procuraturum, Tibi, Tuoque Filio in gratiarum actionem; vt dies hic quotannis ſolennis et feſtus, idque in perpetuum, habeatur: daturumque cum Epiſcopis Regni mei operam, vt id, quod promitto, a populis meis impleatur. Cum vero (magno animi mei dolore) luculenter videam, propter gemitum et oppreſſionem hominum conditionis plebeiae, in Regna mea, immiſſa a Tuo FILIO iuſto iudice flagella, peſtis, bellorum et aliorum malorum per hoc ſeptennium; promitto inſuper ac voueo, me ſerio, cum vniuerſis ordinibus, pace conſtituta, rationes omnes initurum, vt a grauaminibus iniuſtis, et oppreſſionibus, Populus Regni mei eximatur. Fac o miſericordiſſima REGINA et DOMINA, ſicut eam mentem mihi ad haec concipienda vota dediſti; ita gratiam apud Tuum FILIVM ad eadem implenda impetres.

Similiter quoque factum a Senatoribus Regni.

Ita tunc primum ſubditorum oppreſſioni mederi voluit Polonia, tunc agnoſcere peccatum, iram Dei prouocans, tunc miſereri afflictis, quos continuo ab vno circiter oppreſſerat ſaeculo: Ita tunc ſapere docuit nolentem Deus Poloniam, quae eius ſanctiſſima ante mitigabat DECRETA. Lectae deinde in Senatu a Chano Crimenſi per Szumouium miſſae literae huiuſmodi tenoris:

Chani Crimenſis literae ad Regem Polonum.

Sereniſſimo ac Inuictiſſimo Monarchae IOANNI CASIMIRO, Regi Poloniae, Magno Duci Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, etc. nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Haereditario Regi, Potentiſſimus MECHMET GEREI, Chan Magnorum Exercituum, Crimenſis, Oczakouienſis, Nahaienſis, Perekopenſis, Petiorienſis, Circaſſienſis, Semenecenſis, Kuperacenſis etc.

Sereniſſime Rex et Vicine Chariſſime.

Legatus MAIESTATIS VESTRAE, Dominus SZVMOWSKI, Polonus, literas Nobis a Maieſtate Veſtra attulit, ſimul quoque multa arcana oretenus retulit, ſcitu digniſſima Noſtro. Quanquam nec Nos ex parte Noſtra quidquam omiſimus eorum, quae cum Coſacis ad aeternum ſtabilienda attinebant foedera; eoque fine Miniſtrum Noſtrum Agam, legatum ad eoſdem haud ita pridem expediuimus, pacem et bellum offerentes, prius tamen opinamur Nos aſſecuturos, quod reſponſum indies cum legato operimur. Caeterum in omnibus, in quibus gratum ſe Maieſtas Veſtra ſentit, abunde voluntati MAIESTATI VESTRAE ſatisfiet. Plura mentis noſtrae arcana referet Maieſtati Veſtrae legatus Noſter, quem vna cum Szumouio expediimus. Interim Maieſtati Veſtrae de hoſtibus triumphos, et poſt tot calamitates feliciora auguramur tempora. Bacciſarai 27. Februar. 1656.

Ad proprium Chani Potentiſſimi mandatum.

Eiuſdem ad Electorem Brandeburgicum legatio et literae.

Haec ſumma literarum Crimenſium Chani ad Regem Polonum. Addidit eiuſdem internuntius MECHMET ALI MVRZA, habere ſe ad Electorem Brandeburgicum literas, quas deferret, vna cum Polono legato, ſi per Regem liceret. Placuit Polonis Tartarorum ad Electorem legatio. Neque mora, vna cum PODLODOVIO, Radomienſi Gubernatore, Regiomontum expediunt Tartarorum internuntium. Huius autem legationis exitus nullus, altius offenſo Electore Polonis, ob Czarnecium in Pomeraniam, vt aſſerebat, mandatum. Tartarus nihilominus Electori Brandeburgico Chani Crimenſis, Domini ſui, tradidit literas, quae apud Electorem ſuſpectae audiebant, quaſi a Polono Submiſſae Rege, inſtructo Tartaro, qui ſe legatum fingeret. Harum autem literarum hic tenor erat.

Non

Non dubitamus, quod Serenitas Veſtra notum habeat, Nos erga Sereniſſimum Regem Poloniae IOANNEM CASIMIRVM, Fratrem Noſtrum, immutatae amicitiae nexus iurataeque confoederationis vincula conſtanti animo hucuſque retinere. Omnes enim conatus Noſtros ad haec dirigimus, vt Sereniſſimus Rex Ioannes Caſimirus Frater Noſter, ſibi imperium a Deo conceſſum, quiete regat, Regemque Sueciae iuramenti et pactorum cum omnibus Vicinis immemorem, non ſolum proprio pellat Regno, ſed etiam Sueciae Regno tanquam ſua haereditate exuat. Quapropter Nos, dum reſciuimus, Serenitatem Veſtram partes Sereniſſimi Regis Ioannis Caſimiri, tueri; mittimus internuntium noſtrum, Mechmet Ali Murzam, amice poſtulando, vt eo conſtantius Serenitas Veſtra in tam glorioſo haereat propoſito, falſis pollicitationibus Regis Sueciae minime credat. Imo optamus, vt Serenitas Veſtra, eum, qui Principibus debetur, reſumat animum, ereptaſque in imperio ditiones, cui operi, nos quoque vires noſtras adiungemus, nunc recuperet. Perſuadebit Serenitati Veſtrae ad continuationem rectae intentionis, tum Sereniſſimo Regi Ioanni Caſimiro per ſanguinem, tum Regno per iuramentum, quod olim Anteceſſores Serenitatis Veſtrae ſancte obſeruarunt, confirmatus animus: neque permittet Serenitas Veſtra, eum in maiorem excreſcere potentiam, qui omnibus Vicinis ſolitis pacis conditionibus a ſe iuratis ſemper fidem fregit. Cedat itaque Serenitas Veſtra perſuaſioni, amiciſque poſtulatis, hoc pro certo habendo, Nos, quouſque vires noſtrae ſuffecerint, Sereniſſimum Regem Poloniae IOANNEM CASIMIRVM, nunquam velle deſerere, ſed amicorum eius amici, hoſtium hoſtes ſemper conſtantes exiſtemus. Interim ex animo optamus Serenitati Veſtrae congruam a Deo valetudinem proſperoſque ſucceſſus. Datum Bakuſarai, 20. Martii, Anno 1656. 1656

Haec ſumma literarum Chani Crimenſis ad Electorem Brandeburgicum, quas ille ſeu falſas reiecit, nulloque legatum dignatus reſponſo, dimiſit, ſiue elegantia ſtyli ſcrupulum tunc mouerat Electori, ſiue nullum vnquam cum Crimenſi Chano literarum commercium talem ei tunc pepererat ſuſpicionem.

Redeo iterum ad Poloni Regis conſilia, quae tunc agitabantur Leopoli. Expeditis in hunc modum, primo in Moſchouiam, mox in Boruſſiam, legatis, coepit per LVBOVIECIVM, Polonus Rex, etiam Chmielnicii pronum in pacem tentare animum, nec ille reſpuit tractatus pacis, modo illi e re vniuerſae fierent Ruſſiae. Adiecit, polliceri ſe omnia Poloniae Regi, ſi per futuros Commiſſarios liberum populum Ruſſiae declararet Polona Reſpublica, eo modo, quo Hollandos ante annos decem declarauit Hiſpanus Rex. Obſtupuit tunc primum Graecum Chmielnicii ingenium Polonus Rex, nihilominus ire ocyus Palatinum Ruſſiae LANCKORONIVM CZERINIVM iuber, Chmielnicium omnibus artibus ad ſe alliciendi; ſed cecidit in irritum totus ille Palatini conatus, Chmielnicio omnia in euerſionem molienti Poloniae. Etenim poſtquam Calendis Maii CZERINIVM Regiam Chmielnicii attigerat Palatinus, ſequenti ſtatim die, expoſita ſui aduentus ratione, mutatum iam Chmielnicii aduertit animum, omnia in deterius interpretantis, legationemque Palatini ſuſpectam habentis, quaſi qui Chmielnicii arcana, eiuſque intimos ſenſus Moſchorum reuelaret Caeſari, ſiue hunc metum illi Sueciae Regis praeſens incuſſerat legatus, ſiue illud ipſum cogitanti Chmielnicio; placuit ſtatim exprobrare Palatino, quo facilius deinde incautum feriret, ne tamen omnimode videretur reiicere tractatus, prior palatinum admonet, proponeret pacificationis media, qualia e Polonia attulerat. Caute tunc egit Palatinus. Igitur nihil niſi ſocia contra Suecorum Regem poſcit Chmielnicii arma, nulla de Moſchorum Caeſare facta mentione. Ad eam autem Palatini propoſitionem, Chmielnicius primo ſubridere, mox iraſci coepit. Et quae, inquit, extrema Veſtri Regis, Veſtrique Senatus dementia eſt? Socia Coſacorum contra Suecos poſcere arma, quae haud ita pridem ad Stawiſzyn, anno elapſo, vno praelio delere voluiſtis, et nunc nulla certa pacis facta mentione, Coſacorum abuti vultis ſanguine? Vt qui per fortitudinem vobis reſtiterunt hucuſque, vt milites egregii, nunc pro Veſtra licentia, iidem cadant vt victimae?

Chmielnicii a Rege Polono poſtulata.

Polonorum ad Coſacos legatio.

Reſponſum Chmielnicii.

1656 Abſit amplius fortibus illudere viris, ſatis ſtulte ſe hucuſque egiſſe, qui Polonis nimium fidebat, ſemper foedifragis; dolere nunc ſe, quod aliquando ad falſos pacis deſcenderit cum Potocio tractatus, ſed hoc tunc dediſſe ſe tempori, vni et ſeni imperatori, quem ſatis in Tartaricis afflixerat vinculis, dediſſe et Regi, quem alium ſuo fingebat in animo quam in re experiebatur; nunc ſciret Polonis, nullos ſe amplius velle admittere tractatus, niſi illi e re vniuerſae fierent Ruſſiae, ſcilicet, declararent Poloni liberos Ruſſos, colerent vt amicos et vicinos, non vt ſubditos et mancipia, eiurarent praetenſiones aeternis tabulis, ſi quas haberent proceres, quoniam ſimul incolere Ruſſiam pax et Polonus non poſſunt.

Haec minacius quam dolentius iactabat Chmielnicius, tacente Palatino, qui deinde paulo poſt ſimulans breui reditum, Czerinio rebus infectis diſceſſit.

Aderat interim Regiae ad Varſauienſia caſtra profectionis dies.

Varſauiae deſcriptio,

Et oppugnatio.

Vrbs eſt Varſauia Maſouiae metropolis, vt paulo ante innui, munimentis modica, et quam nunc primum, trium Poloniae Regum nobilitauerat domicilium, ſed nihil per ea tempora Suecis modicum, ex mapalibus ruſticis propugnacula, ex pagis vrbes inexpugnabiles compoſuerant. Quot vrbes, tot illis arces et praeſidia erant. Haec ſolo amoeno, ſed ſterili, genio loci inualida, haud multum arte valuit [82]). Primam eius expugnationis molem, Sapiehae Vilnenſi Palatino Rex commiſerat. Is cohortes Lituanas procul muris locauerat, non auſus furorem experiri Wittembergii, qui tunc pro Sueciae Rege defendebat vrbem, deterrimo ſane conſilio. Paulo enim poſt ſubmiſſi a BOGVSLAO RADIVILO ſexcenti pedites, ciuitatem, toto ſpectante Lituano exercitu, intrarunt; auctuſque eo numero militum Wittembergius, tentata ſaepius eruptione, caſtra inuadebat Lituanorum, parumque abfuit, quin ipſummet non caperet in tabernaculo ebrium imperatorem. Interim opportune Rex ipſe Polonus aduenit, cui magna quotidie ex Polonia augmenta erant; redierat CZARNECIVS, vna cum Marſchalco, ex maiori Polonia, et reduxerant militem. Zamoſcius bis mille pedites, vna cum maioribus tormentis adduxerat, comparuerunt victores maiores Poloni vna cum OPALINIO, Podoliae Palatino, cuius victoriam infra memorabo. Aderant prouinciarum in vniuerſum coadunatae copiae. In ſumma centum viginti millis Poloni exercitus ad Varſauiam numerabat Rex, iiſque viribus oppugnabat ciuitatem nouem continuis hebdomadis, quam et primo ſtatim occupaſſet impetu, niſi tanti nominis pepercisſet vrbi, cuius ruinam expectabat miles. Hinc ante generalem oppugnationem ſcripſit Wittembergio Poloniae Cancellarius in haec concepta verba:

Illuſtriſſime ac Excellentiſſime Domine et Amice.

Cancellarii ad Generalem Witembergium literae.

Variantis indies fortunae, cum vel ipſum praeſens bellum abunde ingerat exempla, tum ferocientem ex ſucceſſu arctare animum, atque ex mutatione proſperitatis, ab intutis ſeſe ſubducere neceſſitas ſuadet. Nec indecorum erit Excellentiae Veſtrae (antequam decretoriis armis Sereniſſimus Rex, Dominus meus Clementiſſimus, de hac vrbe ſtatuat) clementiae eius ſeſe committere. Non eſt enim quod Excellentia Veſtra auxiliorum ſpe alat animum, cum alter exercitus Noſter interiaceat obuiam futurus, quotieſcunque quid in rem Veſtram tentari perceperit. Haec licet non ignaro ſcribam, inde tamen initium viſum ſumere deſiderio ineundae amicitiae in poſterum valiturae, ad vlterius proſpiciendum, commoditatibus Principum, Statuum Regnorumque noſtrorum, quorum

82) Munimentorum noſtris temporibus neque rudera ſuperſunt. Caeterum vrbs ipſa, quae antiqua ciuitas appellatur, intra moenia, non omni ex parte, contenta, valde mediocris, tres habens portas, diu noctuque apertas, quaſque nullae excubiae cuſtodiunt, adeo, vt malefactores, qui per portam nouae ciuitatis educuntur, atque ab vrbe relegantur, altera die libere per aliam portam intrare poſſint. Suburbia autem, inprimis Cracouienſe, ſunt magna, ſpatioſa, pulcriſque aedificiis procerumque pretioſis palatiis ornata, ita vt Varſauia non adeo male dicatur, atque ab exteris etiam credatur regni metropolis, licet honor ille iure non Varſauiae, ſed Cracouiae debeatur.

rum miniſtri ſumus, et ſpero Excellentiae Veſtrae id non ingratum futurum, cui me ad praeſens commendo. Datum in Caſtris ad Varſauiam 3. Iunii 1656. 1656

Eiuſdem Excellentiae Veſtrae Amicus ad obſequia paratiſſimus

STEPHANVS DE PILCZA KORYCINSKI,

Supremus Regni Polon. Cancellarius.

His literis perſuadere conabatur Wittembergio Cancellarius deditionem, ſed fruſtra ille veterano militi, et qui viginti arctiſſimas in imperio tolerauerat obſidiones, talia memorabat. Reſcripſit ergo Cancellario Wittembergius in hunc modum.

Illuſtriſſime ac Excellentiſſime Domine et Amice.

Tametſi fortuna non ſimpliciter eadem nobis ſemper faueat, eandemque plurimis exemplis haud ſemper benignam experti ſimus, tamen nondum eidem adhuc indignari debemus. Nec a viro honeſto Vobis petere ea licet, quae eidem dedecori et probro futura ſunt. Nullus integer noſtrum fiduſque ad Veſtram adhuc confugit clementiam, Veſtrae virtuti adhuc locus eſt, mihi tuendae vrbis cura commiſſa eſt, nec ſpes Diuinae opis in iuſtiſſima cauſa Sacrae Regiae Maieſtatis Domini mei Clementiſſimi deerit. Fiduciam quoque habendorum auxiliorum, vbi res et neceſſitas eadem poſcet, habeo. Haec cum credere Excellentiam Veſtram putem, pari deſiderio ineundae, quantum inter hoſtes fas eſt, cum Excellentia Veſtra amicitiae, reſpondeo, reſponſurus etiam ſtudio in iis omnibus a parte mea promouendis, quae e re orbis Chriſtiani, S. Regiae Maieſtatis Domini mei Clementiſſimi, patriaeque meae eſſe ſciuero. Quod vt Excellentiae Veſtrae perſuaſum volo, ita eidem me hiſce commendo. Datum Varſauiae 25. Maii, ſtylo veteri, 1656.

Reſponſum Wittembergii ad Cancellarii literas.

Eiuſdem Excellentiae

Amicus ad obſequia paratiſſimus.

AFREDVS WITTEMBERG.

Interim IOANNES ADOLPHVS, Regis Sueciae frater cum Duglaſſio Generali laturi Wittembergio ſuppetias, ad Bugum amnem, quinto ab vrbe ſubſtiterant milliari, non auſi progredi vltra, certiores per exploratores tunc facti, de Polonorum immenſo robore, eorumque contra Suecos rabie, pugnandique auiditate. Igitur ſumma celeritate ab oppugnatione Gedanenſi reuocant Regem, qui tunc nouam cum Electore Brandeburgico, armorum concludebat coniunctionem. Neque ille diu moratus, relicta fortiſſima Gedanenſium vrbe, cum octo ſuorum millibus Varſauiam accurrit, quae iam vno ante die, nempe prima Iulii ſequentibus conditionibus Polono ceſſerat Regi.

Sueci ſuccurrunt Varſauiae ſed fruſtra.

PolonoRegi deditur Varſauia.

Conditiones Deditionis vrbis Varſauiae, inter Illuſtriſſimos et Excellentiſſimos Deputatos ad id a Sereniſſimo Rege Poloniae, et inter Illuſtriſſimum et Excellentiſſimum Dominum Afredum Wittemberg, Comitem a Derben Regni Sueciae Campi Marſchalcum die 1. Iulii 1656. conuentae.

I. Illuſtriſſimus et excellentiſſimus Dominus Campi Ductor Wittemberg, Illuſtriſſimus Comes Benedictus Oxenſtiern, Dominus Praeſes collegii militaris, Dominus commendans, Legionum Praefecti, Tribuni militares, reliquique, cuiuſcunque nominis officiales; vt et rei tormentariae adminiſtratores, item omnes officiales ciuiles, libere ab vrbe abſcedant, et tuto educantur. Praeſidium

Conditiones vrbis Varſauienſis Regi Caſimiro traditae.

1656 dium quoque omne vrbe excedet, hoc diſcrimine, vt qui natione Sueci, et naturales ſubiecti Sereniſſimi Regis Sueciae fuerint, ſine diſcrimine emittantur, et Thorunium deducantur a copiis Sereniſſimi Regis Poloniae. Subiecti vero et vaſalli Sereniſſimi Regis Poloniae, qui hactenus in vrbe, vel ſub ſignis Suedicis fuerunt, ſint in gratia Sereniſſimi Regis Poloniae; extranei vero, qui in vrbe ſtipendia merentur, et non ſunt ſubditi naturales Regis Sueciae, liberum habeant, vel cum praeſidio, Sueciſque abire, vel ſeruitium mutare, et ſub ſignis militare Polonis.

II. Praeſidium in inſtanti poſt ſubſignationem modernorum articulorum vrbe excedet, et Sereniſſimi Regis Poloniae praeſidio portae vrbis tres, arx ipſa, et clauſtra extra vrbem conſignabuntur, et obtinebuntur ab eo, ita tamen, vt officiales Sueci, quibus libuerit in hoſpitiis ſuis ſubſiſtere, ad triduum in vrbe, libere tutoque poſſint, poſt expirationem vero tridui, a moderna hora numerandi, plane et de toto, omnes vrbe abſiſtant, praeſidium vero ipſum in inſtanti ex vrbe, ad Palatium Oſſolinianum in ſuburbium educetur, ibique per triduum commorari poterunt. Excedet autem praeſidium vrbe expanſis vexillis, funiculis ardentibus, tympanis ſonantibus, inſtructis balis a puluere, et globis ori inſertis ritu militari.

III. Dicti officiales et praeſidium deducentur per exercitus et praeſidia Polonica Thorunium comitata, 100 equitum et 100 Dragonum, terra ſiue flumine abituri. Quibus ſaluus conductus viciſſim hoſtilia ingreſſis tutus erit.

IV. Tormenta bellica maiora minoraque in vniuerſum illuc ſpectantibus in vrbe relinquantur.

V. Aegroti et ſaucii, flumine tuto Thorunium deſcendant, illis vero qui per valetudinem agitationem itineris ferre non poſſunt, in vrbe commorari ad conualeſcentiam vſque liberum eſto, quibus, vbi conualuerint, caeteros ſequi cum comitatu permittatur.

VI. Corpora defunctorum itidem flumine vel aliter deducentur, modo ne ſub hoc nomine alia non conceſſa efferantur.

VII. Suppellectilem, ſarcinas, currus, equos, caeteraque rei familiaris et ſubſtantiam reliquam exportent ſecum obſeſſi, nempe ea, quae propria eorum ſunt, et antiquae poſſeſſionis. Ea vero, quae ex ſpoliis regni, priuatorumque et eccleſiarum, quae ſancta ſunt, vt clenodia, aurum, argentum, tam ſignatum, hoc eſt in nummis, quam fuſum, conflatum, in vaſiſque conſiſtens, veſtes et ornamenta eccleſiaſtica, aliaque periſtromata, et reliqua ſuppellex, ea omnia in vrbe relinquantur. Cui rei cognoſcendae pro more dabuntur commiſſarii. Quantitas vero pecuniae pro dignitate perſonarum exportandae, gratiae et diſcretioni S. Regiae Maieſtatis ſubſint.

VIII. Sexus muliebris libere emittatur, quo voluerint, in vniuerſum, vna cum liberis et neceſſariis et ſuppellectili, eo modo vt ſupra. Quoniam vero matronae quaedam praecipuae et Regno Poloniae In Pruſſia, alibiue ad inſtantiam Suecorum arreſtantur, obliget ſe excellentiſſimus Campi Marſchalcus, eas viciſſim eliberandas iri, et obſides in hanc rem dabit.

IX. In

IX. In puncto Radziuilii, qui ſubditus eſt Sereniſſimi Regis Poloniae, negantur omnia. 1556

X. Praetenſiones debitorum, ſi quae ſunt, exſoluantur, non moleſta tamen, aut diſtracta exactione.

XI. Captiui, qui in vrbe detinentur, libere dimittantur.

XII. Cauebunt obſeſſi, vrbem ſe relinquere a cuniculis et ſuffoſſionibus tutam, ne quidquam fraudis in deditione ſubſit.

XIII. Cauebit itidem Excellentiſſimus Dominus Marſchalcus Campi Wittemberg ſuo, omniumque officialium et militum nomine, neque ſe, neque vllum ex iis, qui vrbem dedunt, et vrbe excedunt, aut exceſſuri in hoc triduo ſunt, Sereniſſimo Regi Sueciae militaturum, militaturoſque, neque ſe exercitibus Suedicis iuncturos, aut vllo modo arma ſub Suecis, vel quouis Principe, contra Regem Regnumque Poloniae ſumturos, moturoſque, ad ſpatium ſeptimanarum ab hac die memorando 15. omnia haec rata firmaque futura.

AFREDVS WITTEMBERG mpp. BENEDICTVS OXENSTIERN mpp.
ALEXANDER ERSKEN mpp. A. NECHEY mpp.

Varſauiae expugnatio.

Fauit tunc abunde Deus votis Poloni Regis, in cuius victrices manus dedidit ſine ſanguine Varſauiam, eoque glorioſius ob ſeruatos innocuos Varſauienſes, quibus paratum erat a Polonis, in capta per vim vrbe cum hoſte excidium. Occupato enim a Polonis Kazanouii palatio, atque pulſis ex monaſterio, temploque diui Bernardi Suecis, cum quaſſata maioribus tormentis moenia, perque murorum ruinas, editaque foramina, magno impetu, diſſono clamore, Suecos iamiam inuaderent, machinaeque bellicae mobiles aliae admouerentur, Wittembergius deſperatis ſuorum rebus, vix inuadentium manus effugit, non aliud remedium ratus, quam Regiam clementiam, Varſauiam ſupra memoratis conditionibus Polono Regi tradidit.

Nobilitas Wittembergio exprobrat.

Vix vrbem reliquerat Wittembergius, caeterique Suecorum praecipui, quos omnes ſaluos et incolumes ad caſtra Sueci Regis ſecure deducere ſpoponderunt Senatores, vna cum Rege, et ecce oritur tumultus inter Polonos milites, ex occaſione datae Wittembergio veniae, quem Nobilitas armata per vim expoſcebat, dolori ſuo immolandum, vt victimam. Addebant Wittembergium belli Suedici contra iurata pacta, primarium motorem et incentorem fuiſſe. Eundem, Colonellum Wolff contra datam fidem durantibus pactis, captiuum Stetinum miſiſſe, einſque totam legionem per ſummam fraudem intercepiſſe, Poloniam foedum in modum continuis exactionibus peſſumdediſſe, eccleſias ſpoliaſſe, effrenaque licentia, vbique per ſummum nefas integro anno dominatum tenuiſſe. Redderet tunc extortas per vim Nobilitati pecunias, aurea argenteaque vaſa reſtitueret eccleſiis, ſolueret militi ſtipendia, Cracouia ſuum deduceret praeſidium, ea lege ſaluum illum poſſe eſſe, ſed non liberum. Haec paſſim magnis clamoribus excitae in toto Polono exercitu contra Wittembergium audiebantur voces, optimatum, militum, calonum. Caeterum Wittembergius fatalem Polonorum aduertens rabiem, in ſui animatam excidium, Poloni Regis petit conſpectum, ibique in genus ſupplex prouolutus, toto corpore tremens, in faciem ante Regis Poloni concidere enituit conſpectum, prohibente Rege tam vile obſequium, manuque iam in terram cadentem prehenſum, in haec alloquitur verba:

Regis Poloni ad Wittembergium verba.

Perfida fortuna, quae vitro ſimilis, dum ſplendet, frangitur, quam inique tecum egerit, video. Caſui certe condoleo Tuo, magnanime Heros, quod victus cadas ad pedes meos, at meminiſſe debes, variantis indies huius Deae exempla, quae vt in aliis ante obſeruaſti, ita in me hodierna die mirari debes faterique: Tandem bonam cauſam triumphare.

1656 Reſponſum Wittembergii. Ad haec Wittembergius nihil aliud, niſi miſericordiam, fidemque datam obteſtabatur Regis, liberumque ad caſtra ſui Regis, quem iam in vicinis conſtitiſſe ſparſerat rumor, precabatur tranſitum. Regiam laudem aiebat eſſe, parcere ſubiectis, et debellare ſuperbos. Se nihil eorum conſcium, quae Poloni obiiciebant milites; paruiſſe ſuo Regi, vt fidelem decebat miniſtrum, gubernaſſe vt Campi Marſchalcum, caeterum nihil ſuo egiſſe capite, ſed lateri adhaerentium conſiliariorum, quos Rex illi pro voto ſuo attribuerat. Plura dicere parantem vehemens prohibuit podagrae dolor, fortaſſis et animi; itaque miſericordiam, fidemque iterum obteſtatus Regis, Marſchalci innixus baculo, tremens, titubanſque receſſit, tota fremente adſtantium turba, qui Wittembergium mille modis, iiſque diuerſis excarnificari clamabant. Nec multo poſt, habito prius ſecretiori conſilio, refertur Wittembergio ſententia Regii Senatus:

Regis decretum in captiuos Suecos. *Wittembergium, vna cum aliis decem praecipuis officialibus Zamoſcium ſecuritatis cauſa deſtinaſſe, quandoquidem in caput eius vniuerſi conſpirauerint milites, nec tutum illi vllo modo concedere poſſe, per ſummam Polonorum licentiam in caſtra Regis ſui tranſitum, ſubſiſteret interim tantillum Zamoſcii, donec hi furioſorum ponerent venti. Ita deciſum eſſe in ſecretiori Regio Poloniae Senatu.*

Wittembergii Reſponſum. Deiecto vultu, contractis humeris Regiam accepit ſententiam Wittemberg; pauca reaſſumto ſpiritu, quem amiſerat, paulo poſt proloquutus. Ego vero, inquit, aliam in Regio verbo ponebam fiduciam, ducerent quo vellent, ſe comitari debere, quia captiuum.

Tali ratione Wittembergium hucuſque victorem, victum Polonia vidit, lupum alias rapacem, ſed qui mane quam rapuit praedam, ſub veſperam eum Polonis diuiſit. Hunc ſubſequenti die NICOLAVS Comes OSTROROG, Gubernator Drohouicenſis honorifice Zamoſcium deduxit, et eum eo captiuos praecipuos, iuniorem WRANGEL, HORNIVM, ALEXANDRVM ERSKEN, ADAMVM NECHEY, Generalem vigiliarum Praefectos, generalem conſilii bellici praeſidem, ſex chiliarchos praeſtantiſſimos, tres ſecretarios regios. Captiuorum numerus. Vltra LAVRENTIVM CANTERSTEIN, ſupremum ſtatus ſecretarium, BENEDICTVS OXENSTIERN Varſauiae infirmus remanſerat. FOROEL vero, ſecundo iam ad Sandeciam captus, Cracouiam ad vxorem tunc alloquendam dimiſſus, breui poſtea Polonorum hoſtis, in campo tertio comparuit, quod infra memorabimus.

Petricouia deditur Polonis. Eodem quoque tempore, eiuſdem diei felicitate, Petricouia, Siradienſis palatinatus metropolis, in qua alterna cum Lublino ſedes regni tribunali illuſtris, Siradienſi palatino, ſine ſanguine, poſt duorum menſium continuatam obſidionem, ceſſerat, eiuſdemque ciuitatis gubernator, IOANNES BAPTISTA PIRON, natione Gallus, ante ſubdiaconatus inſignitus charactere, militiae Polonae, vna cum octingentis Suecorum nomen dedit. Ferunt hunc PIRONIVM ante, inter Poloniae Reginae, dum Niuernenſium Princeps eſſet, ephebos, fuiſſe: ideoque ad Reginae perſuaſionem ciuitatem ſatis bene prouiſam dediſſe: alii fame coactum aſſerunt, deficienteque annona et puluere, ſalutem ad tempus honeſtis conditionibus a Polonis quaeſiuiſſe. Referam conditiones deditionis, quae huiuſmodi erant:

Conditiones deditae ciuitatis Petricouienſis. *Conditiones deditionis ciuitatis Petricouienſis, inter Illuſtriſſimum et Excellentiſſimum D. Ioannem a Koniecpole Koniecpolſki, Palatinum et Generalem Siradienſem, et Nobilitatem eiuſdem Palatinatus et Diſtrictus Opocinenſis, Terraeque Wielunenſis, tum inter Generoſum Dominum Ioannem Baptiſtam de Piron, Commendantem Petricouienſem Sueciae Legionis Duglaſſianae, per Commiſſarios Reginalis Maieſtatis, Generoſum Dominum de Sczuka, et per Generoſum Dominum de Balus initae. die 1 Iulii Anno 1656.*

I. Ciuitas Petricouienſis integra, prout eſt ad praeſens, cum eccleſiis, tectis, domibus ciuium, ingreſſu ciuitatis, intactis omni apparatu bellico, tormentis alienis, maioribus et minoribus bombardis, vulgo Smigownice, Hakownice, ſiue illis, quae in ciuitate inuentae ſunt, ſiue aliunde adductae, cum munitione, pul-

puluere et annona, ſi quae eſt, in ciuitate ad publicum ſpectans, die 2. Iulii hora vndecima Illuſtriſſimo Domino Palatino reddantur et conſignentur, tum cuniculi, ſi qui ſunt, ſub terra, non tegantur. 1656

II. Generoſus Dominus Commendans cum caeteris officialibus, et quotquot ſunt, praeſidiariis, ſeruitium Sereniſſimi Regis Poloniae ſuſcipiat, eique iuramentum ante omnia in ciuitate Petricouienſi, die ſupranominato et hora, praeſtabit.

III. Captiuos omnes, quotquot ſunt, cuiuſcunque ſtatus et conditionis, abſque omni lucro et pretio dimittat, nec vllum amplius, ab aliquo incola regni pactum deſiderabit.

IV. Egredietur de ciuitate cum ſuis praeſidiariis, tam officialibus, quam milite gregario, explicatis vexillis, cum ſono tympanorum, cum gladiis, ſclopetis, et bombardis, accenſis funiculis, globis in ore, puluere nitrato quantum ſufficit, cum vxoribus, liberis, ancillis, ſeruis cuiuſcunque ſtatus vel ſexus, cum omnibus impedimentis, curribus, ſuppellectili, ſine omni praetenſione et reuiſione praedictorum, pro vehendis autem quindecim currus illi dabuntur.

V. Propter maiorem ſecuritatem diſcedentium dabitur comitatus militaris, numero ſufficienti, fientque prohibitiones omnibus, ne illis quid mali in eorum bonis vel perſonis fiat, ſed tanquam ſtipendiarii Sereniſſimi Regis et Reipublicae habeantur, et in caſu neceſſitatis, ſi eos hoſtis aggrederetur, ſuccurſus dabitur.

VI. Ex iſtis officialibus et militibus, legionem Dragonorum 8. Companiarum ſeu cohortum formabit, quaelibet autem cohors, centum hominibus; vt expleatur numerus octingentorum militum, conſtabit. Cui ipſe Dominus Piron cum titulo Colonelli praeerit, eo addito, vt titulum corporis cuſtodiae Sacrae Reginalis Maieſtatis alias Leibguardiae habeat. Quotquot putant obtinebunt Religionem ſuam, et libere exercebunt. Iuſtitia more Germanorum permanebit, et diſciplina militaris obſeruabitur. Quod totum in confirmatione Sacrae Regiae Maieſtatis fiet, licitumque erit Colonello ſuſcipere et dimittere milites quoſcunque et quocunque tempore voluerit.

VII. Aſſignabitur illi locus a Sereniſſimo Rege ſecurus, ad complendam dictam legionem, et ad refocillandas vires, per obſidionem fatigatas, ad quod illi tempus duorum menſium concedetur, quod re, non hiſce verbis Sereniſſimus Rex prouidebit.

VIII. In eo loco, vbi primum conſtiterint, pecunia Domino Colonello trimeſtris pro iis, quos tunc monſtrabit, militibus numerabitur, vel ſecura aſſignatio dabitur, pro quorum tamen conſcriptione nihil recipiet: quantumuero ad conſcribendos vſque ad numerum octingentorum deerit, dabitur ei vel pecunia, vel aſſignatio pretio ſolito dari conſueta pro conſcribendis Dragoniis more Germanorum inſeruientibus. In caſum vero mortis Domini Colonelli, in officium eius Dominus Vicecolonellus, alias Oberſter Leytenant ſuccedet.

IX. Quicunque praeſenti bello et obſidione ſigna eorum ſecuti ſunt, vel ex caſtris Polonicis ad extraneos fugerint, ſiue ſit officialis, ſiue miles et Suecus,

1656 abſque omni praetenſione circa legionem permanebunt, tanquam ad ſeruitia Regis deſtinati, neque quidquam illis imputabitur, ſimiliter etiam, quicunque ex ciuitate ad caſtra Polonica tranſierint a Domino Colonello, non repetentur.

X. Praeteritorum omnium quocunque modo, moderno bello perpetratorum damnorum, iniuriarum, exactionum, incendiorum per militarem exactionem factorum, cuiuſcunque ſtatus perſonis illatorum, tum etiam omnium abſque vlla exceptione, quaenam in bello facta ſunt, datur obliuio, et generalis amniſtia, nec quiſquam ex illis rebus aliquid relinquere debebit, rem autem aliquam referens vel repetens, illis ſpectantibus, puniatur, et omnia reſtituat.

XI. Res militum abſentium derelictae, vna cum vxoribus et liberis, permanebunt penes Dominum Colonellum, quibus ſi poſſibile erit, maritos eorum ad ſe pertrahere debebit, et in auctoratis eos reſtituet.

XII. Et quoniam Eldenburgus, reliquit res, quae ſunt parui momenti, et decem equos minoris pretii in exolutionem hoſpiti ſuo, cui debet centum taleros, dictas res et equos recipiat Dominus Commendans, et hoſpiti ſatisfaciat, reliquum vero, ſi quid ſit, inſeruiet pro militibus, qui equos non habent, pro quibus tum et aliis in ciuitate colligendis nullum datur ei pretium. Iter ſuum verſus Czeſtochouiam, vel vbi Sereniſſima Regalis Maieſtas illi locum aſſignabit, ea, qua poterit, celeritate perficiet.

Quae omnia et ſingula firmiter et inuiolabiliter ab vtraque parte, ſine omni dolo et fraude obſeruabuntur, nec vllarum conditionum occaſiones ſuſcitabuntur. In quorum fidem praeſentes, manibus propriis ab vtraque parte, cum appoſitione ſigillorum ſunt ſubſcriptae. Die, anno vt ſupra ad Petricouiam.

IOANNES KONIECPOLSKI
Palatinus Generalis Siradienſis mpp.

IOANNES BAPTISTA PIRON mpp.

Leſzno incenditur per Opalinium.

Deditam Petricouiam duobus menſibus anteceſſerat Vulcano conſecratum, eoque modo in cineres et fauillas redactum nobile LESZNO, familiae Leſczynianae nidulus. Primus enim in hanc ciuitatem, maioris Poloniae nobilium deſaeuiit turbo, Duce Opalinio, Palatino Podlachiae, qui reliquas ciuitates eo terrore occupare ſtatuerat. Fortiter hic oppidanorum audacia, excepit primum Polonorum impetum, ſed tandem per vim captum oppidum, tali vt dixi ratione deleuit Palatinus. Nec poſtea deſtitit vir fortiſſimus victricia ſuorum circumferre arma per maiorem Poloniam, donec Suecos variis praeliis attritos, tandem cedere maiori Polonia coegerit, quod infra memorabimus.

Sueciae Rex turbatur ob captum Wittembergium.

Redeo ad Varſauienſem expugnationem, quae tunc Polonorum rebus maximum addidit pondus, vt econtra Suecorum Regem ſumme conſternauit, ob captum Wittembergium, quem patria venerabatur loco. Certior deinde a Duglaſſii vxore, caeteriſque matronis factus (quas omnes ſine lytro, paulo poſt ſecure deducere ad caſtra Suecorum iuſſerat Polonus Rex) de hoſtium in immenſum excreſcente potentia, aduerſus vero Suecos immani rabie, pugnandique pertinacia, indignari fortunae coepit, ac tunc primum dolere, quod CZARNECIVM ſibi infenſiſſimum Cracouia aliquando dimiſiſſet. Hinc ſaepius illa geminata verba Sueci Regis audiebant adſtantes, CZARNECKI, CZARNECKI poenitet me, Te aliquando dimiſiſſe, quem nunc hoſtem atrociſſimum experior ſupra caeteros.

Conſilium Radiuili Sueciae Re-

Itum deinde in conſilium, ſuadebantque Radzieieuius, Radiuilus ac alii Poloni, eodem in loco ſubſiſtere debere Sueciae Regem. Addebant cauſam, impoſſibile fore diuturnam ad Varſauiam triumphantium Polonorum ſubſiſtentiam. Victores, inquiebant illi, breui

domos

Digitized by Google

1656

gi ſuggeſtum.

domos ſuas, more gentis et inſtituti repetent, ſatis gloriae rati viciſſe Suecos, debellaſſe Wittembergium, recuperaſſe Varſauiam. Tunc vero derelictum a Nobilitate Polonum Regem facile debellandum iudicabant. Nec vana illos fefellit opinio. Vix etenim Varſauia capta audiebat, cum illico illo ipſo ſub veſperam die, Regem ſollicitare coeperat Polonus miles, miſſionem faceret, ſe tamdiu in caſtris ſine ſufficienti prouiſione ſubſiſtere non poſſe. Cunctante Rege, illi, ſequenti ſtatim die repetebant domos. Primi tamen maiores Poloni, caſtra tunc deſeruerunt Poloni Regis, terruerat illos tyrannicum Sueci Regis reſcriptum, hinc verebantur ne propriis periclitarentur colonis, illorum chariſſimae matres, chariſſimaeque nurus. Maioris Poloniae nobilium exemplum ſequuta mox caetera nobilitas, exceptis Lituanis. Diceres tunc actum ad Varſauiam fuiſſe de Sueciae Rege, eiuſque fortuna coeca. In hunc modum ſpoliatus ſuorum praecipuo robore Polonus Rex, ad Varſauiam toto Iulio menſe ſubſtiterat, non auſus progredi vltra laceſſereque fortunam Suecam.

Radzieienii rationes de Polonia et conſilia.

Poloni capta Varſauia domos redeunt.

Rex ſobſiſtit ad Varſauiam.

Celebrem tota Europa Varſauienſem expugnationem, Wittembergiique interitum, multi tunc in caſtris praeſentes exterorum ſpectaruot legati, Tartarus, Moſchus, Hungarus et Gallus. Mouit et ipſa Poloniae Regina Glogouia minori Poloniam verſus, quam tamen nonniſi triumphantem, poſt expugnatam Varſauiam, complecti voluit Polonus Rex.

Explicaoti interim ad Varſauiam ſuperba victoriarum de Sueco trophaea Polono Regi, nuntiatur Electorem Brandeburgicum, hoſtili animo coniungi Suecorum Regi, nouumque bellum per fecialem indicere Polono Regi.

Ibidem nuntium accipit de hoſtili Brandeburgici in ſe animo.

HISTORIARVM POLONIAE AB EXCESSV DIVI VLADISLAI IV POLONIAE SVECIAEQVE REGIS LIBER SEPTIMVS.

LIBRI VII. CAPVT I.

SYNOPSIS

Occaſio belli Brandeburgici. Eiuſdem literae ad Regem Polonum. Reſponſum Poloni Regis. Senatus Poloniae ſcribit Electori. Literae Poloni Regis ad Caeſarem. Ad Electores imperii. Ad Principem ab Auerſperg. Articuli foederis inter Regem Sueciae et ſtatus generales Hollandos. Sueciae Regis literae ad Auguſtum imperatorem. Brandeburgici cum Sueciae Rege Compoſitio.

Bellum Brandeburgicum.

1656 Occaſio belli Brandeburgici.

Bellum hoc mira FRIDERICI WILHELMI Electoris Brandeburgici inconſtantia, ac in res nouas ſtudium fecit. Acceſſit vetus cum Domo Palatina amicitia, cum Sueciae Rege confoederatio ſanguiniſque nexus, religio eadem et flagrans, omnibuſque potentior affectibus, dominandi cupido. Indigne quoque ferebat, haberi ſe Pruſſiae Ducem, pro vaſallo Polonis: nec aequis intuebatur oculis Varmienſem Epiſcopatum in meditullio Pruſſiae Ducalis. Tempus quoque et occaſionem commodam tunc nactus dilatandi imperii, facile in vnam cum Sueciae Rege coaluit factionem. Nec de Sueciae Rege tantopere quaeri debet Polonia; nunquam enim comparuiſſet ille Polonorum hoſtis, niſi Brandeburgici inuitatus precibus, conuictus argumentis, quod arcanum propalauit tunc ipſemet CAROLVS, inter ſolennes epulas, cum anno ſuperiori in Pruſſia Ducali, necteret moras Elector. Nec ille ſolennis bellicus in Boruſſia Electorali apparatus, contra Sueciae Regem fuit vnquam, ſed contra Polonos. Tergiuerſabatur Regiomonti toto menſe, vt fidem adſtrueret Polono Regi; conſultabat per legatos Marieburgi, vt Epiſcopatum Varmienſem, eiuſque loci tunc Epiſcopum VENCESLAVM A LESZNO circumueniret, eoque modo abſque ſanguine nobiliſſimum occuparet Epiſcopatum, quod et ſucceſſit, quamuis reclamante ſacro eiuſdem Epiſcopatus Canonicorum collegio, et proteſtante de Epiſcopi ſui cum Pruſſiae Duce armorum coniunctione, et in Epiſcopatum inuectione. Ita iam tunc auctus, inſigni terrae portione, principatu Varmienſi, pari audacia a Sueciae Rege, pridem ante colligato, reliquas petebat Prouincias, Epiſcopatum enim Varmienſem Epiſcopi tribuebat amicitiae. Igitur alias ſemper, inquieto animo Poloniae voluens prouincias, continuis Sueciae Regem moleſtabat precibus. Cederet ſibi maiori Poloniis, contigua Pomeraniae Prouincia, illudque vnicum toto menſe Ianuario cum Oxenſternio agitatum fuiſſe comperio. Et quanquam in aliud tempus, tunc auidum Electoris animum, prudenter diſtuliſſet Oxenſternius, conceſſis aliquibus quae abſque praeiudicio Sueci Regis ſtatim concedi poterant; nihilominus Elector, hanc ipſam Sueci moram ſui aiens ludificationem, coniungere tunc copias ſuas cum Sueco noluit, neque Sueciae Rex elatus victoriis, tantopere Electoris ambiebat militem, ſufficienti tunc fultus exercitu, aſt vbi paulo poſt in Boruſſiam redierat, imminutus in Ruſſia milite proprio, tunc primum Brandeburgici aſſenſit poſtulatis, eique maiorem Poloniam pleno tunc iure, vna cum quatuor Palatinatibus, nihil ſibi iuris in poſterum reſeruando, conceſſit. Atque tunc primum votis ſuis potitus Brandeburgicus, arma pridem parata in Polonum Regem conuertit, cauſa in bellum obtenta Czarnecii in Pomeraniam expeditione. Addidit deinde literas, ad Polonum Regem, quarum haec ſumma:

Sere-

Sereniſſime et Potentiſſime Rex 1656

Domine Cognate et Affinis, vti Frater Obſeruandiſſime.

Aliam ſaepe precati fuimus ſortem, vt et mitiora fata obtingerent prouinciis et regionibus Polonicis. Sed demonſtrarunt hactenus rerum exitus, iratum numen, et nondum expiatam ſatis cauſam horum malorum. Fecimus interim ea, quae in poteſtate Noſtra poſita eſſe videbantur: nec intermiſimus, quod ad pacem, et ſiſtenda cruentiſſima arma conferre aliquid poſſe exiſtimauimus. Sed et hoc fruſtra fuit. Nihilominus tamen bellum ipſum, et cum ipſo periculum in dies augmenta capiebant. Nihil tuti circa Nos et prouincias Noſtras erat. Ducatus Noſter Boruſſiae quaſi obſeſſus, et imminebant Nobis quaſi vltima, niſi ea in tempore firmo tandem conſilio auerteremus. Equidem auocauimus ſemper animum a bellis, et adhuc abhorret mens Noſtra a ſanguine humano, et praeter pacem ac ſecuritatem nihil deſideramus magis. Et vellemus quam maxime, vt haec omnia abſque armis comparari et conſeruari poſſint, ſed ſi in cauſas ipſas et publicum rerum ſtatum intuemur penitius, et, quod praecipuum eſt, Noſtrae et ſubditorum noſtrorum ſalutis rationem habemus; vndequaque circumſtant Nos pericula maxima, et nulla alia, turbulentiſſimo et incerto hoc rerum ſtatu, comparandae pacis nobis oblata via eſt, quam ſi non modo pacta cum Sereniſſimo Rege Sueciae, quae ex neceſſitate, et a Regia Maieſtate Veſtra deſerti, et ab ipſis Polonis impugnati iniuimus, conſtanter ſeruaremus; at et eiuſdem Regiae dignitati, (inprimis cum non conſtans tantum fama, ſed et ipſa Veſtrae Maieſtatis mandata, Generali ſuo Czarniecki in ſcriptis data, vt et aliae a Noſtris interceptae literae, Nobis et Prouinciis Noſtris vim et hoſtilitatem annunciarent) arctius coniungeremur. Quod ipſum quoque nunc factum eſt: quodque hiſce ipſis, Veſtrae Regiae Maieſtati ſignificandum duximus. Securam de caetero eſſe iubentes de ſerio Noſtro pacem promouendi ſtudio, quodque nihil praetermiſſuri ſimus vnquam, quo hoc deſideratiſſimum bonum reduci iterum poſſit, modo et Veſtra Maieſtas, re ipſa teſtetur, idem ſibi magis curae cordique eſſe, quam incerta et dubia arma, quae experiri alias, et in poſterum neceſſe habebit. Quam de caetero bene valere cupimus. Datum in Arce Noſtra Regiomonti, die I. Iulii, Anno 1656.

Electoris Brandeburgici literae ad Regem Polonum.

Sacrae Regiae Maieſtatis Veſtrae

Cognatus et Affinis vti Frater Obſeruandiſſimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

Haec ſumma literarum Electoris Brandeburgici in Pruſſia Ducis ad Polonum Regem Cognatum et Affinem vti Fratrem obſeruandiſſimum. Reſcripſit illi Polonus Rex in haec genuina verba:

IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, Czerniechouiaeque: nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorum haereditarius Rex; Sereniſſimo Principi, Domino FRIDERICO VILHELMO, Marchioni Brandeburgico, Sacri Romani Imperii Archi-Camerario etc. etc. Cognato et Affini, vti Fratri Noſtro Chariſſimo ſalutem et omnis proſperitatis incrementum.

Reſponſum Poloni Regis ad Brandeburgicum.

1656 *Sereniſſime Princeps, Domine Cognate et Affinis vti Frater Chariſſime.*

Moderationis et recte cuſtoditi vinculi, quo Reipublicae Polonae Ducalis Pruſſia ſancte firmiterque cohaeret, nemo equidem probus gnaruſue laudem Nobis negauerit. Quo magis admiratio dolorque Nos tenet, Serenitatem Veſtram nulla prorſus cauſa, ex Vaſallo fidoque Principe, in hoſtem Noſtrum, et Regni Noſtri degeneraſſe. Stetimus hucuſque aduerſum populi voces: neque deſumus, aperta licet iniuria, honeſtae tamen et meliori de Serenitate Veſtra opinioni acquieſcere. Inde, qua literis, qua internuntiis frequenter miſſis, omnia pertentauimus, vt iurata Nobis Regnoque noſtro fides, quam vtilitas forte aliqua, vel ſpes incerta, Serenitati Veſtrae potior eſſet, neque antiquus Pruſſiae ſtatus, indecora animi mobilitate, et fluxis conſiliis concuteretur. Sed inueniri modus, et ratio nulla potuit, quae obſeratas bonis monitionibus aures recluderet, adeo vt tres Ablegati Noſtri, nullo literario reſponſo dimitterentur, quartus tandem vix credentiales obtinuit. Ab his gradibus eo deuentum, vt Serenitas Veſtra data poſtremum epiſtola Regiomonti, die prima Iulii, ſocium et amicum hoſtis noſtri palam induerit, bellumque Nobis et Regno noſtro clarigarit. Verbis deinceps factum ne deeſſet, nuperrime eadem (fruſtra obnitente fidemque iuratam et fas acclamante internuntio noſtro) die XIX. Iulii lectum exercitum pro Suecis in Regnum noſtrum, ſeque vna caſtris Suecorum admouit. In tam enormi iuris Diuini humanique laeſione, quid indignemur magis, aut quid remedii vltra quaeramus? niſi vt primum Deum et Orbem, violatae fidei teſtem et iudicem inuocemus. Nullius vel minimae cauſae conſcii ſumus, quam Serenitas Veſtra contra Nos Rempublicamque Polonam ſpecioſe obtendat. Exercitus Polonus, cui detrimenta praeteritae hyemis aſſignare videtur, in fatali illa rerum perturbatione minime Noſter fuit; Nos profecto fuaſimus, diſſimulauimus, obteſtati ſumus. De Epiſtola Noſtra ad generoſum Czarnecium, Caſtellanum Kiiouienſem, alicubi intercepta, orbis ita habeat, priuatam fuiſſe, nec hoſtile quidquam illa contineri, quinimo procurrenti Czarnecio, iamque vicino, continere manus, et exercitum a Pruſſia, ſupremi iuris Noſtri Regnique Poloniae Prouincia deflectere imperauimus. Iratum Nobis fuiſſe Numen, et nondum ſatis expiatam malorum cauſam, quod epiſtola Serenitatis Veſtrae obiectat, neque nos ipſi pro reuerentia Diuinae Maieſtatis diffitemur. Haeccine tamen iure et ſatis cauſa, quae Serenitatem Veſtram in Suecorum partes detruſit? tentandaeque, aduerſum Nos ſupremum Dominum Regnumque Poloniae, rebellioni accinxit? Modum profecto talem conatumque arma cruentiſſima, vt praetacta eius epiſtola loquitur, ſiſtendae reducendaeue pacis, nemo aequus rerum arbiter affirmet. Non eſt profecto, quod Serenitas Veſtra ambitioſo nomine pacis armatus ludat. Coerceri debuit intra Pruſſiam exercitus, ſi pacis ſtudium quam belli magis placebat. Irrumpenti in Regnum aduerſum Principem, et poſtquam arctius hoſti coniungi gloriatus eſt, perſonam denique ſuam eidem pignoranti, quo pacto deſiderium curamue pacis tribuamus. Incerta equidem et dubia arma Serenitas Veſtra nobis minatur, ſed neque hoſtis Martem omnino totum poſſedit, amplexuque tam arcto tenet, vt labi fortunam et aliquando elabi non ſit neceſſe. Cum vero publici rerum ſtatus et ſubditorum propriaeque imprimis ſalutis cauſam epiſtola praetendat, facilis via et ratio erit (ſi monſtrantibus Nobis rem penitius Serenitas Veſtra intueatur) qua ſe periculis maximis exuat, incertoque hoc et turbulentiſſimo rerum ſtatu, pacem Ducatui Boruſſiae conſeruet. Stare conſtanter pro Nobis, pro iuſtitia, proque

iurata

iurata fide, vel ſi rebus id forte Serenitatis Veſtrae et ſubditorum incommodet, abire retro, Pruſſiaeque intra fines ſecure exitum ſpectare, hoc ſaluberrimo modo, ſtatum Serenitas Veſtra optime defenderit, abrumpere Nobis fidem non poteſt, vt non et vincula ſimul omnia rumpat ſtatumque euertat. Porro qua fiducia Serenitas Veſtra arctam cum Suecis coniunctionem Nobis ſignificandam duxit, eandem Nos iure tamen ac legitime diſceſſionem intra triduum Regno Noſtro cum exercitu omni Serenitati Veſtrae intimamus. Quod ſi vltra praefixos tres dies, hoſtium in partibus egerit, nos ſolutos poſthac vinculo omni eſſe ac fore eidem declaramus. Et qua licentia Serenitas Veſtra arma in viſcera Regni Noſtri promouit, exemplum Nobis vel maxime nolentibus erit, hoſtilia pariter in ditionibus ei ſubiectis audendi, patrandique. Iudicabit praeſens poſteraque aetas, malorum omnium initia et progreſſum a Serenitate Veſtra fluxiſſe. Cui de caetero meliora conſilia, et bonam valetudinem a Deo precamur. Datae Varſauiae die XXIII. Iulii, Anno MDCLVI. Regnorum Noſtrorum Poloniae VIII. Sueciae vero IX. Anno. 1656

His Regiis literis addidit et Senatus proprias in hunc ferme ſenſum:

Cum Serenitas Veſtra, antiqua et ſacroſancta Ducalis Pruſſiae cum Regno Poloniae et Magno Ducatu Lituaniae vincula abruperit, proque Vaſallo Sacrae Regiae Maieſtatis, ac Reipublicae fido Principe, ſocium et foederatum Suecorum profeſſus, poſtremo in viſcera Regni cum exercitu venerit, caſtriſque hoſtium ſe, vireſque ſuas admouerit, conſultum duxit Sacra Regia Maieſtas, et Senatorius ordo, ac vniuerſa Reſpublica, ius ſupremae auctoritatis in Serenitatem Veſtram diſtringere, dignitatemque ſuam fortibus et legitimis remediis tueri. Viſum et Nobis Regni Proceribus, Regiis literis haſce noſtras adnectere, vt Serenitas Veſtra plane intelligat, matura deliberatione et publico ſcito cum eadem procedi. Erit in manu Serenitatis Veſtrae amicum vel hoſtilem modum amplecti. Nos certe orbis vniuerſus abſoluet, ſi remediis omnibus fruſtra conſumptis, decoras poſtremo, et dignas Maieſtate Regia ac Reipublicae inituri ſumus rationes. De caetero Serenitati Veſtrae officia cum voto proſperae valetudinis commendamus. Datum in caſtris Varſauienſibus. Die 24. Iulii 1656. Senatus Poloniae, ſcribit Electori.

Haec ſumma literarum Senatorum Poloniae ad Electorem Brandeburgicum, in Pruſſia Ducem, qui tunc duodecim millia lecti exercitus, Sueciae ad Varſauiam coniunxerat Regi. Venienti obuiam proceſſit ad quatuor circiter leucas Carolus, eumque fraterne complexum, in ſua deinde induxit caſtra. Nuntiata ea Polono Regi, magna eundem affecere cura. Igitur haud mora Auguſtiſſimo imperatori, in haec genuina ſcribit verba:

Sereniſſimo et Potentiſſimo Principi, Domino FERDINANDO TERTIO, *Diuina fauente Clementia Electo Romanorum Imperatori, ſemper Auguſto, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae Regi, Archiduci Auſtriae etc. etc. Domino Cognato et Affini, vti Fratri et Conſobrino Noſtro Chariſſimo,* IOANNES CASIMIRVS, *Dei Gratia Poloniae et Sueciae Rex, ſalutem.* Literae Poloni Regis ad Caeſarem.

Quod nuperrime per internuntium Noſtrum ſpecialem inſinuandum duximus, id plane certum et compertum ſit Maieſtati Veſtrae, Electorem Brandeburgicum, nulla Dignitatis Noſtrae, fideique Nobis debitae reuerentia pertinaciter pro Sueco ſtare, iamque in caſtra Suecorum cum duodecim millium exercitu veniſſe. Obuius ei in itinere fuit Ablegatus Noſter, ſed apud infenſum et obfirmatum contra Nos animum nullae rationes, et ſaniora conſilia valuere. Ex

1656 eodem Ablegato Noſtro vltra rumorem intelleximus, mediationem Maieſtatis Veſtrae a Suecis non admitti. Cui rei fidem adſtruit hodiernus ad Nos, Legati Gallici de LVMBRES Varſauiam aduentus. Nobis ea ſemper erga Maieſtatem Veſtram conſtantia fuit, eritque Deo volente, vt integritas commodaque Regni Noſtri, Dignitatis Maieſtatis Veſtrae, et publica chriſtiani orbis pace non ſeparentur. Caeterum et Maieſtatem Veſtram huic curae opportunae ſerioque intendere, ac proſpicere futuros caſus ex animo vouemus. Quod prudentiae Maieſtatis Veſtrae interim ſuggerentes, eidem proſperam valetudinem, et longaeuum imperium a Deo precamur. Datae in vrbe Noſtra Regia Varſauienſi, die XXI. Iulii, Anno 1656.

Haec ſumma Poloni Regis literarum ad Auguſtum Caeſarem. Additae ad Electores imperii huiuſmodi tenoris:

Ad Electores imperii. Hoſtilitate contra Nos Regnumque Noſtrum ſuſcepta, temperantius vti ſibi Rex poſſeſſor Sueciae videbatur, niſi Feudatarium etiam Noſtrum et Regni Noſtri, Brandeburgicum Electorem, factionibus primum, mox foederibus, bello aduerſum Nos illigaſſet. Quod tametſi ille per literas Nobis clarigarit, ſpem tamen aliquam aluimus, fore, vt repetita vltimum legatione, ad officium fidemque reduceretur. Sed internuntii Noſtri obuiam facti, fruſtra conatus fuit, immoto pertinacique Electore, Suecorum a partibus non recedere, quibus etiam ſocias vires, duodecim millium exercitum coniunxit, caſtriſque ipſemet Suedicis die 19. Iulii inuectus eſt. Alienum profecto id, aduerſumque cum officio Feudatarii Principis, tum Generalibus Regni Noſtri, et antiquiſſimis cum imperio pactis Serenitas Veſtra iudicabit. Caeterum Diuinae tutelae Nos, cauſamque Noſtram permittimus. Si quid vero aduerſi Electori, eiuſque Prouinciis acciderit, id nulla iniuria vel cauſa Noſtra factum, Serenitas Veſtra, ſimul ac vniuerſum Electorale collegium dignoſcet. Datae in vrbe Noſtra Regia Varſauienſi die XXI. Iulii, Anno MDCLVI.

Scripſit et Cancellarius Principi ab Auerſperg, ſummo tunc rerum Germaniae Miniſtro in hunc modum:

Illuſtriſſime et Excellentiſſime Domine,

Domine Amice Obſeruandiſſime,

Ad Principem ab Auerſperg. Non ambigua iam et nutante fama ſed certo certiore notitia habemus Sereniſſimum Electorem Brandeburgicum, ex Vaſallo fidoque Principe, in hoſtem Sacrae Regiae Maieſtatis Regnique Poloniae degeneraſſe: inuectumque iam caſtris Suecorum cum exercitu duodecim millium, quid niſi perniciem noſtram meditari. Itineranti fruſtra obuius fuit Sacrae Regiae Maieſtatis internuntius, qui tamen re penitius intellecta, publicum rumorem firmat euenturum, quod vltimis meis Excellentiae Veſtrae praedixi, vt mediatio Sacrae Caeſarea Maieſtatis a Suecis non acceptetur. Idem portendere videtur Gallici Legati D. de Lumbres hodiernus Varſauiam aduentus. De Tartarorum myriadibus conſtet Excellentiae Veſtrae, illos ſubſidio Nobis accurrere, iamque e proximo intra vnum et alterum diem in conſpectum hoſtis venturos. In tanto motu aeſtuque rerum, ſi quid conſilii Sacra Caeſarea Maieſtas ineundum ſibi putet, id celeriter perficiendum. Nam vtcunque Sacra Regia Maieſtas, Reſque publica Polona dignitati Sacrae Caeſareae Maieſtatis, publicique orbis, ac vicinae praeſertim Germaniae tranquillitati ſtudeat. Varie tamen euentus inter mortales ludunt, et longiorem

rem moram Nobis ſumme damnoſam, prudentia Excellentiae Veſtrae ſerio arbitretur. Cui interim me, meamque promptitudinem obnixe commendo. Datae Varſauiae XXI. Iulii, Anno MDCLVI. 1656

Rem altius repeto de hoc Brandeburgico cum Polonis bello.

Redux Sueciae Rex, vt ſuperius innui, ab expeditione ſatis illi infauſta Iaroslauienſi, in Pruſſiam, Elbingam, diuerterat: inde haud mora Marieburgum feſtinans, vbi Deputatos Hollandorum de libera in Balthico mari nauigatione et ſecuritate, cum Suecis tractantes inuenit.

Huius autem Compoſitionis haec ſumma fuit.

Articuli Foederis et Pactorum inter Regem Sueciae, ac Status Generales Hollandos etc. Die Iouis XVI. Calend. Sextil. Tractatus Suecorum cum vniti Belgii Ordinum Deputatis Commiſſariis in Curia Elbingenſi nonſolum feliciter coepere, ſed et ea dexteritate ſucceſſerunt, vt Calend. Septemb. concluderentur, et noctis illius hora duodecima, ab vtraque parte ſubſcriberentur, quorum receſſus integer hic eſt. Articuli foederis inter Regem Sueciae et ſtatus Generales Hollandos.

Sereniſſimi ac Potentiſſimi Principis ac Domini, Caroli Guſtaui, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regis, Magni Principis Finlandiae, Ducis Eſthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiae et Vandaliae; Principis Rugiae, Ingriae et Wiſmariae; nec non Comitis Palatini Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cliuiae et Montium Ducis, Regis ac Domini Noſtri Clementiſſimi, Regnique Sueciae Senator; Cancellarius; Gubernator Generalis Pruſſiae; Praeſes Collegii commerciorum, et Iudex Prouincialis Norlandiae Occidentalis, Lapmarchiae, Iemptlandiae Herredaliaeque, Ericus Oxenſtierna, Comes Moreae Auſtralis, Liber Baro in Kimitho; Dominus in Tydoo, Wyby, et Iuliſtads, Sacrae Regiae Maieſtatis Admiralis, Locumtenens et Conſiliarius Admiralitatis, Steno Bielcke, liber Baro in Korpo, Dominus in Geddeholm, Graſoon et Tanga: Et Sacrae Regiae Maieſtatis Conſiliarius bellico-aulicus, Guſtauus Baner, liber Baro in Gamble, Carlebii, Dominus in Orlebii, Kruckerum et Verpel. Nec non Celſorum et Praepotentium Dn. Dn. Ordinum Generalium foederati Belgii ad Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae legati extraordinarii, Goddefredus van Selingerland, Conſiliarius et Aſſeſſor vrbis Dordracenae, Primarius ad conuentum Ordinum Hollandiae et Weſtfriſiae Deputatus Ordinarius. Fredericus a Dorp Maſdami Dominus, Conſiliarius Ordinarius in curia Hollandiae, Zeelandiae et Weſtfriſiae. Petrus de Huyberd, Conſiliarius Vrbis Medioburgi Zeelandorum. Iohann. Isbrandts Houeling in Ruygewardt, reſpectiue Deputati ad Conſilium D. D. Ordinum Generalium foederati Belgii, nomine Prouinciarum Hollandiae, Zeelandiae, ac vrbis Groningae, Omlandiae etc.

Notum teſtatumque facimus omnibus et ſingulis quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt, quod ſicut a multis retro annis, inter Sacrae Regiae Maieſtatis Anteceſſores, Reges Regnumque Sueciae, et Celſitudines D. D. Ordinum Generalium foederati Belgii, intimior amicitia et correſpondentia, integerrime culta fuit, eaque foederibus aliquot ſuperſtructis eum in modum corroborata, vt ad firmitudinem ſuam, nihil niſi continuationem et renouationem ſubinde requiſiuerit: Ita Sacra Regia Maieſtas Sueciae, et Celſitudo Dominorum Ordinum Generalium foederati Belgii, nunc viciſſim ob oculos ſibi poſuerunt foedus, quo ab anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo ſe inuicem obſtrinxerunt, et illud, anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo quinto ad reciprocam conſeruationem ſe mutuo ſtrictioribus conditionibus deuin-

Ttt xerunt,

1656 xerunt, ſimulque ad idem foederis praedicti inſtitutum tanquam ad normam re-uocantes, praeſentium temporum circumſtantias, nobis, ſupra nominatis commiſſariis, et legatis vtrinque conſtitutis, iniunxerunt, et in mandatis dederunt, vt inſpectis ſaepius indigitati foederis tabulis, earundem obſeruantiam ſtabiliremus, atque inſuper, ſi quid praeſens vtriuſque ſtatus requireret, id communi bono ac vſui adoptaremus. Hoc itaque propoſito congreſſi, poſt commutata vtrinque procuratoria, fauente Deo, de commiſſis nobis negotiis ſequenti ratione conuenimus:

Initio quidem, quemadmodum foedus anni milleſimi ſexcenteſimi quadrageſimi, die I. Septembr. Stockolmiae concluſum, vt et eiuſdem confirmationem, anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo quinto die 15. Auguſti factam atque extenſas et adſtrictas ibidem pro conſeruatione mutua, leges praeuidimus; ita omnes in vtroque foederis inſtrumento comprehenſas conditiones hiſce renouamus, redintegramus et in pleno vigore ſuo firmamus, non aliter ac ſi ſinguli articuli hic verbotenus inſerti eſſent firmiter promittentes, a Sacra Regia Maieſtate, Regnoque Sueciae, et Celſ. D. D. Ord. General. foederati Belgii ſaepius praetactum foedus, in omnibus ſuis articulis et clauſulis inuiolabiliter obſeruandum et religioſe adimplendum fore. Imo ad ſcopi ipſius, qui artic. I. praedicti foederis, indigitatur, clariorem intellectum declaramus, eundem directum eſſe, et in poſterum fore contra turbatores omnes, et quoſcumque; qui aduerſus perſpicuum ipſius foederis ſenſum quidquam agere ſuſceperint. Praeterea examinantes ſaepe dicti foederis intentionem, comprehendimus illam non alio collimaſſe, niſi vt ſimul cum defenſione reſpectiue Regnorum et Prouinciarum vtriuſque confoederati, et conſeruationem dominiorum, iurium, libertatum, immunitatum, pactorum et receptarum conſuetudinum, libertas commerciorum, et nauigationis in mari Balthico et Septemtrionali ad anguſtias canalis Anglo-Gallici excluſiue, aſſeratur.

Ideoque conſiderantes, quantum interſit vtrinque, vt hoc inſtitutum in turbato hocce Europae ſtatu integrum et illibatum ſeruetur, eo cogitationes et conſilia noſtra direximus, vt non tantum reſpectu aliorum praedictam nauigationis et commerciorum libertatem tueremur; ſed et inuicem certas ſtatueremus regulas, quibus omnia impedimenta aduerſus praedicti foederis leges, inter foederatos, et eorum reſpectiue, regna, prouincias, ditiones et ſubditos, amouerentur, imo ſi quid huic contrarium poſt tempus initorum foederum irrepſerit, id viciſſim ad priorem obſeruantiam reuocaremus.

In hunc itaque finem conuenimus, quod neque occaſione praeſentium bellorum atque motuum in Polonia, Boruſſia, et regionibus vicinis, neque aliis de cauſis, quae in poſterum exoriri poterunt, alteruter foederatorum ſui foederati, aut eius ſubditorum, libertatem nauigationis et commerciorum in mari Balthico, et Septemtrionali, atque in fluminibus, praedictis maribus influentibus, vllo modo directe, vel indirecte, aduerſus clarum foederis anni milleſimi ſexcenteſimi quadrageſimi quinti, contextum impediet, vel grauabit, aut a ſubditis ſuis impediri vel grauari permittet, aut aliquam ipſis remoram iniiciet, aut a ſuis iniici curabit, quin potius eum nobiſcum reputamus, qua ratione inter vtriuſque foederati proprias ditiones et ſubditos commerciorum vſus quam optime prouehi poſſit, et ipſo experimento egregie comprobatum eſt, vectigalium moderationem non parum eo conducere, eamque tempore concluſorum ante-

antehac foederum, atque annis quibuſdam in tempus immediate ſubſequentibus 1656
in vtriuſque foederati ditionibus commode ſatis huic inſtituto adoptatam fuiſſe, promiſimus, atque hoc ipſo promittimus et ſpondemus, quod vterque foederatorum, ſaluis Regalibus et iuribus ſuis circa vectigalium conſtitutionem et diſpoſitionem, ad parem circiter modum et taxam atque tum temporis conſtituta vectigalia fuerunt, eadem dehinc in ſuis reſpectiue regnis, prouinciis, ac ditionibus, quas nunc poſſidet, vel in poſterum poſſeſſurus eſt, accommodabit; adeo, vt quam moderatiſſima vectigalia, telonia et onera, commerciis et nauigationi vtrinque imponantur. Huic etiam adiicimus, et per expreſſum cauemus; quod neuter foederatorum, aut eius ſubditi, in ſui foederati ditionibus, circa vectigalium ſolutionem aliter haberi, aut magis aggrauari debeant, quam coniunctiſſima quaeque gens peregrina, quae potiſſima fruitur ibidem, aut in poſterum fruetur a vectigalibus immunitate. Quodſi vero contingat, certas ob cauſas et vrgente neceſſitate noua, maiora grauioraque vectigalia in alterius foederati dominiis imponenda eſſe, tum eo caſu maius grauiuſque, a foederato, aut eius ſubditis non exigetur, quam ipſi proprii incolae aut ſubditi pendunt, ſub qua tamen aequalitate nullatenus intelligi debent peculiarium ſocietatum et ſubditarum perſonarum ſpecialia priuilegia. Vt vero omnibus liquido conſtare poſſit, quod hoc tractatu tum Sacra Regia Maieſtas Sueciae, tum Celſitudo Dominorum Ordinum Generalium foederati Belgii, nihil aliud ſibi propoſuerint, quam obſeruantiam priorum foederum, et conſeruationem ſuorum vtrinque dominiorum, iurium, et libertatis commerciorum et nauigationis, atque vt palam pateat, id vtrinque agi et intendi, quo cum omnibus ſuis reſpectiue bonis vicinis, amicis et confoederatis firma ſtabiliſque pax colatur, et pacta conuenta foederaque cum iis rite coſtanterque conſeruentur, conuenit atque concluſum eſt, quemadmodum hiſce conuenit et concluditur, quod Reges Galliae et Daniae, item Protector Angliae, Scotiae, et Hyberniae, tum etiam Elector Brandeburgicus, huic praeſenti tractatui includantur, cum omnibus eorum reſpectiue regnis, prouinciis atque dominiis, et in comprehenſas ibidem conditiones recipiantur, ſi includi et comprehendi velint, ac deſiderent atque cum omnibus iis conditionibus, et commodis, de quibus praeſenti inſtrumento inter confoederatos conuenit, gaudeant.

Ciuitas Gedanenſis comprehendatur et includatur, quemadmodum hiſce comprehenditur et includitur, cum omnibus ſuis iuribus, et priuilegiis immunitatibus, libertatibus, et legitimis receptis conſuetudinibus, ſalua atque integra fide, quam praedicta ciuitas Regi Poloniae debet, ita vt ceſſet inter Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae, et ciuitatem Gedanenſem omnis hoſtilitas. Proinde neque altiſſimi praememorati Reges Galliae, Daniae, Protector Angliae, Scotiae, et Hyberniae, Electorque Brandeburgicus, neque priuata ciuitas Gedanenſis, ab alterutro foederatorum vllo modo impedientur in nauigatione atque libero commerciorum vſu, in praedictis maribus et fluminibus, vt nec in regnis, prouinciis, ditionibus, vrbibus, dominiis, iuribus atque libertatibus ſuis, directe vel indirecte, vllum iis incommodum, vel iniuria, nunc vel in poſterum ab alterutro foederatorum creabitur; ſed contra vera, firma, amicitia, ac bona correſpondentia mutuo et reciproce cum iis coletur.

Vt vero haec, quae ſupra ſcripta ſunt, tanto firmiora maneant, ac religioſius obſeruentur, quemadmodum a die huius concluſi tractatus illa religioſe obſeruanda fore ſuſcepimus et promiſimus, ad Sacrae Regiae Maieſtatis et Celſitudinis

1656 Dominorum Ordinum Generalium foederati Belgii vlteriorem ratificationem, quae intra quatuor ad ſummum abhinc menſes inuicem reddenda et commutanda erit, duo huius tractatus inſtrumenta eiuſdem tenoris confici curauimus, quibus ſubſcripſimus propriis manibus, eaque ſigillorum noſtrorum impreſſione roborauimus. Actum et concluſum Elbingae, die prima et vndecima Sept. anni milleſimi ſexcenteſimi quinquageſimi ſexti.

ERICVS OXENSTIERNA.	GODOFR. VON SELINGERLAND.
(L.S.)	(L.S.)
STENO BIELCKE.	FRIDERICH A DORP.
(L.S.)	(L.S.)
GVSTAVVS BANER.	PETRVS DE HVYBERD.
(L.S.)	(L.S.)
	IOHANNES ISBRANDS.
	(L.S.)

Auguſti etiam Caeſaris legatum hucuſque detentum Comitem a Poettingen Viennam dimiſit, datis ad Caeſarem literis, quarum haec ſumma:

Sereniſſime et Potentiſſime Imperator,

Domine Frater et Conſanguinee chariſſime etc.

Literae Regis Sueciae ad Auguſtum Caeſarem.

Percepimus ex iis, quae Maieſtas Veſtra, cum per expreſſi ſui Ablegati generoſi Nobis ſincere dilecti Franciſci Euſebii Comitis a Poettingen, Maieſtatis Veſtrae Conſiliarii, Camerarii et Germanici Vice-Cancellarii in Regno Bohemiae, viuam vocem, tum etiam in literis ſcriptis Viennae 16. Nouembr. anno proxime praeterito, Nobis vero Pragae ad Varſauiam die 5. et 15. April. nuper elapſi traditis amice ad Nos perlata voluit, placuiſſe Maieſtati Veſtrae repraeſentare Nobis non modo quod antehac de die 24. Auguſti ſuperioris anni erga Nos conteſtata ſit, ſe ſcilicet nihil magis optare, neque Reipublicae Chriſtianae quidquam magis neceſſarium iudicare, quam vt exortae inter Nos et Regem Ioannem Caſimirum differentiae quantocyus amicabili ratione ſopiantur, ſed etiam quod eadem illa pacis reſtaurandae cura, vel ideo apud Maieſtatem Veſtram poſtea aucta ſit, quod concurſum et ſtrepitum tot tamque variorum armorum in vicinia nonniſi grauiter ſentire poſſit: Speraſſe propterea Maieſtatem Veſtram, fore, vt tractatus amicabiles, communi conſenſu Stockolmiam et poſtea Stetinum indicti, ad effectum perducerentur, perque eos periculum Romano Imperio et finitimis eiuſdem prouinciis, ex illo bello imminens auerteretur; Nunc vero dolere, quod vel primus exardeſcentis belli impetus, vel aliae forte cauſae tractationi illi locum non dederint: Cenſere tamen Maieſtatem Veſtram, quod licet per ſucceſſus Noſtros, belli facies alterata ſit, animum tamen noſtrum a pacis conſiliis non eſſe auerſum, cum et talia ſemper conteſtati ſimus, et nos non fugiat, quanti totius chriſtiani orbis interſit, ne Regnum Poloniae poſt tot aliunde perpeſſa incommoda, iam ad extremos debilitatis terminos reducatur et eneruetur: Maieſtas itaque Veſtra eius intuitu, atque etiam pro eo munere, quod in Republica chriſtiana inter Reges et Principes eiuſdem, Suprema Diuinitas Maieſtati Veſtrae ſummum impoſuit, aliter non potuiſſe, quin vtrique parti operam ſuae interpoſitionis ad animos conciliandos amice offerret; prout etiam ſuper hoc negotio deſiderat non modo Noſtrum reſponſum, ſed etiam expreſſionem,

nem, quo loco et tempore exiſtimaremus id negotii quam opportuniſſime poſſe ſuſcipi. 1656

Commune Nobis anteceſſoribuſque Noſtris Regibus Suecîae, cum multis aliis Principibus et Rebuſpublicis votum, deſiderium et ſtudium fuit iamdiu, vt illa inter dictos anteceſſores Noſtros Sueciae et Poloniae Reges exorta, et vna cum ſceptro Sueciae in Nos deriuata, poſteaque inter Nos, et Regem Ioannem Caſimirum variis modis exaſperata diſſidia, quantocyus amicabili ratione terminarentur. Licet enim vna iniuriarum, quibus Rex Ioannes Caſimirus Nos laceſſiuit, Nobis vindictae cauſam iuſtiſſimam potuiſſet praebere, nedum addita plurium continuata ſeries, et nexus earum directus in Regiae Noſtrae Dignitatis derogationem, Regnique detrimentum; pacis tamen ſpe et amore, fuimus, vt Noſtri Regnique Noſtri Senatores in tempore monerent Regni Poloniae Senatum, de arripienda anſa maturrimae compoſitionis.

Nihil vero minus reſpexerunt, quam ſalutare et pene neceſſarium illud conſilium: quippe quod tamdiu impedimentis inuolutum deprehendimus, dum praeterita aeſtate vlciſcendis talibus iniuriis exercitum noſtrum Poloniae imminere, noſque altero velle inſequi intelligerent. Nam legatio Polonica ad Nos in Sueciam ſuperioris anni vere miſſa, tum demum Stockolmiam venit, cum Noſter Regnique Noſtri et Campi-Marſchallus Comes Wittemberg iamdiu accepiſſet mandata aggrediendi Poloniam, et nos in procinctu eſſemus traiiciendi in Pomeraniam: adeo vt Nobis tum fuerit nec facultas reuocandi dictum Mareſchallum, neque tum conſultum ſubſiſtendi domi, neque etiam rationi conſentaneum ſuſpendere ſemel decretum bellum, quando in prioribus induciis nulla fuiſſet ſecuritas, et Polonia binis antea tractatibus Lubecenſibus Sueciam eluſiſſet. Vtriuſque ergo partis conſenſu tractatus amicabilis Stetinum eſt indictus. Diſcedimus ergo Nos in Pomeraniam, et legati Polonici in Boruſſiam. Noſtro etiam nomine bini Commiſſarii, cum plena poteſtate et ſufficientibus mandatis, agendi et concludendi Stetini relinquuntur. Verum ex quo Nos in Poloniam mouimus, primarius Commiſſariorum Polonicorum, Palatinus Lancicienſis Comes Leſcinius, ſcriptis ad Noſtrum Regnique Noſtri Cancellarium Comitem Oxenſtierna literis, monuit, dictum tractatum Stetini deſtinatum non poſſe ibi commode inſtitui. Quinimo ipſe Rex Ioannes Caſimirus ſuperiori aeſtate petiit, et in caſtris Noſtris ad Sobotha ſtatim obtinuit ſaluum conductum pro ſuis Commiſſariis, vt tractationi in Polonia ſe accingerent. Venerunt iidem qui in Suecia fuere, noſtro ſaluo conductu muniti menſe Septembri Varſauiam; ſed re ipſa neglecta receſſere iterum, alter in Lituaniam, alter vero Cracouiam ad nos: Vnde poſtea in Sileſiam ad ſuum Regem conceſſit. Poſt menſes aliquot iterum pro Polonicis Commiſſariis petuntur literae ſecuri commeatus, et dantur etiam a Nobis: Verum dicti Polonici Commiſſarii non comparuerunt; neque a Rege Ioanne Caſimiro, vlla iam longo tempore audita eſt certa mentio aſſumendorum tractatuum, ita vt in ante memoratum Regem, vix videatur poſſe quadrare, quod in Maieſtatis Veſtrae literis Viennae die 16. Nouembr. anni proxime elapſi, etiam in hac materia ad eundem Regem ſcriptis extat, ſcilicet, quod quemadmodum Rex Ioannes Caſimirus nunquam antea, ita ne nunc quidem, inchoato hoc bello, ab amicabili compoſitione abhorruerit. Nam vt Commiſſariis Polonicis, qui Anno 1651. Lubecenſi congreſſui interfuerunt, per literas (quod nobis ex certis documentis nunc conſtat) die 11. Auguſt. ſupra dicti anni ex caſtris ad Bereſteczko allatas iniunctum erat, vt penetratis Suecorum Commiſſa-

1656 miſſariorum animis et praetenſionibus congreſſum Lubecenſem dextre diſſoluerent, idque etiam eodem ac repetito ibidem tractatu non ſine Sueciae et mediatorum ludibrio ſunt executi: Ita Rex Ioannes Caſimirus toto noſtri Regiminis tempore, etiam in mediis belli flammis, pacem quidem in lingua promptam, bellum vero in pectore mediatum habuit: vt de illo optime (de Nobis vero neſcimus quo fundamento coniiciatur) dici poſſit, animum videlicet eius non ad aſſumendum tractatum compoſitionis, ſed bellum perſequendum, et fuiſſe, et adhuc eſſe propenſiorem, atque ideo dolendum merito eſſe, quod vel primus exardeſcentis belli impetus, vel aliae forte cauſae, inprimis vero imaginaria eius in noſtrum Regnum praetenſio, vt prioribus ante duobus Lubecenſibus tractatibus, ita etiam nunc illis toties a nobis oblatis tranſigendi occaſionibus locum non dederint. Commouet merito mentem Noſtram, quod pertinacia prauorum conſiliorum cauſam dederit cum aliis tam vicinis, quam Poloniae ſubditis, tum etiam Nobis infeſtandi Poloniam, et eam encruandi. Regna et Status alii, atque adeo ſocietates inter diuerſos Principes populoſque ſtant et firmantur cumprimis cultu et obſeruantia fidei, et conſtantia dictorum factorumque. Quando ergo Polonici ſiue Rex, ſiue Proceres vna cum Rege cenſuere tractatus pacis cauſa et communi, tam partium, quam mediatorum conſenſu decretos, et bona fide a parte Sueciae bis Lubecae inſtitutos dextre h. e. per fraudem eſſe diſſoluendos: quando fidem et iuramenti pactorumque conuentorum religionem inſuper habere, et eam pro ratione temporum, et ob vtilitatem propriam, ſine vllo ſacroſanctarum tranſactionum reſpectu, ſurſum deorſum verſare; Quando nunc vicinos inuicem ad diffidentiam, nunc vicinorum ſubditos ad defectionem concitare, pro nihilo ducere: Quando moniti tam Rex, quam Senatores, de mediis tanto malo adhibendis omnia iuſta et aequa contemnere decreuere; ſimul quoque expendere debuerunt malas artes et praua conſilia, auctoribus et conſultoribus, vt plurimum eſſe exitioſa; quodque Polonia propterea ſibi, non vero aliis imputare debeat praeſentem ſuam eamque deplorandam faciem. Eſt tamen in eius adhuc poteſtate, vt ex his malis emergere poſſit, modo bonis conſiliis, tractationibus, et ipſi fidei locus debite relinquatur. Quod vero concurſum et ſtrepitum armorum in Maieſtatis Veſtrae vicinia concernit, ſi Maieſtati Veſtrae placet, memoria repetere tempus, quo hae Maieſtatis Veſtrae literae ad Nos ſcriptae ſunt, deprehendet, maiorem et minorem Poloniam, aliaſque prouincias, vt et integram militiam quartianam, partim ſpontanea deditione, partim armis, partim etiam pactis conuentis Noſtrae protectioni et imperio iam tum ſe ſubieciſſe. Magnus quoque Moſchouiae Dux, paci tum religioſae nobiſcum inhaeſit; et Zaporouiana gens eodem tempore, pro Nobis ſtetit: adeo, vt quieſcentibus Nobis, illiſque omnibus, non poſſimus percipere, vbi et quis fuerit ille, tot tamque variorum armorum concurſus et ſtrepitus, quem Maieſtas Veſtra in ſua vicinia nonniſi grauiter ſentire potuerit. Si Rex Ioannes Caſimirus et Proceres, Nobileſque e Polonia profugi, vel non inueniſſent ſedes in Sileſia, vel ab iis nihil incommodi Noſtro ſtatui bellico in Polonia illatum fuiſſet, iamdiu nullus armorum conflictus, in Veſtrae Maieſtatis vicinia eſſet. Et illa etiam de cauſa potiti cum aliis prouinciis, tum etiam vtraque Polonia, tam per literas de die 12. Octobr. anno proxime praeterito Caſimiriae ad Cracouiam exaratas, quam viua miniſtri Noſtri ad Aulam Maieſtatis Veſtrae reſidentis voce Maieſtatis Veſtrae, amice de praedicto rerum Noſtrarum in Polonia ſtatu ſignificauimus, et ſimul innuimus, Nos fretos non modo pactis Oſnabrugenſibus, ſed recentibus etiam et mutuis officiorum plenis conteſtationibus in talium rerum conſtitutione, velle et ipſi religioſe colere, et a Maieſtate Veſtra expectare fidam, ſinceram et inno-

xiam

xiam vicinitatem. Nam ſpretis a Rege Ioanne Caſimiro aliis componendi viis, 1656
illa fuiſſet expeditiſſima ratio, et ſedandi armorum conflictum in Polonia, et auertendi a Romano Imperio finitimiſque Prouinciis pericula. Et Nobis quoque eſt relatum, Maieſtatem Veſtram ſeuere prohibuiſſe, ne vllae e Sileſia in Poloniam contra Nos a profugis Polonis fierent excurſiones: inde tamen poſtea, quorundam forte miniſtrorum conniuentia contra Nos prodierunt, et viciſſim in illa loca receptum habuerunt integra armatorum agmina: Atque tota paene officina machinationum nuper contra Nos erumpentium apud Regem Caſimirum, et reliquos Polonos in Sileſia degentes, originem habuit, vt non ſit mirum, ſi nunc ad Sileſiae fines infeſta arma concurrant et ſtrepant. Quemadmodum vero Maieſtas Veſtra laudatiſſimo inſtituto Polonos intra ſua territoria cohibere voluit et iuſſit, Nos etiam vt hoc fieret aequanimitatem Maieſtatis Veſtrae implorauimus: ita nunc nulli dubitamus, quin Maieſtas Veſtra, intellecta ex hiſce literis vlteriori et amica noſtra requiſitione, curet non modo, vt eiuſmodi turbatores quietis poſthac condigne reprimantur, ſed Noſtris etiam per Maieſtatis Veſtrae prouincias iter facientibus, liber et innoxius pateat tranſitus. Principe Chriſtiano dignum et munere, quod in Romano Imperio et Maieſtatis Veſtrae Regnis, Deus Ter Optimus Maximus eidem ſummum impoſuit, conueniens eſt, quod, vt antehac Rex Chriſtianiſſimus, et nonnullae aliae poteſtates ſummae, diſſidiis Sueciam inter et Poloniam componendis, inſudarunt, ita nunc quoque Maieſtas Veſtra, praeter peculiarem imperii, et Regnorum ſuorum curam, etiam ad vicinorum Principum Chriſtianorum diſcordiam, et cumprimis hoc bellum ſedandum, operam et ſtudium vltro offerre voluerit. Si Maieſtas Veſtra pro ſumma Sua prudentia, et procul affectibus, tempora priora et cumprimis negotia, quae circa hanc Sueco-Polonicam controuerſiam ſopiendam ventilata ſunt, velit excutere, deprehendet non per Sueciam ſtetiſſe, quominus pax dudum inter Sueciam et Poloniam ſit facta, ſed Reges Poloniae Sigiſmundum et eius Filios, vel propria animorum obſtinatione, vel inſtigatione aliorum, et quidem eorum, quorum interfuit, diſſidium hoc ali, et Sueciam eodem diſtineri, in culpa eſſe, quod media pacis aequiſſimae toties ſint reiecta, et cauſae diſſidiorum magis magiſque cumulatae, totuſque nouiſſimae compoſitionis apparatus, in ardentiſſimum hoc bellum conuerſus ſit. Audet Suecia in ſincerae ſuae intentionis et actionum probe inſtitutarum teſtimonium prouocare, non modo ad mediatorum conſcientiam, ſed etiam ad ſcriptores Polonicos ſenatorii ordinis, imo ad ipſa acta, et comitialia et congreſſuum Lubecenſium a Polonis conſignata. Itaque poſt infeliciter tentatos Lubecenſes tractatus, et binis illis vicibus inani opera fatigatos mediatores, vtrinque placuit inſtitutio tractatuum ſine arbitris, cui etiam propoſito adhuc inhaeremus, non quod diffidamus vel cauſae noſtrae, vel compertae mediatorum aequanimitati, ſed quod horum numerus fuerit antehac maior, quam hoſtiles animi in pacem per ſe propenſi opus habere videantur, quodque exemplo tractatus Oſnabrugenſis didicerimus, maximas et difficillimas controuerſias, remotis arbitris, inter ſolas partes belligerantes, in pacem tamen vtrinque pronas, poſſe componi. Quandoquidem ergo Maieſtas Veſtra adeo ſancte conteſtatur, ſe et verbis et opere ipſo velle promouere huius diſſidii et belli optatum exitum, et ipſa ex ſe facile iudicare poſſet. Quod ſi poſt vtrinque approbatum tractatum ſine mediatoribus, iterum aliorum et quidem Maieſtatis Veſtrae noua interpoſitio ſit admittenda, priores mediatores ſint adſciſcendi quodque exinde ſuſpitio poſſit oriri, quaſi vel ex interuallo locorum, vnde requirendi eſſent omnes mediatores, ambages et moras tractatui obiiciamus, vel ex numero arbitrorum aucto, augere velimus impedimenta, et ipſius rei inter

1656 hoſtes expediendae, et modorum tot inter mediatores procedendi: Ideo ſperamus fore, vt Maieſtas Veſtra conſideratis omnibus ſupra indigitatis circumſtantiis, hanc noſtram excuſationem aequiſſimo animo ferat, idque eo magis, quod eluſa a Rege Ioanne Caſimiro priorum mediatorum ſolenni diligentique cura, et poſtea vtrinque approbato tractatu ſine arbitris, difficillimum Nobis nunc ſit, vel priſtinos mediatores ad rem incertam accerſere, vel illis praeteritis nouos acceptare.

Caeterum ſicuti Nobis is, quem Maieſtas Veſtra erga Nos, tam per literas, quam per Ablegatum ſuum Comitem a Poettingen, conteſtata eſt amicitiae et beneuolentiae ſincerum affectum; gratiſſimus accidit; ita eandem nunc beneuole et amice de reciproco et candido Noſtro animo, in ſtudium, cultum et obſeruantiam pacis propenſo certiorem reddere voluimus, commendantes ex animo Maieſtatem Veſtram Diuinae protectioni in multos, eoſque proſperos annos. Dabantur Strasburgi Boruſſorum, die 24. Iunii, Anno 1656.

Maieſtatis Veſtrae

Bonus Frater et Conſanguineus

CAROLVS GVSTAVVS.

Pruſſiae deinde ducem per legatos petiit vt ſecum colloqueretur, Marieburgi; rem magni momenti eſſe quam ab ipſo audiret. Annuit Elector, Regio colloquio, diem quoque dixerat et locum Hollandt conuentui, ſi per Regem liceret. Neque mora dicta die comparauit Elector cum ſuorum praecipuis. Summa Conuentus fuit:

Brandeburgici cum Sueciae Rege compoſitio.

Elector Sueciae Regi iunctus, Polono Regi bellum inferet, copiaſque ſuas Suecorum coniunget exercitui.

Sueciae Rex in vim gratitudinis, Electori Brandeburgico ex nunc Polonia maiori cedet, videlicet Palatinatibus quatuor, Poſnanienſi, Caliſſienſi, Siradienſi, et Lancicienſi. Ex quibus locis Suecorum deducet praeſidia, aduentantibus Brandeburgicis. Cauet praeterea, nihil ſibi in dictam Prouinciam, iuris aut praetenſionis vſurpare velle; ſed eam, prout nunc eſt, dare, donare, in ius et realem poſſeſſionem Electoris tradere.

Haec in ſummo ſecreto vterque egit, quo facilius ſuos quiſque falleret aulae miniſtros; ne tamen dolus deprehenderetur, publicum inſtrumentum componunt; Cuius hic tenor:

Inſtrumentum compoſitionis Sueciae Regis cum Brandeburgico.

Notum ſit vniuerſis et ſingulis, quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt, quod, quamuis inter Sereniſſimum et Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Principem Finlandiae, Ducem Eſthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiae et Vandaliae, Principem Rugiae, Dominum Ingriae et Viſmariae; nec non Comitem Palatinum Rheni, et Bauariae Ducem etc. et Sereniſſimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgenſem, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium, et Principem Electorem, Magdeburgi Pruſſiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini Pomeraniae, Caſſubiorum Vandalorumque: nec non in Sileſia Croſnae et Czarnouiae Ducem, Burggrabium Norimbergenſem, Principem Halberſtadii et Mindae, Comitem Marcae et Rauenſbergi, Dominum in Rauenſteln etc. ſuperiore menſe Ianuar. 7. die, anni currentis conuentio facta ſit, in qua amicitia et confidentia, quae inter Sacram Regiam Maieſtatem Regnumque Sueciae, et Suam Serenitatem Electoralem, multis re-

tro

Digitized by Google

tro annis viguit, denuo corroborata et confirmata eſt, nihilominus tamen reſpectiue altiſſime et alte memoratae Sacrae Regiae Maieſtati et Suae Serenitati Electorali vtile ac neceſſarium viſum eſt, pro ſopiendo hoc praeſenti in Regno Poloniae bello et obtinenda pace vtriuſque ſtatui et ſecuritati conueniente, praeſertim vero a parte Suae Serenitatis Electoralis pro defenſione et auertendis irruptionibus hoſtilibus in prouincias et ditiones Suae Serenitatis Electoralis vtpote quae incendio Polonico vicinae, ac proinde periculo hinc illis imminenti non parum expoſitae ſunt, ad mutuam deuinctionem propius accedere, et ad reducendam vtriuſque optatam ſecuritatem ſingulare foedus inire. 1656.

Quapropter et Nos ſubſcripti ab vtraque parte Deputati plenipotentiarii vigore Noſtrorum mandatorum, ope diuina in articulos et conditiones conuenimus, et conſenſimus, quae ſequuntur:

I. Primo ſit maneatque inter Sacram Regiam Maieſtatem Eiuſque Succeſſores Regnumque Sueciae ab vna, et Suam Serenitatem Electoralem Eiuſque Poſteros et ditiones ab altera parte, firma, infucata, et ſincera amicitia et confidentia, ita vt vna pars, alterius, eiuſque terrarum, ditionum et ſubditorum emolumentum, commodum et incrementum pro virili procuret et promoueat, damna vero et iactura auertat et arceat, ſimul vero vtraque vnanimem operam adhibeat, quo infra deſcriptus prouinciarum et diſtrictuum circuitus, in tranquillum ſtatum, et adoptatam ſecuramque pacem deduci poſſit, adeoque ad hunc finem ambae partes arctius nunc foedus ineant, ac arma ſua coniungant.

II. Haec confoederatio et armorum coniunctio ſtabilis, ſolida et indiſſolubilis vigeat, inter Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae, et Suam Serenitatem Electoralem Brandeburgenſem, vt et eorum reſpectiue regna, prouincias et ditiones, quoad inſtitutum pacis in 10. articulo indigitatum, ope et auxilio diuino, procurari et reuocari poſſit. Quodſi vero, cum vtriuſque partis in Polonico hoc bello hoſtibus praeſentibus et futuris, pacis vel tractatuum aliqua ratio obtigerit, promittit Sacra Regia Maieſtas, ſe eos nec ſine ſcitu ſuae Serenitatis Electoralis amplecti, nec in iis, quae intereſſe ſuae Serenitatis Electoralis concernunt, ſine ipſius communicatione ac voluntate concludere velle; vice verſa, promittit Sua Serenitas Electoralis cum nullis vtriuſque partis hoſtibus, huic bello ſeſe intermiſcentibus, niſi ſciente et volente Sacra Regia Maieſtate ſeparatim ſe tractare aut concludere velle. Quin potius ambae partes, omni poſſibili modo et opera, actiones ſuas bellicas, tractatus, et conſilia omnia, eo dirigant et componant, quo vtriuſque partis mutua vtilitas et commoda quaerantur et curentur; damna vero et iacturae bona fide et pro virili auertantur.

III. Quemadmodum praeſens hoc foedus contra nullos, qui ipſimet in ſaepe memorato Poloniae circuitu hoſtiliter ſeſe non ingeſſerint, initur aut dirigitur, ita (ſaluo tamen hoc foedere) aliis foederibus, amicitiis et obligationibus, nomine tenus vero paci Oſnabrugis et Monaſterii Weſtphalorum Anno 1648. cum imperio Romano concluſae, vt et perpetuis cum Magno Duce Moſchouiae pactis et amicitiae legibus nihil derogabit aut detrahet.

Confecta autem ſunt a nobis hinc inde conſtitutis et infra ſcriptis Plenipotentiariis, huius inſtrumenti duo eiuſdem tenoris exemplaria, a Sacra Regia Maieſtate et Sua Serenitate Electorali intra quatriduum, ab hac die concluſae tranſactionis, ratificanda, et vtrinque permutanda; quorum vnum nobis Sacrae

1656 Regiae Maieſtatis Plenipotentiariis exhibitum, alterum nobis Suae Serenitatis Electoralis Plenipotentiariis traditum eſt. In quorum indubiam fidem, et maius robur, hoc manuum noſtrarum ſubſcriptione, ſigillorumque noſtrorum appoſitione communiuimus. Datum Marienburgi, die 15. Iunii, Anno 1656.

ERICVS OXENSTIERNA Axelii. (L. S.)	SIBERIVS ROSENHAN. (L. S.)	STENO BIELCKE. (L. S.)
GEORGIVS FRIDERICVS Comes in WALDECK. (L. S.)	NICOLAVS ERNESTVS de PLATEN. (L. S.)	IOANNES VLDERICVS DOBRZENSKI de DOBRZENICZ. (L. S.)

LIBRI VII. CAPVT II

SYNOPSIS

Gedanenſes a Sueco premuntur. Propugnaculo capite dicto potitur Suecus. Mindam aggreditur, ſcribitque Gedanenſibus. Reſpondent Gedanenſes. Iterum tentantur ab Areſchoto duce, ſed fruſtra. Literae Areſchoti, Gedanenſiumque reſponſum. Electoris in caſtra Suedica ingreſſus. Caſimirus Polonorum caſtra ordinat ac diſponit ad Varſauiam. Inter Caſimirum Poloniae et Carolum Sueciae Reges pugna, ad Varſauiam. Carolus fugat Poloniae Regem Varſauiaque potitur. Cracouia liberatur ab obſidione Polona. Dembinius a Suecis capitur. Wirtzius triumphat de liberata Cracouia.

Gedanenſes a Sueco premuntur.

Munimento Gedanenſi, capite dicto, potitur Carolus.

Mindam aggreditur, ſcribitque Gedanenſibus.

Ita tunc de alieno liberaliter diſponebat Sueciae Rex, ita donabat profuſe, quod ſuum non erat. Placuit Electori maior Polonis, tanquam Marchionatui Brandeburgico, Pomeraniaeque contigua prouincia, et quae illum facile poſſet facere deinde Regem, tali ſuffultum potentia. Nihil ergo moratus, voti iam compos, vt ſuperius in tranſitu innui, acceptat conditionem a Sueco oblatam, vna et Poloniam maiorem, eoque modo confictis rationibus, in Polonum Regem Hollando digrediuntur, Elector Regiomontum bellum apparaturus in proximum menſem, Sueciae vero Rex in caſtra Stoembockii ad Viſtulae ripam, quarta a Gedanenſi vrbe leuca ſituata. Oppugnabat tunc Stoembockius fortiſſimum Gedanenſe propugnaculum caput denominatum; nec multo poſt, fuſo Gedanenſium, qui in auxilium agonizanti aduentabat munimento, equitatu, eoque modo amputatis membris, capite paulo poſt potitur Suecus. Inde Gedanum verſus caſtra promouit Carolus, ratus felicitati ſuae nihil imperuium eſſe: conſederatque ſpectator tantae vrbis in loco amoeno Gedanum inter et Mindam medio. Mirari coepit Gedanenſis vrbs, adeſſe ipſum Sueciae Regem ante ciuitatis moenia, quem vinctum et catenatum paulo ante ſparſerant Poloni. Toto hic ſpectator ſubſtiterat menſe, admonitus tandem repetitis literis de Wittembergii proximo periculo, amator tantae vrbis diſceſſerat, vt ſuperius innui Varſauiam verſus, dilata in commodius tempus, eius vrbis oppugnatione. Antequam tamen moueret, literas ad ciuitatem miſerat. In his literis voluntates ac ſtudia aduerſus Gedanenſium ciuitatem, et ſua et maiorum ſuorum quum initio propoſuiſſet: multa deinde contra eos queritur; nullo ab ſe maleficio tentatos eos arma ſumpſiſſe. Marieburgum obſidentibus ſuis, inſtructo agmine obuiam iuiſſe, et obſeſſis hoſtibus opem ferre contendiſſe. Viarum ad Oliuam repagula, quae defenſionis cauſa, ſuum ibi praeſidium excitauerit, deieciſſe; Vrangelio et Steinboco Ducibus, qui in eo erant, Gedanenſium ditionis homines, nimia libertate, audaciaque ad quiduis faciendum promptos, ipſiſque vix dicto audientes Gedanenſibus, quoſque in formam regiminis tolerabilem redigerent, vbique locorum obſtitiſſe. Dirſauienſis tractus operum, munitionum aedificiorumque Incendia feciſſe. Vrbem Gedanum, crimi-

criminationibus atque mendaciis, de ſtrage Suedica, de morte Regis, de victoria Polono- 1656
rum impleuiſſe, vt calumuiarum officina paſſim audiat. Haec taliaque ſatis momenti ha-
bere, ad animum ſuum coutra eos concitaudum, armiſque vindicandam iniuriam. Sed
quia ab vltione alienus ſit natura, ſi modo aliter, quod velit, conſequi poſſit, ideo moni-
tos velle tres ciuitatis eorum ordines, vt maturius et ſibi, et aliis, quorum non modo
huius temporis commoda, ſed etiam aeternitatis erunt, conſulant atque proſpiciant.
Quemadmodum enim iuſtas et inexſuperabiles Ioannem Caſimirum expellendi, ac
Regnum Poloniae inuadendi cauſas habuerit, eamque rem feliciter iam confecerit: ita ne-
mini, qui ſub Suedicae manſuetudinis tutela conquieſcere modo velit, veniae et commen-
dationis aditum ad ſe praecluſum eſſe debere. Id Gedanenſibus, qui Euangelicae religio-
nis etiam habeantur, inprimis cogitaudum fore: ne, dum tot commodis, quorum potiri
amico ſe, ciuitas eorum poſſit, prohibiti, iugenti omnium generum calamitate mactentur,
de ſe iure quaeri poſſint. Regem Sueciae hoc ſcripto ſatis apud Euangelicae Religionis
poſteros excuſabilem futurum.

His literis Sueciae Regis, haud mora reſpondere Gedanenſes in hunc modum. Reſpondent Gedanenſes.
Ex eo tempore, quo in fide et clientela Poloniae Regum fuerint: etiam ſe debito obſeruan-
tiae ſtudio Sueciae Reges ſemper coluiſſe, illorum gratiam pluris ſaepe quam ſuas vtilitates
aeſtimaſſe; quare dum CAROLVS Regni Suedici ornamenta ſuſciperet, pergratum ſibi ac-
cidiſſe, quod Regio diplomate ad Gedanenſes miſſo, gratiam ſuam, more maiorum, ſta-
tim confirmarit, vt mercaturae, quarum ſint ſtudioſi, abſque vllo incommodo fieri, et
maris Balthici nauigationes interrumpi ne ſinerentur. Sed priuſquam ex huius tam opta-
tae rei commoditatibus, aliquis ad ciuitatem ſuam fructus emanare poſſet, triſtes eheu!
ac miſerabiles nuntios veniſſe, qui clementiſſimum Regem ſuum, cui fidem obligarint, ab
Carolo Rege armis impeti, Regnumque Polouiae a Suedicis exercitibus incurſari attulerint,
multum iunoxii ſanguinis hoc bello fundi coeptum, multas regioues cum vrbibus atque
oppidis funditus exciſas, deſolataſque, ad ſuam quoque ciuitatem horum tumultuum in-
commoda ſtatim dimanaſſe, ſed magis ac magis quotidie permanare, quum exercitus Ca-
roli Regis alias Clementiſſimi, violenter ea nunc inſideat, quae ditionis Gedanenſium ſint.
Venerationi ſe habere Maieſtatem eius Regiam, ac proinde quam iuſta de cauſa Regi ſuo
bella fecerit non inquirere aut diſcutere velle: Id enim eum, qui ſupra nos habitat, et in-
ſtitias iudicat, ſuo tempore facturum, ſed neque in mundo omnia tam praemortui iuris
aut cognitionis eius eſſe, vt nemo ſit, ex nuuc hominibus aut ex poſteris futurus, qui id
nequeat arbitrari, aut diſcernere, eorum ſe iudicio belli Suedici cauſas permittere. Verum
tamen, vt Regia Maieſtas videat, quam nou aequam de Gedanenſium ciuitate opinionem
animo praeceperit, aliqua ipſi in mentem vocanda eſſe, quibus clare perſpectis atque cogni-
tis, neque extrema Gedanenſium ciuitati intentet, atque ipſos Gedanenſes pro fidelibus at-
que honeſtis viris habeat, probe ſe intelligere, quantum ciuitatis rebus Principum fauor,
et Caroli imprimis gratia, afferre momenti poſſit, idcirco nunquam aut ſua temeritate, aut
libidine, aut gloria eo impulſos, vt Regem irritando in contemtum adducere, aut offende-
re voluerint. Repudiatas eſſe, quas obtulerit Rex ipſe conditiones, quibus acceptis extra
id periculum, in quo nunc verſentur, eſſe potuiſſent. Sed fidem clementiſſimo Regi ſuo,
quem ordinaria electione ab ipſo quaſi Deo acceptum, legitimumque Dominum agnoſcant,
ſanctiſſimo inreiurando obligatam; vt eae cooditiones acciperentur pati nequiuiſſe. Eam
fidem ſupra ducentos annos, quibus inſiti Polonae Reipublicae ſint, inuiolatam ſibi exſtare,
nec ſe aliam ob cauſam in hoc diſcrimen rerum addoctos, quam quod maiorum honeſtiſſi-
ma exempla ſequi, recte factorom coram Deo conſcientia laetari, hominum de ſe incor-
rupte iudicantium aeſtimationem bonam eſſe, voluerint. His de cauſis vim illatam viribus
repellere incepiſſe. Quodſi has cauſas Regia Maieſtas Sua clementiſſime perpenderit, non
dubitare ſe, quin eadem arbitra atque iudice facile ſint abſoluendi. Cogitet itaque Caro-
lus, Chriſtianum Euangelicae religioni addictum Principem ſe eſſe, neque permittat, vt
ea, quo Euangelii doctrina quemlibet vere Chriſtianum praecipue hortatur, atque impellit,
facere laborautes, impediri, poſſint, aut pernicies illis, excidiumque paretur. Rurſum
cogitet, ſi huiuſmodi tempeſtas, qualis nunc Ioanni Caſimiro, clementiae et benignitatis
probatiſſimae Principi, eiuſque Regnis ac ditionibus incubuit, in Carolum eiuſque terras
ingrueret aliquando: et Seuatores quidam, aut ſubiectorum, et ciuitas aliqua inexpugnabi-
li conſtantia legitimum ſuum Principem ſectarentur, nullis fucoſis amicitiis, nullis mune-
ribus a data fide abalienari ſe paterentur, plura etiam hoſtiliter, quam ipſi hoc ſub caſu

1656 feciſſent, facerent: annon laudare iſtam in ſubditis virtutem, et praedicabilem etiam hoſtibus videri velle Rex debebit? Si quid incendiorum Dirſauiae factum ſit, ab ſuis id Praefectis militum, ac ſe non volentibus omnino factum eſſe, ac decreto ſuo id genus euaſtandi omnia ſeuere improbaſſe. In librarios, ſi qui calumnias aut mendacia Gedani imprimant, animaduerti ab ſe acriter. Elbingae, Regis-Monte, regnare morbum hunc, et ſcribendi quiduis ſcabiem, multo impunius effloreſcere. Ad extremum quaeruntur Conſulares ipſi, quod talem Rex impreſſionem de ſe habeat, quaſi illa, quae per Miniſtrum ſuum ciuitati miſerit, communiorum conſiliorum collegiis, cum fide non communicauerint, feciſſe enim ſe debitum officium, omniaque fideliter, et in vtramque partem ſine diſcrimine propoſuiſſe, reliquis ordinibus, et cum cura de his deliberaſſe, vti ordines ipſi teſtificari poſſint. De caetero maximam in Dei Optimi benignitate ſpem collocare, vt is Gedanenſium ciuitatem gubernet, cor atque mentem tam Clementiſſimi Regis eorum Caſimiri quam Caroli Guſtaui moderetur, et vtriuſque Conſiliarios eo inclinet, vnde amicitia rurſum confidentiaque mutuo increſcat, vt, depoſito tam cruento bello, pax laeta agros atque oppida reuiſat. Nec ſibi dubium eſſe de Regia Sueciae Maieſtate, quin commoditatem proſperitatemque Euangelicae religionis diligenter ſit curatura, ne in vltimum diſcrimen, his bellis abducatur. Manere itaque, excepto eo, quod fidem Poloniae datam attinet, Regi Carolo ſubmiſſiſſimos, et obſequentiſſimos Conſulares, Scabinos, Centumuiros, tres nempe Gedanenſium ciuitatis ordines. Datum Gedani 27 Maii 1656.

Iterum tentantur ab Areſchoto Duce. Eodem die, quo Rex Sueciae literas ad Gedanenſium ciuitatem ſubſcripſit: Erneſtus Boguslaus, Croiae et Arſchotti dux, Caminenſis in Pomerania Epiſcopus, eiuſdem prope argumenti codicillos perfecerat, in quibus omnis generis argumenta coaceruat, vt Gedanenſium ciuitati perſuaderet, nulli vſui futuram illis cum Polono Rege, tam procul abſente, amicitiam, atque fidem. Czarnecii, in quo tantum fiduciae ponant, a Rege Carolo diſflatas eſſe diſſipataſque copias, Viſtulam non minus in parte ſupera, quam ad mare, ab Rege ſemper victore, nauigationibus eorum prohiberi poſſe, mercaturis eos terra excludere, omniaque ad veſcendum et viuendum vtilia praeripere illi in manu eſſe. Quamuis de Polonorum auxiliis multum ſpargatur, eos tamen illuc magis operam impenſuros, vt Poloniarum vrbes ereptas in poteſtatem recipiant, quam vt longinqua Pruſſiae, et vt ipſi vocant, haereſiarcharum plena loca iuuare, libertatem illis legeſque ſuas, inuiolata ſinere cogitent; niſi eo forte animo illis in ſubſidium properare ſumant, vt Euangelicae puritatis hominibus excarnificatis omnia in non tolerabilem Pontificiae ſectae formam redigant. Quodſi futurum eſt, cum animo ſuo expendant Gedanenſes, quo colore hanc rem non huius temporis, ſed aeternitatis paene prodigam, apud ſacrae fidei poſteros, inumbrare et defendere poſſint. Haec aliaque, vbi dum commemoraſſet, ſui conſilii eſſe ſubiungit, vt pace oblata contenti, tantorum diſcriminum nullis mortalibus auctores ſint, plurimum illis in Clementia Caroli Guſtaui ſpei reſidere, cui, ſe ſi dediderint, omni commoditate vitae, Euangeliique proſperitate fruituros.

Literae Areſchoti Ducis.

Gedanenſium reſponſum. Erneſti Boguslai literis, non minus cordate Gedanenſes, quam Regiis, eodem die reſponderunt. Nam belli huius cauſam apud ſe nullam inueniri, neque Regem ab ſe laeſum; ſi quid interim Deus Maximus, pro inſcrutabili ſapientia ſua, in ciuitatem vlciſci deſtinauerit, innocentium precibus et gemitu, quae in horas et momenta paene ſingula fundantur, clementer auertenda ſe ſperare. Gratiam ſe Erneſto de hac admonitione facere, non tamen indignum ſe arbitrari, vt aperiant ipſi quibus modis regimen ciuitatis ſuae adminiſtratum perpetuo ſit. Quippe primum apud maiores ſuos fuiſſe habitum, vt veram Euangelicae Chriſtianae doctrinam ſeruarent. Alterum, vt Regibus ſuis, velut ordinatae a Deo poteſtati fidem obligatam ſoluerent. Tertium, vt a Regno Poloniae, in cuius corpore ſint inſiti, non auellerentur. Quartum, vt iura, priuilegia, atque hinc ortas bene viuendi conſuetudines, et libertatem pro viribus tuerentur. Poſtremum denique, vt mercaturis faciendis, commoditas, vitaeque praeſentis proſperitas, et haberetur, et habita auctaque indies conſeruaretur. Nunquam vero ita contigiſſe, vt poſtrema primis anteire ſinerent, et lucrum pluris, aut breuem commoditatem quam fidem, quam honeſtum facerent. Non haec gloriandi cauſa commemorari, verum vt vitae ſuae, agendorumque et actorum rationem, ei redderent, quem putent bono in ſe animo eſſe. Illud tamen haudquaquam ciuitati placere, quod eam caput malorum exiſtimet, quae Euangelici ſubire aut poſſint, aut debeant, ſi, quod ipſi nolunt, Caſimirus denuo rerum potiatur.

Immo

Immo ſemper hac ſpe fuiſſe Gedanenſes, vt Suedicae rei adminiſtris ingens, in quo Euangelium hoc bello ſit, diſcrimen ob oculos Boguslaus poneret. Catholicis enim Principibus tanta iniuria exacerbatis, quid non incommodi Reſpublica Euangelica poſſit capere? Nulli mortalium perſuaſum eſſe debere, quod Deo cordi ſit, vt Religio per fidem Principi ſuo violatam incrementa ſumat. Pro ſua ſapientia, quae quam modica ſit ipſi ſentiant, arbitrari, ſe, alia non magis re, ipſam religionem et inſeri animis, et inſitam creſcere, quam integritate animi et pace; quam, vt Princeps pacis, Chriſtus, largiatur, omnium linguis atque mentibus orandus ſit. Ac denique, ſicut ipſi Regem ſuum Caſimirum, proceresque Poloniae Regni, vt pacem faciant, nunquam non hortari, atque etiam vehementer ab iis petere inſiſtent; ita Principem Erneſtum, qui plurimum hac in re apud Suecos polleat, nullius niſi pacis reſtituendae mentionem iniicere apud Carolum, bellique eius adminiſtros oportere, id ſe ab eo precibus maximis rogare, ac Dei tutelae ſaluum et incolumem eum committere. Datum Gedani 27. Maii 1656. 1656

Redeo ad caſtra Suedica, quae tunc magna virium ſuarum confidentia intrabat Elector Brandeburgicus, albo ſublimis equo, toruo compoſitus vultu, errantibus oculis, irarum, minarumque plenus. Dixiſſes Martem ipſum aduentaſſe, qui Iouem ad ſingulare prouocaret certamen, aut ſummo, ſi poſſet, deturbaret caelo, ita illi tunc obuia quaeque aduerſa erant.

Electoris in caſtra Suedica ingreſſus.

At vero Caſimirus, quo tempore Elector Soedica intrabat caſtra, ad Varſauiam toto Iulio ſubſiſtens, non auſus vltra progredi, fortunamque laceſſere, quam ſatis ſibi iniquam ſemper ante agnouerat, extructo in Viſtula ponte, exercitum Polonum Lituano coniungit, quo facilius vim inferenti reſiſtere valeret, coadunatis in vnum copiis, eoque modo traiecto Viſtula fluuio, equitatum omnem cum peditatu in aduerſa vrbis collocat ripa. Merebant tunc illi Polonorum ſexdecim equitum, peditum quatuor, vltra Tartarorum viginti millia, quae paulo ante Szefer Kazy Aga adduxerat, reliquis Polonis in alias dilabentibus prouincias. Erant, qui ab vltima venientes paulo ante Ruſſia, tunc poſt captam Varſauiam, quaſi poſt confectum bellum, domos redibant. Coniuncti Poloni exercitus fama, velocem ad pugnam egit Sueciae Regem. Igitur tanquam inuitatus ad ſolennes epulas, praeſto adeſt, primuſque inuehitur in Polonorum phalanges, tanto impetu, vt parum abfuerit, quin equo excuſſus, inter primos ordines primus non ceciderit. Sequenti deinde die cum vterque exercitus Polonorum quadraginta, Suecorum viginti octo millium in proximo ſtetiſſet, primique Tartari pugnam incepiſſent, Sueciae Rex toto corpore ſui exercitus in Polonorum dextrum inuectus cornu, hora diei circiter nona illud in fugam egit, tum conuerſus ad laeuam partem, quam tenebat Czarnecius, eandem reſiſtere non valentem, pari celeritate aggreſſus, retro ſed non in fugam egit. Interim turbari Polonorum ordines, deſperare de victoria belli duces, remittere de feruore Tartari coeperunt, dum nulla parte perrumpere poſſent hoſtium caſtra, qui mos eſt Barbaris. Tertio deinde reſtauratae pugnae die, qui fuit vltima Iulii, ipſemet Polonus Rex, Czarnecii fretus felicitate ac fortitudine extra vrbem eis Viſtulam progreſſus, Polonorum Lituanorumque denuo explicat ſigna, relicto peditatu ad Viſtulae ripam, qui fugientes arceret, aut ſi neceſſe eſſet, pontem praepropere fugientibus deſtrueret, atque ita ex ignauis fortes efficeret Polonos pugnareque cogeret. Igitur ſigno dato concurritur denuo vtrinque, ſed mox Lituano exercitu retrocedente, caeteri in fugam aguntur. Crurem tunc Palatinus Vilnenſis, Generalis Lituanici exercitus fugiendo fregerat, caeteri vna cum Rege non obſeruato fugiendi ordine, per fabricatum pontem, Varſauiam ſe receperunt, illaque ſtatim deſerta, vna et captiuo Benedicto Comite Oxenſtierna, Lublinum verſus terrore correpti habenas vertunt, haud ſine exiguo hoſtium exultantium ludibrio.

Caſimirus Polonorum caſtra ordinat ac diſponit ad Varſauiam.

Pugna ad Varſauiam inter Carolum Sueciae, et Caſimirum Poloniae, Reges.

Carolus fugat Poloniae Regem,

Ita trigeſimo poſt die, Varſauia iterum potitus eſt Sueciae Rex, quam vacuam inuenit, excepto Comite Oxenſtierna, cui tunc fauit vltra caeteros fortuna iuuenum amica. Eodem quoque tempore, ab obſidione Polonorum trimeſtri liberatur Cracouia, felicitate Wirtzii, Suecorum Colonelli, ignauia Polonorum, qui perdere ſciunt, retinere, aut ablata recuperare neſciunt. Obſidionem hanc Cracouienſem procurabat MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, actus pudore, caeſi paulo ante ad Claram Tumbam Dembinii, Gubernatoris Neoſtadienſis. Hic enim, dum ſolennibus epulis vacat, et quadam incuriis vigilias negligit, ſomno vinoque ſepultus, Cracouiam in triumphum, ita vt erat e lectulo raptus, ducitur, et cum eo praecipua nobilitas, caeteris fuga, per tenebras elapſis, aut trucidatis.

Varſauiaque potitur.

Cracouia liberatur ab obſidione Polona.

Dembinius a Suecis capitur,

Wirtzius triumphat de liberata Cracouia.

1656 Igitur quaſi vlturus injuriam cognati, Enſifer, coadunata in vnum minoris Poloniae nobilitate, et iam recuperata Lanckorona tumidus, Cracouiam obſederat, ſpe certiſſima fretus, terrore ſui breui in obſequium Polonorum ruere Cracouiam. Sed contra accidit, facta ſiquidem Wirtzius eruptione, haud mora palantes Polonos, in fugam vertit, eoque modo liberata ſecundo iam ciuitate de Polonis triumphauit.

LIBRI VII. CAPVT III

SYNOPSIS

Sueciae Rex tractatus pacis offert Polono Regi. Quid ad haec Caſimirus. Eiuſdem in maiorem Poloniam profectio. Comitis Wrzeſzowicz caedes. Brandeburgicus miles Varſauiam diripit. Rex Sueciae cum Brandeburgico in Pruſſiam reuertitur. Czarnecius Suecos profligat ad Lipie pagum. Caliſſium oppugnatur et expugnatur a Polonis. Choinicia deditur. Princeps Anhaltinus regiae menſae aſſidet. Gonſieuius Suecos ac electorales profligat in Pruſſia. Caeſorum ac captiuorum numerus. Dux Radiuilus capitur ac dimittitur. Gonſieuius cum Electore diſſimulat. Sueciae Rex tertio cum Electore componit. Generalis Koenigsmarck captiuitas et eius in Germania geſta. Comitis Wrzeſowicz caedes et mors. Occiſorum numerus ex parte Suecorum. Ex parte Electoris Brandeburgici.

Polono Regi offert Pacis tractatus Sueciae Rex. Quid ad haec Caſimirus? Eiuſdem Maiorem in Poloniam profectio. Comitis Wrzeſzowicz caedes. Brandeburgicus miles Varſauiam diripit.

Redeo ad Sueciae Regem, Varſauiae furentem, ob non inuentum Wittemberg, quem haud mora, per delegatos Lublinum, libertati reſtitui petit, pacemque offert Polono Regi, ſi tractatus ſine mediatoribus inſtituerentur. Reſponſum haud mora a Polono Rege: tractatus pacis ſine mediatoribus declaratis inſtitui non poſſe. His enim tractatibus eludebat Polonos Sueciae Rex. Nec Poloni flecti poterant, vt pacem ferrent, qualis proponebatur. Interim dum tempus teritur per legatos, Polonus Rex Lublino in maiorem mouet Poloniam, Caliſſium verſus, quod toto trimeſtri obſidebant Poloni, caeſa ex improuiſo, legione Comitis Wrzeſowitz, vltimis Auguſti diebus, qui in auxilium Caliſſienſi properabat propugnaculo. Interim attulerant exploratores Polono Regi, reuerti in Boruſſiam Sueciae Regem, vna cum Brandeburgico, cuius miles foedum in modum Varſauiam ante ſpoliauerat, diripueratque ciuium domos, nec Regio pepercit Palatio, cuius praecipuas picturas, tabellaſque caelati operis, ſecum abduxit in Boruſſiam, velut ſpolia. Etenim poſtquam vacuam hominibus, vt ſuperius innui, Varſauiam ingreſſus eſt Sueciae Rex, vna cum Brandeburgico, iratus ciuibus abſentibus, ſeu potius Wittembergum in ea vrbe amiſſum animo recogitans, vtrique victori militi Suedico et Brandeburgico, in ſpolium eandem dederat. Captam memorans vrbem, quae multo Suedico conſtitit ſanguine. Varſauia deinde Cracouiam properabat, relicto, ad fluuium Viſtulam, Electore Brandeburgico, verum certior in itinere redditus, de minoris Poloniae nobilium fuga, Cracouiaeque liberatione, iterum Radomia Varſauiam reuerſus, paulo poſt, conſilio bellico cum Brandeburgico habito, in Pruſſiam vterque abiit. Quare autem victoriam tunc continuare noluerit, aut non potuerit, Sueciae Rex, mihi incompertum eſt. Sunt, qui credant, conſilio Brandeburgici factum, qui vltra progredi noluit cum ſuo exercitu, cauſatus viarum moleſtias, itinerumque difficultates, inſtantem autumnum, periculorum quoque aiebat inſtare fugitiuis Polonis, quos in vltimam vſque ſequi Ruſſiam cum toto exercitu extremae dementiae eſſet. Alii incognitis peſtiferiſque morbis languentem vtriuſque cauſabant exercitum. Crediderim ego Tartarorum in Boruſſiam irruptionem, vtrique terrori fuiſſe, eaque de cauſa rediiſſe. Quidquid fuit cauſae, cur vterque redierit, Polono certe Regi gratiſſimus Suecorum in Boruſſiam reditus fuit. Hinc enim liberior per abſentiam vtriuſque, diſperſas Polonorum, iterum reuocabat legiones. Igitur quatuor Praetorianorum legiones, quinque auxiliariorum Tartarorum millia, Czarnecio Kiiouienſi tunc tradit Caſtellano, qui Suecos Viſtulae tranſitu prohiberet. Et hic quidem Suecis ad Lipie adeo improuiſus aduenit, vt obuia duorum millia ſtatim primo impetu trucidata ſint, captus iam tertio Forgellius vna cum reliquis ſpoliis Tartaris ceſſit. Czarnecium medio

Rex Sueciae cum Brandeburgico reuertuntur in Pruſſiam.

Czarnecius Suecos profligat ad Lipie pagum.

Septem-

1656

Septembri menſe ſequutus eſt in Ducalem Pruſſiam VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, magni Ducatus Lituaniae Generalis, tumultuarias Lituenorum cateruas, duplicemque ſociorum Tartarorum numerum ducens. Hunc paulo poſt ſubſequutus Rex, Lublino Caliſſium diuerterat, quod fortiter oppugnabat Veiherius Marieburgenſis Palatinus, vna cum Iacobo Rozrarzeuio Inoulaclauienſi Palatino. Diu reſtitit Palatinis Caliſſium, donec aduentu Poloni Regis perculſi praeſidiarii, certi quoque de Sueciae Regis in Boruſſiam reditu, dederunt in manus regias, ciuitatem; ſelua vita pignoribuſque ſuis. Caliſſia in hunc modum recuperata, Choiniciam cum exercitu ventum eſt, vbi Anhaltinus Princeps ex Pomerania adueniens, inſperate ſeſe receperat. Defendebant ciuitatem ſub auſpiciis Principis ſexcenti Suecorum, donec iuſſu Anhaltini redderetur aduentanti Polono Regi, cuius vires, furentinmque Polonorum audaciam experiri noluit Princeps. Polonus Rex vbi Choiniciae deditionem audit, Clementi reſponſo Principi Suecorumque praeſidio incolumitatem, et ad Sueciae Regem liberum pollicetur tranſitum. Colloquutus paulo poſt ipſi Anhaltinu Principi, eundem menſee quoque ſuee edhibuit, comiterque habitum, iterum in Pomeraniam dimiſit, ratus fama dediti, benigneque excepti Principis apud Suecos vulgata, alios ad deditionem pari elementia adduci poſſe. Sed vana Polono Regi in clementia ſpes, vt in tempore memorabo.

Caliſſium a Polonis oppugnatur et expugnatur.

Choinicia deditur.

Princeps Anhaltinus menſae Regiae aſſidet.

Eodem menſe, octaue videlicet Octobris, diei hora circiter octaue, Suecorum exercitus iunctus Brandeburgico, et nobilitate Pruſſiae, copiiſque Boguslei Ducis Radiuili, fuſus et profligatus eſt ab exercitu Lituano, Tartariſque ſociis, in villa Ducali Proſtki nominata ad ipſoe finea Pruſſiae gloria deleti exercitus penes GONSIEVIVM manſit, praeda penes Tartaros, quae ſatis numeroſa erat. Deletae tunc illo praelio Suecorum legiones praecipuae ſex. Iſraelis Generalis Maioris, Peterii, Taubii, Ammerſteini, duorum fratrum Engell. Totidem caeſae ſunt legiones Brandeburgicae Electoris ipſius Generalis Waldeck, Ducis Wiſmarienſis, Brunelli, Canabergii, Generalis Walrath. Similiter duae legiones nobilitatis Pruſſiae, totidemque Boguslai Radiuili. Ipſe captus a Tartaris, mox a Lituanis ereptus, Gonſieuii Rediuilique fratris beneficio, ſaluus et incolumis Regiomontum deinde euaſit. Capta tunc octuaginta in vniuerſum ſigna, duo item Generales, Iſrael et Canneberg. Actum tunc procul dubio fuiſſet de Electoris toto exercitu, ipſaque vrbe Regiomontana, ſi Gonſieuius victricia Lituanorum Tartarorumque ſigna, Ducali ſtatim intuliſſet Boruſſiae. Tantus etenim tunc Boruſſorum animos occupauerat pauor, vt plerique nobilium, deſerto Electore Brandeburgico, Regis Poloni voluerint adorare maieſtatem. Sed tergiuerſari primum, mox retrocedere, ſimulare reditum, Tartaros dimittere, de vxore, liberiſque tunc Regiomontana in vrbe degentibus ſollicitare Electorem, ad extremum trium menſium cum Brandeburgico paciſci inducias, ſine Regis, Senatuſque conſilio, priuata anctoritata, quie crederet? auſus eſt Gonſieuius. Nec hoc ſatis, paucis paulo poſt verbis, illiſque ambiguis, ſalutatu Poloniae Rege, abiit in Lituaniam cum ſuo exercitu, ſpecie obſidendi Birzam, defuncti Ducis Radiuili nobile domicilium, quam ad extremum ſub ſequentis anni initio per deditionem ceperat. Interim per eius abſentiam liberior Brandeburgicus lapſis ſuis conſulere coepit rebus. Neque more, habito cum Sueciae Rege Hollandi colloquio; renouare foedus, vnire vires, opponere arma, quaerere ſocios, conſcribere milites, quaeri coram pleriſque Europae Principibus, de Poloni Regis iniuria, de barbarorum inuaſione, de Polonorum crudelitate, de Boruſſiae ruina.

Gonſieuius Suecos et Electorales profligat in Pruſſia.

Caeſorum et captiuorum numerus.

Dux Radiuilus capitur et dimittitur.

Gonſieuius cum Electore diſſimulat.

Referam nouum iterum Sueci Regis, cum Brandeburgico initum foedus, cuius hic tenor:

Sueciae Rex componit tertio cum Electore.

Nos Fridericus Wilhelmus, Dei gratia Marchio Brandeburgenſis (tot. tit.) ſignificamus omnibus et ſingulis, quorum ſcire hoc intereſt, quod cum ad Tractatum cum Sereniſſimo et Potentiſſimo Principe, Domino Carolo Guſtauo Suecorum (tot. tit.) Domino Cognato, Fratre et Foederato Noſtro Colendiſſimo, Plenipotentiarios Noſtros Commiſſarios conſtituerimus, eoſque ſufficientibus mandatis inſtruxerimus, Illi cum Sacrae Regiae Maieſtatis Plenipotentiariis Commiſſariis congreſſi, in ſequentia Pacta, quorum capita omnia, et ſingula hic inſerta ſunt, atque hic ſequuntur, conſenſerint.

Notum teſtatumque ſit vniuerſis et ſingulis quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt, quod, cum poſt confecta inter Sereniſſimum et Potentiſſimum

Yyy 2

1656 tiſſimum Principem ac Dominum, Dominum Carolum Guſtauum Dei Gratia Suecorum (tot. tit.) et Sereniſſimum Principem ac Dominum, Dominum Fridericum Wilhelmum, Dei Gratia Marchionem Brandeburgenſem (tot. tit.) Pacta non modo feudalia, quibus Regiomonti die 7. Ianuar. Styl. vet. hoc anno initis, Serenitas Sua Electoralis pro ſe et ſuis legitimis Succeſſoribus promiſit, ſe velle Ducatum Boruſſiae et Principatum Warmiae a Sacra Regia Maieſtate et Regno Sueciae in feudum recognoſcere, ſed inſuper etiam certi cuiuſdam foederis Mariaeburgi, die 15. Iun. Styl. vet. hoc etiam anno concluſi, vtrinque et a Regia, et Elect. parte, belli paciſque actionibus ſingularia et egregia admodum conſtantis et ſincerae amicitiae experimenta, et documenta edita, et Sacra Regia Maieſtas Sueciae, Serenitaſque Sua Electoralis hoc tempore inuicem conteſtatae ſint, publicae cumprimis rei fore proficuum, atque propterea vtrique nunc cordi, firmiterque propoſitum eſſe, vt eadem mutua amicitia, indiſſolubili foedere deuincta, in Sacrae Regiae Maieſtatis et Seren. Suae Elect. haeredes et ſucceſſores propagetur, et perpetuetur, ſimul vero Seren. Sua Elect. propoſuerit, et a S. Reg. Maieſt. peculiariter contenderit, vt ſupra dicta pacta feudalia die 7. Ian. Regiſmonti concluſa, amplius nullam vim et vigorem habeant, ſed penitus aboleantur, ipſique Ducatus Boruſſiae, et principatus Warmiae, non ſint feudum Sac. Reg. Maieſtatis, et eius ſucceſſorum Regum et Regni Sueciae; in locum tamen ſaepe nominatorum pactorum feudalium, mutuum, arctiſſimum, perpetuumque foedus vtrinque ineatur: Et Sacr. Reg. Maieſt. conſideratis diligenter non modo propinqui ſibi ſanguine, et foederati, optimaque de ſe et communi cauſa meriti Principis intentione, et publico bono deditis conſiliis, et actionibus bellicis et ciuilibus, ſed etiam vtilitatibus et emolumentis, quae et praeſenti rei communis ſtatui firmando, et poſteritati recte conſulendae inde emergere poterunt, ſi ſcilicet Seren. Sua Elect. ob ſupra dicta omnia, Princeps ſummus et ſupremus, quoad Ducatum Boruſſiae et Principatum Warmiae ſit, et arctiſſimo propterea foedere cum Sac. Reg. Maieſt. et eiuſdem Succeſſoribus Regibus et Regno Sueciae iungatur, animo ideo promptiſſimo expreſſura, ſpeciale quoddam amicitiae teſtimonium, quo Seren. Suam Elect. eiuſque inclytam ſtirpem complectitur, et ſibi eam magis magiſque deuincire nunc cupit, in abolitionem ſaepe dictorum pactorum feudalium, et ſurrogationem arctiſſimi et perpetui foederis condeſcendit, inque eum finem vtrinque poſtea eo vſque collimatum fuit, dum nuperrimis diebus conficiendae huius rei cauſa Sac. Reg. Maieſt. Nos plenipotentia debita et ſufficientibus mandatis inſtructus, me videlicet Regiae Suae Maieſt. ſupremum cubicularium, et cohortium praetoriarum Colonellum Chriſtophorum Schlippenbach, Comitem in Scheſuede L. B. in Liuſala, Dominum in Salingen, et me Reg. Suae Maieſt. Conſiliarium Aulicum, et Praeſidem Ducatuum Bremenſis et Verdenſis, Mathiam Biorenclau Haereditarium in Elmenhoff, Wanneſtadt, et Tiſlinge; vt et me Regiae Suae Maieſt. Conſiliarium, et ad Aulam Seren. Suae Elect. Reſidentem Bartholomaeum Wolfsberg, Haereditarium in Engenaas; Seren. vero Sua Elect. Nos quoque debita plenipotentia et ſufficientibus mandatis inſtructos, me videlicet Seren. Suae Elect. Conſiliarium ſtatus intimum, et negotiorum feudalium Directorem, nec non Sereniſſimae Electricis ſupremum Aulae Praefectum et Capitaneum in Oranienburg, Othonem L. B. de Schwerin, Dominum in Landsberg, Oldewichshagen, nec non Electoratus Brandeburgenſis, Haereditarium Camerarium; vt et me Fridericum de Iehna, Seren. Suae Elect. Conſiliarium ſtatus intimum, inuicem congredi et ſupradictum negotium inter Nos ventilare, tractare, et demum concludere iuſſerint: Noſque deinde vigore ſupra dictorum Procuratoriorum, et acceptorum

rum mandatorum, habitis vltro citroque conferentiis, in ſequentes vtrinque conditiones, mutuo et vnanimi conſenſu iuerimus. 1656

I. Quemadmodum itaque vigore pactorum Regiomontanorum de 7. Ian. ſtyl. vet. huius anni initorum, Ducatus Boruſſiae, et principatus Warmiae dicto die in perpetuum a Regno Poloniae ſeparabatur, ita hoc ipſo, et vigore horum pactorum in aeternum quoque ſeparatus ſit et maneat; adeo, vt neque Seren. Sua Elect. neque ipſius Succeſſores, Ducatum Boruſſiae et Principatum Warmiae, vlla ratione Regno Poloniae, aut eiuſdem vaſaliagio et dependentiae in poſterum obſtringere, ſed potius omnibus viribus reniti debeant, ne vnquam ad eandem, vel ſimilem coniunctionem cum Polonia, vel quocunque alio Regno vel Republica reducantur et veniant.

II. Quem in finem Sacra Regia Maieſtas Sueciae pro ſe et Succeſſoribus ſuis Regiis et Regno Sueciae, nunc et in perpetuum pacta feudalia, quae inter Sacram Regiam Maieſtatem et Regnum Sueciae ab vna, et Seren. Suam Elect. ab altera parte Regiomonti die 7. Ianuar. huius 1656. anni erecta fuerant, et in quibus, praeter alia, Seren. Sua Elect. quoque promiſerat, ſe velle praedictum Ducatum Boruſſiae, et Principatum Warmiae, a Sacra Regia Maieſtate, eiuſque Succeſſoribus Regibus, et Regno Sueciae in feudum recognoſcere, cum omnibus aliis Regiomonti die 7. Ianuar. praeterea initis conuentionibus, et ſubſecuta declaratione Mariaeburgenſi, die 15. Iun. ſtyl. vet. huius anni, hoc ipſo cum omnibus et ſingulis ſuis verbis, clauſulis, et articulis inibi comprehenſis, irrita et nulla pronuntiat, omnemque ipſis vim, vigorem, et effectum hoc ipſo, et virtute huius pacti penitus et in aeternum detrahit, ipſaque dictorum pactorum originalia, cum retradi non potuerint, hoc ipſo pro retraditis, vtrinque ſciſſis, et in cineres redactis habentur; atque in aeternum habebuntur, adeo, vt pacta haec abolita contra Seren. Suam Elect. et eius ex legitimo matrimonio deſcendentes Succeſſores maſculos in poſterum nulla penitus ratione alligari, vel Sacra Regia Maieſtas eiuſque Succeſſores Reges Regnumque Sueciae, illis vti poſſint, vel debeant.

III. Quod Deus itaque Ter Optimus Maximus felix fauſtumque eſſe iubeat, ab hac die et in perpetuum, Sereniſſimus Princeps ac Dominus, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Dei Gratia Marchio Brandeburgenſis (tot. tit.) et eiuſdem ex legitimo matrimonio deſcendentes Succeſſores maſculi, omnes et ſinguli continuata ſerie, ratione Ducatus Boruſſiae, et Principatus Warmiae, ſint et maneant Principes Summi et Suuereni, iiſque iuribus, quibus Principes ſummi et independenti poteſtate pollentes gaudent, vel merito gaudere debent, poſthac gaudeant, vtantur et fruantur.

IV. Adhaec, vt de ſtabili et ſincera amicitia plane nullum ſuperſit dubium, non modo coniunctio iſta armorum, quae die 15. Iunii, anni iam currentis Mariaeburgi eſt inita (quatenus hiſce vt et nunc confectis ſecretis pactis, ipſique adeo ſuuerenitati, ſeu ſummae poteſtati non eſt contraria) virtute huius articuli repetita eſt, et priorem ſuum vigorem obtineat, ſed inſuper etiam loco abrogatae feudalis illius obligationis, quae antehac inter Sacr. Reg. Maieſt. et Seren. Suam Elect. interceſſit, Seren. Sua Elect. et eiuſdem ex linea Ser. Suae Elect. deſcendente maſcula legitimi Succeſſores, ab hac die, quoad ſupradictum Ducatum Boruſſiae, et Principatum Warmiae, abſoluti, ſuuereni, independen-

1656 teſque Principes, et arctiſſimo quodam foedere, et ratione euentualis illius ſucceſſionis, quae infra artic. 13. comprehenditur, Sacrae Reg. Maieſt. et eiuſdem Succeſſoribus, et Regno Sueciae, perpetuo et inuiolabiliter coniuncti, et inuicem obligati maneant, adeo quidem, vt inter Sac. Reg. Maieſt. et eiuſdem Succeſſores Reges, et Regnum Sueciae, et Seren. Suam Elect. et eiuſdem deſcendentes legitimos Succeſſores, abſolutos et ſuuerenos Duces Boruſſiae, et Principes Warmiae, foedus et vera amicitia concluſa et ſtabilita ſit.

V. Sit itaque ab hac die inter Sac. Reg. Maieſt. et eiuſdem Succeſſores Reges et Regnum Sueciae vna; et inter Seren. Suam Elect. et eius ex legitimo matrimonio deſcendentes Succeſſores maſculos, ab altera parte, firmum, indiſſolubile et perpetuum foedus, mutua fides, vt et conſtans atque ſincera amicitia, eaque ſerio ſemper ſeruetur, et inuiolabiliter conſeruetur, ita, vt pars altera alterius, et vtriuſque terrarum, ditionum, et ſubditorum, tanquam propriorum, commoda, vtilitatem, honorem, et augmenta, quaerat, et promoueat.

VI. Vigore eiuſmodi perpetui foederis, nulla pacta, aut foedera, quae hactenus vtrinque cum aliis confecta fuerunt, vim vllam obtineant, (quatenus huic foederi et commodo, ac bono vtrorumque contrahentium aduerſantur, neque vlla poſthac pacta aut tractatus in praeiudicium et detrimentum huius pacti, habeantur aut concludantur. Atque ideo Sac. Reg. Maieſt. et Seren. Sua Elect. pro ſe, et ſuis reſpectiue ſucceſſoribus, regnis, prouinciis, et ditionibus, ad hoc ſe mutuo nunc obſtringunt, quod in futuro tractatu, cum Rege et Republica Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae, adipiſcantur ſatisfactionem, quae inſtrumenti ſecreti artic. I. expreſſa eſt. Deinde, vt Seren. Sua Elect. et eiuſdem ex linea Seren. Suae Electoralis deſcendentes maſculi legitimi ſucceſſores, non modo Ducatum Boruſſiae, ſed etiam Principatum Warmiae, cum omnibus eorum pertinentiis, et iuribus, cumprimis vero abſoluta poteſtate et ſuuerenitate, tuto ac perpetuo habeant, et poſſideant. Si itaque, Deo ita dirigente, motus et bellum praeſens Polonicum, componi et ſopiri debet, neutra pars vllum de pace facienda tractatum, vel quodcunque cum hoſte pactum, nedum ipſam pacem cum eodem hoſte initura et concluſura eſt, niſi altera conſenſerit, et vtrique parti ex praeſcripto huius articuli, vt et articulorum primi et ſecundi in inſtrumento ſecreto ſatisfactum ſit, omneſque et ſingulae prouinciae et iura, tam vni, quam alteri parti hoc bello, et per futurum cum Rege et Republica Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae tractatum, acquiſita et acquirenda, communi pacis inſtrumento debite includantur, et inprimis, vt Seren. Sua Elect. ſaepius dictam abſolutam poteſtatem, et ſuuerenitatem ſaluam et integram, abſque vllo damno, detrimento, vel incommodo retineat, et tum vigore etiam eiuſdem inſtrumenti, Rex et Reſpublica Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae, iuri et praetenſioni, quam tum in prouincias inſtrumenti ſecreti artic. I. ſpecificatas, et Sac. Regiae Mai. eiuſque Succeſſoribus Regibus et Regno Sueciae in ſatisfactionem dandas et tradendas, tum in Seren. Suae Elect. Ducatum Boruſſiae et Principatum Warmiae hactenus habuere, firmiter et ſufficienter renuncient, renunciatumque ſit.

Confecta vero horum pactorum bina eiuſdem tenoris exemplaria, hac ipſa die inter vtrinque conſtitutos, et ſupranominatos Plenipotentiarios Commiſſarios, ſunt extradita; a Sacra Reg. Maieſt. Sueciae, et Seren. Sua Elect. Brandeburgica intra quatuordecim dies a dato concluſae et ſubſcriptae huius tranſ-

tranſactionis ratificanda, et hinc inde quoque permutanda. In ſupra ſcriptorum omnium et ſingulorum certam et indubiam fidem, maiuſque robur, hoc ipſum inſtrumentum, manuum noſtrarum ſubſcriptione, ſigillorumque noſtrorum appoſitione roborauimus. Actum in Arce Labiauienſi die 10. Nouemb. ſtylo vet. Anno 1656. 1656

CHRISTOPHORVS CAROLVS SCHLIPPENBACH. (L.S.)

OTHO L. B. A SCHWERIN. (L.S.)

MATHIAS BIORENKLOW. (L.S.)

FRIDERICVS DE IEHNA. (L.S.)

BARTHOLOMAEVS WOLFSBERG. (L.S.)

Nos itaque FRIDERICVS WILHELMVS (tot. tit.) ſpondemus atque promittimus, tam noſtro quam ſucceſſorum et deſcendentium Noſtrorum nomine, vniuerſa et ſingula capita, pactis ſupraſcriptis comprehenſa, bona fide nos approbare, confirmare, et ratihabere, prout eadem etiam praeſentibus nunc approbamus, confirmamus et ratihabemus, promittentes verbo Electorali, Nos non modo dictis pactis poſthaec conſtanter inhaeſuros, curaturoſque, vt omnia et ſingula pactorum capita, quae a Noſtra parte promiſſa ſunt, rite et religioſe obſeruentur, ſed etiam impedituros, ne a quoquam violentur. In quorum fidem et maius robur, hoc inſtrumentum manu Noſtra ſubſcriptum, ſigillo inſuper Noſtro Electorali muniri iuſſimus.

Dabantur in Arce Labauienſi die 23. Nouemb. ſtyl. vet. Anno 1656.

FRIDERICVS WILHELMVS
Elector.

Haec ſumma compoſitionis Sueci Regis cum Brandeburgico.

Auxit vtriuſque quaeſtus, captus tunc a Gedanenſibus Generalis KÖNIGSMARCK Suecorum primum in terris numen, ipſique Regi proximus. Rem altius repeto de Generalis Königſmark captiuitate, cuius infortunio, vti Suecia vehementius indoluit, ita vicina Germania congratulata eſt. Nobilem hic praedonem in Germania egerat, quamdiu per bellum licuit. Bello vbi pax Oſnabrugenſis ſubſequuta eſt, ingentes coaceruatos in Germania theſauros in Pomeraniam deuehit, neque ibi diu quiete frui volens, Suecis auctor eſt, Bremenſem inuadere Epiſcopatum, cauſa in ſpeciem iuſti belli obtenta, quae nulla fuit, neque Sueci ſui Generalis aſpernati ſunt conſilium. Igitur Bremam obſident, fruſtra obiicientibus Bremenſibus iniuſtum bellum, inuocantibus ſuppetias Caeſaris, cui tunc per pacem non licebat liberam Germaniae iuuare ciuitatem. Igitur ad extremum redacta Brema, Suecorum admittit patrocinium, verius dixerim Königſmarckii iugum. Hic enim, quaſi viribus opibuſque ſuis expugnaſſet vrbem, mercari principatum Bremenſem a Suecis coepit, ac paulo poſt, datis quinque millionibus auri, nouo electo Sueciae Regi Carolo, in vim pignoris, tantae mutuatae ſummae, obtinet principatum iure pignoris. Tunc igitur primum beatitudinem ſuam agnoſcere coepit Königſmarckius, priuatamque Principis inſtituere vitam, procul a bello et a negotiis Regni Sueciae. Variis argumentis conabatur perſuadere homini tunc vmbratico, Carolus militarem vitam, ſed fruſtra, donec vicino periculo Sueci Regis excitus ſenex, ratus actum eſſe de Bremenſi ſumma, vbi cecidiſſet Carolus, et in eo Suecorum fortuna, impoſitis quinque nauigiis Scotorum ſexcentis in Pruſſiam nauigat. Cum ecce ad Helam (infernalem Germani denominant locum) haud procul Gedano conſiſtens tribus continuis diebus, aduerſo impulſus

Generalis Königſmarck captiuitas, et eius in Germania geſta.

 pulſus

1656 pulſus vento, haeret in anchoris. Interim Gedanenſes de Königsmarckii per exploratores aduentu certiores facti, mittunt armatas naues, quae eius recognoſcerent vires. Vix in conſpectum venerant Gedanenſium nauigia, cum ecce ſublato in coelum clamore Scoti Gedanenſibus ſe dedunt, pacti vitam et libertatem. Königsmarck vbi Scotorum audit defectionem, nauclero imperat, amputatis anchoris, vela in altum daret, negat ille contrario vento, alibi terrarum ire poſſe quam Gedanum. Hinc furibundus Königsmarck, nodum ſtringit enſem dirigitque in nauclcri caput, niſi paruerit, ille, in deſperationem iam prolapſus, ſolotis anchoris adhuc vehementiori propellente vento, recta Gedanum nauigat, admotuſque Gedanenſium paulo poſt nauigiis, ab iiſdem circumuentus capitur; Gedanumque in triumphum ducitur, triumphator Germaniae, Anſiaticarumque ciuitatum terror non poſtremus. Haec tunc in Pruſſia acta meminimus.

Nec in maiori Polonia per ea tempora otiabatur, Palatinus Podlachiae Comes de Bnin Opalinski, vna cum Grudzinio Palatino itidem Caliſſienſi. Etenim poſtquam ex vi pactorum cum Brandeburgico concluſorum, Suecorum Generalis Burchardus Müller, Electoris Generali DÖRFLINGIO, ceſſiſſet Poſnania, atque adeo maiori Polonia, IOANNES Comes WRZESOWICZ, Patria Bohemus, Generalis tunc apud Suecos vigiliarum praefectus, grauiſſime paulo ante in conductione 83) ſalisfodinarum Wielicenſium, a Ioanne Caſimiro, Poloniae Rege, laeſus, legionis hic ſuae in oculis nouorum hoſpitum laudem captans, quo aliquid mereretur de Electore, auxilium dare tentabat iam iam cadenti in manus Polonorum Caliſſiae. Igitur progredienti abſque ordine comiti, superuenit media nocte Grudzinius, Palatinus Caliſſienſis, diſpoſitoſque ac nihil tale metuentes Suecos, in mediis inuentos ſyluis capit, captoſque trucidat. Comes ipſe per tenebras tunc elapſus, paulo poſt a ruſticis agnitus, crudeliſſime fuſtibus peremptus eſt. Cecidere

Comitis Wrzeſowicz caedes et mors. Occiſorum ex parte Suecorum numerus.

tunc in illis ſyluis ex parte Suecorum praecipui, ſupremus Comitis Vicarius LANGENAR, Summi excubiarum praefecti PETER, IOANNES OTHO de WALH, HAIDER, ſub legione Ducis Saxoniae, equitum praefecti MORITZ, FRIDRICH GROS, TEICH, ſub legione tribuni militum de Walch, equitum praefectus WAINLAND, ſub legione Nachtigalli, CASPAR FRVCHLANDT, Auditor Poſnanienſis.

Ex parte Electoris Brandeburgici.

Ex parte Electoris Brandeburgici ANDREAS PAVLI, Supremus vigiliarum praefectus legionis Phuiianae, PETER AAZ, equitum praefectus legionis Generalis Dorflingii. Baro de SCHWENDA, equitum praefectus legionis comitis iunioris de Wilgenſtein, equitum praefectus ARETLAR, ſub legione tribuni militum de Zaſtruum. Centurio locumtenens generalis excubiarum praefecti de Kanneberg. Commiſſarius GODFRID WAITAN. Accidit haec Suecorum Electoriſque clades in maiori Polonia die XXVIII. Auguſti.

83) Auctor loco *conductionis* dixit *arenda*, quod verbum in Polonia vſitatiſſimum, licet non Latinum atque adeo barbarum. Sic Rudauſcius loco ſummus excubiarum praefectus ſcripſit, *Maior*, quod verbum tantum cum ad ſummam, tum ad comparationem ponitur aetatis a Latinis, vt, *maiores natu honorare*, *natu maior*. Sed quod peius, idem in ſequentibus dixit *Rittmeiſter*, loco, equitum praefectus. *Colonellus* fere ſemper ponitur, vbi tribunus militum, vel legionis moderator, et *generalis Maior*, vbi generalis excubiarum praefectus, dici debuiſſet. *In ſuccurſum* mittere, pro in auxilium, *fortalitium* loco propugnaculum, et multa alia barbara ſcripſit auctor, quae omnia me obliteraſſe hoc conſilio annoto, vt iuuentus Polona euadat tempore latinior.

LIBRI

LIBRI VII. CAPVT IV

SYNOPSIS

Regis Poloniae Gedanum aduentus et ſolemnitas. Propoſitiones Poloni Regis Gedanenſibus factae. Eorundem reſponſum. Polonus miles miſſionem a Rege petit et impetrat. Sueciae Rex Polonorum ad Gedanum occupat caſtra. Polonos abeuntes perſequitur. Reginae Poloniarum inſidias ſtruit. Choiniciam iterum occupat. Mittitur Vrangelius ad Reginam cum literis paſſus. Eius reſponſum, Vrangelio abeunti mille aurei a Regina donati. Regina Polonum militem ſiſtere conatur. Czarnecii conſilium Reginae ſuggeſtum. Eiuſdem exprobratio belli ducibus et in Potocium inuectiua. Reſponſum Potocii. Czarnecii ſtratagema. Potocii diſceſſus. Czarnecius Reginam primo Caliſſium, mox Czenſtochouiam deducit. Regem Polonum Gedano liberat. Caſimiri Czenſtochouiam aduentus, ibidemque conſilium. Rumor de Ragocio Poloniam ingrediente. Lubomierſcius Cracouienſem ſoluit obſidionem. Varii de Lubomierſcio ſermones et quaerelae. Confoederatio nobilitatis Polonae.

Tribus ſimul victoriis auctus tunc Polonus Rex, meliora ſperare coepit, iamque ad fines Pruſſiae conſiſtens, crebris Gedanenſium euocatus literis, Gedanum ſuorum promouet ordioes, vertente iam in aſperiorem autumnum anno. Ac paulo poſt, nempe V. Nouemb. Gedanum ingreditur; relicto exercitu duabus ab vrbe leucis, ne nimium grauis ciuibus videretur Regis ſui aduentus, tantopere deſideratus. Venienti obuiam effudit ſe ciuitas, laetaque excepit, qualiter per tempus licuit, magnum hoſpitem, euodemque et Dominum. Digna profecto vrbs, quae caeteris in fidelitatis eſt exemplum. 1656 *Regis Poloni Gedanum aduentus et ſolennitas.*

Ingrediebatur tunc Polonus Rex reginam Balthici maris ciuitatem hoc ordine. Stabant legionariorum, quos Gedanum eduxerat, ſexcenti, his iungebantur in ſexaginta vexilla diſpoſiti ciues, praecedebaot conſules, quos deinde Polona numeroſa ſubſequebatur Nobilitas, Nobilitatem Senatores, tubicines, feciales. Regi, nemine interpoſito, praeibat Cancellarius, Stephanus de Pilca Korycinski. Vtrumque regium latus cingebant Gedanenſes, claudebant ducenti Cataphracti ex regia ala. Populi, qui extra vrbem Regi in occurſum venerat, numerus ferme centum millium fuit. Eo modo deductum Regem ſalutauit primo ciuitas, proloquente Vincentio Fabritio, Syndico ſuo, viro erudito et eloquente, cui cancellarius Poloniae, nomine ſui Regis reſpondit.

Poſtero die Rex ad Conſules, in ſumma curia congregatos, Polonum mittit oratorem. Summa orationis fuit. Flagitabat Rex ducenta florenorum millia a ciuibus quae numerarent exercitui. Excuſabat deinde vicinitatem Poloni exercitus, qui haud procul Gedano agebat. Praeterea adhortabatur, recuperandi in vicinia propugnaculi Capitis denomioati. Reſponſum eſt. Gratis offerre populum Gedanenſem ducenta ex nunc florenorum millia Polono Regi, amoris in Principem certiſſimum pignus. A vicino Polono exercitu nullum timorem eſſe ciuitati, modo miles contineatur in debita diſciplina. Vicinum propugnaculum a Sueciae nuper occupatum Rege, alte meoti ſuae haerere, nec dubitare felicitate eius Maieſtatis, poſſe illud abſque mora recuperari. *Regis Poloni factae Gedanenſibus propoſitiones. Reſponſum eorundem.*

Laetos Polonus Rex tali Gedanenſium reſponſo, hilares, feſtoſque tunc agebat Gedani dies, commiſſa cura expugnandi vicini munimenti, Poloni exercitus Generali Potocio, qui longiorem tune quam ſperabant omnes capiendi illius propugnaculi expertus moram, damnabat Regis ſui conſilia, aſperiorem cauſans hyemem, victuſque penuriam. Fortaſſis et militem Polonum per tot annos molliter habitum, et tunc abſque militari pretio militantem, non audebat ad duriora vertere. Igitur impoſſibilem dictitans expugnationem, miſſionem in hyberna nomine exercitus poſt acceptam a Rege pecuniam petit, quam aegre *Polonus miles a Rege petit miſſio-*

 impe-

1656 nem et impetrat.

impetrat a credulo Rege, in duos tantummodo menſes. Obtenta aut potius per vim et minas extorta a Rege abeundi licentia, celerius quam venerat in maiorem Poloniam digreditur miles Polonus, ſummam in caſtris, nec amplius tolerabilem ad Gedanum cauſans famis moleſtiam. Falſo profecto famem dixere, quibus modica largitione victus ſuffeciſſet in decimum menſem. Sed quis Polono milite inſolentior? quis in orbe prodigalior? aut quid non modicum eſſe poteſt omnia vna hora conſumentibus? quaeque aliis vno anno ſufficerent, Polono militi vno menſe modicum videtur. Melius faciunt caeteri Europaei, qui militem parſimoniam docent et frugalitatem.

Sueciae Rex Polonorum ad Gedanum occupat caſtra. Polonos abeuntes perſequitur. Reginae Poloniarum inſidias ſtruit. Choinicium iterum occupat. Mittitur cum literis paſſus ad Reginam Vrangelius. Eius reſponſum.

Vix e caſtris diſceſſerat Polonus miles, cum ecce eadem die Suecorum Rex, congelatae Viſtulae vſus commoditate, eorum ingreditur ſtationes, ratus Polonos terrore ſui aduentus retroceſſiſſe in intima Poloniae. Vnde nihil moratus, Generalem Stoembock ocius expedit, qui fugientibus inſtaret Polonis, adeoque ipſi tunc aduentanti Poloniarum Reginae, ſi poſſet ſtrueret inſidias, quam et intercepiſſet Stoembockius, ſi per Galli Regis licuiſſet Oratorem D' Ombres dictum. Ille enim vbi periclitari Reginam vidit, auctor inprimis Stoembockio fuit, vt miſſis illico Reginae literis paſſus, ſecurum eidem promitteret ad Regem tranſitum, ea arte cum vtriſque Maieſtatibus, Gedani incluſis, poſſe deinde ad libitum paciſci, aut ſecuram, nihilque tale ſibi metuentem in itinere detinere, donec pacis conditiones ſubſcriberet Polonia. Stoembockius Oratoris Galli vſus conſilio, Reginae pauidae Choyniciis reſidenti, quod oppidum altero, poſt Reginae diſceſſum, die, iterum ceſſerat Suecis, nec ſine diſpendio Poloni ſanguinis. Caeſa enim ibidem per mappalia diſpoſita Ducis Wiſniouiecii praetorianorum legio. In hoc igitur oppido reſidenti Poloniae Reginae per Vrangelium offert Stoembockius literas paſſus, omnem praeterea pollicitus itineris ſecuritatem. Vrangelio fidem adſtruebat Galli Oratoris Secretarius, conſulto ad Reginam a domino ablegatus, quo maior fides dictis Vrangelii haberetur. His dolis intercipere tunc conabantur Sueci Poloniae Reginam, Galli oratoris opera, ſtudio, arte. Diu in ſuſpenſo haerebat Regina, modo de Regis ſui ſollicita periculo, modo ſibi ipſi metuens, et infenſa; Mox audito legionum Potocii Lanckoroniique tumultu, pene exanimis, et omnis propemodum conſilii inops reperiebatur. Cum haud multo poſt Czarnecii animata ſpiritu, extrema potius pati, quam ſe fidei Suecorum committere Vrangelio reſpondit, maxime cum nulla affulgeat ſpes optatae pacis, et tractatuum cum Suecis. Quippe cum Moſchorum magno Duce in caput Suecorum coepti menſe Auguſto tractatus,

3. Nouemb. pridie nonas Nouembris ſubſcripti iam erant.

Abeunti Vrangelio mille aurei a Regina donati.

Haec ſumma reſponſi Reginae Vrangelio dati, cui abeunti poſtero die, mille aureos numerare iuſſit, magna in hoſtes prodigalitate, non item in ſuos Polonos, quos egregie emungere, more Gallis vſitato didicerat, vſum Gallorum obtendens, perſuadenſque mores Gallicos genti remotae a Gallia.

Regina militem Polonum ſiſtere conatur. Czarnecii conſilium Reginae ſuggeſtum. Eiuſdem exprobratio belli ducibus et in Potocium inuectiua. Czarnecii ſtratagema. Reſponſum Potocii.

Ita dimiſſo Vrangelio Belli Duces aggreſſa Regina, orare coepit, redirent iterum in Pruſſiam praemii loco, quanquam in ſumma aerarii neceſſitate, numerare illis triginta imperialium millia; admonet praeterea Czarnecium datae fidei, quam ab illo acceperat, ne in caſum inſtantis periculi illam relinqueret. Czarnecius intrepidam iubet eſſe Reginam, cogeret interim illa bellicum conſilium, auctoritate ſua, caetera relinqueret ſibi. Interim Potocius Lanckoroniuſque valedicebant Reginae, militum ſuorum cauſati inſolentiam, quam refraenare nequaquam poterant; illiſque iam abeuntibus e Reginae conſpectu, ſuperuenit Czarnecius, reuocatiſque iterum ad Reginae colloquium ducibus ſciſcitari coepit ab iiſdem: Quid ſibi vellet tanta militis in caſtris petulantia? potius pernicioſa ſeditio? quae tantorum ducum auctoritas? quis militum veſanus furor? cui coercendo iam impares audiebant belli duces. Se quod attinet, paruiſſe in hunc diem mandatis qualia ſibi dixerant belli duces, quamdiu illa iuſſa e re publica erant, nunc ſoluere balteum, ponere gladium, neque ſe ſubeſſe illis velle, aut poſſe, qui imperare aliis neſciant, aut non valeant. Neque ſe ideo haec dixiſſe intelligerent, quaſi territus vicinitate hoſtis, deſperaret. Abirent illi, quo vellent, ſibi ſuam relinquerent legionem, illoſque quibus pudor et amor in oculis eſſent, permitterent exercitui libertatem manendi, vel abeundi. Abeuntium ſint illi duces, ſibi conſtantes manendique cupidos relinquerent. Annuente Potocio, conditionemque cum riſu acceptante, breuibuſque, vt ſenex ſolebat, Czarnecium admonens, videret ille, ne dum omnibus manendi imponit neceſſitatem, omnes vna hora amittat. Sed

Czarne-

1656

Czarnecius identidem repetebat; enimuero relinqueret facultatem manendi. Ad ea verba paulo commotior Potocius: Faceret, quod vellet, ſe amplius hyeme adulta in caſtris continere militem non poſſe, cuius ſalutem reſpublica fidei ſuae concrediderat. Interim Czarnecius ſpargere triginta millia imperialium in praecipuos coepit, eáque arte ſex millia lecti exercitus, a Potocio diuiſit, indignante ac fremente ſene belli duce, cuius auctoritatem imminutum ibat legionis praefectus. Nihilominus diu ante meditatum in Poloniam regreſſum, proſequutus eſt Potocius, vna et Lanckoronius cum reliquo exercitu. Czarnecius vero abeuntibus belli ducibus, et ipſe Caliſſiam verſus vna cum Regina mouit, quam incolumem Czenſtochouiam vſque deduxit, illaque ibidem relicta, ſecundo Pruſſiam ingreſſus, fauente ſibi propitio Marte, obuias Suecorum, ac nihil ſibi tale metuentes, deleuit legiones, ea celeritate, vt intra duas dies et vnam noctem, quadraginta octo, quis crederet, confecerit milliaria? eaque arte Regem, Gedani iam fere incluſum, eliberauerit, ſummo cum applauſu vniuerſae Poloniae. Finxerat tum Czarnecius timere Stoembockium, quem in Maſouiam ad Praſniciam vſque euocauerat, ibique, quaſi terrore correpti milites eius eſſent, ſimulauerat fugam, Gedanum vſque, caeſis, vt dixi, in itinere aliquot Suecorum hinc et inde legionibus. Neque diu ſubſiſtens Gedani, praemiſſo terrore ſui Marieburgum verſus, vbi tunc Sueciae Rex conuocabat deletas copias, alio itinere per medios hoſtes, vna cum Rege deflexit, Caliſſiam primo, inde Czenſtochouiam, vbi congregatos proceres Polonos, ad diem vigeſimam octauam Februarii anni ſubſequentis inuenerat, potiſſimum Lubomierſcium, qui paulo ante Cracouienſem ſoluerat obſidionem, certior per exploratores factus de Rakocii aduentu. Hic etenim per ea tempora Pokuciam ingreſſus, Stryiouiam occupauerat, prout in tempore memorabo. Magnus reuera dolor tunc Regi, ex irrita iam tertio Cracouienſi obſidione, pudor vero Lubomierſcio, qui paulo ante, menſe Octobri, tertio iam eandem obſederat, fretus certiſſima ſpe potiundae vrbis, quod contra accidit, vltra Polonorum votum, Cracouienſiumque ſpem. Producta Lubomierſcii obſidio, ad medios Februarii dies, quid aliud docuit, quam gladiis perfringi, ac ſubrui muros eſſe impoſſibile: Quanquam non deerant, qui affirmarent potiturum fuiſſe vrbe Lubomierſcium, niſi Rakocius irrupiſſet ea parte, qua Lubomierſcius magni momenti poſſidebat bona, hinc propria defendere coactum a natura fuiſſe, ac propterea receſſiſſe ab expugnatione vrbis. Alii corruptum a Wirtzio affirmabant, centum millibus imperialium. Non deerant, qui dicerent, potuiſſe primo ſtatim menſe Lubomierſcium potiri vrbe, ſi praedas conceſſiſſet militi, vna et ruſticis, qui expugnare promittebant. Caeterum inescatum praedae cupidine Lubomierſcium, noluiſſe ea concedere, quae ipſe animo deuorauerat. Quidquid ſit, mediis, vt dixi, Februarii diebus, Cracouiae valedixit Lubomierſcius, cauſatus inſperatam Rakocii in Ruſſiam irruptionem. Cui opponere ſe volebat amore in patriam, quam ſemper ille in ore habuit. Nihil tunc et Nobilitatis Confoederatio profuit, adactuſque miles iureiurando niſi capta vrbe non remeare. Huius autem Confoederationis haec ſumma fuit:

Czarnecii ſtratagema.

Potocii diſceſſus.

Czarnecius Reginam primo Caliſſiam, mox Czenſtochouiam deducit.

Eius celeritas.

Regem Polonum Gedano liberat.

Caſimiri Czenſtochouiam aduentus.

Ibidemque conſilium.

Rumor de Rakocio Poloniam ingrediente.

Lubomierſcius Cracouienſem ſoluit obſidionem.

Varii de Lubomierſcio ſermones et querelae.

Confoederatio

Nobilitatis minoris Poloniae Palatinatuum Cracouienſis et Sendomirienſis iuramento confirmata. In Caſtris prope Cracouiam Anno 1656. Die 23. Octobris.

Confoederatio Nobilitatis Poloniae.

Nos Senatores, Dignitarii, Magiſtratus, et vniuerſa militia Palatinatuum Cracouienſis et Sendomirienſis, nec non copiae exercituum Regis et Reipublicae, et quotquot vniuerſim literis publicis, ſeu vniuerſalibus mandatis S. Regiae Maieſtatis, Domini Noſtri clementiſſimi, et literis Excellentiſſimi Domini, Domini Georgii Lubomierſki, Comitis in Wiſnitz et Iaroslaw, Supremi Regni Mareſchalli, Generalis Minoris Poloniae, Cracouienſis, Scepuſienſis, Chmelnicenſis, Niſinenſis, Caſimirienſis, Olſtynenſis etc. etc. Gubernatoris, tanquam p. t. exercituum Ducis delegati, ad expugnandum et depellendum hoſtem Cracouia, Regni Metropoli, exciti comparuimus; Hoc inter Nos fraternum et ſacroſanctum foedus, ſeu vinculum, priores confoederationes, contra eundem

1656 hoſtem iam alias factas, reaſſumendo, et praeſentem Noſtram eiſdem confor-mando, ſancimus et ita nobis mutuo ac viciſſim promittimus, et ſacroſancte iuramus. Inprimis, quod omnes, nemine excepto, vigore iſtius iuratae fidei arma ſumemus, et hanc expeditionem, ex omnibus bonis ſeu poſſeſſionibus, tam regiis quam eccleſiaſticis, et equeſtribus ſuſceptam, tamdiu continuabimus, quoadusque contingat Dei benedictione, fortalitium hoc ab hoſte recuperare, et eundem radicitus extirpare.

Quia vero aliqui inueniuntur, qui in contemtum legum, et ſanctorum alias ſuſceptorum foederum, hucuſque non comparuerunt, etiam poſt toties repetitas literas publicas, quo neglectu plurimum conatus hoſtiles promouerunt; idcirco nos moderno hoc foedere, hos omnes obſtringimus et obligamus, vt intra decurſum VIII. dierum, a data praeſentium, ad caſtra ſeſe conferant, et ibi ſimul vna nobiſcum labores belli ſuſtineant, miſſa omni tergiuerſatione, ex cauſa bonorum in aliis Palatinatibus poſſeſſorum, et exemptionum per gratiam Cancellariae obtentarum.

Quodſi aliqui tergiuerſari pergant, et deinceps in tempore non compareant, omnes illi, cuiuſcunque ſtatus et conditionis fuerint; hoc eſt, ſiue illi, qui titulo Nobilitatis gaudent, ſiue qui habent aduocatias et ſcultetias in bonis Regiis, vel eccleſiaſticis, ſiue qui poſſident praedia et allodia, coniuncta ciuitatibus, oppidis, curiis Regiis, eccleſiaſticis, equeſtribus, eorumque haeredes, qui vtifruuntur quibuſcunque bonis, titulo locationis, arendae, oppignorationis, aut quouis alio nomine, qui elocarunt ſummas pecuniarias, feceruntque frugiferas, obligatione inſcriptionum, recognitionum, chyrographorum, etc. Omnes hi niſi compareant, et hanc nobiſcum expeditionem ſuſcipiant, pro hoſtibus patriae habendi ſunt, et noſtrum erit ſtatim et in inſtanti poenas ex iis ſumere, et tum ex ipſis perſonis, tum in illarum bonis, executionem facere. Qua in re fidem Excellentiſſimi Domini Mareſchalli Generalis Noſtri obligamus, quatenus ſine dilatione bona illorum confiſcentur, taxentur, et eorundem pretium in ſtipendia militiae, conuertatur; ipſi vero perpetuis temporibus, titulo Nobilitatis, dignitatibus, officiis, et honoribus excidant. Excipiuntur vera infirmitate impediti: eam tamen legitime comprobare tenentur, adhibitis IV. teſtibus poſſeſſionatis, ſibi genere ſimilibus: nihilominus et ipſi ſui loco, adſcitos expedire debent, congrue armatos, hoc eſt, ſingulos inſtructos, bombardis binis manualibus, et vna geſtatoria, et quorum vnuſquiſque condigne ſuſtinere poſſit perſonam ſui principalis. Patresfamilias expediant filios bello aptos: Senes ſexagenarii, vti lex exigit, ſubſtituant alios pro quantitate ſuarum facultatum, quod iudicio ſuberit Palatinatuum, iuxta normam legum et moderni foederis, in praeſentia excellentiſſimi Domini Mareſchalli Generalis Noſtri.

Quia vero, vti conſtitutum fuerat, ciuitates primae claſſis, ex ſeptennis domibus, vnum pedeſtrem militem non expediuerunt, ſicuti etiam ciuitates ſecundae claſſis, ex duodenis vnum, et tertiae ex vicenis vnum; ideo niſi in decurſu octo dierum id ipſum re et opere praeſtent, (hunc enim praeciſe terminum praefigimus) ſtatim in inſtanti (praeuio iuramento conſulum, de numero domorum ad praeſens inſeſſarum) contra Magiſtratus earum ciuitatum, tanquam contra rebelles, et hoſti fauentes, in ipſorum bonis, et perſonis, per realem executionem procedendum erit.

Cum

Google

Cum etiam palam ſit nonnullos Palatinatus, terras, et diſtrictus, mandatis Sereniſſimi Regis ad communem expugnationem hoſtium euocantis non obtemperaſſe (quo auctae ſunt vires hoſtiles, et noſtrae imminutae) ideo illorum palatinatuum, terrarum, diſtrictuum incolas, fraterno amore, et vinculis confoederationum ſupra memoratarum obſtringimus, quatenus eo in paſſu, deeſſe nolint carae patriae; ſed potius vna nobiſcum onus ſubeant, tanquam eiuſdem patriae non degeneres filii. Sin ſecus; eo res veniet, vt pro rebellibus patriae, iurium et auctoritatis Sacrae et Sereniſſimae Regiae Maieſtatis contemptoribus, a nobis habeantur. Quare Excellentiſſimum Dominum Mareſchallum Generalem noſtrum rogatum volumus, vt illos ad idem euocet. 1656

Et quoniam viduae, minorennes, ſpirituales bona terreſtria poſſidentes, quidam nullos, quidam non competenter expeditos milites praeſentarunt; Hi deinceps ſub iiſdem poenis ad diem, (vti ſupra) praefixam, melius inſtructos et ſufficienter armatos expedient.

Quia vero etiam tales non pauci reperti ſunt, qui diuini timoris et ſuarum libertatum immemores, commercia cum hoſtibus, et conferentias habere auſi ſunt, alii, etiam hucuſque inter illos verſantur; vtriſque ad reſipiſcendum idem tempus praefigimus. Quod ſi pro tempore in caſtris noſtris non comparuerint, pro hoſtibus patriae, ipſi, eorumque poſteri, perpetuis temporibus habebuntur. Ii autem, qui cum talibus, vel cum hoſtibus deinceps, quocunque modo et ratione communicare vel conferre praeſumpſerint, ſtatim, et in inſtanti, poenis et executioni ſubiiciendi erunt; bona talium confiſcentur, taxentur, ſummae taxatae, militiae exſoluendae deputentur. Quia tamen nonnullorum transfugarum filii, in fide et obſequio reipublicae nobiſcum permanent, ii relinquantur in poſſeſſione bonorum paternorum, eo tamen pacto, ne cum parentibus vllam communicationem habeant, et nec ipſis, tamquam perduellibus, nec hoſtibus, fauoris quidquam oſtendant.

Cum autem maximopere expediat, vt opus hoc bene coeptum, feliciter cum Dei auxilio continuemus; igitur fraterne nobis ſpondemus, et viciſſim nos fide iurata obſtringimus, vt quotquot in his Palatinatibus ſubſtantias Noſtras, et poſſeſſiones habemus, iuramento adſtricti hoſtem vnanimes aggrediamur, et alter alterum non deferendo, omnes in hac expeditione conſtanter perſeueremus, quamdiu neceſſitas expoſtulauerit. Si quis tamen morbo infeſtetur, is legalitatem deferre tenebitur centurioni ſuo, et maioribus Praefectis, ſumetque atteſtationem, tum a centurione, tum a tribuno militiae, et eam Excellentiſſimo Domino Mareſchallo Generali noſtro praeſentabit, verboque nobili comprobabit. Quo facto declarabitur liber, ita tamen, vt ſui loco ſubſtitutos, pro ratione conditionis ſuae relinquat.

Quamprimum autem Diuina fauente clementia, praeſens expeditio finita fuerit, caſtra ſolui, aut militiam dilabi nolumus, niſi prius per Nos ipſos, de quouis rebelli, et huius ſacroſancti foederis violatore fiat executio. Ita nobis vniuerſi ſpondemus, et ad inuicem iuramento Nos obſtringimus. Actum in caſtris prope Cracouiam die 23 Menſis Octobr. Anno MDCLVI.

LIBRI VII. CAPVT V

SYNOPSIS

Legatio Polonorum Viennam. Quid concludunt cum Caeſare. Tractatus pacis cum magno duce Moſchouiae. Legati Caeſaris in Moſchouiam. Bellum Moſchouiticum cum Sueciae Rege pro Liuonia. Occaſio belli. Rigam obſidet Moſchus. Kokenhauſen diripitur. Turnius comes in praelio cadit. Moſchorum ad Rigam ſtrages. Soluitur obſidio Rigenſis. Birza a Gonſieuio obſidetur et capitur. Samogitia iterum Polono deditur Regi. Maiores Poloni Marchiam inuadunt. Recuperant duo propugnacula Medzericium et Zbonſinium. Compoſitio inter maiores Polonos et ſtatus Marchiae. Pruſſiae nobilitas in Pomeraniam irrumpit; ſed breui reuocatur a Rege Polono. Regium edictum contra inuaſores Pomeraniae. Poloniae Regis conſilia. Miſſio Morſtinii Francofurtum. Eiuſdem poſtulata a deputatis imperii. Reſponſum Morſtinio redditum.

1656 Legatio Polonorum Viennam. Eodem anno celebris Viennam Polonorum ad FERDINANDVM III. Romanorum Imperatorem Auguſtum miſſa fuit legatio. Eius ſumma fuit. Orare Auguſtam Domum, vt Polonis quoquo modo ſubuenire dignaretur. Principes legationis duo fuere: IOANNES Comes a LESZNO, Poſnanienſis Palatinus, et IOANNES Comes a Pieskowa Skala WIELOPOLSKI, Woynicenſis Caſtellanus, viri in republica Polona primarii. Quid cum Caeſare concludunt. Toto illi autumno Viennae ſubſtiterant, tantumque effecerant, vt vigore antea actorum pactorum cum Domo Iagellonia ac Polona republica, promitteret Caeſar exauctorationem quatuor millium, quae deinde Polonae mereri debebant reipublicae, reciproce vltores fore Polonos, Auſtriaci nominis iniuriarum ſpoponderant iidem Oratores, obligauerantque ſe publicis literis ſub confirmatione Regis, ac Senatus.

Interim dum Viennae apud Caeſarem Auguſtum morantur Poloni legati, in Lituania cum magno Duce Moſchouiae componunt miſſi a Rege Commiſſarii, cuius compoſitionis haec ſumma fuit:

Tractatus Pacis cum magno duce Moſchouiae. Mediante Sereniſſimi et Inuictiſſimi FERDINANDI TERTII, Dei Gratia Imperatoris Chriſtiani, Magnorum et cooperantium Legatorum ope, Illuſtriſſimorum DD. Dom. Allagretum de ALLAGRETIS et IOANNIS THEODORI ALLORBARD, Sacrae Caeſareae Maieſtatis Conſiliariorum, Sereniſſimi et Magni Ducis, IOANNIS CASIMIRI, Dei Gratia Regis Poloniae, et Magni Ducatus Lituaniae, et aliorum eiuſdem Sacrae Regiae Maieſtatis, magni et cooperantes legati ac commiſſarii Illuſtriſſimi IOANNES CASIMIRVS in Kraſne KRASINSKI, Palatinus Plocenſis, Lomzenſis et Pruſnenſis Capitaneus. CHRISTOPHORVS in Baliſte ZAWISZA, Mareſchalcus maior Magni Ducatus Lituaniae, Minſcenſis, Braclauienſis etc. capitaneus. Reuerendiſſimus in Chriſto Pater Dominus IOANNES BORAGIALO ZAWISZA, nominatus Epiſcopus Wilnenſis, Referendarius ac Notarius Magni Ducatus Lituaniae, Praepoſitus Trocenſis et Oſmianenſis, Magnifici CYPRIANVS PAVLVS BZOWSKI, Referendarius Magni Ducatus Lituaniae Subocenſis et Oranſcenſis capitaneus, STANISLAVS SARBIEWSKI, Grabouecenſis et Korytnicenſis capitaneus, iuſſu et mandato Sacrae Regiae Maieſtatis diuina fauente gratia iter ſuſcepimus ad Magni Dei Gratia Principis

Tſari

Tſari et Summi Ducis ALEXII MICHALOVICII, totius magnae et paruae albaeque Ruſſiae Poſſeſſoris et plurimarum prouinciarum, terrarumque Orientis et Occidentis, tum et Seueriae Domini Haereditarii ſucceſſoriſque Hoſpodari et Oblauteti eiuſdem Ducalis Maieſtatis; cum ſummis et plenipotentiariis nuntiis, magnis et ſummis Magnatibus, BLIZNO, Boiaro, Succeſſoreque Aſtrachanenſi, Duce NIKVLA IVANOVICIO, ODOIEWSCIO, Okolnicio, Succeſſoreque Rezanenſi, KIVAZIO IVANIO IVANOWICIO, LIBANOVIDE ROSTOWSCIO, Okolnicio, et Succeſſore Alatorſcio, BASILIO ALEXANDROVICIO, Czochtokouio, Magnatibus, Cancellariis, HARASYMIO SYMENOVIO, Ducktuiris Filio, Euphinuo, iuriergo, conuenimus prope Vilnam, tractauimuſque, quomodo inter vtroſque Magnos Duces noſtros, Regiam et Moſchouiticam Maieſtatem, fraterna affectio et amor, eiuſdemque ſempiterna continuatio et inter eaſdem vtraſque Maieſtates concordia et indirupta pax condi poſſit ac valeat. Illi itidem Magni Ducis Moſchouiae Magni legati, nobiſcum magnis legatis et commiſſariis contulerunt, de electione ad Regnum Poloniae, Magnumque Ducatum Lituaniae, Magni Ducis Moſchouiae, ſuperſtite etiam nunc Rege feliciter regnante. 1656

Quandoquidem vero hoc negotium certis de cauſis pro nunc ſuum effectum ſortiri non potuit, ea propter Nos magni et cooperantes legati ac commiſſarii, cum legatis Magnis, et cooperantibus Magni Ducis Moſchouiae conſtituimus, quatenus conciliandae et finiendae, eiuſdem cauſae ergo ad S. et Sereniſſimam Regiam Maieſtatem, Magnus Dux Moſchouiae Magnos Legatos ſuos mittat, circa celebrationem comitiorum Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lituaniae, de cuius praefixione S. Regia Maieſtas literis ſuis per internuntium Magno Duci Moſchouiae ſignificabit. Et quamdiu apud S. Regiam Maieſtatem, Senatores, Officiales, totamque Rempublicam Regni Poloniae, et Magni Ducatus Lituaniae, cum Magni Ducis Moſchouiae magnis legatis, cauſa eadem in comitiis agitata fuerit, tamdiu inter Regiam Maieſtatem, et Magnum Ducem Moſchouiae, nullae diſſenſiones ab vtrinque, vel infeſtationes oboriri debent, quinimo contra communem hoſtem Regem Sueciae, et Ducem Pruſſiae, ſi ſe Regiae Maieſtati et Reipublicae non humiliauerit, ab vtrinque arma petenda, et cum eodem Rege Sueciae, vtrique parti nullatenus pacta ineunda. Omnibus fortalitiis, ciuitatibus, et vicis et locis nondum debellatis, inprimis Bychouiae, aliiſque omnibus, tam Regni, quam Magni Ducatus Lituaniae, nullae anſae et infeſtationes, a Magni Ducis Moſchouiae exercitu, vt et Coſacis Zaporouienſibus cauſari debent. Eodem modo Regiae Maieſtatis milites, nullas infeſtationes ac anſas caſtris ſeu fortalitiis, ciuitatibus et diſtrictibus in iuriſdictione ac poſſeſſione Magni Ducis Moſchouiae pro nunc exiſtentibus praebebunt, vſque quo pax inita non fuerit. Militi vero S. Regiae Maieſtatis contra hoſtem Regem Sueciae et Ducem Pruſſiae, per diſtrictus et loca deuicta liber patebit tranſitus, ſiue tamen iniuriae alicuius illatione, ſtationumque exactione. Supraſcriptiſque Magni Ducis Moſchouiae Magnis cooperantibus legatis ad Sacr. Regiam Maieſtatem pertinendi, ac viciſſim abeundi cum omnibus ſecum habitis perſonis, ſine vlla aliqua data moleſtia vel impedimento liberum eſto. Ratione titulorum vero S. Regiae Maieſtatis et Magni Ducis Moſchouiae, tam paruorum, quam maiorum, in comitiis proxime futuris, Magni legati et cooperantes Magni Ducis Moſchouiae, conferent mutuo et determinabunt. Praeſenteſque tituli expreſſi in hoc inſtrumento Vtrique Monarchae, in ſpem futurae ſupraſcriptae pacis, et vtriuſque eorundem Magnorum Ducum, ſempiternitatem, vnanimi-

1656 tatem ſeruiant. Et in confirmationem horum omnium tranſactorum, Nos Sacr. Regiae Maieſtatis magni legati et commiſſarii hoc inſtrumentum conſcripſimus, ſigilliſque et manibus noſtris communiuimus. Scriptum prope vrbem Vilnam. Anno a Natiuitate Filii Dei 1656. Die 3. Menſis Nouemb. ſtylo nouo.

Legati Caeſaris in Moſchouiam.

Haec ſumma tunc compoſitionis inter Magnum Ducem Moſchouiae et Regem Polonum, quam ſummo ſtudio procuraſſe Auguſtiſſimi Imperatoris legatos quis negauerit? potiſſimum Allegreti de Allegretis. Is gente Sclauo, patria Raguſanus, munere Auguſtae Domus ab antiquo miniſter, fide Catholicus, dignitate Sacerdos, egregiam tunc Polono Regi praeſtitit operam, vſus linguae Sclauonicae beneficio, quam tota paſſim loquitur Moſchouia. Et certe longe melius, lapſis in peius Lituanis rebus ſolus tunc ingenio ſuo conſuluiſſet Allegreti, ſi per ipſos Lituanos licuiſſet legatos, qui ſtatim primo in limine ſucceſſionis mentionem inepte et ſine cauſa Moſchorum iniecerant deputatis. Satius et cum maiori prudentiae nota feciſſent, ſi armiſtitium tantummodo ad annos duodecim cum Moſchis ſtabiliuiſſent, relictis ad tempus praetenſionibus, in Ducatus Seuerienſem et Czerniechouienſem vſurpatis. Poterant et Liuoniae tunc cedere iure, eique adhuc, ſi haec parua videbantur, ſuperaddere Sueciae Regnum, communibus recuperandum viribus. Sed quis perſuadeat priuatis ciuibus, publicam cauſam, aut publicum bonum? Certe ſi conſilium Principis ab Auerſperg ſequuti tunc fuiſſent, Poloni Lituanique Proceres, actum erat de Suecorum Rege, eiuſque potentia.

Bellum Moſchouiticum cum Sueciae Rege pro Liuonia.

Etenim Magnus Moſchouiae Dux, ſponte Suecorum hoſtis et tunc ſuperbis Caroli literis offenſus, adeo cupiditate vindictae exarſerat, vt quatenus nec literis nec legationibus amiſſas antea prouincias Iogermandiam et Careliam a Sueciae Rege extorquere poterat, armis belloque Lituaniae iungendas, et ad reliquum Moſchouiae ſuae corpus reuocandas ſtatuerat.

Occaſio belli.

Nec occaſio defuit vltro ipſis viam pandentibus fatis, quum de Suecorum inſolentia amica quaereretur Lituania. Affectabat enim, vt Soecus, ita Moſchus, Poloniam, et eodem tempore, paribus vterque votis ac viribus imperium orbis agitabat. Igitur oblato per Petrum Galinski Marſchalcum Orſanenſem, nomine Poloni Regis, vltimis diebus Aprilis huius anni armiſtitio, ſpecie ſua recuperandi, Lituanoſque iuuandi, re autem ſollicitante praeda, magna ſui fiducia, ille rudis, ille ſemimortuus, ille paſtorius populus, Suecos in Liuonia mediis diebus Auguſti aggreditur,

Rigam obſidet Moſchus. Kokenhaus diripitur a Moſchis.

Rigamque metropolin prouinciae obſidet, direpto prius foedum ac barbarum in morem Kokenhaus propugnaculo, vna et ciuitate, aliiſque circumiacentibus locis. Aſt maior, ad ipſam belli caput Rigam, Moſchorum labor, foeda quadraginta millium clades, dum iam ipſiſmet inhaererent portis. Vrbem defendebat Comes Magnus de la Garde, Comites item Leiopp, Tourn, Pontus, cum gubernatore Grondelio, ac ſex millium lecto exercitu. Quanquam luctuoſa prae caeteris Tournio Comiti accidit haec vrbis defenſio.

Turnius comes in praelio cadit.

Riga enim ad ſubmouendum moenibus hoſtem egreſſus Tournius, viuus in manus Moſchorum venit, fortiſſimus iuuenis, a quibus capite mulctatus in inſtanti eſt, caeteris ad terrorem aut deſperationem, caputque haſtae affixum toto triduo obſeſſis venale extitit. Compulſus tam triſti ſpectaculo ad vltimos metus Magnus de la Garde, ab incepto defendendae vrbis nihilominus non deſtitit, quinimo quaſi manes Tournii Comitis ab inferis vlturus, parte exercitus accepta, et alia ſub Leioppo relicta, vrbe media nocte egreſſus,

Moſchorum ad Rigam ſtrages. Rigenſis ſoluitur obſidio.

adeo Moſchos inopinate ad ſatietatem cecidit, incenſo ab alia parte per fidos homines ſub idem tempus Moſchorum nitrato puluere, vt ſequenti ſtatim mane fugere, cedere, et in vltimum Liuoniae ſinum, puluere nitrato vacuos, recipere ſe coegerit. Capta tunc Moſchorum omnis bellica ſuppellex, ſigna quinquaginta ſeptem, bellica tormenta quadraginta ſex, nec amplius auſus eſt Moſchus Suecorum illudere leoni.

Birza a Gonſieuio obſidetur et capitur. Samogitia Polono iterum deditur Regi.

Vix ſoluerat obſidionem Moſchus, cum aduolat in Liuoniam Gonſieuius, Lituanorum campeſtris, vt ſuperius innui, Dux, compertaque Moſchorum foeda clade, rediit in Samogitiam; nec multo poſt conuocata illius Prouinciae nobilitate Birzam obſidet, quam Suecorum defendebant ſexcenti. Nec vanus labor, quanquam trium menſium opus, praemium enim continuatae obſidionis, ipſa ciuitas fuit, quam ſubſequuta eſt haud mora, tota Samogitiae deditio, ad mare vſque excurrens Balthicum. Submiſerat quidem Riga ſexcentos pedites Magnus de la Garde, extremum ſpiritum ducenti ciuitati, ſed illi a Gonſieuio in itinere circumuenti, ad internecionem deleti ſunt, paucis fuga elapſis. Nec Suecis perdere vltra militem pro Samogitia animus fuit. Verebantur enim Moſchorum iteratam obſidio-

ſidio-

ſidionem, timebant et Gonſieuii in Liuoniam irruptionem, hine magis ſolliciti pro Liuonia, quam pro Samogitia, pro Riga quam Birza fuerunt. Tali igitur ratione, et ea tune occaſione attritae Liuoniae vſus Gonſieuius, receperat in fidem Birze, dimiſſis Suecorum, qui reſtabant, ducentis ſexagintà in Liuoniam ad Magnum de la Garde, praeter aliam bellicam ſuppellectilem, ſexaginta aenea ibidem receperat tormenta varii generis. Haec geſta in Liuonia anno praeſenti meminiſſe ſufficiat, 1656

Redeo ad res Polonas, vnde parum deflexeram in Lituaniam. Per ea ſiquidem tempora maior Polonia rurſus ſeſe erexerat. Libertimum paulo ante populum, memoria et recordatio ſuae nobilitatis agitabat. Multo audacius ſub Brandeburgico, quam ſub Carolo Sueciae Rege conſurgunt Poloni. Acceſſit audaciae ſalubre quorundam conſilium, qui vicinam Marchiam Brandeburgici haereditatem, vnde illi titulus Marchionis, armis ferroque inuadendam cenſebant. Neque mora, Petro de Bnin Opalinio Duce, Palatino Podlachiae, Marchiam ingreſſus miles Polonus, ſubita belli irruptiooe terruit Brandeburgicum, cuius tanta trepidatio fuit, vt duo propugnacula nobiliſſima Medzerzycium et Zbonſinium illico reddi iuberet Poloois, ne ſuus iterum pateretur Marchionatus. Igitur compoſitio fit inter ſtatus Marchiae, et Nobilitatem maioris Poloniae, cuius ſumma haec fuit.

Inuadunt Marchiam Maiores Poloni. Recuperant duo propugnacula Medzerzicium et Zbonſinium.

Licet quidem exercitus Sereniſſimi IOANNIS CASIMIRI, Regis Poloniae et Sueciae, Domini Clementiſſimi, ex Poſnanienſi et Caliſſienſi Palatinatu, fines Electoratus Brandeburgenſis ſit tranſgreſſus, illata ſibi ab exercitu Electorali praetendens damna. Quia tamen Orbi Chriſtiano intereſt, inter Chriſtianas prouincias pacem et tranquillitatem propagari potius, quam vlterioris belli fomenta excitari, proinde tam Palatinatuum praedictorum Illuſtriſſimi Senatores et equeſtris ordo in exercitu congregati, quam Sereniſſimi Friderici Wilhelmi Marchionis et Electoris Brandeburgici, vicarius et conſiliarius, intimus, Illuſtriſſimus Dominus Comes in Sain, Witgenſtein, et Hohenſtein etc. cumque eo reliqui Domini Electorales Conſiliarii intimi, nec non inclyti ſtatus et Ordines Electoratus Brandeburgici, pacis et tranquillitatis ſtudio, et deſiderio impulſi ad componendum ſalutare pacis negotium. Nos quorum nomina infra ſcripta ſunt, Commiſſarios delegarunt; qui quidem lectis, et perpenſis ab vtrinque Plenipotentiis, de firmanda pace, et conſeruandis antiquis vicinitatis iuribus, in modum infra ſcriptum nomine noſtrorum Principalium, inter nos conuenimus.

Compoſitio inter maiores Polonos et ſtatus Marchiae.

I. Vt miles electoralis Brandeburgicus ex Miedzyrzecz die proxima Iouis, et ex Zbonſſin die proxima Martis, deducatur cum ſaluo conductu Polonico vſque ad fines Marchiae, cui quidem more militari cum armis et ſuppellectili propria exire licitum erit, et ſi tormenta electoralia ibidem reperiantur, abducendi ſimul poteſtas erit.

II. Exercitus praeſens maioris Poloniae, quicunque vbicunque locorum fines Marchiae tranſgreſſus, quam celerrime, tranquille et pacifice inde abducatur.

III. Ad reliquas cohortes maioris Poloniae, quae prope fines Neomarchiae iam commorantur, earumque Duces, literae vniuerſales ex nunc dentur, ne contra haec pacta quidquam agant.

IV. Quantum vero attinet reliqua fortalitia, ex maiori Polonia, ab exercitu electorali occupata, praeſertim Poſnanienſe et Coſtenſe, pollicentur ſupradicti Commiſſarii, Status et Ordines Electoratus, ſe indefeſſis et humillimis precibus, apud Sereniſſimum Electorem, Dominum ſuum Clementiſſimum, vrgere velle, vt ex praedictis fortalitiis, intra ſpatium

1656 duorum menſium praeſidium electorale deducatur, ita tamen, vt armatura omnis cum ciuitatibus recepta, excepta electorali propria, libri actorum publicorum, ſuppellex eccleſiaſtica, depoſita nobilium, nec non merces mercatorum ibidem relinquantur.

V. Cauent praeterea Commiſſarii, Status et Ordines, nullas ex praedictis fortalitiis interea excurſiones et hoſtilitates futuras. Suſtentatio tamen ad victum militibus neceſſaria, durante praeſidio, et tempore deductionis vſque ad fines Regni ſponte, et amice a Polonis porrigetur.

VI. Durantibus hiſce duobus menſibus, duo ſaepius dicta fortalitia, ab exercitu maioris Poloniae, Poſnanienſis et Caliſſienſis Palatinatuum obſideri et expugnari non debent.

VII. Nullus exercitus Marchicus abhinc intrabit in maiorem Poloniam, nec viciſſim vllus exercitus maioris Poloniae in Marchiam, neque excurſiones vllae ab vtraque parte permittentur.

VIII. Ducatus inſuper Croſnenſis cum territorio Sternbergenſi, qui literis vniuerſalibus Sereniſſimi Ioannis Caſimiri, Poloniae et Sueciae Regis, Domini Clementiſſimi, et Illuſtriſſimorum Senatorum Regni, ratione neutralitatis eſt munitus, ab omnibus oneribus belli, incurſionibus et hoſtilitatibus liber erit, ita tamen, vt viciſſim ex praedicto Ducatu et territorio, nulla maiori Poloniae inferatur hoſtilitas, nec fiat incurſio.

IX. Bona nobilium ſpiritualium et ſaecularium, tum et ciuium Polonorum in concredito depoſita, nec minus ablata, quaecunque in Marchia exiſtunt, veris ſuis dominis reſtituantur.

X. In creditis et debitis iuſtitia vtrinque adminiſtretur.

XI. Subditi Regales, tam et nobilium ſpiritualium et ſaecularium profugi ex Polonia in Marchiam, et ex Marchia in Poloniam ab vtrinque extradantur.

Haec omnia quaecunque ſunt concluſa, in omnibus punctis et clauſulis firma ſint, cum certa ſint ſpe futurae ratificationis, Sereniſſimi IOANNIS CASIMIRI Domini Clementiſſimi, nec non Sereniſſimi Wilhelmi Marchionis et Electoris Brandeburgici. In quorum fidem Nos infra nominati Commiſſarii praeſentes, manibus noſtris ſubſcripſimus, et ſigillis roborauimus. Actum Zelentki Die 1ª Decembris, Anno 1656.

CHRISTOPHORVS de GRZYMVTTOWICE GRZYMVTOWSKI, Caſtellanus Poſnanienſis.

IOANNES FRIDERICVS L. B. de LOBEN.

WOLFGANGVS ERASMVS de BORNSTET.

VLADISLAVS KLODZINSKI.

Haec ſumma tunc fuit compoſitionis inter maioris Poloniae nobiles, et ſtatus Marchiae. Quamquam ſi victorem Polonum exercitum ſtatim promouiſſet Opalinius ea tunc tempeſtate in vlteriorem Marchiam, haud dubio ipſum etiam terruiſſet Berlinum, Metropolim Marchiae, eaque ratione liberaſſet Poſnaniam caput vrbium maioris Poloniae.

Superiorem Polonorum felicem in Marchiam irruptionem, duorumque propugnaculorum hac arte eliberationem, imitari volebat Pruſſiae nobilitas. Igitur ſigno dato in Orientalem haud mora irrumpunt Pomeraniam, Stolpiam vſque Erneſti Boguslai Croÿcae et Areſchoti Principis ſedem, iamque notabilem Pomeranis incuſſerant timorem, deuaſtatis aliquot pagis cum oppido KVMELSBERG dicto, cum ecce iterum reuocantur a Rege ſeueriori edicto, cuius haec ſumma: 1656

Pruſſiae nobilitas in Pomeraniam irrumpit, ſed breui reuocatur a Rege Polono.

IOANNES CASIMIRVS, *Dei Gratia Rex Poloniae et Sueciae, Magnus Dux Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Haereditarius Rex.*

Regium edictum contra inuaſores Pomeraniae.

Vniuerſis et ſingulis, quorum intereſt, vel intererit, praeſentes haſce inſpecturis. Intelleximus ex literis Generoſorum Orientalis Pomeraniae Conſiliariorum regentium, nec non ab ordinibus Deputatorum, conglobatam nuper ignobilem militum manum, (quorum nomina nondum Nobis innotuere) irruptione facta proximum Pomeraniae oppidum, dictum Kummelsberg, et conterminos aliquot pagos diſtrictus Stolpenſis et Schlagenſis deuaſtaſſe, inibique omni licentiae genere pergraſſatos eſſe, licet vero irritatis nobis ab hoſte, qui foederata cum Sueco ſocietate, feruori aduerſum Nos, ſupremum et naturalem, ratione feudalis Pruſſiae Dominum ſuum diſtrinxit, ac vaſtitatis, ſtragis, incendiorum, in Regno noſtro cauſa et motor praecipuus fuit, iniuriam referre, non modo excuſationi ſit, ſed more belli ſoleat, ac decorum etiam habeatur. Memores tamen Chriſtianae ac Regiae moderationis, praeſertim quod maiores Noſtri et Reſpublica Polona, a tot ſaeculis fidam, ſinceram et nunquam laceſſitam cum Principibus imperii Romani pacem, ac bonam vicinitatem ſancte coluerunt, facinore iſto, nulla publica auctoritate, nullo certo ductore, ſed priuata licentia et latrocinii in morem, admiſſo, commonemur, neque impunitum (prima notitia habita, qui homines, et quam ob cauſam delinquerint) omittemus. Quoniam tamen certo certius conſtat, poſtquam abruptis induciis, et violato diuino humanoque iure, iniquiſſimo, et indigno poſt hominum memoriam bello, Nos, Regnum, et prouincias annexas, Suecus impetiit, vires illum ſuas e Suecia pertenues, in Ducatu Pomeraniae maxime auxiſſe, ibidemque lectos et conſcriptos milites, arma, commeatus, et belli quaeuis neceſſaria promptis populorum ſtudiis contra Nos inſtructa et comparata: Legionem etiam Electoris Brandeburgici Ducis in Pruſſia rebellis Noſtri, e Pomerania et Marchiae Nobilitate ac incolis praecipuum robur conſtare, poſtremo dictas prouincias, praedarum et ſpoliorum, direpta ex Polonia quaeſitorum receptaculum eſſe, ac fuiſſe. Nos publicata orbi, initio per internuntium et literas ad Sac. Caeſaream Maieſtatem et Sacri Romani Imperii Electores iuſtiſſima quaerela, ad praeſens pro Chriſtiani Principis, bonae vicinitatis et iuſtitiae noſtrorum ſeruandae, officio, omnes et ſingulos Orientalis Pomeraniae Magiſtratum, Nobilitatem, ciuitates, inſulas, cuiuſcunque ordinis, ſtatus, conditionis beneuole hortamur, vt hoſtilitati, excurſionibus, delectibus, ſupplemento, molitione, omnique, directe vel indirecte, publice vel priuatim, foederatione, nocumentis, et damnis, Regno noſtro inferendis, deſiſtant, ac relictis partibus, e Dominio, Prouinciis et ditionibus, Nobis agminatim vel ſinguli quantocyus excedant, ne occaſio iuſtae vltioni detur, quae irritata temperari et coerceri deinceps minus poſſit. Contra ſi fecerint, mirum, vel iniurium nemini videbitur, ſi inimicos Noſtros, vt ius belli eſt, vltione ac ira forte proſequemur, et inſtrumenta ac dicta robora potentiae hoſtilis, ſerius licet, eneruanda ducemus, vniuerſali ta-

1656 men pro poſſe amicitia, et bona vicinitate cum imperio Romano conſtanter et per omnia ſalua. Quod vt nulla mora, ad notitiam, quorum intereſt, deueniat, Originales haſce in manus nobilium e Pomerania ad Nos venientium, Generalis Orientalis Pomeraniae Conſiliariis, regentibus perferendas, tradi et conſignari demandauimus. Promulgari etiam totis caſtris per tubicinem iuſſimus, ne quiſquam priuatus in Pomeraniam Orientalem priuata licentia excurrere auſit, neue detrimento vel noxa Pomeraniae Nobilitatis, et incolarum quorumuis perſonae, bona, fortunae afficiantur, ſub rigore poenarum articulis Regni Noſtri deſcriptarum. Quas contra quoſcunque delinquentes ſummario et militari proceſſu irremiſſibiliter extendemus. In quorum omnium fidem, praeſentes manu Noſtra ſubſcripſimus, ſigilloque Regni communiri mandauimus. Datae Gedani 17. Nouemb. Anno 1656. Regnorum Noſtrorum Poloniae octauo, Sueciae vero nono.

IOANNES CASIMIRVS, Rex.

Poloniae Regis conſilia.

Miſſio Morſtinii Francofurtum.

Haec ſumma ſeuerioris Regii edicti, cuius auctor in incerto fuit. Conſtat, ſi vltra progredi auſi fuiſſent, vacuam inueniſſent Pomeraniam, dum hoſpes Suecus luſtrat viciniam Poloniam, et certe optimo conſilio vſus fuiſſet Polonus Rex, ſi tunc aduerſis ſignis intraſſet Pomeraniam, ſed ille tergiuerſari, mox Germaniae Principum vereri indignationem: ad extremum coram imperii deputatis per ablegatum ANDREAM de Raciborsko MORSTYN, Dapiferum Sendomirienſem, factum excuſare Francofurti ad Moenum, non ſine quorundam Principum imperii indignatione ac riſu, qui mirabantur talia coram deputatis proferre Polonum, rediret potius, ac vim vi repellere doceret Regem ſuum. Conquaerebatur praeterea idem ablegatus: ex prouinciis imperii quotidie ad opprimendum Poloniae Regnum ſupplementa Sueciae aduentare Regi, et hoſtes iuſtos inde educere exercitus contra Sereniſſimum IOANNEM CASIMIRVM, qui imperio Amicus, Germaniae pacis legibus incluſum ſe confidebat, quare, ne cum Rege ſuo Poloni, de Romano imperio bene meriti, ac melius mereri cupientes, publico quaſi conſilio laedi videantur, petere ſe maiorem in modum, vt rei tam indignae atque hoſtili intercedant.

Eiuſdem poſtulata a deputatis imperii.

Reſponſum Morſtinio redditum.

Reſponſum a deputatis imperii, hoc in puncto, redditum nullum, iuſſus nihilominus ſubſiſtere Polonus ablegatus, quouſque ab ipſis Principibus reſponſum eſſet, ſed ille longam temporis cauſatus moram, nullo accepto reſponſo rediit in Poloniam; ſalutatis in tranſitu Electoribus, Moguntino, Treuirenſi, et Saxone, qui eo tempore Patri ſucceſſerat IOANNI GEORGIO mortuo, anno aetatis Suae ſeptuageſimo tertio.

LIBRI VII. CAPVT VI

SYNOPSIS

Reſponſio Poloni Regis ad Scripta et Manifeſta Suedica. Prophetia S. Brigittae de regno et Regibus Sueciae. Ac demum iudicia quorundam, circa futuram Poloni Regis electionem.

Sub finem Anni eiuſdem prodeunt in publicum ſcripta contra Sueciae Regem. Et inprimis

Eliminatio Cauſarum

Suſcepti

A CAROLO GVSTAVO contra IOANNEM CASIMIRVM
Poloniae et Sueciae Regem Haereditarium, Belli.

1656 Reſponſio Poloni Regis ad ſcripta et manifeſta Sueciae.

A veteri et mimico prouerbio incipit calumnia Suedica, quia a nouo et ſincero veriprouerbio incipere non potuit. Et ſic quidem a veteri more non recedit Suecia; vbi tam facile eſt, Reges e Regno deiicere, quam Romae ſub Tarquiniis papauerum capita decutere. Domi tamen fere hoc ſolum antea leuitas aut ferocia audebat; nunc foris vero, ſub alio nomine, tanquam licito (quod mox prodetur) nouus e Suecia Rex ſibi fas eſſe contendit, vt aliena Regna rapiat aut diripiat, atque vt ſpecimen aliquod, non tam iuris, quam neceſſitatis, habere videatur, catapultaria voce coactum ſe ad hoc profitetur. Putares Herculem ab Euryſtheo [84]) ad Reges et monſtra expugnanda compulſum. Interim cauſarum quarundam laruas, veluti feciales Suedicos, e variarum criminationum caueis praemiſit; ipſe mox tanquam furia ſecuturus. Furore enim ex impatientia concepto, in bellum et arma raptum ſe agnoſcit, et praedicat; quod alii nemini dicere liceret; digno certe belli apud Suecos auctore. Et ſic facile etiam cauſarum poſthac aequitas, ſanitaſque, ſi quae fuiſſet, in principio ſtatim vulnerata et corrupta, ſe pariter et inſaniam prodit. Quid ergo ſani aut ſinceri in cauſis huiuſmodi eſſe poteſt, vbi furor ſolus, cauſa tota ſolaque belli fuit? Crederes Lapithas, et reliquos Centauros e Pindo et Othry repente irruiſſe [85]). Sed nihil noui furorem eſſe, in parte familiae Regiae Suecorum, peregrina pariter, et domeſtica illic hiſtoria teſtatur. Ericum enim, Guſtaui prioris filium, natu maximum, duo Fratres Principes publico ſcripto incuſarunt, damnaruntque; quod furendo, ſaeuiendoque, Proceres quoſdam Regni, aut ſua, aut aliena manu trucidarit, quodque ipſos Fratres, carcere et ignominia, et ſeipſum infami coniugio, atque aliis ludibriis deformarit: Nec furorem hunc, niſi carcere viciſſim et forſan peiori fato expiaſſe ſecretior rumor tradidit. Alium quoque Fratrem Germanum, Magnum nomine, obuia hiſtoria memorat, perpetuis fere furiis actum, ideoque clauſtris et vinculis coercitum, ne cito totus periret. Et de

84) EVRYSTHEVS, Mycenarum rex, qui Iunonis odio obſequens, Herculem ad difficillima quaeque pericula obeunda adegit, ſperans futurum, vt ponderis magnitudine opprimeretur. Qua in re mirum in modum opinione falſus eſt. Nam ille rebus ex ſententia confectis ſemper victor rediit, clariorque ex periculis, et maior emerſit.

85) LAPITHAE, populi fuere Theſſaliae, Pindum et Othryn montes, incolentes, Pyrithoi olim imperio parentes. Hi primum omnium

1656 de tertio fratre quid dubitamus, Caroli tantum Sudermani nomine, antequam Regnum raperet, noto? quippe quem Fratris Regis filios duos, Regni haeredes proximos Regno ſpoliaſſe, tantumque ſanguinis nobilis et plebeii fudiſſe audiuimus, aut legimus, quantum nullam Tyrannorum claſſem in Suecia profudiſſe, annales Suediei tradunt. Sed et tunc furorem eius regaliter emicuiſſe, Rex Daniae ſolenni ſcripto prodidit: cum is praeter morem omnium aetatum, et Regum Sueciae, Septemtrionalium Lapponum Regem ſeſe appellauit, ſcripſit, iactauit; quorum tamen nullam vrbem, nullam ciuitatem, rariſſimos pagos, vel incertas, et mutatorias tantum ſedes, monſtrant tabulae Septemtrionales; quique omnes ſimul conglobati, ne particulam quidem Regni conficere poſſent, quorumque maximam, Danus partem ſuam eſſe contendebat. Sed has tam generoſas muſcas belle bello excuſſit, ſimulque Septemtrionem falſum, et veram quandam Sueciae partem, aliquamdiu ei ademit, vel exeuſſit, Danorum Rex. Et huius Caroli nepos, ſed ex deteriore ſexu, ne meliora ſperare liceat, eſt hodiernus Sueciae Rex; qui (quod alii Reges non fecerant) ſe palam profitetur furere. Cum tali itaque res nunc erit, cum hoc diſceptandum nunc, agendumque, cui patientiam furor, comparendi et defendendi ſe facultatem, iura omnia legeſque negant, et adimunt; nullumque in foro aut iudicio libero et legitimo locum relinquunt. In iure certe communi, publico et ciuili hoc manifeſtum eſt, quod quidem in Suecia cum reliqua ciuilitate non admitti aiunt; imo XII. tabulae, e Graecia ſeuera antiquitate conſcriptae, et omnia poſtea iura legeſque alibi, ne ſuas quidem res adminiſtrandi furioſis permittunt facultatem. Vnde ergo tam liberi et confidentis facinoris priuilegium ac gloriam, glorioſum Regem accepiſſe, et vindicaſſe ſibi putamus? aut a qua auctoritate tam Regalem furendi licentiam aſſumpſiſſe credimus? a veteri inquit verbo, et quod illud? *patientia laeſa fit furor.* Sed cur vetus et obſoletum elegit? quia nullum nouum idoneum facinori ſuo inuenit. An quia vetus in familia furor? Cur vero furiale potius quam modeſtum quaeſiuit? quidni ideo, quia nihil modeſte acturus erat? maluit ergo e ſcena et theatro turpitudinis inter mimos obſcaena iocantes quaerere, quod in Academia, aut Stoa, vel Socraticis tabulis, nuſquam reperiſſet. Mimus enim erat et ſeruus, et Syrus, PVBLIVS [86]) verbi huius auctor, cui ad fabulam peragendam propelli applauſus ſatis erat. Sed neque in Sacris, neque in Regiis vſquam aut illuſtrium virorum verbis, dignius ſe, et facto ſuo Regio, verbum Rex cum tota Schola Suedica inuenit, verum eo anguſtiarum redactus eſt, vt docentes, vel - - - imitantes turpia mimos - - - in tam magno et excelſo negotio magiſtros, atque Doctores ſolos haberet. Quanto grauius, et innocentius ille Principem inſtruxit, qui verborum intemperantiam non ex maieſtate Regia eſſe docuit; muliebre vero eſſe furere in ira monuit. Sic tamen reperto aſſumptoque furore, tanquam iure, vel oraculo ſe Rex ille tuetur, publiceque Caeſari, Regibus, ac Rebuſpublicis, generique humano perſuadere conatur, ſe dum impatiens eſt, dum furit, dum inſanit, rite, recte, iuſte agere; et ſinceras veraſque cauſas habere, enumerare, vulgare. A tali itaque quid exſpectas lector? ſanine aliquid? vel aliud, quam quod in furibundo vel furioſo procedit? quod nomen ipſe ſibi, vel cauſarius et defenſor ipſius ei induit. Nam a furore quid poteſt, niſi furioſum, deduci? Et quamuis e domeſtica ſeu Pomeranica officina caprimulgus aliquis, aut vertumnus mercenarius,

fraenos et ſtrata equorum creduntur inueniſſe, Virg. 3 Georgicorum.

86) PVBLIVS, natione Syrus, Romam venit ad ludos Caeſaris, vbi mimos ſuos legit, magno ipſius populi applauſu. Hic mimorum poeta fuit Iulii Caeſaris etiam familiaris, licet conditione libertus.

rius, adulatrici interpretatione, veluti butyraceo vnguento, verbi atrocitatem mollire voluerit; furorem Germanice, *grim* vertendo, nunquam tamen, vel gry quidem, minus erit furioſus, quam vnſinnig, raſend, qualem facto Rex ipſo egregie ſe praeſtitit. Nam idem et accuſator et teſtis, et iudex et executor, et vnus omnia eſt, ſimulque quaeritur, arguit, damnat, plectit, et dolo, vi, ferro, flammis graſſatur, depopulationibus, carceribus, exiliis et vaſtitate prouinciarum, templorum, oppidorum, pagorum, nobilium caedibus, depraedationibus, captiuitatibus etiam contra fidem datam, aut maligne monſtratam, promiſſamque ſaeuit. Hoc quidem plus eſt, quam furere. Nam ſi id agitur, Polonia fiat ſua, cur vult eſſe nullam? vel vbique afflictam, exhauſtam, oppreſſam? profecto niſi furioſus nemo ſic vaſtat ſua; An ideo quoque defenſionis ſuae capita illa captioſa, trunca, caſſa, cauſas tantum vocat, quia iuſtas vt vocaret, hoc elogium addere non potuit? ſed et breues appellat, et reuera ſunt; quia ad veritatem nuſquam pertingunt, licet Herculeo gradu, aliquandiu incedere ſibi videatur. Poſtremo et praeliminares vocat, nam ne limen quidem iuſtitiae attingunt: Nempe et canes catenarii limen non intrant, ſed foris latrant. Caeterum quidquid rei ſit, quidquid et ipſe ſit, non ſeuerius examinantes, audiamus inquam cauſas, et (ſi Diis placet) rationes, ſed tanquam furioſi; quod vnicum prae caeteris nomen Cauſarius Regi ſuo veluti clypeum elegit; adeo illum 1656

ſolus iam praeſtare poteſt

furor inſontem.

quia forte apud molliores iuris interpretes legit; furioſos ob delicta non puniri: oblitus, eos poena non eximi in enormibus criminibus, qualia ſunt pactorum violationes, et illa quae paulo ante enumerata ſunt.

In prima itaque cauſa, ne de furore dubitemus, viuus mortuos incurſat, vexat, lacerat. Olim Plancius aliquis, cum mortuis nonniſi laruas luctari dixit; ita nunc Regem ſuum viuentem, in VLADISLAVM ante aliquot annos defunctum, cauſarius immittit, committitque, quod nequidem Neronis aut Caligulae arena vidit, tanto palam hic, ipſo furiarum Regno iniquior, vbi mortui tantum ad mortuorum tribunalia delati iudicantur. Poterat et hic larua eſſe, prout laruatus in cauſis incedit, niſi furioſus eſſe maluiſſet, talem ergo ſinamus eſſe, ne examen et refutationem indigna fatigemus cura. Sed et ne obſcurum eſſet, vnde cum cauſa longinquus Cauſarius et peregrinator aduenerit, ex inferis Botthium quendam adducit, quem ait, non potuiſſe cum militaribus copiis, inſcio et inuito Vladislao, Rege Poloniae, tot prouincias et ducatus Regni peruadere ad infeſtandam Liuoniam. Nec ſatis eſt, ſed certis documentis conſtare illum a Vladislao inſtigatum, ferociter adiicit et confuſe, vt furioſi ſolent, omniaque conturbat, nec falſa aut vana a veris diſtinguit. Cur enim ſigillatim et candide non exprimit, quis ille Botthius (iam in cognomine ſuo quodammodo fatuus) fuerit? et a quo mandatis, armis, copiiſque et ſumptibus inſtructus, aliquo peruaſerit? Cur non fatetur eum Caeſarianum Ductorem, Caeſariſque auſpiciis ac ſtipendiis, militem, ſi quem habuit, collegiſſe, adduxiſſe, in rem Caeſaris procuraſſe, tentaſſeque armorum diuerſionem, vt Suedicae forte militiae partem e Germania detraheret, vireſque imminueret? Cum ergo Caeſarianus, miniſter et tribunus fuerit, Caeſariſque conſiliis, iuſſibus, vſibuſque operam dederit, qua ſpecie, aut qua fronte Cauſarius, Vladiſlai eam inſtigationibus adſcribit et attribuit. Itane Caeſar et Vladislaus idem? Germani et Poloni idem? aut cur

1656 non audet Caeſarem, et Caeſariana inſignia vel imperia nominare? Nempe facilior adhuc res eſt cum Polonis ſolis, domeſtico externoque bello impeditis, omiſſa interim aut ſuſpenſa, contra Caeſarem fiducia, aut rabie, niſi forte pactis Germaniae cum Suecis impeditur. Quaſi vero Germania et Caeſar non etiam Poloniae Regem et Regnum, imo ipſe Suecus pactis adſcripſerit et comprehenderit, quae ſi in his non ſeruat, ſed tam aperte violat, quomodo in illis ſeruabit, ſi occaſio aut furor ſimilis prouocauerit? Quid deinde certi et proprii incrementi acceſſiſſet Vladislao, ſi Botthius Caeſari Rigam et Liuoniam adiunxiſſet, praeſertim ſi in Germania, magnus Teutonici Ordinis Magiſter, titulum, iuſque, ſeu praetenſionem, ſibi retinere ac vindicare non omittat. Alter tamen Cauſarius innuere videtur, cum haec ſubiicit. Proinde nec a veritate alienum eſt, habuiſſe tum temporis Lituanos exercitum ad manum, quo recuperarent Liuoniam, exercitu tunc et praeſidiis deſtitutam, ſi propoſitum Botthio ex voto ſucceſſiſſet. Sed facile ſeipſam confutat calumnia, nam ſi exercitus aliquis Lituanicus, ideo paratus erat, ſicque Rex Botthium inſtigabat, quare illum, ſeu partem illius exercitus in auxilium non ſubmiſit, aut ſubmitti non permiſit? praeſertim ſi ex tali ſubmiſſione, et ſucceſſu parati auxilii, ſperabatur, aut parabatur Liuoniae recuperatio? Anne enim Vladislaum hoc exercitu, et hac occaſione inſtructum, credimus inſtigationem deſerturum fuiſſe? Quid deinde Lituanis exercitu ſuo armatis optatius, aut glorioſius accidere potuiſſet, quam amiſſae Rigae et Liuoniae, vel dedecus abolere, vel iacturam ſarcire, ſuique commodi fortunam, apertam atque inuitantem proſequi, et facile atque vtiliter exequi? quod tunc in promptu, et ad manum (vt loquitur Cauſarius) fuiſſet, ſi ad haec vota, ſpem, cupiditatem, vires, nempe exercitum habebant; tanta rerum opportunitate laceſſente et promouente? Itaque cum haec nimis clara ac manifeſta eſſent, et calumnia vltra omnis probabilitatis ſpeciem aſcenderet; langueſcente non vltro impudentia, ad minimum Lituanos auctores Botthio fuiſſe, monſtroſa voce aſſeuerat. Siccine enim hoc minimum eſt, maximi ſcilicet facinoris auctores eſſe, quo pene abrepta eſt Sueciae Liuonia. Auctores tamen quomodo iuriſconſulte Suedice et Matella Baldi probas? Quia inquis, vbi prohibere voluiſſent Lituani, potuiſſent. Itane auctoritates magnas, et capitales, probari leges Suedicae docent? aliorum pudet afferre; Nam veſtras quis nouit aut vidit, vbi nutu aut ſuſpicione iuſſuque Principum crimina etiam atrociſſima, vſque ad furcas et patibula, probari, cruenta hiſtoria prodit? Interim quoniam ad minima redactus es, vir minimi pretii, ad minimum oſtende; quibus omnino pactis, aut qua verborum neceſſitudine, quoue erga ſe beneficio Lituaniae ordines obligatos euincas, vt ii exercitus pro Suecis inſtruant, alant, educant, ad illorum hoſtes, ſuo periculo vel ſumptu impediendos, vbi enim tales induciarum conditiones? Vbi haec, amicitiae vel obligationis mutuae, aut Lituaniae cum Suecis, foedera conſcripta, pignoraque data atque accepta, publicae tabulae habent? Dolo et ſcelere Vos Liuoniam Lituanis abſtuliſtis, et tu vis, vt ii viciſſim loco gratitudinis, et bene meritae mercedis, legiones conſcribant, propriiſque ſtipendiis foueant, ad Liuoniae inſidiatores reprimendos. Aſtringe validius ori frontique laruam, ne per conuitia et figmenta totus pudor tibi exeat, ſi modo quis adhuc ſupereſt.

Simile quid etiam Polonis antea vaniſſimo impulſu imputaſti, quod mihi forte per abſurda auiaque te perſequenti exciderat. Nam iis non tantum ſcientibus, verum etiam impellentibus hoc accidiſſe, deſolatiſſimo argumento arguebas, eo quod ſcilicet, per literas Suedici Senatores, apud Senatores Poloniae queſti,

quaeſiti, nihil ſolatii retulerint. An tu quoque ab eo tempore, *inconſolabile vulnus, mente premis tacita?* Sed dic, quid tuo animo aegre eſt vt frigidam affundam. Solatium vero de facto alieno, quod debebant Vobis Poloni? aut quod mittere poterant? imo quid iuris tunc illis in Botthium eſſe potuit, ſi is in poteſtate Veſtra erat? Tamque vilem Vos eum quare habuiſtis, quem tot facinoribus noxium, tam leuiter dimiſiſtis, vel abire permiſiſtis? aut cur tam otioſe et negligenter tot damnorum (vt praetendis) patratorem cuſtodiſtis? Non eſt hoc moris aut genii Suedici, vt tam leuiter malefacta erga Vos, et iniurias remittatis, ſicque euadere ſinatis. Venit quidem e Suecia Gorgonius aliquis Varſauiam, cum literis et quaerelis ad Senatores in Aula Polonica conſtitutos; Is hoſpitio et humanitate prompte honoratus, literae etiam amice acceptae lectaeque publice ſunt. Omnibus ignota et inaudita antea erat Botthii non tantum machinatio, ſed et nomen ipſum; Nec Gorgonius complicem aliquem, vel conſcium, multo minus impulſorem, nedum conſenſum ordinum, ſine quo nulla res, momenti alicuius, auctoritatem in Polonia habet, profiteri, vel edere, aut inſinuare potuit. Reſponſum ergo retulit plenum aequiſſimae purgationis et innocentiae; quid enim aliud ab innoxia auctoritate referri vel expoſci poterat? Sed et in Lituania Dux Radziuilius, Campi (vt vocant) tunc Marſchallus, commiſſionem vtriuſque nationis, ſecundum pacta inſtitui a Gubernatore Rigenſi poſtulauit, qui tamen ipſe accedere noluit, ſed alios delegauit, qui, re libere ſincereque diſcuſſa, palam declararunt, ac teſtati ſunt, ex ipſius Botthii confeſſione conſtare, Ordines Regni et Magni Ducatus Lituaniae, immunes eſſe a molitione ipſius, licet nebulam male inductae ſuſpicionis de conſcientia Regis Vladislai non ſtatim decuſſerint; quippe quam Suedicus ſol brumalis decoquere, aut diſiicere nondum poterat. Nam hyems forte erat et gelido concretus frigore ſanguis non ſinebat rationales et ingenuos ſpiritus ad cerebrum aſcendere [87]. 1656.

Piget diutius in Botthii haerere fabula: Poſt illam tu parem rationem irruptionis Crocouianae in Pomeraniam vocas ſubnectiſque; parem vanitatem volebas dicere, et hanc paritatem non negamus; vt tamen Polonos reos facti Crocouiani facias, irruptionem auerti a Polonis potuiſſe aſtruis; niſi ii Pomeraniam deuaſtatam voluiſſent. Si de voluntate ſola nugaris, et intimos quoque Polo-

87) Si per me ſtetiſſet, eiuſmodi nugas plane omiſiſſem. Fatui enim ſunt iſti ioci, qui non in rerum natura, ſed in imaginatione tantum, vel malitia fundamentum habent. Auctor huius reſponſi conſcio Rege Caſimiro, publicati, nimium prolixus etiam fuit, in explicando prouerbio, *patientia ſaepius laeſa furor fit*, qui genium ſuum defraudare nullo modo voluit, tam apta belli data occaſione calamo gerendi. Inclyta Suecorum gens, egregie noſtris temporibus ſexcentis exemplis probauit, non frigus eſſe, quod bene ratiocinari, vel ſcientiarum incrementum, impediat, atque adeo populi ſeptentrionales magis mihi videntur ad ſcientias arteſque apti, quia laboribus ad literas neceſſariis facilius defunguntur, ſi tantum liberalis educatio accedat, deſidia abſit. Eiuſmodi autem ſcripta hunc habent vſum, vt lector neutrius partis inde veritatem elicere, quae vera, quae falſa, facile dignoſcere poſſit. Hoſtes enim, qui inter ſe altercantur, falſa quaedam, ſed vera omnia ſimul dicunt, et hunc in finem eiuſmodi ſcripta, quae in vtramque partem belli cauſam diſputant, recte hiſtoriis pragmaticis adiiciuntur. Caeterum ſcimus omnes, ſummum inter principes bella gerentes ius eſſe tormentarium, quod cum iure piſcium idem. Ille enim ſe maius habere ius putat, quo ſe viribus credit maiorem. Sueciae Rex CAROLVS GVSTAVVS, cum ſentiret, Polonum Regem ſubterfugia ratione iuris in Sueciae regnum ſponte cedendi, quaerere, bello ius illud Poloniae in perpetuum abrogare, ſe autem heroem monſtrare, militeſque ſuos bene alere voluit, eo tempore, quo Poloniam maxime viribus exhauſtam ſciebat, ideoque tempus induciarum elapſum minime expectandum ſibi perſuadebat. Elector vero Brandenburgicus FRIDERICVS VILHELMVS, data hac opportuna occaſione Poloniae cliens fiduciarius ratione Boruſſiae ducatus, ſeu vt vulgo dicunt Vaſallus, audiri amplius noluit. Vtrumque vi pacis Oliuenſis fuit obtentum. Caeterae belli rationes pro vulgo erant, quibus calamarii gladiatores ingenia exercerent.

1656 Polonorum affectus Suecis obligatos, atque obnoxios; magna et ſingulari tua voluntate vis, nimis delicatae humanitatis es. Non putabamus certe nos tam familiares et coniunctos eſſe vobis, vt velle et nolle idem ambobus populis eſſet. Sed et Polonos potuiſſe hoc velle et Crocouium auertere, cum octo millibus irrumpentem, quomodo fidem facis? Nam vt pares illi auertendo eſſent, quanto exercitu opus fuiſſe cenſes? Is vero vnde repente, aut quibus ex cauſis antea paratus erat? Pro eximia ſane verecundia tua, talem hic fingere non es auſus. Quibus denique meritis hoc vobis deberi perſuades, vt Polonia ſuis impendiis, inſtructos exercitus habeat, ac limites veſtros defendat? Aut quoties hoc repetendum eſt, nullo iure, nullis pactis, vel officiis veſtris, ad hos animos, ad haec incommoda, et ſumptus praeſtandos, Poloniam vobis inſcriptam, et oppignoratam deuinctamque eſſe. Quod ſi Procerum aliquis vnus, dum ſuis, aut cognatorum, amicorumque praediis metueret, neque ſatis virium ad reſiſtendum Crocouio militariter haberet, ab eodem, vel obſides, vel fidem, aut pignus ſecuritatis, humano more petiit, priuatus hic metus, curaque ſeu induſtria fuit. Neque adeo tamen is irrumpendi libertatem dediſſe videri poteſt, prout nec dare potuit. Atque ita qualecunque hoc factum ipſius, neque Regi, neque ordinibus regni imputari poteſt. At reditum Crocouio refugo, prohibere debebant Poloni, ſi culpa vacare voluiſſent, Suecis vtique id petentibus; vel ſaltem iis denegare haud facile debebant, vt ipſis quoque per Poloniam perſequi liceret Crocouium, quod quia non fecerunt, manifeſtum Polonorum, hoſtilem erga Suecos animum, exinde deducis. Sed an Poloni Crocouium reditu prohibere debuerint, vel potuerint, non hic repetam, quia iam ſatis ante declaratum eſt, cum de illo auertendo ac etiam Botthio impediendo actum eſt; nihil horum vobis deberi. Et in Crocouio praeſtari non potuiſſe, in Botthio non debuiſſe. Vos autem petiiſſe, aut vobis petentibus denegatam facultatem perſequendi per Poloniam Crocouii, quia in publica aut certa notitia, non ſatis conſtat, neque tu clare doces, a quibus Polonis talem facultatem habentibus petierint, vel repulſam paſſi ſint Sueci, ne mirabere, ſi ignota et abſurda nemo comprehendere, vel aſſequi plane queat. Nomina Regem, Ordineſque Regni ſi potes? ſi non potes, quare hoſtilem ideo animum, eumque manifeſtum Regi Ordinibuſque aſſignas? et eam ob cauſam bello perſequendos declaras, adeo dictatoria auctoritate inſtructus, vt nihil minus tibi liceat libeatque, quam olim Sullae, vel ſi quis poſtea plus auſus eſt? Tormenta vero aliaque auxilia, publico ſcitu conceſſioneque e Putcenſi fortalitio, vel aliunde ſubmiſſa Crocouio, quia in re tam ſonora, nullus praeter te audiuit, vel ſciuit, tibi quoque, quamuis ſtentore clamoſiori, nemo credet, et ideo refutante ſonantiore, aut clariore non dignabor; nam tormenta illa, quae ſomnias, forte bombi Caſſibici fuere, ad quos te remitto.

Interea, dum Polonis hoſtilitatem, ob denegata vobis contra Crocouium officia, affingis, cur de humanitate et beneficio; alias vobis praeſtito, de quo queri Caeſar etiam potuiſſet, cur inquam tam maligne obliuioſus aut mutus es? ſcilicet rerum omnium, quae neque vnquam fuere, neque futura ſunt, gnariſſimo, ignotum aut leue ſaltem viſum eſt, ac ſilentio toto dignum; quod cum Bannerus veſter Generalis in terga recedens, et Caeſaris tunc validiora arma declinans, partem copiarum vxori fugienti circumdediſſet, tunc tempore, illam inquam, tam periculoſo, hanc vxorem eius, refugium in Poloniam petentem, toto cum militari praeſidio, Palatinatus Poſnanienſis comiter admiſerit, et hoſpitaliter acceperit, ac deinde per Poloniam honorifice deduci curauerit? Adeo beneficia non computatis, maleficia etiam fingitis, aut pro beneficiis redditis.

An

An vero Vos Sueci ſoli omnes gentes ac nationes, omnia facta et benefacta vobis adeſſe et ſeruire vultis, et ſic impeditiones, auerſiones, prohibitiones hoſtium, vobis obſequi, exercitus etiam, vbi nulli ſunt, deberi veſtris nutibus contenditis; et ſi id non prompte propereque fiat, tales pro hoſtibus habetis, ita vos Troiugenae vobis ignoſcitis: in aliis omnibus omnia accuſatis, punitis, etiam dum indebita et impoſſibilia exigitis. Illud iam a te non quaeram, quare Crocouium Caeſarianum fuiſſe Ductorem taceas, quia antea in Botthio ſimilem diſſimulationem detexi, diſcuſſique. Nam ſi in Caeſare Crocouii irruptio obliterata eſt, ob pacta pacis Germaniae vobiſcum confirmatae, obliterari quoque a te Poloniae accuſatio debebat; Namque et Poloniam ibi comprehenſam monui. 1656

Poſthaec iam terra tota, et continens omnis, fingentem conturbantemque te deficit, ſimulque *deficiunt artes, deficiuntque doli.* Ac propterea maria et fluctus, vbi turbida omnia, inuadis. Quomodo illic ad inſulam Oeſeliam appulſus ſis non quaero, ſcio quam res tempeſtuoſa ſit mare. Si in Cretam eiectus fuiſſes, nec Graecia hodie ac ne ſacra quidem auctoritas de mendace dubitarent. Sed nec ſic quidem male cretizas, adeo grandiora et atrociora omnia vero, illic confingis. Ais enim Oeſeliam Regiis e Polonia machinationibus tentatam, et ad defectionem ordines Oeſelianos cum impeditione ceſſionis Danicae ſollicitatos a Vladiſlao IV, licet nihil iuris in illam inſulam toto tempore, quo ſub Dano erat, praetenderit. Sed haec tibi vnde animi caligo et magna obliuio rerum? Illo enim tempore etiamne Vladiſlaus in mundo fuit? cui enim alteri verbum illud, *praetenderit*, applicas? An quam longam linguam calumniator habet, tam longum aeuum Reges habent? De iure tamen, quod tu ſubticuiſti, cur non licuit Vladiſlao praetendere, vel tentare aliquid, quando iam inſulae ſtatus mutaretur, et de nouo ageretur praeiudicio? Neque enim ſub Dano ab altiſſima et continua vetuſtate inſula illa fuit, neque perpetuo, vel immutabili iure ad eum deuenerat. Sed cum Liuonia, continuis Moſchorum irruptionibus conquaſſata, reſiſtendo amplius non eſſet, et aliqui incolarum aliis vicinis, Magiſter vero ipſe Ordinis, ſupremus et legitimus totius Prouinciae Dominus, protectioni Regum Regnique Poloniae totaliter ſe ſubieciſſet; Oeſelia quoque pars fati violenti facta eſt. Nam Epiſcopus eius Ioannes Munghauſen, pacta et accepta certa pecuniae ſumma Regi Daniae, ſeu Fratri eius Magno eam tradidit: Ordini tamen et conſequenter ſucceſſori legitimo Ordinis, iure reemptionis ſeruato, ac derelicto: Prout etiam in altero vicino Curonenſi Epiſcopatu accidit cum Caſtro et Territorio Piltenſi. Quapropter cum Vladiſlaus intellexiſſet, id agi, tractarique, vt Oeſelia a Dano ad Suecos transferretur, veluti imploratus et non violentus Ordinis ſucceſſor, et Liuoniae multos per annos optimae fidei poſſeſſor, miſit ſtatim Bergium Cubicularium ſuum, qui oblata conſtitutae olim pactaeque pecuniae ſumma, ageret de ſuſpenſione ceſſionis, ſiue intromiſſionis in inſulam, donec per interpoſitionem Regis Galliae, vel alterius, aut ipſa aequitate monente, aliquid aliud liberum, et non obligatum, Suecis a Rege Daniae daretur. Sed cum inſula Suecis potior alieno iure eſſet, et bolus hic inſatiabiliter illis placeret ſaperetque; Proteſtatio ſola nudaque inſinuata fuit, qua illud caueretur, ne noua et diſpar Suecorum a Danis poſſeſſio, iuri reemptionis ſeu potioritatis (vt vocant) quidquam praeiudicaret, neue illud hac mutatione penitus tolleretur, obrueretur, turque, et ſic facultas omnis redimendi, ſimul ſilentio obliterata interiret. Neque hoc pro ſollicitatione ad defectionem cenſeri haberique ſolet, ſed paſſim proteſtatio talis, citra iurium quorumuis damnum licita eſt, liciteque admittitur,

1656 niſi vbi vis et iniuria praeualet. Vt vero gratis, aut vi vlla omnino inſula ad Vladislaum tranſiret, aut per ſolicitationem violentam Suecis eriperetur, tunc literis nudis et chartaceae conteſtationi tribuis, dum Graeco ſono, tumidum Diploma, Graecule hoplomache, eam vocas? poma aurea, quam Diploma ad corrumpendos Ordines efficacius dixiſſes; vel arma, vires, claſſem, aut etiam militem ad hunc paratum inſtructumque habuiſſe, et vna immiſiſſe Vladislaum, cur ad fidem faciendam dicere non es auſus? ſine quibus defectio ſtrui, aut ſperari, non potuiſſet? Praeterea cur de negotii totius et inſulae conditione, atque aliis circumſtantiis, quibus Oeſelia obnoxia erat, cur, inquam, magis mutus es, quam mutum eſt mare, ſeu maris Noruegici aſellus ſicciſſimus: quamuis alias in calumniando, vocalior ſis, quam Aſinus Arcadicus, et tympano Heluetico ſonorior? Nimirum aliter, haudquaquam tibi promptum erat, hominibus rerum longinquarum ignaris fucum facere. An niſi ſic quoque Regis tui cauſa iuuari fucarique, aut non aliter Regia eſſe, potuit.

Breuis deinde tibi ex Oeſelia ſaltus in Liuoniam per mare anguſtum fuit, leuiſſimus enim eſt mendaciorum traiectus, quae tibi pro velis remiſque fuere; ſed et ſic naufragus, atque ab omni veritate nudus appuliſti, adeo, vt ne tabulae quidem vlli inſiſtas, in qua oſtendere queas, tentatam in Liuonia ſubditorum Suedicorum a Rege Vladislao fidem, et tamen id haud incertis teſtimoniis conſtare incertiſſimus teſtis aſſeueras. Si tu cum Vlyſſe illo mendaciſſimo, ſimiliter naufrago ad Phaeacas abiectus fuiſſes, certe multo audacius tu Laeſtrigonas, Cyclopas, alioſque *Aeneos Fratres caelo capita alta ferentes* et fabuloſa alia, quae *Ithacus nullo ſub teſte canebat* [88]), effingere et commemorare potuiſſes; Poeta tamen Latinus, non *tam vacuum capitis populum Phaeaca putauit*, vt talia crederet. Tu nunc omnes lectores cauſarum tuarum ſtupidiores Phaeacibus autumas, vt tibi fidem habeant, qui in tanta teſtimoniorum incertitudine (vt gloriatis) in tanta impudentia, quam profiteris, ne vnius quidem teſtimonii laruam adducere potueris. Cum itaque nullum neque diem, neque annum, neque ſaeculum, nullumque hominem teſtem, etiam ex vicino furno, ſeu taberna Eſthonica nominare queas, ignoſce, ſi tibi inteſtato nemo credat, neque iniurato. Naſica enim non es, quamuis probe naſutus, neque Cato vnquam fuiſti; Catonis tamen, quem aliter Orcum vocant, non indignus, vbi falſos teſtes, teſticulorum damno puniri crediderim. Sed neque iurato tibi facile quiſquam extra ſcenam vel orcheſtram Sueciae credit, qui iura omnia ſupprimens, aut peruertens, *conceptis verbis periuras*, ſi Nero tuus iubeat.

Breuiter ergo proiecto in medium inſolenti mendacio, nec probato, quaſi puderet, quod tamen apud te inſolens eſt, e Liuonia te proripiens, ceu nodi Lapponici abreptus turbine, quo furioſiſſime nauigari Nobiliſſimus portentorum, et Veſter hiſtoricus prodit, repente in Dania conſtitiſti, mox alio atque alio, paleae aeſtiuo puluiſculo leuior abripiendus. Si Cimbria Daniae pars, Cimmeria eſſet regio, non mirarer tenebras te inde offundere; Caeterum ſic quoque tene-

88) PHAEACES, ſeu populi Phaeaciae, hoc eſt, Corcyrae inſulae, otio olim luxuique dediti, vnde Phaeacem pro homine ventri gulaeque addicto, vſurpat Horatius. LAESTRYGONES, populi immaniſſimi, Formias, campaniae vrbem incolentes, quos Plin. lib. 7. tradit humana carne victitaſſe. Horum Rex fuit Antipathes, qui Vlyſſem, in littus ſuum tempeſtatis impetu eiectum, totis viribus oppugnauit, vnumque ex eius ſociis ore apprehenſum dilaniauit. Homer. 10. Odyſſ. CYCLOPES Neptuni et Amphitrites filii fuerunt, miniſtri autem Vulcani, Ioui ſua fulmina fabricantes. Cyclopes dicti ab eo, quod vnicum haberent oculum, eumque orbicularem, media in fronte ſitum. ITHACA, inſula in mari Ionio, ante Epirum, Vlyſſis patria, vnde Vlyſſes ITHACVS.

tenebras, ſed fugaciſſimas captas, quia mox per compendia caeca, ne luce pro- 1656
daris, diffugiens: Non defuiſſe, ais, cum Rege Daniae tuin temporis alieniore, vt cum Arnheimis, ac Baudiſio, molitiones in perniciem Sueciae, quae ſingula referre longum foret, et a propoſito compendio alienum. Non a compendio, ſed a veritate alienum dicere debebas. Sed vbi tu non a propoſito veritatis alienaris, quam ſemper poſtponis ac reiicis? Vere Plutarchus! Compendiaria res eſt improbitas, virtus longa, tibi longinqua ſane, quia tamen ita vis, quam potes maxime tam *verba confer maxime ad compendium*, ne deprehendaris, quia falſitatem prodere mora ſolet. Cur vero alieno rem non addens, cuinam, Regem Daniae dicis? Si vobis merito de iniuriis a Veſtra ei ferocia illatis taces, et hoc quoque compendium eſt. Quodſi tamen Regis illius alienationem erga vos rumorum loquacitas etiam in Poloniam attulit, eumque contra Sueciam aliquid moliri, vel meditari, vicino murmure increbuit. Quidni Vladiſlaus de ſuo in Sueciam haereditatis iure timeret? vel cum tam potenti hoſte Sueciae, cur non cautum ac prouiſum vellet, ſi liceret? Hunc enim meminit eſſe, qui antea Caroli Sudermani conuitiis ac malefactis laceſſitus, in Sueciam armis irrupit, grauiſſimis damnis afflixit, ac pene abripuit; longe certe lateque diripuit ac vaſtauit. Quam ſi idem tunc aggrederetur, eamque ſuo et veteri Regum Daniae more odioque inuaderet, annon difficilior poſtea de iure haereditario actio, cum victore et inuaſore rebus adeo mutatis foret? Praeſertim cum Daniae Reges ius ſibi in Sueciam non obſcure praetendere dicantur, atque ideo Sueciae inſignia, tres coronas mordicus retineant; et Vobis Suecis inuitis; infra, aut poſt ſecurim Noruegicam, palam ponant, geſtent, oſtententque; quod ſi aliquid ab illo impetrare licuiſſet Vladiſlao, ne iterum apud alios atque alios, Suecia aut tota, aut totum Sueciae ius penitus periret, an hoc a iuſta et licita futuri cura alienum? aut a legitimo haerede deferendum quiſquam praeter te diceret? Cur vero molitiones has pernitioſas Sueciae, in nullis iterum circumſtantiis prodis? pecuniam, claſſem, exercitum a Vladiſlao ſubmiſſum, aut promiſſum Daniae Regi ad minimum inſinuare poteras. Abſque his enim, quis hodie aliquid magni molitur aut ſperat? Nam talia, vt fidem mereantur, non omnino ſilentium poſcunt, nec fugitiuam tantum mentionem, aut praeteritionem rhetoricam admittunt; ſed et hoc tu compendium vocas. Agnoſco vocem; compendio enim etiam latrones ac fures et ſilentio tenebriſque gaudent, quos poſtea ſuſpendium merito in lucem educit, et illuſtrat. His te tenebrionibus compendiariis, compendioſiſſime calumniator, cum furtiuis vtique plumis conuitiorum adiungas licet, quia veras et ſinceras non habes, etiam cum tam plumatus incedis quam exercitus Indicus. Interea et ego ſi quid tibi compendii facere poſſim, faciam: Vtque leuior incedas, detraham tibi alienas plumas, vt merito

moueas cornicula riſum

furtiuis nudata coloribus:

Nam veri in Suecia et Suecis, iam diu deſiere.

Inter compendiarias itaque adhuc cauſas poſt Regem Daniae Arnheimius et Baudiſius, tanquam duo fulmina belli, aut totidem Annibales, non abſque horrore in theatrum a te producuntur, ac ſi cum his quoque, licet nullo Regno, nulla potentia, nulla denique claſſe, imo milite, ſumptuque nullo inſtructis, in perniciem Sueciae Vladiſlaus molitiones aliquas agitauerit, quarum tamen nullas monſtras. Et Arnheimius quidem (Philoſophicum Generalem, honorato ioco

 Guſtauus

1656 Guſtauus Adolphus vocitaſſe fertur) nihil admodum magnum et admirandum Polonis in Pruſſia approbauit, adeo, vt poſt ludibria aliquot tunc oblata, Rege Sigiſmundo, Principe Vladislao, et Proceribus ad ſpectaculum virtutis militaris, contra Suecos ſub Albo monte, inuitatis, merito amotus fuerit: hunc tamen tu Vladislao hic obiicis. Suedicum vero Manifeſtum anni 1644. menſe Februario editum, Regi Daniae, cum ſimili ſiue querela, ſiue vanitate exprobrat. An forte in duorum Regum tunc obſequium, diuiſus fuit? An vero ſingulare aliquid et illuſtre his duobus Regibus, vſque in perniciem Sueciae praeſtare potuiſſet: non valde ipſi Sueci teſtati ſunt, quando illum, aſtu doloue in Sueciam abreptum (ſi vera narrantur) ita eluſum, incluſumque et cuſtoditum voluere, vt non ſolum e cuſtodia, ſed ex tota Suecia illa ſuſpicaciſſima, oculatiſſima, auritiſſima, montoſiſſima, paludoſiſſima, vaſtiſſima impune euaſerit.

Baudiſius autem ille bis captus, et crebrius molae Stargardianae aſſidens, vel poſtea in Aula; an ad moliendum aliquid contra Sueciam in copiis, vel viribus propriis, vel aliunde habuerit, etiamſi, cum ex corpuſculo illo ſuo in Herculem, vel Atlantem, excreuiſſe fingas, quis vidit? quis audiuit? Si tamen peritia bellica hunc Baudiſium, vel illum Arnheimium Vladislao Regi commendabat: Et Baudiſius forte ſtudio conatuue, aut obſequio frequentiore Regi ſeſe inſinuabat, offerebatque: quid miremur, aut quid tu exprobras militares viros, militaris Regis genio placuiſſe? Quid alii Reges? Annon pacis tempore, ac etiam cum nihil moliuntur, viros magnae ſolertiae, et dexteritatis bellicae opinione approbatos ſibi circumdant, eorumque familiaritate licite delectantur. Magni certe videris Baudiſium facere, ita illum, tanquam Vlyſſem et Aiacem in equo durateo ad perniciem Troiae, cum aliis Heroibus incluſis, tu intra tuarum cauſarum capſam occluſum, in Sueciae perniciem erupturum nominas.

Forti poſthaec, vti poſt fortes viros, et operoſo verbo partem primam cauſarum lacerarum concludis: *Haec tempore Vladislai IV. patrata.* Quid vero tu pater patrate, patratum eſſe hactenus oſtendiſti? Botthium enim et Crocouium, ſolummodo tentaſſe aliquid, ſed eluſos: Bergium ſollicitaſſe defectionem Oeſeliae faſſus es: nec niſi tentatam Liuonum fidem, nullo ibidem nominato, breuiſſimis verbis mentitus es. Sed nec cum Rege Daniae, et poſtremis duobus Belliſariis patratum aliquid in vllo facto, vel expeditione dixiſti; tempore autem Vladislai, non a Vladislao patrata, quod dixeris neſcio an vltro, an per imprudentiae modeſtiam feceris. Quanquam nec illud vere dixiſti; multo minus hoc, cum Vladislaus nihil omnino, neque ipſe, neque per Reges alios, aut mercenarios heroas quicquam patrarit, quod verbi atrocitatem impleat, ſi tamen aliquid patrauit (vide quam ordine et clare tecum ago) cur viuo ea illi non obieciſtis? Nunc in vmbra defuncti piacula Sueci quaeritis, et manes ſepulti violatis, eumque incuſatis, qui ſe defendere non poteſt: cum tamen ſaxa ipſa mortuis pacem praeſtent, aut loquantur, orentue poſt funera quietem.

Deinde inficiari nequis Cauſarie, poſt omnia illa, ſiue vera, ſiue falſa, a te enumerata, Regem et Regnum Poloniae, ad pacta pacis Generalis Germaniae, non modo a Caeſare, ſed et a vobis ipſis, Suecis, admiſſum, adſcriptum, inque illis comprehenſum eſſe. Inſpice articulum, ſiue caput XVII. pag. 119. Lipſienſ. edit. Qua fronte ergo, aut quo iure eadem, etiamſi hoſtilia fuiſſent, publicae tamen pacis ſinu excepta, et tanta Regum ac mediatorum auctoritate, Sueciaeque totius conſenſu, ac confirmatione, iamdiu ſopita, ſepulta, antiquata,

quata, tu iterum reſuſcitas, et veluti ad pocnam ac ſupplicium vocas? Haeccine Sueciae Tricoronigerae fides, ſinceritas, conſtantia, vel innocentia eſt? An leo Gothicus, aut recens acceſſoria beſtia Gryps ita ſaeuit? Nam vulpem nondum inter inſignia publica videmus, inter facta agnoſcimus. Praeterea etiamſi Rex mortuus, culpae aut ſuſpitioni apud vos obnoxius vere falſoue eſſet, nullatenus eidem tamen, ita Ordines Regni Poloniae impliciti et innexi ſunt, vt noxae Regiae, ſi quae fuiſſet, ſimul obnoxii eſſe, vel aſtringi a te poſſint. Scire enim debes in libero Regno nonſolum diſtincta et ſeparata iſta eſſe, ſed etiam mutua induciarum pacta non cum illo, aut vllo ſolo Rege, verum nominatim diſtincte, et expreſſe cum Regno, et Ordinibus Poloniae ſolenniter inita, conſcripta, ac ſtabilita eſſe: atque ita a Rege quomodocunque incuſato ad Regnum et Ordines, argumentationem, et culpam, ſi quam probaſſes, rite ac legitime duci trahique non poſſe. Quae tu vero Ordinibus, vel conſciis, vel auctoribus tentata, aut patrata, aliquando, ſed non vbique affinxiſti, ea ſuis iam locis inania, falſa Gerraſque Germanas, aut Suedicas calumnias fuiſſe, ſatis oſtenſum eſt; illuc ergo te reiicio. 1656

Cum autem in omni iure ac foro, manifeſtum illud ac neceſſarium ſit, vt in criminalibus, quales ſunt Regum accuſationes, et pactorum violatorum facinora, luce meridiana clariores ſint probationes, et documenta: quid a te hucuſque, vel poſthac aliud, quam continua figmenta, et vaniſſimarum ſuſpitionum fumi, ac denſiſſimarum calumniarum nebulae lectoribus offunditur? Et haec talia, tu tamen cauſas vocas, quae, ſi loqui poſſent, nihil aliud de ſe dicerent, quam *Nos numerus ſumus.*

Poſtremo. Tametſi Vladiſlao, vel conſcio vel non inuito, adeoque inſtiganti quaſdam obiicias cauſas, cur Regem Caſimirum reum, et hoſtilitatem meritum, contendis, vrgeſque? Succeſſit quidem ille Vladiſlao, ſed non vt haeres, nec haereditario iure, nam per libera et operoſa ſuffragia, nec extra periculi aleam, venit, nec fratris nomen inducit haereditariam ſucceſſionem, aut culpae alicuius complicitatem, vel imputationem, niſi forte in Suecia; vbi legimus Ioannem, Sigiſmundi fratrem, proximum regni haeredem, nonſolum regno, verum etiam Magni Ducatus Finlandiae priuilegio, a Carolo et Veſtris conſtitutionibus priuatum, exutumque. Neque tamen, licet haeres fuiſſet Caſimirus, luere deberet ea, quae pacis Germaniae legibus, ac ſolennitatibus ſopita iam ante monuimus.

Quia vero propria ac particularia quaedam conuaſaſti, quae ipſi Caſimiro Regi imputares, ne effugeret tuas criminationes, et bellicum Regis tui furorem; prodeant ſane, ſed ordine tuo, qui ſcelera ordinare et calumnias noſti, vt nonniſi ordinatum apud te nefas incedat.

Primus ergo impetus quaſi ingratitudinem Regis Caſimiri erga Reginam Chriſtinam exprobrat; putares hoſpitem illum naufragum in Macedonia accuſari, qui mox benefactorem aedibus ac facultatibus ſuis ſpoliauit. Ad ingratitudinem vero probandam, quae adducis? Regina, inquis, Sueciae propinquo arctoque ſanguinis nexu Ioanni Caſimiro deuincta, illum Ordinibus Poloniae nonſolum coniunctim cum fratre, ſed et ſigillatim commendauit, annitebaturque omni modo, vt is voti ſui compos ad Regnum Poloniae conſequendum fieret; Hocque ſtudium Reginae mox proſperum euentum fuiſſe conſecutum: ſed

1656 Regem Caſimirum nihilo mitiorem ſe praebuiſſe, ſequentibus te probaturum polliceris.

Nunc tandem probatione promittis, quod antea a te exprimi non potuit; praeſtolabimur itaque probatae fidei et claritudinis probationes. Interim tamen, ne nimis arctum hunc ſanguinis nexum in Regina iactes aut commendes, nimis enim ſuſpecta haec tua beneuolentia eſt; *An quidquid calcaueris hic roſa fiet?*

Nimis cruenta exempla in illa familia praeceſſerunt, in qua tu propinquum arctumque ſanguinis nexum tantopere depraedicas. Auus Reginae, Carolus, propinquiori nexu fuit Sigiſmundo deuinctus, quam haec Regina eſt Caſimiro, et tamen nullus arctioris ſanguinis nexus, neque neceſſitudo, pietati iuriue vlli deuincere eum potuit, quin Sigiſmundum, eiuſque poſteritatem, ac ſanguinem, quam longiſſime e Regno detruderet, expelleret, arceretque ſemper. Et quamuis ſanguinem eius non fuderit, fudit tamen nobilitatis, populique omnis, qui Regio Sigiſmundi Sacramento, arctius fideliuſque deuincti erant. Hic quoque Carolus Guſtauus tam propinquo nexu deuinctus eſt Caſimiro, quam fuit Chriſtina; An ideo tantum, vt ad Regnum Poloniae armis propinquaret, illo etiam extruſo *Eſt prorſus iſte gentis armigerae furor,* a Carolo in hunc tranſmiſſus. Interim tamen cum eo Chriſtinae Reginae affectum ſtudiumque non comparabimus; imo ne miſcebimus quidem. Sed nec ideo Ordines Regni Poloniae Ioannem Caſimirum, ſi abſque Chriſtinae literis, electionis fatum ſollicitaſſet, minus electuri fuiſſent; cuius facti rationes hic non opus eſt, commemorare. Literario tamen hoc Reginae beneficio, ornatus Caſimirus; dic? quo, poſtquam Rex liberis Ordinum ſuffragiis electus eſt, quo, inquam, ludibrio, contemptu, aut piaculo beneficium illud epiſtolare, et gratitudinis ſuae debitum, atque hoſtimentum hoſtiliter corruperit, aut violarit; vt propterea nunc bello a Carolo Guſtauo ſucceſſore mirifico Reginae perſequendus, adeoque inhumaniter et inclementer, ſupra omnem cognati ſanguinis modum, ac proportionem puniendus ſit.

In commercio, inquis, literarum cum Regina Sueciae, Latina lingua vti noluit; nullam aliam ob cauſam, quam vt hocce modo deuitaret, eam titulorum rationem, quae pactis induciarum eſt expreſſa, titulumque Sueciae, Sueciae Regibus aſtruit; Poloniae vero Regibus derogat; id vnice agens, vt hac via pactorum fundamenta conuelleret; Quid etiamne conuulſa ſunt, et *ruere omnia viſa repente?* Cuniculis, terrae motibus, tempeſtatibus validioribus non tam facili vi, vel vt tu loqueris, via conuelli fundamenta ſolent. Mirificus certe viator es, ſed qui ſaepius de via omni recta, ad auia, ab omni probabilitate et veritate erro voluntarius conuelleris. An vero epiſtola Gallica, tanto cum impetu aut turbine venit; aut Medeae verbis herbiſue exarata infectaque erat, quibus illa arcem Creontis [89]) euertit? vel adeo *tota ſuccuſſo ſolo nutauit aula* veſtra, quamuis ſuper rupium fundamenta (vt ferunt) extructa? Mirum ni

diuulſa repente
maxima diſſiluiſſe capacis moenia mundi.

dicas:

89) CREON, Corinthiorum Rex, praedonis Siſyphi filius, qui Iaſoni, poſt Medeam repudiatam, filiam ſuam natu minorem, nomine Creuſam, vxorem deſpondit. Quam rem iniquo animo ferens Medea, coronam naphta illitam ſponſae dono miſit, quae ſub noctem et luminibus accenſis, concepto igne, non modo illam, verum etiam ſponſum et ſocerum cum tota regia concremauit. Hyginus cap. 25. p. 669.

dicas. Non enim leuis eſt potentiae fundamenta conuellere, quod vix Neptuno Deo affingere Poetarum audacia potuit, a quo Troianos 1656

muros magnoſque emota tridenti

Fundamenta quati, totamque e ſedibus vrbem

viſam erui euertique, Troianus exul foemineae credulitati per conuiuii libertatem narrauit.

Vnde vero vobis Suecis iſtud Gallicae linguae odium? vobis, inquam, qui nihil niſi Gallicum ſtrepitis, ſpiratis, induitis, ſectamini, Gallice braccati, caligati, ocreati, fimbriati, plumati, Gallici nuper ſtipendiarii, mercenarii, et clientes paſſim. Gallicis verbis, tanquam vnicis floribus, literas veſtras, non Latinas interſpergentes, exornanteſque. Quid Galliae Rex? annon domeſtica lingua, ad Reges Principeſque externos paſſim ſcribit? Ea Gallicae linguae maieſtas eſt, aut cenſetur, ita certe obſeruatur, coliturque, nec in ſuo Regno, cedit Romanae. Sed procul a tui animi obſeruantia, iſtud vilipendium eſt, amicae et regnatricis linguae, ſine cuius cognitione, nemo in vlla fere aula ſatis cultus incedit. Latinam tamen linguam pluris facis, quamuis in Latio domeſtice et populariter perierit, vt vos eam in vltimo Septemtrione retineretis, ne vltra abiret. Sed non iniuriam faciam ſinceritati tuae in hac cauſa vnice probanda; Ideo non licuiſſe Gallica, vel alia quam Latina lingua Caſimiro vti, Dictator Latine dictitas, ſcilicet, vt per hoc compendium euitaret titulorum rationem in induciarum pactis expreſſam. Sed quid ais? anne induciae etiam decreuere, non licere niſi lingua Latina ad Reginas Veſtras ſcribere? Deinde annon in Gallicis literis Chriſtinam Reginam inſcriptio vocabat? Caſimirus vero, nunquid in iis literis, ſe Regem Sueciae appellabat, an titulum eius ſibi arrogabat? vel amplius quam Ioannem Caſimirum ſeſe ſubſcribebat. Et Vladislaus non ſemel, licet Germanica lingua ita ſcribebat. Alii quoque Reges alibi, dum familiari inter conſanguineos commercio literarum, quaſi priuatim vtuntur, ſeponunt interim aliquid de Maieſtate publica, nominibus ſuis et conſcientia contenti. Sic quoque Regem Sigiſmundum non raro ad Hiſpaniarum Monarcham ſcripſiſſe vidimus aut ſcimus. Reginam ſcilicet Sueci, omnibus Reginis doctiorem habuiſtis, dignam ideo Romanis tantum verbis adorari, quia nunc Romam adorauit. Si tamen Regina literis, ſine titulorum omnium pompa venientibus laedebatur, iiſque conuelli fundamenta induciarum cenſebat, quare eas toties acceptauit? quare ipſa Latiniſſimis verbis et literis non exprobrauit? Sed tarde, o Sueci, Reginam, tanquam huiuſmodi nugis laeſam aduocatis, quae vos fugit, horruit, abhorruit: Neſcis an a vobis non grauius laeſa, aut laedenda fortaſſis, niſi ſeſe honorifice et tempeſtiue ſubduxiſſet. Caeterum quid noui Reginas ex Suecia fugere? Mater Chriſtinae quoties fugit, aut tentauit fugere? Sed vt ex hoc diuerticulo ad viam redeatur, quem tu ex pactis induciarum articulum, vel paragraphum, produceis, aut producere productiſſime hominum potes, quo expreſſa ſit ratio et lex, qua vti debeant, vel vti iubeantur, obligenturque Reges Poloniae, ad literas in Sueciam ſcribendas. An ita forte obſeruatum fuiſſe in conſcriptione induciarum, per tuum hunc loquendi modum intelligis? et hoc tu expreſſum vocas? Ignoras video, quod ignorare te ſimulas, Commiſſarios veſtros, dum (vt infra dicetur) Lubecae eodem argumento, atque eiuſdem fere criminis, optimas, alias Plenipotentias Polonicas, condemnare ſtuderent, probationem aliam in ſupplementum huius aſſertionis ſuae producere non potuiſſe,

1656 quam quod in tractatibus vltimis Pruſſicis, Polonici Commiſſarii verbo promiſerint ſincero, Regem Regnumque Poloniae in literis ad Reginam Regnumque Sueciae, eum adhibituros eſſe ſtylum, quo conſentierunt: Nulla vnquam, et praeſertim tum temporis, de hac, vel alia lingua facta mentione. Sed preme ſane, vt vis, vt potes, verba, capita, et non articulos tantum, verum etiam totum corpus pactorum: Exprime intima, extima, ac etiam remotiſſima; quidquam ne huiuſmodi ex illo Coloſſo papyraceo expreſſum dabis? Regulas iuris ſi noſti, ſcis quid edicant, ſi non noſti, potuiſſes vbique tantis Arcadicis auribus tuis audiſſe, quod expreſſa noceant, non expreſſa non noceant. Quare in poſterum, ſi quid occultius et abſtruſius habes, quod exprimere non potes, ſaltem id inter expreſſa non numeres. Nam quod mox ſubiungis, tam expreſſe falſum eſt, vt digitis palpari poſſet, niſi larua eſſet. Aſſeris enim

Certo certius liquere, Regem Poloniae inſudaſſe ſuperius indigitatae Liuonum defectioni, et Rigae capiendae conſilia captaſſe. Sudum eſt coelum in qua parte Liuoniae hoc liquet? aut quando liquebat? exere, extende, diſtende digitum etiam impudentem, aut quomodo Poetae vocant, quem ego dicere nolo; oſtende in loco, tempore, aut circumſtantia ſudatam defectionem. An digitos forte Coloſſi Rhodii habes, qui per diuerſa litora, extendebatur, cum tam longinqua, aut nunquam geſta, viſaue indigitares? Vnum illius digitum pauci homines vlnis totis complecti poterant; tu vno quam vaſta, quam immenſa, et extra hunc orbem, vel nuſquam vagantia figmenta amplecteris, aut confectaris. Hercle, ſi mons Athos, in formam ſeu ſtatuam Alexandri Magni edolatus aut efformatus a Dinocrato fuiſſet, prout is induſtriam offerebat, cuius manus vna amplitudinem capaciſſimae vrbis teneret; illius digitus par tuo non eſſet 90). Sed vide, vt ſic etiam indigitare defectionem illam poſſis; Nam procul extra veritatis orbem ea a te fingitur. Quia tamen *magno gaudes ſudare tumultu*, dic quomodo, cum quo, per quem inſudarit Rex Poloniae, iſte nondum Rex tibi quidem mendaciorum facilis, promptuſue *ſudor fluit vndique riuis* aliis ad inſudandum rebus falſis, non eadem facilitas? Quae tamen eſt iſta ſuperius a te indigitata defectio? De nulla alia ante facta eſt mentio, quam quae a Botthio inepte repraeſentata in fumum abiit. Atqui illic Vladislaum Regem inſtigaſſe, Ordines vero Poloniae auctores fuiſſe aſſerebas. Sed quid tunc fuit Caſimirus, aut quem nunc facis? indigita ſaltem nomen, titulumque aliquem; Sed videris aſſueuiſſe cum Siculis, aut Calabricis circulatoribus micare digitis, atque ita coniectoris ludicri artificium agere. Dic ergo clarius, vt ſi tibi adeo certo liquet id, aliis etiam liquere poſſit, quibus talia exponis. Verum nimis perfluit hic liquor, quem ex nebulis Ariſtophanis, aut e Luna nauigabili Luciani cribro Pomeranico collegiſti. Et quamuis totus via lactea (quam aiunt liquidiſſimam et clariſſimam coeli partem eſſe) efficereris, nunquam tamen Cimmerias tenebras exues, quas obſtinato calumniandi genio induiſti. Caeterum cum Botthio ſatis antea fruſtra deſudaſti; vbi, quia tandem refrixiſſe valde accuſationem tuam in figmentis ſuis nudatam oſtenderimus, te in furno Liuonico, vbi ignitis lapidibus ſudorem humaniſſime prouocari aiunt, poſt tot curſus ac recurſus ſudantem, anui domeſticae fricandum ac refricandum relinquemus. A Li-

90) Eiuſmodi ioca in ſcriptis publicis, in reſponſione ad belli cauſas, plane inſulſa ſunt, vt et iſti poetarum flores ſaepius iam laudati, nimium ſapiunt auctorem vmbraticum. Caeterum ATHOS eſt ille mons, quem Xerxes abſcidiſſe fertur, et velis feciſſe peruium. Situs eſt inter Macedoniam et Thraciam, altitudinis admirandae, vt vſque ad inſulam Lemnon vmbram porrigere dicatur. DINOCRATVS autem fuit Alexandri magni architectus, qui Alexandriam, Aegypti oppidum, aedificauit.

A Liuonia deinde, et a Dunae fluuii vicinia ad Boryſthenem, vſque ſolito impetu proſiliens; Coſacos, vt in Liuoniam irrumperent, a Rege Poloniae inuitatos fuiſſe, haud leuibus indiciis compertum habere Regem veſtrum, ſed haud ſatis grauis ipſe index exclamas; nam ſi aliquod ſaltim indicium, attuliſſes, grauior certe teſtis videreris. Apparet indicia tua tam leuia fuiſſe, vt repente in itinere euanuerint. Quod vero inuitatos tantum, non conductos, non adductos, non iuſſos, irrumpere Coſacos dicis, humaniter et praeter morem tuae accuſationis facis; atqui mundo vniuerſo ſatis conſtat, Regem Caſimirum ſtatim ſimul cum diademate, et trabea Regali ſagum induere coactum, neque ſemel iterumque, ſed pluribus vicibus, et per longiores moras, cum Coſacis dubiam pacis bellique aleam repetiiſſe. Viſi quidem illi ſunt aliquando pacis conditiones recipere, ſed feroci ſemper cum ambiguitate, et metu, ſeu ſuſpicione: Ideoque ſecuriſſima ſemper conſilia, loca atque praeſidia, ſibi circumdedere, nullis fluminibus, paludibus, deſertis, montibus, aut monumentis, quantumuis operoſe quaeſitis, firmatiſque, ſatis fidentes. Et tu hos reuera, tam procul domo inuitari, vel educi, aut ſperari etiam ab aliquo potuiſſe, vt inuitarentur, alioque educerentur, dices aut credis? Scilicet vt refugiis ſuis et munitionibus excederent, vireſque imminuerent eas diuidendo, et in Liuoniam vſque alienando; praeſidiaque ſua desererent, vel debilitarent, tot moleſtiis, periculis, et ſanguine tanto parta, ſtabilitaque? Vis autem tu haud leue indicium, huius ſiue timoris, ſiue obſtinationis, ſimul et vanitatis tuae? Aliquandiu ſoli, et ſuis viribus, bellum atque rebellionem ſuſceperunt, et proſequuti ſunt, poſtea quaſi neceſſitate coacti, etiam inimicas ante gentes in auxilium aſciuerunt, quorum amicitia nunquam ſine damno conſtat; ſi itaque toti (vt ita dicam) et integri, non ſuis viribus fidebant, quomodo diſtringi, atque Poloniam et Lituaniam vltra, diſſipari, abigique militiae ſuae robora paſſuri fuiſſent, qui iam non abſque alienis ſubſidiis, plenae ſecuritatis fidem induebant, vel admittebant? Quodſi aliquis, vel procerum, vel aulicorum, vel nobilitatis Ruthenicae, priuatim optare, vel cupere potuit, aut inter rumores, ſuſurroſue forte eſt auditus, qui Coſacos nunquam quieſcentes, ſemperque timendos, vt rariores domi debilioreſque fierent, in Pontum Euxinum, vel Thraciae littora ſpargendos, et diuidendos, ſuſpirio, vel promiſcui deſiderii impetu innuiſſet? Suadereque etiam voluiſſet, vel ſi alius ſimili voto in Liuoniam aberaſſet, (illam nimirum partem quae Poloniae adhuc parebat, et omni quaſi cultore vacua fuit) atque vt illuc tranſportari e Ruſſia poſſent, feruentiori fiducia innuiſſet, quid hoc ad publicum conſilium, vel conſenſum pertinet trahiturue? aut quomodo hoc ad ſpes Regias aſcendere potuit, cum re ipſa abſurdum et impoſſibile eſſet, a ſuſpicaci, et intolerabilis duritiae indole, et iterum atque iterum rebellatura ferocia hoc obtineri. Non refert itaque, quantum tu audeas, qui quouis dices ſub iudice: Vidi, quae non vidiſti, audiui, quae non audiſti, etiam ſub coelo alio, aut nuſquam geſta.

An vero vos Sueci ſemper quieti, et innocentes, intra ambitionis veſtrae ſcopulos, ſpecuſque haeſeritis? iam non in partibus Moſchouiae, Pomeraniae, Mecklenburgi, Tranſalpinae regionis aut Daniae quaeremus, quas mirabiliter nullo forte iure rapuiſtis? Propior erit locus, et non vna fraude nobilitatus. Quod vero ais, Polonos non potuiſſe culpare vos, cauſa fractae pacis, ſi nunc primum fractam, violatam, ruptamque pacem intelligis, nimis facetus es nugator. Alias modeſtia haec non innocentiae veſtrae, ſed indoli Polonorum aſſignanda eſt, quae non tam querula, non tam prompta fingendi artifex eſt, quam veſtra; poſtquam culpas in aliis confingere non induſtriae tantum, ſed iuſtitiae,

1656 gloriaeque pars ſplendidiſſima apud vos cenſetur. Sed quod opus eſt aliquid fingere, cum induciae palam violatae fractaeque ſatis prodant, nimiumque comprobent, quid iam diu moliti, quid machinati ſitis, quidque tot annis moliendo, aut machinando agitaueritis. Quandoquidem ergo et hoc elicere, atque expoſcere, et veluti extorquere videris a patientiae Polonicae moderatione, non fraudabo expectationis tuae impudentiam hac voluptate et honore, vt legas, videaſque etiam oculis ab Argo mutuo ſumptis, quam ſpiſſa, foedaeque ſe culpa induerit Suecia, et quod non ſemel, verum etiam ſaepius culpari potuerit, quamuis tacente Polonia, vtpote quae fraudem, non vſque ad frangendam pacem, et bellum ante temporis praefiniti leges inferendum, erupturam ſperauerat, aut timere poterat. Quando enim, o Sueci, moliri et agitare contra pacta non incepiſtis? aut quando deſiiſtis? Nam vt prius Moſchouiticum bellum omittatur, quo Vladiſlaus impetitus eſt, quibus non rebus, quibus non artificiis ac documentis Moſchum inſtruxeritis? Adeo vt bibliothecas quoque veſtras excuſſeritis, et Gedani ſcripta typis edita conquiſiueritis, et ſi quid vltra in Polonia vulgatum erat, quod Moſchorum nomini graue videretur, id repente cum promptiſſima interpretatione Moſchouiticae bili ſubminiſtraueritis. Quis deinde conſilia ipſa, artes, diſciplinas, magiſtros, inſtructores militares in Moſchouiam a vobis ſubmiſſos enumeret, vt ſic nulla in parte hoſtilitate contra Poloniam deeſſetis? Quidquid praeterea telorum armorumque cudi, excudi et fabricari in Suecia, montium ferreorum fertilitas ſinebat, id Moſchis accelerabatur, parabatur, concedebatur. Si militi quoque externo per Sueciae limites aut mare, ſinuſque maris Suedici perque flumina tranſitus facilior in Moſchouiam, quam per glacialem Oceanum erat, Suecia repente operam ac facilitatem accommodabat. Haec omnia aut plura, nunc quoque ad recentem hanc Moſchorum irruptionem, paratiſſima, votis ſtudiiſque ſuppeditaſſe Sueciam, quis neſcit aut dubitat? Cumque iam Moſchus Smolenſco occupato Mohilouiam obſidione premeret, veſter nuntius cum literis ad hoſtem deprehenſus eſt, dignus quidem ad furcam rapi, tamen quia nondum trans mare perfidia Suedica publice nauigauerat in Pomeraniam, et in apertum contra Polonos bellum, candor fideſque Polona, portatorem infeſtarum literarum pactis magis quam meritis condonauit. Quis deinde ſatis recenſere queat, quibus pactis, Moſchum nunc contra Polonos animaueritis, nunc illum certos intra limites firmaueritis, vt ſolis Polonis noceret, vobis interim et veſtris finibus intactis? vt facile hinc conſtare poſſit maxima ex parte bellum hoc Moſchouiticum veſtris conſiliis, artificiis, et machinationibus aſſignari poſſe, vt tanto commodius vos ex altera parte, et latere Poloniam aggrederemini.

Neque hoc ſatis, nam vos in Coſacorum animos irrepſiſſe etiamne negabitis, quorum rebellionem veſtris deſideriis ac ſucceſſibus, a fortuna et ſcelere oblatam, in lucro et felicitate veſtra poſuiſtis? Sed de hac re mox plura. Quid alibi, vbi ſpes aliqua nocendi ſeſe offerebat, egeritis, aut tentaueritis, et ſolicitaueritis, quis omnino enumerare, vel aſſequi ſatis queat? Benedictus ille Scythicus Senator, et legatus veſter, quibus non demonſtrationibus, et perſuaſionibus, Othomanicam portam, et potentiam pulſauit, vt Poloniam a Coſacis afflictam, laceratamque ſibi quoque diriperet, ſicque rupto et abrepto illo, quod hucuſque antemurale orbis Chriſtiani habebatur, facilem ad alia aditum ſtrueret; inſatiabilis illa imperii dilatandi ambitio. Illud autem quomodo non hoſtilitatis apertae documentum eſt, quod Regem Chriſtianiſſimum huic Regno ſemper amicum adeo alienaſtis, aut alienare contendiſtis, vt nonſolum vobis ingentes

gentes pecuniae ſummas, per Cambia Hamburgum deſtinaſſe, ſed etiam mines 1656 belli in Germaniam miſiſſe feratur, ſi quid inde opis in Poloniam, contra vos mitteretur aut concederetur? Hinc metus in Principes omnes immiſſus eſt, ne quis auderet Polonis beneuolus, in cauſa quantumuis iuſtiſſima, eſſe. Optaremus quidem haec vera non eſſe, partem tamen maximam huius incommodi iam ſenſimus, vel extimeſcimus. Chriſtiani vero Caeſaris aulam, prouinciaſque, quibus non conuiciis, et calumniis aduerſus Regem noſtrum publice etiam editis, ſparſiſque et commendatis ſcriptis, impleuiſtis? Quodſi alicubi plus quam charitas, aut ſcripturas adieciſtis, nemo miratur vos, a iure atque innocentia deſtitutos, pretioſioribus documentis eguiſſe, egiſſeque. Alium vero in vicinia Principem, quid opus eſt nominare, per amicitiae mutuae, communeſque non pridem belli neceſſitudines, Regi et Regno Poloniae palam ac glorioſe deuinctum? Hunc vos Principem taliter nobis per periculorum, commodorumque, ac dignitatis mutuae ſocietatem coniunctum, ac veluti pignoratum, vos, inquam, Sueci, nunquam omiſiſtis, deſiiſtis, per literas, tubicines, nuntios, ad coniunctionem belli vobiſcum inuitare, vocare; oſtentando e propinquis montibus, propinquiſſimam Prouinciam, et in praedam offerendo, ne gratis ille ad vos, et ad hoſtilitatem contra Regem Poloniae deſcenderet. Quis inſuper alius finis turbati tractatus Lubecenſis vobis fuit, quam vt occaſione ſumpta ex Coſacorum rebellione, et Moſchorum ſucceſſibus, cum tali opportunitate in Poloniam debilitatam, fractam, aut diſtractam irrueretis? Qua re nihil clarius aut manifeſtius eſſe poteſt, atteſtatione ipſius Regis veſtri confirmante, qui Stockolmiae poſt alios diſcurſus, in ipſo procinctu, legato noſtro inſultabat, ſe quoque partem aliquam Poloniae poſt Coſacos et Moſchos rapturum, quandoquidem rapiendi facilitas inuitaret.

Venio nunc ad pulcherrimum perfidiae inſtrumentum Hieronymum Radzieieuium, quem Chriſtinae Reginae adhuc tempore e Polonia proſcriptum, humanitate et fauore ſingulari, tanquam Annibalem Antiochus (vt Commiſſariorum veſtrorum Lubecenſium ad Reginam literae loquuntur) excepiſtis, in deſpectum et contumeliam Regis, patriaeque et exiſtimationis noſtrae. Nam et hoc amicitiam inter Principes violare ſolet, ſtabilire certe non ſolet. Veſtro id exemplo et cautione demonſtrante, qui cum Daniae Regibus maximo ſub piaculo cauiſtis, ne Dania veſtros profugos, proſcriptos, reos, tecto aut praeſidio excipiat; neue vos illius. Et exprobraſtis Regi Daniae in manifeſto veſtro Anno 1644. die 16. Februar. vulgato, Reginam veſtram male in Suecia tractatam, humaniter et hoſpitaliter ab eo exceptam, et adiutam, vt inhumanitatem veſtram euaderet. Sed redeo ad veſtrum Annibalem Hieronymum. Quid ille in Suecia veſtris fauoribus animatus, ideoque ſe vobis viciſſim approbaturus, non machinatus eſt contra Poloniam, ſubmittendo inde literas ad diuerſos proceres, et audaciſſimo compendio, Iaſſinium famulum ſuum ad ipſos etiam Coſacos, quibus eos etiamnum ferocius ac validius contra Regem ſuum ſtimularet concitaretque? Deprehenſum vero captumque hunc Iaſſinium, literaſque interceptas, et publicae notitiae inſinuatas, certe negare non poteſtis; nam tales ad Coſacorum ſpes conatuſque altiores concitandos, literas, vbi niſi in Suecia effingi et continuari potuiſſe credimus? Vbi enim Regis Sueciae potentia, vires, felicitas, beneuolentia, et erga Coſacos in poſterum cura, fauor praeſidium ſic offerri, ſic depingi, ſic exagerari, oſtentari? aut vnde Rex ipſe, tam feſtiue, blande, pompoſe commendari, niſi e Suedica et Radzieieuiana Cancellaria potuiſſet? An vero in tractatibus Lubecenſibus dicti Hieronymi conſiliis, hortatibus, monitis, aut dehor-

 tatio-

1656 tationibus vſi ſitis, quid iuuat conſcientiam veſtram interrogare, vel aliorum oculos, aureſque quodammodo notitiam publicam appellare? Poſt tractatum Lubecenſem, quomodo is, vel in Suecia, vel e Pomerania maioris Poloniae Palatinos, Nobiles, alioſque in Maſouia et minori Polonia magnates ſollicitauerit; literae etiam eius in conuentibus Prouincialibus lectae, aliaque eius conſilia paſſim prodidere. Haec certe ante claſſicum veſtrum tentata, geſtaque fuere, ideoque facile conuincunt falſa omnia et ſimulata fuiſſe, quae de Regis veſtri etiamnum ſtudio erga pacem, poſt tractatus Lubecenſes depraedicabas. Deinde quomodo veſtra conniuentia ſufflante, vel aſtutia procurante, idem Radzieiouius Ioannis Kochii, nuntii veſtri ſimulatione, opera, moraque in hoc Regno longiore vſus, atque abuſus fuerit, ſcriptaque et conſilia proditoria ad varios per illum miſſitauerit; et quid ipſe denique Kochius, meando, commeando, haerendo coxerit, id tunc non vno loco, modo autem aperta in proditione nimis manifeſte erupit, ſeque prodidit.

Cum Electore Brandeburgico, Duce in Pruſſia, Vaſallo Regis Poloniae, an praeſentem ante irruptionem, clandeſtina habueritis Sueci, eumque contra Dominum ſuum incitaueritis, poſt liberum Suedici exercitus, per ditiones eius in Germania tranſitum, in Poloniam datum conceſſumque, poſt tot eius cum ciuitatibus et ordinibus Pruſſiae machinationes, oblationes, ſimulationes; poſtque tam facilem et ſpecioſam tranſactionem cum Sueciae Rege, an dubitationi locus eſſe poteſt.

Num vero praeterea Ducem Radziuilium, ſupremum (proh dolor) exercitus Lituanici Praefectum peruerteritis, aut corruperitis, id quidem neque ab ipſius indole et religione, neque a moribus artibuſque veſtris vehementer abhorret. Credebatur is Coſacos et affinem ſuum Chmielnicium ſtrenue aliquamdiu oppugnaſſe. Nec dubitabatur fideliter fortiterque pro patria Moſcho occurriſſe, et arma, vireſque publicas ſeque conſtanter obieciſſe, cum tandem, vbi fide ac virtute maxime opus erat, paulatim fida Tribunorum Regiorum conſilia monitaque refutans, aut diſſimulans, lentiuſque ac mollius Mohilouiam, et ſucceſſus Moſchouiticos impugnans, repente veſter factus eſt: non ſecuritatem modo, verum et complicitatem, ſub veſtris inſignibus et aquila, non ſua, indutus; Poſtremo antequam patriam proditione, et rebellione latius obrueret, a furiis obrutus, non abſque deſperationis manifeſtae tormento, ſimul et documento. Haec omnia et alia ſimilia, quae in veſtra tot annorum, et molitionum, ſiue ſemiclancularium ſiue publicarum officina coquebantur, nec ſemper celare ſe poterant, antea Polonia queſta non eſt, quia commiſſionibus Liuonicis, huiuſmodi querelas aſſignatas eſſe ſciebat, dictarumque commiſſionum fidei fidebat. Nam quis aut ſpe, aut mente coniicere potuiſſet, Sueciam tam iniquam, tam immemorem, et iuris diuini ac humani contemptricem fore, vt inducias et tempus a pactis conſtitutum, armis belloque rumperet, fidemque ita publicam abrumperet?

Poſthaec a me recenſita ſubiunge iam, affunde, multiplica, quae et qualia velis, et quae reticere non poſſis, cui ſemper noua et

immenſa caui ſpirant mendacia folles.

Et vide, vt Thraſonem, vel Stentora, vel ſi quid iactantius in comoedia, aut clamoſius in exercitu Mycenaeo fuit, ſtrenue agas, dum multa alia contra pacta, fidemque publicam, et contra ſubditos veſtros factitata clamas, ſed ea te

vberiori

vberiori declarationi, ex ipſis Actis deducendae relinquere. Belle ſane, et tempeſtiue ſpacium plura comminiſcendi, tibi relinquis. Fortaſſis grande aliquid, quod pulmo animae praelargus anhelet, interim tibi haeſit, quod cum vſura poſtea euomes. Iamque feſſum te currendo, terraſque et maria perſultando, vociferando, fingendoque prope credebamus, cum tu plus quam declamatoria voce pronuntias: Potuiſſe quidem haec a te commemorata, diutius inulta tolerare, niſi Rex, et Reſpublica Polona, crebris internuntiorum miſſionibus, et oſtentatione pacis, Sueciam toties ludificaſſet, ac binis Lubecae tractatibus fucos feciſſet, non alio fine, quam vt tempus traheret, et varios in Regnum Sueciae hoſtes concitaret, ſicque neceſſitatem belli inferendi impoſuiſſet Regi Sueciae. 1656

E ludo et ſcena mimica initio prodiiſti: Quid mirum ſi e tabernis fuliginoſis et fumi venditricibus ſuccum exſugere quaeras, quo Regem Poloniae inficias, ipſe ſtercore fucatus Crocodili [91])? Vel ipſae crebrae miſſiones Nuntiorum, quae licet ſine fructu, ſine ſumptu tamen et moleſtia non fuere, teſtari poſſunt animum ſincerum, ſtudiumque, non oſtentationem, non fucum fuiſſe, vt tu, oſtentum hominis, calumniaris. Tempore belli Germanici, vos pacis vobiſcum reconciliandae requiſitionem, et opportunitatem ſepoſuiſtis, vel non admiſiſtis, excuſationem a bello ipſo praetendentes, quamuis illud extra Sueciam, et veſtros extra parietes ac fundos eſſet. Rex Poloniae, cum in ipſis Regni ſui viſceribus hoſtes ferociſſimos haberet, potuiſſet iuſtiore excuſatione rem protelare, voſque veſtra praetenſione eludere. Verum ne ſic quidem paci honeſtae aliquando acquirendae defuit, ſi modo honeſti, et aequi aliquid, vel ſpes aequitatis per tot Nuntios, et ipſos tractatus Lubecenſes, impetrari potuiſſet. Sed ego in veſtrum faſtum ac ſimulationem, moroſe non inquiram, quandoquidem tu caetera te omiſſurum, et quaedam obiter tantum dicturum praedicis ac praemones, quae docere poſſunt, quam parum animi Regi Regnoque Poloniae ad pacem perpetuam fuerit; o graphicum Doctorem! Sed quaenam illa, quae obiter tantum dici merentur, vt pro talibus haberi poſſint, neue tu etiam pluris facias.

Plenipotentiae, inquis, a Commiſſariis Polonicis in primo congreſſu Lubecenſi plurimis vitiis refertae, adductae ſunt, vbi titulum Sueciae ſibi arrogabat Rex Poloniae, ſubruto hocce modo ipſo pactorum fundamento. Antea per hunc titulum conuelli dixeras, nunc atrociori verbo, ſubrutum fundamentum dicis. Sed circa hoc antea ſatis riſus et irriſus es, ſic loquendo; ac praeterea opus non erit repetere hic, et nugas tuas iterum refutare. Nam titulum Sueciae, Rex Noſter haereditario gerit iure, ei innatus, ei innutritus, eoque licite ac libere et ſine impedimento ſemper et vbique ad omnes Reges ac Principes vtitur et gaudet? non ſubiectus veſtris conſtitutionibus, aut iudiciis decretiſue a Carolo Sueciae inuaſore, confectis; vt ſolus ſua cum ſtirpe macula non diu duratura, alieno Regno, tituloque frueretur. Neque ad omittendum titulum, ſeu ſupprimendum dicta in Plenipotentia obligabatur, per illas Anglici et foederati Belgii legatorum atteſtationes, ſeu copias tantum nudas et ſimplices atteſtationum, literarumque Zadzikii ad Comitem Brahe, quas tu ſuperius, pro inducenda ſtabiliendaque literarum a Rege Poloniae in Sueciam forma; Commiſſarii vero tui pari vnitate quem in finem allegarunt, et ſponte atque irrequiſiti produ-

 xerunt?

91) Eiuſmodi loquutiones in ſcriptis publicis, plane, vt mihi videtur, ſunt indecorae, et ignobile quid plebeiumque ſpirant.

1656 xerunt? cum ad alium effectum obtentae et conceſſae non ſint; quam vt fidem facerent, ſigillo reformatae Plenipotentiae appenſo, quòd circa excluſionem tituli Suedici, et ſubſequentium Regis Poloniae titulorum, eius in locum tranſportationem, rudiori forte manu habitum offenſumque; certas monſtrabat lituras, quarum Sueci (ne illis probro darentur) noluerunt eſſe auctores. Reliqua Plenipotentiarum vitia, merito ſilentio inuoluis, quia vel leuiſſima illa, et nonniſi ſcribae fuere, vel certe (vt in mutuis delictis accidere ſolet) compenſanda cum iis, quae etiam inſcitiſſimis veſtris, et oculatiſſimis reperta ſunt. Recordaris enim, quod primis illis in tractatibus, praeter controuerſiam de titulo, quam Commiſſarii tui coacto illo frigidoque, et elumbi argumento, a contextu ſeu ſcriptura pactorum euincere conabantur, alia interuenerit nulla. Prout etiam recordari ac fateri debes Commiſſarios Polonos, quotieſcunque iiſdem in tractatibus, per priuatos, et inallegabiles cum legato Gallico diſcurſus, de aliis Plenipotentiis mentio facta eſt, nunquam niſi clara et aequiſſima ſub conditione reſpondiſſe, miſſuros nimirum ſe perlibenter, in Poloniam pro eis, quod ſi miſſionis tempore Commiſſarii Suedici ad ipſum pacis negotium voluerint accedere: vel ſaltem ipſe legatus, de aliqua exinde conſolatione, ac temporis ſumptuumque fructu aſſecurare eos poſſit. Ad quae ille, veſtrarum haud ignarus machinationum pro rectitudine animi ſui, nunquam niſi verba ambigua, et bonam ſpem offerens, maluit iterati congreſſus promotor eſſe, quam iniquus pro vobis ſponſor.

Etiam ego te hic, vbi obiter tantum dicenda quaedam promiſeras, obiter etiam expedire poteram, ſi dicerem Regem noſtrum falſo a te accuſari violatarum induciarum, tam ob dictum titulum, quam quia Plenipotentias ad guſtum ſaliuae veſtrae non ſtatim miſerit, nec ad arbitrium et praeſcriptum veſtrum, ſolum in tractatu agere aut comparare voluerit. Res et ratio clara eſt, ex ipſa induciarum formula verbiſque, quae ſic habent: *Durantibus ac currentibus hiſce induciis agatur de pace perpetua, ita tamen, vt ſi tractatus pacis perpetuae, ſemel atque iterum non ſucceſſerint, firmae nihilominus et inuiolabiles maneant induciae, vſque ad exitum, pactis hiſce praefinitum.* Manent ergo pacta a Rege illaeſa et inuiolata, tametſi ſe cum dignitatis et honoris ſui gratuita iactura repente veſtris dictatis, lituris, correctionibus, reformationibuſque ſubiicere et ſubſternere recuſaſſet. Mirum vero et monſtroſum eſt, quod cum binae ad minimum partes in tractatibus aequaliter agere deberent, vos tamen Suecos ſolos vtraſque partes implere voluiſſe, nihilque admittere, niſi quod lima veſtra limatum, veſtra ſecuri edolatum eſſet, alteri pro ſuo commodo, et honore nihil indulgentes, nihil reliquum facientes: ipſo leone Aeſopico iniuſtiores, qui ferarum Rex, aliquid tamen praedae feris aliis relinquit. Deinde Suecia, et tu ipſe Cauſarie profiteris, cauſam vnicam tam diuturnae litis, et antea hoſtilitatis, ac belli inter Sueciam et Reges Poloniae fuiſſe: *Titulum Regni Sueciae.* Haec lis nonne bellè finita eſſet, Suecisque palma tota, et quidquid hucuſque verbis votiſque omnibus optauerant, vrſerantque, ac bello petierant, conceſſum videretur, ſi Rex Poloniae titulum ſuum haereditarium, gratis et ante omnem congreſſum vel tractatum, anteque omnem ſpem, atque ſpecimen pacis, deponeret, deleret, et Suecorum poteſtati atque arbitrio traderet? Sic enim Sueci toto ſuo deſiderio, voto, ac fine potirentur, nihil verò inde Regi Regnoque Poloniae commodi accederet, cum neque fiduciam, aut ſpeciem felicis, vel benignioris tractatus, ac ſucceſſus, vt promitterent vel annuerent Sueci, induci potuerint. Talis vero ſucceſſus ſeu euentus, non a caſu, fortuna, aut ab alia incerta alea, neque ab alieno arbitrio aut facultate pendebat, ſed in ſola Suecorum voluntate, ac ſinceritate

ritate ſitus erat. At in Pruſſia Vladislaum depoſuiſſe in Diplomate, ſeu Plenipotentia reformata, titulum Sueciae fortaſſis dices? Sic tamen non ius depoſuiſſe, neque ſucceſſori ſuo haereditario, atque eadem lege, qua ille, et nullo eius beneficio ad veram Regni Sueciae ſucceſſionem venienti, hoc facto ſuo neceſſitatem impoſuiſſe dicere potes? ſi dicere perges, maligne et falſo dixeris. Niſi forte fateri velis, quod Vladislaus, nonniſi praemio, et mercede receptae Pruſſiae, id fecerit, aut facturus eſſet. Nunc vero quid Sueci Ioanni Caſimiro praeſtare parati erant? nihil, inquies, qui ne beneuolam quidem vllam oſtentationem, vel indicium oſtentare voluere. Imo vero, ſi votis Suecorum altioribus, et cupiditatibus ſeſe prodentibus, vel ſecretioribus rumoribus credendum erat, Ioanni Caſimiro, Pruſſiae vel partem, vel littora, certoſque portus cum vectigalibus, aliaque plura, illos adimere velle, pluſquam rumor erat. I nunc, et dic, alias obſeruatum eſſe titulos fuiſſe depoſitos, ſcilicet hoc modo, his conditionibus, quales a Suecis Lubecae coquebantur. Et de his ſatis. 1656

In ſecundo Lubecenſi congreſſu, quia iure non potuiſti, iam non quereris de plenipotentia: ſcripta enim erat, licet non ſecundum obtruſam a vobis, per legatum Gallicum formulam, ſed ad normam Vladislauianae, ſeu reformatae, et quam vos prioribus in tractatibus voluiſtis habere. In ſigilli tantum amplitudine inſignia Regni Sueciae impreſſa, contra quam paci congruens, et teſtimoniis Zadzikii Cancellarii olim Regni Poloniae, Legatorum Angliae, atque Ordinum Belgii, ſatis ſuperque conſtabat, arguis.

Et cum per inſignia Regni Sueciae impreſſa hic intelligas, tres illas Coronas, quas Commiſſarii tui, linceis ſuis, et belli cauſas conquirentibus, oculis, nunquam hactenus, neque in ipſa nuper Vladislai, ſeu reformata Plenipotentia, ab aliis accuſatas inter Prouincialia Regni Poloniae inſignia, modo primum obſeruarunt; quaero tres iſtas Coronas, propria Sueciae inſignia eſſe, numquid non, vobis Suecis toties domi foriſque, ac poſtremo ſolenniter in Stetinenſi tranſactione, anno MDLXX. Dani palam negarunt, cum quibus ea de re tunc lis erat? Certe non negarunt ſolum, ſed denegarunt, imo palam euicerunt, et obtinuerunt, ne tres coronae, certa et propria inſignia Sueciae haberentur, idque teſtibus, ac veluti confirmantibus Caeſareae Maieſtatis, Regum Galliae et Poloniae, nec non Electoris Saxoniae legatis, ad tranſactionem illam vtrinque electis et aſſumptis. Nihil profecto contra haec tunc Suedici Legati, quamuis inſtructiſſimi, et fruſtra pro dictis Coronis obſtinatiſſimi, probare vel euincere potuere. Deinde Dani, iuxta Danica et Noruegica, aliaque ſua inſignia, tres coronas, annon hodiernum vſque in diem publice habent, geſtant, atque oſtentant? Neque vos in poſtremis illis Bronſebröenſibus tractatibus tres Coronas, tanquam veſtras repetiiſtis, aut Danis eripuiſtis, quamuis partem littoris Danici et Oeſeliam ademeritis? Nec alias in Dania vſquam magis, quam in Polonia illae tres Coronae, alicui certae prouinciae aſſignari vel applicari poſſunt, atque ita fruſtra hoc Polonis obiicies: Dani vero tum temporis Suecis etiam exprobrauerunt, et ex magno illo (ſi Diis placet) Suecorum Hiſtorico Olao oſtenderunt, vetus inſigne Sueciae non tres Coronas, ſed puellas neſcio quales fuiſſe. Quod autem congruens paci non fuerit eiuſmodi Coronarum in ſigillo Polonico exiſtentia, nullatenus probari poteſt. Nedum vero ex literis Zadzikii, ſeu atteſtationibus Anglici et foederati Belgii, Legatorum; quia iſtae (vt paulo ante dictum eſt) et ſi nudis atque ſimplicibus chartis credendum, ad nullum alium effectum, niſi ad euitandam corrupti ſigilli ſuſpicionem a Commiſſariis illius temporis obtentae

1656 et impetratae fuere. Si vero is vel alii legati (mirum enim eſt, quod non omnes) aliquod teſtimonium taliter compoſitum, vel conflatum, aut in vim inuiolabiliter obſeruandae legis dederunt, vel dare potuerunt, idque authenticae et legitimae auctoritatis eſſet, quis tale aliquid vidit? aut vnde Regi vel Cancellariae noſtrae conſtat; ſi apud vos Suecos ſolos haec myſteria clauſa et abſtruſa ſunt? Ec Commiſſariis Polonicis Lubecae, praeter ſimplices ſchedulas, monſtraſtis nihil. Sed quidquid ſit de proprietate trium Coronarum, cum eae tamen aliorum, vtpote Coloniae Agrippinae, et Cracouiae Canonicorum Cathedralium Collegii inſignia ſint, cumque praeterea pars altera vulgarium inſignium veſtrorum, vnus aut geminus leo, inter Prouincialia Regni Poloniae inſignia deprehenſus non fuerit, poterat ſane minus turbarum haec res conciuiſſe, praeſertim cum antea a vobis veſtriſque nihil horum in diſceptationem tractum, ſed tam in reformatae, quam priorum tractatuum Plenipotentiae ſigillo, tres iſtae Coronae admiſſae et receptae fuerint.

Interea autem Polonis Commiſſariis multoties ſe offerentibus, quod ſi iſtae tantum Coronae ad tam operoſe inſtitutos tractatus obſtaculo eſſent, procuraturos ſeſe apud Regem ſuum, vt deprimendi eas ſeu expungendi ſibi ex ſigillo poteſtas fieret (ita enim et cum titulo Suedico fecerant), ne vobis implorandarum iterum atteſtationum neceſſitatem adferrent. Cur vos, tam ſinceri perquiſitores pacis, non acceptaſtis hanc illorum ſubmiſſionem? ſed arrogantiſſime inſtitiſtis, vt non tantum delerentur, vna cum titulo de ſigillo, ſed vt ne veſtigium quidem in illo ſupereſſet cuiuſpiam, et nouum omnino ac recens conficeretur. Quod hercle impoſſibile fuit, et conſequenter veſtrae de expectando et prolongando ad hoc tractatuum tempore exhibitio et promptitudo, eluſoria magis quam ſincera erat. Mutatio enim ſigilli aegre abſque Comitiis generalibus fieri poterat, et Rex bello Coſacico adſtrictus, ſupra ducenta milliaria Germanica Lubeca diſtabat, in Ruſſia; vbi nulla omnino, neque citius, neque tardius conficiendi, transferendi vero valde incerta media erant, niſi forte Lapponici veſtri tabellarii, ſeu curſores adeſſent, vel talis faber, qualis erat is, qui nocte vna arma integra Achilli mirifice fabricauit; qua in re nemo fidem haberet Homero, niſi fabrum Deum finxiſſet. Porro dum iidem Commiſſarii, praefixum tractatibus bimeſtre artificiis veſtris, modo per ſigilli criminationem, modo per diſquiſitionem, de loco et ratione congreſſus eripi ſibi animaduerterent, inuitarentque vos ad practicatum in Pruſſia tractandi modum: videlicet, vt quandoquidem de plenitudine et poteſtate ipſorum, nullum adeſſet dubium Plenipotentiae cum reliquis differentiis ſuis, apud mediatores deponerentur; cum aſſecuratione, quod bene ac proſpere cedentibus tractatibus, tales vobis pro concluſione allaturi eſſent Plenipotentias, et tale ſigillum, de quali in ipſa tractatuum ſerie inter vos conueniſſetis. Sic, inquam, inuitantes vos, et ſuſpenſis praeliminarium vanitatibus, ad ipſum pacis negotium, vocantes Polonos, cur ad meditationes ſeu vexationes veſtras Monaſterienſes conducere allaboraſtis potius, quam ſequi exemplum, ad ſopiendam luctuoſam hanc controuerſiam a veſtriſmet Commiſſariis prudentiſſime inuentum, vſitatum, adhibitum, et tot exterorum legatorum auctoritate probatum? Forte quia Suecia, et patrius mos, vilioris momenti et exempli iam apud vos erat, poſtquam in Germania didiceratis peregrina ſectari, et magni atque inſolentes eſſe; et inflari coeperatis potentia ad nouas plenipotentias. Sed vtut eſt, quandoquidem vos ad domeſticos et rectos mores, neque anteceſſorum exempla, neque aequitas et ratio, neque inſtantiſſimae mediatorum ſuaſiones reuocare valuerunt, et tam publice, quam priuatim, nullum vnquam

quam iuſtae ac honeſtae pacis indicium edere voluiſtis; quid aliud Polonos decuit, quam huiuſmodi contumaciae et arrogantiae veſtrae ſe non ſubſternere, ſed cauſam ſuam iuſtiſſimam felicioribus committere temporibus, aſſecuratos veſtram aduerſus perfidiam ſanctitate, fide, et religione pactorum, nec non confecto prioribus in tractatibus limitationis inſtrumento, quod iſti, de quo agimus, congreſſui, binos menſes ſtatio erat, et illis infructuoſe praeterlapſis, liberum cuique, omni ſine alterius partis offenſa, ſiue violatione pactorum, diſceſſum. 1656

His non obſtantibus tu concludis: Hac praeliminarium mora Suecos impeditos fuiſſe, quominus de violatione induciarum queri poſſent, et ſatisfactionem expoſcere. Sed quoties repetendum et refricandum eſt; quod licet in tractatibus, pax concludi non poſſet, induciae tamen deberent eſſe inuiolabiles, ſi inuiolabiles, quod vobis Suecis querendi ius ſupererat? Nam ſi ad innocentiam ſatis eſt querela, quis poſt facinora omnia atrociora non innocens erit? Si itaque violatio nulla eſſe potuit, quamobrem ſatisfactio expoſci poterat? An Suedicum mere eſt iniurias inferre aut fingere, et ſatisfactionem exigere? Pomeraniae legitimi haeredes, ſi liceret, merito queri poſſent, et Dani, et cui ius antea erat in Bremenſem, alioſque Epiſcopatus ac ciuitates. Et ſic interim tibi de his ſatisfactum eſto, qui ne hoc quidem merebaris, apud quem *Nullus verbis pudor aut reuerentia.*

Poſt tractatus vero Lubecenſes quid producis? quid aſtruis? Regem Poloniae per Caneſilium indicaſſe, velle ſe legatos ſuos, Reique publicae ad Sueciae Regem ablegare, qui coram ipſo tractatus de pace perpetua auſpicarentur, huncque ad hoc quamuis non obligatum poſthac ad reaſſumendos tractatus, cum ſemel atque iterum, fruſtra tentati fuiſſent, conſenſiſſe; ea tamen lege, vt Polonici legati propere accederent, qui tamen condicto tempore non acceſſerint, ſed tantum internuntius quidam Morſtenius etc. Multa hic ſimul iterum conturbas, Cauſarie, aſſuetus forte nonniſi turbida piſcari aqua. Num vero obligatus Rex veſter fuerit, nouos congreſſus admittere, ab humanitate Suedica non ſeuere requirimus. Nimis enim dura illa, et montibus ſuis ſimilis, vel fugitiua eſt, quae adeo propere euaneſcit, vt mox patebit.

Et certum inprimis eſt, Regem Poloniae per Caneſilium nunquam clare et expreſſe indicaſſe, velle ſe legatos ſuos, in ipſam vſque Sueciam ablegare, ſed ſi Lubeca amplius non placeret, Francofurtum ad Oderam, vel Regiomontum, vel denique etiam Rigam, aut Stetinum. Rex autem veſter quid? Stockolmiam propere accedere iuſſit: Haec vt ſubito, vt propere, vt valide tonuit! Certe ſatis pro imperio cum Regibus. Vnde vero illa properandi per mare in Sueciam facultas, iniquo aut dubio tempore, vel rebus interturbatis, erat? An tanquam in triuio proſtant in Polonia legati? aut e figlino genere ſunt, qui currente rota quolibet e luto effingi poſſint? Non habet tales Senatores ſeruos Polonia, quibus omnis nutus Regius pro obſequii neceſſitate ſit, quomodo in Suecia aiunt, omnem ſibilum Regium, ius Maieſtatis, et imperii neceſſitatem habere. Quaerendi hic, eligendi, ambiendi, et ſi noui fuerint, inſtruendi ſunt, quod ſine dubio propere, et raptim fieri non poteſt. Neque enim illi priores ſtatim ad manum erant, aut adeſſe tenebantur. Etiam prope coelum hyemare incipiebat, neque genio noſtro, vel naturae Poloniae mare familiare eſt, vel idoneum admodum.

1656 Deinde non ideo miſſus eſt Morſtenius, vt tanquam legatus in negotio principali, ius et auctoritatem tractandi ſtatuendique de pace perpetua haberet, vel proponeret, ſed vt pro legatis, qui non eadem celeritate procurari et aduenire poterant, de commoditate loci ad tractandam certitudinem aliquam et ſecuritatem, a verſatilibus conſiliis artibuſque Suedicis cognoſceret et impetraret; ne deſpectui noua legatio obnoxia foret, prout poſtea quodammodo Regio legato contigit. Hoc itaque Morſtenii factum, nihil alienum a moris publici humanitate afferebat, neque is tandem niſi per magnas moleſtias et pericula atque iactationes in Sueciam repere potuit, primo Rigam vſque circumiens, deinde tempeſtate, et quaſi naufragus in Danica eiectus littora. Interim legatus ſolennis Illuſtriſſimus D. Gorayski, Caſtellanus Kiiouienſis, paratus, inſtructuſque erat, iamque comitatus, impedimenta, currus expediti, ornatique, cum in ipſo valedicendi actu, heu! lethali impetu, ſubitae et incurabilis aegritudinis oppreſſus, extinctuſque, non Regia tantum, et publica vota, ac legationis properandae promptitudinem, ſed etiam viuendi facultatem deſtituit. Certe ſi homines eſtis Sueci, humanis caſibus (ſepoſita interim dura et montoſa illa indole) et tam miſerabili fato, ignoſcere poſſetis, cum hominem et legatum ad vos properantem mors propera nimis in loco fixiſſet. Poſthaec vero, priuſquam nuntius mali ad Regem vſque perueniret, antequam alius legatus, in tanta locorum diſtantia quaereretur, inueniretur, iterumque nouis literis, mandatoque ac ſumptibus inſtrueretur. Annon mora opus erat? aut quomodo propere haec talia peragi, aut properari poterant? Quicquid tamen conſilio curaque ac diligentia perfici poterat, curatum, factumque et perfectum lente eſt: Miſſuſque pro ratione temporum alius legatus Illuſtriſſimus D. Ioannes Comes de Leſzno, Palatinus Lancicienſis, cui poſt mare enauigatum, ad portum Sueciae Dalerenſem appulſo, ſtatim ſuccenſuit hoſpitalitas veſtra, quod nauſea tarde diſcuſſa, primum triduo decliuante, inter homines ignotos, et eo loco, vbi non omnia more cultiorum ac ciuiliorum regionum parari poterant, miſiſſet ſui aduentus indicium. Deinde illi ipſi iam Stockolmiae veſtrae appropinquanti, non exſcendere et euadere e naui, neque terram attingere fas eſſe voluiſtis, niſi e ſentina literas fidei prius monſtraret, ſeque legatum probaret. Quod tamen ab aliorum legatorum ciuilitate admoniti, humaniter ſcilicet, remiſiſtis. Quomodo vero illic cum legato egeritis, quomodo is ad omnia, votis formuliſque, et conditionibus veſtris ſe fruſtra accommodauerit, nullamque iam moram, vel excuſationem reliquam vobis fecerit ad pacem tractandam, omniaque effugia vel diffugia veſtra facilitate ſimul ſua ac Regia nudauerit ac diſcuſſerit, vobis, nil niſi bellum et pactorum violationem libere ac minaciter ſpirantibus, et illum hinc alio ac rurſus trans mare ablegantibus, vbi tamen antea tractandi facultatem concedere, aut conſtituere noluiſtis. Haec inquam omnia, et ſi quae alia ſuperbe fruſtrando illata ei ſunt, quia fruſtra vobiſcum nunc agitur, hic non exaggerabuntur.

Interim Morſtenius ille quidam, prout a te appellatur, pene mihi excidit, poſtquam a vobis ſpretus et contemptus eſt: In eo literas fidei, non in capite, neque in eſſentialibus, ſed in calce literarum reprehendis, et in iis accuſas ea, quae nihil ad rem faciunt, ſiue in fine literarum ponantur, ſiue nuſquam, in quibus tu tamen audaciam et auctoritatem iuris ponis, quod niſi impudentiſſimae ſuſpicioni aut fictioni potius liceret. Sed quid tibi non licet, qui etiam literas fidei datas Morſtenio a Rege Poloniae inſimulas, illud praeiudicii inuoluentes, vt ſub annis Regnorum ſuorum (cum vnum tantum, videlicet Poloniae habeat) ad calcem literarum annotatis, innueret, ſe eſſe Sueciae Regem, titulum-

que

que illum Sueciae, quem in fronte literarum Regi Sueciae ex pactorum praeſcripto tribuiſſet, eſſe fruſtraneum et inanem. Hic non puduit te iterum pactorum praeſcriptum appellare, quod toties nullum eſſe oſtenſum eſt. Fateris autem Regem Poloniae in fronte literarum, Regi veſtro tribuiſſe titulum Sueciae, quod illic ipſe nominatim clareque abſtinuit. Frons autem literarum, an non is locus eſt, in quo Reges ſe ſuoſque titulos profitentur, eoſque expreſſe praemittunt, et cum dignitate exponunt, non vero in cauda; niſi forte apud vos cauda calxque pretioſior atque honoratior ſit, quam caput et frons. Tarde certe et praepoſtere Regem Sueciae Ioannes Caſimirus abſque mentione Sueciae, et eo in loco, vbi nihil amplius nominabatur, innuere voluiſſet, (vt tu calumniaris) ſi poſt depoſitum; palam publiceque in fronte et capite titulum Regni, illum demum in calce, et veluti ſub pedibus, tacite, ſine nomine, ſine indicio omni reſeruaſſet. Verum tibi non lyncei tantum, ſed etiam vulpini et crocodili ſunt oculi, adeo aſtute vides, quae nemo alius videt. Nam et crocodilus non habet oculos ad lachrymandum, niſi vt decipiat et noceat. Neque tu tamen antice et poſtice Iane, in illo literarum veluti poſtico (condonabis verbo inopinato) aliquo modo innuis, ſimul cum Polonia aut iuxta illam in nomine ſuo Sueciam ſcriptam aut nominatam fuiſſe. At regnum Poloniae, inquis, vnum tantum habet Rex; ſi veteres titulos inſpicis, non vnum ſemper fuit, et poſt Chriſtianam diſciplinam acceptam adhuc plura fuere, interque Reginas harum terrarum ſanctiores, illa Haliciae Regina, hodie publica memoria et veneratione honoratur. Facile vero pro tua, aut ſinceriori humanitate, agnoſcere potuiſſes, non Regium conſilium, ſtupidiſſimum illud compendium et figmentum, a te illic productum, potuiſſe eſſe. Scilicet ad pronunciandam fruſtraneam et inanem priorem illam, in fronte expreſſam, et profeſſam conteſtationem depoſiti ſigilli, fuiſſe poſtea ſuppoſitam vocem, non exprimentem quicquam clare et nominatim. Scribam autem, vel actuarium, non eximo omnino culpae aut ſocordiae, praeſertim (vt hoc non diffitear) cum Cancellariae Polonicae ſcribas non ſemper eruditionis commendatio eligat, admittatque, ſed mera plerumque characteris, vel pingendi qualiſcunque induſtria, manuſque ſpecimen aſſumat. Neque Reges ſcribendo nomen ſuum illic, vel annos ſuos numerare, vel inſpicere ſolent: Et noſtrum aliquis, cum literas ſcribis deſcribendas tradit, quando poſtea relegendo ad voculam illam *Datum* peruenimus, oculorum et correctionis diligentiam amplius non extendimus. Tam ſuſpicacem autem et maleuolam tuam diligentiam, et fingendi induſtriam quis ſperaſſet? niſi quod vbique nodum in ſcirpo quaeras, quem tamen nullum eſſe, ipſe Iunceus Regiae apud vos Domus, faſciculus monſtrare poſſet. 1656

Sed et aliud quiddam te, in literis fidei, emiſſitiis tuis oculis, Arctoa e latebris vlula deprehendiſſe vlulas, ſimulans tamen, illud te omittere, et tranſire ſilentio. Neſciuiſſemus te eſſe tam Rhetorculum, niſi figuram rhetoricam, ab ipſis Atticis Athenis, vbi noctuarum eſt patria celebris, tu Borealis noctis incola, tam belle aſciuiſſes, vt quod maxime dictum expreſſumque acclamatum velles, ſilentio te tranſire nugareris. Sed neque ego tibi tranſitorio homini, niſi per tranſennam aliquid regeram, qui ſolam vocem et caeterationem, iterum atque iterum a Latinis Regis literis exigis, cuius vnius omiſſionem, derogare paritati Regum, tranſeundo tantum inſimulas. Sed mane ſane. Nam hoc quoque neque conſilio, neque ſtudio factum; ſatis vobis conſtabat, quod cum ſcribae ſimplicitati aut vitio omiſſio fortuita aſſignari potuerit, vltro aliae, et quales Suecia voluit, literae tranſmiſſae fuerint; Latine certe confectae, et tam clare ab

 eo,

1656 eo, qui cum Regna, Ducatus, Prouincias, et haec atque illa omnia, ſimulque et caetera ſcribi feciſſet aut conceſſiſſet, ſatis vniuerſa ac ſingula patitet conceſſiſſe credi potuerit. Vis tu hoc, clariſſimo et proximo in exemplo? Si quis te oratorem, cauſidicum, hiſtoricum probum, et caetera improbum diceret? an non omnia improbitatis elogia tibi attribuerit? aut quidpiam poſtea probitatis tibi relictum putas? etiamſi tu excetra lernaea, et ceto Atlantico, vel balena Britannica maior, te intus et intime exenteraſes. Quanto modeſtius grauiuſque Angliae ſemper et hodie Galliae Reges, cum titulis ſuis agunt, qui nullam caeterationem quaerunt, vel vſurpant ipſi, aut ab aliis exigunt, etiamſi plures Principatus in Regnis ſuis numerare queant, et nobiliores quam Suecia, ſed tu nimis *vis Archetypas habere nugas.* Iamque ego te, neſcio quo, cum tuo ſilentio tranſiiſſe putabam, cum tu praecipiti anhelitu regreſſus, praecipuum quoddam, ſed nouo horrore terrificum, incertum quo ex mari producturum te minaris, verebar ne illa eſſet, quae Heſionem [92]) deuoratura quondam viſa eſt

repens conſurgere ponto
Bellua monſtrum ingens, quam tu nec montibus vllis
Nec noſtro metiri

poſſes mari. Hercule hic forte opus eſt, vt olim contra illam. Magna certe monſtra fuiſſe neceſſe eſt, quorum dentibus, plus quam elephantinis iugulum ais Sueciae, Regem Poloniae petiiſſe. Et quaenam illa? Peregrinas, inquis, claſſes in mare Balthicum Rex Poloniae inducere eſt conatus; foederaque cum variis Principibus, ac populis, qui dictum mare accolunt ac frequentant inire, ſolo Sueciae Rege excluſo; et ne caeci non viderent, adieciſti, luce meridiana clarius eſſe, dictas claſſes aduerſus Suecos fuiſſe deſtinatas. Quodſi meridianam hic lucem, illam viciniae veſtrae aut Lapponiae intelligis, feſtiue tibi credimus, vbi hyems et nebula perpetua

Inuoluens vmbra magna terramque polumque
Semper, et obtenta denſantur nocte tenebrae.

Cur vero nullus Rex aut populus in tanta luce nominatim et ſpecifice oſtendi poteſt? Nullus locus aut tempus certum exprimi? Non ita pridem hoc factum ais. At tu iam pridem mentiris, praeſertim cum nihil nominas. Qui deinde illi varii ſunt Principes, et populi mare Balthicum accolentes? qui claſſes habent, vt ad nutum Polonorum contra Sueciam mittere poſſint? Vnus Regum, Daniae Rex, eius maris eſt accola. An ille ipſe Mycenaeus magnorum Ductor Achiuum [93]), mille nauium claſſem, tanquam ad Troiam expugnandam ſollicitatus eſt? Si ita eſt, illo viuo dic eundem ſollicitatum eſſe, vt tibi teſtis adeſſe poſſit. Qui vero alii ſunt, qui quidem Balthicum non accolunt, ſed frequentant, Britannos vix credo te intelligere; cauſam melius noſti, quam vt audeas fateri. Ordines forte foederati Belgii aptiores ſunt, et paratiores. Sed quaeſo te, qua ſpe, aut quibus ſumptibus, hoc cogitare aut ſuſcipere Rex Poloniae iſto tempore potuit?

92) HESIONE, Laomedontis Troiae Regis filia, quam Hercules ceto expoſitam liberauit.

93) MYCENAEVS *Ductor Achiuum*, eſt Agamemnon Imperator Graecorum. Nam MYCENAE, vrbs Peloponneſi, in Argolide, regia fuit Agamemnonis, Mycenarum Regis, exercituum Graecorum ad Troiam imperatoris, Menelai fratris, Clytemneſtrae mariti, Iphigeniae patris, vnde MYCENIS, pro Iphigenia Mycenaea, et Agamemnoniae Mycenae apud Virg. Aen. 6, 838. *Achiuum* autem, ſeu Achiuorum, vel Achaiorum idem eſt, ac ſi diceres Graecorum. Achaia enim Graecia propria eſt, inter Theſſaliam et Peloponneſum intercepta.

potuit? Aiunt quidem tempore tractatuum Lubecenſium, aut circiter, rumorem quendam inceſſiſſe; ſed nullo Rege, nullo ordine auctore; E re ſorte negotiationis magnae ac fructuoſae eſſe potuiſſet, ſi Polonica ſocietas adiungi poſſet maritimae cuidam ſocietati. Sed vnde Polonis aliqua in mare fiducia, aut vires? Nec tamen hic rumor aut inane votum, ad publicae vel Regiae auctoritatis notitiam, ſeu conſenſum vnquam peruenit. Sin aliter ſe res habet, dic per legatos, vel per literas, vel per indicia, Regem vllos ſollicitaſſe, ne ſemper fingere videaris. Si vero ſocietatem aliquam foris Rex quaeſiuiſſet, vel oblatam admiſiſſet, an a more hoc aliorum Regum alienum, aut omnino illicitum erat? Aut vos Sueci ſoli homines eſtis, quibuſcum ſocietas iniri debeat, aut poſſit? vel contra quos foedera ſanciri queant. Nimium eſtis, ſi nullus alius Rex aut populus, praeter veſtrum eſt: An nuſquam mundus, amicitia et genus humanum, niſi in Suecia viget et latet? Aut ſi Rex Poloniae aliquem amicum Regem habere vellet, ideo ſubito contra vos amicitia illa, per inſidias aut cuniculos, vel aperta pacta ſtrueretur? Vos in Britannia forte ſocietatem iniiſtis, nunquam in veſtra conſilia aut facta inquiſiuit Polonia. In Luſitania ſimul atque Rex nouus erupit, veſtra legatio occaſioni abblandita eſt, Suedicaeque amicitiae blandimenta attulit. Nec illic quidem ſiniſtri aliquid, ſuſpicata eſt aut queſta Polonia. Et heu, quid non in Gallia perfeciſtis aut tentaſtis? vt de Moſchis interim taceam ea, quae ſe ipſa produnt, et orbi iam manifeſta ſunt vniuerſo. Quid Benedictus Scythius Senator et legatus Suedicus in aula Turcica ſollicitauerit, quis dubitare poteſt? Solis ergo Suecis trans maria terraſque omnes Regum ſollicitare potentias vel ſocietates licet? Solis Polonis interdictum eſt, vel vnum amicum, aut nonniſi ad arbitrium veſtrum aſciſcere, vel admittere inuitantem? alias diffidentiam, vel hoſtilitatem vocatis. At ſolum Sueciae Regem a Polonis ſic excludi moleſte fers, aut minime ferendum putas. Et vos vbinam vſquam Regem Poloniae in ſocietatibus tot veſtris incluſiſtis? In pace quidem Germaniae id feciſtis, ſed vt turpius per iniuriam excluderetis, bellum ſic quoque inferentes, contra fidem publicam, nam veſtram vbi appellem? 1656

Poſt haec de maris Balthici et commerciorum turbatione a Polonis quaeſita, pudet tecum litigare: Nam Suecorum hoc proprium eſt, et peculiare, prout nonſolum Caroli et Guſtaui tempore, luce meridiana propiori conſtitit, et nuper emicuit in portu Gedanenſi; vbi Vrangelius, et alii cum claſſe Suedica, vectigalibus exigendis, et ſic libero commercio turbando inſidiabatur, ſolum ita per literas, a nobis interceptas, iuſſus a Rege veſtro rem moderari, vt ſi Danus et Batavi, pro libertate nauigationis, vim opponere vellent, Vrangelius exactione abſtineret, ſi modo nil dum tale aggreſſus fuiſſet; ſin iam ad factum ipſum proceſſiſſet, pergeret porro et non deſiſteret. An vero tutela maris Balthici Suecis peculiaris ſit, credo nondum cum Rege Daniae deciſum eſſe, qui non fruſtra ſibi vectigal in freto Orenſi conſtitutum, et conſenſu gentium approbatum aſſeuerat, atque defendit.

Et hucuſque cauſas omnes enumerando, virus tuum araneole Suedice, euomuiſti; quae cum ſic nil, niſi tela araneolae fuerint, eas muſcae cuiuslibet ſclopus poſthac facile difflauerit. Ita tamen tu pro te, proque tuo Rege; pro Polonis vero obiectionem vnam, alteramque, vel etiam tertiam inuitus quidem affers, ſed et inuita Minerua mox impugnare et euertere conaris.

1656 Prima eſt, qualem ipſe informas et mox deformas. Quod Poloni controuerſias exortas, per Commiſſarios in Liuonia, non per arma, decidi debuiſſe opponant. Merito id quidem, quando ita et non aliter eſt, ſtatutum ac praeſcriptum et licitum eſſe ex pactis conſtat. Contra hoc tamen ſic reponi poſſe ais. Interim ſatis molliter hoc poſſe dixiſti: nam ſolide reponi poſſe, dicere non potuiſti. Quid tamen robuſtiſſime Gigas, per potentiam tuam potentiſſimam, e calumniarum repoſitorio reponis, qui hucuſque nihil validi, nihil firmi poſuiſti? Per Commiſſarios, inquis, in Liuonia nihilo plus obtineri potuiſſe, quam per binos Lubecae ſolennes conuentus, nec ſpem fuiſſe deciſionis controuerſiarum, per Commiſſarios, quando Lubecenſi bino congreſſu, ne praeliminaria quidem pertractari potuerint. Haeccine contra ſacrum et inuiolabile pactorum repoſitorium, ſuppoſititie prome conde, reponis? ſicque pacta eludis, quae vnicum hunc modum Regibus Regniſque ſeruandum, expreſſis verbis et legibus aſſignarunt, indixerunt. Indixiſſe certe negare non potes, ſeruandum ergo hoc erat, non mutandum, non reiiciendum, niſi ſimul pacta reiicerentur: Et non ſeruando vos Sueci ſoli infregiſtis, ſoli violaſtis pacta. Commiſſionum enim illa nonſolum natura, ſed et neceſſitas erat, vt tractatum et belli facultatem praecederent, quo igitur iure a bello incepiſtis, commiſſionibus non habitis, et induciis durantibus? Extrema primo nemo tentauit loco, niſi extreme perditus aut inhumanus.

Prius in commiſſionibus de violatione pactorum agi iuſſere pacta, factum a vobis non eſt, non permiſere ante ad arma deſcendi, factum id tamen a vobis eſt. Male itaque imo maligne a tractatibus ad commiſſiones ratiocinaris Cauſarie. Nam in his nullam de pace perpetua tractandi facultatem, aut neceſſitatem poſuere pacta, et ſic non par moles aut difficultas fuiſſet; fruſtra ergo argutaris. Nec praeliminaria quidem moram, vel obicem vllum oppoſuiſſent, atque ita facilius res tranſigi potuiſſet, quam illic, et non alibi; multo minus in acie et bello agi et peragi de pactis violatis debuiſſe, clare pacta iuſſere. Suedica ergo haec fraus, aut tergiuerſatio, non Regis Poloniae erat, cui tu toties falſa imputando, moras, ludificationes, fucos fucoſiſſima fronte aſſignas.

Secundam obiectionem, quia clariſſimam et validiſſimam inueniſti, nouae lubricitatis aſtu et fallacia anguilla Suedica, ſeu Amphiſibaena exotica eludere tentaſti. Licet enim ſemel iterumque tractatus pacis non ſucceſſiſſent, firmae tamen et inuiolabiles induciae vſque ad tempus pactis praefinitum debent manere. Haec verba ſunt pactorum, et talia ipſe clare expreſſeque producis, quia aliter non licuit. Tu quid ad hoc? Rex, inquis, meus nihil in his pactis praeſidii habuit, ideo ad arma decurrere debuit. Imo currere aut decurrere non debuit, quia pacta vetant. Firmus itaque atque immobilis, et pactorum obſeruans manere, et tempus praefixum expectare obligatus erat, nec aliud ei praeſidium interim, vel ante illud tempus neceſſario praefixum permittebant; quia vnice cauebant, et prohibebant, ne prius ad arma decurreretur. Ita non aliter pactorum auctoritate vti potuit, quam illa permittebant; niſi ſi iam ſpernebant auctoritatem, quae non concedebat illi vndecunque, nedum pactis violatis, praeſidium aliud arripere.

Et iam hic deprehenſus tenebaris, vt tamen erumperes, omnia ſimul rupta effingis. An forte aliqua Principalis Arx Sueciae procumbit ſubito et coelum tonat omne fragore. Cum ſcilicet priores pacta violarent Poloni, quo nunc figmen-

figmento effugere, et elabi tentaſti? Contractuum et pactorum rationem hanc eſſe, ais, vt cum mutua ſtent obligatione, vbi ab altera partium violata ſunt; altera partium ſe non teneri vlterius pactis putet. Putet tantum? poteras firmiori verbo vti, ſi quid firmi habuiſſes. Putet certe ratio, quae nihil purum putumque habet, et tota cauſarum enumeratio apud puros ſincerosque iudices, quid niſi 1656

- - - *Tanti eſt, quanti eſt fungus putidus?*

Cum vero toties Polonos, ſeu Regem Poloniae violaſſe pacta inſimulas, interimque ne ſemel quidem, aut vnum aliquod euidenter ac ſolide probaueris, quid te niſi toties mentitum conſtet? Actore autem nihil probante, quid iura ſtatuant ignorare non poteras, aut non debebas. Pro probatis ergo, quomodo a probis recipienda ſunt? Et quoniam per ſingulas cauſas, ne quid omitteretur, tecum itum eſt, et ſigillatim omnis accuſatio tua circa pactorum violatorum figmenta, in nominibus ac particulis ſuis, euentilata et diſcuſſa eſt, Aeolum hic et ventos alios ad eam diſflandam non opus eſt euocare.

Tertiam Polonorum obiectionem ſic leuiſſime producis, vt tanto leuius euadas. Praedicta verba ſemel iterumque non pro binis vicibus accipi debere, ſed pro pluries repetitis, eoque ad tractatus, non ad arma, deſcendi oportere. Sed quid refert, an pro binis an pro pluribus vicibus intelligi debeant voces illae, ſemel iterumque? Nam tametſi non binis tantum, ſed etiam decies non ſucceſſiſſent, pacta nihilominus decreuere, ad arma deſcendi non oportere. Si non ad arma, quid niſi, vel ad tractatus renouandos deſcendi debuiſſe? Vel certe quieſcendum ab armis, vſque ad praefinitum tempus, tenor pactorum decernit? Si prius illud negaueris, hoc poſterius certe niſi furia furioſior ſis, negare non poteris. Tu tamen, qui tantum numerare male ſcis, poſtquam voculas *ſemel iterumque* pro binis licitis vicibus accipis, addis, pluries quam bis conuenire, contra ſenſum pactorum eſſe. Ita cum male ipſe ſentias, paruam hanc ſenſus tui ſentinam, aliis quoque offundere conaris, qui tamen id, quod expreſſe vetitum eſſe non probas, pro expreſſo ponere non debuiſſes. Dictum vero tuum ſic tueris. Ideo plus quam binum congreſſum, contra ſenſum pactorum eſſe, vt neceſſitas partibus imponeretur abſoluendi negotii, ne irritus et repetitus ſaepius congreſſus mentes exacerbaret, et pariter omnium gentium ludibrio exponeret, maximarumque impenſarum cauſa eſſet. De ludibrio piget aliquid mouere, cum florentiſſimae et potentiſſimae gentes ſaepiſſime congreſſus repetierint. Sed nec vlla tam ſplendida aut ſumptuoſa eſt natio, quae non celeriter finiri tractatus et controuerſias optaſſet. Neque tamen verum eſt, pacta neceſſitatem non pluries quam bis congrediendi, ſimpliciter et inuiolabiliter praefixiſſe, aut non permiſiſſe renouari tractatus, prout ſuperius demonſtratum eſt, et ratio clara dictat. Quia licet ſemel iterumque non conueniſſet, inuiolabiles tamen debeant ab eo tempore, vſque ad vltimum definitum tempus permanere induciae. Haec ſola vnicaque, et ineuitabilis eſt neceſſitas, quam pacta decreuere.

Poſthaec leoninae pelli belle vulpinam particulam aſſuis, et lectori blandiendo, Regis tui vbique nunc cruenti, ſtudium ad pacem perpetuam commendas. Cum nempe, poſt illa omnia quaeque in tractatum amicitiae perpetuae conſenſiſſe, ea conditione tamen, vt legati Polonici pro ſpe, a Caneſilio facta, nulla interpoſita mora propere aduenirent. Sed de hac propera properatione, iam tibi ſuo loco propere et proprie reſponſum eſt.

Digitized by Google

1656 Poſt omnia vero quaenam tandem tibi *magna malae ſupereſt audacia cauſae?* Orbi, inquis, Chriſtiano, ex his omnibus liquido conſtat, quam iuſtum Regis Sueciae contra Polonos bellum ſit et quam neceſſarium. Verum enim vero et hanc liquiditatem antea iam diſcuſſimus, quae nil niſi nebula, aut fucus, aut mucus fuit. Et ſi ex illis iuſtum Regi tuo conflatum fuiſſe bellum oſtendere potuiſſes, non ad furorem ſtatim ab initio confugiſſes, quem illi pro clypeo induiſti. Neceſſarium autem Regi tuo fuiſſe hoc bellum ad anteuertendas pernicioſas Regis Poloniae machinationes adſtruis: ſi illas machinationes intelligis, quas hactenus enumeraſti, cum eas mera figmenta et calumnias eſſe ſigillatim oſtenſum ſit, nouam hic refutationem non merebuntur. De alia neceſſitate Regis tui aut militis ſui non libet ex rumorum vel claritate, vel ambiguitate quicquam vobis exprobrare. Scilicet, an neceſſe fuerit, militem Suedicum inquietum, ſtipendiorum egenum, alio ad praedam et ſpolia effundere, cui quaſi alendo ac ſuſtinendo, nec Suecia, nec Pomerania, et quidquid praeterea habetis, par erat. An vero id in Poloniam licuerit, ſatis pacta demonſtrant, quae bellum omne, ante finem induciarum prohibent. Sin talis neceſſitas domeſticae indigentiae, iuſtitiam belli alicui affert, quilibet praedo, latroque, aurum, argentum, et alia praeterea bona aliis diripiens, neceſſitate ſe iuſtum atque innocentem fecerit; ſi itaque haec, tua etiam excuſatio eſt, quam orbi Chriſtiano obtrudis; quis miretur neceſſitatem hanc pure mereque Suedicam eſſe? Finnis quidem, Suecorum vicinis, Tacitus miram feritatem, foedam paupertatem aſſignat. Quota pars exercitus Suedici ſint hodie Finni non refert, cum ſub vnum imperium, et veluti vnam in gentem, geniumque cum Suecis coierint, moreſque et indolem iunxerint. Tanta certe cum feritate et foeditate paupertatis in Poloniae viſcera irruere, vt fidem nimium fecerint, vtriuſque nil ſacri, nil profani, inuiolatum integrumque relinquentes. Et hi tales, non modo e rupibus, ſcopuliſque ſuis ferociter prorumpunt, ſed etiam e genuina Gothorum conſanguinitate, non nouos fungos ſe prodiiſſe gloriantur. Et quis tam praeclaras, vel obſoletas neceſſitudines illis magnopere inuideat? praeſertim ſi Gothi nil aliud fuere, quam orbis terrarum praedones, et nullius Regni aut Prouinciae iuſti occupatores, ideoque nec meliorem, quam meruere, poſtremo adepti exitum. Enimuero pars eorum celeberrima Oſtrogothi, in vero cognomine ſolam circumferentes aſperitatem, hoc enim *Oſtro* non vero *Orientem* ſignificat [94]) ſic Italiam inuaſere, vt poſtea a Longobardis ſubacti oppreſſique interciderint. Pars altera violentae claritudinis, ſub Viſigothorum apud veteres omnes ſcriptores, non autem ſub - - - - Veſtro-Gothorum appellatione (vt nunc Suecia nugatur) aliquoties in Gallia ac Hiſpania caeſi, tandem a Mauris, ne quid ignominiae deeſſet, obruti, extinctique nuſquam illic priſci vocabuli veſtigium poſt ſe reliquere. Et tamen ab his laruis hodie nobilitatis cognatae gloria a Suecis captatur, cum nulla niſi feritatis ſuperſit. Gothos autem tam facile e Suecia, quam Suecos ex equo Troiano exiiſſe credideris. An vero ex arca Noe in maioribus ſuis Sueci prodierint, cum antipodibus aliqui dubitant, neque e bipedalibus Olai magni in Suecia pyramidibus conſtat; niſi forte ſub luporum forma, pelleque cum Cynocaephalis inde erupere: Vnde nunc Lycanthropi iſti, plus quam lupino more et ferocia paſſim omnia lacerant, lancinant, cruentant, vaſtant, diripiunt. Sed dabit Deus

his

94) Inſipida certe haec auctoris Oſtrogothorum eſt explicatio, qui omnino nugatur. OSTRO ſignificat in lingua Polona, acute, acerbe, aſpere, forte in alia lingua peregrina aliud quid ſignificat. Quia igitur OSTRO in lingua Polona aſperum quid ſignificat, ideo in Suedica orientem ſignificare non poteſt. Eiuſmodi nugae et alluſiones in reſponſione ad belli cauſas omnino abeſſe debent, quibus ſuſpicionem magis apud prudentes moueamus, quam plebi perſuadeamus.

his quoque finem, aut laqueum, aut quodcunque aliud compendioſius, quale 1656
belluae furioſae merentur [95]).

Reſtat poſtremum impudentiae Suedicae ſpecimen, in quod tota cauſarum enumeratio, plus quam Niliaca aut Iſtrica vaſtitate exoneratur; quo nihil impudentius, niſi a Sueco, concipi potuit. Nam te Regemque tuum confidere ais, has rationes, nonſolum omnibus iis, qui haec inſpicient, ſed etiam Reipublicae Polonae ſubditis, harum machinationum ignaris, probari poſſe. Te quidem, confidentiae Regiae columen, gnauiter impudentem neceſſe eſt, qui ſubditos Regis Poloniae, tuo, quam proprio Regi, maiorem fidem habituros, non modo ipſe putes, ſperes, confidas, verum etiam orbi Chriſtiano perſuadere id audeas. Externo illos ſcilicet Principi et hoſti, poſt bellum etiam, et grauiſſima damna cladeſque illatas potius, quam domeſticae auctoritati manſuete regnanti, etiam diu ſeſe clementia hactenus approbanti, credere velles? Interim blandule palpum obtrudens addis et agnoſcis: partem ſubditorum Polonorum harum machinationum ignaram eſſe. Innoxii ergo illi ſunt, nec hoſtilitatem meriti, quia ignari, cum tamen omnes citra diſcrimen a Rege tuo oppugnentur, affligantur, opprimantur. Sed quas tu tamen machinationes intelligis? Nam eas quas tu huc uſque e perpetuae calumniae machina eduxiſti, iam contrariis machinis, prout quaeque a Te vmbratili et laruato Archimede eductae fuerunt, ſuperius eliſae, proſtrataeque ſunt. Quis autem illarum machinationum ignarus non ſit, quas nec homo, nec ſol, nec Deus ipſe videt, aut vidit vnquam? Quanto iuſtius Rex Poloniae, poſt bellum, ante omnem legitimam denunciationem, illatum, et quidem durantibus induciis, ac pactis inſuper Germaniae comprehenſis, conſcientiam ac cenſuram orbis Chriſtiani, ac proximae ſincerae ſemper, et candidae Germaniae, appellare, aduocare, et inuocare poſſet?

An vero ad Caeſaream quoque Maieſtatem haec pertineat iniuria, auguſtiori iudicio vltro ſubmiſſum, et commendatum fore ſperamus; ita vt iam opus non ſit, in memoriam reducere duas priores cauſas, ob quas Suecus bellum Polonis ſeſe inferre profitetur, a Caeſarea Maieſtate profectas. Vna fuit a Botthio, qui cum milite et diuerſionis bellicae ſpe atque fiducia, a Caeſare in Liuoniam directus, miſſuſque fuerat; Altera non minore impetu cum Crocouio Caeſariano itidem Ductore venit, quem per Poloniam in Pomeraniam, Suecorum tum temporis Prouinciam vaſtandam, permittentibus aut non prohibentibus Polonis, tranſiiſſe et rediiſſe Suecia queſta eſt. Prout hoc in fronte ſtatim praeſentis manifeſti infert, et exaggerat; nomine tantum et auſpiciis, imperiiſque ac iuſſibus Caeſaris, Suedica calliditate reticendo. Eius ſilentii cauſa nunc non repetetur, quae tamen ſe facile prodet, expectentur ſaltem ſucceſſus et furor belli Suedici. Quod ſi tamen ob talia aliud ſperare, ſeque aliud mereri a Caeſare putaret Polonia, quis ſpei et ſimplicitati eius ſuccenſere merito poſſit?

Aliorum Principum Regumque animos ac iudicia ſcrutari difficile eſt, compellare forte tardum, praeſertim ſi in praeoccupatos incidat. Suum cuique arbitrium et cenſura ex re aut prudentia, vel aliis cauſis eſſe poteſt, eſtoque. Cauſas enim omnes quis omnino queat, vel audeat deprehendere aut nominare? Si quem tamen metus, terror, vis, auertit, ſi quem minorum gentium, ſua leuitas, vel ſimilitudo aliqua, ſpeſue nouae mutauere, aut corrupere, nihil a

 ſaeculi,

95) Iam nil habeo hic quod moneam. Vnuſquiſque neutrius partis videt auctorem animi commotionibus excaecatum male hic ſcripſiſſe.

1656 ſaeculi, indoliſue, aut moris ſui expectatione alienum fecere. An vero aliqua etiam Aula auro, (quod tamen in Suecia naſci negant) Suedico corrupta fuerit, illi ſoli ſciunt, aut credunt, qui illic inſuper pretioſis Moſchorum pellibus, adeo emollitos et ſuffultos aliquos viderunt, aut vidiſſe ſe putant, vt humaniſſimo fauore barbaram perfidiam, prae Polonorum innocentia commendatam atque approbatam, habeant, praedicent, tueantur. Alii nunc ſucceſſibus et euentui, peſſimo ac perfidiſſimo auctori, paſſim forte accedunt; Et fortuna plerumque pro iuſtitia eſt; Qualia paſſim olim et nuper exempla, per Regna Inſulaſque, nec ſemper incruenta incedunt, neque illaudata.

Suecis vero poſt omnes cauſas, conatus, ſpeſque, quid niſi occaſio placuit electaque eſt? Cum Rex ipſe Sueciae legato Polonico, Stockolmia abituro, non dubitauerit glorioſe profiteri: Poſtquam Tartari, Coſaci et Moſchi, plurima in Polonia diriperent, ſe quoque partem aliquam rapturum. Cum ergo id palam, animo votoque toto, Rex Sueciae deſtinauerit, in hoc quoque viribus ac ſucceſſibus omnibus eum incubuiſſe iam obſcurum non eſt. Potuiſſes ſane in principio, mitiori prouerbio vti, videlicet, occaſio facit furem, niſi pluribus ſyllabis maiorem, nempe furioſum, Cauſarie feciſſes. Occaſio certe nefas totum validius impulit, impleuit, et perfecit; dum Ruſſia, Poloniae pars magna a Tartaris vexata, a Coſacis oppreſſa, Lituaniae vero Ducatus magnus cum annexis Prouinciis, a Moſcho contra fidem, pactaque publica perfide occupatus, Regiſque noſtri vires, per ſcelus alienum, aut nouas calamitates, vbique debilitatae eſſent. Sed vile fortaſſis et infame eſt prouerbium, quod furem Regem ex qualicunque etiam occaſione faceret. Nec ſatis Rege dignum, quod patientia laeſa, ſtatim faciat furioſum. Regium ergo et Carolo Guſtauo dignum eſt, et quod nonniſi a Regibus vſurpari meritum fuit.

Si violandum eſt ius, regni cauſa violandum eſt.

Haec ſumma Reſponſi Polonorum aduerſus Suecorum calumnias. Sequitur

Comminatio grauis ſuper Ciuitates et Regnum Sueciae, ex reuelatione S. Brigittae [96]).

CAPVT LXXVII.

Prophetia S. Brigittae de Regno et Ciuibus Sueciae.

Filius Dei loquitur. Arabo terram illam in iudicio et tribulatione, donec habitantes addiſcant petere miſericordiam Dei, de quinque Regibus trium regnorum, ſimilibus brutis, et quod ſextus Rex eleuatus deiicietur.

CAPVT LXXVIII.

Filius Dei loquitur. Oſtendo tibi prius quinque Reges et Regna eorum.

Primus coronatus Aſinus, qui degenerans a Principibus bonis, maculam poſuit in gloriam ſuam.

Secundus Lupus inſatiabilis, qui non cognouit improuiſum caſum ſuum. Ter-

96) Meum non eſt, in ſic dictas reuelationes Sanctorum inquirere. Hoc vnicum ſufficit, hanc diuino ſpiritu adflatam, vt perhibetur, vaticinationem, ſextum inprimis quod attinet Regem, euentu non fuiſſe expletam, hiſtoria teſte.

Tertius Aquila ſublimis caeteros contemnens. 1656

Quartus Aries ventilans et conterens et proiiciens ex Iuſtitia Dei.

Quintus Agnus occiſus, ſed non ſine macula, cuius ſanguis multis fuit occaſio tribulationis et ruinae.

De ſexto tibi oſtendo, qui turbabit terram et mare, et ſimplices contriſtabit: qui terram Sanctorum meorum exhonorabit, et qui ſanguinem innocentem effundet, qui tempus vindictae meae poſuit in audacia manuum ſuarum. Ideo niſi celeriter attenderit, appropinquabunt ei iudicia mea, et relinquet Regnum in tribulatione, et fiet ſicut ſcriptum. Voluptatem et ventum ſeminant, et tribulationem et dolorem metent. Nec ſolum viſitabo ſuper Regnum iſtud, ſed ſuper Ciuitates opulentas et magnas: Nam ſuſcitabo ſamelicum, qui deſiderabilia eorum deuorabit. Inteſtina mala non deficient, et diſcordiae abundabunt. Stulti dominabuntur, et ſenes et ſapientes non leuabunt caput. Honor et veritas proſternentur, donec veniat qui placabit iram meam, et qui animae ſuae non parcet, pro aequitatis charitate.

Item ex Capite LXXVIII. Reuelationum S. Brigittae.

1. Filius Dei loquitur. Oſtendo tibi prius quinque Reges et eorum Regna. Primus coronatus Aſinus, qui degenerans a Principibus bonis, maculam poſuit in gloriam ſuam.

Guſtauus Erici Filius, Aſinus ob ſocordiam: quod neglecto vero Dei cultu, in falſum declinauit. Antiquata enim maiorum Apoſtolica Religione, Auguſtanam induxit Regno Confeſſionem, per poſitam in gloria maculam. Alludit ad Eccleſiaſt. 47. vbi Salomon dicitur maculaſſe gloriam ſuam ſuſcepta idololatria, vt communiter auctores.

2. Secundus Lupus inſatiabilis, qui non cognouit improuiſum caſum ſuum.

Ericus Guſtaui Filius, Lupus, ob inſatiabilem auaritiam, quod omnium, ac Ioannis inprimis Fratris, in ſe odia concitauerit. Ioannem primo, ob ſuſpicionem factae cum Polono et Dano conſpirationis, bello afflixit, et captum cum vxore, quadriennali carcere detinuit. Deinde Ioannes cuſtodia liberatus, Ericum bello appetiit, Regno exuit, ac perpetuo mancipauit carceri. Ecce caſus improuiſus!

3. Tertius Aquila ſublimis caeteros contemnens.

Ioannes Erici Frater, merito Aquila ſublimis, triplici bello clarus: inteſtino de fratre triumphans, et magno omnium procerum applauſu Rex ſalutatus: Iterum Danico et Moſchouitico felix. Demum fortuna Sigiſmundi Filii recens in Regem Poloniae electi, glorioſus.

4. Quartus Aries ventilans et

Carolus Sudermaniae Dux, Guſtaui Filius, Ioannis Frater Germanus, Aries. Ducunt Arietes gregem, is Ducem ſe praeſtitit Suecis ad omnes eas conſpirationes, quae erant ad exturbandum Regno Sigiſmundum Ioannis Filium. Videtur S. Brigitta applicare huc velle

1656 conterens, et proficiens in Iuſtitis Dei. illud Danielis VIII. vidi arietem cornibus ventilantem. Eas machinationes Caroli contra Sigiſmundum, forte ideo Iuſtitiae Dei, quaſi in poenam permittentis attribuit, quod Sigiſmundus primus, in regnum Sueciae ſuccedens, incautius praeſtiterit iuramentum, in fauorem Auguſtanae Confeſſionis. Si illud vere, germaneque refert HENRICVS SOTERVS in ſua Suecia 1633. impreſſa Lugduni Batauorum.

5. Quintus Agnus occiſus, ſed non ſine macula, cuius ſanguis fuit multis occaſio tribulationis et ruinae. Guſtauus Adolphus, Agnus occiſus, quaſi victima in vtilitatem ſuorum et Regni, ſed qui prius bello Germanico contraxerat maculas. Et ne putetur comparationem habere cum Filio Dei, qui Agnus eſt, ſine macula occiſus, ab origine mundi. Quae ruinae, clades, tribulationeſque eius mortem conſecutae ſunt, ſenſimus omnes.

Nota I) hos inter Reges quinque, non dici quicquam aduerſum Sigiſmundum Ioannis Filium, proinde haereditarium Succeſſorem; Primo, quod Dei Filius S. Brigittae oſtenderit duntaxat Reges ſimiles brutis, qui conculcauerunt vineam eius, hoc eſt praetextu Auguſtanae Confeſſionis, Catholicam autamque Religionem, peſſum dederunt, aliaſque omnes ſectas implantarunt. Dedit initium mutandae Religionis Guſtauus primus, poſt cladem Danicam in Suecis Rex. Secundo, quod Sigiſmundus a matre Catharina Regis Poloniae Filia Catholice educatus, et viuente Patre Ioanne a Regno Poloniae poſtulatus, electus, atque etiam coronatus, tanquam alio translatus videatur. Tertio, quod lecta et accurate expenſa prophetia clarum ſit, aliquem ex ſucceſſionis linea deturbandum: cum poſt Ioannem Sigiſmundi Parentem, ponatur Aries ventilans, conterens, et proficiens, nempe impatiens conſortii. Non cenſetur ergo hac ſerie Regum Sigiſmundus comprehenſus.

Nota II) Chriſtina non cenſetur in numero locum habere, in quo de Regibus tantum ſit mentio.

Iudicia circa futuram Poloni Regis electionem. Emanarunt quoque in vulgus eodem anno aliqua circa nouam electionem Poloniae Regis, Italico idiomate concepta ſcripta, ex occaſione orbitatis Ioannis Caſimiri, vltimi per matrem Iagellonidis. Proponebanturque plures candidati, qui Polonum ambirent ſceptrum. Quorum hi potiſſimum erant.

Primus, Sereniſſimus LEOPOLDVS VILHELMVS, Archi-Dux Auſtriae.

Secundus, ALEXIVS MICHALOWICZ, Magnus Dux Moſchouiae.

Tertius, GEORGIVS RAKOTZI, Princeps Tranſyluaniae.

Quartus, FRIDERICVS VILHELMVS, Marchio Brandeburgicus, S. R. I. Archi-Camerarius et Elector, in Pruſſia Dux.

Primum Sereniſſimum Leopoldum Vilhelmum, Archi-Ducem Auſtriae, Fides Romano Catholica, vetus Auſtriacae Domus cum Polonis amicitia, cum Domo Regia ſanguinis nexus commendabant.

Secundum, Alexium Michalowicz, Magnum Moſchouiae Ducem, Potentis Moſchouiae, omnibus Polonis hoſtibus metuenda, reſtitutio ſine caede et ſanguine, tertiae partis

partis Regni, Magnus videlicet Ducatus Lituaniae, vnio cum gente vicina, et haud multo diſſimili Religione Graeca, habitu Orientali, Lingua Sclauonica, Diues praeterea memorabatur aerarium, quo fulciri in praeſens Polonae res poſſent. 1656

Tertium, Rakoci Tranſyluaniae Principem, qui ambigebant, exemplum Stephani Bathorei, optimi, fortiſſimique Poloniae Regis reuocabant. Addebant Rakocium eius eſſe potentiae, vt defendere Regnum, eius vnionis, vt opera Chriſtianiſſimi Regis, facile auertere poſſet Suecos et Brandeburgicum. Triginta adhaec millium eius exercitum in promptu eſſe, aut tuendae, aut delendae Poloniae. Aliquot item Myriades auri numerare paratum Poloniae proceribus, ac militibus. Caeterum mores, et habitum, ipſiuſque indolem liberis Hungaris imperare ſolitam optime conuenire poſſe.

Quartum Fridericum Vilhelmum, Marchionem Brandeburgicum, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium, et Electorem, in Pruſſia Ducem. Illa ipſa commendabat Pruſſia, quae tali caſu redire poterat in corpus Regni ac Reipublicae Polonae. Vetua praeterea Marchionum Brandeburgicorum Familia, nec nimium metuenda eiuſdem potentia.

Haec breuibus inſinuaſſe ſufficiat.

Google

HISTORIARVM POLONIAE
AB
EXCESSV DIVI VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS
LIBER OCTAVVS.

LIBRI VIII. CAPVT I

SYNOPSIS

Bellum Tranſyluanicum. Occaſio belli. Pacta inter Tranſyluanum et Coſacos. Manifeſtum Rakocii. Eiuſdem literae ad comitem Zebrzydowſki. Reſponſum Mareſchalci Lubomierſcii ad Literas Rakocii. Rakocii in Poloniam aduentus. Caeditur a Schembergio ad Iaroslauiam. Caeſaris ad Rakocium legatio. Praemisliam oppugnant Tranſyluani vano conatu. Inde Leopolim progreditur, ac per Stanislauiam tentat Leopolienſes. Eorum reſponſum. Polonorum Viennam ad Caeſarem legatio. Moritur auguſtiſſimus Caeſar Ferdinandus III. Prodigia mortem eius antecedentia. Polonus legatus Viennam ingreditur. Regem Hungariae et Archiducem Leopoldum languentes audit. Conualeſcunt ambo, Rex et archidux. Polonus legatus ad Regis Hungariae conſpectum admittitur. Eius propoſitio. Regis reſponſa. Senſus Electorum de bello Polonico. Rex Hungariae cum Poloniae legato componit. Puncta compoſitionis. Rakocius Cracouiam properat. Scribit Sueciae Regi, et Electori Brandenburgico. Rakocii Cracouiam ingreſſus. Magiſtratus Cracouienſis Rakocio iurat. Obuius fit Rakocius Sueciae Regi. Rex Sueciae Tranſyluano iunctus Zamoſcium properat. Eius ad comitem Zamoyski literae. Reſponſum Zamoyſcii ad literas Tranſyluani. Rakocii conſilium Sueciae Regi datum. Recedit a Zamoſcio. Breſtiam Lituaniae occupat.

Bellum Tranſyluanicum.

1656 Bellum Tranſyluanicum. Claúditur annus 1656 noua, eaque inſperata, in Poloniam GEORGII RAKOCII, Daciae reguli, candidati ad regnum Poloniae, irruptione. Is gente Hungarus, religione Caluini ſectator, principio huius anni, certis legibus, per NICOLAVM PRAZMOWSKI, regni Secretarium maiorem, ad Poloniae regnum vocatus. Dum de religione eum legato diſputat, ac male inter vtroſque conuenit, Polonorum deſperatam obſeruans

Occaſio belli. ſalutem, a Sueciae perſuaſus Rege, rapere maluit regnum, quam expectare. Quanquam ſcelere partam poteſtatem haud diu poſt retinuit. Legato Polono abeunti nil aliud reſpondit, quam nolle ſe regnandi cauſa, auitam maiorum ſuorum deſerere religionem, aut certe terreſtre regnum coeleſti permutare. Nec multo poſt, eodem hoc anno, poſt abitum legati,

legati, Rakocius in excidium Poloni nominis repente cum Coſacis, Moldauis, Valachis, Suecis et Brandeburgico coniurat. Erat terror ingens tot ſimul tantorumque populorum. A latere enim Hungarorum, a tergo Coſacorum, a fronte Suecorum, infeſta multorum millium volitabant ſigna. Extat cum Coſacis tranſactio huiuſmodi tenoris: 1656

Tranſactio Principis Tranſyluaniae cum exercitus Zaporouiani ductore.

Nos GEORGIVS RAKOCI, Dei gratia princeps Tranſyluaniae, partium regni Hungariae Dominus, cum caeteris regni Hungariae eiuſque confiniorum dynaſtis, et magiſtratibus, notum facimus, fideque ſacroſancto iuramento obſtricta proteſtamur. Quod quamprimum Noſtras intentiones ratione perpetuae cum illuſtriſſimo campiductore, vniuerſoque Zaporouienſi exercitu iungendae componendaeque amicitiae, D. O. M. ad felicem deduxerit effectum, Noſque fecerit ſibimet indiſiunctos, abhinc indemnitati vniuerſi exercitus praecauere tenebimur, nullaſque factiones, in detrimentum cum extraneis per ſe ipſi nec per ſubſtitutas et ſubordinatas perſonas machinabimur regionibus, imo vero nullis quidem ad id moliendum allicitamentis perduci ſinemus Nos, prae oculis ſemper timorem Dei, vnius in eſſentia, trinique in perſona, habentes. Quin ſi quis offenſiua eidem Illuſtriſſimo Campiductori, vniuerſoque exercitui, nec non et ſucceſſoribus eius, ditionibuſque, eius poteſtati adiacentibus, arma inferre conatus fuerit, mature quamprimum ad Nos infenſi cuiuſcunque animi aduenerit notitia, denuntiare, praecuſtodire, iunctiſque inimicitias viribus, cum Succeſſoribus Noſtris, de iure et conſcientia fugare debebimus. Super hoc, quicunque vel minimo progreſſu hoſtem ſe auſus fuerit declarare, eidem quoque aemulum praebebimus affectum, atque hoſtes communes, prout et amicos indiſiunctos ſumus, habituri. Quod ſi a propinquis regionibus, ratione cuiuſuis praetenſionis, Illuſtriſſimo Domino Campiductori, vniuerſoque exercitui Zaporouienſi, nec non Succeſſoribus eius illata ſuerit iniuria, noſque de eorum tribulatione redditi fuerimus certiores, illico caſtra mouere, ſuppetias mittere, et iiſdem ſufficientiam apparatus bellici neceſſitati exhibere, Nos, Succeſſoreſque Noſtros, cum officialibus Regni huius obligati fuerimus, ſicque coniunctim omnes hoſtes, a finibus Noſtris, communibus armis, propulſabimus. Interea vero, ſi quis orthodoxae illorum religioni, quam ſancte colunt, manum iniicere tentarit, quemlibet talem, etiam de ſanguine Noſtro, nulla ſanguinis habita ratione, aut habitae antehac Nobiſcum conuerſationis memoria; ſi a cordiali duritie non deſiſtat, perſequi, Noſtrum, et Noſtrorum omnium munus erit. Omnino ne in minima quidem foederatae amicitiae conditione a ſe diſcrepabimus. Haec autem omnia, vt inuiolabili gaudere poſſint immunitate, vniuerſis ſtatui conſeruando Regni Noſtri neceſſariis, Magiſtratibus, Conſiliariis praeſtitum ſcriptumque iuramentum ſigillo Noſtro praemiſſa prius manus propriae ſubſcriptione, obſignari, in integram Regni totius cautionem, et fundamentum, aetati poſterae meminiſſe iuſſimus. Actum et datum in loco Reſidentiae Noſtrae. Albae Coloſmonaſterienſi, Die 20. Nouemb. 1656.

Pacta inter Tranſyluanum et Coſacos.

Quis non actum tunc crediſſet de Polona republica dubium certe non erat, quin vltimum illum annum habitura erat Polonia, ſi vincere ſciuiſſet Rakocius, qui tunc Protectoris Poloniae nomine per inuios Carpathos, principio ſaeuientis hyemis, malo omine intrabat Poloniam, inuitatis ſub ſigna Polonis, literis vniuerſalibus, quarum haec ſumma:

Digitized by Google

1656 Nos Georgius Rakocy, Dei Gratia Princeps Tranſyluaniae, Partium Regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes etc.

Manifeſtum Rakocii.

Notum teſtatumque facimus vniuerſis et ſingulis, ac inprimis omnibus ſtatibus, ordinibus atque incolis inclyti Poloniae Regni, praeſentes Noſtras viſuris, lecturiſque. Cum ordines Regni Poloniae, fatiſcentibus ac indies in deterius vergentibus Polonae Reipublicae rebus, in praeſenti ſuo ſtatu, nihil opis vltra praeſidiique videntes; Regni coronam cum antea, tum recens, mediante ſolenni legatione, certis conditionibus Nobis obtuliſſent; nec non pro veteri, imo haereditaria Noſtra in nobiliſſimam hanc gentem animi propenſione, et bene merendi ſtudio, Chriſtianaque pietate ducti, ipſi in perſona, cum copiis Noſtris, turbatum Regni huius ſtatum componere, Deo adiuuante, apud Nos conſtituerimus, operae pretium exiſtimauimus, beneuole monere et adhortari omnes, ac ſingulos, vt lectis praeſentibus, qui incolumitatem ſuam, ſuorumque pignorum, tum bonorum conſeruationem ſartam tectam, propinquantibus Nobis ad fines Poloniae, occurrant, ſuamque Nobis hac vel alia ratione addictionem, ſtudiumque, ac prorſus innoxiae huic intentioni adſcribant, neceſſe eſt, ſi quid ſors belli, et temporum iniquitas malorum inuexerint. Nos omnes patrocinium Noſtrum non reſpuentes, clementer et placide ſuſcepturos, a praeſentibus belli, temporumque malis vindicaturos, libertateſque afflictas, quantum licebit, reſtauraturos, ac inprimis libertatem conſcientiarum conſeruaturos bona fide pollicemur. Daturi Deo volente operam, vt pax alma refloreſcat, et tranquillitas publica ac priuata inclyto huic Regno poſtliminio reducatur. Quas literas Noſtras, propter fidem et certitudinem maiorem, ſubſcriptione manus Noſtrae munitas, ſigilloque Noſtro firmari iuſſimus. Datum in Caſtro Noſtro Coloſmonaſterienſi, Die vltima Decembris 1656.

G. Rakocy.

(L. S.)

Michael Mikies, Cancellarius.

Haec ſumma literarum Tranſyluani ad ordines regni. Addidit et priuatas ad proceres praecipuos regni, videlicet Archi-Marſchalcum Lubomierſcium; Enſiferum ſupremum Comitem Zebrzydowski, ac Ioannem Comitem a Pieskowaskala Wielopolski, Caſtellanum Woynicenſem, primarios minoris Poloniae dynaſtas. Harum literarum hic tenor fuit.

Illuſtriſſime Domine, Amice Obſeruandiſſime.

Eiuſdem literae ad Comitem Zebrzydowski.

Ruentibus in praeceps inclytae gentis Polonae rebus, libertatique inclinatae, Dei armorumque beneficio, conſulturi licet fauorabilium erga vniuerſos et ſingulos, Patriae, liberorum, facultatum ſuarum amantes, abunde ſatis per literas patentes mentem noſtram bona fide polliciti, cunctis tamen, vt peculiare noſtri in V. M. D. affectus ſpecimen ederemus, hiſce peramanter priuatim, eandem compellare placuit, hortarique, ne ſuae patriae felicitatem inuideat, et fatis tam proſpero flatu libertatis vela implentibus obniti velit, quin potius ſociatis nobiſcum animis manibuſque, priſtinum Regno decus, tranquillitatemque traducere ſatagat. Id enim faciens, dignitatem, fortunas, bona, non modo aſſeruanda, ſed longe amplianda, fauoremque noſtrum ſingularem Illuſtriſſimae Domi-

Dominationi Veſtrae pollicemur: talem deſuper eidem mentem precati, quae publica priuataque fortuna finiatur, ſibi ſuiſque nunquam poenitenda. Datum in Caſtro Noſtro Coloſmonaſterienſi. Die 31. Decembr. 1656. 1656

Illuſtriſſimae Dominationis Veſtrae

Beneuolus Amicus
Ad officia paratiſſimus.
Georgius Rakocy.

Haec ſumma literarum ad optimates Poloniae Principis Tranſyluaniae. Quibus haud mora reſpondit Marſchalcus Regni, in haec concepta verba:

Celſiſſime Princeps,
Domine Affinis Colendiſſime,

Reſponſum Marcſchalci Lubomierſcii ad Rakocii literas.

Quo animo *Celſitudo Veſtra* in Rempublicam Noſtram ſit, liquet ex factis, ſed et loquuntur vniuerſales Celſitudinis Veſtrae abunde literae. Eſt quod mirer et doleam, potiora Celſitudini Veſtrae fuiſſe, periculoſa et indecora, quam tuta et glorioſa conſilia. Ignoſcat Celſitudo Veſtra meae ſincerae dicendi libertati, quae amicum decet, et inde conſiliorum ſuorum ponderet fructus. Speciofus libertatis aſſerendae, praefigitur in literis vniuerſalibus, Celſitudinis Veſtrae titulus: Prima vero libertatis conditio, libera electio, armis petitur. Conuocatur liber populus, (ſed niſi velit) mancipium futurus, id eſt ferro igneque puniendus. Promittitur Senatui auita dignitas, ſed ſtatim confuſo cum omnibus dignitatis titulo eripitur. Illa ipſa auita noſtra, ſancta, veraque religio (pro qua a maioribus noſtris, tot fuſum ſanguinis) ad libertatem tantum conſcientiarum, excluſo religionis vſu, exercitioque, reſtringitur. Quis tam obeſae eſt naris, qui haec non intelligat? quis tam apoplecticus, qui non ſentiat? ſed et violatum in detentione Domini Stanislawsky affinis mei, publicum gentium, priuatumque amicitiae ius, quid aliud promittit, niſi publica et priuata iura, in victimam indebitae ambitionis deſtinari. Ponderet Celſitudo Veſtra, an nobiles et generoſae animae, quae vitae fortunarumque impendio honorem emunt et gloriam, ſeruitutis infami pretio, religionis, vitaeque libertatem, vendent: Neque tantum in armis reponat ſpei, vt mente excidat: Iuſtitia armorum ſaepe vinci potentiam, bellaque iniuſte coepta, infauſte finiri. Illae vero, quae obtenduntur in nos, belli rationes, quam procul a iuſtitia, et quam quaeſitae ſint, ipſam Celſitudinis Veſtrae iudicem accipio, (modo vacua omni affectu ſit) prudentiam. Vocatum ſe, Celſitudo Veſtra, ad Poloniae ſceptra, et per abruptos tractatus illuſum, conquaeritur? Fateor legatum a Sereniſſimo Rege, Domino meo Clementiſſimo ad Celſitudinem Veſtram miſſum, ſed non abrupto, ſuſpenſo tantummodo tractatu rediiſſe. Quia enim religionis ratio, primos ab vtrinque, (vti par eſt) habuit reſpectus, quid mirum, dilatum id ad rempublicam fuiſſe, an Principem diuerſae religionis in Dominum aſſumere expediret? illud ex forma ſtatus noſtri, Celſitudini Veſtrae petendi Regni demonſtratum iter, vt legatos ad Comitia generalia mitteret. Regem enim nonniſi conſenſu omnium et vocibus apud nos deſignari: hocne eſt ſcindere vel abrumpere tractatus? Sed ſupponat quis abruptos! itane, qui offert conditionaliter regnum, non acceptatis conditionibus bellum meretur? et cum beneficium praeſtare voluerit, ferro igneque gratitudo rependitur? Secundum, dicitur miſſos Celſitudini Veſtrae a Principe Saxoniae, neſcio quibus cum donariis, currus, a noſtris vi acceptos, non probe

 hoc

1657 hoc aſſequor, quomodo accepti ſint, ſi ex comitatu Aruenſi, opera Domini Tekelii, Celſitudini Veſtrae remiſſi. Quidnam illi currus vexerint, et cui, captane a Suecis Polonica ſpolia fuerint, examinatum a Zywecenſi Regio Oeconomo, ſcio, ſed debita haec in confiniis, nemini praeiudicioſa, cautela, an hoſtilia mereatur, non ſatis video.

Dicitur tertio. Celſitudinis Veſtrae famulos captiuos apud me in arce Luboulenſi detineri: hoc vero non exactae Celſitudinis Veſtrae informationi adſcribo. Tam procul enim hoc a vero eſt, quam proximum iuſtitiae fuit, illos detineri, qui obſidente, me Cracouiam, ad hoſtes Regis Regnique, literas attulerunt, eaſque hoſtilitatis plenas, tranſactionem videlicet Suedici apud Celſitudinem Veſtram reſidentis legati cum Celſitudine Veſtra portantes, Generalique Wirtzio ſuccurſum pollicentes, hunc tamen pro ſolita mea in Celſitudinem Veſtram obſeruantia, humaniter verbis admonitum Celſitudini Veſtrae remiſi. Haec pro meo affectu et candore Celſ. V. duxi inſinuanda. Tempus docebit, magiſne ſalubria ſuaſerim ego, an Celſ. Veſtra ſecuta ſit. Solidam enim, diuturnamque felicitatem, in iuſtitiae radicatam fundamento, quam nulla cuiuſquam, ne praetenſio quidem, concuteret, quae ad poſteritatem ſecuro indubioque iure tranſmitteret, quae verae incorruptaeque gloriae, fructus adferret, ſuaſi, et nunc pro candido affectu ſuadeo. Caeterum quam longiſſimam Celſitudini Veſtrae incolumitatem, proſperoſque ſucceſſus ex animo precor. Dabantur in caſtris ad Cracouiam, die 27. Ianuar. 1657.

Rakocii in Poloniam aduentus.

Interim, dum literae hinc inde commeant, Rakocius ipſe Coſacorum, Valachorum, Moldauorum, Hungarorumque coadunato ſimul exercitu Poloniam intrat, primoque ſtatim impetu Przeuorſcum occupat, deinde Stryiouiam, per deditionem, accipit, ac inde Praemysliam, Iaroslauiamque progreditur. Venienti obuiam fit, relicta Cracouienſi obſidione, Archi-Mareſchalcus Regni, GEORGIVS LVBOMIRSKI, Lancutique tantiſper ſubſiſtens, militum tribunum Schoemberg, cum aliquot millibus praemittit, qui hoſtium vires exploraret. Ille tunc ex improuiſo in errantia Hungarorum circa Iaroslauiam incidit agmina, explicatiſque ſignis pugnam adortus, victor euaſit. Atque haec fuit prima de Hungaris, Polonorum victoria, quam Schoembergius cecinerat. Cecidere illo praelio Polonorum ferro, tria circiter Rakocianorum millia, pars altera, quae reſtabat, fuga elapſa, pars Sani fluminis in proximo labentis hauſta vorticibus. Ferunt, dum Caeſaris Auguſtiſſimi ad Rakocium legatus GEORGIVS SZELEPCHENI, Epiſcopus Nitrienſis, Regni Hungariae Cancellarius, caeſorum praeteruehéretur campum, ſolennes Deo exercituum gratias egiſſe, obuiumque paulo poſt Schoembergium ſalutaſſe, eiuſque capiti impreſſo oſculo, benedixiſſe; futuramque de Rakocio Poloniae Regi praedixiſſe vltionem; quod et accidit, vt infra ſuo loco memorabimus.

Caeditur ad Iaroslauiam a Schembergio.

Caeſaris ad Rakocium legatio.

Rakocius acceptae cladis vindex, reiecta Auguſtiſſimi Caeſaris mediatione, quam attulerat Cancellarius; ex protectore, quem ſeſe antea finxerat, apertus hoſtis; Praemysliam oppugnat, ſed vano effectu. Defendebant ciuitatem ſexcenti pedites, duce Conſtantino Giſſio, Regio militum tribuno, viro militari, affine meo. Oppugnabat pertinaciter Rakocius, triginta millibus ſuorum, quinque continuis hebdomadis, donec tandem incluſa ibidem, magno numero, Praemyslienſis nobilitas, neutralitati ſubſcriberet; Pulſo ex vrbe Regio Colonello Giſſio, qui abductis ſuorum ſexcentis Lancutium verſus ſe contulerat.

Praemysliam vano conatu oppugnant Tranſyluani.

Inde progreditur Leopolim, ac per Stanislauium tentat Leopolienſes.

Praemyslia in hunc modum, quaſi iam potitus Hungarus, Leopoli imminebat, liberius ſalutatis ex itinere ciuibus; oblataque gratis eiſdem, per Stanislauium, protectione, quam reſpuebant Poloni. Caeterum riſu excepta Stanislauii legatio, reſponſumque eſt: Viuere, et eſſe Protectorem vrbis, Sereniſſimum Poloniae Regem Ioannem Caſimirum; ac proinde minime egere, Tranſyluaniae Principis tutela, aut eiuſdem patrocinio.

Eorum Reſponſum.

Ingra-

Ingratum fuit Principi Leopolienſium reſponſum; nihil tamen ibidem moratus Schoembergium perſequi ſtatuerat, qui Rakocii ſpeculatus vires in immenſum creſcentes, ſenſim Lancutium verſus recedebat, relaturus anteactae pugnae ſeriem Archi Marſchalco Regni, qui tunc Częſtochouiam a Rege ad conſilium generale euocatus, minori, vt antea innui, claua campeſtris Ducis inſignitus eſt, mortuo per ea tempora Stanislao Lanckuronio Palatino Ruſſiae; Palatinatum vero Ruſſiae, Czarnecio fortiſſimo Heroi ſponte tunc detulit Rex, promiſſa breui eidem mortuo Potocio, claua campeſtri. Conſultatum deinde de noua belligerandi ratione. Quibus enim viribus reſiſterent tam feroci ac potenti hoſti, qui iamiam in proximo erat? Placuitque omnibus Auguſtiſſimum iterum moleſtare Caeſarem Ferdinandum eius nominis tertium. Igitur ratificata priori legatorum Viennenſi tranſactione, nouam inſtituunt legationem maiora ſollicitantes ſubſidia. Neque mora, praemiſſo Viennam Ablegato ANDREA MIASKOWSKI, Halicenſi Dapifero, cum ratificatione autumnali, anni elapſi 1656. tranſactionis. Subſequi iubent Boguslaum Comitem in Leſzno, Regni Poloniae theſaurarium, ſatis amplis inſtructum mandatis. Qui die 31. Martii prope Viennam conſiſtens, triſtem accepit nuntium, de Caeſaris ingraueſcente valetudine, ac incerta ſpe viuendi. Nec fefellit infauſtus legatum nuntius, paulo enim poſt, nempe ſecunda Aprilis, (dies fuit ſecunda Paſchatis,) hora quarta antelocana ad immortalitatem euolauit Caeſar, aetatis ſuae anno quadrageſimo nono. Mortem eius paulo ante aquilae interitus, quae in atrio imperatorii palatii alebatur, praeſignauit; praeluſit et flamma Caeſareis concepta tectis, quae duabus integris durauit horis, donec ex caduco hoc imperio, ad aeternas beatorum auolaret ſedes 97). Hora enim, qua ſacerdos ſacrum perficiens, ſignum ei crucis explicauit, Maximus Caeſar expirauit, Chriſtum in hoc etiam imitatus, vt in cruce animam efflaret, Deique innocens victima Ferdinandus, cum ſacrificio finiret. Morienti adſtitit LEOPOLDVS Primus, Hungariae ac Bohemiae Rex, Filius, cum Leopoldo patruo, Archi Duce Auſtriae, Caeſaris Auguſti Germano. Nec multo poſt, quinta videlicet Aprilis, ſine pompa et faſtu, quod Auſtriacis ſingulare eſt, infertur Ferdinandi tertii corpus in patrum Capucinorum Baſilicam Saluatori noſtro ſacram. Celebrantur deinde exequiae per totam Europam, quibus Auguſtiſſimo Imperatori, optimo Principi, mitiſſimo Europae Domino parentatum eſt. 1657

Polonorum Viennam ad Caeſarem legatio.

Moritur Auguſtiſſimus Caeſar Ferdinandus III.

Antecedentia eius mortem prodigia.

Redeo ad res Polonas Theſaurariique legationem, qui tunc ſexta infelicis Aprilis, priuatim viduam ingreſſus vrbem, LEOPOLDVM, Hungariae ac Bohemiae Regem, vna et Archi Ducem patruum Regis Auguſti ambos languentes inuenit. Eodem enim die inciderat in grauem morbum Leopoldus Rex, hunc ſexta poſt luce imitatus Archi Dux Leopoldus, et ipſe lecto affixus iacebat. Quae tunc Viennenſium facies, quis Aulae dolor fuerit, difficile calamo exprimere. Defunctum ac vix elatum, nondum ſatis doluerant Caeſarem, cum ecce noua dolendi materies, decumbentium Principum animo inſederat. Nec deerant tunc Viennae, qui pro ſalute Principum ſolliciti de propria vita, illorum adiiciebant annis: auditi palam gemitus, et luctus, profuſae lachrymae, frequentata templa. Redditi tandem meliori ſanitati, in nouas ſpes omnium iterum altius deiectos erexerunt animos, potiſſimum Poloni legati. Qui paulo poſt, in Regium Leopoldi admiſſus conſpectum Ferdinandi Terrii Romanorum Auguſti Caeſaris Parentis optimi occaſum, nomine Poloni Regis, vehementius, vt par erat, indoluit. Regni deinde pericula recenſere coepit, orareque maiora ſubſidia, ſi ſaluam vellet Poloniam, ſuburbanam Auſtriae. Ad haec Leopoldus: Habere gratias auonculo Regi, ob conteſtatum parentis ſui dolorem. Caeterum Poloniae regni curam ſibi cordi eſſe, illius caſum pro ſuo reputare: Subſiſteret interim tantiſper legatus, donec communicatis cum patruo conſiliis, quod optimum, et imminentibus periculis tutiſſimum eſſe videretur, ſtatuerent. Interim dimiſſi ſunt per vniuerſam Europam cum literis veredarii, qui ſimul et de occaſu Ferdinandi Caeſaris, et de Poloniae extrema paene neceſſitate docerent longinquos, potiſſimum imperii Electores ac Regem Hiſpanum. Rediere illi principio Iunii, potiſſimum ab imperii Electoribus diſſona multa portantes. Pars enim Electorum negabat fieri poſſe, vt Leopoldus Hungariae ac Bohemiae Rex, periculoſo Romani interregni tempore, alterius ſubueniret neceſſitatibus, eoque modo pacatae Germaniae atrociſſimos conciliaret hoſtes, Gallum nempe ac confoederatum Suecum, commutaretque certam pacem cum ſperata victoria. Addebant, non poſſe vlla ratione, ſine Oſnabrugenſium pactorum conuulſione, auxiliari Polo-

Viennam ingreditur Polonus legatus.

Regem Hungariae et Leopoldum Archiducem audit languentes.

Conualeſcunt ambo, Rex et Archidux.

Ad Regis Hungariae conſpectum admittitur Polonus legatus.

Eius propoſitio.

Regis reſponſa.

Electorum ſenſus de bello Polonico.

97) Quae prodigia, quae ſecundum rerum curſum accidunt!

1657 Polonis. Quae autem illa pietas? Velle perire, iuuando vicinos, plerumque aut ingratos, aut hoſtes Germanorum. Haec Moguntinus, Colonienſis, Palatinus, et Brandeburgicus. Contra Treuirenſis, Saxo, et Bauarus, vrgere coepta, inſtigare bellum, incertam Germaniae oſtendere pacem, Suecorum certiſſimam interregni tempore in Germaniam irruptionem, Polonorum extremam deſperationem, ac cum Suecis armorum coniunctionem ante oculos Regi ponere. Ad extremum concludebant, malle certum bellum, quam incertam et inſinceram Germaniae pacem. Hanc enim prior violauit Suecus, inuadendo Poloniam legibus pacis incluſam Prouinciam. Expedire cenſebant foris et extra Germaniam, Germaniae imminens auertere malum, exemplo Galli ac Sueci admoniti, qui ſemper in alieno certantes victores euadunt.

Rex Hungariae componit cum Polono legato. Puncta Compoſitionis.

LEOPOLDVS accepto hoc ſanioris conſilii Electorum poſteriori reſponſo, nihil moratus cum Polono legato componit. Huius autem compoſitionis haec ſumma:

I. LEOPOLDVS Primus, Hungariae ac Bohemiae Rex Apoſtolicus, Archi-Dux Auſtriae, Ioanni Caſimiro Poloniae et Sueciae Regi, nec non Reipublicae Polonae, ſeptemdecim millium lectum exercitum, ex nunc ſuppeditabit, contra hoſtes Poloniae, potiſſimum Georgium Rakocium, Tranſyluaniae Principem, Rex vero Poloniae vna cum Polona Republica, aſſecurationis cauſa, memores accepti ab Auſtria maximi beneficii, ciuitates Cracouiam, Poſnaniam, ac Torunium in Pruſſia, tradet Hungariae Regis militi cuſtodiendas, praeſidioque Germanico firmandas.

II. Tenebitur idem Poloniae Rex alimenta exercitui Auſtriaco prouidere, hyberna ſimiliter aſſignare in Polonia, ſingulis annis centum aureorum millia, ex ſaliſfodinis Wielicenſibus et Bochnenſibus, durante bello in Polonia, exercitui aſſignare, prout defacto aſſignat.

III. Vnum praeterea millionem Polonae monetae ratione educendorum ex Sileſia militum aſſignat Poloniae Rex Sereniſſimo Hungariae Regi ſemel in perpetuum ex prouentibus Wielicenſibus detrahendum.

IV. Offenſiuam et defenſiuam armorum coniunctionem ad annos decem cum Auguſtiſſima Domo Auſtriaca acceptat Rex et Reſpublica Polona contra quoſuis Auſtriae hoſtes.

V. Huic foederi ſeu vinculo includetur Daniae Rex, vna cum Brandeburgico, qui a Rege Poloniae ſollicitandus ac inuitandus eſt ad coniunctionem armorum cum Auſtriacis.

VI. Pacem, foedera, amicitias cum nemine, et nominatim cum Sueciae Rege aut Regno, Rex aut Reſpublica Polona ſanciet, aut concludet, inſcio Rege et non conſentiente Hungariae.

VII. Tractatus Vilnenſes cum Magno Duce Moſchouiae integri maneant, eiuſque amicitia ſacroſancte obſeruetur.

VIII. Coſaci per Regis Hungariae legatum tentandi ſunt, quodſi mediationem dicti Regis amplexati fuerint, Rex et Reſpublica Polona eiuſdem mediationi acquieſcet.

His conditionibus leuibus ſane confoederatio inita eſt cum Polonorum Rege Ioanne Caſimiro ac Republica Polona. Quis enim vnquam centum aureorum millibus ſeptem-

ſeptemdecim bellatorum mercatus eſt exercitum? Conſtat propria legati confeſſione, nuſquam alias potuiſſe cum quopiam mortalium paciſci quam cum Domo Auguſta. Vna ſiquidem Polonorum legio, plus quam centum aureorum conſumit millia. Igitur rebus eo modo Viennae compoſitis Polonus legatus duodecima Iunii Dancouiam ad Polonum reuertitur Regem. Diſcedenti Leopoldus Hungariae Bohemiaeque Rex, munera mittit, magni pretii gemmam, vna cum nobiliſſimo equo, addita lorica, quam tantopere ambiebat hoſpes. 1657

In his motibus tunc Polonae res erant. Nec parte ab altera feriabatur Tranſyluanus, qui datis ad Sueciae Regem binis literis, ſalutatoque ex itinere Electore Brandenburgico, Cracouiam verſus aduerſa ſuorum promouebat caſtra. Summa literarum ad Sueciae Regem haec fuit: Rakocius properat Cracouiam.

Sereniſſime ac Potentiſſime Rex,

Domine Colendiſſime,

Secundum promiſſum meum, literis in Decembri datis, Maieſtati Veſtrae teſtatum, ingreſſus ſum, Deo auxiliante, Poloniae fines cum copiis meis in Ianuario, ſuperatis vix ſuperabilibus difficultatibus. Inſtrii per aliquod tempus commoranti, neceſſitatem mihi impoſuit Coſacorum expectatio, cum quibus tandem, vno vltra Praemyſliam milliari, vnitis viribus huc veni, progrediarque quantocius in interiora Poloniae, communi noſtro bono promouendo vnice operam daturus. Solutam Cracouiae, ab hoſtili exercitu aduentus mei fama (quod literae Domini Marſchalci ad Illuſtriſſimum Dominum Wirtzium teſtantur) obſidionem, vehementer gratulor, confiſus diuinae bonitatis auxilio, pari ſucceſſu copias Polonicas mihi oppoſitum iri. Cancellarius Regni Hungariae Nitrienſis Epiſcopus ab imperatore ad me ſolennis legatus expeditus nudius tertius huc venit. Mihi hucuſque per Dei gratiam, ad vota haec expeditio ſuccedit, ſucceſſuramque tanto felicius Veſtrae Maieſtatis cooperante opera, nullus dubitat. Hic Maieſtati Veſtrae proſperrimam valetudinem, ſucceſſuſque ad vota fluentes precatus, fauori me eius conſtanti intime commendo. Datum in Caſtris ad Iaroslauiam. Die 27. Februar. Anno 1657. Scribit Regi Sueciae.

Sereniſſimae Maieſtatis Veſtrae,

Seruitor paratus

Georgius Rakoczy.

His literis addidit rurſus et alias, quarum hic tenor fuit:

Sereniſſime ac Potentiſſime Rex,

Domine Colendiſſime,

Non dubito quidem Maieſtati Veſtrae iam conſtare de meo in Poloniam aduentu, qui fuit die 27. Februar. ſuperatis ſumma cum difficultate paſſuum ac tempeſtatum obſtaculis. Volentes, tamen ſatisfacere foederis conditionibus feſtinauimus, etiam ad ſoluendam obſidionem Cracouienſem, prout Deo auxiliante factum eſt, ſicut ipſe Dominus Marſchalcus ſe declarauit Magnifico Domino Wirtzio, iamque obuiam nobis exercitus ille obſidens properabat, ego etiam libenter illos excipere volebam, ſed iterum flexit verſus Sendomiriam, et Zamo-

1657 ſcium, ibi cum Generali Potocio ſe coniungere vult, qui etiam conuocatis ad ſe, tam ex Palatinatibus, quam aliis militibus, conatur ſeſe nobis opponere, quos quidem aggredi vellem maxime, niſi penuria commeatuum, in illis partibus, aquarumque obſtacula impedirent. Quare de neceſſe cogor iter continuare verſus Cracouiam, ſi media praecludantur illos aggrediendi. Veſtra igitur Maieſtas quantocius de diſpoſitionibus ſuis me certiorem reddere ne grauetur, ac etiam velit inuigilare exercitui Lituanico, ne ſe coniungere poſſit cum Generali Potocio ac reliquis. Imperatoria Maieſtas Cancellarium Hungariae ad me expediuit offerendo mediationem, multiſque rationibus hortabatur ad paciſcendum cum Rege Caſimiro ſimul intimans, quod etiam cum Veſtra Maieſtate iam tractatus ſub bona ſpe continuarentur cum Polonis. Nos nullum plane tractatum inituri ſumus, niſi (ſi quando ita res cogeret) vna cum Veſtra Maieſtate. In quo cardine verſentur tractatus illi, Veſtrae Maieſtatis informationem diligentiſſime expecto.

Sereniſſimae Maieſtatis Veſtrae

Seruitor paratus

G. Rakoczy.

Scripſit et Electori Brandeburgico in hunc ſenſum:

Electori Brandenburgico.

Silentium noſtrum rumpendi, (cuius ſolam temporum iniquitatem, locorumque diſtantiam cauſam fuiſſe fidenter ſcribimus.) ingreſſus noſter in Poloniam anſam nobis praebuit, ſuaſitque, vt Serenitati Veſtrae, iampridem deuotum affectum noſtrum faceremus teſtatum. Quem vt alias ſemper, ita occaſione huiuſce conatus noſtri, qui ad communis cauſae promotionem a nobis vnice ſuſceptus eſt, Serenitati Veſtrae probare parati ſumus. Atque his valetudinem ſucceſſuſque proſperrimos ex animo Serenitati Veſtrae precati, amica ei ſtudia, addictionemque noſtram lubenter offerimus. Datum in caſtris noſtris ad Iaroslauiam, die 27. Febr. 1657.

Serenitatis Veſtrae

Amicus
ad officia paratus
Georgius Rakoczy.

Rakocii Cracouiam ingreſſus.

In hunc modum ſalutato Sueciae Rege, ſalutato et Brandeburgico, Cracouiam paulo poſt, die videlicet coenae Domini 29. Martii ingreditur Rakocius, medius inter Wirtzium et Stanislawsky. Praecedebant pedites Sueci octingenti, hos duo millia Hungarorum peditum, vulgo Hayducki dictorum, ſequebantur: duo item millia Coſacorum, mille equites Valachi Moldauique: Subſequebantur ſexcenti Suecorum equitum, duo item millia Tranſyluanorum. Rakocium immediate ipſum praecedebant praecipui Suecorum mixti Tranſyluanis, Coſacis, Poloniſque. Tum demum infinita Tranſyluanorum, Coſacorum, Valachorum, Moldauorum, Polonorum, Hungarorum ſubſequebatur turbulenta turba, quae numerum ſex millium excedere dicebatur. Tali pompa Turcico phalerato ſublimis equo Cracouiam metropolim Poloniae ingreſſus eſt Rakocius, exceptus illo ipſo die ſolennibus epulis a Wirtzio, eius tunc vrbis Praefecto. Die deinde ſequenti, is fuit trigeſima Martii, ſolenne iuramentum a ciuibus, nobilitateque praeſenti accipit. Adactus Magiſtratus iurare in verba Rakocii, fidem ſuam Tranſyluano Principi obligat. His eo modo compoſitis, relictoque Cracouiae praeſidio, duorum millium quingentorum, vna cum Bethlem Ianuſſio Hungaro Colonello, commendata vrbis cura Wirtzio, Cracouia 31. Martii diſcedit, occurſurus Sueciae Regi, qui iam in proximo erat. Neque mora quarta

Magiſtratus Cracouienſis iurat Rakocio.

Aprilis

Aprilis die, vterque conueniunt, ad Modliſzew pagum, medio in itinere, quo Cracouia Varſauiam itur, vbi inter mutua verba ſalutatione defuncti in amplexus abierunt. Prior tamen Rakocyus equum reliquerat, priorque Sueciae ſalutauit Regem. Paucis deinde innuit, aduentus ſui, affectuſque rationem. Haec loquentem amplexatus Carolus, plura dicere prohibuit. Seceſſere deinde ab aliis, eoque ſtatim die de belli ſumma actum inter vtroſque. Carolo omnem moram reiiciente, ac improperante Principis tarditatem, qua tamdiu illuſerat conatibus ſuis. Altero poſt deinde die caſtra mouere vterque imperat, Zauichoſtum verſus ad Viſtulae ripam. Arx eſt mediis Viſtuleis innatans vndis, locuſque natura ad propulſandum hoſtem commodiſſimus, ſi naturam ars iouaret, qua plerumque tota paſſim laborat Polonia, magis ſupino neglectu, quam locorum defectu. Iuncta itaque ponte ad Zauichoſtiam vtraque fluminis ripa, Suedicus pariter ac Tranſyluanicus exercitus 26. Aprilis Viſtulam tranſit, Zamoſcium verſus, ſalutato humaniter, per literas ex itinere IOANNE ZAMOSCIO, illius propugnaculi Domino, Regni tunc Pocillatore. Harum autem literarum ad Zamoſcium hic tenor erat:

1657.

Rakocius obuius fit Sueciae Regi.

Illuſtriſſime Domine,

Affinis Obſeruandiſſime,

Acceptis Illuſtriſſimae Dominationis Veſtrae literis, gratulati ſumus, eam non amici affectus tantum ſed qualium in Sereniſſimam Rempublicam Polonam meritorum Noſtrorum, feciſſe mentionem. Et certe in eam iampridem fuimus animati ſententiam, vt nullam ei ſeruiendi occaſionem Nobis e manibus elabi pateremur. Neque eſt, vt Illuſtriſſima Dominatio Veſtra armorum Noſtrorum propoſitum, (quod nonniſi ad eam pacificandam, priſtinoque ſtatui reſtituendam literis Noſtris vniuerſalibus iam antea teſtati ſumus) aliorum maleuolorum exemplo ſiniſtre interpretandum putet; innoxia illa, et nonniſi luculentis procerum Regni oblationibus ad ſalutem publicam fuere euocata. Sed poſtquam ipſorummet qui illorum auctores extitere, non ſiniſtris modo interpretationibus, ſed malignis, ac famae nomini Noſtro (quod vita ipſa charius habemus) iniurioſis criminationibus, vulgatis publice literis traducta fuerunt; haud mirum cuiquam videri debet, ſi hoſtile aliquid a Nobis, qui pro hoſte reputati, promulgati, tractatique fuimus, patiantur. Nihilominus tamen, poſt factam nuper cum Sereniſſimo Rege Sueciae armorum coniunctionem, alieniori etiamnum erga Sereniſſimam Rempublicam non ferimur animo, cum Illuſtriſſimam Dominationem Veſtram, in ſocietatem de ea conſeruanda conſiliorum Noſtrorum inuitare placuit, vti nunc etiam, iterum atque iterum inuitamus. Nec debet vlterius in hocce, Noſtris partibus accedendi conſilio expediendo diutius Illuſtriſſima Dominatio Veſtra haerere, cum et Sereniſſimum Regem Caſimirum Częſtochouia in Sileſiam, et Imperatorem Romanorum, a quo ſpes vnica (quanquam incertiſſima, nulloque plane fundamento innixa) ſubſidiorum accerſendorum vulgabatur, ſecunda praeſentis circa horam quartam matutinam exceſſiſſe, pro re comperta Illuſtriſſimae Dominationi Veſtrae ſcribere poſſimus, ita ſpem in Deo, cauſaeque Noſtrae iuſtitia collocamus, eandem Nos in poſterum quoque experturos. Cui quo citius Dominatio Veſtra Illuſtriſſima ſuam quoque iungere voluerit, rem quidem Nobis gratam, ſibi certe vtiliſſimam, laudabilemque Illuſtriſſima Dominatio Veſtra factura eſt. Idem de tradendis Sereniſſimo Regi Sueciae officialibus ipſius ſcribimus fidenter, quos ſi iure belli contra fidem datam, omniumque gentium iura, captiuos detineri fas fuit, cur non iure belli, iuſtitiae fundamento innixo, quandoque valeant liberare, non videmus. Quod reliquum eſt, ſinceram affectus Noſtri, iam antea ſibi perſpecti, conteſtationem Illuſtriſſimae Dominationi Veſtrae offerimus, et felicia

Eius ad Comitem Zamoyski literae.

 quae-

1657 quaeque ex animo ei precamur. Datum in caſtris Noſtris ad Kraſnik poſitis, die 23. Aprilis, Anno 1657.

Illuſtriſſimae Dominationis Veſtrae

Affinis beneuolus ad officia paratus.

Georgius Rakoczy mp.

Haec ſumma literarum Tranſyluani ad Zamoſcium, quibus ille haud mora reſpondit in haec concepta verba:

Celſiſſime Princeps,

Affinis Colendiſſime,

Reſponſum Zamoyſcii ad Tranſyluani literas.

Aequitatem armorum Celſitudinis Veſtrae Nobis illatorum nollem ego examinare, iudicio orbis Chriſtiani eam relinquendo: ad cuius cenſuram cum facta Principum pertineant, ita ea componere neceſſum habent, ne exiſtimationis ſuae, cui ad ſeram poſteritatem tranſmittendae deſudant, iacturam patiantur. In meliorem certe partem eadem interpretandi, quis modum reperiat? cum omnia hoſtilitatis plena videat? vel ipſa enim cum capitaliſſimis Noſtris hoſtibus Celſitudinis Veſtrae coniunctio, quomodo Nobis contrarium perſuadeat? eam ſcilicet in commodum, non in detrimentum Noſtrum initam? aut ea durante, ſpem aliquam redintegrandae amicitiae ſupereſſe? Quod oblationibus Procerum Regni, Celſitudo Veſtra euocata, ſigna ſua huc conuerterit, fuerintque aliquorum in hoc diuerſa ſtudia, prout non ſuppono, ita ipſius Celſitudinis Veſtrae appellando teſtimonium affirmare auſim, me eorum neque cum Celſitudine Veſtra, neque cum alio quopiam vnquam conſcium fuiſſe; ſed integerrimam ſemper Regi meo (prout et nunc conſtans eſt animus) ſeruaſſe fidem. Si vero illae ex parte Sereniſſimi Regis Noſtri, Domini mei Clementiſſimi, conſiderentur, eas non niſi piiſſimas, et optimae intentionis fuiſſe, vnicuique patebit. Quas, ſi Celſitudinis Veſtrae illo quo proponebantur modo, ſequi placuiſſet, non poſtremum certe iampridem, inter caeteros, me quoque illarum ſectatorem habuiſſet. Maleuolorum itaque ſuggeſtionibus, vel ad vnius momenti ſpatium excluſis, rem ad proprii iudicii calculum Celſitudo Veſtra reuocet, quidnam ſibi magis expedierit? armis ne ſuis pro iure vicinitatis, ac veteris amicitiae nobiſcum iunctis, voti ſui in poſteros etiam propagandi, trito praedeceſſoribus ſuis calle, compotem et ſecurum fieri? an iis in Nos, non ſine ingratitudinis nota conuerſis, haec eadem vota ſua committere parum fidae ſocietati, et dubiae Martis aleae, quam Nobis propitiam vel ipſa aequitas cauſae ſibi polliceri iubet, praeſertim in ſpem certorum, praeter alia, ex imperatrice Domo ſubſidiorum, erectis. Qui licet ipſe, fatis ſic volentibus (prout mihi ante ſeptem dies conſtitit) e viuis exceſſerit, non tamen ſolida inclytae Domus huius conſilia, ideo emori poſſunt, quae ad ſperatos ex hac morte in Germania motus, coniunctionem hanc Noſtram, magno vſui futuram, certo certius ſibi polliceretur. De officialium Suedicorum detentione, cum Celſitudinem Veſtram ſiniſtre informatam comperiam, eidem inſinuandum duxi. Tranſactionem illam Varſauienſem, vltima neceſſitate Suecis impoſitam, non omnium ordinum conſenſu firmatam, quinimo ordine equeſtri inuito, et reclamante (vel ipſorum Suecorum teſtimonio) factam, effectum ſortiri non potuiſſe, exindeque iura gentium, quorum ſcru-

ſcrupuloſa obſeruantia, nobis mala praeſentia inuexit, minime violata eſſe, quiſpiam merito conquaeri poterit, nec eorum eliberationem, nonniſi praeuio Sacrae Regiae Maieſtatis (quem intra fines regni eſſe Celſitudo Veſtra certo ſibi perſuadeat) et ordinum conſenſu fieri poſſe iudicabit. Qua in re, ſalua mea in Regem et patriam fide, operam quoque meam non defuturam polliceor. Caeterum officia mea Celſitudini Veſtrae diligentiſſime commendata eſſe cupio. Datum Zamoſcii die 25. April. Anno Domini 1657. 1657

Celſitudinis Veſtrae

Affinis beneuolus

Ioannes Zamoyski.

Accepto Zamoſcii reſponſo Tranſyluanus, relinquere perſuadet Sueciae Regi intactum Zamoſcium, iterque aggredi conſulit, verſus Breſtiam Lituaniae, quam ſola fama aduentantis Sueci Regis occupat. Defendebant fortiſſimam ciuitatem ſexcenti Lituani, donec conſpecto Suedico, Hungaroque in proximo exercitu, lapſi in deſperationem dederent ciuitatem vna et caſtellum, quod ab ipſa vrbe, Mahowiecz famoſus Lituaniae fluuius, dirimit, diſiungitque. Vrbs ipſa Magni Ducatus Lituaniae ſcutum, naturae beneficio, mediis in paludibus ſita. Locus inuictus eſſet, ſi Germanorum foret firmata praeſidio. Campeſtria enim magis Poloni ſectantur, (vnde illis nominis deriuatio [98]),) quam famoſa incolunt, extruunt aut extructa defendunt propugnacula. Hanc etiam arbitrati libertatem, ſi liberi ſub libero viuerent coelo, nullis moenium aut foſſarum incluſi anguſtiis.

Rakocii datum Sueciae Regi conſilium.
Recedit a Zamoſcio.
Breſtiam Lituániae occupat.

98) In lingua nempe Polona *Pole*, campum ſeu agrum ſignificat, et communis omnium ſcriptorum opinio eſt, Polonos a campis nomen habere. Celeberrimus autem LENGNICHIVS Polonorum nomen, mores et originem a Lazis deriuat. Vid. eius commentat. de maioribus Polonorum.

LIBRI VIII. CAPVT II

SYNOPSIS

Sapieha Breſtiae ſuccurrere parat, ſed fruſtra. Rakocius cum Rege Sueciae Varſauiam intrat. Literas accipit ex Holſatia de Daniae Regis hoſtili in ſe animo. Turbatur quoque Rakocius variis nouis vndique allatis. Conſultat cum Sueciae Rege. Sueciae Regis reſponſum. Rex Sueciae Varſauia Torunium abit, inde Stetinum in Pomeraniam, relicto Rakocio ad cuſtodiam Poloniae. Rakocius turbatur iterum ac praecipuos Hungaros in conſilium vocat. Conſiliariorum Rakocii ſenſus. Literae Stanislauii ad Reginam Poloniae. Kinini Ianus literae ad Stanislawski. Idem ſcribit Sendomirienſi Caſtellano. Rakocius Cracouiam mouet. Accipit nuntium de Polonorum in Tranſyluaniam irruptione. Manifeſtatio Polonorum contra Tranſyluaniam. Rakocio varia ac infauſta referunt exploratores. Recedit Rakocius Tranſyluaniam verſus. Magerouiae ſubſiſtit aliquantulum, ibidemque a Czarnecio Poloniſque aſſequitur. Pugna inter Tranſyluanos Polonoſque ambigua. Rakocius vlterius progreditur. Subſequitur Czarnecius. Czarnecio iunguntur alii Generales. Deliberant de Rakocio perſequendo. Legati Rakocii ad Polonorum caſtra aduentus. Eius verba ad Polonos Generales. Reſponſum Czarnecii, legato Rakocii datum. Mikieſii Cancellarii ad Czarnecium oratio. Colloquium inter Mikieſium, Rakocii Cancellarium, et Czarnecium. Reſponſum et concluſio Czarnecii. Indignatio Lubomierſcii contra Czarnecium. Eius reſponſum. Confuſio in vtroque exercitu Polono et Tranſyluano. Proteſtatio Czarnecii contra Lubomierſcium. Poloni conſultant de conditionibus Tranſyluano conſcribendis. Propoſitiones Tranſyluano factae a Polonis. Reiicit ille aliquas. Stratagema Czarnecii. Tandem Poloni componunt cum Rakocio excluſo Hungariae Rege. Polonus exercitus pugnam appetit cum Tranſyluanis. Reſponſum Cancellarii Rakocii Polonis militibus.

1657

Sapicha Breſtiae ſuccurrere parat, ſed fruſtra.

Rakocius cum Sueciae Rege intrat Varſauiam.

Literas accipit ex Holſatia de Daniae Regis hoſtili in ſe animo.

In hunc modum ſine ſuorum caede et ſanguine potitus Carolus Breſtia Lituaniae, eandem Rakocio donat, eiuſque praeſidio firmatam relinquit. Ipſe cum robore exercitus ſui PAVLVM SAPIEHAM Generalem Lituaniae, opem agonizanti Breſtiae ferentem includere properabat, et reuera incluſiſſet in illis paludoſis oris totum Lituanum exercitum, deleuiſſetque, niſi in tempore, reduxiſſet in apertiora Sapiehs exercitum Lituanum, quem deinde ſubſequi noluerat Carolus, ne mora comminueretur. Reduci a Breſtia Lituaniae Varſauiam verſus Sueciae Regi, vna et Tranſyluaniae Principi, redduntur variorum literae, quibus admonebatur de Friderici Tertii Daniae et Noruegiae Regis hoſtili in ſe animo, ac certiſſima in Bremenſem Principatum (catholicis ereptum Archiepiſcopatum) irruptione. Eodem fere tempore redditae ſunt et Rakocio Tranſyluaniae Principi literae, quibus de auxiliis Auſtriacis Polono Regi ferendis, ac commotiori in ſe animo LEOPOLDI Primi, Hungariae ac Bohemiae Regis, Archi-Ducis Auſtriae, ob factam in Regnum Poloniae irruptionem, certior factus: de Tartarorum quoque in Tranſyluaniam expeditione. De aulae Ottomannicae odiis, Caeſariſque vindicta, de Polonorum in Tranſyluaniam reciproca inuaſione: de Tranſyluanorum, ipſiuſque adeo matris, filii, et vxoris,

conti-

continuis gemitibus edoctus, vbi inſuper audiit Daniae Regem Suecorum hoſtem declaratum, Brandeburgicum ex vtilitate et commodo partibus adhaerentem; ratus actum eſſe de fortuna Principatuque ſuo. Conſulit Sueciae Regem, eique omnia plena periculis, difficultatibuſque exacte explicat. Contra ille, perſuadere Rakocio, Polonum Regem nulla ex vicina Auſtria ſperare poſſe auxilia. Tractatus cum Daniae Rege dependere a ſuo arbitrio. De Tartarorum Polonorumque in Tranſyluaniam irruptione vana eſſe commenta, et merum Polonorum apologum. Brandeburgicum eſſe a partibus ſuis; futurum mox et Daniae Regem ſi ita videbitur ſibi. Velle interim Principi Tranſyluano Regni Poloniae adminiſtrationem committere, ſe enim debere in Pomeraniam ocius abire ad tractatus cum Daniae Rege perficiendos, quem etiam contra Polonos reddere promittebat animoſiorem.

1657 Turbatur quoque Rakocius variis nouis vndique allatis. Conſultat cum Sueciae Rege. Sueciae Regis Reſponſum.

His aliiſque verborum promiſſis illudebat Carolus Tranſyluaniae Principi, quem Varſauiam vſque deduxerat, acceptaque tertio iam Varſauia ſine vlla reſiſtentium mora, Rakocium Varſauiam introducit. Eoque modo ſequenti ſtatim die ſalutato Principe, Thorunium in Pruſſiam abit, vbi aliquot commoratus diebus, donec interim de Boruſſiae diſpoſuiſſet propugnaculis, commendata IOANNI ADOLPHO, Fratri ſuo, Pruſſiae cura, Stetinum ac inde Viſmariam diſceſſit; loſtrato ad Stetinum tredecim millium lecto exercitu. Egit celerem velox ſatis fama de Bremeuerdae deditione. Hunc enim locum, Carolo in extremis Poloniae verſanti angulis, Fridericus tertius, Daniae et Noruegiae Rex, inſperate aggreſſus, opinione omnium celerius expugnauit. Cuius expugnationem cum fuſius alii proſequantur hiſtorici, ego hic omitto, ne longinqua et externa bella, cum propoſita mihi commiſceam materia.

Sueciae Rex Varſauia Torunium abit, inde Stetinum in Pomeraniam, relicto Rakocio ad Poloniae cuſtodiam.

In hunc modum euocato in vltimum Septemtrionem Carolo, impenſius expendere coepit Tranſyluaniae Princeps rerum ſuarum momenta; iamque non minus de fortuna, quam de vita propria ſollicitus, abeunte in remota terrarum Carolo, conſilium praecipuorum exquirit, quid facto opus eſſet, penſatis hinc et inde rationibus. Oblatam a Carolo Regni Poloniae adminiſtrationem aſpernari inglorium videbatur; parte vero ex altera, Orientis Occidentiſque metuebat arma, quae iam in proximo Tranſyluaniae imminebant, ad reſiſtendum vero, in tot ſimul locis, non eſſe ſibi ſufficientem militem. Diſplicebat quoque, tanta loci diſtantia. Haec Princeps in ſecretiori conſilio, Michaeli Mikieſio, Ioanni Kimioi Ianuſz, Ioanni Fiſcher, aliiſque proponebat miniſtris. Illi rem, prout erat, a principio exorſi, reuerti omnino debere Principem, cenſebant, Cracouiam verſus, ibique de vlteriori belli ratione formare conſilia. Interim per Michaelem Stanislawski explorare Polonorum animos; ad quietem, an ad bellum pronos, Michael Mikieſius cenſebat; offerebatque operam ſuam, ſcripturum ſe aſſerens, ad quoſdam Poloniae proceres, amicos ſuos, perſuaſurumque haud dubio ignauis tractatus pacis, quos poſtea acceptare aut reiicere Principi ſuo licebit. Interim cenſebat e re Principis, totiuſque exercitus fore, ſi Cracouiam verſus mouerent, relicta Varſauia, vrbe haud ſatis tuta. Haec Mikieſius, Kimioi Ianuſz, aliique diſſerebant. Huic ſententiae miniſtrorum et Princeps ſubſcripſit, commiſitque negotium tractatus pacis cum Polonis inſtituendi, Mikieſio ac Kimini Ianuſz, qui re cum Stanislauio communicata, literis aggrediuntur Poloniae Reginam, rerum tunc pacis et belli ſummam arbitram. Neque mora primus Stanislawski Reginae Poloniae in haec verba ſcribit:

Iterum turbatur Rakocius, ac praecipuos Hungaros in conſilium vocat. Conſiliariorum Rakocii ſenſus.

Sacra Reginalis Maieſtas,

Domina Clementiſſima,

Volens correſpondere deſideriis *Maieſtatis Veſtrae*, tantum egi cum exercitu Tranſyluanico et Ducibus ipſis, vt omnes cupiant in Tranſyluaniam quantocius redire. Qua in re inprimis adiutus ſum opera Illuſtriſſimi Domini Ioannis Kemini, exercituum ſummi Ducis, qui promittit, eo ſe Principem Tranſyluaniae ducturum, etiamſi maxime nollet, vt renuntiet foederi cum Sueco inito. Promittenda tamen illi erunt, vt indigenae Polono, bona alicuius momenti

Literae Stanislauii ad Poloniae Reginam.

1657 menti pro praeſtita praeſtandaque opera. Alterum eſt quod petit, vt praebeatur ſufficiens a Sereniſſimo Rege et Republica aſſecuratio, exercitum Tranſyluanicum et Valachicum, ſine vllo impedimento, hoſtilitateque emiſſum iri ex Polonia, neque exercitus Polonicos eis regreſſum in patriam impedituros. Bona fide Catholica aſſecuro, codem momento, quo aſſecuratio haec ad nos peruenerit, vel Commiſſarii ad deducendum exercitum aduenerint, exercitum Principis in Tranſyluaniam abſceſſurum, et eodem momento Principem a foedere cum Sueciae receſſurum. Supplex etiam peto Maieſtatem Veſtram, vt mei ratio quoque habeatur, et nonſolum mihi clementer ignoſcatur, ſed ex gratia, aliqua viuendi ratio mihi omnibus ſpoliato ſuppeditetur. Mitto Maieſtati Veſtrae literas ad me a Generali Kemini datas.

Michael Stanislawski.

His literis adiunxit literas Kemini Ianuſſii Generalis ad ſe ſcriptas, quarum hic tenor:

Illuſtriſſime Domine,

Kemini Ianus literae ad Stanislawski.

De qua materia cum Illuſtritate Veſtra contuli, imo et aſſecuraui certo certius, et ſibi et iis, quos concernit negotium, perſuadere poterit, me realiter effecturum, Deo volente, et quidem non longa mora; declaraturuſque ſum, me non ingratum S. Regiae Maieſtatis ſeruum, et huius Principem ciuem incorporatum fore, modo citiſſime et ſincere ſecuritas ſuppeditetur, Domino meo Clementiſſimo, eiuſque, cuiuſuis nationis, exercitibus, cum aliter impoſſibile ſit. In mora autem periculum. Ego non dubito itidem de aſſecuratione, Veſtram Illuſtritatem nomine ſuarum Maieſtatum, et Reipublicae nominibus prouiſurum.

Illuſtriſſimae Dominationis Veſtrae

Amicus ſeruire paratus

Ioannes Kemini, Generalis.

Eodem quoque tempore Caſtellano Sendomirienſi Stanislao Witowski Mikieſius ſcripſit, in haec genuina concepta verba:

Illuſtriſſime Domine,

Amice Obſeruandiſſime Confidentiſſimeque,

Idem ſcribit Sendomirienſi Caſtellano.

Ingentem ſane inueteratae noſtrae amicitiae fructum decerpemus, ſi tantae Chriſtiani cruoris catharactae, tot belli calamitatibus (quarum partim malum praeſens eſt, partim maior imminet timor) modum et finem ſortiendi, fundamentum noſtra expoſtulatis praebebit neceſſitudo. Nec ſine manifeſto propitiati Poloniae Numinis inſtinctu factum crediderim, tales hoc tempore a Veſtra Illuſtriſſima Dominatione, ad me allatas eſſe literas, quae a bono patriae ciue ſcriptae, ſopirent belli incendia, nec ferocibus, vt nonnulli, verbis, ligna oleumque tam exitialibus flammis, miniſtrarent. Quibus ego receptis protinus Illuſtriſſimum Supremum Generalem exercitus noſtri Dominum Ioannem Kemini, (quem iam antea paci fauentem, et reconciliandis vna mecum animis, ſincere, nec irrito labore, deſudantem expertus eram) acceſſi, quo cum ad pedes Celſiſſimi Principis, Domini mei Clementiſſimi, humiliter prouoluti inſtitimus qua-

Digitized by Google

quatenus priſtinam erga Sereniſſimum Regem, et inclytam gentem Polonam 1657
propenſionem aequis conditionibus, ſaluaque vtriuſque partis gloria, reſumere vellet, et ad tractatus ſub armiſtitio condeſcendere. Omnia chartae concredere in tam magnis rebus, nec libet, nec expedit, prolixiori proinde parco ſtylo. Hoc certo ſcribo, ita iam praediſpoſitam ad aequos tractatus ſuae Celſitudinis mentem reperiiſſe, vt inter ſingularia Dei pacis beneficia annumerandum cenſeam. Aſtra, tenebras eclipſis ſuae eluctata clarius refulgent; quidni amicitia, nebulis diſſidii alicuius praedita antiquum reſumat fulgorem? Sed maior mihi difficultas de armiſtitio occurrebat. Tam ferocium enim nationum congeriem, tot harpyias praedis et ſanguine paſci aſſuetas, nullis legum, edictorumque repagulis, diu coerceri poſſe clare video. Nulla ergo, ad tractatus feliciter inchoandos et terminandos ſecurior, et magis Chriſtiana ſeſe offert occaſio, quam vt Polonia omni externo milite (praeter praeſidiarios) euacuata, armiſtitium ageret, vt quietem, bellique mala conferens, ad aequas tandem condeſcenderet conditiones. Arduum id ſane et inauditum! tamen coeleſtis manus, quae corda Principum pro ſuo verſat nutu, eam ſuae Celſitudini mentem indidit, vt felicem hac quoque in parte ſeſe noſtris precibus praeberet. Parataque eſt ſua Celſitudo, tam Tranſyluanicum, quam Coſacorum Moldauorumque, et Tranſalpinorum Valachorum, exercitum ſuum omnem (praeter praeſidiarios ad loca tutanda ſufficienti numero hic relinquendos) ex Poloniae finibus, etiam ante ſolenniter inchoatum, nedum perfectum pacis tractatum educere, dummodo ſufficienter illis de ſecuritate paſſus, vna cum facultatibus ſuis, ex parte Sereniſſimi Regis et Illuſtriſſimorum Dominorum Senatorum caueatur rite, obſidibus eum in finem datis, vti reciproce, ex hac quoque parte de hoſtili noſtrorum in itinere cauebitur actu. Teſtis mihi eſt Illuſtriſſima Dominatio Veſtra, antiqui mei erga ſe candoris; teſtes ſunt omnes Domini legati, ad nos commeare ſoliti, meae erga inclytam gentem Polonam propenſionis: teſtis mihi Deus, ſinceri erga rem Catholicam affectus. Proinde candide Illuſtriſſimam Dominationem Veſtram oro, obteſtorque, per amorem erga auitam noſtram, veramque religionem, per ſalutem patriae ſuae, vt tam inſigni extemplo vtatur occaſione, (quam ego a ſiniſtro aliquo genio vel caſu corruptum iri, mirum quantum reformido) et mentem Sereniſſimi Regis, quantocius acceptam mihi eandem aperiat, et; ſi ita lubet, de toto noſtri exercitus itinere authentice et debite aſſecuratio praeſtari non differatur: ne ſublata praeſenti opportunitate, nequicquam mox amiſſam queramur. De caſtris ſuae Celſitudinis certa circa Cracouiam haberi poterit notitia, qua dirigendae erunt literae, vel Miniſter ex parte Illuſtriſſimarum Dominationum Veſtrarum mittendus. O nos felices, ſi tanti inſtrumenta boni, fieri nobis contingat. Quod non deſpero, meaque tam bono publico ſtudia, quam ad voluntatem Illuſtriſſimae Dominationis Veſtrae, prompta ſemper voueo obſequia, teſtaturus quod ſim,

Illuſtriſſimae Dominationis Veſtrae

Amicus quo antiquior eo candidior.

In Caſtris ad Varſauiam poſitis die 21. Iunii 1657. — MICHAEL MIKIES, Sereniſſimi Principis Tranſyluaniae Cancellarius.

Haec ille ad Sendomirienſem Caſtellanum, literis in hunc modum expeditis, ſequenti ſtatim die, 22. Iunii, Varſauia Cracouiam verſus caſtra mouere imperat Tranſyluanus, accepto a Varſauienſibus lytro, decem aureorum millibus. Magnis deinde itineribus, — Rakocius mouet Cracouiam.

bus,

1657 bus, in minorem venit Poloniam, vbi Melchiorem Comitem ab Hatzfeldt, Generalem Campi Marſchallum; Hungariae ac Bohemiae Regis cum octodecim armatorum millibus, lecti Germani exercitus, iam ad Cracouiam haerentem audit et horret. Igitur Cracouia relicta, Viſtulam amnem quaotocius ſuperare parat, quem et tranſiit leui negotio. Superato Iſtula iam ſibi tutiſſimus videbatur Rakocyus, interiectu fluuii, cum ecce eodem fere momento nuntium accipit, GEORGIVM LVBOMIERSCIVM Campeſtrem nuper creatum Generalem, veterem amicum, intraſſe Tranſyluaniam, ac iam prope propugnaculum Munkatz, haerere, dimiſſis Polonis, qui ferro et igne vaſtarent Tranſyluaniam. Hoc ipſum, reddita in manus Principis, Polonorum loquebatur manifeſtatio, quam in haec verba conceperant Poloni:

Nuntium accipit de Polonorum in Tranſyluaniam irruptione.

MANIFESTATIO POLONORVM
DE
IRRVPTIONE IN DITIONES PRINCIPIS TRANSYLVANIAE.

Polonorum contra Tranſyluaniam manifeſtatio.

Nemo dubitat, naturae legibus cautum eſſe, alteri ea non facere, quae quis facienda ſibi minime optaret: iniurias tamen prohibere, ac vim vi repellere, ipſa natura docuit; dum equis vngulas, pardis et leonibus vngues, tauris cornua, apris et canibus dentes dederit. Homines vero diuerſa armorum genera edocuit, quibus propulſarent iniurias, propria defenderent, illata vlciſcerentur. Notum vniuerſo orbi eſt, gentem Polonam, nullum vnquam cum Tranſyluaniae Principatu, vel confiniorum, vel amicitiae, vel mutuae correſpondentiae, diſcrimen, ab immemorabili etiam tempore habuiſſe: quinimo cum inclyta gente Hungarica, ſemper, ſed vel maxime a Ludouico, Sigiſmundo, Alberto, Matthia, aliiſque ad haec vſque tempora, Diuis Hungariae ſuccedentibus Regibus, inuiolatam coluiſſe amicitiam, ſacroſanctumque pacis ſeruaſſe foedus. Eo etiam omni exceptione maiori nexu firmatum, cum Polonorum Hungarica, Hungarorum Polonica, ſaepius capiti imponerentur Diademata. Quod ſi praeteriti temporis, non libet reſpicere acta, praeſentis ſaeculi memoria, in Stephano Bathoreo, Tranſyluano, facile docebit. Nec defuerunt contra Turcas, ad Varnam, ad Albam Graecam, ad Budam, ad Agriam, in aliiſque plane ſingulis occaſionibus, Hungaris Polonorum ſubſidia. In diſturbiis vero domeſticis quibuſcunque, ac praeſertim Bohaianis, Bethlemianis, Rakocianis, velitationes, et conſilia, quo fraterno gentem hanc proſequerentur ſtudio, incolumitatemque eius acſi propriam proſpicerent. Nouiſſime etiam cum Valachia hoſtilitatem Tranſyluaniae inferret, quo ſtudio, qua fide Principi Tranſyluaniae adſtiterunt Poloni, qua dexteritate promouerunt victoriam, nemo eſt qui ignoret? Ac hinc eſt, quod in ipſo etiam rerum Polonicarum moderno ſtatu, a nemine primum, quam ab Hungaris petitum auxilium. A Diuo nempe Ferdinando III, Hungarorum Rege, Romanorumque pariter Imperatore Auguſtiſſimo, qui cum longiori conſilio ac deliberatione, pro tunc rem traheret, videreturque periculum in mora, conuerſa ſunt ad Georgium Rakocyum, Tranſyluaniae Principem, deſideria, delataque ei Coronae ſpes, ſi opem ferre laniatae Poloniae rebus mederique dignaretur. Verum vbi mel ſperabatur, inuenta ſunt ſpicula, hac enim re quaeſita ſpe vana Princeps elatus, maiorem in animo ambitioni locum dedit quam virtuti, ratus gladio et tyrannide occupare potius Regnum, quam illud amica obtinere electione. Tyrannidem, quam erga ſuos Tranſyluanos edocuit,

edocuit, contra Polonos arripuit, ignarus conſequentiae, quod qui libertatem 1657
aliis adimit, aufert ſibi propriam ſecuritatem requiemque:

Ad generum ſiquidem Cerberi
Sine caede et vulnere pauci
Deſcendunt Reges, et ſicca morte Tyranni.

Nullis itaque conditionibus (quibus illi ſpes Regni proponebatur) admiſſis, faſtu ebrius, pace et opibus elatus, non auxiliaribus, ſed infeſtis armis ingreditur, Diuo etiam Romanorum imperatore inuanum deprecante, ac conſanguineis amicisque ſuis ſine effectu diſſuadentibus. Illuſum ſe a Polonis profert, quod vocatum poſtpoſuerint, quaſi, et maiores Principes, non Dynaſtae et Vaſalli, ſed orbis Monarchae, pari modo ad ſpem Regni Poloniae tunc non fuerint vocati, ac etiam poſt non acceptatas conditiones poſtpoſiti. Vt enim Polonis certis conditionibus vocare quempiam licuit: Sic vocatis Principibus eaſdem conditiones non acceptare, omnino fuit liberum. Talique negatione diruta, nemini illata eſt iniuria: Cum in naturali vendentium et ementium contractu videamus, rem dari pro re, nec eandem ex tali contractu, gratis recipi poſſe. Iuuiſſet Princeps ſubſidiis et neruo belli Polonos, et ſi dediſſet filium ſuum in ſpem Regni educandum, prout petierunt Poloni, tunc habuiſſet ea, de quibus inepte iam conquaeritur. Legatum Suedicum ad ſe tendentem a Polonis captum, ſuum nuntium Cracouiam ad Wirtzium mandatum, et ex itinere ad caſtra Polona deductum, maleque tractatum doluit Princeps, ac inde violatam pacem prae ſe tulit. Iam vero legatus ille Suedicus nonne Polonorum hoſtis fuit? quare in ditionibus Poloniae non iure merito intercipi debuerat? Gentium enim de legatis iura, illis duntaxat afferunt libertatem, qui nuntiandae rei alicuius cauſa, etiam ab hoſte veniunt; non autem, qui clandeſtinis practicis, confines Principes contra alterum ſeducunt et nouas contra tertium fabricant colligationes, naturali etiam obſtante lege, quae ſagacitatem homini indidit, vt futura in tempore auertat ſibi imminentia pericula. Nuntius autem ipſius ad Wirtzium mandatus, non pro Polonis, ſed contra tulit literas, quod ex ipſarum tenore, probe compertum eſt, et vniuerſae Chriſtianitati euulgatum. Quare itaque detineri non debuit? quare honorifice tractari? licet de honorifica tractatione falſo imponatur, nam humaniſſime dimiſſus eſt, literis etiam a Principe Lubomierſcio ad Dominum ſuum acceptis, deduci vſque ad confinia Hungariae a deſtinatis debuerat. Verum vano terrore perculſus, pileo etiam rebusque relictis vna nocte aufugit, quod etiam Poloni rerum eius ac literarum in Makoczam amandandarum neceſſitatem habuerint. Haec itaque iure Polonis inſtituendi belli apud Rakocium cauſa fuit. Non licet Polonis Suecorum homines capere, non licet venientes literas ad hoſtes intercipere; licet autem Tranſyluano contra Polonos hoſtiles legationes excipere, correſpondentias alere, Nuntios Cracouiam cum hoſtilibus literis mittere. Sed eſt adhuc et alia ratio inuadendae a Principe Poloniae. Vocatum enim ſe ad Regnum ab aliquibus Polonis Nobilibus aſſerit, idque authenticis vocantium literis deducit. Si ambitio non obcaecaſſet animum, perpendiſſet Princeps, an ad eiuſmodi rebellium poſtulata, Principalem ſuam dignitatem committere debuerat, non crediſſet vocantibus ſe Arrianis, et de Regno Poloniae proſcriptis, ac perduellionis labe contaminatis hominibus. Nouerat bene Princeps Tranſyluaniae, cum indigenatum in Regno Poloniae pro filio peteret, quod ad ſolam nobilitatis praerogatiuam, niſi ex conſenſu totius Reipublicae in Comitiis Generalibus poterat aſcendere. Quare igitur per priuatas aliquorum literas, abſque Republica et comitiis,

 quod

1657 quod multo maius eſt, ad Maieſtatis ſolium efferri voluit? quare id contra ius, faſque, viuente Poloniae Rege ambiuit? cum ipſe etiam in electiuo Principatu ſit, nec ſibi idem fieri cupiat? Sed ambitio deduxit vnquam, et alios ad parem animi impotentiam et temeritatem, malo effectu ſemper, bono nunquam.

Hae rationes igitur fuerunt, quae Principem Tranſyluaniae neceſſitarunt ad arma contra Polonos ſuſcipienda. Ingreſſus ideo Regnum Poloniae cum Tranſyluanis, Moldauis, Valachis, Coſacis, et diuerſa gentium colluuie, patentes vbique publicari fecit literas, ſe protegere velle Poloniam, pacemque ei reſtituere, ac decennalem belli flammam extinguere. Progreditur in viſcera Regni pacificator, mortuorum atque viuorum hoſtis, dum coemeteriis ac eccleſiis Chriſtianorum cadauera, ab impio eius milite eruuntur, quaecunque peruia ſunt, igne ferroque vaſtantur, ſolis Principibus Lubomierſciis ad trecenti exuruntur pagi, et perplura oppida, non eſt apud praetereuntem diuinarum humanarumque rerum ratio, profanantur, vaſtantur, comburuntur eccleſiae, occiduntur, vt pecora, homines, miris et inenarrabilibus tormentis ac cruciatibus enecantur Chriſtiani; alii ad veru alligati aſſantur, alii ſerra per medium ſcinduntur, alii in lebetibus ad cereuiſiam aptis coquuntur, alii detruncatis manibus, pedibuſque demum enecantur, alii ſuper ignem proiecti, pice et reſina liniti torquentur, nec ſexui, nec aetati, nec conditioni parcitur: infantes vno pede arrepti, ad parietem colliſi occiduntur; mendicis et ſtipem petentibus eruuntur oculi, abſcinduntur auriculae, detruncantur manus pedeſque, ita vt etiam hoſtis ipſe Suecus doluerit, et rem hanc Rakocio exprobrauerit. Nemo itaque dubium habeat, et praeſertim inclyta gens Hungarica, Polonos iuſte in ditionem Principis Tranſyluaniae irruptionem feciſſe, tot tantiſque eiuſdem Principis ſceleribus laceſſitos. Nemo miretur, ſi vrentes videat pagos, et oppida, ſi campos cadaueribus ſtratos conſpexerit, ſi matrum eiulatus, puerorum luctus, gemitus hominum audiuerit; non moueatur contra Polonos, horrida hac et abominabili Tranſyluaniae deuaſtatione, cum maiora in Polonia patrauerit Rakocius. Ipſe eſt, qui hunc in Chriſtianitate accendit ignem, ipſe eſt veſtigii mali auctor, eius Tyrannicum ſi non excutietis iugum, maiora vobis imminent pericula ab aliis etiam nationibus, quae tantam Tyranni dominandi libidinem non ferent. Vbi eſt illa antiqua Tranſyluaniae libertas? quae Principes tuos, de minori Tyrannide notatos ſaepius coercuiſti? nunc impoſitum tibi ſeruitutis fraenum eſt, gemis ſub Rakociano iugo. Hoc tibi ſit inclyta Hungariae gens, Polonorum manifeſtum, qui pariter Vobiſcum, et ſuam et Veſtram deplorant calamitatem, dum vicem pro vice reddunt tibi Princeps inimice. Datum in caſtris ad Munkacz. 19. Iun. 1657.

Rakocio varia ac infauſta referunt exploratores.

Recedit Rakocius Tranſyluaniam verſus.

Forte adhuc in lectione huius haerebat manifeſtationis, cum ecce alius iterum ex Tranſyluania aduolat nuntius, referens CHRISTOPHORVM Comitem Generalem PVCHEIM cum lecto duodecim millium Germanorum exercitu, mandato Leopoldi Primi Hungariae Bohemiaeque Regis Potentiſſimi, ad Caſſouiam Hungariae Regni in vicinia haerere Tranſyluaniae, paratum ſingulis momentis ingredi Principatum. Eo nec dum ſatis examinato nuntio, alius adhuc ſuperuenit, qui Chanum Crimenſem cum centum millibus Tartarorum aduenisse referebat, delendi Principis gratia. Tot ſimul imminentibus malis territus Rakocius, reuerti ſtatuerat etiam non compoſitis cum Polonis rebus, in Tranſyluaniam, potiſſimum afflixit illum Generalis Pucheim nuntius. Actum enim de Principatu, vitaque ſua crediderat, ſi Pucheimius tunc intrauiſſet Tranſyluaniam, vacuam praeſidiis, territamque ad Polonorum inſperatam irruptionem, ac minime Tartarorum inundationibus reſiſtere valentem. Igitur haud mora caſtra mouere, eodem adhuc die imperat

perat

perat Princeps Mageroniam verſus, quam vndecima Iulii ſecurus ingreditur, ibique liberalius genio cum ſuis indulgens, inſperate eodem die a Czarnecio inuaditur: minor attamen ibidem accidit, quam creditur caedes. Conſtat enim triginta tantummodo viuos adductos eſſe a vexillifero Trocenſi, centum vero praedio ſeptos, atque bombardis longioribus audaciores, a gubernatore Parcenſi deletos. Tabor ſiue carrago Hungarorum poſt traiectum Magerouienſem, aliquot millibus conflata curruum, quatuor ad minimum millionum theſaurum vehens, capta certiſſime a Polonis fuiſſet, niſi Polonus miles optimae inhians praedae, dediſſet interea Rakocianis tempus, vires vt colligerent, Polonoſque praedae inhaerentes campo pellerent, eoque modo pulſis campo Polonis, elabi victori Czarnecio properabat Rakocius Zolkieuiam verſus. Auſus nihilominus ſequi, et premere terga cedentis Czarnecius, per inuios Ianczouienſium ſaltus, (quem etiam a Zolkieuiae direptione ea tunc tempeſtate excuſſerat) Medzibozium vſque comitatus aduerſarium, horribile ſane in tot aduerſis ſui fiducia et ſingulari animo ac ſpiritu. 1657

Mageroniae ſubſiſtit aliquantulum, ibidemque a Czarnecio Poloniſque aſſequitur. Pugna inter Tranſyluanos et Polonos ambigua. Rakocius progreditur vlterius. Subſequitur Czarnecius.

Interim ad Miedzyboſz, Potocius, Lubomierſcius, Sapieha, Generales, coniunguntur Czarnecio. Deliberatum ibi eſt: An progredi vltra deberent, an regredi? deciſumque, non ante deſerendum Rakocium, donec Hippanim ſeu Bohum flumen ſuperaret. Proſperauit Altiſſimus Polonorum conſilium, atque in perſequendo Rakocio Czarnecii conſtantiam. Vix enim vnum et medium milliare, poſt Ducum Polonorum deliberationem proceſſit miles Polonus, cum ecce adeſt legatus Rakocii deplorans ſuſceptum contra amicam Poloniam bellum, promittebatque ſatisfacturum Principem, ſi tantillam moram paterentur Poloni. Reſpondit illico legato Rakocii Czarnecius in haec concepta verba: Si non ſimulatus eſt tuus aduentus Domine legate, ante omnia ſiſtat fugam Rakocius, noſtrumque aduentum expectet, ibi, elatis in altum gladiis contrahemus de pace atque iniuriis. Acceptat dictum Czarnecii legatus, currit ad Rakocium, eumque ſiſtit ad fluuium Bohum, quem iamiam tranſire parabat, mira atque incredibili traiiciendi ſcientia, ſuperare tamen eo die neque altero tam difficilem paſſum poterat. Animo itaque conſternatus, ſpe de felici tranſitu deſperata Mikieſium Cancellarium ad Czarnecium ocyus mittit. Qui in conſpectum adductus Czarnecii, humiliter ſalutatis Ducibus exercitus, in haec verba loquutus eſt:

Czarnecio iunguntur alii Generales. Deliberant de Rakocio perſequendo. Legati Rakocii ad Polonorum caſtra aduentus. Eius ad Generales Polonos verba. Czarnecii reſponſum, Rakocii legato datum. Mikieſii cancellarii ad Czarnecium oratio.

Quod ex publica fama de tua fortitudine et dexteritate Illuſtriſſime Domine percepi, hoc reipſa experior. Peto nomine Principis mei Illuſtriſſimam Tuam Excellentiam, dignetur ponere modum profuſioni Chriſtiani ſanguinis, et ſaltem ad ſpatium vnius horae exercitum coercere ab armis: ego vero hac fide, qua me obſtringo, proximos tractatus polliceor.

Interrogatus deinde a Czarnecio; An eſſent parati, omnes iniurias, defenſaſque diuinas atque humanas res compenſare? Qua ratione? quaeſiuit Mikieſius. Reſpondit Czarnecius, auro et ſanguine. Tum Tranſyluanus: Aurum non dabimus quamdiu ferrum tenemus. Ad haec Czarnecius: An putatis nos latere, vos iam eſſe in extremo agone vitae? ſi vobis animus deeſt compenſare ex integro iniurias Regni, nobis vltro ſeſe e venis proripit ſanguis effundendus pro Rege, noſtriſque fortunis peſſumdatis. Haec fatus loco ſe mouit, atque ſuum exercitum tubarum ſonitu accendens, contra Rakocium illico mouere imperat, remanentibus interea cum Mikieſio ſupremis bellorum Ducibus, Potocio, Lubomierſcio, Sapieha. Czarnecium ſequutus Polubinius cum Lituanicis quadraginta ſignis. Interim tum tubae inflantur, tum arma circumſonant in caſtris Czarnecii, male habet Lubomierſcium tanta Czarnecii fiducia, igitur coram ſupremo Campiductore Potocio conqueritur. Cur tantum Czarnecio liceret? vt non expectata ſupremae poteſtatis tuba ipſe ſuam inflaret. Haud mora, mittit ſupremus Generalis Potocius, qui cum Czarnecio expoſtularet de facto. Reſpondit Czarnecius: Non eſſe ſui animi aut moris, non praeire ituris ad pugnam. Timidorum eſſe ſequi veſtigia ductoris. His dictis equo conſcenſo pergit Rakocium verſus, plenus irae et indignationis contra Tranſyluanos, quorum haud procul quatuor millia obuiam habet Duce Kimini Ianuſſio Generale, qui ad Poloni Regis mittebatur exercitus Duces. Obſecrabat ille per Druskieuicium Polonum, vt tantiſper pugnam moraretur Czarnecius, omnibus punctis, Poloni quae vellent, ſe ſubſcripturos. Reſpondit Czarnecius: Nihil ſe horum credere, quae Kimini Ianus ſignificabat, haec enim ficta eſſe ad circumueniendos Polonos, vt interim Rakocius beneficio imminentis noctis, ſe et ſuos vltra Bohum ſeruare poſſet incolumes. Tum Generalis Tran-

Colloquium inter Mikieſium Rakocii cancellarium et Czarnecium. Czarnecii reſponſum et concluſio. Indignatio Lubomierſcii contra Czarnecium. Eiuſdem reſponſum. Confuſio in vtroque exercitu Polono et Tranſyluano.

1657 ſyluanus rogare inſtanter coepit. Mitteret ſaltem aliquem Czarnecius, qui circumſpiceret caſtra Rakociana, quod loco ſint immota. Huic Tranſyluano poſtulato aſſenſit Czarnecius, miſitque illico Stemponium veteranum militum tribunum exploratum; duas vero, non amplius horas, ſubſcribendis pacis conditionibus indulſit.

Czarnecii contra Lubomierſcium proteſtatio. Poloni conſultant de conditionibus Tranſyluano conſcribendis. Tranſyluano factae a Polonis propoſitiones.

Interea ſupremi bellorum miniſtri, Potocius, Lubomierſciuſque, mandant Czarnecio, ne auſpicetur pugnam, abſque eorum nutu et aduentu. Ad haec Czarnecius: Proteſtor, inquit, coram vniuerſo exercitu, me non fore in cauſa, ſi euadat hoſtis, tanto viarum diſcrimine, tot equorum interitu quaeſitus, cum tanto in poſterum Reipublicae periculo et diſpendio. Hac facta proteſtatione, rediit ad Potocium, Lubomierſciumque Czarnecius, quos iam conſultantes de pace inuenit. Diſputatum ibi fuit, quaenam conditiones Rakocio proponendae eſſent. Has ipſe cogitauit Czarnecius. Harum autem conditionum a Polonis Tranſyluano propoſitarum haec ſumma fuit:

I. Deprecaretur ſuam Maieſtatem titulo Reatus Rakocius per ſolennem legationem. Similiter et Sereniſſimum Hungariae Regem Leopoldum Primum, ſi quid in eum offenſae ex hoc bello redundet, deprecaretur. Item Portam Othomanicam tanquam iſtius belli haud conſciam.

II. Quatuor milliones pro illatis iniuriis Polonae Reipublicae intra annum numeraret.

III. Omnia ſpolia regni ex tunc deponerent Tranſyluani ac reſtituerent, praeſertim Eccleſiaſtica.

IV. Omnia tormenta, apparatumque Artilleriae.

V. Nomini ac honori ſuae Illuſtritatis inclinarent vexilla.

VI. Reſcinderent omnem amicitiam cum hoſtibus regni, nominatim cum Suecis et Coſacis; quando autem neceſſe eſſet, militem alerent pro Polona Republica.

VII. Omnes captiuos liberos facerent.

VIII. Omnes perduelles ſuae Maieſtati traderent.

IX. Si conſcios huius belli ciues regni aut Senatores aliquos eſſe norunt, eos nominarent, eorumque literas proderent.

Reiicit ille aliquas.

Haec ſumma conditionum, quas Poloni proponebant Tranſyluanis. Acceptant illi omnia, excluſo Leopoldo Primo, Hungariae, Bohemiaeque Rege, cum quo nihil ſibi eſſe aiebant. Neque Poloni poſtea inſtabant pro amico et foederato Rege, cuius auſpiciis pugnarunt, et vicerunt hoſtem. Conſtat propria Czarnecii confeſſione, totius victoriae de Tranſyluanis obtentae, hoc ſtratagema profuiſſe. Sparſerat Czarnecius, per omnes ſuae peregrinationis vias, infinitam potentiam Leopoldi Primi Hungariae Bohemiaeque Regis, iamiam veſtigio ſui adeſſe, vna cum ipſo Polono Rege. Hoc ipſum proprio perſuadebat exercitui, quo facilius deciperet Rakocium. Hinc factum eſt, vt hoc rumore credito, per caſtra Polona, Rakocius quoque captis Polonorum nonnullis idem ex iiſdem crediderit, atque ita panico quodam metu rueret in paludes, pacemque acceptaret, qualem Poloni dixere. Summa igitur genuinae Polonorum cum Rakocio pacis haec fuit:

Czarnecii ſtratagema.

Tandem Poloni componunt cum

I. Princeps Tranſyluaniae deprecabitur Polonum Regem, per ſolennem legatum, ſimiliter et Portam Othomanicam.

II. Vnun

II. Vnum millionem exercitui Polono, ducenta vero florenorum millia Polonae monetae belli ducibus numerabit. Similiter honorarium Chano Crimenſi congruens tranſmittet. Sed haec conditio priuato ſcripto vt haberetur, neque exprimeretur in publicis authenticis, impetrauit Mikieſius. 1657 Rakocio, excluſo Hungariae Rege.

III. Omnia ſpolia regni, ex nunc deponent, et reſtituent Tranſyluani, praeſertim Eccleſiaſtica.

IV. Reſciſſionem amicitiae cum hoſtibus Poloniae Regni acceptat Rakocius.

V. Reſtitutio Breſtiae et Cracouiae, in qua Virtzius ſolum vt hoſpes erat.

Ad extremum vitam ſibi donatam fatebantur Tranſyluani, intruſi in inextricabiles anguſtias. Haec dum concludebantur cum belli ducibus Polonis, coram vniuerſo exercitu, oritur confuſus clamor militum, nolle ſe aurum, ſed velle cruorem hoſtis, aut ſuum fundere. Malumus pugnare aiebant, quam aeſtimationem facere ſanguinis innocentis, inermis ab Hungaris effuſi. Reſpondebat Cancellarius Tranſyluaniae idem ipſe Mikieſius: Si coacti a vobis fuerimus, pugnare debebimus et nos. Subiunxit deinde: Si, inquiebat, Celſiſſimus Princeps meus, eſſet captiuus Tartarorum, non pluris ſuam aliberationem aeſtimaret. Deinde coram belli ducibus calculationem prouentuum Tranſyluaniae faciebat, perſuadens ſe paratos decem milliones Polonae Reipublicae contribuere, ſi tanti eſſent.

Polonus exercitus pugnam appetit cum Tranſyluanis.

Rakocii cancellarii reſponſum Polonis militibus.

LIBRI VIII. CAPVT III.

SYNOPSIS

Exercitus Rakociani numerus. Literae Reginae ad Potocium in cauſa Rakocii, cui multum fauebat. Rakocii filius deſtinatur in Regem Poloniae. Reginae exprobratio Polonis. Rakocium inuiſunt Poloni duces, excepto Czarnecio. Eiuſdem de Rakocio ſenſus. Rakocius incidit in Tartaros, a quibus momento circumuentus. Ipſemet per Lubomirſcium ſaluatur. Caeſorum numerus, capti Generales. Cracouia ab Hatzfeldio oppugnatur. Legati Rakocii, ad caſtra Polona aduentus. Cracouiae turbatur Wirtzius, audita pace cum Tranſyluano. Rem diligentius examinat. Conſultant Hungari cum Suecis de Fiſcheri ſuſcepta legatione. Bethlem Ianuſſius legatos mittit ad Polonum Regem, negans Cracouiae deditionem. Reſponſum legatis Ianuſſii a Polono Rege redditum. Iterum conſultant Hungari cum Suecis, ac deditionem perſuadebant. Contradicit Wirtzius, Tranſyluanoſque ad extremum vrbe regia pellit. Tranſyluanorum egreſſus. Literae Wirtzii ad Hatzfeldium. Reſponſum Hatzfeldii. Wirtzius inclinat ad vrbis deditionem, ſi ſubſcribat Hatzfeldius. Conſentiunt Poloni Wirtzii poſtulatis. Forum cum Wirtzio compoſitio. Tractatus inter Wirtzium et Polonos de dedenda Cracouia. Recepta Cracouia inter Polonos et Auſtriacos contentio et tumultus. Literae Przyiemſcii ad fratrem contra Auſtriacos.

1657 Hic finis belli Tranſyluani parum expectatus, eoque modo haec geſta ſunt, quo ſcripſimus. Certum eſt, ſi pugnare auſus fuiſſet Tranſyluaniae Princeps ad extrema redactus, forte dubiam belli praeſtitiſſet aleam. Erant illi bellatorum ſelectorum triginti millia, tormenta viginti ſeptem. Equi, vix fides obtinet, quam celeres. Contra Polonorum in vniuerſum exercitus vix decem millium numerabatur, equi fere omnes continuis itineribus conſumpti, tormenta bellica nulla, pulueris nitrati modica et vix credita quantitas. His acceſſit Reginae mandatum, et ad belli Duces codicilli, quibus iubebantur inire omnes vias tractatuum de pace cum Rakocio. Si enim (verba ſunt Reginae) permiſit Deus, vt Princeps Tranſyluaniae adeo armatus, et aeſtimatus in Polonia, concurreret ad eius augendam calamitatem, placebit etiam eidem diuinae Maieſtati, vt poſtquam ille experimento ſuorum confoederatorum aduertet inſincerum animum, inueniat media reducendi eum ad antiquum amorem et reſpectum erga Sereniſſimum Regem noſtrum: ſperarique poteſt, eo firmiorem fore ipſius amicitiam, quo imperfectiores fuerunt omnes illae liberales affectuum declarationes, et promiſſiones noui Domini, quae ante paucos menſes, eidem iuramento erant comprobatae.

Exercitus Rakociani numerus.

Reginae ad Potocium literae in cauſa Rakocii, cui multum fauebat.

Haec ſumma Poloniae Reginae literarum, quibus illa aperte fauebat Tranſyluano, ſperabatque aliquando futurum, vt filio Rakocii tunc adhuc puero, vix duodecimum egreſſo annum, paulo poſt deſponderet neptem Reginae, tenellam aetate, Palatina e gente natam, ſororis ſuae filiam, Pariſiis in aula Galliae educatam, eoque modo iunctus connubio Rakocius, fatis functo IOANNE CASIMIRO, apud Polonos regnaret, vna cum nepte Reginae. Hoc ipſum propoſuerat per legatum Rakocio, minime aſpernanti talia promiſſa, explorata prius Polonorum in Tranſyluanum animorum inclinatione; tentato, per ANDREAM MIASKOWSKI adhuc ante Tranſyluanum, Ferdinando tertio Auguſtiſſimo Caeſare, cuius filio Leopoldo primo, Hungariae tunc Regi, offerebat neptis ſuae amores. Caeterum aſper-

Rakocii filius deſtinatur in Regem Poloniae.

aſpernata ab Auguſta Domo Reginae legatio, egit iratam mulierem in aduerſa conſilia, vt 1657
pro Domo Auguſta Rakocium aſſumeret, Rakociumque ad regnum vocaret. Auditae ſunt ſaepius in ore Reginae exprobrantis voces, coram quibuſdam Polonis, Auſtriacis fauentibus, repetitae: *Ite damnatae ad ſeruitutem animae, mox futuri apud Viennenſes ludibrio, quod nunc de facto ipſi experiuntur Hungari.* Habitum, credo, intelligebat Polonum, quem ludibrio apud Viennenſes futurum praedicebat. Haec ex occaſione Reginae literarum dicta ſufficiant.

Reginae Polonis exprobratio.

Interim vigeſima tertia Iulii, die, S. Apollinari ſacro, concluſa, ac iuramentis ab vtraque parte roborata cum Tranſyluano pax, vniuerſo publicabatur exercitui, ipſis ſupremis belli ducibus Rakocium inuiſentibus. Perſuadebat et Czarnecio, eiuſdem a confeſſionibus Pater ADRIANVS PIKARSKI, Societ. Ieſu presbyter; vt ille quoque adiret, inuiſeretque Tranſyluaniae Principem, literiſque Reginae hac in parte obtemperaret. Reſpondit Czarnecius: *Se non poſſe vlla ratione intueri illum incendiarium templorum, aut truculentum ſanguinis Chriſtiani adorare carnificem.*

Rakocium inuiſunt Poloni duces, excepto Czarnecio. Eiuſdem de Rakocio ſenſus.

In hunc modum compoſitis Rakocius cum Polonis rebus, ſecurus videbatur eſſe et extra omne periculum, cum ecce inſperate incidit in Scyllam, cupiens vitare Charybdim. Octauo ſiquidem die, ad ipſos Tranſyluaniae fines, incidit in Crimenſis Chani numeroſum exercitum, centum viginti bellatorum millium, a quibus primo circumuentus, mox et deletus eſt, tam foeda clade, vt ex triginta bellatorum millibus, vix, beneficio Polonorum, cum ſexcentis euaſerit Princeps, pridie de imminenti clade a Lubomierſcio clam admonitus, eiuſdemque iuſſu in ipſam Tranſyluaniam ſecuritatis cauſa, a militum tribuno Sapieha deductus. Capta tunc omnis Principis ſuppellex, quae quatuor auri excedebat myriades; abducti in ſeruitutem ordinum ductores, atque adeo ipſe IOANNES KIMINI, dux exercitus, qui, paulo poſt cladem, inuiſenti Chanum Crimenſem Lubomierſcio, ſupplex obuiam factus exclamauit: O me miſerum! Illuſtriſſime Lubomierski; hominis exto ſimulacrum, ac viui hominis ſepultura! Multi diuinitus punitum per Tartaros credidere Rakocium. Quid enim irarum Tartaris cum Tranſyluano, Ottomanicae portae vaſallo? cuius et illi protectionem agnoſcunt. Ita eſt, Deus tunc ipſe miraculo pro Auſtria, ac Leopoldo Hungariae ac Bohemiae Rege, per Tartaros pugnauit, quem excluſerant Poloni, non ſine vniuerſi orbis admiratione, ira, ac indignatione! Quid enim acturum cenſebat Europa Rakocium, triginta millibus bellatorum ſuperbum? ac tunc Polonis coniunctum, niſi, vt Portae miniſtris auro placatis, bellum in mediam transferret Auſtriam? Quod et accidiſſet, niſi Deus patronum ſe Auſtriae tunc oſtendiſſet, quo momento, veſana Rakocii Polonorumque euertit conſilia toti Chriſtianitati nocitura.

Rakocius incidit in Tartaros, a quibus momento circumuentus. Ipſemet per Lubomierſcium ſaluatur. Caeſorum numerus, capti generales.

Rakocio tali ratione diuinitus punito, animoſius obſidionem Cracouienſem premebat Hatzfeldius, ratus totam, ſimul in vna vrbe liberatam fore minorem Poloniam, quod et accidit. Vrbs illa Cracouia ante id tempus inuicta, caput Poloniae, quamuis Wirtzii colonelli defendebatur virtute, aliquanto poſt Hatzfeldio ceſſit. Nemo tamen negauerit, maximum momentum rebus addidiſſe Tranſyluanorum ex vrbe Regia egreſſum. Etenim poſtquam quarta Auguſti, Petrus Fiſcher Rakocii legatus, Auſtriaca ad Cracouiam attigit caſtra, illico de more Polonum veneratus Regem, venire ſe dixit cum mandatis Principis ſui ad Bethlem Ianuſſium, vt Cracouiam Polono redderet Regi, vrbeque metropoli quantocius abſiſteret. Pergratus fuit Fiſcheri aduentus, potiſſimum Regi, Proceribuſque Polonis, ſed magis legatio ad Bethlem Ianuſſium. Igitur eodem die mittitur ad Tranſyluanos Regius tubicen, qui mandata Principis deferret Bethlemio, ſignificaretque de concluſa pace, Principem inter et Regem Polonum. Adeſſe et legatum in caſtris Poloni Regis, qui certiora afferret, inſtructum literis, quae mentem Principis vberius declararent. Hoc nuntio inſtructum Regium tubicinem Cracouiam dimittunt, quam vbi intrauerat, medium vrbis praeteruectus forum, vt erat inſtructus, alta voce clamitare coepit: *Pacem vobis, Hungari, fero, Cracouiamque nomine Poloni Regis repeto.* Adductus deinde in conſpectum Wirtzii, ab eoque grauiter reprehenſus propter audaciam, identidem repetebat; Se vero a Rege Poloniae non ad Wirtzium, ſed Bethlem Ianuſſium miſſum, vera afferre de pace cum Tranſyluano ſtabilita. Interrogatus deinde de literis; reſpondit, ſe quidem ad praeſens literas non habere, caeterum breui affuturas, ſi ita videretur Wirtzio. Remiſſus igitur tubicen ad legatum Rakocii, ab eodem retulit literas, quas Wirtzio extor-

Cracouia ab Hatzfeldio oppugnatur.

Legati Rakocii ad Polona caſtra aduentus.

1657 quenti reddere negat, niſi ipſimet Bethlem Ianuſſio; accitus deinde Bethlem Ianuſſius a Wirtzio literas aperit, legit, ſtupet, Wirtzioque factum inſperatum communicat; tandemque tubicini reſpondet, die ſubſequenti velle colloqui ipſimet legato, ingrederetur modo Cracouiam.

Cracouiae turbatur Wirtzius, audita pace cum Tranſyluano. Rem diligentius examinat.

Sequenti igitur die, ſexta ſcilicet Auguſti, Intrat legatus Rakocii ciuitatem attonito Wirtzio, et in re tam ſubita pauenti. Factum narrat, egreſſumque Tranſyluanorum perſuadet, et vrget, contradicente primo Wirtzio ac mox prae indignatione et ira, vix ſibi ipſi temperanti. Furebat enim violentus et diſcorde tumultu raptum animum ſpargebat in diuerſa: nunc pudore, nunc infelicitate coeptorum agitatus; quam bene proceſſerint initia, vt diu poſſeſſa, vt ſtrenue defenſa erat Cracouia. Sub haec frendens tota ferebatur ciuitate, adeo inutili ad caetera ſenſu, vt nec ruere in ciuitatem ſentiret hoſtes. Eoſdem affectus ſimulauit Bethlem Ianuſſius, quo pacatius ab inſano audiretur Wirtzio, cum hac arte locum monendi ſibi aperuiſſet. Iam nox eſt, inquit Tranſyluanus, melius in craſtinum de deditione vrbis deliberabimus. Ego enim fictas Principis mei ſuppono literas.

Conſultant Hungari cum Suecia ſuſcepta de Fiſcheri legatione. Bethlem Ianuſſius legatos mittit ad Polonum Regem, negans Cracouiae deditionem. Reſponſum legatis Ianuſſii a Polono Rege redditum. Iterum conſultant Hungari cum Suecis, ac deditionem perſuadent. Contradicit Wirtzius.

Tribus igitur ſubſequentibus Auguſti diebus, conſultabant Tranſyluani, cum Wirtzio, praecipuiſque Suecorum tribunis militum, concluſumque eſt, non ante vrbe Cracouia excedere poſſe, quam repetitae ab ipſo Principe venirent literae. Eoque reſponſo inſtructos dimittunt duos Tranſyluanos ad Polonum Regem, qui Bethlemii ſignificarent declarationem. Introducti illi ad Regem coram praeſenti Senatu, quae in mandatis acceperant, exponunt, quibus reſpondere iubet illico Rex, referreque ignaria, quae agebantur cum Principe illorum, vt poſt concluſam cum Polonis belli Ducibus pacem, incidiſſet Tranſyluaniae Princeps in Crimenſem Chanum, ab eoque deletus eſt; vt aegre ope Polonorum, ipſemet euaſiſſet periculum vitae, deductus a militum tribuno Sapieha cum pauciſſimis in Tranſyluaniae viſcera. Cauſam tantae cladis non aliam extare; quam barbaricum Tartarorum furorem, ſcilicet, quod iis inſciis pacem cum Principe concluſiſſent Poloni, contra expreſſa pacta, quibus mutuam hoſtium, aut amicorum iurauerant cauſam; hinc nullam pacem cum Principe declarabant Tartari, quae inſciis iis, tanquam confoederatis concludebatur. Deiecto vultu audiuere legati, hanc Principis ſui cladem, et aeternam Tranſyluani nominis labem. Igitur haud mora Cracouiam reuertuntur, enarrantque ſingula Wirtzio, Bethlemioque prout audiuerant. Audito hoc nuntio Tranſyluani, denuo ad conſilium Wirtzium Suecorumque legionum moderatores inuitant, rem omnibus communicant. Tandemque poſt longas ambages, ac trium dierum continuatam deliberationem, ad pacis media cum Polono Rege deſcendunt. Wirtzio nihilominus declarante, ſubeundum potius vltima, antequam vrbem dederet.

Caeterum Tranſyluanis ſerio de pace agentibus, vrbe Regia Wirtzius exceſſum tali arte parat. Finxerat Hatzfeldium generalem, Caſimiriae meditari expugnationem, igitur ad defenſionem omnia praeparat, ſociosque vrbe excedentes inuitat ad valedicendum Caſimiriae, hilarem eam Tranſyluanis promittens diem, quae Germanorum oppugnationem, eorumque vrbe regia exceſſum antecedebat.

Tranſyluanoſque ad extremum vrbe Regia pellit.

Mandatis Wirtzii paruit Bethlem Ianuſſius, compaſatiſque ſuorum rebus valedicere Suecis in craſtinum parabat, cum ecce egreſſi Cracouia Tranſyluani, Caſimiria quoque a Wirtzio ibi tunc praeſente prohibentur, migrare in Tranſyluaniam ocius imbelles animae edicto Wirtzii iuſſi.

Tranſyluanorum egreſſus. Literae Wirtzii ad Hatzfeldium Generalem.

Ita deluſi Tranſyluani, decima octaua Auguſti exceſſere Regia vrbe, ſine ſociis Suecis. Nec multo poſt Wirtzius luſtratis ſuorum, non amplius mille quingentis poſt exceſſum Tranſyluanorum, quorum tria numerabantur millia, Hatzfeldio ſcribit: Exceſſiſſe vrbe Cracouia Rakocianorum tumultuariam manum, recederet quoque a Cracouia Hatzfeldius, amicoſque Suecos optata pace frui permitteret. Arma enim Auſtriaca ſemper Suecis amica fore ſupponebat, nec alia intentione intraſſe Poloniam credebat Hatzfeldium, quam ad pellendos Rakocianos, quos vltor Deus per Tartaros puniuit.

Reſponſum Hatzfeldii.

Reſpondit Hatzfeldius Wirtzii literis: Se ad recuperandum Poloniae Regnum, a quibuſuis hoſtibus violenter occupatum, Regique IOANNI CASIMIRO integre reſtituendum veniſſe. Dederet Polono Regi Virtzius Cracouiam; ſe enim ab vrbe non poſſe, niſi capta recedere, iuſſu Poloni Regis, cuius mandatis obtempero ego, et exercitus mihi commiſſus. Ad

haec

Digitized by Google

haec Wirtzius tergiuerſari primum, mox, vbi videt fallacias non procedere, nec vires eſſe ad reſiſtendum, Hatzfeldio, veterano militi, multarum palmarum Duci fortiſſimo ſimul et feliciſſimo, tractatus et ille pacis cum Polono Rege, Hatzfeldio proponit, ea tamen lege, vt concluſis tractatibus, vterque ſubſcribat Rex Polonus et Hatzfeldius. Negabat enim Polonorum fidei ſe committere velle, ſed Hatzfeldii; dictitans Polonis nullam fidem eſſe; reuocabat praeterea Wittembergii caſum, quo monebatur, nunquam fidendum Polonis eſſe, barbaris quibusdam ferocioribus. Haec Wirtzius contra Polonos Hatzfeldio memorabat.

1657

Wirtzius inclinat ad vrbis deditionem, ſi ſubſcribat Hatzfeldius.

Audita Poloni Proceres Wirtzii declaratione, haud mora, vrbis potiundae auidi, Hatzfeldium eum Wirtzio componere precantur. Addunt et Polonos commiſſarios, Morſtinium, Miaskowski, Denhoffium, qui rem accelerarent, feliciterque quantocius, vna cum Hatzfeldil concluderent Commiſſariis, Comitibus Montecuculli, et Gieccio, Barone item Keiſerſtein. Illi rem feliciter coeptam, felicius peragunt, vrbemque Cracouiam per deditionem, ſeptimo ab exceſſu Tranſyluanorum die, Polono vindicant Regi. Summa tractatus initi haec fuit:

Conſentiunt Poloni Wirtzii poſtulatis. Eorum cum Wirtzio compoſitio.

Summarium punctorum tractatus initi inter commiſſarios exercitus Sereniſſimi Hungariae et Bohemiae Regis, et Sereniſſimi Regis Poloniae, Sueciaeque et Wirtzii Commendantis Cracouiae, in caſtris 24. Auguſti 1657.

I. Tenentur Sueci exire, et ciuitatem Cracouienſem cum arce tradere abſque vllo dolo.

II. Tenentur exire, ſeptima die poſt Contractum ratifactum ab omnibus partibus.

III. Exire eis licitum erit cum ſignis explicatis, funiculis accenſis, globo in ore, tubis et tympanis ſonantibus.

IV. Licitum eis erit auehere, quicquid cum omnibus equis, quos habent in ciuitate, auehere poterunt, quibus Poloni tenebuntur adiungere in itinere ducentos equos.

V. Licitum eis erit 13. tormenta bellica, et munitionem ad ea neceſſariam, ſecum auehere.

VI. Conducentur vſque ad Croſſen, a mille equitibus duce militum tribuno Garner, et duoentis peditibus Germanis.

VII. Ornamenta eccleſiaſtica, ſi quae adhuc ſint, relinquent.

VIII. Ignoti milites, tam Poloni, quam Germani, recipi poterunt.

IX. Arriani veniam deprecabuntur, non facto, fiſco bona tradentur, atque in exilium mittentur.

X. Iudaei clementiae Sereniſſimi Poloniae et Sueciae Regis expoſiti ſunt.

XI. Relinquent Sueci 150. tormenta bellica, centum pulueris centenaria, plurimaſque munitiones.

1657 Haec ſumma compoſitionis cum Paulo Wirtzio militum tribuno Sueco, viro alias fortiſſimo, nam etiam in hoſte laudanda virtus eſt. Die deinde vltima Auguſti egrediebatur vrbe Suecorum praeſidium, ſignis expanſis, tympaniſque pulſantibus, militari more: Parte vero ab alia ingrediebantur Cracouiam Germani milites iuſſu Hatzfeldij. Vix intrauerant vrbem Auſtriaci milites, cum ecce a Polonis proceribus monetur Hatzfeldius, debere Cracouia abſtinere Germanos. Virtute enim, aiebant, Polonorum factum, quod Hungari Cracouia ceſſiſſent, hinc inferebant, nihil ſe Germano debere militi, Auſtriaciſque ſubſidiis, cum ipſimet Poloni ſine ſociis Germanis Regno pepuliſſent Rakocium.

Recepta Cracouia inter Polonos et Auſtriacos contentio et tumultus.

Contra Hatzfeldius, aliique militum tribuni pacta memorare Viennenſia, cum Polono legato concluſa, in quibus Cracouia vna cum Poſnania, ſecuritatis cauſa, Leopoldi primi, Hungariae Bohemiaeque Regis cuſtodiendae concedebantur militibus. Diu vtraque pars certabat rationibus, Polonis per vim pellere volentibus Cracouienſe praeſidium, ſimul et Auſtriaca ſubſidia. Ventumque procul dubio fuiſſet ad aperta Polonorum odia, indignationemque, niſi prudenter per id tempus diſſimulaſſent Auſtriaci, infinitis calumniis, ac inauditis criminationibus laceſſiti a Polonis. Duarum hebdomadarum ſpatio vix componi poterant iurgia, a maximis quibuſdam perſonis, potiſſimum Lubomierſcio in immenſum aucta, caeteriſque Polonorum proceribus clandeſtine inſuſurrata ac ſubminiſtrata, inſtante Gallico oratore D' OMBRES, apud Reginam, pro regia ſui foederato Sueco. Certum eſt, vix a ferro tunc temperaſſe Polonum militem, qui ſi fuiſſet auctior, vt erat inſolens, victoria elatus Rakociana, non dubitaſſet eminus congredi cum Auſtriaco milite, cuius opera, eo inſtante, vtebatur, terroreque debellauerat Rakocium, recuperauerat Cracouiam, Regemque Sueciae in Bremenſem vſque egerat ducatum. Tandem ſopitis ad tempus odiis, Cracouiam concedunt Poloni Auſtriacis, ad breue momentum, arce excepta, quae vrbi dominatur, eoque modo, primo ſtatim in limine violata a Polonis pacta Viennenſia, neque deinde quidquam obſeruatum, Polonis omnia Auſtriacorum facta geſtaque in deterius interpretantibus, ac coram vniuerſo mundo, non ſine labe Poloni nominis, criminantibus 99). Extat copia literarum Przyiemſcii equitis Poloni, ad fratrem CHRISTOPHORVM, Culmenſem Caſtellanum ſcripta, et per ea tempora typis impreſſa, audax et inſolens, vt ea ferebant tempora, huiuſmodi tenoris:

Illuſtriſſime Domine Frater,

Przyiemſcii ad fratrem literae contra Auſtriacos.

Redditae mihi ſunt literae tuae hic Cuſtrini, tum plane cum excurrerem in arcem Wildenbruch, ſalutandi gratia Excellentiſſimum Dominum Dalan Court. Et quia quarto die literae tuae peruenerunt huc, facile eſt exinde colligere, quodſi hoc trimeſtre elapſum fuiſſet in mutua correſpondentia, multum commodi redundare poterat in patriam noſtram, circa eius pacem et tranquillitatem, in qua per fatalem incuriam adeo mala inualuere, vt verendum ſit, ne ſalubria quantumlibet remedia fruſtra adhibeantur. Qua de re in praeſentia nonnihil tecum conferam, paratus et impoſterum vlterius progredi, niſi nos partium ſtudia, quae in ſpeciem plauſibilia, non vtilia, patriae eſſe poſſunt, totaliter ſeiungant. Et e re quidem praeſenti videretur, quaedam praefari de inſtituto meo, melioris informationis gratia, quam hactenus vulgi, vel inuidorum tumultuariam ſecutus ſententiam, habuiſti. Verum quoniam liberiori tempore, ſpecialia quaedam in hoc negotio conſignata, tranſmiſſa tibi a me erant, non faciam ex epiſtola apologiam. Breuibus tantum expediam, me nullos adhuc agnoſcere in me errores: nec quiſquam mortalium obiicere mihi iure quidquam poteſt, quod famae et exiſtimationi meae noceat, nunc temporis et olim apud poſte-

99) Male hic mihi auctor et contra principia prudentiae ciuilis ſcripſiſſe videtur, qui violationem pactorum Viennenſium generatim Polonis obtrudat, cum ea, vt optime ſcire et potuit et debuit, non toti genti, ſed quibuſdam tantum imputanda. Nil enim neque per Senatus conſilium, neque per comitia hac in re fuit ſtatutum. Regina autem, clam cum Rakocio faciens, vt ipſe auctor innuit, Auſtriacae auguſtae domui incaſſum infenſa, haec omnia machinationibus ſuis, vt moleſtiam Auſtriacis exhiberet, effecit.

poſteritatem, quae omnes has tranſactiones ſine ira et ſtudio diiudicabit. Haud multum moror praeſentis, quo haec fiunt, temporis praeiudicia: eam ob cauſam, quod iniqui iudices, vel ob manifeſtam in Regem ſuum praeuaricationem, vel ob indecoram paulo poſt inconſtantiam, erga Regem Sueciae, alio iudice, qui talium innocuus ſit, opus habent. Me itaque (vt pauciſſimis verbis attingam) nec temeritas, nec ſpes vlla ad hanc, quae mihi a te obiicitur, neutralitatem impulerunt, ſed partim certae obligationis in ſumma patriae, primum concordia, mox confuſione, neceſſitas, partim praeſentis ſtatus metamorphoſis admiranda: adeo, vt conſilia, quae pro remediis ſuſcepiſtis, tantum abeſt, vt pacem patriae afferre valeant, vt potius eam, niſi Deus ipſe prouiderit, in maiores et inextricabiles difficultates certo certius deducant. Teſtis eſt poſt Deum, et propriam conſcientiam, tota reſpublica, quanto conatu optarim, hanc a republica tempeſtatem abeſſe, cauſam publicam naufragii. Nouit Sereniſſimus Rex, norunt Illuſtriſſimi D. D. Cancellarii, quae conſilia mea circa foedus et ſocietatem cum Belgii Statibus fuerint? Sed ſurdis fabula canebatur, fato imminente. Vſtienſis tractatio notior eſt, quam vt opus ſit in praeſentia repetere. Poſt inſecutas clades exercitus, poſt deditionem Warſouiae et Cracouiae, poſt ſubſcriptum contractum a Generaliſſimis exercitus, poſt ſuſceptam Sueciae protectionem, a Palatinatibus maioris et minoris Poloniae, vt et rubrae Ruſſiae, venit Sereniſſimus Rex Sueciae victor in vrbem Torunenſem, vt in propriam, vbi tunc cum charis pignoribus commorabar. Ibi primum veni in conſpectum Sereniſſimi Regis, eique ex occaſione recordationis, tam fratris noſtri defuncti, Sueciae olim militantis, quam tui ipſius, vtpote legati ad eundem Sueciae Regem, data fide, ſtipulatus ſum. Quis tunc cogitaſſet de mutatione, quae poſt aliquot menſes inſecuta eſt, praeſertim cum a nemine veſtrum, monitus fuerim de iis rebus, quae in Sileſia concludebantur? Et tamen poſt tranſactionem et reſtitutionem Varſauienſem, ſpectabam cum multis vlteriorum conſiliorum rationem, et quid mihi fato patriae aliorſum deducto faciendum foret. Ibi tum momento turbinis exit e vicinia fama, certae iam pactionis cum magno Duce Moſchouiae, mox cum Principe Tranſyluaniae, tandem cum Sereniſſima Auſtriaca domo. *Quae omnia, vt fatear, mihi diſplicuere, et remedia morbo peiora viſa ſunt. Exinde enim intellexi, abieciſſe vos omnem pacis cogitationem cum Suecis, quaſi bellum aliter quam per pacta (quod nulli adhuc belligeranti contigit) finire poſſetis. Quod attinet ad tractatus Moſchouiticos, eos nec ex decoro, nec ex vtili Reipublicae eſſe, et orbis iudicium, et Veſtrum proprium probat; Nam breui hiſce contemtis, vel ſilentio tranſmiſſis, contuliſtis Vos ad Auſtriacos, et ad Sereniſſimam Domum hanc confidentius reſpexiſtis. An non errores ſunt quaeſo? plane hic caecus amor fuit, ſi defectus non animaduertit: quam quidem ambitioſam obſtinationem, iuſta ſubſequi ſolet Nemeſis, et oculos, quos culpa claudit, poena aperit. Et ne ipſe pari vitio teneri videar, quod errores pariter excuſem, hoc ita declaratum cupio, me ex comparatione errorum publicorum, tenuiſſimos vel nullos, in priuatorum innocente vita agnoſcere. Caeterum humani tamen nihil a me alienum puto, reſque mortalium tam profunda calligine merſas, tamque fallaci perſona ſeſe repraeſentantes, vt difficulter indicari poſſit, quid verum, quidue honeſtum ſit. Non ſecus ac imagines ab artifice factae, ex vno latere inſpicienti formam Gigantis, ex altero ſpeciem Pygmaei referunt. Ex hac itaque parte ego, intueor pacta Moſchouitica, quae mihi repraeſentant maiorem in dies Lituaniae calamitatem, et funeſtum exitium. Quamuis id certum ſit, diſſimulare adhuc magnum Ducem contemtum ſuum, qui ſi aliquando apertius furere incipiat, quid ſperandum eſt?

1657

Tt tt 2

1657 eſt? Vos ſi ab alia parte contraria conſpicitis, omnia fauſta infallibili augurio exinde promittitis Reipublicae, amplius edocete. Sereniſſimus Tranſyluaniae Princeps adſcitis Coſacis, vltus eſt pro viribus iniuriam oblatae coronae, et vt vt nunc multis minus decorum videatur Regno exceſſiſſe, at quis ſponſor eum amplius non reuerſurum? Et certe vereor, ne in vindictam huius et prioris iniuriae, et ipſe vires recolligat, et ipſe totum Orientem ſedibus ſuis contra nos excieat? Poterit etiam fieri, vt ſi interea tractatus de pace non interceſſerit, reuertatur, et aliquis alius, praeter illum, iuxta Gallicum prouerbium: pour mieux ſauter, il faut reculer. Ne dicam plus quippiam eſſe, quam errorem ſimplicem, quum tandem coronae Polonae repertus ſit locus, a quo ſemper maiores noſtri abhorruerunt, qui ſolus actus deterret me, a conſiliis aulae, quae hac in parte probare nullo modo poſſum. Nihil iam dico de eo, qui tueri poſſitis famam conſtantiae, rem vnam tribus promittendo, nam tres coronae in vno capite, per fidem ſubſiſtere poſſunt; at vnam coronam tribus capitibus imponere, omnem fidem ſuperat. Quodſi tamen commodiſſime alicui, ex Sereniſſima Auſtriaca Domo euenlret, quaero ex vobis, qua ratione haec cum libertatibus patriae, et iure potiſſimum eligendi, pretioſiſſimo Noſtrae Reipublicae theſauro conciliabitis? Nihil hic detractum volo Sereniſſimae Domui, quae pios, clementes, et fortes tot Principes et Monarchas orbi Chriſtiano dedit; Sed maiores noſtri non perſonas, verum modum dominationis, oderunt. In tali enim haereditario regimine, praeſupponuntur Principes boni, atque iuſti, qui ſi de fragilitate humana degenerent, poteſtas et armata iniuſtitia, dominationem in Tyrannidem mutant. Poſſem hic multa afferre ad demonſtrandam diſſimilitudinem iurium Hungariae, Bohemiae, Sileſiae et Poloniae, ſed quia nota haec ſunt ſatis, ad alia propero, eaque maiora. Sunt in Republica noſtra multi in religione diſſidentes, omnes tamen aequali iure nobiſcum Catholicis gaudent, omnes confoederationis ſecuritas complectitur, habent liberum exercitium religionis, templa in bonis haereditariis aedificant, ſcholas erigunt, libros libere imprimunt. Retinebuntur omnia iſta Priuilegia ſub regimine Auſtriacorum? Non; dices opinor, Chariſſime Domine Frater, nec forte per conſcientiam, id optare debes. Recte ſane, quod et votum meum eſt, vt mortales tandem ſapiant, quam leues ob res, magnas turbas inter ſe moueant; quamque cito Lutherani ad vnionem eccleſiae reuerti poſſint, ſi de ſola religione, non de regione, quaeſtio eſſet. Vt vt autem, non dubium ſit, miſera opum cupiditate, officia etiam pietatis peruerti, ex eoque religionis diuerſitatem periculum Rebuſpublicis afferre, haud aliter tamen vnitatem in eccleſia opto, niſi vt ſponte omnes eccleſiae reconcilientur. Procul vero abeſſe cupio a patria noſtra omnem vim, et violentiam, praeſertim eam, quae conſcientiis inferri poſſit. Quo pacto enim videre poſſemus, neceſſarios noſtros, amicos, vicinos, in vitae et fortunarum diſcrimen incidere, ob ſolum opinationis crimen. Quo pacto permitteremus, vt res breui poſt tempore redeat in circulum, et quae aliis intentauimus, in noſtras non dicam ceruices, ſed conſcientias recidant. Nam ciuitates opulentiores imminentem religionis ſuae euerſionem ſpeculantes, neceſſario recurrent ad protectionem eorum, quibus nunc tanta conſtantia reſiſtunt: Quod claro belli Germanici exemplo confirmare ſufficiat. Ac profecto ſolius inclytae Gedanenſis vrbis, vices hac in parte dolerem, ſi pro laboribus damniſque ſuis, in eam aliquando neceſſitatem, ſummo totius Reipublicae diſcrimine, deuenire debeat. Idcirco autem prolixior in hac materia fui, quoniam fama inualuit concluſum eſſe, per Senatusconſultum non ita pridem, quod ſecuritatem diſſidentium conuellat, quod non facile credo, quia mihi perſpecta eſt clementia Sereniſſimi Regis.

Regis. Etſi recentia quaedam exempla confirmant, premi eos inuidia cauſati belli 1657
Suedici, et quod illi parti adhaeſerint, ſed an iuſta, Deus nouit. Ego initia ſpecto, et cauſas belli reſuſcitati. Quis vllum vnquam ciuem accuſauit vel alicuius correſpondentiae cum Suecis? Ego qui omnibus Reipublicae negotiis interfui, bona fide fateri cogor, confiċta eſſe talia crimina, et potiſſimam cauſam eſſe apud eos, qui Lubecae tractatus non abſoluerunt, et quidem tum, cum Sueci faciles erant ad concludendos praedictos Lubecenſes tractatus. Certe proteſtantes, et alii in religione a nobis diffidentes, iniquiſſime, et vt ita dicam, gratis in hac comoedia pro Achiuis habentur. Et haec ſufficiant tandem, ne quis offendatur. Nunc pergo vos erroris conuincere, ideo quia vos ipſi recedere ab hoc conſilio incipitis, et vtinam recedatis. Id inde liquet, quod veluti in biuio haerentes deliberatis, an non expediat reſumere tractatus cum Moſchis? Et ſi probe perſpexi conſilium Senatus, ideo comitia differuntur, vt et Moſchouiticis et Auſtriacis interea vti liceat, nec neceſſe ſit alterutram ſocietatem deſerere, et adhuc vos non poſſe reſoluere, cui ſociorum nuntius ſit remittendus. Nam inter Comitialia tempora vtraque auxilia ſubſiſtere poſſunt, dummodo ſolis promiſſis res agatur. Sed ſi intercedit pactio cum domo Auſtriaca, vt eam interceſſiſſe multi Senatorum fatentur, an talia diu latere poſſunt! Comitia quae neceſſario haberi debent, rem totam, vt vt hactenus tectam, et incruſtatam, abiectis inuolucris et caerimoniis, declarabunt. Non me latet etiam, multos eſſe in republica, qui per ſocietatem Moſchouiticam, facilius pacem obtineri poſſe credant, ſed difficultas ſola videtur eſſe, ac velut nodus Gordius, in illis Moſchouiticis nodis, quorum memoria nonnulli Senatores ab omni ſocietate cum Moſchis deterrentur, quorum barbaries eo vſque proceſſerat, vt in comitiis quinquageſimi ſecundi non erubuerint legati Moſchouitici pacem et amicitiam Regi et Regno offerre, ea lege, vt certi Senatores (quinam fuerint non ſatis memini) ad ſoluendos forte difficiles iſtos nodos extraderentur.

Ego tamen in ea ſum ſententia, eos, qui a partibus Moſchorum ſunt, hanc habere rationem, quod ſi aliquando iugum ſeruitutis excutiendum eſſet, facilius proceſſurum negotium cum Moſchis, quam cum Auſtriacis, qui in retinendis regnis ac prouinciis potiores callent artes, quam Moſchi, id quod vlteriori Veſtrae deliberationi committo. Et quia inextricabiles difficultates in vtraque ſiue ſocietate, ſiue protectione cerno, vtramque valere iubeo: planeque et ipſe exiſtimo, et vos exiſtimare percupio, redeundum omnino eſſe ad illum modum, qui ſolus eſt capax firmam pacem ſtabilire. Hoc quidem optaui, hocque continuis votis a Deo precatus ſum, vt mihi hanc vnicam in vita gratiam concederet, mediaque menti meae inſpiraret, quibus reclufis de patria mea, tam afflicta, et neceſſariis orbata praeſidiis, feliciter mereri poſſim. Veſtri iam iudicii res ſit, an non Dei beneficio bonum initium factum ſit? Quippe cum non ita pridem Sereniſſimus Rex Sueciae per Pomeraniam cum exercitu in Holſatiam tranſiret, perrexi e proxima vicinia Stetinum vſque, et amore in patriam meam confirmatus, multa de rebus praeſentibus cum Rege Sereniſſimo locutus ſum, tamen vt priuatus, et ſub protectione Sereniſſimi Electoris Brandeburgici permanens, petitaque ea, qua par eſt reuerentia, vlterius compellandi ſuam Maieſtatem venia, quaeſiui, an quid adhuc a Maieſtate ſua ſperare poſſemus, praeter timorem generalis excidii, totius Nobilitatis, et praeter multa his ſimilia, quae Maieſtas Sua omnibus Regni incolis minata eſt? reſponſum accepi humaniſſimum, ab humaniſſimo et fortiſſimo Rege, nunquam ſibi in mentem veniſſe, cupere extra aciem Nobilium internecionem: Quod ſi hactenus multa facta ſint, vel ex ſolito belli mo-

1657 re, vel ex inſolita nonnullorum tribunorum licentia, vel quidquid eſt odioſorum exemplorum, haec omnia facta eſſe in ipſo aeſtu reuolutionis, cum vice verſa a Polonis non tantum milites Sueci, ſed et ipſae ſaluagardiae, quibus pro tutela vtebantur, crudeliſſime occiderentur, omniaque caedibus foede miſcerentur. Alterum eſt, Sereniſſimum Regem nolle in Polonia liberam electionem interire; quinimo praeter bonum animum, qui ſuo tempore amplius patere Polonis poteſt, eſſe ex re et Regni Sueciae, et amicorum eius ſecuritatem poſtulare, vt potius Regnum Poloniae in priſtinum ſtatum reſtituatur, quam vt deueniat ad Domum Auſtriacam, et paulo poſt in nouum ſtatum reducatur, qualis nunc eſt Regni Hungariae, et Regni Bohemiae. Tertium eſt, a pace facienda iuſtis conditionibus non abhorret, quinimo ad eam propenſum animum teſtatur. Libenter aliquid de Boruſſia, ratum fixumque intellexiſſem, ſed nolui amplius moleſtus eſſe ſuae Maieſtati, poſtquam hoc audiſſem, quod loco maximae conſolationis mihi fuit: nimirum vbi ad tractatus fuerit deuentum, plura ſe facturum, quam quae hactenus declarauit. Et quia fecit mentionem pariter, refuſionis damnorum, non poſſe nimirum ſe ab illa recedere, quoniam magnam vim pecuniae, in hoc bellum Polonicum Sereniſſimus Rex inſumpſerit, vnde facile poſſe colligi exiſtimo, non fore inflexibilem ſuam Maieſtatem circa reſtitutionem Boruſſiae, ſi non ex toto, ſaltim quod ſufficere poſſit ad liberam nauigationem, et alias Reipublicae commoditates. Quartum eſt: reliquiſſe ſuam Maieſtatem in Boruſſia Commiſſarios, cum plenipotentia et mandatis ad tractandum cum Rege et Republica, neque in ſe et ſuis fore moram vllam, attenderent modo a parte Poloniae, eorum conſiliis, qui pacem turbatum eunt, et in turbis Poloniae ſua quaerunt commoda. Nunc itaque ſic tecum Domine Frater ago, et a te vehementer peto, vt communicato praeſenti negotio cum bonis amicis, velis paululum, tecum reputare, quid praeſtet facere, an oblata vti occaſione, et cum Sereniſſimo Rege Sueciae pacem tractare, quamdiu recenti vindictae cupiditate in nouum hoſtem flagrat, quam nouas ſocietates ſiue protectiones concludere, et fundamenta exſtruere abſoluti dominii in Rempublicam. Nam vt mihi perſuadere conaris, me quodam modo de felici exitu ideo deſperare, et a patria abeſſe, quod mihi non ſint nota conſilia veſtra, et exinde potentiam, qua adhuc Reſpublica nititur, non ſatis capiam; attamen vt me haec capere intelligas, neſcio vter noſtrum de Republica deſperare videatur, an qui ad externa conſilia confugitis, an ego, qui nullis opus eſſe auxiliis puto. Qui tantum pollet viribus, vt proſtratum hoſtem teneat, eumque ad omnia concedenda cogit, poteſt merito dici debet: qui in auxilium vicinos aduocat, apparet ipſum diffidere et ſuccumbere. Neque idcirco impugno auxilia, namque ab aeuo auxiliorum vſus eſt in bellis, et ipſi Sueci auxiliis pugnant, valentque. Sed in hac re ſic explico ſenſum meum, et pace veſtra corrigo ſenſum nonnullorum: Primum improbo auxilia iniuſtis conditionibus; alterum eſt, improbo auxilia viribus noſtris maiora. Multa paſſim occurrunt exempla, mutationes in regnis et imperiis eueniſſe ex occaſione auxiliorum, quae cuique hiſtorias legenti, ſponte occurrunt. Quod ſi animus tuus a curis vacuus, ſingulare quid ac recens cogitare velit, reputet, quod nec potentiſſimi Belgii Status vicinis auxiliis ſeſe grauari voluerint, nec nunc Sereniſſima Reſpublica Veneta redigi ſeſe patiatur, ad auxiliorum externorum neceſſitatem; non quod illis non indigeat contra eum Monarcham, qui ſolus potentior eſt, quam tres, quatuorue in Europa Reges; ſed quod tam candida, tamque tuta, hactenus ſibi non fuerint oblata, quibus confidere poſſit, ſine vllo in poſterum metu vllius mutationis. Ob quam vel ſolam cauſam Deus proſperet Sereniſſimam Rempublicam, vt in longiſſima tempora, exemplum ſit, et

exem-

exemplar toti mundo, verae libertatis, et inconcuſſae in variis caſibus animae. 1657
Iam vero ſoli Vos, eam Vobis prudentiam promittitis et felicitatem extraordinariam, vt ſiue cum Moſchis, ſiue cum Sereniſſima Domo Auſtriaca (vtinam cum hac non ſit factum in aeternam patriae libertatis perniciem) paciſcamini, tamen in nulla re immutabitur ſtatus Reipublicae optandum, non ſperandum. Ecce ſcrupulos hoſce temporaneos Vobis iniicio. Circa hanc ſocietatem ſeu protectionem cum Auſtriacis neceſſario interueniunt certa pacta: porro pactis ſtandum eſſe vult fides bona, potiſſimum ſocietatis humanae vinculum. Et vt Auſtriaci exhibentes charitatem proximo, propriam charitatem negligant, veriſimile non videtur. Nunc ſi hoc quis affirmare vellet, quaero, cur ante biennium haec auxilia non ſint ingreſſa in Poloniam? quid impediuit? quandoquidem eaedem legiones in ipſis confiniis, videlicet in Sileſia, manebant. Vtatur quis iudicio hac in re ſuo, mihi vti liceat meo, nimirum adhuc Reſpublica ſatis videbatur potens, repulſis Suecis, et Germanos in Germaniam ablegare, ſed potius expediebat et Polonos et Suecos longiori bello atteri, vt et Sueci facilius debellari poſſent, et Poloni adeo debiles efficerentur, vt pares non eſſent futuris auxiliis. Interim illud quoque commodi eueniret, ex hac mora, quod Suedicum nomen, ob diuturnas calamitates, et continuas vexationes, odioſum in Polonia efficeretur, Auſtriacorum vice verſa, vt defenſorum gratiſſimum. Potius itaque credendum eſt, haud minores hic interceſſiſſe conditiones, quam ſunt illae, quas Moſchouiae Dux expreſſit, vel quod factum eſt, cum Sereniſſimo Tranſyluaniae Duce, cum ei oblata eſſet corona. Quodſi dicat aliquis factum eſſe, ex conſenſu paucorum, idem ego dicendum puto de Moſchouitica tranſactione, et de illa, quae facta eſt cum Sereniſſimis Auſtriacis.

Illud quoque vehementer animum meum tenet, quod exiſtimem fore, vt in arcibus et fortalitiis Caeſareana praeſidia conſidant, praeſertim in illis, ex quibus hoſtes eiicient. Quod ſi eueniat, et per fortunae mutationem, extendantur haec praeſidia in maiorem Poloniam, in Boruſſiam, fidem Veſtram populares, ſi vnquam receſſuri ſunt! Nam habentes paratas legiones, et antiquum ius in Boruſſiam, quo pacto illi de poſſeſſione deiicientur? Nec dicendum eſt, per longiſſimam praeſcriptionem cecidiſſe ius Boruſſiae magiſtrorum: nam tales diſcurſus priuatorum oblectamenta ſunt, apud Principes id aequius, quod validius. Quid igitur vtilitatis exinde in Rempublicam redundabit, ſi eiectis Suecis Auſtriaci intromittentur? Maximus fructus, aegre feciſſe Suecis, et interim publicas miſerias auxiſſe: vt hoc praeteream, ſub iudice litem eſſe, quis quem eiecturus ſit; Quid ſi Dani, Angli, et Belgae, vniti cum Suecia, in tuitionem portuum Boruſſicorum contra Auſtriam conſpirent? Diu hoc ſaxum voluit Auſtria, cum inuidia omnium, qui mare Balthicum frequentant. Nihil etiam dictum volo, quale hic iaciatur fundamentum, ſi non perpetuae ſucceſſionis, neceſſariae tamen electionis eius, qui in poteſtate prouincias et arces tenebit. Denique etiamſi periculum liberae electioni ex iis tractatibus nullum ſit, tamen grauiſſimum periculum exinde imminet, quod ſi iſta auxilia vnum atque alterum annum in Polonia ſint futura, ingens non modo odium et bellum, ſed etiam debitum Reſpublica contrahet, ita vt aliquando futurum verear, ne adhuc alius aliquis Princeps nobis aduocandus ſit, qui auro Germanos eiiciat. Notum eſt enim cito ex inimicis fieri amicos, quoties de pecunia res eſt. In qua materia ſingulare exemplum occurrit circa auxilia in Poloniam, contra Sereniſſimum Dominum Guſtauum ab Imperatore Diuae memoriae Ferdinando II. miſſa. Vix anno dimidio meruerunt in Boruſſia, et Dux Wallenſteinius tantas turbas ob non exſoluta

 ſtipen-

1657 ſtipendia dedit, vt neceſſe fuerit, Sereniſſimo Regi Poloniae acrioribus literis importunitatem eius compeſcere, et interim ſolutionem ex publicis contributionibus procurare. Cito enim debitum contrahitur, ſi quis exacte ſoluere velit, ſtipendia legionibus Germanicis: nec Regum opes, nec Rerumpublicarum diu talibus ſufficiunt, edocti toties, negare non poſſumus. Et cum ante paucos annos, a Republica deſtinatus eſſem vna cum aliis ad exſoluenda militibus ſtipendia, memini me quondam eadem de re tecum egiſſe ex occaſione ſtuporis, qui nonnullos tenuit Commiſſarios, quo pacto vnus Oberſter trecenta florenorum millia praetendere queat? et laudandus paulo poſt laudabatur candor tuus, quod ipſe nos docueris, quo pacto in poſterum rationibus attendendum eſſet. Sed tandem manum de tabula: ne prolixis literis moleſtus ſim, etſi nulla moleſtia eſſe debet, circa bonum publicum verſantibus. Rogo itaque te, amantiſſime frater, nec iam per fraternum amorem, ne quid hic etiam affectibus detur, ſed per amorem patriae, vt ea, quae nunc a me audis, penitus cogitare pergas, et cum Illuſtriſſimis Viris, quibus vteris, vti ſcio, familiariter, magnaque tibi inprimis eſt conſuetudo, cum viris in ea vrbe prudentiſſimis, communices haſce omnes conſilii noſtri rationes, vt veſtro mox reſponſo docere queam, opportune ne id faciam, an fallar, vt putas, ex conſiliorum ignorantia. Quod ſi ita eſt, pertraheris in partes, ſin minus prudentem, at candidum et amantem patriae conciuem, qui hactenus nec Suedicus, nec Auſtriacus, ſed verus Polonus audire voluit, et ſub protectione Sereniſſimi Electoris, quietus manſit, qui vt plane Veſtro deſiderio ſatisfaciat, promittit etiam Vobis, ſe valedicturum partibus, poſtquam res patuerit in cauſa eſſe, quominus ab vtrinque honeſta pax fieri poſſit. Interim animus firmandus erit fortibus praeceptis, contra paupertatem, exilium, mortem, vel Vobiſcum animo perferre, quaecunque ſors attulerit. Sed meminiſſe Vos volo, quod ſi Auſtriacos Vos appellari perrexeritis, fore, vt me quoque non pudeat nominis Suedici, et hoc ſaltem confuſa Republica dignum familia noſtra, ne indecora leuitate famam in illo exercitu, ſanguine Domus noſtrae partam, corrumpam. Quae res te, o frater, monere debet, ne (vbi par vtilitatis obſeruatur in patriam) plus Auſtriacis, quam Suecis debeas, praeſertim cum conſtantiae tuae interſit, non deiici de gradu conſilii, quod hactenus publice in pace cum Sereniſſimo Rege Sueciae faciendum probaſti.

Praeſtat enim, pax honeſta, quam inhoneſta ſubiectio. Vale iam et bonum publicum vna mecum promoue, qui finis eſt vnicus praeſentis epiſtolae. Cuſtrini die 2, Auguſti 1657.

PRZYIEMSKY.

Haec ſumma Przyiemſcii literarum priuati ciuis ad Senatorem fratrem ſcriptarum; quas aduerſarii Auſtriaci nominis, vt euangelium nouum per Europam ſparſerunt. Inde de caeteris, vt mortalium ingratiſſimis iudicet orbis,

LIBRI

LIBRI VIII. CAPVT IV

SYNOPSIS

Elector Poſnaniam Polonis tradit, odio in Auſtriacos et tunc terrore adactus. Baro de Liſola perſuadet pacem cum Polonis Brandenburgico, qui paulo poſt pacem init cum Polono Rege. Thorunium Poloni oppugnare volunt vano conatu. Legatus magni Moſchouiae ducis, conquaeritur coram Polono Rege, de violata pace. Reſponſum datum a Polono Rege Moſchouiae duci. Regis Poloni cum Brandenburgico Electore conuentus et colloquium. Pacta inter Polonum Regem et Brandenburgicum. Electrix perſuadet Reginae Poloniae aliqua ſecreto, annuente Rege propoſitionibus Electoris. Elector Berolinum diſcedit. Literae Brandenburgici Electoris ad Regem Sueciae. Literae Sueciae Regis ad Electorem Brandenburgicum.

1657

Eadem circa tempora Poſnania a Polonis recipitur per deditionem, arte magis Electoris Brandeburgici, quam virtute Poloni militis, cuius eſt facilius perdere loca munita, quam expugnare, aut acquirere. Volebat enim deditione vrbis metropolis maioris Poloniae amicos ſibi reddere Polonos Brandeburgicus, inueterato odio in Auguſtam Domum; et tunc pauore correptus eiuſdem potentiae, ſi maiori Polonia potiretur Auſtria. Sequenti igitur menſe, Polono Regi Brandeburgicus reconciliatur, quem adegit terror Auſtriacus, Leopoldique Hungariae Regis legatus FRANCISCVS Baro DE LISOLA, arma Regis ſui minitans Electori, niſi ocius cum Polono componeret Rege. Nec vanae Liſolae minae, quibus territabat Brandeburgicum. Aderat etenim exercitus in promptu a Cracouia redux ſeptemdecim bellatorum millium, qui haud mora in ducalem irrumpere parabat Boruſſiam, parte vero ab altera Vincentius Coruinus Gonſiewski, quem ſuperius Birzam recepiſſe meminimus; cum duodecim Lituanorum millibus inhiabat eidem ducali Boruſſiae.

Poſnaniam tradit Polonis Elector, odio in Auſtriacos et tunc terrore adactus.

Baro de Liſola perſuadet pacem cum Polonis Brandeburgico.

Ita ad extrema quaeque redactus Elector, tandem cum Polono componit Rege, cooperante Gonſieuio, quem cum plena facultate Commiſſarium ad tractanda cum Brandeburgico foedera, dixerat Polonus Rex, vna cum Epiſcopo Warmienſi VENCESLAO Comite A LESZNO. Gonſieuius nihil moratus breui tempore per BOGVSLAVM Ducem RADIVILVM pacem cum Brandeburgico componit, aliquot dubiis maioris momenti, Regi ac Senatui ad definiendum reſeruatis; perſuadetque Electori, vt Polono colloquatur Regi, longe plura ab ipſomet impetraturus, quam ab eius legatis poterat extorquere. Neque mora colloquium cum Polono Rege petit Brandeburgicus per Reſidentem ſuum Oberbeck dictum. Pergrata fuit Brandeburgici legatio Polonis proceribus colloquium expetentis. Dicta igitur dies congreſſus trigeſima Octobris, nominata et ciuitas Bramberg dicta, haud procul Thorunio, quod per ea tempora obſidione premere cogitabant Poloni, vano ſane conatu, adulto autumno contumacem per vim velle repetere vrbem, quam quinque Suecorum defendebant millia. Antequam vero ad colloquium cum Electore Brandeburgico, deſcenderet Polonus Rex, legatum Moſchouiae Dapiferum Nazarei Mihalowicz Olſinowitz Varſauiae audit, quo recuperata Cracouia recta diſceſſerat. Literas hic legatus binas e Moſchouia attulerat, quibus magnus Dux Moſchouiae conquerebatur; factas Coſacis Zaporouienſibus ſubditis ſuis, poſt pacta, Vilnae conuenta, a Polonis grauiſſimas iniurias. Excidiſſe Polonos milites Cameneco egreſſos arcem Halacz dictam, et adiacentia monaſteria ac templa violaſſe. Exuſiſſe arces circa Barum in diſtrictu Pinſcenſi, ſollicitatum Soltanum Turcicum et Hanum Crimenſem contra Coſacos, per Poloniae Cancellarium Stephanum Korycinium, prouocaſſe Calmucenſes Tartaros contra eoſdem Coſacos. Indiſcretis verbis, magni Ducis vſurpaſſe nomen, in vltimis literis a Rege ſcriptis. Contra Poloni: Nullas ſe Coſacis iniurias feciſſe aiebant: arcem Halacz dictam non extare in toto Regno: mona-

Paulo poſt init pacem Polono cum Rege.

Thorunium Poloni oppugnare volunt vano conatu.

Legatus magni Moſchouiae ducis, conquaeritur coram Polono Rege de violata pace.

Reſponſum datum a Re-

1657 monaſteria prope Barum in Pinſcenſi tractu nullà violata, cum Barum a diſtrictu Pinſcenſi longe diſtet. Fictum quoque a Chmielnicio aiebant Turcam et Tartaros Calmucenſes contra Coſacos ſtimulatos fuiſſe a Cancellario Poloniae Korycinio. Ad extremum conceſſis omnibus, magno Duci Moſchouiae, quae tunc concedi poterant, Dapiferum Nazarei, Mihalowitz Olſinowitz in Moſchouiam, remittit Polonus Rex, promiſſis futuris Ordinum Comitiis, in quibus Vilnenſes tractatus, approbari, ac magnus Moſchouiae Dux, in Polonum Regem eligi debebat.

[margin: ...ge Polono Moſchouiae duci.]

[margin: Regis Poloni Brandeburgico cum Electore conuentus et colloquium. d. 30. Oct.]

Abeunte in Moſchoniam magni Ducis legato Octobri menſe, Rex paulo poſt Varſauia Bydgoſtiam, ſeu Brombergam citatis decurrit equis, vna cum Regina, quam vbique conſiliorum ſuorum moderatricem et arbitram circumuehebat Rex. Aderat ibidem paulo poſt et Elector Brandeburgicus, cui ad tertiam partem milliaris, obuiam proceſſit Rex cum Regina, ſalutatiſque hoſpitibus proceſſerunt in vrbem; eo die priuatis a Rege et Regina excepti epulis. Die deinde ſequenti inuiſere ambo, Rex cum Regina, Electorem cum Electrice, et viciſſim ab hoſpitibus viſitati. Peractis mutuis ſalutationibus, tertio ab aduentu die, Rex ſolennibus epulis excipit Electorem, cum Electrice, reliquum tempus conſultationibus, mutuiſque datum colloquiis, vſque ad quintum Nouembris, quo die Bromberga Berlinum verſus in Marchiam amicus diſceſſit Elector, pari veneratione a Polono cultus Rege, In egreſſu vrbis, ac in introitu. Summa huius congreſſus haec fuit:

[margin: Pacta inter Polonum Regem et Electorem Brandeburgicum.]

I. Elector Brandeburgicus pleno iure ducalem poſſidebit Boruſſiam durante linea maſcula deſcendente Brandeburgica.

II. Ratione ſumtuum in bellum Polonum expenſorum, Polonus Rex cum Republica, Electori Brandeburgico Pruſſiae duci ex nunc tractum Bytouienſem et Lemburgenſem iure feudi aſſignat.

III. Ducenta item aureorum millia, numerare tenebitur Polonus Rex, Pruſſiae Duci, Electori Brandeburgico, quae donec ſoluantur, Elbingam cum eiuſdem territorio, interim Electori aſſignat.

IV. Elector vero Brandeburgicus, Pruſſiae abſolutus Dux, renuntiat ex nunc foederi Suedico, et quidquid iuris in maiorem Poloniam, aut epiſcopatum Varmienſem praetendere poſſet; Braunsberga pro interim retenta, donec Elbinga potiatur.

V. Defenſiuam et offenſiuam coniunctionem armorum cum Polono Rege ac Republica Elector admittit Brandeburgicus, contra perſequendum in Pomerania Sueciae Regem. Offert et arma, ac militem, ea tamen conditione, vt ſimul id fiat, coniunctis cum Sereniſſimi Regis, Hungariae et Bohemiae copiis.

Haec Palam.

[margin: Electrix perſuadet Reginae Poloniae aliqua ſecreto, annuente Rege propoſitionibus Electoris.]

Actum vero ſecreto de Elbingenſis ciuitatis diruendo per Brandeburgicum propugnaculo, vrgente id ipſum toto pectore Brandeburgico per Electricem, quae Polonae perſuadebat Reginae a marito inſtructa. Expedire omnino tam propter Auſtriacam in vicinia conſiſtentem potentiam, quam etiam Gedanenſium ſuſpectam fidem diruere Elbingenſium munimenta. Facile enim fieri poſſe, vt, ſi Auſtriaci Elbinga potirentur, paulo poſt vniuerſae Pruſſiae efficerentur domini. Nec Gedanenſibus ſe adeo fidere, qui in illo Balthici maris angulo) ſi aliqua arte Elbingae iungerentur, Rempublicam ſibi formare poſſent, grauem deinde ducali Boruſſiae. Haec Electrix Reginae ſecreto proponebat, illa vero Polono Regi, qui vxoris mandata exequebatur. Igitur Elbingae munimenta Electori Brandeburgico diruenda, committit Rex. Eoque modo auctus duobus territoriis, fortiſſimaque

ſimaque Elbinga Brandeburgicus Berlinum diſceſſit, commiſſa interim Pruſſiae Ducalis regiminis ſumma Boguslao Radiuilo, Lituano Duci. Elector Berlinum reuerſus haud mora Sueciae Regi in haec genuina verba ſcribit: 1657 Elector Berolinum diſcedit.

Nos FRIDERICVS WILHELMVS, Dei Gratia Marchio Brandeburgenſis etc. etc. Sereniſſimo et Potentiſſimo Principi, Domino CAROLO GVSTAVO, Suecorum Regi etc. Domino Cognato Fratri Noſtro Colendiſſimo.

Sereniſſime et Potentiſſime Rex,

Domine Cognate et Frater Colendiſſime,

Literae Regiae Maieſtatis Veſtrae, Viſmariae die II. Octobris exaratae, nobis Brombergae eodem tempore, quo tam apud Regiam Maieſtatem Poloniae, quam reliquos Regni proceres, et ſenatores, pacis negotium vrgebamus, ſunt traditae. Ad quarum reſignationem eo alacriores properauimus animo, quo certius nobis perſuaſum habuimus, Regiam Maieſtatem Veſtram illis media ad pacem recuperandam eſſe ſuppeditaturam. Nam hoc Regia Maieſtas Veſtra, ſibi certo de nobis polliceri poteſt, nos, ſicuti nullum aliud vnquam nobis fuit propoſitum, quam pacis exoptatiſſimae redintegratio, inter Regna nobis vicina, noſtrique Status conſeruationi apprime neceſſaria, cuius ſolo intuitu, arma noſtra cum Regia Maieſtate Veſtra olim iunximus; ita quoque in hanc vſque horam omnia tentaſſe, quae modo ad eam obtinendam facere, nobis viderentur. Verum praeter omnem ſpem, et expectationem accidit, vt nihil eius generis in iſtis literis, ſed potius mera exprobratoria deprehenderemus, quod illo tempore, quo vna cum Regia Maieſtate Veſtra exurgentem tempeſtatem vnitis viribus, ſupprimere potuiſſemus, Regiae Maieſtatis Veſtrae conſilio ſpreto, potius cunctari maluerimus. Et quoniam Regiae Maieſtatis Veſtrae literae, ea potiſſimum momenta prae ſe ferunt, quibus coniunctio cum Principe Tranſyluaniae fuit facta, ſummopere admiramur, Regiae Maieſtatis Veſtrae memoriam fugere, tanta ſubſidia militaria ſubmiſſa, quanta illa a nobis ad coniunctionem deſiderauit, id quod Regia Maieſtas Veſtra grato etiam agnouit animo, noſtram plurimis in literis promptitudinem depraedicando. Reliquam exercitus noſtri partem inſeruire ratio belli voluit, non ſolum noſtris regionibus, atque terris, et a Regia Maieſtate Veſtra occupatis prouinciis, a vi hoſtili muniendis, ſed etiam eo deſtinauimus, vt a tergo Regia Maieſtas Veſtra a toto hoſtili exercitu, qui illius veſtigiis inſiſtere properabat, tutior foret. Quemadmodum et vis iſta inimica hac ratione fuit retardata, et a Regia Maieſtate Veſtra vlterius perſequenda, reuocata. Vt ſilentio praetereamus tantas Coſacorum et Hungarorum copias, quibus Regia Maieſtas Veſtra tunc temporis fuit ſtipata, ſufficientes fuiſſe, niſi fata alium rerum exitum voluiſſent, quibuſuis hoſtium viribus conterendis, totique Poloniae Regno ſubiugando et expugnando. Quoniam vero Regiae Maieſtati Veſtrae placet reſpicere ad tempora priora, olimque agitata conſilia, ſperamus Regiae Maieſtati Veſtrae diſplicere non poſſe, ſi et nos ei in memoriam reuocamus, qua ratione hyeme praeterita, tam ipſimet Hollandiae, quam etiam poſtea per legatos noſtros Marieburgi, omnes has tempeſtates fideliter, diligenter et ſaepiſſime reiterando repraeſentauerimus, atque eam ob cauſam pacis accelerationem conſuluerimus, inprimis quia Rex Poloniae, tunc temporis in propinquo conſtitutus, ab omni foedere et obligatione, cum exteris Principibus liber fuit, et propterea tantam promptitudinem et feruorem ſe cum Regia Maie-

Literae Brandeburgici Electoris ad Sueciae Regem.

1657 ſtate Veſtra reconciliandi conteſtatus eſt, vt etiam ſtatim ante tractatus, ceſſionem Regni Sueciae et Liuoniae obtulerit, ſimulque non obſcure intelligendum dederit, etiam propter reſtitutionem Boruſſiae, non ſpernendam argenti ſummam poſſe obtineri. Quantis tunc temporis expetiuerimus votis, tractatum a Regia Maieſtate Veſtra ineundum, in recenti eius adhuc haerebit memoria. Quod vero illa potius ad auxilia Hungarorum et Coſacorum reflectere maluerit, illud nos Regiae Maieſtati Veſtrae arbitrio, vtpote, cui directio totius negotii incumbebat, relinquere coacti fuimus. Et optauimus vt res ex Regiae Maieſtatis Veſtrae voto ſuccederent, taliaque extrema conſilia, alium quam ſuſpicabamur, et nunc euenit, ſortirentur exitum. Poſtquam igitur inchoatum bellum Polonicum, a Regia Maieſtate Veſtra, ob nouos motus hoſtiles fuit derelictum, et illa nobis inconſultis, cum toto exercitu alio tenderet, atque imminens periculum hanc ei neceſſitatem impoſuerit, nos plane deſerendi, ſimulque conſiderato Status noſtri periculo, hoc ſuppeditauerit nobis periculum, vt quouis modo cum Polonia nos reconciliaremus, ſecuritatemque noſtram quaereremus; nos quidem nonſolum ob deſertionem factam, ſed etiam ex conſilio, a Regia Maieſtate Veſtra nobis ſuggeſto, ſtatim potuiſſemus eiuſmodi inchoare tractatus, qui nunquam meliores, quam illo tempore nobis fuerunt oblati, niſi potius quaeuis aduerſa experiri nobiſcum decreuiſſemus, quam intempeſtiue quicquam committere. Cum vero nunciatum nobis fuerit, Regem Daniae adeo caute cum ſuo exercitu agere, vt Regiae Maieſtati Veſtrae impoſſibile eſſet illum ad praelium adigere, et ſenatores ſtatuſque Regni Sueciae, reditum Regiae Maieſtatis Veſtrae ita vrgere, vt nulla in Poloniam reuertendi ſpes ſupereſſet, praeterea etiam Cracouia praeter omnium ſpem, breui temporis ſpatio fuerit reddita: Exercitus Auſtriacus verſus Boruſſiam properauerit; Czarnecki cum ſuis copiis Marchiam et Pomeraniam, et Gonſierowski Boruſſiam inuaſerint, noſtri ſubditi inſtantiſſime nos ſollicitauerint, quod cum Regia Maieſtas Veſtra nos abitu ſuo foedere liberaſſet, nos etiam illi non amplius inſiſteremus, et deinde nulla plane ſpes relicta fuerit, a Regia Maieſtate Veſtra in omnibus illis locis vnicum nobis ſufficiens ſubſidium miſſum iri.

Tandem nobis noſtroque Statui aliter conſulere non potuimus, quam vt auxiliante Numine Diuino in pacem cum Polonia rediremus, id quod etiam iamdudum Regiae Maieſtati Veſtrae vberius in literis noſtris indicauimus; Quare vero illas non reſignatas, Regia Maieſtas Veſtra nobis remittere voluerit, cum tamen ideomate et ſtylo, hactenus inter nos ſaepius conſueto fuerint conceptae, ſuo loco nos oportet relinquere.

Quod de nobis Dominus Comes de Schlippenbach, Regiae Maieſtati Veſtrae ſignificauit, quaſi exercitum noſtrum eum in finem in imperium Romano-Germanicum reduceremus, vt ibi Regiae Maieſtati Veſtrae nos aſſociaremus, et Domum Auſtriacam hoſtiliter aggrederemur, neſcimus ex quo fundamento haec ille retulerit; nam praeterquam quod ille haec a nobis nomine Regiae Maieſtatis Veſtrae deſiderauit, talia nobis nunquam in mentem alias venerunt, Regia Maieſtas Veſtra etiam facile iudicare poteſt, quod ad eiuſmodi reſolutionem effectui dandam longe maturior requiratur deliberatio. Nec etiam poſſumus perſpicere, quod in hiſce ſecuritas noſtra conſiſtat, dum hac ratione nobis, noſtriſque regionibus et terris, potentiores prouocamus hoſtes.

Quod

Quod Regiae Maieſtati Veſtrae hoc laudabile inhaereat propoſitum, noſtri ſtatus acceſſionem ampliorem procurandi, id gratiſſimo agnoſcimus animo, ſi etiam Regia Maieſtas Veſtra retro recordetur, quae in illius emolumentum praeſtiterimus, et quae mala et incommoda noſtrae prouinciae propterea peſſae, non eſt quod dubitemus de eiuſmodi Regiae Maieſtatis Veſtrae propoſito. Nos vero Regiae Maieſtati Veſtrae celare non poſſumus, Dominum Comitem de Schlippenbach nonſolum ſere toties quoties nobiſcum fuit, nomine Regiae Maieſtatis Veſtrae Ducatum Boruſſiae a nobis praetendiſſe, ſed etiam vltima vice Regiomonti, inſtantiſſime hanc permutationem vrſiſſe, inter alias etiam allegando rationes, quae harum fere impreſſionum anſam nobis dederint, quaſi eſſet quaedam impoſſibilitas, quod regio aut prouincia, quae Regiae Maieſtati Veſtrae eiuſque ſtatui eſſet ſitu commoda et opportuna, poſſet retineri. Quemadmodum autem Regiae Maieſtati Veſtrae ampliſſima Regna, et quod praeterea Deus ei largitus eſt, non inuidemus, ita certi ſumus, eundem animum Regiae Maieſtatis Veſtrae futurum. Caeterum animitus optamus, vt Deus Ter Optimus Maximus Regiae Maieſtati Veſtrae, eas inſpirare velit cogitationes et conſilia, quibus pax tam deſideratiſſima conſeruari queat, et Regia Maieſtas Veſtra ad literas haſce iunctas, talem nobis tranſmittere moueatur declarationem, vt pacis telam cum Polonis coeptam, communi bono promouendo, maliſque futuris praeueniendis, et auertendis, pertexere, Deo annuente, valeamus, tunc Regiae Maieſtati Veſtrae re ipſa teſtabimur, quod curae cordique nobis ſemper ſit, Regiae Maieſtatis Veſtrae eiuſque ſtatus conſeruatio. Cui de caetero proſperos optamus rerum ſucceſſus. Dabantur in Arce noſtra, Coloniae ad Spream, die 12. Nouembr. 1657. 1657

Regiae Maieſtatis Veſtrae

Cognatus et Frater ſtudioſiſſimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

Addidit et alteras, quarum haec ſumma:

Sereniſſime et Potentiſſime Rex

Domine Cognate et Frater Colendiſſime.

Perſpiciet Regia Veſtra Maieſtas ex annexis literis, quibus de cauſis cum Rege Regnoque Poloniae, tractatus, rerum ſtatu id ita poſtulante, iniuimus. Equidem optaſſemus, vt omnia alio, proſperiorique euentu donari potuiſſent; verum cum eiuſmodi rerum mutatio interuenerit, vt ditiones noſtrae Polonorum vndique direptioni et deſolationi expoſitae eſſent, ſana tandem ratio, atque ſubditorum indeſinenter repetitae ſollicitationes, ſuaſerunt eas ab interitu, et ruina totali vindicare. In quam tranſactionem cum Poloni non aliter condeſcendere voluerint, quam vt portus Pillauienſis et tranſitus per terras noſtras, tam Pruſſicas, quam Pomeranicas, copiis Regiae Maieſtatis Veſtrae occludatur, ſummopere eam rogatam volumus, prohibere velit, ne tranſitus per dictum portum Pillauienſem, et ditiones noſtras in poſterum ab exercitu, aut copiis Regiae Veſtrae Maieſtatis petatur aut ſumatur, quippe cum ſatis conſtet, quam miſerae nominatae ditiones noſtrae, per tales tranſitus et ſtationes, quae nunquam ſecundum conſtitutiones imperii inſtitutae aut obſeruatae ſunt, exhau-

1657 ſtae, atque pene ad incitas redactae ſint, confidimus Regiam Maieſtatem Veſtram, haec omnia neceſſitati, quae vitari non potuit, adſcripturam, atque deſiderio noſtro aequiſſimo locum daturam. Quam Diuinae tutelae, cum voto omnis proſperitatis commendamus. Dabantur in Arce noſtra Coloniae ad Spream, die 12. Nouemb. 1657.

Regiae Maieſtatis Veſtrae

Cognatus et Frater ſtudioſiſſimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

Mox de pace mentionem iniiciens, rurſus alias Sueciae Regi ſcripſit huiuſmodi tenoris:

Sereniſſime et Potentiſſime Rex,

Domine Cognate et Frater Colendiſſime,

Quum Regia Maieſtas Veſtra pronam mentem, pacem cum Rege Regnoque Poloniae ineundi ſaepius declarauerit, atque idem Regiae Maieſtatis Veſtrae Frater Dominus Generaliſſimus, iteratis nonnunquam literis, cum in Pruſſia adhuc degeremus, teſtatus fuerit; Nobis nihil prius fuit quam vt laudabile hoc inſtitutum ad boni publici emolumentum proueheremus. Hinc Brombergae cum Rege Poloniae, praeſentibuſque ibidem Senatoribus, plura, quae rei tam neceſſariae conducere videbantur, coram contulimus, Regem etiam et Senatores pacis percupidos inuenimus, hoc tantum cum dolore ſubinde repetentes, quod ante annum tractatus pacis, a Regia Maieſtate Veſtra deſtinati, tam inauſpicato ceſſerint, cum ipſi pacem ſerio quaeſiuerint, candideque tunc profeſſi ſint, ſe foedus amicitiamque Regiae Maieſtatis Veſtrae, omnium Regum et Principum confoederatione longe praelaturos eſſe: Verum cum dicti tractatus, ob foedera cum aliis iam contracta, ab ipſis non ſolum dependeant, ad ſecuritatem eorum validius impoſterum ſtabiliendam, ſe illos redintegrare velle aut poſſe, niſi prius a Regia Maieſtate Veſtra ſequentes conditiones firmentur, omnino negarunt.

I. Vt Regni Poloniae confoederati ſimul ad hoſce tractatus inuitentur, cum iiſdem vna et ſimul tractetur, atque Moſcho etiam notificetur tractatus vniuerſales eſſe inſtituendos, ſine quibus nullos ſeſe inituros, ſancte affirmarunt.

II. Vt Regia Maieſtas Veſtra ſcripto declaret, ſe neque totam Pruſſiam, neque partem eius in ſatisfactionem poſtulaturam, ſed poſt tractatus feliciter peractos, omnibus ibidem occupatis ceſſuram, atque omni praetenſioni quocunque modo fundatae, renunciaturam.

III. Aſſeruerunt ſe abſque mediatoribus, et quidem illis, qui olim tractatibus Sueco Polonis interfuerunt, tractare nolle.

Quibus quidem quartam annexerunt, nempe vt Thorunium, atque fortalitium Haupt dictum, ante tractatus in manus tertii ſequeſtrentur, ita tamen

vt

vt tractatibus ſine fructu abruptis, in priorem ſtatum reſtituantur. Verum difficultatibus plurimis ſuper hac conditione a nobis oſtenſis, illos tandem ab ea dimoueri poſſe animaduertimus. A prioribus vero ſe neutiquam abituros aut receſſuros, conſtanter dixerunt. 1657

Locum quod attinet Francofurti ad Oderam ad talem actum ob ſituationem vicinam commodiſſimum nobis viſum eſt; in quem Poloni etiam facile conſentient, modo Regiae Maieſtati Veſtrae idem placuerit. Quamuis vero libenter expeditionem, pacis accelerandae viam hac occaſione ſternere annixi ſimus, tamen plura et commodiora impetrari tunc non potuerunt. Haec interea Regiae Maieſtati Veſtrae ſignificare e re cenſuimus, de cuius in pacem propenſa mente cum nulli dubitemus, etiam atque etiam obteſtamur, velit in promotionem et reſtitutionem eius, ſerio ac celeriter incumbere, atque ab omnibus expetitum hoc dulce nomen ancipiti aleae belli praeferre, quo tandem ſanguinis Chriſtiani effuſio ſiſtatur, ruina, vaſtatio, et confuſio hinc toti Chriſtiano orbi imminens declinetur, Barbaris aliiſque nationibus ſpes eundem inſeſtandi atque extirpandi dematur, atque tot regna et regiones hiſce motibus turbatae in pacatum ſtatum reducantur. Praeſtabit hoc ipſo Regia Maieſtas Veſtra opus Deo Ter Optimo Maximo gratiſſimum, ſibi glorioſum, et toti Chriſtianitati maxime profuturum. Quam Diuinae tutelae cum voto omnis proſperitatis commendamus. Dabantur in Arce noſtra Coloniae ad Spream, die 12. Nouemb. 1657.

Regiae Maieſtatis Veſtrae

Cognatus et Frater ſtudioſiſſimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

His literis haud mora Sueciae Rex Electori in hunc modum reſpondit:

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum etc. Rex, Sereniſſimo et Celſiſſimo Principi, vti Fratri Canſanguineo, et Amico Noſtro Chariſſimo, Domino FRIDERICO WILHELMO etc. Literae Sueciae Regis ad Elect. Brandeburgicum.

Sereniſſime et Celſiſſime Princeps,

vti Frater Conſanguinee, et Amice Chariſſime.

Redditae Nobis ſunt *Celſitudinis Veſtrae Electoralis*, literae Coloniae ad Spream die 12. Nouemb. exaratae, quibus Celſit. Veſt. Elect. poſt aliquam praefationem de ſua in pacis ſtudia propenſione, mox noſtras de die 11. Octobr. Wiſmariae ſcriptas reprehendere aggreditur, tanquam perſpiceret eaſdem eſſe a pace plane alienas, et nihil aliud continentes, niſi mera exprobratoria; Deinde ſubiungit liberalem ſui beneficii et ſubſidii, in nobis et Prouinciis noſtris tuendis, commemorationem; Tum inſerit, quando impendio pacis amorem, tota praeterita hyeme inculcauerit, tanquam ex ſpecula has tempeſtates penitius tunc conſpicata, in nos culpam omnem transferens eiuſdem pacis non confectae, cum tam liberaliter offerretur; Tandem Celſ. Veſt. Elector. velut abitu noſtro ex Boruſſia foederis legibus liberata, perquam grauibus criminibus nos onerat, quod eadem inconſulta Polonicum bellum, adeoque Celſ. Veſt. Elector. deſeruimus, ac talis apud noſtros nouos hoſtes facies apparere, vt reuertendi Nobis ſpes nulla ſupereſſet: periculum vero vndique Celſ. V. Elect. ſtatui ſic imminuiſſe, vt niſi

1657 in gratiam cum Poloniae Rege reuerſa, aliter eidem conſulere nequiuiſſet; Quae omnia in Celſit. V. Elector. literis, cum aliis nonnullis admixtis vberius exponuntur. Quemadmodum Celſ. V. Elector. complacuit, nomen ſuum hiſce literis ſubſcribere, quibus culpam a ſe omnem amoliri ſuſcipiens, inſimul complura Nobis obiici patitur, quae haudquaquam pro talibus agnoſcere aut probare poſſumus, ita credimus Celſ. V. Elector. pariter aequi bonique conſulere velle, ſi et nos genuinam rei ſeriem attingentes ad ſingula reſpondendo, pauca breuiter regeramus. Etenim quod Celſ. V. Elector. poſt vindicatum ſibi pacis ſtudium, noſtras de 11. Octobr. datas arguat, tanquam meris exprobrationibus refertas, nulla certe vel cauſa, vel ratio ſubeſt. Scriptae ſunt ab amiciſſimo animo, atque in terminis modeſtiſſimis, nec alieni animi interpretem experiri ſtatuerunt. Parum autem refert multis eo reſpondere, nimirum patere poſſunt iudiciis aliorum, qui procul affectibus rectum earum ſenſum aſſequi valent. Quae vero beneficia Celſ. V. Elector. numerat Nobis a ſe praeſtita eſſe, non putauimus ad eam magnitudinem peruenire debuiſſe, vt exprobratione aliqua facti gloriam contaminarent. Enimuero ſi dicendum quod res eſt, haud dubie talia fuiſſe interpretamur, quae ſi declarata non eſſent, Celſ. V. Elector. indiguiſſet pactorum inter nos erectorum fauorabili interprete. Nouit Celſ. V. Elector. in omnibus quidem (quae tria intra vnius anni ſpatium inter Nos erigebantur) pactis mutuae ſaluti ſatis eſſe proſpectum, atque iiſdem Celſ. V. Elector. perpetuis foederis vinculis ita Nobis deuincitur, vt noſtris rebus non ſecus quam ſuis proſpicere teneatur, certaeque leges de neceſſaria ope mutuum ferenda inter Nos conditae et ſancitae ſunt, quibus durante bello neutri parti, ſe ſubducere licebat. Videtur autem Celſ. V. Elector. velle quaſi vitio vertere, quod hanc fidei ſanctitatem ſecuta, partes debitas tunc temporis expleuerit. Nos vero exiſtimamus Celſ. V. Elector. in eo recte atque ordine feciſſe, nec ſi ſecus egiſſet, culpa omnino vacare potuiſſe. Et ſi Celſ. V. Elector. rem ex vero aeſtimare graue non duxerit, vtique deprehendet Nos, ſi non maiora, certe paria ſecum feciſſe, adeo vt inconcuſſam fidem pro communi bono, vbiuis quidem tenori pactorum comprobantes, loco fructus ex mutui auxilii praeſtatione promanandi, maximam iacturam ſenſerimus ipſimet, eo quod non contemnenda exercitus noſtri pars a Celſ. V. Elector. copiis deſtituta et deſerta, aut Tartarico ferro occubuit, aut miſeram in ſeruitutem abducta eſt. Grauia haec Nobis fuiſſe, vel ipſa Celſ. V. Elector. iudicauerit, neque contra amicitiae leges nos peccaſſe dixerit, ſi pro tali damno gratioris memoriae vices expectaſſemus. Euenit autem, vt beneficio pariter et damno noſtro tanquam obliuione ſepulto, vt nonſolum nulla gratia referretur, ſed ea etiam nonnunquam agerentur et committerentur, quae mox quidem nobis haud exiguam ſuſpicandi occaſionem dederunt, tanquam pactorum religioni neutiquam congrua, atque talia fuiſſe euentus rei poſtea docuit. Ad certiorem vero eius memoriam conducere arbitramur, ſi coram oculis Celſ. V. Elector. ponamus pauca, quae de tempore in tempus euenerunt, vt exinde ipſimet Celſ. V. Elector. facti ſpeciem, tanquam in tabella intuenti, iudicare liceat, quam parum confidentiae, ne dicamus ſubſidii ex tali actionum ſerie Nobis promitteremus. Etenim concluſum inter Nos Regiomonti die 7. Ianuar. anno 1656. pactum vix paucorum menſium ſpatio vigorem obtinere quibat, cum ſub negotiatione tractatus de ſocietate bellica inſtituenda pariter flagitaretur, articulorum feudalium elucidatio, nimirum vt ſubſequentibus dehinc pactis commodius ineundis, de feudalis vinculi abolitione, velut tentamen aliquod in anteceſſum fieret, quod plane eos latere non potuit, qui videbant, quae ſubinde miſcebantur per Georgium Maydel, et quod cum Praefecto tunc etiam

etiam Gonſieuio agebatur. Societatis vero legibus inter nos erectis, cum hoſtis aggrediendus eſſet, et Celſ. V. Elector. ſe perſuaderi paſſa eſt, vt exercitus eius in campum, contra communem hoſtem, et ad bellicas actiones educeretur, vnicum quodammodo reale officium intra pugnae Varſauienſis laborem conſtitit, quo exantlato nihil fere amplius, praeſtitum eſt, niſi quid nouorum beneficiorum iactatione pelliceremur, tanquam ſolius Noſtra, non communis res ageretur. 1657

Poſt conceſſam vero coelitus Varſauienſem victoriam, bellum Polonicum cum conſenſu Celſ. V. Elector. ſic ordinari cupiuimus, vt vſu tantae victoriae iam ſecure frueremur; Sed vicerunt perſuaſiones Celſ. V. Elector. quibus compellebamur in Pruſſiam reuerti, et quidem ea ſpe, quo limitibus Ducatus Celſit. Veſtrae Elector. Noſtro equitatu communitis, pedites a Celſ. V. Elector. ad Viſtulae oſtium oppugnandum ſubminiſtrarentur, id quod tanquam communi bono ſalutarius tunc temporis, a Celſ. V. Elector. parte (nobis conſulentibus, vt ſedes belli in Podlachia et Breſtia conſtitueretur) iudicabantur. Ad dictorum limitum cuſtodiam conſtituta equitatus Noſtri pars, ingentem quidem, vt ſuperius dictum eſt, iacturam paſſa eſt. Nos vero nec tum promiſſis pedeſtribus copiis, ad dictum oſtium oppugnandum potiti ſumus, nec poſtea etiam vindicata ad Philipouam per Campi-Mareſchallum Noſtrum Comitem Steinbock, qui ad tuendum flumen Niemum miſſus erat, Gonſieuii inſolentia, aliquas cohortes, quanquam inſtanter ad caſtigandum pariter ab altera parte Viſtulae Czarnecium, et Regis exercitum flagitarentur, impetrare valuimus; praetexente ſemper Celſ. V. Elector. nunc alienum anni tempus, nunc Gonſieuii praeſentem terrorem, cum quo tamen et clancularia intelligentiae initia, quae quotidie magis magiſque emanabant, facta fuiſſe ſatis conſtabat, ac res ipſa docuit, non ſincere Nobiſcum agi, cum nec Nobis hoſtem incommodare quaerentibus, vllum auxilium ſubmitteretur, nec tamen Celſ. V. Elector. hoſti Gonſieuio, quicquam hoſtile ab ea parte inferre ſuſtineret. Quin geſta diu, in animo, et identidem a Nobis prius efflagitata Souueranitas, ſiue abſoluti Principis honor, iam palam et per legatos, tanquam ex debito vrgeri coeptus eſt. Adeo communi rei ſeruiendae, non modo ſegnior ſemper ratio eſt habita, ſed etiam nuper tractata et concluſa, breuiſſimo tempore bona fide ſtare non potuerunt, quin ſubinde nouae praetenſiones ſeſe proriperent, ſolidiſſimeque conuenta recentibus inuentis ſollicitarentur. In quibus omnibus Celſitati Veſtrae Electorali tanquam coniunctiſſimo amico Noſtro, et eandem cauſam Nobiſcum ex animo agere ſe profitenti, nihil non (ſub praeuia tamen admonitione conſtantiae et fidei vtrinque promiſſorum) conceſſimus, ita vt caſſata dicti vaſſallagii et feudi obligatione cum Celſitate Veſtra Electorali ſuper anteriora pacta perpetuum et indiſſolubile foedus iniremus; rati eodem fidei et ſaluti publicae ſic ſatis prouiſum, inprimis articulis foederis Labiauienſis 1667. et 8. quibus nonſolum perpetua ſeparatio Celſ. V. Elector. a Polonia validiſſimis, quae inter Principes vſurpari ſolent, verbis aſſeritur et confirmatur, et Celſ. V. Elector. Nobis denuo quam arctiſſime deuincitur, ſed etiam vis omnis tam pactorum anteriorum, quam porro ſubſequentium abrogatur, quatenus contra hoc foedus, aut tunc facta, aut in poſterum fieri cenſerentur. Ita hoc promiſſo freti, et tractandis modum aliquando poſitum iri, et ſummam rei firmam fore Nobis pollicebamur, ſpe vero mox fruſtrati, noua ſuſpicandi ratio enaſcebatur. Prohibita enim in foedere verbis expreſſis, vtrique parti omnis cum hoſte abſque alterius ſcitu communicatio, et correſpondentia, denuo pullulare coepit, ita, vt praeter omnem expectationem, non-

1657 ſolum cum Epiſcopo Varmienſi, clandeſtina colloquia et correſpondentiae haberentur, et praeſentis haud dubie fundamenta effectus iacerentur; ſed etiam cum magni Ducatus Lituaniae Campi-Mareſchallo Gonſieuio, clanculum in noſtri praeiudicium colludi coeptum eſt: deinde etiam Nobis praeteritis et inconſultis armiſtitia per praefectum Aurick plane concluſa, etiam tum, quando praeſto eſſemus, cum ſufficienti exercitu, nec neceſſitas vlla vrgeret, aut ſana ratio ſuaderet. Hinc ſubſequutae aliae porro ſecretae cum hoſtibus, hinc inde correſpondentiae, quibus ſenſim factum eſt, vt ſacra pactorum religione irreuerenter habita, tandem ad praeſentem rerum conſtitutionem perueniretur. Etenim Nobis Principi Tranſyluaniae cum exercitibus in Poloniam ingreſſo obuiam euntibus, cum quibus Celſ. V. Elector. copiis, poſt ſedulam ſubſidiorum ſollicitationem, huic expeditioni ſuppeditandorum, Comes de Waldeck quidem ſe aſſociauit, non tamen vt Nobis adhaereret, ſed mandatis inſtructus erat, vt in Poloniam maiorem ſe conferret, quae mandata ſaepius iterabantur, adeo, vt non niſi aegre illum apud Nos aliquamdiu retinere potuerimus. Petricouiam vero in poteſtatem redactam, ſecundum pacta Celſ. V. Elector. tradidimus, cum vero, coniunctione facta, ea rerum facies eſſet, vt meliora quaeuis ſperaremus, et vnicuique, quem bellum Polonicum Nobiſcum contingebat, incumberet prouidere, vt occaſione ſe exhibente, illud ad optatum exitum perduceretur, ac partium omnium ſecuritati ſtabiliendae, et periculi auertendi certa ratio merito iniretur; ad Nos potiſſimum pertinere exiſtimauimus, vt Celſ. Veſtrae Elector. aperiremus, quatenus ipſimet conſultiſſimum duceremus, rei communis bellicas actiones in futurum debere inſtitui, nimirum, vt Comes de Waldeck, cum ſibi adiunctis legionibus nonnullis, Noſtris cohortibus ſuffultus, ab altera parte Viſtulae, verſus Poloniam maiorem, Nos vero acceptis a Celſ. V. Elector. aliquot copiis inter flumen Bugum, et dictam Viſtulam bellum gereremus, quorum altero Celſ. Veſtra Elector. exercitus ſupplantato ab eo Poloniae latere hoſte, in quartiriis eiuſdem locupletari potuiſſet, altero Nos quoque communi cauſae prouidiſſemus, et prouincias Celſ. Veſtrae Elector. armis Noſtris ab ea parte ſatis protexiſſemus. Quo nomine cum Celſ. Veſtra Elector. ſatis ſufficientes copias ad reſiſtendum Samogitis praeterea haberet, eandem primum quidem literis, deinde etiam, vt intentio Noſtra melius conſtaret, miſſo eius ex cauſa ex Podlachia Celſ. Veſtrae Elector. Conſiliario Dobrzynski decenter requiſiuimus, vt Celſ. Veſtra Elector. modicum ſaltim auxilium in tam ſalutarem finem commodaret: Supra ſpatium vero quatuor ſeptimanarum inter tantae multitudinis Tranſyluaniae, Coſacorum, Moldauiae, et Valachiae exercitus Celſ. Veſtrae Elector. reſponſum, et cohortium aliquarum aduentum nequicquam opperiebamur. Interea fama vulgata eſt de exercitu Auſtriaco in Poloniam venturo, quo audito frequentibus literis Celſ. Veſtrae Elector. rerum ſtatum expoſuimus, cum admonitione maturi aduerſus communem hoſtem conſilii et oppoſitionis flagitantes, vt relicta domi validiori exercitus ſui parte, mille duntaxat et ducentos equites, ac Dimachas ſiue Dragonos mille, quingentos, Nobis ſubmittere, inſuper non haberet, quibus, cum Noſtris ac Ragocio coniunctis, dubitare noluimus, communi hoſti occurrere, et malum in herba cum bono Deo aſſopire: Celſ. Veſtra Elector. reputauit quidem vtile eſſe, vt talibus tempeſtatibus mature obuiam iretur, quaeſita tamen fuerunt ſub nomine pacis a Polonis procurandae quaeuis effugia, quibus res ſine fine trahebatur, ſubtecta etiam ad maiorem temporis intercalationem congreſſus et colloquii ſpecie, tanquam magnum aliquid prae manibus haberetur, et maſculis omnino conſiliis res agendae eſſent, de quibus Noſtra quoque ſententia rogaretur, Nos huiuſmodi propoſito etiam confidentes, inductionibus

noſtris

Digitized by Google

noſtris effecimus, vt Princeps Rakocyus et Coſaci domum ſuam alias ire ſatagentes, verſus Maſouiam et vrbem Varſauiam deſcenderent, quibuſcum etiam coniunximus Campi-Mareſchallum Noſtrum Comitem Stenbock, donec certi aliquid de reſolutione Celſ. Veſtrae Elector. mutuaremur. Interea vero profluxit tempus, ac loco expectati reſponſi primum quidem ad aures Noſtras peruenit, quod Celſ. Veſtra Elector. armiſtitium cum ſupradicto Gonſieuio vſque in mediam aeſtatem produxerit: Quemadmodum et ante in Lituania, et circa Breſtiam Nobis bellum proſequentibus, Celſ. Veſtra Elector. flumen Memel hoſtibus tranſituris vltro patere permiſit, cum a copiis ibidem excubantibus, facile et prohiberi et deleri potuiſſent. Fixum autem Nobis fuit, ſi Celſ. Veſtra Elector. ſecundum propoſita Noſtra in fauorem communis cauſae ſeſe declaraſſet, in perſona belli Polonici adminiſtrationem, commiſſa belli Danici ſumma cuipiam Generalium Noſtrorum, ipſimet ſuſtinere, ſiue poſtea ipſi apud exercitum in Polonia commoraturi fuiſſemus, ſiue ad tuendam Pruſſiam reuerſi, per Comitem Stenbock negotia bellica in Polonia peragi curaſſemus. Quo ipſo altememorato Principe Tranſyluaniae, cum introductis ſecum exercitibus in Polonia detento, nonſolum communi rei contra quoſcunque ibi hoſtes ex voto proſpici, ſed etiam ſufficiens exercitus verſus Daniam mitti potuiſſet. Cum vero quaeſitis effugiis et excuſationibus haud obſcure conſtaret, improbari a Celſ. Veſtra Electorali quae in vſu communis cauſae inſtituta cum Principe Ragocio fuit, coniunctionem, ac inſuper Generalis vigilium Praefectus Goetskius, qui cum manu quadam Nobis obuiam quidem venit, nullo tamen commodo propoſiti noſtri, ſed vt Nos ſaltem in Pruſſiam conduceret, ſignificaret cohortes Celſ. V. Elector. non poſſe diuidi, ac iuxta indicaret, deuitari etiam a Celſ. Veſtra Elector. prius oblatum congreſſum, tum vero opinione praeſumere facile potuimus aliud agi, et ſpes Noſtras irritas fore. Viſum tamen Nobis fuit pro Noſtra Perſona Straſburgum concedentibus, negotium pro certiori adhuc reſponſo iterare per Comitem de Waldeck, ac quouis modo Celſ. Veſtrae Elector. perſuadere, quo tanti rem momenti apud ſe perpendere dignaretur, et propoſitum Nobiſcum colloquium alicui effectui iungere. Cum vero in rem praeſentem venire oporteret, reſponſum redditum eſt, congreſſum cum Celſ. Veſtrae Elector. perſona non poſſe ea vice fieri, ſaltim per Deputatos negotium peragi debere. Ibi vero liquidius adhuc conſtat, maſcula conſilia euanuiſſe, ac aliud nihil intendi, niſi vt perpetuae morae necterentur, vnde nihil Nobis ſubſidii pro communis rei incolumitate expectandum erat. Igitur adducti ſuimus ſaepius dictum Principem Rakocyum (qui, niſi huius reſolutionis cunctatione, in partibus Poloniae inferioribus detentus fuiſſet, ſubſecutum deinceps infortunium tempeſtiuius anteuertiſſet), et ſuae ſalutis admonere, et irruentibus in Nos ſimul tot hoſtibus, aliquem aggredi, et ea conſilia capere, quae ad conſeruationem Noſtri, rerum ſtatus, et opportuna in bello celeritas monebat. Scimus Celſ. Veſtram Elector. cum hoc Principe, nullis legibus fuiſſe adſtrictam, interim reſpectu coniunctionis Noſtrae, et communis rei, tenebatur eas rationes omnes amplecti, quae ad communes hoſtes ſupplantandos, et mutuae Noſtrae intentioni inſeruire potuiſſent. Irruente vero Daniae Rege in Prouincias Noſtras Germanicas, ac ipſi imperio ingentem tempeſtatem minitante, neceſſitas Nobis impoſita eſt, pro felicioribus iſtius belli auſpiciis eo proficiſcendi, praeſertim cum Celſ. Veſtra Elector. vti dictum eſt, partim cunctando Nos ſuſpenderet, partim obturando aures ad omnia Noſtra ſalutaria propoſita moram quamuis necteret, hoc fortaſſis animo, vt iis in locis exercitum Noſtrum remorata, ſub clypeo eiuſdem, ab hoſte communi meliores ſibi conditiones licitaretur. Nobis igitur prouidendum vtique fuit, ne tali cun-

 ctatione

1657 ſtatione exercitus Noſter, ob neceſſitatem loci aliquid pateretur, qui vt diu ibi nihil agendo ſubſiſteret; ad quartiria pro praeſidiis noſtris exhauriendum, nec conſultum, nec rationi conſentaneum fuit. Ante vero quam itineri Nos accingeremus, nonſolum Celſ. Veſtram Elector. de inſtituto Noſtro certiorem fecimus, ſed etiam per legatum Chriſtianiſſimi Regis Dominum Auangour ac Comitem Schlippenbach, rurſus omnes commouendi rationes repraeſentari fecimus, ſi forte adhuc Celſ. Veſtrae Elector. perſuaderi poſſet, adiecta vlteriori adhuc oblatione Noſtra, vt quanquam Ragocyus Princeps abeſſet, Nos tamen in Pruſſia ad eius defenſionem ſubſiſtere vellemus, ſi modo ad agendum cum hoſte ſicuti rationes ſuadebant, pro mutua ſalute Celſ. Veſtra Elector. Nobiſcum concurrere ſuſtineret: Sed cum diuerſum plane per dictum Schlippenbach Celſ. Veſtra Elector. reſponſum redderetur, vtique in tali rerum ſtatu tempora non fuerunt fruſtra conſumenda, ſed vrgente hoſte, de itineris ingreſſu cogitandum fuit. Vt tamen nihil a Nobis deſideraretur, etiam circa talem rerum ſtatum ante abitum inſuper ea conſilia vireſque ſuppeditauimus, quae ſi audita et vſurpata fuiſſent, vtriuſque quamuis abſentibus Nobis mutuae conſeruationi apprime inſeruiiſſent. In eum enim finem ſub ductu Celſiſſimi Principis Fratris Noſtri non ſpernendas copias cum Celſ. Veſtr. Elector. quandocunque opus videretur, ad tuendas vtriuſque prouincias, et ſuſtinendos hoſtium impetus, coniungendas reliquimus, validiores relinquere volentes, ſi communi ſtudio a Celſ. Veſtr. Elector. aliqua acceſſio, ſiue conſilii, ſiue opis facta fuiſſet. Cum vero nulla tempori conueniens declaratio impetrari poſſet, nec pro Noſtro Ducatu Boruſſiae, tam magnus equitum numerus requireretur, vtpote munitionibus ſuis freto, potiſſimam partem ad vſum belli Danici quidem deduximus, ita tamen vt mutuae protectioni in Boruſſia copiae non deeſſent. Quarum etiam coniunctionem Celſ. Veſtram Elector. a Celſiſſimo Fratre Noſtro poſtea flagitaſſe nouimus, ſub ſpecie aggrediendi Gonſieuii, ſed paratis, et ad nutum intentis rurſum ſignificaſſe, iis non opus eſſe, in quo non obſcure iterum comprobauimus, Celſ. Veſtrae Elector. ſincerum candorem Noſtrum, cum contra paria rogante Celſiſſimo Fratre Noſtro, ac ſuadente, vt Noſtrae cum Celſ. Veſtrae Elect. copiis apud Soldauiam, vel commodo alio loco coniunctae, inuaſiones hoſtium in Pruſſiam arcerent, cooperatio mutuae ſalutis a Celſ. Veſtra Elector. negata eſt. Sed haec poſt diſceſſum Noſtrum contigerunt, cum forte eo prouectis eſſet cum hoſte conſenſus, vt mirum videri non deberet, ſi mutuorum auxiliorum ratio vileſceret. Cum igitur Thorunii adhuc conſiſtentes, informati eſſemus per Dominum Comitem Schlippenbach, de propoſiti Noſtri neglectu, ſtetit ſententia itineri verſus Holſatiam Nos accingere, ne et ibi res retardata, in peius iret. Ante vero quam Bromberga diſcederemus, ad Nos rediit Conſiliarius, Celſ. Veſtrae Elector. Dobrzynski, ex quo cum ſperaremus conſiliis Noſtris aliquem adhuc locum relictum iri, nihil aliud retulit, quam ad eum Articulum rerum Celſ. Veſtrae Elector. ſtatum propter noua Daniae et Auſtriae bella, redactum eſſe, vt abſque tractatu cum hoſte ſibi conſtare non poſſet, Nos rogans, vti ſtatus Celſ. Veſtrae Elector. ſortem miſeraremur, ac pace Noſtra tales tractatus inſtituere liceret, vbi rurſus fortia conſilia quidem ſuggeſſimus, ſed fruſtra antea deſtinatis pertinaciter inhaerentibus. Tandem inſtantiſſime efflagitanti eidem Dobrzynſcio, ac conteſtato, quod nihil in praeiudicium Noſtri vnquam ageretur: Fatemur affirmaſſe Nos, velle conniuere, ſi Celſ. Veſtra Elector. aliis auxiliis plane deſtituta, in caſu ſummae neceſſitatis ad tractatum condeſcenderet, nihil tamen vt concluderetur, tunc conſenſiſſe, quin poſtea per Dominum Comitem Schlippenbach ſponte Noſtra ſuffragati ſumus, vt concludendo etiam ſuae

inco-

Digitized by Google

incolumitati Celſ. Veſtrae Elector. conſulere poſſit, hac tamen expreſſa lege, vt in tali concluſione nihil omnino committeretur, quod amicitiae Noſtrae aduerſaretur. Ex quibus omnibus facile patet, Noſter ſincerus cum Celſ. Veſtra Elector. agendi modus, adeoque quam inique plane deſertionis a quibuſdam accuſaremur. Quod vero conſiliis Noſtris omnibus, a tergo relictis ingenua Noſtra propoſita et bonam intentionem inſuper traducere, quibuſdam volupe eſt, Nos non mediocriter quidem afficit, ſed ſperamus tamen omnes de reali et ſincera Noſtra perſeueratione erga Celſ. Veſtram Elector. informatos, ſecus iudicaturos, nec talibus Nos communis rei ordinandae curam fideliter gerentes, obrutos eſſe criminibus, quaſi abitu Noſtro, vel Polonicum bellum, vel Celſ. Veſtram Elector. deſeruerimus, cum etiam poſt diſceſſum Noſtrum ſatis ſufficientes Celſ. Veſtrae Elector. ſupereſſent copiae, ad quemlibet hoſtilem impetum ſuſtinendum, ſi mutuae defenſionis amor, et ſtudium acceſſiſſet, tantum quoque abeſt, vt Celſ. Veſtram Elector. pactorum legibus ſoluerimus, aut eidem opus fuiſſet, vllam extremae neceſſitatis ſpeciem praeuertere; quippe, quae nullibi adhuc premebat, niſi talis dicenda venit, quando conſiliis iuſtis non recte obtemperatur, ac peruerſorum vel puſillanimorum lactationibus, quam fortibus propoſitis inſiſtitur. Teſtes ſunt actiones Noſtrae, illibati ſemper erga Celſ. Veſtram Elector. animi, teſtantur conſilia etiam Noſtra propitia, quae pro belli ratione, et incidenti rerum conſtitutione, identidem ſubminiſtrauimus, quibus ſi locus aliquis relictus fuiſſet, ad confuſum aliquem rerum ſtatum, res non recidiſſet, tum etiam copiae adhuc in Pruſſia, ſubſiſtentes teſtantur, bellum Polonicum ne nunc quidem a Nobis eſſe derelictum, nec per Dei fauorem, ſub cuius auſpiciis militamus, vſus veniet, vt niſi aequis conditionibus derelinquatur, multo minus in mentem venit vlla cogitatio Celſ. Veſtr. Elector. deſerendi, cuius ſalutem vigore fidei inter Nos mutuum ſtabilitae, caeteris aliis antepoſuimus, et quidem eo firmo propoſito, vt, ſicubi neceſſitas aliqua iuberet, iactis prius cum ſpe alicuius ſucceſſus Danici belli initiis, in Pruſſiam idonea manu reuerteremur, aut ab hac parte alicubi, ſecundum declarationem Comiti Schlippenbach datam (vt literarum ad Nos exemplum ſub Num. I. monſtrat) iunctis tempeſtiue Noſtris cum Celſ. Veſtrae Elector. copiis, omnem tempeſtatem, quae praemature nimis timeri coepta eſt, auerteremus, ſimul Celſ. Veſtra Elector. reditum in Germaniam, aut periculum aliquod ſuum Nobis ſignificare non grauata fuiſſet. Sed euenit, vt priuſquam aliqua neceſſitas appareret, aut eidem ſi ingrueret, iuſta, et quidem tempeſtiua remedia flagitarentur, Nobis innoteſceret, Celſ. Veſtr. Elector. inconſulto belli ſocio, tractatus cum hoſte communi, non tantum inſtituiſſe, ſed etiam eoſdem ſolenniter perfeciſſe. Quorum maxime inſtigationibus hoc factum ſit, nihil attinet ſcrupuloſe inquirere. Nobis non incognitus eſt Celſ. Veſtr. Elector. candor animi et integritas, quam magni omnino facimus, ſicuti ſemper fecimus, et cui Noſtrum quoque erga Celſ. Veſtr. Elector. ſincerum ſtudium, pro illo, quo eandem complectimur amore, nunquam non comprobare viciſſim annitemur. Dolemus tamen, peruerſis quorundam conſiliorum ſtudiis, Celſ. Veſtram Elector. nonnunquam fatigari. Nam in Celſ. Veſtrae Elector. conſilio eſſe talem diſſonantiam negari nequit, apparuitque etiam tum vehementer, cum de foedere inter Nos ineundo, nonmodo diſputaretur acriter, ſed etiam contenderetur, Quo magis diſplicendum eſt, optime in communis rei emolumentum cogitata et ſtatuta, talibus inſtrumentis quandoque in tranſuerſum agi. Cum vero Celſ. Veſtr. Elector. erga commune etiam rei Euangelicae bonum, quod in ſuperioribus Noſtris eidem commendauimus impenſe, et etiamnum ardenter commendamus, inclinationem paſſim profiteatur ſuam, eam ſpem concipimus, ſuas 1657.

1657 actiones ſic directuram, vt eo tamen Nobiſcum certatim collimet, ac quam Celſ. Veſt. Elect. ſiue per neceſſitatem, ſiue alias iniit tranſactionem, eam iuxta veram neutralitatis normam ſic temperaturam, vt contra ſaepius factas conteſtationes, noſtrae amicitiae (cui vtpote certiori et antiquiori aſtricta eſt) nihil praeiudicii aut detrimenti afferri patiatur. Quo intuitu vouemus, vt quam ſibi Celſ. Veſtr. Elector. et ſuis Prouinciis hac tranſactione propoſuit ſecuritatem, ex voto aſſequatur; quo Nobis liceat non modo de felici ſuo ſtatu, cui ſemper fauimus, eidem impenſe gratulari, ſed etiam occaſionem reperire, qua omnibus vicinitatis et candidae amicitiae officiis, de eo bene mereri poſſe videamur. Quod cum Celſ. Veſtr. Elector. Comes Schlippenbach de permutatione aliqua locutus eſt, per diſcurſum quidem eum, [illegible] accidentaliter hoc feciſſe affirmandum eſt. Interim patet Celſ. Veſtr. Elector. huic communicationi anſam dediſſe, cum dictus Comes non alio fine, quam ad praeuertendum oſtentatas difficultates talia propoſita fecerit. Nouit enim ſibi expreſſe concreditum fuiſſe, vt omnem moueret lapidem, quo Celſ. Veſtr. Elector. quarumuis accommodationum oblatione ſatis fieret, ac vinculis ſemper intimioribus Nobis coniungeretur. Adiiciuntur hic ipſius Comitis ſub. Num. 2. vt exinde proprius eorum ſenſus facilius eruatur. Tandem quod Celſ. Veſtr. Elector. pacis deſiderium, tanquam ſibi proprium facit, eatenus ferendum arbitramur, quatenus abſque alius eleuatione et iniuria depraedicatur. A Celſ. Veſtr. Elector. amice requirimus, velit tempora vſque ab initio belli huius Polonici replicare atque perpendere, an momentum aliquod bonae occaſionis praeterire paſſi ſimus, qua ad pacem honeſtam et tutam via complanari poſſet. Longum foret hoc exponere, et teſtantur poſt deluſum Stetinenſem conuentum, tot Noſtri ſalui conductus, in hunc finem impertiti, et ante annum etiam communi conſilio a Nobis editae declarationes. Conditiones vero ante praeliminarium definitionem et congreſſum, vel dare vel accipere viſum non fuit, vtpote quae tractandi rationes praepoſterae magis valent, ad vtriuſque animum explorandum, et nonnunquam exaſperandum etiam, quam certi aliquid in publicae rei ſalutem decernendum. Vnde more non modo inter Regna Sueciae et Poloniae, ſed alios etiam populos ſolito, omnium primum perfectionem praeliminarium vrgendam cenſuimus: Quarum tractatione abſoluta reliqua facilius vtrinque ſtatui poſſent. Atque qui et formam Reipublicae Polonae, et vſum gentis non ignorant, haud quidem non immerito id a Nobis flagitatum dixerint; praeſertim illi, qui praeter inſiguiter editam circa deditionem Varſauienſem fidei male ſeruatae infamiam, non ignorant, quid praeſidio Noſtro ex Cracouia educto inſuper intentatum ſit. Campi Mareſchalli Hatzſeldii generoſo animo in acceptis ferendum eſt, quod conſentire ſe negabat, vt Polonorum inſidiis obnoxium fieret. Ne praeterea a parte Noſtra aliquid, in ſalutari hoc pacis negotio omitteremus vnquam, abiturientes ex Boruſſia huic quoque rei in abſentia Noſtra proſpeximus, relictis inibi Commiſſariis, Procuratorio, et aequis mandatis inſtructis, ſi contingeret aliqua pacis cura aduerſam teneri partem. Atque etiam nuper abunde Nos Aulae Polonicae in hac materia explicuimus, ita vt ſi animus eorum cum literis Celſ. Veſtr. Elector. correſpondeat, ambigendum neutiquam ſit, quin via ad reconciliationem reperiri poſſit, ita vt ex hiſce Celſ. Veſtr. Elector. non obſcure perſpiciat, Nos in eo ſtudio haud dubie cum Celſ. Veſtr. Elector. certaſſe ſemper, in eo quoque hodiernum perſeuerantes, haud omiſſuri ſumus rationem, aut viam vllam eo ferentem. Faueat modo operi, qui et pacis et belli eſt auctor, atque animos hoſtium, ſincera et vera tranquillitatis dulcedine imbuat; quo tandem proſpero fine, diuturno et funeſto bello, impoſito, communi quoque et Euangelicae rei, ex ſenten-

ſententia conſulatur. Quo voto finientes, Celſitatem Veſtram Electoralem 1657
Diuinae protectioni commendamus, proſpera quaeque ex animo apprecantes.
Dedimus Wiſmariae, die 6. Decemb. 1657.

CAROLVS GVSTAVVS.

Eduard Philipſon.

LIBRI VIII. CAPVT V

SYNOPSIS

Poloniae Rex Poſnaniam diſcedit. Czarnecii in Pomeraniam expeditio vano conatu. Tranſactio inter Poloniae et Daniae Reges. Quaerelae Daniae Regis contra Polonos. Czarnecius incenſis aliquot Pomeraniae oppidis, in Poloniam redit. Sueciae Rex, imperii principes per ablegatum ſuum concitat contra Polonos. Memoriale Sueciae Regis. Secundum memoriale Sueciae ablegati contra Polonos.

Reuerſo Berlinum in Marchiam Brandeburgico, Polonus quoque Rex in maiorem mouet Poloniam, Poſnaniam metropolim, expedito ad Hungariae Bohemiaeque Regis aulam, tunc Pragae in Bohemia commorantem, tribuno militum Garner, qui compoſitam cum Brandeburgico ſignificaret pacem, oraretque coniungere arma Auſtriaca cum Brandeburgicis, ac Polono Generali Czarnecio, quem Rex in Holſatiam, Iutlandiam vſque, per ea tempora expediuerat, vna cum Opalinio Palatino Podlachiae. Huius autem Czarnecianae expeditionis in Holſatiam haec cauſa fuit: *Poloniae Rex Poſnaniam diſcedit. Czarnecii in Pomeraniam, vano conatu expeditio.*

Elapſo Februario menſe huius anni 1657, dum Gedano diſcederet Polonus Rex, obſeruato paulo ante, FRIDERICI tertii, Daniae ac Noruegiae Regis, Schleſuicenſis et Holſatiae Ducis, alieno a Suecis animo, expediuerat in Daniam ad Regis Friderici aulam, TOBIAM MORSZTYN Camerarium ſuum, vt ibidem munere fungeretur miniſtri reſidentis, perſuaderetque Daniae Regi, ſocietatem armorum contra maleſidum vtriuſque vicinum, Sueciae Regem. His inſtructum mandatis in Daniam miſerat Morſtynium, quam armatam ille contra Suecos inuenerat, facileque perſuaſerat Daniae Regi, Poloni Regis amicitiam, armorumque ſocietatem. Neque mora, nouam hac ſuper re, cum Daniae Rege conſcribit tranſactionem, cuius haec ſumma fuit:

Tranſactio Sereniſſimi Poloniae Sueciaeque Regis, cum Sereniſſimo Daniae et Noruegiae Rege, Schleſuici et Holſatiae Duce.

I. Erit inter Regem Regnumque Poloniae ab vna, et Regem Regnumque Daniae ab altera parte, vera et ſincera pax et amicitia: ita neutra pars alteri incommodum vllum aut detrimentum, nec per ſe, nec per alios inferat, aut inferri faciat; ſed ſemetipſos inuicem bona fide, et candido affectu complectantur, et alter alterius commoda promoueat, damna vero et detrimenta, quantum in ipſo erit impediat et auertat. *Tranſactio Poloniae inter et Daniae Reges.*

II. Vtriuſque partis ſubditi et vaſalli, eandem pacem et amicitiam inter ſe colent, et vbique locorum, vbi ſibi inuicem obuiam facti erunt, tam per terram,

1657 terram, quam per mare, non modo ab omni laeſione et iniuria, inuicem abſtinebunt: ſed et omnem beneuolentiam, et amici affectus officia, quae commode praeſtari poterunt, alteri alteris mutuo exhibebunt.

III. Vtriuſque Regis ſubditis liberum erit, alterius Prouincias, emporia, portus, flumina cum mercibus ſuis, tam terra quam mari adire, ſine vllo impedimento, ibique verſari et negotiari, dummodo conſueta vectigalia ſoluant, ita tamen, ne leges et ſtatuta prouinciarum, quibus alienationes omnes ſubiacent, vllo modo violentur, et infringantur, praeſertim quod attinet ad inſulas, et portus quoſdam, ad Regnum Noruegiae ſpectantes, in quibus nec ipſis ſubditis Regis, negotiari licet, abſque ſpeciali Regis indulto et priuilegio. Quandoquidem vniuerſo orbi perſpectum ſit Suecorum molimina, et conatus omnes eó dirigi, vt fines imperii in vicinorum detrimentum et oppreſſionem dilatent, domihiumque maris Balthici ſibi ſolis vendicent. Ea propter Sereniſſimus Rex Poloniae, et Sereniſſimus Rex Daniae et Noruegiae magnopere deſiderantes incommodis, maliſque, quae inde exoriri poſſunt, occurrere, conuenit, vt inter ſumme memoratos Reges, in eum finem ſincerum et inuiolabile ſanciretur foedus hoc modo.

IV. Erit inter Regem Regnumque Poloniae, et Regem Regnumque Daniae amica et ſtabilis confoederatio, ad Sueciae Regem per Prouincias Regnis ſuis finitimas, terra mariqùe bello perſequendum.

V. Ad confoederationem hanc Reges, Principes Reſpublicae ac ciuitates, quorum omnium quidquam intereſt, quique honeſtis conditionibus petunt, nonſolum admittentur, ſed et inuitabuntur, nominatim Sacra Regia Maieſtas Hungariae, Magnus Dux Moſchouiae, et Ordines Generales foederati Belgii.

VI. Neutri parti ſit liberum trium annorum poſt foederis huius confirmationem ſpatio, intra cuius expirationem de praedicti foederis prorogatione agetur, pacem, inducias, ſeu armiſtitium aliquod tractare, et multo minus concludere cum Suecis, inſcio vel non incluſo altero, ſi includi ac comprehendi velit, et deſideret.

VII. Fida et ſincera amicitia, mutuaque ſocietas inter ſumme memoratos Reges futura eſt, inſuperque pro viribus, et quantum fieri poterit, alteri alterius partis commodo, incolumitati et ſecuritati inſeruiet, conſuletque, quemadmodum etiam in contrarium, Regem Sueciae, vtriuſque hoſtem, damno et detrimento quocunque afficient, et omnibus copiis viribuſque aggredientur.

VIII. In poſterum quicunque inuadetur a Suecis ab alio ſuccurratur, ita, vt ſi pax vel induciae ſemel concludentur, et Rex Regnumque Sueciae ex quocunque praetextu directe vel indirecte aggrediatur Reges et Regna Poloniae et Daniae in prouinciis, terris, et locis eorundem, et Rex, et Regnum iniuria affectum, in bellum deſcendat, obligabitur, etiam Rex et Regnum confoederatum in apertum bellum deſcendere contra Suecos, neque pacem poſtea tractare, vel concludere, niſi ex communi conſenſu.

IX. Ele-

IX. Electorem Brandeburgicum a Suecorum partibus ſeparare, alte memorati Reges annitentur et allaborabunt. 1657

X. Quodſi contingat, vt Rex Polonia ac Pruſſia derelictis, in Ducatum Holſatiae, vel adiacentes et Regno Daniae ſubiectas prouincias cum exercitu, inuadat, tum ſumme memoratus Rex Poloniae, ſi ab hoſte Sueco, quod breui ſperat, et aliis hoſtibus liber tunc fuerit, praedictum exercitum omnibus copiis proſequi, hoſtem communem adoriri, et coniunctis viribus oppugnare tenebitur, ſin autem bello Suedico, vel alio impeditus eſſet, mittet nihilominus contra exercitum Suedicum competentes copias, quas vltra ſuam propriam defenſionem habere poterit.

XI. Tractatus hic intra trium menſium ab hoc die numerandorum ſpatium, a Sacra Regia Maieſtate et Senatoribus reſidentibus Regni Poloniae ab vna, et Sacra Regia Maieſtate et Senatoribus Regni Daniae, ab altera parte approbabitur et confirmabitur, eodemque tempore tradetur, et permutabitur vtrinque praedictus tractatus, et Sacra Regia Maieſtas Senatuſque Poloniae, obligabuntur ſpecificata clauſula, eundem in proximis comitiis generalibus regni a dicta Sacra Regia Maieſtate Poloniae, et omnibus ordinibus Regni inſuper confirmatum et approbatum fore. Dictus tamen tractatus interea temporis ab vtrinque fideliter, atque ex omni parte obſeruabitur. In quorum omnium euidentiam et robur, conſcripta ſunt bina huius tractatus, et foederis, eiuſdem tenoris exemplaria, quae inuicem tradita Nos ſupra Nominati propriis manibus ſubſcripſimus, et ſigillorum impreſſione et appenſione muniuimus. Haſniae die $\frac{18}{28}$ Iulii anno 1657.

Quae puncta omnia tam a Sacra Regia Maieſtate et Senatoribus Regni iam approbata et ſubſcripta ſunt in data incidenti pro prima Septemb. Cracouiae 1657.

Haec ſumma foederis Poloniae inter et Daniae Regem, vigore cuius tenebatur Polonus Rex, abeuntem, vt ſuperius memini, in Holſatiam, ac deinde Iutlandiam Sueciae Regem, ſubſequi, qui tunc grauis Danorum inhaerebat ceruicibus, et quem propulſare propriis viribus nequaquam illi poterant, mutata fortunae Suedicae in momento volubilitate, quae in Polonia victa, in Dania victrix demum extabat; mediam enim tunc de Dania Sueciam Carolus fecerat; occupata fere tota quam late patet, Iutlandia, et magna ex parte Holſatia. Conquerebatur Daniae Rex contra Polonum Regem. Quod Carolum Sueciae Regem, libere e Pruſſia dimiſerit, cum lecto exercitu: quod Cracouienſe ſimiliter Suedicum praeſidium vna cum Wirtzio libere in Pomeraniam, ac inde in Holſatiam abire permiſerit; concludebatque e Polonia noua hoſtium quotidie aduentare ſubſidia, contra quam ſperabat ab amico et confoederato Principe. Igitur Polonus Rex, penſato actionum ſuarum dedecore, ſi in tempore confoederato non ſuccurreret Regi, Czarnecium vigore pactorum exeunte Octobri menſe in Holſatiam, vna cum Palatino Podlachiae Opalinio dimittit, vano ſatie conatu. Etenim Czarnecius vigeſima octaua Octobris, tranſmiſſa ad Francofurtum Odera, Garcz, Templin, Potzar, incenſis Pomeraniae oppidis, auctus quoque ſpoliis, opinione celerius redierat in Poloniam decima tertia ſequentis menſis Nouembris die, non auſus vltra Stetinum metropolim Pomeraniae progredi, ſiue, vt ille aiebat, Mecklenburgici Principis aſperiori territus reſponſo, qui tranſitum Czarneciano negabat exercitui. Quidquid cauſae fuit, dolendum certe nihil tunc boni in Pomerania operatum Czarnecium, quam vacuam inuenerat; quanquam de Polonorum pridem ante edocta, hoſtili in ſe animo.

Querelae Daniae Regis contra Polonos.

Czarnecius incenſis aliquot Pomeraniae oppidis, in Poloniam redit.

Extant bina Memorialia, a Mathia Biorenklau, Sueciae Regis Francofurtum ablegato, Ordinibus imperii 22. Septembr. Francofurti ad Moenum porrecta, quibus nomine Sueciae Regis, Domini ſui, ita exponebat.

1657
Sueciae Rex, imperii principes per ablegatum ſuum concitat contra Polonos.

MEMORIALIA BINA,

SACRAE REGIAE MAIESTATIS SVECIAE NOMINE,

PRIVS,

AD EMINENTISSIMVM DOMINVM ELECTOREM MOGVNTINVM,

POSTERIVS VERO,

AD IMPERII ORDINARIAM DEPVTATIONEM,

DIRECTA ET EXHIBITA,

A

REGIAE SVAE MAIESTATIS CONSILIARIO AVLICO, DVCATVVM BREMENSIS ET VERDENSIS PRAESIDE, VT ET EIVSDEM ABLEGATO EXTRAORDINARIO,

MATTHIA BIORENKLAV,

HAEREDITARIO IN ELMENHOFF, WANNESTADT ET TISLINGEN.

Memoriale Sueciae Regis.

Primum Memoriale.

Eminentiſſime Princeps et Elector,

Domine Clementiſſime,

Quod ad inſtantiam Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae, Domini mei clementiſſimi Eminentia Veſtra Electoralis, die 7. huius menſis ordinarios imperii deputatos, ad conſultandum ſuper memoriali, a parte Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae, ratione irruptionis Danicae, ante plures menſes exhibito, conuocare voluerit, eo nomine non minus, de omnibus Sacri Romani Imperii ſtatibus, quam de Sacra Regia Maieſtate Sueciae, ceu eiuſdem imperii membro, bene mereri pergit. Intellexi Auſtriacum directorium in collegio Principum impediuiſſe dictam conſultationem. Vt ergo Eminentia Veſtra Electoralis penitus perſpiciat, cur Auſtria hoc tempore interregni, ventilationem eius negotii tantopere reformidet, huic meo adiungo alterum memoriale ad Sacri Romani imperii ordinariam deputationem. Non poteſt Eminent. Imp. Electoral. latere ſtatus rerum in imperio, et in eiuſdem vicinia, praecipue vero, quod hinc inde Germaniae admoueantur faces noui et magni incendii. Si tamen dignabitur dictum memoriale perlegere, deprehendet eos, qui pacem in imperio, et fidam vicinitatem, cum regnis foederatis colere debuiſſent, talia pericula iamdiu, qua conſiliis, qua armis architectari. Notum eſt toti imperio, nonſolum quo zelo Eminentia Veſtra Electoralis, cum aliis imperii Electoribus, Principibus, et Statibus, iamdiu ſuaſerit, vt Conſtitutiones de Imperii defenſione recognitae, praeſenti

ſenti tempori quantocius aptarentur, ſed etiam quorum inſtinctu et quo-praetextu tanta et tam neceſſaria conſultatio nouiſſimis Imperii comitiis ſuſpenſa ſit. 1657.
Scilicet interfuit eorum, qui intendebant pacem oretenus tantum ſeruare, re ipſa vero eandem conculcatum ire, imperium manere ſemper, ſi non plane inerme, ſaltim perfecta et huic tempori accommodata diſpoſitione ſtatae et ordinariae militiae deſtitutum. Quia vero ordinaria imperii deputatio, vigore tam priuatae inſtitutionis, quam nouiſſimae Ratisbonenſis Imperialis Conſtitutionis de ratione exactae defenſionis in medium conſulere poteſt, et Eminentiae Veſtrae Electorali ortis magnis et repentinis motibus, quales ſunt irruptiones Danorum et Polonorum, competit dictae deputationis et conuocatio, ſi nondum congregata eſt, et congregatae directio: ideo vigore adiunctae plenipotentiae, et acceptorum mandatorum tanto confidentius ad Eminentiam Veſtram Electoralem confugio, et qua par'eſt humillima reuerentia ab eadem peto, velit adiunctum meum memoriale ordinariorum Imperii deputatorum conſultationi ſubiicere, et eo rem dirigere, vt ſi de integra et perfecta Imperii defenſione, et ſecuritate conſultandum ſit, interea et ſine aliqua interpoſita mora, ex praeſcripto Conſtitutionum Imperii, et quidem nouiſſimae Ratisbonenſis, Nach dem auch Chur-Fürſten vnnd Ständen, ꝛc. pro recuperanda Bremeruerda, et aliis locis a Rege Daniae occupatis, quantocius auxilium Imperii decernatur. Deus conſeruet Eminentiam Veſtram Electoralem quam diutiſſime Imperio ſaluam et incolumem. Francofurti ad Moenum, die 22. Septembr. anno 1657.

Eminentiae Veſtrae Electoralis

Humillimus et obſequentiſſimus Seruitor

MATTHIAS BIORENKLAV.

Secundum Memoriale.

Secundum Memoriale Sueciae ablegati contra Polonos.

In quo, nomine Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae exponitur, quod inconſultis Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus et Statibus Sacra Caeſarea Maieſtas nuper defuncta decreuerit, et Regia Maieſtas Hungariae et Bohemiae, ceu Sacri Imperii Romani membrum, et Con-Status ſuſceperit bellum in Polonia contra Sueciam; quodque durantibus dicti belli praeparatoriis Auſtriae procurarit, et Poloniae vltimum pene exitium, et Germaniae non modo inuaſiones Polonorum et Danorum; ſed etiam (niſi in tempore praeueniatur) ingens belli incendium.

Sacra Regia Maieſtas Sueciae ex quo ante biennium, et eo amplius contra Poloniam arma reſumere neceſſe habuit, manifeſtis equidem indiciis intellexit, nuper defunctam Sacram Caeſaream Maieſtatem, auerſo quodam animo, partim concitare Sueciae odia, et inimicitias, vicinorum, partim etiam praeparare arma ſua, vt ſemotibus aliquando immiſceret Polonicis; ſed ſimul tamen conſiderauit, non eſſe Imperatori Romano-Germanico integrum, ſine comitiali liberoque omnium Imperii Statuum ſuffragio et conſenſu inire foedera, et bella concernentia ſalutem totius Imperii ſuſcipere, atque ideo ſperauit deuolutum iri, hoc negotium ad Comitia Imperii, vbi Sacra Regia Maieſtas Sueciae ſuam

 quo-

1657 quoque mentem toti Imperio exponere poſſet. Poſtquam etiam Deo placuit, Sacram Caeſaream Maieſtatem praeterito vere, inter medias belli contra Sueciam inferendi cogitationes, ex hoc mundo euocare, ſubiit Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae animum certas ſpes fore, vt Regia Maieſtas Hungariae et Bohemiae, vt et Auſtriaca Domus, reſpectu incertae electionis, ſi non diutius, tantiſper tamen a prioribus conſiliis deſiſterent, dum nouum Imperio caput fuiſſet electum. Atque in eum finem, et vt Sacro Romano Imperio conſtaret, de ſupra indigitatis Domus Auſtriacae conſiliis et actionibus; in mandatis dedit Sacra Regia Maieſtas Sueciae miniſtris ſuis in imperio agentibus, vt quiſque eorum in certis Electoralibus et Principum aulis nexum conſiliorum Auſtriacorum, quatenus bello Polonico innexa deprehendebantur, vt et grauamina Sacrae Regiae Maieſtatis, mature et decenter exponerent, eoque ipſo requirerent, vt Sacri Romani Imperii Electores in futuro conuentu electorali, reliqui vero Principes et Status conuenienti ratione ſingula grauamina et Domus Auſtriacae attentata apud ſe perpenderent, et quiſque eorum pro ſuo munere cauerent paci per Imperium, et impendentia mala in tempore auerterent. Verum a parte Auſtriae plus valuiſſe proprii et domeſtici ſtatus rationes et principia, quam Imperii praeſentem ſtatum, et iura, vel inde apparet, quod poſt deceſſum Sacrae Caeſareae Maieſtatis, nonſolum Rex Daniae eius inſtinctu et impulſu inuaſerit Sueciae prouincias, in imperio ſitas, ſed etiam Regia Maieſtas Hungariae et Bohemiae aperte iam arma ſuſceperit contra Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae in Polonia, idque cum alias ob cauſas, tum maxime (vt Regiae Maieſtatis Bohemiae inſtructio pro Domino Wolmaro conſcripta, et poſtea typis publicis vulgata id aperte dicit) ad conſeruandam pacem Imperio nuper partam, et praeueniendum, ne ſubacta Polonia cum Suecico exercitu, Orientales barbari populi, vndique Germaniae imminentes, imperium aperto bello aggrederentur; nullo, in tam ardua, et totum Imperium concernente re, habito reſpectu interregni, et futurae electionis; nullaque facta mentione praeuiae legitimae et comitialis omnium Sacri Romani Imperii Ordinum, conſultationis et ſuffragationis: non aliter hac in re agendo, quam quaſi Imperium in abſoluto iure et ditione Auſtriae eſſet, illique integrum pro lubitu, de belli paciſque negotiis in Imperio diſponere. Praetexuntur equidem huic feſtinatae reſolutioni ſequentes cauſae: quod ſcilicet Sacra Regia Maieſtas Sueciae Regem Poloniae vi pactorum Oſnabrugenſium et Monaſterienſium, amneſtia generali comprehenſum, armis adorta ſit; et licet nuper defuncta Sacra Caeſarea Maieſtas interpoſitionem ſuam cum adiunctione Electorali, Regibus belligerantibus obtuliſſet; et Rex atque Reſpublica Poloniae oblatam admiſiſſent, Regia tamen Maieſtas Sueciae, poſtquam Caeſareum ablegatum in quartum menſem fruſtra et non ſine ludibrio diſtinuiſſet, dictam Caeſaream interpoſitionem reiecerit: quodque hoc non attento Sacra Caeſarea Maieſtas perſeueraret tamen in priori ſuo ſcopo, conſulendi nempe, paci inter duo Regna faciendae, et e contra, quod Sacra Regia Maieſtas Sueciae, (fatentibus id Gallicis miniſtris) nequidem permittere voluerit, vt Sacra Caeſarea Maieſtas pace Sueciam inter et Poloniam facienda comprehenderetur; ſed continuando immane illud bellum, Regem Poloniae Regno pepulerit, et Sileſiam infeſtauerit, anſamque dederit Tartaris appropinquandi Imperio: ita vt Sacra Caeſarea Maieſtas certior facta a Rege Poloniae pluribuſque aliis, Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae, inſtinctu Galliae inſtituiſſe, poſt debellatam Poloniam, in Auſtriacas ditiones ſedem belli transportare, in eumque finem apud portam Ottomanicam laborauerit, vt Princeps Tranſyluaniae Poloniam bello impeteret, non amplius nec ipſa nuper defuncta Sacra Caeſarea Maieſtas, nec poſt eius obitum Regia Maie-

Maieſtas Bohemiae ſibi eſſe ceſſandum; ſed antequam Polonia plane peſſundaretur, et tot barbarorum agmina Imperio propius appropinquarent, ipſeque Turca neglectis induciis, huic motui ſeſe immiſceret, e re ſua et imperii futurum iudicauerint aſſiſtere Poloniae, non animo acquirendi aliquid in Polonia, ſed quia mitioribus mediis fieri non potuit, armata manu flectendi Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae ad aequas conditiones pacis. Hae cauſae obtenduntur armis Auſtriacis, contra Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae. Sed vt pateat Sacram Caeſaream Maieſtatem nuper defunctam, et eius exemplo Regiam Maieſtatem Hungariae, et Bohemiae, contraria omnia egiſſe, et nihil minus quam imperii ſalutem et pacem ſpectaſſe: ideo cum res haec concernat totum imperium et ordinaria imperii deputatio, ex commiſſione ſibi data corpus imperii nunc repraeſentet, eidem ordinariae deputationi hoc memoriali ad oculum monſtrabitur. Primo quod nuper defuncta Sacra Caeſarea Maieſtas: non modo impediuerit pacem inter Sueciam et Poloniam, ſed ſimul etiam excitauerit, Sacrae Regiae Maieſtati et Regno Sueciae alios hoſtes, imo ipſi imperio Romano-Germanico varias hoſtiles inuaſiones, eoque ipſo in cauſa fuerit, quod et Sacra Regia Maieſtas Sueciae alios in ſocietatem armorum contra Poloniam admiſerit, et quod Poloniae Regnum exinde miſere ſit afflictum. Deinde, quod Domus Auſtriaca dextre procuratis aliorum armis, ad affligendam ſibi ſemper aduerſantem Poloniae nobilitatem, demum bene contuſis et humiliatis Polonis, affectauerit gradum ad Coronam Poloniae, et adipiſcendi perpetui in eam iuris ergo bellum hoc ſuſceperit; Tertio, quod cum Domus Auſtriaca tenax ſit talium iurium et praetenſionum; vicini vero Reges, Principes et Reſpublicae nunquam poſſint permittere, vt Auſtriacae ambitioni alias immenſae, Polonia quoque accreſcat, ideo nihil aliud inde expectandum eſſe, quam Poloniam fore theatrum omnis miſeriae, et antemurale illud Imperii conculcatum iri, adeoque iam ab Auſtria occaſionem, et cauſam praebitam eſſe aliis, inuadendi Imperii Prouincias. 1. Quod attinet primum membrum, id propius conſiderabitur, poſtquam ex occaſione et ductu ſupra allegatae Regiae Bohemicae inſtructionis paucis et quidem in tranſcurſu cauſas huius belli Sueco-Polonici attingere licuerit. Fuit equidem Rex Poloniae comprehenſus pactis Oſnabrugenſibus, ſed ſuo modo, et ea ratione, vt alii Reges, Principes, et populi, clauſula ibidem Generali recenſiti ſunt. Quemadmodum vero abſurdum eſſet, omnium Regum et populorum dictis pactis comprehenſorum, controuerſias, vigore generalis eius clauſulae eſſe ſopitas: ita controuerſia, quae vertitur inter Reges Sueciae et Poloniae, de iure Regni Sueciae, non poteſt illuc trahi, vtpote de qua nihil neque actum, neque ſtatutum eſt, imo nec ſtatui quidem potuit in tractatu Oſnabrugenſi. Quin potius in pactis Stumdorffianis An. 1635. prouiſum fuit, vt de perpetua pace inter duo Regna ineunda peculiaris tractatus inſtitueretur: qui deinde poſt concluſam Germaniae pacem vtriuſque partis conſenſu Lubecae bis eſt habitus. Placuit tum Poloniae (quod ex Polonicorum Commiſſariorum Protocollo Lubecae ſcripto, multis ad oculum demonſtratum eſt, et adhuc demonſtrari poteſt) poſt victoriam a Tartaris et Coſacis ad Bereſtecko obtentam, mandare ſuis Commiſſariis Lubecae agentibus, vt ſub ventilatione praeliminarium, penetratis Commiſſariorum Suecorum animis, congreſſum Lubecenſem dextre diſſoluerent. Quod cum diu tentaſſent, et Suedici integram titulaturam conſtanter vrſiſſent, tandem habetur Lubecae inter Polonicos Commiſſarios conſultatio, an ad praetenſionem Suecicorum Commiſſariorum tituli poſſent reformari? In qua poſt lectam Magni tum Poloniae Cancellarii, nunc vero Archiepiſcopi Gneſnenſis epiſtolam, ad Commiſſarios Polonicos Varſauia, die 20. Auguſti Anno 1651. ſcri- 1657

1657 ptam, de nullatenus admittendo Sueciae poſtulato, circa titulum Regis Poloniae
haereditarium; ſed potius reiiciendo tractatum in aliud tempus, et hoc ea de
cauſa, ſiquidem cum renunciatione tituli ceſſaret materia tractatuum, tum lecta
illa epiſtola, Caſtellanus Chelmenſis ſuadet, ne acriori titulorum propugnatione,
innocenti vitulo damnum paretur: non eſt (ait idem in Protocollo) nobis am-
plius integrum praetendere talia a Suecicis ob nimiam in nouiſſimis tractatibus
Pruſſicis Commiſſariorum Polonicorum licentiam, commiſſam non tantum infa-
mi ſigilli raſura, ſed etiam pactis ſuper titulatura et modo communicationis cum
Suecis. Si a nobis inſtantius vrgeretur, fieretque cauſa diſceſſus, facile a Suecis
in conuulſionem pactorum baptizari poſſet, et intempeſtiuum nobis cauſari bel-
lum, cuius auerſio quantam nobis ob labefactatas Reipublicae vires imponat ne-
ceſſitatem, nemo eſt, qui non perſpiciat. Tranſierunt quidem in eam ſenten-
tiam Caſtellanus Gneſnenſis, et Capitaneus Mitauienſis; ſed ille tamen cenſuit,
vt non alte nimis, ita nec demiſſe eum Suecis eſſe agendum: Suecis enim
aeque optabilem eſſe pacem ac Polonis; vires Reipublicae Poloniae acciſas auxi-
liis Auſtriae poſſe adiuuari, vtpote quae ab ineunda concordia (verba ſunt dicti
Polonici Protocolli) nos retrahens promittit ex Hiſpania, claſſem et belli
neruum contra Sueciam, quoties opus fuerit, et petit, vt ſolis ciuitatibus Hi-
ſpanicis commercium permittatur Polonicum, et vt Rex Poloniae ſemper arma-
tas habeat naues, ad aſſerendum pro ſua parte maris Balthici dominium. Scili-
cet Poloniae Rex hac Auſtriaci auxilii ſpe illectus, non amplius de perpetua
pace ſancienda; ſed de commoda occaſione aggrediendi Sueciam cogitauit. Et
quia talis illi apparebat tum emerſiſſe, quando ſcilicet ſub abdicationem Sacr.
Reg. Maieſt. Reginae Chriſtinae Sueciae orti videbantur, cum domi parum con-
cordes animi, tum in Ducatu Bremenſi motus bellici, ideo Poloniae Rex, licet
male conſtitutis rebus in Polonia et Lituania, vſurus tamen ea occaſione de
claſſe in mare Balthicum inuehenda, et Coſacis contra Liuoniam animandis con-
ſilia inire coepit. Et vt in tempore iuri ſuo in Sueciam praetenſo conſuleret,
quendam nomine Canaſiles in Sueciam miſit, qui An. 1654. Vpſaliae in publicis
Regni comitiis circa dictam abdicationem non modo proteſtatus eſt contra trans-
lationem Coronae in modernam Sacram Regiam Maieſtatem, ſed alia etiam into-
leranda non veritus eſt inter ſtatus Regni Sueciae diſſeminare. Regia ergo Ma-
ieſtas Sueciae admota clauo ſui Regni, et intelligens Regem Poloniae nullo per-
petuae pacis deſiderio teneri; quin potius in praeiudicium pactorum Stumsdor-
fianorum non modo multa exemplo ſui Fratris commiſiſſe; ſed etiam auſum eſſe
per expreſſum emiſſarium in conuentu Ordinum Regni proteſtari contra transla-
tionem Regni, in ſe et ſtirpem ſuam iamdiu delati, et ſimul etiam tam in Regno
Sueciae, quam extra idem apud vicinos procurare ſibi odia et bellum interne-
cinum, inque eum finem arrogare ſibi, et denegare Sacrae Regiae Maieſtati de-
bitos Titulos, conſiliaque agitare de introducenda claſſe in mare Balthicum, pro
aſſerendo ſibi dicti maris dominio; iuſtiſſimas vtique et neceſſarias habuit cauſas
ſumendi arma contra eundem Regem Poloniae, vt cum eo, qui nec amicabili
ratione pacem promouere, nec induciarum pacta religioſe obſeruare voluit, ſub
clypeo de pace agere poſſet. Neque enim aliquis, niſi affectibus ſuis nimis in-
dulgens, affirmauerit, Reges et Regnum Sueciae debere pati pactorum Stums-
dorfianorum violationem, et infinitas Polonorum iniurias, propterea, quod
Rex Poloniae comprehenſus eſſet pactis Oſnabrugenſibus. Antequam vero
Sacra Regia Maieſtas arma caperet, monuit Regem et Rempublicam Poloniae,
primum per dictum Polonicum Emiſſarium Caneſilles, et deinde per ſuos et
Regni ſui Senatores, vt pactis tantopere violatis mature conſulerent, redinte-
grandae

grandae paci, vel certe bellum expectarent. Quemadmodum vero ex ſupra 1657 allegato Polonico Protocollo apparuit, Auſtriam impediuiſſe, quominus Lubecae pax fieret; ita ex ſequentibus euidentiſſime patebit, quod ex quo ante biennium, et eo amplius res viſa eſt ſpectare ad bellum, inter Sueciam et Poloniam, et poſtea etiam eadem omnibus viis et modis tractatui et paci ſeſe obiecerit. Cum enim Rex et Reſpublica Poloniae an. 1655. legationem in Sueciam mitterent, ſimul et eodem tempore Sacra Caeſarea Maieſtas miniſtros ſuos ad Czarem Moſchorum ablegabat, vt dum legatio Polonica Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae fruſtraneo tractatu in Suecia diſtineret, et ab expeditione in Poloniam auerteret, Caeſarei Czarem Moſchorum ad bellum contra Sueciam excitarent. Tentauit equidem legatio Polonica, Stockolmiae primum, vt prioribus induciis ſtaretur, et deinde (cum Suecia talibus amplius nollet fidere) vt exercitus Suedicus, non in Poloniam, ſed Liuoniam tranſportaretur, vt ſcilicet ita Czari Moſchorum eo maiorem ſuſpitionem cieret. Cum neutrum obtineri poſſet, et legatio in tali cauſa cauſaretur defectum mandati, conuentum eſt de tractatu Stetinum tranſferendo. Pergit deinde Sacra Regia Maieſtas Sueciae, primum in Pomeraniam, et deinde in Poloniam. In primo ingreſſu in Poloniam obuii proceres Poloniae, incuſabant Regem ſuum, et eius adhaerentes, quod ſecuti ſint non tam Nobilitatis et Reipublicae ſuffragia, ad pacem tum maturandam intenta, quam Auſtriacorum conſilia euentum commiſſionis in Moſchouia expectandum inculcantia. Rex Poloniae ſpe quoque ſucceſſus dictorum conatuum Auſtriacorum, reiecit etiam tractatum Stetinenſem, in quem Commiſſarii Polonici Stockolmiae conſenſerunt. Sancitum eſt pactis Oſnabrugenſibus, vt vtraque pars paciſcens, alterius vtilitatem, honorem et commodum promoueret, neque vllius rei praetextu altera alteri poſthac quidquam hoſtilitatis aut inimicitiae, moleſtiae, aut impedimenti, clam vel palam, directe vel indirecte, in imperio, aut vſpiam extra illud inferret, aut inferri faceret. Quam religioſe nuper defuncta Sacra Caeſarea Maieſtas huic legi pacis ſteterit, et quam fidam vicinitatem, et ſecuram ſtudiorum pacis culturam Auſtria erga Sueciam adhibuerit, teſtatur cum ſupra allegata diſſolutio tractatus Lubecenſis, tum vel vnica mediatio eius Vilnenſis inter Regem Poloniae, et Czarem Moſchorum, in qua (vt ex Protocollo Commiſſariorum Polonicorum Vilnae notato, et typis publicato pluribus patet) non modo praecipuas partes et laudes obtinuit concitatorum Moſchouiticorum armorum contra Sueciam, cauſamque praebuit immaniſſimi belli in Liuoniam, Eſthoniam, et Ingermanlandiam prolati; ſed etiam Czarem Moſchorum ineſcauit vana ſpe adipiſcendi Coronam Poloniae, quam tum ſuae Domui conciliatum ibat. Erant haec Auſtriaca conſilia adhuc ſub incude in Moſchouia, cum Sacra Regia Maieſtas Sueciae ann. 1655. victricia ſua arma per Poloniam circumtulit. Et quia de euentu tentaminis illius Auſtriaci in Moſchouia nihil certi adhuc haberi potuit, ideo Rex Poloniae per legatos ſuos, Przyiemski et Brochowski, viam iterum ad tractatum parare coepit. Nam pro Palatino Lancicienſi Domino Comite Leſczynio, et Regni ſupremo Mareſchallo Domino Lubomierſcio in eum finem ſaluus conductus a Sacra Regia Maieſtate poſtulatus eſt. Et cum vtrinque appareret ſpes boni ſucceſſus ibi tum Sacra Caeſarea Maieſtas 16. Nouembr. An. 1655. mittit Bohemiae Vice-Cancellarium, Dominum Comitem de Poettingen ad Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae vt verbis mediationem offerret, re ipſa vero diſſidio oleum adderet. Nouit equidem tum Sacra Caeſarea Maieſtas coeptum eſſe agi de pace inter duo Regna, ſine mediatoribus: nouit etiam, quod ſi mediatores eſſent aſſumendi, non poſſe eos praeteriri, qui Lubecae fuerant vtroque aſciti, et admiſſa imperiali mediatione, numerum vltra modum auctum iri.

1657 Nouit etiam omnium optime, quibus mandatis legatio ſua in Moſchouia haerens inſtructa eſſet, facileque coniicere potuit, Suecicos legatos ibidem et percepiſſe, et Sacrae Regiae Maieſtati retuliſſe, quanta ſemina diffidentiae inter Sueciam et Moſchouiam, iam tum ſparſiſſent; nouit inſuper nonſolum Sacra Caeſarea Maieſtas ſed tota etiam Germania Regem Poloniae per Palatinum Lancicienſem Viennae implorare auxilia contra Sueciam. Quod vero Caeſareorum auxiliorum ſpe freta eſſet Polonia, iam tum cum Dominus Poettingen in Commiſſione ſua fuit, id Sacra Regia Maieſtas Sueciae eodem tempore ex Regis Poloniae literis ad ciuitatem Thorunienſem intellexit. Nouit, inquam, Sacra Caeſarea Maieſtas haec omnia, et iudicare potuit, talia non conuenire offerendae interpoſitioni, miſit tamen ablegatum ſuum et literas ad Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae, vt Polonos in tractatum cum Suecia pronos, hac ſpe aliquantiſper diſtineret, et interea belli flammas commoueret in maius; idque probari poteſt, tam ex actionibus ipſius ablegati Caeſarei, quam literarum tenore. Supra allegata inſtructio indigitat, ipſum imperialem ablegatum in quartum menſem cum ludibrio a Sacra Regia Maieſtate diſtentum fuiſſe. Venit idem imperialis ablegatus Thorunium, cum Sacra Regia Maieſtas ann. 1655. in Decembri cum exercitu eſſet ad oppidum Fridlandiam in Ducatu Boruſſiae. Et cum illico, atque Thorunium aduenit, a loci Commendante in itineris praeſidium et ad maturandam ſuam profectionem, habere potuiſſet ducentos equites, maluit ibi praeſtolari, dum nobilis, cum tubicine ad exercitum Suedicum ab eo miſſus, referret illi Regium ſaluum conductum, quo tutius non ad exercitum Regium, ſed Elbingam ire poſſet. Poſtulanti dicto nobili non fuit Paſſeportus denegatus, ſed quandoquidem iam tum innotuit, Quartianos defeciſſe et Sacra Regia Maieſtas propterea ad comprimendum dictum motum voluit, cum aliqua exercitus ſui parte per Maſouiam inexpectata tranſire Louicium, et alicubi in itinere imperialem ablegatum audire, ideo fecit indigitari dicto nobili, vt ad dies aliquot expectaret, quo Sacra Regia Maieſtas locum et diem audientiae, praeſidiumque certum ablegato Caeſareo aſſignare poſſet. Neque enim conſultum videbatur, tractatu adhuc cum Sereniſſimo Domino Electore Brandeburgico pendente, et itinere per Mazouiam intuto de ſupradicta Sacrae Regiae Maieſtatis intentione properandi in Poloniam, informare Caeſareum miniſtrum, alias parti alteri addictum. Quia vero nobilis indeſinenter et importune ſatis inſtitit, vt deſideratus ſaluus conductus expediretur, indultum eſt in eo eiuſdem voluntati. Poſt paucos dies itineri ſe committit Sacra Regia Maieſtas in Poloniam, et in eo mittit quendam e cubiculariis ſuis Thorunium, accerſitum inde imperialem ablegatum Soldouiam, vt iſthic commiſſa exponeret. Sed quia iam ante Elbingam properauerat, forte vt iſthic Sacra Regia Maieſtas (vt ille putabat) contra Gedanenſes moturam opperiretur; ideo Sacra Regia Maieſtas per ſuum et Regni ſui Cancellarium, notum illi fecit de ſua profectione, et quod (modo ſtatim itineri ſe committat) eundem vel Louicii vel Varſauiae ad audientiam admittere vellet. Non venit ille ante Varſauiam, quam Sacra Regia Maieſtas copias Polonorum ad Columbo cecidiſſet, et tergori iam in Leopolienſem Palatinatum fugientium inhaereret. Inde mandata dedit ſuis miniſtris, vt quandoquidem imperialis ablegatus, Varſauia Sendomiriam, et inde in Auſtriam commodiſſime redire poſſet, Sendomiriam eum cum neceſſario praeſidio deducerent. Expoſita illi fuit intentio Sacrae Regiae Maieſtatis et opportunitas itineris reditusque in patriam; Verum maluit ille cum quibuſdam maleuolis turbare res Suecicas, quam hanc redeundi occaſionem aucupari. Vbi ergo ita a Decembri in Aprilem ſequentis anni, vel propria cunctatione, vel certe a Liſola et eius comitatu impeditus, Commiſſionem protraxiſſet,

traxiſſet, tandem reduci Sacrae Regiae Maieſtati Sueciae, ex Palatinatu Leopolienſi die 5. April. ann. 1656. in oppido Praga ad Varſauiam, mandatum ſibi negotium vna cum literis imperialibus expoſuit. Data illi mox fuit optio, vt quando Sacram Regiam Maieſtatem cum exercitu ſuo hoſtem in maiorem Poloniam contendentem ſtatim inſequi, et deinde in Boruſſiam ire vellet, vtrum exercitum comitari, et in itinere verſus Sileſiam dimitti, an vero in Boruſſiam recta ire, et ibi expediti cuperet? Habita deſuper conferentia cum Reſidente Liſola poſterius elegit, manſitque Varſauiae, vſque dum Rex Poloniae eandem vrbem obſidione cinxiſſet. Inde vero egreſſus ad ſeptimanas aliquot cum Reſidente Liſola manſit in caſtris Polonicis, et inde vna Thorunium venientes ille ibi ſubſtitit, nec Sacram Regiam Maieſtatem tum Mariaeburgi commorantem inuiſere ſuſtinuit, hic vero Mariaeburgum contendit. Conuenientius forte muneri, acceptiſque mandatis exiſtimabant nectere moras, et vbique animare exacerbareque animos Polonorum, quam maturando iter, et indifferenter agendo Sacrae Regiae Maieſtati tantum et tam ſalutare negotium interpoſitionis commendare. Si a miniſtris ad conſiderandas ipſas imperiales literas animi conuertantur, inuenientur in illis minaces exprobrationes, partis Polonicae ſtudium et intentionem fuiſſe, non nuda et indifferente mediatione, ſed vel pro imperio et ſumma poteſtate, Imperatori a Deo impoſita, vel certe iure patroni et protectoris, adeo, vt, ſi nullae aliae rationes obſtitiſſent, ſolae literae ad vtrumque Regem ſcriptae Sacram Regiam Maieſtatem ab accipienda interpoſitione auertiſſent. Cum dictae imperiales literae expedirentur, tum pene omnes vtriuſque Poloniae et Ruſſiae Rubrae Palatinatus erant in fide Sacrae Regiae Maieſtatis vt et milites quartiani. Coſaci etiam pro eadem ſtabant, et Czar Moſchorum omnia adhuc amica praeſeferebat: et tamen Sacra Caeſarea Maieſtas in dictis literis dicit, ſe nonniſi grauiter poſſe ferre concurſum et ſtrepitum, tot tamque variorum armorum in vicinia. Nihil tamen exprobratum fuit Poloniae Regi, qui tamen e Sileſia in Poloniam impune emittebat ſua agmina, et machinabatur ibi motum illum, qui poſtea maiores ſtrepitus edidit. Et ſi procul affectibus conferantur Sacrae Caeſareae Maieſtatis literae ſcriptae ad vtrumque Regem, deprehendetur, laudari in iis Sacram Regiam Maieſtatem Poloniae, atque illi teſtimonium dari, quod vti nunquam antea, ita ne tunc quidem, ab amicabili aequaque compoſitione abhorruerit: De Sacra vero Regia Maieſtate Sueciae coniicitur, quod vel primo exardeſcentis belli impetu, vel aliis forte de cauſis, tractationi locum non dederit; quinimo quod animus eius ex ſucceſſibus rerum non ad aſſumendum tractatum compoſitionis, ſed bellum proſequendum propenſior eſſet factus. An congruerit vel Sacrae Regiae Maieſtatis actionibus haec ſuſpicio, vel etiam mediationem affectanti, tam aperta partialitas, aequus arbiter dixerit. Mentio quoque ſummi in Republica Chriſtiana, inter eiuſdem Reges et Principes, Imperatori a Deo impoſiti muneris, non exiguum ſcrupulum animo Regio iniecit. Magna equidem eſt inter Chriſtianos Reges, Imperatoriae Maieſtatis praerogatiua, quam Sacra Regia Maieſtas conſenſu Intereſſatorum introductam, exemplo aliorum Regum decenter habet. An vero, vel ſummitas et ſuperioritas, iuriſdictionis in Reges alios a Deo eidem ſit impoſita, vel quod ad Regum controuerſias componendas neceſſarium ſit Caeſareum arbitrium, de eo vtique incidere potuit, vt iuſta dubitatio, ita etiam anſa declinandi mediationem. Neque ſatis fuit imperioſis, et ſuſpectis eiuſmodi literis auertere Regium animum, etiam alio indicio erat ſtringendus. Imperialis Reſidens Liſola, mox poſt Domini Comitis Poettingeri audientiam, communicauit Sacrae Regiae Maieſtati exemplar literarum a Palatino Siradienſi Domino Ioanne Koniecpolio ad miniſtrum quendam Imperialem ſcriptarum die 22. 1657

 Ianuar.

1657 Ianuar. ann. 1656. verbis ſequentibus: *Hoc infelici Patriae noſtrae tempore confugimus ad patrocinium et tutelam Sacrae Caeſareae Maieſtatis vti ſupremi totius Chriſtianitatis protectoris, nec equidem in ea nunc fallimur opinione. Quodſi itaque propoſitum fuit Sacrae Caeſareae Maieſtati componere Regum Sueciae et Poloniae diſſidia, vigore vel ſummi imperii, vel ſuſceptae protectionis, quomodo a Sacra Regia Maieſtate Sueciae acceptari et haberi potuit pro indifferenti mediatore?* Dicit quidem ſupra allegata Regia Bohemica inſtructio, non Caeſaream modo interpoſitionem; ſed etiam Electoralem Moguntinam et Saxonicam tum fuiſſe adiunctam. Verum de Electorali illa, ne verbum vel protulit Dominus Comes Poettinger, vel continuere literae Imperiales. Quod vero Auſtriaci demum concultata iam omni confidenti communicatione cum Suecia, in conuentu hoc Francofordienſi propoſuerint mediationem Caeſaream cum Electorali adiunctione, eo vtique ipſo videntur voluiſſe Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae apud ſtatus inculpare, et hos deinde cauſae ſuae per indirectum innectere. Qui ergo procul affectu, odioque, totum oblatae mediationis negotium penſitat, videbit ex omnibus eius circumſtantiis, Auſtriacos nihil aliud intendiſſe, quam vt eo ipſo praeberetur anſa, primum Sacrae Regiae Maieſtati repudiandi Caeſaream interpoſitionem, et deinde Auſtriacis concitandi alios contra Sacram Regiam Maieſtatem, ceu omnia pacis media ſubterfugientem. Neque enim Auſtriacis ſatis fuit excitare Czarem Moſchorum, et animare Polonos in perniciem Sueciae, etiam Princeps Tranſyluaniae et Zaporouiana gens erat tentanda, et exciendi contra Sueciam, Turcae, Tartari, Dani. Apud Coſacos in Vkraina, vt vt contra Sueciam laborauit, non tamen inuenit fidem Auſtriacus miniſter. Neque Liſola auſus in Boruſſia opera Radzieuii ſeducere Coſacorum deputatum Abbatem Danielem, intentionis ſuae effectu gaudere potuit. Cum miniſter Auſtriacus ad portam Ottomanicam pro Polonia omnem mouiſſet lapidem, pro auxilio obtinendo, Tartaris indultum eſt, vt illa Polonis adferrent: quanta Poloniae clade, et hominum abductorum numero, non facile quis computauerit. Haec ſciunt Auſtriaci ſe egiſſe, et inſtructio tamen culpam confert accerſitorum Tartarorum in Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae! Poloni ergo redúniti et aucti copiis Tartaricis nihil de pace audire ſuſtinuerunt, ſed cum legatus Sacrae Regiae Maieſtatis Chriſtianiſſimae, pacis auctor eſſet, reſponderunt, nullam vnquam fore pacem niſi Sacra Regia Maieſtas Sueciae cum ſuo exercitu Polonia, et eius Prouinciis excedat, et pro illatis hoc bello damnis ſatisfaciat. Victus vero ſequentibus diebus ad Varſauiam Rex Poloniae per terrae Vielunenſis Dapiferum Dominum ALBERTVM GIZICKI ſignificari fecit, non fore ſibi ingratam Regis Chriſtianiſſimi operam interpoſitionis, modo legati ad ſuam Maieſtatem nunc ire vellent. Suſceperunt illi mox iter Lublinum, et primis diebus ſpes boni ſucceſſus apparuit; quamprimum vero nuntius Vienna aduenifſet, priori longe durius, et quidem tale reſponſum retulerunt, vt idem Sacram Regiam Maieſtatem omnino celare voluerint. In Moſchorum et Danorum diuerſionibus, tum ſita erat omnis ſpes. Renouato vero foedere inter Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae, et vniti Belgii Ordines Generales; vt et Czare Moſchorum aliquantulum in Liuonia retuſo, iterum Rex Poloniae Gedani ann. 1656. brumali tempore commorans, cum per mediatores, tum etiam per alios internuntios pacis ſtudium oſtendit. In quo cum vterque Rex et mediatores vltro citroque commeantes eo vſque eſſent progreſſi, vt Sacra Regia Maieſtas Sueciae et Sereniſſimus Elector Brandeburgicus, in Praeliminaria, prout a Polonis poſtulabatur, conſentirent, et totum negotium videretur poſſe tridui ſpatio componi, ibi tum ad Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae aulam conſtitutus

Impe-

Imperialis Reſidens Liſola oppreſſurus negotium in herba, illico non ſalutata Sacra Regia Maieſtate Sueciae Elbinga Gedanum contendit, effecitque, vna cum Danico miniſtro, vt et tractatus intermitteretur, et Rex Poloniae ad Czenſtochouiam tantiſper contenderet, dum Danica arma plane apparari, et duae illae conditiones, quas Auſtria in pactis erigendis cum Polonia, ſuper auxiliorum praeſtatione adhuc exegit, melius perpendi poſſent. Hic iterum regerit inſtructio Bohemica, non modo Gallicos miniſtros tum aſſeueraſſe, quod Sacra Caeſarea Maieſtas et Domus Auſtriaca non potuerit comprehendi tractatu illo, inter Sueciam et Poloniam ineundo; ſed etiam Galliam intendiſſe, vt compoſito bello Sueco-Polonico, Sacra Regia Maieſtas Sueciae Auſtriam bello adoriretur. Quod ſi vel miniſtri Gallici talia (quae tamen ab iis in Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae aula nunquam ſunt propoſita vel audita) dixerunt, vel Sacrae Caeſareae Maieſtati cordi fuit comprehendi dicto tractatu, cur imperialis Conſiliarius et Reſidens Liſola non informauit vel Sacram R. M. Sueciae, vel etiam Foederati Belgii legationem, tum munere mediatorum fungentem, de Sacrae Caeſareae Maieſtatis propoſito? Si Sacra Caeſarea Maieſtas ſciuit Sueciam et Galliam compoſito bello Polonico velle inuadere Auſtriam et conſequenter bellum in Imperio excitare, cur tanto et tam periculoſo tempore Imperii, Electores, Principes et Status non conuocauit ad Imperii prorogata comitia? Cur eorum conſilia et vota, decenti et legitimo modo, non requiſiuit? Saepe nominata inſtructio Bohemica exaggerat imperio rum imminentia pericula, et ſollicitam Sacrae Caeſareae Maieſtati curam, pro eiuſdem pace et ſalute, et nullibi tamen fit mentio ſtatuum, qui tamen in omnibus deliberationibus ſuper negotiis Imperii, praeſertim, vbi bellum decernendum, vel auertendum, vbi pax aut foedera facienda, ſine contractione, imo ſine vlla interpoſita cunctatione deberent gaudere iure ſuffragii, et ſine eorum comitiali conſenſu, ſiue ſupradictis, ſiue aliis eiuſmodi negotiis nihil ſuſcipi. Scilicet intererat tum Auſtriae, et ignorare Sacri Romani Imperii Electores, Principes et Status intentionem contextumque conſiliorum Auſtriacorum, et Polonos ab imminente Tranſyluaniae, et Coſacorum exercitu egregie caſtigari, vt ita ab hiſce in tanta calamitate verſantibus, eo citius extorquerentur praetenſae conditiones, et illi videntes concurſum tot tamque variorum armorum in Imperii vicinia, conatibus Auſtriacorum applauderent. Sed qui expendit, quot quantiſque viis Auſtria non modo tractatum inter Sueciam et Poloniam impediuerit, ſed etiam quot hoſtes, cumprimis Moſchos et Danos Sueciae excitauerit, non diffitebitur, Auſtriam quoque in cauſa fuiſſe, quod Sacra R. M. Sueciae alios in ſocietatem armorum contra Poloniam admiſerit. Corona Poloniae cum variis eſſet oſtentata, etiam Celſiſſimo Principi Tranſyluaniae oblata fuit. Princeps ſciens non modo Conſtitutionum et iurium Poloniae, ſed conſiliorum etiam, quae ſuper eadem Corona, tam in aula Imperatoris, quam in Moſchouia agebantur, non potuit non pro ludibrio et officiis habere ſibi factam oblationem: vtpote qua videbat Auſtriacos non minus ſe, quam Czarem Moſchorum ludere, et interea ſuae Domui illam Corollam, aliis vero bellum praeparare. Sacra etiam Maieſtas Sueciae accepto poſt pugnam Varſauienſem ſuperbiſſimo iſto reſponſo a Rege Poloniae, et videns Polonos non niti propriis conſiliis, ſed pendere ab Auſtria, hanc vero nihil minus, quam pacem promouere, coepit exinde ſtrictius ſociare conſilia cum Celſiſſimo Principe Tranſyluaniae. Foedus, quod tum cum eo percuſſum eſt, nihil in ſe continet, quod quieti et paci ſiue Romani Imp. in vniuerſum, ſiue Auſtriae, quoad eius regna et prouincias haereditarias ſigillatim, vel vllo in articulo praeiudicioſum ſit. Foederatorum ſecuritas, et honeſta Poloniae pax ſcopus erat dicti foederis. Et ſi Poloni 1657

1657 et Lithuani praeterito vere vel aeſtate in aperto etiam campo, eam facere voluiſſent, apud Sacr. R. M. Sueciae et eius foederatos, nullam inueniſſent ſiue tractandi moram, ſiue conditionum iniquitatem, quin potius, tam quoad liberam electionem, quam aliorum iurium integerrimam ſuam libertatem. Et Deus, quando inter medias belli ſuſcipiendi cogitationes, et ingentes iſtas Poloniae flammas, Sacram Caeſaream Maieſtatem Ferdinandum III. ex hac vita auocauit, videbatur oſtendiſſe non minus Poloniae quam Auſtriae tempus eſſe cogitandi de pace. Verum hoc vno Polonia infelix fuit, quod quandoquidem inter tot hoſtes vniuerſalia comitia conuocare, et in commune conſulere non potuit, ideo Auſtriae conſilia ſequi, et eius praeſidium quaerere adacta ſit. Neque haec ſiue cauſae ſuae, ſiue occaſioni tali defuit, ſed dextre procurauit, vt Poloni, qui Regem Auſtriacum toties ſunt auerſati, et nunc bellis afflicti, vix de tali Rege ſuſcipiendo audire ſuſtinebant, ab amicis iuxta et hoſtibus, Suecis, Germanis, Moſchis, Tartaris, Tranſyluanis, Coſacis, Moldauis, Valachis, imo ipſis Polonis, vltra quam dici poteſt, tam quoad bona, quam cruciatus, et vitae diſpendia, magis, magiſque contererentur et redderentur opportuni intentioni Auſtriacorum. Nam (vt nunc ad alterum membrum eatur) ſi Auſtria, non propoſito acquirendi Regnum Poloniae, ſed mota, vel pactis cum Polonia antiquis, vel commiſeratione Chriſtiana erga afflictos bellum hoc ſuſcepit, cur pacem Lubecae, et poſtea tot vicibus impediuit? Cur Poloniae (non dicam) ſaepe contra hoſtes Turcas et Tartaros, ſed nuper contra Coſacos et Moſchos, graues Poloniae hoſtes ſuppetias non tulit? Cur in principio recrudeſcentis huius Suecici belli, praecipue, cum omnes Palatinatus a Rege Poloniae, iam in Sileſia agente, ad Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae conceſſiſſent, et res in Polonia videretur deſperata, vigore antiquorum pactorum in campum non deſcendit? Scilicet non defuit iis voluntas, ſed occaſio, quae oſtenderet et Poloniam in cineribus et coronam offerri cum iure perpetuae ſucceſſionis. Non opus eſt recenſere priora tempora, et quam ſaepe in Poloniae interregnis Auſtria Poloniae ſceptrum ambiuerit? propiorum temporum meminiſſe iuuabit, et quidem primo quod anno 1655. cum Rex Poloniae armis Suecicis Regno eſſet pulſus, et quartiani nutarent, tum Auſtriacus quidam fuerit apud quartianos, qui iis auxilia imperatoria promitteret, modo poſt fata Regis Ioannis Caſimiri corona conferretur alicui ex Domo Auſtriaca. Quando Proceres et Nobiles quartianis adſcripti hanc propoſitionem reiiciebant, non propterea a parte Auſtriae omiſſum eſt idem inſtitutum. Apud Regem et Senatorum quoſdam de eo deinde agi coeptum eſſe, vel inde apparet, quod cum Rex Poloniae in ſupra allegatis literis ſuis, ſcriptis Croſnae d. 4. Ianuar. anno 1656, ad ciuitatem Thorunienſem affirmat, Caeſarem promittere ſibi auxilia, tum legati Imperiales in tractatu Vilnenſi ſuaſerint Polonis, vt concitato iam Czare Moſchorum contra Sueciam, et duobus iſtis inuicem colliſis tractatum cum Moſchis rumperent, quo ſpes, quam Czari Moſchorum fecerant de conſequenda corona, Polonorum ruptura concideret, et ſic Imperator non videretur ineſcaſſe Czarem vana ſpe, et ſibi procuraſſe Poloniae regnum. Tum et hoc diligenter eſt conſiderandum, quod cum Liſola Gedani tractatum, qui (vt ſupra eſt relatum) in Boruſſia inſtitui debebat, interturbaſſet, et Mediatores cauſam tam ſubito mutati conſilii perquirerent, palam profeſſi ſint Poloni, coeptum ſcilicet eſſe tractatum inter Sacram Caeſaream Maieſtatem et Sacram Regiam Maieſtatem Poloniae de euentuali ſucceſſione Principis Auſtriaci in regnum Poloniae, eamque etiam poſſe ratihaberi a Republica. Sed quandoquidem Sac. Caeſ. Maieſtas poſtulabat adhuc duas conditiones: Primo, vt Poloniae caſſato iure eligendi, poſthac Auſtriae adſcriberet perpetuum ius ſuccedendi in coronam Polo-

Poloniae. Secundo, vt Auſtria, et Polonia vna cum Dania in decem annos 1657.
mutuo foedere contra Sueciam necterentur, anniterenturque communibus viribus, eliminare Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae, non modo Polonia et Boruſſia, ſed etiam Prouinciis Germanicis: ideo diuiſis in hoc negotio ſuffragiis Senatorum, qui Regi Poloniae tunc erant a latere, eundem eſſe Regi ad Czeſtochouienſem, aut alium Senatorium conuentum, vt ibi certiores reddantur, et Auſtria de ſua praetenſione, et Polonia de deſiderato auxilio. Negant quidem Auſtriaci, talia pacta ſibi cum Rege Poloniae interceſſiſſe, et id quidem non ſine cauſa. Neque enim adhuc conſultum foret, aperte talia fateri, tam ob Czari Moſchorum indignationem, quam propter aliorum odia, imo totius Reipubl. Polonae incerta ſuffragia. Ipſe tamen Poloniae Rex in quadam reſolutione d. 15. proxime praeteriti menſis Iunii data, Sacrae Regiae Maieſtatis Chriſtianiſſimae legato, ait: Se tam vigore antiquorum pactorum, quam foederis nouiſſime cum Sereniſſima Domo Auſtriaca initi, ita eſſe cum ea, aliiſque coniunctum, vt ſine eius ſcitu et conſenſu, nec diem, nec locum, nec formam praeſcribere poſſit congreſſibus. Et Poloni, vt hactenus libero iure eligendi ſibi Regem gauiſi ſunt; ita ex quo fama caſſati eius iuris etiam ad illos, qui in exilio vixerunt, emanauit, illico pactionem illam editis ſcriptis, et nullitatis, et iniquitatis ſummae arguere coeperunt. Non poteſt ergo aliud ex ſupra allegatis rationibus elici, quam Auſtriam ſuſcipiendo hoc bellum, et percutiendo tantum foedus cum Polonia intentionem habere, acquirendi ſibi non modo ius, euentualis ſucceſſionis, poſt fata moderni Regis Poloniae, ſed hiſce etiam primordiis ius perpetuae ſucceſſionis. Non eſt opus in tertio huius belli membro multis exponatur, quantae ſit et conſiderationis et conſequentiae exitioſae hic Auſtriae conatus. Saeculorum labor eſt, quem nunc conſummatum eunt, non alia intentione, quam vt ſocietis tribus regnis haereditariis fundamentum ponant affectatae iamdiu dominationi in vniuerſam Europam. Nouerunt omnes Polonae gentis potentiam, et quam polleat militari laude, et cumprimis equitatu. Quod ſi is ſub imperio periti Ducis Auſtriaci iungatur, equitatui, peditatuique Germano, exercitusque neceſſariis proſpiciatur, nihil non audebit Auſtria, non modo contra omnes vicinos, ſed etiam contra Imperium Romano-Germanicum, et Statuum libertatem ac iura. Et quandoquidem Auſtria eſt tenax, ſuarum praetenſionum, et ad plus vltra ſemper tendit; vicini vero Principes non poterunt permittere, vt tanta potentia coaleſcat: ideo tanti Auſtriae conatus neceſſario videntur procuraturi, primum exitioſam et vltimam Poloniae ruinam, et deinde ex flammis Polonicis vicinae Germaniae incendium. Velint Sacri Romani Imperii Electorum, Principum et Statuum Deputati apud ſe perpendere non modo exempla praeteritorum temporum, et quam cito vel inimiciſſimi conuenerint ad deſtruendam ſurgentem et ambitioſam eiuſmodi potentiam, ſed etiam quantis et quam bellicoſis Germania circumdata ſit gentibus: quarum aliae nunc iniuriis et armis Auſtriae ſint laceſſitae, aliae vero cum prioribus conſilia ſociare incipiant, omnes ſine dubio ita animatae, vt prius extrema tentare velint, quam pati, vt Auſtriae noua haec potentia Polonica accreſcat. Neque eſt, quod pericula imminentia exaggerentur, cum praeſentium et Imperio iam impendentium ſatis ſit; Quam friuolis praetextibus Daniae Rex bellum ſuſceperit contra Sueciam; arma vero ſua, impulſu magnorum ſuorum foederatorum Auſtriacorum et indigniſſimo quodam auſu in Imperium conuerterit, et in eo S. R. Maieſtatem Sueciae ceu imperii membrum, nunc terra et aquis impugnet, notius eſt, quam vt eius circumſtantias hic repetere opus ſit, praeſertim cum Sacra Regia Maieſtas, ea de cauſa ad Sacri Rom. Imp. Electores, Principes, et Status, ipſa iamdiu ſcripſerit.

1657 Ex Polonia et Bohemia ſcribunt Auſtriaci miniſtri primariae dignationis, Regem Poloniae velle mittere Regi Daniae ſuppetias, et earum cauſa Polonicum exercitum debere tranſire per Imperii ditiones, ſcilicet Auſtriaca ſunt talia conſilia, Polonis ſuppeditata, vt quemadmodum Poloni antehac Marchiam et Pomeraniam, Dani vero Bremenſem Ducatum, impune et ſine aliqua Imperii reali indignatione infeſtarunt, ita nunc Poloni non vereantur pari facilitate Pomeraniam et reliquas Imperii inter Cimbriam et Poloniam ſitas, aliaſque vicinas prouincias, populari, et ſic pacem Imperii rumpere et plane conculcare. Quare cum nuper defuncta Sacra Caeſarea Maieſtas, et eius veſtigiis inſiſtens Regia Maieſtas Hungariae et Bohemiae, tantam moleſtiam, impedimentum et tandem apertam hoſtilitatem, quoad ſtatum et ſecuritatem, tam per ſe, quam alios, clam et palam, directe et indirecte, in Imperio, et ferme vbique extra illud Sacrae Regiae Maieſtati et Regno Sueciae contra manifeſtiſſimas inſtrumenti pacis diſpoſitiones intulerint, et adhuc inſerri faciant, adeo quidem, vt iugulum ſtatus et ſecuritatis eius hunc petant, et quod hic maxime conſiderandum venit, Sacram Regiam Maieſtatem et Regnum Sueciae ditionibus ſuis in Germania acquiſitis eiicere intendant: et Sacra Caeſarea Maieſtas nuper defuncta, de conſilio et conſenſu Sacri Romani Imperii Electorum, Principum et Statuum, a die concluſae pacis Sueciam in plena iuſtaque Ducatuum et ditionum in Imperio ſitarum poſſeſſione conſtituerit, promittentes vigore pactorum Oſnabrugenſium, ſeſe ratione ditionum, bonorum, iuriumque per dicta pacta conceſſorum, ſecuritatem illi praeſtituros, et Sueciam in eorum poſſeſſione quieta, contra quemcunque inuiolabiliter conſeruaturos, et manutenturos; ideo et Sacra Regia Maieſtas Sueciae, quae antea per alios ſuos miniſtros Sacri Romani Imperii Electores, Principes et Status ſigillatim de ſupra dictis Auſtriae attentatis infirmauit, nunc ex quo molimina omnia in apertum bellum eruperunt, et nulla vniuerſalia Imperii comitia hoc tempore haberi poterunt, ordinariae huic Imperii deputationi eadem ob oculos ponere, non ſua modo, ſed Imperii etiam quam maxime intereſſe exiſtimauit. Quemadmodum enim ex ſupra allegatis, et iis etiam, quae nomine Sacrae Regiae Maieſtatis Chriſtianiſſimae eiuſdem extraordinaria legatio, coram Sacri Romani Imperii ordinaria deputatione nunc profert, videre eſt, quam abſolutam et illimitatam poteſtatem nuper defuncta Sacra Caeſarea Maieſtas ſibi in Imperio arrogauerit, et in quem periculoſum Statum exinde Sacrum Romanum Imperium, reſpectu vicinorum nunc coniectum ſit: ita ex parte Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae, non dubitatur, quin Sacri Romani Imperii Electores, Principes et Status, eorumque vices nunc in ordinario conuentu ſuſtinentes ordinarii deputati, accepta hac integra rerum omnium notitia, et memores non modo poteſtatis, auctoritatis, et iurium, quae ad conſeruandum Imperii aequilibrium Statibus per pacta Oſnabrugenſia, ſarta, tecta, reſeruantur, ſed fidei inſuper, qua non minus Regibus et Regnis foederatis, quam ſibi inuicem in obſeruationem pactorum ſanctiſſime obſtricti ſunt, in praeſenti interregno, et hac rerum coniunctura, ceu membra vnius Reipublicae, et cuſtodes communis libertatis, concordibus votis et ſuffragiis concurrant, et tantis malis, Regnorumque Sueciae et Galliae grauaminibus adaequata remedia adhibeant. Inprimis vero nomine Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae, decenter a Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus, et Statibus, hoc ipſo requiritur: Primo, vt diligenter expenſis ſupradictorum conſiliorum Auſtriacorum, et ſuſcepti belli in Polonia conſequentiis, in Imperii praeiudicium tandem redundantibus, Regiam Maieſtatem Hungariae et Bohemiae, ceu conſtatum ſuum auctoritate Imperii, et reapſe, quantociuſque a motibus Polonicis, et ſocietate Regis Daniae auertant, efficiant-

que

que, vt damna Sacrae R. M. et Regno Sueciae iam data reſarciat. Secundo, vt Sacrae Regiae Maieſtati et Regno Sueciae ceu pacis conſorti et membro Imperii, non modo contra Regem Daniae adhuc Bremenſi Ducatui armis ſuis inhaerentem, et Pomeraniae maritima loca infeſtantem, commerciorumque ſecuritatem in Imperii fluminibus Albi et Wiſurgi turbantem; ſed etiam contra quoſcunque alios, qui Sacrae Regiae Maieſtatis et Regni Sueciae iura et ditiones in Imperio ſitas armata manu et defacto impetere audebunt, debito et legibus Imperii conuenienti modo, quantocius, et quidem ad recuperandam arcem Bremeruerdam, adſiſtere, et plenam Guarantiam praeſtare velint; Et tertio, vt rationes ineant, quibus Sacrae Regiae Maieſtati et Regno Sueciae poſthac ratione prouinciarum et iurium ſuorum in Imperio caueatur de non amplius turbando. Plures iam ſunt menſes cum Sacrae Regiae Maieſtatis nomine praeſens Imperii ordinaria deputatio ratione adſiſtentiae contra Daniam monetur. Quod ſi vt hactenus, ita poſthac etiam, praeualentibus artibus et inueterata auctoritate Auſtriacorum tam neceſſaria res cenſebitur ſuperuacanea et indigna Statuum conſilio, atque ita Sacr. R. Mai. Sueciae communis ſecuritatis et auxilii, quod vigore Imperialium Conſtitutionum membris Imperii in tali caſu praeſtari debet, diutius relinquetur expers, ipſa ſibi de neceſſaria ſui conſeruatione quouis modo obtinenda proſpicere adigitur. Francoſurti ad Moenum, die 22. Septemb. Anno 1657. 1657

Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae

Ablegatus extraordinarius

MATTHIAS BIORENKLAV.

LIBRI VIII. CAPVT VI.

SYNOPSIS

Polonus Rex Gallicum oratorem Poſnaniam euocat. Querelae Polonorum contra Auſtriacos. Reginae contra eoſdem inuectiua. Mittitur ablegatus ad Hungariae Regem. Puncta legationis Miniſtri Auſtriaci de Polonis conqueruntur. Geſta Polonorum vetera contra Auſtriacos recenſentur, recentiora et nouiſſima. Maſſinii propoſitiones Auſtriacis factae. Reſponſum Auſtriacorum, ad Maſſinii propoſitiones. Habdaei Sueciae exploratoris Pragam aduentus. Eiuſdem propoſitiones et Sueciae arcana. Reſponſum Habdaeo redditur a comite Schwarzenberg. Rakocius Tranſyluania pellitur et ſubſtituitur primo Raday, poſtea Bartzey. Gembicius, Cracouienſis epiſcopus, moritur Ratiboriae in Sileſia. Officia diſtribuit Polonus Rex. Moritur Pſtroconius epiſcopus Chelmenſis. Chmielnicii Coſacorum ducis obitus. Wittembergius moritur. Gonſieuii in Liuoniam expeditio. Loca in Liuonia per Gonſieuium occupata.

1657 Hine clare patet Sueciae Regem expectaſſe Polonorum in Pomeraniam irruptionem; contra quam tamen neque praecipua loca, neque difficiliores muniuerat viarum tranſitus; niſi forte ſtudioſe haec egiſſe credamus Sueciae Regem, quo facilius incautos deciperet, deleretque Polonos, huc illuc per camporum errantes planitiem. Audito Polonus Rex Czarnecii Opaliniique ex Pomerania reditu, a quibuſdam male cautis perſuaſus Conſiliariis, legatum Gallicum illico Varſauia Poſnaniam euocat, miſſus propriis ſexigis, honoris ergo. Neque ille diu moratus, celerrime Varſauia Poſnaniam aduolat, paciſque mentionem hucuſque Regiis ingratam auribus laetus audit. Aſſentiebatur Regina, Regiae voluntati, conquerebaturque paſſim coram regni proceribus. Nihil hucuſque egiſſe in Polonia Germanum militem, niſi praedas et rapinas: Thorunium potuiſſe expugnare Hatzfeldium ante ſaeuientem adhuc hyemem, ſed intactum reliquiſſe; decade annorum opus fore in recuperandis Pruſſiae propugnaculis, ſi Germanicis manibus vtetur Rex ſuus. Ad extremum concludebat pacem bello meliorem, hortabaturque ſingulos, vt poſitis armis ac controuerſiis, tractatus pacis cum Sueciae Rege, mediante Chriſtianiſſimi Regis legato Domino Ombres inirent Poloni, maxime ſi Pruſſiam redderet Suecus, quod per Electorem Brandeburgicum effecturam ſe pollicebatur Regina.

Polonus Rex Gallicum oratorem euocat Poſnaniam. Polonorum contra Auſtriacos querelae. Reginae contra eoſdem inuectiua.

Pacis mentio a Regina iniecta, Polonis placuit proceribus. Vnicum reſtabat dubium, qua arte Hungariae et Bohemiae Regem circumuenirent Poloni, cui paulo ante arctiſſimo vnionis vinculo colligati videbantur, concluſumque eſt, ablegare aliquem extraneum ad aulam Bohemiae Regis, qui iniurias, caedes, aliaque nefanda a militibus patrata, liberiori ore explicaret miniſtris Auſtriacis, peteretque reſtitui Polono Regi Cracouiam, cuius adhuc tenebat Germanus miles praeſidium. Ita factum; CHRISTOPHORVM MASSINI, Genuae Italum, patria Mutinenſem, a literis Italicis Secretarium Regium, expediunt Pragam. Summa legationis fuit: Reſtitutio Cracouiae, iniuriarumque a milite Germano patratarum immenſi queſtus: Addidit videri ordinibus Poloniae, ipſique Regi, vt, coniunctis cum Electore Brandeburgico armis, Hungariae Bohemiaeque Rex, Pomeraniam Suedicam ingrediatur, eoque modo vno exercitu, ad miraculum felix, Suecum opprimat deleatque; Paratum Czarnecium, abeuntes ex Polonia Germanos ſubſequi, illiſque mixtum tamdiu militare, donec Suecum Pomerania pellerent, Daniaeque ſubuenirent Regi. His inſtructus mandatis Maſſini Pragam ingreditur Decembris ſeptima die. Quem, quarto poſt die, ſubſequitur Polonus veredarius; literas is Maſſinio attulerat, quibus Polonus Rex vberius adhuc declarabat mentis ſuae arcana; et inprimis

Mittitur ablegatus ad Hungariae Regem. Puncta legationis.

Vt ſe abſolute ſpatio octo dierum declararet Regia Sua Hungariae Bohemiaeque 1657
Maieſtas, an velit coniungere arma ſua in Polonia ſita, armis Brandeburgicis, Czarnecii legionibus, eoque modo bellum offenſiuum inferre Sueciae Regi.

II. Si hoc acceptare nollet Poloni Regis, eiuſque Confoederatorum, Dani ſcilicet Brandeburgieique Electoris ſalutare, vt aiebat, conſilium, ſaltem mediator eſſet pacis, quam offerebat per Schlippenbachium Sueciae Rex Polono Regi.

III. Quod ſi nec mediator vellet eſſe, an ſaltim collateraliter poſſet includi pactis Suedicis? Ad extremum diſpenſari petebat a pactis Viennenſibus, quibus ſe obligauerat non paciſci vllo modo cum Sueciae Rege, ſine expreſſo conſeoſu Hungariae Bohemiaeque Regis. Cum eoim, inquit ille, videat Polonus Rex, ſe, populumque ſibi a Deo concreditum, bellis longioribus et dilationibus eorum ſuffiecre non poſſe; putat ſe obligatum tantummodo ad hoc, vt Maieſtatem Veſtram (licentiam ad paciſcendum cum hoſte ab eo petendo) veneretur, et deinde iuri naturae, duraeque neceſſitatis legibus obtemperet.

Haec ſumma inexpectatae legationis et literarum Poloni Regis, quibus ille per vim extorqoebat, non alio fine, oiſi vt pacem quacunque ratione componeret eom Suecis. Tum primum deceptos ſe eſſe a Polonis, mirati ſunt Auſtriaci. Tunc vnus alteri vetera de Polonis memorare exempla. Doorum ſcilicet Maximilianorum Caeſaris et Archi-Ducis, Irritas electiones. Arnheimii duodecim bellatorum in Pruſſiam a Ferdinando Diuae memoriae ſecundo, Sigiſmundo tertio contra Guſtauum Adolphom Sueciae Regem ſubmiſſum exercitum, fame, armis, et inedia enecatum. Conelusa Stumdorffii pacta, cum Sueciae Rege Guſtauo Adolpho anno 1636. 12. Septembr. exeluſa Domo Auguſta atque adeo ipſo auxiliatore Ferdinando, Diuae memoriae, ſecundo, optimo Caeſare. Contra quem eodem anno 1636. die 20. Martii confoederatio Wiſmariae concluſa fuit, inter Ludouicum XIII. Galliae Regem, et Chriſtinam Reginam Sueciae. Emiſſae deinde ſaepius ex Polonia in Galliam integrae Polonorum legiooes, contra Hiſpanum Regem, Polonis ſemper amicum. Adiuti commeatu Auſtriacorum hoſtes ab Epiſcopo Varmieoſi, Veneeslao Leſczynski. Proſcripti e Regno in gratiam Suecorum, qui grauiſſimi belli Suedici tempore, Ferdinando II. eiuſque glorioſiſſimo Filio Diuae memoriae Ferdioando III. aliquas ſuppetias tulerunt, cum tameo, quod nec ſemel licuit Caeſari, licuit ſemper Sueco, apud quem integrae Polonorum Przyiemſcii, Roſciſzeuii, aliorumque merebant legiones. Riſu exceptae, tot Caeſaris Hiſpanique Regis legationes, quibus opem a vicinis orabat Polonis, cum ad portas Vienoenſes haereret Suecus. Extorti per vim Ducatus Oppolienſis et Ratiborienſis grauiſſimi belli Suedici tempore, a Vladislao eios nominis quarto. Tentata ſaepius fidelitas ipſiuſmet Silefiae per Polonos proceres, potiſſimum Kobierzycium, Caſtellanum Gedanenſem, Caroli Ferdinaudi Poloniae Principis ſupremum tunc aolae praefectum. Adiuncta iuſſu Vladislai Regis Sileſia geographicae Polonae tabulae. Suppreſſi codicilli Caroli Ferdinandi, quibus haeredem inſtituerat Auguſtum Leopoldum, Hungariae tunc Regem Nepotem ſuum. Cantatum Varſauiae Te DEVM, ob profligatum ad Atrebatum Sereniſſimum Leopoldum Wilhelmum Archi-Ducem Auſtriae. Addebant, Auſtriaci: Harum iniuriarum memores debuiſſe extare Auſtriae miniſtros Regios, nec vnquam nimium fallacibus credere Polonis.

Miniſtri Auſtriaci de Polonis conqueruntur.

Polonorum geſta vetera contra Auſtriacos recenſentur.

Recentiora.

Nouiſſima.

Redeo ad Maſſinii legationem, quam paulo ante recenſui. Nunc quae ſcripto ille conceperat, Miniſtriſque Auſtriacis per ea tempora porrexerat, clarius inſinuo.

Elector Brandeburgicus ſupponens (neſcitur ex quo fundamento) Veſtram Maieſtatem nolle ſuum exercitum iungere ſuis ac Polonicis copiis ad opprimendum in Pomerania Suecum, ſuadet Sereniſſimo Regi Poloniae pacem et tractatus cum Sueco.

Maſſinii propoſitiones Auſtriacis factae.

Schlippenbach Regis Sueciae legatus fuit apud Electorem Brandeburgicum, egitque nomine Domini ſui, vt res ad pacem et pacta deducatur. Admittit Rex Sueciae, non tantum vt Sua Maieſtas Hungariae includatur pactis, ſed etiam vt ſit mediator pacis, Regem tamen Daniae vellet excludere, ſed abſolute loquendo etiam hunc admittit. Idem Schlippenbach ab Electore Brandeburgico petiit, vt iſta nunriaret Sereniſſimo Poloniae Regi, vtque adderet, quod ipſe ita ſuo Domino ordinante vellet currere Poſnaniam, et ibi de pacis

1657 conditionibus loqui, eum Sereniſſima Regina, in praeſentia aliquot Senatorum. Fecit Elector et ſignificauit omnia Sereniſſimo Poloniae Regi. Reſponſum Electori a Sereniſſimo Rege Poloniae, quod nec velit, nec poſſit, ſine ſua Maieſtate Hungariae, et Sereniſſimi Regis Daniae, ſcitu et conſenſu, ad vllos tractatus eum Rege Sueciae deſcendere. Nihilominus ſi Schlippenbach velit venire, non veniret aliter, quam habens a ſuo Domino inſtructionem et poteſtatem omnia loca in Pruſſia reſtituendi, et foederatis Regibus ſecuritatem omnem in pactis prouidendi. Quod Schlippenbachio cum talibus conditionibus praeſcriptis data ſit poteſtas veniendi Poſnaniam, non conſulta ſua Maieſtate Hungariae, Sereniſſimus Rex Poloniae dicit ſe feciſſe, eum interpretatiuo conſenſu ſuae Maieſtatis Hungariae, cum nullum appareat in hoc praeiudicium, et Perſonae, et vnionis armorum Maieſtatis Hungariae.

Mittit interim Sereniſſimus Rex Poloniae ad Electoris aulam Palatinum Poſnaniae non legati, multo minus Reſidentis titulo, ſed it illuc Palatinus ſub ſpecie amici Electoris, vt attendat eius actionibus, dum inter illum et Regem Sueciae conſiſtunt illi Schlippenbachii et ſimiles. Haec ſumma ſcripturae Poloniae, quam, vt ſuperius innui, Auſtriacis miniſtris Poloni porrexerant ablegati.

Reſponſum Auſtriacorum ad Maſſinii propoſitiones.

Interim Auſtriaci indignari ad Polonorum propoſita, nihilque aliud reſpondere, quam non expedire vtrique Regum rebus adhuc dubiis Germano praeſidio vacuam relinquere Cracouiam. De tractatibus cum Sueco inſtituendis, quod attinet, reſponſum eſt: Commiſiſſe Hungariae Regem tam arduum et difficile negotium penitius introſpiciendum Raymundo Montecuculli, ac Franciſco Baroni de Liſola, quos Berlinum ad Electorem Brandeburgicum ocyus ire iuſſerat Rex. Haec ſumma reſponſi Regii, quod Maſſini referret Polono Regi.

Habdaei Sueciae exploratoris Pragam aduentus.

Eadem circa tempora, dum Maſſini Poloni Regis nomine apud Hungariae inſtaret Regem, adoenit Pragam Sueciae Regis, ablegatus, an explorator incertum, Habdaeus nomine, quem vniuerſa Regia aula, per irriſionem cognati nominis Habemus appellauit. Pacem ille oretenus Regis ſui nomine, per mille ambages domui obtulit Auguſtae, duo obſecrans ab eadem, vt videlicet ex Polonia Germanas reuocaret legiones, Regemque Danum nequaquam iuuaret. Caeterum quia nullas prorſus ad Regios miniſtros, ipſumque Regem attulerat literas, aliam enim aduentus ſui Pragam finxerat rationem, nec ſe a Rege Sueco, ſed tantummodo a Comite Schlippenbachio miſſum aſſerebat, multa in Sueciae Regem, eiuſque conſiliarios bellicos coram Miniſtris debacchatus, tanquam Regi offenſus Sueciae, ob natale Colonienſe ſolum, quod ſuſpectum illum reddiderat in Aula Sueciae. Quaedam ergo arcana Suedica, potius aenigmata, dum iuſſu Regis Comiti propoſuiſſet Schwartzembergio Habdaeus, paulo poſt Praga Norimbergam diſceſſerat nullo accepto a Rege reſponſo. Horum autem arcanorum tria potiſſimum fuere capita:

Eiuſdem propoſitiones et Sueciae arcana.

Primum, Male conuenire miniſtros Sueciae circa proſequendum in Polonia bellum, quoſdam enim eſſe, qui Polonis fauerent, ac proinde bellum cum Polonis, Sueciae multis argumentis diſſuaderent Regi, potius eundem contra Moſchum ſtimulantes, alios autem cum vtroque, tam Polono quam Moſcho paciſci velle, bello in Thraciam translato, cuius ſententiae Schlippenbachium eſſe aſſerebat.

Secundum, Iureiurando affirmabat Sueciae miniſtros nullo modo velle permittere Regi ſuo pacem Oſnabrugenſem turbare, hinc inferebat, non debere Auſtriam metuere Suecica arma, non enim mens eſt Sueciae Regi, Germano ſanguine edito, Germanorum turbare tranquillitatem.

Tertium, Explorabat mentem Hungariae Regis, an vellet aliquos inſtituere cum Sueciae Rege tractatus, ſe quidem nulla ad praeſens inſtructum veniſſe inſtructione, caeterum breui rediturum ampliſſimis inſtructum mandatis, ſi ita videretur Hungariae Regi.

Haec ſumma colloquii Habdaei cum Swarzembergio, quod ille poſtea Regi fideliter retulerat, nullo properanti Habdaeo in poſterum reddito reſponſo, niſi iret bonis auibus,

Digitized by Google

bus, quo vellet. Haec dum Pragae geruntur in aula Hungariae Regis, Rakocius, iuſſu Byzantini Caeſaris, Tranſyluaniae pellitur Principatu, adulto iam autumno. Huius indignationis ratio in abdito latuit, praetextus non defuit, expeditio ſcilicet Rakocii in Poloniam, inſcio Caeſare. Eius loco ſubſtitutus eſt in Tranſyluaniae Principatum Franciſcus Raday Dynaſta non poſtremus Hungariae, qui paulo poſt Rakocio, armata manu repente paternum Tranſyluaniae ſolium vltro ceſſerat Principatu. Hoc ipſum in deterius interpretante Caeſare, quaſi quod eſſet adhuc tanti Rakocius, qui eius contemneret iuſſa, non exequeretur mandata. Iterum ergo Byzantinus Caeſar deſpecto Radayo, Bartzeium armata manu inſtituit, pulſo per vim Rakocio, cuius turpem caſum infra paulo poſt memorabimus. 1657

Reſponſum Habdaco redditur a Comite Schwarzembergio.

Rakocius Tranſyluania pellitur, ei ſubſtituitur primo Raday, poſtea Bartzey.

Per ea tempora, Ratiboriae in ſuperiori Sileſia excedit PETRVS GEMBICKI Cracouienſis Epiſcopus, Dux Seueriae, ſeptuagenario maior, poſt exactam bonis artibus adoleſcentiam, virilem aetatem, et ingenii omnem vim, qua pollebat, plurimum ad maiora Regni contulit negotia: Primo Cancellariae maioris Regens, deinde Secretarius maior Regni, paulo poſt Vice-Cancellarius, et Epiſcopus Praemyslienſis: vergente vero in ſenectam aetate, ſecretiori in conſilio apud Vladislaum IV. inter praecipuos Regni miniſtros audiit. Tandem inclinatis in occaſum annis ex ſupremo ſigilli Cuſtode Epiſcopus Cracouienſis, quae vltima eſt togatis in Polonia laurea, melior Archiepiſcopatu Gneſnenſi, quia tranquillior, et reditibus opulentior vita. Gembicio in Epiſcopatu Cracouienſi ſuccedit ANDREAS TRZEBICKI Vice-Cancellarius Regni, relicto loco, in officio Vice-Cancellariatus NICOLAO PRAZMOWSKI Secretario maiore. Epiſcopatum vero Praemyslienſem contulerat tunc poſt aſcenſum Trzebicii Rex, STANISLAO SARNOWSKI Regni Referendario.

Gembicius, Cracouienſis epiſcopus, moritur Ratiboriae in Sileſia.

Officia diſtribuit Polonus Rex.

Gembicium paulo poſt ſubſequutus eſt STANISLAVS de Buzenin PSTRRKONSKI, Epiſcopus Chelmenſis, Abbatiae Tynecenſis adminiſtrator, Regis quondam Vladislai multis annis ſecretiorum arcanorum moderator et arbiter, quamdiu per aetatem vtrique licuit; mox conſcientiae eiuſdem admotus, gratia Regis ad extremum florebat, excepto die mortis, quo abeſſe iuſſerat Epiſcopum Vladislaus, aduocato interea Szenoffio Societatis Ieſu Sacerdote, qui eius expiaret conſcientiam, prout factum eſt. Adeo mortis die ludicra ceſſant, dum hora adeſt. Epiſcopatum Chelmenſem vacuum morte Pſtrokonii, Rex THOMAE LEZYNSKI confert, dudum emerito Praelato. Abbatiae vero Tynecenſi ſuccedit STANISLAVS PONIATOWSKI, Regni Referendarius.

Moritur Pſtroconius epiſcopus Chelmenſis.

Iiſdem diebus moritur BOGDANVS CHMIELNICIVS Coſacorum Dux, primus libertatis Ruthenicae aſſertor et vindex, flagellum Poloniae: relicto filio Georgio, ſexdecim annorum puero. Zamoſcii quoque per ea tempora, catarrho extinguitur ARVEDVS WITTEMBERG, Campi Marſchalcus Caroli Sueciae Regis, cuius funeri indoluit Suecia vehementius, amiſſo in carcere viro fortiſſimo.

Chmielnicii Coſacorum Ducis obitus.

Wittembergius moritur.

Claudo annum vna et librum, Gonſieuii in Liuoniam expeditione ſatis felici, ſi finis reſpondiſſet principio. Etenim poſtquam Gonſieuius, pacem cum Brandeburgico Electore, vti ſuperius innui, nomine Poloni Regis compoſuerat, nihil amplius in Pruſſia moratur, Liuoniam inſperate debellandam, ſibi propoſuerat, certior per exploratores redditus de ciuium Rigenſium prona voluntate. Igitur nihil moratus recta ex Boruſſia in Liuoniam traducit exercitum duodecim millium, primoque ſtatim impetu Vendam capit, Volmariam expugnat, Hieſſe vero vna et Bromberg ad deditionem cogit. Neque mora, ad ipſam Metropolim Liuoniae vrbem Rigam caſtra ocyus promouet, per abſentiam Ponti de la Garde animoſior, qui tunc Reuelii erat procurandae paci Moſchum inter et Suecum intentus. Interim ciuibus libertates Gedanenſibus ſimiles, vltro offerre, exprobrare Suecorum ſeruitutem clandeſtinis coepit literis. Ea res paulo poſt detecta multos ciuium perdidit. Iamque Gonſieuius primo impetu exteriori potitus foſſa imminere videbatur acritis ciuitati, cum ecce Ponti de la Garde cum aliquot ſuorum millibus, Reuelio egreſſus aderat, a tergo Gonſieuium impetens, prout et pepulit tandem eundem, introducto praeſidio ſexcentorum militum in vrbem Rigenſem, proſpectante Gonſieuio. Quem his poſtremis annis duobus victorem, ſequenti vero catenatum Ducem apud Moſchos, et ſpectabit et audiet Europa.

Gonſieuii in Liuoniam expeditio.

Loca per Gonſieuium in Liuonia occupata.

HISTORIARVM POLONIAE

AB

EXCESSV DIVI VLADISLAI IV

POLONIAE SVECIAEQVE REGIS

LIBER NONVS.

LIBRI IX. CAPVT I

SYNOPSIS

Montecuculli ac Baronis de Liſola Berlini labores. Nouum foedus inter Auguſtum Leopoldum primum Hungariae et Bohemiae Regem, ac Fridericum Wilhelmum Electorem Brandeburgicum, Berlini ſancitum. Rex Poloniae Poſnaniae primum ſecreto mediationem admittit Gallicam, adnitente coniuge. Mox eandem ordinibus regni in Varſauienſi publicat conuocatione. Trutina mediationis Gallicae. Ducatus Oppolienſis ac Ratiborienſis traduntur Reginae Poloniae.

1658 Montecuculli ac Baronis de Liſola Berlini labores.

Ineunte anno Chriſti Saluatoris noſtri milleſimo ſexcenteſimo octauo ſupra quinquageſimum, reſurgere ac iterum reuiuiſcere coepit Poloniae regnum, ope, ſtudio, et auxiliario milite Auſtriacorum ſibi ipſi reſtitutum. Laboratum tunc vel maxime eſt principio huius anni ab Auſtriacis per Raymundum Montecuculli, belli ducem, et Franciſcum Baronem de Liſola Regis tunc legatos, vt pax certa cum Electore Brandeburgico melioribus, quam fieri poſſet mediis, ac in rem Polonam conditionibus ſtabiliretur. Etenim Elector, Polonorum ſiue viribus, ſiue conſtantiae haud ſatis tunc fidens, nil certi concludere in rem Polonam volebat, niſi iiſdem tractatibus Hungariae quoque includeretur Rex, vt caput et auctor tanti moliminis tantique operis, audituſque palam coram Polono Rege, totoque praeſente Senatu, proteſtari Elector Brombergae, ſe eatenus cum Polono Rege ad tractatus deſcendiſſe pacis, vt ſimul quoque Hungariae Bohemiaeque ea tunc occaſione reconciliaretur Regi, alias ſolis haud fidere poſſe Polonis, peditatu viribuſque inualidis, nec ſatis conſtantibus in propoſitis. Et Hungariae quidem Bohemiaeque Rex Brandenburgici haud defuit tam ardenti deſiderio, quem ſatis procliuem in auguſtam domum ſuam inuenit, licet obſtaret Gallicus orator Dauocourt, qui inaudita, nomine Regis ſui, offerebat Electori media, dummodo Auſtriaca faſtidiſſet conſilia. Sed fruſtra Gallicus orator talia memorabat Electori, cui optime Gallica patebant conſilia, breui Electori funus et interitum allatura. Igitur nihil moratus, nouum foedus illudque duplex defenſiuum huius anni initio cum auguſtiſſimo Hungariae ac Bohemiae Rege Berlini ſtabilit, cuius ſumma haec fuit:

FOEDVS

1658

FOEDVS DEFENSIVVM

INTER

DOMVM AVSTRIACAM

ET

BRANDEBVRGICVM ELECTOREM

INITVM COLONIAE AD SPREAM

1658.

In Nomine Sacro-Sanctae et Indiuiduae Trinitatis DEI Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, Amen.

Nouum foedus inter Auguſtum Leopoldum primum Hungariae et Bohemiae Regem, ac Fridericum Wilhelmum Electorem Brandeburgicum.

Cum Sereniſſimus et Potentiſſimus Princeps ac Dominus, Dominus LEOPOLDVS, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniaeque Rex, Archi Dux Auſtriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Wirtembergiae, ſuperioris et inferioris Sileſiae, Marchio Morauiae, Landgrauius Alſatiae, ſuperioris et inferioris Luſatiae, Comes Habsburgi et Tyrolis, ex vna, ac Sereniſſimus Princeps ac Dominus, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Marchio Brandeburgenſis Sacri Romani Imperii Archi-Camerarius, et Princeps Elector, Magdeburgi, Pruſſiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiorum, Vandalorumque, nec non in Sileſia Croſnae et Carnouiae Dux, Burgrauius Norimbergenſis, Princeps Halberſtadii et Mindae, Comes Marcae et Rauensbergi, Dominus in Rauenſtein, ex altera parte, mature conſiderauerint, quantum hoc tempore ſtrepentibus vndiquaque bellis ac bellorum apparatibus, ipſorum Regnis, Electoratui, et ſtatibus interſit, vt ad quosuis caſus, cumprimis ad componendos motus Polonicos, et inſtaurandam reducendamque pacem illius Regni, et conſeruandum Sacri Romani Imperii ſtatum tranquillum, arctiori inter ſe vinculo copulentur, et de matura defenſione ad vtriusque ſecuritatem neceſſaria, tam certi reddantur, vt alter in alterius auxiliis certam fiduciam ac fundamentum collocare queat: Idcirco inter Sacrae Regiae Maieſtatis et Serenitatis Suae Electoralis deputatos, idonea inſtructos plenipotentia, nempe ex parte Sacrae Regiae Maieſtatis Hungariae et Bohemiae Illuſtriſſimos et Excellentiſſimos Dominum Raymundum Comitem a Montecuccoli L. B. in Hoheneg, eiuſdem Regiae Maieſtatis aulicum conſiliarium bellicum, Camerarium, Colonellum et Generalem Campi Mareſchallum, et Dominum Franciſcum de Liſola, Dominum de Tyſen et Marienfeldt, eiuſdem Regiae Maieſtatis Conſiliarium Camerae aulicae, ex parte vero Serenitatis Suae Electoralis Illuſtriſſimos et Excellentiſſimos Dominum Ottonem L. B. a Schwerin, Dominum in Landsberg, Oldewigshagen, et Drewitz, haereditarium Electoratus Brandeburgenſis Camerarium, eiuſdem Serenitatis Electoralis Conſiliarium ſtatus intimum, et negotiorum feudalium Directorem; nec non Sereniſſimae Electricis, Supremum aulae Praefectum, et Capitaneum in Oranienburg; Dominum Ioannem de Houerbeck, in Elchmeden, Baronowo, Domkaco, et Geyerswalde Dominum et Haeredem, Dapiferum Electoratus Brandeburgenſis haereditarium, eiuſdem Serenitatis Electoralis Conſiliarium ſtatus intimum, et Praefectum Hohenſteinenſem, et Dominum Laurentium Chriſtophorum a Somnitz Dominum

in

1658 in Grumſdorff et Drenaw, Haereditarium Camerarium, in Ducatu Pomeraniae, eiuſdem Serenitatis Electoralis Conſiliarium ſtatus intimum, nec non Cancellarium in Pomerania Ducali, dictorum ſuorum Principalium nomine ſequens foedus reciproce defenſiuum factum et concluſum fuit.

I. Conſtans erit et inuiolabilis inter vtramque partem amicitiae nexus, alter alterius commoda promouere ſtudebit, damnaque mutuo auertere, et reciproce vtilitati ac ſecuritati ſedulo conſulere.

II. Si Sacra Regia Maieſtas Hungariae Bohemiaeque in ſuis regnis, ſtatibus ac prouinciis haereditariis, in et extra imperium ſitis, quae in praeſentia poſſidet, vel ſua Serenitas Electoralis in ſuis ſtatibus ac dominiis haereditariis, tam extra imperium, quam in imperio, ſiue antiquitus ab ipſa, vel praedeceſſoribus poſſeſſis, ſiue per pacem Oſnabrugenſem, vel Welauienſes et Bydgoſtienſes tractatus nuper acquiſitis, promiſſis, pactiſque a Sereniſſimo Rege Sueciae, vel eius in praeſenti confoederatis, vel adhaerentibus quocunque titulo vel praetextu hoſtiliter impetatur, tunc pars altera, ad alterius requiſitionem, vno menſe poſt factam ipſi intimationem, tenebitur parti laeſae et grauatae realiter ſubuenire, cum certo copiarum numero infra determinando, quae quidem eius defenſioni ſtrenuam nauabunt operam, ac pro ea militabunt, quamdiu periculi ingruentis neceſſitas poſtulabit, et vſque dum pax facta fuerit.

Quanquam vero in hoc articulo dictum ſit, quod pars altera partem alteram contra Regis Sueciae ſupradictos in praeſenti foederatos et adhaerentes quocunque titulo, vel praetextu, alterutram partium impetentes, defendere obſtricta eſſe debeat, hoc tamen intelligendum eſt, pendente quidem hoc bello, pace vero Suecica confecta, illa obligatio mutui auxilii locum quidem habebit contra Suecos ſemper et quocunque caſu, contra eorum adhaerentes vel foederatos, quoties coniunctis armis cum Sueco, bellum alterutri partium intulerint, non vero ad alios caſus extendetur, videlicet, ſi aliquis ex praedictis foederatis, vel adhaerentibus Regis Sueciae ſolus, aliqua alia de cauſa, quae nihil cum hoc Suecico bello commune habeat, arma in alterutrum mouerit.

III. Regia Maieſtas Hungariae et Bohemiae, in praememorato defenſionis caſu Suae Serenitati Electorali 6000 milites, ſcilicet equites 4000 et pedites 2000 armis et omni militari apparatu, et re tormentaria, talibus copiis conuenienti, inſtructos: Sua Serenitas Electoralis autem, eodem caſu Regiae Maieſtati Hungariae et Bohemiae 3500 milites, nempe equites bis mille, et 1500 pedites, omni ſimiliter apparatu neceſſario proportionabiliter inſtructos ſuppeditabunt. Quamdiu etiam vigore foederis de coniunctione armorum contra communem hoſtem agent foederati, non erunt interea obſtricti ad ſubmittenda auxilia hoc articulo vtrinque promiſſa. Licet etiam alterutra partium ſimul ac Suecis et eorum foederatis, vel adhaerentibus diuerſis in locis inuaderetur, nihilominus pars altera non tenebitur niſi vno in loco, et contra vnum ex hoſtibus promiſſum auxilium ſubminiſtrare.

IV. Victualia omnia, copiis auxiliaribus eadem ratione, modo, et proportionali quantitate, prout propriis, ſumptu illius, pro cuius defenſione milita-

militabunt ſuppeditabuntur, idque tamdiu, quamdiu in ipſius ſtatibus pro ipſo expeditio illa durabit, ſtipendium vero militare, quiſque ſuis copiis ſoluet. De apparatu autem rei tormentariae pro expeditionibus campeſtribus, quiſque ſuis copiis, ſuo ſumptu prouidebit. Vbi vero locus aliquis oppugnandus vel propugnandus erit, tunc ea pars, pro qua bellum geretur, tormenta maiora, apparatumque rei eiuſdem tormentariae ad oppugnationem, vel propugnationem neceſſarium ſuo ſumptu praeſtabit. 1658

V. Directio autem armorum ad eum ſpectabit in cuius ditionibus, et pro cuius defenſione bellum geretur, cummunicato tamen cum alterius Generalibus conſilio: ita tamen ne quidquam, quod ſummam rei concernat, niſi communi conſenſu ſuſcipiatur, et cuique in ſuos iuriſdictio maneat.

VI. Copiis vtriuſque partis per vtriuſque ditiones, ſecundum rationis bellicae exigentiam liber patebit tranſitus, et receſſus, cum ordinaria milici ſubſiſtentia et neceſſitate, requirente, tutus ipſis receptus ſub moenibus et tormentis ciuitatum et fortalitiorum reciproce concedetur, ibidemque contra hoſtium inſultus protegentur, e contra vero neutra pars hoſtibus ſupra deſcriptis tranſitum, commeatum, ſtatiua, nec vllum auxilium directe vel indirecte, per ſe vel per ſuos permittet, ſed omni conatu et viribus impediet.

VII. Sine vtriuſque partis, vel eius plenipotentiariorum ſcitu, conſenſu, ac praeſentia, de pace vel armiſtitio nulli tractatus inſtitui, multo minus concludi poterunt, et in congreſſibus, qui pro pace inſtituentur, quaelibet pars alterius vtilitatem et ſecuritatem procurare tenebitur.

VIII. Durabit hoc foedus nonſolum pendente hoc bello Suedico, ſed poſt pacem confectam ratum nihilominus firmumque manebit per decennium, ab ipſo die concluſae pacis numerandum, iiſdem, vt ſupra, conditionibus, cum reciproca defenſione contra ſupradictum hoſtem et euictione conditionum, quae in pacis tractatibus ſtabiliuntur. Elapſo autem decennio, conueniet inter partes de vlteriori foederis prorogatione, iuxta rerum exigentiam.

IX. Sereniſſimo Daniae Regi, aliiſque Principibus ac Statibus, praeſens hoc foedus amplecti cupientibus, liber patebit aditus, vt mutuo partium conſenſu, ad illud admittantur.

Concluſa fuerunt haec omnia, inter praememoratos Sacrae Regiae Maieſtatis et Serenitatis Suae Electoralis Plenipotentiarios, vigore plenae facultatis ac mandatorum a Suis Principalibus ipſis conceſſorum, et reciproce commutatorum, quorum tenor infra ſequitur, ſub ratihabitione Sacrae Regiae Maieſtatis Hungariae et Bohemiae, et Serenitatis Suae Electoralis, quas vtriuſque partis Plenipotentiarii intra ſpatium quinque hebdomadarum, a dato huius computandarum extradendas et commutandas promittunt.

In quorum fidem praeſens hoc inſtrumentum a praenominatis Dominis Plenipotentiariis ſubſignatum fuit et ſigillis munitum. Datum Coloniae ad Spream.

1658

FOEDVS OFFENSIVVM

DOMVM INTER AVSTRIACAM ET BRANDEBVRGICAM INITVM ANNO MDCLVIII.

In Nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.

Notum ſit vniuerſis et ſingulis, quod cum Sereniſſimus atque Potentiſſimus Rex Hungariae Bohemiaeque, tum quoque Sereniſſimus Elector Brandeburgicus ex veteribus recentibuſque cum Sereniſſimis Regibus Regnoque Poloniae initis pactis eidem Suecico bello implicito, armis ſuis ſuppetias ferre neceſſum habuerint, atque etiamnum obſtrictos ſe agnoſcant, atque indies certiores fiant, nec ſe Regnis Electoratui atque Prouinciis ſuis, nec Foederatos pacem ab hoſte communi, Rege Regnoque Sueciae, honeſtam atque ſecuram obtinere poſſe, niſi vnanimi conſilio, iunctiſque copiis contra eundem agatur, ſuper communi defenſione, et pacis praedictae obtinendae et conſeruandae rationibus inter praedictos Sereniſſimos Regem atque Electorem in hanc quae ſequitur pactionem inſertaſque conditiones per vtriuſque Plenipotentiarios conuentum ſit.

I. Sincera erit atque mutua amicitia inter Sereniſſimum Hungariae Bohemiaeque Regem, eiuſdemque poſteros, atque Sereniſſimum Electorem pariterque eius deſcendentes et ſucceſſores, eiuſque vi alter alterius commodum promouebit, damna et contumelias auertet.

II. Ac in praeſenti quidem, poſtquam Sueciae Rex Poloniam nuper, atque Sereniſſimi Electoris Brandeburgici Ducatum Pruſſiae infeſtis aggreſſus eſt armis, indeque tum Sacram Regiam Maieſtatem Hungariae et Bohemiae, cum Suam Serenitatem bello iſto inuoluerit, illudque adhuc trahat, vt hinc certae hoſtilitates, minime vero communis tranquillitas expectanda ſit, conuentum praeterea eſt, vt vtraque pars, tam pactis nuper cum Sereniſſimo Potentiſſimoque Rege inclytoque Regno Poloniae initis, donec omnium foederatorum conſenſu pax reſtabilita ſit, inſiſtere, tum praeterea altera alterius partis Regna, Electoratum, terras, quas quiſque contrahentium nunc poſſidet, omni meliori, quo poteſt, modo, armis viribuſque tueri, ac defendere, quamdiu praedictus hoſtis foederatis imminet, eaſdem copias, quas Regi Regnoque Poloniae, nuper pactis vtraque pars promiſit, videlicet 12000 Rex Hungariae et Bohemiae: 6000 Sereniſſimus Elector, cum re tormentaria requiſita, eo vbi Rex Sueciae, eiuſque copiae deprehenduntur, educere velint. Si copiae praedictae bello continuando non ſuffecerint, de maioribus adducendis inter partes pro temporum ratione cõueniet, et tenebuntur iſtis interea omnibus viribus vbi erit opus, aſſiſtere.

III. Proteſtatur autem vtraque pars, quod quanquam ad inſtantiam Sereniſſimi Regis Poloniae, et communi foederatorum conſilio, bellum in Regis

Sueciae

Sueciae terras in imperio ſitas transferendum ſit, partes foederatae nullo 1658
modo pacem praedicti imperii aut turbare aut violare, ſed hoc tantum intendant, vt quatenus per Dei Gratiam, ius faſque gentium licebit, ad honeſtas pacis conditiones adigere velint, praeſertim cum ex illis ipſis prouinciis Rex Sueciae contra foederatos firmiſſimam manum educat.

IV. Inſtitutum et hoc, quod foederati nullum reliquis imperii ſtatibus periculum damnumue hac expeditione arceſſere, neque publicam imperii quietem turbare, ſed ſtabilire velint, ipſi viciniś Regibus, Sereniſſimo collegio Electorali facta coniunctione ſignificabunt, eorumque auxilium et conſilium in tam iuſta cauſa implorabunt.

V. Et quanquam in re praeſenti, ac pro temporum ratione illis conueniens capi poſſit conſilium, hoc tamen hic determinatum, atque omnium, quorum intereſt, conſenſu receptum eſt, quod copiae iſtae in hoſticum, atque Regis Sueciae terras, et primo omnium in Pomeraniam, quatenus iſta a Suecis poſſidetur, vel vbi alioquin in imperio Romano hoſtis vires frangi poterunt, duci debeant, donec partium conſenſu de vlterius adminiſtrandi belli rationibus pactum ſit.

VI. Fiet autem iſta coniunctio armorum, et ſiſtentur praedictae copiae auxiliares vna cum Polonico exercitu, prout cum Sereniſſimi Regis Plenipotentiario conuentum eſt prope ad diem.

VII. Conuentione facta generali, cuiuſuis exercitus iuriſdictio in ſuos relinquetur; quod autem ſummum imperium in omnes copias attinet, quando in hoſtico agetur, id illi, qui e foederatis Principibus in perſona aderit, competet; tamen hac ratione, vt nihil agatur, quod ſummam rei concernit, niſi ex conſenſu et communi placito foederatorum Generalium; ſi plures adfuerint ex foederatis principalibus, forte, alternis vicibus, per ſingulos dies ſinguli imperium obtinebunt, habito tamen conſilio communi, vti ſupra cautum eſt: Si in terris alterutrius foederatorum bellum geratur, eius directio penes eum erit, ad quem terrae iſtae ſpectant. Si Generales tantum aderunt, quiſque in ſuos habebit imperium, bellum autem communi conſilio adminiſtrabitur.

VIII. Si per alterutrius foederatorum terras exercitus aut cohortes ſingulas ducere oportebit, in itinere commeatus ipſis abſque refuſione pretii praebebitur; ſi haerere illos aut morari neceſſum fuerit, aequa ſumptuum reſtitutio a reliquis foederatis fieri debet, iis, qui illos ita ratione ſuppeditabunt, de quo inter eos amice conueniet.

IX. Poſthaec quemadmodum ad inſtantiam, et ex communi ſenſu Regis Regnique Poloniae Inita ſunt, ita vt iis accedat Sereniſſimus et Potentiſſimus Daniae et Noruegiae Rex, Ordines Hollandiae, aliique Chriſtiani Principes, rogabuntur; interim tamen Sacra Regia Maieſtas et Sua Serenitas Electoralis contra communem hoſtem cum exercitu Polono agere non ceſſabunt.

X. Quemadmodum autem totum hoc foedus nihil aliud quam optatam pacem reſpicit, ita tamdiu durabit, donec iſta per Dei Gratiam reſtituta fuerit:

1658 neque alterutra partium, aut foederatorum quiſquam, abſque aliorum ſociorum conſenſu cum Rege Sueciae tranſiget, paciſcetur, nec inducias, nec armiſtitium, nec pacem faciet.

XI. Si quae vrbes in Pomerania Occidentali et quatenus in praeſenti a Succis poſſidentur, captae fuerint, iis praeſidium Electorale Brandeburgicum imponetur, atque Ducatus ipſe, copiis Suae Serenitatis Electoralis ad pacem confectam relinquatur; iſta vero loca iuraque, quae Regnum Sueciae in vltimis tractatibus cum Sua Serenitate Sedini ſuper limitibus inſtitutis, et iam contra manifeſtam aequitatis cauſaeque rationem extorſit, Suae Serenitati Electorali vt reſtituantur, et in perpetuum maneant, nec arma, hoc antequam fiat, deponantur.

XII. Finito hoc bello per Dei gratiam, ſi aliud alterutri partium a Rege Sueciae occaſione horum, aut huius pactionis intra decennium inferatur, Rex Hungariae et Bohemiae Suae Serenitati Elector. 12000, Sua Serenitas Electoralis Regi Hungariae et Bohemiae 6000 ſuccurret.

Rex Polonus Poſnaniae primum ſecreto mediationem admittit Gallicam, adnitente coniuge.

Haec ſumma Berlini tunc Ianuario menſe actorum cum Electore Brandeburgico per Raymundum Generalem Montecuculli et Franciſcum Baronem de Liſola, legatos Auguſti Hungariae Regis. Interim, dum Berlini Polonis rebus conſulunt Auſtriaci, Polonus Rex in diuerſa raptus Poſnaniae conciliationem pacis admittit Gallicam, adnitente coniuge, quae tunc maritum regebat, vt paruus Aethiops elephantem. Stupuit tunc Europa ad Poloni Regis, totiuſque Gentis ſummam erga Auſtriam ingratitudinem, condoluere et ipſimet hoſtes, qui fatebantur Poloniam, Poli fauore, fortuna Auſtriaci, Dani motu, Tartarorum interuentu, abſente in Dania Sueco, nulla Polonorum virtute, ſubito liberatam. Sed quis perſuadeat Polonis, quibus hodie impune datum eſt, toti contradicere orbi [100]).

Eandem ordinibus Regni in Varſauienſi publicat conuocatione.

Admiſſam clandeſtine *mediationem* Gallicam, mox palam Ordinibus, Varſauiae ad vndecimam Februarii congregatis, declarat Caſimirus Rex, contradicente Clero, qui diu reſtitit mulieris imperio, donec ad extremum conſentiret, adactus Pſeudopoliticorum, ipſiuſque adeo Regis ad vltimum voluntate. Dilemma tunc a Regina Polonis proponebatur proceribus, pax certa, vel certus omnium interitus. Pacem ſi vellent Poloni, eam in ſinu ſuo geſtare Galliam ſcirent, modo eorundem admitteretur pacis conciliatio. Contra, certum expectarent interitum, ſi excluſa Gallica *mediatione*, Gallos optime ſemper de Polonia meritos, ea tunc irritarent excluſione. Nec Gallos ſolum cogitarent, ſed Galliae coniu-

100) Quantumcunque omnes in hoc intelligendo loco intendi neruos, ingenue fateor, me mente capere non potuiſſe, quid hoc ſibi velit: *Polonis impune hodie datum eſt, toti contradicere orbi.* Scimus in comitiis tum prouincialibus, tum generalibus, impune datam eſſe facultatem contradicendi, ſed extra regnum, qua ratione valere Rudauſcii temporibus Polonorum contradictiones potuerint, ignoramus. Forte auctor aliquoties erga populares ſuos male animatus male etiam ſcribit, qui, licet condendae hiſtoriae leges bene callucrit, tamen partium ſtudium, ſeque a partibus Auſtriacorum contra Gallos ſtare, patefecit, plura inſuper de popularibus ſuis, aſperius, quam aequitas fert, ſcribens, cum tamen hiſtoriarum ſcriptor omnino neutrius partis eſſe debeat, nullo odio affectus, ſola tantum nudaque veritate adductus, quae ſingulos non quaerit. Male etiam totam gentem ingratitudinis erga Auſtriam inſimulat, cum omnia ſolius Reginae artificiis facta fuerint. Caeterum nemo negare poteſt, Poloniam illis temporibus ſola Auſtriae virtute liberatam fuiſſe, ſine cuius ope et conſilio, neſcio qua ratione ſibi tunc conſulere potuiſſet. Dani enim motus, et Electoris Brandenburgici a Suecis ad Auſtriacos alienatio, in Auſtriae conſiliis ortum habent. Hoc modo Sueciae Rex, fortiſſimus Poloniae hoſtis, e Polonia abire coactus fuit, et tum demum, deleto Rakocio, cuius hoſtis internecionem praeter Tartaros et Auſtriacis Polonia debet, altius iterum reſpirare incluſque valere coepit Reſpublica Polona. Ignorantiam igitur hiſtoriae Poloniae profitetur is, qui contendit Czarnecium Rempublicam ſeruaſſe, prout nuper mihi in circulo illuſtrium virorum fuit falſo obiectum. Czarnecius magnus fuit heros, ſummis laudibus ob magna in Rempublicam merita dignus, ſed non tanti ob deficientes Reipublicae vires fuit, vt eam ſeruaſſe dici poſſit.

coniuratum Orbem totum, Anglos, Suecos, Germanos, Batauos, Luſitanos. Addebat 1658
ſemper mediatores fuiſſe Reges Gallos, anteactis temporibus, Polonos inter et Suecos, nec Regem Hungariae poſſe vllatenus mediatorem agere, cum de facto pars exiſteret. Ad extremum fruſtra Polonos Auſtriacorum hoſtes in ſuam euocare perniciem, Gallos, nempe et Anglos. Concludebatque vel inuito Hungariae Rege *mediationem* admitterent Gallicam.

Haec Regina per Lubomierſcium, Leſczynium Regni Theſaurarium, Gonſieuium, et Wielopolſcium Caſtellanum Woynicenſem, clero, proceribus, populoque perſuadebat Polono. Contra clerus, pacis conciliationem Gallicam, vt infructuoſam reiicere, Galloſque execrari, vt Suecorum ſocios, Anglorumque confoederatos. Audita tunc Andreae de Leſzno Archiepiſcopi Gneſnenſis, pleno Senatu decies repetita vox: *Fruſtra et nonniſi per ludibrium Senatorum exquiri ſententias de mediatione Gallica, cum illa iampridem acceptata fuerit Poſnaniae, inconſultis Senatoribus, ad neſcio cuius mulierculae libitum; vmbraeque pertinaciam*, legatum Gallum D' Ombres intelligebat. Eadem ſentiebant caeteri Epiſcopi cum Primate ſuo, eratque vna omnium vox, nullatenus debere mediationem admittere Gallicam, ſi ſaluam vellet Polonam Rempublicam Poloniae Regina, cuius mater audiebat. Sed fruſtra talia Clerus memorabat Reginae, in perniciem tunc Auſtriacorum a Gallis animatae.

Aderat interim dies finiendae conuocationis, expectabantque auidius ordines, quem tandem finem mediatio Gallica habitura eſſet. Primus Lubomierſcius Archi Marſchalcus Regni, licentia perorandi obtenta, omnino admittendam mediationem cenſebat Gallicam, cuius auctor ante Poſnaniae fuerat. Idem ſentiebat et Leſczynius Theſaurarius Regni, additis rationibus Reginae ſubſcribentibus voto, quam tunc non alio niſi matris appellabat titulo. Leſcynium ſequutus Gonſieuius, aliique, vt dixi, Proceres omnes vnanimes eandem admittebant mediationem. Concludebantque omnino e re Polona fore, ſi mediatio admitteretur Gallica: Ita dum omnes Reginae applaudunt, Archiepiſcopus proximus Regi, in haec verba alloquitur Regem:

Mirari ſe ſatis non poſſe, totam Rempublicam, adeoque ipſum praeſentem Regem, tam recentis beneficii ab Auſtriacis accepti, immemores exiſtere! Puderet Polonum Regem matre natum Auſtriaca, Auſtriacis armis poſt exilium Regno reſtitutum, tam cito obliuiſci beneficiorum! Ecquid dicent vicinae, quid remotae nationes? niſi Polonos ingratiſſimos mortalium eſſe, nec colere amicitias, ſed violare.

Haec ille vultu in Regem aliquanto commotiori. Suſpenſis omnium animis, oculiſque in terram deiectis, audita tunc a Senatu Archiepiſcopi Oratio. Donec Rex ipſe ſalutato Senatu, paucis praefatis in fauorem Gallorum, ſubiungeret: *Mediationem Gallicam Poſnaniae, elapſo Ianuario ſe admiſiſſe de conſenſu Senatorum lateri tunc ſuo adhaerentium, nec ſe tandem amplius reuocare poſſe, abſque laeſo Maieſtatis honore.* Tum recitare votum ſuum vltimum e codice iuſſit, excuſata prius apud Senatum tardiori memoria, Nicolaum Prazmowski, qui Regia mentem legere aggreſſus eſt, in hunc modum:

Antiqua ac perueruſta huius inclyti Regni cum Chriſtianiſſimis Galliae Regibus amicitia, tum continuata fere a duobus et vltra ſaeculis eorundem mediatio, facile ſuam Maieſtatem induxerunt, vt bono patriae periclitantis conſulens, vltro oblatam a Chriſtianiſſimo Rege admitteret mediationem, non tamen omnino excluſa Domo Auſtriaca, cui multum debebat. Monuiſſe ſe de hoc ipſo facto, qua literis, qua internuntiis Hungariae Regem, tentaſſe omnia media et remedia, quae pacis erant, reiiciente vel non acceptante Auſtriaca aula Polonorum conſilia. Ad extremum ſaniora ac compendioſiora acceptaſſe remedia, quae pacem promitterent citam: Nec mediationem Gallicam potuiſſe vllatenus reiicere, niſi eodem ſimul tempore acceptaſſet hoſtilitatem Galli et Britanni. Interim velle ſe eadem mediatione Gallica includere, ſi vellet, Hungariae Regem. Nec tempus ſupereſſe vllum, conquirendi aliorum mediationem Venetorum nempe ac Hollandorum ſalua Chriſtianiſſimi Regis Maieſtate.

1658 Haec ſumma Regis ſententiae, qua lecta ſtatim in proximum conclaue ſe proripuit, Lubomierſcio, Wielopolſcio, Leſczynio, Gonſieuio, Reginam interim inuiſentibus, quibus ab eadem palam gratiae actae ob egregiam nauatam operam Regi Chriſtianiſſimo. Ita finiit tunc conuocatio Ordinum ad mentem Reginae. Ita acceptata mediatio Gallica, excluſis Auſtriacis ob nimiam bonitatem, qua dicebantur, non poſſe ſaeuire ea de cauſa, in vicinos et Catholicos Polonos. Scripta tamen aliqua memoranda ea tunc occaſione emanarunt contra eandem mediationem, inter caetera

Trutina mediationis Gallicae.

Cuius ſumma haec fuit:

Trutina mediationis Gallicae. Ingerit ſe medelae noſtrae non accerſitus Empiricus, exotica nobis remedia non appetentibus, et vel inuitis propinans. Pacem offert, qui bellum in ſinu gerit, tranquillitatis commoda depraedicat, domi foriſque agitatus, dignus oppido, cui hoc vulgare adagium regeramus: Medice cura Te ipſum. Nos ignoto quidem Archiatro non ante commiſſuri ſalutem noſtram volumus, quam ſi prius in ſe affectuum, morbi, genera, pharmaci ſui fecerit experimentum. Quia tamen ipſa mali vis, et impatientia dolendi incautum ſaepe aegrotum, ad quaeuis obuia temere ſuſcipienda prouocant, ſollicitauit me patriae charitas, et pacis ardor, vt oblatum munus ipſa offerentis conditione et ſollicitudine ſuſpectum, an aegro congruat, perpenſis rerum et temporum circumſtantiis examini ſubiiciam.

Mediationem Polonis offert Gallus, indiuiduus ſcilicet Suecorum ſocius, Cromuelli foederatus, Auſtriaci nominis infenſiſſimus aemulator, mediationem, inquam, vrget, rebus Suecorum depreſſiſſimis, poſtquam Gothicus furor impune per Poloniam graſſatus extremum virus exercuit, et ex aggreſſore ad defenſionis partes adactus, hoſtium numero et potentiae tantiſper ſubmittere cogitur effrenos, indomitoſque ſpiritus. Variae grauiſſimaeque rationes omnino ſuadere videntur, vt in tractatibus pacis, inter Regna Poloniae et Sueciae, Gallica nobis mediatio ſuſpecta ſit, et explodatur.

I. Ipſa mediationis infructuoſitas, in qua nihil prorſus eſſe praeſidii, experientia in modernis hiſce bellorum motibus abunde comprobauit. Mediatores enim fuerunt Galli induciarum, quas Rex Sueciae, impune violauit, quam quidem iniuriam Gallico nomini et mediationis auctoritati a Suecis irrogatam vltionis loco nouis auxiliis et foederibus Galli compenſarunt.

II. Polonia talibus ad ſecure tractandum indiget mediatoribus, qui pacem illam ratam, firmam, et inuiolabilem optare debeant, qui illius infractorem ſupercilio coercere, vel armis certe refellere vellent et poſſent. Neutrum illorum Galliae quadrat.

Ratio enim Gallorum, et praecipuum vrgendae pacis motiuum, aliud non eſſe videtur, quam vt amicos foederatoſque Suecos, imminenti certoque exitio ſubducant, bellumque in Domum Auſtriacam deriuent, quo pacto nulla prorſus in pace Polonica ſecuritas, et Poloni ſtatim nouis, maioribuſque bellorum in vicinia turbinibus implicarentur; tenerentur enim ex vi pactorum, et propriae neceſſitatis impulſu, vires omnes in Auſtriacorum defenſionem conuertere, ſicque periculoſius redintegraretur bellum, et debellatis (quod Deus auer-

auertat) Auſtriacis, Polonia omni praeſidio deſtituta et hoſtibus vndequaque circumſepta, auctis noua Prouinciarum vicinarum acceſſione Suecis, ipſorum arbitrio, ſeu potius libidini miſerrime obiiceretur. Pacem Poloni quaerunt, non belli transmigrationem, ſolidam quietem, non noua pericula ex ſociorum aggreſſione, et nouis Suecorum progreſſibus ipſis imminentia. Mediatores volunt, qui pacis perturbatorem refraenare poſſint ac velint, et quorum intereſt Poloniam incolumem ſtare. Hoc Gallorum rationi, tot foederum et reciprocae neceſſitatis nexibus Suecis coniunctorum omnino repugnat, et ſi maxime vellent, quid a gente tot occupationibus diſtenta, tot bellis exhauſta, tot externis internisque corruptionis principiis vitiata, tanto locorum interuallo diſſita, nullo nobis foederum, vicinitatis, commercii, ſanguiniſque vinculo copulata opis ſperandum ſit, contra Suecos, tot bellorum praedarumque ſocios? Id prudentum relinquo iudicio. 1658

III. Nonſolum Gallica mediatio nullum pondus ac momentum promouendae paci adiuuandaeque adfert, ſed etiam maxima eidem erit remora, et inextricabilibus illam difficultatibus inuoluet. Primo enim ſi a Polonis admittatur illa mediatio, maximam inde caeteri confoederati, diffidentiae anſam accipient, quidquid a Gallis proponetur, id ſuſpectum erit, ac dubiis interpretationibus obnoxium, ipſorum promiſſa, nullam apud alios foederatos fidem inuenient, dolum latere vel ſub ſpecioſiſſimis oblationibus ſemper ſuſpicabuntur.

IV. Polonis nec decorum, nec tutum vnquam accidere poteſt, ſi abſque omnimoda Domus Auſtriacae ſecuritate tractarent, quod Gallicis intentionibus e diametro videtur oppoſitum, inde probabile eſt Gallos hoc in puncto maxima paci obſtacula iniecturos.

Ratio Gallorum omnino poſtulat, ne Sueco in hac rerum conuerſione, vel minima in re diſpliceant, quod eos longe molliores reddit, vt illum ad reſtitutionem ablatorum fortiter impellant, quin potius probabile eſt, ipſos nonſolum eiuſdem ambitioni et cupiditatibus ſuffragaturos, ſed omnem adhibituros operam, et quam cautiſſimis pro Sueco conditionibus res tractaturos, cum ipſorum vel maxime interſit exaltari potentiam Suedicam, quam Domui Auſtriacae validius obiiciant. Quod a fortiori poſſumus colligere. Ipſorum enim quondam mediatione, Poloni licet bello victores, tractatibus tamen victi fuere, et in florentiſſimo rerum ſuarum ſtatu, Liuoniae poſſeſſionem et fructus, per triginta annorum inducias hoſti conceſſerunt: quid hoc tempore effecturos in gratiam Suecorum Gallos putamus? qui longe arctiori, quam alias vnquam neceſſitudinis et foederum vinculo ipſis ſunt copulati. Gallis denique refert Suecos in Pruſſia ſubſiſtere, ad communes Triumuiratus Cromuelliani conatus exequendos.

Haec ſumma trutinae Gallicae. Addebat idem auctor: *Si, inquit, Polonia, tuam ſalutem Galliae commiſeris, quidquid inde cladis tibi emerget, acceptum feres credulitati tuae.* Reuocabantque eadem occaſione multi Procerum in mentem Polono Regi ANDREAE MIASKOVII Regii Viennam internuntii, elapſo anno 1656. cum Auguſtiſſimo Diuae memoriae Ferdinando tertio factam compoſitionem, ipſiuſque Miaskouii ſcripto conceptam propoſitionem, cuius hic tenor erat.

1658

Sacra Caeſarea Maieſtas,

Domine, Domine Clementiſſime,

Propoſitio Miaskouii et compoſitio factae Viennae.

Sereniſſimus Rex, Dominus Meus Clementiſſimus bello iniuſto a Succo impetitus, viribus Regni bello Moſchouitico ciuilique diſtractus, dum coniunctione externi Principis aduerſus hoſtem valeſcere cupit, primam in haec foedera vocandam Sacram Caeſaream Maieſtatem Veſtram cenſuit, apud quam conſanguinitas affectum conciliabat, et vicinia, communiſque ab antiquo hoſte periculorum ſocietas coniunctionem hanc recommendabat. Hinc tot miſſae ad Sacram Caeſaream Maieſtatem Veſtram legationes, quae licet optatum non ſortirentur effectum, non deſtitit Sacra Regia Maieſtas, cauſam hanc propoſitumque promouere, donec vltimo ablegato tandem Viennae declararetur, mittendos eſſe cum plenaria facultate legatos, nec interea tractatus alios, cum quoquam praeter Moſchouiae Ducem, inſtituendos. Cui declarationi inſiſtendo, Sacra Regia Maieſtas legatos duos ex Ordine Senatorio ad Sacram Caeſaream Maieſtatem Veſtram deſtinauit, plena concludendo foederi poteſtate inſtructos. Sed quia ex anteactis non ſatis conſtat, quae ſit circa hanc coniunctionem mens Veſtrae Caeſareae Maieſtatis, et quia legati tam expedito itinere procedere non poſſunt, vt et tempus non perdatur, et legati certi ſint, ſe non incaſſum venturos, praemiſit Sacra Regia Maieſtas me ablegatum plenaria quoque inſtructum facultate tractandi, ad vltimum vſque ratificationis, quae legatis reſeruatur, punctum. Legati ergo iter ſuum proſequi non praeſument, donec a me ablegato fuerint euocati: qui exinde audientiam et conferentias maturari mihi peto. Ita enim et ratio belli, autumno iam adulto poſtulat, vt ſi quid gerendum ſit, ſine dilatione inchoetur, et caeteri tractatus, qui Sacrae Regiae Maieſtati offeruntur, inde dependent. Quod enim Sacra Caeſarea Maieſtas Veſtra requiſiuerit, ne interea cum quoquam tranſigatur, hoc ſancte a Sacra Regia Maieſtate ſeruatur, et quamuis a Suecis, et priuatim, et per legatos Galliae, pax non iniqua, et in reliquos hoſtes oblata ſit coniunctio, hactenus tamen, ita ſuſpenſo remiſſi ſunt reſponſo, vt integrum ſit Suae Regiae Maieſtati, quoquo modo rebus ſuis conſulere, vbi ei de Sacrae Caeſareae Maieſtatis Veſtrae conſtiterit cogitatis, vnde Sacra Caeſarea Maieſtas Veſtra indubitatum capere poteſt teſtimonium, conſtantis Sereniſſimi Regis, Domini Mei in Sacram Caeſaream Maieſtatem Veſtram propenſionis, et Ordinum quoque Regni voluntatis: Quorum conſilio aſſenſuque proponitur Sacrae Caeſareae Maieſtati Veſtrae a Sacra Regia Maieſtate Republicaque Poloniae foedus, armorumque ſocietas, idque directe tantum contra Suecos et Electorem Brandeburgicum eatenus durabile, donec communibus viribus conſiliiſque hoſtes ex imperio, Regnoque Poloniae eiiciantur. Quod foedus nonniſi communi conſenſu partium erit diſſoluendum, vt foederatis non ſit fas futurum, ſeparatim vel tacite vel publice vllo titulo praetextuque paciſci. In quam rem omnes meliores petentur, dabunturque aſſecurationes.

Foederi huic iungendus videtur Rex Daniae, hoſtilia a Suecis paſſus, et inde, illis infenſus: vt et Belgii foederati Ordines, ſi cauſa interruptorum commerciorum in id inclinent.

Principes quoque illi, quibus controuerſiae cum Brandeburgico intercedunt, non videntur negligendi: praecipue vero Sereniſſimus Dux Neoburgicus, qui ita in foedus aſſumendus, vt eius differentiae cum Brandeburgico, com-

muni-

munibus foederatorum viribus propugnentur, vel ei a Sacra Caeſarea Maieſtate Veſtra permittatur, iniurias a Brandeburgico acceptas, armis ex nunc vindicare, damnaque ſibi illata vlciſci: quod vel tacito aſſenſu vlciſci poteſt, prout melius in rem communem Sacra Caeſarea Maieſtas Veſtra iudicabit. 1658

Magnus Dux Moſchouiae praecipue in foedus hoc pertrahendus: quod non alias ſequetur, niſi Sacra Caeſarea Maieſtas Veſtra continuet per legatos ſuos eam mediationem, cuius officio hactenus armiſtitium inter Regna illa intercedit: et eas ab illis exprimat pacis conditiones, quae nec auulſionem Ducatus Lithuaniae, nec vaſtiora adhuc conſilia ſapiant. Quod ſi duriorem ſe praebeat, hic quoque conſiderandum Sacrae Caeſareae Maieſtati Veſtrae erit, quo pacto foedera, quae proponuntur, poſſint Regno Poloniae contra Moſchos prodeſſe: cum illud foedus, quod a Suecis offertur, et pacem a Suecis, et coniunctionem in Moſchos promittat.

Foedus autem hoc in rem religionis catholicae ineundum, quo pacto ſummo Pontifici declarari, et qua ratione Sua Beatitudo in illud aggregari queat, beneplacito Sacrae Caeſareae Maieſtatis Veſtrae Sua Regia Maieſtas permittit.

Haec ſunt quae debita cum reuerentia Sacrae Caeſareae Maieſtati Veſtrae exponenda habui, cuius acceſſum, benignumque reſponſum humillime expecto.

Haec ſumma Misskouii propoſitionis, cui tunc in omnibus punctis et clauſulis aſſenſerat Auguſtiſſimus Diuae memoriae Caeſar Ferdinandus tertius. Aderant et alia paſſim ſcripta pacis conciliationem improbantia Gallicam, quae apud Regem Reginamque ludibrio fuere. Cui tunc Oppolienſis ac Ratiborienſis Ducatuum iura, licet alienigenae contra concluſum cum Vladislao IV, Poloniae Rege, contractum ab Auguſto Bohemiae Rege confirmata ſunt.

Ducatus Oppolienſis ac Ratiborienſis traduntur Reginae Poloniae.

LIBRI IX. CAPVT II

SYNOPSIS

Mittitur Francofurtum Olſzeuius. Reginae quaerelae nomine vniuerſi Cleri maioris Poloniae contra Auſtriacos. Olſzeuius contra Suecos proteſtatur coram Electoribus, ſed vano conatu. Eiuſdem memorialia duo ad Electores directa. Litterae a collegio Electorum ad Regem Polonum. Litterae a collegio Electorum ad Carolum Sueciae Regem. Olſzeuius Francofurto diſcedit, ſuperueniente Vladislao Rey, regio ablegato, qui Leopoldi electionem turbatam venerat. Arguuntur Francofurti ſcripta a Polonis contra domum Auſtriacam. Poloniae morum deſcriptio inconueniens.

1658 Mittitur Francofurtum Olſzeuius.

Interim dum Varſauiae magno tumultu Auſtriaci a Polonis inique excluduntur, Francofurti ad Moenum apud Electores imperii, eodem tempore peſſime traducuntur per ANDREAM OLSZEWSKI, Regium tunc, ad actum electionis Caeſareae ablegatum. Extant eiuſdem querelae, typis euulgatae, quas nomine vniuerſi cleri maioris Poloniae falſo inſcripſerat, potius Reginae querelas vocare debuerat. Conſtat enim vel ex ipſa Alberti Tholibouii, Epiſcopi Poſnanienſis ſubſcriptione, Reginae querelas fuiſſe. Quis enim Tholibouius, niſi Reginae intimus? arcanorumque omnium conſcius? Referam iſtas querelas, quas per id tempus Francofurtenſe vulgauerat praelum.

Reginae Querelae nomine vniuerſi Cleri Maioris Poloniae contra Auſtriacos.

QVERELAE
VNIVERSI CLERI IN MAIORI POLONIA ET DIOECESI POSNANIENSI
SVPER
BARBARA AVSTRIACI MILITIS INSOLENTIA IN ORDINEM ECCLESIASTICVM ET CHRISTI PATRIMONIVM EXERCITA
AD
SACRAM REGIAM MAIESTATEM HVNGARIAE ET BOHEMIAE ETC.
DIRECTAE ET SCRIPTAE POSNANIAE D. XXII. IANVAR. MDCLVIII.

Sacra ac Regia Maieſtas,

Domine Domine Benigniſſime,

Eccleſiaſtici Ordines et Clerus vniuerſus maioris Poloniae, Dioeceſis Poſnanienſis, humiles ſerui et indigni apud Deum exoratores, ad Thronum Sacrae Regiae Maieſtatis Veſtrae iſto libello venerabundi accedimus: Nouum id plane, neque in hunc diem forte auditum, ab externo regno ad Regem externum: Sed malorum nouitas adeo ſuperat, vt quod in medicina fieri ſolet, conſumtis fruſtra veteribus, nouata et externa remedia neceſſitate adacti quaeramus. Patiatur bonitas Auſtriaca, indoleſque alta et Regia Sacrae Maieſtatis Veſtrae, miſerias noſtras breuiter ſibi narrari, et quam in lubrico res Sacrae, Clerus iſtius orae,

orae, poſtremo fides catholica, verſetur, niſi magnitudine animi, pietate, iu- 1658
ſtitia, clementia Sacrae Maieſtatis Veſtrae fulciantur.

Onerari inuidia auxiliarem militem apud aures Sacrae Maieſtatis Veſtrae minime velimus, illum praeſertim egregie de nobis meritum, cuius auctoritati ac terrori firmatam rem Polonam libenter imus adſcriptum.

Nouimus exercitum ſine annona haberi regique non poſſe, ſed rationes noſtrae tot per annos attritae cogunt ingenue fateri, nullas omnino vires opeſue nobis ſuppetere, queis ferendo tanto oneri ſufficiamus.

Accedit, legiones per oppida, vt plurimum eccleſiaſtica diſpoſitas, patrimonium Chriſti lacerare, annonam et pecuniam ex agris multis exigere, iubereque, vt in longinquas ſtationes, alicubi ad decem, quindecim, vel amplius milliaria, commeatus deuehantur.

Commiſſionem, ſeu ordinationem hybernorum nullo eccleſiaſtico vocato aut praeſente, peractam; Sanctuaria Parochorum, omni iure et conſuetudine exempta occupari, alimenta eorum conſumi, praedia et curias quaſuis eccleſiaſticas a milite inſideri, boues, armenta mactari, abigi, non quantum licet, ſed quam libet, et quod acerbum longeque miſerrimum, neque ipſiſmet dominis ad tolerandam vitam neceſſaria et propria permitti.

Equidem experiendo didicimus, ineuitabilia haec mala comiteſque in bello prouinciarum calamitates ac aerumnas. Magna tamen ſpe ducimur, exhauſtis egentibuſque a clementia Regia Sacrae Maieſtatis Veſtrae praeſidium ac leuamentum fore.

Ingentem modo animum Sacrae Maieſtatis Veſtrae digniſſimum haec cura exerceat, euerſis eccleſiaſticis bonis, ſacerdotes victus inopia, (prout nunc euenit) a templis et altaribus diſceſſuros, ſubituram haereſin, cui pridem validae in hac prouincia, compendium ad praeſens videtur occaſione publici mali partes ſuas longe proferendi.

Porro innatae clementiae et magnitudini animi Sacrae Maieſtatis Veſtrae humillime et cum lachrymis ſupplicamus, velit iubeatque Sacra Maieſtas Veſtra, cultum diuinum et patrimonium Chriſti, relaxatione a tantis, tamque impoſſibilibus oneribus conſeruari.

Rependet Deus Ter Optimus tanto erga nos Sacrae Maieſtatis Veſtrae beneficio longaeuam vitam, tranquillum imperium, lata incrementa, immortales terra coeloque triumphos, quod nos animitus oramus vouemuſque. Datum Poſnaniae, die 22. Ianuar. 1658.

Sacrae ac Sereniſſimae Maieſtatis Veſtrae

Domini Domini Benigniſſimi

Serui et exoratores humillimi

ALBERTVS TOLIBOWSKI, Epiſcopus Poſnanienſis, mpp.

ANDREAS BLZOWSKI, Praepoſitus Poſnanienſis, Capituli Eccleſiae Cathedralis et Cleri Dioeceſis Poſnanienſis nomine, mpp.

1658 Haec ſumma querelarum Reginae per Olſzeuium falſo in maioris Poloniae elerum coniectarum. Num enim ſolus Poſnanienſis Epiſcopus cum Praepoſito Belzouio tantummodo eo tunc tempore aemulatores extabant patrimonii Chriſti, cum ſupereſſent illis gradu altiores Praelati in Polonia maiori, quorum muneris erat, modeſte conquaeri, ſi quid tale factum fuiſſet. Eminet in maiori Polonia adeoque toto Regno Archiepiſcopus Gneſnenſis Regni Primas, primuſque Princeps, cui ſubeſt Poſnania ipſa, Gneſna, Caliſſium, aliaeque maioris Poloniae ciuitates, oppida plurima, pagi infiniti, et hic tamen nullam tunc nec poſtmodum deponebat contra Auſtriacos milites querelam. Imo illis ipſis, in ſumma victus penuria, ad ſex millia farinae gratiſſime obtulit mudios.

De Belzouio, Praepoſito tunc Poſnanienſi, mera fuit fabula. Quid enim Belzouio cum cathedrali Praepoſitura? quam tunc adminiſtrabat VITOVIVS, non Belzouius. Hinc merum apologum ſupra eleri querelas videat orbis, Olſzeuiique malitiam, ea tunc tempeſtate Reginae omnibus modis placere conanti, quo altius deinde proſiliret. Neque alia de cauſa, alioque fine mandatum tunc Francofurtum ad Moenum Olſzeuium, inuenio, quam vt has querelas ſpargeret inter congregatos Electores et Principes, quod et fecit. Praeſentauerat quidem binos Electori Moguntino libellos ſupplices, adeo frigidos, vt fidem omnibus fecerit, ſe non cum libellis, ſed cum querelis Francofurtum aduenisſe. Horum autem libellorum haec ſumma fuit:

Olſzenius contra Suecos proteſtatur coram Electoribus, ſed vano conatu.

Eiuſdem memorialia duo ad Electores directa.

MEMORIALE

NOMINE

SACRAE REGIAE MAIESTATIS POLONIAE

ET SVECIAE

AD

SERENISSIMOS, EMINENTISSIMOS, ILLVSTRISSIMOS,

SACRI ROMANI IMPERII ELECTORES,

PRINCIPES, ET ORDINES

DIRECTVM ET EXHIBITVM

AB

EIVSDEM REGIAE MAIESTATIS ABLEGATO,

REGNI POLONIAE CANCELLARIAE REGENTE,

ANDREA DE OLSZOWA OLSZEWSKI

CRACOVIENSI, POSNANIENSI, PRAEPOSITO, METROPOLEOS GNESNENSIS CANONICO, DOMINO HAEREDITARIO IN IANCZYCE ET MICCZNY

MDCLVIII.

Bellum a Suecis aduerſum Polonos, quam indigne, ne grauiore verbo vtar, inceptum geſtumque ſit, nemo non agnoſcit. Sed iudici Deo et vindici, curae aliquando erit, abruptas inducias, euerſam fidem diuini humanique iuris poſtpoſiti, neſas impune non omitti.

Porro Sereniſſimus et Potentiſſimus Rex Poloniae, et Sueciae, Dominus meus Clementiſſimus merito exiſtimat, publicam connexamue Germaniae et Poloniae cauſam in eo verti, ſpectareque ad Sacri Romani imperii iniuriam, quidquid contra Regiam Eius Maieſtatem et rempublicam Polonam Sueci patrauere.

Cum

Digitized by Google

Cùm enim pace vniuerſali Monaſterienſi Reges et Regnum Poloniae 1658
comprehendantur, integritatis pactorum, exindeque tranquillitatis imperii Romano-Germanici interfuit, ac porro intereſt, Regni amici, vicini, et foederati curam et defenſionem ſuſcipi, hoſtilitatem omnem motuſque nouos prohiberi, ne procedente primo Succorum auſu, vlteriorem licentiam ſuadeat ipſa tolerantia, et ſemel accenſa belli face, vicinus etiam paries deflagret.

Minime vero fides ſit, otioſe Poloniam inſtrumento pacis inſertam eſſe, aut Suecos vigore eiuſdem inſtrumenti, nulla obligatione teneri ad pacem cum Polonis obſeruandam. Nimirum viſum eſt Suecis, inter cauſas armorum, primo loco exponere Bothium, neſcio quem Caeſarianum Colonellum, quod gnaro et conniuente Rege Diuo VLADISLAO, cum Germania bello flagraret, per Prouincias et Ducatus Regni Poloniae peruaſerit, ad infeſtandam armis Liuoniam, et poſtquam inſtigante Rege, ac impellentibus Polonis expeditio illa ſuſcepta eſſet, plurimum mali inopina Bothii irruptione ſubditis Regni Sueciae ibi locorum allatum, multi trucidati, bona eorum direpta et ſpoliata, magnuſque metus illi Prouinciae illatus fuerit.

Expreſſius etiam crimini datur, quaſi irruptione Crocouii Caeſariani Ductoris in Pomeraniam, res Suecorum in Germania turbatas, eamque prouinciam deuaſtatam Poloni voluerint, adeoque non ſatis fuerit Crocouio tranſitum a Polonis indultum fuiſſe, verum etiam ex Putſcenſi Fortalitio, aliiſque in Boruſſia locis auxilia et tormenta eidem ſubmiſſa.

Quae, tametſi vanitatis plena, cum inſuper obliuione perpetua et amneſtia generali ita ſepulta ſint, vt non liceat eorum, vllius alterius rei cauſa, aut praetextu (quidquid occaſione ac tempeſtate belli Germano-Suedici, clam vel palam, directe vel indirecte, vltro citroque commiſſum fuerat,) hoſtilitatem, inimicitias, aut moleſtiam inferre, ſub poena fractae pacis, ipſo iure et facto incurrenda etc. ſane iſtiuſmodi cauſas extinctas, abolitaſque reſuſcitare, ac bello contra Poloniam tabulis Monaſterienſibus incluſam et abſolutam vindicare, Sueci nullatenus poterant, ſine ingenti praeiudicio, imo ruptura pacis vniuerſalis.

Vtcunque vero foret, ſi a Suecia ipſa, vel ex Liuonia Suedica ditione bellum intra Poloniae Regni viſcera inuectum fuiſſet: ſed cum e Pomerania imperii Romani prouincia, ortum progreſſumque habuerit: cum exercitus Suedicus in dicta Pomerania, vti et in Bremenſi, Verdenſi, Mecklenburgenſi, aliiſque terris ſcriptus, auctoratuſque ſit, neque adhuc inſcribi, ſuppleri, reſoueri, et contra Poloniam omitti deſinat, perturbatae profecto Germaniae, et fractae pacis culpa, tot atrocia et infeſta, ac ſecutura (quod Deus auertat) maiora mala, Suecis auctoribus debentur.

Accedit, ſociatis viribus tam Principum nonnullorum quam ciuitatum imperialium, iniuſtiſſimum poſt hominum memoriam, Sueciae contra Polonos bellum promotum, et ſuſtentatum fuiſſe, atque in hunc diem promptis auxiliis, et continuis ſupplementis, (quod Sacra Regia Maieſtas Poloniae et Sueciae, Dominus meus Clementiſſimus iniuriae ducit, doletque): plus vltra ſuſtentari, plane vt non Sueciae magis, quam Germaniae viribus, Polonia, nihil tale commerita, concutiatur.

1658 Ea propter, conſentaneum duxi, nomine ſaepe memoratae Sacrae Regiae Maieſtatis, Regnique Poloniae, rem totam ad Sereniſſimos, Eminentiſſimos, et Illuſtriſſimos Sacri Romani Imperii Electores, Principes, et Ordines decenter referre, ac officio, quo par eſt, poſtulare, ne Regni Poloniae pacis Germano-Suedicae conſortis facta per Suecos inuaſio, ne ex Pomerania, aliiſque terris imperii prima et vlterior hoſtilitas: ne Principum et ciuitatum Germaniae, ſubſidia, et quotidiani pro Sueco militares delectus, diſſimulatione et ſilentio habeantur, ſed communis plane cauſa, communibus ſtudiis, conſiliis, et auxiliis iuuetur, ac obtinendae publicae et ſecurae tranquillitati, vel reprimendo malo mature conſulatur.

Eſt porro aliquid etiam momenti in Regni Poloniae conſeruatione, et integritate, quod euerſo hoc antemurali, velut aggere rupto, verendum ſit, ne barbararum gentium colluuies, (quae nuper finibus ipſis admota, nec longius vnius diei itinere a Sileſia diſtans, periculi in poſterum monet, terretque) vicinam Germaniam inundet.

Quae ſingula et omnia prudenter expendenda Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus, et Ordinibus, paucis ad praeſens ſubmittens, nullus dubito, iuſto dolori, et laeſioni grauiſſimae Sacrae Regiae Maieſtatis Domini mei clementiſſimi, et vniuerſae gentis Polonae pro praeterito, ac in futurum ſecuritati, opportunum, atque ex ſaepe dictis pactis iure debitum allatum iri remedium.

A. Olſzewski mp.

Sequuntur eiuſdem Olſaeuii

EXPOSITIONES

CORAM

EMINENTISSIMO DOMINO ELECTORE MOGVNTINO

VERBO ET SCRIPTO FACTAE, HVIVSMODI TENORIS:

Non poſſe ſatiſfactam reddi Regiam Maieſtatem Poloniae et Sueciae, quod Collegium Electorale epiſtolam nuper adhortatoriam ad Regem, Sueciae poſſeſſorem, de pace cum Polonis facienda ſcripſerit.

Eſt amplius quod deſideratur, et quo tendit Memoriale, nomine dictae Regiae Maieſtatis Poloniae porrectum, id eſt:

I. Vt dignoſcatur: Suecos contra pacem vniuerſalem Monaſterienſem bellum Poloniae intuliſſe; occaſione ſumpta ex irruptionibus in Liuoniam et Pomeraniam (id enim reale quaſi factum Polonicum, et pro fundamento videtur iuſtitiae Suecobellicae, reliquis plane mentalibus, ac pleriſque potius omiſſi quam commiſſi praetenſionibus) quibus et ſimilibus querelis, cauſis,

cauſis, non cauſis, ſilentium perpetuum indictum eſt, per incluſionem Regis Poloniae inſtrumento dictae pacis, et comprehenſionem amneſtia generali. 1658

II. Vt cum ex Pomerania et aliis prouinciis imperii bellum coeperit, et huc-uſque continuetur, Sacri Romani Imperii Electores tanquam pacis cuſtodes, ſerio et efficaciter inhibeant, hoſtilitatem ex illa prouincia. Quid enim iniquius? quam licere hoſtibus ex Pomerania in Poloniam irrumpere, ac eodem ſe attritis viribus, tanquam ad aſylum recipere; Polonis e contra, et eorum colligatis Auſtriaco et Brandeburgico, ne perſequendo hoſtem, bellum ex Polonia transferant, ac par pari retalient, Maieſtatem imperii obtendi.

III. Vt ſupplementa et delectus Suecorum, et pro Sueco, in prouinciis et ciuitatibus imperii prohibeantur. Videre enim eſt in hac ipſa ciuitate Francofurtenſi, praeſentibus et conniuentibus Sacri Romani imperii Electoribus, militem in dies colligi, atque Suecorum in caſtra deduci.

Si dicatur: ius eſſe et libertatem Germanorum, cuiuis militiae nomina dare (ſi tamen congrue id fiat, et ſeruatis ſeruandis ſecundum leges imperii): idque fauorabile non tam Suecis, quam Germanis; cur Polonis odioſum ſit, auxilia defenſiua a foederatis et adhaerentibus ſuis euocaſſe? Noſtris ſtipendiis, noſtra annona militem Germanicum retinere? et quare iniuriae ducant Sueci, quod illis licet, id ipſum nobis et pro nobis, pari modo licere?

IV. Cum per prouincias Sacri Romani Imperii liber tractus militi Sueco in Poloniam concedatur, cur non eadem Polonis, ac eorum foederatis libertas de iure aequalitatis competat.

V. Sereniſſimus Elector Brandeburgicus reuocatur ab executione foederis cum Polonis ſanciti, promittitur eius Serenitati guarantia, in quantum Suecus Brandeburgicas ditiones impetierit. Vnde animaduertitur, id conſilii eſſe, vt Germania tranquille agente, ſola Polonia centrum, et theatrum ſit bellicae calamitatis. Id equidem non alienum eſt ab ordinato ſuimet magis quam proximi amore, minime tamen in hoc puncto conquereremur, ſi Suecia contra Poloniam bellaret: Sed cum Pomerania, aliaeque ditiones Imperiales, ſeſe bello immiſceant et inuoluant, certe aut praecaueri debet, ne quid contra Polonos ex dictis prouinciis attentetur, aut pari modo ſecuritas et guarantia, nobis praeſtanda eſt ab imperio, in quantum Sueci ex prouinciis imperii, ac viribus et delectibus prouinciarum imperialium, Poloniam impeterent.

Ad extremum plane videtur Poloniae curam minore loco haberi, neque forte ſubire animos Sacri Romani Imperii Electorum, quid rei catholicae, quid Germaniae aliquando periculi, nobis perditis, immineat. Pacem enim vtcunque ore proferant Sueci, pacem aequam, honeſtam, ſecuram, optamus magis quam ſperamus. Edocti ſumus Suedicarum artium, cum alias, tum anno praeterito, apud Gedanum, vbi interuenientibus et inuitantibus Gallicis et Hollandicis legatis pax proponebatur. Haec pollicitatio, et ſpecioſum nomen tractan-

1658 dae pacis, Regiam Maieſtatem Poloniae vrbi Gedanenſi cum exercitu admouerat. Magna ſpes videbatur tranſactionis, vicinis inter ſe Regibus, et facili ad concludendum commercio. Vtque orbi et toti Reipublicae Polonae, teſtatum faceret, Sacra Regia Maieſtas, Dominus meus Clementiſſimus animum ſuum ad pacem propenſum, declarauit prior, et vltro per ſupremum Regni Cancellarium Dominum Comitem Korycinski, intentionem ſuam memoratis Dominis legatis, clare, candide, ſine ambagibus, et tricis quibuſuis, maxima Suecis concedendo. Quae facilitas declarationis Regiae non ſperatae, admirationi fuit ipſiſmet DD. legatis. Fidem eorum deſuper appello.

Deinde cum ad reprimendum Rakocyum Gedano diſcederetur, ne tum quidem relicta penitus pacis cura, hortatu praecipue legatorum Chriſtianiſſimi Regis, dati, et relicti in eadem vrbe fuerunt a Rege et Senatu Polono, cum poteſtate ampliſſima commiſſarii plenipotentiarii, ad tractandum, illuſtres viri, Dominus Epiſcopus Varmienſis, Palatinus Mariaeburgenſis, Gedanenſis, et Culmenſis Caſtellani, Senatorii omnes ordinis.

Aderat tum praeſens in aula Polona Dominus de Liſola Imperatoris diuae memoriae Ferdinandi tertii miniſter, tot ſcriptionibus Suedicis fruſtra exagitatus, neque tamen declarationi, ac Commiſſioni praedictis, obſiſtere valuit, aut voluit.

Eidem poſtremo fini, ſinceroque pacis ſtudio, ac inprimis interpoſitae auctoritati Sereniſſimi Electoris Saxoniae, (vicina licet tum, et procliui ad patiendum quiduis hoſtile Pomerania) conceſſum erat, vt miles noſter irruptione ſeuere prohibita, in caſtris apud Gedanum, dura hyeme, et diſpendio incredibili haberetur, et coerceretur.

Nihilominus vno eodemque tempore Suecus oſtentatione tractatuum cum Polono luſit, cum Moſcho agitauit, cum Tranſyluano concluſit, et barbarie omni ſedibus ſuis emota, in viſcera Regni penetrando, iunctiſque viribus cum Rakocio, Coſacis, Valachis, Moldauis, Poloniam magno rumore pacificationis prope ſecuram, ferro et igni ſaeuiſſime afflixit.

Haec ſumma Olſzeuii laborum Francofurti ſuſceptorum, nihilque aliud, toto commorationis ſuae tempore obtinuit ab Electoribus, quam binam epiſtolam, ad vtroſque Reges, Polonum nempe et Suecum, nomine electoralis collegii expeditam pro ineunda pace. Quarum literarum hic tenor erat. Et quidem ad Regem Polonum in hunc ſenſum ſcripſerant Electores:

Sereniſſime et Potentiſſime Rex.

Litterae a collegio Electorum ad Regem Poloniae.

Conſtat palam quam funeſtis bellis, fere a principio huius ſaeculi, per triginta annos continuatis Romanum Imperium, omneſque eius circuli fuerint oppreſſi, dilacerati, exhauſti, et quam difficulter pax tandem perpetua, veraque et ſincera amicitia, inter belligerantes Monaſterii et Oſnabrugi Veſtphalorum ante nouennium fuerit concluſa, eique a principalium tranſigentium parte Regia dignitas et Maieſtas Veſtra non minus, quam omnes alii vicini Reges, Principes et Reſpublica incluſi. Vnde non immerito omnes boni nobiſcum illis condolent, qui in dictae pacis limine de nouo miſeriis bellicis ſint implicati. Cum autem ſecundum fundamentales imperii leges, id noſtri potiſſimum muneris ſit,

ſit, vt patriae ſaluti, et publicae ſecuritati; vt optime fieri poterit, conſulamus, et is belli ignis, qui iamdiu alias in florentiſſimi Poloniae Regni viſceribus ſaeuit, nunc aliarum partium acceſſione crudeſcere, et magis magiſque ſerpere videatur, timendumque ſit, ne vna cum Regia dignitate et Maieſtate Veſtra, etiam vicinos vtriuſque Saxoniae circulos implicet, prout querelae deſuper multoties inde ad nos allatae conteſtantur. Non poſſumus, quin Regiam Veſtram Dignitatem et Maieſtatem pro eo, quod ſemper coluit, pacis ſtudio ſedulo hortemur, et peramanter rogemus, vt cum Sereniſſimo Sueciae Rege, vtpote ſecundum conteſtationes nobis iterato factas, ſine dubio ſimiliter aequis conditionibus ad pacem procliui, eos ſine mora pacis tractatus concludat, quos ad mutuam ipſorum amicitiam, et vtriuſque, vt et imperii Romano-Germanici vtilitatem et ſecuritatem, praecipue vero firmum Regni Poloniae ſtabilimentum a ſinceris regiis, ex arcto ſanguinis vinculo coniunctis animis, facile et glorioſe finiri poſſe, non dubitamus, et confidimus, quod interea neutra pars, vltra Sacri Romani imperii ſtatum, eiuſque ſubditos per incurſiones et inuaſiones, exactiones, tranſitus, conſpirationes, aut alias quaſcunque militares moleſtias grauabit. Obligabit Regia Dignitas et Maieſtas Veſtra nos, et omnes Sacri Romani imperii Principes et Status ſingulariſſime, quin et totam Europam, quod regnum antemurale, quam diutiſſime ſaluum et incolume eſſe exoptat. Dum ſic vouemus, et voto nos compotes fore, confidimus, Regiae Dignitati et Maieſtati Veſtrae omnem proſperitatem apprecamur, et paratiſſima officia noſtra offerimus. Dabantur in Conuentu Electorali Francofurti ad Moenum 4. Maii 1658. 1658

Similes literas ſcripſerant quoque Sueciae Regi, quarum haec ſumma fuit:

Litterae a collegio Electorum ad Carolum Sueciae Regem.

Sereniſſime et Potentiſſime Rex,

Amice et Conſanguinee honorandiſſime,

nec non Domine Clementiſſime,

Dum eam, quae ex parte Sereniſſimae Sueciae Reginae in concluſione pacis Oſnabrugenſis, cum perpetua nominis ſui laude interpoſita fuit, ſollicitudinem perpendimus, et glorioſiſſimum Regiae Dignitatis et Maieſtatis Veſtrae ſtudium, quo ſinceram praedictae pacis executionem Norimbergae promouit, ipſoque facto cum immortali gloria ſua ſincere praeſtitit, memoria recolimus, non poſſumus non dolere, quod pax belli Germanici tantis curis et laboribus vix dum exſtructa, inter Veſtram et Poloniae Regias Dignitates et Maieſtates iterum inflammata fuerit, et tantus nunc ignis exortus ſit, vt niſi ſedatis et benignis vtriusque regiis animis quantocius refrigeretur et extinguatur, non tantum Regnum Poloniae, ſed et vicinas Germaniae, praeſertim vero vtriuſque circuli Saxonici prouincias correpturus eſſe videatur. Cum igitur fundamentalis Sacri Romani imperii lex id potiſſimum curae noſtrae iniungat, vt ſecuritati publicae omni ſtudio proſpiciamus, et Regiae Dignitati et Maieſtati Veſtrae eadem ſit laudabilis intentio, prout non tantum confidimus, ſed etiam per ablegatum ſuum deſuper identidem certi facti ſumus, eandem diligenter et peramanter rogamus, vt cum Sereniſſimo Poloniae Rege, ſimiliter, ad pacem procliui, et ad illam a nobis pariter rogato, eos, qui iam coepti ſunt pacis tractatus, quam citiſſime fieri poterit, aequis conditionibus ad finem promouere, et ſepoſita praeteritorum memoria, factaque fida pace, tum inter ſe, tum qui iiſdem bellis inuolui videntur, et Regiam Hungariae Dignitatem et Maieſtatem, Noſtrumque Coelectorem

1658 Sereniſſimum Brandeburgicum, perpetuam, veram, et ſinceram amicitiam ſtabilire, hocque glorioſiſſimi Regis et Germani Principis facto, et funeſtis illis facibus conſtanter extinctis, nos, omneſque imperii Principes et Status, praeſertim vero dictae prouinciae circulos, vtpote periculo viciniores cum aliis adiacentibus prouinciis publicae tranquillitatis ſecuros reddere velit. Interea autem confidimus vtramque partem proſpecturam, ne vllus Sacri Romani Imperii ſtatus eiuſque ſubditi per inuaſiones, tranſitus, hoſpitationes, exactiones, aut alio modo, quacunque militari moleſtia afficiantur, prout etiam Regia Dignitas et Maieſtas Veſtra hac in re publicum imperii intereſſe concernente, in nouiſſimo circuli ſuperioris Saxonici conuentu ita ſe facturam per legatos ſuos publice recepit. Deuinciet certe ſibi totum imperium maximopere ad gratitudinem nunquam intermorituram, et ſimul ad omnia officia, quae nos eidem promptiſſima offerimus, et omnem regiam felicitatem ex animo apprecamur. Dabantur in Conuentu Electorali Francoſurti ad Moenum 4. Maii 1658.

Olſzeuius Francofurto diſcedit, ſuperueniente Vladiſlao Rey, regio ablegato, qui Leopoldi Electionem turbatum venerat. Arguuntur Francofurti ſcripta a Polonis contra domum Auſtriacam.

His literis ab Electoribus obtentis Olſzeuius, ſparſo prius ante diſceſſum libello querelarum contra innocuos Auſtriacos Francofurto diſceſſit, adueniente interim alio ablegato regio VLADISLAO REY, Dapifero Cracouienſe, Libuſenſi gubernatore, qui ſimiliter nullo alio Francofurtum aduenerat fine, quam turbandi Auſtriaca conſilia, Leopoldique electionem, et turbauit certe non mediocriter, diſtulitque electionis diem ad duos circiter menſes, quanto Europae, totiuſque Chriſtianitatis incommodo, iudicent alii, qui illius anni geſta legent. Certum eſt nihil intentatum reliquiſſe Dapiferum, quominus nocere potuiſſet Auſtriacorum rebus. Primum eius in innocentes Auſtriacos ac potiſſimum crimen fuit, quod Electoribus perſuadere conabatur: Nolle Auſtriam paciſci cum Sueciae Rege, ſummo cum praeiudicio Regni Poloniae. Hoc ipſum Electori Moguntino ſaepius repetendo tantum obfuit Auſtriacis, vt Elector non prius de eligendo Romanorum Rege, quam de componendis exortis, cum Sueciae Rege, diſſidiis cogitaret, dum interim abſente Nauclero fluctuaret imperii ratis, ac parte ab vna Byzantii Imperator Tranſyluaniae immineret, parte vero ab altera, Dunquerca, ac tota Flandria Anglica conſpicerent ſigna. Actum deinde de acceptata a Polonis Gallica mediatione vel inuitis Auſtriacis, approbatumque factum a Moguntino Gallicarum tunc partium anteſignano.

Ita dapiferi legationem, quae prodeſſe debebat Auſtriacis, multum obfuiſſe certum et exploratum eſt. Et quanquam ad extremum comperta eſſent dapiferi mendacia, Gallicaque factio Polonae aulae enituerit, in differenda Auguſti Leopoldi electione, nulla tamen Poloniae Regi culpa vnquam adſcripta eſt: quinimo ablegatus Rey, peracta electione triumphanti ſimilis, quaſi re bene peracta, in Poloniam redierat, cauſato Auſtriae damno, quot aliquot auri exceſſerat tonnas. Ita recentis, calentiſque adhuc beneficii ab Auſtria accepti Poloni immemores, omnia tunc in Auſtriacorum molliebantur perniciem. Patuitque tandem per experientiam, quod pridem vulgari circumferebatur prouerbio, verum de Polonis Germanorum dicterium: Ab Italia, inquiunt illi, diſtinguimur Alpibus, a Gallia fluminibus, ab Anglis Oceano, ſolo a Polonis odio [101]).

Alii

101) Falſum eſt, Germanos a Polonis ſolo diſtingui odio. Ad veritatem, quae huc pertineant, dicam, neque Germanis neque Polonis blandiens. Polonos Germanis, Germanoſque Polonis non adeo fauere, generatim, quod plebem attinet, ita dicendo, verum eſt. In cauſa videntur eſſe, primum, bella, quae varia Poloni cum Germanis geſſere, multiſque malis pro malis, vt in bello fieri ſolet, inuicem ſibi datis, non potuit non mutuum inde odium oriri, id quod idem eadem ex cauſa inter Germanos et Gallos, inter Gallos et Anglos fuit creatum: deinde mores in varia viuendi agendique ratione oppoſiti. Cum autem neque illatae vtrinque iniuriae belli tempore, neque diuerſa viuendi ratio, facta pace, inter prudentes et bene educatos homines, odium verum gignere poſſit, facile inde patet, iſtud inter Germanos et Polonos praedicatum odium ad infimam tantum multitudinem vtriuſque gentis pertinere, neque tritum illud in Polonia prouerbium:

Poki ſwiat ſwiatem
Polak Niemcowi nie będzie bratem.

hoc eſt:

Quamdiu terrarum orbis durabit, Polonus Germano non erit amicus.

Alii Poloniam ita deſcribebant:

1658 Poloniae morum deſcriptio inconueniens.

Prodigalitatis mater.
Officina crudelitatis.
Licentiae nidus.
Omnium ſcelerum fautrix.
Nouitatis amans.
Inimica pacis.
Appetens alienorum [102]).

non, niſi de populi ſentina intelligendum eſſe. Bene enim educati et ſinceri Poloni, prudentum et politiorum Germanorum optimi ſont amici.

102) Quia in apographo ad quatuor tantum horum dictorum loca, adiectum aliena mano verbum eſt Polonicum *falſz*, hoc eſt, falſum, idque re vera ita etiam ſe habeat, paucis quatuor haec dicta confutabo. Primum occorrit *officina crudelitatis*. Qui Polonos crudeles dicit, aperte exteros mendacio fallit. Si enim nonnolli crudeles ſorte reperiuotur, non ideo tota gens crudelis vocanda, cum maxima Polonorum pars, experientia teſte, homanitatem habeat, pauci eam exoant, id quod etiam qoidam aliarum gentium faciunt. Cum enim apud omnes in tota Europa populos mali qoidam ſint mixti bonis, neſcio qua ratione praetendi poſſit, vt Polona natio omnibus aliis Europae gentibus ſit melior. Sed haec prae aliis nationibus, Iralis in primis et Germanis, ſingularis Polonae gentis virtus eſt, vt lento gradu ad vindictam ſui procedat, ac praeterlapſo primo impetu facile ignoſcat. Poloni praeter ea miſericordes ſe praebent, hoſpitalitatemque exercent, quae virtutes cum ſint crudelitati oppoſitae, manifeſta eſt, Poloniam officinam crudelitatis dicere, calumnia. Secundom, *omnium ſcelerum fautrix*. Nemu prudentum Polonorum negabit, omnia, quae apud alias gentes committuntur crimina, etiam in Polonia patrari. Quis aotem inde Poloniam omnium ſcelerum fautricem diceret? Nonne legum publicarum ſanctiones contrarium dicunt? Noone malefactorum puniriones et ſupplicia aperte calumniam confutant? Si aliquoties potentiores non ſemper ſecundum iuſtitiam puniri poſſunt, idem fieret apud alias gentes in tanta libertate viuentes. Hoc forte auſam ad hanc calumniam praeboit, quod iudices raro ex officio in crimina inquiront, et omnino actore, quem *inſtigatorem* in Polonia dicunt, opus ſit, neque ſumtus inquiſitionis atque executionis in ſe ſuſcipiunt, qua ex cauſa quidam ſe iuſtitiae ſubducunt. Sed his non obſtantibus tanta fruuntur per vniuerſum regnum ſecuritate publica, vt mirom ſit, in libero regno tam paucos inueniri malefactures. Quod ſi libertate Polona aliae gentes vterentor, forte nemo ſecurus in via eſſet, id quod graui et maximo argumento eſt, Poloniam minime ſcelerum eſſe fautricem. Tertium *inimica pacis*, et quartum, *appetens alienorum*, vix refutatione digna videntur. Polonia enim nil magis niſi pacem quaerit et colit, nil magis etiam Poloniae quam pax conducit, qua opus habet prae caeteris aliis omnibus bonis. Aliena etiam non appetit, ſed ſua tantom ſeruare ſtodet. Si aliquoties Polonia inimica pacis iniquae fuerit, ſuaque iniuria ablata omni modo recuperare laborarit, quis non recte et bene feciſſe diceret? Credo ſi Polonia inimica pacis et appetens alienorum eſſet, longe alias ad hunc conſequendum finem faceret praeparationes. Sed eiuſmodi friuolae exprobrationes magis ſunt contemnendae, quam refutandae.

LIBRI IX. CAPVT III

SYNOPSIS

Regina Berlinum Poſnania excurrit ad Electorem. Quid cum Electore tractauerit? Electoris reſponſum. Varſauiae a Polono Rege indicuntur comitia. Moſchorum in Polonos indignatio. Moriuntur clari in Republica viri Andreas Leſczynski, Archiepiſcopus Gneſnenſis, marchio Myſzkowski, palatinus Cracouienſis, Matthias liber baro de Wolczyn, ſupremus ſalisfodinarum adminiſtrator, Stephanus de Pilca Korycinius, regni cancellarius, cui ſuccedit Nicolaus Prazmowski, ſecretarius regni maior. Dignitatum diſtributio. Varmiae deſcriptio, de qua dicitur, cum gladio et ſtola Varmia ſola. Thorunium verſus mouet Rex. Coſacorum ſtatus poſt mortem Chmielnicii. Vichouius conuocationem indicit vniuerſae Ruſſiae, Wdowiczenko contrariae factionis primario duce contradicente. Vichouius Tartarorum amicitiam reuocandam concludit, atque legatos eum in finem in Tartariam expedit. Renouatum foedus Tartaros et Vichouium inter. Coniuncti Vichouio Tartari vaſtant omnia circa Boryſthenem. Praelium atrox Vychouium et Wdowiczenium inter. Wdowiczenius in acie cadit. Vichouius Czechrinium redit. Magnus Moſchouiae dux Vichouium et reliquos Coſacos corrumpere pecunia tentat, ſed vano conatu. Vichouius Kiiouiam oppugnare aggreditur vano conatu. Eluditur arte palatini Kiiouienſis. Polonis adhaeret Vichouius. Pacta Coſacorum cum Polonis.

1658 — Regina Berlinum Poſnania excurrit ad Electorem. Quid cum Electore tractauerit. Electoris reſponſum.

Interim dum Francofurti per ſummum nefas, Polonia, quae orbis iudicio Auſtriae fauere dicebatur, Auſtriae illudit, Poloniae Regina, quo magis adhuc placeret Gallis, Poſnania Berlinum auolat, Electori collocutura Brandeburgico, quem iam arctiſſime Auguſto adhaeſiſſe Hungariae Bohemiaeque Regi aegre ferebat. Igitur perſuadet Electori, primo per occultos miniſtros, mox ipſa palam, deſereret Auſtriacam factionem, Poloniſque adhaereret. Fore enim aliquando vt filius illius Regno praeeſſet Polono, ſi ſua Elector ſequi vellet conſilia. Ad haec Elector: ſe ab Auſtriaca nequaquam poſſe recedere factione, quod ſi faceret, ad extremum certe res ſuas adduceret diſcrimen, illo ipſo facto. Regnum Poloniae pro filio, nunquam ſe appetere, nec vltro oblatum acceptare, ſtante miſera Regum Poloniae conditione, quibus datum eſt, felices alios facere, et ipſos non eſſe felices [103]).

Plura

103) Licet hoc dictum ſit magni principis, tamen non ad veritatem omni ex parte directum. Non eſt miſera Regum Poloniae conditio, non ſunt infelices, niſi principum forte felicitas vnice in abſoluto imperio conſiſtat. Regum munus eſt, ſalutem populi, cui imperant, curare, eumque felicem reddere. Quis autem omnium Europae Regum tanta pollet auctoritate ac facultate, innumeras familias hominesque felices facere, meritaque in Rempublicam et aulam beneficiis compenſare, quam Poloniae Rex? Inauditum quid, vllum terrarum orbis Regem, tam multa ſubditis ſuis donaſſe bona, quam vi legum Poloniarum Reges indeſinenter ſuis largiuntur. Felix Poloniae Regum conditio, qui regia benefaciendi virtute omnes alios Reges ſuperant. Si deinde felicitas ſit, ad gubernaculum regni ſedere, non minor, ſi non maior, felicitas erit, libero populo ac tam multis proceribus magniſque dominis imperare. Nulli, praeterea, Regi tam multi optimates ad inſeruiendum domino ſuo praeſto ſunt, quam Polonorum Regi, quorum ſemper ſingularis in Reges ſuos fuit pietas. Si Poloniarum Rex non tam multis prouentibus gaudeat, quam alii Reges, nulla etiam publica expenſa facit, quippe quibus omnibus Reſpublica prouidet, accepta et expenſa ergo proportionem habent, quae ad tuendam maieſtatem ſufficere videntur. Manifeſtum enim, hiſtoria teſte, eſt, VLADISLAVM IV, et IOANNEM III, Polo-

Plura ab Electore penetrare haud potuit Ragina, quae tertio deinde die rurſus Poſnaniam, ad Regem redierat, quo per aeris Varſauienſis intemperiem ſeceſſarant ambo, exeunte Martio menſa. Neque diu ibidem commorati, inirio Iulii iterum Varſauiam redeunt, generalia ordinum celebraturi comitia, in quibus de futura ſoceeſſione magni Moſchouiae Ducis quaeſtio erat. 1658

Varſauiae a PolonoRege indicuntur comitia.

Octo continuis hebdomadis durauere haec Comitia, ad vltimos Auguſti dies, nullo certe fructu, potius ingenti Raipublicae damno. Quis enim adulta aeſtate, quo tempore pugoandum eſt, conſilia format?

Nec cum magno Moſchouiae Duce, quidquam tunc ſinceri tractatum eſt; quod ipſum dum Moſchi aduertunt, illico Polonis infeoſi, paulo poſt compoſitis cum Suecis rebus, eorundem etiam atrociſſimi hoſtes extitere, vt in tempore memorabimus.

Moſchorum in Polonos indignatio.

Redeo ad comitia, in quibus, vti dixi, vix aliquid de publicis actum eſt negotiis. Dignitates tantummodo diſtribuabantur, morte aliquorum vacuae. Obierant enim immediate ante comitia illuſtras in Rapublica Polona viri, ANDREAS DE LESZNO LESCZYNSKI Archiepiſcopus Gnaſnenſis, legatus natus, Ragni Poloniae Primas primuſque prioceps, Regi ac Reginae, quoad vixit, infenſus: potiſſimum apparuit illius contra Regem Caſimirum, vehementior indignatio tempore interregni, tunc cum Ioannes Caſimirus minari Polonis vidabatur, ſi forte alectio illius non proceſſiſſet: hoc ipſum aduertens Leſczynius, regni per ea tempora Vicecancellarius, captiuandum Principem Caſimirum, tanquam ſui impotentem, cenſabat, quod et ſucceſſiſſet cartiſſime, ſi electus fuiſſet Carolus Ferdinandus, cuius partium arat tunc Leſczynius. Archiepiſcopum ſubſequuti ſunt, Marchio MYSZKOWSKI, Palatinus Cracouianſis. MATTHIAS, liber Baro de WOLCZYN, ſalisfodinarum Wielicenſium et Bochnenſium ſupremus adminiſtrator, vir litaris, eloqueotia, munificentia, magnanimitate, nulli ſecundus, inoidia, quae comes eſt virtutis, ab aula oppreſſus; et cui ducenta aureorum millia, Rex Polonus debitor extitit. Malo afflatus aere, qui haud procul peſtilentia aberat, io caſtris ad Cracouiam medio fere decubuit anno, donec tandem in Sileſia ſuperiore, in propriis boois, prima Maii moreretur, qoinquagenarius. Sapultus paulo poſt ſexta eiuſdem in monta Palaeſtioo. Baronem Wolczynium, STEPHANVS de Pilca KORYCINIVS Cancell. Regni, paulo poſt ſubſequutus eſt, vir triginta et aliquot annorum, quam Baro morians incuſauerat, vt corruptum iudicem, et hunc ante tribunal ſtrictiſſimi citabat iudicis, ob amiſſam paulo ante, per ſummum nefas coram aius ſubſellio iuſtiſſimam cauſam, cum mercatore quodam Italo Moriconio, a quo magnis muneribus, quod palam arat, corruptus erat Korycinius: in cuius tunc locum ſuffectus erat NICOLAVS PRAZMOWSKI Secretarius ragni maior, fauore Regioae, ad tantam inopinato euectus dignitatem: cui eodem fere tempore Luceorienſis quoque adiecta fuit cathedra, promoto STEPHANO WYZGA, Luceorienſi, ad Warmienſem, Varmienſi vero, VENCESLAO LESCZYNIO, ad Gneſnanſam priocipem baſilicam euocato. Minus quoque regni ſigillum, ceſſerat tunc BOGVSLAO DE LESZNO LESCZYNSKI, Theſaurario regni, theſaurus vero, CASIMIRO KRASINSKI, Palatino Plocenſi.

Moriuntur clari in Republica viri.

Dignitatum diſtributio.

His in hunc modum diſpoſitis Rex conuocata Ordinum ſoluit comitia, altius offenſis multorum animis in diſtributiooe dignitatum facta. Aegre enim ferebat LESCZYNIVS praelatum ſibi in munere maioris ſigilli PRAZMOVIVM, nec clerus contentus videbatur ſuffecto in Gneſnenſam cathadram Leſczynio patrucli fratre dafuncti, quaſi Gneſnanſium Pontificum digoitas Leſczyniis haereditaria eſſet. Male quoque audiebat VENCESLAVS ob ſecretiora cum diſſidantibus commercia et amicitias, Capitulum quoque pontificale Varmianſe proteſtabatur coram Rege, de violato iure alectioois, ac conuulſis ſtatutis ecclesiae illius, quae iubent et docent, nullum alium eligi a Rege in Epiſcopum, niſi ex medio illius collegii.

niae Reges, magnifice ac regia vixiſſe, ac poſteriorem inſuper magnos coacervaſſe theſauros, licet nullis extra regnum poſſeſſis haereditariis prouinciis. Feliciſſima igitur conditio Regum Poloniae eſt, ſe ipſos poſſe felices, multis bene, paucis male facere.

1658

Varmiae deſcriptio.

Eſt autem epiſcopatus Varmienſis, Boruſſiae terrae, toto orbe celebratae, portio haud perexigua: quippe quae in latum duodecim, in longum viginti fere Germanicis excurrit milliaribus, neminem ſuperiorem agnoſcens, niſi ſolum Pontificem Romanum, a quo fundatus epiſcopatus, expulſis gentilibus illius orae quondam accolis: Romanorum praeterea Caeſarem, quem ſibi pridem, vt protectorem, dixit, viciſſim aurea bulla a Caeſare Carolo IV. donata, imperioque Romano incorporata. Hinc commune illud de Varmienſi Diœceſi ſeu principatu, paſſim circumfertur prouerbium: *Cum gladio et ſtola, Varmia ſola.* Haec de Varmienſi Diœceſi dicta ad praeſens ſufficiant.

Cum gladio et ſtola Varmia ſola.

Thorunium verſus mouet Rex.

Redeo ad comitia a quibus morte aliquorum Poloniae procerum tantillum digreſſus ſum. Igitur finitis comitiis Rex Thorunium verſus ſuorum ſigna promouet, reiectis Moſchorum poſtulatis in aliud commodius tempus, cui forte tunc ſpem addiderat WYCHOVIVS, per occultum legatum, promittebatque haud mora reducendos Coſacos ad Poloni Regis obſequium. Rem altius repeto de Coſacorum nouello tunc ſtatu, qui poſt mortem CHMIELNICII erat.

Coſacorum ſtatus poſt Chmielnicii mortem.

Mortuo Czehrinii BOGVSLAO CHMIELNICIO elapſi anni 1657. aeſtate, in duas illico potentiſſimas factiones vniuerſa Ruſſia, quae Maeotidem paludem, deſertaque Tartariae loca ſpectat, diuiſa eſt, Wichouianam et Moſchouiticam. Vichouio crudam Moſchorum gubernationem non ſatis apud populum probante, coaceruatae tandem cum tempore populi Ruſſiae contra Moſchos iniuriae, ob certas cremati ſiue vini aduſti intolerabiles acciſas, ac certa monopolia ad hanc diem in Ruſſis inſolita Vichouii ſtabiliuere conſilia, promouere intentiones. Ergo autumno adulto 1657. Czehrinii haud procul Boryſthene Vichouius conuocationem vniuerſae indicit Ruſſiae; diſſimulante Moſchorum palatino conuerſum Czehrinii Coſacorum, quem et in melius interpretabatur Vichouius, ſcilicet qui propter certa tributa ac monopolia congregauerat populum in fauorem Moſchouiae Ducis.

Vniuerſae Ruſſiae conuocationem indicit Vichouius.

Haec conuocatio Vichouii toto autumno 1657. durauit, cauſa tantae morae, non comparentes trans Boryſthenem accolae Coſaci, qui hanc ipſam Vichouii conuocationem, ſociorum rebellionem apud Moſchos palam criminati ſunt. Vichouius nihilominus in ſuorum Coſacorum perſiſtebat conuocatione, dimiſſo ad reliquos diuiſos Coſacos abbate quodam, qui vnionem cum caeteris ſuaderet, ac ad conuentum Czehrinium inuitaret; Sed fruſtra talia lymphatis ſociis memorabat abbas, Vichouii aliorumque Coſacorum legatus; iam enim maturuerat potentiſſima Moſchorum contra Vichouium et Coſacos factio, quorum Dux primarius WOOWICZENKO erat. Repetitum per eundem iuſiurandum magno Moſchouiae Duci, admonitus per legatum Vichouius, ne ſe pro duce Coſacorum gereret, aut noua molimina contra praeſentem tunc ſtatum attentaret. Igitur Vichouius fruſtra conſumtis remediis in ſociorum a Moſchis auulſione, potiſſimum Wdowiczynii, iam et propriis diffidens Coſacis, in illa tunc Czehrinii autumnali conuocatione, nihil aliud propoſuit Coſacis, quam Tartarorum reuocandam poſtliminio vnionem ac amicitiam, vtpote quorum auſpiciis ac confoederatis armis vniuerſae Europae terrori paulo ante erant Coſaci debellatis toties Polonis ac Moldauis, promittebatque meliora Ruſſiam ſperare poſſe tempora, ſi Tartaris reconciliarentur Coſaci.

Wdowiczenko contrariae factionis primario Duce contradicente, Vichouius Tartarorum amicitiam reuocandam concludit.

Pergrate acceptata eſt a legionum ductoribus, caeteriſque, qui aderant, Coſacis, Vichouii propoſitio, acclamatumque illico eſt: Bene ſentire Vichouium, reuocandam eſſe, cum Tartaris amicitiam, feriendum cum iiſdem immortale foedus, ſtabiliendam concordiam. De Moſchia adiectum nihil, altius diſſimulante offenſam Vichouio, increpanteque Coſacos, qui dicere quaedam tunc contra Moſchos parabant.

Atque legatos cum in finem in Tartariam expedit.

Finita demum conuocatione, dimittit legatos Vichouius ad Tartaros cum literis, initio anni 1658. illorum ſollicitans amicitiam; adiecit quaſdam contra Moſchos querelas, quo facilius illorum vniendos flecteret animos. Hos legatos Vichouii trans Boryſthenem, vna cum literis interceperat Wdowiczenko. Neque mora legatis Wichouii ſub glaciem Boryſthenis actis, literas Moſchorum tranſmittit palatino, qui ſuſpectam in dies magis ac magis habens Vichouii fidem, admonebat Vichouium obſtricti magno Duci Moſchouiae Sacramenti, minabaturque eidem a longe, niſi ad ſaniorem mentem haud mora redire vellet.

Digitized by Google

let. Vichouius detecta per Wdowiczenko ſua ſuorumque conſilia videns, diuerſis itineribus, quibus intercipi non poſſent literae, legatos ad Tartaros dimittit, eorum implorans auxilia, contra rebelles ſibi Coſacos Boryſthenis accolas, nulla de Moſchis facta mentione. Aliqui horum legatorum in manus inciderant Wdowiczynii, duo autem ad Tartaros euaſerant, a quibus vltra modum ſolenniter excepti, auditi, ac dimiſſi ſunt, promiſſis abunde omnibus, de quibus ſcripſerat Vichouius. Neque mora, ſuos quoque ad Vichouium orantes Tartari expediunt legatos, mutuum Coſacis conteſtaturi amorem, ac perpetuum iuraturi foedus, contra quoſcunque Coſacorum hoſtes, iuſſi, mandato Tartari Regis, Budziacenſes Tartari in promptu eſſe ad omnes Vichouii conatus. 1658. Renouatum foedus Tartaros et Vichouium inter.

Stabilita in hunc modum Vichouius cum Tartaris amicitia ac indiſſolubili vnione, primis diebus Aprilis elapſi anni, tranſmiſſo apud Krzemienczum Boryſthene, vna cum Tartaris Budziacenſibus, Wdowiczenko minime talia expectantem hoſtiliter inuadit, ſociis Tartaris, ferro et igne omnia circa Boryſthenem vaſtantibus ac diripientibus, non ſine ſtrage Coſacorum Wdowiczenii, qui primo Zolninum, deinde Zlotonoſzam, tandem Kaniouiam inſperati confugientes omnes ferro Tartari militis perierunt, a ſene vſque ad infantem. Tandem circa Pereaslauiam Vichouio vna cum ſuis occurrit Wdowiczenko. Ibi tunc atrox praelium inter vtroſque initum, Vichouium procul dubio feciſſet victorem, niſi in medio pugnantium aeſtu, decem circiter Moſchorum millia laborantibus ſubſidio veniſſent Coſacis. Ergo praelium longe atrocius quam antea reſtauratum ab vtrinque, quo in praelio dum auidius pugnat Wdowiczenko, in primo ſtatim cadit agmine, caeteris in pugna perſiſtentibus. Quis vicerit huc vſque non conſtat, vtriuſque partis militibus victoriam occinentibus. Vichouius aemulo ſublato, glorioſus iterum Czehrinium rediit, Moſchi vero Kiiouiam ouantes ingreſſi, pulſo, vt aiebant Czehrinium Vichouio. Coniuncti Vichouio Tartari vaſtant omnia circa Boryſthenem. Praelium atrox Vichouium et Wdowiczenium inter. Wdowiczenius in acie cadit. Vichouius Czechrinium redit.

Interim inſperatam mutuam poſt cladem, Boryſthenis accolae Vichouio maledicere, nouum Moſchis, irritati a Vichouio, dicere ſacramentum, Vichouium, vt Polonum, non alio quam Lechi nuncupare nomine, tyrannum, inuaſorem Ruſſiae, turbatorémque appellare. Miſere et legatos ad magnum Moſchouiae Ducem, ſubſidia quadraginta millium orantes, eiuſque imperio ſe, ac ſuorum nepotum nepotes in perpetuum ſubiicientes, modo illos contra Polonum, vt aiebant, Vichouium tyrannum defendere vellet. Haec clerus, hoc milites, haec plebs vniuerſa ſcripſit Moſchouiae Duci. Interim Vichouius ſuorum quoque colligebat agmina, dimiſſo ad Tartaros pariterque Polonos legato, etenim Tartarus Rex pacificationem Vichouii cum Polonis in ſe ſuſceperat. Nec magnus Moſchouiae Dux tanti faciebat Vichouii factionem, ſcilicet vniuerſi promiſſi Poloniae Regni ſpe incſcatus; viginti attamen ſuorum millia Palatino Kiiouienſi ſubſidio miſit, eidemque ſcripſit, contentaret Vichouium, caeteroſque Coſacos aliqua promiſſa pecuniae a Moſchouiae Duce ſumma, et in ſpecie ipſi Vichouio centum in ſingulos annos ex imperatorio aerario promitteret millia, caeteris ducta proportione, vſque ad infimum militantem. Haec magnus Dux Moſchouiae, initio Iunii Palatino ſcripſerat Kiiouiae, qui ſtatim talibus promiſſis mandato Caeſaris ſui aggreſſus Vichouium, vna et reliquos Coſacos, difficiliores ac diffidentiores inuenit. Et Vichouius quidem tergiuerſari iam coeperat, ſed reliqui obſtabant duces, obſtabat et clerus, Kiiouiam repetens e manibus Moſchorum, aderant incentores Tartari, vna et Polonus legatus, qui Vichouium caeteroſque animabant, infeliciter coepto opere. Ergo Vichouius a Tartaris pariterque Polonis animatus reaſſumpto iterum ſpiritu, Kiiouiam pertinacius, quam antea, initio Auguſti menſis a Moſchis repetit, ni ocius redderent, arma minatur, populique rebellionem. Excuſat deditionem Palatinus Kiiouiae, inſcio magno Duce, cui ſe ſcripturum promiſerat, dilato in ſequentem Septembrem Coſacorum deſiderio, ſpem tantum Vichouio reddendae vrbis iniecerat, ſi interim Coſaci deponerent arma, ac demiſſe peterent ea, quae vellent obtinere, eo modo fore, vt votis illorum clementiſſimus annuat Caeſar. Interim munire adhuc eminentiorem Kiiouiae vrbis locum, quem arcem vocant, coepit Palatinus Moſchouiae, prouidere neceſſaria tentandae obſidionis. Hoc vbi reſciuit Vichouius, illico fratrem ſuum cum aliquot legionibus Coſacorum, prohibendae inferendae amplius in vrbem annonae praemiſerat. Sed fruſtra iuerat ille, nam toto Boryſthene inferebatur in vrbem annona, adnitentibus Boryſthenis accolis, ac Moſchorum adiuuantibus conatus. Magnus Moſchouiae dux Vichouium et reliquos Coſacos corrumpere pecunia tentat, ſed vano conatu. Vichouius Kiiouiam oppugnare aggreditur vano conatu. Eluditur arte palatini Kiiouienſis.

1568 Elapſis duobus menſibus, quibus a magno Moſchouiae Duce Palatinus Kiiouiae Coſacis promiſerat optatum reſponſum, inſtat Vichouius Kiiouiam repetens per fratrem ſuum, qui circa CHWASTOW oppidum in proximo Kiiouiae caſtra metauerat. Moſchi bene prouiſa Kiiouia, breui ſe reſponſuros Vichouio aiebant, neque mora, initio menſis Octobris, aucti aliquot Coſacorum legionibus, Chwſtouiam inopinato excurrunt, Vichouiumque nihil tale metuentem inde depelluntes, reuerſi deinde Kiiouiam maiorem partem vrbis, quae lignea erat, defenſioniſque incapax, Vulcano conſecrant, pleriſque ciuium ſuſpectis ferro trucidatis.

Vichouius vbi et fratrem depulſum et Kiiouiam receptu difficiliorem aduertit; ratus nihil iam, niſi apertam caedem a Moſchis expectare, Polonorum tractatus, hucuſque eluſos, ſubſcribit, Bienczyniumque legatum Poloni Regis, blande ad ſe euocatum de omnibus anteactis edocet, rogatque ſuppetias, quibus a Bienczynio promiſſis, palam Moſchorum excutit iugum Vichouius, Tartaris Poloniſque confidens. Neque mora Kiiouiam parte ab vna obſedit, vano ſane conatu. Etenim defendebant Kiiouiam quatuordecim Moſchorum millia, ſex Coſacorum; vrbi nihil deerat, et ſi quid defuerat, in proximo ſtatim ſubuenerunt Coſaci ab altera parte Boryſthenis accolae. Neque procul Kiiouia, ad Pereaslauiam Moſchorum quadraginta, viginti lectiſſimorum Coſacorum millium ſubſtiterat exercitus, in Vichouium propediem moturus. Tartaris quoque magnus Moſchouiae Dux, dilata in ſeptimum annum ſtipendia, numerare iuſſerat. Ita nullum tunc optatum finem Vichouii factio habuit. Pacta autem, quae tunc cum Polonis Vichouius iniuerat, haec fuere:

Polonis adhaeret Vichouius.

Coſacorum pacta cum Polonis.

I. Palatinatus debellati ac a Coſacis de facto poſſeſſi, Kiiouienſis, Braclauienſis, Czerniechouienſis, erigantur in Ducatum ſeorſiuum Ruſſiae, ad inſtar vnionis, magni Ducatus Lituaniae, officiales quoque maiores habituri in poſterum Coſaci, Marſchalcum, Cancellarium, Theſaurarium, et alios.

II. Metropolita Kiiouienſis locum in Senatu Polono obtinebit, immediate poſt Archiepiſcopum Leopolienſem.

III. Abbates et Praelati Ruſſiae, Leopolienſis, Luccorienſis, Praemyslienſis, Chelmenſis, immediate Epiſcopos Poloniae in ſuis diſtrictibus ſubſequentur.

IV. Pecunia Ruſſiae cudi debet, ad ſimilitudinem rei nummariae magni Ducatus Lituaniae.

V. Reſtitui debent omnia bona ritus Graeci tam ſaecularibus quam monachis per Polonos ablata, et eccleſiis Romanis adiudicata.

VI. Ciues Graeci ritus gaudebunt iiſdem libertatibus ac praeeminentiis in vrbibus, quibus gaudent Romani, ſimiliter et ad magiſtratus admitti debent aequaliter cum Romanis.

VII. Contributiones agrariae ex tribus iſtis Palatinatibus, inferentur non aerario Poloniae, ſed Ruſſiae, eaedemque contributiones conuerti debent in ſtipendia militis variarum gentium, quorum numerus decem millia non excedet: hique dependere debebunt pro nunc a Generali Coſacorum Zaporouiano Illuſtriſſimo Domino Wychowski, poſt fata vero illius, ab Excellentiſſimis Generalibus Poloniae.

VIII. Ouracenſis, Pereaslauienſis, Czerinenſis, Capitaneatus, iuridicam exercebunt.

IX. Mo-

IX. Moderno Generali Coſacorum Zaporouiano Czehrinenſis Capitaneatus iure aduitalitio conceditur, poſt fata vero illius ad alios ſemper pertinebit Generales Coſacorum Zaporouianos, quorum clauae adiungitur in perpetuum Palatinatus Kiiouienſis. Lubomſcenſem vero Capitaneatum, quem Sacra Reginalis Maieſtas titulo menſae poſſidebat, in vim huius pacificationis iure feudi domui Vichouianae attribuit. 1658

X. Electio generalis Coſacorum penes milites Zaporouianos manebit tali ratione. Quatuor ſemper Candidatos ex medio ſui praeſentabunt Suae Maieſtati, quorum vnus ad beneplacitum Regium a Sua Maieſtate confirmabitur.

XI. Numerus militum exercitus Zaporouiani reducetur ad triginta millia.

XII. Conceditur generalis amneſtia omnibus illis Nobilibus qui hucuſque claſſicum ſecuti fuerunt Chmielnicii et Vichouii.

XIII. Praeſentationes bonorum eccleſiaſticorum ritus Graeci manebunt penes Metropolitam et Abbates, hac tamen conditione, vt ex quatuor candidatis, vnum confirmet Sua Maieſtas.

XIV. Binae Academiae, vna Kiiouiae, altera in magno Ducatu Lituaniae, vbi commodum videbitur, erigi debent. Profeſſores vtriuſque religionis Graecae et Latinae, exploſis haereticis omnium ſectarum.

XV. Scholae Academiis contrariae, vtpote Ieſuitarum, in vniuerſum tollantur.

XVI. Bibliothecae et typographiae vbique locorum permitti debent, in quibus in materia fidei praecauebunt contra perſonas Romani ritus.

XVII. Ex ſingulis legionibus centum nobilitabuntur Coſaci, ſunt autem legiones in vniuerſum 14.

XVIII. Poſt dictum iuramentum in centuriatis regni comitiis liber reditus Nobilium ad bona cuique ſua conceditur.

Actum et concluſum die 18. Septembris anno 1658. in caſtris Coſacorum trans Boryſthenem, ſeſqui milliari Putiwlo a confiniis magni Ducis Moſchouiae.

STANISLAVS CASIMIRVS BIENIEWSKI, Caſtellanus Wolinenſis, Regis ac Reipublicae Polonae legatus eorundem nomine ſubſcribo mp.

LVDOVICVS CASIMIRVS ZEBLAZEWSKI, Caſtellanus Smolenſcenſis magni Ducatus Lituaniae legatus eiuſdem nomine ſubſcribo mp.

DANIEL WYCHOWSKI, Generalis exercitus S. R. Maieſtatis Coſacorum Suo et totius exercitus nomine ſubſcribo mp.

NICOLAVS TRETER.

1658 Thorunium obſidetur ac poſt Polono traditur Regi.

Haec ſumma compoſitionis Coſacos et Polonos, aut potius Wichouium et Polonos inter. Conſtat enim Wichouium ea tune pacis conclufione, rebus ſuis priuatis per TRETERVM apud Polonum Regem voluiſſe conſulere, ac a diffidentibus Coſacis ſpecioſis pacis tractatibus, vna cum immenſis coaceruatis ante Chmielnieii theſauris, tranſire enituiſſe, quod poſtea contra accidit, vt in tempore memorabimus.

LIBRI IX. CAPVT IV

SYNOPSIS

Thorunium obſidetur ac poſt Polono traditur Regi. Puncta deditionis Thorunii. Gonſieuius a Moſchis, et Curlandiae dux cum tota ducali proſapia a Suecis capitur. Fit pax inter Danos et Suecos. Articuli pacis inter Sueciae et Daniae Reges.

Redeo nunc ad Thorunenſem obſidionem, quae ad finem huius anni ſtrenue defendente commiſſam fidei ſuae vrbem commendante BILAV, tandem XXIII. Decembris Polono Regi iterum dedita eſt. Puncta compoſitionis haec fuere:

PVNCTA TRANSACTIONIS,

INTER

SACRAM REGIAM MAIESTATEM POLONIAE,

ET

SACRAM REGIAM MAIESTATEM SVECIAE

DEPVTATOS,

RATIONE

DEDITIONIS VRBIS THORVNENSIS.

I.

Puncta Thorunii deditionis.

Sacra Regia Maieſtas Poloniae et tota Reſpublica, vt clementiam ſuam teſtatam faciat, tam in nobiles, quam ruſticos Hollandicos, qui ad ciuitatem Thorunenſem confugerunt, quam ſingulos regni Poloniae, et ducatus Pruſſiae ſubditos, et caeteros omnes peregrinos et incolas, cuiuſcunque conditionis ipſi ſint, et partes Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae durante bello moderno ſecuti, arma pro ipſis ſuſcipiendo, vel in militaribus aut ciuilibus officiis conſtituti fuerint, nullam praetenſionem inſtitui, ſed quidquid ab vno, vel altero factum vel omiſſum eſt, obliuioni traditum et perdonatum eſſe, vt nemini tam in perſonam, quam bona, ſtatum, honorem, dignitatem, vel ſubſtantias ſuas, damnum inde euenire, ſed in eundem ſtatum et conſtitutionem, in quo ante initum bellum, conſtitutus fuit, eundem reſtitui volunt: Cuicunque etiam, tam nobilibus, quam ignobilibus, huius regni Poloniae, et ducatus Pruſſiae incolis, vel exoticis, libera et conceſſa erit facultas in ciuitate permanendi, vel cum milite praeſidiario diſcedendi, aut ſpatio trium menſium bona ſua ei, vel iis, cuicunque ipſis

ipſis libitum fuerit, vendendi, et modo ſupra dicto itinere nauali vel terreſtri, 1658
in eum locum, qui ipſis placuerit, abſque omni impedimento diſcedendi.

II.

Quantum attinet ciuitatem Thorunenſem, Sacra Regia Maieſtas Poloniae pro ſe, et ſucceſſoribus ſuis eiuſdem magiſtratum, communitatem, ciues, et cuiuſcunque ſtatus et conditionis incolas, vniuerſos ac ſingulos vtriuſque ſexus, eadem qua olim clementia, et gratia proſequetur, ac tuebitur, omniumque ſimul anteactorum hiſce clementiſſime impertitur, amneſtiam, promittitque inſuper vi ſpecialis eo nomine benigniſſime conceſſi diplomatis, tam ciuitatem, quam etiam omnes et ſingulos praefatae ciuitatis ciues ac incolas circa iura et priuilegia in ſpiritualibus et ciuilibus ſine vlla exceptione in eo, quo ante bellum fuit, ſtatu, per omnia ſaluos, et integros conſeruatum iri.

III.

Quemadmodum Sacra Regia Maieſtas Poloniae iam ante declarauit, nemini occaſione eorum, quae triennio abhinc circa occupationem vrbis Varſauienſis acciderunt in Illuſtriſſimum et Excellentiſſimum Dominum Benedictum Oxenſtierna comitem de Korſzholm et Vaſa, Regni Sueciae Senatorem, iuris quicquam competere, ita eadem nunc quoque repetit, praetenſionemque illam tollit plane, atque abolet. Cumque praedictus Dominus comes hoc tempore, quo praeſidium ex Thorunenſi vrbe deducetur, inde quoque deceder, liberum ipſi erit, cum toto comitatu ſuo et domeſticis, adeoque cum miniſtris regiis Suedicis, omnibus et ſingulis, cuiuſcunque illi ſint nationis et ordinis, quorum circa adminiſtrationem Culmenſis palatinatus, aut praeſidii Thorunenſis conſeruatione vſus fuir, famulis vndecunque oriundis, ſuppellectili, curribus, equis, rebuſque omnino ſuis omnibus per Poloniam, ſiue terra, ſiue aqua, quocunque in ditiones regno Sueciae ſubiectas libuerit, proficiſci. Quod quemadmodum vel de memorarorum miniſtrorum coniugibus quoque et liberis intelligendum eſt, ita pari illi omnes cum praeſidio ſecuritate fruentur, operam quoque et curam interpoſitura eſt Sacra Regia Maieſtas Poloniae, vt per terras et portus Sereniſſimi Electoris Brandeburgici libere tranſire poſſint: iuſſura praeterea, ad aſportandas res ſuas, quas in hac vrbe, vel alibi in hoc palatinatu depoſitas habent, tam de nauigiis ipſis aur curribus, et equis, quam de victu per totam viam ſufficienter, et ſine dilatione proſpiciatur. Qui ſi forte ex rebus ſuis aliquid hic relinquendum putauerint, id ipſis quandocunque et quocunque libuerit, ſiue terra ſiue aqua, ſine vlla praetenſione, damno, mora, aut moleſtia auehere licebit, exhibebunturque in eum finem tot currus et equi, ſiue etiam nauigia, quot vſus et neceſſitas requiſierit.

IV.

Cumque obſidionis diuturnitas prouentuumque decrementum omnium facultates imminuerit, adeo vt ratio aliqua diſſoluendorum publicorum priuatorumque debitorum reperiri, nemo eam ob cauſam circa abitum moleſtabitur, cauebit autem vnuſquiſque creditoribus ſuis de expediendis nominibus conueniente ſyngrapha.

Ooo oo V.

1658 V.

Moneta Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae nomine et effigie impreſſa, cum paris, cum reliqua, quae in his oris viget, ſit probitatis, in pretio ſuo et vſu relinquetur.

VI.

Neque ciuibus, incolis Thorunenſibus, neque aliis, ſiue nobiles ii ſint, ſiue ignobiles, cuiuſcunque nationis, qui officio aliquo functi, ac ſeruitiis Sacrae Regiae Maieſtati Sueciae obſtricti, vel partes eius ſecuti fuere, aut ſecuti inſimulantur, negotium aut periculum quiſquam faceſſet, ſed iuribus ſuis et immunitatibus fruentur pari modo, vt ſoliti fuerunt antea, ea etiam quae ipſis hac occaſione ablata ſunt, reſtituentur, hoc tamen Sacrae Regiae Maieſtati Sueciae reſeruatur, vt omnes, qui res, et pecunias Regias verſauerint, et adminiſtrauerint, ad rationes inde reddendas teneantur. Quocirca ipſis committetur, vt cum praeſidio ſimul Mariaeburgum, vel alio abeant, atque quatuor ſeptimanarum ſpatio ad ſua huc redeant, neque ab hac re quenquam aut ordinis, aut negotiorum, aut praetextus vllus excuſabit.

VII.

Nemo etiam, neque Generalis Maior Bilau, neque vllus alius ſuperioris aut inferioris conditionis, praeſidiique officialis, vel vllus alius equeſtris aut pedeſtris miles ob damnum in aedificia, praedia, perſonas ſpirituales vel ſaeculares illatum, multominus propter debita, vel promiſſa non ſeruata arreſtabitur vel detinebitur. Debita ſi quae notoria, in vrbe a praeſidiariis contracta ſunt, ea ciuibus perſoluentur, quae vero parata pecunia ſolui non poſſunt, pro iis debitores creditoribus ſuis ſyngrapha fidem ſuam obligabunt, ſe intra certum tempus ſoluturos. Nulla quoque in alia bona mobilia, bello et alio quouis modo acquiſita, equos, vel alias res cuiuſcunque denominationis ſint, inquiſitio, reuiſio, vel praetenſio fiet. Res tamen et omnes apparatus eccleſiaſticos, qui in eccleſiis in praeſentiarum reperiuntur, de quibus tamen nulla inquiſitio fiet, bona fide in vrbe relinquentur.

VIII.

Tormenta omnia campeſtria Suedica, tum et duo mortaria, vnum aeneum, alterum ferreum, et alia quatuor 6. librarum tormenta cum globis aliiſque pertinentibus ad deuehendum neceſſariis, vt et puluis tormentarius, plumbum, funes, et alia ad ciuitatem non pertinentia, nonſolum libere ſine impedimento dimittentur, verum etiam a parte Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae, equi, curruſque ciuium Thorunenſium quotquot reperiri poterunt, qui bona fide Mariaeburgo mox remittentur, aut etiam liberum erit, ea quae aſportari non poterunt, in vrbe relinquere, quae bona fide extradentur, reſtituenturque, quotieſcunque ea repetierint, ſine ſimul et vna vice, ſiue per partes ea deportare voluerint, idque libere et abſque refuſione ſumptuum. Simili modo a parte Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae committitur, vt neceſſarios currus et equos praeſidiariorum aegrotis et vulneratis Mariaeburgum concedentur. Si autem aliqui adſint, qui propter vulnus, vel morbum, vel defectum curruum et equorum modo deportari non poſſint, iis libera hoſpitia dabuntur, et neceſſarius victus, ſingulis 2. librae

librae panis, 2. librae carnis et 2. menſurae cereuiſiae diurnae. Reſtitutis autem ad ſanitatem, vel abire cupientibus ſaluus conductus, currus et comitatus ad regimina eorum ipſos deducent, concedentur, ad tempus requiſitionis eorum officialium in eum finem remanentium, quod vltra tres ſeptimanas non prolongabitur, a die egreſſionis praeſidii computando. Interea temporis obſides ab vtrinque detinebuntur donec aegroti Mariaeburgum miſſi fuerint. Et vt aegrotorum cura eo melius habeatur, Capitaneus locumtenens, et inferioris conditionis officiales cum chirurgo relinquentur, quibus libera hoſpitia, et victus porrigetur. Et ii ipſi ſubſequutionem reſtitutorum aegrotorum promouebunt, quorum tamen omnium ſpeciale ante egreſſum praeſidii regiſtrum exhibebitur. 1658

IX.

Omnes captiui, nempe capitaneus pedeſtris Oſſowski, Commiſſarius Lode, locumtenens Lapaſzek, Adolf Boy, a parte Sacrae Regiae Maieſtatis Maior Mayer, locumtenens Pruſz, locumtenens Linde, ſignifer Ioannes Connede, ſignifer Sebaldus Flantſon, quam etiam omnes alii captiui, qui toto obſidionis tempore, vel in caſtra Polonica, vel in vrbem abducti, captiuique ſunt, et in captiuitatem Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae, et Sacri Romani Imperatoris, exercitus, tum etiam Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae praeſidiariorum poteſtatem deuenerunt et adhuc ſunt, neque in ſeruitia bellica conceſſerunt, libere dimittentur, et ad quos pertinent reſtituentur.

X.

In maiorem et ſecuriorem obſeruantiam ſupradictorum et infra dicendorum articulorum, haec ad hos tractatus deputatorum manibus ſubſcripta, a Sacra Regia Maieſtate Poloniae, tum et praeſentibus Senatoribus, ſuo et tertii ordinis nomine ſpeciali reſcripto confirmabuntur, et ſupra haec ſpeciali reſcripto quoad exercitum Generalis Polonici, tum ſimili reſcripto exercitus Caeſareani de ſecuritate exeuntis praeſidii cauebitur.

XI.

Praeterea obſides a Sacra Regia Maieſtate Poloniae generoſus Adamus Biskupski, Capitaneus Vielunenſis, et generoſus Nicolaus Comes de Oſtrorog Capitaneus Garuolinenſis dabuntur, qui mox Mariaeburgum mittentur, qui eo momento quo Mariaeburgum peruenerint, id a gubernatore vel commendatore Mariaeburgi commendatori praeſidii Thorunenſis ſignificabitur, atque poſt hanc ſignificationem et curruum equorumque ſubminiſtrationem, porta veteris ciuitatis interna ac externa praeſidio peditum Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae obtinenda tradetur, ſub hac conditione, vt nemini intrandi facultas concedatur, ſine ſchedula a commendatore Generali Maiori de Bilau ſubſcripta, neque exeundi ſine ſchedula Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae officialis ad portam ad praeſens excubans. Poſt biduum autem computatis noctibus, notitia obſides Mariaeburgum deueniſſe data, totum praeſidium vrbe, ſecundum conditiones ſupra et infra ſcriptas excedet, obſides quoque viciſſim a Commendatore praeſidii generoſus Benedictus ab Hatten Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae Colonellus, et G. Leonard Bok Vice-Colonellus, in caſtris regiis ſiſtentur, qui pro reditu obſidum cauebunt et Thorunii detinebuntur, medio itinere poſtea cum regiis Polonicis permutandi.

1658 XII.

Praeſidii Commendatori Generali Maiori de Bilau, et caeteris omnibus tam ſuperioris quam inferioris conditionis officialibus, Auditori maiori, ciuitatis, et Artilleriae miniſtris, caeteris quoque equitibus, dragonis, et pedeſtribus ad praeſidium hoc pertinentibus militibus de ſupremo ad infimum vſque liber et ſecurus diſceſſus cum vexillis pedeſtribus et equeſtribus expanſis, tuba tympano, et fiſtulis ſonantibus, ſuperiori et inferiori armatura, ardentibus funibus, globulis in ore, et bombardis paratis in quemcunque modum quam honoratiſſime armari poſſunt, tum quoque cum vxoribus, infantibus, famulis, aurigis, pueris, et ancillis, aut in quam denominationem venire poſſunt, ac pertinentibus curribus, (alias Bagage) tota ſuppellectili et ſubſtantia abſque vlla viſitatione diſcedere, concedetur. Caeteris quoque Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae officialibus et miniſtris Thorunii commorantibus, ad praeſidiarios nunc pertinentibus eadem cum tota eorum ſuppellectili ac ſubſtantia, facultas diſcedendi datur.

XIII.

Praeſidiariorum Commendator Generalis Maior Bilau, omnes ſuperioris et inferioris conditionis officiales, auditor et maior ciuitatis Thorunenſis, et omnes Artilleriae miniſtri, ſimiliter et equites, dragoni et omnes pedites de ſupremo ad infimum vſque ad praeſidiarios pertinentes, et eorum vxores, infantes, famuli, ſerui, aurigae, pueri, ancillae, et quocunque nomine appellari poſſunt, pertinentibus, curribus, equis, et rebus quibuſcunque a Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae militibus Mariaeburgum deducentur. Qui milites ad ſaluum conductum ſufficienter praedictum praeſidium comitari, et aduerſus quoſuis Polonicos exercitus, vt et Caeſareanos, Brandeburgicos, Gedanenſes, Coſacos, Tartaros, tueri, et ad vltimum defendere tenebuntur, pro cuius ſalui conductus ſecuro reditu a praeſidii commendatore idoneis obſidibus datis cauebitur. Nimia quoque celeritate itineris non cogentur, ſed ad maximum duo milliaria ſingulis diebus abſoluent, liberum quoque ipſis erit ad tertium diem vel ſubueniente tempeſtate et intemperie, aut iis intercluſis in locis ad pernoctandum accommodatis, pro requie quaerenda commorari, vbi liberali hoſpitio et victu tam pro hominibus, quam equis neceſſario, prouiſi erunt. Ductum tamen itineris eum ſequentur, qui illis a Commiſſariis Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae monſtratus fuerit. Poſtquam autem praeſidium Mariaeburgum peruenerit, et deductum fuerit, liberum eidem erit, quo voluerit in vicina loca fortalitiaque in poteſtate Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae exiſtentia, intra 14 dies ab aduentu Mariaeburgum eiuſdem praeſidii abſcedere et tranſgredi, cum omni a Sacra Regia Maieſtate Poloniae fruenda et praeſtanda ſecuritate, cuius gratia etiam obſides regii ad eandem diem detinebuntur.

XIV.

In exercitibus et praeſidiis, quae hoc diſcedens praeſidium praeteribit, ſub poena graui vetitum erit non diſcedentium militum conſcribere, vel alio quocunque modo abſtrahere, ſiue in ſeruitio Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae, aut Sacrae Caeſareae Maieſtatis aut Sereniſſimi Electoris Brandeburgici, ipſe antehac fuerit, vel non fuerit, ex ſeruitiis, quae antehac ſuſtinuit, cuiuſcunque nominis, conditionis, aut nationis, diſceſſerit. Si quoque aliquis equitum, dragonorum, vel peditum, officialis, aut officialium ſeruus, cuiuſcunque conditionis, aut nationis, vel religionis ipſi ſint, et in ingreſſu, vel poſt ingreſſum prae-

ſidii,

ſidii, ſeruitia ſua deſeruerit, vel aufugerit, iſti ad inſtantiam ſuorum officialium, in quocunque loco inuenti fuerint, reſtituentur, et ſecundum tenorem iuris militaris punientur. 1658

XV.

Si poſt hos tractatus ſubſcriptos et ratificatos tam in vrbe, quam in itinere petulantia aliqua, domus incendendo vel ſpoliando exerceatur, aut vllum aliud delictum perpetratum fuerit, tum neque Generalis Maior de Bilau, nec vllus alius officialis, nomine, mandato eorum ſubiectorum de illato damno reſpondebit, ſed quilibet apprehenſus delinquens, ad iudicium, cui ſubiectus eſt, extradetur, et ſecundum tenorem articulorum militaris iuſtitiae rigoroſe punietur.

XVI.

Cum hic quoque Thorunii diuerſae foeminae commorentur, quarum mariti praeſentes non ſunt, ipſis tamen, etiamſi earum mariti ad hoc praeſidium non pertineant, inprimis coniugi Domini Generalis Maioris Korycki, cum ipſius miniſtris, famulis, ſeruis, aurigis, pueris, ancillis, curribus, equis, ac tota ſubſtantia ſua, diſcedendi facultas dabitur; ſi autem vnius vel alterius conditio non ferat modo diſcedere, illis liberum erit, vſque ad tempus ipſis accomodatum commorari, et cum ipſis abire placuerit, tunc ſufficienti comitatu, cum omnibus pertinentibus domeſticis, et tota ſuppellectili comitabuntur, et ſaluae eo, quo praeſidium deductum fuit, deducentur.

XVII.

Si aliquis praeſidiariorum diſcedentium ex rebus ſuis aliquid Thorunii deponere vel oppignorare neceſſitate ductus fuerit, ei concedetur, hac data occaſione in vſum ſuum vel vendere, vel repetere, in quem euentum literis ſalui paſſus munietur.

XVIII.

Cum etiam principum, comitum, nobilium et ignobilium, tum quoque diuerſorum officialium cadauera hic Thorunii relinquenda ſunt, ea in locis, vbi iam depoſita ſunt, intacta et inuiolata permanebunt, vſque dum Sacra Regia Maieſtas Sueciae, vel Sereniſſimus Princeps ea alioſum deportari vel terrae mandare prouidebit.

XIX.

Antequam praeſidium exceſſerit, prius commendator Generalis Maior de Bilau in manus Commiſſariorum Polonicorum extradi curabit reliqua tormenta remque armamentariam.

XX.

Promittit praeſidii commendator ſe vrbem bona fide tradere velle, neque vllos ſuppoſitos cuniculos, aut alium dolum periculumque ſubeſſe quod non demonſtretur.

XXI.

His tranſactis, articulis ſubſcriptis, omnis hoſtilitas ceſſabit, et ſublata erit, et quae in his tranſacta ſunt, ea bona et ſincera fide ac verbo regio tenebuntur.

1658 buntur. Et vbi notitia de obſidibus Mariaeburgum receptis ad praeſidii commendatorem peruenerit, exinde vrbis veteris ciuitatis externa et interna porta tradetur, milite pedeſtri Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae ſub conditione, articulo XI. dicta, obtinenda. Interea in nullo alio loco quiſquam praeſumat vallo, muris, munitionibuſque vrbis propius appropinquare, vt nec acceſſus ab extra promouere, vel intra vrbem fortiora propugnacula reddere. Et ſi ſupra dicta in art. VIII. tormenta et res armamentariae cum quacunque ſuppellectile ob defectum equorum per terram deportari non poſſent, Sacra Regia Maieſtas Poloniae itinere nauali ea Mariaeburgum mittere curabit, ad primum ex parte Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae requiſitum, idque libere et abſque refuſione expenſarum.

XXII.

In cuius rei fidem haec ab vtraque parte deputatis commiſſariis tranſacta et concluſa, propriis manibus ſubſcripta, et ſigillis firmata ſunt. Dabantur in caſtris ad Thorunium die 23. menſ. Decemb. anno Domini 1658.

IOANNES ANDREAS MORSTEIN, Regni Referend. Colonell. S. R. M. Poloniae.

VLADISLAVS REY de Naglowice S. Reginal. M. Cancell. Neoforienſis Libuſ. Capitaneus.

BARTHOLOMAEVS RAVTENFELS S. R. M. Secretarius.

(L. S.)

ERICVS DRACO, S. R. M. Sueciae Colonellus.

BENEDICTVS AB HATTEN, S. R. M. Sueciae Colonellus.

FRIDERICVS TVNNER, Auditor.

(L. S.)

His conditionibus Polono Regi dedita eſt Torunia, nunquam alias dedenda, niſi fortiſſimos quoſque Suecorum morbus abſumpſiſſet, quem a conſumptis gingiuis ſquinantiam medici dixere [104]. Vrbi nihil deerat niſi militum numerus, quo per morbos exhauſto, vacua ciuitas defendi non potuit.

Dedita Thorunia, quantum moeroris Carolo in Dania triumphanti attulit, tantum Polono Regi exciuit gaudii. Niſi nimium exultantem Polonum Regem iterum aduerſa turbaſſent. Captus per eos dies a Moſchis belli Dux GONSIEVIVS, a Suecis vero Dux Curlandiae cum Ludouica Charlotta Georgii Wilhelmi Electoris Brandeburgici filia, totaque Ducali proſapia, vterque vno menſe, et tantum non vno die. Adeo vincula et priuatis et principibus communia ſunt. Captiuitatem Ducis breui totius Curlandiae ſubſequota eſt deditio, ſtupente Rege Polono, cui triumphanti ſemper moerorem obiiciebat fortuna.

Gonſieuius a Moſchis, et Curlandiae dux tota cum ducali proſapia capitur a Suecis.

Dum haec in Pruſſia, Lituania ac Curlandia eo anno geruntur, interim Dania extremam fere animam agere videbatur, cui iamiam extremum ſpiritum ducenti illico foederati principes miſere auxilia. Et inprimis Auguſtiſſimi Caeſaris LEOPOLDI primi, haud contemnendus ſeptemdecim millium bellatorum numerus fuit, duce comite MONTECVCVLI, cui adiuoxerat ſeſe Marchio Brandeburgicus, vna cum Czarnecio Poloni Regis per ea tempora fortiſſimo belli imperatore,

Rem

104) *Squinantia* non a conſumtis gingiuis dicitur, ſed corruptum barbarumque verbum eſt, ortum a *cynanche*, Graeca voce, ſtrangulationem cohibitomque ſpiritum ſignificante. Morbus hic, plenus periculi et contagioſus, a medicis *angina* nuncupatur, cuius variae ſont ſpecies. Signa eius deglutitio ac reſpiratio dolens atque impedita, maxime ſimul faucium inflammatio profundior, non autem gingiuae hoc in morbo conſumuntur.

Rem altius repeto de bello Danico, cuius ampliorem hiſtoriam Danicis relinquo ſcriptoribus. Poſtquam huius anni initio inaudita celeritate atque audacia Sueciae Rex Zelandiam ingreſſus fuerat, Rex Daniae propriis diffiſus viribus Gallico adnitente mediatore pacis tractatus a Carolo Sueciae Rege toties oblatos, ad extremum acceptat. Horum autem tractatuum haec ſumma fuit: 1658 Fit pax Danos inter et Suecos.

TRACTATVS ARTICVLI, ET PACIS CONCLVSIO,

INTER POTENTISSIMOS REGES CORONAE SVECIAE AB VNA, ET CORONAE DANIAE AB ALTERA PARTE, RATIFICATA IN ROTSCHILDT XXVI. FEBR. ANNO MDCLVIII.

I.

Perpetua ſemper et inuiolabilis erit, et manebit pax vtrobique, inter regias Maieſtates, eorumque Succeſſores, regna, terras, conſiliarios, officiales, ſubditos et incolas, Sueciae, Daniae, et Noruegiae, tali conditione, quod in poſterum abuſus, inquietudines, diſcordiae, inimicitiae, et bella omnino tollentur, ſicut etiam omnia quae vtrobique tam antehac, quam hoc durante bellorum tumultu contigerunt aut contingere potuerunt, mediante generali, et ad omnes ſeſe extendente amneſtia, penitus obliuioni tradentur; et e contra fiducialis amicitia, et amica fiducialitas pax et concordia, ſicut et bona ciuilitas erit et manebit, ita quod vnus alterius, commune bonum et vtilitatem tam verbis quam factis, ſicut et proprium promouere et manutenere ſtudebit, et quidquid in alterius partis, perſonae, regiminis, regni, terrae et ſubditorum damnum vergere poſſet, hoc ipſum quantum poſſibile fuerit, amouere et impedire conabitur. Pacis articuli inter Sueciae et Daniae Reges.

II.

Vt autem eo melius haec fieri poſſint, et mutua fiducia et amicitia inter regias Maieſtates, eorum regna Sueciae et Daniae conſeruetur, vtrobique confoederationes et allianciae, quae cum aliis Potentatibus, Regibus et Principibus, Statibus et Rebuſpublicis, etiam quibuſcunque erectae aut concluſae ſunt, in alterutrius partis damnum aut detrimentum ſeu praeiudicium, omnino reiicientur et tollentur, ſicuti etiam nullae aliae impoſterum allianciae ab vno contra alterum erigentur, nec alterius inimico vllo modo aut quouis praetextu ſtabitur et ſuccurretur.

III.

In eundem finem inter Nos mutuo concluſum et determinatum fuit, nullas exteras hoſtiles Naues aut Galeras etiam quaſcunque per Sund et Belt permittere tranſire, ſed hoc vtrobique pro ſua parte quantum poſſibile fuerit impedire conabuntur.

1658

IV.

Concluſum quoque et determinatum fuit, quod omnes naues, quas Regia Sua Maieſtas Sueciae, eiuſque ſubditi, aut aliqui in Suecia, ſeu ſub iis comprehenſis prouinciis, terris ac ciuitatibus, nulla excepta, aedificant, inhabitant, ſpectant, communiunt, aut demuniunt, paruae aut magnae, quibuſcunque etiam mercimoniis onuſtae, indifferenter, non tantum in Oreſund et Belt exemptae ac liberae erunt ab omni tributo aut telonio, inquiſitione, viſitatione, aliiſque moleſtiis et difficultatibus, quomodocunque tandem appellari poſſint, ſed etiam nullatenus obligatae erunt aliquas certificationes de bonis contentis exhibere aut demonſtrare, dummodo tantum ſecurum et liberum maris conductum, in Regiae Maieſtatis Daniae telonio in Helſingoer et Nyburgh exhibeant; ſed de bonis ad Regiam Maieſtatem, eiuſque ſucceſſores, ſubditos et incolas Sueciae, et ad omnes ſub iiſdem comprehenſas prouincias, terras, et ciuitates, ſpectantibus, ſi in alienis nauibus comprehendantur, ita ſeruabitur quantum ad certificationem ſicut ante hac fuit, ſecundum tenorem pactorum Bremenſium, tali conditione, quod ſi tantum nudam et rectam certificationem exhibuerint, ex tunc abſque vlla difficultate et moleſtia ſeu telonii perſolutione, per Sund et Belt libere tranſire et pertranſire poſſint; verum bona Suedica in externis nauibus contenta, ſi nullam deſuper certificationem exhibere poterunt, Sund et Belt ſubiecta erunt.

V.

Cum etiam Regia Sua Maieſtas Sueciae hoc bellorum tempore armis ſuis varias terras, prouincias et inſulas, et in iis ſitas fortificationes, caſtra et ciuitates, a Regia Maieſtate Daniae, ſibi acquiſiuerit, eaſque iure belli nunc poſſideat; hinc Sua Maieſtas Daniae pro ſe ſuiſque ſucceſſoribus regibus Daniae ac Noruegiae eorumque regno conſenſerunt et promiſerunt, pro ſatiſfactione vtriuſque et pro reſtitutione occupatarum terrarum, ſicut etiam pro reſtauratione omnium damnorum et ſumptuum, qui hoc bellorum tumultu Regiae Suae Maieſtati, eiuſque regno Sueciae illati ſunt, et praeterea ad vlteriores difficultates praecauendas, Regiae Suae Maieſtati, eiuſque ſucceſſoribus et regno Sueciae cedere prouincias Halland (quae olim pro aſſecuratione Regi Sueciae conceſſae fuere) vt Schonen, Blecking, et Bornholm, cum omnibus ad dictas prouincias ſpectantibus terris, feudis, et appertinentibus ciuitatibus, caſtris et fortalitiis, inſulis, dominiis, comitatibus, iuriſdictionibus, et legibus tam eccleſiaſticis quam politicis, contributionibus, teloniis, prouentibus, et iuribus, terra marique, ſicut olim Reges Daniae et Noruegiae eaſdem poſſedere, vt impoſterum ad Regiam Maieſtatem, eiuſque ſucceſſores Regni Sueciae in perpetua poſſeſſione et dominio permaneant.

VI.

Similiter etiam ceditur Regiae Suae Maieſtati eiuſdemque coronae Sueciae, a Sua Maieſtate et corona Daniae, caſtrum et feudum Bahus cum domo et feudo Trondheim, et comprehenſis ciuitatibus, caſtris et fortalitiis; ſicut etiam iuriſdictionibus tam eccleſiaſticis, quam politicis, bonis, feudis et appertinentiis quae ſub iis de iure ſpectant et olim ſpectarunt, tam in terra quam in mari, coronae Sueciae perpetua poſſeſſione incorporanda; quemadmodum deſuper, ſicut et ſuper alia iis conceſſa bona, terras et prouincias, vt in praecedentibus articulis

culis dictum, a Regia Sua Maieſtate Daniae, eiuſdemque regni conſiliariis, literae dimiſſoriales ſubſcriptae et conſignatae, illud clariſſime demonſtrant. 1658

VII.

Praeterea etiam ceduntur Regiae Suae Maieſtati, Eiuſque regno Sueciae, a Sua Maieſtate Daniae et ſucceſſoribus Eius regnoque omnes iuriſdictiones, tam eccleſiaſticae quam politicae, in quantum Sua Maieſtas Daniae eas habuit ſuper bona, quae in principatu Rugenſi ſita ſunt.

VIII.

Omnes quoque nobiles (qui in dictis illis prouinciis, terris, et feudis, bona habent et habitant) obligati erunt et tenebuntur Regiae Suae Maieſtati, Eiuſque ſucceſſoribus regni Sueciae iuramentum fidelitatis praeſtare, ſeque ad debitam obedientiam et ſeruitia eius obligare, vti olim Regiae Suae Maieſtati Daniae obligati fuerunt. Similiter quoque omnes in praedictis prouinciis habitantes tam religioſi, quam ſaeculares, ciues ac ruſtici, ſolum Regiae Suae Maieſtati eiuſdemque ſucceſſoribus ac regno Sueciae in perpetuum obligati erunt; et omnes praepoſiti et ſacerdotes Epiſcopo, ſicut et Superintendens et conſiſtorium ſubſequentur, quem vel quos Regia Sua Maieſtas Sueciae ad hoc deputabunt.

IX.

E contra vero a Regia Sua Maieſtate et regno Sueciae compromiſſum et addictum fuit, quod omnes ſtatus nobilium et ignobilium, eccleſiaſticorum et ſaecularium, ciuium et ruſticorum, ſuper terras illas feudaque in hoc tractatu ceſſa, in Dania et Noruegia, bona ſua, et proprietates reſeruare debeant, quae ipſis per haereditatem, emptionem, permutationem aut pignus ante haec belli tempora, vel a corona Sueciae, vel a priuatis, debentur; Et poſthacc poteſtatem habebunt, illa poſſidendi, fruendi et conſeruandi, ſicut et alienandi, vendendi, aut permutandi ſicut antea: Similiter etiam apud antiqua priuilegia et iuriſdictiones, abſque vlla moleſtatione, aut turbatione permanendi, in quantum illa non militant contra leges fundamentales eiuſdem coronae Sueciae, quacum in poſterum, terrae iſtae ſeu feuda perpetuis temporibus incorporata manebunt. Vt etiam Regiae Suae Maieſtatis Sueciae innatum fauorem et gratiam conditiones ſuas magis ampliandi, quam diminuendi, aduertere poſſimus, compromiſſum fuit, quod omnes tam nobiles quam ignobiles, qui ſe ſub Regiae Suae Maieſtatis, eiuſdemque regni Sueciae iuriſdictione totaliter dederunt, cum innatis Suecis conſimilem acceſſum ad honores et beneficia habere poterunt.

X.

Similiter etiam dictum fuit, quando fortalitia et terrae a Regiae Maieſtatis commiſſariis tranſportabuntur, quod ex tunc ſimul omnia documenta et inſtructiones, quae ad manus haberi poterunt, quoad terras, in iiſque ſituatorum bonorum conſtitutiones, prouentus aut quaeſtus, vel etiam circumferentias aut vicinitates, vel quod iuſtitiam attinet horum ſcripta, libri et documenta conſimiliter tradentur, ac inpoſterum cum certis deputatis commiſſariis, duobus aut tribus vtrobique aſſignabitur, qui circumiacentia loca, eorumque diuiſiones inter abſceſſores bonorum, et proxime illis adiacentium, conſeruataſque prouincias et feuda, oculatam ſument inſpectionem et diiudicabunt, vt eo melius omnes

1658 controuerſiae, lites et abuſus euertantur, et vnuſquiſque ſuum, quod ipſi adiudicatum eſt, in pace et quiete conſeruare et poſſidere poſſit.

XI.

Omnia quoque loca, quae Regiae Maieſtati Sueciae eiuſdemque regno, hoc bellorum tempore deſumpta ſunt, vbicunque etiam illa ſita fuerunt, plenarie reſtituentur, ſimiliter etiam duae iſtae naues Suedicae, quae in belli huius initio in Sund detentae fuerunt, cum omnibus ſuis bonis, contentamentis et certis appertinentiis, aut conſimilibus mercimoniis reſtitui debent. Et praeterea ab vtraque parte concluſum fuit, quod omnia mercimonia, quae virtute emanatarum commiſſionum facta ſunt, et ante Porſtruppicam pacis concluſionem introduci non poterant, illis reſtituentur, ad quos ſpectauere. Quidquid autem ex aliis bonis et mobiliis poſt illa tempora vnius alteriuſue partis ſubditis, terra marique ablatum fuerit, et a Regia Maieſtate Sueciae aut Daniae ante praememoratam pacis confoederationem alicui donatum fuit, conſimiliter reſtituetur.

XII.

E contra Regia Sua Maieſtas, eiuſque ſucceſſores coronae Sueciae, cedunt Regiae Suae Maieſtati, eiuſdemque ſucceſſoribus coronae Daniae, omnia priuilegia, omneſque iuriſdictiones, quas Regia Sua Maieſtas iure belli in omnibus fortalitiis, caſtris, inſulis, prouinciis, ciuitatibus, et territoriis habere potuerunt, quas Regia Sua Maieſtas hoc bellorum tempore armis ſuis inuaſit, maxime in prouinciis Sclandiae, Lalandiae, Falſtriae et Langelandiae cum fortalitio Naſchoer, item Fioniam, Iutlandiam, Sleſuicum, Holſatiam, Stormariam et Dithmarſiam, cum fortalitiis Friderichſoede, Hallſchantz, cum domo et comitatu Pinnenberg, ſicut et inſulas Alſam et Monam, cum domibus principum Sunderburg et Nordburg, et omnibus in hiſce duobus regnis Daniae et Noruegiae, ſicut et in praememoratis principatibus, eiſque adiacentibus prouinciis et inſulis, occupatis ciuitatibus, fortalitiis, caſtris, feudis et domibus nobilium, ſicut et territoriis quomodocunque nominari poſſint, et in hiſce concordantiis per expreſſum conceptae non ſunt, haecque omnia poſtquam virtute compoſitionis pacis denuo reſtituta fuerint, apud Regiam Suam Maieſtatem eiuſque ſucceſſores coronae Daniae, cum omnibus ſuis appertinentiis et iuriſdictionibus in poſterum imperturbata manebunt.

XIII.

Conſimiliter cedunt Regia Sua Maieſtas Sueciae pro ſe et ſucceſſoribus ſuis omnia iura et praetenſiones, quas Sua Regia Maieſtas, ratione Ducatus Bremenſis, habuere aut habere potuere ſuper comitatum Delmenhorſt et ſuper Dittmarſen, et transferunt illa Regiae Suae Maieſtati Daniae, eiuſque ſucceſſoribus et Ducibus e domo Holſatiae regiae et Gottorpicae lineae, hac conditione, quod Regia Sua Maieſtas Sueciae, illiuſque ſucceſſores deſuper nunquam vlteriorem praetenſionem habebunt, et caſu quo Sua Maieſtas Sueciae ratione dicti Ducatus Bremenſis aliquam praetenſionem haberet, ſuper bona quaedam nobilium in Holſatia, eadem hac occaſione promiſit et iure ſuo ceſſit, quod documenta praeſentia hucque ſpectantia, Regiae Suae Maieſtati Daniae, et domo Holſatiae regiae et Gottorpicae lineae tradentur.

XIV.

1658

XIV.

Sicut erga fortalitia vtrobique, tam quae hoc bellorum tempore occupata, quam quae ſecundum pacis concordata traducta ſunt, vacua et abſque vlla munitione, prouiſione aut tormentis relinquentur, conſimiliter etiam concluſum fuit, quod ruſtici in feudis illis, vbi fortalitia illa ſita fuerint, obligati erunt, tormenta illa, munitiones et prouiſiones verſus littus abducere, vbi iſthaec omnia illa melius nauigio abduci poterunt.

XV.

Praeterea etiam concluſum eſt, et determinatum, quod in caſtris ſeu fortalitiis, quae ab vna ad aliam partem tranſacta ſunt, aut euacuata, deputabuntur certa quaedam loca, vbi is, qui fortalitia tradidit aut deſeruit, prouiſionem ſiue ammunitionem ſuam in certa cuſtodia habere poterit, vſque dum illa commode iſtinc auehi poterunt, ſeu abduci.

XVI.

Vt autem euacuatio, et permutatio ſupradictarum prouinciarum, ciuitatum, et fortalitiorum vtrobique eo melius fieri poſſet, ambae partes ita deſuper concluſerunt et conuenerunt, quod, quamprimum 2000. equites (qui Regiae Suae Maieſtati Sueciae hac occaſione a Sua Maieſtate Daniae promiſſi ſunt) traditi fuerint, Sueciae exercitus confeſtim Selandiam petet, et deſuper Helſingoburgum 27. Februarii, Landscrona 28. eiuſdem, Malmogia 1. Martii tradentur; ſimiliter eiuſdem Chriſtianſtadt, Regiae Suae Maieſtatis Sueciae commiſſario, eodemque die Naſchoer, Regiae Maieſtatis Daniae commiſſariis cedentur, quo tempore etiam Sueciae exercitus denuo ex Lalandia, Falſtria, et Langelandia abducetur, etiam 15. Martii Chriſtianopolis et reliqua pars Bleckingiae, cum Bornholmia, (in quantum poſſibile fuerit, et aura permittet) ſicut et Bahus 18. eiuſdem tradetur. Item 1. Maii Trontheimium, Iemptia et Bremeruerda, ſicut et alia loca, quae Regia Daniae Maieſtas hoc bellorum tumultu occupauit, vbicunque tandem ſita fuerint, Regiae Maieſtatis Sueciae commiſſariis denuo reſtituentur; e contra vero totus exercitus Regiae Maieſtatis Sueciae, eodem die diſcedet ex Fionia, Iutlandia, Sleſuico, Holſatia, Stormaria, et Dithmarſia, ſicut et ex circumiacentibus inſulis, fortalitiis, caſtris, et domibus nobilium, quomodocunque etiam appellari poſſint. Item caſtra et fortalitia Friderichsoede, Pinnenberg, Halſchantz, cum adiacentibus omnibus locis, vbicunque tandem ſitis, quae hoc bellorum tempore ad Regiae Maieſtatis Sueciae manus deuenere, eodem die 1 Maii Regiae Maieſtatis Daniae commiſſariis manibus tradentur; Eodem etiam tempore inſula Alſa cum Sunderburgo et Nordburgo, proprio ſuo domino tradentur, et ſi quid vlterius in praedictis regnis, prouinciis, ducatibus, et inſulis inueniri poterit, quod ab vna alteraue parte occupatum fuerit, omnia liquidentur, et omnino reſtituentur.

XVII.

Vt etiam incolis nulla fiat violentia, ſeu inſolentia, quando praedictae permutationes fortalitiorum fient, ſiue quando milites a ciuitatibus et prouinciis, termino praefixo, demigrabunt, vtrobique commiſſarii deputabuntur, qui diligentem inſpectionem habebunt, ne quid violenter ſubditis auferatur, vel modo etiam illicito quidquam ab ipſis petatur. Et ſicut exercitui Suedico, quamdiu hiſce in partibus

1658 commorabitur, omnia neceſſaria ſubminiſtrabuntur; ita etiam apud eoſdem bonus ordo, et diſciplina ſeruabitur, tali modo, quod incolis et ſubditis, a die quo pax concluſa fuit, nihil amplius, ſiue tributum, ſiue quaedam alia belli incommoda, cuiuſcunque etiam nominis, extorqueantur: quam quod ad neceſſariam militum ſuſtentationem, ab vtriuſque partium commiſſariis hac in re ordinatam, neceſſarium fuerit, quamdiu in hoc regno permanſerint.

XVIII.

Quod autem ſupra memoratum eſt, de reſtitutionibus terrarum, et earum euacuationibus in praeſcriptis terminis, intelligendum erit ſecundum leges patriae, tali modo, quod illi, qui feuda poſſident, illorum prouentibus vti poterunt, vſque ad futurum feſtum ſanctorum Philippi et Iacobi, ſicut etiam reſidua acceptare ab anno 1657. a feſto S. S. Philippi et Iacobi, vſque ad annum 1658. hoc tamen reſpectu, quod quae illis ſtatim perſolui nequeant, ſufficiens tempus concedetur illa poſthac certis praefixis terminis repetendi.

XIX.

Similiter vtrobique omnes captiui, magni et parui, cuiuſcunque ſtatus aut conditionis fuerint, confeſtim abſque redemtione dimittentur, quod autem attinet ſuſtentationem ipſorum, illa ſecundum aequitatem perſoluetur.

XX.

Omnes quoque ſubditi et incolae, qui ex praedictis occupatis terris aut prouinciis ad alias ciuitates migrare deſiderant, id libere facere poterunt, dummodo tantum id fiat, ſecundum leges et ſtatuta patriae aut terrarum, a quibus transſmigrant: quod autem attinet bona, quae in ciuitatibus illis hoc bellorum tumultu in ſaluo poſita ſunt, ad quoſcunque tandem ſpectauerint, ſine vlla contradictione et difficultate eadem repetere poterunt.

XXI.

Praecedentia vero pacta, velut Stetinica, Sieredica et Brembſebroica, quae inter hos duos Reges laudabiliter erecta ſunt, totaliter et plenarie in ſuo vigore et ſuis articulis, ſicut in initio huius belli fuere, permanebunt, ac ſi de verbo ad verbum hiſce nouis inſerta forent, dummodo per hunc tractatum expreſſe mutata non fuerint.

XXII.

Regia quoque Sua Maieſtas Daniae tenebitur Sereniſſimum Principem de Schleſwig, Holſtein, Gottorp etc. ſecundum aequitatem contentare, deſuper autem commiſſarii Regiae Maieſtatis Daniae, et Sereniſſimi Principis tractabunt, ita tamen, quod circa 2. diem Maii concluſio fiat.

XXIII.

Praeterea etiam quaecunque hoc bellorum tumultu fieri potuerunt, aut facta ſunt, quae inter Regiam Maieſtatem et coronam Daniae, ac inter Sereniſſimum

ſimum Principem de Schleſwig Holſtein et Gottorp aliquam diſplicentiam aut 1658
abuſum cauſare poſſent; vel a Regia Maieſtate Daniae, et Sereniſſimo Principe, vel contra ſeipſos, aut eorum miniſtros, officiales, aut ſubditos, forſan aliter quam bene ſumi, aut intelligi poſſet, omnia illa in poſterum ſine vllius damno, et detrimento obliuioni tradentur, et per huius pacis compoſitionem reconciliata manebunt.

XXIV.

Similiter promittitur, quod Domino Corfitz de Vlefelt, intra 3. Aprilis, omnia ſua bona in Dania et Noruegia, tam mobilia quam immobilia, integre reſtituentur, et praeterea pro omnibus ei damnis illatis, ſecundum aequitatem, ſatisfactionem et compenſationem habebit intra futuram S. Ioannis feſtiuitatem; Ipſique etiam comiti et comitiſſae eiuſdemque matri, liberis, amicis, et miniſtris liberum erit in Dania quocunque ipſi, aut ipſis placuerit, libere et ſecure permanere et habitare; feudis quoque, quorum comes de Vlefelt eiuſque filius feudatarii ſunt, velut Hirsholm, Minckelien, et Monaſterium S. Ioannis in Noruegia, ſecundum tenorem literarum feudalium, deſuper emanatarum, frui poterunt, ſimiliter etiam ipſius coniugi debitus titulus plenarie reſtituetur.

XXV.

Quicunque etiam Reges et reſpublicae, potentes et principes, huic paci intereſſe voluerint, et ſubſcribi, hoc ipſum apud vtrumque Regem quaerere poterunt.

XXVI.

Abrogabitur quoque ius feciale cum manifeſto Danico, et non amplius exhibebitur aut diuendetur.

XXVII.

Quod autem haec omnia, in iſtis verbis iſtoque ſenſu et opinione, vt ſuperius ſcriptum vtrobique fiducialiter et confidenter erigi et in poſterum obſeruari queant, concluſum et determinatum fuit; quod hi noſtri amicabiliter erecti tractatus, et pacta, ab vtriuſque regni Regibus, CAROLO GVSTAVO, Rege Sueciae, et FRIDERICO III. Rege Daniae, propriis manibus et ſignaturis confirmabuntur, et pro maiori ſecuritate, ab vtriuſque regni conſiliariis intimis, ſubſcribentur, et officii ſui ſigillo munientur.

XXVIII.

Concluſum quoque et compromiſſum fuit, quod ab vtraque parte conuenient, vnus regni conſiliarius cum ſuo ſecretario in Helſingoer circa 2. Aprilis; et huius ratificationem, ſub vtriuſque manus ſubſcriptione, et ſigilli communitione, modo iam praedicto et concluſo ſecum conferent, ſimiliter etiam eodem tempore Dani literas ceſſoriales ſuper Halland, Blecking, Schonen, Bornholm, Bahus, et Trondheim, eaſque ad inuicem permutabunt, ad maiorem certificationem initae et confirmatae pacis.

Pro maiori item ſecuritate et confirmatione, quod haec omnia a nobis, tali modo, vti ſupra dictum, peracta concordata et concluſa ſunt, et a regia Sua Maieſtate, Sereniſſimo et gratioſiſſimo noſtro Rege ac Domino, fiducialiter ac firmiter ita ſeruari et obſeruari debeant, et illius ratificatio tempore aut die praefixo

1658 fixo infallibiliter exhibebitur, haec propriis manibus ſubſcripſimus, et officii Noſtri ſigillo communiuimus, er inſuper a Regiae Suae Maieſtatis Franciae, et Suae Celſitudinis Protectoris Angliae, reſpectiue ordinariis oraroribus, er extraordinariis legatis, tanquam mediatoribus in hiſce tractatibus pacis, rogauimus, vt pro maiori firmitate ac meliori certitudine et teſtificatione, haec omnia vna Nobiſcum ſubſcribere er ſubſignare non grauarentur, quod factum eſt in Rotſchildt a6. Februarii anno 1658.

Nouum bellum inter Daniae et Sueciae Reges.

Haec ſumma pacis Dano Suedicae, quae vix medio durauit anno. Vbi enim Daniae Rex Bremeruerdae propugnaculum Sueciae reſtituit Regi, illico ex amico atrociſſimum hoſtem Carolum breui expertus eſt: dum haud multo poſt eundem, 20. nempe Auguſti, inſperate ad Haffniae (Regia Daniae eſt) cerneret portum. O quid non mortalia pectora cogis dominandi cupido!

LIBRI IX. CAPVT V

SYNOPSIS

Origo noui diſſidii inter Suecos et Danos. Literae Sueciae Regis ad Regem Chriſtianiſſimum. Literae Sueciae Regis ad confoederatos Belgii. Czarnecius in Daniam ſubmiſſus. Literae Daniae Regis ad Czarnecium, belli ducem.

Origo noui Danos inter et Suecos diſſidii ac praetenſa cauſa Suecorum fuit:

Origo noui diſſidii Suecos inter et Danos.

I. Turbata a Danis poſt confectam pacem, non minus quam antea armis vindicata et aſſerta, commerciorum et nauigationis omnimoda libertas.

II. Exacta a Suecis vectigalia, cauſa ſaepe inter regna Septemtrionalia magnorum motuum, ſed qui proximo tractatu finiri omnino videri debuerant.

III. Reſciſſa a Scandia inſula Huena, a Nidroſienſi Satrapia praefectura Romsdalenſis.

IV. Negata coniunctio claſſis, ad arcendam ſecundum pactorum tenorem violentiam a mari Balthico.

V. Impedita Suecis per tractatum expreſſe attributa cum prouinciis ceſſis regalia, et iuriſdictiones, qualibus vſa eſt antehac Dania Noruegiaque.

VI. Naues et bona ante clarigationem belli, ſiue aperta Danorum vi, ſiue per ſuppoſitam alieni nominis practicam, erepta, et vigore pacis reſtituenda, partim in immenſum protracta, partim adhuc retenta.

VII. Militia tradi mox debita, nimis diu dilata, quanquam ſatis externi militis frequenter in Dania alebatur.

VIII. Damni, ex ſubrepta per piraticam Africae ſocietate promanantis, nulla, licet eiuſdem reſtitutio pacta eſſet, reparatio.

Haec

Haec ſumma praetenſionum noui belli et incendii Daniae, cuius ſuccinctam relationem per ea tempora Chriſtianiſſimo Galliae Regi Sueciae ſubmiſerat Rex. Cuius haec ſumma fuit: 1658

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Suecorum, Gotthorum, Vandalorumque Rex, etc. Sereniſſimo et Potentiſſimo Regi Chriſtianiſſimo etc. ſalutem et proſperos rerum ſucceſſus. Literae Sueciae Regis ad Regem chriſtianiſſimum.

Non dubitamus mirari *Maieſtatem Veſtram*, quid Nos mouerit ad arma in Daniam denuo ſtringendum, ex quo benignam pacem, interpoſitione Maieſtatis Veſtrae non ita pridem adepti, forſan videmur. Proinde non alienum duximus Maieſtatem Veſtram, paucis ſaltem adductis, informare, vt de iuſtitia inſtituti Noſtri certior facta intelligat non nouum Nos ſuſcipere bellum, ſed neceſſitate quadam cogi ad vetus continuandum, cum tot aliis diſtringamur, vt hocce ſi licuiſſet, libenter ſuperſederimus. Bellum enim terminatum dici nequit, niſi adimpletis legibus, quarum praeuia conditione pax reducta intelligi debet. Stipulati ſunt ea Dani, mediante tractatu, quae ſi tanta alacritate executi fuiſſent, qua ſinceritate et facilitate videri voluerunt promiſiſſe, nouo in his oris ſtrepitu haud fuiſſet opus. Sed experti ſumus, omnem praeteriti tractatus apparatum, alium in finem non fuiſſe inſtitutum, quam vt tunc curſui armorum Noſtrorum velut obice poſito, iniectiſque verbalibus delinimentis tempus aucuparentur ac poſtea executionis tergiuerſatione, remora, cunctatione, et contradictione Nos ea regni Noſtri ſecuritate priuarent, ad quam bello et tractatu vnice connitebamur. Factum enim eſt, vt exercitu Noſtro accincto ad diſcedendum ex Selandia mox traditio munitorum locorum in Dania dubia redderetur, nec ſecundum inſtrumentum pacis praeſidiis Noſtris imponendis patefacta fuiſſent, niſi in eo tunc ſtatu fuiſſemus, vt arma Noſtra vim operi adieciſſent, ſimiliter quoque negari milites, qui in poteſtatem Noſtram redigi deberent, antequam Selandia excederemus. Ex quo vero Selandiam exercitu et copiis vacuam fecimus, ſub praetextu foederis Nobiſcum ineundi, libertatiſque commerciorum, omnem omnino pactorum vim, aut elidere prorſus, aut ſodicare tentabant Dani, totumque negotium in eam lubricitatem redigere, vt, in quo ſecuritatis, tantopere a Nobis deſideratae, ſpem amplius collocaremus, nihil fere reliqui eſſet. Ex hiſce talibus contrauentionibus, nata Nobis eſt neceſſitas pertractatorum executionem fidelius vrgendi. Atque vt ea Maieſtatem Veſtram prorſus non fugiant, paucis quaedam oculis eiuſdem ſubiiciemus, quibus intelligi poſſit, quantum Nobis ab iſto tractatu polliceri liceret ſecuritatis. Nam turbata eſt poſt confectam pacem, non minus, quam antea armis vindicata et aſſerta commerciorum et nauigationis omnimoda libertas; Exacta a ſubditis Noſtris vectigalia, cauſa ſaepe inter regna Septemtrionalia magnorum motuum, ſed qui proximo tractatu finiri omnino videri debuerunt: Reſciſſa a Scandia inſula Huena ab Nidroſienſi ſatrapia praefectura Romſdalenſis: Negata coniunctio claſſis, ad arcendam ſecundum pactorum tenorem violentiam a mari Balthico: impedita Nobis per tractatum expreſſe attributa cum prouinciis ceſſis regalia et iuriſdictiones, qualibus vſa eſt antehac Dania Noruegiaque. Naues et bona ante clarigationem belli, ſiue aperta Danorum vi, ſiue per ſuppoſitam alieni nominis practicam, erepta, et vigore pacis reſtituenda, partim in immenſum protracta, partim adhuc retenta, militia tradi mox debita, nimis diu dilata, quanquam ſatis externi militis frequenter in Dania alebatur: Damni ex ſubrepta per piraticam Africae ſocietate promanantis nulla, licet eiuſdem reſtitutio pacta eſſet, reparatio; Quaeque alia plura longum foret literis enumerare, quorum executionis laboribus non modo

1658 Noſtri commiſſarii, ſed etiam Maieſtatis Veſtrae legatus tantum non fatigati ſunt. Singula vero ita ſunt comparata, vt niſi effectui iungantur, nulla Nobis ab hac pace ſecuritas expectanda veniat, ob quam tamen adipiſcendam ſingulari moderatione vſi ſumus, in temperandis conditionibus pacis, cum aliquas accipere nihil opus videretur. Talis quoque eſt conditio regni Noſtri, vt niſi hic tuti fuerimus, haudquaquam integrum Nobis ſit implicari longinquioribus bellis. Cognitum enim eſt non modo ſuperioris temporis exemplis, ſed hoc recenti apprime conſpicuo, nulla re magis ſupplantari ſucceſſus Suecorum, quam diuerſionibus quibuſcunque Daniae, cui facile ac promptum ſemper eſt, vndiquaque propriis et alienis viribus inferiores regni Noſtri receſſus, prouinciaſque eidem annexas penetrandi, id quod non abſque inſigni periculi et impenſarum ſenſu experti ſumus, cum e Polonia in has oras ſuperiori anno nos conuertere coacti ſumus. Sperauimus equidem fore, vt, quamuis Daniam ſatis pigram ad executionis negotium deprehenderemus, ſui tamen ſtatus rationem in conſilio haberet, ac leuata per executionis ſucceſſum militia Noſtra ex ſuis prouinciis, arctioris foederis vinculo Nobiſcum coaleſceret, quod nimium quantum circa tractatus Rotſchildienſes, iteratis multoties conteſtationibus ambiuit, verum comprobauit poſtea verbis exiguam fidem, maluitque nonſolum pacis leges ſuſque deque habere, ſed etiam antiquis inſiſtere conſiliis, quibus Nobis periculum perpetuum crearetur, ac eorum praeferre amicitiam, qui iam diu faces aliorum quieti et concordiae ſubmittere conſueuerunt, ac illam ipſam Daniam tempeſtatibus quodammodo commiſit. Hinc nihil impetratum, niſi tanquam ab inuitis, vt reperta olim occaſione rumpendi, praetextus velut coactis non deeſſet. Vnde maximum Nobis oriturum diſcrimen conſpicabamur, foreque vidimus, vt ſi in eo ſtatu relicto negotio, exercitum moueremus, in eundem rurſus ſcopulum impingeremus, ac par rurſus periculum cum ſuperioribus ſubiremus. Nam ex quo inimici Noſtri coeperunt alibi prominere, tempus quoque agendi videretur Nos eo vocare, irritus fuit omnis, quanquam inſtantiſſimus commiſſariorum Noſtrorum pro abſoluendo et ſubſcribendo tractatu conatus, admonitiones quoque et literae Noſtrae propriae in vanum fuere, iudicantibus ſcilicet Danis neceſſitatem ineuitabilem Nobis vel inuitis iniici tunc excedendi, re plane infecta: idque maxime comprobarunt, cum copias Noſtras, aut plane migrare iuſſimus, aut ipſimet cum exercitus robore verſus fines properauimus. Quanto enim magis abitum parauimus expectantes vltimam operi manum impoſitum iri, tanto minus ad perficiendum negotium inclinabant; imo ſemel tractata ſcripto reddere, partim in hunc diem differebant, partim reuocare tentabant, interea frequenter miſcere conſilia cum inimicorum Noſtrorum miniſtris Hafniae et alibi exiſtentibus, militemque externum non abſque grauibus impenſis alere, eundemque nouis ſupplementis locupletare pergebat: quod certe de nihilo eſſe non potuit. Inſigniter vero apparuit Danorum tergiuerſatio et cunctatio, cum Rex Hungariae ad imperiale faſtigium ſurrexiſſe audiretur. Tunc vero, vt intercalaretur tempus, miſſi ſunt ad Nos internuntii exceſſum armorum Noſtrorum, infecta omnino re, perſuaſuri, vt interea Noſtri legati operi manum adhibituri nihil agerent, ac tempus protraheretur, quo alibi pro Danis non nihil fieret. In tanta ergo rerum lubricitate, animorum mutationibus, tractatus incertitudine, cunctationibus etiam, quae Nobis haud exiguum damnum apud alios Noſtros hoſtes accelerarunt, tergiuerſationibus et occultis cum inimicorum Noſtrorum miniſtris colluſionibus, vtrique non immerito Noſtrae tam ſalutis, quam ſecuritatis proſpiciendae admonebamur, ne procul cum aliis implicati ſolitas Daniae inſidias experiremur. Teſtari ſane poſſumus, paucas ante ſeptimanas, ne quidem in mentem

mentem Nobis veniſſe hanc expeditionem, ac ſi dicendum, quod res eſt, haud facile aliam, inuito magis animo, iniuimus. Vbi vero nihil certi vel ſtylo conſignaretur, nec ad vllum exitum res peruenire poſſet, quin idem Nos ſemper maneret periculum, quod Nos obruebat in Polonia conſtitutos; Maieſtati Veſtrae iudicandum relinquimus, annon ea ſecuritas armis quaerenda eſſet, quae pacis legibus obtineri haudquaquam potuit. Nobis certe, inuitis huc adductis, perſuademus, Maieſtatem Veſtram, tam hiſce literis, quam ex legato ſuo informatam, inſtituto huic Noſtro, vtpote quod iuſtitiae iuncta neceſſitas Nobis eligendum dictauit, pro mutua, quae Nobis cum Maieſtate Veſtra intercedit neceſſitudine, ſuffragaturam. Digna enim res eſt benigno fauore, quae ſub pactorum religione impie defraudata, conſeruationem et ſecuritatem ſui, non niſi iuſtis armis, ſortitur. Quibus etc. Dedimus in caſtris Ottersloff ad Hafniam die 21. Auguſti 1658. 1658

Maieſtatis Veſtrae

Bonus Frater, Conſanguineus, Amicus et Foederatus,

CAROLVS GVSTAVVS

Eduard Ehrenſteyn.

Haec ſumma literarum ad Galliae Regem continens expeditionis in Selandiam relationem. Addidit et alias literas ad ſtatus confoederati Belgii. Quarum haec ſumma:

Nos CAROLVS GVSTAVVS Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex etc. Celſis et praepotentibus Vniti Belgii Ordinibus etc. Literae Sueciae Regis ad confoederatos Belgii.

Non dubitamus, mirum Vobis videri, quod arma denuo in Daniam ſtringamus, ex qua non ita pridem pacem adepti forſan dixeritis. Sed cum de iuſtitia inſtituti Noſtri certiores facti fueritis, intelligetis, nec ſuperiori bello adhuc finem fuiſſe impoſitum, nec rebus ſic conſtitutis potuiſſe Nos de pace ſecuros eſſe. Bellum enim terminatum dici nequit, niſi adimpletis legibus, quarum praeuia conditione, pax intelligi debet reducta; quibus ſi Dani ea animi alacritate fuiſſent obſecuti, qua promptitudine eas polliceri non detrectarunt, nouo in his oris ſtrepitu haud fuiſſet opus. Sed cum experiremur praeteritum tractatus apparatum alium in finem non fuiſſe expetitum, quam vt tunc curſui armorum Noſtrorum obice velut poſito, inlectiſque verbalibus delinimentis tempus aucuparentur, ac poſtea probata animi Noſtri moderatione in temperandis pacis conditionibus, egreſſoque ex Selandia exercitu Noſtro, executionis perpetua in hunc diem tergiuerſatione, remora, et contradictione Nos regni Noſtri ſecuritate priuarent, reiectos in ſuperiorum temporum diſcrimen, ſi arma ad alios Noſtros hoſtes, re hic infecta, conuertiſſemus; vtique neceſſitas Nobis eſt impoſita, ab iis Nobis cauendi, quibus facile ſemper ac promptum eſt, in nuda imperii Noſtri viſcera, eique adnexas prouincias penetrandi. Cuiuſmodi quidem facinori ſaepe obnoxii fuimus, verum tunc conſpicuo plane exemplo, cum e Polonia ſuperiori anno diuertere cogeremur, non abſque inſigni periculi et damni Noſtri ſenſu. Longum foret ea omnia literis recenſere, quae Nobis hanc expeditionem cauſata ſunt, alias animo conſtituentibus caeteris Noſtris hoſtibus in tempore obuiam ire, qui ex tanta Danorum tergiuerſatione occaſionem arripuerunt potiores praerogatiuas prenſare, et irreparabilia Nobis damna inferre.

1658 Exponet Vobis miniſter Noſter apud Vos reſidens, nobilis ſincere Nobis fidelis HARALDVS APPELBOM fuſius, quae in hanc rem ſunt, vt intellecto, quanta et tarditate et aſtutia Dani Nobiſcum in omnibus fere punctis conſeruationem et ſecuritatem regni Noſtri concernentibus egerint, alienum non iudicetis, ſi Nobis conſulere nitamur, ne ad eundem plane ſcopulum, rurſus impingamus. Reputantibus vero Nobis, quae res Danos tantopere moraretur, quominus pacta conuenta iuſte exequerentur, cum viderent Nos et literarum Noſtrarum admonitiones, et legatorum Noſtrorum inſtantias comprobare, partim copiarum Noſtrarum in prouincias Noſtras Germanicas eductione, partim Noſtro proprio verſus fines cum robore exercitus abitu, non alia occurrit cauſa, niſi quod haud quaquam eo animo Danos animaduerterimus, vt promiſſis ſtare cuperent, exiſtimantes, vel inuitis neceſſitatem ineuitabilem Nobis imponi, negotio neutiquam confecto, hinc excedendi, tot ſcilicet aliis hoſtibus Nos prouocantibus. Quanto enim magis abitum parauimus, ſperantes eo rem perductum iri, vt vltima manus executioni imponeretur, tanto minus negotium curae cordiue iis fuit, ad tres ſeptimanas omnem cum legatis Noſtris conſerentiam abſcindentes, et quidem, quae ſemel tractata videri debebant ſcripto reddere, in hunc vſque diem, quanquam inſtanter Noſtris et ſaepe flagitantibus, differebant, nonnulla etiam reuocare tentabant, apertam ſibi vbiuis ad controuerſias et actionem tenentes viam, et, cum opportunum videretur, pacem rurſus rumperent. Caeterum militem externum alere, eundemque nouis ſupplementis locupletare pergebant, quod ſicuti Daniae hoc tempore non niſi graue eſſe poteſt, ita de nihilo fuiſſe haud quiſquam facile iudicauerit, qui anteacta cum praeſentibus componere didicit. Et quamuis eo redactam Daniam arbitraremur, vt omiſſis alienis ſui rationem ſtatus in conſilio potiſſimum haberet, compertum tamen eſt, aures inimicorum Noſtrorum miniſtris, tam in Dania, quam extra eandem frequenter aperuiſſe, id quod haud minimam tergiuerſationis rationem Nobis ſubiicit. Non tamen adeo miramur, ſi aperti et iurati Noſtri hoſtes Daniam contra Nos inſtigent, id vero Nos magis afficit, quod vehementer iactet breui a Vobis contra Nos conſpicua auxilia ſubminiſtratum iri; Imo vero affirmet legatum Veſtrum BEVNINGIVM prolixiſſime hoc promiſiſſe, atque id egiſſe, ne tractatus Nos inter et Daniam omnibus numeris abſoluatur. Nouimus equidem aliunde etiam dictum legatum ea negotiatum eſſe, quae amicitiae et foederationi Noſtrae aliorumque Veſtrorum legatorum, apud Nos degentium, conteſtationibus haud quaquam reſpondent, non tamen eo excurrere et praeualere animi eius intemperantiam putauimus, vt ipſi integrum ſit, tempeſtates magis exaſperare, quam ſedare. Cum vero hactenus ea egerit, dixeritque, quae nec foederis Noſtri legibus conſona ſunt, nec conſeruatio Noſtri patitur, dicendumque ſit, eundem haud poſtremam cauſam eſſe turbatae in Septemtrione tranquillitatis, verendum ſane eſt, ne ad Vos iam reuerſus ſiniſtre omnia interpretetur, diſſidiaque potius, vt diu conſueuit excitare, et alere, quam paci et bono inter amicos conſenſui operari conetur. Nos vero cum nihil antiquius aut potius ducamus, quam ſinceram Vobiſcum colere amicitiam, valde abhorremus ab iis, qui diſcordiae faces ſubmittere quaerunt, atque proinde non ea modo contribuimus ſemper animo et factis, quae Vobis et reipublicae Veſtrae grata, foederibus vero mutuis commoda iudicauimus, ſed etiam cum Veſtrorum quorundam miniſtrorum operas eo collimare videremus, quomodo rebus hoſtium Noſtrorum Vos miſcerent, per miniſtrum Noſtrum amice requirendum putauimus, quid Nobis omnino de inſtituto Veſtro perſuadendum eſſet; victuri ne ſitis Nobiſcum ſicuti optamus et ſperamus in conſtanti et infucata amicitia tot annorum foederibus non ſine prae-

claro

claro vtriuſque partis fructu communita, an, vti dictus legatus, Beuningius ſpem 1658
hoſtibus Noſtris ſubieciſſe fertur, conſilium et mentem abſque vlla a Nobis data cauſa mutaturi, et hoſtium Noſtrorum partes conſilio et ope Veſtra roboraturi ſitis? Nos certe, vt talis legati Veſtri ſtudii, nec cauſam legitimam nec fructum ſatis commodum inde venturum perſpicimus, ita nec in animum inducere poſſumus, vt Veſtro id iuſſu egerit, eoque magis fixum Nobis eſt perſeuerare in illibata Vobiſcum amicitia, eandemque, ſicuti in omnibus occaſionibus fecimus, comprobare certiſſimis candoris argumentis parati ſumus, ſi non diſpliceat Vobis paria Nobiſcum, vt veros confoederatos decet, facere. Atque cum Nos non fugiat, poſſe ſubditis Veſtris ex hoc cum Dania reſuſcitato bello ſuboriri aliquam ſuſpicionem, quaſi per illud commercia quidquam damni patiantur, ad liberandum eos tali opinione ac pariter conteſtandum certitudinem amicitiae Noſtrae conuenire cenſuimus, vt hiſce Vos aſſecuraremus, nihil nec incommodi, nec impedimenti ad libertatem nauigationis aut commerciorum, inde manaturum; quin potius conſpicietis, atque re ipſa experiemini promptos Nos fore, tam ad ea, quae ad dictae nauigationis commerciorumque ſolitos ſucceſſus prouehendos ſeruient, quam ad amicitiam mutuis beneficiis ſtabiliendam pertinere poſſit. Qua de re plura dedimus in mandatis ſupradicto reſidenti Noſtro dicenda, cuius verbis tanquam Nobiſmet ipſis, vt fidem habere ac talem Nobis reddere declarationem velitis, quae foederum Noſtrorum tenori conformis ſit, et Nos de Veſtrae conſtantia amicitiae certos reddere queat, amice requirimus, commendantes Vos diuinae protectioni cum voto proſperi reipublicae Veſtrae ſucceſſus. Dedimus in caſtris ad Haffniam die 21. Auguſti 1658.

Veſter bonus Amicus et Foederatus

CAROLVS GVSTAVVS.

Eduardus Ehrenſtein.

Ita ex caſtris ad Haffniam ſitis gladio ac calamo cum Danis certabat CAROLVS, contra quem in Selandia exultantem, in Holſatia triumphantem, vbique victorem, Caeſareus, Brandeburgicus, ac Polonus iuſſus eſt mouere exercitus. Nec vano conatu, caeſis aut pulſis ex Holſatia Suedicis praeſidiis. Extant ſingularis beneuolentiae Daniae Regis literae ad CZARNECIVM belli ducem, per ea tempora ſcriptae. Quarum haec ſumma: Czarnecius in Daniam ſubmiſſus.

FRIDERICVS III. Dei Gratia, Daniae, Noruegiae, Vandalorum, Gotthorumque Rex, Dux Schlewici, Holſatiae, Stormariae, et Dithmariae, Comes in Oldenburg et Delmenhorſt etc. Daniae Regis ad Czarnecium, belli Ducem, literae.

Singulari fauore ac beneuolentia Noſtra Regia praemiſſis,

Illuſtriſſime Domine ſincere grateque Nobis dilecte,

Maxima cum exiſtimatione Nobis relatum eſt, quomodo *Illuſtritas Veſtra* diuerſis conflictibus, nouiſſime etiam in occupatione inſulae Alſen, ſitorumque in ea caſtellorum, inter alia hoſtis copias numero militum ſolus quam triplo fortiores praeeunte ſuo agmine profligando, virtutem ſuam vere Heroicam cum laude et admiratione omnium exercuit. Quemadmodum Nobis ſemper de Illuſtritate Veſtra, vtpote duce rebus ſuis geſtis praeclaro, gratulati ſumus, affectumque Sereniſſimi Regis Veſtri fraternum, in auxilium armorum Noſtrorum

1658 Illuſtritatem Veſtram ſubmittendo abunde deprehendimus, ita beneuolentiam Noſtram regiam, quam meritis ſuis etiam apud Nos acquiſiuit, conteſtari hiſce voluimus, ex animo optantes, vt feliciſſimis quibuſcunque ſucceſſibus fama Illuſtritatis Veſtrae, nonſolum patriae, ſed et exteris etiam magis magiſque cognita vniuerſo orbi, praeſertim huic Arctoo magis magiſque innoteſcat. De caetero perſuadeat ſibi Illuſtritas Veſtra, Nos quidquid officiorum Nobis praeſtitum fuerit, grato animo, omnique fauore Regio cum Deo et tempore agnituros. Dabantur in arce Noſtra Regia Haffniae die 24. Decemb. anno 1658.

Illuſtritatis Veſtrae

Beneuolus

FRIDERICVS, Rex.

LIBRI IX. CAPVT VI

SYNOPSIS

Moſchorum ad Caeſarem legatio. Electio in Regem Romanorum Leopoldi primi, Hungariae ac Bohemiae Regis. Eius Viennam ingreſſus. Reſponſum Caeſaris electi Moſchorum legatis. Olſzeuii canonici Cracouienſis ablegati Poloni Viennam aduentus, ac legationis puncta. Eius in Poloniam reditus. Poloniae Regis indignatio in Auſtriacos. Suecorum in Pruſſia progreſſus. Tumultuantur praetorianae cohortes. Confoederatio et tumultus Polonorum militum ob non ſoluta ſtipendia. Eiuſdem confoederationis finis, menſe Martio. Regni comitia, in quibus pacta cum Coſacis adnitente Wychouio approbata ſunt. Cracouia exceſſus Caeſarei militis. Moſchorum ad Konotop clades. Noui tumultus in Ruſſia contra Polonos. Vichouii fuga. Graudentii expugnatio. Grodnenſis ciuitas recuperata. Mors Leſzcynii vicecancellarii Poloniae, vna et Koniecpolſcii. Marchionis Durlacenſis infelix caſus. Expugnatio Czebrinii. Mobilouiam Potocius obſidet, quam deinde intactam relinquere debuit. Miſſio Ponocii mercatoris in Angliam et Hollandiam vano conatu.

Moſchorum ad Caeſarem legatio. Electio in Romanorum Regem, Leopoldi primi, Hungariae et Bohemiae Regis. Eius Viennam ingreſſus.

Dum haec in Dania geruntur Moſchorum legati Lentium veniunt, nouum ſalutaturi Auguſtum Caeſarem LEOPOLDVM primum, cui poſt parentis optimi mortem vnanimi conſenſu, octo viri [105]), Francofurti ad Moenum, communi omnium voto, vltro imperii detulere faſces, decimo octauo Iulii die, ſubſecuta paulo poſt coronatione, prima Auguſti. Igitur Moſchorum legati Lentio Viennam a Caeſare redire iuſſi, ibidem ad publicam Caeſaris admiſſi fuere audientiam. Summa huius legationis, gratulatio fuit de imperio occidentali ac continuatio fraternae cum auguſta Domo amicitiae. Reuocabant praeterea in memoriam Auguſto Caeſari interceſſionem oblatam Polonos inter et Moſchos, vrgebantque magni Ducis in Regem Poloniae electionem; breuiter enumeratis in tranſitu beneficiis Regi ac regno Poloniae a magno Duce teſtatis. Quod victoriam non ſit proſecutus, cum potuiſſet Cracouiam vſque Suecos praeueniendo pertingere. Deinde quod bellum ſuſceperit contra hoſtem Poloniae, Sueciae Regem, et hoc conſilium Suae Maieſta-

tis

105) *Octouiri*, nempe S. R. imperii principes electores, quo tempore octo tantum erant, principe Electore Hannouerano nondum in collegium electorale recepto.

tis Diui parentis FERDINANDI III, Romanorum imperatoris, in gratiam Poloniae, Regia factum iebant. Ad extremum paratum eſſe magnum Moſchouiae Ducem reſtituere Polonis omnia ad Berezynenſem tractum, modo Vilnenſibus tractatibus ſatiſfacerent Poloni. Ad haec Caeſar Auguſtus: gratias ſe habere reſpondit, pro fraterno magni Ducis Moſchouiae amore, mutoaque amicitia, quam reciproce magno Duci offerebat. Electionem in regnum Poloniae quod attingeret, optare ſe magni Ducis bonum vicinum eſſe, modo id per ipſos Polonos liceret, quos pro poſſe ſoo, hoc in puncto literis monere non deſiſteret Imperator, eoque fine haud mora magno Duci Moſchouiae, fratri ſuo, magni Ducis Lituaniae non denegaſſe titulum, contradicente licet Polono, vt vel hinc magno Duci euidenter pateat, moram in eligendo illo ſibi imputari haud quaquam poſſe. 1659

Reſponſum Caeſaris electi Moſchorum legatis.

Haec ſumma reſponſi Caeſarei, magni Ducis Moſchouiae legatis dati, quo illi accepto, Vienna Cracouiam perrexere, anni ſubſeqneotis initio, ibidemque a magiſtratu illius ciuitatis ſobſiſtere iuſſi, vix Polonorum effugere compedes, erepti tamen, Caeſaris iuſſu, ab illius loci gubernatore IOANNE Barone KAISERSTEIN, Caeſaris militum tribuno, ac clam noctu Cracouia educti, ne quid in ius geotium peccaſſe videretur Caeſar, per Sileſiam, deinde Hamburgum vſque, comitati ſunt, frendente Polono Rege in Caeſaris miniſtros, potiſſimom Keiſerſtein, quod Moſchos, Poloni Regis iuratos hoſtes, impune Cracouia abire permiſiſſet.

Moſchorum legatis in aula Auguſti Caeſaris degentibus, ſuperuenit Viennam ANDREAS OLSZEWSKI, Cracouienſis canonicus, a Rege Polono ad Caeſarem ablegatus cum grauiſſimis poſtulatis, quorum haec ſumma fuit:

Olſzeuii, Canonici Cracouienſis, ablegati Poloni Viennam aduentus, ac legationis puncta.

I. Vt pax cum Suecis quacunque tandem ratione fieret, vel inuito Caeſare tanquam foederato.

II. Vt Cracouia praeſidium Caeſaris abiret, ſimiliter miles auxiliarius excederet Polonia.

III. Compenſentur damna per militem Auſtriacum Poloniae illata. Addidit contra Generalem Suſſium quaerelas, ob non oppugnatum ſtrenue Thorunium.

Ita tunc pacem cum Suecis, ſummo ardore promouebant Poloni, ignari Suecos in Liuonia et Pomerania, adeoqoe extra Balthicum mare exiſtentes, nunquam quietos fore, atque adeo ſemper vicinas haud dubio turbaturos prouincias. Reſponſum a Caeſare Olſzeuio, puncta a Polono Rege per illum propoſita commiſiſſe iam Caeſarem Baroni LISOLAE ſuo in illa aula oratori decidenda. Rediret proinde canonicus ſalutaretque nomine ſuo Polonum Regem de occupato Thorunio triumphantem.

Ita rebus infectis Viennae, ad Polonam aulam redierat Olſzeuius, frendens in Caeſarem, aulaeque mioiſtros, paulo poſt Varſauiam redux ordinibus congregatis de Caeſare conqueritur; contemtui ſe Viennae habitum, oec vllo dignatum certo reſponſo in Poloniam rediiſſe. Hinc Polonorum in Caeſarem acclamationes et multorum minae, quae poſtea in ventum abiere, audita paulo poſt Suecorum in Pruſſiam et Pomerellam Wirtzij noui Generalis irruptione, qui Stetino ex improuiſo erumpens, Choinitiam, Staragardam, aliaque Pomeraniae ſubito impetu occupauerat loca, ſtupentibus Poloois, talia ac tanta audere Suecos, quos ſemimortuos expugnato Thorunio imaginabantur.

Eius in Poloniam reditus.

Poloniae Regis indignatio in Auſtriacos.

Suecorum in Pruſſia progreſſus.

Eadem quoque circa tempora, primis videlicet huius anni diebus praetoriani milites (quartianos Poloni denominant) habito Lublini circulo, electoque factionis ſuae anteſignaoo MARIANO IASKOLSKI dicto, excubiarum contra Tartaros praefecto, tumultuari inceperunt. Origo ſeditionis turbarumque, dilata in ſextum iam annum eorundem ſtipendia, quae, dum reſpublica ad feliciora remittit tempora, miles primum inſoleſcere, mox ſuperbire coeperat, ad extremum flagitare a republica ea, quae per modeſtiam alias non obtinuiſſet. Igitur Rex poſt nuntios Polonae ſeditionis, quanquam nihil adhoc de

Tumultuantur Praetorianae cohortes.

Confoederatio et tumultus Polonorum ob non ſoluta ſtipendia.

1659

Eiuſdem confoederationis finis menſe Martio. Regni comitia in quibus pacta cum Coſacis adnitente Wychouio approbata ſunt.

Potocio, Lubomierſcioque certum acceperat, anxius quonam exercituum vis erumperet, ne externo quidem militi confiſus; quod remedium vnicum rebatur, comitia regni tranſigit, in quibus ſexies centena millia aureorum militi ſoluta, plura promiſſa, ſi tranquillum regni ſtatum pacifici expectarent. Tum conuerſus Rex Polonus ad pacificandum omnimode Ruſſiae ſtatum, Coſacorum legatos ad iuranda aeterna foedera miſſos introducere iubet. Principes legationis fuere, NIEMIERZYCZ Polonus, DANIEL WYGHOWSKI, et TRETER. Perorabat Niemierzycz altioris ingenii vir veniamque nomine totius Zaporouiani deprecabatur exercitus. Eadem Vithowski cum Tretero geſtibus exprimebant. Neque Poloni, de propria anxii ſalute diu votis Coſacorum reſtiterunt. Igitur non iam, quaſi cum hoſtibus et ſubditis, ſed cum amicis et ſociis humanitate certatum. Pax aeterna iureiurando a Rege ac toto Senatu, tota inſuper nobilitate ſtabilita. Coſaci libera gens declarati. Officia dignitateſque diſtributae. Additum et ſingulare diploma huiuſmodi tenoris:

Nos IOANNES CASIMIRVS, Poloniae Rex praefato Zaporouiano exercitui, pro Nobis et ſucceſſoribus Noſtris Regibus Poloniae, nomine totius Reipublicae promiſimus, et ſub Regio Noſtro honore, dignitate, ac verbo veritatis addiximus, prout tenore praeſentium promittimus, et corporale iuramentum ad Deum et ſancta euangelia praeſtamus, pro firma, fideli, et inuiolabili obſeruantia, contra nil faciendi, nec, vt fiat, procurandi, quacunque excogitanda via, neque Nobis vllae exceptiones, diſpenſationes, abſolutiones, canonica et ciuilia iura, quocunque indigitentur nomine, proderunt. Datae Varſauiae 30. Iunii 1659.

Interim dum metropolita Kiiouienſis locum ſibi a Senatu deſignari petit immediate poſt Leopolienſem Archiepiſcopum: contradicente Cracouienſi antiſtite illius poſtulatis, ac poſſeſſionem negante, eo quod Cracouienſes antiſtites, quondam Archiepiſcopi gauiſi fuerint praeeminentia ac praerogatiua, (hinc inferebat Epiſcopus, non poſſe nec velle metropolitae Rutheno, vllatenus auito cedere loco) ſoluuntur comitia, duodecima, a quo coeperant, hebdomada, in ſpeciem proſpera et pacifica, re autem funeſta et triſtia, quod infra memorabimus.

Solutis comitiis Rex Varſauia in Pruſſiam mouet, praemiſſo comite LVBOMIERSCIO, qui Graudentum interim arcta cingeret obſidione, SAPIEHAM quoque cum KOMORSCIO et POLVBINIO in Liuoniam expediuerat, qui DVGLASSI victricia in Curlandia diuerterent arma, alias per Samogitiam in Pruſſiam tranſitura. VICHOVIO Generali Coſacorum, vna cum POTOCIO imperatum eſt, Moſchos toto robore aggrederentur illi, ac iunctis cum Tartarorum aduentantium copiis, illos Ruſſia primum, deinde Lituania tota pellerent. Viennam quoque vniuerſae Poloniae miſſae fuere preces, liberandi Cracouiam Caeſaris praeſidio, et ſi fuiſſet poſſibile, totum regnum Auſtriaco milite. Sed longe antea Polonas preces anteuerterat Caeſaris mandatum, quo iubebatur praeſidiarius miles Cracouia, vna cum Barone Keiſerſtein excedere; caeteri in Pruſſia Poloni Regis operirentur mandata Heiſtero duce. Vichouius quoque vna cum Tartaris ad Konotop obuias inſperate ſex Moſchorum legiones ad internecionem deleuerat; ſparſa in immenſum apud Polonum Regem prima victoriae ſuae fama, quaſi centum millium cecidiſſet exercitum.

Exceſſus militis Caeſarei Cracouia. Moſchorum ad Konotop clades.

Occubuere in illo praelii aeſtu Moſchorum praecipui, Dux POZARSKI, Dux LIO RADWANSKI, PROKOPOWICZ, LEPANOW, duo BARTOLINI Germani fratres Principes, HILKA Coſacorum dux et alii. Fertur Tartarorum Rex votum vouiſſe ante conflictum prophetae ſuo captiuos omnes trucidandi, quod et praeſtitit. Omnes enim Moſchos Tartari per ſummam barbariem peremere, ſanguine eorum in vaſcula ad id praeparata demiſſo, quo deinde illorum ſacrificuli primum inſignia, deinde equos, tandem vniuerſum exercitum mira ſuperſtitione aſperſere.

Caeterum breui reuocati Tartari a pugna Moſchouitica ad bellum Tranſyluanicum, Moſchorum erexerunt in Ruſſia animos, turbarunt Coſacorum, qui per abſentiam

illo-

Digitized by Google

1659

illorum liberiores facti, ac a Polonis irritati militibus, paulo poſt Polonorum atrociſſimi extitere per ea tempora hoſtes. Ita tunc nihil profuit Polonae reipublicae in centuriatis Regni comitiis, ad aequales libertates adſciuiſſe Coſacos, quibus eodem fere tempore per ſummum nefas illuſere Coſaci, caeſis factionis Vichouianae primariis, qui Varſauiae in verba Poloni iurauerant Regis, partiti inter ſe honores et titulos, occiſo inſuper Niemierzycz, qui Ruſſiae deſignatus a Rege redibat cancellarius, pulſo Vichouio totius huius ſcenae architecto, qui non expectato epilogo, ocyus ſuae ſaluti conſulere debuerat, acuto palo alias a Coſacis affigendus.

Noui tumultus in Ruſſia contra Polonos.

Fuga Vichouii.

Redeo ad Graudencenſem Lubomierſcii obſidionem, quam ad 20. vſque produxerat Auguſti; nec vano conatu, aduentante ſiquidem paulo poſt cum Caeſariano exercitu Heiſtero duce, captum per vim Graudentium, temeritatis ſuae poenas luit. Caeſi ibidem Suecorum ducenti. Hoc laeto nuntio accepto Polonus Rex, Varſauia in Pruſſiam mouerat, euocatus a Galliae miniſtris ad tractatus pacis cum Sueco habendos. Eadem quoque circa tempore Generalis SARIEKA Grodnam in finibus Lituaniae ac Podlachiae ſituatam vrbem a Moſchis per tractatus receperat, inde in Curlandiam diuerterat Duglaſſii Suedico exercitui oppoſiturus Lituanum, cum Curlandiae nobilitate pro finibus Samogitiae, quo iam ſenſim progrediebatur, Duglaſſii exercitus, propediem in Pruſſiam moturus.

Graudentii expugnatio.

Grodnenſis ciuitas recuperata.

Haec inter, rebus humanis Varſauiae eximitur BOGVSLAVS Comes in Leſzno LESCZYNSKI, ex Theſaurario paulo ante Vice-Cancellarius regni deſignatus: Vir magni nominis, et cui parem tunc Polonia non habuit. Mortem eius terrifica ſigna, toto triduo ſubſequuta ſunt, concurrentes deinde euri, vno fere momento nouorum aedificiorum euerterunt ima, nec Regiae pepercerunt moli, e cuius apice deiectum maiorem horologii globum, terrae alliſerunt, alliſumque in duas diuiſerunt partes. Ignis deinde derepente, e regione regii palatii eodem die vaſtam egit in cineres domum. Hinc populus vniuoco ore exclamare coeperat: Cecidiſſe in ſapientiſſimo Leſczynio rempublicam Polonam [106]. Leſczynium aliquot ante menſibus praeiuerat ALEXANDER KONIECPOLSKI, Sacri Romani imperii Princeps, Palatinus Sendomirienſis, cuius vitam et geſta tota haec loquitur noſtra paſſim hiſtoria. Nec omittendum puto quod huius anni menſe Maio in Germania acciderat memoratu notabile. Marchio Durlacenſis natu minor, e bello Polonico domum redux, inter congratulationes amicorum propinquorumque, hilares ducebat dies, ſolemnibus excipiens epulis amicorum praecipuos. Quadam die Aſſueri meditatus conuiuium parentes inuitat, tum ſacros calices ac patinas adferri iubet, praedam Polonam dictitans eſſe, a Rege Sueciae ſibi dono datam. Singulos deinde amicorum hortabatur, biberent hilariter ex ſcyphis Papiſtarum, et in patinis comederent; Praedicantibus Lutheranis nequiequam exemplo Balthaſari Regis abſterrere eum conantibus. Tandem laetitia omnium feruente, ipſe pyxidem ſacram praegrandem vino impleri iuſſit, et fratri ſuo ſanitatem Sueciae Regis propinauit. Admoto ori cum vino vaſe, Marchio animo linqui, et in ſellam collabi coepit, accurrentibus nobilibus corruentem ſuſtentantibus.

Mors Leſczynii Vice-Cancellarii Poloniae.

Vna et Koniecpolſcii.

Marchionis Durlacenſis infelix caſus.

Interim immane monſtrum ingreditur, cuius terrore Parentes Marchionis turbati, vna cum reliquis fuga velociſſima dilapſi ſunt. Monſtrum autem illud Marchioni potatori collum obtorſit, et gulam fregit, per triduum deinde furioſe eadem in aula a monſtris et ſpectris debachatum eſt. Hic finis Marchionis Durlacenſis parum expectatus, quem diuinitus punitum quis negauerit [107]?

Ttt tt 2 Interim

106) Ideo terrifica, quae toto triduo Leſcynii mortem ſubſequuta ſunt ſigna, Rudauſcius hic memorare digna duxit, quia ſecundum populi iudicium in Leſcynio reſpublica Polona cecidit. *Furis eurus ab ortu*, ſed tunc ad terrifica edenda ſigna propter Leſcynii mortem plures euri concurrerunt, quod longe mirabilior, quam globus terrae alliſus inque duas partes, ex quibus compoſitus erat, diuiſus. Tantas nugas garriunt hiſtoriarum ſcriptores ſanioris phyſices expertes.

107) Rudauſcium vetularum fabulam hic recenſuiſſe, quis noſtris temporibus dubitarit? Turpitudine iure notandus hiſtoricus, inprimis pragmaticus, quamuis caeteroquin bonus, qui eiuſmodi fabulas ad fouendam ſuperſtitionem venditat. Ignorantiam inſuper demonſtrat, apoplexiam quae multos homines interimit, in miraculum mutare. Ante aliquot ſaecula clericorum in Germania mos, vel magis malitia, fuit, omnes eos, quos ſibi contrarios, et ideo impios

1659 Interim in vltimis finibus Ruſſiae CZEHRINIVM famoſiſſimam quondam Chmielnicii ſedem, poſt trium menſium obſidionem tandem Moſchi iuncti Coſacis expugnarunt; vbi ducenta tormenta, tria millia centenariorum pyrrii pulueris, ac aliquot milliones Polonae monetae in parata pecunia inuenere. Hinc terror totam occupauerat Ruſſiam, vt multi iam Leopoli relicto, conſulere ſibi praepropere cogebantur. Expugnato Czehrinio exercitus POTOCIVS Mohilouiam ille quoque obſidet haud procul Czehrinio ſituatam vrbem, quam ad extremum intactam relinquere conatus eſt, amiſſo in illa expugnatione duorum millium Polonorum lecto exercitu.

Expugnatio Czherinii.

Mohilouiam Potocius obſidet, quam deinde intactam relinquere debuit.

Eadem quoque circa tempora redierat in Poloniam HIERONYMVS PINOCIVS mercator Italus ex Anglia, quo Reginae ac Galli Oratoris ſuaſu ante annum miſſus fuerat. Huius legationis ſumma fuit: Regis ac reipublicae Polonae teſtata erga Cromuelium amicitia. Excuſabat praeterea idem orator praeſtita CAROLO II. eius nominis magnae Britanniae Regi a Polono Rege pecuniaria auxilia a Scotis et Anglis contra parentem Cromuelii contracta; promittebatque, non amplius commiſſuram ſimilia Polonam Rempublicam contra praepotentem Cromuelii domum, aut Angliae ſtatum. Ad haec protector egit gratias longinquo Regi, quem timere Anglica arma, Suecis foederata, aduerterat, dilatoque in aliud commodius tempus reſponſo, Pinocium ſubſiſtere Londini iuſſerat.

Miſſio Pinocii in Angliam et Hollandiam vano conatu.

Interim mutatur Angliae ſcena. CROMVELLIVS paulo ante protector, ac ſummus Angliae moderator, momento deiicitur de ſumma rerum, mutaturque Angliae ſtatus ex tyrannico in legitimam monarchiam. Ita Pinocii euanuerat legatio, qui rebus Angliae turbatis, ſine reſponſo ad Poloni Regis redierat aulam; legatum ſe abhinc iactitans magni Regis ad magnam Anglicanam rempublicam, ac Hollandiae Ordines, quos in tranſitu inuiſerat, ſollicitata ab illis aliqua pecuniae ſumma, nomine Poloni Regis pro Puteenſi propugnaculo.

putabant, per infernales genios imaginario modo e medio tollere, et Rudauſcii temporibus eiuſmodi nugae facilius Polonis, quam nunc, perſuaderi potuère, qui in veras ſcientias et naturalium rerum curſum iam profundius inſpexere. Plebi nunc tantum eiuſmodi hiſtoriolae in deliciis ſunt, cuius apud omnes gentes, cuiuſcunque ſint religionis, prima ſapientia eſt ſuperſtitio. Verum autem ſcientiarum in Polonia incrementi ſignum eſt, quod nunc quotannis lamiarum, praeſtigiatorum, miraculorumque numerus imminuatur.

LIBRI

LIBRI IX. CAPVT VII

SYNOPSIS

Poloni recuperant caput, munimentum. Regina tractat Oliuae pacem cum Suedicis commiſſariis. Propoſitiones legationis Polonicae ad tractatus pacis. Propoſitiones legationis Caeſareae. Propoſitiones legationis Electoralis. Propoſitiones legatorum Suecorum, cum Caeſareis legatis pertractandae. Propoſitiones legatorum Suedicorum cum Brandeburgicis legatis pertractandae. Declaratio legationis Suedicae legato de L'ombres. Reſponſum Suedicae legationis ad poſtulata Regis Poloni. Reſponſum ad propoſitiones legationis Caeſareae. Reſponſum ad propoſitiones legatorum Brandeburgicorum. Reſponſum legationis Polonae ad propoſitiones legatorum Suecorum. Reſponſum legationis Polonae ad tertium articulum propoſitionum legatorum Sueciae. Reſponſum legationis Caeſareae ad propoſitiones legatorum Suecorum in negotio tractatuum pacis. Reſponſio legationis Electoralis Brandeburgicae ad propoſitiones legationis Suedicae. Moritur Sueciae Rex Carolus Guſtauus Stockolmiae. Pacem faciunt Poloni cum Suedicis legatis. Inſtrumentum pacis Oliuenſis. Literae fidei Regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuenſem. Literae fidei ordinum Regni, magnique ducatus Lithuaniae, pro legatis ad pacem Oliuenſem. Aliae literae fidei Regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuenſem, mortuo Carolo Guſtauo, Sueciae Rege. Literae fidei Caroli Guſtaui, Sueciae Regis pro legatis ſuis ad pacem Oliuenſem. Aliae literae fidei, mortuo Carolo Guſtauo, pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem.

Exeunte anno poſt continuatam trium menſium obſidionem, tandem a Suecis recipitur munimentum caput nominatum, quo amiſſo haud multo poſt ſerio cum Polonis pacem tractat Suecia, quod infra memorabimus. In Curlandia quoque a Polubinio ac Komorouio caeditur Duglaſſius, amiſſo fere peditatu, qui quinque millium erat. Ita vltimum felicitatis annum viſa tunc habere Suecia, quae certo periiſſet, niſi tractatus pacis maturaſſet Poloniae Rex, qui aſſiduis Reginae fatigatus precibus, inſtante, vt ſuperius innui, Gallico oratore, ſubſequentis anni initio, dum iam Pomerania per Caeſarem eiuſque felicia arma pelleretur Suecus, pacem compoſuit ſibi ac regno ſuo ſatis pudendam [108]. *Oliuae* illa tractari coeperat huius anni initio, quo totius Europae conuenerant legati ſuis quiſque inſtructus propoſitionibus. 1660

Poloni recuperant caput, monimentum.

Regina tractat Oliuae pacem cum Suedicis commiſſariis.

Referam ſingulorum propoſitiones ac reſponſa.

PROPO-

108) *Pudendam* neutiquam Rudaoſcius dicere debuiſſet, id quod inutilem et imprudentem eius pro patria aemolationem prodit, neque ad veritatem dictum. Pax enim illo tempore ſummopere Poloniae neceſſaria erat, quae nullo alio modo, niſi ceſſione iuris in Sueciae regnum obtineri potuit. Legati Poloni omnia, quae fieri poterant, prout ex propoſitionibus apparet, tentabant. Cum autem rebus ſic ſtantibus Polonia, ius in Sueciae regnum validum armis reddere, neque ſpem habuerat, melius certe fuit, poſtulato abſtinere, quod reipublicae Polonae nulla bona, multa autem mala in futurum parere potuiſſet. Pax ergo non fuit pudenda, ſed valde ſalutaris.

1660

Propoſitiones legationis Polonicae ad tractatus pacis.

PROPOSITIONES LEGATIONIS POLONICAE,

QVAE

AD SACRAM REGIAM MAIESTATEM

ET

SERENISSIMAM DOMVM EIVS

SPECTANT.

I. Reſtitutio Suae Maieſtatis in auitum regnum Sueciae, cum reſtitutione redituum regalium interceptorum.

II. Reſtitutio bonorum haereditariorum et patrimonialium Domus Sacrae Regiae Maieſtatis in Suecia exiſtentium cum refuſione prouentuum et fructuum perceptorum Eidem Sacrae Regiae Maieſtati.

III. Abrogatio omnium decretorum in derogationem Diui SIGISMVNDI Regis et Lineae eius, latorum in Suecia, vt et eorum, quae in praeiudicium religionis catholicae lata ſunt.

IV. Reſtitutio in vniuerſum integrae Liuoniae Eſthoniaeque.

V. Euacuatio Mariaeburgi et Elbingae.

VI. Compenſatio damnorum, bellis per Suecos et eorum confoederatos, Poloniae et magno Ducatui Lituaniae illatorum.

VII. Reſtitutio in libertatem Illuſtriſſimi Ducis Curlandiae, vti Sacrae Regiae Maieſtatis et reipublicae feudatarii, cum vniuerſa eius domo, et compenſatio damnorum Ducatui Curlandiae illatorum, ac denique reſtitutio, vel iuſta compenſatio omnium rerum mobilium vel ſcripturarum Duci Curlandiae, eiuſque domeſticis, et aliis in arce et vrbe Mittauienſi vel alibi ablatarum.

VIII. Reſtitutio omnium diplomatum, obligationum et actorum publicorum, quae a prouinciis, palatinatibus, et exercitibus, et aliis in Regno Poloniae et magno Ducatu Lituaniae, quocunque titulo Suecis data vel ab eis extorta ſunt.

IX. Reſtitutio omnium archiuorum, actorum publicorum, Caſtrenſium, iuridicorum, eccleſiaſticorum, quae ex Regno et Magno Ducatu Lituaniae auecta ſunt a Suecis.

X. Reſtitutio Artilleriae e Regno et Magno Ducatu Lituaniae exportatae.

XI. Commutatio aequa et militaris captiuorum.

XII. Cum

XII. Cum Sereniſſimus Rex Daniae et Noruegiae iiſdem pactis includi debeat, poſtulamus a Suecis literas paſſus, pro plenipotentiariis Daniae ad modernos tractatus. 1660

XIII. Securitas communis et executio pacis decidatur ac debitis cautelis firmetur.

XIV. Ad Guarantiam pacis concluſae Principes et Reſpublicae ſuo tempore nominandi admittantur.

In quibus omnibus et ſingulis praecedentibus, vbi a parte aduerſa Sacrae Regiae Maieſtati ac reipublicae, vt etiam in ſubſequentibus conſoederatis Principibus ſatis factum fiet, Sacra Regia Maieſtas ac Reſpublica, in perpetuam pacem cum parte aduerſa concludendam condeſcendet.

Quod ad Principes Confoederatos Sacrae Regiae Maieſtatis et Reipublicae attinet. Cum circa vincula foederum, Sacra Regia Maieſtas et Reſpublica coaluerint cum Sacra Caeſarea Maieſtate, atque Sereniſſimo Electore Brandeburgico, horum quoque Principum propoſitionibus ſatis fieri a parte aduerſa poſtulamus, quarum ab Excellentiſſimis eorundem legatis propoſitarum ſequens tenor eſt.

PROPOSITIONES
EX PARTE
LEGATIONIS CAESAREAE.

I. Cum praecipuus rei cardo in eo vertatur, vt pax inconcuſſis firmetur fundamentis, ac nullo deinceps praetextu ac quaeſita occaſione conuelli queat, ideo ante omnia de communi ſecuritate ac conuenientibus cautelis proſpiciatur.

II. Sereniſſimi et Potentiſſimi Regis, Regnique Poloniae, ac Magni Ducatus Lithuaniae, nec non Sereniſſimi Electoris Brandeburgici poſtulatis ſatis fiat.

III. Sereniſſimus Daniae Rex cum plena ſecuritate, et euictionis beneficio hiſce tractatibus comprehendatur.

IV. Sacra Caeſarea Maieſtas vno eodemque pacis Poloniae inſtrumento includatur, tanquam praecipuus foederatus, et auxiliaris belli ſocius, ac paciſcendorum omnium ſecuritate, tam pro ſe, quam pro haeredibus et ſucceſſoribus ſuis, regnis, ſtatibus ac dominiis fruatur, etiam ſub iiſdem cautelis, quas inclytum Poloniae Regnum pro ſe ipſo ſtipulabitur.

Hiſce conſtitutis Auguſtiſſimus Imperator, tam libens ceſſabit ab armis, quam inuitus illa ſuſcepit.

1660

PROPOSITIONES
LEGATIONIS ELECTORALIS.

I. Requirunt vt Sereniſſimus Daniae et Noruegiae Rex ad tractatus ſimul admittatur, Celſiſſimoque in Liuonia Curlandiae Semigalliaeque Duce, vna cum Sereniſſima coniuge, proleque Ducali (dum pactis neutralitatis fretus ſecurus viueret) capto, ante omnia libertas, ditiones, et ablata reſtituantur, contumeliaeque perpeſſae reparatio, ac iniuriarum illatarum, damnorumque datorum compenſatio fiat.

II. Ac inprimis modus, mediaque quibus concluſa pax tuta ſecuraque, quoad omnes foederatorum ditiones reddi queat, diſcutiantur, firmenturque.

III. Praecidendae autem omni litium diſſidiorumque impoſterum ſegeti, pactorum tam Regiomontanorum, quam Mariaeburgenſium, vt etiam Labiauienſium autographa, et quaecunque ab exorto, inter Regiam Maieſtatem Sueciae, et Suam Serenitatem Electoralem acta tranſacta, ſcriptiſque comprehenſa, foedere autem perpetuo, cum Sacra Regia Maieſtate Reque publica Polona Velauiae inito, abolita fuere, (in perpetuum obliteranda) reddantur. Inſuperque omnibus, quae ex praememoratis inſtrumentis quocunque colore formari poſſent praetenſionibus nomine Regis Regnique Sueciae ſolemniter renuncietur, etiam renunciatio communi pacis inſtrumento inſeratur.

IV. Et ſiquidem ex cauſa occaſioneque belli huiuſce Suedici Sua Serenitas Electoralis, ſumma et pene irreparabilia damna paſſa, eiuſdemque ſtatus et ditiones miſere deuaſtatae ſunt, ea vero detrimenta plene penſari nequeant, vt Suae Serenitati Electorali aequa tamen ſatiſfactio eo nomine detur, indemnitatique eiuſdem caueatur.

V. Sereniſſimi et Potentiſſimi Regis Regnique Poloniae ac Magni Ducatus Lithuaniae poſtulatis ſatiſfiat.

VI. Nec non conditionibus nomine Auguſtiſſimi et inuictiſſimi Imperatoris, vt inter eiuſdem foederatos praecipui, propoſitis.

VII. Reliquorum quoque belli ſociorum digna ratio habeatur.

VIII. Modus amicabilis in ipſis pactis definiatur, quo exortura in poſterum quaeuis diſſidia, citra ſtrepitum armorum componi queant.

IX. Executionis pacis et inprimis deducendi citra noxam ſubditorum, militis modus determinetur.

Reſeruant autem praememorati legati Electorales hiſce addendi facultatem, ſi forte pars aduerſa occaſionem huius rei dederit.

Dat. Dantiſci die 17. Ianuar. 1660.

PROPO-

1660 Propoſitiones legatorum Suedicorum cum Caeſareis legatis pertractandae.

PROPOSITIONES
DD. LEGATORVM AC COMMISSARIORVM
PLENIPOTENTIARIORVM SVECICORVM
IN NEGOTIO PACIS TRACTATVVM
CVM
DD. LEGATIS AC COMMISSARIIS
PLENIPOTENTIARIIS CAESAREIS
PERTRACTANDAE.

I. Sacra Caeſarea Maieſtas abſtineat in poſterum ab omni hoſtilitate et ictis foederibus aduerſus Sacram Regiam Maieſtatem Regnumque Sueciae, etiam vtraque perpetuam pacem ac firmam inuicem amicitiam colat.

II. Cum plurimum interſit Sacrae Regiae Maieſtati Sueciae, aliorumque Regum, Principum, ac Rerumpublicarum, atque inprimis ordinibus imperii, dataeque fidei publicae plane conforme ſit, vt pax Germanica in ſuo vigore permaneat ac conſiſtat, dandum id fuerit non modo aequitati ſed et quieti ac tranquillitati publicae, vt Imperator Inſtrumentum pacis in omnibus articulis et clauſulis generaliter renouet ac confirmet, et quae de reſtitutione in iis promiſſa atque tranſacta et executione pacis adhuc reſtant, executioni indilate mandet.

III. Et cum nihil hactenus delatum ſit, vel fauori inſtrumenti pacis vel interceſſionibus Regis Sueciae, Electorum et Principum imperii, pro iis, qui in Regnis ac prouinciis haereditariis Auguſtanae confeſſioni ſunt addicti, factis, Chriſtianum eſt, vt eorum in negotio religionis et libertatis conſcientiarum ratio habeatur.

IV. Imperator loca non tantum in Pomerania, ſed etiam in Holſatia et Schleſuicenſi Ducatu occupata, ablata, et praeſidiis Caeſareis inſeſſa, propriis dominis ac poſſeſſoribus indemnia reſtituat. Caueatque ne Sacra Regia Maieſtas Sueciae eiuſque prouinciae in imperio, vel extra illud ſitae, vi et hoſtilitate aliqua, ſiue e Germania, ſiue Regnis ac ditionibus Caeſareis in poſterum impetantur.

V. Sacra Caeſarea Maieſtas nihil impedimenti vel moleſtiae Sacrae Regiae Maieſtati Sueciae adferat, aut adferri patiatur, nec eundem directe vel indirecte, per ſe, vel per alios, turbet in illis, quae regiae iſtius Maieſtati vi inſtrumenti pacis Germaniae competunt ac debentur, et rationi iurique conſentanea ſunt, ſed in iis omnibus eius Maieſtatem inuiolabiliter manuteneat, et conſeruet, conſeruariue faciat.

VI. Sacra Regia Maieſtas Sueciae gaudeat ac fruatur imperii conſtitutionibus, tam in delectu militum, quam innoxio tranſitu per prouincias Germanicas,

 et

Digitized by Google

1660 et aliis eius generis iuribus et commoditatibus omnibus, quibus caeteri imperii conſtatus ac membra gaudent ac fruuntur.

VII. Sereniſſimus Imperator id ſpeciatim plenae executioni mandet, quod Sereniſſimum Regem Sueciae concernit, et nondum executioni datum, ſed eius Regiae Maieſtati ſuper eo controuerſia, vel difficultas a Caeſarea Maieſtate mota eſt. Nec immiſceat ſe dehinc cauſae, quae Regiae Maieſtati cum prouinciali ſua ciuitate Brema intercedit, nec patrocinium capituli cum ſaeculari iure ceſſi ſuſcipiat, aut obſtinatos in id praetenſores contra Regiae Maieſtatis ſtatum iuuet.

VIII. Imperator in poſterum nullo modo impediat aut turbet Regem Sueciae in iure ſuo vectigalium ad littora portuſque Megapoleos inprimis Varnemundenſem.

IX. Idem ratum habeat receſſum limitaneum, et quae inde dependent, inter Regem Sueciae et Electorem Brandeburgicum, Stetini in Pomerania initum ac concluſum.

X. Et ſi Sacra Regia Maieſtas Sueciae, eiuſque haeredes ac Succeſſores Reges Sueciae tanquam Duces Bremae Verdae ac Pomeraniae, et Domini Viſmariae, feuda ſua Germanica, a Caeſarea Maieſtate et imperio recognoſcant, cum tamen per impedimenta et incommoda ſaepius contingat, vt tam cito quam alii vaſalli imperii ad petendam inueſtituram mittere non poſſint, aequum eſt, vt tam anguſto tempori non adſtringantur. Ac proinde liberum ſit modernae Regiae Maieſtati, et futuris Regibus Sueciae, renouationes inueſtiturarum petere, et illis actu connexa praeſtare, quando commodum ipſis acciderit. Interea vero Imperator obſtacula illa, quae hactenus impediuerunt, quominus ad perfectionem negotium iſtud peruenerit, remouere velit.

XI. Sacrae Regiae Maieſtati Sueciae, vt parti laeſae, de damnis et iniuriis, hoc bello illatis, a Caeſarea Maieſtate debite ſatisfiat.

Denique vt paci concludendae firmius inſiſti poſſit, et bona fide omnia poſtmodum ſeruentur, etſi Guarantiae legibus id quodammodo prouiſum ſit, in maiorem tamen ſecuritatem Caeſareae Maieſtatis ſufficienter caueat Regiae Maieſtati, de non amplius turbando

Saluo

Ad mandatum
Illuſtriſſimorum Excellentiſſimorum DDrum LLrum
ſubſcripſit

Godofrid von Schröer.
Legatorum Secretarius.

PRO-

PROPOSITIONES
DD. LEGATORVM ET COMMISSARIORVM PLENIPOTENTIARIORVM SVEDICORVM IN NEGOTIO TRACTATVS PACIS CVM DD. LEGATIS AC COMMISSARIIS ELECTORALIBVS BRANDEBVRGICIS PERTRACTANDAE.

1660 Propoſitiones legatorum Suedicorum cum Brandeburgicis legatis pertractandae.

I. Vt coaleſcat pax, et vera amicitia reſtabiliatur inter Sacram Regiam Maieſtatem Regnumque Sueciae ac ditiones ſubiectas, et Suam Serenitatem Electoralem Brandeburgicam. Vtraque pars abſtineat ab omni hoſtilitate, et haec renuntiet foederibus, cum hoſtibus Regiae iſtius Maieſtatis, in Eiuſque et Regni, nec non ſubiectarum prouinciarum praeiudicium et detrimentum concluſis.

II. Sereniſſimus Dominus Elector nullum tranſitum per Suas ditiones concedet Regiae Maieſtatis hoſtibus, ſed potius inhibeat et auertat a prouinciis et ditionibus Regiae Maieſtatis, in imperio cumprimis ſitis, omnem vim et hoſtilitatem, idque etiamnum curet, vt ſanguinis Chriſtiani profuſio laxior, omnis ſciſſura pacis Germanicae ſiſtatur.

III. Liberum ſit Regiae Maieſtati Sueciae delectus militum in prouinciis Electoris inſtituere, prout conſtitutionibus imperii, et inſtrumento pacis Germanicae, non minus in hiſce, quam aliis rebus ac negotiis per imperium prouiſum eſt. Et nulli ſiue officiali, ſiue gregario militi, noxae aut damno ſit, quod ſub ſignis Suedicis hactenus militauerint.

IV. Sereniſſimus Elector euacuet, et veris propriiſque dominis ac poſſeſſoribus reſtituat loca, cum in Pomerania, tum Holſatia, et Sleſwicenſi Ducatu, ſiue propriis, ſiue coniunctis viribus et armis, occupata, ablata, atque praeſidiis Electoralibus inſeſſa.

V. Sua Serenitas Electoralis Brandeburgica Sacrae Regiae Maieſtati Sueciae, de damnis atque iniuriis illatis, debite ſatisfaciet, ad modum, de quo conueniri poterit.

VI. Eadem ſufficienter caueat Regiae Maieſtati Sueciae de non amplius offendendo.

Caetera, quae vel ad haſce conditiones amplificandas, vel ad pacem promouendam conducunt, poterunt in progreſſu tractatuum ventilari, et de iis tranſigi.

Ad Mandatum etc.

Digitized by Google

1660 Declaratio legationis Suecicae legato de L'ombres.

DECLARATIO
LEGATIONIS SVECICAE,
FACTA
ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO DOMINO
LEGATO DE LOMBRES.

Cum ad ea, quae Sereniſſimus Rex et Reſpublica Polona, coniunctim deinde et DD. Caeſareani et Electorales Brandeburgici legati poſtulant, vel ſpondere conſtituunt, antequam hoc fiat, praefato Domino mediatori, pro amica informatione intimandum eſſe neceſſarium exiſtimant, ſe non poſſe recipere propoſitionem aliquam, in qua continetur quaeſtio de regno; Siquidem non agnoſcant vllum Sereniſſimo Regi Poloniae ius in Sueciam competere, vtpote, quae ad modernum Sereniſſimum Regem Carolum Guſtauum iure pertinet, et iuſte ab huius Sacra Regia Maieſtate poſſidetur. Neque enim, quae armis et ſcriptis per tot retro annos fruſtra diſceptata ſunt, in hiſce tractatibus, finem, Deo volente, cruento bello, in ſolatium orbis Chriſtiani, inprimis vero tranquillitatem inclytorum regnorum Sueciae et Poloniae, adferentibus, ſumma cum animorum exulceratione, ac temporis diſpendio reaſſumi volunt. Quin potius diuinum Numen venerantur, quo procul ſepoſitis omnibus, quae ſalutare hoc negotium remorari poterunt, obſtaculis, ſerio ad firmae ac ſincerae pacis media condeſcendatur, et coepti tractatus ad felicem exitum quamprimum deducantur. Sobothi die $\frac{21 \text{ Januar.}}{10 \text{ Februar.}}$ 1660.

Reſponſum Suedicae legationis ad poſtulata Regis Poloni.

RESPONSVM
LEGATIONIS SVECICAE
AD EA
QVAE EX PARTE SERENISSIMI REGIS REGNIQVE POLONIAE ET MAGNI DVCATVS LITHVANIAE
POSTVLANTVR.

I. Cum Eſthonia Liuoniaque et pactis et armis acquiſita iure a Rege regnoque Sueciae poſſideatur, legatio Suedica reſtitutionis poſtulatum aliquod admittere minime poteſt. Cum enim Liuonia ante ſaeculum, cum a Moſchis bello infeſtaretur, nec ab imperio Germanico defendi poſſet, membrum et prouincia imperii eſſet, eius protectio cum iuribus caeteris, regibus regnoque Sueciae ab Auguſtiſſimis Imperatoribus CAROLO quinto, FERDINANDO primo, et MAXIMILIANO II, pactis delata fuit. Partem vero diſcerptae Liuoniae, quam adhuc tenuerunt cruciferorum magiſter et Archiepiſcopus Rigenſis, Polonia Sueciae armis praeripuit, eaque tranſeuntibus in leges ſubiectionis a Polonia flagitata; iis eorumque ſubditis, et a Polonia in feudum Polonicum magiſtro collata Curlandia, factaque tandem cum Moſcho pace Polonia potita, et denique a Succia armis vindicata et recuperata eſt.

II. Eua-

II. Euacuationis locorum in Pruſſia ea eſt conditio, vt a felici tractatuum progreſſu dependeat. 1660

III. Compenſationèm damnorum belli praetendere Polonia nequit. Nam qui cauſam motus et iniurias aliquando vi repellendi dedit, ideoque ex praeuento iuſto bello emergentium auctor eſt, ſibi et aliis damnum fecit. Neque incepiſſe bellum dicendum eſt, qui primus arma ſumpſit, ſed qui ſumendis laceſſito anſam praebuit.

IV. Illuſtriſſimi Ducis Curlandiae, eiuſque domus liberatio, a continentia progredientium tractatuum dependet: vbi Sacrae Regiae Maieſtatis aequanimitas atque moderatio, erga eundem manifeſta reddetur: perpeſſa vero mala atque damna ſibi ipſi imputabit.

V. et VI. Quae circa reſtitutionem actorum publicorum in iſtis duobus articulis deſiderantur, ea vel in Sueciae poteſtate, vel in rerum natura amplius non exiſtunt, ſed partim in belli campo, partim in obſidionibus, partim igni, partim naufragio perierunt.

VII. Quae tormenta bello acquiſita, alioque translata ſunt, eorum reſtitutio amplius non eſt integra, de illis, quae adhuc in Pruſſia reſidua ſunt, in ſuccedentibus tractatibus conueniri poterit.

VIII. Concluſa et executioni data pace, captiuos hinc inde et ab vtraque parte omnes, ſine aliquo praetextu dimitti, et in omnimodam libertatem reſtitui, aequum, et inter omnes moratiores gentes receptum eſt.

IX. Ad hunc articulum de ſaluo conductu pro plenipotentiariis Danicis ad modernos tractatus admittendis in declaratione die $\frac{19}{9}$ Ianuar. data ac Domino mediatori tradita reſponſum eſt, vt hic idem repetere ſuperuacaneum fore iudicetur.

X. Sub finem tractatuum atque ita ſuo loco de mediis conuenietur, quibus ſecuritas in poſterum firmabitur.

XI. Eadem ratio eſt Garantiae pacis concluſae, de qua et tunc conueniri poterit, prout vtrique parti neceſſarium et vtile videbitur.

De caetero cum DD. Polonici legati plenipotentiarii requirant, vt ratio habeatur Poloniae Confoederatorum Principum, vtpote Sereniſſimi Imperatoris, et Electoris Brandeburgici, legatio Suedica ſuper iis ſeorſim ſe declararunt, non dubitantes, quin Sereniſſimus Rex et Reſpublica Poloniae confoederatorum Sereniſſimi Regis Sueciae, rationem etiam in hiſce tractatibus habitura ſit. Sabothi $\frac{10 \text{ Febr.}}{31 \text{ Ianu.}}$ 1660.

Ad Mandatum
Illuſtriſſimorum et Excellentiſſimorum DD. Legat.
ſubſcripſit

GODOFREDVS VON SCHROER,
Legatorum Sued. Secretarius.

1660 Reſponſum ad propoſitiones legationis Caeſareae.

RESPONSVM
AD
PROPOSITIONES LEGATIONIS
CAESAREAE.

I. Praepoſterum eſſe videtur, quod Domini D. Caeſarei legati, ab ea parte ſecuritatem petant, quam rupta pace nouiſſima infeſtis armis, nullaque iuſta de cauſa, Imperator primum aggreſſus, et a qua niſi laceſſita nulla ratione metuendum eſt.

II. Ad poſtulata confoederatorum, quae DD. Caeſarei vrgent, quod attinet, cum tractatus cum iiſdem iam inchoati ſint, haec cura videtur ſuperflua.

III. Quae deſiderantur pro Rege Daniae, ad ea ſufficienti declaratione data die $\frac{1}{2}\frac{?}{?}$ Ianuar. reſponſum eſt.

IV. Pacis aequae, ſimulque cum omnibus concludendae, ſtudium ex parte Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae nunquam deerit. Cum vero ſubiecta belli paciſque materia, eiuſque complanatio non parum inter ſe diſcrepent, tantum hic praecaueatur, quemadmodum in generali declaratione Suae Regiae Maieſtatis, Cronenburgi die 20. Iunii, nuper elapſi anni, publice luci data expreſſe continetur, nec tractatum praeſentem et genuinum cum heterogeneis confundendo, pax impediatur, aut in longiorem moram trahatur. Soboth. die eadem vt ſupra.

Reſponſum legationis Suedicae ad propoſitiones legatorum Brandeburgicorum.

RESPONSVM
LEGATIONIS SVEDICAE
AD PROPOSITIONES
DD. ELECTORALIVM BRANDEBVRGICORVM.

I. Quae pro Sereniſſimo Rege Daniae deſiderantur, ad illa eadem quae in declaratione die $\frac{1}{2}\frac{?}{?}$ Ianuar. Domino mediatori extradita ſunt, hic reſpondentur. Quoad liberationem autem Ducis Curlandiae, et quod amplius pro eo deſideratur a parte Electorali cum in progreſſu tractatuum pacis ad illum articulum deuentum fuerit, habebitur aeque huius poſtulati ratio. Quod vero attinet captum fuiſſe Ducem, dum pacto neutralitatis fretus ſecurus viueret, nunquam conſtabit de ſingulari diplomate, hac de re Sacrae Regiae Maieſtatis ſubſcriptione corroborato, ipſi prouiſum fuiſſe. Nam et ſiquidem cum miniſtris regiis ad tempus, et ad ratificationem Sacrae Regiae Maieſtatis tractatum fuit, tamen aliquod ratihabitionis regiae Diploma obtinere non potuit.

II. Quod

II. Quod de ſecuritatis concluſae pacis cautione monent DD. Electorales, ſi omnia, vt confidimus, bona fide pertractabuntur, et concludentur, ſuperfluum eſt hic aliquid metuere. Ex parte vero Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae, cui tot accumulantur et obtruduntur, iniuriae et damna, et cuius regno ac prouinciis in poſterum pernitioſa foedera et machinationes imminere poterunt, ſecuritas maiori iure poſtulatur. 1660

III. Quod inter partes proprio motu et conſilio ſemel idque ſolenniter, concluſum et tranſactum eſt, earum rerum, vt acta, retradantur, contra morem exigitur, ſed quoad deſideratam praetenſionum abolitionem D. Elector vt acquieſcat iis, aequum eſt, quae inter Sacram Regiam Maieſtatem Sueciae, et Eundem ea de re, ante hac conuenta et compoſita ſunt, ſiquidem poſt nouiſſimam amicitiae rupturam nihil eiuſmodi emerſit.

IV. Non iuſtum eſt ſatisfactionem et indemnitatem Illum petere, qui non tantum huic bello volens ſe immiſcuit, verum etiam perturbationi pacis Germanicae initium, atque inde ingentium malorum cauſam dedit, iuſtius quippe poſtulatur, vt ab Electore illata damna refundantur, quae vero perpeſſus eſt, ipſe ferat, qui bellum paci praetulit.

V. et VI. Huic ſollicitudini DD. Electoralium, de habenda ratione Regis regnique Poloniae, nec non Imperatoris, in hiſce tractatibus ſatisfactum eſt, reſponſo DD. Polonicis et Caeſareis dato.

VII. Quum nihil hoſtium et belli ſociorum innumeratorum ſupereſſe videatur, ni huc etiam inuiti trahantur; Sereniſſimus etiam Rex et reſpublica Poloniae, tanquam pars principalis paciſcens, in ſua propoſitione, praeter Imperatorem et Electorem plurium confoederatorum, nullam faciat mentionem, mirum vtique legationi Suedicae videtur, eo iam procedere velle, DD. Brandeburgicos, vt numerum in infinitum belli ſociorum, ſocios adſciſcendo extendant.

VIII. Exoptandum eſſet, verae amicitiae rationem, prius ita anxie et ſincere habitam fuiſſe, a parte aduerſa, vt redintegrandae eiuſdem, cura nulla nunc eſſet opus, nec ad arma deuentum fuiſſet: Cum vero iam animi in pacis ſtudia conuerſi eſſe debeant, legatio Suedica, quantum in ſe eſt, nullum intermittit ſtudium mediumque, quod ad reducendam pacem non tantum facere poterit, ſed etiam ad ſtabiliendum amicabilem modum, quo exortura in poſterum diſſidia componantur.

IX. Vltimum poſtulatum de innoxia deductione militum poſt concluſam pacem, cum aequitate nitatur, eius cura merito erit ſuo loco et tempore habenda. Sobothi, die $\frac{31.\ Ianuar.}{10.\ Febr.}$ 1660.

Ad Mandatum etc.

Idem qui ſupra.

1660 Reſponſum legationis Polonae ad propoſitiones legatorum Suecorum.

RESPONDETVR PROPOSITIONIBVS DD. COMMISSARIORVM SVECIAE AD TRACTATVM PACIS EXHIBITIS, PER DOMINVM LEGATVM MEDIATOREM DIE V. FEBRVAR. A POLONICA LEGATIONE [109]).

Quoad articulum primum.

Recipitur primus hic articulus, ſeruatis tamen ſeruandis, mutatiſque in eo mutandis, quae omnia tunc erunt ponenda, quando de ſubſequentibus conuentum concluſumque fuerit inter partes. In quo nihilominus ipſo haec obiter adnotantur, ne omiſſio fiat confoederatorum Poloniae, qui iunctim et indiuiſim, vti confoederatae partes Poloniae ad praeſentem tractatum acceſſere, neque per hoc quidquam Noſtris foederibus detrahatur.

Quoad ſecundum.

Amniſtia dabitur omnibus et ſingulis, cuiuſcunque ſtatus, conditionis, religioniſque ſeu vocationis ſint, prout etiam communitatibus, quae partes Suedicas hoc bello ſecutae ſunt, Regia ſeſe clementia remittet. Iura inſuper caduca, quaecunque hactenus in executionem non venerunt, caſſabuntur; omneſque actiones, et proceſſus, contra tales, eo nomine inſtituti, ſiſtentur, et abrogabuntur. Iura item priuilegia, libertates immunitateſque omnes, quibus ante hoc bellum potiti ſunt, redintegrabuntur, ſaluo tamen foedere perpetuo, cum Sua Serenitate Electorali Brandeburgica Bidgoſtiae concluſo, et in comitiis generalibus confirmato, ſaluis itidem decretis, ſi quae ea de cauſa in quocunque ſubſellio, praeſertim vero comitiali, in quemcunque lata ſunt et promulgata, quae caſſari, aut annihilari nullatenus poſſunt, vtpote quae vim legum obtinent. Conſtare praeterea optime Sacrae Regiae Maieſtati, vti vero legitimoque Domino, in proprios ſubditos imperii rationem, extranea nulla opus eſſe protectione. Rogatur proinde Dominus mediator, vt ſerio partem hortetur, ne talia hiſce et ſimilibus proiectis ingerat, quae ad redintegrandam amicitiam, nihil prorſus faciunt, imo maioris diffidentiae praebent argumenta.

Ad paragraphum quintum in hoc articulo reſpondetur.

Illum de toto tollendum, cum enim religio ſit donum Dei, nullis inſeri bellis debet. Iam vero, quae per leges regni circa eandem ſtatuta antiqua ſunt introductaque, ea conſeruare curae eorundem erit, qui illa condidere. Iniqua profecto videntur, quae a parte aduerſa petuntur, patetque luculenter, quantum, nouandis in hoc regno rebus, ſtudeat pars eadem, quae talia pactis inſeri cupit.

Ad

109) Ex hoc reſponſo legationis Polonae ad propoſitiones legatorum Suecorum apparet, propoſitiones dictas legatorum Suecorum hic non eſſe inſertas, vel incuria auctoris, vel quia iis caruit. Cum autem ad pacis Oliuenſis negotiationem intelligendam parum faciant, quippe ex reſponſo ad eas, caeteriſque cum imperatoris Leopoldi atque Electoris Brandeburgici legatis, pertractandis propoſitionibus ſatis apparet, cuius fuerint tenoris, facile etiam iis ſuperſedere poſſumus.

Ad paragraphum ſextum eiuſdem articuli. 1660

Qui Rakocianas et Coſacorum partes ſecuti fuerunt, iis nullam prorſus amniſtiam eſſe neceſſariam in aperto eſt. Concluſis ſi quidem et in executionem deductis cum vtriſque horum pactis (quibus omni cum Suecis foederi aperte renunciatum eſt) ſatis eidem quilibet pro ſe, ſuiſque ſequacibus cauit.

Quoad tertium articulum reſpondetur peculiari ſcripto.

Ad quartum articulum.

Quo firmior pax coaleſcat, ac inter vtrumque regnum perennet, omnis occaſio bellorum, anſaque offenſarum tollatur, quod fiet vbi Liuonia et Eſthonia Polonico (liquidiſſimi iuris eius prouinciae) dominio fuerint reſtitutae.

Ad quintum articulum.

Cum iſta conditio nimium Sacrae Regiae Maieſtatis Regnique eius honori ac exiſtimationi praeiudicet, omnino iniqua ac irrationabilis ſit, vt illatum tam iniuſtum, tamque funeſtum Poloniae bellum, et tot tantaque damna per iniuriam accepta, adeo infami compenſentur lytro, ad illam reſpondere fas aliter non eſt, quam intimo laeſi penitus animi ſenſu expreſſo. Datur id tamen donaturque gratanter, auctoritati Excellentiſſimi Domini legati mediatoris, ne quid acerbius ad huiuſmodi articulum, prout par foret, reſpondeatur. Cui Domino mediatori optime conſtat ex publico reſponſo eidem Poſnaniae dato, propoſitionem de recompenſa pecuniaria fuiſſe de plano reiectam.

Haec dicta promiſſaque pro non dictis promiſſiſque habebuntur, vbi tractatus optato fine caruerint, Maieſtatique integrum ius, et re ipſa etiam circa hoc caput teſtetur.

Ad quintum.

Cum iniuriam non faciat, qui eam repellit, nec de damno quiſquam teneatur, qui illud, vt et aliis daretur, et ſibi accideret, effecit, nulla ratione obſtrictus eſt Sereniſſimus Elector, Suae Regiae Maieſtati Sueciae, imo vero optimo maximo iure, iacturam Suam prouinciarumque Suarum, abſque hoc bello a Sereniſſimo Rege Sueciae moto, pacatarum florentiumque, damna, vt reparentur, dignis modis poſtulat.

Ad ſextum.

Cautionem eiuſmodi equidem a Sereniſſimo Rege Sueciae merito exigit Sua Serenitas Electoralis, quam primo omnium ille aggreſſus eſt. Gedani die 28 Ianuar./9 Febr. 1660.

1660 Reſponſum legationis Polonae ad tertium articulum propoſitionum legatorum Sueciae.

RESPONSVM

AD ARTICVLVM TERTIVM PROPOSITIONIS DD. COMMISSARIORVM SVECIAE AD TRACTATVM PACIS EXHIBITAE PER DOMINVM LEGATVM MEDIATOREM DIE V FEBR. A POLONICA LEGATIONE.

Quantumuis Sacra Regia Maieſtas Poloniae ſolido iuri, cauſaeque aequitati nixa reſtitutionem Regni Sueciae, ac pertinentium eo prouinciarum, ſtatuumque requirat, nec ab vllo rerum ac rationum probo aeſtimatore, ius Suae Maieſtatis in dubium vnquam vocari poſſit, amori tamen populorum, quibus ſe regia tota domus tuto hactenus concredidit, tribuendum putat, ac in animo definit, vt omni diuino humanoque iuri, quoad debitum ſibi auitum, paternumque regnum (quod nullis populi Suedici decretis, vtpote ab illegitima et inferiori poteſtate latis, adimi vnquam potuit) condeſcendat, pacemque bello praeferat, et largiorem ſiſtere cupiat humani ſanguinis profuſionem, conceſſis vltro ſponteque ac beneuole iuribus Maieſtatis omnibus, illiſque in perſonam Sereniſſimi CAROLI GVSTAVI, ac legitimorum eius ſucceſſorum transfuſis et collatis, omni meliori cura et ratione, ſibi tamen ſoli, quoad in viuis agit, plenum integrumque Regis Sueciae reſeruat titulum, quod in ſigillis qua publicis, qua priuatis praeferat, et inſcribat, inſignibuſque et ſtemmatibus regni eiuſdem vti ſimiliter, in iiſdem ſigillis, picturis, ſculpturis Suae Maieſtati liberum erit, prout ipſis hucuſque vſa eſt Sacra Regia Maieſtas. Reſeruat pariter ſibi ius, et plenam poteſtatem, vita quoque ſua durante, liberamque diſpoſitionem bonorum Sacrae Regiae Maieſtatis patrimonialium, haereditariorum et feudalium, quae tamen omni iuſto, et aequiualenti pretio, parataque pecunia redimere poterit Sereniſſimus Sueciae Rex, vel ii, quibus bona haec talia quomodocunque ceſſerunt, et in quorum poſſeſſione in praeſentiarum exiſtunt, quae renunciatio, ſeu reſignatio Sacrae Regiae Maieſtatis ſub his conditionibus fiet.

I. Reſtituatur plena tutaque fidei catholicae Romanae ac religionis libertas, eccleſiae item, templa et monaſteria vtriuſque ſexus, vt et ſacella, oratoria, aliaque aedificia ſacris vſibus deſtinata, cum eorum ſupellectili ſacra et profana, omnibuſque bonis, ſeruitutibus, priuilegiis et praerogatiuis reſtituantur. Plenum praeterea permittatur, liberumque exercitium vniuerſis et ſingulis tam incolis, quam extraneis, ciuibuſque ac peregrinis, et vſus poſſeſſionis fidei catholicae cum ſuo cultu. Cuncta proinde ſtatuta, leges et ſanctiones, quomodolibet denominandae, decretaque contra eandem catholicam fidem lata tollantur, aboleanturque et abrogentur, nec vllus vnquam deinceps occaſione et cauſa, ſaepius dictae fidei catholicae Romanae mulctetur, moleſtetur, aut turbetur, ſed omnibus et ſingulis, prout praemiſſum eſt, plenus ac perpetuus omnium ſacrorum, iuxta eandem catholicam Romanam fidem, tum vero rituum, deuotionum, et officiorum vſus, citra dilationem intra ſpatium a concluſa pace (ſuper quo conuentum erit) concedatur.

II. Abro-

II. Abrogabuntur omnia decreta, quomodolibet lata, et promulgata fuerint, in derogationem iurium diui olim Sigiſmundi Regis, eiuſque lineae. 1660

III. Omnes adhaec exules, qui Sereniſſimum olim diuae memoriae parentem Sacrae Regiae Maieſtatis ſunt ſecuti, ob eamque cauſam bonis ac fortunis exuti ſuis, ſiue illae in mobili ſiue in immobili ſubſtantia exiſtant, in eorum priſtinam poſſeſſionem reſtituantur.

Haec dicta promiſſaque pro non dictis promiſſisque habebuntur, vbi tractatus optato fine caruerint, Maieſtatique Regiae integrum ius conſeruari, in haec cuncta quibus eam ſtudio pacis, et populorum ſuorum amore condeſcendere, complacuit, ſolenniter proteſtatur legatio Polonica, ſeruata ſibi poteſtate, hiſce praemiſſis, ea quae ad eandem rem ſeruire videbuntur, addendi, corrigendi, in aliam formam redigendi, etc. etc. etc.

RESPONSVM LEGATIONIS CAESAREAE AD PROPOSITIONES DD. LEGATORVM AC COMMISSARIORVM PLENIPOTENTIARIORVM SVECICORVM IN NEGOTIO TRACTATVVM PACIS.

Reſponſum legationis Caeſareae ad propoſitiones legatorum Suecorum.

Ad primam.

Redintegrata pace, nulla a Sacra Caeſarea Maieſtate metuenda erit hoſtilitas, reciproce autem Sereniſſimus Rex Sueciae, ab omni hoſtilitate abſtinebit, nec Auguſtiſſimo Caeſari ad quenquam laedendum intercedunt foedera, ſed mere defenſiua, quae nemini ſuſpecta eſſe poſſunt aut noxia, niſi iis, qui animum habebunt offendendi. Ideoque eorum renunciatio nullo iure peti poteſt. Si vero Sereniſſimus Rex Sueciae aliqua in offenſionem Sacrae Caeſareae Maieſtatis, eiuſque Auguſtiſſimae domus pepigit, iiſdem vt renunciet poſtulatur.

Ad ſecundam, 5, 6, 7, 8, 9 et decimam

Reſpondetur. Haec ad hoſce tractatus non ſpectare, nec cum moderno bello connexionem habere, adeoque alienis diſſitiſque materiis praeſens pacis negotium inuolui non poſſe nec deberi; vti nec integrum eſt, ea, quae publicum imperii ſtatum concernunt, ſalua eiuſdem imperii dignitate et iuriſdictione huc euocari, et ſane mirum accidit, ea ipſa, quae Sereniſſimus Rex Sueciae circa pacis inſtrumentum monere voluit, et ad ordines imperii dudum detulit, ab eiuſdem legatis, hiſce tractatibus nunc immiſceri.

Digitized by Google

1660

Ad tertiam.

Prout in inſtrumento pacis Germano-Suedicae facultatem ſibi Suecia reſeruauit, pro maiore religionis libertate et exercitio in regnis, et prouinciis Sacrae Caeſareae Maieſtatis haereditariis amice interueniendi, ita Auguſtiſſimo Imperatori liberum ſemper remanſit illaeſa pace, quod e re ſua videretur ſtatuere, cum autem ex eodem pacis articulo conſtet Sacrae Caeſareae Maieſtati ius reformandi exercitium religionis in ſuis dominiis, non minus quam aliis regibus ac principibus competere, nemini durum videbitur, ſi prout Sacra Caeſarea Maieſtas aliorum principum regimini non ſe ingerit, ita grauiſſimis de cauſis, et ipſiuſmet Sueciae exemplo admonita, eius quoad hoc interuentionibus non poterit aſſentiri.

Ad quartam.

Cum Suecia prima huius belli motrix extiterit, et varia prior occupauerit ac detineat, arma vero Dominorum colligatorum, nonniſi ex iuſtae defenſionis neceſſitate Pomeraniam et Holſatiam intrarint, neceſſarium eſt, vt ex parte Sueciae prius declaretur, an? et quomodo occupata omnia, et detenta reſtituere et dimittere velit? Deinde cum in puncto ſecuritatis ſolide ſtabiliendo praecipua colligatorum ratio vertatur, ac loca, quorum reſtitutio petitur, ſint loco realis ſecuritatis, vt Suecia tam nunc, quam in poſterum arceatur ab inuaſione vicinorum, ante omnia neceſſarium eſt, vt haec materia ſecuritatis decidatur, ac ſtabiliatur, antequam de dimittendis realibus quae poſſidentur ſecuritatis pignoribus agatur.

Ad vndecimam.

Legatio Caeſarea non aſſequitur, quo fundamento Suecia ſatisfactionem damnorum ac iniuriarum hoc bello illatarum praetendere poſſit, a Sacra Caeſarea Maieſtate, quae nec bello cauſam dedit, nec originem, ſed vicino armorum ſtrepitu, proprio ac foederatorum periculo, a profundiſſima, cui tunc indulgebat, quiete, excitata, praeter intentionem hiſce diſſenſionibus inuoluta fuit, et auxiliares tantum partes, ad ſolam pacis redintegrationem ſuſtinuit, haec itaque praetenſio, quae ſeipſa cum neſcit, nonſolum reiicitur, ſed cum eadem aduerſus primos belli motores, partibus laeſis legitime competat, ideo Caeſarea legatio, ius ſibi reſeruat, eam ſuo loco proponendi.

Ad duodecimam.

Cum Sacra Caeſarea Maieſtas neminem turbauerit, nullo iure ad cautionem de non turbando poteſt obligari, ſed eam merito potius praetendere, quia tamen eius intentiones eo praecipue collimant, vt modus inſtituatur ſecurae et perpetuae pacis, quae nec facile nec impune conuelli poſſit: Ideo penes legationem Caeſaream nulla erit difficultas de iis, quae ad ſecuritatem reciproce ſtabiliendam, poſtquam intentio legationis Suedicae ipſis quoad hoc ſpecifice innotuerit, tractandi, et conueniendi.

RESPON-

1660

RESPONSIO
LEGATIONIS ELECTORALIS
BRANDEBVRGICAE
DATA
AD PROPOSITIONES
A
LEGATIONE REGIA SVEDICA
EXTRADITAS.

Ad primam.

Vti Sereniſſimus Elector nonniſi contra hoſtes ſuos foedera iniit, ita ab hiſce tractatibus, neutiquam deſiſtere poteſt, neque praeſcribi ſibi vult, cum quo, vel ferire foedera, vel a quorum amicitia abſtinere debeat. Caeterum, quemadmodum patefacta pace inter Sereniſſimum Regem Sueciae, et Sereniſſimum Electorem bellum et hoſtilitas omnis ceſſat, ita et Regiae Maieſtatis Sueciae foederum et amicitiarum, quibus contra Sereniſſimum Electorem, et Sereniſſimi Electoris foederum, quibus nunc contra Regem Sueciae vtitur, quoad hoſtilitatem, facta et durante pace, cum Sua Serenitate Electorali, eiuſque foederatis, ſuſpendetur effectus.

Ad ſecundam.

Cum ad auertendos et inhibendos tranſitus integri exercitus requirantur, et ad talia nemo obſtrictior ſit, nec Sua Serenitas Electoralis, ea a Sereniſſimo Rege Sueciae requirat, vtique nec a Sua Serenitate Electorali poſtulari poſſunt. Caeterum, quemadmodum a Suecia coeptum et illatum bellum Sacrae Regiae Maieſtati Poloniae etc. etc. etc. vti et Sua Serenitas Electoralis immerito et abſque iuſta cauſa primum inuaſa et ad defenſionem coacta, ita penes Sereniſſimum Regem et Sueciam nunc quoque ſtat, vt ab armis illatis deſiſtant, quae ſua ſunt et poſſident retineant, alienis abſtineant, extortaque reſtituant, et cum miſerias, calamitates, et innocentiſſimum hominum ſanguinem haud poſſint, damna tamen caetera reſarciant, et tandem pacem Chriſtiani cum Chriſtianis ineant, eamque Chriſtiana et ſincera fide colant, ſeruentque.

Ad tertiam.

Vt ius, quod Sereniſſimo Electori in prouinciis ſuis, tam in imperio quam extra illud, circa conſcriptionem militum ſibi competit, vel per pacta, vel alio modo quiſquam alius, quouis modo, vel colore, commune habeat, id neque admittere, neque in eo conſentire Suam Serenitatem poſſe, omnibus patet. Quemadmodum quoque ſaluam et illibatam ſibi contra ſubditos edicta et mandata tranſgredientes animaduertendo ſeruat poteſtatem.

Ad

1660

Ad quartam.

Vbi ad hóc caput peruentum, et Sereniſſimus Rex Sueciae paratus fuerit a Sua parte Sereniſſimo Electori reſtituere, quae iuſte deſiderat, ſimulque veris propriiſque dominis ac poſſeſſoribus reddere, et euacuare omnia et ſingula loca, quae tum in Pruſſia regali, tum in Dania, et alibi, praeſidiis ſuis infeſſa tenet, Ducemque Curlandiae, cum conſorte, liberis, et tota celſiſſima familia, priſtinae libertati, quoad omnia reſtituerit, alte memorata Sua Serenitas, nihil intermittet, quo vniuerſalis pacis promouendae ſingulare ſtudium et ardorem publice conteſtetur.

Moritur Sueciae Rex. Pacem faciunt Poloni cum Suedicis legatis.

Interim dum Oliuae tractatur de pace, moritur CAROLVS GVSTAVVS Sueciae Rex, Stockolmiae: cuius caſus inſperatus perſuaſit Suecis, ſerio tandem de pace cogitare cum Polono, eiuſque foederatis principibus. Nec multo poſt conueniunt in pacis leges legati, publicantque pacis inſtrumentum Oliuae conceptum in haec genuina verba:

INSTRV-

INSTRVMENTVM
P A C I S
PERPETVAE,

INTER

SACRAM REGIAM MAIESTATEM

ET REMPVBLICAM POLONIAE,

EIVSQVE

CONFOEDERATOS

SACRAM CAESAREAM MAIESTATEM,

ET

SERENISSIMVM ELECTOREM BRANDEBVRGICVM,

EX VNA:

ET INTER

SACRAM REGIAM MAIESTATEM,

REGNVMQVE SVECIAE,

EX ALTERA PARTE.

AD GEDANVM,

IN MONASTERIO OLIVENSI,

III MAII ANNO MDCLX

INITAE ET CONCLVSAE.

IN NOMINE
SANCTISSIMAE ET INDIVIDVAE
TRINITATIS.

Notum ſit vniuerſis et ſingulis, quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt. Poſtquam a multis annis, bella, diſſidiaque, inter Sereniſſimos Reges regnaque Poloniae et Sueciae orta, et interdum induciis, praecipue vero ſexennalibus, anno 1629. deinde viginti ſexennalibus, anno 1635. ſopita et compoſita fuerint, ac denique inter Sereniſſimum et Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, Magnum Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. Et Sereniſſimum ac Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. deuentum ſit ad bellum, quod nonſolum dictos Reges, Regnaque eorum, per plures annos exercuit, ſed et Poloniae foederatos, ac belli ſocios, videlicet Sereniſſimum et Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum LEOPOLDVM electum Romanorum Imperatorem ſemper Auguſtum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, et Sclauoniae Regem, Archi Ducem Auſtriae etc. etc. etc. Sereniſſimo Regi et regno Poloniae ad eiuſdem requiſitionem, auxilia ferentem, nec non Sereniſſimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgicum, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium et Principem Electorem, Magdeburgi, in Pruſſia etc. etc. etc. Ducem, inuoluit, vnde multa chriſtiani ſanguinis effuſio, cum plurimarum Prouinciarum deſolatione ſecuta eſt. Tandem diuina bonitate factum, vt vtrinque de pace vniuerſali, inter Regem remque publicam Polonam, et eius confoederatos ac belli Socios ab vna, et Regem, regnumque Sueciae ab altera parte, ſuſcepta ſit cogitatio, opera et ſtudio Sereniſſimi ac Potentiſſimi Principis ac Domini, Domini LVDOVICI XIV. Galliarum et Nauarrae Regis Chriſtianiſſimi, qui huic paci conciliandae mediationem obtulit, et in ipſo negotio pacis, per Illuſtriſſimum et Excellentiſſimum Dominum ANTONIVM de LVMBRES, Dominum de Herbingen, Loos, et la Cloye, Comitem Conſiſtorianum, regiique ordinis equitem, legatum ſuum, eandem mediationem Sereniſſimis Regibus Poloniae et Sueciae, nec non Sereniſſimo Electore Brandeburgico acceptantibus, praeſtitit. In eum ergo finem ex mutua partium conuentione, conſtitutus eſt

dies quintus Ianuarii anni 1660. congreſſui plenipotentiariorum Oliuae inſtituendo. Comparentes igitur ſtatuto tempore ac loco omnium paciſcentium legitime conſtituti legati plenipotentiarii, a parte quidem Sereniſſimi Regis, Reique publicae Poloniae, Illuſtriſſimi et Excellentiſſimi Domini, ex ordine Senatorio quidem, Dominus IOANNES Comes a LESZNO, Palatinus Poſnanienſis, Reginalis Maieſtatis ſupremus aulae praefectus, ac Mareſchallus, Generalis maioris Poloniae, Mariaeburgenſis, Corſunenſis Gubernator: Dominus GEORGIVS LVBOMIRSKI, Comes in Wiſnicz, et Iaroslaw, ſupremus Regni et Campi-Mareſchallus, Generalis Cracouienſ. Scepuſienſ. Chmielnicenſ. Pereaslauienſis, Caſimirienſis, Olſtinenſis Gubernator: Dominus NICOLAVS in Prazmow, PRAZMOWSKI, ſupremus Regni cancellarius, nominatus Epiſcopus Luceorienſis et Breſtenſis, Abbatiae Sieciechouienſis adminiſtrator perpetuus, praepoſitus Sancti Michaelis eccleſiae collegiatae in arce Cracouienſi: Dominus CHRISTOPHORVS PAC, ſupremus magni Ducatus Lithuaniae cancellarius, Vilkouiſcenſis, Oſtrinenſis, Kpſienicenſis, Kleſzcolenſis et Nemoneſcenſis Gubernator: Ex ordine verо equeſtri, Dominus IOANNES ANDREAS de Raciborsko MORSTYN, Referendarius regni, Kowalenſis, et Zauichpſtenſis Gubernator: Dominus VLADISLAVS de Naglouice REI, Theſaurarius Curiae Regni, Reginalis Maieſtatis cancellarius, Neokouinenſis, Libuſſienſis, Kamionacenſis Gubernator: Dominus IOANNES in Gnin GNINSKI, Pomeraniae Succamerarius, Gneſnenſis Gubernator. Et a parte foederatorum Poloniae, videlicet Sereniſſimi Imperatoris Romanorum, illuſtriſſimi et excellentiſſimi Domini, Dominus FRANCISCVS CAROLVS LIBSTEINSKI, Sacri Romani Imperii Comes a COLOWRAT, Dominus in Reichenau, Sacrae Caeſareae Regiaeque Hungariae et Bohemiae Maieſtatis Conſiliarius, Camerarius, iudicii maioris prouincialis Aſſeſſor, Regius Locumtenens, et appellationum in arce Pragenſi praeſes: Dominus FRANCISCVS Liber Baro de LISOLA a Thiſe et Marienfeld, Conſiliarius cameralis aulicus: Et Sereniſſimi Electoris Brandeburgici: illuſtriſſimi et excellentiſſimi Domini, Dominus IOANNES HOVERBECKE, in Eichmedien, Baronouen, Geyerſwalde et Domkau Dominus et haeres, Suae Serenitatis Conſiliarius ſtatus intimus, Electoratusque Dapifer haereditarius, Hohenſteinenſis praefectus: Dominus LAVRENTIVS CHRISTOPHORVS A SOMNITZ, in Grumsdorff Drenau et Gerbero, Dominus et haeres, Suae Serenitatis conſiliarius ſtatus intimus, et orientalis Pomeraniae cancellarius, eiuſdemque Ducatus Camerarius haereditarius, Lauenburgenſis et Butouienſis Praefectus: Dominus ALBERTVS ab OSTAW, in Nerdiken, et Kegels Dominus et haeres, Suae Serenitatis in ſupremo ducalis Pruſſiae appellationum iudicio Conſiliarius. A parte vero Sereniſſimi Regis Regnique Sueciae, illuſtriſſimi ac excellentiſſimi Domini, Dominus MAGNVS GABRIEL de la GARDIE, Comes in Leckoo et Arensburg, Liber Baro in Eckolmen, Dominus in Habſal, Magnushoff, et Hoyendorp. Regiae Suae Maieſtatis Regnique Sueciae Senator, et Theſaurarius, Generalis Gubernator Liuoniae, et Locumtenens per Eſthoniam, Liuoniam et Ingriam, militiae Generalis, iudex prouincialis Veſtergothiae et Daliae, nec non Academiae Vpſalienſis cancellarius: Dominus BENEDICTVS OXENSTIERNA, Comes in Korsholm et Waſa, Liber Baro in Moreby et Lindholmen, Dominus in Coporium et Roſersberg, Suae Regiae Maieſtatis Regnique Sueciae Senator, et Cancellariae conſiliarius: Dominus CHRISTOPHORVS CAROLVS SCHLIPPENBACH, Comes in Sahouede, liber Baro in Liuſala, Dominus in Salinge, Suae Regiae Maieſtatis Regnique Sueciae Senator et conſilii bellici praeſes: et Dominus ANDREAS GVLDENKLAV, Dominus et haeres in Schonela, Ekeby, Hylinge, et Hulterſtadt, Regiae Suae Maieſta-

Maieſtatis Conſiliarius ſtatus, et per Pomeraniam Regiam, regiminis et conſilii ſtatus vt et ſupremae curiae iuſtitiae praeſes. Poſt inuocatum Diuini Numinis auxilium, mutuaſque plenipotentiarum tabulas (quarum apographa ſub finem huius inſtrumenti de verbo ad verbum inſerta ſunt) rite commutatas, tractatus pacis auſpicato inchoatus eſt. Et licet in eius fere decurſu, praememoratus Sereniſſimus Rex Sueciae, diſponente ita diuina prouidentia, mortali hac vita deceſſerit; tractatus tamen hic, renouatis a Sereniſſimo et Potentiſſimo Principe ac Domino, Domino CAROLO, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rege et Principe haereditario, Magno Principe Finlandiae etc. etc. etc. plenipotentiarum tabulis (quae ad calcem huius tractatus quoque inſeruntur) feliciter continuatus eſt, ac tandem ad diuini Numinis gloriam, et chriſtianae Reipublicae ſalutem, partes omnes, in mutuas pacis et amicitiae leges conſenſerunt et conuenerunt, tenore ſequenti:

I.

Sit pax vniuerſalis ac perpetua, et vera ſinceraque amicitia inter Sereniſſimum ac Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, magnum Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. Eiuſque Regiae Maieſtatis Succeſſores, ac poſteros, Reges Poloniae, magnos Duces Lithuaniae, Regnumque Poloniae, et Magnum Ducatum Lithuaniae, atque ſubiectas illis ditiones ac prouincias, vt et Eiuſdem Maieſtatis et Regni Poloniae Confoederatos, inprimis Sereniſſimum et Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum LEOPOLDVM, electum Romanorum Imperatorem ſemper Auguſtum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae Regem, Archi Ducem Auſtriae etc. etc. etc. Eiuſque Maieſtatis haeredes ac Succeſſores, prouincias ac ditiones, intra vel extra Imperium Romanum ſitas, et Sereniſſimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM Marchionem Brandeburgicum, Sacri Romani Imperii Principem, Electorem et Archi Camerarium, Magdeburgi, Pruſſiae etc. etc. etc. Ducem, eiuſque Serenitatis haeredes et Succeſſores, prouincias ac ditiones, in vel extra imperium Romanum ſitas, ab vna: atque Sereniſſimum et Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM Suecorum, Gothorum, et Vandalorum Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Eiuſque Maieſtatis Succeſſores ac Poſteros, Reges Suecorum, regnumque Sueciae, atque ſubiectas illis, intra vel extra imperium ditiones ac prouincias, ab altera parte: Ita vt altera pars alteri poſthac nihil hoſtilitatis aut inimicitiae, clam aut palam, directe vel indirecte inferat, vel per ſuos aut per alios inferri faciat, nec alterius hoſtibus, auxilia quocunque nomine praeſtet, nec cum alterius hoſtibus foedera huic paci contraria ineat, nec quidquam in alterius ſtatus et ſecuritatis diminutionem per ſe, vel per alios, moliatur, aut tentet, vel tentari faciat, ſed vtraque pars alterius vtilitatem, honorem, ac commodum promoueat, et fidam inuicem vicinitatem, pacem et amicitiam ſerio colat et ſeruet. Pacta vero et foedera omnia, quae partes paciſcentes inter ſe, vel cum aliis principibus ac ſtatibus vtrinque ſancita habent, quoad omnia ſua puncta, clauſulas, et articulos, integra et in pleno robore ſuo permaneant: ita tamen vt per ea praeſens tranſactio pacis nullum praeiudicium patiatur.

II.

1. Sit vtrinque perpetua obliuio et amneſtia eorum omnium, quae quocunque loco, modoque, a quacunque paciſcentium parte hactenus hoſtiliter facta ſunt, ita vt nec eorum, nec vllius alterius rei cauſa vel praetextu vlla pars alteri poſthac, quidquam hoſtilitatis aut inimicitiae, ſpecie iuris, aut via facti, inferat, aut per ſuos alioſue inferri faciat.

2. Hac generali amneſtia gaudeant omnes et ſinguli, cuiuſcunque ſtatus, conditionis, et religionis fuerint, vt et omnes communitates, quae ab vtrinque partes hoſtiles ſecutae ſunt, aut in hoſtilem poſſeſſionem deuenerunt. Nec vllis hoc bellum praeiudicio, et noxae ſit, in ſuis iuribus, priuilegiis ac conſuetudinibus, generalibus et ſpecialibus, tam in eccleſiaſticis, quam in ciuilibus, profaniſque, quibus ante hoc bellum gauiſi ſunt, ſed iis in totum fruantur, ſecundum leges Regni, nec vllis communitatibus aut priuatis, actio, ratione adhaeſionis hoſti, intentabitur, ita vt nemini liceat alicui negotium faceſſere, ratione illius adhaeſionis hoſtilis, aut eam exprobrare.

3. Ciuitatibus Pruſſiae Regalis, quae in poſſeſſione Suae Regiae Maieſtatis Regnique Sueciae hoc bello fuerunt, manebunt itidem omnia iura, libertates et priuilegia, quibus ſiue in eccleſiaſticis ſiue in profanis potitae ſunt, ante hoc bellum (ſaluo libero, vti ante hoc bellum viguit, in praedictis ciuitatibus catholicae et euangelicae religionis exercitio) earumque territoria, magiſtratus, communitates, ciues, incolas, et ſubditos, Sacra Regia Maieſtas Poloniae, eadem qua olim clementia, et gratia regia in poſterum proſequetur, fouebit et tuebitur. Dabitur iiſdem quoque facultas, aedificia publica et priuata per iniuriam belli deſtructa, reficere et reaedificare: Pro his vero, quae neceſſitate defenſionis deſtructa ſunt, minime tenebuntur. Quoad ea vero, quae militiae Suecicae tributi loco, ab vtriuſque inſulae ſubditis exſoluere neceſſe fuit, a nemine moleſtia inferetur, ſicut et propter decimas, alioſue cenſus, quibus ſubditi inſulani ſatisfacere tempore belli minime potuerunt, non turbabuntur.

4. Cunctae actiones et inquiſitiones aduerſus illos, qui partibus hoſtilibus hoc bello adhaeſerunt, vel easdem ſecuti eſſe inſimulantur, quibuſcunque in locis Poloniae, magni Ducatus Lithuaniae, Pruſſiae regalis, Curlandiaeque habitent, cuiuſcunque ſtatus, et conditionis, aut religionis ſint, ſiue priuati vixerint, ſiue officio publico functi, aut ſeruitio Suae Maieſtatis Sueciae, in ſago vel toga adſtricti fuerint, inſtitutae nec dum finitae, et ad executionem deductae, abrogentur, omnique executione careant in perpetuum: et in poſterum contra eos nulla vnquam quaeſtio vel actio ex hac cauſa inſtituetur.

5. Quae durante hoc vltimo bello, iure fiſci, ex occaſione, ac praetextu adhaeſionis aut protectionis alterius partis, cuiquam, ſiue nobili ſiue plebeio, cuiuſcunque ſtatus, conditionis, ac religionis adempta, vel fiſco illata, vel aliis collata ſunt bona, ſiue regia ac reipublicae, ſiue etiam priuatorum ſunt, mobilia quidem, ſi tradita ſunt, modernis poſſeſſoribus relinquantur. Si vero eiuſmodi iura caduca hactenus ad executionem deducta non ſunt; antiquis poſſeſſoribus relinquantur, neque vlla actio dehinc aduerſus communitates, aut priuatos, ratione eiuſmodi bonorum intentetur. Bona vero immobilia, haereditaria, aduitalitia, et iure hypothecae poſſeſſa, fiſco applicata, tum quorum donationes

et

et largitiones factae ſunt, ſiue iam ante tradita, ſiue nondum tradita ſunt, maneant penes antiquos dominos, ceſſantibus de caetero omnibus actionibus, ratione redituum, ſiue ex publicis, ſiue ex priuatis bonis perceptorum.

III.

Sereniſſimus ac Potentiſſimus Princeps ac Dominus, Dominus IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, pro ſe, ac Haeredibus Poſteriſque Suis, amore pacis, vigore huius inſtrumenti pacis, ſolenniter ex nunc et in poſterum renunciat omnibus praetenſionibus in Regnum Sueciae, et Magnum Principatum Finlandiae, et alias ipſis ſubiectas prouincias, regiones, ditiones, ciuitates, caſtra et munimenta, ſiue haec omnia nuper, ſiue ab antiquo acquiſita ſint, nec non in bona auita in Regno Sueciae, dictiſque prouinciis ſita; in Regnum Sueciae, dictaſque prouincias et bona, praeſentibus vel futuris temporibus, nihil quicquam praetenſurus. Quoad titulos et inſignia ita conuentum eſt, quod Sereniſſimus Rex Poloniae, prout hactenus, ita in poſterum ad dies vitae ſuae, vtetur integris titulis, et ſigillis, inſignibuſque Regni Sueciae in Polonia, et ad omnes principes, ſtatus et priuatos extra Sueciam, ſine vllo tamen plenariae ſupra dictae renunciationis praeiudicio. Dictis vero titulis et inſignibus non vtetur ad Sereniſſimos Reges regnumque Sueciae, in literis, aliiſue diplomatibus aut ſcriptis, ſed obſeruabitur ab vtrinque receptus hactenus modus abbreuiandorum titulorum cum Etcaeterationibus, ita vt poſt verba magnus Dux Lithuaniae, tres Etcaeterationes in titulo Sereniſſimi moderni Regis Poloniae, et viciſſim poſt verba, Magnus Princeps Finlandiae, tres Etcaeterationes in titulo Sereniſſimi Regis Sueciae adiiciantur. Inſignibus tamen Regni Sueciae in ſigillis Regis et reipublicae Polonae, dum in Sueciam ſcribetur, penitus omiſſis. Poſt obitum vero moderni Sereniſſimi Regis Poloniae, Succeſſores eius et Reſpublica Polona in titulos et inſignia Sueciae nihil vnquam praetendent, ſed vtrinque Reges et regna, ſuis quiſque titulis et inſignibus tantum plenarie gaudebunt et vtentur.

IV.

1. Sereniſſimus Rex et Status Ordineſque regni Poloniae, magnique ducatus Lithuaniae, a modo et in perpetuum cedunt vi huius pacificationis Sereniſſimo Regi Sueciae, eiuſque ſucceſſoribus Regibus regnoque Sueciae, omnem illam Liuoniam trans Dunauam, quam Suecia hactenus per tempus induciarum tenuit et poſſedit, vt et partes cis Dunauam omnes, et inſulam Runen in mari ſitam, quas per idem tempus induciarum Suecia tenuit et poſſedit; nec non quidquid iuris Regibus et reipublicae Poloniae in Eſthoniam et Oſeliam hactenus vllo modo competere poterat. Atque haec quidem omnia et ſingula, cum omnibus ſuis pertinentiis, terreſtribus et maritimis vrbibus, arcibus, propugnaculis, bonis, et prouentibus, nec non iuribus, iuriſdictionibus, regalibus et ſuperioritatibus, tam in eccleſiaſticis, quam in politicis, nullis penitus exceptis, in plenum dominium et proprietatem Regum regnique Sueciae transferunt; Ordineſque et ſubditos in illa Liuonia eiuſque recenſitis partibus, omni erga Regem et rempublicam Polonam obedientiae vinculo et fidelitatis ſacramento exſoluunt, nihil vnquam in eos ac dictam Liuoniam eiuſque pertinentias, poſthac praetenſuri. Cis Dunam autem Sereniſſimi Reges Regnumque Sueciae non vlterius quam hactenus fines ſuae poſſeſſionis in Curlandia aut Semigallia promoueant, aut ſeruitutes a ſubditis illuſtriſſimi Curlandiae Ducis exigant;, aut vllum ius

 lignan-

ſignandi, aliudue quoduis in Curlandia aut Semigallia praetendant, Commiſſarii vero ad declarandos et determinandos ab vtraque parte fines, ab vtrinque deputabuntur, et commiſſio haec intra quatuor ſeptimanas a ſubſcripto tractatu inchoetur, et intra duas expediatur.

2. Quod religionem Catholicam eiuſque exercitium in Liuonia Suedicae poſſeſſionis attinet, omnes incolae Liuoniae ſubditique illi religioni addicti, omni ſecuritate gaudeant, ac conſcientia libera, religione, deuotioneque ſua, domi, ſine inquiſitione, vel animaduerſione, priuatim vtantur.

3. Tituli Prouinciales, tam ſpirituales quam ſaeculares Senatorii et Equeſtris Ordinis in Liuonia Suetica, penes poſſeſſores modernos maneant, durante ipſorum vita, ſine vllis prouentibus aliiſue praetenſionibus. Nec vllum exinde praeiudicium Iuris Sacrae Regiae Maieſtatis, Regnique Sueciae in Liuoniam Sueticam, neque praetenſio quaepiam Regno Poloniae, Magno Ducatui Lithuaniae interea temporis et in futurum inde enaſcetur.

4. Iudicia omnia decretaque ad cuiuſuis inſtantiam, modo non inuitos aut abſentes lata, nec non contractus et tranſactiones in locis, dum illa hoc bello Suecia tenuit, inſtitutae iudicialiter ſiue extra iudicialiter, ſi modo ſtatui publico, qui ante hoc bellum fuit, et pacificationi praeſenti non contrariantur, firma maneant, aeque ac ſi nulla regiminis et magiſtratuum mutatio interueniſſet, ſaluis appellationibus et reuiſionibus in iis, in quibus haec iuris remedia hactenus haud fuerunt adhibita, et quae in rem iudicatam non tranſierunt. Sententiae quoque et decreta ſi quae Rigae in incolas et ſubiectos magni Ducatus Lithuaniae, tum et Curlandiae Semigalliaeque inuitos, vel inauditos, et ex aduerſo ſi ſimilia per magiſtratus magni Ducatus Lithuaniae et Curlandiae in Liuoniae Sueticae ſubditos, circa tempus belli lata fuerint, nullum valorem et robur obtinebunt in perpetuum.

V.

1. Pars Liuoniae, eaque auſtralis, quae ante haec et per haec bella, et temporibus induciarum ſub ditione fuit Regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, nempe *Duneburgum*, *Roſiten*, *Lutzen*, *Marienhauſen*, itemque omnia loca, quae per commiſſarios ad id vtrinque deputandos Polonicae poſſeſſionis per tempus induciarum fuiſſe inuenientur, cum omnibus ſuis pertinentiis, territoriis, vrbibus, pagis, fructibus et prouentibus, teloneiſque iuribus, directoque et vtili dominio remanent in poſſeſſione Sereniſſimorum Regum et regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, nec Sereniſſimi Reges Regnumque Sueciae in iſtam partem Liuoniae, vt ab altera diuerſam, neque in Ducatus Curlandiae Semigalliaeque et diſtrictum Piltenſem, vel reſpectu Liuoniae Septemtrionalis, vel quouis alio praetextu, vllum vnquam ius praetendent, aut praetendere poterunt. Cum vero magnus Dux Moſcouiae non modo dictam Liuoniam Polonicam, ſed etiam partem Sueciae occupatas armis nunc teneat, ideo conuentum eſt, vt ſi Reſpublica Polona aliquid ex Liuonia Suedica, quocunque tempore a Moſchis, armis, tractatibus aut aliter receperit, teneatur totum id Sueciae vltro et gratuito non imputatis belli expenſis reſtituere, eodem modo et viciſſim, ſi Regnum Sueciae aliquid ex Liuonia Polonica quocunque tempore a Moſchis, armis, tractatibus, aut aliter receperit, teneatur totum illud Poloniae et magno Ducatui Lithuaniae, vltro et gratuito, non imputatis belli expenſis, reſtituere.

2. Ti-

2. Titulis et inſignibus Liuoniae tum Sacra regia Maieſtas Poloniae, eiuſque Succeſſores Reges Poloniae et magni Ducatus Lithuaniae ratione auſtralis Liuoniae, tum Sacra Regia Maieſtas Sueciae eiuſque Succeſſores Reges Sueciae, ratione Septemtrionalis Liuoniae, ſub titulo Ducatus promiſcue vtentur.

3. Si quas poſthac controuerſias de limitibus, aut de rebus aliis inter regnum Poloniae, magnum Ducatum Lithuaniae, Liuoniam Polonicam, Curlandiamque et Semigalliam ab vna; et regnum Sueciae, eique ſubiectas prouincias inprimiſque Liuoniam Suecicam ab altera parte incidere et ſuboriri contigerit, eae per deputatos vtrinque commiſſarios ad fines Liuoniae amicabili ratione complanentur. Si quae vero lites minores exortae fuerint inter ſubditos et incolas vtriuſque partis, nec tranſigi de iis amicabiliter inter litigantes poſſit, quaelibet pars ad ſuum competens forum remittatur, et iuſtitia indilate adminiſtretur.

4. Subditi hoc vltimo bello et in futurum fugitiui magni Ducatus Lithuaniae, Samogitiae, Curlandiae, Liuoniae Polonicae, quicunque in Liuonia Suecica reperti fuerint, ſuis dominis ſine vllo proceſſu iuris reddentur, vna cum ſuis mobilibus, quae inueniri poterunt, quae profugus ſecum tulit, nec ſub nouo domino acquiſiuit. Quod etiam vice verſa obſeruabitur, ſi qui ſubditi fugitiui Liuoniae Suedicae in magno Ducatu Lithuaniae, Curlandiae, et Liuonia Polonica reperti fuerint. Si qui etiam abducti ſunt et adhuc ſuperſunt, reddantur et illi ſine proceſſu iudiciario ſuis quique dominis.

5. Quo fauorem commerciis et nauigationi Sacra Regia Maieſtas Poloniae conteſtetur, ſigna nautica in *Domeſnes* et *Luſerort* extructa conſiſtere permittit. De ratione vero conſeruationis et manutentionis eorundem, conuenietur a Suecis cum fundi dominis, nullo inde iure aut praetenſione regni Sueciae in fundos dictos aut territorium Piltenſe enaſcituro.

VI.

Illuſtriſſimus in Liuonia Curlandiae et Semigalliae Dux cum Sereniſſima coniuge proleque ſua ducali, ac tota familia et aula, abſque vlla protractione intra ſex ſeptimanarum ſpatium a die 5. Aprilis, ſtili noui, Rigam ſiſtetur. Inde vero intra dies quatuordecim, decenti ac ſuae dignitati accommodato conuenientique modo, vbi modernus tractatus ſubſcriptus fuerit, ad fines Semigalliae, deducetur; omniaque ſua, ſuorumque mobilia non diſtracta, vbicunque intercepta, vel Rigae depoſita, Literatoria ſimiliter, ſiue publica, ſiue priuatorum, documenta, bona fide extradentur et Mitauiam reportabuntur. Ante eliberationem autem ſuam ac reſtitutionem plenariam peculiari Reuerſalium diplomate caueat, de non offendendo aut vindicando aliquid contra Sacram Regiam Maieſtatem regnumque Sueciae in futurum, ſalua fidelitate et obligatione, Regibus regnoque Poloniae et magno Ducatui Lituaniae debita.

VII.

1. Sereniſſimus Rex regnumque Sueciae reſtituit Sereniſſimo Regi reipublicaeque Poloniae, Mariaeburgum, Elbingamque cum ſuis fortalitiis, reliquaque in Pruſſia loca, quae Suedicis praeſidiis tenentur, ac Marieeburgum quidem vna

Digitized by Google

cum arce ac fortalitiis ſuis, vt et Stuma intra octiduum a ſubſcriptione moderni tractatus, et depoſita in manus excellentiſſimi Domini mediatoris, Sereniſſimi Regis Poloniae prouiſionali horum pactorum ratificatione euacuabitur, et praeſidium Suedicum inde Elbingam deducetur. Elbinga autem cum ſuis fortalitiis, vbi tractatus modernus, plenaria Sereniſſimi Regis Poloniae ratificatione confirmatus, et per reipublicae comitiali auctoritate delegatos pro futuro conuentu ratificatus fuerit, quatriduo poſt ipſam ratificationum commutationem ſine contradictione euacuabitur, et in manus Sereniſſimi Poloniae Regis, eiuſque commiſſariorum tradetur. Bauſcum etiam, vti et reliqua, ſi quae ſint in Suecorum poteſtate loca in Curlandia, praeſidiis Suedicis euacuabuntur, intra octiduum, poſtquam notitia ad Generalem exercituum in Liuonia, vel in abſentia eius ad eius Locumtenentem peruenerit, de ſubſcripto tractatu, quae notitia per tubicines vtriuſque partis coniunctim Rigam deferetur.

2. Deductio militiae Suedicae, vna cum bellicis tormentis maioribus et minoribus iuxta factam hic conuentionem, nec non cum impedimentis, fiet Elbinga diuerſis vicibus, intra tamen definitum tempus permutationis ratificationum et euacuationis Elbingae, dato eidem libero et innoxio tranſitu per Habum ad portum Pilauienſem et inde ad naues proprias, quas milites conſcenſuri, et ad ditiones Suedicas ituri ſunt. Imponetur autem dicta militia circa deductionem nauibus Elbinganis, et ſi illae non ſufficiant, tum nauibus adiacentium territoriorum aliorum ſine aliquo pretio. Communicabit etiam praefectus militiae Suedicae, et conueniet cum praefecto militiae electoralis, aut eius locumtenente, de modo tranſitus per dictum portum Pillauienſem; Et fiat de caetero eiuſmodi deductio, ſine damno et noxa ſubditorum in Pruſſia, tam Polonicorum, quam electoralium. Quodſi per periculum belli maritimo itineri militia ſeſe committere tuto nequeat, liber illi et innoxius tranſitus per terram, quam breuiſſimo itinere, in ditiones iuris Suedici proximas, ſine damno incolarum reipublicae Polonae, et Sereniſſimo Electori Brandeburgico ſubiectorum, deducentibus commiſſariis Sereniſſimorum Regis Poloniae et Electoris Brandeburgici, concedi debet: iuſtitia vero per praefectos indilate bona fide adminiſtretur damna et iniuriam paſſis.

3. Si cui, aut quibus, in ciuitatibus Pruſſiae euacuandis earumque territoriis non placuerit manere, ſed mutato domicilio, alio ſe conferre, iis liberum ſit in ſpatio trium abhinc annorum ſua diuendere, aliis elocare, aut pro ſuo lubitu diſtrahere, ſine vllo impedimento, aut onere, ſub quocunque praetextu imponendo, ſaluis antiquis ciuitatum iuribus et priuilegiis.

VIII.

Quicquid in Polonia et magno Ducatu Lithuaniae, prouinciiſque annexis, in iiſque Curlandia, per hoc bellum Sereniſſimo Regi regnoque Sueciae, eorumque ducibus ac legatis, vel a priuatis, vel a communitatibus, exercitibus et prouinciis, per neceſſitatem belli, vel aliter datum eſt, quocunque titulo diplomatum, obligationum et literarum, inſtrumentorum et actorum publicorum, ea omnia autographa, quae ſuperſunt, Sereniſſimo Regi et reipublicae Polonae, Ducique Curlandiae, circa ratificationum commutationem bona fide extradentur. Quodſi naufragio abſorpta ſint, vel alio modo perierint, omnia eiuſmodi ſcripta actaque priuata et publica, ex nunc caſſantur, annihilantur et eliminantur,

tur,

tur, nihilque exinde Reges Regnumque Sueciae in prouincias, exercitus, diſtrictus, vel priuatos in Polonia, magnoque Ducatu Lithuaniae, et prouinciis illis annexis, vel ſubiectis, inſpecie etiam Curlandia et diſtrictu Piltenſi iuris praetendere velle aut poſſe, omni meliori modo declaratur.

IX.

Reſtituentur quoque a parte Suecorum omnia archiua, acta publica, caſtrenſia, iuridica, eccleſiaſtica, nec non Bibliotheca regia, quae ex regno Poloniae, et magno Ducatu Lithuaniae, auecta, et quorum copia haberi poteſt, idque intra tempus commutationis ratificationum, vel ad ſummum intra tres menſes a facta commutatione.

X.

Obligationes atque recognitiones, ſi quae ſunt ab illuſtriſſimo Curlandiae et Semigalliae Duce, aut incolis Curlandiae et Semigalliae, diſtrictuſque Piltenſis extortae per Suecos, aut vice verſa a Suecis per Polonos in totum caſſantur, nullumque habere pondus declarantur.

XI.

Debita inter vtriuſque partis ſubditos et incolas, tum etiam a Ducibus et officiariis belli, vbicunque contracta, vtrinque bona fide ſoluentur. Si quae vero hoc bello vltimo obligationes et recognitiones extortae ab vtrinque ſint, in totum caſſantur, nullumque pondus habere declarantur.

XII.

Depoſita aliaque bona mobilia, vbicunque reperiuntur, et fiſco nondum adiudicata, bona fide propriis dominis reſtituantur. Nemo autem tenebitur ad eorum reſuſionem, quae fiſco adiudicata et extradita ſunt praeſtandam.

XIII.

Tormenta bellica maiora minoraque in Polonia, magno Ducatu Lithuaniae, Pruſſia, Curlandia, caeteriſque annexis prouinciis a Suecis capta, ſiue ſint reipublicae, ſiue priuatorum, ſiue ciuitatum, quaecunque in locis euacuandis reperientur, exacte relinquentur. Quae vero ex Suecia inuecta ſunt in Poloniam, Lithuaniam, Pruſſiam, Curlandiam, liberum erit Sueciae, ſine vlla praetenſione ſecum auferre. Tranſactioni quoque deditionis Thoruniae, quod adhuc reſtat, hac in re ſatisfiet.

XIV.

1. Quicunque hoc bello ab vtrinque inter Polonos, Lithuanos, et Suecos, in quocunque loco capti ſunt, cuiuſcunque conditionis ac ſtatus, liberi et ſine vllo ſoluto pretio, niſi aliter ante hunc tractatum ab ipſis conuentum fuerit, dimittentur, priſtinaeque libertati reſtituentur, ſolutis tamen impenſis officiariorum in victum eorum factis, et debitis in captiuitate ab eis contractis. Caeterum captiuis quoque adnumerandi, et ab vtraque parte reſtituendi ſunt, qui in-

Digitized by Google

uiti militiae alterius partis nomina dederunt. Omnes vero ſupradicti, qui quidem in Polonia, magno Ducatu Lithuaniae, Pruſſia regali, vtraque Liuonia, aut Curlandia, detinentur, intra tres ſeptimanas a ſubſcripto moderno tractatu, illi autem, qui extra Poloniam, Lithuaniam, Liuoniam et Curlandiam detinentur, intra tres menſes libertati reſtituantur. Quod autem de lytri conuenti ſolutione hic ſupradictum eſt, tantum locum habebit in maioribus officiariis, vtpote Generalibus, tribunis, tribunorum locumtenentibus et capitaneis.

2. Sacra Regia Maieſtas et regnum Poloniae, magnuſque Ducatus Lithuaniae, id paci huic perpetuae dandum cenſuerunt, vt auctoritatem et officia ſua interponant, apud Chanum, Hordaſque Tartarorum, quo ſine lytro captiui in Tartaria Suedici, intra ſex abhinc menſes inde dimittantur. Dimiſſi vero per regnum Poloniae, magnumque Ducatum Lithuaniae, annexaſque iis prouincias libere ac tuto tranſeant, et benigne habiti ad prouincias et ditiones iuris Suedici promoueantur.

XV.

1. Commercia priſtina ſint libera et non impedita inter vtrumque regnum Poloniae magnumque Ducatum Lithuaniae, et Sueciae ſubiectaſque illis prouincias, ſubditos et incolas, tam terra, quam mari, et in veteri vſu atque exercitio, quo fuerunt tempore induciarum, conſeruentur. Inprimis ſit liberum commerciorum exercitium, liberaque defluitatio mercium per fluuium Dunam et Bulderauiam ſubditis et incolis regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, et Polonicae, Liuoniae, Curlandiaeque et Semigalliae, cum ſubditis, incoliſque Liuoniae Suedicae. Et vice verſa ſubditis incoliſque regni Sueciae, et Liuoniae Suedicae, ſit liber commerciorum vſus per eadem flumina, cum ſubditis incoliſque Poloniae, Lithuaniae, Liuoniae Polonicae et Curlandiae, Semigalliaeque. Teloneorum vero et vectigalium in flumine Duna et Buldera, vt et maritimorum ac terreſtrium in Liuonia, eadem ratio, et in iiſdem tantum locis, ab vtraque parte in poſterum ſit vti et vbi tempore induciarum, et ante hoc bellum vltimum fuit.

2. Maioris quoque Poloniae incolae, cuiuſcunque conditionis ſint, ſiue terra, ſiue aqua, commercia ſua exercentes, nullis nouis teloneis et gabellis Stetini onerabuntur.

3. Ciuitas quoque Gedanenſis, et aliae Pruſſiae ciuitates, in regno Sueciae et ſubiectis prouinciis aliis, gaudeant ea libertate commerciorum et vectigalium, qua gauiſae ſunt ante hoc nouiſſimum bellum.

XVI.

Dominus Comes Koenigsmarckius Campi Mareſchallus Sueciae, abſque vlla protractione, intra ſex ſeptimanarum ſpatium, a die 5. Aprilis, ſtyli noui, Dantiſcum modo decenti ſiſtetur: inde vero intra dies quatuordecim, vbi modernus tractatus ſubſcriptus fuerit, eliberabitur. Ante reſtitutionem autem plenariam peculiari reuerſalium diplomate caueat de non offendendo, et vindicando aliquid contra Sacram Regiam Maieſtatem regnumque Poloniae, et ſpecialiter, ciuitatem Gedanenſem, ſalua tamen debita Regibus Regnoque Sueciae obedientia et fide.

XVII.

Sereniſſimus Rex et reſpublica Poloniae illuſtriſſimae Principis ANNAE MARIAE, defuncti illuſtriſſimi Ducis IANVSSII RADZIVILLII, Palatini Vilnenſis, Supremi exercituum magni Ducatus Lithuaniae Ducis, Filiae vnicae, in adeundis ſecundum legitimas conſuetudines regni et magni ducatus Lituaniae haereditatibus et bonis paternis ac maternis, vigore generalis amneſtiae, praeſenti conuentione omnibus cautae, vt ei ſatisfiat, condignam rationem habituri ſunt.

XVIII.

Demortuorum belli ducum atque officialium aliorum corpora ſiue in Polonia, ſiue in Pruſſia, adhuc inhumata, et nonnullis in locis aſſeruata ſunt, tradentur, et non denegabuntur iis, quibus cura mandabitur ea inde deducendi. Quorum autem cadauera tum in priori, tum hoc vltimo bello, humata ſunt in Elbingenſi, Mariaeburgeoſi, et aliis in Pruſſia et Polonia templis, intacta iaceant, ac ſepulchra eorum ab omni violatione et inquietudine ſint immunia.

XIX.

De Domini Ducis Croiani deſiderio ratione debitorum apud rempublicam Polonam ita conuentum eſt, vt praedictus Dominus Dux ius ſuum originalium obligationum productione doceat in proxime futuris comitiis regni generalibus, ibidemque debita ratio eius habeatur, ſaluo quoque iure illuſtriſſimi Ducis Curlandiae, ſi quod eidem ad praefatas ſummas pecuniarias competierit.

XX.

Quoad Dominorum Comitum a Dohna poſtulatum et debitum apud rempublicam Poloniae, io quantum illud liquidari poterit, iuſta eorum ratio in futuris comitiis regni habebitur.

XXI.

Habebitur quoque aequa ratio a Suecia Domini Baronis Sigiſmundi a Guldenſtern, quoad bona in Regno Sueciae, vel illi ſubiectis prouinciis praetenſa.

XXII.

1. Eadem ſimiliter pax, amicitia, amneſtia, et praeteritorum omnium perpetua obliuio, ſub iiſdem clauſulis et vinculis in hocce inſtrumento contentis vigeat, et in perpetuum ſtabilita ſit, inter Sereniſſimum et potentiſſimum principem ac Dominum, Dominum LEOPOLDVM, electum Romanorum Imperatorem, ſemper Auguſtum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae Regem, Archi Ducem Auſtriae etc. etc. etc. praecipuum Poloniae foederatum, bellique ſocium, nec non eius Haeredes ac Succeſſores, regna, et ſubiectas prouincias tam in, quam extra imperium Romanum, eorumque ſubditos et incolas, ac Sereniſſimum et Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM, Suecorum, Gothorum Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Eiuſque Haeredes ac Succeſſores,

Reges regnumque Sueciae, et ſubiectas prouincias tum in imperio Germanico, tum extra illud ſitas, eorumque ſubditos et incolas, ita vt quidquid vel ante hoc bellum, vel illo durante, ſiue in Polonia, ſiue extra illam, ſeu ratione auxilii, Sereniſſimo Regi, ac reipublicae Poloniae praeſtiti, ſiue quauis alia de cauſa, mutuae offenſionis atque inimicitiarum, aut praetenſionum oriri potuit, perpetuae obliuioni tradatur, neutrique parti quocunque praetextu licitum ſit alterius regna, ſtatus, aut prouincias, clam, aut palam, directe vel indirecte armis impetere, vel vllum in ipſas hoſtilitatis genus exercere, ſed alter alterius commoda ſectetur, et omnia inter vtramque partem, earumque ſtatus ac ſubditos, ad priſtinum prorſus ſtatum, vnionem, et fidam correſpondentiam reſtituta et redintegrata ſint. Et nemini ex vtriuſque partis ſubditis aut imperii ſtatibus ac vaſallis noxae ſit, aut praeiudicio, quod alterius partes hoc bello, ſago vel toga fuerit ſectatus, ſed quicunque ex ſola cauſa huius belli de fortunis aut ſtatu ſuo decidiſſet, is in priſtinum ſtatum, in quo ante hoc bellum immediate fuit, quoad honores ac bona immobilia, nec non etiam quoad bona mobilia, ſi fiſco nondum adiudicata et extradita ſint, indilate et ſine contradictione reſtituatur, iiſque plenarie gaudeat, ac fruatur.

2. Vt autem firmioribus fundamentis haec pax et amicitia ſtabiliri queat, Sacra Caeſarea Maieſtas, loca omnia, quae in Pomerania, et Megapoli occupata praeſidiis ſuis inſidentur, Sereniſſimo Regi ac regno Sueciae, ea vero, quae in Holſatia, et Ducatu Sleſuicenſi, Duci Holſatiae Gottorpienſi (qui praeuia tamen cautione, de non vindicando iuxta formulam, de qua hic conuenit hac pace, conſenſu partium incluſus cenſebitur) reſtituet plenarie, cum tormentis bellicis ipſorum propriis, re armamentaria, caeteroque apparatu bellico, nec non mobilibus cuiuſcunque generis, item actis cancellariae, archiuis, ac literariis documentis, prout ea omnia tempore occupationis vel deditionis inibi reperta ſunt, et adhuc non diſtracta extant. Quae euacuatio fiet, locorum ſcilicet Pomeraniae et Megapoleos exceptis Wollino, Dam, et Greiffenhagen, intra duas ſeptimanas, a die permutationis ratihabitionum computandas, quo tempore Elbinga quoque Poloniae reſtituetur. Wollinum vero Dam, et Greiffenhagen, nec non loca Holſatiae, et Ducatus Sleſuicenſis, intra alias duas ſequentes hebdomadas, a die ſupra memoratae permutationis, euacuabuntur, deductis eodem tempore e dictis locis, praeſidiariis militibus, et e prouinciis ad Sacram Regiam Maieſtatem regnumque Sueciae, Duces Megapolitanos et Ducem Holſatiae, Sleſuicenſ. ſpectantibus, copiis omnibus, ea ratione et modo, de quo inter Generales vtriuſque partis, vel eorum locum tenentes intra tempus, ratihabitionibus computandis praefinitum, conuentum fuerit.

3. Caeterum quidquid circa res imperii controuerſiae interceſſerit, iuxta imperii et pacis Germanicae leges, abſque ſtrepitu armorum componetur, aut decidetur, et ſtabitur ab vtraque parte per omnia diſpoſitione pactorum Oſnabrugenſium et Conſtitutionibus imperii.

XXIII.

Similiter tam a parte Sereniſſimi Imperatoris, quam Sereniſſimi Regis Sueciae, captiui huius belli, cuiuſcunque ſint conditionis ac ſtatus libere et ſine ſoluto vllo pretio ſeu lytro, niſi aliter ante ſubſcriptum tractatum ab ipſis conuentum fuerit, intra ſpatium trium hebdomadarum, a die ratificationis dimittentur,

et

et libertati priſtinae, ſolutis ab officiariis impenſis, in victum eorum factis, et debitis in captiuitate ab eis contractis, reſtituentur, et captiuis quoque annumerandi et ab vtraque parte reſtituendi ſunt, qui inuiti ad danda alterius partis militiae nomina ſua adacti fuerunt: Quod autem de lytri conuenti ſolutione hic ſupra dictum eſt, tantum locum habebit in maioribus officiariis, vtpote Generalibus, tribunis, tribunorum locumtenentibus et capitaneis.

XXIV.

1. Sit itidem pax perpetua, veraque ac ſincera amicitia inter Sereniſſimum ac potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM, Suecorum, Gothorum, et Vandalorum Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Eius haeredes, ſucceſſores ac poſteros Reges regnumque Sueciae, Eiuſdemque tam in Imperio, quam extra illud ſitas prouincias, ſtatus ac ditiones, et Sereniſſimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgicum, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium et Principem Electorem, Magdeburgi, Pruſſiae Ducem etc. etc. etc. Poloniae foederatum, belliqne ſocium, Eiuſdemque haeredes ac ſucceſſores, prouinciaſque, ſtatus, ac ditiones, in et extra imperium Romanum ſitas, ita vt alter alterius honorem, commodum, et vtilitatem ſincere ſerioque in perpetuum promoueat.

2. Pacta vero et foedera omnia, quae partes paciſcentes inter ſe, vel cum aliis principibus ac ſtatibus vtrinque ſancita habent, quoad omnia ſua puncta clauſulas et articulos, integra, et in pleno robore ſuo permaneant, ita tamen, vt per ea praeſens tranſactio pacis nullum praeiudicium patiatur.

3. Sit etiam vtrinque amneſtia, et praeteritorum omnium perpetua obliuio, ita vt quidquid hactenus quocunque loco et quauis de cauſa, ſiue in imperio Romano, ſiue extra illud, ab alterutra partium, vel ſub earum imperio poteſtateque exiſtentibus, abſque vllo perſonarum rerumque reſpectu, geſtum vel admiſſum fuerit, nullo praetextu, via iuris vel facti, directe vel per indirectum, a neutra parte vnquam vindicari poſſit; et nec horum, nec vllius alterius rei cauſa vel praetextu alter alteri poſthac quidquam hoſtilitatis aut inimicitiae, vel etiam quoad miniſtros, officiarios, alioſque incolas et ſubditos, ſtatum, bona, vel ſecuritatem, per ſe vel per alios, clam vel palam inferat, vel inferri faciat.

4. Nemini quoque ex vtriuſque partis ſubditis, aut vaſallis cuiuſcunque conditionis et dignitatis fuerit, noxae ſit, aut praeiudicio, quod alterius partes hoc bello ſago vel toga fuerit ſectatus, ſed quicunque ex ſola cauſa huius belli de ſuis poſſeſſionibus deciſiſſet, is in priſtinum ſtatum, in quo ante hoc bellum immediate fuit, quoad honores ac bona immobilia, nec non etiam quoad mobilia bona, ſi haec bona mobilia fiſco nondum adiudicata et extradita, aut alias diſtracta ſint, indilate et ſine vlla contradictione reſtituantur; eiſque plenarie gaudeat ac fruatur. Atque proinde et Campi Mareſchallo Comiti a Königsmarck, vt et Campi Mareſchalli Comitis Wittenbergii haeredibus, bona immobilia, quae in ditionibus ſuae Serenitatis electoralis vbicunque locorum ante hoc bellum poſſederunt, in eo ſtatu, quo nunc ſunt, reſtituantur, vigore huius pacificationis, atque eo iure tenenda, quo ante bellum hoc exortum ea tenuerunt ac poſſederunt.

XXV.

Et ne occaſione anteactorum lis et diſſidium aliquod oriri poſſit, Sacra Regia Maieſtas Sueciae, pro ſe, haeredibus ac ſucceſſoribus ſuis Regibus, regnoque Sueciae, virtute huius inſtrumenti pacis quam fieri poteſt validiſſime in perpetuum et irreuocabiliter renuntiat pactis, quae die $\frac{7}{17}$ Ianuarii anno 1656. Regiomonti, item $\frac{15}{25}$ Iunii praedicti anni Mariaeburgi, tumque $\frac{10}{20}$ Nouembris eodem anno 1656. Labiauiae inter Sereniſſimum Sueciae Regem, glorioſae memoriae, nuper defunctum, et Suam Serenitatem electoralem confecta ſunt, vt et aliis omnibus conuentionibus, quae illis adiectae, aut ſeparatim, quocunque modo, durante hoc vltimo bello Polonico, eiuſque reſpectu initae ſunt. Atque ea omnia et ſingula in omnibus et ſingulis clauſulis, conditionibus et articulis ſuis irrita et nulla pronunciat, omnemque ipſis vim, vigorem et effectum hoc ipſo, et virtute huius pacti, penitus et in aeternum detrahit; ita vt contra Suam Serenitatem electoralem Brandeburgicam, eiuſque haeredes, agnatos, ſucceſſores, prouincias, vbicunque locorum ſitas, et inſpecie in Ducatum Pruſſiae, atque eiuſdem ordines et incolas, aut contra Sacram Regiam Maieſtatem, eiuſdem ſucceſſores, Reges, regnumque Poloniae, ex nominatis et indigitatis ſupra pactis et conuentionibus abolitis, nunc et in poſterum ſiue ſucceſſionis in Pruſſia, ſiue vnionis, aut quocunque alio praetextu vel cauſa, nomine Regis, Regum, haeredum ac ſucceſſorum et Regni Sueciae nihil vnquam allegari, praetendi, aut poſtulari poſſit aut debeat. Quare praememoratorum pactorum, et conuentionum originalia cum retradi non potuerint, hoc ipſo pro retraditis, ſciſſis, et in cineres redactis habentur, atque in aeternum habebuntur.

Quemadmodum et Sereniſſimus Elector Brandeburgicus in Pruſſia Dux, quam fieri poteſt validiſſime, in perpetuum et irreuocabiliter, vigore huius inſtrumenti pacis, pro ſe haeredibuſque ac ſucceſſoribus ſuis profitetur, nihil vel ſe, vel haeredes ac poſteros ſuos ex praedictis pactis et conuentionibus, contra Suam Regiam Maieſtatem Regnumque Sueciae praetenſuros, ſed ſua Serenitas Electoralis, pro ſe haeredibuſque, ac ſucceſſoribus ſuis hoc ipſo et virtute huius pacti, ſupramemoratis pactis omnibus iam abolitis renuntiat, et eadem omnia pro retraditis, ſciſſis, et in cineres redactis, nunc et in aeternum declarat, et irrita ac nulla pronuntiat, omnemque ipſis vim, vigorem et effectum penitus et in aeternum detrahit.

XXVI.

Sereniſſimus Elector Brandeburgicus etc. etc. etc. loca omnia, quae in Pomerania hocce bello occupata, praeſidiis ſuis inſidentur, Sacrae Regiae Maieſtati et Regno Sueciae, ea vero, quae in Holſatia, et Ducatu Sleſuicenſi Celſiſſimo Principi et Duci Holſatiae Gottorpienſi (qui praeuia tamen cautione de non vindicando iuxta formulam, de qua hic conuenit, hac pace conſenſu partium incluſus cenſebitur) reſtituet, plenarie cum tormentis bellicis, ipſorum propriis, re armamentaria, caeteroque apparatu bellico, nec non mobilibus cuiuſcunque generis, item actis cancellariae, archiuis, et literariis documentis, prout ea omnia tempore occupationis vel deditionis inibi reperta et adhuc non diſtracta extant. Quae euacuatio fiet, locorum ſcilicet Pomeraniae, exceptis Wollino, Dam, et Greiffenhagen, intra duas ſeptimanas a die permutationis ratihabitionum computandas, quo tempore quoque Elbinga reſtituetur. Wollinum vero Dam et Greiffenhagen, nec non loca Holſatiae, et Ducatus Sleſuicenſis intra alias demum duas ſequentes hebdomadas, a die ſupramemoratae reſtitutionis

eua-

euacuabuntur, deductis eodem tempore e dictis locis, praeſidiariis militibus et e prouinciis ad Sereniſſimum Regem Sueciae, et Ducem Holſatiae, et Sleſuici regentem ſpectantibus, copiis omnibus, ea ratione et modo de quo inter partis vtriuſque Generales, vel eorum locumtenentes, intra tempus ratihabitionibus commutandis praefinitum, conuentum fuerit. Ita tamen ne in praememoratis reſtituendis et euacuandis locis, vel communitatibus, quae praeſidia electoralia habuerint, aut quouis modo hoc bello in Suae Serenitatis electoralis fide et poteſtate fuerunt, vel cuiquam priuato, quod partes Suae Serenitatis ſecutus fuerit, vlla ratione noxae fraudique ſit, vel alia in re, quoad priſtina iura, priuilegia, bona, feuda et libertates illi competentes, abſque exceptione vel reſeruatione praeiudicet.

XXVII.

Captiui huiuſce belli, cuiuſcunque conditionis ac ſtatus, liberi et ſine ſoluto vllo pretio ſeu lytro, niſi aliter ante ſubſcriptum tractatum ab ipſis conuentum fuerit, intra ſpatium trium hebdomadarum a die ratificationis dimittentur, priſtinaeque libertati reſtituentur, ſolutis tamen ab officiariis impenſis in victum eorum factis et debitis in captiuitate ab eis contractis. Caeterum captiuis quoque annumerandi et ab vtraque parte reſtituendi ſunt, qui inuiti militiae alterius partis nomina dederunt.

XXVIII.

Debita inter vtriuſque partis ſubditos et incolas, dum etiam a ducibus et officiariis belli vbicunque contracta, vtrinque bona fide ſoluentur, ſi quae vero hoc vltimo bello obligationes et recognitiones extortae ab vtrinque ſint, in totum caſſantur, nullumque pondus habere declarantur.

XXIX.

Inter Sacrae Regiae Maieſtatis Sueciae et Suae Serenitatis electoralis Brandeburgicae, regni, prouinciarum, ſtatuum, ditionum, tam in imperio Romano, quam extra illud ſitarum ſubditos, et incolas priſtina reſtituantur commercia, atque in poſterum in pleno vigore conſeruentur.

XXX.

Si quae bona a Suae Serenitatis electoralis ſubditis, vel eiuſdem ditionum incolis, in Regiae Sacrae Maieſtatis Sueciae regno, prouinciis, ditionibus, aut locis occupatis, et hactenus poſſeſſis, ante vel ſub tempus huiuſce belli depoſita, vel alio quocunque modo eo delata ſunt, ea ſine vlla mora vel effugiis, dominis ſuis reſtituantur, niſi iam fiſco adiudicata atque extradita fuerint.

XXXI.

Cum vero ad ſtabilitatem huius pacis plurimum interſit, vt vniuerſaliter componatur et inter omnes belli huius ſocios ſecuritati commerciorum plene proſpiciatur, ideo licet controuerſiae, quae Sereniſſimo Regi regnoque Sueciae, cum Sereniſſimo Rege Daniae intercedunt, hic commode decidi non potuerint, et in ipſa Dania cum ſpe ſucceſſus tractentur; Nihilominus conuentum eſt, vt Sereniſſimus Daniae et Noruegiae Rex, eiuſque regna ac ditiones in hoc tractatu, concluſa in Dania pace comprehendantur: ita vt ea omnia, quae inter alte memoratos Sueciae et Daniae Reges concluſa et conſtituta fuerint, ad hanc pacem pariter, ac ſi in hoc inſtrumento ſpecifice inſerta forent, pertinere cenſeantur,

 ſaluo

Digitized by Google

ſaluo per omnia ipſo tractatu in Dania inter vtrosque Reges et regna concluſo vel concludendo.

XXXII.

1. Ceſſent omnes hoſtilitatis actus inter partes paciſcentes omnes, tum principales, tum foederatas, earumque exercitus, a die concluſae et ſubſcriptae huius pacis, computando, in Pruſſia tam Regali quam Ducali, exactis quatuor, in Pomerania et Megapoli, duodecim, in Curlandia et Liuonia quatuordecim, et in Holſatia et Sleſuicenſi Ducatu, exactis viginti diebus. Eodem quoque die in ſingulis praememoratis locis negotiationes quaeuis priſtino vſui, reſtituantur, et literarum commercia libera ſint.

2. Generales praeſidii Elbingenſis in Pruſſia, ac tam caeſarei, quam electorales in Pomerania, poſt acceptam huius armorum ceſſationis intimationem, exactam curam adhibebunt, vt vſque ad finalem pacis executionem militis ſuſtentatio non amplius exigatur more hoſtili, nec vltra iuſtam et neceſſariam alimentationem, prouinciae, ipſorum armis inſeſſae, aggrauentur. In quem finem commiſſarii a partibus deputabuntur, qui curam ſedulam habeant, ne exorbitantiae contra hanc conuentionem fiant.

XXXIII.

Denique omnium belligerantium in imperio partium copiae et exercitus poſt reſtitutionem locorum ab omnibus partibus paciſcentibus dimittantur et exauctorentur, eo tantum numero, in ſuos cuiuſque proprios ſtatus, traducto, quem quaeque pars pro ſua ſecuritate iudicauerit neceſſarium.

XXXIV.

Pacta haec ratihabeantur a Sereniſſimo Rege Poloniae, nec non Republica Polona, eiuſque foederatis ab vna, et Sereniſſimo Rege Sueciae ab altera parte, qua de re ad modum ſequentem conuenit.

Primo, inſtrumentum huius pacis manibus ac ſigillis Dominorum commiſſariorum vtriuſque partis, tum et excellentiſſimi domini legati mediatoris ſubſcribatur et inuicem tradatur et commutetur.

Secundo, Sereniſſimus Rex Poloniae eadem pacta illico a ſubſcriptione et ſignatione Dominorum commiſſariorum Polonicorum diplomate ratificationis in forma conuenta confirmet, atque ex nunc aſſecurationem ſuam interponat, ſubſecuturam intra ſpatium, ad ſummum trium menſium, computandorum a ſubſcriptione huius inſtrumenti pacis; plenariam eiuſdem Regiae Maieſtatis ratificationem, cum integra inſertione inſtrumenti pacis concluſae, ad formulam, inter vtriuſque pacis commiſſarios conuentam.

Tertio, Sereniſſimus Rex Sueciae ſolenni inſtrumento haec pacta nomine ſuo et Regni Sueciae per ſubſcriptionem Sereniſſimae Reginae matris ſuae, et Dominorum Regni Sueciae adminiſtratorum in forma conuenta rata habeat.

Quarto, domini delegati a republica Polona lege comitiali anno 1659. deputati, nomine Reipublicae haec pacta ſubſcriptione et ſigillatione ſua approbent in futura conuocatione intra tres menſes celebranda.

Quinto,

Quinto, diplomata ratificationis, tam Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae, quam deputatorum comitiali lege delegatorum, in proximis comitiis, conſtitutionibus, et volumini legum Polonicarum inſerantur.

Sexto, inſtrumenta haec ſolennia ratificationis, tum vtriuſque Sereniſſimi Regis, tum dictorum reipublicae delegatorum, ab ambarum partium commiſſariis, intra ſpatium ad ſummum trium menſium, a ſubſcriptione huius inſtrumenti pacis computandorum ad limites territoriales inter Elbingam et Mariaeburgum vtrinque per excellentiſſimum Dominum mediatorem a partibus paciſcentibus recipiantur, et ab eodem eo ipſo tempore inter partes computentur.

Septimo, vt Sacra Caeſarea Maieſtas et Sereniſſimus Elector Brandeburgicus ratihabitiones ſuas itidem tempore et loco eodem tradi faciant.

Octauo, denique, vt dicta Sereniſſimorum Regum et Reipublicae Polonae ac eius foederatorum inſtrumenta ratificationum, ad conuentam et praeſcriptam formulam, quoad titulaturam et ſigillationem aliaque requiſita, nulla voce aut ſyllaba immutata, conferantur et reciproce commutentur.

XXXV.

1. Quo firmior, ſtabilior et ſecurior pax haec coaleſcat, et ab omni parte intemerata duret, promittunt ſupramemoratae partes paciſcentes omnes tam principales quam foederatae, ſe hanc tranſactionem et pacem, omneſque eius articulos, capita et clauſulas ſancte et inuiolabiliter, ſeruare velle et debere, et ne in poſterum violari queat, ſe inuicem ad generalem guarantiam et euictionem mutuam, ac defenſionem reciprocam omni ex parte obſtringunt. Hiſce quam fieri poteſt firmiſſime ſpondentes, vt ſi contingat, vnam partem ab altera, vel plures a pluribus, terra vel mari, bello contra hanc pacificationem impeti, aggreſſor ipſo facto, pro infractore huius pacis ab omnibus habeatur, eiuſdemque beneficio excidat: Et tam altera reliquaeque paciſcentium partes, parti laeſae, ad ſummum intra duos menſes, a requiſitione partis laeſae, eidem communibus armis aſſiſtere, et bellum tamdiu contra aggreſſorem proſequi, donec pax communi omnium partium conſenſu reſtituta fuerit, inuicem teneantur.

2. Si vero contingat, vnam partem ab altera, vel plures a pluribus graui aliqua iniuria, citra tamen vim armorum vexari, non licebit ideo laeſo, ad arma ſubito recurrere, ſed ante amicabilis componendarum huiuſmodi controuerſiarum ratio ineunda erit, videlicet, vt laeſus accepta iniuria, ſi immediate cum laedente conuenire nequeat, alios paciſcentes moneat, et commiſſio generalis omnium paciſcentium nomine inſtituatur, ad laeſi confinia, intra ſpatium quatuor menſium, in quo inter deputatos vtrinque commiſſarios negotium diſcutiatur, et ſi poſſibile erit, intra quatuor ad ſummum alios menſes terminetur.

3. Si vero laedentem, refractarium ad aequa, quae proponentur, media, deprehenderint, tum laeſis licebit, facta tamen prius legitima belli denunciatione, ius ſuum armis proſequi, et bellum, vt ſupra ſtatutum eſt, laedenti inferre.

4. Quod ſi vero turbationes vi, contrariiſque artibus retundantur, ſolummodo tuendorum limitum cauſa, actus eiuſmodi pro violatione pacis non reputabuntur, ipſa autem ſuper limitibus controuerſia extra vim armorum terminetur.

XXXVI.

Cum autem pro maiori ſecuritate huius pacificationis tam Sereniſſimus et Potentiſſimus Rex et reſpublica Poloniae, quam Sereniſſimus et Potentiſſimus Rex Sueciae, et Sereniſſimus Elector Brandeburgicus poſtularint, vt Sereniſſimus ac Potentiſſimus Princeps ac Dominus, Dominus LVDOVICVS XIV. Galliarum et Nauarrae Rex chriſtianiſſimus, cuius ope ac ſtudio inter praememoratos Sereniſſimos Reges, et Sereniſſimum Electorem Brandeburgicum, pax promota, et mediatione ad optatum finem perducta eſt, executionis et obſeruationis illius inter eoſdem fideiuſſor exiſteret: Sacra Maieſtas Chriſtianiſſima poſtulationibus ac votis illorum annuens, eodemque animo pacis huius perpetuitatem exoptans, quo eam procurauit, pro ſe ac ſucceſſoribus ſuis Regibus Galliae ſpondet, ac promittit, idque per illuſtriſſimum et excellentiſſimum Dominum, Antonium de Lumbres legatum Suum plenariis mandatis ad hanc guarantiam cauendam inſtructum, ſe executionem horum pactorum, eorumque obſeruationem, ac perpetuitatem intra eoſdem ſupra nominatos Principes omni meliori, quo fieri poteſt modo, etiam armis, vbi amicabilia media non proceſſerint, aſſerturam. Et ſi quis eorum ſub hac fideiuſſione comprehenſorum illa violarit, arma vireſque ſuas, parti laeſae, ad eius requiſitionem, iuncturam. Quod vt firmius omnibus conſtet, promittit dictus dominus legatus Gallicus, ſe ratificationem Regis ſui ſuper hanc guarantiam, eodem tempore, quo ratihabitiones pacis commutabuntur, extraditurum. Integrum quoque erit paciſcentibus omnibus, eandem chriſtianiſſimi Regis guarantiam, et fideiuſſionem ſuſcipere, et alios quoque in tempore ratihabitionis ad idem officii genus inuitare et denominare Principes ac poteſtates.

XXXVII.

Si qui Regum, Principum, nec non rerumpublicarum ac ſtatuum amicorum, hiſce pactis a quacunque parte paciſcentium, includi voluerint, ſit ipſis eius facultas, modo ſe ad iſta intra ſex abhinc menſes declarauerint, et id conſenſu omnium partium fiat.

In quorum omnium et ſingulorum fidem, maiuſque robur, omniumque partium legati et commiſſarii, cum illuſtriſſimo et excellentiſſimo Domino mediatore praeſens pacis inſtrumentum, et hoc quidem exemplar Sereniſſimi Regis et reipublicae Poloniae atque Sereniſſimi Electoris Brandeburgici, legati ac commiſſarii, manibus ſigilliſque propriis muniuerunt ac firmarunt. Datum Oliuae, die tertia Maii anno milleſimo ſexcenteſimo ſexageſimo.

ANTONIVS de LVMBRES (L. S.)
IOANNES comes de LESZNO, palatinus Poſnanienſis, maioris Poloniae generalis, Sereniſſ. Reg. Pol. regnique legatus plenipotentiarius. (L. S.)
NICOLAVS PRAZMOWSKI, nominatus epiſcopus Luceorienſis et Breſtenſis, Supr. Reg. Pol. cancellarius legat. plenip. (L. S.)
CHRISTOPHORVS PAC, ſupremus cancellarius et legatus plenipotentiarius M. D. Lith. (L. S.)
IOANNES ANDREAS MORSTIN, refendar. regni, legatus plenipotentiarius (L. S.)
IOANNES GNINSKI, Succamerarius Pomeraniae, Ser. Regis regnique legat. plenip. (L. S.)

Literae fidei Regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuenſem.

Nos IOANNES CASIMIRVS Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae etc. etc. etc. Notum teſtatumque facimus, vniuerſis et ſingulis quorum intereſt. Quod cum ad tractatum inſtituendum de praeſenti hoc bello, eoque

eoque diuturno et funeſto conuenienter ſopiendo, deque facienda perpetua pace inter Nos Regnumque Poloniae, et Magnum Ducatum Lithuaniae, Noſtroſque foederatos ab vna, et Sereniſſimum Principem Fratrem, conſanguineum et vicinum Noſtrum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. et Regnum Sueciae, eiuſque conſoederatos ab altera parte, modus et via iniri coeperit, atque Serenitatis Suae nomine declaratum, et conteſtatum ſit, nihil, quod ad eiuſmodi tractatum inchoandum, inſtituendum, et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiuſdem Suae Serenitatis, deſideratum iri. Ideo teſtaturi conſtans Noſtrum propoſitum, et animi propenſionem, ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum conſenſimus, ſed illico etiam deputauimus et conſtituimus: ſicuti etiam vigore praeſentium deputamus et conſtituimus veros et legitimos Noſtros ad ſupradictum tractatum commiſſarios, illuſtriſſimos, illuſtres, magnificos et Generoſos, Nobis ſincere fideles, et dilectos DD. IOANNEM comitem a LESZNO, Palatinum Poſnanienſem, Sacrae Reginalis Maieſtatis Marſchalcum, Generalem maioris Poloniae, Mariaeburgenſem, Corſunenſ. GEORGIVM comitem in WISNICZ, Supremum Regni Campi Marſchalcum, Generalem minoris Poloniae, Cracouienſ. Scepuſienſ. Chmielnicenſ. Nizinenſ. Pereaslauienſ. Olſtinenſ. Caſimirienſ. NICOLAVM de PRAZMOW, ſupremum Regni Cancellarium, nominatum Epiſcopum Luceorienſ. Abbatae Siecichouienſ. perpetuum adminiſtratorem, praepoſitum Cracouienſem: CHRISTOPHORVM PAC, ſupremum Magni Ducatus Lithuaniae Cancellarium, Wilkouiſtenſ. Kozienicenſ. Cleſcelenſ. Oſtrinenſ. IOANNEM ANDREAM MORSZSTIN de Raciborsko, Referendarium Regni, Koualicnſ. Zawichoyſtenſ. VLADISLAVM de Naglouice REY, Theſaurarium Curiae Regni, Sacrae Reginalis Maieſtatis Cancellarium, Neokorcinenſ. Libuſcienſ. IOANNEM in Gnin GNINSKI, Succamerarium Palatinatus Pomeraniae, Gneſnenſ. Gubernatores. Dictiſque Noſtris Commiſſariis plenam poteſtatem damus, vt congreſſi cum alte memoratae Serenitatis Suae, ad talem actum cum plena poteſtate deputatis et conſtitutis dominis Commiſſariis, nomine et auctoritate Noſtra Regia, non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui principali inchoando complanandam facere deprehendentur, ſtatuant, et concludant, ſed etiam principale pacis ſtabiliendae negotium, omniaque et ſingula, quae quocunque modo ad ſubortas hincinde controuerſias componendas, et finaliter terminandas, vt et ad mutua vtriuſque partis commoda prouehenda pertinere videbuntur, omni meliori modo, via et ratione, agant, tractent, ſtatuant et concludant, concluſa inſtrumento inſerant, inſerta vero et tranſacta firment et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum inſtrumenta inuicem commutent. Promittimus itaque verbo Noſtro Regio, ac vigore huius procuratorii, Nos ea, quae ſupra nominati Noſtri Plenipotentiarii Commiſſarii, ſiue omnes ſimul, ſiue in vnius vel alterius abſentia, reliqui eorum in ſaepe dicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali, Noſtro nomine egerint, tractauerint, ſanciuerint et concluſerint, omni meliori modo, firma, rata, grataque habituros. In quorum fidem maiorem praeſentes manu Noſtra ſubſcriptas ſigillo quoque Noſtro maiori communiri iuſſimus. Datum Warſauiae, die XXIV. Menſis Maii Anno MDCLIX.

IOANNES CASIMIRVS, Rex.

(L. S. appenſi)

Ioannes Ignatius Bękowski,
Succamer. Culmenſis.

 Nos

Literae fidei ordinum regni Poloniae, magnique ducatus Lithuaniae, pro legatis ad pacem Oliuenſem.

Nos Status et Ordines Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae. Notum teſtatumque facimus. Quod prout Sacra Regia Maieſtas Dominus Noſter clementiſſimus ad tractatum inſtituendum de praeſenti hoc bello Polono-Suedico diuturno et funeſto conuenienter ſopiendo, deque facienda pace perpetua inter ſe Regnumque Poloniae, et magnum Ducatum Lithuaniae, eiuſque Maieſtatis confoederatos ab vna: nec non Sereniſſimum Principem, Dominum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Regnumque Sueciae et eius confoederatos ab altera parte, commiſſarios ſuos plenipotentiarios deputauit et conſtituit: ita et Nos auctoritati Sac. Reg. Maieſtatis, Domini noſtri clementiſſimi, accedentes, teſtatoque ad inuicem publicae tranquillitatis ſtudio inducti, faciendum duximus, vt eoſdem commiſſarios, illuſtriſſimos, illuſtres, magnificos et generoſos Dominos, IOANNEM Comitem a LESNO, Palatinum Poſnanienſem maioris Poloniae Generalem Mariaeburgenſem etc. GEORGIVM Comitem in WISNICZ ſupremum Regni campique Marſchallum Generalem min. Pol. Cracouienſem etc. NICOLAVM in PRAZMOW Regni etc. CHRISTOPHORVM PAC, Magni Ducatus Lithuaniae ſupremos cancellarios, Wilkouienſ. etc. Gubernatores. ANDREAM MORSZTIN Referendarium regni etc. VLADISLAVM REY, Theſaurarium Curiae Regni etc. IOANNEM GNINSKI, Succamerarium Pomeraniae etc. publico Noſtro conſenſu auctoritateque comitiali deputaremus, prout vigore praeſentium deputamus. Quibus plenam et abſolutam poteſtatem damus, omnia et ſingula negotia, quae ad mutuam vtriuſque Regiae Maieſtatis, et regnorum Poloniae ab vna et Sueciae ab altera partibus, commoditatem ſpectant, tractandi et perficiendi, controuerſias, quaſuis componendi et finaliter determinandi, praemiſſaque omni meliori modo, via et ratione, quibus ab vtrinque viſum fuerit, ſtatuendi et concludendi: nec non reſcripta ſuper his neceſſaria et diplomata dandi, et inuicem accipiendi et reipublicae nomine, quidquid tranſactum fuerit, firmandi et aſſecurandi. Promittimus autem plena et integra fide, ea quae acta, ſancita concluſaque fuerint, Nos ex parte Noſtra rata firmaque habituros, et ex nunc rata firmaque habere. In cuius rei fidem praeſentes manibus ſenatorum, nec non Marſchalci nuntiorum terreſtrium, ad comitia regni generalia, congregatorum, nomine equeſtris ordinis ſubſcriptas, et ſigillo illuſtriſſimi et reuerendiſſimi Domini Archiepiſcopi Gneſnenſis, Regni Poloniae primatis, primique Principis munitas: Datum Warſauiae in comitiis Regni generalibus, Die XXIV. Menſis Maii Anno Domini MDCLIX.

WENCESLAVS de LESNO, Archiepiſcopus Gneſnenſis.
CASIMIRVS CZARTORYSKI, Epiſcopus Vladisl.
IOANNES DOROGALLO ZAWISZA, Epiſc. Vilnenſ.
ALBERTVS TOLIBOWSKI, Epiſcopus Poſnanienſ.
STANISLAVS POTOCKI, Pal. Cracou. Dux exercit.
CHRISTOPHORVS ZAWISZA, Marſch. ſup. M. D. L.
STEPHAN. CZARNIECKI, Palat. Terrar Ruſſiae.
IOANNES ZAMOYSKI Wda. Sendomirienſis.
NICOLAVS STEPH. PAC, Palat. Trocenſis.
IOANNES STAN. WYZGA, Epiſcop. Luceorienſ.
STANISL. SARNOWSKI, Epiſcop. Praemislienſis.
THOMAS de LEZENICE Epiſcopus Chelmenſis.
THOM. VIEYSKI, Epiſcopus Kiiouienſis.
IOANNES TARLO, Palatinus Lublinenſis.
STANISLAVS LASKOWSKI, Palatinus Plocenſis.
CASIMIRVS LVDOVICVS IEIOTASSEWSKI, Palatinus Breſcienſis.
GEORGIVS CAROL. HLEBOWICZ, Generalis Ducatus Samogit. Gubernator.
HIERONYMVS WIERZBOWSKI, Palatinus Breſtenſis, Cuiauienſis, Oſawiecimenſis, Berwaldenſis Capitaneus.
ADAMVS MATHIAS SAKOWIETZ, Palatinus Smolescenſis Adminiſtrator Theſauri M. D. Lituaniae.
STANISL. CASIMIR. BRENIEWSKI, Caſtellanus Wolhyniae Bohuslauienſ. Noſſouienſ. Capitaneus.
IOAN. in Gnin GNINSKI Succam. Pom. Praef.

(L. S. Archi Epiſcopi)

Nos

Aliae literae fidei Regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuenſem mortuo Carolo Guſtauo, Sueciae Rege.

Nos IOANNES CASIMIRVS, DEI gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae etc. etc. etc. Notum teſtatumque facimus vniuerſis et ſingulis, quorum intereſt. Quod cum ad tractatum inſtituendum de praeſenti hoc bello, eoque diuturno et funeſto, conuenienter ſopiendo, deque facienda pace perpetua inter Nos Regnumque Poloniae, et magnum Ducatum Lithuaniae, Noſtroſque foederatos ab vna, et Sereniſſimum Principem Nepotem, conſanguineum et vicinum Noſtrum, Dominum CAROLVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. et Regnum Sueciae, eiuſque confoederatos ab altera parte, modus et via iniri coeperit, atque Serenitatis Suae nomine declaratum et conteſtatum ſit, nihil, quod ad eiuſmodi tractatum, inchoandum, inſtituendum et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiuſdem Suae Serenitatis deſideratum iri: ideo teſtaturi conſtans Noſtrum propoſitum, et animi propenſionem, ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum conſenſimus, ſed illico etiam deputauimus et conſtituimus, ſicuti etiam vigore praeſentium deputamus et conſtituimus, veros et legitimos Noſtros, ad ſupradictum tractatum commiſſarios, illuſtriſſimos, illuſtres, magnificos et generoſos, Nobis ſincere fideles et dilectos DD. Ioannem Comitem a Leſno Palatinum Poſnanienſem: Sacrae Reginalis Maieſtatis Marſchalcum, Generalem maioris Poloniae, Mariaeburgenſem, Corſunenſem, Georgium Comitem in Wiſnicz, ſupremum Regni campique Marſchalcum, Generalem minoris Polon. Cracouienſem, Scepuſienſem, Chmielnicenſem, Nizinenſem, Pereaslauienſem, Olſtynenſem, Caſimirienſem: Nicolaum in Prazmow, ſupremum Regni Cancellarium, nominatum Epiſcopum Luceorienſem, Abbatiae Sieciechouienſis perpetuum adminiſtratorem, Praepoſitum Cracouienſem: Chriſtophorum Pac, ſupremum Magni Ducatus Lithuaniae Cancellarium, Wilkouiſtenſem, Kozlenicenſem, Kleſczelenſem, Oſtrinenſem: Ioannem Andream Morſztyn de Raciborsko, Referendarium Regni, Koualienſem, Zauichoyſcenſem: Vladislaum de Naglouice Rey, Theſaurarium Curiae Regni, Sacrae Reginalis Maieſtatis Cancellarium, Neokorcynenſem, Libuſſienſem: Ioannem Gnin Gninsky, Succamerarium Palatinatus Pomeraniae, Gneſnenſ. Gubernatores, dictiſque Noſtris Commiſſariis, nomine et auctoritate Noſtra Regia non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui principali inchoando, complanandam facere deprehendentur, ſtatuant, et concludant: ſed etiam principale pacis ſtabiliendae negotium, omniaque et ſingula, quae quocunque modo, ad ſubortas hinc inde controuerſias componendas, et finaliter terminandas, vt ad mutua vtriuſque partis commoda, prouehenda pertinere videbantur, omni meliori modo, via et ratione agant, tractent, et ſtatuant, concludantque, concluſa inſtrumento inſerant, inſerta vero et tranſacta firment, et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum inſtrumenta inuicem commutent. Nos ea, quae ſupranominati Noſtri Plenipotentiarii Commiſſarii, ſiue omnes ſimul, ſiue in vnius, vel alterius abſentia, reliqui eorum, in ſaepe dicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali, Noſtro nomine egerint, tractauerint, et concluſerint, omni meliori modo, firma, rata, grataque habituri. In quorum fidem maiorem, praeſentes manu Noſtra ſubſcriptas, ſigillo quoque Noſtro maiori communiri iuſſimus. Datum Gedani, die quarta menſis Aprilis, anno MDCLX.

IOANNES CASIMIRVS, Rex.

(L.S.)

Stephan. Hankiewicz,
Secretarius Reg. Maieſtatis.

Literae fidei Caroli Guſtaui Sueciae

Nos CAROLVS GVSTAVVS DEI Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, magnus Princeps Finlandiae etc. etc. etc. Notum teſtatumque

Regis, pro legatis ſuis ad pacem Oliuenſem.

tumque facimus, vniuerſis et ſingulis, quorum intereſt, quod cum ad tractatum inſtituendum, de praeſenti hoc bello, eoque diuturno, et funeſto conuenienter ſopiendo, deque facienda perpetua pace, inter Nos Regnumque Noſtrum Sueciae et Noſtros Foederatos ab vna, et Sereniſſimum Principem fratrem, conſanguineum et vicinum Noſtrum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, magnumque Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. nec non Regnum Poloniae et magnum Ducatum Lithuaniae, eiuſque foederatos, inprimis Sereniſſimum, et Potentiſſimum Principem, fratrem, et conſanguineum Noſtrum, Dominum Leopoldum, electum Romanorum Imperatorem, ſemper Auguſtum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae et Sclauoniae Regem, Archi Ducem Auſtriae, Ducem Burgundiae, Styriae, Carynthiae, Carniolae, et Würtembergae, Comitem Tyrolis; nec non Sereniſſimum et Celſiſſimum Principem conſanguineum et vicinum Noſtrum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgenſem, Sacri Romani imperii Archi-Camerarium et Principem Electorem, Magdeburgi, Pruſſiae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiorum, Vandalorumque; nec non in Sileſia Croſnae et Carnouiae Ducem, Burggrauium Norimbergenſem, Principem Halberſtadii et Mindae etc. ab altera parte, modus et via iniri coeperit, atque ſuae Serenitatis, vt et alte memoratorum eiuſdem confoederatorum nomine declaratum et conteſtatum ſit, nihil, quod ad eiuſmodi tractatum inchoandum, inſtituendum, et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiuſdem Suae Serenitatis, et reipublicae Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, vt et ſuperius altememoratorum confoederatorum deſideratum iri, ideo teſtaturi conſtans Noſtrum propoſitum et animi propenſionem ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum conſenſimus, ſed illico etiam deputauimus, et conſtituimus, ſicut etiam vigore praeſentium deputamus et conſtituimus, veros et legitimos Noſtros, ad ſupradictum tractatum commiſſarios, illuſtres et magnificos, et generoſos, Nobis ſincere fideles et dilectos, Dominum MAGNVM GABRIELEM DE LA GARDIE, Comitem in Leckoo et Arensburg, Liberum Baronem in Eckholmen, Dominum in Habſal, Magnushoff, Hoyendorp, Noſtrum Regnique Noſtri Theſaurarium, Generalem Gubernatorem Liuoniae et Locumtenentem Noſtrum per Eſthoniam, Liuoniam et Ingriam, militiae Generalem, iudicem prouincialem, Weſtrogothiae et Daliae, nec non Academiae Vpſalienſis Cancellarium, et Dominum BENEDICTVM OXENSTIERNA, Comitem in Korsholm et Waſa, Liberum Baronem in Moreby et Lindholmen, Dominum in Coporium et Roſerſberg, Cancellariae Conſiliarium; Et Dominum CHRISTOPHORVM CAROLVM SCHLIPPENBACH, Comitem in Schoueda, Liberum Baronem in Liuſala, Dominum in Salinge, Conſilii bellici Praeſidem; omnes vero Noſtros Regnique Noſtri Senatores. Nec non Dominum ANDREAM GVLDENCLAV, Noſtri per Pomeraniam Regiminis ac conſilii ſtatus, vt et ſupremae curiae iuſtitiae Praeſidem, Haereditarium in Skonela, Ekeby, Hylinge, et Hulderſtadt, dictiſque Noſtris Commiſſariis plenam poteſtatem damus, vt congreſſi cum alte memoratae ſuae Serenitatis et Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae, vt et saepius alte memoratorum Confoederatorum ad talem actum cum plena poteſtate deputatis et conſtitutis Dominis Commiſſariis, nomine et auctoritate Noſtra Regia, non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui principali inchoando complanandam facere deprehenduntur, ſtatuant et concludant, ſed etiam principale pacis ſtabiliendae negotium, omniaque et ſingula, quae quocunque modo ad ſubortas hinc inde controuerſias componendas et finaliter terminandas, vt et ad mutua vtriuſque partis commoda prouehenda pertinere videbuntur, omni meliori modo, via et ratione agant, tractent, ſtatuant, et concludant,

cludant, concluſa inſtrumento inferant, inſerta vero et tranſacta firment et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum inſtrumenta inuicem commutent. Promittimus itaque verbo Noſtro Regio, ac vigore huius Procuratorii, Nos ea, quae ſupranominati Noſtri plenipotentiarii Commiſſarii, ſiue omnes ſimul, ſiue in vnius, vel alterius abſentia bini eorum in ſupradicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali, cum ſupradictis ſuae Serenitatis et Reipublicae Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae, vt et ſaepius memoratorum eorum confoederatorum Dominis, Dominis Commiſſariis egerint, tractauerint, ſanciuerint, et concluſerint, omni meliori modo, firma, rata, grataque habituros. In quorum fidem maiorem praeſentes manu Noſtra ſubſcriptas, ſigillo quoque Noſtro maiori communiri iuſſimus. Dabantur Nicopiae in inſula Falſter, die 17. Octobris, anno ſupra milleſimum ſexcenteſimum quinquageſimo nono.

CAROLVS GVSTAVVS.

(L. S. appenſi.)

Nos CAROLVS, DEI GRATIA, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex et Princeps Haereditarius, magnus-Princeps Finlandiae etc. etc. etc. Notum teſtarumque facimus vniuerſis et ſingulis, quorum intereſt. Quod cum ad tractatum inſtituendum de praeſenti hoc bello eoque diuturno et funeſto conuenienter ſopiendo, atque facienda perpetua pace, inter Nos Regnum Noſtrum Sueciae, et Noſtros Foederatos ab vna, et Sereniſſimum Principem fratrem, conſanguineum et vicinum Noſtrum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, magnum Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. nec non regnum Poloniae et magnum Ducatum Lithuaniae, eiuſque foederatos, inprimis Sereniſſimum et Potentiſſimum Principem, fratrem et conſanguineum Noſtrum, Dominum LEOPOLDVM, electum Romanorum Imperatorem, ſemper Auguſtum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, et Sclauoniae Regem, Archi-Ducem Auſtriae, Ducem Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, et Carniolae, Marchionem Morauiae, Ducem Luxemburgiae, ac ſuperioris et inferioris Sileſiae, Würtembergae et Tekae, Principem Sueuiae, Comitem Habsburgi, Tyrolis, Ferreti, Kyburgi, et Gorithiae, Landgrauium Alſatiae, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgouiae, ac ſuperioris et inferioris Luſatiae, Dominum Marchiae Slauonicae, Portus Naonis et Salinarum. Nec non Sereniſſimum et celſiſſimum Principem, conſanguineum et vicinum Noſtrum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgenſem, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium, et Principem Electorem, Magdeburgi, Pruſſiae, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiorum, Vandalorum, nec non in Sileſia, Croſnae et Carnouiae Ducem, Burggrauium Norimbergenſem, Principem Halberſtadii et Mindae etc. ab altera parte, modus et via iniri ceperit, atque Suae Serenitatis, vt et alte memoratorum eiuſdem confoederatorum nomine declaratum et conſtitutum ſit, nihil, quod ad eiuſmodi tractatum inchoandum, inſtituendum et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiuſdem Suae Serenitatis, et Reipublicae Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, vt et ſuperius alte memoratorum confoederatorum deſideratum iri. Ideo teſtaturi conſtans Noſtrum propoſitum, et animi propenſionem ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum conſenſimus, ſed illico etiam deputauimus et conſtituimus, ſicut etiam vigore praeſentium deputamus et conſtituimus, veros et legitimos Noſtros ad ſupradictum tractatum Commiſſarios, illuſtres, magnificos et generoſos Nobis ſincere fideles ac dilectos,

Aliae literae fidei mortuo Carolo Guſtauo, pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem.

Dominum Magnum Gabriel de la Gardie, Comitem in Leckoo et Arensburg, liberum Baronem in Eckolm, Dominum in Habſal, Magnushoff, et Hoyendorp, Noſtrum Regnique Noſtri Theſaurarium, Generalem Gubernatorem Liuoniae, et locumtenentem Noſtrum per Eſthoniam, Liuoniam et Ingriam, militiae Generalem, iudicem prouincialem Veſtergothiae et Daliae, nec non Academiae Vpſalienſis Cancellarium; et Dominum Benedictum Oxenſtierna, Comitem in Korsholm et Waſa, liberum Baronem in Moreby et Lindholmen, Dominum in Koporium et Roſersberg, Cancellariae Conſiliarium, et Dominum Chriſtophorum Carolum Schlippenbach, Comitem in Schoueda, liberum Baronem in Liuſala, Dominum in Salinge, Conſilii bellici praeſidem, omnes vero Noſtros regnique Noſtri Senatores, nec non Dominum Andream Guldenclau, Noſtri per Pomeraniam, regiminis ac conſilii ſtatus, vt et ſupremae Curiae iuſtitiae praeſidem, haereditarium in Skonela, Eckeby, Hylingue et Hulderſtadt: dictiſque Noſtris Commiſſariis, plenam poteſtatem damus, vt congreſſi cum alte memoratae Suae Serenitatis et Regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, vt et ſaepius alte memoratorum confoederatorum ad talem actum cum plena poteſtate deputatis et conſtitutis Dominis Commiſſariis, nomine et auctoritate Noſtra Regia, non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui Principali inchoando complanandam facere deprehenduntur, ſtatuant et concludant, ſed etiam principale pacis ſtabiliendae negotium, omniaque et ſingula, quae quocunque modo ad ſubortas hinc inde controuerſias componendas et finaliter terminandas, vt et ad mutua vtriuſque partis commoda prouehenda pertinere videbuntur, omni meliori modo, via et ratione, agant, tractent, ſtatuant, et concludant, concluſa inſtrumento inſerant, inſerta vero et tranſacta firment et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum inſtrumenta inuicem commutent. Promittimus itaque verbo Noſtro Regio, ac vigore huius procuratorii, Nos ea, quae ſupra nominati Noſtri plenipotentiarii Commiſſarii, ſiue omnes ſimul, ſiue in vnius vel alterius abſentia, bini eorum in ſupradicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali cum ſupradictis, ſuae Serenitatis et Reipublicae Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae, vt et memoratorum eorum confoederatorum, Dominis Commiſſariis, egerint, tractauerint, ſanciuerint, et concluſerint, omni meliori modo firma, rata, grataque habituros. In quorum fidem ac certitudinem maiorem praeſentes manu honoratiſſimae et chariſſimae matris Noſtrae, nec non Noſtrorum regnique Noſtri Senatorum ſubſcriptas regni Noſtri ſigillo firmari iuſſimus. Dedimus Gothoburgi, die quarta Martii, anno milleſimo ſexcenteſimo ſexageſimo.

HEDEWIG ELEONORA.

PETRVS BRACHE, comes in Wiſingsberg.
GVSTAVVS BONDE.
WILHELM TAVBE.
CHRISTIER HORN.
CANVTVS KVRCK.
SWEDT BAAT.
GABRIEL OXENSTIERN, comes in Korsholm et Waſa.

PER LENERSON RIBBING.
GVSTAVVS POSSE.
AXEL LILLIE.
CAROLVS MAVRITIVS LEWENHAVPT, comes de Rasburg et Falckenſtein.
ERICH FLEMMING.
GEORGIVS FLEMMING.
EDVARDVS EHRENSTEIN.

(L.S.)

Godofredus von Schröer,
Reg. legationis Suedicae Secret.

FINIS.

ADDI-

ADDITAMENTA
LAVRENTII MIZLERI
ANNALES HISTORIASQVE IOANNIS CASIMIRI, REGIS POLONIARVM, VSQVE AD ABDICATIONEM EIVS ANNO MDCLXVIII CONTINENTIA.

Cum hiſtorias Regis IOANNIS CASIMIRI finem hic ſcribendi fecerit Rudauſcius, meum eſſe duxi, eaſdem ad annum vſque milleſimum ſexcenteſimum octauum, quo regno ſe abdicarit, continuare, paucis ad compendium verbis, vt vno in libro lector omni ex parte hiſtorias Regis huius Poloniae habeat, cuius fata fuere maxima ex parte et infelicia et plane ſingularia. Antequam autem filum hiſtoriarum porro ducere incipiam, variae prius, quas Rudauſcius omiſit, tabulae publicae adiiciendae videntur, quo pertinent ſequentes:

CONFIRMATIO
SERENISSIMI REGIS POLONIAE ARTICVLI SEPARATI RATIONE TRADITIONIS ELBINGAE.

Nos IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lithuaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, ſignificamus omnibus et ſingulis, quorum intereſt, quod cum illuſtriſſimi, illuſtres, magnifici et generoſi Noſtri et reipublicae commiſſarii ad tractatus pacis perpetuae inter Nos regnumque Noſtrum Poloniae et magnum ducatum Lithuaniae Noſtroſque foederatos et belli ſocios ab vna, et Sereniſſimum Regem regnumque Sueciae, parte ab altera, Oliuae inſtitutos, illuſtriſſimis, illuſtribus, magnificis, et generoſis, Sereniſſimi Electoris Brandenburgici commiſſariis, articulum ſeparatum declaratorium articuli ſecundi, qui de amneſtia et redintegratione iurium in inſtrumento pacis habetur, vt ſequitur, ediderint, iſque a partibus acceptatus ſit,

Nos infra ſcripti S. R. Maieſtatis reipublicaeque Polonae ad tractatus Polono Suedicos legati plenipotentiarii, notum facimus, quorum intereſt, vel vlla ratione intereſſe poterit, vniuerſis et ſingulis, quandoquidem inſtrumento pacis principali hodie ſubſcripto articulis amneſtiae, in quo tam communitatum, quam ſingulorum iura redintegrantur, forma generali conceptum eſt, et nulla ſpecialis acquiſitorum, tam in Pruſſia ducali, quam extra eandem Sereniſſimo Electori Brandeburgico per pacta cum S. R. Maieſtate Reque publica primum Velauiae, demum Bydgoſtiae, inita, ac conſtitutione generali comitiali approbata Suae Serenitatis electoralis iurium, vtpote independentiae ducatus Pruſſiae, condeſcenſioniſque in feudum Bythouienſis et Leoburgenſis diſtrictuum, in palatinatu Pomeraniae exiſtentium, tum et iuris competentis in ciuitatem Elbingenſem, nec

non praefecturam Drahinenſem in eodem facta eſt mentio, ne id in praeiudicium memoratorum Suae Serenitatis Electoralis iurium trahi poſſet, plures modi ratione incluſionis praedictorum in praefato articulo amneſtiae propoſiti fuere. Cum autem partibus nequaquam ſatiſfacere potuiſſent, tandem prudenti illuſtriſſimi et excellentiſſimi domini, chriſtianiſſimi Regis legati mediatione, ac indefeſſo ſtudio maturandae pacis gratia conuenit, vt peculiari articulo, qui tamen pro inſerto pacis inſtrumento haberi, eiuſdemque valoris eſſe debeat, ea ipſa iura Sereniſſimo Electori cauerentur, quod et factum eſt a legatione Suedica per ſequentem articulum tenoris eiuſmodi:

Legatio Suedica declarat Sereniſſimi Regis regnique Sueciae nomine, ea quae in inſtrumento pacis, articulo ſecundo de redintegratione iurium diſponuntur, non debere concernere ditiones, ſtatus, ciuitates, terras et loca, quae a Sua Serenitate Electorali poſſidentur, nec eo trahenda, neque obſtare eundem articulum, quo minus Suae Serenitati Electorali Elbinga, iure quod Eidem Suae Serenitati Electorali competere poteſt, tenenda tradatur, ſaluis de caetero eiuſdem ciuitatis priuilegiis et immunitatibus, tam in eccleſiaſticis quam politicis, ſaluo itidem iure retractus conuentionalis Sereniſſimo Regi et reipublicae Poloniae quoad Elbingam. Qui quidem articulus tanquam ſi in ipſo inſtrumento pacis eſſet inſertus, ibidemque cum aliis appoſitus, eiuſdem cum eo valoris, vt ſupra dictum eſt, eſſe haberique debeat.

Proinde et Nos infra ſcripti legati commiſſarii cum plena poteſtate S. R. Maieſtatis et ſtatuum reipublicae eorundem nomine mentem Noſtram praeſenti itidem articulo, quem pro inſerto et eiuſdem cum inſtrumento pacis valoris haberi volumus, declaramus, palamque facimus, articulum amneſtiae generalis in inſtrumento pacis contentum, nullatenus poſſe vel debere iuribus Suae Serenitatis electoralis, tam antiquis, quam nouiter acquiſitis, et in ſpecie traditioni Elbingenſis ciuitatis iuxta pacta cum Sua Serenitate Electorali inita derogare et praeiudicare, imo eadem pacta in omnibus eorundem articulorum punctis et clauſulis, ſalua et integra conſeruare et manutenere, in cuius rei fidem, praeſentem declarationem manibus Noſtris ſubſcripſimus ſigilliſque Noſtris gentilitiis roborauimus, die tertia Maii anno Domini 1660 in monaſterio Oliuenſi.

GEORGIVS LVBOMIRSKI, ſupremus Mareſchalcus, Generaliſque exercituum regni.

IOANNES comes de LESZNO, palatinus Poſnaniae, maioris Poloniae Generalis, Marieburgenſis, Korſunenſis capitaneus.

NICOLAVS PRAZMOWSKI, Epiſcopus Luceorienſis et Breſtenſis, regni cancellarius ſupremus.

CHRISTOPHORVS PAC, ſupremus magni duc. Lith. cancellarius.

IOANNES ANDREAS MORSZTIN, referendarius regni.

VLADISLAVS REY, theſaurarius curiae regni.

IOANNES GNINSKI, Succamerarius Pomeraniae, capitaneus Gneſnenſis.

Nos itaque IOANNES CASIMIRVS, eadem gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lithuaniae etc. etc. etc. promittimus et recipimus regio Noſtro ſucceſſorum et poſterorum Noſtrorum et reipublicae Poloniae nomine, Nos praemiſſum articulum, omniaque et ſingula in eo comprehenſa capita approbare

et

et rata habere, ſicuti vigore quoque praeſentium approbamus et ratihabemus, ita vt eiuſdem auctoritatis cum inſtrumento principali eſſe debeat, et haberi, nec paſſuros, vt ab vllo reipublicae ſtatu, vaſallo, officiali, aut ſubdito, quouis modo violetur: cauemusque diplomata ratificationis huius pacis, tam hoc Noſtrum, quam Senatorum et equeſtris ordinis, a Nobis et republica Poloniae, lege comitiali delegatorum in proximis comitiis regni generalibus, conſtitutionibus et volumini legum reipublicae inſertum iri. In cuius rei fidem et certitudinem haſce manu Noſtra ſubſcripſimus et ſigillo regni communiri iuſſimus. Dabantur Varſauiae in conuocatione ſolenni die 26. menſis Iunii anno 1660. Regnorum Noſtrorum Poloniae Sueciae XIII.

IOANNES CASIMIRVS, Rex.

(L. S. Regii appenſi.)

Stephanus Hankiewic,
Secretar. Reg. Maieſt.

CONFIRMATIO

REGNI POLONIAE, MAGNIQVE DVCATVS LITHVANIAE LEGE COMITIALI DELEGATORVM COMMISSARIORVM

ARTICVLI DECLARATORII

TRADITIONIS CIVITATIS ELBINGENSIS.

Nos Senatores et equeſtris ordinis a Sereniſſimo Rege et republica Poloniae lege comitiali delegati commiſſarii conſtare volumus, quorum intereſt vniuerſis et ſingulis. Quod cum illuſtriſſimi atque excellentiſſimi Domini S. R. Maieſtatis, Domini noſtri clementiſſimi et reipublicae commiſſarii ad tractatus pacis perpetuae inter S. R. Maieſtatem, Dominum noſtrum clementiſſimum, regnumque Poloniae et magnum ducatum Lithuaniae, eorundemque foederatos et belli ſocios ab vna, et Sereniſſimam Regiam Maieſtatem regnumque Sueciae parte ab altera, Oliuae inſtitutos, virtute poteſtatis a S. R. Maieſtate, tum et a republica illis factae, illuſtriſſimis et excellentiſſimis dominis, Sereniſſimi Electoris Brandeburgici commiſſariis, articulum ſeparatum declaratorium articuli ſecundi, qui de amneſtia et de redintegratione iurium in inſtrumento pacis habetur, vt ſequitur, ediderint, iſque a partibus acceptus ſit.

Nos infra ſcripti S. R. Maieſtatis reipublicaeque Polonae ad tractatus Polono-Suedicos legati plenipotentiarii, notum facimus, quorum intereſt, vel vlla ratione intereſſe poterit vniuerſis et ſingulis:

Quandoquidem inſtrumento pacis principali, hodie ſubſcripto, articulus amneſtiae, in quo tam communitatum, quam ſingulorum iura redintegrantur, forma generali conceptum eſt, et nulla ſpecialis acquiſitorum, tam in Pruſſia ducali, quam extra eandem, Sereniſſimo Electori Brandeburgico per pacta cum S. R. M. reque publica, primum Velauiae, demum Bydgoſtiae, inita, ac conſtitutione comitiali approbata, Suae Serenitatis Electoralis iurium, vtpote independentiae ducatus Pruſſiae, condeſcenſioniſque in feudum Bytouienſis et Leoburgen-

burgenſis diſtrictuum, in palatinatu Pomeraniae exiſtentium, tum et iuris competentis in ciuitatem Elbingenſem, nec non praefecturam Drahimenſem in eodem facta eſt mentio, ne id in praeiudicium memoratorum Suae Serenitatis Electoralis iurium trahi poſſet, plures modi ratione incluſionis praedictorum in praefato articulo amneſtiae propoſiti fuere. Cum autem partibus nequaquam ſatisfacere potuiſſent, tandem prudenti illuſtriſſimi et excellentiſſimi domini, chriſtianiſſimi Regis, legati mediatione, ac indefeſſo ſtudio, maturandae pacis gratia, conuenit, vt peculiari articulo, qui tamen pro inſerto pacis inſtrumento haberi, eiuſdemque valoris eſſe debet, ea ipſa iura Sereniſſimo Electori cauerentur, quod et factum eſt, a legatione Suedica per ſequentem articulum tenoris eiuſmodi:

Legatio Suedica declarat Sereniſſimi Regis regnique Sueciae nomine, ea quae in inſtrumento pacis articulo ſecundo de redintegratione iurium diſponuntur, non debere concernere ditiones Status, ciuitates, terras et loca, quae a Sua Serenitate Electorali poſſidentur, nec eo trahenda, neque obſtare eundem articulum, quo minus Suae Serenitati Electorali Elbinga iure, quod eidem Suae Serenitati Electorali competere poteſt, tenenda tradatur, ſaluis de caetero eiuſdem ciuitatis priuilegiis et immunitatibus, tam in eccleſiaſticis, quam politicis, ſaluo itidem iure retractus conuentionalis Sereniſſimo Regi et reipublicae Polonae, quoad Elbingam. Qui quidem articulus, tanquam ſi in ipſo inſtrumento pacis eſſet inſertus ibidemque cum aliis appoſitus, eiuſdem cum eo valoris, vt ſupra dictum eſt, eſſe haberique debeat, proinde et nos infra ſcripti legati commiſſarii cum plena poteſtate S. R. Maieſtatis et ſtatuum reipublicae, eorundem nomine, mentem noſtram praeſenti itidem articulo, quem pro inſerto et eiuſdem cum inſtrumento pacis valoris haberi volumus, declaramus, palamque facimus, articulum amneſtiae generalis, in inſtrumento pacis contentum nullatenus poſſe vel debere iuribus Suae Serenitatis Electoralis tam antiquis, quam nouiter acquiſitis, et in ſpecie traditioni Elbingenſis ciuitatis, iuxta pacta cum Sua Serenitate Electorali inita, derogare et praeiudicare: imo eadem pacta, in omnibus eorum articulis, punctis et clauſulis ſalua et integra conſeruari et manuteneri. In cuius rei fidem praeſentem declarationem manibus noſtris ſubſcripſimus, ſigilliſque noſtris gentilitiis roborauimus. Die 3. menſis Maii anno domini milleſimo ſexcenteſimo ſexageſimo in monaſterio Oliuenſi.

GEORGIVS LVBOMIRSKI, Supremus Mareſchalcus, Generaliſque exercituum regni.

IOANNES comes de LESZNO, palatinus Poſnanienſis, maioris Poloniae Generalis, Marieburgenſis, Korſunenſis gubernator.

NICOLAVS PRAZMOWSKI, epiſcopus Luceorienſis Breſtenſis, regni cancellarius Supremus.

CHRISTOPHORVS PAC, ſupremus M. D. Lith. cancellarius.

IOANNES ANDREAS MORSTIN, Referendarius regni.

VLADISLAVS REY, Theſaurarius curiae regni.

IOANNES GNINSKI, Succamerarius Pomeraniae, capitaneus Gneſnenſis.

Nos Senatores et equeſtris ordinis a Sereniſſimo Rege et republica Poloniae lege comitiali delegati commiſſarii promittimus et recipimus vi poteſtatis nobis a republica conceſſae, nomine eiuſdem nos praemiſſum articulum omniaque

et

et ſingula in eo comprehenſa capita iuxta conſtitutionem regni anno 1659 approbare et ratihabere, ſicut vigore quoque praeſentium approbamus et ratihabemus, ita vt eiuſdem auctoritatis cum inſtrumento principali eſſe debeat, et haberi, nec paſſuros, vt ab vllo reipublicae ſtatu, vaſallo, officiali aut ſubdito quouis modo violentur, cauemuſque et promittimus, diplomata ratificationis huius pacis, tam S. R. Maieſtatis, quam hoc noſtrum in proximis comitiis, regni generalibus conſtitutionibus et volumini legum noſtrarum inſertum iri. In quorum omnium fidem praeſens haec approbatio manuum noſtrarum ſubſcriptione ſigilliſque nomine Senatus, celſiſſimi primatis regni, nomine vero deputatorum ex ordine equeſtri, illuſtriſſimi domini ſuccamerarii Pomeraniae, tanquam proxime praeteritorum comitiorum Mareſchalci firmata et roborata, eaque eandem vim et robur, ac ſi omnium et ſingulorum deputatorum appenſa eſſent ſigilla, habitura eſt. Datum Varſauiae in conuocatione ſolenni, die 26 menſis Iunii anno Domini 1660.

VENCESLAVS comes de LESZNO, archiepiſcopus Gneſnenſis.
CASIMIRVS Dux CZARTORYSKI, epiſcopus Vladislauienſis.
IOANNES STEPHANVS WYDZGA, epiſcopus Varmienſis.
THOMAS de LEZENICE, epiſcopus Chelmenſis.
THOMAS VIEYSKI, epiſcopus Kiiouienſis.
GEORGIVS BIALOZOR, epiſcopus Smolenſcenſ. Seueriae et Czerniechouiae.
IOAN. CAROLVS KOPEC, palatinus Plocenſis.
CASIMIRVS IWLASZEWSKI, palatinus Breſtenſis.
ANDREAS TRZEBICKI, epiſcopus Cracouienſis, dux Seueriae.
IOANNES ZAWISZA, epiſcopus Vilnenſis.
IOANNES GEMBICKI, epiſcopus Plocenſis.
NICOLAVS STEPHANVS PAC, palatinus Trocenſis.
VLADISLAVS comes de LESZNO, palatinus Lencicenſis.
ADAMVS MATTHIAS SAKOWICZ, palatinus Smolenſcenſis, adminiſtrator theſauri M. D. Lith.
IOANNES TARLO, palatinus Lublinenſis.
ALEXANDER a Bodzislaw WYSOCKI, venator palatinat. Breſtenſis, deputatus palatinatus Inouladislauienſis.
IOANNES IGNATIVS BAKOWSKI, Succamerarius Culmenſis, conſiliarius terrarum Pruſſiae deputatus.
NICOLAVS a Radzanow LABICKI, Succamerarius Goſtinenſis, et deputatus palatinatus Rauenſis.
IOANNES ALBERTVS in Mazenin OPACKI, Succamerar. terrae Viſnenſis deputatus.
IOANNES PETRVS TYCHOLKA, Notarius terreſtris, palatinatus Pomeraniae deputatus.

(L. S. appenſi) (L. S. appenſi)

Deſumta ex volumine conſtitutionum regni a. 1661.

Cum Rudauſcius tabulas publicas foederis perpetui inter Sereniſſimum Poloniae Regem IOANNEM CASIMIRVM et Sereniſſimum Electorem Brandenburgicum FRIDERICVM WILHELMVM omiſerit, et generatim tantum pactorum Bydgoſtiae, ſeu Brombergae comprobatorum p. 358. mentionem fecerit, placet in vſum lectorum omnia, quae huc pertineant, adiicere, prout ex ſic dicta regni metrica, ſeu tabulario publico, deprompta ſunt,

Tabulae foederis perpetui

inter Sereniſſimum Poloniae Regem, IOANNEM CASIMIRVM et Sereniſſimum Electorem Brandenburgicum, FRIDERICVM WILHELMVM, anno 1657, die decima nona menſis Septembris, Velauiae, quae vrbs eſt in prouincia Pruſſiae Nadrauia, initi, in quo Electori, Brandenburgico Marchioni, ſupremum et abſolutum ducalis Pruſſiae dominium, atque praefectura Bytouienſis et Leunenburgenſis, in Barthonia Pruſſiae regalis prouincia in feudum maſculinum, ordinum regni Poloniae conſenſu, certis conditionibus, addicitur.

Nos IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, ſignificamus praeſentibus literis Noſtris, quorum intereſt, vniuerſis et ſingulis, contineri in actis metrices cancellariae Noſtrae minoris regni, literas infra ſcriptae tranſactionis, quarum tenor de verbo ad verbum ſequitur, et eſt talis:

Actum Poſnaniae feria ſexta, poſt feſtum ſancti Martini pontificis et confeſſoris, anno Domini milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo ſeptimo. IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia, Rex Poloniae etc. Significamus praeſentibus literis Noſtris, quorum intereſt, vniuerſis et ſingulis, oblatam eſſe ad acta metrices cancellariae Noſtrae regni, infra ſcriptam ratihabitionem Noſtram tranſactionis, ſeu pactorum perpetuae pacis, cum Sereniſſimo Principe Domino FRIDERICO WILHELMO, Marchione Brandenburgenſi, S. R. I. Archicamerario et Principe Electore etc. initorum, requiſitumque a Nobis eſſe, vt eandem, ſcilicet ratihabitionem, ad dicta acta ſuſcipi, et ex iiſdem authentice extradi mandaremus, cuius tenor de verbo ad verbum ſequitur et eſt talis:

IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae, Seueriae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, vniuerſis et ſingulis, praeſentibus et futuris praecipue iis, quorum intereſt, ſignificamus, quod ad tractatum cum Sereniſſimo Principe Domino FRIDERICO WILHELMO Marchione Brandenburgenſi, Sacri Romani Imperii Archicamerario et praecipue Electore, Magdeburgenſi, Pruſſiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiorum, Vandalorumque, nec non in Sileſia, Croſnae et Carnouiae Duce, Burggrauio Noribergenſi, Principe Halberſtadii et Mindae, comite Marcae et Rauensburgi, Domino in Rauenſtein, certos conſtituerimus plenipotentiarios, illique cum Suae Serenitatis Electoralis plenipotentiariis congreſſi in articulos, qui ſequuntur, conuenerint.

In Nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, vnici verique Dei, Amen.

Notum ſit omnibus, quod cum ſuperioribus annis, eoque ipſo tempore, quo Sereniſſimus et Potentiſſimus Princeps ac Dominus, Dominus IOAN-

NES CASIMIRVS, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, inclytumque Poloniae regnum, et magnus Lithuaniae ducatus Moſcouitico bello, Coſacisque implicarentur turbis, Suecique infeſtis pariter armis, eandem peterent Poloniam, tandemque in Pruſſiam regiam ac ducalem irrumperent, ita vt ipſe Sereniſſimus Princeps ac Dominus, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Marchio Brandeburgenſis, Sacri Romani imperii Archicamerarius et Princeps Elector, Magdeburgi, Pruſſiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiorum, Vandalorumque, nec non in Sileſia Croſnae et Carnouiae dux, Burggrauius Norinbergenſis, Princeps Halberſtadii et Mindae, comes Marcae et Rauensburgi, Dominus in Rauenſtein, eiusque ditiones et ſubditi infeſtis Suecorum armis ac hoſtilitatibus, conuocatis vndequaque contra ipſum Suedicis copiis ita peteretur, ac vrgeretur, vt cum ipſis ad pacta quaedam premente neceſſitate fuerit adactus, vndeque hoſtilia quaedam inter Sereniſſimum Poloniae Regem et Sereniſſimum Brandeburgicum inſecuta patrataque fuerint, tandem per ſingularem Dei gratiam clementiamque, interueniente et mutuam concordiam Sereniſſimo ac potentiſſimo Principe ac Domino, Domino LEOPOLDO, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniaeque Rege, Archiduce Auſtriae, Duce Burgundiae, Stiriae, Carinthiae, Carniolaeque, per ipſius conſiliarium camerae aulicae, et ad hoſce tractatus ablegatum, illuſtriſſimum et excellentiſſimum Dominum, FRANCISCVM de LISOLA, Dominum in Tyſſen et Marienfeld, conciliante, tam Sacrae Regiae Maieſtatis, quam Suae Serenitatis Electoralis plenipotentiarii, ex parte quidem Suae Regiae Maieſtatis Poloniae, Reuerendiſſimus, illuſtriſſimi et excellentiſſimi, Dominus, VENCESLAVS, comes in Leſzno, LESCZYNSKI, epiſcopus Varmienſis, et Dominus VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, ſupremus theſaurarius et campi ductor magn. D. Lithuaniae, Vieliſenſis, Panenſis, Marcouienſis gubernator, oeconomiarum Oliuenſis et Graudentenſis adminiſtrator, ex parte vero Serenitatis Electoralis, illuſtriſſimi et excellentiſſimi domini, dominus OTHO liber baro a SVERIN, dominus in Landsberg, Oldewichshagen et Drevitz, haereditarius electoratus Brandeburgenſis camerarius, Sereniſſimi Electoris Brandeburgenſis conſiliarius ſtatus intimus, et negotiorum feudalium director, nec non Sereniſſimae Electricis ſupremus aulae praefectus, capitaneus in Oranienburg, et dominus CHRISTOPHORVS a SOMNITZ, haereditarius camerarius in ducatu Pomeraniae, eiuſdem Serenitatis Electoralis conſiliarius ſtatus intimus, cancellarius in Pomerania ducali et capitaneus Neoſtetinenſis, neceſſariis ad hoc inſtructi mandatis, perpetuam pacem concordiam atque amicitiam inter praedictum Sereniſſimum ac Potentiſſimum Regem, magnumque Lithuaniae ducem, eiuſque ſucceſſores et regnum Poloniae, magnumque ducatum Lithuaniae, tum Sereniſſimum Electorem Brandeburgicum, Pruſſiae ducem, eiuſque ſucceſſores, his, quae ſequuntur, conditionibus pacti ſint, inſtaurarint atque concluſerint.

Articulus I.

Praedicta pax, quemadmodum in perpetuum fida et ſincera erit, ita hoc ipſo momento omnis inter vtramque partem, vtriuſque partis copias, milites ſubditoſque hoſtilitas ceſſabit, neutra pars in alterius damnum quidquam tentabit, aut tentari patietur, ſed alterius gloriam vtilitatem et ſecuritatem modis omnibus promouere ſtudebit. Quicquid vero durantibus hiſce bellis vni vel alteri parti, tam in regno Poloniae, quam in Pruſſia ducali aut ſingulis eorum incolis,

ab vna vel altera parte, damnorum, iniuriarum, moleſtiarumue, ſiue per vim atque expeditiones militares, ſiue per exactiones, ablationes, aut alios modos, illatum fuerit, illud omne, vtpote perpetua obliuione ſepultum, nunquam exſuſcitabitur, nec eo nomine tam Sacra Regia Maieſtas, regnumque Poloniae, aut prouincia aliqua eidem vnita, aut ſubditorum quiſquam, cuiuſcunque gradus aut conditionis fuerit, quam Serenitas Sua Electoralis eiuſque ſubditi, milites et miniſtri poterunt ſe inuicem, aut ſingulorum haeredes, vel terras, ditiones, belli duces, milites, ſubditos conuenire, compellare, aut quidquam ab iis petere aut poſtulare, multominus vi extorquere, ſed iſta omnia vtrinque abolita erunt, ac deinceps alter alterius commodum promouebit, damna autem mutuo auertet, ſaluis nominibus et debitis ciuilibus inter regni, magni ducatus Lithuaniae et huius ducatus incolas, ante vel durante hoc bello, contractis, quibus ſoluendis vnuſquiſque teneatur, neque iis, qui praeſidia Electoralia per hoc bellum habuerunt, aut quouis modo cum Sereniſſimo Electore, aut eius officiariis in regno Poloniae contraxerunt, hoc omne reſpectu amicitiae et interceſſionis Suae Serenitatis Electoralis, a Sua Regia Maieſtate ipſis indulgebitur, et nulla in re ipſis contra priſtina iura reliquaſque libertates omnes, qualeſcunque ſint, abſque vlla exceptione aut reſeruatione, quibus antea fruebantur, praeiudicium erit.

Articulus II.

Qui huius belli cauſa a Polonis et Electoralibus capti fuerunt, ſine lytro et relicta ipſis ſuppellectile, quae exſtabit, priſtinae libertati reddantur, ſi qui vero alterius partis ſigna ſecuti fuerint, atque militiae ſe addixerint, iſti relinquantur parti, nec repoſcantur, bona immobilia et literaria documenta, quae ab vtraque parte ratione huius diſſenſionis arreſtata, vel fiſco addicta fuerunt, legitimis eorum dominis reſtituantur, non obſtantibus quibuſuis donationibus a quocunque vel quouis titulo factis.

Articulus III.

Vtraque pars in modernis hiſce bellorum tempeſtatibus ſedulo communi ſaluti et defenſioni intenta erit, contra quoſcunque illius perturbatores, pacique et mutuae ſecuritati ſtabiliendae, pellendiſque e regno Poloniae, magno ducatu Lithuaniae, et ducatu Pruſſiae hoſtibus, vnitis conſiliis, viribus et conatibus incumbet, non obſtante quouis alio nexu ac conuentione, quae huic aequiſſimae intentioni et reciprocae obligationi obſtare poſſe viderentur, vigore autem huius pacti pro reſciſſis habentur.

Articulus IV.

Sereniſſimus Elector omnia, quae per vniuerſum Poloniae regnum, magnumque ducatum Lithuaniae et epiſcopatum Varmienſem per hoc bellum, aut per tractatus Suecicos quocunque titulo occupauit, ac ipſo facto poſſidet, ſtatim atque haec conuentio a Sua Regia Maieſtate et Senatoribus ac praecipuis regni aulaeque officialibus Eidem aſſiſtentibus ratihabita fuerit, reſtituet plenarie et abſque vlla reſeruatione. Euacuatio locorum fiat per commiſſarios vtriuſque partis communi conſilio iuxta ſolitam belli rationem, abſque iniuria et moleſtia vlla incolarum, et ſine demolitione fortalitiorum nouorum et antiquorum, niſi id ex communi partium conſenſu, quibuſdam in locis, expedire videatur, et ſine ablatione rei tormentariae, ad epiſcopatum ſpectantis, quorum intuitu et aliorum praeſertim, infra ſpecificatorum, et aliis iuſtis de cauſis, ducatum Pruſſiae iis finibus circumſcriptum, quibus Sereniſſimus Elector illum olim iure feudali, ante hoc bellum exortum poſſidebat, ipſe deinceps et deſcendentes eiuſdem maſculi,

maſculi, ex toro eius legitime prouenientes, indeque deſcendentes omnes, donec quiſquam ſupererit ex deſcendentibus maſculis Suae Serenitatis Electoralis, iure ſupremi dominii cum ſumma atque abſoluta poteſtate ſibi habebunt, poſſidebunt, regentque abſque omnibus antehac praeſtitis oneribus.

Articulus V.

Quanquam vero Sereniſſimus Elector, eiuſque deſcendentes omnes maſculi omni prorſus vaſſalagii nexu, quo hactenus Regi et reipublicae Poloniae obſtricti fuerunt, iiſque omnibus, quae inde dependent, liberentur, non tamen perpetua feudi alienatio inde ſequitur, ſed deficientibus maſculis ex praememorata linea legitima Electorali deſcendentibus, Sereniſſimis Regibus et reipublicae Poloniae ius ſuum integrum in praefatum ducatum reſeruatur, et tali pacto praefatus ducatus a republica Poloniae non auelletur, quae tamen reſeruatio, interim, ante caſum exiſtentem, iuri ſupremi dominii Serenitatis Suae Electoralis, eiuſque deſcendentium nullo modo praeiudicabit.

Articulus VI.

Promittit etiam Sua Regia Maieſtas, tam pro ſe, quam ſucceſſoribus ſuis, ſe, in caſu non exiſtentium deſcendentium, ſpecialem habituros rationem agnatorum Serenitatis Suae Electoralis, nimirum domus Culmbacenſis et Onolsbacenſis et officia collaturos apud regni comitia, vt, caſu caducitatis exiſtente, etiam illi aliis praeferantur, et ad ſucceſſionem praefati ducatus admittantur, ſub iiſdem feudi conditionibus et obligationibus, quibus hic Sereniſſimus Elector, eiuſque anteceſſores illum vigore inueſtiturae poſſederunt.

Articulus VII.

Sua Regia Maieſtas atque reſpublica Poloniae hoc ipſo exſoluunt ſtatus, officiales, omneſque Pruſſiae ducalis ſubditos priori iuramento, quo hactenus obſtricti fuerunt: cuius loco Sereniſſimus Elector iuramento ſe ac ſubditos omnes Pruſſiae obſtringet ad obſeruantiam horum pactorum et foederis perpetui in termino extradendae ratificationis, et praeter ea vniuerſi Pruſſiae ordines, magiſtratus, officiales, arcium, portuum, fortalitiorum, ciuitatum praefecti iurabunt, ſe, caſu caducitatis exiſtente, Sereniſſimum Regem ac rempublicam Poloniae pro ſolis et immediatis dominis agnituros, idque in ſingulis ducum Pruſſiae homagiis coram deputatis Sereniſſimi Regis ac reipublicae Poloniae repetent, iuxta formulam iuramenti ſpecialem, quae hic ſequitur, de die vero ad praefatum iuramentum decernenda cum Sua Regia Maieſtate, vel eiuſdem legatis conueniet. Ego N. N. iuro, quod, caſu caducitatis exiſtente, quo poſſeſſio plenumque dominium ducatus Pruſſiae, ad Suam Regiam Maieſtatem Poloniae et rempublicam pertinebit, iuxta tenorem tractatus inter Suam Regiam Maieſtatem et Serenitatem Suam Electoralem, die decima nona menſis Septembris anno 1657 initi, Sereniſſimum Regem Poloniae eiuſque Succeſſores et rempublicam pro ſolis et legitimis ac immediatis dominis meis agnoſcam, eiſque debitam fidem et obedientiam praeſtabo. Sic me Deus adiuuet, per Ieſum Chriſtum Amen.

Articulus VIII.

Deficientibus maſculis deſcendentibus ex linea Electorali praeſenti, ſuperſtitibus foeminei ſexus Marchioniſſis deſcendentibus, aut his non extantibus, propinquo gradu agnationis Suam Serenitatem Electoralem eiuſque poſteros attingentibus, quiſquis in Pruſſiae ducatu tum temporis ſuccedet, ſummam perſoluet, de qua inter Sacram Regiam Maieſtatem et Serenitatem Suam Electoralem,

conueniet, in ipſa ratificatione, quae ibidem exprimetur, donec autem exſoluta fuerit, occupare aut poſſidere dictis Marchioniſſis, aut ſupra dictis proximis haeredibus licebit praefecturam Inſterburgenſem cum omnibus eo ſpectantibus praediis et praefecturis camerae, quas vocant vulgo, Kammer-Aemter dictis, iiſque omnibus omni meliori modo vti, frui debebunt, hac tamen lege, vt quidquid ex fructibus dictae praefecturae percipient, illud in defalcationem et exteriuationem praefatae ſummae capitalis imputetur, qua perſoluta, tenebuntur illam praefecturam cedere vltimis Pruſſiae poſſeſſoribus, nec vltra illam quid praetendent. Sereniſſimus Elector, eiuſque deſcendentes maſculi, Barones, nobiles, ciuitates et magiſtratus, ac ſubditos omnes Pruſſiae, cuiuſcunque gradus et conditionis ſint, in auitis receptiſque ſtatutis iuribus et libertatibus huic conuentioni non derogantibus conſeruabunt, nec quidquam in contrarium attentabunt, aut innouabunt, aut a quouis attentari aut innouari patientur, ipſis quoque iuſtitiam iuxta ius Pruſſiae vſitatum et receptum caeteraque ſtatuta et conſuetudines adminiſtrari curabunt, ſi quis in inferioribus inſtantiis grauatum ſe praetenderit, ad ſupremum tribunal appellationum, a Serenitate Sua Electorali in Pruſſia ducali erigendum, prouocare poterit, ibidemque decenti modo ius ſuum perſequi, vlterior prouocatio, ſiue ordinaria ſiue extraordinaria aut quocunque nomine veniat, nullum inueniat locum. Praeſes autem et aſſeſſores iſtius appellationis iudicii, a Serenitate Sua Electorali, eiuſdemque deſcendentibus maſculis, conſtituentur ex Pruſſiae ducalis indigenis et terrigenis, iiſque illi iuramentum praeſtabunt, nec ſubditi querelas ſuas ad Regem, regnum Poloniae, vllo modo deferre poterunt, aut ab eis admitti. Similiter Sua Regia Maieſtas ac reſpublica Poloniae promittunt, caſu deuolutionis exiſtente, ſe praememoratas ſtatuum Pruſſiae libertates, priuilegia, ſtatuta, conſuetudines iuraque recepta, integra atque ſalua dictis ſtatibus deinceps ſemper conſeruaturas, illoſque in quieta et tranquilla poſſeſſione eorum omnium manutenturas, nihilque in iis omnibus innouaturas. Loco vaſſalagii priſtini Sereniſſimus Elector eiuſque deſcendentes perpetuo ac inuiolabili foedere Sereniſſimo Regi ac regno Poloniae coniungentur, per quod vtriuſque partis ſtabilitur in perpetuum ſecuritas, in eum, qui ſequitur, modum. Sereniſſimus Elector eiuſque deſcendentes fidam cum Sereniſſimis Regibus, regnoque Poloniae et magno ducatu Lithuaniae colent amicitiam et vnionem: nunquam cum Sereniſſimorum Regum vel regni hoſtibus aliquod foedus directe vel indirecte inibunt in praeiudicium Regis et reipublicae, tranſitum hoſtibus per ditiones Suas, portus et propugnacula, annonam quoque et commeatum ac qualecunque ſubſidii genus ipſis denegabunt, nec portus ſuos ac munitiones ipſis quocunque modo vel titulo in poſſeſſionem tradent, ſubſidia quae in hoc praeſenti bello Serenitas Sua Electoralis Sereniſſimo Regi ac reipublicae Poloniae conferre tenebitur, illa in particulari tractatu, hac de re inito, ſpecifice deſignata ſunt ac limitata, quae conuentio vigore praeſentis pacti per omnia ſeruanda erit. Quoties autem finito hoc bello, nouum aliud bellum contra Sereniſſimum Regem ac rempublicam Poloniae orietur, Sua Electoralis Serenitas, eiuſque deſcendentes, tenebuntur 1500 pedites et 1500 equites Sereniſſimo Regi ac regno Poloniae ſubminiſtrare, quibus, poſtquam ex ducatu Pruſſiae ducalis educti fuerint, Rex regnumque Poloniae ſuſtentationem ſubminiſtrabunt. Viciſſim vero Sereniſſimus Rex eiuſque ſucceſſores et regnum Poloniae ac magnus ducatus Lithuaniae reciprocam cum Serenitate Sua Electorali eiuſque Succeſſoribus ſeruabunt amicitiam, nullum hoſtibus ipſius aditum in Suae Serenitatis Electoralis terras concedere, ſed potius defenſioni, conſeruationi ac ſecuritati ducatus Pruſſiae omnibus modis conſulere debebunt, praeſertim ſi huius conuentionis

tionis

tionis vel ſubſidii miſſi cauſa, de quo ſupra, Sereniſſimo Electori eiuſque ſucceſſoribus quiſquam, vel quicunque fuerit, ſiue in praeſenti ſiue deinceps, bellum indicere, aut ducatui Pruſſiae inferre voluerit, Sereniſſimus Rex et regnum Poloniae adaequato ipſi ſubſidio ſubuenire tenebuntur: copiis regiis, per Pruſſiam ducalem, quando opus fuerit, iter patebit, ſine maleficio tamen noxa aut damno vllo incolarum. Ordinabit quoque Sereniſſimus Elector eiuſque deſcendentes, itinerum rationes, et quidquid inde pendet, idque vt eo rectius fieri poſſit, mature aduentum exercitus Polonici aut turmarum, Sereniſſimo Electori aut poſteris eius, vel in abſentia eorum, iis, quibus gubernatio ducatus commiſſa fuerit, a Sua Regia Maieſtate vel regni generalibus, vulgo Feldherrn indicandus erit, ordinationi autem praedictae exercitus Polonicus eiuſque duces parere neceſſe habebunt. Pariter liberum erit Serenitati Suae Electorali, eiuſque poſteris Pruſſiae ducibus, eadem ratione et cautelis ſupra memoratas per Poloniam et Pruſſiam regalem, copias militares ducere nauibus vtriuſque partis propriis, ſi liber cum omnimoda ſecuritate praeſtanda aditus atque tranſitus per portus, qui ſunt in alterutrius partis dominio, abſque praeiudicio commerciorum atque fortalitiorum et cum omnimoda eorundem ſecuritate, de qua inter partes deinceps conueniet. Libera quoque erit vtrique parti in alterius ditionibus, annonae, commeatus ac omnis ſubſidii bellici coemptio, vtraque pars in alterius partis terris militem conducere poterit, illam tamen nomine amici prius compellabit, atque deſuper inter vtramque partem de modo conueniet, prout foederis atque amicitiae ac temporum ratio expoſtulabit, et hoc ſemper obſeruabitur, ne vllum in partibus incommodum, aut ſubditis damnum afferatur. Exercitium religionis catholico Romanae, prout ante hoc bellum Suedicum, iuxta antiqua et recentia pacta, in Pruſſia ducali viguit, aut vigere debuit, conſeruabitur, aut reſtituetur. Liberum erit eam profiteri volentibus, nec vllus vnquam ex ducalibus ſubditis, iam eam profitentibus, aut in poſterum profeſſuris, eam ob rem interpellabitur. Sacella itidem et oratoria ac bona omnia eccleſiaſtica ipſis appertinentia vbiuis, tam in confinibus, quam alibi, integra tuta et conceſſa illis erunt, iidemque liberum ex doctrina inſtitutiſque catholicae Romanae religionis exercitium habebunt: eo nomine turbabitur perdeturue nemo, neque religionis catholicae cauſa vllam vim, iniuriam, contumeliam moleſtiamue perferet, et quicunque eos aliqua iniuria affecerit, ſeuere punietur: ad munera et honores, iis, qui ex catholicis idonei fuerint, liber erit aditus: quicunque etiam in ducatu catholici Barones, nobiles, ciuitates, iura patronatus legitimis acquiſiuerint modis, in locis, vbi iura illa ipſis competunt, iiſdem vti ac frui, abſque impedimento ac contradictione poterunt. Si vero alii compatroni non Romanae religioni addicti fuerint, interque eos lis ſuper eius exercitio oriatur, a commiſſariis a Serenitate Sua Electorali ex vtraque religione pari numero conſtituendis componetur, vel decidetur, iuxta praeſcriptum iuris canonici: templum quoque Regiomontanum cum ſuo coemeterio et locis ad id pertinentibus ac fundatione aliiſque iuribus praeceptis, in eo ſtatu, quo ante hoc bellum fuerunt, aut eſſe debuerunt, conſeruabitur. Perſonae eccleſiaſticae iis immunitatibus et foro in poſterum gaudebunt, quibus hactenus gauiſae ſunt, aut gaudere debuerunt, iuxta pacta priora. Iuriſdictio ſpiritualis Reuerendiſſimi et Excellentiſſimi domini epiſcopi Varmienſis, iuxta pacta, intacta et integra conſeruabitur, in parochum et omnes alias eccleſiaſticas perſonas catholicae religioni addictas, omnibus denique iuribus, praerogatiuis ac libertatibus fruentur, quae tam in antiquis quam recentibus pactis et fundationibus contenta ſunt, quae hic in hac ſolum materia denuo confirmantur, ac pro ſpecifice expreſſis et declaratis habentur.

tur. Calendarium nouum hactenus vſitatum et receptum pariter retinebitur. Similiter Sereniſſimus Rex Poloniae et reſpublica pro ſe et ſucceſſoribus ſuis promittunt, quod in caſu deuolutionis, nihil in praeiudicium tam Auguſtano Lutheranae, quam Auguſtano reformatae religionis innouabunt, aut attentabunt. Commercia inter regni Poloniae, M. D. Lithuaniae et ducatus Pruſſiae incolas, libera erunt ac ſecura. Circa controuerſias vero quaſcunque ratione commercii et omnium inde dependentium, vel eo ſpectantium, aut quae ad illud, quocunque modo, referri poſſunt, commiſſio inſtituetur ad inſtantiam partis poſcentis, et omnia per commiſſarios ex vtraque parte, ad inſtantiam Sereniſſimi Regis, ſiue Suae Sereniſſimae Electoralis Celſitudinis, pari numero intra ſpatium duorum menſium nominandos, amicabiliter componentur. In dominiis vero vtriuſque partis, nulla noua teloniorum onera tam terreſtria, quam maritima, quae ante hoc bellum non fuerunt, in grauamen cuiuslibet imponantur. Quodſi aliqua e re communi, de nouo imponenda aut augenda videbuntur, id partium conſenſu fiat. Si ſuper limitibus inter vtramque partem aut ſubditos vtriuſque partis, ratione videlicet limitum, aut etiam inter Suam Regiam Maieſtatem ac ſucceſſores Reges, regnum Poloniae ac M. D. Lithuaniae, et Serenitatem Suam Electoralem eiuſque ſucceſſores circa obſeruationem ac executionem foederis ac praeſentis conuentionis, aliaue quauis de cauſa, aliqua dubitatio aut controuerſia exoriatur, per commiſſarios ad inſtantiam tam Suae Regiae Maieſtatis, quam Suae Serenitatis Electoralis intra bimeſtre ſpatium, ab vtraque parte aequali numero nominandos, (quique, ſi opus ſit in rem praeſentem veniant, amice componantur, ac definiatur de pretio, valore ac aeſtimatione monetae, liberoque eiuſdem curſu per vtriuſque ditiones,) quoties opus fuerit, amicabiliter conueniendum erit. Ad interceſſionem Sereniſſimi et potentiſſimi Hungariae et Bohemiae Regis, per praememoratum dominum ablegatum S. M. interpoſitam, nec non Sereniſſimo Electore Brandeburgico pro plenaria reſtitutione et omnimoda ſecuritate cognati principis, maiorem in modum inſtante, Sereniſſimi Regis Poloniae plenipotentiarii, perſpectam ac exploratam habentes Suae Regiae Maieſtatis, cum erga caeteros omnes ad obſequium redeuntes, tum ſpecialiter erga illuſtriſſimum Principem dominum Boguslaum Radziuil, Ducem Bierzarum, Dobinkorum, Sluciae et Copiliae, S. R. Imperii principem, non vno documento literario teſtatam benignitatem annuerunt et conſenſerunt, vt praefatus princeps, tanquam is, qui de facto cum debita ſubmiſſione ad priſtinam obedientiam, vna cum ſuis omnibus iam redierit, et omni cum hoſtibus commercio renunciarit, atque in poſterum Sereniſſimo Regi ac reipublicae obſequium ſuum fidele vouerit, non modo generalis amneſtiae beneficio frui ac gaudere poſſit, ſed etiam ſpeciali praeſentis tranſactionis vigore in ducatuum ſuorum patrimonia, et omnia bona ac iure ipſi legitime competentia, in forma pleniſſima vna cum ſuis reſtitutus, ac reſtituendus intelligatur, neque ratione iniuriarum, damnorum ac hoſtilitatum, quae in hoc bello, vel per ipſum, vel per eius miniſtros, aut milites acciderunt, per viam iuris aut facti, quiſquam negotium aut moleſtiam ipſi, aut partes ipſius ſequentibus faceſſere poſſit: ſed omnia fideli amneſtia et praeteritorum obliuione, huius quoque pacificationis vigore ſepulta cenſeantur, ſaluis nominibus et debitis ciuilibus, quae nihilominus perſoluenda erunt. Foedus hoc et omnia in hoc inſtrumento contenta ſancte ſeruatum iri, vtraque pars iuramento promittet, et in praeſenti quidem Sereniſſimus Rex Poloniae, ac Senatores eidem aſſidentes, hanc conuentionem ſolenniter ratihabebunt, ac iuramento firmabunt, promittentque in proximis comitiis, aut proximo conuentu, comitiorum poteſtatem habente, omnia quae his concluſa ſunt, ratihabitum iri, ſimiliter

Sere-

Serenitas Sua Electoralis illum pari modo ratificabit, ac iuramento firmabit, atque hoc foedus perpetuum, quotieſcunque nouus Rex Poloniae electus fuerit, aut Dux Pruſſiae in ducatum ſucceſſerit, ab vtraque parte renouabitur confirmabiturque, iuramento deſuper praeſtito, per deputatos in animam principalium iurantes, et ſi pars alterutra huic conuentioni et ſoederi contrauenerit, et decenter admonita ſatisfacere neglexerit, pars laeſa monere tenebitur mediatores, ac Sereniſſimos Reges et ſtatus in articulo ſequente nominatos, et eorum curam adhibere procurandae ſatisfactioni, et huic ſtabiliendae concordiae rationi, vtraque pars ſedulo inſiſtet, vt omnia amicabili aequis modis componantur, pro ſecuritate et horum pactorum firmitudine.

Articulus IX.

Fidem quoque Suam, vt interponant Sereniſſimi et Potentiſſimi Reges Hungariae et Bohemiae, item Daniae, Noruegiaeque, denique praepotentes foederati Belgii ordines rogabuntur, vt iniuria aut vi, contra hanc conuentionem ſacta, laeſae parti omni meliori modo conſulatur, atque debita ab ipſis ſatisfactio procuretur. Confecta autem ſunt a ſupra nominatis dominis plenipotentiariis huius pacificationis et foederis, duo eiuſdem tenoris exemplaria, a Sua Regia Maieſtate Poloniae et ſenatoribus eidem aſſidentibus, atque a Sua Sereniſſima Electorali Celſitudine Brandenburgenſi, intra ſex ſeptimanas ab infra ſcripto die, ratificanda et iureiurando firmanda, atque vtrinque permutanda, quorum vnum Suae Regiae Maieſtatis dominis plenipotentiariis exhibitum, alterum vero Suae Serenitatis Electoralis dominis plenipotentiariis traditum, vtrumque autem in maiorem fidem maiuſque robur a ſaepe dictis dominis plenipotentiariis vtrius partis propriarum manuum ſubſcriptione, ſigillorumque appoſitione munitum et roboratum eſt. Acta haec ſunt Welauiae Pruſſorum die decima nona menſis Septembris, anno ſalutis humanae 1657.

VENCESLAVS de LESZNO, Epiſcopus Varmienſis, Sac. Reg. Maieſt. Poloniae et Sueciae plenipotentiarius. m. pp. (L. S.)

VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, ſupremus theſaurarius et campiductor M. D. Lithuaniae. S. R. Maieſt. Poloniae et Sueciae plenipotentiarius. m. pp. (L. S.)

FRANCISCVS de LISOLA, Sereniſſimi Hungariae et Bohemiae Regis Conſiliarius et ad hoſce tractatus pro mediatione ablegatus. m. pp. (L. S.)

OTHO, liber Baro, a SVERIN, plenipotentiarius Electoralis m. pp. (L. S.)

LAVRENTIVS CHRISTOPHORVS SOMNITZ, plenipotentiarius Electoralis. m. pp. (L. S.)

Specialis conuentio

inter Poloniae Regem et Brandeburgi Marchionem, de coniungendis armis, ad expurgandam quibuſuis hoſtibus Poloniam, Pruſſiaſque, Regiam et Ducalem, per eoſdem plenipotentiarios, iiſdem loco, anno et die tractata et concluſa.

Quandoquidem Deo clementer annuente, Sereniſſimus Elector Brandeburgenſis ad ſinceram pacem et amicitiam cum Sereniſſimo Rege ac regno Poloniae et magno ducatu Lithuaniae, a quibus violento bellorum ingruentium ac neceſſitatis ineuitabilis impulſu, inuitus auulſus erat, feliciter redierit, ac perpetuo

Digitized by Google

foedere ita ſe Sereniſſimo Regi ac regno Poloniae et M. D. Lithuaniae coniunxerit, vt mutuam vtilitatem, commodum ac ſecuritatem, ſincere procurare ac promouere teneantur. Ad quem ſcopum attingendum nil expeditius viſum fuit, quam vt communi ope, viribus ac conſilio arma et ſtudia coniungerentur, ad expurgandam quibuſuis hoſtibus Poloniam, et totam Pruſſiam Regiam et Ducalem periculo liberandam, ac remouendum omnia obſtacula, quae communem vtriuſque partis tranquillitatem impediunt, et optatam pacem eo citius et efficacius conſequendum: circa quod ſpecialis conuentio inter partes, per eoſdem Reuerendiſſimum, illuſtriſſimos et excellentiſſimos Dominos, vtriuſque partis plenipotentiarios, in pacis inſtrumento nominatos, ſtabilita fuit, in eum, qui ſequitur, modum: Sereniſſimus Rex, regnumque Poloniae et M. D. Lithuaniae, durante hoc bello, requiſito armorum ac militum praeſidio, Sereniſſimo Electori Brandeburgenſi, eiuſque ſtatibus ac prouinciis, tam in imperio, quam hic in Pruſſia contra praememoratos hoſtes, vel quoſcunque eorum confoederatos et adhaerentes, quoties exiget, ſuccurrent, quibus Sereniſſimus Elector, quoties pro ſua defenſione in propriis ipſius prouinciis militabunt, victum et ſubſiſtentiam, prout proprio ſuo militi ſuppeditabit. Similiter Sereniſſimus Elector Brandeburgenſis pro communi partium vtilitate toto hoc bello durante, inſtructum cum omnibus pertinentiis et re tormentaria habebit exercitum, ſex millium militum partim equitum partim peditum, quibuſcum, vel ipſe contra ſupra deſcriptum hoſtem aget, aut cum Polonis coniunget, iuxta rerum exigentiam, habito deſuper communi conſilio, quibus etiamſi plures fuerint, ſimiliter Sereniſſimus Rex ac reſpublica Poloniae victum et ſubſiſtentiam, quam diu pro ipſis, et in ipſorum territoriis ſunt militaturi, ſubminiſtrare debebunt: nec Serenitas Sua Electoralis pendente hoc bello quidquam vltra praedictum militum numerum ſubminiſtrare tenebitur, niſi ſponte volet, ſi Sueci aut eorum aſſeclae coniunctionis odio, vel alio quouis colore, intra decennium poſt hoc bellum finitum, Sereniſſimum Electorem non ſolum in ducatu Pruſſiae, ſed et in imperio, armis ſuis infeſtare tentauerint, Sereniſſimus Rex Poloniae et reſpublica tenebuntur ipſis ſubuenire: et viciſſim eodem caſu Serenitas Sua Electoralis per totum illud decennium poſt confectam pacem tenebitur ſubſidium Sereniſſimo Regi et reipublicae ad ipſorum defenſionem, iiſdem vt ſupra conditionibus, ſuppeditare. De quibus auxiliis ſibi mutuo ferendis, ſpecialis fuit declaratio inter Suam Regiam Maieſtatem et Serenitatem Suam Electoralem, in ipſa ratihabitione. Liberum quoque erit Sereniſſimo Electori amplecti foedus inter Sereniſſimam domum Auſtriacam et Sereniſſimum Regem ac rempublicam Poloniae initum, ac ſecuritatibus omnibus, in illo comprehenſis, frui. Quando vtriuſque partis coniunctae fuerint copiae, expeditiones militares omnes communi conſilio et vtriuſque partis Generalium conſenſu ſuſcipientur; ſi in terris ad Serenitatem Suam Electoralem ſpectantibus, aut aliis in locis Suae Serenitatis Electoralis cauſa tantum bellum geratur, belli directio ad Serenitatem Suam Electoralem ſpectabit. Serenitate Sua Electorali vero abſente, omnia fient communi conſilio, et ſi opus fuerit, de directione inter principales conueniat, habito reſpectu ad diſcrimina generalium. Similiter etiam, quando copiae Electorales pro Sereniſſimo Rege, aut republica Poloniae certabunt, idem iuris ſtatuetur, de caetero ſalua erit vtriuſque partis Generalis in milites ſuos iuriſdictio et aequalis et ſemper in milites vtriuſque partis laborum, ſecundum numerum eorundem proportionata diſtributio, in quocunque autem territorio copiae, tam Regiae, quam Electorales fuerint, ii, quibus annonae commeatuſque cura commiſſa fuerit, ex aequo vtriuſque partis militibus, ſecundum eorum numerum de ſuſtentatione proſpicient.

Neutra

Neutra pars poterit ſine alterius ſcitu, conſenſu, ac praeſentia deputatorum pacem, induciaſue cum hoſtibus paciſci, ſeu arma deponere, antequam vtrique parti de ſecuritate omnimoda proſpiciatur, ad plenariam ſatiſfactionem Sereniſſimi Electoris Brandeburgenſis, in pace cum Sereniſſimo Magno Moſchouiae Czare, cum omnimoda ſua ſecuritate et obſeruatione foederis perpetui, et conuentionis cum Sereniſſimo Rege ac regno Poloniae ac magno ducatu Lithuaniae initae. Caeterum, quum intuitu damnorum periculorumque, quae pendente bello Serenitati Suae Electorali ſubeunda erunt, aliiſque de cauſis, aequum viſum fuerit, Suae Regiae Maieſtati et reipublicae, vt propenſionem ſuam et regni erga Serenitatem Suam Electoralem, eiuſque inclytam domum re ipſa demonſtrarent, et illorum omnium dignam haberent rationem, aliquam ſibi congruam ſatiſfactionem concedere, et praeter ea Sua Serenitas Electoralis certam pecuniae ſummam, vel contributiones ad belli ſumtus et neceſſarios militum delectus praetenderit, reuerendiſſimus, illuſtriſſimi et excellentiſſimi domini plenipotentiarii Suae Serenitatis Electoralis deſiderio plene ſatiſfacere ſumme optauerint, atque nonnulla, quae circa hoc punctum in mandatis habuerunt, declararint, tamen cum ad complanandum hoc negotium penitus atque ſufficienter inſtructi non fuerint, res iſta ad vlteriorem Suae Regiae Maieſtatis declarationem aut conuentionem in ipſa ratihabitione faciendam remiſſa eſt, ita, vt nihilo minus pax interea concludatur. Interea vero Serenitas Sua Electoralis declarat ac proteſtatur, ſe ante praedictam declarationem ſeu ratihabitionem nullo modo velle obligari ad executionem eorum, quae in articulo quarto conuentionis principalis de euacuatione locorum conuenta ſunt. Quae omnia ſancte et inuiolate obſeruatum iri pars vtraque ſub fide ſua et iuramento promittit, prout ex nunc reuerendiſſimus, illuſtriſſimi et excellentiſſimi domini plenipotentiarii nomine Sereniſſimorum Suorum principalium de facto promittunt, ſeque intra ſex hebdomadas Sereniſſimi Regis ac Senatorum Eidem aſſidentium, vti et Serenitatis Suae Electoralis ratihabitionem, nec non etiam in proximis regni comitiis eorum omnium, quae hic acta et concluſa ſunt, plenam confirmationem procuraturos. In quorum fidem haec a ſaepe dictis plenipotentiariis propriarum manuum ſubſcriptione ſigillorumque appoſitione munita roborataque ſunt. Welauiae Pruſſorum, die decima nona menſis Septembris, anno ſalutis humanae 1657.

VENCESLAVS de LESZNO, epiſcopus Varmienſis, S. R. Maieſtatis Poloniae et Sueciae plenipotentiarius. m. pp.
(L. S.)

VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, ſupremus theſaurarius et campi ductor M. D. Lithuaniae, Suae Maieſt. Polon. et Sueciae plenipotentiarius. m. pp.
(L. S.)

FRANCISCVS de LISOLA, Sereniſſimi Reg. Hungar. et Bohemiae conſiliarius et admediationum horum tractatuum ablegatus. m. pp.
(L. S.)

OTHO liber Baro a SVERIN, plenipotentiarius Electoralis. m. pp.
(L. S.)

Lllll 2 Ratiſi-

Ratificatio Polonica

foederis perpetui et ſpecialis conuentionis, qua a Poloniae Rege eiuſque regni ordinibus non ſolum ea, quae per plenipotentiarios Suos Welauiae Pruſſorum cum Brandeburgicis legatis concluſa fuere, hic repetita ſummario confirmantur, rerum et Pruſſiae duci Elbingam cum toto eiuſdem diſtrictu et territorio, pleno dominii iure a ſe tradendam, promittitur, et quae in foedere atque conuentione ad ipſum Regem eiuſque ordines remiſſa fuerant, vlterius declarantur, data Bidgoſtiae in Poloniae maioris ſatrapia Vladiſlauienſi, anno 1657. die ſexta menſis Nouembris.

Nos itaque IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſouiae, Samogitiae, Liuoniae, Smolenſciae Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex haereditarius, teſtamur praeſentibus pro Nobis Succeſſoribuſque Noſtris Regibus et regno Poloniae ac magno ducatu Lithuaniae, Nos vniuerſa et ſingula capita pactis ſupra ſcriptis comprehenſa, bona fide ex ſenatuſconſulto approbaſſe, confirmaſſe, et ratihabuiſſe, prout ea hiſce nunc ex ſenatuſconſulto approbamus, confirmamus et ratihabemus, promittentes verbo Regio et ſub fide praeſtiti, tam a Nobis, quam conſiliatiis Noſtris, officialibuſque lateri Noſtro aſſidentibus, iuramenti, Nos praedictis pactis poſt haec conſtanter inhaeſuros, curaturoſque vt omnia et ſingula pactorum capita, quae a Noſtra parte, ac reipublicae Poloniae nomine promiſſa ſunt, ſancte et religioſe obſeruentur, imo impedituros, ne a quopiam violentur. Et quoniam nonnulla ad Nos in negotio coniunctionis armorum et aliis remiſſa ſunt, atque ſuper iis ſequenti ratione inter Nos et Sereniſſimum Principem Electorem ſupramemoratum conuentum eſt, modo infra ſcripto, ea ſecundum conuentionem initam addimus, illaque eandem vim atque vigorem cum ſuperioribus articulis ex ſenatuſconſulto habere volumus, atque hiſce tribuimus, pollicemurque eadem fide iurata, in proximis comitiis, omnia, quae ſuperioribus articulis continentur, et quae hic ſequuntur, omnium ordinum conſenſu confirmatum et ratihabitum iri. Igitur probe perpendentes, tum pericula, quae Suae Serenitati Electorali, terriſque ipſius, per ipſam ſeparationem a partibus Suedicis imminent, tum quanti interſit Noſtra atque reipublicae, vicinum Nobis principem iuſtis deuincire modis, tum in primis quanta quamque vtilia Nobis regnoque Poloniae, per effectiuam et actualem armorum Nobiſcum coniunctionem, praeſtare Sua Serenitas Electoralis deinceps poſſit officia, tam belli quam pacis tempore: ad demonſtrandam praeter ea ſingularem propenſionem Noſtram, regnique Noſtri, erga Suam Serenitatem Electoralem, eiuſque domum inclytam, Suae Serenitati Electorali, eiuſdemque poſteris maſculis ex legitimo thoro deſcendentibus, pariter ex ſenatuſconſulto et conſenſu dominorum conſiliariorum, tam ſpiritualium, quam ſaecularium regni Noſtri: duas praefecturas, Lauenburgenſem et Bitouienſem, cum omnibus et ſingulis eorum vaſallis, fructibus, libertatibus, eminentiis, cenſibus, prouentibus, iuribus et pertinentiis vniuerſis tenendas, habendas, fruendas, vtendas ac poſſidendas in perpetuum, iure feudi, pro Nobis et ſucceſſoribus Noſtris Regibus Poloniae dedimus, conceſſimus, ac illum de eis ipſis arcibus et oppidis Bytau et Lauenburg inueſtiuimus, et tenore praeſentium damus et concedimus et inueſtimus, officiarios Noſtros et incolas quoſcunque ibidem, iuramentis et ſubiectionibus, quibus hactenus Nobis et reipublicae obſtricti fuerant, hoc ipſo exſoluentes. Praeter

ter ea de ampliori gratia et beneuolentia Noſtra Serenitatem eius ac illius haeredes ab omni iuramento, nec non triburis et exactionibus quibuſcunque Nobis et poſteris Noſtris, ratione dictarum arcium et oppidorum praeſtandis, dimittimus et liberos facimus, prout olim a ducibus Pomeraniae eaedem praefecturae Bytau et Lauenburg tenebantur. Pollicemur praeterea pro Nobis et ſucceſſoribus Noſtris, dictum Sereniſſimum Principem, ac eius haeredes in praedictis arcibus et earum pertinentiis, quantum in Nobis eſt, defendere ac rueri. Tenebitur autem et obligatus eſſe debebit, praefatus Sereniſſimus Elector eiuſque ſucceſſores ad ſingulas ſucceſſorum Noſtrorum Regum Poloniae coronationes, conſiliarios aut officiales ſuos mittere, qui hoc ipſum ius feudale de praefaris arcibus et oppidis, ad regnum pertinens, recognoſcent, et literas eius recognitionis et renouationis feudi, quae gratis illis debent dari, a nouis Regibus accipient. Quodſi aliqua legitima cauſa impedit, vt hoc officium et debitum in coronationibus ſucceſſorum Noſtrorum non fecerint, nihil ea negligentia illis detrimenti afferre debebit, dummodo alio breui tempore poſt coronationem id praeſtare curauerint. Vbi vero ipſe Sereniſſimus Princeps, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Marchio et Elector Brandeburgicus, in Pruſſia dux, etc. ſine legitimis maſculis feudi haeredibus, vel eorum legitimi maſculi feudi haeredes, non relicta prole virili decederent, ſtirpſque et progenies eorum maſcula et legitima deficeret, ex tunc praedictae arces et oppida, Bytau et Lauenburg, cum omnibus ſuis bonis, ſubditis, vaſallis, fructibus, libertatibus, iuribus, eminentiis et pertinentiis vniuerſis, ac cum pleno iure et poſſeſſione, citra omnem difficultatem, ad Nos et poſteros Noſtros Reges Poloniae redibunt. Et ſi quidem ad praeſens praefecturae iſtae a donatariis Noſtris poſſidentur, ideo vſumfructum ante hanc ceſſionem ipſis debitum, atque quidquid iuris in illis habuerunt vnquam, alia ratione, digniſque modis compenſabimus, ita vt vacua omnino poſſeſſio et plena fructuum perceptio Suam Serenitatem Electoralem ex hoc ipſo tempore manere, neque quiſquam Ipſi ratione ſatiſſactionis ſuae negotium faceſſere debeat. Religionis catholicae exercitium in praefatis praefecturis Lauenburg et Bytau, prout ad hanc vſque diem fuit, liberum erit. Iuriſdictio epiſcopi Vladislauienſis in templa catholica ſacerdoteſque, integra maneat, prouentus videlicet, decimae, cenſus, et ſi qui ſint alii, parochis et eccleſiis ſuis extradentur, et renuentes ad extradendum a praefectis eiuſdem Serenitatis cogentur. Cauſae tam nobilium quam et plebeiorum matrimoniales ad forum eccleſiaſticum pertinebunt, nobilitas, iuribus, priuilegiis, boniſque ſuis eodem modo, ac ſub immediato dominio Noſtro vtebatur, vtetur frueturque ſub Sua Serenitate Electorali. Decreta rerum iudicatarum, prout ſub immediato dominio Noſtro lata ſunt, inuiolata maneant, gubernationis et appellationum ratio eadem erit, quae fuit ſub ducibus Pomeraniae, ſaluis priuilegiis. Iura patronatus Regia reſeruantur eius Serenitati Electorali, et nobilibus, ſi quae habeant, iuxta priuilegia et vſum eorundem, ita tamen, quod iuxta declarationem, circa hanc conuentionem ab Eius Serenitate factam, ad eccleſias catholicas parochiales praeſentabit Eius Serenitas Electoralis, ſacerdotes catholicos, ad commendationem epiſcoporum Vladislauienſium, ab iiſdem epiſcopis Vladislauienſibus inſtituendos, ita, ne eccleſia duorum menſium ſpatio vacare poſſit. Propter eandem armorum coniunctionem, et ſupra memoratas alias rationes, Suae Serenitati Electorali, ciuitatem Elbingenſem, cum toto eiuſdem diſtrictu et territorio, pleno dominii iure ſibi habendam, poſſidendamque vna cum reditibus, qui inde ad Reges regnumque Poloniae olim deferebantur, concedimus, promittimuſque, quod quam primum ex poteſtate Suecorum erepta, aut recuperata fuerit, nemini, quam Suae Sere-

nitati

nitati Electorali vacua eius poſſeſſio tradi debeat, citra vllas praetenſiones, vel dilationes, praeſidio Suae Serenitatis muniendam, ſine vllo ſumtu Regis et regni. Quam quidem ciuitatem Elbingenſem eodem modo poſſidebit, tenebitque et ea fruetur, Sua Serenitas eiuſque poſteri, atque a Nobis et regno Poloniae, ad hoc vltimum bellum Suedicum a. 1655. tenebatur et poſſidebatur, etiam quoad commercia et iura aliarum ciuitatum Noſtrarum Pruthenicarum, nulla praeterea noua telonea inſtituendo. Commiſſio, quoties opus erit, inſtituetur, ab vtraque parte pari numero commiſſariorum, vt omnium intereſſe habentium, ac in primis ciuitatum Noſtrarum Pruthenicarum habeatur ratio, ne illae in ſuis commerciis omnibuſque inde dependentibus praeiudicium patiantur, vtque grauamina ac praetenſiones, quas inter ſe habere praetendunt, per commiſſionem aboliantur, vocatis ad diem commiſſionis ciuitatum earumdem Pruthenicarum deputatis. Religionis catholicae et Auguſtanae exercitium Elbingae liberum ſit, ſtatuſque eiuſdem religionis catholicae idem erit, prout ante hoc bellum fuit: iuriſdictio epiſcopi, in ſacerdotes catholicos, prout ante, integra maneat. Ius patronatus eiuſdem eccleſiae Elbingenſis catholicae ad Nos ſpectabit. Templum catholicis ademptum reſtituetur, prouentuſque et fundi omnes eccleſiae catholicae, quibus ante hoc vltimum bellum Suedicum vtebatur, fruebaturque, reddentur. Catholicis praeter ea ad magiſtratum acceſſus patebit. De ſumma iuxta articulum octauum foederis perpetui exſoluenda conuentum eſt, quod haeredibus in dicto articulo deſignatis et deſcriptis, in caſu ibidem expreſſo, ſumma centum quinquaginta millium Talerorum imperialium ſolui debeat. Quae omnia cum bene expreſſa ex ſenatuſconſulto peracta atque concluſa ſint, in eorum fidem et maius robur, hoc inſtrumentum manu Noſtra ſubſcriptum, ſigillo inſuper regni Noſtri muniri iuſſimus. Actum Bidgoſtiae die ſexta menſis Nouembris, anno domini milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo ſeptimo. Regnorum Noſtrorum Poloniae nono, Sueciae vero decimo anno.

Conceſſio

ſummae centum viginti millium Talerorum, et obligatio capitaneatus Drahimenſis Sereniſſimo Electori Brandeburgenſi.

IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Ruſſiae, etc. ſignificamus praeſentibus literis Noſtris, vniuerſis et ſingulis, praeſentibus et futuris, praecipue iis, quorum intereſt. Quod ad tractandum cum ſereniſſimo Principe, domino FRIDERICO WILHELMO, Marchione Brandeburgico, S. R. Imperii Archicamerario, et Principe Electore, etc. certos deputauimus plenipotentiarios, illique cum Suae Serenitatis Electoralis plenipotentiariis congreſſi, poſt conſtituta pacificationis et perpetui foederis, inter Nos, regnique Poloniae, ac eius Serenitatem Electoralem pacta, praeter ea in alios de coniunctione armorum articulos, quos pactis perpetui foederis adiunctos, hic pro inſertis haberi volumus, conuenerunt, ac denique nonnullos ex iiſdem ad Noſtrum mutuum congreſſum et colloquium diſtulerunt: inter alia, quae ad Nos ſupra dicti plenipotentiarii vtrinque deputati reiecerunt et remiſerunt, illud quoque articulo tertio, de coniunctione armorum reiectum et remiſſum eſt, vt mutuo conſenſu determinaremus, cum eius Serenitate Electorali quantitatem et qualitatem copiarum, quibus intra decennium poſt hoc bellum finitum, alter alteri ſubuenire teneatur. Itaque in hunc modum inter Nos conuenimus, videlicet: quod Nos ſeu ſucceſſores Noſtri Reges et regnum Poloniae, octo millia

militum,

militum, hoc eſt, quinque millia equitum, tria vero millia peditum, Eius Serenitati Electorali, ſeu Serenitatis Eius ſucceſſoribus auxilii nomine ſubmittere debebimus. Sereniſſimus vero Elector, Nobis ac ſucceſſoribus Noſtris et regno Poloniae medietatem harum copiarum, hoc eſt: duo millia equitum, et duo millia peditum ſubmittere debebit. Quod vero attinet ſummam pecuniae, quam a Nobis et regno, Eius Serenitatis Electoralis ad belli ſumtus et neceſſarios militum delectus popoſcit, quoniam id quoque ad Nos, articulo ſexto, tractatu de coniunctione armorum, reiectum et dilatum eſt, conceſſimus et concedimus eius Serenitati Electorali, ad ſumtus belli et delectus militum, quos toto hoc bello, ſiue citius ſiue tardius finiendo, faciet, ſummam centum viginti millium Talerorum, ſemel pro ſemper, intra tres annos a data praeſentium, exſoluendam, ita, vt quolibet anno per hoc triennium, quadraginta millia Talerorum imperialium, Nos et reſpublica ſoluere teneatur. Maioris autem ſecuritatis cauſa, et in euentum non ſolutionis ſummae praefatae, centum viginti Talerorum, cum conſilio dominorum conſiliariorum Noſtrorum, tam ſpiritualium, quam ſaecularium, et ex ſenatuſconſulto inſcribimus et obligamus arcem et oppidum Drahim, vigoreque praeſentium in eundem capitaneatum Drahimenſem intromittimus eius Serenitatem Electoralem, cum omnibus eiuſdem praefecturae Drahimenſis vaſallis, ſubditis, fructibus, libertatibus, eminentiis, cenſibus, prouentibus et pertinentiis vniuerſis ac ſingulis, nihil excipiendo, vel Nobis, aut regno, aut ſucceſſoribus Noſtris reſeruando, pleno dominii iure, cum omnibus vtilitatibus inde venientibus, tenenda, habenda, et poſſidenda, eouſque, quoad praedicta centum viginti millium Talerorum imperialium ſumma, Suae Serenitati Electorali, vel eiuſdem poſteris, realiter plenèque exſoluta fuerit. Et quidem tali ratione, vt poſt exitum triennii, a data praeſentium, in caſum non ſubſecutae ſolutionis, ſupra memorata Sua Serenitas Electoralis, vel eiuſdem poſteri, praedictam praefecturam Drahimenſem, cum omnibus eiuſdem pertinentiis ſupra expreſſis, propria auctoritate, facta tamen prius ſolutionis requiſitione et denuntiatione, ſine additione alicuius officii, in poſſeſſionem accipere, indeque omnes fructus percipere, vſque ad plenariam inſcriptae ſummae ſolutionem, ius poteſtatemque habeat. In quem caſum Nos ſucceſſoreſque Noſtri tenebimur et tenebuntur, poſſeſſorem vel tenutarium ſiue donatarium praedictae praefecturae, alia condigna ratione compenſare, Suam Serenitatem et eiuſdem haeredes, circa hanc inſcriptionem tueri et contra quemcunque euincere. Et hanc quidem conuentionem, hiſce literis comprehenſam, ſuperioribus pactis et articulis, generali ratificatione deſcriptis, addimus, eandemque vim et vigorem cum illis ex ſenatuſconſulto habere volumus. Quodſi ob non perſolutam praefatam ſummam intra decurſum triennii, eius Serenitas Electoralis ſupradictam praefecturam Drahimenſem in poſſeſſionem ſuam acceperit, tunc religionem catholicam Romanam in eo ſtatu, quo nunc eſt, in eadem praefectura Drahimenſi conſeruabit. Ius patronatus autem ad beneficia eccleſiaſtica, in eadem Drahimenſi praefectura ſita, Nobis ſucceſſoribuſque Noſtris Regibus Poloniae reſeruamus. In cuius rei fidem praeſentes manu Noſtra ſubſcriptas ſigillo regni communiri iuſſimus. Datum Bidgoſtiae, die ſexta menſis Nouembris, anno Domini milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo ſeptimo.

Cautio

Cautio iuris in ducalem Pruſſiam
Illuſtriſſimo Principi Domino CHRISTIANO WILHELMO, Marchioni Brandeburgenſi.

IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, etc. etc. vniuerſis et ſingulis, praeſentibus et futuris, haſce literas viſuris, praecipue quorum intereſt, ſignificamus. Quod poſteaquam ducalem Pruſſiam conceſſimus iure ſupremi dominii cum ſumma atque abſoluta poteſtate Sereniſſimo FRIDERICO WILHELMO, Marchioni Brandeburgico, S. R. Imperii Archicamerario et Principi Electori, etc. etc. Domino in Rauenſtein, eiusque deſcendentibus maſculis, ex thoro eius legitime procreatis, nihil per haec perpetui foederis pacta a die decima nona Septembris Velauiae inita, et die ſexta Nouembris eodem anno MDCLVII, a Nobis confirmata, derogare voluimus, nec derogatum quicquam eſſe hiſce literis Noſtris declaramus iuri feudali, quod in eandem ducalem Pruſſiam illuſtriſſimus Princeps Dominus CHRISTIANVS GVILIELMVS, Marchio Brandenburgenſis pro ſe legitimiſque ſuis haeredibus maſculis, pactis, anno milleſimo ſexcenteſimo vndecimo, cum Sereniſſimo glorioſiſſimae recordationis, Domino SIGISMVNDO III, Rege Poloniae, Sueciae, parente Noſtro colendiſſimo et regno Poloniae initis, legitime acquiſitum habet. Quod quidem ius ipſius inuiolatum illi ſeruatum iri, pro Nobis et Sereniſſimis ſucceſſoribus Noſtris pollicemur. In quorum fidem praeſentes manu Noſtra ſubſcriptas, ſigillo regni communiri iuſſimus. Datum Bidgoſtiae, die ſexta menſis Nouembris anno Domini MDCLVII.

Exemptio incolarum ducalis Pruſſiae
a priori iuramento.

IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, etc. etc. ſignificamus, quorum intereſt, vniuerſis et ſingulis. Quod omnes et ſingulos ducalis Pruſſiae incolas, cuiuſcunque ſtatus, dignitatis, praeeminentiae conditioniſque fuerint, pro Nobis et Sereniſſimis ſucceſſoribus Noſtris, Regibus Poloniae et inclyto regno Poloniae, a praeſtitis, ſiue Nobis, ſiue anteceſſoribus Noſtris regnoque Poloniae, ſuper pace perpetua anni 1525. tum et tranſactione anni 1611. iuramentis, homagiis, ſponſionibus, cautionibuſque quibuſcunque ſponte, libere et de certa ſcientia abſoluimus, dimiſimus, relaxauimus, praeſentiumque vigore abſoluimus, dimittimus, relaxamuſque, ita tamen, vt ad obſeruationem pactorum foederiſque perpetui, cum Sereniſſimo Principe Domino FRIDERICO GVILIELMO, Marchione Brandeburgico, S. R. Imperii Archicamerario et Principe Electore, Magdeburgi, Pruſſiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini etc. etc. Domino in Rauenſtein, per commiſſarios, plenipotentiarios vtriuſque Noſtrum die decima nona Septembris, anni praeſentis Velauiae initi et concluſi, ac a Nobis cum conſenſu dominorum conſiliariorum Noſtrorum, tam ſpiritualium, quam ſaecularium et ex ſenatuſconſulto die ſexta Nouembris, anno praeſenti Bidgoſtiae additis certis articulis ratihabiti, Noſtroque et ſenatorum ac officialium lateri Noſtro aſſidentium, iuramentis confirmati pro ſe, poſteris, ſucceſſoribuſque ſuis ſeſe obſtringant et iurent, coram commiſſariis Noſtris, ea forma iuramenti, quae in praefatis pactis foederis perpetui praeſcripta eſt, iuxta quae eadem pacta Suae Serenitati Electorali, ac eiuſdem poſteris maſculini ſexus, eiuſdem feudi haeredibus, quorum vllus eorum extiterit, omnem fidem obedientiamque praeſtent,

et

et ſi illorum nulli amplius extiterint, tunc demum illuſtriſſimo Domino CHRISTIANO WILHELMO, Marchioni Brandeburgico (ſi tunc ſuperuixerit) vltimo ex tribus olim fratribus ſimultanee 1611 cum Sereniſſimo Principe Domino IOANNE SIGISMVNDO, Marchione Brandenburgenſi etc. etc. Duce in Pruſſia, inueſtitis, fidem obedientiamque iuxta priora pacta praeſtabunt. In quorum fidem etc. etc. Datum Bidgoſtiae die ſexta Nouembris 1657.

Aſſecuratio Elbingae,

regno Poloniae reſtituendae poſt exſolutionem ſummae.

FRIDERICVS GVILIELMVS, Dei gratia Marchio Brandeburgenſis, S. R. Imperii Archicamerarius et Princeps Elector, Magdeburgi, Pruſſiae, Iuliae, Cliuiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Caſſubiorum, Vandalorumque, nec non in Sileſia Croſnae, Carnouiaeque Dux, Burggrauius Norimbergenſis etc. Princeps Halberſtadii et Mindae, Comes Marcae et Rauensbergi, Dominus in Rauenſtein, notum teſtatum facimus hiſce reuerſalibus Noſtris, quod quanquam Sua Regia Maieſtas Poloniae et Sueciae, in ratificatione et declaratione pactorum, inter Suam Regiam Maieſtatem et rempublicam Poloniae, ac Nos, Welauiae die decima nona Septembris anni praeſentis initorum, et poſtea Bidgoſtiae confirmatorum et iuratorum, in ſatisfactionem pleno iure dominii, vrbem Elbingenſem conceſſerit: Nos tamen intuitu, et ratione factae Nobis remiſſionis quingentorum equitum de ſubſidio duorum millium, vigore ſupradictorum pactorum foederis perpetui reipublicae Poloniae alias praeſtandorum, tum reſpectu declarationis, nomine Suae Regiae Maieſtatis et reipublicae factae, quod muri atque fortificationes omnes dictae vrbis Elbingenſis ante retraditionem per Noſtros praeſidiarios deſtrui debeant, promiſiſſe, et Nos haeredeſque Noſtros obſtrinxiſſe, quemadmodum hiſce promittimus et obſtringimus, quod dictam vrbem cum territorio, ſolutis Nobis a Sua Regia Maieſtate et regno Poloniae, ex propria pecunia publica quadringentis millibus Talerorum imperialium, a Sua Maieſtate oblatis, iterum Suae Regiae Maieſtati, Eiuſdemque ſucceſſoribus et regno in proprium vſum, pro ſe tantum eam redimentibus cedere et retradere tenebimur et poſteri Noſtri tenebuntur. In cuius rei fidem haec manu Noſtra ſubſcripſimus, et ſigillo Noſtro Electorali firmari iuſſimus. Datae Bidgoſtii die ſexta menſis Nouembris anno Domini milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo ſeptimo.

* * *

Adiectis quibuſdam documentis, quae ad explicanda meliuſque intelligenda eorum, quae RVDAVSCIVS de negotiis pacis, Poloni Regis cum Sueciae Rege et Electore Brandenburgico, dixit, facere poſſunt, placet nunc IOANNIS CASIMIRI hiſtoriam, breuiter ab anno MDCLX, vſque ad annum MDCLXVIII, quo ſe regno abdicauit, delineare, vt vno in volumine geſta et memorabilia huius Regis integra habeantur.

Facta cum Suecis pace Oliuae, Polonia viribus ſuis vti melius contra Moſchos et 1660
Coſacos, qui iis adhaerebant, potuit, et non iniquo marte, ducibus SAPIEHA, ſupremo Lituaniae belli miniſtro, et CZARNECIO, Ruſſiae palatino, contra Moſchos, eorumque belli ducem CHOWANSCIVM, a Polonis dimicatum fuit, qui, profligato d. XXVII Iunii Chowanſcio, quadraginta tormentorum, centum et quadraginta vexillorum praeda potiti fuere, quam ob cauſam obſidio propugnaculi LACHOWICZE a Moſchis ſoluta. In Vkraina armis etiam bono euentu decertabant POTOCIVS et LVBOMIERSCIVS, belli duces Poloniae, contra Moſchorum belli ducem SZEREMETVM, ad Slobodyſzcz, bellumque

 ſequenti

ſequenti anno ſine dobio fuiſſet continuatum, niſi Rex Caſimirus longe alia in animo volutaſſet, miles praeter ea ob non accepta ſtipendia tumultuari coepiſſet.

1661 Regina Poloniae LVDOVICA MARIA CASIMIRO Regi marito liberis orbo, valde perſuadebat, vt, eo adhuc viuo, regni ſucceſſor eligeretur. In animo enim habebat principi de CONDE, Regio Galliae ſanguine nato, ducta Sororis ſuae in matrimonium filia, Regium Poloniae ſolium procurare. Hunc in finem Rex, qui multa ex Reginae arbitrio conſilia iniuit, Czenſtochouiae menſe Ianuario, habito Senatus conſilio, procerum hac de re ſenſum indagabat, qui hunc Regis conatum nominum ſubſcriptionibus probarunt. Quo facto haec res in comitiis prouincialibus, comitia generalia praecedentibus, valde commendata a Rege fuit. Varii Regis ſententiae de nouo eligendo ſucceſſore applaudebant, inter quos Varmiae epiſcopus WYDZGA Princeps erat, varii contrarii erant, qoi hac nouitate liberam Regis electioοem, omnium reliquarum nobilitatis immunitatum fundamentum concuti ſibi perſuadebant. Cum haec res in comitiis generalibus agitaretur, ANDREAS MAXIMILIANVS FREDRO, caſtellanus Leopolienſis, publice Regi auctor fuit, vt ab hoc deſiſteret propoſito, futuro omnium diſſenſionum fonte. Duo etiam ex nuntiis potiſſimum erant, qui contradicebant futuri ſucceſſoris electioni, STEPHANVS LEDICHOWSKI, ſuccamerarius Cremenecenſis et LEWALT POWALSKI, nuntius Podolienſis. Nil amplius ergo hoc de negotio in comitiis actum fuit. Exercitus autem, ob non ſoluta ſtipendia, mutuum foedus, quod conſoederationem in Polonia dicunt, iniere, exercitus Poloni IOANNE SAMVELE SWIDERSKI, Lituani vero CASIMIRO CHWALIBOG ZYROMSKI, mareſchalcis ducibus. Rex ad auertendos exercituum tumultus, et inde naſcentia pericula, vtrumque exercitum contra Moſchos in campum educere in animo habuit, quem in finem in Lituaniam ipſe profectus eſt. Sed Polonus exercitus dicto non fuit audiens, Lituanus vero contra hoſtes dimicauit, eorum ſex millia ad Dolhinum profligauit, et CHOWANSCIVM, viginti militum millibus ſtipatum, praelio ad Glemboko vicerunt. Rex hac victoria vti, hoſtemque proſequi in animo habuit, ſed miles fuit refragarius.

1662 Tempore comitiorum generalium Varſauiae die XX Februarii coeptorum, Regis ordinumque maxima erat cura, vt exercitui debita ſtipendia exſoluerentur, quam ob cauſam, nouum tributum impoſitum, conceſſa praeteritorum obliuione exercitui Polono Lituanoque foederato, ac procuratione ſoluendorum ſtipendiorum die XVI Iulii Leopoli indicta. Futuri quoque regni ſucceſſoris electionis negotium in totum lege abolitum, ſimul RADZIEIEVIVS in integrum et regiam gratiam reſtitutus.

Leopoli dicto tempore, Rege ac Regina praeſentibus, calculus cum redituum tum ſoluendorum militibus ſtipendiorum fuit examinatus, quo facto inuenere, viginti ſex millia decies centena, hoc eſt, 26000000 florenorum Polonorum exercitui Polono, excepto Lituano, deberi. Cumque aerarium ſoluendae huic ſummae impar erat, negotium hoc Volboriae tractandum, vbi foederati exercitus praetorium erat, concluſum eſt. Hoc in loco praeſens erat, cum aliis epiſcopus Cuiauienſis, CASIMIRVS CZARTORYSCIVS, et tandem d. XXIV Decembris loco ſupra dictae ſummae, nouem millia decies centena, ſeu 9000000 florenorum Polonorum exercitui conceſſa. Vilnae etiam cum exercitu Lituano ob ſoluenda ſtipendia tractatum. Orta autem inter foederatos diſſenſione, cauſa illius ZYROMSCIO, militum foederatorum mareſchalco, et GONSIEVIO, ſecundo Lituaniae belli duci, imputata, qui cum aula facientes hac arte ſtudio foederati exercitus animos a vinculo abalienare credebantur, ambo ſupplicio affecti fuere, Zyromſcio, cum Vilna ad exercitum traheretur, in via trucidato, Gonſieuio autem, habito bellico conſilio, ictibus ſclopi transfixo. Sic exercitus Lituanus duces ſuos, quibus morigerus eſſe deberet, nefarie trucidauit. Rex autem ob ſupra dictam militibus conceſſam pecuniae ſummam non fuit contentus, ideoque negotium hoc nondum abſolutum erat. Hoc anno vitam cum morte commutarunt, STANISLAVS a Boguslawice SIERAKOWSKI, ord. S. Benedicti, monaſterii ad ſanctam crucem abbas, et LVCAS de Bnin OPALINSKI, curiae regni mareſchalcus, in cuius locum ſucceſſit IOAN. CLEMENS a Ruſzca BRANICKI, praefectus Sandecenſis.

1663 Sequenti anno foedus iſtum contra foederatum exercitum, auctoribus CZARNECIO, Ruſſiae palatino, et PRAZMOVIO, ſupremo regni cancellario, vi cuius milites rebelles ad officium reducerentur. Cum autem inde funeſtum bellum inteſtinum oriri potuiſſet,

tuiſſet, mitiora fuere adhibita media, et ſuadente epiſcopo Cuiauienſi, exercitus foederatus 1663
ad Zauichoſt prope Viſtulam ſubſiſtebat, de nouo conſilia cum Regis conſiliariis conferens, et tandem ita compoſitio facta, *vt exercitus foederati primores Leopolim venirent, ac Regem regnique ſenatum deprecarentur, eiurato foedere in fide et obſequio manerent, accepta ſtipulata ſolutione ad legitima exercitus ducum imperia redirent, iniuriis priuatorum ciuibus amneſtia ſublatis, criminalibus autem in competenti foro vindicandis. Tria millia decies centena et quinquaginta millia, hoc eſt: 3500000 numeratae pecuniae accipient milites intra duas hebdomadas, 1500000 autem intra ſex hebdomadas. Sextus ſic dictus millio cum mercibus ſolutus, duobus millionibus in reſtentis per fiſcum vindicandis.*

Hoc modo exercitus Poloni foedus diſſolutum et ad obſequium redactum, cuius ad exemplum et exercitus Lituanus ſub imperium rediit.

Aerarium reipublicae illis temporibus valde erat exhauſtum, ad quod ſubleuandum TITVS LIVIVS BORATINI, anno 1658 iure indigenatus donatus, et TYMPFE, quibus ius cudendi monetam elocatum fuerat, ſtrenue laborabant. Ille 5250000 florenorum Polonorum cudebat ſolidos ex cupro, quorum pauci noſtris temporibus adhuc ſuperſtites, hic florenos Polonos, qui ab auctore nomen ſortiti *tymfones* appellantur, et hoc anno cudi coeperunt, vbi videmus literas I. C. R. intortas, IOANNEM CASIMIRVM *Regem* ſignificantes, quaſque quidam ſiniſtre interpretabantur, *initium calamitatis regni.*

Huius anni menſe Auguſto Rex cum exercitu, qui nunc imperio eius parebat, Leopoli in Vkrainam ibat, vt Moſchos fugaret, Coſacoſque qui cum iis facerent, in ordinem cogeret, bellum in Moſchouia gereret. Coſacorum dux hoc tempore erat PAVLVS TETERA, Bogdani Chmielnicii filiam in matrimonio habens, in Georgii Chmielnicii locum electus, qui religioſo ſodalitio nomen profeſſus hoc imperio ſe abdicauit. Quadraginta millia Coſacorum numerabantur, Moſchis addicta, quibuſcum triginta millia Ruſſorum coniuncta erant, duce RADAMANOBSCIO. Tempeſtas pluuioſa, fluminumque inundatio exercitus Poloni iter impediebant, et Rex demum die XIII Nouembris cum exercitu Boryſthenem ad Ryſzczowo traiecit. Oppida quaedam et arces a Polonis occupabantur, acie autem nulla decertatum, ſicque hic annus finitus, ante cuius finem Tartari auxiliares cum praeda rediere domum, initio ſequentis anni cum viginti millibus redeuntes.

Hoc anno mortuus palatinus Culmenſis, IOANNES KOS, cui ſucceſſit PETRVS DZIALINSKI, nec non caſtellanus Culmenſis, CHRISTOPHORVS PRZYIEMSKI, in cuius locum ſuffectus DAMIAN KRETKOWSKI.

Menſe Ianuario Dziewica, ad fines Moſchouiae ſitum oppidum, Coſacorum prae- 1664
ſidiis inſeſſum, vi accipiebatur, quo facto IOANNES CASIMIRVS Moſchouiae ditiones die XVII Ianuarii cum exercitu ingreſſus eſt. Lituaniae belli ducem campeſtrem PACIVM, qui cum exercitu ſuo huc properabat, vt Regi ſe coniungeret, Moſchouiae belli dux BORATYNSCIVS ad Branko in Seueria cum 15000 militum Moſchorum aggreſſus, Paciumque munitionem ex connexis carris arcendo hoſti inſtituere coegit, qui deinde acceptis a Rege ſuppetiis, Boratynſcium, deletis Moſchorum peditibus captiſque tormentis, profligauit. Alius etiam Moſchorum belli dux, qui ipſi Regi periculum creare tentabat, cito cum damno retro cedere coactus. Poloni contra infectis rebus Gluchow, ter fruſtra tentato aſſultu, et Siewsko relinquebant. Exercitus enim frigore, fame, continuis defatigationibus fractus erat. Apertae etiam appropinquante vere paludes, fluminaque, nouus in Vkraina Coſacorum motus, et in primis procerum preces, qui ob Regis abſentiam erant ſolliciti, IOANNI CASIMIRO reditum in Poloniam ſuadebant. Interim Moſchorum legatus in Regis caſtra ad Siewsko venit, pacem offerens, cui induciae trium menſium conceſſae fuere. Ante Regis in Lituaniam reditum DANIEL VICHOWSKI, Ruſſiae palatinus, qui in ſuſpicionem apud Regem veniebat, eum nouum Coſacorum tumultum excitaſſe, Corſuni coram conſilio bellico accuſatus, damnatus, ac more militari, licet regni fuerit ſenator, globis fuit traiectus.

Rex cum parum temporis Mohilouiae, Minſci et Vilnae moratus fuiſſet, Varſauiam die XV Iulii venit, vbi noui interni motus oriebantur ratione Principis GEORGII

1664 LVBOMIERSCII, regni Mareſchalci ſupremi, et ducis belli ſecundi, quem Regina perdere in animo habebat, quia caput eorum fuit, qui electionem Regis ſucceſſoris, viuente Rege, impediebant. Perſuadebat ſibi enim, eo perdito, caeteros facilius ſe voluntati ſuae Regiſque ſubmiſſuros, qua in re, vt in multis aliis, multum opinionem fefellit. Princeps Lubomierſcius vir magnae dignitatis, auctoritatis et fidei erat, multis in rempublicam meritis clarus, ideoque maxima nobilium pars pro eius ſalute ſtabant. Sed his non obſtantibus ad comitia die XXVI Nov. Varſauiae coepta, quibuſque durantibus Mareſchalcus Pomeraniae ſuccamerarius GNINSKI erat, citatus grauiſſimorumque flagitiorum inſimulatus fuit. Statim ab initio comitiorum nuntiorum ſententiae ratione Lubomierſcii Principis diuiſae erant, et paulo poſt nuntius ZABOKLICKI Varſauia diſceſſit, ſicque comitiis facultatem agendi ademit. Nihilominus Lubomierſcius, licet multi et magni viri in Polonia, varii etiam exteri Principes, atque adeo ipſe ſummus pontifex Clemens IX, pro eo, tanquam innocente interceſſiſſent, capitis tanquam publicus hoſtis cum honoris et bonorum diſpendio damnatus fuit abſens, die XXIX Decembris, poſtquam accuſator HIERONYMVS DVNIN cum ſex teſtibus in eum iurauit, quo facto Vratislauiam Lubomierſcius Princeps ſeceſſit, vbi opportunius tempus ad Regis et Reginae maxime placandam iram opperiretur.

1665 Sed haec ſpes, vt in integrum et Regis gratiam breui reſtituatur, mox euanuit, cum ſub initium anni ſequentis Lubomierſcii munera aliis deferrentur. Nam regni vexillifer IOANNES SOBIESKI, regni mareſchalcus, CZARNECIVS, Ruſſiae palatinus, regni belli dux ſecundus, et regni gladifer MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, gubernator Cracouienſis a Rege declarati fuere, quo tempore et Gonſieuii interfectores CHRISTOPHORVS NIEWIAROWSKI, exercitus Lituani militum tribunus, et CONSTANTINVS KOTOWSKI, Regiae loricatorum cohortis optio, aliique complices a carnifice capite fuere plexi.

Comitia extra ordinem pro duabus hebdomadis Rex die XII Martii indixit, quorum nullus bonus euentus ſperandus erat. Maxima enim nuntiorum pars pro Lubomierſcio intercedebant, neque vllum prius negotium ſuſcipere volebant, niſi ante omnia Rex Lubomierſcio ignoſceret, in primis palatinatus Cracouienſis pro reſtituendo Lubomierſcio laborauit, hiſque ad Regem verbis finiuit: *aut nos de libro libertatis dele, aut ignoſce.* Rex ſuper hac re ſe conſulturum promiſit, ſimulque pertinaciam, ſuperbiam, motus inteſtinos, quos Lubomierſcius meditaretur, obiiciebat. Tandem comitia infectis rebus, diſcedente VLADISLAO LOS, diſtrictus Dobrynenſis nuntio, die XXVIII Martii, hora duodecima noctu finiebantur, non ſine magna animorum irritatione. Quod multi antea ſuſpicabantur tandem accidit. Lubomierſcius Princeps nempe armata manu in Poloniam rediit, ſeque cum parte militum exercitus Poloni, qui iterum foedus, ob non ſoluta ſtipendia, feriebant, coniunxit, quinque militum millia ſub imperio ſuo habens et verſus Poloniam maiorem mouens. Suadentibus amicis hoc conſilium iniuit, ſperans fore, vt nobilitas quoque cum eo faceret, cuius maxima pars, Lubomierſcium, vt ſtatus victimam reſpiciebat, quique non aliam ob cauſam a Rege contra regni conſtitutiones damnatus fuiſſet, quam quia ab aula in patriae perniciem ſtare noluiſſet. Rex collegit exercitum duodecim millium prope a Raua, et die XII Iulii Varſauia profectus palatinatum Siradienſem cum militibus intrauit, caſtris prope Wartam poſitis. Hinc contra Lubomierſcium miſit partem exercitus Lituani duce HILARIO POLVBINSKI, notario campeſtri, qui ad Czenſtochouiam die IV Septembris abſente Lubomierſcio, foederatorum Mareſchalcum ADAMVM OSTRYCKI aggreſſus, praelio cum eo dimicauit, ſed ita pro Regiis calamitoſo, vt, caeſis 1300 militibus, Polubinski, exercituſque primores cum mille militibus caperentur, quos omnes humaniter Lubomierſcius accepit, et nullo pretio redemtos dimiſit. Lubomierſcium deinde Rex in Polonia maiori ſequebatur, et cum Regii milites nobilium bona valde deuaſtarent, nobilitas duce caſtellano Poſnanienſi GRZYMALTOWSKI arma, ad defendenda bona, arripuit, quae deinde a Lubomierſcii partibus ſtabat, id quod magnum bellum inteſtinum praeſagiebat. Sed interceſſione ANDREAE TRZEBICKI, Cracouienſis, et THOMAE LESCZYNSKI Chelmenſis epiſcoporum, qui valde apud Regem inſtabant vrgebantque, vt belli inteſtini flammam in tempore extingueret, cum vterque exercitus iam in campo ad Palczyn acie inſtructus eſſet, arma depoſita fuere, menſe Nouembri, his ſtipulatis conditionibus: *Lubomierſcius per comitia extra ordinem tenenda in integrum reſtituatur: foederatis amneſtia et ſtipendia concedantur: damna per milites facta* *reſar-*

Digitized by Google

reſarciantur: finem comitiorum Lubomierſcius extra regnum expectaret: foederati milites in- 1665
terim hybernarent in Polonia maiori. Quo facto Lubomierſcius deprecationis cauſa ad Re-
gem venit, Vratislauiam deinde rediens, Rege Torunium profecto, vbi praeſens die XI
Nouembris erat. Antea Rex iam per ſacerdotem LIPSKI, ciuitati Torunenſi ſub Regiae
indignationis poena imperabat, vt mille milites pro praeſidio reciperet, cumque ciuitas id
deprecaretur, neque hoc ſine ordinum conſenſu fieri poſſe regereret, Rex ipſe cum mille
militibus venit, quos, die XIV Nouembris diſcedens Varſauiam, reliquit. Vnde magis
in ſuſpicionem apud omnes fere incidebat, ſe velle Pruſſiae prouinciam in ſuam tantum po-
teſtatem redigere, vt eo facilius ad regni ſucceſſorem Principem Gallum promouere poſſit.
Accedebat et Regis declaratio coram legato Auſtriaco, ſe nunc toto animo Galliae eſſe addi-
ctum. Inſuper milites vndique a Rege conſcribebantur.

Hoc anno clari in republica viri diem obiere ſupremum. Nempe STEPHANVS
CZARNECKI, magnus heros Polonus, Regi et reipublicae fideliſſimus, a patre Stanislao
in Czarnca haeres progenitus ex RZESZOVIA vna cum vndecim fratribus vnicaque ſoro-
re. Noſter Czarnecius a maſcula prole orbus duas reliquit filias, ex KOBIERZYCIA con-
iuge procreatas, BRANICIO, curiae mareſchalco, et LESCZYNIO, Podlachiae palatino
elocatas viuo patre. Palatinatum Kiiouienſem accepit MICHAEL STANISLAWSKI, prae-
fecturas generi. Deinde IOANNES ZAMOYSKI, palatinus Sendomirienſis, vir magnus,
diues et elegans. Auus ei erat magnus ille IOANNES ZAMOYSCIVS, regni cancellarius
et ſupremus belli dux, pater THOMAS, ſupremus itidem regni cancellarius,
mater dux in OSTROG. Duas tantum reliquit filias, quarum natu maior IEREMIAE
duci WISNIOWIECIO nupſit, ex qua Poloniae Rex MICHAEL natus, natu minor con-
iux ALEXANDRI KONIECPOLSCII, regni vexilliferi fuit. Defuncto Ioanne Zamoyſcio
in bona feudi Zamoſciani, ſeu ſic dictae *ordinationis*, ſucceſſit MARTINVS ZAMOYSKI
ex linea a latere conſtituta, tunc ſubdapifer Leopolienſis, poſtea per varios dignitatis gra-
dus factus ſupremus aerarii praefectus. HIERONYMVS WIERZBOWSKI, palatinus Sira-
dienſis, Ludouicae Mariae Reginae addictus, catarrho ſuffocatiuo interemtus fuit, in cu-
ius locum palatinus ſucceſſit CAROLVS PRZEREMSKI, ſuccamerarius tunc Siradienſis.
Procurationem magnam arcis Cracouienſis accepit STANISLAVS SKARSZEWSKI, caſtel-
lanus Malogoſtenſis, praefecturam Oſwiecimenſem IOANNES PIENIONZEK. Neque
omittenda videtur NICOLAI ZORAWSKI, mathematici Cracouienſis mors, in Polonia,
ob ephemerides, in quibus futura ex aſtris praedicebat, ſaepiſſimeque fallebat, celebris.

Nemo non deſiderio angebatur, quem euentum comitia die XVII Martii Varſa- 1666
uiae indicta, quorumque ope tranquillitas reipublicae reſtitui debuerat, ſint habitura.
Nuntiorum mareſchalcus Regem ſalutando pacem domeſticam maxime commendabat, nul-
la tamen Lubomierſcii facta mentione, id quod ii, qui Lubomierſcii reſtitutionem, vt pacifi-
cationis fundamentum reſpiciebant, male accipiebant, cumque defuncto Czarnecio IOAN-
NES SOBIESKI dux campeſtris nominaretur, quod munus Lubomierſcio reſeruari debuiſ-
ſet, ſi eum Rex reſtituere in animo habuiſſet, nulla fuit pacificationis ſpes, comitiaque die
IV Maii diſſoluta fuere. Bellum inteſtinum inde magis inſtruebatur. Regis exercitus ex
viginti ſex millibus conſiſtebat, Lubomierſcii autem ex octodecim millibus, acceſſis ſex mil-
libus nobilium e Cracouienſi ac Sendomirienſi palatinatibus. Die XIII Iulii iterum prae-
lium ad Montwy prope ab Inovraclauia initum, quo confecto Lubomierſcius victoriam
haud contemnendam, quatuor occiſis Regiorum millibus, reportabat, Rege accepta clade
in palatinatum Raueonſem ad amnem Pilcza retrocedente, Lubomierſcio autem Breſciam in
Cuiauia progrediente, quo facto de pace in pago Lengonik, vbi Rex caſtra locauerat,
actum fuit, ſequentibus ſtatutis conditionibus: *Lubomierſcius vna cum foederatis militibus
nobilibusque ad facti deprecationem ignoſcendi veniam peterent a Rege, qui eos in gratiam re-
ciperet: Lubomierſcius dimiſſis copiis ſuis, loco a Rege deſignando, interim tranquille viueret,
donec omnia ſopita fuiſſent: foederati milites vinculo diſſoluto ſtipendia pro tribus menſibus acci-
perent die XV Septembris: haec omnia futuris comitiis ratihabeantur etc.* Praeter ea Rex li-
teris publicis promiſit: *Se ſtante vita et regimine ſuo, neminem ad regnum Poloniae quoquo
modo promouere velle, niſi quem liberis ſuffragiis gentis, legitime elegerint.* Ad comitia ce-
lebranda, quibus omnia confirmari debuere, Rex conſtituit diem IX Nouembris. Cum
autem multa de regni ſucceſſore, Lubomierſcii reſtitutione, aliiſque de rebus inutiliter di-
ſputarentur, nuntius palatinatus Vitepſcenſis LVKOMSKI comitia infectis rebus die XXIII
Decembris diſſoluit, licet porta Ottomanica bellum Poloniae intentaret, Tartarique huc
vſque cum Polonis contra Moſcouitas dimicantes, hoſtes ſe declararent, magnaque Coſa-

1666 corum pars duce PETRO DOROSZ in Turcarum imperatoris clientelam ſe daret. In cumulum calamitatum accedebat SEBASTIANI MACHOVII, belli ducis, ſeu ſic dicti regimentarii, cum ſex millibus militum deletio, qui incautus circa finem huius anni in Vkraina quadraginta millibus Tartarorum et viginti millibus Coſacorum obuiam iens, ſuis perditis, captus fuit. Hoc anno mortem obiit VENCESLAVS LESCZYNSKI, per ſeptennium archiepiſcopus Gneſnenſis et regni primas, die I Aprilis, Lyſcouiciis. Natus fuerat anno 1605, die XV Auguſti, patre ANDREA LESCZYNSKI, palatino Breſtenſi, diſſidentium a religione ſui temporis anteſignano, matre OPALINIA. Dignitatem regni primatis adeptus eſt ſupremus regni cancellarius PRAZMOWSKI, pro quo aula maxime laborabat, vt ſimul ſigillum regni maius cuſtodiret, quod tamen, contradicentibus nobilibus, die XVIII Decembris in Regis manus dare debuit, qui id procancellario IOANNI LESCZYNIO tradidit, et in huius locum epiſcopum Culmenſem OLCZOWSKI, procancellarium conſtituit. Deinde SIGISMVNDVS GÜLDENSTERN, caſtellanus Gedanenſis, in cuius ſucceſſit munus ſuccamerarius Marieburgenſis HEIDENSTEIN, ſuccamerario nominato TVCHOLKA. Porro IACOBVS OCTAVIVS BONOPACKI, caſtellanus Elbingenſis, cui ſuffectus ſequentibus comitiis fuit MAXIMILIANVS GÜLDENSTERN.

1667 Initio huius anni nuntium accepit Rex, de ſubita Lubomierſcii Vratislauiae morte, quo defuncto, fortiſſimo futuri Regis electioni aduerſario aula fuit liberata. Lubomierſcii autem corpus exanime in Poloniam delatum, Wiſnicii in ſepulcro Lubomierſciano tumulatum. Funus multi proceres atque innumeri ſequebantur nobiles. Patrem habuit STANISLAVM, palatinum Cracouienſem, matrem ducem ab Oſtrog. Interim cum Polonia bellum a Turcis intenſum metueret, induciae cum magno Moſchouiae duce die XXX Ianuarii, celebrato conuentu in pago Andruhow, ad fluuium Harodna, vſque ad anni 1680 menſem Iunium prolongantur, vi cuius magno Moſchouiae duci, Smolenſcum cum diſtrictu Seueriae Czernichouiaeque vna cum parte Vkrainae, terrae trans Boryſthenem ſitae, vna cum Coſacis eas inhabitantibus, in perpetuum, Kiiouia vrbs autem ad duos tantum annos conceſſa fuere. E contrario palatinatum Polocenſem ac Vitepſcenſem, nec non Liuoniam Polonam retro accepere Poloni, promiſſo ſibi mutuo contra Turcas Tartaroſque auxilio. Comitia die VII Martii initium ſumſere, felicemque exitum die XIX Maii, vltra decem hebdomadas prolongata, habuere. Pacta enim Lengonicenſia comprobata, omnia contra Regem facta, obliuione fuere tecta, libera Regis electione noua lege confirmata, curaque ſimul in ſoluendis militum ſtipendiis; multiſque aliis negotiis publicis, poſita. Turbata comitia erant a principio, quia Rex futuri Regis electionis negotium de nouo ordinibus proponere in animo habuit, cuius conatibus ſupremus regni cancellarius LESCZYNIVS valde obſtabat. Nuntii comitiorum etiam non minus commoti erant, cum certo certiores, de Regis, Principem de Condé ad Regiam Poloniae dignitatem promouendi, conſiliis facti, publice Regi hoc obiicerent, regnique ſenatores nominarent, qui in patriae perniciem cum Rege hac in re facerent. Tandem omnis conatus, quem aula ad procurandum Poloniae regni ſucceſſorem Principem Gallum habebat, morte Reginae LVDOVICAE MARIAE fractus, quae die X Maii, durantibus adhuc comitiis vitam cum morte commutauit. Vnice id agebat, omnibus intenſis neruis, vt viuente Rege regni ſucceſſor Princeps Gallus eligeretur, cuius propoſiti ita fuit tenax, vt in eo ad extremum halitum manſerit. Die enim VIII Maii, lege publica de nouo iam contra hanc electionem facta, adhuc PACIVM, Lituaniae cancellarium, ſuum facere tentabat, cumque ille Reginae propoſitiones renueret, altera die animo triſtis deprehenſa fuit, circa veſperam animi cauſa in horto obambulans deliquium paſſa, quod ſanguinis eructatio ſequebatur, et vena bis ſecta, dicta die hora quinta matutina apoplexia correpta deceſſit, Rege abſente, quinquageſimo quinto aetatis anno. Animo firmo, ſtabili ac magno fuit, aliiſque virtutibus ornata. Hoc vnicum autem ei a Polonis in vitio poſitum, quod reipublicae negotiis omnibus ſe immiſcuit, dominatione in Regem vſa, ſuaeque voluntatis valde pertinax fuit. Inde cauſa omnium malorum atque adeo belli inteſtini in Polonia putabatur, quam ob rem mortem eius Polonia non dolebat. At Rex amantiſſimam coniugem perdidit, cuius funeris exequias Cracouiae die XXII Septembris eſt proſequutus. Multis hominibus, ſuis pauperibusque bene, Poloniae ob nimium erga Galliam amorem male fecit Regina. Virgines religioſas ab annuntiatione, et presbyteros a miſſione dictos Varſauiae fundauit.

Ad Turcarum imperatorem, declinandi belli cauſa, miſſus legatus fuit HIERONYMVS RADZIEIEWSKI, qui etiam pacem ſub duris his conditionibus obtinuit, vt Poloni

cum

cum Moſcouitis pacem irritam facerent, ac iure in Coſacos, qui in Turcarum clientelam 1667
ſe contuliſſent, cederent, qua in legatione Radzieiouius vita functus fuit. Tartaris autem Podoliam, Ruſſiam, Volhyniam deuaſtantibus, quorum numerus octoginta millia, exceptis viginti quatuor Coſacorum millibus, duce DOROSZ, obuiam ibat SOBIESCIVS, ſupremus regni exercitus dux, cum duodecim militum millibus, qui paucitate ſuorum non obſtante ad Podhayce praelio cum iis ſecundo decertauit, fugatis Tartaris in caſtra ſe recipiens, in quibus per duas hebdomadas obſeſſus, partim Tartarorum impetus fortiter arcebat, partim eruptiones faciebat, Coſacis interim, qui a Doroſii partibus non ſtabant, peninſulam Tartariae longe lateque depopulantibus, quo facto Tartari pacem cum Polonis die XVI Octobris confecerunt, ſtipendio ordinario ſibi, Doroſio autem Regis gratia, pactis. Nihilominus Tartari ex Polonia abeuntes trecentos pagos in Pocutia igne deleuerunt.

Hoc anno praeter Sereniſſimam Reginam et Lubomirſcium Principem, extremum vitae diem confecit STANISLAVS in Podhayce POTOCKI, palatinus Cracouienſis, ſupremus regni exercitus dux, vir fortis, ſincerus et humanus, vltra octogeſimum annum viuens. Prouinciam eius cepit IOANNES SOBIESKI, dux campeſtris, qui, mortuo Rege Michaele, Poloniae Rex electus fuit. Deceſſit etiam in arce ſua Pieskowa Skala MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, nuper minoris Poloniae generalis, et defuncto Potocio palatinus Cracouienſis, animo forti, corpore autem valetudinario, neque minus tamen ſedecim filiarum ex STADNICIA coniuge parens, quarum duae tantum ſuperſtites, natu maior CAROLO duci in Klewan CZARTORYSKI minor IOANNI OPALINIO, regni dapifero, nupſit.

Vltimum, IOANNIS CASIMIRI, regiminis annum attingimus, qui imperii per- 1668
taeſus continuis ob negotia publica calamitoſis defatigationibus Polonorumque obiectionibus exagitatus, regni ſenatores Varſauiam menſe Iunio conuocabat, ſignificans eis, ſe breui a regno abdicaturum, vt reliquum vitae tranquille agere poſſit, id quod valetudo aduerſa, recta conſcientia, et continuata obiectio, ac ſi libera Regis electio in eo periclitaretur, ſuaderent. Se maiorem erga patriam amorem monſtrare non poſſe, quam ſi abdicato regno, libera regia electione vti ordinibus concederet. Habito a ſenatoribus conſilio lacrymantes ii ad genua Regis prouoluti ab eo petebant, ne regno ſe abdicaret, Rex autem conſilium ſemel initum nullo modo voluit mutare. Accedebat, quod Sereniſſimus Galliarum Rex imperii nauſeam IOANNI CASIMIRO excitaret, promittens 150000 libras ex reditibus fani S. Germani annuatim ei ſoluendas, ſi menſe Auguſto ſe abdicaret. Adiiciebat tandem Rex magnum pondus abdicationi ſuae afferre, quod regni ſenatores laeſam Suam Maieſtatem partim frigide, partim plane non vindicaſſent. Exteris legatis Ioan. Caſimirus ipſe futuram ſuam abdicationem ſignificabat, quam, donando variis varia bona, mobilia, pretioſa, confirmabat. Comitia igitur, die XXVII Auguſti indicta fuere, in quibus nulla alia de re, quam de Regia abdicatione agebatur, a qua, neque precibus, neque lacrymis ordinum, abſtrahi poterat. Conceſſo ergo Regi, quouſque viueret, annuo 150000 florenorum Polonorum cenſu, abdicatio regni die XVI Septembris, praeſentibus ordinibus, ad effectum venit. Actus huius plane ſingularis atque extra ordinem initium faciabat concio ſacra in templo, S. Ioanni dicato, habita, qua abſoluta Rex ſenatorum atrium ingreſſus ſolio Regio inſidebat, caeteris locis ſuis occupatis. Tunc regni procancellarius cauſam praeſentium comitiorum proponebat, regni autem referendarius MALACHOWSKI abdicationis documentum legebat, ope cuius Rex omnes ſubditos fidelitatis iuramento abſoluebat, altera ex parte nuntiorum mareſchalcus, STEPHANVS SARNOWSKI, ſuccamerarius Lenicienſis, ordinum confirmationem annui cenſus Regi conceſſi, ſimul et documentum recitabat, quo Rex a pactis cum regno liber pronuncisbatur, quo facto Ioan. Caſimirus electionis et coronationis documenta, rubro ſerico obuoluta, exhibuit. Tandem ſcriptam orationem Rex ordinibus valedicentem legere incipiebat, ob magnam autem lacrymarum profuſionem finire non potuit, tradita ea ad legendum procancellario, qui inter ſingultus eam profuſis lacrymis haeſitabundus perlegebat. Ordines ad orationem non ſine lacrymis etiam reſpondebant, quo facto, cum regni Senatores genibus nixi Regis manum oſcularentur, regni procancellarius nomine Regis iterum dixit vale, nobilitate ad Regis manus oſculum admiſſa. Sic IOANNES CASIMIRVS ſua ſponte regno ſe abdicauit, quod ante viginti annos tanto ſtudio ambiebat. Sexageſimum aetatis annum agebat, valetudine imbecilli, quam varii belli labores, multi caſus aduerſi, ordinum diffidentia aliaeque calamitates parabant. De ſtirpe Iagellonia natus per matrem fuit ex liberis Sigiſmundi, Poloniarum Regis, vlti-

1668 mus. Vix vllis temporibus in Europa vixit Rex, cui tam ſingularia fuerint quam Ioanni Caſimiro fata. Ab ineunte aetate Princeps arte regnandi omnibuſque bonis artibus inſtituebatur, qui mox Curlandiam, mox Lauenburg et Bütau feudi iure poſſidere, mox alio modo rebus ſuis conſulere, tandem Portugalliae gubernator et admiralis ab Hiſpaniae aula nominari debuit, id quod occaſionem ad captiuitatem eius in Gallia offerebat, libertate deinde donatus, cum conſilia ſua haud ex ſententia ſuccedere videret, inſtituta S. Ignatii profeſſus, Sacerdos e Societ. Ieſu factus, poſtea purpuratus Romani pontificis creatus, iterum deinde pontificis conſenſu ex ſacerdote ſecularis factus regnum ambiens, corona Polona inſignitus fratris germani viduam in vxorem duxit, breui hoſtium potentia regno exire coactus. Tandem per viginti annos continuis calamitatibus vexatus, imperii taedium eum cepit, ſuaque ſponte diadema Polonum cum priuati hominis ſtatu permutauit, patriam relinquens ante electionis comitia, in Galliam ſequenti anno profectus, ſub imperio alius Regis, paruis reditibus, Galliarum Regis beneficio, fani S. Germani prope a Paraſiis ei addictis, viuebat abbas per quatuor annos. Ad extremum Niuerui anno MDCLXXII die XVI Decembr. mortuus, cuius cadauer in Poloniam aduectum Cracouiae in ſepulcro, quod ipſe ſibi extruxerat, tumulatum, corde in fano S. Germani relicto, quod viuus iam Galliae dicauerat.

Quod eius virtutes animi attinet, belli ac rei militaris bene peritus, in acie animo forti fuit, linguas Polonicam, Germanicam, Gallicam, Latinam, prompte loquebatur, huiuſque elegantiam amabat. Regni conſtitutiones optime callens ſaepius eas non obſeruabat, vel obſeruare non potuit. Religioni valde fuit addictus, neminem tamen religionis cauſa voluntario inſtinctu, niſi aliorum, perſequutus eſt, licet forte incuſari poſſit, nimium fuiſſe religioſum. Princeps autem in tenendis promiſſis, ſeruandis foederibus, adminiſtranda iuſtitia, compenſandis meritis, nullo habito religionum reſpectu, nunquam poteſt eſſe nimium religioſus. Si autem religionis ſuae, quam iuuenis didicit, nimium ſit tenax, ita vt a religionis aemulatione in rebus politicis flecti poſſit, ſemper multa mala inde in rempublicam redundant, id quod historia omnium regnorum, cuiuſcunque demum ſint religionis, teſtatur. Cum Radzieieuio quoque nimium durus ab initio, vindicta exagitatus, egit, qui non in rebellem, niſi a Rege perſecutus euaſit. Idem, ſuadente Regina, cum Lubomirſcio Principe fecit. Maxime ei obiiciebatur, quod ipſe non in Reginam, ſed Regina in eum imperium habuerit: quod eos prae caeteris honoribus ac diuitiis auxerit, qui ei in omnibus aſſenſi ſunt: quod exterorum conſiliis ſibi impotentia tam facile audierit, ſuorum autem ſequi noluerit. Caeterum optimus ac prudens fuit Princeps, artem regnandi belle intelligens, ſed infelix, quia fauorem atque amorem Polonorum ſibi conciliare neglexit, ac reipublicae ſuamque ſalutem ſeruare integram, nimium credens Reginae perſuaſionibus, imminentia quoque Poloniae pericula in tempore auertere neſciuit. Omnia enim a Suecis, Polonis illata mala, faciendo cum eis Lubecae pacem perpetuam, reſignando omni iure in Sueciae regnum, auertere potuiſſet, niſi vana ſpe, tempore Sueciae regno adipiſci, animum alere voluiſſet.

Notanda ad extremum duorum clarorum in republica virorum mors; quam primus obiit PETRVS DZIALINSKI, palatinus Culmenſis, in cuius locum ſucceſſit IOANNES GNINSKI, ſuccamerarius Pomeraniae et curiae theſaurarius, cui ſuffectus Pomeraniae Succamerarius, VLADISLAVS DENHOF, militum tribunus Regiae praetoriae cohortis. Deinde IOANNES WIELOPOLSKI, palatinus Cracouienſis, dignitate hac Senatoria ad ALEXANDRVM LVBOMIRSKI, regni ſtabuli praefectum, delata *).

*) Fontes ex quibus hauſimus, ſunt celeberrimi GOTTFRIED LENGNICH, D. Geſchichte der Preuſſiſchen Lande, Königlich Polniſchen Antheils vnter der Regierung Ioan. Caſimiri, et VESPASIANI KOCHOWSKI annales Poloniae.

FINIS.

EPIGRAMMATA

IACOBI PAVLI RADLINSKI S. T. D. Ordinis Canonicorum Regularium SSmi Sepulchri Praepoſiti Generalis Infulati

In Libros Hiſtoriae Polonae

NOBILISSIMI SCRIPTORIS ET HISTORICI POLONI

LAVRENTII IOANNIS RVDAWSKI

Cuius libri manuſcripti ad publicam Bibliothecam ZALVSCIANAM Varſauienſem acquiſiti, et in eadem conſeruati, tandem ab Illuſtriſſimo et Reuerendiſſimo Domino IOSEPHO ANDREA Comite in Zaluskie ZALVSKI, Supremo Regni Poloniae Referendario, ſcientiarum zelotiſſimo propagatore, literatorum aeſtimatore et principe, ex amore boni publici extraditi ſunt, ad typis imprimendum, illuſtri et excellenti Domino LAVRENTIO de Kolloff MIZLERO Philoſophiae et Medicinae Doctori, Sereniſſimi Regis Poloniae Conſiliario Aulico, et Medico etc.

Vt autem praedicta Epigrammata clarius intelligantur, ſciendum eſt, quod Stemma Illuſtriſſimae Domus ZALVSCIANAE ſit AGNVS: iam autem meritiſſimi MIZLERI Stemma, ſunt duae Columbae in Campo albo, quae ariſtam in ore geſtant; et duo triangula aequalia, in Campo caeruleo, quorum vnumquodque iterum in quatuor triangula aequalia diuiſum, ex quibus medium argenteum, tria alia rubra ſunt. Super vnam galeam eſt ramus pini, ſuper alteram par cornuum bouis.

I.

Bibliotheca Soli Zaluſcia gemma Poloni,
Innumeris cum ſit plena, referta libris.
Haec fundatorem IVNOSSAM cònſulit AGNVM,
Optima cui melius Scripta locanda forent?
Quae bene Sarmatici Regni RVDAVSCIVS Auctor,
De geſtis gentis ſcripſerat, atque throni.
Expoſuit ſenſum ZALVSCIVS agnus, et inquit:
Scripta haec: MIZLERI bina columba ferat:
Agnus enim poſſum bene concordare columbis,
Iam vero nequeo, me ſociare lupis.
Nec decet hunc tantum theſaurum gentis, et orbis,
In praedam coruis, vel reſerare feris.
His ergo Scriptis MIZLERI praeſto columbae,
Ornatae fiant, et potiantur eis:
Itaque Scripta typis demandent, publica reddant,
His et MIZLERI, floreat ampla Domus!

II.

Sicut oues nunquam propter ſe, vellera portant,
Sic nil propter ſe, Nobilis Agnus habet.
Hinc quem theſaurum librorum ſolus habebat,
Hunc Orbi toti porrigit, atque locat;
Orbis vt hunc totus noſcat, legat, atque reuoluat;
Ac omnes gentes, haec ſua ſcripta ſciant
Penſetis quantus zelus ſit Principis AGNI!
IOSEPHI Comitis gratia, quantus amor!
Qui ſua pro Regno pulcherrima vellera ſacrant,
Theſauros animi, qui reſerare ſciunt.

III.

III.

MIZLERI ſtudio quando RVDAVSCIA penna,
Euolat in vaſti, publica regna poli:
Non fallax omen, quod ibi verſutia nulla,
Nullus adeſt error, nullaque praua nota:
Nam qua ſimplicitate vigent, pollentque columbae,
Quas MIZLERORVM ſeruat amica domus
Simplicitatem iſtam RVDAVSKI ſenſibus altis,
Inſpirant prompte, perficiuntque typis.

IV.

Vna columba redux, veterem dum venit ad arcam,
Mox oleae ramum, protulit ore ſuo:
Scriptis RVDAVSKI, geminae nunc quando columbae,
Adſunt: plura ſibi munera credo ferent;
Augebunt oleas pacis, dicentque triumphos,
Atque coronabunt optima ſcripta ſua:
MIZLERVMque pari ſemper diademate cingent,
Lucem Scriptoris, quod ferat Ille libris.

V.

Iſta columbarum MIZLERI gloria: ariſtas
Quod proprio portent, ſemper in ore ſuo:
Sed poſtquam prelo RVDAVSCIA ſcripta dedere,
Iam iuſte poterunt, ore referre Libros:
His Libris iunctae, geminae conſtanter ariſtae,
Immenſas meſſes, horrea plena ferent!

VI.

Omne genus volitans, natiuo felle redundat,
Sola Columbarum viſcera, felle carent.
Omnia quando fouent RVDAVSCIA ſcripta columbae,
Ex his impreſſi, ſunt ſine felle libri.

VII.

In petris quoties reſerata foramina proſtant,
Quaeque columba in eis nidificare ſolet:
MIZLERI vero purae, nitidaeque columbae,
RVDAVII in foliis, nidificantque libris.
Ex iſtis nidis prodibunt germina tot, quot
Magni Doctores, erudientur eis.

VIII.

Vt melius recubent vrgenti frigore pulli,
Euellit plumas blanda columba ſuas:
Ac illas nido ſupponit, ſicque calorem
Progeniæ Soboli, conciliare ſolet.
Vt melius niteant, RVDAVSCIA ſcripta per orbem,
MIZLERVS tanquam vera columba cauet:
Euellit proprias gazas, aeraria ſoluit,
Haec pro RVDAVIIS dat, numeratque libris.
Sic quae ſub modio clariſſima Scripta latebant,
Haec modo terrarum machina tota videt.
Quoſque libros, tantum ZALVSCIA Pallas habebat,
Hi manuale ſacrum, Palladis omnis erunt.

INDEX

INDEX
OMNIVM NOMINVM ET RERVM MEMORABILIVM.
LITERA N NOTAS SIGNIFICAT.

Abdicatio a regno Ioannis Caſimiri, Regis Poloniae, a qua neque precibus neque lacrimis abſtrahi poterat, ad effectum venit. Pag. 515
Acatholici Cracouienſes, ab Academicis perſequuti fuere. 62
Acies Polonorum, inſtructa ad Bereſtecko. 77 Coſacorum ibid.
Actus ſingularis, quo ſua ſponte regno ſe abdicauit Ioannes Caſimirus, deſcribitur. 515
Adhortatio Chriſtianorum principum contra Turcam. 5
Adolphus Ioannes, princeps palatinus Rheni, eius ad regem Sueciae literae, 235 Suppetias fert cum Duglaſſio fruſtra Vitembergio, 245 Pruſſiae cura ei a Sueciae rege commendatur. 337
Adriani (Ioannes, pat. S. I. Italus) legatus Polonus Viennam. 67
Aerarium, eius in Polonia cura, 54 Valachiae diripiunt Hungari, 130 reipublicae valde eſt exhauſtum. 511
Agrippa (Menenius) ſeditioſam plebem Romanam fabula de artubus et ventre placat. 17, n. 16
Alexander VII, antea Fabius Ghiſius, Innocentio X. ſuccedit, 147 Regi Poloniae pecunias mittit. 207
Alexandrouicius (Baſilius) legatus Moſchus ad tractatus pacis cum rege Polono. 283
Alexewicz (Georgius) Moſchorum legatus. 100
Allagrettis (Allagrettus de) Caeſaris Ferdinandi III conſiliarius, ad tractatus pacis, regis Poloniae cum magno Moſchouiae duce legatus. 282
Allobard (Ioannes Theodorus) Caeſaris Ferdinandi III conſiliarius, ad tractatus pacis, regis Poloniae cum magno Moſchouiae duce legatus. 282
Amurathes, Turcarum Caeſar. 11
Andrubow, pagus, ibi celebratur conuentus. 514
Angliae Regis legatio Varſauiam, 67. Angliae protector Suecorum foederatus, 177 Sueciae Regi ſcribit. 237
Anhaltinus princeps, dedita Choynicia, regis Poloniae menſae aſſidet. 271
Anna Catharina, dux Neoburgica, regis Poloniae germana ſoror, moritur. 92
Apelbom (Haraldus) Sueciae regis miniſter reſidens apud Belgii foederatos. 438
Apologia Radzieiouii. 117
Apparatus bellicus Polonorum contra Coſacos, 68 ſeq. Moſchorum in Poloniam, 140 Electoris Brandenburgici. 184
Aquae flauae, prope eas caeſus Polonorum exercitus. 8
Arcana, apud Polonos nulla. 55
Archidux Auſtriae, languens Viennae, poſt conualeſcit. 329
Arciſzewski (Chriſtophorus) 20 tormentorum praefectus. 45
Arcis Cracouienſis deſcriptio. 194
Areſchots ducis literae ad Gedanenſes. 268
Armiſtitium petunt Poloni a Suecis, nec impetrant. 161
Armorum coniunctio, Pruſſiae regalis cum ducali. Pag. 184 ſeq.
Aſſecuratio Elbingae regno Poloniae exſoluta ſumma, reſtituendae. 509
Aſtrologi, quid de iſtorum vaticiniis tenendum. 32. 75, n. 44. 101, n. 48. 122, n. 55. 142, n. 63. 207, n. 76.
Auſtriaci, aduerſariorum contra eos refelluntur ſophiſmata et argumenta, 190 laceſſantur a Polonis criminationibus, 350 miniſtri Auſtriaci conqueruntur de Polonis. 389
Auerſperg (Princeps ab) primus Ferdinandi III caeſaris miniſter, 206 Poloniae cancellarii literae ad eum. 256
Baat (Swedt) literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 488
Badenſis marchio, profligatur ad Czerſcum a Czarnecio, 235 moritur in Germania. 443
Bakowski (Ioannes Ignatius) ſuccamerarius Culmenſis, Pruſſiae terrarum deputatus, articulum ſeparatum ratione traditionis Elbingenſis ſubſcribit. 493
Balus (N. de) regis commiſſarius in deditione Petricouiae. 248
Banner (Guſtauus) Sueciae regis conſiliarius bellico aulicus, articulos foederis cum Hollandis ſubſcribit. 260
Barslinski, mittitur legatus ad magnum Moſchouiae ducem, 58 redux ex Moſchouia. 62
Barzolini (duo fratres germani principes Moſchi) cadunt in praelio ad Konotop. 442
Baſſae Siliſtrenſis ad cancellarium Poloniae literae. 130
Battow. Kalinouius prope Battow Polona caſtra opponit Chmielnicii filio, 102 tumultus in caſtris Polonorum, 103 clades Polonorum. 104
Bellum. Belli occaſio Coſacorum cum Polonis, 6 Moſchorum cum Polonis, 58. 130 Moſchorum cum Sueciae rege, 284 Electoris Brandenborgici cum Polonis, 252 Tranſyluani cum Polonis, 324 Valachici cum Coſacis et Hungaris, 102 125 bellum acclamatum a Polonis contra Coſacos, 68 denuntiatur Polonis a Moſchis, 130 140. a Suecis, 158 nouum inter Daniae et Sueciae reges, 337 quis Electorum Imperii de bello Polono ſenſus, 329 Belli inteſtini flamma extinguitur, 512 magis inſtruitur, 513 Bellum Poloniae intentat Ottomanica Porta. 513
Bereſtecko. Caſtra Polonorum ad Bereſtecko, 75 pugna cum Coſacis, 78 victoria de hoſtibus. ibid.
Berlinum diſcedit Elector Brandeburgicus, 359 Poſnania excurrit ad eundem regina Poloniae. 414
Bethlem (Ianoſſius) relinquitur a Rakocio Cracouiae, 332 negat Polono regi vrbis Cracouiae deditionem. 348
Beuning, foederatorum Belgii legatus. 438
Bialocerkuiae commiſſarii Poloni tractant de pace cum Coſacis vano conatu. 85

Bialozor, (Caſimirus) Archidiaconus et adminiſtrator epiſcopatus Vilnenſis, ſubſcribit pacta deditionis Lituaniae. Pag. 211
Bialozor (Georgius) Epiſcopus Smulenſcenſis etc. articulum ratione traditionis Elbingenſis ciuitatis ſeparatum ſubſcribit. 493
Bibliotheca Zaluſciana, ſuppeditauit codicem manu ſcriptum Rudauſcii 2 n. 3
Bieganowski (Nicolaus) vexilliſer terrae Leopolienſis, capitaneus Moſtouienſis. 198
Bielke (Steno) Sueciae regis admiralis articulos foederis cum Hollandis ſubſcribit, 260 documentum compoſitionis Sueciae regis cum Electore Brandeburgico ſubſcribit. 266
Bieniewski (Stanislaus Caſimirus) caſtellanus Wolinenſis, pacta Polonorum cum Coſacis ſubſcribit. 419
Biörenklau (Matthias) Sueciae regis conſiliarius aulicus, pacta in arce Labouienſi ſubſcribit. 275
Bilau (Bartholdus Hartwig) Sueciae regis generalis maior, cui Torunium tuendum traditum. 420
Birze, traditur Sueciae regi a duce Radiuilo, 208 a Gonſieuio obſidetur et capitur. 284
Biskupski (Adamus) capitaneus Vieluńenſis, obſes datur a rege Polono Sueciae regi. 423
Blizanus, Boiar, ſucceſſor Aſtrachanenſis, legatus Moſchus ad pacis tractatus cum rege Polono. 283
Bleowski (Andreas) praepoſitus Poſnanienſis, reginae querelas contra Auſtriacos ſubſcribit. 405
Bohunus, Coſaccorum tribunus, profligat Polonos cum Tartaris obſidentes Humanium. 146
Bok (G. Leonardus) Sueciae regis militum protribunus, obſes regi Poloniae datur. 423
Bolchawski (Stanislaus) proteſtatur contra clerum. 137
Bonde (Guſtauus) literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 488
Boukowski (Ioan. Ignatius) Succamer. Culmenſis literas fidei, pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 483
Boratini (Titus Liuius) anno 1658 iura indigenatus donatus, cudit florenos ex cupro, de quibus pauci adhuc in Polonia ſunt ſuperſtites. 511
Boratynſcius, Moſchouiae belli dux, a Pacio profligatur. 511
Bornſtet (Wolfgang Eraſmus de) ſubſcribit nomine ſtatuum Marchiae pacta cum maioribus Polonis. 286
Boruſſia ducalis arma colligit, 252 deſcribitur, 189 loca in ea per Suecos occupata, 183 comitia Marieburgi inſtituta, et eorum articuli, 184 ſeq. nobilitas Boruſſiae in Pomeraniam irrumpit, ſed a rege Polono reuocatur. 287
Boryſthenes fluuius, eius deſcriptio, 4. hunc Rex cum exercitu traiicit. 511
Baturlinus, Moſchorum exercitus dux, obſidionem Leopolienſem ſoluit. 201
Bozencin, epiſcopatus Cracouienſis oppidum, datur a Sueciae rege Koniècpolſcio. 211
Brache (Petrus comes) literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit, 488
*Braneciu*s, ſuffraganeus Poſnanienſis globis traiicitur. 165
Branicki (Ioannes comes de Ruſcza) gubernator Chencinenſis, mittitur a rege contra rebellem Napierski, qui palo Cracouiae affigitur, 75 Suecamerarius palatinatus Cracouienſis, conuentus Proſzouienſis mareſchalcus, proteſtatur contra clerum. Pag. 136
Branicki (Ioannes Clemens a Ruſcza) in locum Opalinski ſuccedit. 510
Branicius, Curiae mareſchallus in matrimonio habet Czarnecii filiam. 513
Brandenburgici, occiſorum eorum numerus in ſyluis ad Caliſſium. 276
Brandenburgicus Elector. vid. Fridericus Wilhelmus.
Breniewski (Stanisl. Caſimir.) caſtellanus Volhyniae, literas fidei pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 484
Breſſius, Baro, orator Gallus. 39
Breſtiae, comitia ordinum Poloniae, 123 occupatur a Tranſyluano et Sueco, 335 eidem Sapieha ſuccurrere fruſtra parat. 336
Breslar, Electoris Brandeburg. equitum praefectus, ſub legione de Zaſtrouum, cadit in ſyluis ad Caliſſium. 276
Brigittae S. prophetia de regno Sueciae. 350
Brochowski (Adamus) caſtellanus Sochacenienſis, Poloniae regis legatus, oratio eius ad Sueciae regem. 198 ſeq.
Bronicki (Andreas) 198
Bychouium, poſt trium annorum obſidionem Coſaci Moſchique capiunt. 181
Byzantini imperatoris ad chanum Crimenſem legatio, 21 eiuſdem vitae exitus tragicus. ibid.
Bzowski (Cyprianus Paulus) referendarius M. D. Lituaniae, legatus ad pacis tractatus cum magno Moſchoniae duce. 282

Caeſar, vid. Ferdinandus III. et Leopoldus.
Caducum, ſcilicet ius, quid ſit in Polonia 213, n. 77
Caliſſii profligantur Poloni a Czarnecio, 166 expugnatur a Polonis. 271
Camenecum, obſidetur a Chmielnicio, 106 ciuium fides tentatur, ibid. rex Poloniae Camenecum progreditur, 128 ibidem conſultant Poloni de vlteriori regis profectione, ibid.
Canazilius, legatus quondam regis Poloniae in Sueciam. 149. 150
Cancellarii Poloniae videatur Oſſolinski, Radzieienius, Koricynski, Leſczynski, Trzebicki, Prazmuwski.
Cantarinus (Ioannes) S. Marci procurator, Venetae reipublicae legatus 44
Canneſtein (Laurentius) Chriſtinae reginae Sueciae legatus, 13 oratio eius ad Senatum, 29 legatus Lubecae ad tractatus cum Polonis, 71 reſcribit palatino Lencicienſi, 174 Dedita Varſauia ibi manet. 248
Capitaneatus, vel Staroſtiae, quid ſint in Polonia. 59
Caput propugnaculum occupat Sueciae rex, 266 recuperatur a Polonis. 445
Carolus Ferdinandus, Vratislauienſis et Plocenſis epiſcopus, 25 deinde Opolienſis et Ratiborienſis dux, comitatur regem fratrem in expeditione contra Coſacos ad quatuor milliaria cum regina, 44 immaturum eius fatum. Varſauiae tumulatur. 153
Carolus Guſtauus, Sueciae rex, ſcribit ad regem Poloniae, Ioannem Caſimirum, 144 per Roſenheimium et Bannerum Polonis bellum declarat, 158 tota

Digitized by Google

tota maior Polonia ſe ei dedit, 165 Poſnaniam ingreditur, 166 enumeratio cauſarum, ob quas regem Poloniae bello adoritur, ibid. ſcribit caeſari Ferdinando III de bello contra Polonos, 170 quid regis Poloni legato Przyiemſcio reſpondeat, 176 Literae eius ad Poloniae regem, ibid. Louicium ingreditur victor, deinde Varſauiam, 177 Varſauia diſcedit et Vitembergio ſe coniungit, 178 regia Poloniae veſtigia premit, ibid. omnia circa Cracouiam occupat, ibid. Siradienſis palatinatus ſe ei dedit, 181 Literae eius ad maiores Polonos, 191 edictum eius ad nobiles terrae Ciechanouienſis, 192 declarationem ſuam palatinatuum deputatis tranſmittit, 196 Literae eius ad regem Poloniae, 200 Sendomiriam pergit, dat praetoriarum cohortium militibus centum viginti millia, Koniecpolſcio Bozencin et Ilzam oppida, 211 Literae eius ad Electorem Brandeburgicum, 214 Czarneciom profligat ad Golomb, 231 Zamoſcio retrocedere coactus, Iaroslauiam verſus caſtra mouet, 231 a Polonis obſidetur 334, ſeq. nobilium nomina patibulo Sendomirienſi affigi iuſſit, 236 Varſauiam incolumis euaſit: eludit Sapiehae conatus, ibid. Varſauia Torunium, Elbingam et Marieburgum ſecedit, 237 edictum eius in Polonos nobiles, ibid. alterum eius edictum, 239 ab oppugnatione Gedanenſi reuocatur et Varſauiam accurrit, 245 turbatur ob captum Wittembergium. Verba eius de Czarnecio, 250 articuli foederis inter eum ac ſtatus generales Hollandos, 257 Literae eius ad auguſtum Caeſarem, 260 Secreta compoſitio et documentum publicum compoſitionis cum Electore Brandeborgico, 264 Stenbocii caſtra ingreditur. Munimento, capite dicto, Gedanenſi potitur. Mindam aggreditur, ſcribitque Gedanenſibus, 266 ad Varſauiam pugnat et Poloniae regem fugat, 269 Varſauia potitur, ibid. Tractatus offert Polono regi ſine mediatoribus, 270 cum Electore Brandeborgico in Boruſſiam redit, ibid. in villa Proſtki ſex ipſius legiones delentur a Gonſieuio, 271 colloquitur Hollandi cum Electore Brandeburgico, ibid. Fertlo cum Electore paciſcitor, 272 caſtra ad Gedanum occupat Polonorum, eoſque abeuntes perſequitur, 278 praeſens colloquitor cum Rakocio in Polonia, 333 Rakocii conſilium ei ſuggeſtum, 335 Breſtiam Lituaniae occupat. Cum Rakocio Varſauiam intrat. Literas accipit ex Holſatia de Daniae regis hoſtili in ſe animo, 336 reſponſum eius, quod dat turbato Rakocio, 337 in Pomeraniam abit relicto Rakocio ad Poloniae cuſtodiam, ibid. Literae Electoris Brandeburgici ad eum, 359 reſpondet ad literas Electoris Brandeburgici, 363 pacem init cum Daniae rege, 427, ſeq. Literae eius ad chriſtianiſſimum regem, 437 ad foederatos Belgii, 439 moritur Stockholmiae, dum Oliuae de pace tractatur. 462

Carolus Ludouicus, Poloniae princeps naſcitur et breui poſt extinguitur. 97

Caruus, S. I. theologus, orationem Sacram habet pridie comitiorum. 156

Caſtra Coſacorum ordinata ad Pilaoice, 23 Polonorum ad Gliniany, 22 ad Zbarazium, 41 ad Bereſtecko, 75 ad album fanum 81 ad Battow, 102 ad Volboriam, 166 ad Gedanum occupata a Sueciae rege, 278 ad Lengonik locat Rex Poloniae, ibique de pace tractat accepta clade cum Lubomierſcio. 513

Cauna, deditionem facit Moſchis. 180

Caurio iuris in ducalem Pruſſiam Chriſtiano Wilhelmo a rege Ioanne Caſimiro data. 508

Chanus Crimenſis, vid. *Geres.*

Chanut (Petrus) legatus regis Galliae ad tractatum Lubecae Succos et Polonos inter. 71

Chedrouius eligitur Coſacorum dux in locum mortui Timothei Chmielnicii Soczauiae. 129

Chmielnicki (Bogdanus) irritatur a Koniecpolſcio, origo litis et malorum, 6 citatur a Koniecpolſcio et traditur vincolis, ibid. pugnat cum Czaplinio, 7 abit in Tartariam, ibid. primus rebellis. Filius ipſius fuſtibus caeditur et occiditur. Edictum eius, ibid. profligat Polonos ad aquas flauas, 8 iterum caeditur ab eo Polonorum exercitus d. 26 Maii, a. 1648. 9 caſtra metatur ad album fanum, ibid. Literae eius ad Kiſſelium, 10 Legati eius Varſauiam perueniunt, ibid. Leopolim obſidet, et ab eodem recedit lytro accepto. Zamoiſcium obſidet, 25 electi regis literae ad eum, ibid. a Zamoſcio recedit, 26 ducit vxorem Czaplinii, 41 vindicta eius in Polonos, ibid. obſidet Polonos, 42. 46 caput eius venale a rege publicatur, cum praemio decem millium aureorum, percuſſori debitorum, ibid. Submiſſe ſcribit regi Polono, 48 mittit ad regem legatos petendae veniae cauſa, 50 aduentus eius ad regia caſtra, eiuſdem ad regem verba, 51 celebrat comitia Percaslauiae Coſacorum. 57 Valachiae principem aggreditur ac paulo poſt profligat, 64 puncta compoſitionis inter Valachos et Coſacos, 65. ſollicitudo eius circa arma expedienda contra Polonos, 69. 70 quid ei reſpondit Moſchus et Tranſyluanus, 70 adhortatio eius contra Polonos, 73 eius animus, ibid. profligatur a rege ad Bereſtecko, 78 fugit cum chano Crimenſi, ibid. ſui conſtans Coſacos iterum coadunat, 80 Ruthenam Philipiſſam in vxorem ducit, Czaplinska in crucem acta, ib. morte Wiſniowiecii erigitur, ibid. literae eius ad Coſacos, ibid. literas eius ad Potocium, 81 Ruſſis et Coſacis pacem perſuadet, ibid. ſeq. aliae literae ad Potocium, 82 turbatur vicinitate Poloni exercitus, 86 legatos ſuos ad Potocium mittit, eorum poſtulata, 87 decipit Polonos, 88 ſcribit ad Potocium, 89 certamen adhuc tentat cum Polonis, ibid. mittit legatos ad Polonorum caſtra, 90 Polonorum caſtra ingreditur, colloquitur cum Potocio et pacta ſubſcribit, 91 Sermones eius inter epulas cum Radiuilo, ibid. mittit equum Potocii filio, 92 acceptat Polonorum commiſſionem, queritur de violata a Polonis pace, 100 matrimonium tractat pro filio Timotheo cum Valachiae principis filia, 101 dubio palatini non contentus reſponſo in Valachiam mittit filium armatum, 102 ſcribit Kalinouio, ibid. filius eius ad internecionem delet Polonum exercitum, 104 mittit legatos ad regem, factum filii excuſantes, 105 ad Roſſos et Coſacos literae excuſantes ac relatio deleti Poloni exercitus, ib. filium cum exercitu reuocat, ibid. mittit Wychouium ad filium, vt eius moderetur conſilia, 107 declaratur hoſtis Poloniae in comitiis Varſouiae, 108 reſponſum eius ad Poloni regis literas et Zawilichouii legationem, 122 ſcribit regi Polono, 128 magno Moſchouiae duci coram

 lega.

legatis iuramentum fidelitatis praeſtat, 142 legati eius ad nouum Tartarorum chanum amputatis naribus redeunt, 146 occurrit Tartaris Puluniſque et cum illis pugnat, 147 dolus eius erga Polonos, ibid. obſidet Leopolim, 201 colluquium eius cum Grodecio. Obſidionem ſoluit, ibid. in Tartaros incidit ac cum illis paciſcitur, ibid. contemnit Poloniae regis poſtulata, 202 Eius conſilium Sueciae regi datum. Animus eius mutatus, ac cum Polono rege faciens, 203 poſtulata eius a Polono rege. Quid legato Polono reſpondet, 243 moritur relicto filio Georgio. Pag. 391

Chmielnicki (Timotheus) Bogdani filius, Kalinouiom aduritur in caſtris ad Batow, 103 dat aureum nummum pro capite Kalinouii, occiſi a Tartaro, 104 Valachiam verſus ſigna mouet, reuocatur cum exercitu paternis mandatis, in Ruſſiam redire iuſſus, 105 captiui Poloni ab eo trucidantur omnes, ibid. Camenecum obſidet, 106 fidem Camenecenſium literis labefactare ſatagit, ibid. excandeſcit ob reſponſum Camenecenſium, 107 Valachia applaudit Chmielnicio victori, in Valachiam cogitat. Tartari ei offenſi ob non expugnatum Camenecum, ibid. vxorem ducit Valachiae principis filiam, 120 nuptiarum ſolennia, 121 armatus Valachiam ingreditur, et paulo poſt obſidetur in arce Sozaua ab Hungaris Moldauiſque, 126 ex accepto vulnere moritur. 129

Chmielnicki (Georgius) Bogdani filius, imperio ſe abdicat. 511

Chodkiewiczowa (Anna) Alexandri ducis in Oſtrog filia, vidua XXXIII annorum, Societat. Ieſu haeredem inſtituit. 145

Choinicia, Polonis deditur. 271

Chowanſcius, Moſchorum belli dux a Polonis profligatur, 509 et ad Glembocko vincitur. 510

Chriſtina, Sueciae regina. Literae eius ad Senatum Polonum, 13 Vladislai IV fratres ſenatui commendat, ibid.

Chroſnowski (Albertus) 48 398

Chwaſtowski (Stanislaus a Brzezie) ſubiudex generalis Cracouienſis. 20. 198

Cenſus regi regno abdicanti, 150000 florenorum annuus conceditur 515

Cichowski (Hieronymus de Vodislawice) proteſtatur contra clerum. 137

Cieklinski (Boleslaus) Czechouienſis caſtellanus, mittitur legatus ad Moſchum. 42

Cnerski (Ioannes) canonicus Cracouienſis proteſtatur contra ſaeculares. 137

Clades Polonorum ad aquas flauas, 8 ad Corſunum, ibid. ad Pilauice, 23 ad Zborow, 46 ad Batow, 104 ad Slonigrodek, 201 Tranſyluanorum ad fines Hungariae, 347 Moſchorum ad Konotop, 442 Polonorum ad Montwy. 513

Claſſis Suedica ad portum Gedanenſem appellit, 182 prohibetur a palatino Marieburgenſi. ibid.

Claua denegata a rege, ſuſpicionem mouet apud ſenatum. 141

Clemens IX, ſummus pontifex, pro Lubomierſcio intercedit. 512

Clerus minoris Poloniae proteſtatur contra nobilitatem. 1 7 maioris Poloniae querelas deponit Francoforti contra milites Caeſaris. 388

Colloquium inter Polonum et Tartarum ad Zborow, 48 Chmielnicii cum Potocio, 91 cancellarii Poloniae cum Tartaro legato, 132 Chmielnicii cum Grodecio, 201 Czarnecii cum Mikieſio, Rakocii cancellario. Pag. 343

Comeμε, quid ſint et ſignificent. 122. n. 55

Comitia, eorum deſcriptio, 52 conuocantur Varſouiae, 52 ſeq. quid decretum in iis fuit, 56 Coſacorum comitia Pereaslauiae a Chmielnicio celebrantur, 57 comitia iterum ordinibus indicantur, 67 eorum articuli ac deinde finis, 68 Viazdouiae in ſuburbano Varſauiae palatio celebrantur, 107, ſumma horum comitiorum, 108, celebrantur Breſtiae a. 1653, 123 ordinum comitia Varſauiae anno 1654 irrita, 140 Varſauiae die 19 Maii anni 1655, 156 finita eadem, 157 Boruſſiae Marieburgi, 184 eorum articuli, ibid. ſeq. comitia anni 1659 duodecima hebdomada ſoluuntur, 442 comitia anni 1662 Varſauiae, 510 comitia extra ordinem indicantur, et infectis rebus finiuntur, 512 felicem exitum habent, 514 anno 1668 indicantur, in quibus de regis abdicatione agitur. 515

Comitiola palatinatuum Poloniae, eorum poſtulata, 93

Commiſſio Polonorum cum Coſacis nullo ſucceſſu Kiiouiae, 22 Bialocerkuiae cum periculo commiſſariorum Polonorum, 85, ſeq. rei nummariae, 61

Compoſitio Valachorum cum Coſacis, 65 Polonorum cum Moſchis, 282 Polonorum cum ſtatibus Marchiae, 285 Electoris Brandenburgici cum Sueciae rege, 219. 264. 271 Rakocii cum Coſacis, 325 Rakocii cum Polonis, 345 Leopoldi Hungariae regis cum rege Polono, 310 regis Poloni cum Electore Brandenburgico, 358 regis Poloniae cum Daniae rege, 371 Coſacorum cum Polonis, 418 ſedanda ad belli inteſtini initia facta 511

Conceſſio ſummae centum viginti millium talerorum Electori Brandenburgenſi. 506

Conde (de) Principi a regina Regium Poloniae ſolium procuratur, 510 quod propoſitum Reginae mors plane fregit. 514

Conditiones vrbis Varſauienſis, regi Polono traditae, 245 quibus rex arma contra Lobomierſcium deponit. 512

Confirmatio regis Poloniae articuli ſeparati ratione traditionis Elbingae, 489 regni Poloniae Magnique ducatus Lithuaniae quidem articuli. 491

Confoederatio rebellium Coſacorum prima circa Boryſthenem, 8 militum Lublini, 57. 441 exercitus et incolarum regni Tyſſouicii facta, 221 exercitus, et ordinum Landshoti, 227 nobilitatis prope Cracouiam. 229

Confoederati Suecorum, qui. 177

Conradus (Ioannes) tribunus equitum, mittitur a rege cum ſex millium lecta manu in Valachiam contra Chmielnicium, 126. 129 moritur veneno ſoffectus. 136

Conſilia Polonorum de opprimendo hoſte facta Lublini, 74 ad Zborow, 47 ad Socalium, 75 Landshuti, 228 ſuper literis Chmielnicii Varſouiae facta, 100 de regis profectione Camenecum, 128 conſilia Radiuili et Radzieiouii Sueciae regi data, 250 a Chmielnicio Sueciae regi ſuggeſtum. 203

Conſtantinum ad, pugna Polonorum cum Coſacis, 18

Conuentio ſpecialis Poloniae regem inter et Brandenburgi Marchionem de armis ad expurgandam hoſtibus Poloniam coniungendis. Pag. 501
Conuentus celebratur in pago Andruhow 514
Conuocatio ordinum Poloniae Varſauiae, 141. 148
Corffius, palatinus Derpatenſis. 142
Coronatio Ioannis Caſimiri, 35 coronationis regum Poloniae ſolennia, 34. ſeq. iuramentum, ibid. inaugurationis ſolennia, 36 confirmatio iurium Poloniae, ibid. regis coronati denunciatio. 38
Corſunum, Poloni ibi a Coſacis profligantur, 8 ibi Daniel Vichowski globis traiicitur. 511
Coſaci, eorum prima initia et origo militiae, 5 legati ad rempublicam corumque queſtus, 16 conditiones pacis a Senatu Polono iis oblatae, 17 pugnant ad Conſtantinow, 18 Leopolim et Zamoſcium obſident, 25 cudacum propugnaculum euertunt, 32 pacis conditiones regi tranſmittunt, 40 trucidant regis legatum Raphaelem Sniarouium, 44 Pereaslauiae comitia celebrant, 57 eorum fuga poſt praelium ad Bereſtecko, 78 Polonos ad pacem ſtimulant, 79 a Polonis Lituaniſque caeduntur, 89 denuo irruptionem tentant, ibid. exprobrant Polonos, 90 indignantur Chmielnicii colloquium cum Polonis, ibid. cum Tartaris diſcordes aggrediuntur Polonos ad Battow et ad internecionem delent, 104 mittunt legatos Varſauiam ad regem, 119 Moſchorum protectionem ſuſcipiunt, 142 a Tartaris factus legatis eorum deſpectus, 140 cum Tranſyluanis paciſcuntur, 325 de ſtatu eorum poſt mortem Chmielnicii, 410 eorum pacta cum Polonis, 418 in comitiis approbantor, 442 illudunt paci cum Polonis et primarii factionis Vichouianae trucidantur a factione Moſchouitica, 443 Peninſulam Tartariae depopulant. 515
Cracouia, cuſtodia eius traditur a rege Polono Czarnecio, 178 obſidetur a Sueciae rege, deſcriptio eius, 193 puncta deditionis eius, 194 liberatur ab obſidione Polona, 269. 279 eandem ingreditur Rakocius, cui Cracouienſes iurant, 332 iterum occupatur ab Hatzfeldio, 347 eadem recepta inter Polonos et Auſtriacos contentio, 350 eadem excedit miles caeſareus, 442 ibi in ſepulcro, quod ipſe ſibi rex exſtruxerat tumulatur corpus Ioannis Caſimiri. 516
Cracus, conditor Cracouiae. 193
Craffs (Ioannes comes) Caroli II, Angliae regis legatus, ad rempublicam Polonam. 67
Croiae dux. vid. Erneſtus Boguslaus.
Cromuel (Oliuarius) Angliae protector, Sueciae regi de felici armorum in Polonia progreſſu per literas gratulatur. 237
Crux, pars crucis dominicae Lublino in Moſchouiam auehitur. 202
Cudacum, propugnaculum, euertitur per Coſacos. 32. ſeq.
Curlandiae dux, cum tota ducali proſapia capitur a Sueciae rege. 426
Czaplinius, ambigit praedium Chmielnicii, 6 inſidiatur Chmielnicii vitae, 7 ferociae ſuae immolat Chmielnicii filium, ibid.
Czarnecius (Stephanus) caſtellanus Kiiouienſis, militat contra Chmielnicium, 8 Caliſſii Polonos cum Sueciae rege facientes profligat, 166 rex Polonus Cracouiam ei defendendam tradit, contra Sueciae regem, 178 victoria eius de Suecis reportata, 232 Marchionem Badenſem ſuppetias regi Sueciae ferentem ad Czerſcum profligat 235 redit ex maiori Polonia cum militibus in auxilium regis prope Varſauiam, 244 quae verba de eo Sueciae rex dixit, 250 aliquot Suecorum millia ad Lipie pagum profligat, 2;0 reginam animat, cum literae paſſus ei a Stenbocio, Suecο generali, offerentor, 278 conſilium eius reginae ſuggeſtum, eiuſdem exprobratio belli ducibus et ſtratagema, ibid. Reginam Czenſtochouiam dedocit, eius celeritas Regem Polonum Gedano liberat, 279 Fit mortuo Stanislao Lanckoronio Ruſſiae palatinus, 3;9 Rakocium perſequitur. Reſponſum eius Rakocii legato datum. Mikieſii ad eum oratio. Reſponſum eius, 343 contra Rakocium monet ſolus, quod Lubomierſcius male fert, ibid. proteſtatur contra Lubomierſcium, ;44 ſtratagema eius contra Rakocium, ibid. ſentua eius de Rakocio, 347 expeditio eius in Holſatiam, 371 incenſis aliqout Pomeraniae oppidis in Poloniam redit, 373 Danis in auxilium mittitur cum Caeſareo et Brandenburgico exercitu contra Suecos, 439 Daniae regis ad eum literae, ibid. ſeq. Literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit, 484 contra Moſchos dimicat, 509 vi rebelles ad officium reducit milites, 510 regni ſecundus belli dux declaratur, 512 diem obit ſupremum. 513
Czarnkowski dimicat cum Vmienicki in aula regia Sigiſmundi III. 111
Czarnkowski (Franciſcus comes a Czarnkow) caſtellanus Poſnanienſis, moritur. 226
Czartoryski (Caſimirus, dux in Kleuan) canonicus Cracouienſis. Eius elogium, fit epiſcopus Poſnanienſis, 58 opprimit ſeditionem in maiori Polonia, 75 fit epiſcopus Coiauienſis, 145 Literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit, epiſcopus Vladislauienſis, 484 articulum ratione traditionis Elbingenſis ciuitatis ſubſcribit, 493 Vulbyriae praeſens eſt, vbi non exigua florenorum ſumma militibus conceditur. 510
Czehrinum famoſa quondam Chmielnicii ſedes, expugnatur a Muſchis. 444
Czenſtochouia obſidetur a Suecis, ſed vano conatu, 225 proceres Poloniae ibi congregantur, et ibidem cum rege conſultant, 279 patribus Czenſtochouienſibus ſcribit generalis Suecus Millerus, 225 ibi rex de eligendo ſucceſſore habet Senatus conſultum. 510
Czeru (Sigiſmundus) vicegubernator Bialocerkuienſis, mittitur legatus a rege ad Chmielnicium. 119
Czerski (Albertus) caſtellanus Culmenſis, mittitur a rege ad regni tribonal. 112
Czertwetinski (Georgius dux) commiſſarius ex equeſtri ordine ad Coſacos republica conſtituitur. 68
Czorſtynum arx occupata a rebelli Napierski Koſtka. 75

Daniae rex, vid. Fridericus III.
Danielowicz (Nicolaus de Zurow) ſupremus regni theſaurarius, moritur. 56
D'Arpaion, vicecomes, Ludouici XIV, Galliae regis ad rempublicam legatus extra ordinem. Eius ad ſenatum oratio. 12. 13. 28

Declaratio Sueciae regis palatinatuum deputatis data, 196 periculi ordinibus Germaniae per Trzebicium vicecancellarium Poloniae. Pag. 134
Decretum mareſchalcale contra Radzieiouium, 95 Poloni regis in captiuos Suecos Varſauiae. 248
Deditio arcis Soczauienſis, 129 exercitus maioris Poloniae Vitembergio, 164 Cracouiae Sueciae regi, 194 Poloniae regi, 350 praetoriarum cohortium Sueciae regi, 201 Lituaniae Sueciae regi, 207 Varſauiae Polono regi, 245 Petricouiae Polonis, 248 Torunii Sueciae regi, 212 Polono regi, 420 Poſnaniae Sueciae regi, 165 Caunae et Grodnae magno Moſchouiae duci, 180 Siradienſis palatinatus Sueciae regi, 181 Elbingae Sueciae regi, 212 Lublini Polonis, 236 Marieburgi Suecis, 240 Varſauiae iterum Sueciae regi, 269 Poſnaniae Polonis ab Electore Brandenburgico. 357
Delga, Moſchorum legatus. 100
Dembicki (Martinus a Dembica) vexillifer generalis palatinatus Sendomirienſis. 198
Dembinius, cancellarius regni, quid Piaſecius de eo ſcribit. 113
Dembinius, gubernator Neoſtadienſis, a Suecis capitur. 269
Denhof (Sigiſmundus) capitaneus Socalienſis, palatini Siradienſis filius, mittit milites contra Coſacos, 19 belli commiſſarius, 20 comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 datus obſes chano Crimenſi, 49 moritur. 153
Denhof (Stanislaus) Vielunenſis capitaneus, 20 moritur. 139
Denhof (Gerhardus comes a) palatinus Pomeraniae, moritur. 33
Denhof (Henricus) mittitur cum 1500 militibus Germanis in Valachiam, 126. 129 commiſſarius ſub deditionem Cracouiae componit cum Wirtzio. 349
Denhof (Vladislaus) Ioanni Gninski ſufficitur. 516
Derzniak (Andreas a Rokitnicza) capitaneus Radoſycienſis. 198
Deſcriptio Leopolis, 125 Halicii, 126 Louicii, 128 Poſnaniae, 165 Pruſſiae, 189 Lublini, 202 Praemisliae, 232 Marieburgi, 240 Varſauiae, 177, 244 Poloniae, 412, ſeq. Varmiae, 416 Zamoſcii. 25
Deſpectus Coſacorum legatis a Tartaris factus. 146
Dignitatum diſtributio, 97. 121. 141. 145. 156. 415. 512
Diploma Poloni regis Coſacis datum. 442
Diſpenſatio Pontificis pro Ioanne Caſimiro cum Ludouica Maria. 39
Dobrzenski (Ioannes Vldericus de Dobrzenicz) documentum compoſitionis Sueciae regis cum Electore Brandenburgico ſubſcribit. 266
Documenta electionis coronationiſque a rege exhibentur. 515
Dohna (Fabianus baro de) minae eius in Polonos, 219 debiti comitum de Dohna apud rempublicam Polonam ratio in comitiis futuris haberi debent vi pacis Oliuenſis. 475
Dominicus dux in Oſtrog, vid. Vladislaus Dominicus.
Dörfling Electoris Brandeburg. belli dux. 276
Doroſienka, Coſacus a republica nobilitatur. 68
Doroſz (Petrus) Coſacorum dux, a Polonis in fugam agitur, et pace confecta in regis venit gratiam. 515
Dorp (Fridericus a) conſiliarius ordinarius in curia Hollandiae, articulos foederis cum Sueciae rege ſubſcribit. Pag. 260
Draco (Ericus) Sueciae regis militum tribunus, puncta deditionis Torunii ſubſcribit. 426
Dubracki (Franciſcus) ſuccamerarius Praemislienſis, eligitur commiſſarius a ſenatu ad Coſacos. 17
Duglaſſius, exercitus duces Poloni deſerunt caſtra eius, 220 minae eius erga Zamoſcium, 231 Praemisliam oppugnat, eandemque paulo poſt intactam relinquit, 232 in maiorem Poloniam a Sueciae rege dimittitur. 237
Domna Roſanda, principis Valachiae et Moldauiae filia, nubit Timotheo Chmielnicio, 120 nuptiarum ſolennia. 121
Dunin (Hieronymus) iurat in Lubomierſcium. 512
Dux magnus Moſchouiae, vid. *Michalowicz.*
Dziadkary, Coſacorum tribunus. 84
Dzialinski (Petrus) fit palatinus Culmenſis, 511 morti ſuccumbit. 516
Dziewica, ſita ad Moſchouiae fines vrbs, vi accipitur a Polonis. 511

Edictum Sueciae regis in Polonos nobiles, alterum eius edictum, 239 Electoris Brandenb. 220 Poloniae regis contra inuaſores Pomeraniae, 287 Chmielnicii. 7
Ehrenſtein (Eduardus) Sueciae regis ſecretarius intimus, 437. 439 literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 488
Elbinga, puncta deditionis et pacis inter regem Sueciae et ciuitatem Elbingenſem, 212 Elbingenſium reſponſum ad propoſitiones Rudauii, 213 Elbingae tractatus Suecorum cum Hollandia concluſi, 260 vi pacis Oliuenſis regi Polono ceditur. 471
Electio noui regis Ioannis Caſimiri, 24. 26 Alexandri VII Pontificis, 147 Leopoldi Hungariae Bohemiaeque regis in Romanorum imperatorem electio turbata, a Polono legato, 412 iudicia de futuri regis Poloni electione. 322
Elector Brandeburgicus, vid. *Fridericus Wilhelmus.*
Electores imperii, quid de bellu Polono ſentiant, 329. ſeq. Literae illorum de ineunda pace ad regem Polonum, 410 ad Sueciae regem. 411
Electrix Brandenburg. perſuadet reginae Poloniae quaedam ſecreto, annuente Polono rege propoſitionibus Electoris. 358
Eliminatio cauſarum ſuſcepti, a Carolo Guſtauo Sueciae rege, contra Ioannem Caſimirum Poloniae Sueciaeque regem, belli. 289
Epiſtola vid *literae.*
Erneſtus Bogislaus, Croiae et Areſchotti dux, Caminenſis in Pomerania epiſcopus, Gedanenſibus perſuadet, vt a rege Polono deficiant, 268 ius ſuum ratione debitorum apud rempublicam Polonam originalium obligationum productione in comitiis docere debet, vi pacis Oliuenſis. 475
Erskien (Alexander) Suecus generalis vigiliarum praefectus, ſubſcribit deditionis Varſauiae conditiones, 247 captiuus Zamoſcium deducitur. 248
Euryſtheus, Mycenarum rex. 289, n. 84
Exemtio incolarum Ducalis Pruſſiae a iuramento regibus Poloniae praeſtito. 508

Exer-

Exercitus Polonus caeſos ad aquas flauas, 8 caeſus iterum Polonorum exercitus, 9 nouus conſcribitur contra rebelles Coſacos, 22. 40 Moſchorum contra Poloniam, 140 exercitus Poloni confoederatio contra Sueciae regem, 221 exercitus Poloni et ordinum confoederatio, 227 exercitus Poloni cum Koniecpolſcio et Wiſniowiecio a Suecis redeontis manifeſtatio, 232 pugnam appetit cum Tranſyluanis, 345 vid. *milites*.
Exprobratio reginae Polonae, in Polonos Auſtriacis fauentes. 347

Fabius Ghiſius vid. *Alexander VII.*
Fabricius (Vincentius) Syndicus Gedanenſis, Poloniae regem nomine ciuitatis ſalutat. 277
Femina virili habitu ſexum mentita militans inter nuda cadauera inuenitur. 46
Ferdinandus III, Romanorum imperator. Literae eius ad ſenatum Polonum, 12 reſpondet regis Poloni legato, P. Adriani, S. I. 67 reſpondet Polono legato Trebicio, 136 reſpondet Moſchorum legatis, 143 Sueciae rex ei ſcribit de bello contra Polonos, 170 Literae eius ad Sueciae regem, 203 regi Polono Opolium ſcribit, 205 reſpondet legato Polono Leſcinio, palatino Lenciciensi, 206 Legatio Polonorum ad eum, 282 moritur anno 1657, d. 2 Aprilis. 329
Firlei (Petrus) caſtellanus Camenecenſis, capitaneus Trembouolienſis mittit milites contra Coſacos, 19 moritur. 64
Firlei (Andreas de Dombrowicza) caſtellanus Belzenſis, 19. 40 fit palatinus Sendomirienſis, 43 moritur. 52
Firlei (Stanislaus de Dombrowicza) ſuccamerarius Lublinenſis. 20. 44
Firlei (Zbigneus comes de Dombrowicza) capitaneus Lublinenſis, 20 moritur. 33
Firlei (Henricus) fit Poſnanienſis epiſcopus. 58
Fiſcher (Petrus) Rakocii legatus ad Ianuſſium Bethlem, vt Cracouiam reddat Polono regi. 347
Flemming (Erich et Georgius) Sueciae regni ſenatores, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem ſubſcribunt. 488
Floreni Poloni ex cupro cuſi. 511
Foedus defenſiuum et offenſiuum inter domum Auſtriacam et Electorem Brandeburgicum. 393
Forgel, dedita Varſauia captiuus Cracouiam ad vxorem dimittitur, 248 tertio capitur. 270
Fredro (Andreas Maximilianus) caſtellanus Leopolienſis, regi eſt auctor, vt a propoſito eligendi deſiſtat ſucceſſorem. 510
Freiſtadius legatus et conſiliarius Electoris Brandenburgici. 214
Fridericus III, Daniae rex, contra Sueciae regem bellum incipit, Bremeruerdam accipit, 337 paciſcitur cum rege Poloniae, 371 Querelae eius contra Polonos, 373 paciſcitur cum Sueciae rege, 427 Czarnecio ſcribit. 439
Fridericus Wilhelmus, Elector Brandenburgicus mittit legatum ad rempublicam Polonam, 14 a Gedanenſibus ſolenniter excipitur Regiomontum veniens, 183 protectionem ſuam Boruſſiae regali offert, armorumque coniunctionem, 184 paciſcitur cum ſtatibus Boruſſiae regalis, ibid. ſeq. ſalutatur a Sueciae rege per literas, 214 vires eius, 218 cum Sueciae rege colluſio, 219 Tractat cum Sueciae cancellario, ibid. reſpondet caeſaris legato, ibid. edictum eius, 220 Chani Crimenſis literas ad ſe ſcriptas pro ſuſpectis habet, 243 belli occaſio cum Polonis, 252 Literae eius ad Poloniae regem, 253 cum Sueciae rege compoſitio ſecreta, 264 documentum compoſitionis publicum inter Sueciae regem et eum, ibid. ſeq. in caſtra Suedica ingreditur, 269 in Pruſſiam reuertitur cum Sueciae rege, 270 colloquitur cum Sueciae rege Hollandi, 264 componit cum eodem in arce Labauienſi tertio 271-275 ſceptrum Polonum ambit, 322 Regi Polono Poſnaniam tradit, 357 colloquitur cum rege Polono et regina Bydgoſtiae et fit amicus. Pacta inter eum et regem Poloniae, 358 commiſſa regiminis ſumma Bogoslao Radziuilo Pruſſiae ducalis Berolinum diſcedit, 359 Sueciae regi ſcribit, ibid. alias ſimul literas ad eum addicit, 361 iterum ei ſcribit, 362 Polonis ſolis, niſi interueniente Hungariae rege, fidem non habet, 392 foedus defenſiuum inter eum et Leopoldum, Hungariae regem, 393 offenſiuum foedus inter eoſdem, 396 Regina Poloniae ad eum Berolinum venit. Quid cum eo tractauerit. Electoris reſponſum, 414 pacta eius. ratione traditionis Elbingae cum rege Polono a rege confirmantur, 489 a commiſſariis firmantur, 493 ei ſupremum ducalis Pruſſiae dominium addicitur, 494 conuentionem de coniungendis armis cum Polonis init, 501 ratificatur foedus cum eo a Polonis, 504 aſſecurationem facit de Elbinga regno Poloniae reſtituenda exſolutione ſummae conceſſae acceptâ. 509
Fraebelandt (Caſpar) auditor Poſnanienſis, caditur in ſyluis ad Caliſſium. 276
Fuga Polonorum ad Pilauice, 23 Coſacorum ad Bereſtecko, 78 Tartarorum ad Batow. 104
Funus Vladislai IV, Poloniae regis, 33 Caroli Ferdinandi Poloniae principis, 153 Wiſniowiecii ducis. 80

Gallia, ibi cor Ioannis Caſimiri in S. Germani fano relictum eſt. 516
Galliae regis, legati oratio in Senatu Varſauiae, 12 Gallicum oratorem euocat Poſnaniam rex Polonus, 388 Gallicam mediationem ſecreto primum admittit rex Polonus adiuuante coniuge, deinde ordinibus regni publicat, 398 cur Gallica mediatio reiici non poſſit, 399 clerus mediationem Gallicam fruſtra reiicere conatur, ibid. Gallicae mediationis trutina, 400 mediator pacis Oliuenſis, 445 Ludouicus XIV, pro ſe et ſucceſſoribus ſuis regibus ſecuritatem pacis Oliuenſis praeſtat, 482 Galliae rex, Poloniae regi abdicationem a regno perſuadet. 515
Gallinius (Petrus) Marſchalcus Orſanenſis, mittitur legatus ad Moſchorum Caeſarem. 228. 284
Gardie (Magnus de la) Liuoniae gubernator, Sueciae regni theſaurarius, colloquitur cum legatis Polonis, 159 Sueci regis nomine protectionem M. D. Lituaniae accepiat, 180 ſollicitudo eius circa Lituaniam, 207 conditiones deditionis Lituaniae, 208 defendit Rigam a Moſchis obſeſſam, 284 ſexcentos pedites Birzae a Gonſieuio obſeſſae in auxilium mittit, ibid. legatus Sueciae regis ad pacem cum Polonis Oliuae condendam. 466

Garner, militum tribunus, deducit Suecos vſque ad Croſſen dedita Cracouia, 349 mittitur a rege Pragam ad Hungariae Bohemiaeque regem. Pag. 371
Gauerlo (Puskin) et
Geuerlowicz, magni Moſchoniae ducis legati ad regem Poloniae, 57 eorum poſtulata. 58
Gdeſzynius (Marcus) centurio. 45
Gedanenſes reſpondent Sueciae miniſtris, 182 Elector Brandenburgicus ſolenniter ab iis excipitur, 184 Polonus rex eis ſcribit, 231 a Sueco premuntur. Quae Sueciae rex eis exprobrat, 266 eorum reſponſum, 267 Poloni regis, Gedani praeſentis, factae Gedanenſibus propoſitiones et eorum reſponſum. 277
Gembicki (Petrus) epiſcopus Cracouienſis, 33 mittit milites ad rebellem Napierski opprimendum Czorſtynum, 75 proteſtatur contra ſaeculares, 137 moritur Ratiboriae in Sileſia. Vitae eius compendium. 391
Gembicki (Ioannes) maior regni Secretarius, fit epiſcopus Culmenſis, 121 fit epiſcopus Ploenſis, 156 articulum ratione traditionis Elbingenſis ciuitatis ſubſcribit. 493
Gembicki (Paulus) caſtellanus Poſnanienſis, puncta deditionis palatinatus Poſnanienſis ſubſcribit, 165
Generales Poloni capti a Coſacis ad Corſuunum, 9 Sueciae regi valedicunt, 232 Tranſyluani capti a Tartaris, 347 Kalinouii vili pretio redemtum caput a Chmielnicio 404
Geres (Islan) Chanus Crimenſis, patrocinatur Chmielnicio, 7 reſpondet Turcarum imperatoris legato, 21 regis Poloni literae ad eum, 47 ſcribit regi Poloniarum, 48 pacem facit cum rege Poloniarum, 49 mittit legatum ad regem Varſauiam, 57 mittit iterum legatum, 62 conſilium eius contra Moſchos ſuggeſtum, ibid. nouus eius legatus Szefer Aga et poſtulata, 65 legati eius in Sueciam ſoluunt e portu Gedanenſi, ibid. mittit legatum ad caſtra regia, 132 expoſtulat rupta a Polonis Zborouiana pacta, ibid. pepigit foedus cum Polona republica excluſo Chmielnicio, 133 moritur. 146
Gerei (Machmet) ſuccedit fratri Islan Gerei, Tartarorum Chanus, 146 remittit Chmielnicii legatos amputatis naribus, ibid. literae eius leguntur in comitiis, 157 paciſcitur cum Chmielnicio, 201 ſcribit Poloniae regi, 242 internuntium ad Electorem Brandeburg. mittit, ibid. dimicat pro rege Polono, 202 funditus deletur Rakocius ad Hungariae fines a Tartaris. 347
Ghiſius (Fabius) ſuccedit Innocentio X ſummo Pontifici ſub nomine Alexandri VII, 147. vid. *Alexander VII.*
Gieccius, commiſſarius Harzfeldii componit cum Wirtzio ob deditionem Cracouiae, 349
Giſius (Conſtantinus) acriter ad Conſtantinow pugnat, 18 adiungitur Czarnecio ad defendendam Cracouiam, 178 Praemysliam a Rakocio oppugnatam defendit. 328
Glemboka ad, vincitur Chowanſcius, 510
Gliniany prope caſtra Polonorum, 22 ad Gliniany rex Polonus caſtra mouet contra Chmielnicium. 125
Glogouiam in Sileſia ſecedit rex Polonus. 206
Glowacki ductor Coſacorum palo affixus a Lituanis. 132
Glucbow a Polonis infectis rebus relinquitur. 511
Gniewoſz (Nicolaus Albertus de Olexow) Vladiſlauienſis et Pomeraniae epiſcopus, 33 moritur epiſcopus Cuiauienſis. Pag. 145
Gninski (Ioan. in Gnin) Succamerar. Pomeraniae etc. legatus regis Poloni ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 declarationem ratione articuli traditionis Elbingae ſubſcribit. 490
Godepski, dimicat cum Pyzdiowski in aula regis Sigismundi III. 411
Golinski fit captiuus Moſchorum. 201
Gonſieuius (Vincentius Coruinus) dapum inciſor M. D. Lituaniae, 20 fit minor exercitus Lituani dux, theſaurarius M. D. Lit. 141 capitur a Radiuilo et caueae includitur, 180 ſubſcribit pacta deditionis Lituaniae. Dat literas reuerſales Sueciae regis exercitus duci de la Gardie, et caſtra eius ſequitur, 211 Czarnecium in Pruſſiam ducalem ſequitur, 271 in villa Proſtki Boruſſiae ducalis Suecos et Electorales profligat, ibid. paciſcitur inducias trium menſium cum Electore Brandeburgico priuata auctoritate, 271 cum exercitu ſuo in Lituaniam redit, ibid. Birzam obſidet et capit. Sexcentos pedites Suecos ad internecionem delet, 284 Tractat foedera Poloni regis legatus cum Electore Brandenburgico, 357 expeditio eius in Liuoniam, 391 pro mediatione Gallica diſſerit, 399 capitur a Moſchis, 426 foedus Regem Poloniarum inter et Electorem Brandeborgicum ſubſcribit, 501 ſubſcribit etiam conuentionem coniungendis de eorum armis, 503 illi diſſenſio foederatorum imputatur, hacque de cauſa, ſclopi ictibus transfigitur. 510
Gorayski (Albertus) regens cancellariae regni, moritur. 226
Gorayski (Zbigneus) caſtellanus Chelmenſis, mittitur commiſſarius Lublinum ad militum ſeditionem ſopiendam, 57 deinde Lubecam ad tractatus cum Suecis, 70
Goski (Albertus) Coſacus a republica nobilitatur, 68
Grandentum a Lubomierſcio vi capitur. 443
Gregorius XV ſummus pontifex. 11
Gremboſzewski, Vrzendouienſis gubernator moritur. 153
Grodno, dedit ſe Moſchis, 180 a Moſchis per tractatus recipitur a Sapicha. 443
Grodzicki, cudacenſe propugnaculum defendit, 32 Leopolim defendens colloquitur cum Chmielnicio. 201
Gros (Fridericus) equitum praefectus in legione ducis Saxoniae, cadit in ſyluis ad Caliſſiom. 276
Grudzinski (Ioannes) palatinus Caliſſienſis moritur. 121
Grudzinski (Andreas Carolus de Grudno) Rozinenſis capitaneus, 20 caſtellanus Nakielcenſis, fit mortuo patre palatinus Caliſſienſis, 121 puncta deditionis palatinatus Caliſſienſis ſubſcribit, 165 Suecos ad Caliſſium profligat. 276
Grzybowski (Ioannes) capitaneus Varſauienſis. 20
Grzymaltowski, caſtellanus Poſnanienſis, quo duce nobilitas arma capit. 512
Grzymutowski (Chriſtophorus de Grzymutowice) caſtellanus Poſnanienſis, ſubſcribit pacta cum ſtatibus Marchiae. 286
Guldenklau (Andreas) Sueciae regis Conſiliarius ſtatus et legatus ad pacem cum Polonis Oliuae condendam. 466
Guldenſtern (Sigismundus liber baro de) ſupremus ciuitatis Marieburgenſis praefectus, 186 Marieburgum Suecis tradit, 240 praetenſio eius quod

ad bona in regno Sueciae, vi pacis Oliuenſis commendatur. Pag. 475

Guldenſtern (Maximilianus) Konopecki ſufficitur. 514

Gyldenſtern (Sigiſmundus) caſtellanus Gedanenſis, mortem cum vita permutat. 514

Habdacus, comitis Schlippenbach, Sueciae legati, emiſſarius ad Hungariae regem. Eiuſdem propoſitiones et Sueciae arcam. colloquium cum Schwarzembergio. 390

Halicia deſcribitur. 126

Hankiewicz (Stephanus) Secretarius regiae maieſtatis, literas fidei regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuenſem expedit, 485 confirmationem Regis Poloniae articuli ſeparati ratione traditionis Elbingae expedit. 491

Harodna, fluuius. 514

Hatzen (Benedictus ab) Sueciae regis tribunus militum, obſes datur Poloniae regi, 423 puncta deditionis Torunii ſubſcribit 426

Hatzfelds (Melchior comes ab) regis Hungariae campi Mareſchalcus generalis, cum octodecim millibus lecti exercitus ad Cracouiam venit, 340 Cracouiam occupat, 347 ad Wirtzii literas reſpondet. 348

Hedwig Eleonora, mater Caroli, Sueciae regis, nomine eius, alteras fidei literas mortuo Carolo Guſtauo, pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 488

Heidenſtein, Succamerarius Marieburgenſis in Guldenſternii munus ſuccedit. 514

Heider, Sueciae regis ſummus excubiarum praefectus, cadit in ſyluis ad Caliſſium. 276

Hiſtoria, illius partes. 1

Hilka, Coſacorum dux, cadit in praelio ad Konotop. 442

Hlebowicz (Georgius Carolus) generalis ducatus Samogitiae gubernator, literas fidei ordinum regni Poloniae, pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 484

Hollandi, articuli foederis inter Sueciae regem et ſtatus generales Hollandos. 257

Hollandi, hoc loco in Pruſſia, Elector Brandenburg. cum Sueciae rege componit. 264

Horn (Chriſtier) Sueciae regni ſenator, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 488

Hornius, Suecus, generalis vigiliarum praefectus captiuus Zamoiſcium deducitur. 248

Hoſtis captiui perfidia. 74

Houerbecke (Ioannes) Electoris Brandenburg. conſiliarius ſtatus intimus et legatus ad pacem cum Suecis Oliuae condendam. 466

Humanitas et in bello ſaeuitiae praeferenda. 22, n. 19

Humanum propugnaculum, Poloni et Tartari fruſtra oppugnant. 146

Hungariae rex, vid. Leopoldus I.

Hungari, eorum ſtratagema ad Soczauam, 126 aerarium Valachiae diripiunt. 130

Huſce, prope oppidum maioris Poloniae caſtra Polonorum. 163

Hutenus (Philippus) ſupremus in aula Polona decretorum notarius etc. vitricus Rudauſcii, horum annalium auctoris. 139

Huyberd (Petrus de) conſiliarius vrbis Medioburgi Zelandorum, articulos foederis cum Sueciae rege ſubſcribit. 260

Ianski, vice inſtigator regni, regis Poloni legatus in comitiis Boruſſiae Marieburgi. Pag. 184

Iaroslauium prope Czarnecius Sueciae regem adoritur et profligat, 232 Schoemberg, militum tribunus, Rakocium ibidem profligat. 328

Iaſinski, fidus Radzieiouii famulus, mittitur a domino ſuo ad Chmielnicium, 116 aperit ſecretum Zawilichouio, et ſiſtitur reus Potocio, ibid. vinctus ducitur Varſauiam, 117 facta inquiſitione abſoluitur. ibid.

Iaskolski (Marianus) anteſignanus confoederatae praetorianae cohortis ob non ſoluta ſtipendia. 441

Iebna (Fridericus de) Electoris Brandenburg. conſiliarius ſtatus intimus, pacta in arce Labauienſi ſubſcribit. 275

Iejoſjewski (Caſimirus Ludouicus) palatinus Breſcienſis, literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 484

Iezjernam prope Chmielnicius cum Tartaris paciſcitur. 201

Ilca, epiſcopatus Cracouienſis oppidum, datur a Sueciae rege Koniecpolſcio. 211

Imperator, vid. Ferdinandus III. et Leopoldus.

Inaugurationis regum Poloniae ſolennia. 35 ſeq.

Incendium Varſauiae in regio palatio. 71

Indignatio Lubomierſcii contra Czarnecium ad Magierow. 343

Indigenatus. Querimoniae Curlandorum ratione illius. 15

Induciae cum magno Moſchouiae Duce prolongantur. 514

Infans Poloniae naſcitur, Maria Anna Thereſia, 63 moritur. 79

Innocentius X, pontifex, quid regi Polono reſpondet, cum auxilia peteret, 67 mittit regi galerum et gladium, 72 reginae roſam, ibid. moritur. 147

Inſcriptio literarum affectato carens titulo occaſio belli Moſchouitici, 58 eadem offendit Coſacos. 84

Inſtrumentum pacis, vid. *pax* et *pacta*.

Ioannes Caſimirus, Opolienſis et Ratiborienſis dux, Sueciae rex, 25 eligitur rex Poloniae, 26 fata eius male praedicunt aſtrologi, 32 primum Czenſtochouiam deinde Cracouiam diſcedit ad coronationis ſolennia peragenda, 33 denunciatio regis Ioan. Caſimiri coronati, 38 Varſauiam reuertitur et Ludouicam Mariam, Vladislai IV fratris viduam in matrimonium ducit, 39 conditiones pacis cum Coſacis regi tranſmittuntur, 40. mittit legatos ad Moſchum et Tranſyluanum, 42 monitorias literas ad Chmielnicium ſcribit, 44 mittit legatum ad Coſacos, quem hi trucidant, ib. Mouet Varſauia contra Coſacos, ibid. Lublino mouet Socalium, inde Zborouium, 45 obſidetur a Chmielnicio ad Zborouium, 46 praemium 10000 aureorum in caput Chmielnicii ponit, ib. ſcribit Chano Crimenſi, 47 pacem facit cum Tartaris, 49 et Coſacis, 51 voti reus clarum montem inuiſit, 52 Varſauiae comitia celebrat, 56 reſpondet ad Moſchorum legatorum poſtulata, 58. Chani Crimenſis reſpondet legato, 66 pontifici ſcribit. 67 Ioannem Adriani S. I. legatum Viennam mittit, ibid. comitia ordinibus indicit, 67 Angliae regis Caroli II legatio ad regem Poloniae, ibid. quid ei reſpondetur, 68 legatos in Moſchouiam dimittit, 70 plenipotentiarios Lubecam ad tractatus cum Suecis conſtituit, ibid. Varſauia Lublinum mouet contra Coſacos, 72 vlterior in Ruſſiam profectio et militum nume-

numerus, 73 conſilium captiui Tartari ei ſogge-
ſtum, 74 caſtra ad oppidum Bereſtecko promo-
uet, 75 pugnam generalem decernit, 77 et aciem
inſtruit, ibid. Tartaros cum Coſacis profligat, 78
Varſauiam redit, 79 Boruſſiae ciuitates cum re-
gina inuiſit et Varſauiam redit, 92 iubet Radzie-
ieuium vt perduellem condemnare, 97 minae a
Radzieienianis aſſeclis contra regem in vulgus
ſparſae, 98 nobilitati literas Kilielii communi-
cat, 99 culpatur a ſenatu, 100 quid reſpondet
ad obiecta, ibid. conſulit ſenatum ſuper literis
Chmielnicii, 100 in Boruſſiam abit, 101 reſpon-
det Valachiae principi, 102 moeſtus ob cladem
Battouienſem, 104 literae eius ad nobilitatem et
edictum, 105 Lecto affixus decumbit, 107 Coſa-
corum legatos ad Chmielnicium dimittit, 119
mittit ſuos legatos, ibid. ſcribit Chmielnicio, 120
Varſauia Louicium ſecedit ob peſtiferam luem
graſſantem, 121 Louicio Grodnam transfert re-
giam, 122 conuocat Breſtiam Lituaniae ordines,
ibid. reſpondet literis Rakocii, 124 minus regni
ſigillum Andreae Trzebicki confert, ibid. re-
ſpondet legato Rakocii, 125 Leopolim reuerti-
tur, ibid. Leopoli Haliciam verſus mouet, 126
legatos Moſchos audit et dimittit, ibid. mittit in
Valachiam copias auxiliares in auxilium Rakocii
contra Chmielnicium, ibid. Vliatinom et inde
Camenecum progreditur, 128 mittit Machowski
ad obſeſſos Soczauiae in Valachia Coſacos, 128
turbatur Tartarorum in Ruſſiam aduentu, 129
expugnata Soczauia in Ruſſiam ſociorum conuer-
tit arma, 130 reſpondet legatis Tranſyluaniae
per cancellarium, 132 pacem facit cum Tartaro-
rum Chano excluſo Chmielnicio, 133 Varſauiam
redit, ibid. mittit legatum Trebicium Ratisbo-
nam, ibid. quid caeſar legato ſuo reſpondet, 136
ſuſpicio ſenatus de eo, 141 in Lituaniam profi-
ciſcitur, 143 conciliat ad tempus Radiuilum et
Gonſiewium, ibid. ſollicitus de bello Suedico, 162
Varſauia Louicium mouet, 165 Przyiemſcium
ad regem Sueciae expedit, 174 Sulciouiam caſtra
mouet, quem ſequitur Witembergius, 177
Przedboria Cracouiam verſus pedetentim recedit
ab omnibus deſertus, 178 in Sileſiam ſecedit, ibid.
Poloni promittunt Sueciae regi, ſe regem Ioan-
nem Caſimirum abdicaturos, 197 regis regno ex-
cedentis verba, 203 conuocat Senatores Oppo-
lium in Sileſia, 206 reuocatur a Poloniae proce-
ribus in Poloniam, 207 accipit a pontifice Alex-
andro VII ſubſidium, centum millia floreno-
rum, ibid. per Carpatium montium iuga dat ſe
viae, ibid. expedit Oppolio Danielem Zytkiewicz
ad Chmielnicium, 213 redit in Poloniam, 227
ſcribit magno Moſchorum duci, 229 Leopoli re-
ſidet, ibid. Literae eius ad Torunenſes, 230 ad
Gedanenſes, 231 votum eius ſolenne, 241 Chani
Crimenſis literae ad eum, 242 mittit legatum
vna cum Tartarorum internuntio Regiomon-
tum, ibid. ad Chmielnicium legatio, 243 Var-
ſauiam expugnat, 247 verba eius ad Witember-
gium, ibid. Decretum in captiuos Suecos, 248
ad Varſauiam ſubſiſtit. Nuntium accipit de ho-
ſtili in ſe animo Brandenburgici Electoris, 251
Electoris Brandeb. literae ad eum, 253 reſpon-
ſum ad has literas, 254 ſcribit Caeſari, 255 Ele-
ctoribus imperii 256 ad Varſauiam pugnat at a
Sueciae rege fugatur, 269 Quid ad pacem a
Sueciae rege ſine mediatoribus oblatam reſpon-
det, 270 Lublino in maiorem mouet Poloniam,
ibid. Caliſſiam diuertit, 271 menſae eius prin-
ceps Anhaltinus aſſidet, ibid. Gedani eius prae-
ſentia et ſolennitas, 277 Gedanenſibus propoſi-
tiones facit, eorum reſponſum, ibid. curam ex-
pugnandi munimenti, capitis denominati, Potocio
committit, 277 edictum eius contra inuaſores
Pomeraniae, 287 mittit Morſtinium Francofor-
tiam, 288 Czenſtochouiam proceres ad conſi-
lium generale vocat, 329 legatos mittit Vien-
nam ad Caeſarem, ibid. cum Leopoldo, Hunga-
riae rege pactionem facit, 330 reſpondet legatis
Bethlemi ob deditionem Cracouiae, 348 audit
magni Moſchouiae ducis legatum, qui de pactis
violatis queritur, 357 reſponſum eius legato da-
tum, 358 diſcedit cum regina Bromhergam, vbi
cum Electore Brandenburgico colloquitur et pa-
ciſcitur, ibid. Poſnaniam diſcedit, 371 expedit
tribunum militum Garnet Pragam ad Hungariae
Bohemiaeque regem, ibid. paciſcitur cum Daniae
rege, 371 expedit Czarnecium in Holſatiam vna
cum Opalinio, 373 Gallicum oratorem euocat
Poſnaniam, 388 mediationem Gallicam ſecreto
primum admittit adnitente coniuge, deinde or-
dinibus regni publicat, 398 cur mediationem
Gallicam reiicere non poſſit, 399 Poſnania Var-
ſauiam redit, 415 finitis comitiis Torunium
mouet, 416 indignatio eius in Auſtriacos, 441
diploma ſingulare Coſacis ob pacem perpetuam
dat, 442 Varſauia in Pruſſiam mouet, ibid. pa-
cem perpetuam init cum Suecis Oliuae, 465 ſeq.
omnibus praetenſionibus in Sueciae regnum re-
nuntiat, 469 cum ordinibus regni Sueciae regi
Sueciae Liuoniam trans et cis Dunauam, inſulam
Runen, et ius in Eſthoniam et Oſiliam cedit, 469
confirmat articulum ſeparatum ratione traditio-
nis Elbingenſis, 489 Friderico Wilhelmo abſo-
lutum Ducalis Pruſſiae dominium atque Praefe-
cturam Bytouienſem et Leonenburgenſem certis
conditionibus addicit, 494 conuenit cum Bran-
deburgi Marchione de coniungendis armis, 501
incolas Ducalis Pruſſiae a iuramento abſoluit, 508
illi perſuadet de eligendo ſucceſſore Regina, 510
electionem ſucceſſoris in comitiis prouincialibus
commendat, ibid. in Lithuaniam proficiſcitur, ib.
Radzieiouium in gratiam recipit, ibid. cum exer-
citu in Vkrainam it, 511 Moſchouiae ditiones,
Dziewica vi occupata, ingreditur, ibid. Moſcho-
rum duci, pacem offerenti, inducias trium men-
ſium concedit, ibid. Varſauiam venit, ibid. Mu-
nera Lubomierſcii diſtribuit, 512 Comitia indi-
cit, ibid. Exercitum contra Lubomierſcium col-
ligit et caſtra locat, ibid. mittit huius aliquam
partem contra eum, quae infauſto dimicat prae-
lio, ibid. arma deponit certis ſub conditionibus,
ibid. Torunium proficiſcitur, 513 iterum contra
Lubomierſcium eius dimicat exercitus, ſed clade
accepta de pace agit, ibid. Nuntium accipit de
Lubomierſcii morte, 514 Inſtitutum illius de
Principe de Conde ad Regiam Poloniae dignita-
tem promouendo, Reginae amouebitur morte,
ibid. Coniugis amantiſſimae funeris exequias
proſequitur, ibid. legatum Turcarum ad Impera-
torem mittit declinando de bello, ibid. Senato-
res Varſauiam conuocat, illiſque ſe breui a regno
abdicaturum ſignificat, 515 exteris legatis idem
patefacit, ibid. Comitia hac de re indicit, ſuaque
ſponte regno abdicat, ibid. fata illius ſingularia
recen-

recenſentur, 516 Abdicatione 1668 peracta, in Galliam proficiſcitur, ibique Niuerui 1672 e viuis decedit, ibid. Eius animi virtutes additamentorum finis enarrat. Pag. 516

Iſaykowski (Franciſcus Dolmat) M. D. Lit. referendarius, fit epiſcopus Smolenſcenſis. 44

Isbrands (Ioannes) deputatus Hollandus, articulos foederis cum Sueciae rege ſubſcribit. 260

Iuanouicius (Nikula dux) legatus Moſchus ad tractatus pacis cum rege Polono. 283

Iuanouicius (Kiuazius Iuánius) legatus Moſchus ad tractatus pacis cum rege Polono. 283

Iudicia, circa futuram regis Poloni electionem. 322

Iudicki, Melitenſis eques captiuatur a Radiuilo. 180

Iuramentum belli ducum, 19. Poloniae regum ante coronationem, 35 belli ducis, 223 commiſſariorum, 224 exercitus et nobilitatis, ibid.

Iurium Poloniae confirmatio. 36

Iwlaſzewski (Caſimirus) Palatinus Breſtenſis, articulum ratione traditionis ciuitatis Elbingenſis ſubſcribit. 493

Kalinowski (Martinus) palatinus Czernichouienſis, dux campeſtris, contra Chmielnicium ad Corſunum pugnat, 8 fit captiuus Tartarorum, 9 caedit rebellem Nieczai cum quiudecim millibus Coſacorum, 72 Camenecenſe ingreditur propugnaculum, ibid. praeſens in expeditione contra Coſacos anno 1651. 74. 77 ſupremus bellorum miniſter, 99 caſtra opponit ad Battow Chmielnicii filio aduentanti, 102 milites Poloni temeritatem ei exprobraut, 103 verba eius ad milites, 104 ſedare vult tumultum, ſed fruſtra, ibid. iubet Germanos milites armis in Polonos amicos et ſocios vti, ibid. occiditur a Tartaro poſt praelium Battouienſe. ibid.

Kalinowski (Samuel) Dominus in Vſiatyn, capitaneus Braclauienſis et Lytinenſis. 64

Kalinowski, filius ſummi exercituum ducis, captiuus poſt cladem Battouientem Chmielnicii filii iuſſu a carnifice capite plectitur. 104

Kapudzilar cibaie, Kappidi Baſſa, legatus ad chanum Crimenſem. 21

Karchowski (Alexander de Karchow) 20

Kazanowski (Adamus in Czaſnicki) curiae regni Mareſchalcus, 33 moritur Varſauiae 56

Kazanowski (Ioannes) caſtellanus Halicenſis, cadit in pugna ad Bereſtecko. 76

Keiſerſtein (Ioannes liber baro de) militum tribunus, commiſſarius Hatzfeldii, componit cum Wirtzio ob deditionem Cracouiae, 349 legatos Moſchos clam Cracouia educit, 441 ab imperatore Leopoldo Cracouia vna cum militibus excedere iubetur. 442

Kemini (Ianuſſius) Tranſyluaniae principis generalis, 129 Literae eius ad Stanislawski, 338 Czarnecium petit per Druskicoicium, vt pugnam differat, 343 fit captiuus Tartarorum, caeſis Tranſyluanis. 347

Kerkenius, magni Moſchouiae ducis generalis, cadit, ad Sklow. 143

Keſſowski (Alexánder) Abbas Oliuenſis, Electorem Brandenburgicum ſalutat. 183

Keslerus (Wilhelmus) Curlandiae dux, fit neutralis, 143 oratio legati eius coram ſenatu Polono, 15

Kiouia, tractatus pacis ibi cum Coſacis, vano conatu, 17 eandem intrant Lituani, 80 eandem oppugnat Vichoulus vano conatu, 417 ad duos annos Moſchouiae Duci conceditur. Pag. 514

Kiſiel (Adamus de Bruſilow) palatinus Braclauienſis, eligitur a ſenatu commiſſarius ad Coſacos, 17 mittit milites contra eos, 18. 19 iterum a rege ad Coſacos mittitur, 33 fit palatinus Kiiouienſis, 43 comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 praeſidet comitiis Coſacorum Pereaslauiae a Chmielnicio celebratis, 57 literae eius ad regem, 60 commiſſarius ad Coſacos a republica conſtituitur, 68 frater eius Germanus gubernator Cirkaſſienſis mergitur, 72 praeſens in expeditione contra Coſacos anno 1651, 74 eius de finiendo bello ſententia, 81. 84 tractat Bialocerkuiae cum Coſacis de pace, 85 de vita ibi periclitatus, ibid. relatio eius de tractatu pacis et inſolentia Coſacorum, 86 inuectiua eius in Chmielnicium et Coſacos, 87 Bohuſaniam in vlteriorem Ruſſiam ſecedit, aulae et militiae valedicens. Eius encomium, 93 literae eius ad regem, de nouis Chmielnicii tumultibus, 99 mittitur commiſſarius ad Chmielnicium, 100 moritur. Laus eius poſthuma. 139

Klodzinski (Vladislaus) ſubſcribit pacta cum ſtatibus Marchiae. 286

Kobierſzycki (Stanislaus) palatinus Pomeraniae, ſcripſit vitam Vladislai IV, 35, n. 27 cum adhuc eſſet caſtellanus Gedanenſis mittitur Lubecam a rege ad tractatus cum Suecis. 70. 97

Kobierzycia, coniux Czarnecii. 513

Koch (Ioannes) Sueciae regis legatus ad Poloniae regem. 144

Kochowski (Veſpaſianus) Autori additamentorum dedit ſuntes. 516, n.

Königsmarck (N. comes de) geſta eius in Germania, 275 capitur a Gedanenſibus, 276 in priſtinam libertatem reſtituitur, 474 bona immobilia in ditionibus Electoris Brandenburg. ei reſtitui debent, vi pacis Oliuenſis. 477

Kokenhauſen, diripitur a Moſchis. 284

Komorowski (Adamus) gubernator Vilnenſis, ſubſcribit pacta deditionis Lituaniae. 211

Koniecpolski (Alexander) regni vexillifer, Chmielnicium ſuum ad tribunal citat, 7 de eius famulo Czaplinio queritur Chmielnicius, 10. deſtinatur belli dux a republica, 18 mittit milites contra Coſacos, ibid. 40. 42 Sueciae rex dat ei oppida Bozencin et Ilzam, 211 cum duodecim millibus militum in Boruſſiam venit, 218 Sueciae regi valedicit, 232 moritur palatinus Sendomirienſis. 443

Koniecpolski (Ioannes a Koniecpole) palatinus et generalis Siradicenſis, Petricouiam recipit. 248

Konopacki (Iacobus Octauius) caſtellanus Elbingenſis morti ſuccumbit. 514

Konotop, Moſchorum ibi clades. 442

Kopec (Ioan. Carolus) Palatinus Plocenſis, articulum ratione traditionis Elbingenſis ſubſcribit. 493

Korecki (Samuel Carolus dux) mittit milites contra Coſacos, 19 comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 moritur vltimus ducum Korecciorum. 72

Korycki (Samuel) Vladislai Dominici, ducis in Oſtrog, cohortium praefectus generalis. 46

Korycinski, canonicus Cracouienſis fit praepoſitus Miechouiae. 156

Korycinski (Stephanus de Pilca) Oſwiecimenſis praefectus, fit regni procancellarius Radzieiouii loco,

loco, 97 legatis Coſacorum regis nomine reſpondet, 119 fit ſupremus regni cancellarius, 126 Baſſa Siliſtrenſis ei ſcribit, 130 colloqoium inter eum et Tartarum legatum, 132 reſpondet Tartaro nomine regis ſui, 133 ſubſcribit paci cum Tartaris factae, ibid. literae eius ad Witembergium, 244 ad principem ab Auerſperg, 256 regem Poloniae praecedit cum Gedanum ingrederetur, reſpondet Syndico Gedanenſi regis nomine, 277 moritur. Pag. 415

Kos (Ioannes) Palatinus Culmenſis morti ſuccumbit. 511

Kotowski (Conſtantinos) Regiae laricatorum cohortis optio, capite plectitur. 512

Kozlowski (Stanislaus) pincerna Sandecenſis. 198

Kraſinski legatus terreſtris, Laſocium contradicentem percutit, praeſente rege, pleno ſenatu. 157

Kraſinski palatinus et generalis Maſouiae. 184

Kraſinski (Ioannes Caſimirus in Kraſne) palatinus Plocenſis, legatus ad pacis tractatus cum magno Moſchouiae duce, 282 fit regni theſaurarius. 415

Kretkowski (Damian) fit caſtellanus Culmenſis. 511

Kroſnowski (Nicolaus) archiepiſcopus Leopolienſis, moritur. 136

Krzywonos, dux rebellium nequam, deuaſtat Podoliam, 9 pugnat et profligat Polonos ad Conſtantinow, 18 oppidum Polomne funditos perdit, 22 plumbo traiicitur ad Barom. 41

Kufſtein (comes a) Ferdinandi III caeſaris ad Poloniae regem legatus. 206

Kurck (Canutus) Sueciae regni Senator, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 488

Kutnarski, Valachiae principis intimus Secretarius, indigenatu Poloniae a republica donatur, 68. 101 legatus ad regem Polonum. 125

Labauienſia pacta inter Sueciae regem et electorem Brandenburg. 271 per pacem Oliuenſem in aeternum annihilantur. 478

Labicki (Nicolaus a Radzanow) Succamerarius Goſtinenſis articulum ratione traditionis Elbingenſis ciuitatis ſubſcribit. 493

Lachowicae propognacoli obſidio a Moſchis ſoluitur. 509

Lanckoroncki (Pacoslaus a Brzezie) ductor diſtrictus Proſzouienſis. 198

Lanckoroncki, palatini Ruſſiae filius, datur obſes Tartarorum Chano. 133

Lanckoroncki (Stanislaus a Brzezie) caſtellanus Camenecenſis, 40 fit palatinus Braclauienſis, 43 mittitur commiſſarius Lublinum ad militum ſeditionem ſopiendam, 57 praeſens in expeditione contra Coſacos anno 1651, 74 fit terrarum Ruſſiae palatinus et minor Poloni exercitus dux, 141 occaſione Chmielnicii Sueciae regi valedicit, 203 caſtra Duglaſſii deſerit, 220. 223 mittitur Czehriniom a rege ad Chmielnicium, 243 cum exercitu in Poloniam abit 279 moritur, cui minor belli dux ſoccedit, regni Mareſchalcus Lubomierſcius. 329

Lanckoroncki (Venceslaus a Brzezie) tribonus. 223

Landshuti confoederatio ordinum et exercitus Poloni. 227

Langenar, ſupremus comitis Wrzezowicz vicarius, cadit in ſyluis ad Caliſſium. 276

Lapithae, populi Theſſaliae. 289, n. 85

Laſez (Petrus) excobiarum contra Tartaros praefectus, moritur, 43 veſte ex decretis infamiae ſupra ſe obtentis conſota vtebatur. Pag. 112

Laskowski (Stanislaus) palatinus Plocenſis, literas fidei ordinum regni Poloni pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 484

Laſocki percutitur a Kraſinio, pleno ſenatu, praeſente rege. 157

Lebowicz (Georgius) palatinus Smolenſcenſis, commiſſarius ad tractanda foedera Bialocerkuiae cum Coſacis, 85 contradicit Radiuilo. 180

Ledichowski (Stephanus) Succamerarius Cremenecenſis, ſucceſſoris electioni contradicit. 510

Legatio Byzantini Caeſaris ad Chanum Crimenſem, 21 Ferdinandi III, Caeſaris, ad ſenatum Polonum, 12 comitis a Poettingen ad Sueciae regem, 204 in Moſchouiam, 284 ad Rakocium, 328 Caroli II, Angliae regis ad Polonos, 67 Electoris Brandenburgici ad Polonos, 14 Chani Crimenſis ad Polonos, 16. 57. 62. 65. 242 in Sueciam, 65 ad Electorem Brandenburgicum, 242 Chriſtinae Sueciae reginae ad Polonos, 13. 29 Curlandiae ducis ad Polonos, 15 Chmielnicii ſeu Coſacorum ad Polonos, 10. 16. 50. 105. 119 ad Potocium, 87 ad Chanum Crimenſem ab eodem deſpectui habita, 146 Galliae regis ad Polonos, 12. 28. 256 Pontificis Innocentii X ad regem Polonum, 72 Magni Moſchooiae ducis ad Polonos, 57. 126 357. 513 ad caeſarem Ferdinandum III, 143 ad caeſarem Leopoldum Viennam, 440 Regis Poloni et Polonorum ad caeſarem Ferdinandum III, 67 Trebicii Ratisbonam, 133 palatini Lencicienſ. Viennam, 206 Leſcinii et Wielopolſcii Viennam, 282 Misskonii Viennam, 329. 402 Leſcinii regni theſaurarii Viennam, 329 ad caeſarem Leopoldum Olſeuii Viennam, 441 eiuſdem Francofurtum ad imperii Electores, 228. 404. 412 Maſſinii Pragam, 388 Reg. Poloni ad Coſacos, 33. 44. 119. 213 243 in Angliam et Hollandiam Pinocii, 444 ad Moſcouitas, 42. 58. 70 ad Rakocium, 42 ad Sueciae regem, 70. 97. 156. 174. 198 ad Electorem Brandeborgicum, 242 Rakocii ad Polonos, 125 130. 343. Sueciae regis ad Polonos, 144 Venetorum ad Polonos, 44 Suecorum oratorum in Tartariam, 65 Radzieienii ad Chmielnicium ex Suecia. 116

Legati, ad tractatus pacis cum Soeciae rege Stockholmiam, 157 armiſtitium petunt, nec impetrant, 161 eorum manifeſtatio, 162 Sueciae regi valedicunt, munera accipiunt et in Poloniam reuertuntur, ibid. propoſitiones legatorum Polonorum in negotio pacis Oliuenſis pertractandae, 446 legatorum caeſareorum, 447 legatorum electoralium Brandenburg. 448 propoſitiones legatorum Suecicorum in negotio pacis cum legatis caeſareis pertractandae, 449 eorundem cum legatis elector. Brandenburg. pertractandae, 451 eorundem declaratio legato Gallo de Lumbres facta, 452 eorundem reſponſum ad ea, quae a Polonis poſtulantur, 452 eorundem reſponſum ad propoſitiones legationis caeſareae, 454 eorundem reſponſum ad propoſitiones legatorum Brandenburgicorum, ibid. ſeq. Legatorum Polonorum reſponſum ad propoſitiones legatorum Suecicorum ad pacis tractatus exhibitas, 456 reſponſum legationis caeſareae ad propoſitiones legatorum Suecorum, 459 reſponſio legationis Elector. Brandenb. data ad propoſitiones a legatione Suedica extraditas, 461 legatum

tum mittunt Poloni ad Turcarum caeſarem declinandi belli cauſa. Pag. 515
Lempicki, tribunus Polonus, mittitur a Chmielnicio ad Potociom. 90
Lengnich (D. Gottfried) Polonorum nomen a Lazis deriuat, 335, n. 98 ex illo additamentorum fontes editor hauſiſſe dicit. 516, n.
Lengonik, pagus, ibi de pace agitur. 513
Leopoldus, Hungariae ac Bohemiae rex, reſpondit ad Poloni legati propoſitiones, 329 componit cum legato Polono, puncta compoſitionis, 330 reſpondet ad Maſſinii, legati regis Poloni propoſitiones, 390 foedus defenſiuum inter eum et Electorem Brandeburg. 393 offenſiuum inter eoſdem, 396 eligitur Romanorum imperator die VIII Iulii anno 1658, 440 reſponſum Moſchorum legatis ab eo datum, 441 reſpondet legato Polono Olſzeuio, ibid. iubet milites ſuos Cracouia excedere. 442
Leopoldus Wilhelmus, archidux Auſtriae, ſceptrum Polonum ambit. 322
Leopolis obſidio, 25. 201 deſcriptio, 125 tentatur a Rakocio, Leopolienſium reſponſum. 328
Lepanow, Moſchorum generalis, cadit in praelio ad Konotop. 442
Leſczynnus (Ioannes) Procancellarius, illi maius a rege regni traditur ſigillum. 514
Leſczynski (Andreas de Leſzno) epiſcopus Culmenſis et Pomeſaniae, procancellarius regni, 33. 44 declaratur regni ſupremus cancellarius, 67 praeſens in expeditione contra Coſacos anno 1651, 74 Chmielnicio ſcribit regia nomine, 100 fit archiepiſcopus Gneſnenſis, 121 ſententia eius de mediatione Gallica, 399 verba eius ad regem, ibid. moritur. 415
Leſczynski (Ioannes de Leſzno) abbatiae Paradiſienſis adminiſtrator, germanus archiepiſcopi Gneſnenſis, fit epiſcopus Kiionienſis, 136 deinde epiſcopus Culmenſis, 156 mittitur legatus ad imperatorem, qui auxiliares ſollicitaret copias, 163 moritur. 226
Leſczynski (Boguslaus comes in Leſzno) generalis maioris Poloniae praefectus, comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 fit regni theſaurarius, 57 mittitur commiſſarius Lublinum ad militum ſeditionem ſopiendam, ibid. praeſens in expeditione contra Coſacos a. 1651, 74 fit gubernator Oſtrenſis, 97 mittitur legatus Viennam, 329 compoſitis rebus reuertitur ad regem, 331 pro mediatione Gallica differit, 399 fit regni procancellarius, 415 moritur. 443
Leſczynski (Venceslaus comes a Leſzno) epiſcopus Varmienſis et Sambienſis, praeſens in comitiis Boruſſiae Marieburgi, 184. 252 tractat foedera cum Electore Brandenburgico, 357 fit archiepiſcopus Gneſnenſis, 415 literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit, 484 diem obit ſupremum. 514
Leſczynski (Thomas) Chelmenſis epiſcopus vrget regem, vt inteſtini belli flammam extinguat, armaque deponat. 512
Leſczynski (Ioannes) caſtellanus Gneſnenſis, mittitur Lubecam a rege ad tractatus cum Suecis, 70 mittitur palatinus Lencicienſis legatus Stockholmiam, 156 reſpondet ad belli declarationem per Roſenheimium Sueciae regis nomine factam 158 reginam Sueciae inuiſit, 159 reſpondet Sueciae cancellario ad puncta, ob quae Sueciae rex Poloniae bellum inferre decreuit, 160 verba eius ad cancellarium Sueciae, 161 monet Canterſteinium elapſi temporis ad reſumendos tractatus, 174 mittitur legatus a rege Viennam, quid ibi egerit, 206 palatinus Poſnanienſis mittitur legatus Viennam, 282 legatus regis et reipublicae Poloniae ad pacem Olinenſem condendam. Pag. 466
Leſzno (Ioannes comes de) Palatinus Poſnaniae ſubſcribit declarationem articuli ſeparati Elbingae traditionis ratione, 490 articulum declaratorium ratione ciuitatis Elbingenſis ſubſcribit. 492
Leſzno (Vladislaus de) Palatinus Lencicienſis eundem ſubſcribit. 493
Leſzno (Venceslaus de) Epiſcopus Varmienſis S. R. M. Pol. et Suec. Plenipotentiarius ſubſcribit foedus inter Poloniae Regem et Electorem Brandeburgicum. 501
Leſzno, oppidum, familiae Leſcinianae ſedes, incenditur per Opalinium. 250
Lewenhaupt (Carolus Mauritius) comes de Rasburg et Falckenſtein, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 488
Lezaiſcum prope a Polonis obſeſſus Sueciae rex. 234
Lezenice (Thomas de) epiſcopus Chelmenſis, literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit, 484 articulum ratione traditionis ciuitatis Elbingenſis nomine reipublicae Poloniae ſubſcribit. 493
Lezynski (Thomas) abbas Wonchoenſis, ſupremus theſauri notarius, comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 fit epiſcopus Chelmenſis. 391
Libſteinski (Franciſcus Carolus comes a Colowrat) legatus caeſaris ad pacem cum Suecis Oliuae condendam. 466
Lillie (Axel) Sueciae regni ſenator, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 488
Linde de, campi mareſchalcus Suecus, Elbingam ingreditur. 213
Lipie pagus, ad quem Czarnecius aliquot millia Suecorum profligauit. 270
Lipski, ſacerdos, ad ciuitatem Toronenſem a rege mittitur, qui illi regis nomine, vt praeſidium reciperet, imperat. 514
Lis inter Radzieieuium et coniugem. 94
Liſola (Franciſcus de) Ferdinandi III caeſaris miniſter reſidens in Polonia, 12 regis Hungariae arma minitatur Electori Brandenburgico, 357 labores eius Berolini, 392 foedus offenſiuum et defenſiuum inter Auſtriacam domum et Electorem Brandenburgicum ſubſcribit, 393 legatus caeſaris ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 foedus Ioannem Caſimirum inter et Fridericum Wilhelmum ſubſcribit. 501
Literae reſtium, quid ſint in Polonia. 138, n. 61
Literae Ferdinandi III caeſaris, ad ſenatum Polonum, 12 Chriſtinae Sueciae reginae ad ſenatum, 13 Tartarorum chani, 16 Senatus Poloni Conſtantinopolim, 21 Innocentii X, pontificis ad rempublicam, 28 Poloniae ſenatorum ad Sueciae reginam, 30 eorundem ad eandem aliae, 31 Poloni regis ad chanum Crimenſem, 47 chani Crimenſis ad regem Poloniarum, 48 Chmielnicii ad regem, 48 regis Poloni ad Innocentium X pontificem, 67 Potocii ad regem, 65 Kiſielii ad regem, 66 Chmielnicii interceptae ad Rakocium, 73 Radzieieuii ad nobilitatem

tatem in comitiis praeſentem, 95 palatini Poſnanienſis ad regem, 98 Kieſielii ad regem, 99 palatini Valachiae ad regem Poloniae, 102 regis Poloni ad Valachiae principem, ibid. Chmielnicii ad Camenecenſes, 106 regis Poloniae ad Chmielnicium, 120 Georgii Rakocii ad Polonum regem, 123 regis Poloni ad Rakocium, 124 Rakocii ad ſupremum cancellarium, 126 Baſſae Siliſtrenſis ad cancellarium Poloniae, 130 Sueciae regis ad regem Poloniae, 144 Sueciae ſenatorum ad ſenatores Polonos, 148 Poloniae ſenatorum ad ſenatores Suecos, 151 Witembergii ad palatinatus maioris Poloniae, 163 palatinatuom Poſnanienſis et Caliſſienſis ad Witembergium, ibid. Sueciae regis ad caeſarem Ferdinandum III, 170 Canterſteinii ad palatinatum Lencicienſem, 174 Sueciae regis ad regem Poloniae, 176 Stembocii ad Torunenſes, 183 Sueciae regis ad maiores Polonos, 191 eiuſdem ad nobiles terrae Ciechanouienſis, 192 literae ſic dictae reuerſales a palatinatuom deputatis Sueciae regi dantur, 197 Sueciae regis ad Electorem Brandenb. 214 Poloni regis ad magnum ducem Moſchoniae, 229 ſenatus Poloni ad Moſchoniae ſenatores, ibid. protectoris Angliae ad Sueciae regem, 237 Chani Crimenſis ad Poloniae regem, 242 ad Electorem Brandenb. 243 cancellarii regni ad Witembergium, 244 Witembergii ad cancellarium, 245 Electoris Brandenb. ad regem Polonum, 253 regis Poloni ad Electorem Brandenburgicum, 254 ſenatus Poloniae ad Electorem Brandenburgicum, 255 Poloni regis ad caeſarem, ibid. ad electores imperii, 256 Poloniae cancellarii ad principem ab Auerſperg, 256 ſeq. Sueciae regis ad auguſtum caeſarem, 260 docis Areſchotti ad Gedanenſes, 268 Rakocii, Tranſyluaniae principis, ad comitem Zebrzydowium et Lubomierſcium, 326 Lubomierſcii Mareſchalci ad Rakocium, 327 Rakocii ad Sueciae regem, 331 eiuſdem ad electorem Brandenb. 332 eiuſdem ad Zamoiſcium, 333 Stanislauii ad Poloniae reginam, 337 Ioan. Keminii ad Stanislauium, 338 Mikieſii Tranſyluaniae cancellarii ad Vitouium, caſtellanum Sendomirienſem, ibid. Przyiemſcii ad fratrem Chriſtophorum contra Auſtriacos, 350 Electoris Brandenburg. ad Sueciae regem, 359 a collegio Electorum ad regem Poloniae, 410 a collegio Electorum ad Sueciae regem, 411 Sueciae regis ad regem Galliae, 435 ad confoederatos Belgii, 437 Daniae regis ad Czarnecium. 439

Lituani, nobilis eorum victoria de Coſacis, 32 Kiiouiam intrant, 80 puncta eorum Suecis oblata, 180 contradicunt Radiuilianae propoſitioni, ibid. deditionis inſtrumentum Lituaniae, 207 Moſchos contra dimicant, hoſtium ſex millia profligant, viginti millia vincunt. 510

Lituania, eam vaſtat Semiluna, 22 ingreditur magnus Moſchouiae dux, 142 Moſchorum ibi victoria. ibid. ſeq.

Lituinenko, Chmielnicii legatus ad Potocium. 86

Liuoniae, loca per Gonſieuium occupata, 391 Liuonia auſtralis Poloniis, ſeptentrionalis vero Sueciis vi pacis Oliuenſis aſſignatur. 470

Loben (Ioan. Fridericus L. B. de) nomine ſtatuum Marchiae ſubſcribit pacta cum maioribus Poloniis. 286

Los (Vladiſlaus) diſtrictus Dobrynenſis nuntius, diſceſſu ſuo comitia infectis rebus ſoluit. Pag. 512

Louicium deſcribitur, quomodo peruenit in ditionem archiepiſcopi Gneſnenſis, 121 ingreditur Sueciae rex. 177

Lubecae tractatus Polonorum cum Suecis. 70

Lubikowski (Nicolaus) poſſidet bona domus Batoreanae. 139

Lubinski (Matthias) archiepiſcopus Gneſnenſis, mortem Vladiſlai IV, Poloni regis, nobilitati publicat, 11 coronat Ioannem Caſimirum, 35 moritur. Encomium eius. 121

Lublinum, deſcribitur, a Moſchis oppugnatur et diripitur, 201 Poloni eo potiuntur. 236

Lubomirski, (Stanislaus, comes in Wiſniez) palatinus Cracouienſis, moritur. 43

Lubomirski (Conſtantinus comes in Wiſniez) Sandecenſis et Bialocerkieuienſis capitaneus. 20

Lubomirski (Alexander) ſtabuli regni praefectus, 20 vxor eius fuit Helena Tecla, Oſſolinii cancellarii filia, 64 rex eum mittit contra rebellem Napierski. 75

Lubomirski (Georgius, comes in Wiſniez, S. R. I. princeps) Stanislai palatini Cracouienſis filius, generalis Cracouienſis, mittit milites contra Coſacos, 19 comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 fit maior regni Mareſchalcus, 56 praeſens in expeditione contra Coſacos anno 1651, 74 fit gubernator Viſtenſis, 97. 117 regem in Poloniam reducem deducit, 227. 232 obſidionem Cracouienſem ſoluit. Variorum de eo ſermones, 279 Rakocius ei ſcribit, 326 reſpondet ad Rakocii literas, 327 obuiam it Rakocio, 328 a rege Czenſtochouiam ad conſilium generale vocatur. Fit dux campeſtris mortuo Stanislao Lanckoronio, 329 Tranſyluaniam cum Polonis intrat, 340 indignatio eius contra Czarnecium, 343 pro mediatione Gallica diſſerit, 399 in Pruſſiam mouet, 442 Graudentium vi capit, 443 legatus reg. Poloni ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 in Vkraina armis bono euentu decertat contra Moſchos, 509 impedit electionem ſucceſſoris viuente adhuc Rege, 512 regina eum perdere ſibi proponit, ibid. eius laus ibid. de eo nuntiorum in comitiis ſententiae ſunt diuiſae, ibid. capitis damnatur ibid. ſecedit Vratislauiam ibid. eius munera aliis deferuntur ibid. armata manu in Poloniam redit, ſeque cum exercitus Poloni parte coniungit, ib. regis exercitum ad Czenſtochouiam vincit, 1300 caedit, eius primores et mille milites capit, captos ſine pretio dimittit, ibid. eum rex ſequitur, ibid. ſed certis ſub conditionibus, acie iam inſtructa, arma deponuntur, ibid. deprecandi cauſa ad regem venit, deinde Vratislauiam redit, 513 comitia de eo reſtituendo inſtituuntur, diſſoluuntur, ibid. bellum magis inſtruitur, ibid. eius militum numerus, ibid. praelium cum regiis init et victoriam reportat, ibid. cum rege de pace agit, ibid. ſubito Vratislauiae vitam cum morte mutat, et Wiſnicii inanime eius delatum in Poloniam corpus tumulatur. 514

Lubomiecius, per eum rex Chmielnicii animum tentat. 243

Ludouica Maria, Vladiſlai IV primum, deinde Ioannis Caſimiri, Poloniae regum coniunx. Febri correpta decumbit Varſauiae, 34 nubet Ioan.

Caſimi-

Caſimiro, 69 animus eius et in caſtris praeſentia, 72 Lublino Varſauiam redit, 73 accipit praefecturam Lontzenſem condemnato Radzieiolo, 97 principem Poloniae parit, ibid. abducitur per ſenatores vna cum regio theſauro Craconiam, 165 ex Sileſia mouet in Poloniam, 251 inſidiae ei Gedanum proficiſcenti a generali Sueco Stembocio ſtruuntur, 278 quid ad oblatas literas paſſus a Stembocio reſpondit, ibid. Vrangelio a Stembocio miſſo mille aureos donat, ibid. militem Polonum ſiſtere conatur. Czarnecii conſilium ei ſuggeſtum, 278 dat literas ad Potocium in cauſa Rakocii, cui multum fauebat, 346 Rakocii filius deſtinatur ab ea in regem Poloniae, ibid. iraſcitur domoi Auſtriacae, 347 Polonos exprobrat, ibid. Electrix Brandenburgica perſuadet reginae Poloniae aliqua ſecreto, annuente rege Electoris propoſitionibus, 358 Querelas eius contra Auſtriacos, 388 in perniciem Auſtriacorum a Gallis animatur, 399 ducatus Opolienſis et Ratiborienſis ei traduntur, 403 querelae eius contra Auſtriacos nomine cleri maioris Poloniae, 404 Poſnania Berlinum excurrit ad Electorem. Quid cum Electore tractauerit, 414 tractat Oliuae pacem cum Suedicis legatis, 445 perſuadet Ioanni Caſimiro, marito, vt rege adhoc viuo, eligeretur ſucceſſor, 510 procurat regium Poloniae ſolium Principi de Conde, ibid. Lubomierſcium, qui caput huic electioni contradicentium fuit, perdere quaerit, 512 bellum inteſtinum hoc propoſito regno infert, ibid. tandem omnia videns fore vana, Pacium, Lituaniae cancellarium, ſuum ſentat facere, 514 eius propoſitiones Pacius renuit, ibid. die altera apoplexia anno aetatis quinquageſimo quinto decedit correpta, ibid. Eius funeris exequias rex Cracouiae proſequitur. ibid.

Lumbres (Antonius de) Galliae legatus, 256 Suggeſta eius conſilia Stembocio generali Sueco, 278 regina Poloniae inſtigatur ab eo in Auſtriacos, 350 legatus mediator ad pacem Oliuenſem. 465

Machmes Gerei, vid. Gerei.

Machouius (Sebaſtianus) Polonorum belli dux, capitur in Vkraina. 514

Machowski (Ioannes) tribunus Polonus militum, 83 literas a Potocio defert Chmielnicio, 84 perſuadet Chmielnicio arcana quaedam, ibid. redit ad Potocium, 84 mittitur commiſſarius ad regem, 100 mittitur a rege ad obſeſſos Soczauiae in Valachia Coſacos, 128 adiungitur Czarnecio ad defendendam Cracouiam, 178 fit captiuus Moſchorum. 201

Magierouiam iuxta pugnat cum Polonis Rakocius; mox componit cum iisdem. 343

Malachowski, regni referendarius abdicationis documentum legit. 515

Mambertus (Ioannes S. I.) mittitur Romam a rege Ioanne Caſimiro. 39

Manifeſtatio Radzieiouii contra regem regnumque Poloniae, 108 Polonorum legatorum pro continuandis tractatibus, 161 Sueciae regis Poſnaniam ingredientis, 166 exercitus Poloni cum Koniecpolſcio et Wiſniowiecio a Suecia redeuntis, 232 Rakocii contra Polonos, 326 Polonorum contra Tranſyluanum. 340

Marchia Brandenburgenſis inuaditur a Polonis, 285 componunt cum eadem. ibid.

Marchio Badenſis, vid. Badenſis Marchio.

Maria Anna Thereſia, infans Poloniae moritur. 79

Mariaeburgum, comitia ordinum Pruſſiae, 184 Sueciae reginae ibi praeſentia, 237 deſcriptio eius, 240 Suecis deditur, ibid. vi pacis Oliuenſis regi Polono traditur. 471

Markiewicz (Demetrius) Coſacus a republica nobilitatur. 68

Maſouia deditionem facit Sueciae regi, 177 ſeq. eadem Sueciae regis edicto ſedatur. 192

Maſſinus (Chriſtophorus) patria Mutinenſis, regi Polono a literis Italicis, mittitur legatus Pragam ad Hungariae regem, 388 propoſitiones eius Auſtriacis factae. 389

Machmed Soltanus, octo annorum puer, pronunciatur Turcarum Imperator. 21

Mediationem Gallicam Poſnaniae ſecreto admittit Polonus rex, poſtea eandem ordinibus regni Varſauiae publicat, fruſtra obnitente clero, 398 mediationis Gallicae trutina. 400. ſeq.

Medziriscum in maiori Polonia recuperatur a Polonis. 285

Melſtinski, praeſente rege in oppido Korczyn ſenatorum domos ſpoliauit. 111

Memorialia Sueciae regis ad ordines imperii Francofurti porrecta, 374 Olſzeuii legati Poloni ad Electores imperii. 406. ſeq.

Meteoron Varſauiae. 64

Miaskowski (Andreas) dapifer Halicenſis, mittitur legatus Viennam, 329 per eum reginae neptis amores offerebantur Leopoldo primo, 346 commiſſarius componit cum Wirtzio ob deditionem Cracouiae, 349 propoſitiones eius caeſari Ferdinando III Viennae factae. 402

Miaſkowski (Albertus) ſuccamerarius Leopolienſis, mittitur legatus a rege ad Coſacos. 33

Michael, rex, ex Zamoyſcii filia natus fuit. 513

Michalowicz (Alexios) magnus Moſchouiae dux, Ruſſiam cum Chmielnicio protegit, 142 Lituaniam ingreditur, ibid. Viennam mittit legatos ad caeſarem, neceſſitatem belli Lituanici excuſantes, 143 regis Poloni literae ad eum, 229 pacem facit cum rege Polono, 283 bellum cum Sueciae rege incipit, 284 ſceptrum Polonum ambit, 322 mittit legatum ad regem Polonum ob violata pacta, 357 legatos mittit ad Leopoldum caeſarem Viennam. 440

Mieſzkowski (Maximilianus) caſtellanus Caliſſienſis, puncta deditionis palatinatus Caliſſienſis ſobſcribit. 165

Mikiet (Michael) Tranſyluaniae cancellarius, 326 conſultat cum Rakocio, 337 ſcribit Witouio, caſtellano Sendomirienſi, 338 mittitur legatus ad Czarnecium, 343 reſponſum eius Polonis militibus datum, pugnam cum Tranſyluanis appetentibus. 345

Milites Poloni militis deſcriptio, 27 confoederatio Lublini, 57. 441 Tyskouiciis contra Sueciae regem, 221 queruntur de infelicitate regni et promiſſa ſtipendia poſtulant, 99 quid ad haec rex iuſſit, ibid. eorum tumultus in caſtris ad Battow, 103 Sacramentum Sueciae regi dicunt, 201 manifeſtatio redeuntium a Sueciae rege, 232 tumultus inter eos dedita Varſauia propter Witembergium, 247 milites ex maiori Polonia

Tt ttt primi

Digitized by Google

primi caſtra regis deſerunt, capta Varſauia, 251 Varſauia diripitur a milite Brandenburgico, 270 miſſionem a rege Poloni milites petunt et impetrant, 277 a Sueciae rege eorum caſtra ad Gedanum occupata. Eoſdem inſequitur Sueciae rex. Diſceſſum militum Poloniae regina fruſtra ſiſtere conatur, 278 in Tranſyluaniam irruptio, 340 ardor pugnandi cum Tranſyluano ad Magierow, 345 non acceptata tumultuantur ob ſtipendia, 510 ad obſequium redeunt. 511

Miller (Burchardus) Sueciae regis generalis locum tenens, Czenſtochouiam obſidet, 225 literae eius ad patres Czenſtochouienſes, ibid. Electoris Brandenburgici generali Dorflingio Poſnania cedit. 276

Minae a Radzieiouianis aſſeclis contra regem in volgus ſparſae, 98 comitis Waldeck in catholicos, 219 Chmielnicii in Valachiae principem 91

Minda penes Gedanum periclitatur, 225 eam Sueciae rex aggreditur. 266

Miniſtri regni et magni ducatus Lituaniae hodierni, 111, n. 51

Minſcum in fauillas redactum a Moſchis. 157

Mniſzek (Andreas a magna Konczyce) culinae regni praefectus, comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 obtinet a rege capitaneatum Lublinenſem. 59

Mniſzek (Georgius) quondam Sendomirienſis palatinus. 63

Mobilouia obſidetur a Radziuilo vano conatu, 147 prope eandem caeſus Potocius a Coſacis. 444

Montecuculi (Raymondus liber baro in Hoheneg) regis Hungariae legatus. Labores eius Berolini. 392. 393

Montecuculi, commiſſarius Hatzfeldii componit cum Wirtzio ob deditionem Cracouiae. 349

Moritz equitum praefectus in legione ducis Saxoniae, cadit in ſyluis ad Caliſſium. 276

Mors variorum principum et clarorum virorum, vid. ſub eorum nominibus.

Morſtyn (Tobias) regis Poloniae camerae praefectus mittitur ad Daniae regem. 371

Morſtyn (Ioan. Andreas de Raciborsko) dapifer Sendomirienſis, mittitur a rege in Sueciam, 143 periclitatur in mari, redit abſque audientia in Poloniam, 145 mittitur a rege Francofurtum, 288 commiſſarius componit cum Wirtzio ob deditionem Cracouiae, 349 regni referendarius ſubſcribit puncta deditionis Torunii, 426 legatus regis Poloni ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 ſubſcribit declarationem articuli ſeparati ratione traditionis Elbingae. 490

Moſchi, eorum ſtrategema in eligendo Vladislao IV, magno Moſchouiae duce, 11, n. 14 mittunt legatos Varſauiam, 57 eorum noſtris temporibus facies, 57, n. 38 Moſchorum poſtulata et Polonorum reſponſa, 62 noua eorum poſtulata a rege Polono. bellum minantur Polonis, 130 bellum Poloniae inferunt, 140 Smolenſcum oppugnant, ac paulo poſt capiunt, 142 victoria eorum, 143 mittuntur legati ab eis Viennam, ib. caeduntur aliquot millia Moſchorum a Polonis, 147 cum Coſacis Bychouiam poſt trium annorum obſidionem capiunt, 181 profligant Potocium ad Slonigrodek, 201 Rigam obſident. Kokenhauſen diripiunt, 284 eorum clades ad Rigam, ibid. ſoluunt obſidionem Rigenſem, 284 clades eorum ad Konotop, 442 a Polonis profligantur, hancque ob cauſam Lachowicze obſidionem ſoluunt, 509 Moſchorum et confoederatorum Coſacorum in Vkraina militum numerus, 511 ad Branko eorum dux profligatur, ib. legatum in regis caſtra mittunt, pacem offerunt, ibid. induciae cum illorum magno duce anno 1667 vſque ad annum 1680 prolongantur, 514 terrae et vrbes, quae hac occaſione illis in perpetuum traditae ſunt, ibid. Palatinatum Polocenſem et Vitepſenſem, Liuoniamque Polonam retro dant Polonis, ibid. auxilium illis contra Turcas Tartaroſque promittunt. ibid.

Moſchouiae ditiones rex Ioannes Caſimirus cum exercitu 1664 ingreditur. 511

Motus generalis nobilium (poſpolite ruſzenie) quid ſit. 186, n. 68

Myſzkowski (Vladislaus, Marchio in Mirow) capitaneus Grodnicenſis, fit palatinus Sendomirienſis, 52 praeſens in expeditione contra Coſacos, 74 moritur palatinus Cracouienſis. 415

Napierski (Alexander Leo) rebellis in minori, Polonia, 75 vitae eius finis tragicus. ibid.

Narſzewski tempore comitiorum aulam referendarii regni Praerembski armis inuaſit. 111

Naruſzewicz (Alexander) mittitur ex equeſtri ordine Lubecam ad tractatus cum Suecis, 70 referendarius Lituaniae, Lidenſis gubernator mittitur legatus Stockholmiam, 156 regem Sueciae ſalutat. 159

Narzemius caſtellanus Wyſogrodienſis. 184

Naſſouius (Fridericus comes) Sueciae regis cognatus, occumbit, bina glande traiectus. 191

Nechay (Adamus) generalis vigiliarum praefectus, ſubſcribit deditionis Varſauiae conditiones. 247

Negotium rei nummariae in Polonia. 61

Niebaba, ductor C[illegible]corum palo affixus a Lituanis. 32

Nieboronius defuncti principis Caroli Ferdinandi cancellarius, fit abbas Paradiſienſis. 156

Niecaus ductor Coſacorum a Kalinouio caeſus ad Craſnum. 72

Niemirzycz, Polonus, Coſacorum legatus, 442 a rege, Ruſſiae deſignatus redit cancellarius, poſtea a Coſacis trucidatur. 443

Niemierzycz (Georgius) commiſſarius ad Coſacos ex equeſtri ordine a republica conſtituitur. 68

Niemierzycz (Stephanus a Czernichow) pincerna Kiiouienſis. 198

Niewerus Ioannes Caſimirus Rex Poloniae morti 1672 ſuccumbit 516

Niewiarowski (Chriſtophorus) exercitus Lituani militum tribunus, capite plectitur. 512

Niezabitowski (Alexander) [illegible]98

Nobilitas commouetur contra regem occaſione Radzieiouii, 98 contra Witenbergium dedita Varſauia, 247 nobilitatis minoris Poloniae confoederatio, 279 Pruſſiae nobilitas in Pomeraniam irrumpit, ſed breui reuocatur a rege Polono, 287 arma capit ad bona defendenda. 512

Numerus et ordo commiſſariorum belli contra Coſacos Senatorii ordinis, 19 equeſtris ordinis, 20 caeſorum Polonorum et Coſacorum ex vtraque parte ad Bereſtecko, 76 caeſorum et captiuorum Suecorum et Electoralium a Polonis, 271. 276 caeſorum et captiuorum Tranſyluanorum a Tartaris,

taris, 347 numerus nunciorum in comitiis generalibus, 64, n. 36
Numiſmata Lubecae a Polonis ſparguntur. 70

Oborski (Nicolaus) canonicus Cracouienſis, proteſtatur contra ſaeculares. 137
Obſidio Chmielnicii a Polonis et Hungaris Soczauae, 126 Chmielnicii a Polonis et Tartaris ad tres leucas ab Humano, 147 Cracouiae a Suecis, 193 a Polonis, 269. 279 ab Hatzfeldio, 347 Czenſtochouiae a Suecis, 225 Kiiouiae a Vichouio, 417 Leopolis a Coſacis, 25. 201 Mohilouiae a Radiuilo, 147 Polonorum ad Zbaras a Coſacis, 42 Praemisliae a Duglaſſio, 232 regis Poloni ad Zborow a Coſacis, 46 Rigae a Moſchis, 284 Sueciae regis ad Lezaiſcum a Polonis, 234 Torunii a Polonis, 420 Varſauiae a Polonis, 244 Zamoſcii a Coſacis, 25 Lechowicze a Moſchis ſoluitur. 509
Obuchowicz (Theodorus) Succamerarius Mozerchſis, eligitur commiſſarius ad Coſacos, 17 mittitur legatus a rege in Moſchouiam. 70
Obuchowicz (Philippus) palatinus Smolenſcenſis, Moſchis Smolenſcum dedidit, 142 incuſatur in comitiis ob deditum Smolenſcum. 156
Occaſio belli cum Polonis Coſacorum, 6 Electoris Brandenburgici, 252 Moſchouitici, 58 belli Suedici, 159 Moſchouitici cum Suecis, 284 Regis Poloni cum Lubomierſcio. 512
Odium, quid de illo inter Germanos et Polonos tenendum. 412, n. 101
Odoiewſcius legatus Moſchus ad pacis tractatus cum rege Polono. 283
Oginski (Bogdanus) vexillifer M. D. Lituaniae. 20
Oleſnicius, Viſlicenſis caſtellani filius, datur obſes Tartarorum Chano. 133
Olfinowicz (Nazarei Michalowicz) Moſchouiae legatus ad regem Polonum. Querimoniae eius ob pacta violata, 357 accipit a rege reſponſum 358
Oliuae tractatus pacis Polonos inter et Suecos concluſi, 465, ſeq.
Oliuarius Cromuel, vid. Cromuel.
Olſzewski (Andreas) canonicus Cracouienſis, regius Francofurtum ablegatus, 404 eiuſdem memorialia duo ad Electores imperii directa, 406 ſeq. Viennam mittitur legatus cum grauiſſimis poſtulatis. 441
Opacki (Ioannes Albertus in Matenin) Succamerarius, terrae Viſnenſis deputatus, articulum ratione traditionis Elbingenſis ciuitatis ſubſcribit. 493
Opalinski (Lucas de Bnin) regni Mareſchalcus, 26 33 abdicat ſe Mareſchalci munere et transfert in Lucam de Bnin Opalinski, ſuccamerarium Poſnanienſem, 56 moritur. 139
Opalinski (Lucas de Bnin) Succamerarius Poſnanienſis, fit minor regni Mareſchalcus, 56 citat Radzieienium ad ſuum tribunal, 94 vita fungitur. 510
Opalinski (Petrus de Bnin) Podlachiae palatinus, 244 276 recuperat propugnacula Medziritium et Zbonſinium, 285 expeditur cum Czarnecio in Holſatiam. 371
Opalinski (Chriſtophorus de Bnin) palatinus Poſnanienſis. Literae eius ad regem, 98 quid rex ei reſpondet, 99 facit cum Radzieienio, 163 puncta deditionis palatinatuum Poſnanienſis ſubſcribit, 165 moritur. 226
Oppolium conuocatur ſenatores a rege Polono, 206 Oppolium et Ratiboria transferuntur a rege Polono in perſonam reginae. 403
Oratio, Ioan. de Torres, nuntii apoſtolici ad ſenatum Polonum, 26 Galliae legati ad ſenatum Polonum, 12 et 28 legati Electoris Brandenb. ad ſenatum, 14 legati Curlandiae ducis, 15 Sueciae legati, 29 Potocii ad legatos Chmielnicii, 86 Przyiemſcii ad regem Sueciae, 174 Brochouii ad eundem, 198 ſcriptam orationem ordinibus valedicentem Rex legere incipit, eam procancellarius perlegit. 515
Orſinski (Samuel) regiae cuſtodiae praefectus, 18 fortiter pugnat, 24 moritur, elogium eius. 43
Oſſolinski (Georgius comes de Tenczin, S. R. I. princeps) regni cancellarius, 23 reginae fugam diſſuadet, 24 denunciat regem coronatum, 39 comitatur regem contra Coſacos, 44 exercitus locum tenens generalis a rege conſtituitur, 45 colloquitur cum Chani Crimenſis Veſirio, 49 de pacis legibus cum eo conuenit, ibid. odia inter eum et Wiſnowiecium, 55 moritur, Compendium vitae eius. 63
Oſſolinski (Georgius) cancellarii nepos, Maximiliani Oſſolinii, theſaurarii curiae regni filius, capitaneus Lublinenſis, 64 perit in pugna ad Bereſtecko. 76
Oſſolinski (Balduinus) comes in Tenczyn, capitaneus Stobnicenſis, comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 perit ad Zborouium, 46
Oſſowski (Andreas de Oſſow) 20
Oſten (Albertus ab) legatus Electoris Brandenb. ad pacem cum Suecis Oliuae condendam. 466
Oſtrorog (Nicolaus comes) pocillator regni, palatini quondam Poſnanienſis filius, deſtinatur belli dux a republica, 18 mittit milites contra Coſacos, 19 40 moritur, elogium eius. 72
Oſtrorog (Nicolaus comes) gubernator Drohouicenſis, moritur. 226. 248
Oſtrorog (Nicolaus comes) capitaneus Garuolicenſis, obſes datur a rege Polono Sueciae regi. 423
Oſtrycki (Adamus) foederatorum Mareſchalcus, a regiis aggreditur, quos vincit, eorumque primores capit. 512
Ouerbeck (Ioannes ab) legatus Electoris Brandenb. ad rempublicam Polonam. Oratio eius, 14 foedus defenſiuum et offenſiuum inter domum Auſtriacam ac Electorem Brandenburg. concludit. 393 ſeq.
Oxenſtierna (Gabriel) comes in Korsholm et Waſa, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 488
Oxenſtierna (Benedictus) Sueciae ſenator etc. relinquitur Varſauiae a Sueciae rege ad vrbis regimen, 177. 178 ſubſcribit conditiones Varſauiae deditionis, 247 infirmus ibi manet, 248, legatus Sueciae regis ad pacem cum Polonis Oliuae condendam. 466
Oxenſtierna (Erictus Auxelius) Sueciae regis cancellarius. Conſilium eius regi ſuo ſuggeſtum, Boruſſiam attinens, 189 Elbingam ingreditur, 213 colloquitur cum Sueciae rege, 237 articulos foederis Sueciae regis cum Hollandis ſubſcribit, 260 documentum compoſitionis Sueciae regis cum Electore Brandenburgico ſubſcribit. 266
Ozarowski (Stanislaus de Ozarow) 198

Pac (Chriſtophorus) vexillifer M. D. Lituaniae, 20 Lituaniae ſupremus cancellarius, regis Poloni lega-

lega-

legatus ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 ſubſcribit declarationem articuli ſeparati ratione Elbingae traditionis. 490
Pac (Nicolaus Stephanus) palatinus Trocenſis, literas fidei ordinum regni Poloniae et Lituaniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit, 484 ſeparatum articulum ratione ciuitatis Elbingenſis ſubſcribit. 493
Pacius, Lituaniae belli dux Moſchos profligat. 511
Pacta Zborouiana in comitiis a. 1649 in totum approbantur, 56 de Stumdorfianis cum Suecis mentio, 71 inter Sueciae regem et electorem Brandenburgicum, 219 inter Rakocium et Coſacos, 325 inter Leopoldum regem Hungariae et Caſimirum regem Polonum, 330 inter Polonum regem et electorem Brandenburg. 358 Poloniae inter et Daniae reges, 371 Coſacorum cum Polonis, 418 pacta cum Coſacis adnitente Vichouio in comitiis approbantur, 442 pacta Regiomonti, Marieburgi et Libauiae a. 1656 inter Sueciae regem et electorem Brandenburg. inita, vi pacis Oliuenſis in aeternum annihilantur, 478 inter Coſacos et Rakocium. 325
Palatinus Cracouienſis pro reſtituendo Lubomirſcio laborat, eius ad Regem verba. 512
Palatinatus Polocenſem ac Vitepſcenſem retro Poloni accipiunt a magno Moſchouiae duce. 514
Paluanatum Poloniae puncta et poſtulata a rege in comitiis Varſauienſibus. 93
Parczewski, epiſcopus Smolenſcenſis fit epiſcopus Samogitiae, 44 ſubſcribit pacta deditionis Lituaniae. 211
Paſſeres hiuales, vnde veniunt. 122, n. 54
Pauli (Andreas) ſupremus vigiliarum praefectus legionis Phulianae Electoris Brandenb. cadit in ſyluis ad Caliſſium. 276
Pax, fit inter regem Polonum et Tartarum ad Zborow, 49 inter Polonos etiam et Coſacos, 51 denuo promulgatur inter Polonos et Coſacos, 92 pacis conditiones Polonorum, Chmielnicio per legatos propoſitae, 119 inter Tartarorum Chanum et Chmielnicium, 201 inter maiores Polonos et ſtatus Marchiae, 285 inter regem Poloniae et magnum ducem Moſchouiae, 282 inter Polonos et Coſacos, 418. 442 inter Polonum regem et electorem Brandenburgicum, 358 inter Sueciae et Daniae reges, 427 Oliuae inter reges Poloniae et Sueciae, 445 Polonis offertur a Moſchis, 511 Turcarum Caeſarem inter et Polonos. 514
Pereaslauia, Chmielnicius Coſacorum ibi celebrat comitia, 57 Pereaslauiam prope Wdowiczenko occurrit Vichouio Tartaris iuncto; pugnat, ibidemque in praelio cadit. 417
Pertinacia Kalinouii exercitus ducis ad Battow. 104
Peſtis Cracouiae maxi[illegible]; 101 totam Poloniam peruagatur. 121
Peter, ſummus Sueciae regis excubiarum praefectus, perit in ſyluis ad Caliſſium. 276
Petricouia, Polonis deditur, traditae ciuitatis conditiones. 248
Piaſecki (Paulus) epiſcopus Praemislienſis, 1. 33 ſcripſit chronica geſtorum in Europa ſingularium, 34, n. 27 moritur, elogium eius. 43
Pieglowski (Martinus) pincerna Cracouienſis proteſtatur contra clerum. 136
Pieniouzek (Ioannes) Praefecturam Oſwiecimenſem accipit. 513
Pikarski (Adrianus) Soc. Ieſu. 347
Pilauiae, Poloni ibi fugantur a Coſacis. 23
Pinocci (Hieronymus) mercator Italus, legationis Polonae Secretarius Viennae, 206 miſſio eius in Angliam et Hollandiam vano conatu. 444
Pinſcum in fauillas redactum a Lituanis. 32
Piron (Ioan. Baptiſta de) Petricouiam dedit Polonis. 248
Platen (Nicolaus Erneſtus de) documentum compoſitionis Sueciae regis cum electore Brandenburgico ſubſcribit. 266
Plaza (Alexander de Mſcicow) capitaneus Rabſtinenſis, proteſtatur contra clerum. 136
Podlodowski, Radomienſis gubernator, regis legatus Regiomontum. 242
Porttingen (Franciſcus Euſebius comes a) Ferdinandi III caeſaris legatus ad Sueciae regem in Poloniam, 204 dimittitur a Sueciae rege cum literis ad caeſarem. 260
Polonnie, Ruſſiae oppidi exitus. 22
Poloniae rex, vid. *Ioannes Caſimirus*.
Poloniae regina, vid. *Ludouica Maria*.
Polonia. Deſcriptio Poloniae, 2 vnde quis rectam Poloniae diuitiarum cognitionem capere poſſit, 2, n. 2 geſta antiquae gentis Polonae, 2 miſera illius facies a. 1648, 23 quid maxime eius libertatem defendat, 55, n. 37 vnde nomen habeat 335, n. 98 Poloniae morum deſcriptio inconueniens et refutatio, 413, n. 102 facta cum Suecis pace ſecundo Marte Moſchos contra dimicat. 509
Poloni, caeduntur ad aquas flauas, 8 iterum ad Corſunum, 9 tertio denuo ingrediuntur Ruſſiam, 41 ad Zbarazium caſtra locant, ibid. obſidentur a Chmielnicio, 42 eorum clades ad Zborouium, 46 varia eorum conſilia, cum rex arcte ad Zborouium obſidione cingeretur, 47 eorum de bello Valachico ſenſus, 65 confugiunt ad Ferdinandum III imperatorem, auxiliares impetraturi copias, 67 bellum contra Coſacos acclamant, 68 vindictam ſumunt de Coſacis, 72 bellicum conſilium tenent, 75 primus eorum cum Tartaris congreſſus, 76 reſiſtunt ac hoſtem profligant, ib. Polonorum victoria, 78 eorum error, ibid. progreſſus in Ruſſiam, 80 regem odio proſequuntur, 85 decipiuntur a Coſacis, 87 excitant tumultum in caſtris Kalinouii ad Batow, cogitant de fuga, 104 ad internecionem diſcordes delentur a Coſacis ad Batow, ibid. captiui in clade Battouienſi a Tartaris redempti a Chmielnicio trucidantur, 105 eorum pietas erga reges ſuos, 107 de militibus Polonis, 122 amant viuere in agris, 140 eorum coniunctio cum Tartaris, 146 eorum exercitus ſe Witembergio dedit, 164 nobiles Poloni conſpectis Suecis fugam faciunt, 178 per Sueci regis abſentiam ab obſequio eius deficiunt, 220 eorum arcana conſilia, 228 recuperant Sendomiriam, 236 Lublino potiuntur, ibid. capta Varſauia domos redeunt, 251 fugantur a Sueciae rege ad Varſauiam, 269 Caliſſium expugnant, 271 Poloni maioris inuadunt Marchiam, 285 componunt recuperatis propugnaculis Mezericio et Zbonſinio, cum ſtatibus Marchiae, ib. ſeq. Tranſyluaniam intrant, duce Georgio Lubomirſcio, 340 manifeſtatio eorum de irruptione in ditiones principis Tranſyluaniae, ibid. ſeq. conſultant de conditionibus Tranſyluano conſcribendis, 344 Poloni componunt cum Rakocio excluſo Hungariae rege, 345 eorum contentio

cum Auſtriacis recepta Craconia, 350 vetera eorum geſta contra Auſtriacos, 389 defenduntur ob odium erga Germanos, 412, n. 101 pacem perpetuam cum Coſacis faciunt, 442 petunt a Caeſare Leopoldo, vt regnum Auſtriaco milite liberum ſit, ibid. Oliuae pacem perpetuam, mediatore Galliarum rege cum Suecis faciunt, 465 ſeq. Chowanſcium Moſchorum belli ducem profligant, 509 in Vkraina bono euentu dimicant, ib. tumultuantur, 510 ad officium reducuntur, ibid. Rex eos in Vkrainam ducit, 511 arces et oppida quaedam ab illis occupantur, ibid. Moſchouiae ditiones ingrediuntur, ibid. infectis rebus Gluchow et Siewsko relinquunt, ibid. caſtra prope Wartam ponunt, 512 contra Lubomierſcium dimicant, vincuntur, eorum primores capiuntur, ibid. nobilium bona deuaſtant, ibid. arma deponunt, ibid. iterum praelium ineunt, 513 vincuntur, ibid. pacem cum illo ineunt, ib. eorum belli dux in Vkraina a Tartaris et Coſacis capitur, 514 a Turcarum imperatore pacem duris ſub conditionibus obtinent, ibid. obuiam eunt Coſacis et Tartaris, et ſecundo cum iis dimicant praelio, 515 pacem cum illis conficiunt. ibid.

Polubinski (Hilarius) Notarius campeſtris, contra Lubomierſcium miſſus, praelio infauſto dimicat, et capitur. 512

Pomerania, Pruſſiae nobilitas in eam irrumpit, ſed breui reuocatur a rege Polono. 287

Poniatowski (Stanislaus) regni referendarius, fit abbas Tynecenſis. 391

Pontifex maximus, vid. Innocentius X et Alexander VII.

Poſnania, ſequitur deditionem exercitus Poloni. Eius deſcriptio, 165 ceditur a Suecorum generali Millero, Electoris Brandenb. belli duci Dorflingio, 270 traditur Polono regi ab electore Brandenb. 357

Poſſe (Guſtauus) Sueciae regni ſenator, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 488

Potocki (Stephanus) occurrit Chmielnicio, occumbit ad aquas flauas. 8

Potocki (Nicolaus) ſupremus exercituum dux, contra Chmielnicium in caſtris praeſens ad Corſunium, 8 fit captiuus Tartarorum, 9 ex Tartaria redux, 61 praeſens in expeditione contra Coſacos anno 1651, 74 Tryliſſiam occupat, 81 Kiiouiam verſus mouet, ibidemque Lituano ſe iungit exercitui, ibid. cum Kiſielio de bello finiendo ſentit, ibid. Chmielnicii recipit literas, 83 deliberat circa eas, ibid. proponit articulos pacis Coſacis, 83. 84 epiſtola eius ad Chmielnicium, ibid. eius ad legatos Chmielnicii oratio, 86 commiſſarios Polonos ad Coſacos dimittit, 87 cum proceribus Poloniae delibеrat ac caſtra verſus hoſtilem exercitum promouet, 88 differt praelium, ibid. reſpondet ad literas Chmielnicii per Kiſielium, 89 quid legatis Chmielnicii reſpondet, 90 excipit continuo Coſacorum legatos, ibid. colloquitur cum Chmielnicio et pacta ſubſcribit, 91 Chmielnicium continuo excipit, ib. regi ſcribit, 92 moritur, vitae eius compendium. 93

Potocki, gubernator Camenecenſis, filius ſupremi exercituum ducis, donatur equo Turcico a Chmielnicio. 92

Potocki (Ioannes de Potok) Succamerarius Halicenſis. 20

Potocki (N. de Potok) regni caſtrorum metator. 225

Potocki (Chriſtophorus) ſubdapifer M. D. Lituaniae, datur obſes Chmielnicio. 90

Potocki (Stanislaus a Podhayce) palatinus Podoliae mittit milites contra Coſacos, 18. 19 comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 praeſens in expeditione contra Coſacos a. 1651, 74 fit ſupremus exercitus dux in locum occiſi Kalinouii et palatinus Kiiouienſis, 141 occurrit Chmielnicio, aciem inſtruit et dimicat, 147 fruſtra obſidet Chmielnicium. Braclauienſem tractum repetit, ibid. profligatur a Moſchis, 201 Sueciae regem occaſione Chmielnicii derelinquit, 203 adhaeret iterum Sueciae regi, 211 ſeq. cum Lanckoronio ad Sendomiriam ſubſiſtit, 218 caſtra Duglaſſii, Sueciae exercitus ducis, deſerit, 220. 223 cura expugnandi munimenti, capitis dicti, ei a rege committitur, 277 a Czarnecio exprobratur, reſponſum eius, 278 cum exercitu ex Boruſſia in Poloniam abit, 279 praeſens in expeditione contra Rakocium, 343 Regina ad eum ſcribit in cauſa Rakocii, cui multum fauebat, 346 Mohilouiam obſidet, quam deinde intactam relinquere debuit, 444 literas fidei ordinum regni Poloniae et Lituaniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit, 484 bono euentu dimicat contra Moſchos, 509 morti ſuccumbit. 515

Powalski (Lewalt) nuntius Podolienſis, Rege adhuc viuo ſucceſſoris electioni contradicit. 510

Pozarski, Moſchorum belli dux, occumbit in praelio ad Konotop. 442

Praedictiones Polono regi falſae. 32

Praelium, vid. pugna.

Praemislia deſcribitur, 232 Duglaſſius eandem oppugnat et paulo poſt intactam relinquit, ibid. oppugnatur a Rakocio vano conatu. 328

Praeſagium P. Caruāt Soc. Ieſu. 156

Prazmowski (Nicolaus) regens cancellariae minoris, fit regni referendarius, 121 certis legibus Rakocium ad Poloniae regnum vocat, 324 fit regni procancellarius et mox ſupremus regni cancellarius, 415 legatus regis Poloni ad pacem Oliuae concludendam, 466 declarationem articuli ſeparati ratione traditionis Elbingae ſubſcribit, 490 Primatis regni dignitatem adipiſcitur. 514

Princeps Poloniae, Carolus Ludouicus naſcitur, breui poſt extinguitur. 97

Proceres Poloniae, regem Caſimirum in Poloniam reuocant, 207 Regiomonto per edictum electoris Brandeburgici excedere iubentur. 220

Prodigia, de iis quid ſentiendum. 10, n. 13

Prokopowicz, Moſchorum Generalis cadit in praelio ad Konotop. 442

Prophetia S. Brigittae de regno Sueciae, euentu non comprobata. 320

Propoſitiones Maſſinii factae Viennae ſcriptae, 389 Miaskouii Viennenſis compoſitionis, 402 legatorum Polonorum in negotio pacis Oliuenſis pertractandae, 446 legatorum caeſareorum, 44 legatorum electoris Brandenb. 448 legatorum Suecicorum cum legatis caeſareis pertractandae, 449 eorundem cum Brandenburgicis tractandae. 451

Proſtki, villa ducalis Boruſſiae, vbi Gonſieuius Suecos et Brandenburgicos profligauit. 271

Protector Angliae, vid. Cromuel.

Proteſtatio nobilitatis minoris Poloniae contra clerum, 136 cleri minoris Poloniae contra ſeculares. 137

Pruſſia, vid. Boruſſia.

Pruſinowski (Ianus) ſuccamerarius tribunuſque militum Belzenſis. 20

Pſczonka (Adamus) 198

Pſtrokonski (Stanislaus de Buzenin) epiſcopus Chelmenſis, 10. 33 moritur, cui ſuccedit Thomas Lezynski. 391

Przeslawski (Andreas e Przeslawice) 198

Przyiemski (Sigiſmundus) 45 cohortie tormentariae ſupremus magiſter, 77 ſenſus eius de caſtris Kalinouii ad Battow, 102 confert cum Kalinouio de tumultu militari, 104 captioue poſt cladem Battouienſem Chmielnicii iuſſo capite plectitur. 104

Przyiemski (Chriſtophorus) mittitur ad Sueciae regem, 174 eius oratio ed Sueciae regem, ibid. ſeq. caſtellanus Colmenſis, 350 vitam cum morte mutat. 510

Przyiemski, eques Polonus. Literae eius ed fratrem Chriſtophorum contra Auſtriacos. 350 ſeq.

Pucheim (Chriſtophorus comes de) Leopoldi Hungariae regis generalis cum duodecim millibus militum in viciniam Tranſyluaniae venit. 342

Pugna ed aquas flauas, 8 ad Corſunum, ibid. ed Conſtantinow, 18 ad Zborowium, 46 ad Bereſtecko, 78 ad Batow, 104 ad Stawiſzyn, 145 ed Varſauiam inter Carolum Guſtauum, Sueciae et Io. Caſimirum Poloniae reges, 269 cum Tranſyluanis ad Magierow, 347 cum Moſchis, 509 com Lubomierſcio, 512. 513 cum Tartaris Coſaciſque. 515

Puſhammer, mittitur ab electore Brandenburg. ad Sueciae regem. 218

Querelae Daniae regis contra Polonos, 373 Polonorum contra Auſtriacos, 388 Auſtriacorum contra Polonos, 389 Olſzeuii legati Poloni, nomine cleri contra Auſtriacos Francofurti. 404

Radomanerſcius, Ruſſorum belli dux, eius militum numerus. 511

Radiuilus (Ianuſſius, S. R. I. princeps) Coſacos prope Pinſcum profligat, 32 cum exercitu victore Kiiouiam intrat, 80 de Coſacis victoriam reportat, 88 perſuadet Potocio certamen, ſed fruſtra, ibid. epulator apod Potocium cum Chmielnicio, 91 fit maior exercitus dux, et paletinus Vilnenſis, 141 pognat infauſto omine d. 27 Aug. a. 1654 143 obſidet Mohilouiam inani conatu, 147 Lituaniam Sueciae ſobmittit protectioni, 177 creditur cauſa belli Lituanici, 179 Radiuilianae propoſitioni contradicunt Litueni, 180. Gonſieuium capit contradicentem ſibi, ibid. concipit pacta Lituanorum Suecis oblata, ibid. apud Suecos ſuſpectus, 207 cedit Birze Sueciae regi, 208 ſubſcribit pacta deditionis Lituaniae, 211 moritur, 226 Anna Maria, filia eius vnica ad bona paterna et materna haeres admittitur vi pacis Oliuenſis. 475

Radiuilus (Albertus Dux) cancellarius Lituaniae moritur. 226

Radiuilus (Ioannes Dux) comitia ſoluit 100

Radiuilus (Boguslaus) dux, praeſens in expeditione contra Coſacos a. 1651, 74 fit guberoator Barenſis 97 ſubſcribit palatinus Minſcenſis pacta deditionis Lituaniae, 211 ſexcentos pedites Vitembergio Varſauiam mittit, 244 conſilium eius Sueciae regi ſuggeſtum, 250 capitur a Tartaris et dimittitur, 271 per eum componit Gonſieuius cum electore Brandenborgico. 357

Raday ſubſtituitur Tranſyluaniae princeps Rakocii loco e Turcarum imperatore. 391

Radwanski (Leo) Moſchorum belli dux, cadit in praelio ad Konotop. 442

Radziewski (Hieronymus) Lomzenſis capitaneus, 20 comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 fit regni procancellarius, 67 Adami Kazanouii viduam in matrimonium ducit, ibid. praeſens io expeditione cootra Coſacos a. 1651, 74 origo litis inter eum et vxorem ſuam, 94 Varſauiam venit. factum atrox iuſſu eius io vrbe regia, ibid. in ius vocatur ad forum curiae regni mareſchalci, ibid. Petricouiam diſcedit ed regni tribunal, ibid. decretum mareſchalcale contra eum, 95 ad ſupplicium quaeritur. Literae eius ad nobilitatem, ibid. ſeq. diſcedit ed ducem Zaslauienſem, 96 accipit ab eo literas ſecuritatis. Poloniae valedicit, ibid. condemnatur vt perduellis. Sermo de eo, 97 ſeq. damnatur crimine perduellionis in comitiis Varſauiae, 108 manifeſtatio eius contra regem et rempublicam Polonam, ib. Viennam et deinde Stockholmiam diſcedit, ibid. dat conſilia reipublicae, 114 Literae eius ad Chmielnicium, 115 mittit legatum ex Suecia ad Chmielnicium, 116 Apologia eius, 117 manus eius cognoſcitur ſubſcripta in literis ad Chmielnicium, 119 Sueciae regem ad bellum contra Polonos inflammat, 140 adiicit literas ad Vitembergii literas, 163 Varſauiae ſeditionem excitare tentat, 177 Varſauiam venit, ibid. relinquitur a Sueciae rege vicerex in Maſouia, ibid. conſilium eius Sueciae regi ſuggeſtum, 250 in integrum inque regis reſtituitur gratiam, 510 belli declinandi cauſa mittitur ad Turcarum imperatorem, 514 in legatione vita fungitur. 515

Rakocy (Georgius) Tranſyluaniae princeps, 42 Regi Poloniarum ſcribit, 123 Valachiae principi bellum infert, 125 mittit legatos ad regem Polonum, ibid. ſcribit ſupremo cancellario, 126 legati eius ad rempublicam Polonam. Puncta huius legationis, 131 precatur indigenatum Poloniae, 132 rumor de eo Poloniam ingrediente, 279 ſceptrum Polonum ambit, 322 bellum cum Polonis gerit, 324 ſeq. pacta inter eum et Coſacos, 325 edictum eius ad ordines regni, 326 ad proceres minoris Poloniae ſcribit, ibid. ſeq. Poloniam intrat, Praeuorſcum et Stryiouiam occupat, 328 perdit tria millia militum ad Iaroslauiam a Schoembergio caeſa, ibid. Praemiſliam vano conatu oppugnat, ibid. Leopolienſes tentat, ibid. Cracouiam properat. Scribit bis Sueciae regi, 331 ſeq. Electori Brandenburgico, 332 Cracouiam ingreditur. Magiſtratus Cracouienſis ei iurat, ibid. Zamoyſcio ſcribit, 333 obuius fit Sueciae regi, ibid. eius datum Sueciae regi conſilium. Recedit a Zamoiſcio. Breſtiam Lituaniae occupat, 335 cum Sueciae rege Varſauiam intrat, 336 Literas accipit de commotioni Leopoldi, Hungariae regis, in ſe animo, ibid. Turbatur variis nouis vndique allatis. Conſultat cum Sueciae rege, 337 iterum turbatur, ac praecipuos Hungaros in conſilium vocat. Conſiliariorum ſuorum ſenſus, 337 Cracouiam mouet, 339 nontium accipit, comitem ab Hatzfeldt cum octodecim millibus ad Cracouiam haerere, et Polonos in Tranſyluaniam irrupiſſe, 340 varia ac infau-

infauſta ei referunt exploratores, 342 mittit legatum ad Polonos, 343 componit cum Polonis, 344. ſeq. exercitus eius numeros, 346 Poloni duces cum inuiſunt excepto Czarnecio, 347 exercitus eius deletur a Tartaris, ipſemet per Lubomierſcium ſaluatur, ibid. Tranſyluania pellitur Byzantini caeſaris iuſſu, ei ſubſtituitur primo Raday, poſtea Bartzey. 391

Rakowski (Stanislaus) abbas Plocenſis moritur. 43

Ratiboria Oppoliumque ducatus transferuntur a rege in perſonam reginae Poloniae. 403

Ratificatio Polonica foederis perpetui inter regem Poloniae et Brandenb. Electorem. 504

Rauſenfels (Bartholomaeus) S. R. M. Seer. puncta deditionis Torunii ſubſcribit. 426

Raytarowski, eques Polonus, mittitur a Chmielnicio ad Potocium. 89

Rebellis nouus in minori Polonia Koſtka, exitus eius tragicus, 75 rebellis alius in maiori Polonia. ibid.

Regina Poloniae, vid. *Ludouica Maria.*

Religio, exercitium religionis catholicae in Liuonia Suedica priuatum, per pacem Oliuenſem conceditur, 470 liberum religionis catholicae et euangelicae exercitium ciuitatibus Pruſſiae regalis, vti ante bellum Suedicum, viguit, vi pacis Oliuenſis, art. II. No. 3. conceditur. 468

Reſponſio Auſtriacorum ad Maſſinii propoſitiones, 390 cancellarii Suedici ad verba Naruſzeuii legati Poloni, 159 Canterſteinii, Suedici Secretarii ad literas palatini Lencicienſis, 174 Caeſaris Ferdinandi III, ad P. Adriani, S. I. theologi legationem, 67 ad legationem Trzebicii Poloniae procancellarii, 136 ad Moſchorum legationem, 143 ad Leſcinii, palatini Lencicienſis legationem, 206 Chmielnicii ad regis Poloni literas ſuperba, 122 ad Polonorum legationem, 243 Elbingenſium ad propoſitiones Rudauii, 213 electoris Brandenburgici ad quaeſtionem comitis Starembergii, caeſarei legati, 219 electorum imperii ad legationem Morſtynii, 288 Gedanenſium ad Sueciae regis literas, 182 ad Areſchoti ducis literas, 268 Hatzfeldii caeſarei Generalis ad Wirtzii literas, 348 Leopolienſium Rakocio data, 328 Lubomierſcii ſupremi Mareſchalci ad literas Rakocii, 327 Rakocii Chmielnicio auxilia petenti data, 70 palatini Lencicienſis Roſenheimio denuncianti bellum Polonis, 158 Polonorum Chani Crimenſis legato data, 66 ad Moſchorum legatorum poſtulata, 58 Angliae regis legato, 68 ad legationem Coſacorum, 119 Rakocio data, 124. 125. Poloni regis ad Palatini Poſnanienſis literas, 99 ad obiecta ſenatorum, 100 ad palatini Valachiae literas, 102 ad preces Coſacorom obſeſſorum ad Bereſtecko, 78 ad literas Rakocii, 132 ad literas Electoris Brandenburgici, 254 legato Moſchouiae ducis, 358 legatis Bethlemi ob deditiooem Cracouiae, 348 Sueciae regis ad orationem Przyiemſcii, 176 Witembergii ad cancellarii Poloni literas, 245 quid regi reſpondit captiuus dedita Varſauia, 248 ad ſcripta et manifeſtationes Suedicas, 289 reſponſiones ad propoſitiones legatorum Oliuae mutuae, 452. 454. 456. 459. 461

Reſpublica Polona. Falſa quorundam de illius interitu vaticinia. 6, n. 10

Rex Poloniae. Vid. *Ioannes Caſimirus* rex Sueciae vid. *Carolus Guſtauus.*

Rex Galliae regi Ioanni Caſimiro regni perſuadet abdicationem. 515

Rey (Vladislaus do Naglowice) dapifer Cracouienſis, regis Francofurtum legatus. Turbat ibi Leopoldi electionem, 412 reginae cancellarius, puncta deditioois Torunii ſobſcribit, 426 theſaurarius curiae regni, legatus regis Poloni ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 ſubſcribit declarationem articuli ſeparati ratione traditionis Elbingae. 490. 492

Ribbing (Per Lenerſon) Sueciae ſenator, literas fidei pro legatis Suedicis ſubſcribit. 488

Riga obſidetur a Moſchis, defenditur a Magno de la Gardie. 284

Rocoſſiani, quid ſint. 98, n. 47

Roderigo (Caſtel) Hiſpaniae orator in aula Vienneſi. 206

Roncallius (Dominicus) canonicus Varmienſis, corruptus a Mazarino matrimonium procurat Vladislao IV, regi Polon. cum Ludouica Maria Gonzaga. 34

Roſenhan (Sehering vel Siberius) legatus Suecus ad tractatus Lubecae, 71 regis Sueciae nomine Polonis bellum declarat, 158 documentum compoſitionis Sueciae regis cum electore Brandenburgico ſubſcribit. 266

Roſtowski (Liusnouides) legatus Moſchus ad tractatus pacis cum rege Polono. 283

Rouraſzewski (Iacobus comes) capitaneus Conicenſis, 19. 20 caſtellanus Caliſſienſis, 41 palatinus Inoulaclauienſis, Caliſſium expugnat. 271

Rucska Moſchorum legatus. 100

Rudawski (Laor. Ioan.) auctor huius operis. Ipſius mens in conſcribenda hac hiſtoria, 1 quid praeſtiterit, 2 carpitur ab editore ob inconſideratam de Poloniae regibus locutionem, 6, n. 9 denuo, quia in populares ſuos acerbius dixit, 20, n. 18 in perſonam eius reſignat canonicatum Varmienſem Dominicus Roncallius, 34 mater ipſius Anna moritur, 139 adulatur Auſtriacae domui, 190, n. 72 conſilia eius Elbingenſibus data, quid ad ea reſponderunt, 213 legatur de Rudaoſcio praefatio editoris.

Rudomina, dimicat cum Drohicki in aula regia Siggiſmundi III. 111

Ruſſia, protectionem ſuſcipit Moſchorum. 142

Rzeczycki (Georgius) capitaneus Vrzendonienſis, comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 perit ad Zborouium. 46

Rzeſzouia, mater Stephani Czarnecii. 513

Rzecunski (Stanislaus) 198

Rzonczynski (P. Gabriel, S. I.) ſcripſit hiſt. naturalem regni Polon. 2, n. 2.

Sacken, vigiliarum praefectus, Elbingam ingreditur. 213

Sakowiecz (Adamus Matthias) palatinus Smolenſcenſis etc. literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit, 484 articulum ratione traditionis ciuitatis Elbingenſis ſubſcribit. 493

Salem, regiae menſae portionem, nobiles extorquent a rege. 141

Salmus (Io. Adeler) legatus Suecus ad tractatus Lubecae. 71

Samogitia Polono iterum deditur regi. 284

Samuwski, commilito vexilli S. R. M. 223

Sapicha (Caſimirus Leo) vicecancellarius M. D. Lituaniae, comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 moritur Breſtiae. 226
Sapieha, militum tribunus, deduxit Rakocium cum paucis ſuorum in Tranſyluaniae viſcera. 347
Sapieha, palatinus Vilnenſis, 232 conatus eius Sueciae rex eludit, 236 cohortem equitum Suecorum totaliter delet, ibid. primus Varſauiam oppugnat. 244
Sapieha (Paulus) Lituaniae generalis, Breſtiae ſuccurrere parat, ſed fruſtra, 336 Grodnam per tractatus a Moſchis recipit. 443
Sarbiewſki (Stanislaus) Grabouecenſis capitaneus, legatus ad pacis tractatus cum magno Moſchouiae duce. 282
Sarcophagi inſcriptio, Caroli Ferdinandi, Poloniae principis. 154
Sarnowſki (Iacobus) canonicus Cracouienſis, proteſtatur contra ſaeculares. 137
Sarnowſki (Stanislaus) regni referendarius fit epiſcopus Praemislienſis, 391 literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 484
Sarnowſki (Stephanus) ſuccamerarius Lenicicienſis, ordinum confirmationem annui regi conceſſi cenſus et documentum recitat, quo liber a pacto cum regno pronunciatur rex. 515
Sax (Petrus) equitum praefectus legionis generalis Dorflingii, cadit in ſyluis ad Caliſſium. 276
Schenhof (Georgius, S. I.) 206
Schlippenbach (Chriſtophorus Carolus de) Sueciae regis ſupremus Camerae praefectus, legatus pacta in arce Labauienſi ſubſcribit, 275 mentio eius fit, 360 legatus Sueciae regis ad pacem cum Polonis Oliuae condendam. 466
Schoemberg, militum tribunus, Tranſyluanis adortus ad Iaroslauiam, victor euadit. 328
Schrver (Godfried von) legatorum Suecicorum ſecretarius, 450 literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem expedit. 488
Schwerin (Otho liber baro de) electoris Brandenb. conſiliarius ſtatus intimus, pacta in arce Labauienſi ſubſcribit, 275 offenſiuum et defenſiuum foedus inter domum Auſtriacam et electorem Brandenburgicum concludit, 393. ſeq. foedus inter regem Polonum et Electorem Brandenburgicum ſubſcribit, 501 conuentionem de coniungendis eorum armis ſubſcribit. 503
Scripta ſparguntur Francofurti a Polonis legatis contra Auſtriacos. 412
Scriptores hiſtoriarum, peractis rebus facile errores indicare poſſunt. 236, n. 8
Sczuka, regis commiſſarius in deditione Petricouiae. 248
Selingerland (Godofredus van) conſiliarius et aſſeſſor vrbis Dordracenae, articulos foederis cum Sueciae rege ſubſcribit. 260
Semiluna, nebulo dux rebellium Lituaniam intrat, 9 ferocia eius et vbique ſaeuitia, 22 cadit prope Pinſcum. 32
Senatores Poloniae conuocantur a rege Oppolium in Sileſia, 206 eorum vota in caeſarem Ferdinandum III, ibid. ſcribunt ad ſenatores Moſchouiae, 229 ad ſenatores Sueciae, 151. Literae eorum ad electorem Brandenburgicum, 255 Varſauiam conuocantur 1668 a rege, qui abdicationem a regno illis ſignificat, 515 ne id faciat lacrymis petunt, nec impetrant, ibid.
Sendomiria, recuperatur a Polonis. 236
Seſquipellis, nebulo Coſacorum dux rebellium Chmielnicio adhaerens, Cudacenſi propugnaculo recepto contra datam fidem omnes trucidat. 23. 33
Sielski (Alexander) ſuccamerarius Poſnanienſis, commiſſarius ad Coſacos. 17. 64
Sieniawski (Adamus Hieronymus de Granowo) voluntarius miles ad Corſunum, 8 fit captiuus Tartarorum, 9 capitaneus Leopolienſis, 40 moritur. 58
Sierakowski (Stanislaus a Boguslauice) diem obit ſupremum. 510
Sigiſmundus III, rex Poloniae, eius infelicitas, 3 vita eius breuiſſima. 3, n. 7
Sigiſmundus Auguſtus, rex Pol. teſtamento Polonis libertatem legauit. 55
Siradienſis palatinatus deditur Suecis. 181
Skarbek (Andreas) ex palatinatu Cracouienſi. 198
Skarſzewski (Stanislaus) gubernator Radomienſis, 141 Procurationem arcis Cracouienſis accipit. 513
Skrzetuski (Ioannes) literas ab obſeſſi exercitus ducibus adfert. 45
Slonigrodek, Poloni ibi a Moſchis caeduntur. 201
Slupecki (Andreas) eques Polonus, puncta deditionis palatinatus Caliſſienſis et Poſnanienſis ſubſcribit. 165
Sluſzanka, Adami Kazanouii vidua, palatini Trocenſis filia, 56 nubet Hieronymo Radziciewski, regni procancellario, 67 origo litis inter eam et maritum. 94
Sluzewski (Stanislaus a Sluzew) capitaneus Horodelſcenſis. 223
Smolenſcum deſcribitur, 11 capitur a Moſchis, 142 in perpetuum Moſchouiae conceditur duci. 514
Sniarowski (Raphael) mittitur legatus regis ad Coſacos, a quibus crudeliter trucidatur. 44
Sobieski (Marcus) capitaneus Craſnoſtauienſis, 41 datur obſes Chmielnicio, 90 captiuus poſt cladem Batouienſem iuſſu Chmielnicii a carnifice trucidatur. 104
Sobieski (Ioannes) capitaneus Iaccorouienſis, comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 232 regni Mareſchalcus declaratur, 512 nominatur campeſtris dux, 513 Tartaris obuiam it eoſque fugat. 515
Soczauia, propugnaculum in Valachia, ibi obſidetur et moritur ex accepto vulnere Timotheus Chmielnicius, 129 deditur regis Poloni commiſſariis et Tranſyluaniae principi. ibid.
Sokolnicki (Andreas) 198
Sommitz (Laur. Chriſtophorus a) electoris Brandenburgici conſiliarius ſtatus intimus, foedus defenſiuum inter domum Auſtriacam et Electorem Brandenburgicum concludit, 394 legatus ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 foedus inter Poloniae regem et electorem Brandenburgicum ſubſcribit. 501
Spolia Polonorum Coſacis Tartariſque cedunt. 24
Sponſalia regis Pol. Ioannis Caſimiri cum Ludouica Maria. 39
Stadnicia, coniux Zebrzydowski. 515
Stanislawski (Adamus) caſtellanus Halicenſis. 19
Staniſlawski (Michael) cuſtoditur a Rakocio, 327 ſcribit Poloniae reginae, 337. Palatinatum Kiouienſem accipit. 513

Starenberg (comes de) Ferdinandi III caeſaris legatus ad electorem Brandenburgicum. 206. 219
Staroſtiae ſeu praefecturae, quid ſint in Polonia. 59
Starszewski (Martinus) referendarius regni, fit maior regni Secretarius et moritur. 121
Stawiſzyn, prope hunc locum pugna Polonos et Coſacos inter. 145
Stembok (Guſtauus Otto) Sueciae regis per Maſouiam generalis, ſcribit ad Torunenſes 183. 235 Poloniae reginae Gedanum venienti inſidias ſtruit, 278 Choinicium iterum occupat, ibid. reginae Poloniae per Vrangelium literas paſſus offert. 278
Stephanus Batoreus, rex Polonus, eius encomium, animi virtutes et regimen. 3 et ibid. n. 5
Stetinum, maioris Poloniae incolae nullis nouis teloneis Stetini onerari poſſunt, vi pacis Oliuenſis. 474
Stipendium, Tartaris olim dari ſolitum. 49
Stratagema Hungarorum ad Soczauam. 126 Czarnecii ad Iaroslauiam, 232 Choiniciae in Pruſſia, 278 ad Magierow, 344 Sueciae regis ad Lezaiſcum Sapiehae conatus eludentis. 236
Suchodolski, eques Polonus, a partibus Sueciae regis, Lublinum defendit. Contumax regi Polono Leopolim tranſmittitur, poſt breui liber. 256
Sueciae rex, vid. *Carolus Guſtauus*.
Sueci, oratores in Tartariam mittunt, 65 eorum foederati. Louicium ingrediuntur, deinde Varſauiam, 177 loca per eos in Pruſſia occupata, 183 Elbingam ingrediuntur, 213 ſuccurrunt Varſauiae, ſed fruſtra, 245 pugna eorum ad Varſauiam, 269 aliquot millia eorum ad pagum Lipie a Czarnecio profligantur, 270 occiſorum ex parte Suecorum in ſyluis ad Caliſſium numerus, 276 plura eorum geſta vide ſub Carolo Guſtauo.
Swende (Baro de) electoris Brandenburgici equitum praefectus legionis comitis iunioris de Wilgenſtein, cadit in ſyluis ad Caliſſium 276
Swderski, (Ioannes Samuel) exercitus dux Poloni. 510
Symenouius (Haraſymius) legatus Moſchus ad pacis tractatus cum rege Polono. 283
Synchroniſmus, contra eum Rudauſcius peccaſſe videtur. 220, n. 78
Szczawinski (Ioan. Simon) palatinus Breſtenſis, 19 praefectus in expeditione contra Coſacos a. 1651 74
Szelepcheni (Georgius) epiſcopus Nitrienſis, regni Hungariae cancellarius, legatus caeſaris ad Rakocium. 328
Szembek (Hyacinthus) capitaneus Boguslauienſis. 223
Szeremet, ſupremus belli dux Moſchorum in expeditione a. 1654. 142. ſeq.
Szoldrski (Andreas) epiſcopus Poſnanienſis, 33 moritur. 58
Szuliſzewski (Paulus) 198
Szumowius, a Chano Crimenſi literas apportat regi Polono. 242

Tabulae foederis perpetui inter Ioannem Caſimirum Poloniae regem et Fridericum Wilhelmum Brandeburgicum electorem. 404
Tarlo (Alexander Ioannes) palatinus Lublinenſis, moritur. 121
Tarlo (Ioannes) fit mortuo patre palatinus Lublinenſis, 121 literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit, 484 articulum ſeparatum ratione traditionis Elbingae ſubſcribit. 493
Tartari eorum deſcriptio, 50 et ibid. n. 33 et 34 eorum in Chmielnicium minae ac odia, 107 poſt concluſam ad Zwancium pacem in Poloniam irrumpunt, 140 eorum coniunctio cum Pol. 146 in Poloniam aduentus et pugna contra Moſchos et Coſacos, ibid. perfidia eorum erga Polonos, 147 dimicant pro Polono rege, 202 funditus delent Rakocium, 347 coniuncti Vichouio vaſtant omnia circa Boryſthenem, 417 Polonorum ſe hoſtes declarant, 513 Podoliam, Ruſſiam, Volhyniam deuaſtant, 515 in fugam a Polonis aguntur, paceṁque cum iis componunt, ib. plura vide ſub *Geres* Islan et Machmet.
Tartarorum Chanus, vid. *Geres*.
Tarnowski (Ioannes) archidiaconus Cracouienſis, regius ſecretarius, fit archiepiſcopus Leopolienſis, 136 obtinet clarae tumbae abbatiam. 156
Taube (Wilhelm) Sueciae regni ſenator literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 488
Teich, equitum praefectus in legione ducis Saxoniae, cadit in ſyluis ad Caliſſiom. 276
Tetera (Paulus) in Georgii Chmielnicii locum electus Bogdani Chmielnicii in matrimonio habet filiam. 511
Thobaibei, Tartarorum dux, 9 eius epiſtola lecta in ſenatu, 16 reducitur in Tartariam a Chmielnicio. 41
Thomislawski (Petrus) 198
Tiepoli (Ioan.) legatus Venetus. 6
Tolibowius (Albertus) ſuffraganeus Plocenſis, fit epiſcopus Poſnanienſis, 145 querelas reginae contra Auſtriacos ſubſcribit, 405 literas fidei ordinum regni Poloniae et M. D. Lituaniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 484
Tomaszewski (Iacobus) 198
Tomaszewski (Stanislaus) 223
Torres (Ioannes de) archiepiſcopus Adrianopolitanus, Innocentii X, pontificis nuntius. Oratio eius ad ſenatum. 26. 34. 44
Torunium obſidetur ac Polono regi traditur, puncta deditionis Torunii, 420. ſeq. regis literae ad Torunenſes, 230 regis praeſidium deprecatur, rex mille milites ibi relinquit. 513
Tractatus coepti Lubecae Suecos et Polonos inter, eorum quis progreſſus et deinde finis, 70 dilationis huius conuentus documentum, 71
Tractatus pacis, vid. pax et pacta.
Tranſactiones vid. pacta.
Tranſyluani vid. Rakocy.
Trezer (Nicolaus) pacta Polonorum cum Coſacis ſubſcribit, 419 Varſauiam venit Coſacorum legatus. 442
Tribunal regni ſupremum Petricouiae et Lublini. 94, n. 45
Trutina mediationis Gallicae. 400. ſeq.
Trzebicki (Andreas) regis ſecretarius, mittitur ad regni tribunal, 112 regens cancellariae, 117, fit regni procancellarius, 124 mittitur Ratisbonam a rege orator ad imperii comitia, ibid. 133 eiuſdem declaratio periculi ordinibus Germaniae, 134 reſponſum a caeſare ei datum, 136 redux in Poloniam abbatia Czeruienſi a rege donatur, ibid. fit epiſcopus Cracouienſis, 191 proteſtatur contra locum metropolitae Kiouienſi in ſenatu aſſigna-

Mignalum, 442 articulum ratione traditionis Elbingenſis ciuitatis ſubſcribit. 493
Tryliſſa expugnatur a Polonis. 81
Tucholka (Ioannes Petrus) notarius terreſtris, Palatinatus Pomeraniae deputatus, articulum ſeparatum ratione traditionis ciuitatis Elbingenſis ſubſcribit. 493
Tumultus noui in regno Poloniae, 75 militaris in caſtris ad Batow, 104 Polonorum circa Poſnaniam, 190 inter Polonos milites ob Witembergium, 247 inter Polonos ratione Lubomierſcii, 511
Tunner (Fridericus) Sueciae regis officialis auditor, puncta deditionis Torunii ſubſcribit. 426
Turinius comes, Riga a Moſchis obſeſſa egreſſus et captus, capite ab iis mulctatur. 184
Twardowski (Samuel) liber eius contra magnum Muſchouiae ducem ſerui publici manu in ignem dandus. 62
Tynfones cuduntur in Polonia quibus literae I. C. R. intortae, duplex harum interpretatio. 511
Tyſenhauſen, Radziciouii hoſtis. 94
Tyſkiewicz (Ioannes vel Ianuſſius) palatinus Kiiouienſis, 18. 19 moritur, elogium eius. 43
Tyſkiewicz (Georgius) epiſcopus Samogitiae, 33 fit epiſcopus Vilnenſis, 43 moritur Regiomonti. 226
Tyſkiewicz (Felix) palatini Breſtenſis filius perit ad Zborouium. 46
Tyſkiewicz (Ioannes Antonius) 33
Tyſkiewicz (Chriſtophorus) palatinus Czernichouienſis, capitaneus Bytominenſis, fit comiſſarius in confoederatione contra Sueciae regem. 223
Tyſkouicih confoederatio exercitus Polon. facta. 221

Valachia applaudit victuri Chmielnicio, 107 eandem Chmielnicius armatus ingreditur, 120 eius aerarium diripitur ab Hungaris Soczauiae, 130 ſenſus Polonorum de bello Valachico, 65 occaſio huius belli, 102. 125 Valachiae princeps profligatur a Coſacis ſeu Chmielnicio, 64 compoſitionem facit cum Coſacis, 65 reſpondet Chmielnicio ad eius poſtulata ratione matrimonii cum filia ſua. Regi Polono ſcribit, 102 filiam ſuam Timotheo Chmielnicio deſponſat, 120 captiuus remittitur in Tartariam. 133
Varca oppidum exuſtum. 61
Varmiae deſcriptio. 416
Varſauia, valde turbatur, accepto de clade Batouienſi nuntio, 104 eius deſcriptio. Suecorum ibi praeſentia et Radzieiouii, 177 oppugnatur a rege Polono, 244 deditur ei, 245 Sueciae rex iterum ea potitur, 269 diripitur a milite Brandenburgico, 270 eandem intrat Sueciae rex cum Tranſyluano, 336 comitia ibi indicuntur a Polono rege, 442 ibi comitia 1662 celebrantur, 510 Varſauiam venit rex, ibi interni motus oriuntur, 511 comitia 1664 incipiuntur, 512 Varſauiam Torunio diſcedens venit rex, 513 comitia 1666 Varſauiae indicuntur, ibid. regni ſenatores a rege 1668 conuocantur. 515
Vbaldi (Chriſtophorus) Generalis maior. 77
Veneuer legatus Lublini exceptus a Polonis. 44
Vichowski (Daniel) Ruſſiae palatinus Corſuni globis traiicitur. 511
Victoria Coſacorum de Polonis ad aquas flauas, 8 ad Corſunum, ibid. ad Pilauice, 23 ad Zborow, 46 ad Batow, 104 Lituanorum circa Pinſcum de Coſacis, 88 regis Poloniae de Coſacis ad Bereſtecko, 78 Moſchorum de Polonis ad Slonbrodek, 201 Sueciae regis de Czarnecio ad Golomb, 231 de Poloniae rege ad Varſauiam, 269 Czarnecii de Polonis cum Suecis facientibus ad Caliſſium, 166 de Sueciae rege ad Sanum fluuium, 232 de Marchione Badenſi ad Czerſcum, 235 de aliquot Suecorum millibus ad Lipie pagum, 270 Gonſieuii de Suecis et Brandenburgicis ad Proſtki, 271 Polonorum de Moſchis, 509 eorundem ad Glemboko, 510. 511 Lubomierſcii de Polonis, 512. 513 Tartarorum et Coſacorum de Polonis, 514 Polonorum de Tartaris. 515
Vieiski (Thomas) praepoſitus Varmienſis, abbatiae Plocenſis adminiſtrator, fit epiſcopus Kiiouienſis, 156 literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit, 484 articulum ratione traditionis Elbingenſis ciuitatis ſubſcribit. 493
Vilna, capitur diripiturque a Moſchis, 179 ibi cum exercitu Lituano de ſtipendiis ſoluendis tractatur. 510
Viſconti (Ioannes Baptiſta baro) reſidens regis Poloni in aula Viennenſi. 203
Vladislaus IV, rex Poloniae, eius triumphi, 3 moritur d. 20 Maii a. 1648 Meritii in Lituania, 10 cadauer eius in Baſilica Varſauiae deponitur, ibid. Laus eius poſthuma, 10. 11 funeris ſolennia, 33 compendium vitae eius. 34
Vladislaus Dominicus, dux Zaslauienſis, palatinus Sendomirienſis, deſtinatur belli dux a republica, 18. 22 culpatur, 23 fit palatinus Cracouienſis, 24. 43 praeſens in expeditione contra Coſacos a. 1651. 74 dat literas ſecuritatis Radzieiouio condemnato, 96 moritur. 226
Vlefeld (Corficius comes de) bona ei per pacem Rothſchildienſem reſtituuntur. 433
Volboria, caſtra regis Poloni ibi. 166
Votum ſolenne regis Poloni. 241
Vrangelius, Sueciae regis architalaſſus ad portum Gedanenſem appellit. 182

Wachmeiſter (Ioannes) legatus Suecus ad tractatus Lubecae. 72
Walch (Io. Otto de) Suec. reg. ſummus excubiarum praefectus, perit in ſyluis ad Caliſſium. 276
Waldek (Georg. Frid. comes de) minae eius in Polonos, 219 documentum compoſitionis Sueciae regis cum Electore Brandenburgico ſubſcribit. 266
Wapowski (Nicolaus a Nieczuiow) 198
Warſzycki (Staniſlaus) terrarum Maſouiae palatinus, fit caſtellanus Cracouienſis. 97
Waſſenbergius (Eucrhardus) Embricenſis, reg. Pol. hiſtoriographus. 34. et ib. n. 27
Wdowiczenko, Coſacorum dux cum Moſchis faciens, Vichouio contrarius, 416 Vichouii legatos ad Tartaros intercipit, ibid. cadit in praelio. 417
Weiher (Ludouicus) capitaneus Valecenſis, Zamoſcium defendit, 25 fit palatinus Pomeraniae, 33 ſalutat electorem Brandenburgicum, 183 moritur tempore obſidionis Marieburgi. 240
Weiher (Iacobus) palatinus Marieburgenſis, 182 comitatur electorem Brandenburg. 184 rex ad eum ſcribit, 230 Marieburgum Suecis tradit, 240 Caliſſium expugnat. 271

VVeinlaud,

Weinland, equitum praefectus in legione militum tribuni de Walch, cadit in ſyluis ad Caliſſiam. 276
Weſel (Albertus) Roznanenſis, Makouienſis capitaneus, 20 fit palatinus Maſouiae, 97 Varſauiam deſerit. 172
Wielopolski (Ioannes comes a Pieskowa ſkala) Biecenſis capitaneus, mittitur legatus ad Tranſyluaniae principem, 42. 227 Woynicenſis caſtellanus mittitur legatus Viennam, 282 Rakocius ei ſcribit. 326
Wielopolski (Ioannes) Palatinus Cracouienſis vitam cum morte commutat. 516
Wierzbowski (Hieronymus) palatinus Breſtenſis, literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 484
Wierzbowski (Hieronymus) palatinus Siradienſis e vita decedit. 513
Wirtzius, Suecorum militum tribunus, Cracouiam ab obſidione Polonis liberat, 269 ſolennibus epolis Rakocium Cracouiae excipit, 332 Cracouiae nuntium accipit de ſtabilita pace inter Tranſyluanum et Polonos, 347 Cracouiam Polonis tradere negat, 348 Tranſyluanos vrbe regia pellit, ibid. Hatzfeldio ſcribit, 348 Cracouiam tradere vult, ſi Hatzfeldius ſubſcribat, vituperat ſimul Polonos, 349 Stetina erumpens Pomeraniae quaedam loca occupat. 441
Wisniowiecki (Dux Ieremias Michael Korybut) palatinus terrarum Ruſſiae, ſex millia militum in caſtris tenet contra Coſacos ſuo ſumtu, 9. 18 commiſſarius belli, 19 factum eius Niemierouii, 22 Carolinarum partium antesignanus, 23 coronam regi Ioanni Caſimiro praefert, 36 40 42 fortitudo eius, ibid. magno applauſu excipitur a nobilitate Varſauiam veniens, 55 mittitur commiſſarius Lublinum ad militum ſeditionem ſopiendam, 57 citari debet ad comitia ob denegatos debitos magno Moſchouiae duci titulos, 62 praeſens in expeditione contra Coſacos a. 1651, 74 conſilium eius de opprimendo hoſte, ibid. ardor eius in pugnando, 78 febri correptus moritur, eius elogium. 80
Wisniowiecki (Demetrius) dux in Zbaraſz, 40 praetorianorum eius legio caeſa. 278
Wiſzowaty (Chriſtophorus a Samki) 198
Witemberg (Afredus comes a Derben) Sueciae regis belli dux, ſcribit ad palatinatus maioris Poloniae, 163 Polonorum exercitus ſe ei dedit, 164 deditionis puncta ſubſcribit, 165 Regis Sueciae exercitui ſe coniungit. Caſtra Polonorum diripit, 178 regis ſui in Ruſſiam expeditionem promouet, 231 Varſauiae a rege ad vrbis cuſtodiam relinquitur, 237 Varſauiam a rege Polono oppugnatam defendit, 244 cancellarios Polonus ei ſcribit, ibid. reſpondet ad cancellarii literas, 245 Varſauiam tradit regi Polono, ibid. ſeq. commotio nobilitatis contra eum, 247 Poloni regis ad eum verba, ibid. reſponſum Vitembergii, 248 reſponſum eius ad decretum regis in captiuos Suecos, ibid. Zamoſcium deducitur, ibid. Sueciae rex ob eum turbatur, 250 catarrho extinguitur Zamoſcii captiuus, 391 Vitembergii haeredibus bona in ditionibus electoris Brandenburgici reſtitui debent vi pacis Oliuenſis. 477
Witowski (Stanislaus) caſtellanus Sendomirienſis, mittit milites contra Coſacos, 18. 19 pomum aureum in coronatione Ioannis Caſimiri praefert, 36 comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 mittitur commiſſarius Lublinum ad militum ſeditionem ſopiendam, 57 mittitur legatus a rege in Moſchouiam, 70 fit gubernator Lublinenſis, 97
Woleyn (Matthias baro de) ſaliſodinarum Vieliczenſium et Bochnienſium ſupremus gubernator, 139 vidua ipſius, auctoris mater, moritur, ibid. ipſe moritur etiam. 415
Wolfius, tribunus militum adiungitur Czarnecio ad defendendam Cracouiam. 178
Wolfsberg (Bartholomaeus) Sueciae regis conſiliarius, et in aula Brandenburgica reſidens, pacta in arce Labauienſi ſubſcribit. 275
Wolkonski (Federo) Moſchorum legatus. 160
Wolmarius comes, ex vulnere Lublini defunctus. 236
Worošicz (Nicolaus) pocillator Kiouienſis, cadit in conflictu cum Coſacis. 89
Woynia (Abrahamus) epiſcopus Vilnenſis moritur 43
Wrangel belli dux, a Sueciae rege in maiorem Poloniam dimittitur. 237
Wrangel, iunior, generalis vigiliarum praefectus captiuus Zamoſcium deducitur. 248
Wrzeſowitz (Ioannes comes) generalis apud Suecos vigiliarum praefectus, patria Bohemus, cum Millero, Sueciae regis generali, Czenſtochouiam obſidet vano conatu, 225 legio eius caeditur ex improuiſo prope Caliſſium, 270 perit in ſyluis ad Caliſſium. 276
Wychowski (Daniel) Coſacorum tribunus, 84 comitatur Chmielnicium caſtra Polonorum ingredientem, 91. 92 ſubmittitur Sueciae regi cum Coſacorum manu, 202 promittit Coſacos ad regis obſequium reducendos, 416 vniuerſae Ruſſiae conuocationem indicit, ibid. legatos ad Tartaros mittit, ibid. foedus Tartaros et Vichouium inter, 417 confecto praelio cum Wdowiczenio Czehrinium redit, ibid. magnus Moſchouiae dux pecunia eum corrumpere tentat, 417 fruſtra Kiouiam oppugnare tentat, ibid. Polonis adhaeret, 418 paciſcitur cum eis, ibid. pacta, ſuo et totius exercitus nomine, ſubſcribit, 419 Varſauiam venit, Coſacorum nomine, 442 ad Konotop ſex Moſchorum legiones ad internecionem delet, 442 excitato tumultu inter Coſacos fuga ſibi conſuluit. 443
Wydzga (Ioannes Stephanus) epiſcopus Varmienſis, articulum ſeparatum ratione traditionis Elbingenſis ciuitatis ſubſcribit, 493 Regi in nouo eligendo applaudit ſucceſſore. 510
Wyſocki (Alexander a Bodziſlaw) venator palatinatus Breſtenſis, deputatus palatinatus Iuniuladislauienſis, articulum ratione traditionis Elbingae ſubſcribit. 493
Wyzga (Stephanus) abbatiae Seciechouienſis adminiſtrator, fit maior regni Secretarius, 121 fit epiſcopus Luceorienſis, 145 fit epiſcopus Varmienſis. 415
Wyzga (Ioannes Stanislaus) epiſcopus Luceorienſis, literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 484

Zaboklicki, nuntius, Varſauia diſcedit et comitia rumpit. 512
Zabuski, deſignatur Coſacorum dux Chmielnicii loco. 48
Zadorski (Stanislaus) regi a poculis, vir magnae probitatis, moritur. 43
Zamoyski (Ioannes comes) capitaneus Caliſſienſis, 41 comitatur regem contra Coſacos, 44 Sueciae rex

Lublinenſem tractum ei offert, ſi ſponte propugnaculo Zamoſcenſi cedat, 231 bis mille pedites vna cum tormentis Varſauiam adducit, 244 Rakocios, Tranſyluaniae princeps ei ſcribit, 333 reſpondit ad Rakocii literas, 334 palatinus Sendomirienſis literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit, 484 morte corripitur, 513

Zamoyski (Alexander) gladifer Siradienſis, temeraria eius oratio occaſione condemnati Radzicieuii ad regem et ſenatum. 98. 112

Zamoyski, epiſcopus Valachiae, fit epiſcopus Praemiſlienſis, 43 nominatus epiſcopus Luceorienſis, moritur. 145

Zamoyski (Martinus) ſuccedit in bona feudi Zamoſciani, 513 fit ſupremus aerarii praefectus. 513

Zaremba (Staniſlaus de Kalinow) epiſcopus Kiouienſis, commiſſarius ad Coſacos a republica conſtituitur, 68 praeſens in expeditione contra Coſacos a. 1651, 74 moritur. 136

Zaslauienſis dux, vid. Vladiſlaus Dominicus.

Zawacki (Ioannes) mittitur ex equeſtri ordine Lubecam ad tractatom cum Suecis, 70 cum litteris in Boruſſiam ad magiſtratum Gedanenſem. 230

Zawilichowski (Nicolaus) tribunus Polonus mittitur a Potocio ad Chmielnicium, 90. 91 ſiſtit reum Iaſinski, 116 mittitur legatus a rege ad Chmielnicium. 119

Zawiſza (Chriſtophorus in Baliſte) Mareſchalcus maior M. D. Lit. legatus ad tractatus pacis cum magno Moſchouiae duce, 282 literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit. 484

Zawiſza (Hieronymus) mittitur commiſſarius ad Chmielnicium. 100

Zawiſza (Ioannes Dorogallo) nominatus epiſcopus Vilnenſis, referendarios ac notarius M. D. Lit. legatus ad pacis tractatus cum magno Moſchouiae duce, 282 literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuenſem ſubſcribit, 484 articulum ratione traditionis Elbingenſis ciuitatis ſubſcribit. 493

Zbaraſium prope caſtra Polonorum, 41 obſidentur ibi a Chmielnicio. 42

Zbouſinum propugnacolum, recuperatum a Polonis. 285

Zborouius (Samuel) Cracouiae ſupplicio afficitur. 111

Zborow. Rex Polonus ibi obſidetur a Coſacis, 46 Poloni ibi caeduntur, ibid. rex componit cum Tartaris Coſaciſque, 49. 51 pacta Zborouiana cum Tartaris Coſaciſque approbata in comitiis Varſauiae. 56

Zeblaſzewski (Ludouicus Caſimirus) caſtellanus Smolenſcenſis, M. D. Lituaniae nomine pacta Polonorum cum Coſacis ſubſcribit. 419

Zebrzydowski (Michael) gladifer regni, 20 nudum enſem in coronatione Ioannis Caſimiri praefert, 36 obſidionem Cracouiae procurat, 269 Tranſyluaniae princeps ei ſcribit, 3:6 gubernator Cracouienſis declaratur, 512 animam profundit 515

Zienowicz (Ioannes) Mareſchalcus Oſmianenſis. 20

Zlotorenko, ſubmittitur vna cum Wychowski cum Coſacorum haud exigua manu Sueciae regi. 202

Zorawski (Nicolaus) mathematicus Cracouienſis, vita fungitur. 513

Zwancium, Polonorum ibi caſtra, 129 ibidem compoſitionem facit Polonus rex cum Tartaris, excluſis Coſacis. 133

Zyromski (Caſimirus Chwalibog) Lituani exercitus belli dux, ad exercitum trahens, in via trucidatur. 510

Zyskiewicz (Daniel) regni inſtigator, Radzicieuium accuſat, 94 accipit a rege Mſczonow ciuitatem cum adiacentibus bonis, quae Radzicieuius poſſederat, 97. 113. 117 cauſa deditae vrbis Elbingae ei attribuitur, 212 auctor deditі Torunii, 213 doloſe vtitur data a rege Polono plenipotentia. ibid.

Corrigenda.

Pag. 8 lin. 11 lege *Zaporobi* loco Zaporchi, ibid. lin. 12 lege *Polonorum* loco Polonum. p. 13 lin. 46 lege *Canterſtein* loco Cantherſthren. p. 26 lin. 24 lege *bos* loco nos. p. 28 lin. 48 lege *ſuas* loco haec. p. 37 lin. vltima, deleatur punctum poſt verba: et cum effectu. p. 45 lin. 23 lege *famem* loco famam. p. 53 lin. 5 lege *prouincialia* loco prouincilia. ibid. lin. 45 lege *dirati* loco dilati. p. 76 lin. 7 lege *comparuerunt* loco comparauerunt. p. 80 lin. antepenult. lege *in fugam* loco fugam. p. 92 lin. 5 lege *veritus ſibi* loco ſui. p. 100 lin. 7 lege *altercationibus* loco altercantibus. p. 121 lin. 39 lege *eccleſiaſtae* loco eccleſiaſticae. p. 124 lin. 12 lege *pacata* loco capata. p. 136 lin. 21 lege *Ferdinandi IV* loco Leupoldi. p. 152 lin. 14 lege *Stumdorfenſibus* loco Staudorfenſibus. p. 164 lin. penult. lege *viaticum* loco vraticum. p. 174 lin. 29 lege *conſultum iri* loco conſultum in. p. 194 lin. 22 lege *machinis* loco machioanis. p. 217 lin. 42 lege *diſtineret* loco deſtineret. p. 274 lin. 2 lege *artic. VI* loco artic. 13. Caetera lectorem Latinum non morabuntur.

CATALOGVS

OMNIVM

SCRIPTORVM, LIBRORVM, ET OPERVM VARIORVM,

QVI SVMTIBVS MIZLERIANIS PRODIDERVNT.

1. Diſſertatio, quod Muſica ſcientia ſit, et pars eruditionis philoſophicae, quam in Academia Lipſienſi publico eruditorum examini ſubmiſerunt, praeſes Laur. Mizlerus et reſpondens Liborius Oſchmann. A. 1734. Editio ſecunda. 4 pl. in 4to.
2. De vſu ac praeſtantia philoſophiae in theologia, iurisprudentia, medicina diſſerit, ſimulque recitationes ſuas priuatas indicat M. Laurentius Mizlerus. Lipſ. A. 1736. edit. ſec. 1740. 2 pl. in 4to.
3. Muſikaliſche Bibliothek, oder gründliche Nachricht nebſt unpartheyiſchem Urtheil von muſikaliſchen Schriften und Büchern. Erſter Band, welcher beſtehet aus ſechs Theilen nebſt den darzu gehörigen Kupfern und Regiſtern. Leipzig im Jahr 1739. der Preis 16 gl.
4. Sammlung auserleſener moraliſcher Oden, zum Nutzen und Vergnügen der Liebhaber des Claviers, componirt und herausgegeben von L. M. Leipzig, in länglicht Quart, 24 Kupferſtiche nebſt dem Text gedruckt. 8 gl.
5. Zweyte Sammlung auserleſener moraliſcher Oden etc. 8 gl.
6. Dritte Sammlung auserleſener moraliſcher Oden etc. 8 gl.
7. Vierte und letzte Sammlung auserleſener moraliſcher Oden etc. 8 gl.
8. Gradus ad Parnaſſum, oder Anführung zur regelmäſſigen muſikaliſchen Compoſition, auf eine neue, gewiſſe und bishero noch niemals in ſo deutlicher Ordnung an das Licht gebrachte Art ausgearbeitet von Johann Joſeph Fux, weiland Sr. Kayſerl. und Königl. Cathol. Maieſtät Carls des VI. Oberkapellmeiſter. Aus dem Lateiniſchen ins Teutſche überſetzt, mit nöthigen und nützlichen Anmerkungen verſehen und herausgegeben von *Lorenz Mizlern*, mit 57 Kupfertafeln in 4to. Leipzig 1742. der Preis 1 Rthlr. 12 gl.
9. *Lorenz Mizlers* muſikaliſche Bibliothek, oder gründliche Nachricht nebſt unpartheyiſchem Urtheil von alten und neuen muſikaliſchen Schriften und Büchern, worinn alles, was aus der Mathematik, Philoſophie, und den ſchönen Wiſſenſchaften, zur Erläuterung und Verbeſſerung ſowohl der theoretiſchen als practiſchen Muſik gehöret, nach und nach beygebracht wird. *Zweyter Band*, welcher beſtehet aus vier Theilen, nebſt den darzu gehörigen XXXVI Kupfertafeln und Regiſtern. Leipzig, im Jahr 1743. in 8. der Preis 1 Rthlr.
10. Anfangsgründe des Generalbaſſes, nach mathematiſcher Lehrart abgehandelt, und vermittelſt einer hierzu erfundenen Maſchine auf das deutlichſte vorgetragen von Lorenz Mizler, etc. Leipzig, 1739. in 8vo. der Preis, wenn die Maſchine weiſs, 1 Rthlr. 6 gl. illuminirt und lackirt aber 2 Rthlr. 12 gl.
11. Muſikaliſcher Staarſtecher, in welchem rechtſchaffener Muſikverſtändigen Fehler beſcheiden angemerket, eingebildeter und ſelbſtgewachſener ſogenannten Componiſten Thorheiten aber lächerlich gemachet werden. Als ein Anhang iſt des Herrn *Riva*, damals des Herzogs von Modena Reſidenten zu London, Nachricht vor die Componiſten und Sänger beygefüget, und aus dem Italieniſchen ins Deutſche überſetzet von *Lorenz Mizlern*, in 8. Leipzig, 1740.
12. Programma de natura Syllogiſmi, 2 pl. in 4to.

13. Lorenz Mizlers muſikaliſche Bibliothek etc. dritter Band, welcher beſtehet aus vier Theilen, nebſt denen darzu gehörigen LVII Kupfertafeln. Leipzig, 1752. der Preis 1 Rthlr.

14. Der muſikaliſchen Bibliothek vierten Bandes erſter Theil. der Preis 6 gl.

15. Diſſertatio inauguralis medica de balſami vulnerarii vſu ac praeſtantia in omnibus vulneribus, vlceribus tum inueteratis tum venereis, omnibus externis et plurimis internis inflammationibus, ſcirrhoſis inflammatiſque feminarum mammis etc. manibus pedibuſque frigore laeſis, viperarum morſu, etc. tuberibus, ſcirrhis, abſceſſibus, et ſi quis quaſſando, offendendo in quo, vrendo vel cadendo ſe laeſerit, inuentore et auctore Laurentio Mizlero, Philoſ. et Medicinae Doctore, in 4to 5 pl. A. 1747.

16. Abhandlung vom Nutzen und Gebrauch des Mizleriſchen Wundbalſams, in allen alten Schäden, friſchen Wunden, veneriſchen Geſchwüren, allen äuſſerlichen und den meiſten innerlichen Entzündungen, verhärteten, geſchwollenen und entzündeten Brüſten der Frauensperſonen etc. erfrornen Händen und Füſſen, dem Vipernbiſs, etc. bey Beulen, Gewächſen und Abſceſſen, imgleichen wenn man ſich gequetſchet, geſtoſſen, gebrennt, oder gefallen iſt. Leipzig 1747.

17. De vſu ac praeſtantia medicamentorum chemicorum diſſerit ac ſimul recitationes ſuas chirurgicas Varſauiae inter parietes ſuos menſe Nouembri inchoandas indicat Laur. Mizlerus, Philoſ. et Med. Doct. practicus Varſauienſis. Varſauiae a. 1751. typis colleg. ſcholar. piar. in 4to.

18. Laur. Mizleri etc. conſultatio de neceſſitate collegii medici auctoritate regia Varſauiae erigendi. Varſauiae, typis colleg. ſcholar. piar. a. 1752.

19. D. Lorenz Mizlers etc. Warſchauer Bibliothek, oder gründliche Nachrichten von verſchiedenen Büchern und Schriften, ſowohl alten als neuen, ſo in Pohlen herausgekommen, worinnen zugleich von dem dermaligen Zuſtande der Gelehrſamkeit in Pohlen zuverläſſige Nachricht gegeben wird. Beſtehet aus vier Theilen nebſt denen darzu gehörigen Regiſtern, auf das Jahr 1754. Warſchau und Leipzig, 1755. in 8vo. der Preis 8 gl.

20. Acta litteraria regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae A. MDCCLV publicata. Trimeſtre primum. Varſauiae et Lipſiae, in 4to.

21. Hiſtoriarum Poloniae, ab exceſſu Vladislai IV. regis Poloniarum, ad pacem Oliuenſem vſque Libri IX, ſeu annales regnante IOANNE CASIMIRO etc. auctore Laurentio Ioanne Rudawski etc. fol.

LIPSIAE, TYPIS STOPFFELIANIS.

A01 1475541